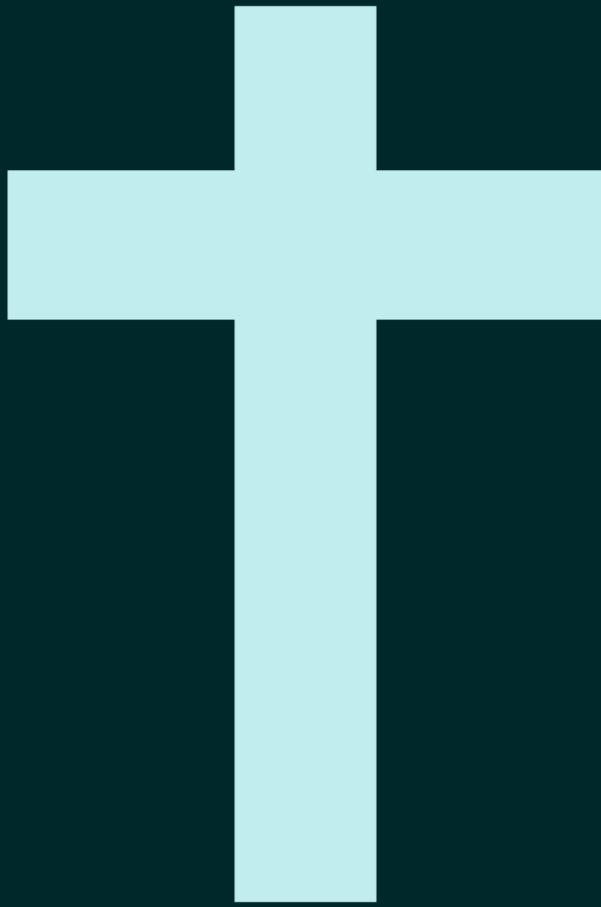

Diilonj-nelma
Tobisĩfelenni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

Diilonj-nelma Tobisifeleni
New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Cerma

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Cerma

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2019 from source files dated 14 Nov 2018

ff6ceee3-e395-5530-a5c5-85fce8e77c3d

Contents

Matie sɛbɛ	1
Marke sɛbɛ	48
Like sɛbɛ	76
Nsãa sɛbɛ	122
Pɔpuɔr.	155
Ɔromutaamba sɛbɛ	197
Kor. dīɛ.	217
Kor. hãa.	235
Galasitaamba sɛbɛ	247
Efesitaamba sɛbɛ	254
Filiputaamba sɛbɛ	260
Kolɔsitaamba sɛbɛ	265
Tes. dīɛ.	270
Tes. hãa.	274
Tim. dīɛ.	277
Tim. hãa.	283
Tite sɛbɛ	287
Filemɔ sɛbɛ	290
Ebire ba sɛbɛ	292
Sake sɛbɛ	307
Pier dīɛ.	312
Pier hãa.	318
Nsãa dīɛ.	322
Nsãa hãa.	327
Nsãa sɛbesielīŋo	328
Yuda sɛbɛ	329
Āmpigãama	331

Matienj

nyɛgãaŋ Yesu maama maŋ

Nelmuoyamma

Matie waa Yesu *hãalãbiloŋo (9.9; 10.3). U nyɛgãaŋ u sɛbɛ-i a vii *Yuifubaa. U taa u taara u pigãaŋ-ba wuɔ nuharuŋgu si dii, Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i aa saaŋ *Kor̄kortieŋo maŋ, u yaa Yesu-i. Aa Diiloŋ uŋ waaŋ mamaŋ *Tobisĩcɔlɔnniŋ-sɛbɛ-i-na, u yaa juɔ ji ce-ma hiere.

Yesuŋ huɔŋ dumaa, Matie duɔŋ u sɛbɛ-i baa ku yaa-i aa suonu-kuɔ baa u *batɛmu-i ka cor baa *Sitãniŋ juɔ tuɔ taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hĩɛkuraaŋgu-na (sap. 1-4).

Ku huɔŋgu-na, u dii u nuŋgu-i Yesuŋ cie u maacemma-i dumaa *Galile-i-na: U waaŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuɔmba-i, aa sire jaamba-i, aa donya *jĩnabaa-ba-i nuɔmba yunni-na. U cie gberɛ-weima bɔi (sap. 5-18). U siire kusuɔŋ-nu'i a kã *Yerusalemu-i-na ba ka ta ba ko-yo. Baŋ fie ko-yo, Diiloŋo siire-yuɔ u temma-i (sap. 19-28).

Yesu waaŋ nelma bɔi a kã *Diiloŋ-nellentesĩnni kũŋgu-na.

Matie huɔnu u sɛbɛ-i sɔmma ndii: Bamaŋ hũyãa Diiloŋ-maama-i baŋ saaya ba ta ba wuɔ dumaa (sap. 5-7). Yesuŋ puɔraa u *hãalãbiemba-i ba ka waŋ *Diiloŋ-bãaŋgu maama-i kusuɔŋ-nu (sap. 10). Gbãncini maŋ pigãaŋ Diiloŋ-nellentesĩnni-i (sap. 13). Diiloŋ-dũŋ-baambaŋ saaya ba bel ba-naa dumaa (sap. 18), baa miwaajo tĩmmaŋ-maama-i (sap. 24-25).

Yesu bĩncuɔmbaŋ cuu ba-naa dumaa
(Like 3.23-38)

¹ Yesu-Kirsa bĩncuɔmbaŋ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Yesu-Kirsa hilaa *Davidi hãayɛlmba-na. Davidi fuɔ u hel *Abiramu hãayɛlmba-na.

² Abiramu sire da *Isaki.

Isaki sire da *Yakɔbu.

Yakɔbu sire da *Yuda a naara bisãlmba namba.

³ Yuda sire da Peresi baa Sera. Bisãlŋ daaba nyu-i ba taa ba bĩ-yo Tamar.

Peresi sire da Esirɔmu.

Esirɔmu sire da Aramu.

⁴ Aramu sire da Aminadabu.

Aminadabu sire da Naacũŋo.

Naacũɔ sire da Salmɔ.

⁵ Salmɔ sire da Bosi. Bosi nyu-i ba taa ba bĩ-yo Araabu.

Bosi sire da Obɛdi. Obɛdi nyu-i ba taa ba bĩ-yo Uruti.

Obɛdi sire da Yese.

⁶ Yese sire da Davidi. Davidi faŋo yaa juɔ ce nellentieŋo-i.

Fuɔ sire da *Salomɔ. Salomɔ nyu-i, Uri cieŋo'i waa.

⁷ Salomɔ sire da Orobamu.

Orobamu sire da Abiya.

Abiya sire da Asa.

⁸ Asa sire da Yosafa.

Yosafa sire da Yoram.

Yoram sire da Osiyasi.

⁹ Osiyasi sire da Yotamu.

Yotamu sire da Akasi.

Akasi sire da Esekiyasi.

¹⁰ Esekiyasi sire da Manase.

Manase sire da Amɔ.

Amɔ sire da Yosiyasi.

¹¹ Yosiyasi sire da Yekoniya a naara bisãlmba namba.

Huɔŋgu fanggu'i nuɔ-i baŋ bilaa *Isirahel-baamba-i kã baa-ba *Babilɔni-i-na.

¹² Baŋ kãa Babilɔni-i-na, Yekoniya wuɔ ka da Salatiel.

Salatiel sire da Sorobabel.

¹³ Sorobabel sire da Abiyudi.

Abiyudi sire da Elakimu.

Elakimu sire da Asɔr.

¹⁴ Asɔr sire da Sadɔki.

Sadɔki sire da Akimu.

Akimu sire da Eludi.

¹⁵ Eludi sire da Elasar.

Elasar sire da Matã.

Matã sire da Yakɔbu.

¹⁶ Yakɔbu sire da Yosefu. Yosefu sire bie ciɛŋo.

U ciɛŋo-i ba taa ba bĩ-yo Maari.

Maari faŋo yaa huɔŋ Yesu maŋ baŋ bĩŋ-yoŋ *Kirsa-i.

¹⁷ Kuu dii ŋaa a doŋ Abiramu-i-na a ji hi Davidi-i, tonaamba cĩncieluo ba naa-i dii. Aa a doŋ Davidi-i-na a ji hi baŋ bilaa *Isirahel-baamba-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, tonaamba cĩncieluo ba bi naa-i dii. A doŋ huɔŋgu fanggu-na, ji hi Kirsa homma-i, tonaamba cĩncieluo ba bi naa-i tiraa ba ye dii hɔlma-na.

*Yesu-Kirsa homma-i
(Like 2.1-7)*

¹⁸ Yesu-Kirsaŋ huɔŋ homma maŋ, ma yaa daama: U nyu-i, Maari-i, Yosefu yaa naa bello u dɔŋŋo. Huɔŋgu nanggu juɔ hi, *Diiloŋ-Yal die ce kusũŋgu yiera Maari-i-na. A ne da Yosefu saa naa hi suɔ-yo ciɛŋo yogo. ¹⁹ Yosefu waa nelfefeĩŋo. Uŋ daa kusũŋguŋ yieraaya u dɔŋŋo-na dumaŋŋo-na, u sa taara u dii senserre yuɔ; wuɔ tuɔ taara u hiel u gboluɔŋgu-i u maama-na molo baa suɔ. ²⁰ Uŋ diyaa mafamma-i u huɔŋga-na, Itieŋo *dɔrɔpɔwɔrbiloŋo naŋ wuɔ carra-yuɔ dãnsãaŋ-nu a waŋ baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Davidi hãayɛlŋ nuɔ, *Diiloŋ-Yalle yaa cie kusũŋ daaku yiera Maari-i-na; baa kãalã, bie-yo. ²¹ U ka hoŋ naacombiloŋo. Duɔ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu; ku yuŋgu yaa wuɔ koŋkortieŋo. U yaa ka kor u nellɛŋ-tobimba-i ba ãmbabalma-na.»

²² Itieŋ uŋ cie u *pɔpɔwɔrbiloŋo waŋ mamaŋ, ma'i sa ciɛŋ daama-i wei? Pɔpɔwɔrbiloŋo waŋ-ma wuɔ:

²³ «Bilonyɔnyuro ka ce kusũŋgu a hoŋ naacombiloŋo.

Ba ka ta ba bĩ-yo Emaniɛl.»*

Ku yuŋgu yaa wuɔ Diiloŋo dii baa-ye.

²⁴ Yosefuŋ juɔ sire duɔfũmmu-na, wuɔ ce Itieŋo dɔrɔpɔwɔrbiloŋ uŋ waŋ mamaŋ baa-yo aa u dɔŋŋo kãal jo ji tĩena baa-yo. ²⁵ Maariŋ kãalãa jo, u juɔ bɔrɔ dumaa Yosefu saa suɔ-yo ciɛŋo. Uŋ buɔra, Yosefu wuɔ haa biloŋo yerre-i Yesu.

2

Hiriemba namba taara Yesu terieŋgu-i

¹ Yesu huɔŋ Betelɛmu, dii *Yude mara nuɔ. Huɔŋgu fanggu-na, *Erɔdi yaa waa *Yude yuŋgu-na. Uŋ huɔŋ, hiriemba namba waa bãpagũŋgu-na; baa sire a jo *Yerusalemu-i-na ² a ji ta ba yuure u kũŋgu-i wuɔ: «*Yuifu ba nellentieŋo maŋ huɔŋ felemma-i uu dii hie? I daa u mɔele-i bãpagũŋgu-na ku'i cie i sire tie jo die ji jaal-o.»

³ Erɔdiŋ nuɔ nel daama-i, u huɔŋ kaa pãŋ cu ka hel baa Yerusalemutaamba-i hiere. ⁴ Wuɔ bĩ *Diiloŋigãntaamba yuntaamba maŋ waa nelle-na hiere baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i a ji yuu-ba wuɔ: «Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋŋ *Koŋkortieŋo* maŋ, u saaya u hoŋ terieŋ haku-i nuɔ-i?» ⁵ Baa cira: «U saaya u hoŋ Betelɛmu dii Yude mara nuɔ. *Diiloŋpɔwɔrbiloŋo nyegãaŋ ma yaa-i wuɔ:

* 1:23 Isayi (Ésaie) 7.14 * 2:4 Baŋ gbɛŋ Yuifu ba nellentieŋo maŋ, baa Koŋkortieŋo-i, nelduɔŋo yaa-i bande-i-na.

⁶ «Betelɛmutaaj namaa,
baa na ta na ne wuɔ sɪ Yude nilɛiŋa-na hiere
namaa nelle yaa huɔŋ-nu dɛ!
Umaŋ ka waa *Isirahel-baamba yuŋ-nu,
umaŋ ka ta mi baamba yaaj-na tuɔ ne-ba,
u ka hoŋ namaa nelle yaa nuɔ-i.»[†]»

⁷ Erɔdiŋ juɔ suɔ *Kirsɔ munhommun-terienɣu-i, wuɔ cuo bɪ hirienɣ daaba-i a ji yuu-ba suɔ mɔɛl daadeŋ duɔŋ ta di hel huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ⁸ Uŋ juɔ yuu ba piiye tɪnu-yuɔ, wuɔ cira: «Kɔaŋ Betelɛmu-i-na na ka yuure u kɪŋgu-i jeje na ne; da na ka da-yo, na jo na ji tɪnu muɔŋo-i mi bi kɔ ka jaal-o.»

⁹ Erɔdiŋ piiye baa-ba tɪ, baa sire ta ta ba kɔ Betelɛmu-i-na. Ba'a ba ne, tiraa da mɔɛl daade-i ba yaanɣa-na di wuɔ di kɔ. Baa ta ba nyaanu-diɛ. Diŋ kaa hi bilonɣ uŋ waa terienɣu maŋ nuɔ-i, die yiera ku yudɔrɔ-i-na. ¹⁰ Ba hoŋ muɔ gbuu pɔŋ fɛ. ¹¹ Baa har suur ka da bilonɣo-i baa u nyu-i. Baa dɔuna jaal-o aa naa fir ba conɣorni-i hiel sɛne hɔ-yo baa wusɔnaŋo a naara *miir-namma.

¹² Baŋ juɔ'a ba bir, Diilonɣ wuɔ piiye baa-ba dɔnsɔaŋ-nu wuɔ ba baa kɔ Erɔdi terienɣu-na ka tɪnu-yuɔ. Baa pɔŋ bie ba deŋ hɔmelle.

Yosefubaa-ba gbaraa kɔ Esipi

¹³ Hirienɣ baŋ taa, Itienɣo *dɔrɔpɔurbilonɣ wuɔ carra Yosefu-i dɔnsɔaŋ-nu a waŋ baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Erɔdi ka sire wuɔ u taara naacombilonɣo-i ko-yo. Sire ŋ gbar baa-yo baa nyuŋo-i hiere na ka tɪɛna Esipi. Da mi saa ji cira na jo, molo baa jo.» ¹⁴ Yosefu wuɔ bi sire isuɔŋgu faŋgu-na a bie naacombilonɣo-i baa u nyu-i hɔu ŋ hɔ-mi! Esipi. ¹⁵ U kɔa ka tɪɛna kusuɔŋ-nu'i Erɔdi ji tuɔ ku. Itienɣ uŋ cie u *pɔpɔurbilonɣo waŋ nelma maŋ, ma'i sa juɔŋ daama-i wei? Pɔpɔurbilonɣo waaj-ma wuɔ:
«Mi cie mi bieŋo hel Esipi-i-na.»[‡]

Erɔdiŋ cie karaanɣu maŋ baa Betelɛmutaamba-i

¹⁶ *Erɔdiŋ juɔ niya naa, wuɔ suɔ wuɔ hirienɣ daaba tɔalɔa-yo aa cor ba deŋ. U huɔŋ kaa gbuu pɔŋ du. Wuɔ cira ba wuɔra ko naacombiamba maŋ saa cor bieŋa hɔi yogo Betelɛmu-i-na hiere baa nilɛiŋa maŋ u kɔtonni-na. Hiriamba naa pigaaŋ-yo huɔŋgu faŋgu yaa-i wuɔ mɔɛle duɔŋ ta di hel. ¹⁷ *Diilonɣ uŋ puɔraa *Seremi waŋ mamaŋ, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waaj-ma wuɔ:

¹⁸ «I nu molo kaal Arama-i-na;
kutienɣo kaal kuliŋ-kaalunɣu.

Arasɛl yaa kaalaanɣ wuɔ ba kuɔ u bisɔlmba.

U sa nu gbɛnyemma.

U bisɔlmba taa aa yaŋ-yo.»[§]

Yosefubaa-ba siire ka tɪɛna Nasarɛti

¹⁹ *Erɔdiŋ juɔ ku, Itienɣo *dɔrɔpɔurbilonɣo naŋ wuɔ carra Yosefu-i dɔnsɔaŋ-nu dii Esipi-i-na ²⁰ a waŋ baa-yo wuɔ: «Bamaŋ taa ba taara ba ko naacombilonɣo-i ba kuu. Sire ŋ bie-yo baa nyuŋo-i na bir na kɔ *Isirahel-na.» ²¹ Yosefu wuɔ bi sire a bie naacombilonɣo-i baa u nyu-i ba bir kɔ Isirahel-na. ²² Erɔdi bieŋo naŋo waa, ba taa ba bɪ-yo Arkelɔsi. Yosefun kɔa, wuɔ nu-ma wuɔ tuonɣ uŋ kuu, u yaa cie nellentienɣo-i *Yude-i-na. Kor maa ta ma da Yosefu-i u saa sie duɔ kɔ ka tɪɛna terienɣu-na. Diilonɣ wuɔ piiye baa-yo dɔnsɔaŋ-nu wuɔ u kɔ u ka tɪɛna *Galile mara nuɔ. ²³ Wuɔ kɔ ka tɪɛna Galile nelle nande-na ba bɪ-de Nasarɛti. *Diilopɔurbibiamba waaj-ma wuɔ: «Ba ka ta ba bɪ *Konkortienɣo-i Nasarɛtiyenɣo», ma bi cie.

[†] 2:6 Mise (Michée) 5.1   [‡] 2:15 Ose (Osée) 11.1   [§] 2:18 Seremi (Jérémie) 31.15

3

*Nsāa-Batɛsi āndaangu-i**(Marke 1.1-8; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)*

¹ Ku huɔngu-na, *Nsāa-Batɛsi wuɔ ji sire tuɔ wɔŋ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i dii *Yude *h̄ɛkuraangu-na. U taa u piiye wuɔ: ² «Naanaŋ na cilɔbabaŋo-i, *Diilonɔ-bāangu piyaa t̄i!» ³ Diilonɔ puɔraa *Isayi wɔŋ Nsāa fuɔ maama yaa wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola h̄ɛkuraangu-na wuɔ:

«*Migāaŋ Itienɔ h̄m̄ienɔ-i*

Cāaŋ-yaŋ na viinu-yɛi.»*

⁴ Jonɔgoro wɔŋ waa Nsāa nuɔngu-na, baa s̄uɔ-yo baa nyɔgɔmekuɔs̄inni aa u taa u p̄ɛyɛ u negelle-i baa cāanuŋ-kp̄aŋkpaangu. U taa u wuɔ d̄uŋgbermba baa s̄ollu. ⁵ Yerusalemutaamba-i baa Yudetaamba-i hiere ka hel baa bamaŋ waa *Yurdɛ nuoraangu kɔtɔnni-na hiere ba taa ba k̄a u wulaa ⁶ ba k̄a ba wɔŋ ba cālm̄uɔ-i baa-yo aa u tuɔ *batisɛŋ-ba Yurdɛ nuoraangu-na.

⁷ Nsāaŋ juɔ da *Fariɛs̄iɛbaa-ba-i baa *Sadus̄iɛbaa-ba k̄uɔl ba-naa ba jo u wulaa wuɔ u batisɛŋ-ba, wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Nelbabalaŋ namaa temma-i daana-i! Hai juɔ t̄inu-nei wuɔ da na batisɛŋ Diilonɔ sie ka ḡaŋ baa-na? ⁸ Yaŋ aa na ta na ce kumaŋ faa, ku yaa ka pigāaŋ wuɔ na naana na cilɔbabaŋo-i kelkel. ⁹ Baa na da nie s̄i *Abiramun yɛŋ na b̄inc̄oŋo Diilonɔ sie ka ḡaŋ baa-na. Mi t̄inu-nei: Naŋ fie da t̄amp̄iɛŋa maŋ daaya-i, Diilonɔ gb̄aa bir-a ce-ya Abiramu h̄āyɛlmba namaa fuɔngu-na. ¹⁰ Maale nuŋgu saaraa j̄ina. Tibiingu maŋ da ku saa maŋ biefɛfɛiŋa, ku j̄uŋ aa senu. ¹¹ Muɔmi batisɛŋ-na baa h̄umma yon da mi pigāaŋ wuɔ na naana na cilɔbabaŋo-i; ŋga molo ka jo mi huɔngu-na. Kutienɔ f̄ɔŋḡu j̄ienya mei wuɔŋo-i. Mei saa piera u natāangu-i. Fuɔ ka batisɛŋ-na baa *Diilonɔ-Yalle baa d̄āamu. ¹² Kɔkɔruɔŋgu dii u naŋga-na. U ka pe u d̄imma-i. Duɔ ji pe-ma t̄i hiere torre-na, u ka k̄uɔl belle-i dii-de inɔŋgɔ-na aa senu fuoru-i baa d̄āamu. D̄āamu fammu sa diŋ dede.»

*Yesu batisemma-i**(Marke 1.9-11; Like 3.21-22)*

¹³ Nsāa un taa u *batisɛŋ nuɔmba-i huɔngu-na, Yesu wuɔ sire *Galile-i-na a k̄a *Yurdɛ-i-na u duɔ ka batisɛŋ-yo. ¹⁴ Nsāa wuɔ ka muo j̄aŋ wuɔ fuɔ sie ce-ma. Aa naa tuɔ piiye baa-yo wuɔ: «Nuɔnei saaya ŋ batisɛŋ muɔ, nuɔ da ŋ bir yaŋ aa jo wuɔ mei ji batisɛŋ-ni, mi batisɛŋ-ni nie?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Diilonɔ un'a ma ce dumaa, yaŋ i ce-ma dumɛi. Yaŋ aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waan-ma dumaa.» Nsāa wuɔ naa wuɔ h̄uu-ma.

¹⁶ Baŋ juɔ batisɛŋ Yesu-i t̄i aa u hel h̄umma-na, d̄ɔrɔ wuɔ puur. Wuɔ u ne da *Diilonɔ-Yalle hilaa koŋhuruŋ temma jo ji diire-yuɔ. ¹⁷ Baa nu molo piiye d̄ɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa d̄ɔlnu-miɛ. U yaa f̄iɛŋ mi huɔŋga-i.»

4

*Sitāni taara duɔ guɔl Yesu gbɛini-i**(Marke 1.12-13; Like 4.1-13)*

¹ Ku huɔngu-na, *Diilonɔ-Yalle k̄a baa Yesu-i *h̄ɛkuraangu-na *Sitāni duɔ ka guɔl u gbɛini-i. ² Un k̄aa, wuɔ ce b̄aaŋ-yinni komuɔŋa h̄ai baa isuɔyinni komuɔŋa h̄ai u saa dii kuuwuɔngu u nuŋgu-na. Yiŋ daaniŋ juɔ cor, nyulmu sire cuɔl-o. ³ Sitāni wuɔ jo ji wɔŋ baa-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonɔ-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce t̄amp̄iɛŋ daaya bir niwuoni i ne!»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Ma nyɛgāaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Niiwuoni-i yon, ni sie gb̄aa ce nelienɔ nuɔ ŋ ba. ŋ saaya ŋ bi ta ŋ nu Diilonɔ nuŋ-āndaangu-i hiere naara.*»*

⁵ Un piiye dumaŋo-na, Sitāni wuɔ k̄a baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ d̄ɔrɔ-i-na ⁶ aa naa cira: «Da kuɔ Diilonɔ-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire i ne! Ma s̄i ma

* 3:3 Isayi (Ésaïe) 40.3 * 4:4 Ānjīnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 8.3

nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Diiloŋo ka ce *dɔrpɔpuɔrbiemba tũu-ni ba nammu-na ŋ baa ji tisĩŋ ŋ fɛrɛ*† kɛ?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Baa dãŋ Itieŋo-i Diiloŋo-i ŋ ne.*»‡»

⁸ Sitãni wuɔ tiraa kã baa-yo tãnuŋgu nanŋu dɔrɔ-i-na, ku maama saa fa baa jaatamma-i, ka pigãaŋ-yo nilɛiŋa-i hiere baa a huɔya-niini-i ⁹ aa naa cira: «Da ŋ dũuna jaal-mi, niŋ daa nilɛiŋa maŋ daaya-i hiere mi ka hã-ni baa-ya.»

¹⁰ Uŋ waŋ mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Sitãni, kã ŋ filieŋ ŋ halaŋ! Ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Ŋ saaya ŋ ta ŋ dũuna ŋ jaal Itieŋo-i Diiloŋo yaa-i, aa ta ŋ cãa u yaa u diei yoŋ.*»§»

¹¹ Sitãni wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo. Uŋ taa, dɔrpɔpuɔrbiemba namba jo ji ta ba kãyã-yuɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na

(Marke 1.14-15; Like 4.14-15)

¹² Huɔŋgu nanŋu juɔ hi, baa bel Nsãa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ nu-ma aa bir kã *Galile-i-na. ¹³ Uŋ kãa, u saa ka tĩena Nasareti-i-na, wuɔ kã ka tĩena Kafarnamu, dii dalaŋga caaŋgu-na. Terieŋgu faŋgu-i, Sabulɔ hĩema, fuɔ baa Nefutali. ¹⁴ Diiloŋ uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sĩ daama-i wei? ¹⁵ Isayi waŋ-ma wuɔ:

«*Sabulɔ hĩema-na, Nefutali nelle-na,
dii dalaŋga caaŋgu-na,
kã ka hel dii *Yurdẽ nuoraŋgu bomborma-na,
a biɛ Galile-i hiere, *niɛraamba nelle-i,
bamaŋ waa hiere kukulma-na, cecerma hilaa-bei.*

¹⁶ *Bamaŋ waa kukulmaŋ-nelle-na kuliŋgu nammu-na, bãaŋgu paa-bei.*»*

¹⁷ Yesuŋ kãa dumaŋo-na, wuɔ doŋ tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaŋ na cilɔbabalaŋo-i, *Diiloŋ-bãaŋgu piyaa tĩ!»

Yesu biɛ gbosobaa-ba namba

(Marke 1.16-20; Like 5.1-11)

¹⁸ Yiŋgu nanŋu-na, Yesu wuɔ ji tuɔ cor a da gbosobaa-ba namba naŋ juɔŋo *Galile dalaŋga-na. Ba waa ba hãi; nelieŋo baa u hãaŋo. Ba bĩ mɔŋo-i Simɔ, u yerre nande yaa Pier, aa bĩ hãaŋo-i ãndere. ¹⁹ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilieŋ-gbosobaa namaa.» ²⁰ Baa bi pãŋ nanna ba jɔnaamba-i aa cu Yesu huɔŋ-nu. ²¹ Ba'a ba kã yaaŋga-na, a tiraa da naacolŋo naŋo baa u hãaŋo a naara ba to. Ba bĩ tuɔŋo-i Sebede aa bĩ bepomɔŋo-i Sake aa hãaŋo-i Nsãa. Ba waa beŋ-na ta ba migãaŋ ba jɔnaamba. Yesu wuɔ bĩ bepɔmba-i. ²² Bafaŋ baa tiraa nanna ba beŋo-i baa ba to-i aa cu u huɔŋ-nu.

Yesu waŋ Diiloŋ-nelma-i aa sire jaamba

²³ Yesu taa u wuɔra *Galile-i-na hiere u waŋ Diiloŋ-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na, aa tuɔ waŋ *Diiloŋ-bãaŋgu *Neldɔdɔlma-i, aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sĩnni-na hiere u kã. ²⁴ Siiritaamba-i hiere baa nu u maama-i ka saa. Baa ta ba jo baa jaamba-i ba sĩnni-na hiere ba jo ba hã u tuɔ sire-bei. *Jĩnabaa-baŋ waa bamaŋ nuɔ-i ba waa, kurmɔrɔntaamba waa, ka hel baa murgubaa-ba-i hiere. Yesu wuɔ sire-bei kpẽmmu! ²⁵ Nuɔŋ baa sire kũɔl banna ta ba nyaanu-yuɔ; Galiletaamba waa, a naara banamba naa hel Dekapol jo, banamba *Yerusalemu, banamba *Yude, banamba hel *Yurdẽ bãpagũŋgu-na jo.

5

Bamaŋ yunni-i dɔlaa

(Like 6.20-23)

¹ Yesuŋ daa nuɔmbaŋ kũɔlãa ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ dumaŋo-na, wuɔ kã ka nyugũŋ tãnuŋgu nanŋu-na tĩena. U *hãalãbieŋ baa jo ji ciilã-yuɔ. ² Wuɔ doŋ tuɔ piiye baa-ba wuɔ:

³ «Bamaŋ kaalaŋ baa Diiloŋo-i, ba yunni dɔlaa;

*Diiloŋ-nelle-i bafamba diele-i.

† 4:6 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 91.11-12 ‡ 4:7 ãnjĩnamma tiyemman-ɛbɛ (Deutéronome) 6.16 § 4:10 ãnjĩnamma tiyemman-ɛbɛ (Deutéronome) 6.13 * 4:16 Isayi (Ésaïe) 8. 23-9.1

⁴ Bamaŋ dii kaaluŋgu-na, ba yunni dɔlaa;
Diiloŋo ka hur ba nyinyɔlma-i.

⁵ Hɔhɪnantaamba yunni dɔlaa;
hɪɛma ka ce ba maama.

⁶ Bamaŋ kuuyɛŋ kuuviingu cemma-i, ba yunni dɔlaa;
ma ka dɔl-ba.

⁷ Hujarreŋ yɛŋ bamaŋ nuɔ-i, ba yunni dɔlaa;
Diiloŋo ka bi ce hujarre bei.

⁸ Bamaŋ hɔmmu-i kuɔŋ, ba yunni dɔlaa;
ba ka da Diiloŋo-i.

⁹ Bamaŋ fɪɛŋ ba muntɪɛnammu-i, ba yunni dɔlaa;
Diiloŋo ka tuɔ bɪ ba yaa u bisɔlmba-i.

¹⁰ Baŋ ceŋ bamaŋ kpɔncɔlgɔɔ ba viisɪnni maama-na, ba yunni dɔlaa;
Diiloŋ-nelle-i bafamba diele-i.

¹¹ «Da ba ta ba tuora-nɛi, aa ta ba ce-na sɪlma, aa haa balaŋgu sɪnni-i hiere nɛi mɛi maama-na, na yunni dɔlaa. ¹² Taa na gbu na nyɛ aa na fɛ na hɔmmu-i; Diiloŋo ka pɔ-na bɔi dɔrɔ-i-na. Na saa da, *Diiloŋoɔpuɔrbiemba maŋ siire namaa yaŋga-na, ba ciɛ-ba sɪlma dumɛi.»

*Namei dɔmma, namei cecerma
(Marke 9.50; Marke 4.21; Like 14.34-35)*

¹³ «Namei dii dɔmma-i hɪɛma-na. Ŋga dɔŋ da ma ji saara, ma gbɔa tiraa ce niɛ ce kpɛnnɛ? Ma siɛ gbɔa fa wɛima; ba biɛ ka kɪnna fuoreŋ.

¹⁴ «Namei fitɪmbaa namaa hɪɛma-na. Na saa da, nelle maŋ da di waa tɔnuŋ dɔrɔ, di sa fuo. ¹⁵ Na suyaa wuɔ ba sa celieŋ fitɪnuɔ-i aa biɛ bɪŋkɪŋgu cure-yuɔ. Ba haa-yo dɔrɔ terieŋgu ce hiere da gbɔa. ¹⁶ Fitɪnuɔŋ ceŋ gbagbaama-i dumaa, namaa na saaya na ta na ce gbagbaama-i dumɛi nuɔmba hɔlma-na; ku yaa ba ka da na maacenfafamma-i aa ta ba kaal na To-i dɔrɔ-i-na.»

Yesu saa jo baa u deŋ hɪmelle

¹⁷ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na da niɛ sɪ *Moisi-i baa *Diiloŋoɔpuɔrbiembaŋ nyɛgɔaŋ mamaŋ hɔ-na wuɔ na ta na ce, mi juɔ da mi ji gbuonu ma yaa-i, ma' i sɪ. Mi juɔ da mi ji pigɔaŋ-na nelma famma belle yaa-i. ¹⁸ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Dɔrɔ-i baa hɪɛma-i da ni gbɔŋ waa tɪ, nelma diei siɛ gbɔa gbuo nel daama-na. Halle cɛkɔɔ, ma siɛ gbɔa gbuo, fuɔ miwaŋo tɪmma. ¹⁹ Terieŋgu faŋgu-na, halle nelma maŋ yuraanu yaŋ nel daama-na, umaŋ duɔ saa wuɔ ma hɪmelle-i, aa tiraa ce banamba ce fuɔ temma-i, u yaa ka waa huɔŋgu-na *Diiloŋ-nelle-na. Ŋga umaŋ duɔ wuɔ ma hɪmelle-i, aa ce banamba ce fuɔ temma-i, kutieŋo ka ce nelbuɔ Diiloŋ-nelle-na. ²⁰ Mi tɪnu-nɛi: Da na saa vii yaŋ *ɔnjɪnamma pigɔataamba-i baa *Fariisɛbaa-ba-i, na cɛraa na suur Diiloŋ-nelle-na.»

*Yesuŋ waŋ mamaŋ a kɔ hɔdulle-na
(Marke 11.25; Like 12.57-59)*

²¹ «Naŋ siire, na nuɔ wuɔ ma waŋ baa i bɪncuɔmba-i wuɔ molo saa saaya u ko u nanolŋo. * Da ŋ ko ŋ nanolŋo-i ba saaya ba bɪ-ni fɔamaaŋ ba terieŋ-nu. ²² Ŋga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuɔni maŋ da ŋ nyɔ ŋ nuɔŋgu baa ŋ nanolŋo-i, ba saaya ba bɪ-ni fɔamaaŋ ba terieŋ-nu. Umaŋ duɔ tuora u nanolŋo-i wuɔ mimilɔŋo, ba ka bɪ kutieŋo-i fɔamaaŋ ba terieŋ-nu. Umaŋ duɔ bi gbɛ u nanolŋo-i wuɔ nelsɔsɔiŋo, ba ka caa kutieŋo-i. ²³ A ce dumaŋo-na, da ŋ fiɛ kɔ baa bɪŋkɪŋgu da ŋ ka pɔ-ku hɔ Diiloŋo-i, aa ka ne da wɛima dii nuɔ baa moloŋ hɔlma-na, ²⁴ yaŋ ku bɪŋkɪŋgu-i dii mumbuolmuŋ-terieŋgu caŋgu-na aa ŋ jo na ji nunu na-naa baa kutieŋo-i igɛna aa ŋ suɔ ŋ kɔ ŋ ka pɔ-ku ŋ hɔ Diiloŋo-i.

²⁵ «Moloŋ cɛmɛl da di waa-niɛ aa wuɔ u ka bɪ-ni, gbɔŋ baa-yo; baa yaŋ ɔndaŋgu hi fɔamaamba-ba-i. Da ku hi-ba, ba ka hɔ fɔŋgɔtaamba-i baa-ni, fɔŋgɔtaamba bel-ni ka

* 5:21 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.13; ɔnjɪnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutɛronome) 5.17

dii-ni kaso. ²⁶ Mi waŋ ninsorŋo-i baa-ni: Da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pã ŋ cɛmelle tĩ hiere, ŋ cɛraa ŋ da murhɛlmu.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã cakũŋgu-na
(Matie 18.8-9; Marke 9.43,47-48)

²⁷ «Naŋ siire, na nuɔ ba ciɛra wuɔ ŋ saa saaya ŋ ce *fuocesĩnni.† ²⁸ Ŋga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuɔni maŋ da ŋ ne moloŋ ciɛŋo-i baa yufelle nande, kuu dii ŋaa ŋ gaala baa-yo tĩ ŋ huɔŋga-na. ²⁹ Terieŋgu faŋgu-na, da ŋ da ŋ nadienyufelle dii-ni kuubabalaŋgu cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur yufeduɔla nuɔ Diiloŋ-nelle-na, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufieŋa-i a hãi-i-na. ³⁰ Da ŋ da ŋ nadienanga dii-ni kuubabalaŋgu cemma-na, kar-ka ŋ fara ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur nagãduɔla nuɔ Diiloŋ-nelle-na, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hãi-i-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã ãnsorre bɔrɔmma-na
(Matie 19.7-9; Marke 10.11-12; Like 16.18)

³¹ «Naŋ siire, na nuɔ ba ciɛra wuɔ: «Uman duɔ nanna u ciɛŋo-i, u saaya u nyegɛŋ sɛbɛ hã-yo. Sɛbɛ maŋ pigãaŋ wuɔ ba ãnsorre buɔra.»‡ ³² Ŋga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Ciɛŋo maŋ duɔ u sa wuɔra u ce bɛmba, aa u bɔlɔ nanna-yuɔ, kuu dii ŋaa u diyaa-yo *fuocesĩnni-na. Aa da ba bi nanna ciɛŋo maŋ aa ŋ biɛ-yo, ŋ saa wuɔ Diiloŋ-hũmelle; ŋ ciɛ fuocesĩnni-i dumaŋo-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã Diiloŋ-yerre bĩmma-na

³³ «Naŋ siire, na nuɔ wuɔ ma waan baa na bĩncuɔmba-i wuɔ: «Da ŋ pã nuŋgu aa bĩ Diiloŋo yerre-i wuɔ ŋ ka ce mamaŋ, ce-ma; baa yaŋ-ma.»§ ³⁴ Ŋga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Molo baa tiraa u ce wɛima aa u bĩ Diiloŋo yerre-i u nuŋgu-na gbula. Molo baa hiel u niele dɔrɔ-i-na; Diiloŋ-muntĩenammu. ³⁵ Molo baa bi hiel u niele hĩema-na; Diiloŋ gbeiniŋ-munjĩnammu. Molo baa bi cira fuɔ baa *Yerusalemu; Itieŋo nelle yaa difande-i. ³⁶ Molo sie gbãa ce halle kuɔsĩŋgu diei pusũŋ u yuŋgu-na, u sie bi gbãa ce ku biil; terieŋgu faŋgu-na, molo baa bi cira fuɔ baa u yuŋgu. ³⁷ Da ba yuu-na mamaŋ, da kuɔ ma yaa-i, na cira: «Ũu, ma yaa-i.» Da kuɔ ma'i sĩ, na cira: «E'e, ma'i sĩ.» Baa na cira: «Muɔ baa Diiloŋo mi saa ce daama-i!» *Sitãni-nelma-i mafamma-i.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã sɔlaŋgu maama-na
(Like 6.29-30)

³⁸ «Naŋ siire, na nuɔ ba ciɛra uman duɔ muonu u nanolŋ yufelle, ba bi muonu kutieŋo diele-i ku sɔlaŋgu. Uman duɔ ka u nanolŋ nyilãaŋgu, ba bi ka u kũŋgu-i ku sɔlaŋgu.* ³⁹ Ŋga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na, ma yaa daama: Uman nuɔ ŋ baa ji ce ŋ nanolŋo-i kuubabalaŋgu wuɔ ŋ suu sɔlaŋgu. Uman duɔ caa ŋ nadietũŋgu-i, bir daaku-i ŋ hã-yo. ⁴⁰ Uman duɔ u ka bĩ-ni fõŋgõtaan-terieŋ-nu a hũu ŋ jõŋgoryelle-i, hã-yo baa-yo baa ŋ jõŋgorbuɔ-i hiere. ⁴¹ Fõŋgõtieŋo maŋ duɔ haa congoruõŋgu hã-ni wuɔ ŋ tũu saan-yo cɛlle, saan-yo ŋ maa baa-yo. ⁴² Uman duɔ cãrã ŋ wulaa, hã-yo. Uman duɔ jo wuɔ ŋ hor-o, baa balaŋ-yo.»

Taa na dɔl baa na bigãarãamba-i
(Like 6.27-28,32-36)

⁴³ «Naŋ siire, na nuɔ ba ciɛra wuɔ: «Ŋ saaya ŋ ta ŋ dɔl baa ŋ nanuɔmba-i† aa bigãaŋ ŋ bigãarãamba-i.» ⁴⁴ Ŋga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na, ma yaa daama: Taa na dɔl baa na bigãarãamba-i, taa na cãrã Diiloŋo-i na hã bamaŋ ciɛŋ-naŋ kpãncõlgũɔ-i, ⁴⁵ ku yaa na ka waa na To-i dɔrɔ-i-na u beŋ namaa kelkel. U yaa hielaŋ bãaŋgu-i u hã nelbabalaamba-i

† 5:27 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.14; ãnjĩnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 5.18.
‡ 5:31 ãnjĩnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 24.1 § 5:33 Niɛŋ Buolmaŋ-sɛbɛ-i-na (Lévitique) 19.12; Kãmmaŋ-sɛbɛ-i-na (Nombres) 30.3; ãnjĩnamma tiyemman-sɛbɛ-i-na (Deutéronome) 23.22-24. * 5:38 Niɛŋ Helmaŋ-sɛbɛ-i-na (Exode) 21.23-25; Buolmaŋ-sɛbɛ-i-na (Lévitique) 24.19-20; ãnjĩnamma tiyemman-sɛbɛ-i-na (Deutéronome) 19.21. † 5:43 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 19.18

baa nelfafaamba-i hiere aa bi tuo dāa u hã nelfafaamba-i baa nelbabalaamba-i hiere. ⁴⁶ Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yon, yon haku-i dii-kuo? Halle nelbabalaamba[‡] gbã ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ⁴⁷ Da na ta na fielnu na jaal na sɔsuɔtaamba yon, hai moloŋo-i sie gbãa ce kufanŋu-i? Bamaŋ sa suyaan Diiloŋo-i ba sa ce-ku dii wei, aa ji da baa namaa? ⁴⁸ Yaan aa na ta na ce kumaŋ faa, ŋaa na To maŋ dɔrɔ-i-na uŋ ceŋ dumaa.»

6

Ba hã moloŋo-i biŋkũŋgu-i nie?

¹ Ku huonŋu-na Yesu wuo cira: «Baa na ta na wuo na Diiloŋ-hũmelle-i wuo nuomba da-na; da na ce mafamma-i, na To-i dɔrɔ-i-na u sie ka pã-na. ² Da ŋ da biŋkũŋgu da ŋ hã sũntieŋo-i, baa ce ŋaa yetaarataambaŋ ceŋ dumaa *Diilonelhãalãdũnni-na baa nellenhuonŋa-na; ba taara nuomba da-ba aa cira bafamba faa. Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bamaŋ cieŋ kufanŋu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ³ Ŋga da ŋ'a ŋ hã moloŋo-i biŋkũŋgu-i, hã-yo aa ŋ baa yaŋ halle ŋ jĩekpekelŋo suɔ, ⁴ ku yaa ma sie hel bomborma-na. Niŋ cie kumaŋ, ŋ To-i Diilo fuɔ daa-ku, u ka pã-ni ku sɔlaanŋu.»

Diiloŋ uŋ saaya u cãrã dumaa

⁵ «Da na'a na cãrã Diiloŋo-i baa na ta na ce ŋaa yetaarataambaŋ ceŋ dumaa. Yetaarataan da ba'a ba cãrã Diiloŋo-i *Diilonelhãalãdũnni-na, halle baa nellenhuonŋa-na, ba sire yiera ba gbeiniŋ nuomba da ba da-ba. Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bamaŋ cieŋ kufanŋu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ⁶ Da ŋ'a ŋ cãrã Diiloŋo-i, suur dũŋ-nu aa ŋ biŋku ŋ fereŋ nuɔ, ŋ To dii terienŋu fanŋu-na, cãrã-yuɔ. Niŋ fuyaa ta ŋ ce kumaŋ u daa-ni, u ka pã-ni.

⁷ «Da na ta na cãrã Diiloŋo-i, baa na ta na piiye pirri ŋaa bamaŋ sa suyaan Diiloŋo-i baŋ ceŋ dumaa. Bafamba daa nie sĩ da ba piiye agaga ku yaa Diiloŋo ka nu ba nuŋgu-i. ⁸ Baa na suur ba nallu-na. Na saa da, namaanŋo-i, aa na suɔ da na puur na nunni-i da na cãrã, na To suya kumaŋ maama-i dii-nei tĩ.»

(Like 11.2-4)

⁹ «Taa na cãrã Diiloŋo-i dumandɛ:

«I To nuɔni maŋ dii dɔrɔ-i-na,
yaŋ nuomba-i hiere ba suɔ wuo nuɔnei Diiloŋ nuonŋo-i.

¹⁰ Pa ŋ bãanŋu-i yie.

Ŋ huonŋan ceŋ dumaa dɔrɔ-i-na, yaŋ ka ta ka ce dumei hiẽma-na.

¹¹ Hã-ye nyunŋo ku niwuoni-i i wuo.

¹² Ce jande yie ŋaa mie iŋ ceŋ jande-i dumaa bamaŋ cãlãan-yen.

¹³ Baa yaŋ weima gbãa tãal-e dii-ye kuubabalaanŋu cemma-na. Hũu-ye *Bigãarãŋo nyisẽnni-na.

[Fõŋgũɔ dii baa nuɔnei hõnni-na hiere baa himma-i aa ŋ tiraa waa bɔi.]

¹⁴ «Na saa da, moloŋ duɔ cãl-ni aa ŋ yaŋ ma tĩ, nuɔ da ŋ bi cãl ŋ To-i dɔrɔ-i-na, u ka bi yaŋ ma tĩ. ¹⁵ Ŋga namaa da na'a na sie yaŋ banamba maama tĩ, na To ce nie aa yaŋ namaa maama tĩ u huonŋa-na?»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã sũŋgu yanŋa-na

¹⁶ «Da na dii sũŋgu-i, baa na vãa na yammu-i ŋaa yetaarataambaŋ ceŋ dumaa. Yetaarataan da ba dii sũŋgu-i, ba vãa ba yammu-i nuomba da ba suɔ wuo bafamba diyaa sũŋgu. Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bamaŋ cieŋ kufanŋu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ¹⁷ Ŋga da ŋ dii sũŋgu-i, saar ŋ yaanŋa-i da welewele aa ŋ migãan ŋ yukuɔsĩnni-i fafamma, ¹⁸ ku yaa molo sie suɔ wuo ŋ diyaa sũŋgu. Ŋga ŋ To maŋ fuyaa, u yaa ka suɔ u diei yon. U da mamaŋ fuyaa hiere. U ka pã-ni.»

[‡] 5:46 Nelbabalaamba: Ma nyegãan girekimma-na wuo: «Halle *nampohũutaamba gbã ba dɔl baa ba dɔdɔltaamba-i.» Bafamba taa ba kãŋ nampohũutaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ ãnfirmumma-na.

Yesuŋ waanŋ mamaŋ a kã weisĩnni yanŋa-na
(Like 12.33-34)

¹⁹ «Baa na ta na gbagbarra miwaanŋ daayo weisĩnni huonŋ-nu. Na saa da, nyeiŋo dii, gbɛllũo bi dii a naara cuobaa-ba bi dii ta ba kanu dũnni-i. ²⁰ Yaanŋ aa na ta na taara dɔr-niini yaa-i. Nyeiŋo si dii terienŋu-na duɔ ji wuo-ni, gbɛllũo si dii, cuobaa-ba bi si dii. ²¹ Na saa da, nelienŋ nuɔ da ŋ tiera kusuonŋ-nu, ŋ huonŋa dii kusuonŋ-nu'i.»

Yufelle-i baa fitĩnuɔ-i kuuduonŋu yaa-i
(Like 11.34-36)

²² «Neliŋ nuɔ ŋ yufienŋa yaa ŋ ferenŋ kerre fitĩnuɔ-i. ŋ yufienŋ da a fa, ŋ waa cecerma-na. ²³ ŋga ŋ yufienŋ da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. Kumaŋ cienŋ cecerma-i ku hã nuɔ, da ku dĩŋ aa yanŋ-ni, ŋ ce nie ŋ sie waa kukulberre-na?»

Diilonŋo-i baa gbeinŋa-i nanŋ par bige-i?
(Like 16.13)

²⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuo cira: «Neliŋ sie gbãa tuɔ cãa nuɔmba hãi. ŋ ka da u bigãanŋ u diei aa dɔl u diei; u ka waa baa u diei aa cĩna u diei. Ku yaa ŋaa namaa kũŋgu-i, na sie gbãa ta na kuye Diilonŋo-i aa bi ta na kuye gbeinŋa-i terduonŋu fanŋu-na.

(Like 12.22-31)

²⁵ «Baa na ta na tie holle baa na niwuoninŋ-kũŋgu-i baa na niidiinŋ-kũŋgu-i. Neliŋ nuɔ ŋ yunŋu saa buɔ niwuoni-na wei? Aa ŋ kũɔma saa buɔ niidiini-na wei? ²⁶ Nienŋ huriimba-i dɔrɔ-i-na, ba sa guona, aa inonŋɔbaa-ba sĩ baa-ba, ŋga na To-i dɔrɔ-i-na u hã ba ta ba wuo. Namaa saa buɔ huriimba-na titirre wei? ²⁷ Namaanŋo-na, hai molonŋo-i baa u hɔculle-i u gbãa naara kunanŋu u yinni-na? ²⁸ Mafammaŋ yaraa-na, bige-i cie na hɔmmu ta mu cu baa na niidiinŋ-kũŋgu-i? Na sa ne hienŋunŋ puŋ fafamma dumaa wei? Ku sa bi ce maacemma, ku sa bi sũ jonŋorbaa. ²⁹ Mi tũnu-nei: *Salomɔ-i baa u weisĩnni-i hiere u saa ji dii kompanŋa manŋ faa yii baa pũlma-i dede. ³⁰ Hienŋu manŋ hienŋu, Diilonŋ duɔ diiya-kuɔ fafamma nyunŋo-i-na diiyaŋ daama temma-i, aa bisĩnuɔ dãamu waa da mu caa-ku, namaa namaŋ nelbilienŋ namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanŋa-i Diilonŋo-na ku haama. ³¹ Baa na ta na cira: «I ka wuo bige-i? I ka nyonŋ bige-i? I ka dii bige-i?» ³² Bamaŋ sa suyaaŋ Diilonŋo-i, ba yaa gbagbaraayanŋ nifanni huonŋ-nu. ŋga namaa To-i dɔrɔ-i-na, u suyaa wuo ni maama dii-nei. ³³ Yaanŋ *Diilonŋ-nelle maama yaa yu na hɔmmu-i igɛna aa na ta na ce u huonŋa-i, na ka da u hãa-na baa daani-i hiere naara. ³⁴ Yaanŋ bisinŋ ku maama-i na hã bisinŋ ku yinŋu baa-ma. Yinŋu yinŋu, baa ku yunŋ-maama.»

7

Yesuŋ waanŋ mamaŋ a kã cãlma yanŋa-na
(Like 6.37-38,41-42)

¹ «Baa na ta na cãl banamba-i ku yaa Diilonŋo sie ka cãl-na. ² Nanŋ cãl nuɔmba-i dumaa, Diilonŋo bi ka cãl-na dumei. Aa nanŋ finŋ baa kekerienŋu manŋ na hã nuɔmba-i ba ka bi fi baa ku yaa-i hã namaanŋo-i. ³ Nanŋ cienŋ nie da hũyãŋo-i unanŋ yufelle-na, aa daabolma manŋ nanŋ yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴ Daabolma-i nanŋ yufelle-na jũnnu dumande-i, ŋ bir gbɛ ŋ nabentienŋo-i wuo: «Yanŋ mi hiel hũyãŋo-i ŋ yufelle-na hã-ni!» ⁵ ãŋgbãŋgbãama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igɛna ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gbãa hiel hũyãŋo-i ŋ nabentienŋo yufelle-na.

⁶ «Baa na ta na hã juoraamba-i Diilonŋ-bĩmbĩnni-i. Da na hã-ba baa-ni, ba gbãa sire pu baa-na. Baa na ta na nanna na niibilenni-i permba hɔlma-na, ba ka fiɛna-nie muonu-nie hã-na.»

Yesuŋ waanŋ mamaŋ a kã Diilocãrãlle-na
(Like 11.9-13)

⁷ «Cãarãŋ! Ba ka hã-na. Taaraayanŋ! Na ka da. Bĩenŋ! Ba ka sie-na. ⁸ Umanŋ duɔ tuo cãrã, ba hã u yaa-i, umanŋ duɔ tuo taara, u yaa daanŋ, aa umanŋ duɔ tuo bĩ, ba sie kufanŋu tienŋo yaa-i. ⁹ Namaanŋo-na, hai molonŋo bieŋo-i duɔ cãrã *buruo u wulaa, u yanŋ-yo aa bie

tāmpɛlle hã-yo? ¹⁰ Ni ma'i sī, duo cārã teterienjo, u yaŋ-yo aa bel j̄ienjo hã-yo? ¹¹ Namaa namaŋ balaan, da na ta na suo-ma na hã na bisãlmba-i bĩmbĩfafanni, ku ce nie aa na To-i doro-i-na, bamaŋ cārãŋ bĩmbĩfafanni-i u wulaa, u sie hã-ba baa-ni?

¹² «Da na ta na taara ba ta ba ce kumaŋ ba hã-na, taa na ce ku temma na hã banamba-i. *Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i ba'a i tie ce ku yaa-i.»

Hũmeyelle baa hũmbuo

(Like 13.24)

¹³ «Suuriin baa dumelle maŋ wullu-diele yaa-i, baa na suur baa dimaŋ gbaa-diele-i, difande kã dāamu-na. Hũmelle maŋ bi kãaŋ dāamu-na dii bi dii gbaa dumɛi. Nuomba boi cor baa di yaa-i. ¹⁴ Ŋga hũmelle maŋ kãaŋ Diilon-nelle-na, di wuosaanjo jaŋ, aa di dumelle tiraa waa wullu. Nuomba boi sa bie difande-i.»

Ba suo nelfefeinjo-i u ciluo yaa nuo-i

(Like 6.43-44)

¹⁵ «Coikartaamba maŋ wuo bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba, bilaan na fere bei. Da ŋ da-ba, ŋ cira nelfafaamba, ŋga ba hõmmu sa suo aa doŋ ŋaa maamunaamba. ¹⁶ Da na da ba ciluo-i, na ka pãŋ suo-ba. Namaa daa ba yagal musienja kaapugammu-na wei? Aa ba sa bi biera hãlɛinja caaterreŋ-yuŋ-nu. ¹⁷ Tibifafaangu maŋ biefefeinja, aa tibibabalaangu maŋ biebabaleinja. ¹⁸ Tibifafaangu sie gbãa maŋ biebabaleinja, aa tibibabalaangu sie bi gbãa maŋ biefefeinja. ¹⁹ Tibiinjo maŋ da ku saa maŋ biefefeinja ba ka j̄uŋ-ku aa senukuo. ²⁰ Terienjo faŋgu-na, coikartaamba maŋ wuo bafamba Diilopɔpuɔrbiemba, na ka bi suo-ba ba ciluo yaa nuo-i.»

A bĩ mi yerre-i aa ce mi huonja-i kuuduonjo sĩ

(Like 13.25-27)

²¹ «Baa na da nie sī bamaŋ hilaan ba bĩ-mi yinni maŋ joŋ <Itie, Itie>, ba'i ka suur *Diilon-nelle-na de! Ba'i sī. Bamaŋ cieŋ mi To maŋ doro-i-na u huonja-i, ba'i ka suur. ²² Gẽŋgeryiin da ku ji hi, nuomba boi ka cira: <Itie, i saa tie ce Diilopɔpuɔrunjo-i naŋ yerre yaa nuo-i wei? I taa i gbuuse nuonɛi aa tie donya *j̄inabaa-ba-i. I cie gberɛ-weima-i baa naŋ yerre yaa-i.» ²³ Da ba waŋ mafamma-i, mi ka gbẽ-ba mie: <Kãaŋ na halaŋ mi caan-nu; mi sa suo-na! Na hieronjo-i ãmbabalmanciraan namaa.»»

Jaagociraamba hãi maama

(Like 6.47-49)

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Umaŋ duo nu mi nelma-i aa ce-ma, kutienjo-i mi gbãa saa-yo baa cẽcẽmuntienjo maŋ maa u dũngu-i tāmpɛllen. ²⁵ Diilon uŋ juo tã, kanni gbar, fafalmu sire mu siremma-i dũŋ daaku saa sagalla. ²⁶ Ŋga umaŋ duo nu mi nelma-i aa u saa ce-ma, kutienjo saa baa mimilãŋjo maŋ maa u dũngu-i hĩemugãan-nu. ²⁷ Diilon uŋ juo tã, kanni gbar, fafalmu sire, ku pãŋ cii hiere bĩŋkũngu saa tĩe!»

²⁸ Yesuŋ juo piye tĩ, u nel maa cu nuomba hõmmu-i. ²⁹ U taa u piye baa bibesinni u yaŋ *ãnjĩnamma pigãataamba-i.

8

Yesu siire wontorjo naŋo

(Marke 1.40-45; Like 5.12-16)

¹ Yesuŋ juo piye tĩ, wuo hiire tãnuŋgu-na tuo kã. Nuonjo baa sire cu u huonjo-nu. ² *Wontorjo naŋ wuo jo ji dũuna u yaanjo-na aa naa cira: <Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, ku sie yar-ni.»

³ Yesu wuo haa u naŋga-i yuo aa naa cira: «Mi taara ma ta!» Naacoljo jarma pãŋ ta-yuo terduonjo faŋgu-na. ⁴ Yesu wuo cira: «Baa tũnu nelienjo baa-ma de! Mamaŋ dii, kã *Diilojgãantienjo wulaa u ka ne-ni aa ŋ pã niikonni maŋ dii pãmma ŋ hã-yo ŋaa *Moisiŋ nyegãan-ma dumaa* ku yaa nuomba ka suo wuo ŋ jarma taa-nie.»

* 8:4 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 14.2-32

Yesu siire sorosi ba yuntieŋo naŋo maacembiloŋo-i
(Like 7.1-10)

⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kã Kafarnamu. Uŋ kaa tuɔ suur nelle-na, *Oromɛ ba sorosi ba yuntieŋo naŋ wuɔ kã u wulaa ⁶ ka cira: «Itie, mi maacembiloŋo naŋo gaala dii cĩŋgu-na u sa gbãa sire, kuu dii-yuɔ kpelle! Jande, kãyã-mie!»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi ka kã ka sire-yuɔ.»

⁸ Sorosi ba yuntieŋo cira: «Itie, nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur mei temmaŋ-temma dumelle-na. Ŋga yaŋ aa ŋ waŋ nelma diei yoŋ, mi maacembiloŋo ka sire. ⁹ Ŋ saa da, ma miŋ yey terieŋgu maŋ nuɔ-i, nuɔmba dii mi yuŋ-nu; aa mei bi dii banaŋ yuŋ-nu. Da mi gbẽ umaŋ mie: «Kã!» ŋ da u kãa. Da mi bi cira: «Jo!» ŋ da u juɔ. Da mi bi gbẽ mi maacembiloŋo-i mie: «Ce daama!» ŋ da u ciɛ-ma.»

¹⁰ Yesu wuɔ kar da hãmmu! Naacolŋ uŋ juɔ piye tĩ, Yesu wuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Yaŋ mi waŋ ninsoroŋo-i baa-na: *Isirahel-baamba-na, mi saa da umaŋ haa u naŋga-i mie *nieryieŋ daayo temma-i! ¹¹ Mi tũnu-nei: Nieraamba boi ka hel bãpagũŋgu-na baa bãsuuruŋgu-na a ka tĩena baa *Abiramubaa-ba-i† dii *Diiloŋ-nelle-na ta ba gbu ba ce ba bãaŋgu-i. ¹² Aa bamaŋ naa saaya ba suur, ba nyaa bafamba-i hiel-ba fuoreŋ dii kukulma-na. Kaaluŋgu sie waa dei terieŋgu-na!»

¹³ Uŋ piye dumaŋo-na, wuɔ bir waŋ baa sorosi ba yuntieŋo-i wuɔ: «Bir ŋ kũŋ, niŋ haa ŋ naŋga-i mie ma ka dɔl-ni.» Uŋ taa u waŋ mafamma-i huonŋu maŋ nuɔ-i, maacembiloŋ wuɔ sire dii cĩŋgu-na.

Yesu siire jaamba boi
(Marke 1.29-34; Like 4.38-41)

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta kã Pier dumelle-na kã ka da Pier cura‡ si dii hĩnni. U kũɔma gbuu huol da pãmpãmpãŋ, u galla. ¹⁵ Yesu wuɔ bel u naŋga-i, fafal wuɔ pãŋ da-yuɔ terduonŋu faŋgu-na. Wuɔ sire a tuɔ ce u nersinni-i.

¹⁶ Bãaŋguŋ juɔ suur huonŋu maŋ nuɔ-i, baa fũnuŋ jo baa *jĩna ba nuɔmba-i ji hã Yesu-i. Wuɔ donya jĩnabaa daaba-i baa u nuŋ-ãndaŋgu aa naa bi sire jaamba maŋ waa hiere.

¹⁷ Diiloŋ uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sĩ daama-i wei? Isayi waŋ-ma wuɔ: «U hũyãa i mulĩema-i ce-ma u maama.

U siire-yiɛ i jarma-na.»§

Nuɔmba namba taara da ba ta ba nyaanu Yesu-i
(Like 9.57-62)

¹⁸ Yesuŋ daa nuɔmbaŋ yuu-yuɔ dumaŋo-na, wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ ba jãal kã dalaŋga bomborma namma-na. ¹⁹ *Aŋjĩnamma pigãatieŋo naŋ wuɔ piɛ a waŋ baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, mi ka ta mi nyaanu-nie niŋ kãŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jĩɛ, ne! Muncɔmmu dii baa bũɔrãamba-i aa kamma dii baa huriimba-i. Ŋga terieŋgu sĩ baa *Moloŋ-Bieŋo-i u duɔ tuɔ cĩnnu u yuŋgu-i.»

²¹ U hãalãbiloŋo naŋ wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Itie, yaŋ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tĩ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

²² Yesu wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Jo i ta aa ŋ yaŋ, kuomba ka fuure ba nakuomba-i.»

Yesu yieraaya fafalbuɔ naŋo
(Marke 4.35-41; Like 8.22-25)

²³ Yesuŋ piye dumaŋo-na, wuɔ kã ka suur beŋo-na baa u *hãalãbiemba-i ta ba karnu dalaŋga-i. ²⁴ Ba'a ba hi yaŋga-i Yesu wuɔ duɔfũŋ. Fafalmu naŋ temma sire suuye-bei dii dalaŋga-na, ta mu pe hũmma-i mu dii beŋo-na. ²⁵ Hãalãbieŋ baa cira «Itie, sire ŋ kor-e! I yii die kul!»

† 8:11 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ:... a ka tĩena baa *Abiramu baa *Isaki baa *Yakɔbu dii *Diiloŋ-nelle-na. ‡ 8:14 Curaŋo waa ciɛŋo a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ girekimma-na. § 8:17 Isayi (Ésaïe) 53.4

²⁶ Yesu wuɔ sire aa naa cira: «Korɲ hama-i temma-i dumaanjo-na? Na saa haa na nanɲa-i Diilonjo-na ku haama.» Aa naa nuola fafalmu-i baa hũmma-i nie kã ka ciire. ²⁷ Kuɔ cu hãalãbiemba hõmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Neliɛɲ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii nie aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu siire pepetaamba hãi
(Marke 5.1-20; Like 8.26-39)

²⁸ Yesubaa-baɲ karaanu kã bomborre maɲ nuɔ-i, ba bĩ nelle fande-i Gadara. Pepetaamba namba waa Gadara-i-na, ba waa ba hãi. Ba taa ba cɔ cĩncuɔɲ-na. Baa naa silaa balan cor, a ce molo saa tuɔ siɛ u cor baa hũmelle fande-i. *Jĩnabaa-ba'i naa ciɛ-ba dumaanjo-na. Baɲ juɔ da Yesu-i, baa sire ta ba jãrã-yuɔ ²⁹ aa ta ba kaasĩɲ wuɔ: «Diilonj-Bie, i ciɛ-ni nie? Ɔ juɔ da ɲ ji haa kakãlle-i yie a ne da ku yiingu saa hi yogo.»

³⁰ Pɛrsãlle nande waa ba yaanɲa-na ta di wuora. ³¹ Jĩnabaa baa ta ba cãrã Yesu-i wuɔ: «Da ɲ'a ɲ ka nyaa-ye, jande yaɲ i hel ka suur pɛrɲ daaba-na.»

³² Yesu wuɔ cira: «Hilaan na kã!» Baa hel ka suur pɛrmba-na. Pɛrɲ baa pãɲ ta ba gbar ba hiire ba kã ba tie ba suur dalanɲa-na ba kunu.

³³ Nuɔmba waa ta ba ceɲ pɛrɲ daaba-i. Baɲ gbaraa ka kunu hiere dumaanjo-na, kutaan baa gbar ka waɲ-ma cĩingu-na. Pepetaan daaba maama yaa waa ba nunni-na. ³⁴ Nuɔɲ baa hel hiere da ba ji ne Yesu-i. Baɲ juɔ ji da-yo, baa cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ta u halan ba terienɲu-na.

9

Yesu siire murgu nanjo
(Marke 2.1-12; Like 5.17-26)

¹ Baɲ birii Yesu-i dumaanjo-na, wuɔ bie beɲo-i a karnu kã ba nelle-na.* ² Baa jo baa murgu nanjo-i kuugallan-nu ji hã-yo wuɔ u sire-yuɔ. Wuɔ ne da ba haa ba nanɲa-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jeiɲo-i wuɔ: «Mi jĩɛ, baa tie holle. Ɔ ãmbabalma hurii hiere.» ³ Uɲ piiye dumaanjo-na, *ãnjĩnamma pigãataamba namba ta ba piiye ba huɔɲ-na wuɔ: «Naacolɲ daa u tuora Diilonjo-i de!»

⁴ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔɲ nelbabalan daama temma-i na hõmmu-na? ⁵ Namaa wulaa, a hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i na hama-i ce fɛu yaɲ? ⁶ Mi ka sire naacolɲ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo hãa *Molon-Bieɲo-i ku fõɲgũɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ɲ bie ɲ kuugallanɲu-i ɲ kũɲ.» ⁷ Naacolɲ wuɔ bi sire ba yufelle-na a bie u kuugallanɲu-i tuɔ wuɔ u kũɲ. ⁸ Korma bir yaɲ aa bel nuɔmba-i, baa ta ba piiye wuɔ: «Diilonjo-i bibieɲo! Hiɲ daama temma-i u hãa nelbiliemba baa-ma.»

Matie ciɛ Yesu hãalãbilonjo
(Marke 2.13-17; Like 5.27-32)

⁹ Yesuɲ hilaa terienɲu-na, wuɔ u cor da *nampohũutienjo nanjo tĩenaana u maacemman-dũɲgu-na. Ba taa ba bĩ-yo Matie. Yesu wuɔ cira: «Matie, sire i ta.» Matie wuɔ bi sire cu u huɔɲ-nu.

¹⁰ Yiingu nanɲu-na, Yesu wuɔ ji waa baa u *hãalãbiemba-i Matie dumelle-na ba ta ba wuo niwuoni. Nampohũutaamba bɔi waa a naara ãmbabalmanciraamba namba. ¹¹ *Farisĩebaa-ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piiye baa Yesu hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na hãalãtienjo tuɔ wuɔ niwuoni-i baa nelbabalaan daaba temma-i?»

¹² Yesu wuɔ nu baɲ piiyen; wuɔ waɲ baa-ba wuɔ: «Da ɲ waa hĩnni, ɲ ka ce bige-i perruntien terien-nu? ¹³ Diilonjo ciera: «*Taa na ce hujarre na-naa nuɔ*, ku yaa dɔlaa-miɲ ku yaɲ na niikonni-i.»† Kãan na ka taara nelma famma yunɲu-i. Na saa da, muɔmi saa jo nelfafaan maa-na, mi juɔ nelbabalaan maa-na.»

* 9:1 Ba waa tĩena Kafarnamu. Nieɲ 4.13. † 9:13 Ose (Osée) 6.6

Kuucɔlaangɔ saa saaya ku guɔl baa kuufeliɛngɔ-i
(*Marke 2.18-22; Like 5.33-39*)

¹⁴ Ku huonɔgu-na, *Nsāa-Batɛsi *hāalābiɛŋ baa jo Yesu wulaa ji cira: «Hāalātie, miɛŋo-i baa *Farisīɛbaa-ba-i i hinu i dii sūŋgu, bige-i ciɛ naŋ hāalābiɛmba sa dii?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Ŋ jīɛŋ duɔ tuɔ jā ciɛŋo, ŋ gbāa kā ka vāa ŋ yaanga-i tīɛna wei? Ku yaa ŋaa bafamba kūŋgu-i: Da mi saa ji waa ba hɔlma-na yiingɔ maŋ nuɔ-i, ba ka suɔ dii sūŋgu-i.» ¹⁶ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelɛŋga a nar jonɔrɔɔɔɔɔɔ. Da ŋ ce-ma, jonɔrɔɔɔɔɔɔ migāaŋ tuɔ taalnu u kā. ¹⁷ Aa ba sa bi dii duvɛnfelɛŋo cirkpɔɔɔɔɔɔ-na. Umanɔ duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duvɛŋo tiraa kūnna. Ŋga da ŋ'a ŋ dii duvɛnfelɛŋo-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔfɛlɛŋ-na, ni yaa gbīɛ baa ni-naa.»

Yesu yieraaya ciɛŋo naŋ tamma aa sire bikuloŋo naŋo
(*Marke 5.21-43; Like 8.40-56*)

¹⁸ Nelma saa ji tī Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da *Yuifu ba yuntieŋo naŋo juɔ ji dūuna u yaanga-na aa naa cira: «Mi biloŋo jarma yaraa-yo, ŋga jo i ta ŋ ka haa ŋ naŋga-i yuɔ u ka sire.» ¹⁹ Yesu wuɔ sire baa u *hāalābiɛmba-i ba ta ta ba kā baa naacolŋo-i.

²⁰ A ne da ciɛŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kūnna ku biɛŋ cīncieluo baa a hāi waa belle fande-na. Wuɔ piɛ Yesu huonɔ-yaŋga a yiɛya u jonɔrɔuo tūŋgu-i. ²¹ U taa u piiye u huonɔ-na wuɔ: «Da mi gbāŋ hi yiɛya u jonɔrɔuo-i yonŋ, mi kuraa.» ²² Uŋ yiɛyaaya-yuɔ dumaanɔ-na, Yesu wuɔ miel da-yo, wuɔ cira: «Mi bilo, baa tie holle, niŋ haa ŋ naŋga-i miɛ, ŋ kuraa.» Terduonɔgu fanɔgu-na, ciɛŋo tāŋ maa pāŋ yiera.

²³ Baŋ kaa hi Yuifu ba yuntieŋo cīŋgu-i, baa da niimarnintaamba, aa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal terni-na hiere. ²⁴ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Biriŋ na kūŋ, biloŋo saa ku, u duɔfūŋ.» Baa bir yaŋ aa ta ba cōmuonɔ-yo. ²⁵ Baa hiel nuɔmba-i kulonɔ uŋ waa dūŋgu maŋ nuɔ-i aa Yesu wuɔ suur. Uŋ suurii, wuɔ bel biloŋo naŋ-na, wuɔ bi sire. ²⁶ Nelma faŋ maa pāŋ gbuo terieŋgu fanɔgu-i hiere.

Yesu puurii yiriɛmba hāi yufieŋa

²⁷ Yesuŋ juɔ hel tuɔ kūŋ, yiriɛmba namba cu u huonɔ-nu. Ba waa ba hāi; ta ba fara ba piiye baa-yo wuɔ: «*Davidi hāayɛlŋ nuɔ, jande ce hujarre-yiɛ aa ŋ puur i yufieŋa-i.» ²⁸ Uŋ kaa hi cīŋgu-i, baa jo ji yiera u caanɔgu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na hūyāa-ma wuɔ mi gbāa puur na yufieŋa-i wei?»

Baa cira: «Itie, i hūyāa-ma.»

²⁹ Yesu wuɔ yiɛya ba yufieŋa-i aa naa cira: «Ma ce ŋaa naŋ hūyāa-ma dumaal!» ³⁰ Ba yufieŋ aa bi pāŋ puur. Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel. ³¹ Baŋ taa, ba saa gbāa fiinanɔ-mɛi, baa wuɔra gbuo nelle-i hiere baa-ma.

Yesu ciɛ bobo naŋo gbāa tuɔ piiye

³² Yirienɔ daabaŋ birii ta ba hel, baa jo baa bobo naŋo Yesu wulaa. *Jīna'i naa ciɛ-yo dumaanɔ-na. ³³ Yesu wuɔ donya jīna daayo-i naacolŋo-na. Naacolŋ wuɔ pāŋ donɔ tuɔ piiye. Kuɔ ce nuɔmba-i gberɛ. Baa ta ba piiye wuɔ: «Ŋ siire, i saa da daama temma-i dede *Isirahel-na!»

³⁴ *Farisīɛbaa-baŋ'a ba ka waŋ mamaŋ, baa bir yaŋ aa ta ba piiye wuɔ: «Jīna ba yuntieŋo‡ yaa hāa-yo himma famma-i u tuɔ donya jīnabaa-ba-i nuɔmba-na.»

Nuɔmba hujarre bilaa Yesu-i

³⁵ Yesu taa u wuɔra nileiŋa-na hiere u waŋ Diilonɔ-nelma-i *Diilonelhāalādūnni-na aa tuɔ waŋ *Diilonɔ-bāanɔgu *Neldɔɔɔɔlma-i aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sīnni-na hiere u kā. ³⁶ Nuɔmba naa muliɛŋ aa ba kūɔma naa tiraa kara ŋaa tūlmba maŋ tieŋo sī-bei. Yesuŋ daa-ba dumaanɔ-na, ba hujarre gbuu bel-o. ³⁷ Wuɔ waŋ baa u *hāalābiɛmba-i wuɔ: «Dīmma dii bɔi a ne da ma kartaamba saa ciinu. ³⁸ Cāarāŋ suontieŋo-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

‡ 9:34 Ba bī *Sitāni yaa *jīna ba yuntieŋo-i. Niɛŋ 12.22-28.

10

Yesu h̄aa u h̄aalābiemba-i himma
(Marke 3.13-19; Like 6.12-16)

¹ Uɲ waɲ mafamma-i, wuɔ bī u *h̄aalābieɲ cīncieluo ba h̄ai baamba-i a h̄a-ba himma ba da ba gb̄aa ta ba donya *j̄inabaa-ba-i aa ta ba sire jaamba-i ba s̄inni-na hiere. ² U h̄aalābiemba famba yaa u *p̄ɔpuɔrbiemba-i. Ba yireiɲa yaa daaya: D̄ielā-wuɔɲo yaa Simɔ, baa u h̄aɲo-i Āndere. Simɔ yerre nande yaa Pier. A naara Sebede bɛmba-i ba h̄ai-i-na: Sake baa Ns̄aa-i. ³ A naara Filipu baa Batelemi. Toma baa Matie. Matie waa *nampohūutiɲo. A naara Sake maɲ Alfe biɲo-i, baa Tade. ⁴ A naara Simɔ maɲ taa u kuye u nelle maama-i, baa *Yuda-Isikaro. U yaa juɔ hel Yesu huɔɲgu-na.

Yesu puɔraa u p̄ɔpuɔrbiemba-i
(Marke 6.7-13; Like 9.1-6)

⁵ Yesuɲ h̄aa u *p̄ɔpuɔrbiemba-i himma-i, wuɔ puɔr-ba aa naa waɲ baa-ba wuɔ: «Mi saa cira na k̄a *nieraaɲ wulaa, mi saa bi cira na k̄a *Samari. ⁶ K̄aaɲ *Isirahel-baamba yaa wulaa-i. Ba baala ɲaa t̄ilmba. ⁷ Da na hi teriɲgu teriɲgu, na waɲ baa nuɔmba-i wuɔ *Diiloɲ-b̄aaɲgu piyaa t̄i. ⁸ Taa na sire jaamba-i baa bikuomba-i baa *wontuɔrmba-i. Taa na donya *j̄inabaa-ba-i nuɔmba-na. Na daa ku f̄ɔɲgūɔ-i gb̄aɲgb̄aɲ, taa na bi ce na h̄a nuɔmba-i gb̄aɲgb̄aɲ. ⁹ Da na'a na ta, molo baa biɛ gbeɲa, ¹⁰ molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ joɲgoruo naɲo a naara uɲ diyaa umaɲ, molo baa biɛ naatenni, molo baa bi biɛ b̄uɔle. Maacembiloɲo saaya baa u yerreɲ kalaɲgu.

¹¹ «Da na suur nelle maɲ nuɔ-i, na taara hartiefɛf̄eiɲo baa na f̄ere iḡɛna. Da na da hartieɲo, na t̄iena baa u yaa-i a ji hi na tamma-i nelle fande-na. ¹² Da na suur dumelle maɲ nuɔ-i, na cira: «T̄iȳaaɲ dei!» ¹³ Da ba siɛ na har dumelle fande-na, Diilo yaɲ na jaaluɲgu k̄aȳa di taamba-i; ɲga da ba saa siɛ na har-b̄ei, Diilo yaɲ ba t̄ie ba temma-i. ¹⁴ Da na k̄a teriɲgu maɲ nuɔ-i aa ba'a ba sa taara ba da na yufelle, na pir na nallu-i na ta aa naa yaɲ-ba. ¹⁵ Mi waɲ ninsoɲo-i baa-na: Bamaɲ da ba ce mafamma-i, Diiloɲ duo ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiɲgu maɲ nuɔ-i, uɲ ka haa kumaɲ kutaamba-na, ku ka balaɲ yaɲ Sodɔmutaamba k̄uɲgu-i baa Gomɔrtaamba k̄uɲgu-i.»*

Mul̄iɛma maɲ dii Diiloɲ-maacemma-na
(Marke 13.9-13; Like 21.12-19)

¹⁶ «Na saa da, miɲ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ɲaa mi ciɲ t̄ilmba ka dii-ba maamunaamba-na. Teriɲgu faɲgu-na, taa na suɔ na f̄ereɲ belma, aa na baa yaɲ ba da c̄almuɔ haa-nei. ¹⁷ Yaɲ mi gboya-nei j̄ina: Ba ka bī-na f̄aamaambaa-ba wulaa ka ger-na. Ba ka muo-na *Diilonelh̄aalād̄unni-na. ¹⁸ Ba ka k̄a baa-na f̄ɔɲḡɔtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Na ka hi-ba kusuɔɲ-nu'i baa *nieraamba-i hiere a piiye naɲ suɔnuɲ kumaɲ mei k̄uɲgu-na. ¹⁹ Da ba ji bel-na da ba ka yuu-na, baa na tie holle wuɔ na siɛ ka suɔ naɲ ka waɲ mamaɲ; yaɲ mafamma-i na h̄a Diiloɲo, u kaa piḡaaɲ-na baa-ma terduɔɲgu faɲgu-na. ²⁰ Ku saa ce ɲaa nelma famma-i namaa kus̄unniɲ-maama'i kaa waa d̄e! Na To yaa kaa ce u *Yalle dii-ma na h̄ommu-na na waɲ-ma.

²¹ «Banamba ka bel ba f̄ereɲ h̄amba h̄a-ba wuɔ ba ko-ba, banamba ba f̄ereɲ mɔlbaa, banamba ba bis̄almba, banamba bi sire pu baa ba b̄incuɔmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ²² Nuɔmba-i hiere ba ka biḡaaɲ-na mei maama-na. ɲga umaɲ duo nyaar ka hi ku b̄alma-i, kutieɲo ka kor. ²³ Da ba donya-nei nel daade-na, na gbar na k̄a daade-na. Mi waɲ ninsoɲo-i baa-na: *Moloɲ-Bieɲo ka bir jo ji da na saa hi *Isirahel nileiɲa-i hiere.

²⁴ «Na saa da, *h̄aalābiloɲo sa maar u h̄aalātieɲo-i, aa maacembiloɲo sa bi maar u yuntieɲo-i. ²⁵ H̄aalābiloɲo joɲguɔɲ u ce u h̄aalātieɲo temma aa maacembiloɲo joɲguɔɲ u ce u yuntieɲo temma. Da ba gb̄ɛ dumellentieɲo-i wuɔ *Belsebul† ba ka tuora u dumellen-baamba-i ka hi hie?»

* 10:15 Sodɔmutaamba k̄uɲgu-i baa Gomɔrtaamba k̄uɲgu-i: Nieɲ Miwaɲo j̄inam-maɲ-sɛbɛ-i-na (Genèse) 18–19. † 10:25 *Sit̄ani yerre nande yaa *Belsebul. Nieɲ 12.24–28.

Umanj saaya kãalãmma
(Like 12.2-9)

²⁶ Yesuŋ waŋ mafamma-i wuɔ cira: «Terienju fanju-na, baa na ta na kãalã nuɔmba-i. Mamanj fuyaa hiere, ma ka hel. ²⁷ Da mi fuo waŋ mamaj baa-na, hilaan na muonu-mei na gbuo terni-i hiere. ²⁸ Baa na ta na kãalã bamanj gbãa ko-na aa ba sie gbãa ce biŋkũngu na yaleiŋa-na. Umanj dii kãalãmma, u yaa ŋaa Diilonjo-i; u yaa gbãa caa-na baa na yaleiŋa-i hiere. ²⁹ Tigãlãamba hãi sullu saa cor warbelle diei; a ne da na To duɔ saa hũu-ma, u diei sie gbãa par diire. ³⁰ Halle na yukuɔsinni manj daani-i, Diilonjo kãan-ni hiere. ³¹ Terienju fanju-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigãlãamba-na titirre.

³² «Umanj duɔ yiera-mei nuɔmba yaanŋa-na wuɔ mei wuonjo, muɔmi ka bi yiera-mei mi To manj dɔrɔ-i-na u yaanŋa-na wuɔ kutienjo-i mei bi wuonjo. ³³ Ŋga umanj duɔ cina-mie nuɔmba yaanŋa-na, muɔmi ka bi cina kutienjo-i mi To manj dɔrɔ-i-na u yaanŋa-na.»

Yesu saa jo baa yaafɛlle
(Like 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Baa na ta na ne wuɔ sɪ mi juɔ baa yaafɛlle hieema-na; mi saa jo baa yaafɛlle, mi juɔ baa berru. ³⁵ Mi juɔ da mi ji gbo bɛpuɔmba-i baa ba tobaa-ba-i, aa gbo biemba-i baa ba nyubaa-ba-i, aa bi gbo caamba-i baa ba hũɔbaa-ba-i. ³⁶ Nanj ferɛŋ dũŋ-baamba ka bigaan-ni.‡

³⁷ «Umanj duɔ dɔl u bĩncuɔmba-i yanj muonjo-i, kutienjo sie gbãa cu mi huonju-nu. Umanj duɔ bi dɔl u bisãlmba-i yanj muonjo-i, kutienjo sie gbãa cu mi huonju-nu. ³⁸ Aa umanj duɔ u sa sie mulieema-i baa kuliingu-i, u sie gbãa cu mi huonju-nu. ³⁹ Umanj duɔ tuɔ kaal baa u yunju yonj, kutienjo ka kɔsuonj u ferɛ. Ŋga umanj duɔ tuɔ kɔsuonj u ferɛ mei maama-na, u ka da cicɛlma manj sa tieŋ dede-i.»

Ånfafamma pã ma tienjo-i
(Marke 9.41)

⁴⁰ «Umanj duɔ suɔ na belma, kutienjo suyaa mei belma yaa-i. A ne da umanj duɔ suɔ muɔmi belma, u suyaa mi pɔpuɔrtienjo belma yaa-i. ⁴¹ Umanj duɔ ne *Diilopɔpuɔrbilonjo maacemma-i aa bel-o fafamma, Diilonj unj ka pã u pɔpuɔrbilonjo-i dumaa, u ka bi pã kutienjo-i dumei. Umanj duɔ bel nelviinjo-i fafamma wuɔ nelviinjo, Diilonjo ka pã kutienjo-i a saa baa nelviinjo-i. ⁴² Umanj duɔ ne mi *hãalãbilonjo-i baa u yornumma-i aa hã-yo hũŋkoljo-i yonj u nyonj, mi waŋ ninsonjo-i baa-na, u sie naa u daluɔ-i Diilonjo wulaa.»

11

Nsãa-Batisi puɔraa ba jo Yesu wulaa
(Like 7.18-23)

¹ Yesuŋ juɔ piye tɪ baa u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-i, wuɔ sire suur nilieŋa-na tuɔ wuɔra u waŋ Diilonj-nelma-i. ² Nsãa wuɔ tie dii kaso-i-na aa naa nu *Kirsan ceŋ mamaj hiere. Wuɔ puɔr u hãalãbiemba-i wuɔ ba ka yuu-yo ³ kerɛ *Korjortienjo manj saaya u jo, u yaa ufaŋo-i wei sisɔ uu dii huonju-nu? Baa kã ka hi Yesu-i baa-ma. ⁴ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kãan na ka tũnu Nsãa-i baa nanj nuŋ mamaj baa nanj danj mamaj: ⁵ Yiriemba yufieŋa puurii, murgubaa-ba wuɔ, *wontuɔrmba jarma taa-bei, tugbentaamba tũnni puurii, bikuomba siire aa sũntaamba nuɔ *Neldɔdɔlma.* ⁶ Umanj gbaini-i da ni saa ji guɔl mi huonju-na, kutienjo yunju dɔlana.»

Nsãa-Batisi sɪnni-i
(Like 7.24-35)

⁷ Nsãa pɔpuɔrbiembanj taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigãan nuɔmba-i Nsãa sɪnni-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kãa ka ne bige-i hieŋgu-na? Fafalmunj sagallan hieŋgu-i dumaa, na kãa ka ne ku yaa wei? ⁸ Namaa kãa ka ne bige-i? Na kãa ka ne umanj diyaa bĩmbĩfafanni wei? Ma sɪ bamanj diyaaŋ bĩmbĩfafanni-i baa dii tieŋa fõŋgõtaamba dũnninj ke? ⁹ Ŋga namaa

‡ 10:36 Mise (Michée) 7.6 * 11:5 Niɛŋ Isayi sɛbɛ-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1.

kāa ka ne bige-i? Ma sī na kāa ka ne *Diilopɔpuɔrbiloŋo'i ke? Aa naacolŋo faŋo-i, mi tūnu-nei: U maaraa Diilopɔpuɔrbiloŋo-i. ¹⁰ Ma nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

«Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbiloŋo wuɔya ta ŋ yaaŋ-na

ka cāa ŋ hūmelle-i†,

ba gbē Nsāa yaa-i. ¹¹ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Nsāa-Batise temma saa hi hoŋ yogo caaŋ-biamba-na. A ne da umaŋ si dii baa yuŋgu *Diiloŋ-nelle-na, u maaraa Nsāa-i. ¹² A doŋ dii Nsāa-Batise bāaŋ-nu, ji hi baa nyuŋgo, nelbabalaamba cīnaana *Diiloŋ-nellentesīni-i aa ta ba taara ba hūu u nelle-i ce-de ba diele.‡ ¹³ Diilopɔpuɔrbiamba-i hiere ka hel baa *Moisi-i ba siire piiye Diiloŋ-nellentesīni maama a ji hi Nsāa-Batise bāaŋgu-i. ¹⁴ Na saaya na suɔ wuɔ baŋ waŋ *Eli maŋ maama-i wuɔ u ka jo, u yaa juɔ Nsāa-i. ¹⁵ Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁶ Aa naa cira: «Mi gbāa saa fiefie ku nuɔmba-i baa haba-i? Mi gbāa saa-ba baa bisāimba maŋ tīenaana ponsanatigerreŋ. Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuɔ:

¹⁷ «I hulii tulammu hā-na, na saa nyey.

I hāl kuliŋ-neini hā-na, na saa kaal.»

¹⁸ Nsāa juɔ, u sa dii dībelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na cira wuɔ *jīna dii u yuŋgu-na. ¹⁹ *Moloŋ-Bieŋ uŋ wuɔ aa tuɔ nyɔŋ, na sire ta na piiye wuɔ: «Naacolŋ daa fuɔ bi yii baa niwuoni yaa-i yoŋ baa konyolle! Aa tiraa sire bel jīeru baa *nampohūutaamba baa nelbabalaamba.» Ŋga Diiloŋ-nelma fafaaŋgu da u maacemma'i nuɔ-i.»

Sūlma haraa nilēiŋa naŋa-na

(Like 10.13-15)

²⁰ Yesuŋ cie gberē-weima bōi nilēiŋa maŋ nuɔ-i, a taŋ baa sa hūu-ma nanna ba cilɔbabalaŋo-i. Yesu wuɔ doŋ tuɔ waŋ baa-ba wuɔ: ²¹ «Korasitaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Betisadataaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Gberē maŋ cie namaa hōlma-na, kuɔ uu naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidō nelle-na, dii yiinaa baa naa kūnna cuoŋgu ba ferēŋ nuɔ aa dii buɔr ba joŋgorbaa a pigāaŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabalaŋo-i! ²² Terieŋgu faŋgu-na, mi tūnu-nei: Diiloŋ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balaŋ yaŋ Tiirtaamba kūŋgu-i baa Sidōtaamba kūŋgu-i hiere.§ ²³ Kafarnamutaŋ namaaŋo-i, na daa nie sī na kaa da Diiloŋo-i wei? Na tāal na ferē, na ta na kā dāamu-na. Gberē maŋ cie namaa nelle-na*, kuɔ uu naa ce Sodomu yaa nuɔ-i, nyuŋgo daayo-na, nelle fande naa waa yogo.† ²⁴ Terieŋgu faŋgu-na, mi tūnu-nei, kumaŋ ka haa-nei gēŋgeryiŋgu-na, Sodomu kūŋgu ka waa hāaŋo.»

(Like 10.21-22)

²⁵ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntieŋ nuɔ dɔrɔ-i-na baa hīema-na hiere. Niŋ fuyaa ŋ huɔŋga-i cēcēmuntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na aa cer pigāaŋ bisāmbiamba-i baa-ka, ŋ jaaluŋgu bōi. ²⁶ Ninsoŋo, ŋ cie ŋ huɔŋga yaa dumaŋo-na, Baba.»

²⁷ Aa naa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Mi To birii weima-i hiere hā-mi. Da ma hel Tuoŋo-na, molo sa suɔ Bepoŋo-i, aa da ma bi hel Bepoŋo-na baa uŋ taaraŋ u pigāaŋ bamaŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuoŋo-i.»

Fiisaŋgu dii Yesu huɔŋgu-na

²⁸ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa namaŋ tūyāa conŋorni ta ni ko-na, juɔŋ mi ji har-na na fiisa. ²⁹ Mi huɔŋga sa doŋ, aa mi sa teteŋ mi ferē. Juɔŋ mi ji haa mi

† 11:10 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 11:12 Girēkimma-na terieŋ daaku gbāa bi nu nuŋ daama-i: Dii Nsāa-Batise bāaŋ-nu ji hi baa nyuŋgo *Diiloŋ-nelle kpakpaa di hūmelle-i di hiel-de. Aa nuɔmba gbāaŋ kpelle da ba suur-die. § 11:22 Kumaŋ haa Tiirtaamba-na baa Sidōtaamba-na: Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 23.1-18; Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 26; Yowel sebe-i-na (Joël) 4.4-8; Amosi sebe-i-na (Amos) 1.9-10. * 11:23 Nieŋ 8.5-17; 9.1-8; na ka da gberē-weima namma.

† 11:23 Sodomu: Nieŋ u kūŋgu-i Miwaŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28.

congɔruoŋgu-i hã-na na cu mi huoŋ-nu ku yaa na ka da fiisaanɔ. ³⁰ Mi congɔruoŋgu si dii yonduo, mi tusãlle dii fiɛfiɛfiɛ.»

12

Yitĩenɔŋgu maama-i

(Marke 2.23-28; Like 6.1-5)

¹ Yibieŋa faŋa-na, *yitĩenɔŋgu naŋgu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. A ne da nyulmu waa u *hãalãbiemba-na. Baa doŋ ta ba kar bile-i ba wuo. ² *Farisĩebaa-ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa sire ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Ne ŋ hãalãbiemba-i, kumaŋ saa saaya ku ce yitĩenɔŋgu-na ba ce ku yaa-i!»

³ Yesu wuo cira: «Nyulmu naŋ bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuo ce kumaŋ, ma sĩ na kalaŋ-ku ke? ⁴ Davidi suurii Diiloŋ-dũŋgu-na a bie Diiloŋ-buruo-i ba wuo baa u nuɔmba-i.* A ne da a saa baa mie Diiloŋ-hũmelle-i, da kuɔ *Diilojigãntieŋ nuɔ sĩ, ŋ sie gbãa wuo buruo faŋo-i. ⁵ Ma sĩ na bi kalaŋ *ãnjĩnamma-i ke? Wuo nelie saa saaya u ce maacemma yitĩenɔŋgu-na, ŋga Diilojigãntaamba ce maacemma-i *Diilodubuɔ-i-na aa molo sa kãŋ-ku wuo cãlmuɔ. ⁶ A ne da bande-i-na, kumaŋgu dii kumaŋ maaraa Diilodubuɔ-i. ⁷ Diiloŋo ciera wuo: «Taa na ce hujarre na-naa nuɔ ku yaa dɔlaŋ-minɔ ku yaŋ na niikonni-i.»† Kuɔ na taa na suɔ nel daama yuŋgu-i, naa naa saa ta na cãl nuɔmba-i na yuŋ-nu. ⁸ A tiraa naara kufaŋgu-i: *Moloŋ-Bieŋo yaa yitĩenɔŋgu tieŋo-i.»

Yesu siire naɔãduɔla naŋo

(Marke 3.1-6; Like 6.6-11)

⁹ Yesuŋ juɔ piye baa *Farisĩebaa-ba-i tĩ, wuo ta kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na. ¹⁰ Naacolŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u naŋga diei naa minaŋ. Farisĩebaa baa ta ba taara ãntãalãmma da ba haa Yesu-i-na, a ce dumaŋo-na baa yuu-yo wuo: «A saa baa mie Diiloŋ-hũmelle-i, ŋ gbãa sire jeiŋo *yitĩenɔŋgu-na wei?»

¹¹ Yesu wuo cira: «Namaŋo-na, umaŋ duɔ waa baa tũmaŋo diei yoŋ u kũndũŋgu-na aa tũmaŋ daayo par suur fuoŋ-nu yitĩenɔŋgu-na, kutieŋo ka yaŋ-yo dii fuoŋgu-na wuo yitĩenɔŋgu wei? ¹² Nelbilooŋo-i baa tũmaŋo-i, hai bɔyaa? Terieŋgu faŋgu-na, ãnfafamma gbãa ce yitĩenɔŋgu-na, weima si dii.» ¹³ Aa naa waŋ baa naacolŋ daayo-i wuo: «Fara ŋ naŋga-i.» Naacolŋ wuo bi fara u naŋga-i, kaa firnu kanaŋga temma-i. ¹⁴ Farisĩebaa baa pãŋ hel ka ta ba da ba-naa Yesu kommaŋ-kũŋgu-na.

Yesu yaa Itieŋo cãarãŋo-i

¹⁵ Yesuŋ juɔ suɔ wuo ba taara ba ko-yo, wuo ta halaŋ terieŋgu-na. Nuɔŋ baa kũɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. Jaamba waa ba hɔlma-na. Wuo sire-bei hiere ¹⁶ aa naa waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuo ba baa yaŋ molo suɔ wuo u yaa siire-bei. ¹⁷ Diiloŋ uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sĩ daama-i wei? Isayi waŋ-ma wuo:

«Diiloŋo ciera wuo:

¹⁸ «Mi hiela mi cãarãŋo yaa daayo.

U maama sa suɔ aa dɔlnu-mie.

U yaa fiɛŋ mi huɔŋga-i.

Mi ka hã-yo mi *Yalle-i.

U yaa ka pigãaŋ nuɔmba-i nilieŋa-na hiere baa hũmeviile-i.

¹⁹ U sie gãŋ baa moloŋo.

U sa jo duɔ ji hohuola baa moloŋo.

Molo sie nu u piye hũngbesenniŋ.

²⁰ U sie perieŋ terre maŋ kaanu tĩ,

aa u sie dĩŋ dãamu maŋ kusiriiye tĩ.

U ka waa ma yaa nuɔ-i fuɔ nuɔmba-i nilieŋa-na hiere ba ji hũu viisĩnni maama-i.

²¹ Nuɔmba-i hiere ba ka haa ba naŋga-i yuɔ.»‡

* 12:4 Niɛŋ Samiel sebedĩelãŋo-na (1 Samuel) 21.2-7. † 12:7 Ose (Osée) 6.6 ‡ 12:21 Isayi (Ésaïe) 42.1-4

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(Marke 3.22-30; Like 11.14-23)

²² Ku huonɔŋu-na, baa ji jo baa bobo-yironɔ naŋo-i Yesu wulaa. *Jinabaa-ba'i naa ciɛ-yo dumaŋo-na. Yesu wuɔ puur u yufienɔ-i aa naa ce u tuɔ gbã u piiye. ²³ Kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku biyaa ŋaa *Davidi hãayɛlɔ yaa-i?» ²⁴ *Farisɛbaa-baŋ juɔ nu-ma, baa gbɛ-ku dumaa wuɔ: «Jina ba yuntienɔ-i *Belsebul^s yaa hãa naacolɔŋ daayo-i himma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i.»

²⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduɔlɛŋ-baŋ namaŋo-i na sa gbo, yiŋgu dii baa yiŋgu na nelle ka muonu. Da na bi waa cɛŋgu-na sisɔ dumelle-na aa na sa taara na da na-naa, na dumelle ka muonu. ²⁶ *Sitãni duɔ tuɔ donya fuɔ fereŋ baamba-i, ma sɪ kuu dii ŋaa u gãŋ baa u fere ke? Dumaŋo-na, u fõŋgũɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ²⁷ Na gbɛ-ku dumaa wuɔ Belsebul yaa hãa muɔ himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i, namaa nuɔmba fuɔ, hai moloŋo-i hãa bafamba-i himma-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa fereŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁸ Muɔ fuɔ, *Diilonɔ-Yalle yaa hãa-mi himma-i mi ta mi donya jinabaa-ba-i. Ku yaa pigãaŋ wuɔ *Diilonɔ-bãaŋgu paa-nei tɪ.

²⁹ «Hai moloŋo-i gbãa suur u nabienɔ dũŋgu-na a biera u bĩmbĩnni-i hel baa-ni aa u nabienɔ yaŋ-yo dumaa? Ŋga kutienɔ duɔ bel u nabienɔ-i vaa-yo igɛna, u gbãa suur biera u bĩmbĩnni-i hiere ta baa-ni.

³⁰ «Umaŋ duɔ uu si dii baa-mi, kuu dii ŋaa kutienɔ bigãaŋ-mi; aa umaŋ duɔ u sa tigiŋ baa-mi, kuu dii ŋaa u pisãllã.

³¹ «Mi tũnu-nei: Nelbiliemaŋ cãl Diilonɔ-i aa ta ba haa tuosĩnni maŋ yuɔ hiere, u gbãa ce jande bei aa yaŋ ma tɪ. Ŋga umaŋ duɔ tuora u *Yalle-i, jande cɛraa u ce-yuɔ hĩema-na, jande cɛraa u ce-yuɔ dɔrɔ-i-na. ³² Umaŋ duɔ waŋ ãndababalaŋgu hã *Molonɔ-Bienɔ-i, ma gbãa tɪ. Ŋga umaŋ duɔ piiye ãndaparaŋgu hã Diilonɔ-Yalle-i, ma sie tɪ nyunɔ, ma sie tɪ bisĩnuɔ.

³³ «Tibifafaŋgu yaa maŋ biefefeŋa-i. Tibibabalaŋgu maŋ biebabaleŋa. Ba suo tibiŋgu-i ku bienɔ yaa nuɔ-i. ³⁴ Nelbabalaŋ namaa temma-i daana-i! Naŋ balaŋ, nelfafamma ce nie aa hel na nunni-na? Nelienɔ nuɔ ŋ huonɔŋaŋ yuu baa mamaŋ, ma yaa hilaŋ ŋ nuŋgu-na. ³⁵ Nelfefeŋ u ãnfafamma hel u hɔfafanɔa'i nuɔ-i. Aa nelbabalaŋ u maacembabalamma hel u hɔbabalaŋa'i nuɔ-i. ³⁶ Mi tũnu-nei: Gẽŋgeryiŋgu-na, bamaŋ waŋ ãndasɔsɔnni-i hiere, Diilonɔ ka gãŋ baa-ba. ³⁷ Diilonɔ ka ne naŋ fereŋ nuŋ-ãndaŋgu yaa-i aa cira ŋ cãlã sisɔ ŋ saa cãl.»

Nuɔmba ciɛra Yesu ce himma ba ne
(Marke 8.11-12; Like 11.29-32)

³⁸ Yesuŋ juɔ piiye tɪ, *ãnjĩnamma pigãataamba namba-i baa *Farisɛbaa-ba namba cira: «Hãalãtie, i taara ŋ ce himma i ne.»

³⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jẽnaamba sa ku! Ba gbɛ-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Bĩŋkũŋgu sa ce dii hã-na. *Yonasiŋ ciɛ mamaŋ, ma ka saanu baa-na. ⁴⁰ Yonasiŋ ciɛ yinni sisi-i dumaa teterienɔ kusũŋgu-na*, *Molonɔ-Bienɔ ka bi ce yinni sisi-i dumei hĩema-na. ⁴¹ Ninivetaamba nuɔ Yonasi nuŋgu-i aa nanna ba cilɔbabalaŋo-i†, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Yonasi-i aa na yagar wuɔ na sie nu u nuŋgu-i! Diilonɔ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cãlã cemman. ⁴² Gẽŋgeryiŋgu-na, Seba nellentienɔ‡ ka da nuŋgu fiefie ku nuɔŋ namaŋo-na. Fuɔ siire termaŋ daaku-na a karnu nileŋa-i hiere ji nu *Salomɔ nelma-i, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nuŋgu-i!»

Jina duɔ bir jo u sa fa
(Like 11.24-26)

§ 12:24 *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul. * 12:40 Niɛŋ Yonasi sɛbɛ-i-na (Jonas) 2.1. † 12:41 Yonasi (Jonas) 3.5-10 ‡ 12:42 Nellentienɔ daayo waa ciciɛŋo a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ girekimma-na.

⁴³ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «*Jĩna duɔ waa moloŋo-na aa ji hel, u kã ka tuɔ wuɔra u bĩŋ hĩeŋ-nu duɔ taara muntĩenammu. ⁴⁴ Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kã mi muntercolommu-na.» Aa bi bir. Duɔ kã ka da bĩŋkũŋgu si dii kutieŋo huɔŋga-na, aa u gbuu migãaŋ-ka da welewele aa tigiŋ-ka, ⁴⁵ u bir ka bĩ u najĩnabaa niehãi, bamaŋ balaŋ yaŋ ufaŋo-i ba jo ji suur tĩena-kei. Da ba suur tĩena dumaŋo-na, ku migãaŋ balaŋ kutieŋo-na a yaŋ dielã-kũŋgu-i. Mafamma temma yaa ka da fiefie ku nuɔmba-i; ba saa fa.»

Yesu baamba juɔ da ba ji ne-yo
(Marke 3.31-35; Like 8.19-21)

⁴⁶ Yesuŋ waa tuɔ piiye baa nuɔmba-i, u nyu wuɔ jo baa u hãmba-i da ba ji ne-yo. Baŋ juɔ ji da u piiye, baa yiera gɔŋgũɔŋ-nu. ⁴⁷ Naacolŋo naŋ wuɔ da-ba aa naa pie waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Ŋ nyu-i baa ŋ hãmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii yiera gɔŋgũɔŋgu-na ta ba cie-ni.»

⁴⁸ Yesu wuɔ gbẽ naacolŋo-i wuɔ: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hãmba-i wei?» ⁴⁹ Aa naa wuɔra pigãaŋ u *hãalãbiemba-i baa u naŋga aa cira: «Mi nyu-i baa mi hãmba yaa daaba. ⁵⁰ Bamaŋ cieŋ mi To maŋ dɔrɔ-i-na u huɔŋga-i, ba yaa mi hãmba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

13

Fũmanarãŋo naŋ maama
(Marke 4.1-9; Like 8.4-8)

¹ Yinduɔŋgu faŋgu-na, Yesu wuɔ sire hel kã ka tĩena dalaŋga nuŋgu-na. ² Nuɔmba jo ji yu-yuɔ. Wuɔ bel nyugũŋ beŋo naŋo-na tĩena aa nuɔmba waa bomborma-na. ³ Uŋ tĩenaana, wuɔ bie gbãneini tuɔ naŋ baa-ba wuɔ: «Naacolŋo naŋo kãa ka naŋ fũma u suɔŋgu-na. ⁴ Fũma naŋo kã ka diire hũmelleŋ-huɔŋ-na, huriimba jo ji wuɔ ufaŋo-i. ⁵ Unaŋo kã ka diire tãmpẽlleŋ-terieŋ-nu. Hĩema saa waa bɔi terieŋgu-na; a ce u pa yaŋ unaŋo-i. ⁶ Uŋ paa, u kaasĩnni saa gbãa suur kã yaŋ-na. Bãaŋguŋ juɔ doŋ ta ku jo, wuɔ kuol hierie kpẽmmu! ⁷ Unaŋo kã ka diire hĩeŋ-nu. Hĩeŋgu tu suuye-yuɔ. ⁸ Umaŋ diiriye suɔŋ-huɔŋga-na munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unaŋo bieŋa komuɔŋa da-andii, unaŋo bieŋa komuɔŋa sa-a-siei, unaŋo komuɔŋa baa cĩncielbaa.»

⁹ Yesuŋ waŋ mafamma-i wuɔ cira: «Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!»

Kumaŋ cie Yesu tuɔ naŋ gbãneini-i
(Marke 4.10-12; Like 8.9-10)

¹⁰ Yesuŋ juɔ naŋ tĩ, u *hãalãbiemba pie u caaŋ-nu ka cira: «Itie, bige-i cie ŋ ta ŋ naŋ gbãneini baa nuɔmba-i?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diiloŋo cie baa namaŋo-i. U *nellentesĩnni maama maŋ fuyaa, u pigãaŋ namaŋo-i baa-ma, a ne da banamba sa suɔ kunaŋgu mei. ¹² Umaŋ duɔ tuɔ suɔ yiieŋgu, kunaŋgu ka ta ku naara u sɔsuɔmuŋgu-i; ŋga umaŋ duɔ u sa suɔ bĩŋkũŋgu, celle-kũŋgu maŋ uŋ suɔ-kuŋ, ku ka kor-yuɔ. ¹³ Na saa da, kumaŋ cie mi ta mi naŋ gbãneini-i baa-ba, yufieŋa dii baa-ba, ŋga ba sa da baa-ya. Tũnni dii baa-ba, ŋga ba sa nu baa-ni. Ba sa suɔ nelmaŋ kãŋ yaŋga maŋ nuɔ-i. ¹⁴ Diiloŋ uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sĩ daama-i wei? Isayi waŋ-ma wuɔ: «Diiloŋo ciera wuɔ:

«Na ka ta na nu nelma-i,
ŋga na sie ta na suɔ ma yaŋga-i.

Na ka ta na ne colcol, ŋga na sie ta na da bĩŋkũŋgu.

¹⁵ Hama-i nuɔ-i?

Bande ku nuɔmba nyaayã ba fere cor;

ba suunu ba tũnni-i

aa suuye ba yufieŋa-i.

Ba sa taara ba da bĩŋkũŋgu.

Ba sa taara ba nu weiima.

Ba sa bi taara ba suonu kuanɔŋgu aa jo mi wulaa mi ji kor-ba.»*»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Namaa fuɔ, na yunni dɔlaa; na da baa na yufieŋa-i aa ta na nu baa na tūnni-i. ¹⁷ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Diilopɔpuɔrbiemba bɔi baa nelviimba bɔi taa ba taara ba da naŋ daŋ kumaŋ, aa nu naŋ nuŋ mamaŋ, ŋga ba saa da ma diei, ba saa bi nu ma diei.»

Yesu firiinu fūmanarāŋo gbānalāŋgu-i
(Marke 4.13-20; Like 8.11-15)

¹⁸ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Karaŋ na tūnni-i na nu fūmanarāŋo gbānalāŋgu yuŋgu-i: ¹⁹ Nuɔmba naŋ hɔmmu dii ŋaa hūmelleŋ-huɔŋga; da ba nu *Diiloŋ-bāŋgu maama-i ba sa bel-ma nammu hāi, ba yaŋ *Bigāarāŋo jo ji hiel-ma aa yaŋ-ba. ²⁰ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa tāmpēlleŋ-terieŋgu; da ba nu Diiloŋ-nelma-i ma pāŋ dɔlɔnu-bei ba hūu-ma. ²¹ ŋga ma sie gbāa naŋ kaasīnni. A ce dumaŋo-na weiŋ da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jīna. ²² Banaŋ hɔmmu dii ŋaa hīeŋ-terieŋgu; da ba nu Diiloŋ-nelma-i ba yaŋ ānjɔguɔma-i baa gbeŋ-maama jo ji suuye-mei; a ce ma sa da belle ba wulaa. ²³ A ne da banaŋ hɔmmu dii ŋaa hīɛfafamma; da ba nu Diiloŋ-nelma-i ba suɔ ma yuŋgu-i aa wuɔ ma hūmelle-i diŋ saaya di wuɔ duma. Kufanɔgu taamba yaa dii ŋaa fūma maŋ gbuu sire kpatalla; unāŋo bieŋa komuɔŋa da-a-ndii, unāŋo bieŋa komuɔŋa sa-a-siei, unāŋo komuɔŋa baa cīncielbaa.»

Suontieŋo naŋo baa u bigāarāŋo

²⁴ Yesu wuɔ tiraa naŋ gbānalāŋgu naŋgu baa-ba wuɔ: «*Diiloŋ-nellentesīnni dii ŋaa moloŋo maŋ siire ka duu dīmma u suoŋgu-na aa jo ji tīena. ²⁵ Isuoŋgu naŋgu-na, u bigāarāŋo naŋo yaŋ nuɔmba duɔfūŋ aa sire ka naŋ hēbieŋa dīmma hɔlma-na. ²⁶ Dīmman juɔ ta ma hoŋ huɔŋgu-na, suontieŋo maacembiemba da hīeŋ daaku-i. ²⁷ Ba jo ji ta ba yuu suontieŋo-i wuɔ: «Yuntie, ma sī ŋ duu dīmma'i ma kula suoŋgu-na ke, hīeŋgu maama niɛ?»

²⁸ «Suontieŋo gbē-ba wuɔ: «Unāŋo sī, mi bigāarāŋo naŋo'i cie mafamma-i.»

«Maacembiemba cira: «I kā ka for-ku nanna wei?»

²⁹ «Suontieŋo gbē-ba wuɔ: «Yaŋ-kuŋ, baa na for-ku; da na'a na for-ku, na ka for baa dīmma namma. ³⁰ Yaŋ ni vāa hiere. Dīŋ da ma ji hi karma, mi ka ce ba for ku yaa igēna a tigiŋ-ku caa-ku aa suɔ kar mi dīmma-i dii-ma inɔŋgɔ-na hā-mi.»»

Diiloŋ-nellentesīnni dii ŋaa mutardi-belle
(Marke 4.30-32; Like 13.18-19)

³¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ tiraa naŋ gbānalāŋgu naŋgu baa-ba wuɔ: «*Diiloŋ-nellentesīnni dii ŋaa mutardi-belle maŋ baŋ duu-de. ³² Mutardi-belle yaa yuraanu yaŋ hiere, ŋga da di pa, di sire maar niifielu-i hiere a ce tibiŋgu huriimba ta ba jo ba se kamma ku.»

Diiloŋ-nellentesīnni dii ŋaa konsiini

³³ Aa naa tiraa cira: «*Diiloŋ-nellentesīnni dii ŋaa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluoŋ-nu a du burjūmmu-i kolloyufieŋa siei baa-ni, ni sire-muɔ hiere.»

Kumaŋ cie Yesu tuɔ naŋ gbāneini-i?
(Marke 4.33-34)

³⁴ Yesu waŋ nel daama-i hiere baa nuɔmba-i gbāneiniŋ; duɔ puur duɔ piiye gbānalāŋgu, a puur duɔ piiye gbānalāŋgu. ³⁵ *Diilopɔpuɔrbiloŋ uŋ waŋ mamaŋ ma'i sī daama-i wei? Diilopɔpuɔrbiloŋo waŋ-ma wuɔ: «Diiloŋo ciera wuɔ:

«Mi ji ta mi piiye baa-ba gbāneiniŋ.

Mamaŋ naa fuo dii miwaŋo domma-na,

mi ka waŋ-ma baa-ba.»†

Yesu firnu suontieŋo-i baa u bigāarāŋo-i ba gbānalāŋgu-i

* 13:15 Isayi (Ésaïe) 6.9-10 † 13:35 Gbeliemāŋ-nalāŋgu (Psaume) 78.2

³⁶ Yesuŋ juɔ piiye tĩ, wuɔ yaŋ nuɔmba-i aa naa ta kũŋ. U *hãalãbiemba kã u wulaa ka cira: «Niŋ naaŋ gbãnalãaŋgu maŋ wuɔ suontieŋo naŋo duu ðimma aa u bigãarãŋo kã ka naŋ hẽbieŋa ðimma hɔlma-na, ŋ sa firnu-kuɔ baa-ye i suɔ ku yuŋgu-i wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*Moloŋ-Bieŋo yaa suontieŋo-i; u yaa duu ðimma-i. ³⁸ U suonŋu yaa miwaaŋo-i. ðimma yaa bamaŋ cuu Diilonŋo huonŋ-nu aa hẽbieŋa yaa bamaŋ cuu *Bigãarãŋo huonŋ-nu. ³⁹ Suontieŋo bigãarãŋo yaa *Sitãni-i. U yaa kãa ka naŋ hẽbieŋa-i ðimma hɔlma-na. Ðikara-huonŋu yaa miwaaŋo tĩmmaŋ-huonŋu-i aa ðikartaamba yaa *ðorɔɔpuɔrbiemba-i. ⁴⁰ Baŋ kaal hĩeŋgu-i ba caa-ku dumaa, miwaaŋo tĩmma-na, ku ka waa dumɛi. ⁴¹ Yiinŋu faŋgu-na, Moloŋ-Bieŋo ka ce u ðorɔɔpuɔrbiemba jo ji bel bamaŋ guɔlaaŋ nuɔmba gbeini-i baa bamaŋ cieŋ ãmbabalma-i hiere a hiel-ba u nelle-na ⁴² ka caa-ba dãŋgbɔguonŋu-na. Kaaluŋgu sie ji waa ðei. ⁴³ Ŋga bamaŋ wuɔyaaŋ Diilonŋ-hũmelle-i, ba ka waa huonŋu faŋgu-na ba To nelle-na ta ba gbu ba caa ŋaa bãansẽnieŋu. U maŋ duɔ u ka nu, u nu!»

Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa sɛne

⁴⁴ «*Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa sɛne maŋ fuyaa suonŋu naŋgu-na, naacolŋo naŋo kã ka paya-yuɔ. U huonŋa gbuu fɛ, u migãaŋ fuo-yo aa kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a jo ji sãa suonŋu faŋgu-i.»

Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa niibilieŋgu

⁴⁵ «*Diilonŋ-nellentesĩnni tiraa ni ye ŋaa torgoceroŋo maŋ taaraayaŋ niibilefafanni duɔ sãa. ⁴⁶ U juɔ da sukpekpelluŋ-kũŋgu naŋgu-i, u kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a sãa-ku.»

Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa juɔŋo

⁴⁷ «*Diilonŋ-nellentesĩnni tiraa ni ye ŋaa tetebeļuonŋo. Da ba naŋ juɔŋo-i, duɔ hi teterieŋo teterieŋo, u bel. ⁴⁸ Da ba fa-ba hel baa-ba hũmma-na, ba kã ka tĩena fiel baafafaamba-i aa nanna baababalaamba-i. ⁴⁹ Miwaaŋo tĩmma ka waa dumɛi: *Ðorɔɔpuɔrbiemba ka jo ji fiel nelbabalaamba-i hiel-ba nelfafaamba-na ⁵⁰ ka dii-ba dãŋgbɔguonŋu-na. Kaaluŋgu sie ji waa ðei.»

⁵¹ Yesuŋ waaŋ mafamma-i, wuɔ yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Miŋ waaŋ mamaŋ, na nuɔ-ma hiere wei?»

Baa cira: «Ûu, i nuɔ-ma.»

⁵² Yesu wuɔ cira: «*Ãnjĩnamma pigãatieŋo maŋ duɔ hũu-ma hãalã Diilonŋ-nellentesĩnni kũŋgu-i, uu dii ŋaa dumellentieŋo maŋ hielaaŋ bĩmbĩfelenni-i baa niicolɔnni-i u muntierammu-na u hã nuɔmba-i.»

Nasarɛtitaamba cĩnaana Yesu-i
(Marke 6.1-6; Like 4.16-30)

⁵³ Yesuŋ juɔ naŋ gbãncini-i tĩ, wuɔ ta terieŋgu faŋgu-na ⁵⁴ a kã ba nelle-na[‡]. Uŋ kãa, wuɔ kã ba *Diilonelãalãdũŋgu-na ka tuɔ waaŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ba. Kuɔ cu ba hɔmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Fuɔ kaa hel baa nelnuɔl daade-i hie? U cie nie tuɔ gbã u ce hiŋ daama temma-i? ⁵⁵ Ma sĩ fãnaŋo bieŋo yaa ke? Maari bieŋo'i sĩ wei? Fuɔ hãaŋo naŋo yaa baŋ biŋ-yonŋ Sake-i, unãŋo-i Yosefu, unãŋo-i Simɔ aa unãŋo-i *Yuda. ⁵⁶ U tũɔbaa-ba dii baa-ye tĩenamman-na. Fuɔ kaa hel baa hiŋ daama-i hie?»

⁵⁷ Kuŋ cie dumaŋo-na, ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i. Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Ba kãŋ *Diilonɔpuɔrbilonŋo-i terni-na hiere; ŋga u neller-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãŋ-yo.» ⁵⁸ Baŋ'a ba saa hũu u nelma-i dumaŋo-na, u saa ce gberɛ-weima boi terieŋgu-na.

14

Nsãa-Batisiŋ kuu kuliinŋu maŋ
(Marke 6.14-29; Like 9.7-9)

¹ Yibieŋa faŋa-na, fãamaŋo maŋ waa *Galile yuŋgu-na, wuɔ nu ba piiye Yesu maama-i. Ba taa ba bi-yo *Erɔdi-Ãntipasi. ² Wuɔ gbẽ u maacembiemba-i wuɔ: «Naacolŋ daayo-i

[‡] 13:54 Ba nelle yaa Nasarɛti. Nieŋ Like 4.16.

mi suyaa mie *Nsāa-Batise yaa birii jo. U hilaa kuon-nelle-na jo, ku'i cie u hi hiŋ daama temma-i.»³ A ne da Erōdi fuo fere yaa naa cie ba bel Nsāa-i vaa-yo aa dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi faŋo waa u mōlō cieŋo aa u hūu-yo mōlŋo wulaa. Ba taa ba bī mōlŋo-i Filipu. ⁴ Uŋ hūyāa-yo dumaŋo-na, Nsāa wuo waŋ-ma baa-yo wuo fuo uudiŋo sī. ⁵ Erōdi wuo tuō taara u ko-yo. Ŋga nuōmba-i hiere baa naa suo wuo Nsāa waa *Diilopopuorbiloŋo. Erōdi duō ne terieŋgu faŋgu-i, korma da-yo baa nuōmba-i.

⁶ Yiŋgu naŋgu-na, Erōdi wuo ji tuō ce u hommaŋ-yiŋgu ponsaŋgu-i aa naa bī u jēnaamba-i. Erodiyadi bilon wuo nyeh Erōdi jēnaamba yaŋga-na ponsaŋ daaku-na; kuō fūnuŋ dōlno Erōdi. ⁷ Wuo pā nuŋgu baa bilon-i wuo fuo baa Diilonŋo, kere uŋ taaraŋ kumaŋ, u waŋ-ma, u ka hā-yo baa-ku. ⁸ Bilonŋo nyu wuo gbo-yo wuo u cira u taara Nsāa-Batise yuŋgu. Bilon wuo bi cira: «Mi taara ŋ kar Nsāa-Batise yuŋgu-i a dii-ku tasaŋ-na jo baa-ku ji hā-mi bande.» ⁹ Fāamaŋo yaŋ kaa pāŋ bir ka deŋ birma; ŋga u ka ce-ma nie? U yaa pāa nuŋgu-i baa-yo nuōmba-na. Wuo naa wuo cira: «Weiima sī.» ¹⁰ Aa naa puor ba kā ka kar Nsāa-Batise yuŋgu-i dii kaso-i-na ¹¹ a dii-ku tasaŋo-na ji hā bilon-i baa-ku. Bilon wuo hūu-ku hā nyuŋo-i baa-ku. ¹² Nsāa *hāalābieŋ baa kā ka bie u bomborre-i ka fuure-die aa naa kā ka tūnu Yesu-i baa-ma.

Yesu hāa nelpūŋgu naŋgu wuo ye

(Marke 6.30-44; Like 9.10-17; Nsāa 6.1-14)

¹³ Yesuŋ nuō nel daama-i, wuo bie beŋo ta tuō kā u deŋ. Nuōŋ baa yagar nu-ma aa naa hel nilieŋa-na a bella nuoraŋgu nuŋgu-i ta ba nyaanu-yuo. ¹⁴ Uŋ kaa hi, wuo huol, wuo u ne da nelpūŋgu naŋ temma u yaŋga-na. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuo doŋ tuō sire jaamba maŋ waa baa-ba.

¹⁵ Bāaŋguŋ juō hir huōŋgu-na, u *hāalābiemba pie kā u wulaa ka cira: «Bāaŋgu tīe tī, aa ii dii hīeh-nu, ŋ sa ce nuōmba bōrō kā nilieŋa maŋ kōtōnni-na ka taara niiwuoni sāa wuo wei?»

¹⁶ Yesu wuo cira: «Yuŋgu si dii ba da ba kā; namei saaya na hā-ba niiwuoni-i ba wuo.»

¹⁷ U hāalābieŋ baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye bande-i-na yoŋ baa titiraamba hāi.»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Juōŋ baa-ni na ji hā-mi.»

¹⁹ Baa jo baa-ni, wuo ce nuōmba tīena hīehgu-na, aa naa bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baŋ daaba-i a ciir u yuŋgu-i dōrō-i-na a jaal Diilonŋo-i aa naa būlno buruo-i a hā u hāalābiemba calnu-yuo hā nuōmba-i. ²⁰ Nuōŋ baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufieŋ cīncieluo a hāi. ²¹ Bamaŋ naa waa, ba gbāa yu nuōmba neifieŋa hāi nuosiba ndii temma. Caamba nuŋgu sī baa bisāimba-i.

Yesu wuo yaa hūmma dōrō

(Marke 6.45-52; Nsāa 6.16-21)

²² Baŋ bi wuyaa niiwuoni-i, Yesu wuo guor u *hāalābiemba bie beŋo-i ta u yaŋ-na ta ba karnu ba kā bomborre nande-na aa fuo wuo tīena duō ce nuōmba bōrō kūŋ ba cīnniŋ. ²³ Nuōmbaŋ juō bōrō hiere, wuo kā ka nyugūŋ tānuŋgu-na tuō cārā Diilonŋo-i. Bāaŋguŋ fie ji tī, wuo tīena dii u da-u-diei tuō cārā Diilonŋo-i. ²⁴ A ne da huōŋgu faŋgu-na, u hāalābiemba naa maa baa beŋo-i. Fafalmu naŋ temma sire ta mu jārā-bei. Hūŋ maa ta ma sagalla beŋo-i baa-ba. ²⁵ Cīcānjāale-na, Yesu wuo sire a tuō wuo hūmma dōrō-i-na u kā ba wulaa. ²⁶ Baŋ juō'a ba ne da u wuo u jo hūmma dōrō-i-na, ba huleiŋa gbuu pāŋ caar wuo sī isuotieŋo. Baa doŋ ta ba kaasīŋ.

²⁷ Yesu wuo cira: «Baa na tie holle, muōmei!»

²⁸ Pier wuo cira: «Itie, da kuō nuōnei kelkel, ce mi wuo hūmma dōrō-i-na kā ŋ wulaa.»

²⁹ Yesu wuo cira: «Jo!» Pier wuo hel beŋo-na tuō wuo hūmma dōrō-i-na u jārā-yuo.

³⁰ Uŋ juō jōguōŋ fafalmu maama-i, u holle pāŋ caar, wuo doŋ tuō nyierā hūmma-na. Uŋ nyierāŋ dumaŋo-na, wuo tuō kaasīŋ wuo: «Itie, kor-mi o! Kor-mi!» ³¹ Yesu wuo fara u naŋga-i a bel-o aa naa cira: «Ŋ saa haa ŋ naŋga-i mie ku haama ku'i cie. Bige-i cie ŋ ce ŋ hōmmu-i mu hāi?»

³² Urj bilaa u nanga-i dumaango-na, baa kã ka suur bejo-na, fafal muo bi pãnj yiera.
³³ Bamañ waa bejo-na, baa jo ji dũuna Yesu yaanga-na aa naa cira: «Coima saa fa, nuonei Diilonj-Biej nuango-i kelkel!»

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na

(Marke 6.53-56)

³⁴ Fafalmuñ yieraaya, Yesubaa baa periej karnu kã Genesareti. ³⁵ Genesaretitaambañ daa Yesu-i, baa suo-yo aa naa wuora tũnu ba-naa ka hel baa kotõnnij-nileija-i hiere. Nuonj baa hel jo baa ba jaamba-i hiere ³⁶ji ta ba cãrã-yuo wuo u ce jande aa u yanj ba yieya u jonjoruo tũngu yaa yonj. Ku waa umañ duo yieya u jonjoruo tũngu-i, kutiejo pãnj sire da yeryer.

15

Bĩncuonj-hũmelle maama

(Marke 7.1-13)

¹ Ku huonju-na, *Farisiebaa-ba namba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba namba sire *Yerusalemu-i-na a kã Yesu wulaa ²ka yuu-yo wuo: «Bige-i cie ñ *hãalãbiemba sa wuo bĩncuonj-hũmelle-i? Da ba'a ba wuo niiwuoni-i ba sa saara ba nammu-i?»

³ Yesu wuo cira: «Bige-i bi cie namaa na yanj Diilonjo urj waanj mamañ aa ta na ce na bĩncuonj-maama? ⁴ Diilonjo ciera: <Ta ñ dii ñ bĩncuomba nuñgu-i.>* Aa tiraa cira: <Umañ duo wañ ãndaparaangu hã u to-i sisõ u nyu-i, kutiejo saaya komma.>† ⁵ Ñga namaa birii cira wuo umañ duo wañ baa u bĩncõinjo-i wuo: <Minj ña naa da kumañ da mi kãyã-nie, mi pãa-ku hã Diilonjo.> Kere umañ duo ce mafamma-i aa u saa ji feñ da bĩnkũngu hã u bĩncõinjo-i weima sã. ⁶ Terieñgu fanju-na, na huraa Diilonj-nelma-i baa na bĩncuonj-maama. ⁷ Huhurmantañ namaa temma-i daana-i; *Isayij fii-na baa kumañ, na yuu-ku. Isayj waanj-ma wuo: <Diilonjo ciera wuo:

⁸ «Nel daade taamba kãñ-mi ba nuñ-nu yonj.

Mi maama si dii ba hõmmu-na.

⁹ *Bañ pigãañ nuõmba-i hũmelle mañ, bafamba diele.*

A ce dumaango-na, yuñgu si dii ba Diilojaale-na.»‡»

Kumañ gbãa guõla nelieñ nuonjo-i

(Marke 7.14-23)

¹⁰ Yesuñ piiye mafamma-i, wuo bĩ nuõmba-i a ji cira: «Karaan na tũnni-i fafamma na nu mi nelma-i: ¹¹ Kumañ suuriñ nelieñ nuõ ñ nuñgu-na, ku sie gbãa guõla-nie Diilonj-hũmelle-na. Kumañ hilaañ, ku yaa gbãa guõla-nie.»

¹² U *hãalãbiemba pie u caañ-nu ka cira: «Ñ saa suo wuo ñ nelma jaañ *Farisiebaa-ba-i wei?»

¹³ Yesu wuo cira: «Mi To mañ dõro-i-na, urj'a u saa sũ tibinni mañ hiere, ni ka fuur halañ. ¹⁴ Yaañ-bañ, baa dii ñaa yiriemba mañ bilaa ba nayirieñ nammu. Na suyaa kerre yironj duo bel u nayironj nanja, ba ka par suur fuonj-nu ba hã-i-na hiere.»

¹⁵ Pier wuo cira: «Niñ wañ nelma mañ daama-i i saa suo ma yaanga-i; firnu-mei baa-ye.»

¹⁶ Yesu wuo cira: «Bisãlmba'i namaango-i yogo wei? ¹⁷ Namaa saa suo wuo kumañ suuriñ nelieñ nuõ ñ nuñgu-na ku kã ñ kusũñ-nu aa cor ka ce biniẽña wei? ¹⁸ A ne da nelieñ nuõ niñ wañ mamañ ñ nuñgu-na, ma hel ñ huõnga'i nuõ-i; ma yaa gbãa guõla-nie Diilonj-hũmelle-na. ¹⁹ ãnjõgababamma hel nelieñ nuõ ñ huõnga'i nuõ-i: Ñ huõnga'i diyaañ-niñ nelkolle-na, *fuocesinni-na, biñwosinni-na, cuosinni-na, coikarre-na, baa yebiẽnandena. ²⁰ Daama temma yaa guõlaayanj nelieñ nuonjo-i. Ñga a wuo niiwuoni-i ñ saa saara nammu-i, kufanju sie gbãa guõla-nie.»

* 15:4 Helmañ-sêbe (Exode) 20.12; ãnjĩnammañ-sêbe 5.16 † 15:4 Helmañ-sêbe (Exode) 21.17

‡ 15:9 Isayj (Êsaie) 29.13

Nercieŋo naŋo haa u naŋga Yesu-i-na
(*Marke 7.24-30*)

²¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta terienŋu faŋgu-na a kã Fenisi mara nuɔ. § ²² A ne da nercieŋo* naŋo waa terienŋu faŋgu-na. Yesuŋ kãa, cieŋ daa wuɔ cu u huonŋ-nu tuɔ fara u piiye baa-yo wuɔ: «Itie, *Davidi hãayẽlŋ nuɔ, jande ce hujarre-mie! *Jĩna naŋo dii mi bilonŋo yunŋu-na, kuu si dii-yuɔ dei.» ²³ Yesu saa seŋ sũnuŋgu yuɔ. U *hãalãbiemba pie u caaŋ-nu ka cira: «Itie, ŋ sa bir cieŋ daayo-i i huonŋu-na wei? Ŋ saa da uŋ ceŋ ijieni-i u nyaanu-yie wei?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Diilonŋo puɔraa-mi *Isirahel-baamba yaa wulaa-i yonŋ, baa dii ŋaa tũlmba maŋ baala.»

²⁵ Cieŋ daa wuɔ jo ji dũuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, jande suuye-mie!»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ bie bisãlmba niwuoni-i hã juoraamba baa-ni ku saa fa.»

²⁷ Cieŋ wuɔ cira: «Itie, ŋ waanŋ ninsoŋo, ŋga ma sã juoroŋo tienŋ duɔ wuo niwuoni-i aa nimaŋ diire, juoroŋo wuo-ni ke?»

²⁸ Uŋ waanŋ mafamma-i Yesu wuɔ cira: «Cieŋ nuɔ, ŋ haa ŋ naŋga-i mie kelkel! Niŋ taaraŋ kumaŋ, Diilo ka hã-ni baa-ku.»

Terduwŋgu faŋgu-na, bilonŋ wuɔ bi pãŋ da u fɛɛɛ.

Yesu siire jaamba boi

²⁹ Yesu wuɔ ta terienŋu faŋgu-na a kã *Galile dalanŋa-na ka nyugũŋ tãnuŋgu nanŋu-na tiɛna. ³⁰ Nuonŋ baa kũɔl ba-naa ta ba kã u wulaa baa ba jaamba-i: Ciseduɔlbaa-ba waa, yiriemba waa, murgubaa-ba waa, bobobaa-ba waa a naara jaamba namba. Ba saa waa dei. Umaŋ duɔ jo baa u wuonŋo, u jo ji jĩna-yuɔ Yesu caanŋu-na. Yesu wuɔ sire-bei hiere kpẽmmu! ³¹ Bobobaa-ba piiye, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, ciseduɔlbaa-ba wuɔ fafamma, yiriemba yufieŋa puurii. Kuɔ ce nuomba-i gberɛ. Baa ta ba gbelieŋ *Isirahel-baamba Diilonŋo-i.

Nuomba neifieŋa hãi wuyaa buruo niehãi yar-ba
(*Marke 8.1-10*)

³² Yesuŋ waa dalanŋa-na, yiinŋu nanŋu-na, wuɔ bĩ u *hãalãbiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuonŋ daaba hujarre ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da bĩŋkũŋgu wuo. Da mi ce ba ta baa nyulmu-i, ku kaa nuɔl-ba hũmelle-na.»

³³ U hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie hĩeŋ daaku-na die hã nelpũŋ daaku da ku wuo ye?»

³⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehãi baa tetebiemba namba.»

³⁵ Yesu wuɔ gbɛ nuomba-i wuɔ ba tiɛna hĩɛma-na ³⁶ aa naa bie buruo niehãi daayo-i baa tetebieŋ daaba-i a jaal Diilonŋo-i aa naa bũlnu-nie hã u hãalãbiemba calnu-nie hã nuomba-i. ³⁷ Nuomba-i hiere baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufieŋ niehãi. ³⁸ Bamaŋ naa waa, ba gbãa yu nuomba neifieŋa hãi temma. Caamba nuŋgu sã baa bisãlmba-i. ³⁹ Baŋ juɔ wuo tĩ, Yesu wuɔ ce ba bɔɔ kũŋ ba cĩnniŋ aa fuɔ wuɔ kã ka bie beŋo tuɔ kã Magadã.

16

Yesu suɔraaya
(*Marke 8.11-13; Like 12.54-56*)

¹ Ku huonŋu-na, *Farisĩɛbaa-ba namba-i baa *Sadusĩɛbaa-ba namba siire kã Yesu wulaa wuɔ ba ka piiye cure-yuɔ. Baŋ kãa, baa cira: «Hãalãtie, ce himma namma i ne, mamaŋ pigãaŋ wuɔ ŋ juɔ Diilonŋ-jomma.»

§ 15:21 Ku birii a saanu baa cerma; ni ma'i sã ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ «Tiir baa Sidõ mara». Nileiŋa faŋa dii Fenisi huonŋ-na. * 15:22 Cieŋ daayo bĩncuomba taa ba hel Kanaa; ku kaalaaya girekimma-na. Ku pigãaŋ wuɔ ba saa waa *Yuifubaa.

² Yesu wuɔ cira: «Bãaŋ da ku ta ku suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, da na ne diilonjo yaanga-i da-ka dãa, na cira: «Diilonjo sie dãa, terienju ka fa.» ³ Aa da na sire cucuuyunju-na a da diilonjo yaanga saa fa, na cira: «Diilonjo ka dãa nyunjo-i-na.» Na cie nie ta na suɔ diilonjo yammu-i na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ mamaŋ ciɛŋ fiefie-i-na ma yunju-i? ⁴ Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jɛnaamba sa ku. Ba gbɛ-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Bɪŋkũŋgu sa ce dii hã-na. *Yonasi maama ka saanu baa-na.»

Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ta aa naa yaŋ-ba.

Yesu gbuɔya u hãalãbiemba-i

(Marke 8.14-21)

⁵ Yesubaa-baŋ taa terienju-na, baa kã ka bie beŋo ta ba karnu ba kã dalanga yienju nanju-na. A ne da baŋ'a ba ta, ma saa tɛnu u *hãalãbiemba bie *buruo. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Jande, bilaan na fere *Farisie ba siini-na baa *Sadusie ba bi niini-na.»

⁷ U hãalãbiɛŋ baa doŋ ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Iŋ'a i saa bie buruo ku'i cie u tuo piiye de-i-na.»

⁸ Yesu wuɔ suɔ baŋ waŋ mamaŋ. Wuɔ cira: «Na saa haa na nanja-i mie ku haama. Na bilaa-ma nie aa cira nan'a na saa bie buruo ku'i cie mi ta mi piiye de-i-na? ⁹ Na saa suɔ ku yaanga-i yogo wei? Nan calaanu buruo u ndii maŋ hã nuɔmba neifienja hã nuɔsiba ndii ba wuɔ u yar-ba,* u maama karaanu-nei wei? Aa nan biyaa segeyufienja maŋ ta ku yiingu-na, a maama karaanu-nei wei? ¹⁰ A naara buruo niehã maŋ nan calaanu-yuɔ hã nuɔmba neifienja hã ba wuɔ u yar-ba,† mafamma karaanu-nei wei? A tiraa naara segeyufienja maŋ nan biyaa-ya ta kufanju yiingu-na a maama karaanu-nei wei? ¹¹ Naa naa gbɛ na suɔ wuɔ miŋ ciera na bel na fere Farisie ba siini-na baa Sadusie ba niini-na, mi sa waŋ bur-maama!» ¹² Terienju fanju-na, u hãalãbiemba suɔ suɔ wuɔ u saa cira ba bel ba fere siiniŋ-kerreŋ, ŋga wuɔ ba bel ba fere Farisie ba nelma'i nuɔ-i baa Sadusie ba maama-na.

Yesu sɪnni yaa hani-i?

(Marke 8.27-30; Like 9.18-21)

¹³ Yesubaa baa kãa kunanju-i Sesare maŋ Filipu wuonjo-na. Yesu wuɔ ka yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Nuɔŋ ba'a hai moloŋo-i *Moloŋ-Bienjo-i?»

¹⁴ U hãalãbiɛŋ baa cira: «Banamba ciera nuɔnei *Nsãa-Batise-i; banaŋ ba'a nuɔnei *Eli-i; banaŋ ba'a *Seremi; banaŋ ba'a *Diilopɔpuɔrbilonjo nan nuɔ.»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

¹⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Diilonj uŋ pãa nuŋgu-i aa saan *Konkortienjo maŋ, u yaa nuɔŋo-i. Cicɛlmantienjo Bienjo yaa nuɔŋo-i.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Pier, Nsãa biɛŋ nuɔ, nan yunju dɔlaa, niŋ waan mamaŋ daama-i nan kusun-maama sɪ, mi To maŋ dɔrɔ-i-na, u yaa diyaa-ma ŋ nuŋgu-na.» ¹⁸ Aa naa cira: «Pier, ŋ yerre yunju yaa wuɔ tãmpɛlle. Mi tũnu-nie: Mi ka fu mi dũŋgu-i tãmpɛlle fande yaa nuɔ-i. *Sitãni yufelle kuɔ, u sie gbãa ce-ku bɪŋkũŋgu. ¹⁹ Mi ka hã-ni *Diilonj-nelle dienja-i: Da ŋ cɪina kumaŋ hɛma-na bande-i-na, ba ka cɪina ku bɪŋkũŋgu-i dɔrɔ-i-na; da ŋ bi sie kumaŋ hɛma-na bande-i-na, ba ka bi sie ku bɪŋkũŋgu-i dɔrɔ-i-na.» ²⁰ Aa naa waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel wuɔ Diilonj uŋ saan *Konkortienjo maŋ u yaa ufaŋo-i.

Yesu kaal u muliema-i baa u hãalãbiemba-i

(Marke 8.31-9.1; Like 9.22-27)

²¹ A doŋ huɔŋgu fanju-na, Yesu wuɔ doŋ tuo piiye u pigãan u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Da ku fie ce nie nie, fuɔ mi kã *Yerusalemu-i-na. Da mi kã, nelle bɪncuɔmba-i baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *ãnjɪnamma pigãataamba ka ce-mi sũlma aa ko-mi. ŋga da ba ko-mi, mi ka ce yinni hãi yon hɛma-na, sieliŋ-yiingu-i, mi ka sire hel jo.»

²² Uŋ waan mafamma-i, Pier wuɔ bɪ-yo ba kã ba den ka tuo waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ŋ piiye dumaa, ku saa fa. Diilo baa jo baa-ma, Diilo sie hũu-ma ma ce.»

* 16:9 Nieŋ 14.15-21. † 16:10 Nieŋ 15.32-38.

²³ Yesu wuɔ ne-yo da fɛe aa naa cira: «*Sitāni, kā ɲ halaŋ mi caaŋ-nu! ɲ taara ɲ guɔl mi gbeini-i wuɔ nie? ɲ kusũŋ-maama-i Diiloŋ-maama sɪ, nelbilieŋ-maama.»

²⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ gbɛ u hāalābiemba-i wuɔ: «Umaŋ duɔ tuɔ taara u cu mi huonŋ-nu, kutieŋo saaya u cīina u fere, aa u bi saaya u sie muliema-i baa kuliŋgu-i. ²⁵ Umaŋ duɔ tuɔ kaal baa u yuŋgu yoŋ, kutieŋo ka kɔsuɔŋ u fere; ɲga umaŋ duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fere mei maama-na, kutieŋo ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ²⁶ Neliŋ nuɔ da ɲ da ɲ yufieŋ-niini-i hiere miwaaŋo-na aa ka caa, yuŋ haku-i dii-kuɔ? Neliŋ nuɔ ɲ gbāa sāa ɲ yuŋgu-i baa bige-i Diiloŋo wulaa? ²⁷ *Moloŋ-Bieŋo ka jo baa u To fōŋgũɔ-i baa u *dɔrɔpɔuɔrbiemba-i. Duɔ jo, u ka pā nuɔmba-i ba maacemma sullu-i. ²⁸ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba sie hi ku, ba ka da Moloŋ-Bieŋo juɔ u fōŋgɔtesinniŋ-jomma-i.»

17

Yesu birii u deŋ birma
(Marke 9.2-13; Like 9.28-36)

¹ Yesuŋ waan mafamma-i, yinni niediei ku huonŋu-na, wuɔ ce fuɔ baa Pier baa Sake a naara Sake hāaŋo-i Nsāa, ba kā ba deŋ ka nyugũŋ tānujaataama naŋo-na. ² Ba'a ba ne da Yesu birii u deŋ birma: U yaanŋa caa dumaa ka fereŋ nuɔ ɲaa bāanŋu, u jonŋorbaa-ba bir baapielmba ta ba caa da muimui. ³ Ba'a ba tiraa ne da *Moisi-i baa *Eli-i ba caraaya-bei ta ba piiye baa Yesu-i. ⁴ Pier wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, i jomma faa bande-i-na de! Da ɲ sie, ɲ yan mi ce gbuganni siei: ku diei naŋ kũŋgu, ku diei Moisi kũŋgu, aa ku diei kũŋgu naŋgu-i Eli kũŋgu.» ⁵ Nelma saa ji tɪ u nuŋgu-na, nyaasinni nanni jo ji cĩnu-bei. Ba'a ba ne da, molo piiye ni huonŋa-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa daayo-i, u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie. U yaa fīeŋ mi huonŋa-i. Taa na nu u nuŋgu-i!»

⁶ Moloŋ daa uŋ piiye, *hāalābiemba kũɔma pāŋ ta ma nyen; baa dūuna hiere nisĩŋ ba yunni-i hīema-na. ⁷ Yesu wuɔ pie a wuɔra haa u naŋga-i bei aa naa cira: «Baa na kālā; siireŋ!» ⁸ Ba ciirii ba yunni-i ku yaa nuɔ-i, a da Yesu yaa u diei yoŋ.

⁹ Baŋ juɔ ta ba hiire tãnuŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ *Moloŋ-Bieŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo.

¹⁰ U hāalābieŋ baa cira: «Ma sɪ *ānjĩnamma pigāataamba ciera wuɔ Eli yaa saaya u bir jo igēna aa Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Korŋkortieŋo maŋ, u suɔ jo ke?»*

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima, Eli naa saaya u jo ji migāan weima-i hiere, ¹² ɲga mi tũnu-nei: Eli juɔ tɪ. Uŋ juɔ, ba saa suɔ wuɔ u yaa-i, ba ce ba bāanŋu-i yuɔ. Ba ka bi ce ba bāanŋu-i Moloŋ-Bieŋo-na dumei.» ¹³ Terieŋgu fanŋu-na, u hāalābiemba suɔ suɔ wuɔ u gbɛ *Nsāa-Batise yaa dumaanŋo-na.

Yesu duɔnya jĩna naacombiloŋo naŋo-na
(Marke 9.14-29; Like 9.37-43)

¹⁴ Baŋ hiiriye tãnuŋgu-na ka hi nuɔmba terieŋgu-i, naacolŋo naŋ wuɔ pie ka dūuna Yesu yaanŋa-na aa naa cira: ¹⁵ «Itie, jande ce hujarre mi bieŋo-na aa ɲ sire-yuɔ; kurmɔrɔŋo dii-yuɔ, ku si dii-yuɔ dei. Da ku sire-yuɔ de-i-na, kunie u cii suur dāamu-na, kunie u cii suur hūmma-na. ¹⁶ Mi juɔ baa-yo ɲ *hāalābiemba wulaa, ɲga u maama yaraa-ba.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Fiefie ku nuɔŋ namaanŋo-i na sa hūu neliŋ maama, na saa fa! Na daa nie sɪ mi ka tīena baa-na gbula wei? Namaa ji hūu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔŋ baa naacombiloŋo-i bande.» ¹⁸ Baa jo baa naacombiloŋo-i. *Jĩna'i naa cie-yo dumaanŋo-na. Yesu wuɔ nuola jĩna-i wuɔ u cor u hel naacombiloŋo-na. Jĩna wuɔ bi hel. Naacombiloŋ wuɔ da u fere.

¹⁹ Jĩnaŋ hilaa, hāalābiemba pie ba kula a yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i cie mie i saa gbāa donya-yuɔ?»

* 17:10 Malaki (Malachie) 3.23

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Na saa haa na nanɔa-i miɛ ku haama ku'i ciɛ. Yaan mi wan ninsono-i baa-na: Halle da na fie haa na niele-i miɛ yon, weima sie gbãa yar-na cemma: Na gbãa gbɛ tãnuɔ daaku-i wuɔ ku sire kã dii daalei, aa ma bi ce.» [²¹ Aa naa cira: «Jina daayo temma-i, da na saa dii sɔngu aa cãrã Diilonɔ-i na sie gbãa donya-yuɔ.»]

Yesu tirii u kuliingu maama-i
(Marke 9.30-32; Like 9.43-45)

²² Yiingu nanɔa-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba waa ta ba wuɔra *Galile huɔnga-na, Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Yiingu dii baa yiingu, ba ka bel *Molon-Bieɔ-i hã nuɔmba-i baa-yo ²³ ba ko-yo. Ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yon hieɔma-na, sieliɔ-yiingu-i u ka sire hel jo.» U hãalãbiemba nuɔ mafamma-i ce niɛ? Baa gbuu pãɔ vãa ba yammu-i.

Nampo kɔngu

²⁴ Baɔ kaa hi Kafarnamu-i, bamaɔ hũyãan *Diilodubuɔ nampo-i, baa piɛ yuu Pier wuɔ: «Na hãalãtieɔ pã Diilodubuɔ nampo-i wei?»

²⁵ Pier wuɔ cira: «U sa pã-yo wuɔ bige-i ciɛ?»

Pierɔ juɔ jo ji tuɔ suur, Yesu wuɔ siɛɔ-yo cira: «Pier, naɔ wulaa haba-i pãan nampo-i ba hã fɔngɔtaamba-i hieɔma-na bande-i-na? Ba bisãlmba'i pãan-yon waa nieraamba'i pãan-yon?»

²⁶ Pier wuɔ cira: «Nieraamba'i pãan-yon.»

Yesu wuɔ cira: «Kuu dii ŋaa ba bisãlmba nuɔngu si dii nampo pãmma-na; dumɛi sã wei?»
²⁷ Ŋga, mi sa taara i guɔla Diilodubuɔ yaataamba hɔmmu-i. Kã nuoraanɔa-na ŋ ka dii halle. Da ŋ ka bel teterieɔ maɔ diɛlã-wuonɔ-i, ŋ gbaar u nuɔngu-i, ŋ ka da warbelle nande, ŋ hiel-de ŋ ka pã mei nampo-i baa naɔ bi wuonɔ-i hiere; di ka gbɛ.»

18

Hai moloɔ-i nelbuɔ-i Diilon-nelle-na?
(Marke 9.33-37,42-48; Like 9.46-48; 17.1-2)

¹ Huɔngu fanɔa-na, Yesu *hãalãbieɔ baa piɛ u caan-nu ka cira: «Itie, hai nelbuɔ-i *Diilon-nelle-na?» ² Yesu wuɔ bĩ bisãmbilonɔ naɔ a ji yiera-yuɔ ba hɔlma-na ³ aa naa cira: «Yaan mi wan ninsono-i baa-na: Da ŋ da na saa bir ce bisãmbieɔ temma, na cɛraa na suur Diilon-nelle-na. ⁴ Umaɔ duɔ hiere u fere a ce u fere cɛkũɔ bisãmbilonɔ daayo temma-i, kufanɔa tieɔ yaa nelbuɔ-i Diilon-nelle-na. ⁵ Na saa da, umaɔ duɔ ne muonɔ-i aa bel bisãmbilonɔ daayo temma-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa mei fere yaa-i.

⁶ «Bisãmbiemba maɔ haa ba nanɔa miɛ daaba-i hiere, umaɔ duɔ guɔl unaɔ gbeini bei Diilon-hũmelle-na, sũlma haraa kutieɔ-na! Kuɔ baa na to namelle u nuonɔa-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraan-nu u ciire, kuu naa buɔ-yuɔ.

⁷ «Sũlma haraa nelbilibemba-na; ba sie gbãa naa kuubabalaanɔa muncemmu-i, ŋga umaɔ duɔ dii u nanolɔ-i ku cemma-na, sũlma haraa kutieɔ-na.

⁸ «Da ŋ da ŋ nanɔa dii-ni kuubabalaanɔa cemma-na, sisɔ ŋ gboluonɔa, kar-ku ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur Diilon-nelle-na ba nanɔa diei, sisɔ baa gboluonɔa diei, ku bɔyaa ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hãi-i-na, sisɔ baa ŋ gbeini-i ni hãi-i-na.

⁹ «Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanɔa cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei! Da ŋ suur Diilon-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba ka caa-ni baa ŋ yufieɔa-i a hãi-i-na.»

Diilonɔ sa sieya u bisãlmba-i
(Like 15.3-7)

¹⁰ Ku huonɔa-na, Yesu wuɔ cira: «Niɛɔ, taa na kãɔ bisãlɔ daaba-i hiere, baa na yan u diei. Mi tũnu-nei: *Dɔɔpɔpuɔɔbiemba maɔ nieyan-bei, baa dii baa mi To-i dɔɔɔ-i-na bãanɔa-i baa isuonɔa-i. [¹¹ *Molon-Bieɔ juɔ duɔ ji taara bamaɔ baala a kor-ba.] ¹² Aa naa cira: «Namaa wulaa, tũlmba komuonɔa ndii da ba waa baa umaɔ, aa u diei balla-bei,

kutienjo sie yaŋ komuɔŋa naa baa c̄ncieluo nennaa maŋ t̄iyāa ba ta ba wuora* aa kā ka taara u diei-wuonɔ daayo-i wei? ¹³ Mi waŋ ninsonjo-i baa-na: Duɔ ka da-yo, u huɔŋga ka gbuu fɛ. A ne da komuɔŋa naa baa c̄ncieluo nennaa maŋ t̄iyāa ba saa balla, bafamba k̄nɔŋu saa gbāa fɛ u huɔŋga-i fɛŋ daama temma-i. ¹⁴ Ku yaa ŋaa na To maŋ d̄ɔɔ-i-na u k̄nɔŋu-i; u sa taara u diei balla bisāmbienɔ daaba-na.»

Nelmaŋ saaya ma ta ma fiɛlnu dumaa

¹⁵ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Ŋ natobiŋ duɔ cāl, kā u wulaa ŋ ka pigāaŋ-yo uŋ cālāa kusuonɔ-nu; na hā-na-hāi. Duɔ hūu-ma wuɔ u cālāa, na cor baa na horre-i. ¹⁶ Duɔ saa hūu-ma, ŋ yaŋ-yo aa ŋ taara nelduonɔ ŋ naara ŋ fɛɛ, sisɔ nuɔmba hāi na kā u wulaa na ka fiɛlnu-mei ŋaa Diilonɔ-nelmaŋ waan-ma dumaa wuɔ: «Siertaamba hāi sisɔ ba siei da ba da nelma maŋ nuɔ-i, ma ka fiɛlnu.»[†] ¹⁷ Duɔ saa ka hūu bafamba maama-i, kā ŋ ka hi Diilonɔ-d̄uŋ-baamba-i baa-ma. Duɔ saa nu Diilonɔ-d̄uŋ-baamba nuŋgu-i, baa tiraa ŋ ta ŋ k̄aŋ-yo na horre-na; ta ŋ k̄aŋ-yo baa *nieraamba sisɔ ŋ ta ŋ k̄aŋ-yo baa nelbabalaamba.[‡]

¹⁸ «Mi waŋ ninsonjo-i baa-na: Da na c̄ina b̄iŋk̄uŋgu b̄iŋk̄uŋgu h̄iema-na bande-i-na, ba ka c̄ina-kuɔ d̄ɔɔ-i-na. Da na bi sie b̄iŋk̄uŋgu b̄iŋk̄uŋgu h̄iema-na bande-i-na, ba ka sie-ku d̄ɔɔ-i-na. ¹⁹ Aa mi t̄unu-nei: Na h̄olma-na, bamaŋ da ba nunu ba-naa h̄iema-na bande-i-na aa c̄ārā b̄iŋk̄uŋgu mi To-i d̄ɔɔ-i-na u wulaa, u ka hā-ba baa ku b̄iŋk̄uŋgu-i. ²⁰ Na saa da, nuɔmba hāi sisɔ nuɔmba siei da ba tigiinɔ ba-naa mei yerre-na, mi dii ba h̄olma-na.»

Diilonjo taara i tie ce jande i-naa nuɔ

²¹ Yesuŋ waan mafamma-i, Pier wuɔ pie yuu-yo wuɔ: «Itie, molonɔ duɔ tuɔ cāl-mi aa mi ta mi yaŋ ma ta ma t̄i, da ku ji hi niel hade-i mi saaya mi p̄ɛ? Da ku ji hi niehāi wei?»

²² Yesu wuɔ cira: «Mi sie cira niehāi yonɔ de! Ŋga mi ka cira da ku hi komuɔŋa siei baa c̄ncieluo a tir s̄omma niehāi.»

²³ Aa naa cira: «Na saa da, *Diilonɔ-nellentes̄inni dii ŋaa nellentienjo maŋ taaraayanɔ duɔ yuu u c̄emiɛŋa-i u maacembiemba wulaa. ²⁴ U ce ba ta ba b̄i-ba ba hā-yo u tuɔ yuu-ba. Ku juɔ hi unanjo-i u c̄emelle waa gbɛgɛ-diele.[§] ²⁵ U saa naa waa duɔ gbāa p̄a-de. Nellentienjo cira: «Da ma waa dumaanjo-na, suoraanɔ-yonɔ baa u cieŋo-i baa u bisāimba-i a naara u nagāŋ-niini-i hiere na suu u c̄emelle-i.»

²⁶ «Naacolɔŋo kā ka d̄uuna nellentienjo yaanɔga-na aa cira: «Jande, ne Diilonɔ-i aa ŋ fɛ ŋ huɔŋga-i, mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» ²⁷ Uŋ piye dumaanjo-na, u hujarre ko nellentienjo-i, u cira u yaŋ u baa tiraa u p̄a b̄iŋk̄uŋgu aa u sire u kā.

²⁸ «Maacembilonɔ daa u bi hilaa ku yaa nuɔ-i a suu baa u nabentienjo nanjo. Ba ce maacemma-i baa ba-naa. U c̄emelle waa u nabentienjo fanjo-na. Di saa bi waa boi.* U p̄aŋ nyonɔ u nuhɔɛŋ-na aa cira: «Jo baa mi gbeinɔ-i!» ²⁹ U nabentienjo d̄uuna u yaanɔga-na aa cira: «Jande, ne Diilonɔ-i aa ŋ fɛ ŋ huɔŋga-i mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» ³⁰ Naacolɔŋo wuɔ ma sa t̄i. Aa ce ba bel-o dii-yo kaso wuɔ duɔ saa suu c̄emel daade-i u sa da hel. ³¹ Ku saa d̄olnu u nabaamba-i. Baa kā ka t̄unu nellentienjo-i baa-ma. ³² Nellentienɔ wuɔ ce ba b̄i u jo. Uŋ juɔ, nellentienɔ wuɔ cira: «Nelbabalanɔ nuɔ nanɔ temma-i daani-i, ma s̄i nanɔ c̄ārā-muɔ mei ce nanɔ yaŋ mei gbeinɔ-i ke? ³³ Ma minɔ cie hujarre-i nuɔ-na dumaa, nanɔ saa waa ŋ ce hujarre-i ŋ nabentienjo-na dumei wei?» ³⁴ U huonɔŋaŋ guɔlaaya baa-yo cor dumaanjo-na, wuɔ p̄aŋ saanɔ-yo u ka tuɔ ce p̄ortomma duɔ suu u c̄emelle-i.»

* 18:12 Ma nyegāaŋ girekimma-na wuɔ: «Kutienjo sie yaŋ komuɔŋa naa baa c̄ncieluo nennaa maŋ t̄iyāa dii t̄anunɔŋu-na.» Bafamba h̄iema-i hiere t̄anni. † 18:16 Ānjīnamma tiyemmanɔ-sɛbɛ (Deutéronome) 19.15 ‡ 18:17 Ma nyegāaŋ girekimma-na wuɔ: «... ta ŋ k̄aŋ-yo baa *nieraamba sisɔ *nampohūutaamba.» Bafamba taa ba k̄aŋ nieraamba-i baa nampohūutaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ Ānfirnumma-na. § 18:24 c̄emelle maŋ waa-yuɔ di gbāa p̄a gonɔŋuonaamba neifiɛŋa ndii a ka hi bienɔ c̄ncieluo a ndii a saa baa gbeinɔ nuŋgu maŋ b̄iɛ girekimma-na. * 18:28 Girekimma-na ba ciɛra u c̄emelle waa «*deniebaa komuɔŋa ndii». A ne da ba taa ba p̄a gonɔŋuonaanjo-i denie diei b̄aduonɔŋu-na. A ce dumaanjo-na caamba siei baa yinni c̄nciel maacemmaŋ-sullu'i waa-yuɔ.

³⁵ Yesuŋ waɗɗ mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa da na saa bi ta na ce hujarre na-naa nuɔ, mi To maŋ dɔrɔ-i-na u bi ka ce-na dumɛi.»

19

Bige-i gbāa bīɛna ānsorre-i?

(Marke 10.1-12)

¹ Yesuŋ juɔ waŋ nel daama-i tī baa nuɔmba-i *Galile-i-na, wuɔ ta kā *Yude ka waa dii *Yurdē bomborma namma-na. ² Nuɔŋ baa sire kūɔl ba-naa kā u wulaa baa ba jaamba-i. Wuɔ sire-bei hā-ba.

³ *Farisēbaa-ba naŋ baa ta ba ne wuɔ sī ba ka gbāa piiye cure-yuɔ. Baa piɛ u caaŋ-nu a yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diiloŋ-hūmelle-i, da ku dɔl-niŋ ŋ gbāa nanna ŋ ciɛŋo-i wɛi?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Namaa saa kalaŋ mamaŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wɛi? Ma sī ma waŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ Diiloŋ uŋ'a u jīna miwaaŋo-i «u maa biɛŋo baa ciɛŋo» * ⁵ aa cira: «A ce dumaŋo-na bibiɛŋo ka yaŋ u bīncuɔmba-i aa waa baa u ciɛŋo ba gbonu ce kuuduɔŋgu.»[†] ⁶ Da ba waa dumaŋo-na, ba sa tiraa kāŋ-ba nuɔmba hāi, ba kāŋ-ba ŋaa nelduɔŋo. Teriɛŋgu faŋgu-na, Diiloŋ duɔ gbonu kumaŋ, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

⁷ Farisēbaa baa yuu-yo wuɔ: «Maŋ yeŋ dumaŋo-na, bige-i ciɛ *Moisi wuɔ umaŋ duɔ nanna u ciɛŋo-i u nyegɛŋ sɛbɛ hā-yo a piɔgāaŋ wuɔ ba ānsorre buɔra?»[‡]

⁸ Yesu wuɔ cira: «Diiloŋ uŋ taa u ma miwaaŋo-i u saa naa dii mafamma-i u huɔŋga-na, ŋga Moisi daa na tūnni sa nu, ku'i ciɛ u hā-na hūmelle-i wuɔ na ta na nanna na caamba-i.

⁹ ŋga mi tūnu-nei: Umaŋ ciɛŋo-i duɔ u sa ce bɛmba fuɔ aa u nanna-yuɔ aa jā unaŋo, kutiɛŋo saa wuɔ Diiloŋ-hūmelle; u ciɛ *fuocesīnni'i dumaŋo-na.»

¹⁰ Uŋ waŋ mafamma-i, u *hāalābiemba cira: «Da kuɔ maa dii dumɛi, ba'a ŋ biɛ ciɛŋo-i tīŋgu wɛi? ŋ sa yaŋ aa tīɛ serŋ nuɔ bɔlbɔl wɛi?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diiloŋ duɔ hā bamaŋ ku fōŋgūɔ-i ba'i gbāa hūu nel daama-i, da ma'i sī nuɔmba-i hiere ba maahūuma sī. ¹² Na saa da, banamba huɔŋ baa ba sersīnni-i, banamba nelbiliemba'i diyaa-ba niɛ, banamba Diiloŋ-maama'i diyaa-ba niɛ. Umaŋ duɔ u ka gbāa hūu-ma u hūu-ma.»

Yesu cāarā Diiloŋo-i hā bisāmbiembra namba

(Marke 10.13-16; Like 18.15-17)

¹³ Ku huɔŋgu-na, baa jo baa bisāmbiembra namba-i Yesu wulaa wuɔ ji haa u nammu-i bei aa cārā Diiloŋo-i hā-ba. *Hāalābiɛŋ baa sire ta ba nuola bamaŋ juɔ baa-ba. ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ bisālm̄ba ta ba jo mi wulaa, baa na ta na cie-ba. Na saa da, bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diiloŋ-nelle dii bafamba diele.» ¹⁵ Aa naa haa u nammu-i bei aa cārā Diiloŋo-i hā-ba. Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ta halaŋ teriɛŋgu-na.

Weiŋo naŋ maama

(Marke 10.17-31; Like 18.18-30)

¹⁶ Baŋ taa dumaŋo-na, naacolŋo naŋ wuɔ piɛ tuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, mi saaya mi ce ānfafaŋ hama-i da mi gbāa da cicēlma maŋ sa tīɛŋ dede-i?»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ yuu-mi baa ānfafammaŋ-maama? Nelduɔŋo diei dii umaŋ faa; u yaa Diiloŋo-i. Da ŋ ta ŋ taara ŋ da cicēlma maŋ sa tīɛŋ dede-i, ŋ saaya ŋ ta ŋ wuɔ uŋ'a i tīɛ wuɔ hūmieŋa maŋ.»

¹⁸ Naacolŋ wuɔ cira: «A yaa haya-i?»

Yesu wuɔ cira: ««Baa ko nelieŋo, baa ce *fuocesīnni, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molo-na, ¹⁹ ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nuŋgu-i, ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.»[§]»

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Mafamma-i daama-i hiere mi ciɛ-ma. Mi saaya mi tiraa ce hama-i naara?»

* 19:4 Miwaaŋo jīnammaŋ-sɛbɛ (Genèse) 1.27 † 19:5 Miwaaŋo jīnammaŋ-sɛbɛ (Genèse) 2.24

‡ 19:7 Ānjīnamma tiyemman-sɛbɛ 24.1 § 19:19 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.12-16; Ānjīnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 5.16-20; Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 19.18

²¹ Yesu wuɔ cira: «Da ɲ ta ɲ taara ɲ gbuo-ma ma tuole-na hiere, kã ɲ ka suor ɲ nagãɲ-niini-i hiere aa ɲ cal gbeɲa faɲa-i ɲ hã sũntaamba baa-ya, ku yaa ɲ ka ce weɲɲ nuɔ dɔrɔ-i-na; aa ɲ jo ɲ ji ta ɲ nyaanu-miɛ.» ²² Naacolɲ daayo naa silaa waa weɲɲo cor. Yesuɲ juɔ waɲ mafamma-i, wuɔ pãɲ vãa u yaanɲa-i aa naa ta.

²³ Yesu wuɔ tuɔ piye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Yaan mi waɲ ninsoɲo-i baa-na: Kumaɲ ka ce weɲɲo duɔ gbãa suur *Diilonɲ-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁴ Na suyaa wuɔ kumaɲ ka ce nyɔgɔmɛ duɔ gbãa cor misɛnɛ-fuonɲu-na kuu dii kpelle dɛ! ɲga mi tũnu-nei: Kumaɲ ka ce weɲɲo duɔ gbãa suur Diilonɲ-nelle-na, kufanɲu dii kpelle yan.»

²⁵ Uɲ waan mafamma-i, u hãalãbiemba hɔɲ muɔ gbuu cu da kullu! Baa ta ba piye wuɔ: «Dumaanɔ-na, hai moloɲo-i ka gbãa suur Diilonɲ-nelle-na?»

²⁶ Yesu wuɔ ne-ba aa naa cira: «Nelbiliemba wulaa ma siɛ gbãa ce, ɲga weima sa yar Diilonɲo-i.»

²⁷ Terienɲu fanɲu-na, Pier wuɔ cira: «Itie, ne, miɛ maɲ yaan i weima-i hiere aa tie nyaanu-niɛ i ka da bige-i kuɔ?»

²⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waɲ ninsoɲo-i baa-na: Bĩmbĩɲ da ni ji bir hiere niifelenni, *Molon-Bieɲo ka tĩɛna u fɔɲgɔtesĩnni-na aa namaa namaɲ nyaanun-miɛ cĩncieluo baa na hãi, na ka bi tĩɛna fɔɲgɔtesĩnni-na ta na fiɛlnu *Isirahel dũnni cĩncieluo ni hãi niini yun-maama-i. ²⁹ Aa umaɲ duɔ ta aa yan u dumelle-i, u hãmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tũobaa-ba-i, u to-i, u nyu-i, u bisãlmba-i, u sonni-i mei maama-na, un taa aa yan nimaɲ, u ka da ni temma sɔmma komuɔɲa ndii. Aa u ka tiraa da cicɛlma maɲ sa tĩɛɲ dede-i. ³⁰ Na saa da, bamaɲ taa yaanɲa fiefiɛ-i-na, ba bɔi ka bir waa huonɲu-nu, aa bamaɲ dii huonɲu-na fiefiɛ-i-na, ba bɔi ka ta yaanɲa.»

20

Suontienɲo naɲo baa u maacenciraamba

¹ Ku huonɲu-na, Yesu wuɔ cira: «*Diilonɲ-bãanɲu dii ɲaa suontienɲo maɲ siire naar taara maacenciraamba ba da ba ka guona u suonɲu-na. ² Uɲ daa maacenciraamba-i ba waɲ ma saa wuɔ u pã-ba *deniebaa-ba* da-ba-diei bãduonɲu-na aa ce ba kã suonɲu-na.

³ «Bãanɲuɲ juɔ boɲ, u kã nelɛɲ-huonɲa-na ka tiraa da banamba wuɔra ba bĩɲ ba sa ce bĩɲkũɲu. ⁴ U gbɛ-ba wuɔ: «Kãan mi suonɲu-na, mi ka pã-na, mi siɛ du-na.» ⁵ Bafan baa bi ta kã.

«Bãanɲuɲ juɔ huol, u tiraa hel da banamba-i, u tiraa ce bafamba kã. Bãtarunɲu-na, maaduɔma. ⁶ U juɔ tiraa hel bãanɲ-yufelɛɲ kãɲ suurma huonɲu-na, a tiraa da banamba-i, u yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie na tĩɛna naɲ bãanɲu-i na saa ce bĩɲkũɲu?»

⁷ «Baa cira: «I saa da maacemma ku'i cie.»

«Suontienɲ wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ma waa dumaanɔ-na, kãan mei suonɲu-na.»

⁸ «Bãanɲuɲ juɔ tĩ huonɲu-na, suontienɲ wuɔ waɲ baa u suonɲ-tayaana-i wuɔ: «Bĩ maacenciraamba-i ɲ pã-ba. ɲ don baa bamaɲ juɔ huonɲu'i nuɔ-i ɲ ka bãl baa dĩɛlã-baamba-i.» ⁹ Bamaɲ juɔ bãanɲuɲ kãɲ suurma-i huonɲu-na, ba bĩ bafamba jo, ji hã-ba deniebaa-ba da-ba-diei ba yunniɲ. ¹⁰ Kuɲ juɔ hi dĩɛlã-baamba-i, bafamba da niɛ sĩ ba ka da maar bamaɲ juɔ huonɲu-na; ba hã-ba kuuduonɲu yaa baa-ba; deniebaa-ba da-ba-diei. ¹¹ Baa sire ta ba waana baa suontienɲo-i ¹² wuɔ: «Bamaɲ juɔ huonɲu-na ba saa da ce bĩɲkũɲu aa bãanɲu tĩ aa ɲ bel diilonɲo-i pã-ba kuuduonɲu baa miɛ maɲ juɔ dii cucuuyun-nu, bãanɲu ye-ye naɲ bãanɲu!»

¹³ «Suontienɲ wuɔ gbɛ unanɲo-i wuɔ: «Mi jĩɛ, mi saa du-ni. Ma sĩ i naa saa-ma wuɔ dãnambãanɲu-na mi pã-ni denie u diei ke? ¹⁴ ɲ gbeɲa'i si a nunɲu-na wei? Bie-ya ɲ kã. Muɔmei ciɛra mi ka hã umaɲ juɔ huonɲu-na kuuduonɲu baa umaɲ juɔ yaanɲa-i, naɲ nunɲu dii-kuɔ wei? ¹⁵ Mei gbeɲa-i, mi baa ce kumaɲ dɔlaanu-miɛ baa-ya wei? Sisɔ miɲ cie ãnfafamma-i ma'i jaa-ni?»»

¹⁶ Yesuɲ waan mafamma-i wuɔ cira: «Na saa da, bamaɲ dii huonɲu-na, ba ka ta yaanɲa, aa bamaɲ dii yaanɲa-na, ba bir tĩɛ huonɲu-nu.»

* 20:2 Ba taa ba pã gonɲuonɲo-i denie diei bãduonɲu-na.

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i
(Marke 10.32-34; Like 18.31-34)

¹⁷ Yesuŋ juɔ biɛ hūmelle-i tuɔ kã *Yerusalemu-i-na, wuɔ bī u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ a waŋ baa-ba wuɔ: ¹⁸ «Na daa iŋ kãŋ Yerusalemu-i-na kɛ. Die kã, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i a hã *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjīnamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hã-ba baa-yo, bafamba ka cira u saaya komma ¹⁹ aa bel-o hã *nieraaamba-i baa-yo ba nyɛ-yo sūlma aa muo-yo aa gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. Ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yoŋ hīema-na aa sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.»

Nelbuɔ saaya u ce u fɛrɛ maacembiloŋo
(Marke 10.35-45; Like 22.25-27)

²⁰ Ku huonŋu-na, Sebede cieŋ wuɔ piɛ Yesu caaŋ-nu baa u bepuɔmba-i ba hāi-i-na† ka dūuna duɔ cārã. ²¹ Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara bige-i?»

Wuɔ cira: «Mi taara da ŋ ji da ŋ nellentesīnni-i, ŋ yaŋ mi bepuɔŋ daaba-i ba hāi-i-na unafɔ tīena ŋ nadienŋa-na unafɔ-i ŋ nanyuonŋu-na.»

²² Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ naŋ cārãŋ kumaŋ de! Yaahuolo maŋ ka haa-miɛ, namaa ka siɛ u temma haa-nei wei?»

Bisālŋ daa baa cira: «Ūu, i ka siɛ u haa-yiɛ.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo maŋ ka haa-miɛ, u ka haa-nei ninsoŋo, ŋga mei siɛ gbãã pã nuŋgu wuɔ melŋo'i ka tīena mi nadienŋa-na aa melŋo'i ka tīena mi nanyuonŋu-na. Mi To uŋ tigiŋ muntīenammu fammu-i tuɔ cie bamaŋ, ba yaa ka da-mu.»

²⁴ U *hāalābieŋ cīnciel-baamba nambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hoŋ muɔ pãŋ guɔla baa ba hāi-baaŋ daaba-i. ²⁵ Yesu wuɔ bī-ba hiere a ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ fãamaambaa-ba ce hālmaaŋgu baa ba fãamaansīnni-i aa nelbōmbōmbaa-ba ta ba haa fōŋgūɔ-i nuɔmba-na. ²⁶ Ŋga ku saa saaya ku waa dumaanŋo-na namaa na wulaa. Umanŋ duɔ tuɔ taara u ce nelbuɔ-i na hɔlma-na, kutienŋo saaya u ce u fɛrɛ na maacembiloŋo, ²⁷ aa umanŋ duɔ tuɔ taara yaanŋa-i, u saaya u ce u fɛrɛ na kɔrieŋo. ²⁸ Na saa da, *Moloŋ-Bieŋo juɔ jomma famma yaa-i hīema-na duɔ ji cãa nuɔmba-i, aa pã u fɛrɛ duɔ sãa nuɔmba bɔi yunni, u saa jo ba da ba ji cãa-yo.»

Yesu puurii yiriemba naŋ yufieŋa
(Marke 10.46-52; Like 18.35-43)

²⁹ Baŋ siire Yeriko-i-na, nelpūŋgu naŋ temma cu Yesu huonŋu-nu. ³⁰ Yiriemba namba waa tīena hūmelle tūŋgu-na, baa tūnu-bei wuɔ Yesu yaa curaanŋ. Ba waa ba hāi. Baa pãŋ doŋ ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Itie, *Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre yiɛ!»

³¹ Nuonŋ baa ta ba nuola-bei wuɔ ba budii. Baa migāanŋ ta ba kaasīŋ ba naara wuɔ: «Itie, Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre yiɛ!»

³² Yesu wuɔ yiera aa naa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi ce bige-i hã-na?»

³³ Baa cira: «Itie, i taara ŋ puur i yufieŋa-i.» ³⁴ Baŋ piiye dumaanŋo-na, ba hujarre ko Yesu-i, wuɔ wuɔra yiɛya ba yufieŋa-i. Terduonŋu faŋgu-na, aa pãŋ puur. Anŋ puurii dumaanŋo-na, baa cu u huonŋu-nu.

21

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Marke 11.1-11; Like 19.29-40; Nsãa 12.12-19)

¹ Yesubaa-baŋ kaa piɛ *Yerusalemu-i, a saanu baa Betifage-i, dii *Olivi-tibinni-tānūŋgu hɔlma-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba hāi wuɔ: ² «Kãanŋ nelle maŋ i yaanŋa-na daade-i, na ka da ba vaa kakūncienŋo naŋo baa u bilonŋo. Na fir-ba na jo baa-ba. ³ Umanŋ duɔ yuu-na, na cira: «Itienŋo'i puɔraa-ye.» Da na waŋ mafamma-i, ba ka yaŋ na ta baa-ba.» ⁴ *Diilopɔpuɔrbilonŋ uŋ waanŋ mamaŋ ma'i sa cieŋ daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilonŋ waanŋ-ma wuɔ:

⁵ «Waanŋ baa *Sinyɔtaamba-i wuɔ:

† 20:20 Sebede bepuɔŋ daaba-i ba gbɛ Sake baa Nsãa. Nieŋ 4.2.

Nieŋ, na nellentieŋo'i juoŋ daayo na wulaa,
uu dii hɔhɔnantieŋo.

U nyugãaŋ t̄ieŋa kakũnyuŋ-na, baa kakũmbiloŋ-na.»*

⁶ Hãalãbieŋ baa kã ku yaa nuɔ-i, ka bi da-ma ŋaa Yesuŋ waan-ma dumaa. ⁷ Baa jo baa kakũmuɔ-i baa u biloŋo-i. Baŋ juɔ baa-ba, baa hiel ba joŋgorbaa-ba-i haa ba honni-na aa Yesu wuɔ nyugũŋ t̄ieŋa. ⁸ Nuɔmba maŋ waa hierɛ, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hũmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba dɔrɔ. Banaŋ baa kar fielu ta ba j̄ina. ⁹ Bamaŋ naa waa u yaanŋa-na baa u huonŋu-na hierɛ, baa ta ba piiye da gbagaga wuɔ:

«*Davidi hãayẽl̄ŋo temma si dii!

Itieŋ uŋ saan uman u jo, Diilo baa-yo!

Dɔrwuonŋo temma si dii!»†

¹⁰ Yesuŋ kãa ka suur Yerusalemu-i-na, nelle-i hierɛ die sire yiera di gbeiniŋ. Da ba cor kusuonŋ-nu, nuɔmba ta ba yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i?» ¹¹ Baa ta ba sie-ba wuɔ: «Yesu maŋ Diilopɔpuɔrbiloŋo yaa-i. U hilaa Nasareti, dii *Galile.»

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(*Marke 11.15-19; Like 19.45-48; Nsãa 2.13-22*)

¹² Yesuŋ kãa *Yerusalemu-i-na, wuɔ kã ka suur *Diilodubuɔ-i-na a donya niisuorn-intaamba-i baa niisãanintaamba-i hierɛ hiel-ba. Aa naa kã ka tis̄iŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa sɛ bamaŋ suoraan nɔnsɔr ba huriimba-i ba titieŋa-i nanna.

¹³ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ cira: «Ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «Ba ka ta ba b̄i mi dũŋgu-i Diilojaaldũŋgu»‡, ma s̄inni nie namaa ce-ku cuo ba terieŋgu?»

¹⁴ Yesuŋ suuri Diilodubuɔ-i-na, yiriemba namba-i baa cisɛduɔlbaa-ba namba kã u wulaa u ka sire-bei. ¹⁵ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnj̄inamma pigãataambaŋ daa uŋ ceŋ gberɛ-weima-i, aa bisãlmba maŋ waa baa-yo ba ta ba piiye gbagaga Diilodubuɔ-i-na, ku saa dɔlnu-bei. Bisãlŋ daaba taa ba piiye wuɔ: «*Davidi hãayẽl̄ŋo temma si dii.» ¹⁶ Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa ãnj̄inamma pigãataaŋ baa ta ba piiye baa Yesu-i wuɔ: «Ŋ nuɔ bisãlmbaŋ waŋ mamaŋ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Mi nuɔ.» Aa naa cira: «Diiloŋ-nelmaŋ piiye terieŋgu maŋ nuɔ-i wuɔ: «Ŋ ciɛ halle bisãlmba-i baa tontobaa-ba tuɔlnu nuɔnɛi»§ namaa saa kalaŋ terieŋgu faŋgu-i dede wei?» ¹⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ta kã Betani aa naa yaŋ-ba. U kaa cɔ kusuonŋ-nu'i.

Yesu ciɛ yensãanŋu nanŋu kuol

(*Marke 11.12-14,20-24*)

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ sire cucuuyunŋu-na tuɔ jo nellen-huonŋa-na, a ne da nyulmu waa-yuɔ. ¹⁹ U juɔ hi hɔlma namma-i a da *yensãanŋu nanŋu-i hũmelle tũŋgu-na. Wuɔ piɛ kã ka da fiegbãŋgbãŋlãndu. Wuɔ gbẽ yensãanŋu-i wuɔ: «Ma bãlãa nyunŋo, nanŋ cɛraa ŋ ji maŋ biera!» Terduonŋu faŋgu-na, yensãanŋu pãŋ kuol. ²⁰ Kuɔ cu u *hãalãbiemba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ciɛ ceŋ hama-i aa yensãanŋ daaku kuol hɔdɔmma dumandɛ-i-na?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ mi waŋ ninsorŋo-i baa-na: Da na saa ce na hɔmmu-i mu hãi, aa haa na nanŋa-i miɛ, miŋ ciɛ kumaŋ daaku-i na gbãa ce ku temma. Halle na gbãa gbẽ tãnuŋ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halaŋ bande-i-na ŋ ka suur nuoraanŋu-na», ŋ da ma bi ciɛ. ²² Da na cãrã b̄iŋkũŋgu b̄iŋkũŋgu Diiloŋo wulaa, aa haa na nanŋa-i yuɔ, na ka da ku b̄iŋkũŋgu-i.»

Hai hãa Yesu-i hũmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(*Marke 11.27-33; Like 20.1-8*)

²³ Yesuŋ juɔ ji hi, wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na donŋ tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuɔmba-i. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle b̄incuonŋ baa piɛ yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i, hai moloŋo-i hãa-ni hũmelle-i ŋ ta ŋ ce-ku?»

* 21:5 Sakari (Zacharie) 9.9. Nellentieŋo maŋ duɔ nyugũŋ kakũmuɔ-i-na ku pigãaŋ wuɔ u hiiriye u ferɛ. † 21:9 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 118.25-26 ‡ 21:13 Isayi (Ésaïe) 56.7 § 21:16 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 8.3

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei. Da na sie-mi, mi ka pigāaŋ-na umaŋ hāa-mi hūmelle-i. ²⁵ Hai moloŋo-i puɔraa Nsāa jo ji tuɔ *batiŋeŋ nuɔmba-i? Diiloŋo'i puɔraa-yo waa nelbiliemba'i puɔraa-yo?» Baa doŋ ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diiloŋo'i puɔraa-yo, u ka cira: «Naŋ suyaa-ma dumaŋo-na bige-i cie na saa hūu u nelma-i?» ²⁶ Die bi hɔr-ma cira: «Nelbiliemba'i puɔraa-yo», bamaŋ dii bande-i-na hiere ba suyaa wuɔ Nsāa waa *Diiloŋo-puɔrbiloŋo, ba sie yaŋ-ye.» ²⁷ Baa naa baa cira: «I saa suɔ umaŋ puɔraa-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmi sie bi pigāaŋ-na umaŋ hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce kumaŋ daaku-i.»

Bepuɔmba hāi maama

²⁸ Ku huɔŋgu-na Yesu wuɔ cira: «Niɛŋ, naacolŋo naŋo waa baa bepɔmba hāi. Yiŋgu naŋgu-na, wuɔ ji gbɛ mɔlŋo-i wuɔ: «Sire ŋ kã suɔŋgu-na.»

²⁹ «Naacombiloŋ wuɔ: «Mi sie kã.» Aa ji jɔguɔŋ aa ta kã.

³⁰ «Tuɔŋ wuɔ kã ka ce maaduɔma baa hāaŋo-i. Hāaŋ wuɔ: «Baba, weima sī, mi ka kã. Aa u saa ji kã.»

³¹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba hāi-i-na, hai moloŋo-i nuɔ tuɔŋo nuŋgu-i?»

Baa cira: «Dīelā-wuɔŋo yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Nampohūutaamba-i baa saasorbaa-ba ka suur yaaŋga nei *Diiloŋ-nelle-na. ³² Na saa da, Nsāa juɔ ji pigāaŋ-na hūmeviile-i na yagar na saa hūu u nelma-i, ŋga nampohūutaamba-i baa saasorbaa-ba hūyāa-ma. Mafammaŋ fiɛ ce na da-ma, ku saa jaŋ-na na nanna na cilɔbabaŋo-i aa hūu Nsāa nelma-i.»

*Suontieŋo naŋo baa u maacembiemba
(Marke 12.1-12; Like 20.9-19)*

³³ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Yaaŋ mi tiraa naŋ gbānalāaŋgu naŋgu baa-na: Naacolŋo naŋo diyaa *eresɛ-suɔŋgu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hiŋ fuɔŋgu ba da ba ta ba kāmāl eresɛ-i aa ce felge ba ta ba nyugūŋ ba niya suɔŋgu-i. Uŋ cie mafamma-i, u bie maacenciraamba jīna-kuɔ aa ta kã nelle.

³⁴ «Eresɛŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiemba siei maacenciraamba wulaa wuɔ ba ji hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. ³⁵ Maacembiembaŋ juɔ, maacenciraamba bel diiloŋo-i a muo unaoŋo-i aa ko ba hāi-baamba-i. Ba naaŋ unaoŋo-i baa tāmpɛlɛiŋa'i ko-yo. ³⁶ Suontieŋo tiraa puɔr maacembiemba namba. Bafamba maaraa dīelā-baamba-i. Baŋ juɔ, maacenciraamba tiraa ce-ba ŋaa baŋ cie dīelā-baamba-i dumaa. ³⁷ Suontieŋo naa u puɔr u bieŋo yaa wuɔ u jo u fere ba wulaa. U taa u ne wuɔ sī bepɔlŋ duɔ jo, ba ka kãŋ-yo.

³⁸ «Baŋ juɔ'a ba ne da bepɔlŋo-i, ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotieŋo yaa juɔŋ daayo! Yaaŋ i ko-yo aa ciiluŋgu ce miɛ kūŋgu!» ³⁹ Ba siire ku yaa nuɔ-i a bel naacombiloŋo-i hel baa-yo suɔŋgu-na ka ko-yo.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontieŋ duɔ jo, u ka ce maacenciraanŋ daaba-i niɛ?»

⁴¹ Baa cira: «Kartaanŋ daaba-i! Duɔ jo, u ka ko-ba hiere aa hā banamba baa suɔŋgu-i. Bafamba ka ta ba hā-yo u yufelle-i ku huɔŋ-nu.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Na saa kalaŋ nel daama-i Diiloŋ-nelma-na wei? Ma nyegāaŋ wuɔ: «Dūmarāambaŋ cīinaana kpāŋkpara maŋ, u yaa juɔ bella dūŋgu-i.

Itieŋo yaa wuɔ ma ce dumaŋo-na.

Miɛ fuɔ ku cie nerma i wulaa.)*

⁴³ «Ku'i cie mi ta mi tūnu-nei miɛ: Ba ka hūu *Diiloŋ-nelle-i na wulaa a hā *nieraaamba maŋ nuɔŋ Diiloŋo nuŋgu-i baa-de. [⁴⁴ ŋga miŋ waanŋ kpāŋkpara maŋ maama-i, umaŋ duɔ par diire naŋ u fere yuɔ, u ka kara u fere; duɔ bi par naŋ umaŋ, u ka putienu kutieŋo-i.]]»

⁴⁵ Yesuŋ naanŋ gbāneini maŋ daani-i, *Diiloŋigāntaamba yuntaamba-i baa *Fariŋsɛbaa baa pāŋ suɔ wuɔ u gbɛ ba yaa-i. ⁴⁶ Baa ta ba taara ba bel-o. ŋga nuɔmba naa suɔ wuɔ

* 21:42 Gbɛliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 118.22-23

*Diilopɔpuɔrbiloŋo, a ce dumaŋo-na Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa Farisīebaa-ba taa ba kālā-bei.

22

Nellentieŋo naŋo baa u jēnaamba
(*Like 14.15-24*)

¹ Yesu wuɔ cor baa u gbāneini-i wuɔ: ² «*Diilon-nellentesīnni dii ŋaa nellentieŋo maŋ jāaŋ cieŋo duɔ hā u bieŋo aa bī nuɔmba bɔi. ³ Niiwuoniŋ-huɔŋguŋ juɔ hi, u puɔr u maacembiemba-i wuɔ ba ka waŋ baa nuɔmba jo. Maacembiemba kā, nuɔmba ka yagar wuɔ ba sie jo. ⁴ Nellentieŋo tiraa puɔr u maacembiemba namba ba wulaa wuɔ: «Kāaŋ na ka waŋ baa-ba wuɔ mei ciɛra mi hīyāa bɔi aa ko mi balyunni-i baa fombayaamba-i, kɛɛ ba jo, niiwuoni bie tī.» ⁵ Pɔpuɔrbiembaŋ kāa, nuɔmba saa gbuu suɔ dii wuɔ ba waŋ weima, ba bɔrɔ hierɛ kā ba munjāmmu: Banamba kā sonniŋ, banamba kā torguon-nu. ⁶ Banamba bir yaŋ aa bel nellentieŋo maacembiemba-i muo-ba da dei aa ko-ba. ⁷ Nellentieŋo huɔŋ kaa pāŋ guɔla. Wuɔ ce u sorosibaa-ba kā ka ko kutaamba-i aa caa ba nelle-i.

⁸ «Uŋ cie mafamma-i, wuɔ waŋ baa u maacembiemba-i wuɔ: «Niiwuoni bie tī, ŋga miŋ ŋa naa bī bamaŋ, ni saa naa waa bafamba niini. ⁹ Kāaŋ hūŋgbesenni-na, da na ka da nelieŋo nelieŋo, na ce u jo.» ¹⁰ Maacembiemba taa ku yaa nuɔ-i kā hūŋgbesenni-na ka bī nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hierɛ ji dii nellentieŋo dūŋgu yu. ¹¹ Nellentieŋo suur wuɔ u ka ne-ba, kā ka da naacolŋo naŋo diyaa joŋgorgbāŋgbālāŋo tīena, a ne da ba hāa-ba joŋgorbaa ma yerreŋ. ¹² Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Mi jīɛ, naŋ cie nie suur bande-i baa joŋgorgbāŋgbālāŋo-i?» Naacolŋo saa da weima waŋ. ¹³ Nellentieŋ wuɔ waŋ baa u maacembiemba-i wuɔ: «Bilaŋ naacolŋ daayo-i na vaa u nammu-i baa u gbeini-i aa na teterŋ-yo na nanna-yuɔ fuoreŋ dii kukulma-na. Duɔ tīɛ dii terieŋgu-na, kaalunŋu sie gbuu waa dei.» ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Na saa da, ba bīɛ nuɔmba bɔi, ŋga baŋ fiɛlaa bamaŋ ba saa ciinu.»

Nampo saaya u pā hā jāmatigi-i wei?
(*Marke 12.13-17; Like 20.20-26*)

¹⁵ Yesuŋ piiye dumaŋo-na, *Farisīebaa baa kā ka da ba-naa baŋ ka ce dumaa cure-yuɔ bel-o fuɔ fereŋ nuŋ-āndaaruŋu-na. ¹⁶ Baŋ juɔ nunu ba-naa tī, baa puɔr ba *hāalābiemba-i u wulaa baa *Erɔdi baamba namba. Baa kā ka gbɛ-yo wuɔ: «Hāalātie, i suyaa wuɔ ŋ waŋ ninsoŋo yaa-i; ŋ gbu ŋ pigāaŋ nuɔmba-i baa Diilon-hūmelle yaa kelkel, ŋ sa kālā nelieŋo baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce ciɛluɔ.» ¹⁷ Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saa baa mie hūmelle-i, ku saaya i tie pā nampo-i i hā *Orome ba *jāmatigi-i wei?»

¹⁸ Yesu wuɔ suɔ ba kusūŋ-maama-i; wuɔ cira: «Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i, na taara na cure muɔmei wei? ¹⁹ Naŋ pāŋ nampo-i baa warbieŋa maŋ, hāa-miŋ di diei mi ne.» Baa hā-yo warbelle nande. ²⁰⁻²¹ Wuɔ hūu-de ne aa naa yuu-ba wuɔ: «Ba cie hai yuŋgu-i warbel daade-na?»

Baa cira: «Ba cie Orome ba jāmatigi yuŋgu.»

Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba nyegāaŋ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegāaŋ Orome ba jāmatigi yerre.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kumaŋ da ku waa jāmatigi kūŋgu-i, pāaŋ-kunŋ na hā jāmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diilon-kūŋgu-i na bi pā-ku na hā Diilono-i baa-ku.»

²² Nel daama cu ba hōmmu-i, baa naa baa ta aa naa yaŋ-yo.

Kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i
(*Marke 12.18-27; Like 20.27-40*)

²³ *Sadusīebaa-ba wulaa kuomba sie sire. Yinduɔŋgu fanŋu-na, banamba pie Yesu-i a yuu-yo wuɔ: ²⁴ «Hāalātie, *Moisi ciɛra wuɔ umaŋ duɔ saa da biloŋo baa u cieŋo-i aa ku, u hāaŋo saaya u bie cieŋo-i a hoŋ biloŋo hā kuloŋo-i.* ²⁵ A ne da i hōlma-na, naacombiemba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mōlŋo sire jā cieŋo, u saa da biloŋo baa-yo aa ku. Umaŋ

* 22:24 Ānjīnamma tiyemmaŋ-sɛbe (Deutéronome) 25.5-6

cuu-yo u biɛ ciɛŋo-i ²⁶ u saa da biloŋo baa-yo. Siɛliŋ-wuoŋo-i maaduɔma. Ba ciɛ dumɛi ka ku gbuo hiere niehã-i-na molo saa ji da biloŋo baa ciɛŋ daayo-i. ²⁷ Ku huoŋgu-na, ciɛ fuɔ fɛrɛ u suɔ tuɔ nyaanu-bei. ²⁸ Ba hieroŋo-na, baŋ diyaa-yo ba ciɛŋo cor, kuoŋ da ba ji sire yiŋgu maŋ nuɔ-i, u ka ce hai wuoŋo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Na piɛra! Na saa suɔ Diiloŋ-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i. ³⁰ Na saa da, kuoŋ da ba ji sire, cadiile siɛ ji waa, ba ka waa ŋaa *dɔrɔɔpuɔrbiemba.» ³¹ Aa naa cira: «Kumaŋ ŋaa kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i, na saa kalaŋ Diiloŋ-nelma-i wei? ³² U ciɛra wuɔ: †*Abiramu Diiloŋo yaa muɔŋo-i, *Isaki Diiloŋo yaa muɔŋo-i, *Yakɔbu Diiloŋo yaa muɔŋo-i.» † Ku pigãaŋ wuɔ Diiloŋo-i cicɛlmantaŋ-wuoŋo; bikuoŋ-wuoŋo sɪ.» ³³ Bamaŋ waa terieŋgu-na nu nel daama-i maa gbuu suurnu-bei.

Nelma maŋ dii yuŋgu Diiloŋ-nelma-na

(Marke 12.28-34; Like 10.25-28)

³⁴ *Fariŋɛbaa-baŋ juɔ nu-ma wuɔ Yesu piiye yar *Sadusɪɛbaa-ba-i, baa ne ba-naa kã u wulaa ³⁵ da ba ka piiye cure-yuɔ. *Ånjĩnamma pigãatieŋo naŋo waa ba hɔlma-na, wuɔ biɛ åndaŋgu-i wuɔ: ³⁶ «Hãalãtie, Diiloŋ uŋ'a i tie wuɔ hũmieŋa maŋ, hade-i yuŋgu?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «†Ŋ saaya ŋ dɔl Itieŋo-i Diiloŋo-i baa ŋ huɔŋga-i hiere, baa ŋ kusũŋgu-i hiere, baa ŋ ånjɔguɔma-i hiere.» † ³⁸ Hũmelle fande yaa yuŋgu aa tiraa maar anaŋa-i hiere. ³⁹ Hãalĩŋ-diele maŋ nyaanu di-naa baa difande-i di yaa daade: †Ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.» † ⁴⁰ *Moisi hũmieŋa-i hiere a yuŋgu dii hũmieŋ daaya'i nuɔ-i a hã-i-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i hiere.»

Koŋkortieŋo bige-i baa Davidi-i?

(Marke 12.35-37; Like 20.41-44)

⁴¹ *Fariŋɛbaa-baŋ tigiŋ ba-naa dumaŋo-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: ⁴² «Namaa na'a Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u ka hoŋ dũŋ haku-i nuɔ-i?»

Baa cira: «*Davidi dũŋ-nu, u ka waa *Davidi hãayɛlŋo.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «A ma ce nie *Diiloŋ-Yalle ce Davidi bĩ-yo u Tieŋo? Ma sɪ Davidi fuɔ fɛrɛ ciɛra wuɔ:

⁴⁴ †Itieŋo gbɛ mi Tieŋo-i wuɔ:

«Jo ŋ ji tĩɛna mi caaŋ-nu

aa ŋ yaŋ mi mal ŋ bigãarãamba-i hã ŋ ce ŋ bãaŋgu-i bei.»*

⁴⁵ Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i aa saŋ Koŋkortieŋo maŋ, Davidi fuɔ fɛrɛ duɔ tuɔ bĩ-yo u Tieŋo, u ce nie aa ce u hãayɛlŋo yoŋ?» ⁴⁶ Uŋ piiye dumaŋo-na, molo saa da nelma duɔ siɛ-yo. A bãl dii yiŋgu faŋgu-na, ba saa ji tiraa da holle yuu-yo baa nelma.

23

Baa na suur ånjĩnamma pigãataamba kuuceŋgu-na

(Marke 12.38-39; Like 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ baa nuɔmba-i baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: ² «*Moisiŋ'a i tie wuɔ hũmieŋa maŋ, *ånjĩnamma pigãataamba-i baa *Fariŋɛbaa-ba yaa saaya ba ta ba pigãaŋ nuɔmba-i a wuɔsaŋgu-i. ³ A ce dumaŋo-na, da ba waŋ mamaŋ baa-na, na ce-ma; ŋga baa na suur bafamba kuuceŋgu-na. Baŋ waŋ mamaŋ ba sa ce-ma. ⁴ Da ba ce ba haa coŋgorni-i hã nuɔmba ta ba kpekpelle aa yagar wuɔ ba siɛ kãyã-bei ba migãaŋ tũu. ⁵ Ba ce ba weima-i hiere ba taara yerre baa-ma. Na saa da, bafamba kuɔlbaa-ba* maar banamba baamba-i. Aa baŋ naŋ kompammu maŋ, bafamba muumu comieŋa dii pɔmpɔr banamba waŋa-na. ⁶ Da ba kã kãlle maŋ nuɔ-i, sisɔ *Diilonelhãalãdũŋgu maŋ nuɔ-i, ba taara ba

† 22:32 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 3.6 † 22:37 Ånjĩnamma tiyemmaŋ-sɛbɛ (Deutéronome) 6.5 § 22:39 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 19.18 * 22:44 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu 110.1 * 23:5 *Yuifubaa-ba taa ba ce Diiloŋ-nelma-i ba pũu kuɔlbaa baa-ma. Da ba'a ba jaal Diiloŋo-i ba biɛ kuɔlbaa-ba famba-i a vaa-ba: unaŋo ba napuɔŋ-na, unaŋo ba yaadãmma-na. Ba ce mafamma-i wuɔ Diiloŋ uŋ hãa-ba *ånjĩnamma maŋ, ma maama baa karaanu-bei.

t̄ɛna yaarj-na. ⁷ Aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba aa ta ba b̄i-ba h̄aal̄ataamba. ⁸ Jande, namaarj-o-i, baa na yarj ba ta ba b̄i-na h̄aal̄ataarj namaa. Namei baaduɔŋ namaa aa na h̄aal̄atienjo dii u diei yoŋ. ⁹ Mi baa da na b̄iɛ moloŋo h̄iɛma-na wuo na to. Na To dii u diei yoŋ, u yaa d̄ɔrɔ-i-na. ¹⁰ Na baa bi ce ba ta ba b̄i-na yuntaarj namaa. Na yuntienjo dii u diei yoŋ, u yaa *Kirs̄a-i. ¹¹ Umaŋ na yuŋgu-na, u saaya u ce u fɛrɛ na maacembiloŋo. ¹² Na saa da, umaŋ duɔ tuɔ tetɛŋ u fɛrɛ, ba ka hiire-yuɔ, ŋga umaŋ duɔ tuɔ hiire u fɛrɛ, ba ka tetɛŋ-yo.»

S̄ulma haraa huhurmantaamba-na
(Marke 12.40; Like 11.39-52; 20.45-47)

¹³ Yesuŋ waarj mafamma-i wuo cira: «*Ānj̄inamma piḡāataarj namaarj-o-i baa *Faris̄iɛbaa namaarj-o-i, huhurmantaarj namaa; s̄ulma haraa-nei! Na suu *Diiloŋ-nelle h̄umelle-i, namaa fɛrɛ-i na sie suur, bamaŋ taaraayaŋ da ba suur na suu-de bei.

[¹⁴ «Ānj̄inamma piḡāataarj namaarj-o-i baa Faris̄iɛbaa namaarj-o-i, huhurmantaarj namaa; s̄ulma haraa-nei! Da na ce na bel diiloŋo-i a h̄u bikulcaamba naḡāŋ-niini-i a wuo-ni, aa da na'a na c̄ārā Diiloŋo-i, na c̄ārā-yuɔ da agaga wuo ba cira namaa faa. Kumaŋ ka haa-nei, ku ka balaŋ cor.]

¹⁵ «Ānj̄inamma piḡāataarj namaarj-o-i baa Faris̄iɛbaa namaarj-o-i, huhurmantaarj namaa; s̄ulma haraa-nei! Da na ce na wuɔra gbuo terni-i hiere a taara nuɔmba-i dii-ba na h̄umelle-na. ŋga umaŋ duɔ gb̄āŋ suur t̄i, na bir-o na birma a ce u bir balaŋ yarj namaa fɛrɛ-i titirre.

¹⁶ «Naaa yirii aa bi cira na piḡāarj banamba h̄umelle. S̄ulma haraa-nei! Na gb̄iɛ-ku dumaa wuo moloŋ duɔ p̄ā nuŋgu aa b̄i *Diilodubuɔ yerre-i, duɔ fie'a u saa ji gb̄āa ce-ma, weima s̄i. ŋga umaŋ duɔ cira: «Muɔ baa s̄ɛnɛ maŋ Diilodubuɔ-i-na mi ka ce daama-i.» Da ku fie balaŋ nie nie, u saaya u ce-ma. ¹⁷ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yarj-na. Diilodubuɔ-i baa s̄ɛnɛ-i haku-i b̄oyaa haku-i nuɔ-i? S̄ɛnɛ uŋ yeŋ Diilodubuɔ-i-na ku'i saa ce-yo Diiloŋ-wuoŋo wei?

¹⁸ «Da na bi ce na ta na piiye wuo moloŋ duɔ p̄ā nuŋgu aa b̄i mumbuolmuŋ-terienju yerre-i, duɔ fie'a u saa ji gb̄āa ce-ma, weima s̄i, ŋga umaŋ duɔ cira: «Muɔ baa t̄ammaŋ-k̄uŋgu maŋ mumbuolmuŋ-terienju d̄ɔrɔ-i-na mi ka ce daama-i», da ku fie gb̄āŋ nie nie, u saaya u ce-ma. ¹⁹ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yarj-na. Mumbuolmuŋ-terienju-i baa t̄ammaŋ-k̄uŋgu-i haku-i b̄oyaa haku-i nuɔ-i? T̄ammaŋ-k̄uŋguŋ yeŋ mumbuolmuŋ-terienju d̄ɔrɔ-i-na, ku'i saa ce-ku Diiloŋ-k̄uŋgu wei?

²⁰ «Umaŋ duɔ p̄ā nuŋgu aa b̄i mumbuolmuŋ-terienju yerre-i, kuu dii ŋaa u b̄iɛ baa nimaŋ dii ku d̄ɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Umaŋ duɔ p̄ā nuŋgu aa b̄i Diilodubuɔ yerre-i, kuu dii ŋaa u b̄iɛ baa ku tienjo-i hiere. ²² Umaŋ duɔ p̄ā nuŋgu aa hiel u niele d̄ɔrɔ-i-na, kuu dii ŋaa kutienjo b̄i Diiloŋo yerre-i baa u munt̄ienammu-i hiere.

²³ «Ānj̄inamma piḡāataarj namaarj-o-i baa Faris̄iɛbaa namaarj-o-i, huhurmantaarj namaa; s̄ulma haraa-nei! Da na ce na dii Diiloŋo *yufelle-i ka cor baa niifiɛlu-i du s̄inni-na hiere, a ne da kumaŋ yuŋgu *ānj̄inamma-na na sa ce-ku: Na sa ce kumaŋ vii, na sie bi tiraa ce kumaŋ faa, na sa wuo Diiloŋ-h̄umelle-i. Naa naa saaya na yu nyɔlma baa ma yaa iḡɛna aa suɔ haa manamma-i ma d̄ɔrɔ. ²⁴ Naaa yirii aa bi cira na piḡāarj banamba h̄umelle. Da na ce na seŋ h̄umma-i wuo na sa taara na nyɔŋ baa kilekilebaa, a ne da naŋ nyɔŋ baa nimaŋ ni saa baa nyɔḡɔmɛbaa-ba-i.

²⁵ «Ānj̄inamma piḡāataarj namaarj-o-i baa Faris̄iɛbaa namaarj-o-i, huhurmantaarj namaa; s̄ulma haraa-nei! Naa dii ŋaa nelienjo maŋ saaraa kalni honni-i aa yarj ni h̄ommu yu baa duganni. Da na ce na miḡaarj na k̄uɔma yaa da welewele aa yarj na h̄ommu yu baa cuos̄inni baa nenemuŋgu. ²⁶ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yarj-na. Saaraarj kalni h̄ommu yaa iḡɛna, na ka da ni honni bi kuɔŋ.

²⁷ «Ānj̄inamma piḡāataarj namaarj-o-i baa Faris̄iɛbaa namaarj-o-i, huhurmantaarj namaa; s̄ulma haraa-nei! Naa dii ŋaa c̄incuɔŋa maŋ baŋ puu-ya baa pilammu a ta a ne da famma, a ne da a h̄ommu yuu baa kokonni baa h̄ul̄ābalaarjgu. ²⁸ Ku yaa ŋaa namaa

kūngu-i. Nuɔŋ da ba da-na, ba cira: «Bamaŋ wuɔyaŋ Diiloŋ-hūmelle-i fafamma ba yaa daaba-i.» A ne da na hɔmmu yuu baa huhurma baa balaarŋu.

²⁹ «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i baa Farisēbaa namaaŋo-i, huhurmantaŋ namaa; sūlma haraa-nei! Na siire ta na ma *Diilopɔpuɔrbiemba cīncuɔŋa-i aa ta na tuɔlɔnu bamaŋ siire wuɔ Diiloŋ-hūmelle-i fafamma aa ku ba waarŋa-i ³⁰ aa ta na piye wuɔ: «Kuɔ ii naa waa i bīncuɔmba bāarŋu-na, ii naa saa cu ba huɔŋ-nu Diilopɔpuɔrbiemba komma-na.» ³¹ Terieŋgu faŋgu-na, na pigāaŋ wuɔ bamaŋ kuɔ Diilopɔpuɔrbiemba-i namaa bīncuɔmba. ³² Ku faa! Gbāaŋ na cor baa na bīncuɔmba maacemma-i na ka bāl-ma. ³³ Nelbabalaŋ namaa temma-i daana-i! Diiloŋo ce nie aa u sie ka caa namaa? ³⁴ Nieŋ, mi ka saŋ Diilopɔpuɔrbiemba hā-na, baa nelnurāamba a naara ānjīnamma pigāataamba namba. Da ba kā, na ka ko banamba bei, aa gbu banamba dēnniŋ aa muo banamba na *Diilonelhāalādūnni-na. Na ka nyaa ba huɔŋ-nu nilēiŋa-na hiere ce-ba kpāncōlgūo. ³⁵ Terieŋgu faŋgu-na, baŋ fieŋ bamaŋ ko-ba hiere a doŋ Abel-na a ji hi Barasi bieŋo-i Sakari-i, naŋ kuɔ umaŋ mumbuolmuŋ-terieŋgu hɔlma-na baa Diilodubuɔ-i, Diiloŋo ka haa-ma hā namei baa-ma hiere. ³⁶ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Diiloŋo ka haa nuɔŋ daaba kuliŋgu maama-i hiere hā fiefie ku nuɔŋ namei baa-ma.»

*Yesu kūɔma sieŋ baa Yerusalemutaamba-i
(Like 13.34-35)*

³⁷ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «E Yerusalemutaŋ namaa! Namei kuɔŋ *Diilopɔpuɔrbiemba-i. Diiloŋ duɔ saŋ umaŋ hā-na, na bel diiloŋo-i naŋ kutieŋo-i baa tāmpēlēiŋa ko-yo. Mei cie ji gbē; mi na'a mi tigiŋ-na ŋaa kūɔnaŋ uŋ tigiŋ u biemba-i dumaa aa pūl-bei. ŋga na saa hūu-ma. ³⁸ Kuŋ hii terieŋgu maŋ fiefie-i-na, Diiloŋo ka yaŋ na nelle-i hā-na. ³⁹ Aa mi tūnu-nei, da na saa ji ta na cira: *«Itieŋ uŋ saŋ umaŋ u jo, Diilo baa-yo»*† na sie tiraa da mi yufelle.»

24

*Mamaŋ ka da nelbiliemba-i aa miwaarŋo suɔ duɔ tī
(Marke 13.1-13; Like 21.5-19)*

¹ Yesuŋ juɔ hel *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ta, u *hāalābiemba kā u wulaa ka ta ba piye baa-yo wuɔ u ne Diilodubuɔ-i kere u mamma faa. ² Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Naŋ daa dūŋgu maŋ daaku-i, yiŋgu dii baa yiŋgu ku ka fara hiere hīema-na!»

³ Uŋ kaa hi *Olivi-tibinni tānuŋgu-i, wuɔ tīena. U hāalābiemba pie kā u wulaa ba kula, a ka yuu-yo wuɔ: «Itie, niŋ waŋ nelma maŋ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suo ŋ jommaŋ-huɔŋgu-i baa miwaarŋo tīmmaŋ-huɔŋgu-i?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ moloŋo ji pira-nei. ⁵ Nuɔmba bɔi ka jo ji bie mi yerre-i ce-de ba diele. Umaŋ duɔ jo, u ka cira Diiloŋ uŋ saŋ *Korŋkortieŋo maŋ, u yaa ufaŋo-i. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ⁶ Na ka da berru ce terni-na hiere. ŋga da na ji ta na da-ma, baa na tie holle, mafamma saaya ma ce, ŋga miwaarŋo tīmma'i sie pāŋ waa huɔŋgu faŋgu-na. ⁷ Nuɔmba kaa ta ba gāŋ siyaabaa siyaabaa, baa nilēiŋa nilēiŋa. Nyulmu kaa ta mu suur aa hīema kaa ta ma sagalla terni nanni-na. ⁸ Nifanni-i daani-i hiere hāaŋo. Ku domma'i dumaarŋo-na.

⁹ «Ba kaa bel-na ce-na sūlma aa ko-na. Ba ka bigāaŋ-na nilēiŋa-na hiere mei maama-na. ¹⁰ Huɔŋgu faŋgu-na, nuɔmba bɔi kaa nanna Diiloŋ-hūmelle-i. Ba kaa hel ba-naa honniŋ aa bigāaŋ ba-naa. ¹¹ Nuɔmba bɔi ka jo ji ta ba tāal nuɔmba-i wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka pira nuɔmba bɔi. ¹² Āmbabalma kaa ta yaarŋa nuɔmba-na a ce ba bɔi sie tiraa ta ba ce nelnyulmu-i. ¹³ ŋga umaŋ duɔ nyaar ka hi ku bālma-i, kutieŋo ka kor. ¹⁴ *Diiloŋ-bāarŋu *Neldɔdɔlma ka wuɔra waŋ terni-na hiere nuɔmba-i nilēiŋa-na hiere ba suɔ-ma aa fiefie-i-na miwaarŋo tīmma suɔ da ma hi.»

(Marke 13.14-23; Like 21.20-24)

† 23:39 Gbɛliemaŋ-nalāarŋu (Psaume) 118.26

¹⁵ «Nuɔni maŋ da ŋ kalaŋ terieŋ daaku-i, ŋ gbāŋ kpelle ŋ suɔ ku yungu-i. Diilonŋ uŋ puɔraa Daniel waŋ Terbieŋatieŋo maŋ maama-i,* da na ji da u juɔ ji tiɛna *Diilodubuɔ-i-na, ¹⁶ bamaŋ da ba waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kā tānniŋ. ¹⁷ Umaŋ duɔ ji waa u dūŋgu dɔrɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar, u baa cira u suur bie bīŋkūŋgu. ¹⁸ Umaŋ duɔ ji waa suonŋ-nu, u baa cira u jo cīiŋ-nu ji bie waanŋ-jonŋoruo.

¹⁹ «Kusūntaamba-i baa biantaamba-i sūlma haraa-bei yinni fanni-na. ²⁰ Taa na cārā Diilonŋo-i ku baa ji ce waanŋ-huonŋu aa ku baa ji waa *yitiɛnaŋgu. ²¹ Diilonŋ uŋ jīɛna miwaanŋo-i ji hi baa nyunŋo, yaahuolo maŋ temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa yaahuolo daayo temma sa ji tiraa da-ba dede. ²² Kuɔ Diilonŋo saa naa hiel kunaanŋu yiŋ daani-na, molo naa saa kor. Ŋga u yufellenŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i, u ka ne ba yaa-i aa parra yiŋ daani-i.

²³⁻²⁴ «Coikartaamba ka ta ba jo. Umaŋ duɔ jo, u ka cira Diilonŋ uŋ saanŋ *Konŋkortieŋo maŋ, u yaa ufaŋo-i. Banaŋ ba'a bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka ce nelma boi baa himma boi da ba gbāŋ pira halle Diilonŋo yufellenŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i. A ce dumaanŋo-na, umaŋ duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonŋ uŋ saanŋ Konŋkortieŋo maŋ, uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na hūu-ma; u tāal-na. ²⁵ Muɔ fuɔ, meɪ gbuɔya-nei jīna.

²⁶ «Terieŋgu faŋgu-na, molonŋ duɔ ji gbɛ-na wuɔ: «*Kirsɔ juɔ; uu dii hiɛŋgu-na», baa na kā; u tāal-na. Da ba bi gbɛ-na wuɔ: «Niɛŋ, uu dii fuo bande», ba tāal-na; baa na hūu-ma. ²⁷ Diilonŋ uŋ nyiesiŋ dumaa nuɔmba da-yo a donŋ bāpagūŋgu-na ka jūŋ bāsuuruŋgu-na, *Molonŋ-Bieŋ duɔ jo, ba ka da-yo dumei. ²⁸ Bīŋkūkuliŋ da ku waa kusuonŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiŋ kusuonŋ-nu'i.»

(*Marke 13.24-31; Like 21.25-33*)

²⁹ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ bāl, *bāanŋu ka bir cure*, ceŋo ka ce da bīntūu. Mɔɛŋa ka par diire, aa bīmbīnni maŋ dii dɔrɔ-i-na hiere ni ka hel ni fonni-na.† ³⁰ Huonŋu faŋgu'i nuɔ-i *Molonŋ-Bieŋo dānyuɔ ka carra dɔrɔ-i-na. Duɔ carra, nuɔmba-i hiere hiɛma-na ba ka haa ba nammu-i ba yunnŋi ta ba gbu ba kaal. Da ba'a ba ne, ba ka da u hiire u jo baa duherru. Ba ka da u yuntesīnni-i baa u bɔbɔima-i. ³¹ Huonŋu faŋgu-na, na ka da ba buu yerre maŋ bāmbāale diele-i. Da ba bu-de terieŋgu maŋ nuɔ-i, u ka ce u *dɔrɔpuɔrbiemba wuɔra terni-na hiere a tigiŋ u yufellenŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i ba waa terduonŋ-nu.

³² «Na saa da *yensāanŋu-i wei? Da na ji da ku caa fiɛlu-i huonŋu maŋ nuɔ-i, na bi suɔ kerre ifelle hii tī. ³³ Kuuduonŋu yaa-i, da na bi ji da mamaŋ daama duonŋ ta ma ce huonŋu maŋ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ Molonŋ-Bieŋo jomma piyaa. ³⁴ Yaanŋ mi waŋ ninsorŋo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³⁵ Dɔrɔ-i baa hiɛma-i ni ka gbuo, ŋga meɪ nelma sa ji gbuo dede.»

(*Marke 13.32-37; Like 17.26-30,34-36*)

³⁶ «Ŋga kumaŋ ŋaa yiŋgu faŋgu fɛrɛ-i, baa huonŋu-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔrɔpuɔrbiemba famba fɛrɛ-i dɔrɔ-i-na baa Bɛpolŋ fuɔ fɛrɛ-i ba sa suɔ-ku. U To yaa suyaanŋ-kunŋ u diei yonŋ. ³⁷ Kumaŋ cie *Nowe bāanŋu-na, *Molonŋ-Bieŋ duɔ u bir jo, ku temma ka ce. ³⁸ Nowe bāanŋu-na, aa diilobuɔ suɔ duɔ dāa, nuɔmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejālɛ a ji hi yiŋgu maŋ Noweŋ suurii begubuɔ-i-na. ³⁹ Ba saa suɔ wuɔ weɪma jo dii. Ba juɔ'a ba ne da diilopepetieŋo naŋo-i duonŋ tuɔ dāa. Hūmma wuo-ba hiere kpēm̄mu!‡ Molonŋ-Bieŋ duɔ ji'a u jo, ku ka tugol nuɔmba-i dumei. ⁴⁰ Nuɔmba hāi gbāa waa ta ba guona, ba bie u diei ta, aa yanŋ unanŋo-i. ⁴¹ Caamba hāi gbāa waa ta ba sɔrɔŋ, ba bie u diei ta, aa yanŋ unanŋo-i. ⁴² Terieŋgu faŋgu-na, baa na gonya duɔfūmmu, na saa suɔ na Tierŋo jommaŋ-yiŋgu-i. ⁴³ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo uŋ ka suur-nie huonŋu maŋ nuɔ-i isuonŋu-na, ŋ ka tiɛna cie-yo, ŋ sie yanŋ u ji kanu ŋ dūŋgu-i. ⁴⁴ Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na tigiŋ na fɛrɛ. Nanŋ'a na saa tiɛna baa-ma wuɔ Molonŋ-Bieŋo ka jo huonŋu maŋ nuɔ-i, u bi jo huonŋu faŋgu'i nuɔ-i.»

* 24:15 Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11 † 24:29 Niɛŋ Isayi sɛbɛ-i-na (Ésaïe) 13.10 baa 34.4.

‡ 24:39 Miwaanŋo jīnammanŋ-sɛbɛ (Genèse) 6-7

Maacembimba hāi maama
(Like 12.41-48)

⁴⁵ «Da ŋ nu wuo maacembiloŋo maŋ vii aa tuo cɛ, u yaa umaŋ u yuntieŋo kaa nelle aa haa-yo u namaacembimba namba yuŋ-nu u tuo hā-ba niiwuoni-i fafamma. ⁴⁶ U yuntieŋ duo ka bir jo ji da u cie u maacemma-i fafamma, fuo yuŋgu dɔlaa. ⁴⁷ Mi waŋ ninsɔŋo-i baa-na: Yuntieŋo ka haa-yo u nagāŋ-niini yuŋ-nu hiere. ⁴⁸ Ŋga da ku waa maacembilobabalaŋo, u ka tuo jɔguoŋ wuo u yuntieŋo sie jo fiefie, ⁴⁹ aa doŋ tuo muo u nabaamba-i, aa tɛ tuo wuo aa tuo wuora u nyoŋ kolma baa konyorāamba. ⁵⁰ Uŋ'a u saa tɛna baa yiŋgu maŋ maama-i, baa huoŋgu maŋ maama-i, u yuntieŋo jo huoŋgu faŋgu'i nuo-i. ⁵¹ Duo jo ji da-yo dumaŋo-na, baŋ ka haa kumaŋ huhurmantaamba-na, u ka haa ku yaa yuo. Kaaluŋgu sie gbuu waa dei.»

25

Nyonyuriimba naŋ maama

¹ Ku huoŋgu-na, Yesu wuo naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuo: «*Diiloŋ-nelle suurmaŋ-kūŋgu ka waa ŋaa biemba cīncieluo naŋ kūŋgu: Ba siire isuoŋgu naŋgu-na a bie ba fitimbaa-ba-i wuo ba ka jārā dɔrbieŋo. ² Ba hɔlma-na, ba ndii cɛ aa ba ndii baamba namba sa cɛ. ³ Bamaŋ sa cāaŋ ba biyaa ba fitimbaa-ba-i aa ba saa bie namma bel ba naŋ-na. ⁴ Bamaŋ cāaŋ, bafamba bie ba baamba-i aa bie namma bel ba naŋ-na wuo ba sa suo weimaŋ maa-na. ⁵ Baŋ kaa, dɔrbieŋo jomma ka ce pānna, ba kor duofūŋ hiere.

⁶ «Isuohollen juo hi, ba nu molo piiye da gbagaga wuo: «Dɔrbieŋo'i juoŋ daayo! Hilaŋ na jārā-yuo!» ⁷ Ba sire ku yaa nuo-i ba hieroŋo-i, ta ba migāaŋ ba fitimbaa-ba-i. ⁸ Bamaŋ saa bie namma-i, ba ta ba piiye baa bamaŋ biyaa wuo: «I namma tɛ, i fitimbaa-ba ce da ba dīŋ; na sa hā-ye manamma wei?» ⁹ Bamaŋ biyaa namma-i ba cira: «Mie iŋ biyaa mamaŋ, ma sie gbɛ i calnu-mei. Kumaŋ bɔyaa, kaaŋ na ka sāa manamma na jo.» ¹⁰ Ba sire ku yaa nuo-i da ba ka sāa. Baŋ taa, dɔrbieŋo jo. Ba ndii baamba suur baa-yo kallen-dūŋgu-na aa ba gbonu-kuo. ¹¹ Daabaŋ kaa jo, ba jo ji ta ba muo dūŋgu-i wuo ba hīl-ku ba suur. ¹² Dɔrbieŋo gbɛ-ba wuo: «Mi sa suo namaŋo-i, mi sie fuo-ma nei!»»

¹³ Yesu wuo miel gbɛ u *hāalābiemba-i wuo: «Terieŋgu faŋgu-na, baa na gonya duofūmmu. Na sa suo *Moloŋ-Bieŋo jommaŋ-yiŋgu ka feŋ bī u jommaŋ-huoŋgu.»

Ba sa biera japūŋgu hīeŋ-nu gbāŋgbāŋ
(Like 19.11-27)

¹⁴ «*Diiloŋ-nelle kūŋgu ka waa ŋaa naacolŋo maŋ wuo u kā nelle aa bī u maacembimba-i a ji hā-ba u gbeŋa-i. ¹⁵ U hāa unaŋo-i tāmabaa-ba* ndii, aa hā unaŋo-i ba hāi, aa hā sieliŋ-wuoŋo-i u diei. U nie ba fōŋgōbaa-baŋ hii ba ce mamaŋ aa hā-ba saanu baa ku yaa-i, aa ta. ¹⁶ Umaŋ daa tāmabaa-ba ndii-i, u pāŋ kā ka doŋ tuo bibirre u naŋga baa u waŋa-i ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁷ Umaŋ daa tāmabaa-ba hāi maaduoma; fuo-i a bi ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁸ Umaŋ daa u diei u bir yaŋ aa kā ka hīŋ fuoŋgu fuo u wuoŋo-i.

¹⁹ «Ba yuntieŋ uŋ taa dumaŋo-na, u kaa vaaya. Uŋ juo jo, u bī-ba ji tuo yuu-ba. ²⁰ Uŋ ŋa naa hā umaŋ tāmabaa-ba ndii-i, u pie pigāaŋ-yo tāmabaa-ba ndii daayo-i aa cira: «Yuntie, niŋ ŋa naa hā-mi tāmabaa-ba ndii maŋ, mi tiraa da ba temma naara-bei; ba yaa daaba.»

²¹ «U yuntieŋo gbɛ-yo wuo: «Ku faa, maacembiloviyoŋ nuo. Niŋ suyaa cekūo kūŋgu belma, mi ka hā-ni bāmbāale kūŋgu. Jo ŋ ji ta ŋ ce ŋ bāaŋgu-i baa-mi.»

²² «Uŋ ŋa naa hā umaŋ tāmabaa-ba hāi, u pie aa cira: «Yuntie, niŋ ŋa naa hā-mi tāmabaa-ba hāi maŋ, mi daa ba hāi naŋo naara-bei, ba yaa daaba.»

²³ «U yuntieŋo gbɛ-yo wuo: «Ku faa, maacembiloviyoŋ nuo. Niŋ suyaa cekūo kūŋgu belma, mi ka hā-ni bāmbāale kūŋgu. Jo ŋ ji ta ŋ ce ŋ bāaŋgu-i baa-mi.»

²⁴ «Uŋ ŋa naa hā umaŋ u diei, u pie aa cira: «Yuntie, mi suyaa mie naŋ kūŋgu dii kpelle, nuo da ŋ saa kū suoŋgu maŋ, ŋ kar kufaŋgu dīmma yaa-i; da ŋ saa duu dīmma maŋ, ŋ kar ma yaa-i. ²⁵ Mei kāalāayā aa kā ka hīŋ fuoŋgu fuo ŋ gbeŋa-i, a yaa daaya.»

* 25:15 Bafamba tāma diei gbāa pā goŋguonaŋo-i bieŋ cīncieluo baa a ndii.

²⁶ «U yuntieŋo gbɛ-yo wuo: «Maacembilobabalaŋ nuɔ naŋ temma-i daani-i, yentien nuɔni maŋ daani-i, nii naa suɔ wuo da mi saa kũ suonŋu maŋ, mi kar kufanŋu dɪmma yaa-i; aa da mi saa duu dɪmma maŋ, mi kar ma yaa-i, ²⁷ bige-i cie ŋ saa kã ka jina mi gbeina-i gbeindũŋ-nu? Miŋ juɔ dɛ-i-na mii naa saa jo ji da a huonaana mi hũu-ya wei?»
²⁸ Aa naa cira: «Hũyãaŋ tãma maŋ u wulaa na hã umaŋ daa tãmabaa cĩncieluo-i baa-yo!
²⁹ Umaŋ duɔ da, kunaŋgu ka naara u kũŋgu-i a ce ku yure baa-yo, ŋga umaŋ duɔ saa da, cɛlle kũŋgu maŋ dii baa-yo, ku hũu. ³⁰ Aa maacembiloŋo faŋo-i daayo-i, u sie bi gbãa cii muonu caŋga, hielaŋ-yonŋ fuorenŋ dii kukulma-na. Duɔ tɛ dii terienŋu-na, kaaluŋgu sie gbuu waa dei.»»

Da ŋ duu kumaŋ, ŋ ji kar ku yaa-i

³¹ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuo cira: «*Moloŋ-Bienŋ duɔ ji jo u fõŋgõtesinniŋ-jomma-i baa *dɔrpɔrɔbiemba-i u ka tiena u fõŋgõtesinni-na. ³² Nuɔmba-i nileina-na hiere ba ka tigiinŋ u yaŋga-na u fiɛl nelfafaamba-i hiel-ba nelbabalaamba-na ŋaa ãnciinaŋ uŋ fiɛl tũlmba-i dumaa hiel-ba yermba-na ³³ a jina tũlmba-i u nadienŋ-na aa yermba-i u nanyuonŋ-nu.

³⁴ «Bamaŋ da ba ji waa u nadienŋa-na ba yaa nelfafaamba-i; u ka gbɛ-ba wuo: «Juonŋ, mi To cie baa namaŋo-i. *Diiloŋ-nelle migãaŋ dii miwaŋo jɪnammaŋ-huonŋgu ta di cie-na, juonŋ na ji ta na ce na bãaŋgu-i die. ³⁵ Na saa da, nyulmu taa mu ko muɔ, na hã-mi niiwuoni mi wuo. Hũŋkuɔsinni waa-mie, na hã-mi hũmma mi nyonŋ. Mi kãa na wulaa, na hũu-ma mi har-nei. ³⁶ Mi waa bebelle, na hã-mi nyarkpãtãnni mi cĩnnu mi kũɔma-i. Mi taa mi jaŋ, na kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na kã ka jaal-mi.»

³⁷ «Duɔ waŋ mafamma-i, nelfafaamba ka bir yuu-yo wuo: «Itie, i daa-ni nyulmu-na yaku-i aa i hã ŋ wuo? Yiinŋ haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsinni waa-nie aa i hã-ni hũmma-i ŋ nyonŋ?
³⁸ Yiinŋ haku-i ŋ juɔ i wulaa i hũu-ma ŋ har-yie? Aa yiinŋ haku-i i daa-ni bebelle i hã-ni nyarkpãtãnni-i ŋ cĩnnu ŋ kũɔma-i? ³⁹ ŋ taa ŋ jaŋ yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i i kã ka ne-ni?»

⁴⁰ «U ka gbɛ-ba wuo: «Yaŋ mi waŋ ninsonŋo-i baa-na: Naŋ taa na ce-ma na hã mi baamba-i baa ba hãasĩmma-i, kuu dii ŋaa na taa na ce-ma na hã muɔmei.»

⁴¹ «Ku huonŋgu-na, u ka bir waŋ baa bamaŋ dii u nanyuonŋgu-na wuo: «Halaŋ mi caŋ-nu, Diiloŋo gãaŋ baa namaa fuɔ! Dãŋgbɔguonŋgu maŋ diyaa ta ku cie *Sitãni-i baa u pɔpɔrɔbiemba-i, taa na kã ku yaa nuɔ-i! ⁴² Na saa da, nyulmu taa mu ko-muɔ, na saa hã-mi niiwuoni mi wuo. Hũŋkuɔsinni waa-mie, na saa hã-mi hũmma mi nyonŋ. ⁴³ Mi kãa na wulaa, na saa hũu-ma mi har-nei. Mi waa bebelle, na saa hã-mi nyarkpãtãnni mi cĩnnu mi kũɔma-i. Mi taa mi jaŋ, na saa kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na saa kã ka jaal-mi.»

⁴⁴ «Duɔ waŋ mafamma-i, ba ka cira: «Itie, i daa nyulmu taa mu ko-ni yaku-i aa i yagar wuo i sie hã ŋ wuo? Yiinŋ haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsinni-i waa-nie aa i balaŋ-ni hũmma-i? Yiinŋ haku-i nuɔ-i ŋ juɔ i wulaa aa i saa hũu-ma ŋ har-yie? Aa yiinŋ haku-i nuɔ-i i daa-ni bebelle i saa hã-ni nyarkpãtãnni-i ŋ cĩnnu ŋ kũɔma-i? ŋ taa ŋ jaŋ yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i aa i saa kã ka ne-ni?»

⁴⁵ «U ka gbɛ-ba wuo: «Yaŋ mi waŋ ninsonŋo-i baa-na: Naŋ ŋa naa ta na yagar ma cemma da na hã mi baamba-i baa ba hãasĩmma-i, kuu dii ŋaa na taa na yagar da na ce-ma hã muɔmei.» ⁴⁶ Terienŋu faŋgu-na, bafamba ka ta ba kã dãamuŋ-nellenŋ aa nelfafaamba ta ba kã Diiloŋ-nellenŋ.»

26

Ba saa Yesu belmaŋ-maama-i

(Marke 14.1-2; Like 22.1-2; Nsãa 11.47-53)

¹ Yesuŋ juɔ waŋ nel daama-i hiere tĩ, wuo waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuo: ² «Ma sĩ na suyaa wuo yinni hã tĩyãa aa *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu da ku hi ke? Da ku hi, ba ka bel *Moloŋ-Bienŋo-i a hã ba gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo.»

³ Yibienŋa faŋa-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuonŋ baa tigiinŋ ba-naa *Diilojigãntaamba yuntienŋo dumelle-na, ba taa ba bĩ-yo Kayifu, ⁴ a saa-ma baŋ ka ce

dumaa bel Yesu-i ko-yo. ⁵ Ba taa ba piiye wuɔ: «I saa saaya i bel-o ponsaangu yinni-na ni ma'i sɪ ku ka du.»

Cieŋo naŋo kũona natikolo-hũmma Yesu yuŋgu-na
(*Marke 14.3-9; Nsãa 12.1-8*)

⁶ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu waa Betani, *jardãaman waa Simɔ man nuɔ-i u dumelle-na. ⁷ Cieŋo naŋ wuɔ kã u wulaa baa sukpepelluŋ-natikolo naŋo *alabati-kamoelɛŋ. Yesubaa-ba waa ta ba wuo niiwuoni. Wuɔ kã ka kũnna-yuɔ Yesu yuŋgu-na. ⁸ *Hãalãbieman daa kufanŋu-i, ba hɔmmu gbuu pãŋ guɔla. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i cie u biɛna natikolofɛiŋ daayo-i? ⁹ Uu naa gbãa suor-o a da gbeibuɔ a calnu hã sũntaamba-i do!»

¹⁰ Yesu wuɔ suɔ baa-ba; wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na piiye na guɔla cieŋo huɔŋga-i? Uŋ cie kuman miɛ daaku-i, ku faa. ¹¹ Na saa da, sũntaamba dii baa-na bãanŋu-i baa isuɔŋgu-i, ŋga muɔmi sie tiɛna baa-na gbula. ¹² U kũona natikolo daayo-i miɛ tuɔ cie mi kuliŋ-yiŋgu yaa-i. ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔdɔl daama da ma waŋ terieŋgu terieŋgu hĩɛma-na bande-i-na, cieŋ daa uŋ cie mamaŋ daama-i, ma ka bi waŋ nuɔmba suɔ-ma.»

Yuda suora Yesu-i
(*Marke 14.10-11; Like 22.3-6*)

¹⁴ Ku huɔŋgu-na, Yesu *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-na, baŋ biŋ uman *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ sire kã *Diilojigãntaamba yuntaamba wulaa ¹⁵ ka yuu-ba wuɔ: «Da mi kãyã-nei na bel Yesu-i, na ka hã-mi bige-i?» Baa kãŋ bafamba warbieŋ komorre baa cĩncieluo a hã-yo. ¹⁶ A doŋ huɔŋgu faŋgu-na, Yuda wuɔ doŋ tuɔ ne uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaangu tigiima-i
(*Marke 14.12-16; Like 22.7-13*)

¹⁷ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i u ponsaangu yidĩelãŋgu-na, Yesu *hãalã-biemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ŋ taara i ce *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaangu niiwuoni-i hie a hã-ni?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Kãaŋ nellen-huɔŋga-na melŋ daayo wulaa, na ka waŋ baa-yo wuɔ: «Hãalãtieŋ wuɔ ku hii u wulaa tĩ, u ka ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaangu-i naŋ terieŋ-nu'i baa u hãalãbiemba-i.»»

¹⁹ Hãalãbiemba ta kã nellen-huɔŋga-na ŋaa Yesuŋ bi waan-ma dumaa ka ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaangu niiwuoni-i.

Kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaangu niiwuoni wuoma-i
(*Marke 14.17-21; Like 22.14; Nsãa 13.21-30*)

²⁰ Bãanŋuŋ juɔ suur huɔŋgu man nuɔ-i, Yesu-i baa u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba kã ka tiɛna ta ba wuo niiwuoni-i. ²¹ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hɔlma-na unaa ka hel mi huɔŋ-nu.»

²² Ba yammu pãŋ vãa hiere; baa doŋ ta ba yuu-yo, wulawula wuɔ: «Itie, muɔmei wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Uman wuyaan baa-mi kaladuɔŋgu-na u yaa ka hel mi huɔŋ-nu. ²⁴ *Molon-Bieŋo ka ku ŋaa man nyegãan Diilon-nelma-na dumaa; ŋga uman ka hã-ba baa-yo ba ko-yo, sũlma haraa-yuɔ! Bɔlbɔl uu naa baa hoŋ.»

²⁵ *Yuda wuɔ suuye u yufieŋa-i aa naa cira: «Hãalãtie, muɔmei wei?»

Yesu wuɔ cira: «I suɔ-ma ŋ yan muɔ.»

(*Marke 14.22-25; Like 22.15-20; Kor. d̄iɛ. 11.23-25*)

²⁶ Baŋ waa ta ba wuo niiwuoni-i, wuɔ bie *buruo aa jaal Diilonŋo-i aa bũlnu-yuɔ hã u hãalãbiemba-i aa cira: «Hũyãan mi kũɔma yaa-i daama na wuo.» ²⁷ Ku huɔŋgu-na, wuɔ bie duvɛŋo ciŋ-na, aa jaal Diilonŋo-i aa hã-ba baa-yo aa cira: «Nyuɔŋ hiere, ²⁸ mi tãmma yaa-i, *tobisĩnniŋ-tãmma yaa-i. Ma ka kũnna pir nuɔmba boi ãmbabalma. ²⁹ Mi tũnu-nei: Da ma hel fiɛfiɛ-i-na, ni mi To nellen sɪ, mi sie tiraa nyɔŋ duvɛŋo baa-na.»

³⁰ Ku huɔŋgu-na, baa hãl neini gbeliɛŋ Diilonŋo-i aa sire ta ba kã *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na.

Yesu gboya Pier wuɔ u ka cīina-yuɔ
(*Marke 14.27-31; Like 22.31-34; Nsāa 13.36-38*)

³¹ Baŋ kãŋ hūmelle-na, Yesu wuɔ gbɛ̃ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Mamaŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

⟨*Mi ka ko āncīinaŋo-i*

aa yaŋ tūlmba pisāllā hiere)*

ma yaa ka da-mi isuɔŋ daaku-na. Na ka nanna-miɛ na hieroŋo-i hiere. ³² Ŋga da mi sire, mi ka kã ka cie-na *Galile-i-na.»

³³ Pier wuɔ cira: «Banaŋ da ba fie nanna-niɛ hiere, muɔ fuɔ, mi cɛraa mi nanna-niɛ gbula.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Isuɔŋ daaku-na, kòhòldiɛlāŋo siɛ hi bu, ŋ ka cīina-miɛ da i siɛi wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³⁵ Pier wuɔ dii u naŋga-i dāamu-na wuɔ da ba fie'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Hāalābiemba namba-i hiere baa bi waŋ maaduɔma.

Yesubaa-ba hii Getisemane
(*Marke 14.32-42; Like 22.39-46; Nsāa 18.1*)

³⁶ Yesubaa-ba kaa hi terieŋgu naŋgu-i ba bī-ku Getisemane. Yesu wuɔ gbɛ̃ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tīenaanaŋ bande aa mi kã dii daalei ka cārā Diiloŋo-i aa bir jo.»

³⁷ Aa naa kã baa Pier baa Sebede bɛpuɔmba-i ba hāi-i-na.† Uŋ kãa terieŋgu-na, u huɔŋga doŋ ta ka guɔla aa korma tiraa ta ma da-yo. ³⁸ Wuɔ gbɛ̃-ba wuɔ: «Mi huɔŋga si dii huɔŋga, tīenaanaŋ bande-i-na na cie-mi; baa na duɔfūŋ.» ³⁹ Aa kã yaaŋ-na celle ka dūuna nisīŋ u yuŋgu-i hīɛma-na aa cira: «Baba, da ŋ'a ŋ ka gbāa, hiel-muɔ yaahuolo daayo-na. Ŋga baa cira ŋ fer-muɔ, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.»

⁴⁰ Ku huɔŋgu-na, wuɔ bir jo u hāalābiemba siɛi baaŋ daaba wulaa, a jo ji da ba kuraa duɔfūŋ. Wuɔ pīŋ-ba aa naa tuɔ piiye baa Pier wuɔ: «Halle na saa gbāa tīena da huɔŋgu celle baa-mi! ⁴¹ Baa na duɔfūŋ, taa na cārā Diiloŋo-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaŋgu cemma-na. Ānfafamma cemmaŋ-maama dii nelbiloŋo huɔŋga-na, ŋga ku fōŋgūo yaa si dii-yuɔ.»

⁴² Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ bir ta ka cārā Diiloŋo-i. Uŋ waŋ mamaŋ gboluŋgu faŋgu-na, u ciera: «Baba, da kuɔ yaahuolo daayo saaya u da-mi, weima sī, ma ce niŋ taaraŋ ma ce dumaa.» ⁴³ Aa naa bir jo u hāalābiemba wulaa jo ji da duɔfūmmu kuurebei. ⁴⁴ Wuɔ bir ta ka tiraa cārā Diiloŋo-i baa āndaduɔŋ daaku yaa-i. Ku ce i siɛi. ⁴⁵ Uŋ juɔ kufaŋgu-i, wuɔ jo ji gbɛ̃ u hāalābiemba-i wuɔ: «Na saa ye dumaa duɔfūmmu-na wei? Ku piyaa. Ba ka hā āmbabalmanciraamba-i baa *Moloŋ-Bieŋo-i. ⁴⁶ Siireŋ i ta! Umaŋ ka hā-ba baa-mi u'i juɔŋ daayo, u saa maal!»

Yesu belma hii
(*Marke 14.43-50; Like 22.47-53; Nsāa 18.2-12*)

⁴⁷ Nelma saa tī Yesu nuŋgu-na; ba'a ba ne da baŋ bīŋ umaŋ *Yuda-i u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-na, u juɔ ji tuɔ yiɛra baa nelpūŋgu naŋgu u huɔŋgu-na. Banamba waa baa jigāmmu, banamba bōɛŋa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔmba yaa puɔraa-ba. ⁴⁸ A ne da baŋ'a ba jo, Yuda naa gboya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā umaŋ da mi jaal-o, u yaa-i; na bel-o.»

⁴⁹ Baŋ kãa ka hi, Yuda wuɔ pāŋ piɛ Yesu caaŋ-nu aa cira: «Hāalātie, jaaluŋgu yaa-i!» Aa kã ka pūrā-yuɔ.

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jīɛ, niŋ juɔ mamaŋ nuɔ-i ce-ma.»

Bamaŋ juɔ baa Yuda-i baa pāŋ piɛ bel Yesu-i. ⁵¹ Bamaŋ waa baa Yesu-i, unaŋ wuɔ fa u jigāŋga-i hiel-ka a jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntieŋo maacembiloŋo tūŋgu-i a kar-ku.

⁵² Yesu wuɔ cira: «Dii ŋ jigāŋga-i ka foguŋgu-na. Ŋ saa da, umaŋ duɔ tuɔ ce berru-i baa jigāŋga, jigāŋga'i ji wuyaaŋ-yoŋ. ⁵³ Ŋ daa niɛ sī mi siɛ gbāa muo mi natiɛŋa mi To-i-na wei? Aa da ŋ bi da mi muyaa mi natiɛŋa yuɔ, hoi huɔŋgu-i baa huɔŋgu-i, uŋ ka saŋ

* 26:31 Sakari (Zacharie) 13.7 † 26:37 Sebede bɛpuɔŋ daaba-i ba gbɛ̃ Sake baa Nsāa. Niɛŋ 4.2.

*dɔrɔpɔwɔrbiemba maŋ ba ji kãyã-miɛ, ba ka cor pũnni cĩncieluo baa ni hãi. ⁵⁴ Ɔga da ba jo, mamaŋ nyegãaŋ Diilonɔ-nelma-na ma ka ce niɛ aa gbãa ce? Diilonɔ wuɔ ma ce de'i nuɔ-i.»

⁵⁵ Aa naa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigãmmu baa bɔɛŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. Yinni maŋ joŋ mi waŋ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, bige-i ciɛ na saa bel-mi terienɔgu-na? ⁵⁶ Ɔga *Diilopɔpɔwɔrbiembaŋ waŋ mamaŋ Diilonɔ-nelma-na, ma saaya ma ce, ku'i ciɛ.» Hãalãbiemba gbar hiere aa nanna-yuɔ.

Ba kãa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Marke 14.53-65; Like 22.54-55,63-71; Nsãa 18.12-14,19-23)

⁵⁷ Baŋ bilaa Yesu-i, baa kã baa-yo Kayifu terienɔ-nu. U yaa waa *Diilojigãntaamba yuntienɔ-i. *Ånjĩnamma pigãataamba-i baa nelle bĩncuɔmba waa tigiŋ kusuɔŋ-nu'i. ⁵⁸ Baŋ kãŋ baa Yesu-i, Pier wuɔ yaŋ ba maa aa suɔ cu ba huɔŋ-nu. Baŋ kaa hi Diilojigãntaamba yuntienɔ cĩŋgu-i, wuɔ suur tĩɛna baa maacembiemba-i duɔ ne kuŋ ka cor dumaa.

⁵⁹ Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara ãntãalãmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbãa ko-yo, ⁶⁰ Ɔga ma saa dɔl-ba. Nuɔmba bɔi juɔ ji kar coima haa-yuɔ. Ku huɔŋgu-na, banamba sire ba hãi ⁶¹ ta ba piiye wuɔ: «U ciɛra wuɔ fuɔ gbãa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni sisi.»

⁶² Diilojigãntaamba yuntienɔ wuɔ sire yiera aa naa cira: «Naacolɔ nuɔ, baŋ cãl-niŋ naŋ'a niɛ?» ⁶³ Yesu saa seŋ sũnuŋgu yuɔ. Diilojigãntaamba yuntienɔ wuɔ cira: «Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Kɔŋkortienɔ maŋ, u yaa nuɔŋo-i wei? Nuɔnei Diilonɔ-Bienɔ nuɔŋo-i wei? Da kuɔ nuɔnei, hiel ŋ niele-i Cicẽlmantienɔ-na aa ŋ siɛ-ma i ne.»

⁶⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi. Aa mi gbar-ma baa-na: A doŋ fiefie daayo-na, na ka da *Molonɔ-Bienɔ tĩɛnaana Itienɔ caaŋgu-na, na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na tuɔ jo baa duherru.»[†]

⁶⁵ Terienɔgu faŋgu-na, Diilojigãntaamba yuntienɔ huɔŋ kaa pãŋ guɔla. Wuɔ pãŋ fa fuɔ fereŋ joŋgorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «U tuoraaya Diilonɔ-i! Ii si dii die ka tiraa yuu molonɔ; ma ciɛ miɛ fere-i i yufellen!» ⁶⁶ Aa naa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Uŋ tuoraaya Diilonɔ-i, namaa na'a niɛ?»

Nuɔŋ baa cira: «U cãlãa, u saaya komma.» ⁶⁷ Aa naa ta ba tu taalni u yaaŋga-na aa ta ba dudul-o. Banamba ta ba caa u tũnni-i. ⁶⁸ Da ba muo-yo, ba cira: «Da kuɔ Diilonɔ uŋ saŋ *Kɔŋkortienɔ maŋ u yaa nuɔŋo-i, suɔ umaŋ muyaa-ni i nel!»

Pier cĩinaana Yesu-i

(Marke 14.66-72; Like 22.56-62; Nsãa 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Baŋ taa ba muo Yesu-i huɔŋgu-na, Pier waa tĩɛna dumellenɔ-huɔŋga-na. Maacembilonɔ[§] naŋo piɛ kã u wulaa ka cira: «Ma sĩ nuɔ ŋ bi waa baa Galiletaŋ Yesu daayo-i ke?» ⁷⁰ Pier wuɔ hel-kuɔ nuɔmba yaaŋga-na hiere. U birii yuu ciɛŋo-i wuɔ: «Ŋ taara ŋ waŋ wuɔ niɛ?» ⁷¹ Aa naa sire ta tuɔ kã fondumelle-na. Ciɛŋo naŋo tiraa da-yo aa tuɔ piiye baa bamaŋ terienɔgu-na wuɔ: «Naacolɔ daa u waa baa Nasaretitaŋ Yesu-i.»

⁷² Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonɔ, mi sa suɔ naacolɔ daayo-i.»

⁷³ Kuɔ ku ce celle, bamaŋ waa, baa piɛ Pier caaŋ-nu ka cira: «Coima saa fa, unanɔ'i nuɔŋo-i. Da ŋ ta ŋ piiye, ba pãŋ suɔ niŋ hilaa kusuɔŋ-nu.»

⁷⁴ Pier wuɔ pãŋ cira: «Muɔ baa Diilonɔ, mi sa suɔ naacolɔ daayo-i! Aa da kuɔ mi kar coima, Diilo baa yaŋ-mi!» Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, kɔhɔldĩɛlãŋo doŋ tuɔ bu. ⁷⁵ Yesuŋ ŋa naa waŋ mamaŋ baa-yo wuɔ: «Kɔhɔldĩɛlãŋo sie hi bu, ŋ ka cĩina-miɛ da i sisi wuɔ naŋ sa suɔ-mi», maa pãŋ tĩɛnu-yuɔ. Wuɔ hel gbuu pãŋ tuɔ kaal.

27

Ba kãa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Marke 15.1; Like 23.1; Nsãa 18.28)

[†] 26:64 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 110.1; Daniel (Daniel) 7.13   [§] 26:69 Maacembilonɔ daayo waa ciciɛŋo a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ girekimma-na.

¹ Ku cuo kaala-i-na kãŋkãŋkãŋ, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i hiere baa nelle bĩncuomba waŋ-ma aa yiera-mei wuɔ ba ko Yesu-i. ² Aa bel-o vaa-yo kã baa-yo ka hã *Pilati-i baa-yo, u yaa waa *Yude yunŋu-na.

Yuda kuɔ u fɛrɛ
(Pɔpuɔr. 1.16-20)

³*Yudaŋ juɔ da ba'a ba ko Yesu-i, a ne da u yaa suora-yo baa-ba, kuɔ ce-yo bĩŋkũŋgu. Baŋ hãa-yo komorre baa cĩncieluo* maŋ, wuɔ biɛ-ya bir kã baa-ya ba wulaa ⁴ka cira: «Mi saa ce maacenfafamma; mi bilaa diiloŋo-i hã-na nelieŋo maŋ saa ce bĩŋkũŋgu na da na ko-yo.»

Baa bir gbɛ-yo wuɔ: «Maasũmpĩɛ! Ma sũlma dii ŋaa nuɔnei.» ⁵ Yuda wuɔ nanna gbeŋa-i *Diilodubuɔ-i-na aa ta ka nuŋ u fɛrɛ.

⁶*Diiløjigãntaamba yuntaamba biera gbeŋa-i aa naa cira: «Gbeŋ daaya-i tãmmaŋ-gbeŋa, a saa baa miɛ hũmelle-i, i siɛ gbãa dii-ya Diiloŋ-waŋa-na.» ⁷ Baa saa-ma, aa kã ka sãa bitomarãŋo suonŋu-i baa-ya, wuɔ ba ce terieŋu-i ta ba fuure niraamba kuɔ. ⁸ Ku'i ciɛ na da a ji hi baa nyunŋo, ba bĩ suonŋu faŋgu-i «tãmmaŋ-suonŋu.» ⁹*Diiloŋ uŋ puɔraa *Seremi waŋ mamaŋ, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waŋ-ma wuɔ:

«Ba biyaa komorre baa cĩncieluo daayo-i.

*Isirahel-baamba naa kar u sullu-i dumei.

¹⁰ Ba biyaa-ya a dii-ya bitomarãŋo suonŋu-na
ŋaa Itieŋ uŋ ŋa na'a mi ce-ma dumaa.»†

Pilati tiɛnaana Yesu ãndaanŋu-na
(Marke 15.2-15; Like 23.3-5,13-25; Nsãa 18.29-40; 19.4-16)

¹¹ Baŋ kãa baa Yesu-i *Pilati wulaa, wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentieŋo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» ¹²*Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuomba doŋ ta ba cãl-o. Wuɔ fiinaŋ u sa waŋ weima. ¹³ Pilati wuɔ cira: «Baŋ cãl-niŋ ŋ sa nu wei?»

¹⁴ Yesu saa ji seŋ sũnuŋgu yuɔ. Kuɔ bir yaŋ aa cu u huɔŋga-i.

¹⁵ Belle belle, Yuifu ba *korsĩnni timmaŋ-ponsaanŋ da kuɔ hi, Pilati ce ba pigãan kasobiloŋo diei u nanna-yuɔ. ¹⁶ A ne da naacolŋo naŋo waa huɔŋgu faŋgu-na kaso-i-na, u yerre naa silaa du cor. Ba taa ba bĩ-yo Yesu-Barabasi. ¹⁷ Pilati wuɔ yuu nuɔmba-i wuɔ: «Yesu-Barabasi-i, baa Yesu maŋ baŋ bĩŋ-yo *Kirsa-i, na taara mi nanna hai?» ¹⁸ Pilati wuɔ suyaa wuɔ nenemuŋgu'i ciɛ ba bel Yesu-i ka hã-yo baa-yo.

¹⁹ Uŋ waa tuɔ ger ãndaanŋ daaku-i, u ciɛŋo puɔr ba ka tũnu-yuɔ wuɔ u baa dii u nuŋgu Yesu ãndaanŋu-na, u saa ce bĩŋkũŋgu, kere isuɔŋgu maŋ curaa u mulãan fuɔ dãnsãanŋu-na.

²⁰ Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuɔŋ baa gbo nuɔmba ta ba piiye wuɔ ba taara ba nanna Barabasi yaa-i aa ko Yesu-i. ²¹ Pilati wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna hai ba hã-i-na?»

Baa cira: «I taara ŋ nanna Barabasi yaa-i!»

²² Pilati wuɔ cira: «Aa Yesu maŋ baŋ bĩŋ-yoŋ *Kirsa-i mi ce ufaŋo-i nie?»

Baa cira: «U saaya u gbu *daan-nu!»

²³ Pilati wuɔ cira: «U guɔlaaya bige-i aa na'a mi gbu-yo?»

Baa migãan dii kunanŋgu naara wuɔ: «U saaya u gbu daan-nu! U saaya u gbu daan-nu!»

²⁴ Pilatiŋ juɔ da ijieni maara ni kã, wuɔ ne da fuɔ jãŋ vakuloŋ-juuru. Wuɔ biɛ hũmma a saar u nammu-i nuɔmba yaanŋa-na aa naa cira: «Da na ko naacolŋ daayo-i, na da-na-diei, mi nuŋgu sĩ.»

²⁵ Baa siɛ hiere wuɔ: «I hũyãa-ma! Die ko-yo, miɛ yuŋ-maama-i baa i bisãlmba!»

²⁶ Pilati wuɔ nanna Barabasi-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa hã-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daanŋu-na.

* 27:3 Niɛŋ 26.15. † 27:10 Sakari (Zacharie) 11.12-13; Seremi (Jérémie) 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15.

*Sorosibaa-baŋ haa kumaŋ Yesu-i-na**(Marke 15.16-32; Like 23.11,26-43; Nsãa 19.2-3,17-22)*

²⁷ *Pilatiŋ hãa-ba Yesu-i, u sorosibaa-ba hũu-yo suur baa-yo cĩŋ-huɔŋga-na aa bĩ ba nabaamba-i hiere ba jo. ²⁸ Baŋ ciɛ mafamma-i, baa hiel u joŋgorbaa-ba-i aa dii joŋgorbuɔ naŋo hã-yo. Joŋgorbuɔ faŋo waa dãa-wuɔŋo. ²⁹ Aa ce huɔni sũ nyantuoluo a dii u yuŋgu-na aa hã-yo gboruɔŋgu u nadiɛŋga-na u bella. Baŋ ciɛ mafamma-i, baa ta ba dũuna u yaŋga-na ba jaal-o. Ba taa ba nyɛ-yo'i dumaŋo-na. Umaŋ duɔ dũuna wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!»

³⁰ Ba taa ba tu taalni yuɔ aa hũu gboruɔŋgu-i u naŋga-na ta ba muo-yo baa-ku u yuŋgu. ³¹ Baŋ gbuu ji nyɛ-yo ye huɔŋgu-na, baa hiel joŋgorbuɔ-i aa bir dii fuɔ fɛrɛŋ bĩmbĩnni yaa hã-yo aa kã baa-yo da ba ka gbu-yo *daŋgu-na.

³² Baŋ ŋ'a ba hel nellen-huɔŋga-na, baa suu baa Sireniyiɛŋo naŋo, ba bĩ-yo Simɔ. Baa guor u tũu daŋgu-i. ³³ Ba kaa hi teriɛŋgu maŋ baŋ bĩŋ-kuŋ «Gɔlgota-i» ku yuŋgu yaa wuɔ yukoluɔŋ-teriɛŋgu. ³⁴ Baa guɔl gbegege kũŋgu naŋgu baa duvɛŋo a hã Yesu-i wuɔ u nyɔŋ. Yesu wuɔ dãa ne aa naa cira u sie nyɔŋ.

³⁵ Baŋ juɔ gbu Yesu-i daŋgu-na tĩ, baa ful tierŋa a cal u joŋgorbaa-ba-i ³⁶ aa naa tĩɛna ta ba niya-yuɔ. ³⁷ Baŋ gbuu-yo yuŋgu maŋ nuɔ-i, baa nyɛgɛŋ-ku jĩna u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Umaŋ daayo-i Yesu, Yuifu ba nellentieŋo yaa-i.» ³⁸ Baa bi gbuu cuobaa-ba hãi baa-yo; unano-i u nadiɛŋga-na unano-i u nanyuɔŋgu-na.

³⁹ Hũncortaamba ta ba misĩrrã ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁰ Ba taa ba piiye wuɔ: «Nuɔni maŋ ciera naŋ gbãa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei hɔlma-na, kor ŋ fɛrɛ i ne! Da kuɔ Diiloŋ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i, hiire daŋgu-na i ne!» ⁴¹ Halle *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãŋjĩnamma pigãataamba-i a naara nelle bĩncuɔmba taa ba bi nyɛ-yo aa ta ba piiye wuɔ: ⁴² «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u sie gbãa kor u fɛrɛ! Da kuɔ u yaa-i *Isirahɛl-baamba nellentieŋo-i u hiire fiefie daŋgu-na i ne ku yaa i ka hũu-ma. ⁴³ Ma sĩ u haa u naŋga-i Diiloŋo'i nuɔ-i aa cira fuɔ Diiloŋ-Bieŋo kɛ? Da kuɔ Diiloŋo dɔl-o, u kor-o i ne!» ⁴⁴ Baŋ ŋa naŋ gbuu cuobaa-ba maŋ baa-yo, baa bi kã ba ta ba tuora-yuɔ hiere.

*Yesu kuliŋgu-i**(Marke 15.33-41; Like 23.44-49; Nsãa 19.25-30)*

⁴⁵ Bãaŋguŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne da teriɛŋgu cuure hiere. Ku tĩyãa dumei fuɔ bãaŋgu ji terɛŋ. ⁴⁶ Bãaŋguŋ juɔ terɛŋ, Yesu wuɔ kaasĩŋ da gbagaga wuɔ: «Eli, Eli, lama sabatani?» Ku yuŋgu yaa wuɔ: Diilo, Diilo, bige-i ciɛ ŋ nanna-miɛ?† ⁴⁷ Bamaŋ waa, banamba ta ba piiye wuɔ: «U bĩ *Eli!» ⁴⁸ Unano pãŋ gbar ka bie kãnsaarma namma a nyiɛ-ma niisaarniŋ aa ful-ma gboruɔŋ-nu a kã baa-ma Yesu nuŋgu-na wuɔ u mɔsũnya. ⁴⁹ Banamba bir yaŋ aa gbɛ-yo wuɔ: «Yaŋ i ne sĩ Eli ka jo ji kor-o!» ⁵⁰ Yesu wuɔ tiraa kaasĩŋ da gbagaga aa bi pãŋ hũu u fɛrɛ.

⁵¹ Hɔduɔŋgu faŋgu-na, kompaŋga maŋ naa karnu *Diilodubuɔ-i kaa pãŋ taalnu sɔmma hãi; a doŋ dɔrɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. Hiɛŋ maa sagalla; tãŋ nie wuɔra muo hiere, ⁵² cĩncuɔŋ aa puur. Bamaŋ waa Diiloŋ-baamba-i aa ku, ba fɔŋgũɔ baa sire. ⁵³ Yesuŋ juɔ sire, baa hel ba cĩncuɔŋa-na a suur *Yerusalemu-i-na. Baŋ suurii, nuɔmba bɔi daa-ba.

⁵⁴ Sorosibaa-ba maŋ taa ba niya Yesu-i baa ba yuntieŋo-i, baŋ juɔ da hĩɛma sagalaaya a naara mamaŋ taa ma ce hiere, korma gbuu bel-ba. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daayo waa Diiloŋ-Bieŋo kelkel!»

⁵⁵ Caamba bɔi waa yiera da yargaa ta ba fara ba ne. Ba yaa naa nyaanu Yesu-i a hel *Galile-i-na ji ta ba kãyã-yuɔ. ⁵⁶ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba, baa u duɔŋo-i Sake ba nyu-i§ a naara Sebede cieŋo-i.

*Yesu fuuremma-i**(Marke 15.42-47; Like 23.50-56; Nsãa 19.38-42)*

† 27:46 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 22.2 § 27:56 Sake ba nyu-i: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyɛgãaŋ girekimma-na wuɔ: Sake baa Yosefu ba nyu.

⁵⁷ Bãangun̄ juo hir huon̄gu maŋ nuo-i, weiŋo naŋo jo. Ba taa ba bĩ-yo Yosefu; u taa u hel Arimate. Fuo bi waa Yesu huon̄gu-na. ⁵⁸ Uŋ juo, wuo kã *Pilati wulaa ka cãrã kulon̄o-i. Pilati wuo hã-yo baa-yo. ⁵⁹ Yosefu wuo kã ka har-o a fĩnya-yuo baa kompafelen̄ga ⁶⁰ aa kã ka fuure-yuo fuo ferɛŋ cĩncorren̄. Wuo cie ba hĩŋ-de felemma; di waa tãmpɛllen̄. Uŋ fuuriye-yuo, wuo bũmal tãmpɛkãŋkarre nande-i a suuye di nuŋgu-i aa ta. ⁶¹ Maari maŋ ta u hel Magidala-i-na wuo tĩena cĩncorre yaan̄ga-na baa u duon̄o-i hiere.

⁶² Yesuŋ kuu yiinḡu maŋ nuo-i*, *Yuifubaa-ba taa ba tigiin̄ ba *yitĩenan̄gu-i yiinḡu fan̄gu'i nuo-i. Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba kũol ba-naa kã Pilati wulaa baa *Fariisɛbaa-ba-i. ⁶³ Baŋ kãa ka hi, baa cira: «Yuntie, coikartien̄ daayo naa cira wuo da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yoŋ hĩema-na aa sielin̄-yiinḡu-i u sire hel jo. ⁶⁴ Ku'i cie i tie jo ŋ wulaa yie ŋ hã-ye nuomba ba ka ta ba niya u cĩncorre-i yin̄ daani-i ni sisi-i-na, ni ma'i sĩ u *hãalãbiemba gbãa kã ka hiel-o ka fuo-yo aa tãal nuomba-i wuo u siire. Da ba ce mafamma-i ma ka balan̄ yaŋ kulon̄ uŋ cie mamaŋ.»

⁶⁵ Pilati wuo cira: «Sorosibaa-ba yaa-i. Naŋ taaran̄ ba ka niya-die dumaa, kãan̄ baa-ba ba ka niya-die.»

⁶⁶ Baa ta ku yaa nuo-i baa sorosibaa-ba-i kã cĩncorre terien̄gu-na. Baŋ kãa ka hi, baŋ ŋa naa bũmal tãmpɛlle maŋ suuye cĩncorre nuŋgu-i, baa tiela-die aa ce sorosibaa-ba tĩena ta ba niya-die.

28

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na
(*Marke 16.1-8; Like 24.1-12; Nsãa 20.1-2*)

¹ *Yitĩenan̄gun̄ juo cor, ku cuo kaala waa jumaansi. Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, baa u duon̄o-i, baa naar sire ta ba kã da ba ka ne cĩncorre-i. ² Ba'a ba ne da hĩema sagalaaya hoduon̄gu baa fõngũo! Itien̄o *dɔrpɔpuorbilon̄o naŋo hiire jo ji bũmal tãmpɛlle-i halan̄-de aa bel nyugũŋ tĩena di dɔrɔ. ³ U taa u caa ŋaa diilon̄ duo nyiesin̄ uŋ caa dumaa, aa u jon̄gorbaa-ba pusũŋ ŋaa ceikoioŋo. ⁴ Korma gbuu da sorosibaa-ba maŋ taa ba niya cĩncorre-i fuo ba kũoma ta ma nyen̄; baa galla ŋaa bikuomba. ⁵ Dɔrpɔpuorbilon̄ wuo tuo piiye baa caan̄ daaba-i wuo: «Baa na yaŋ korma da-na. Mi suyaa mie baŋ gbuu Yesu maŋ *daan̄gu-na ko-yo, na taara u yaa-i. ⁶ Uu si dii bande-i-na, u siire hel ŋaa uŋ ŋa naa waŋ-ma baa-na dumaa. Juon̄ na ji da, ba ŋa naa galla-yuo terien̄gu maŋ nuo-i ku yaa daaku. ⁷ Biriin̄ na kũŋ donduo na ka tũnu u *hãalãbiemba-i wuo u siire hel kuomba hɔlma-na. U taa duo ka cie-na dii *Galile, na ka da-yo kusuon̄-nu'i. Ma yaa waa mi da mi waŋ-ma baa-na.»

⁸ Caan̄ daaba saa tiraa yiera, baa pãŋ gũunu ta ba gbar ba kũŋ da ba ka waŋ baŋ kaa da mamaŋ baa hãalãbiemba-i. Korma'i daama, hɔfɛlle-i daade. ⁹ Ba'a ba ne da hai molon̄o-i juon̄ daayo-i ba yaan̄ga-na? Yesu fuo ferɛ yaa-i. Wuo cira: «Mi jaalaa-na!» Baa pie kã ka dũuna u yaan̄ga-na aa pũrã u gbeini-i. ¹⁰ Wuo gbɛ-ba wuo: «Baa na yaŋ korma da-na. Kãan̄ na ka waŋ baa mi baamba-i wuo ba ka da-mi Galile-i-na.»

¹¹ Caan̄ daaban̄ curaa ta ba kũŋ, sorosibaa-ba maŋ taa ba niya cĩncorre-i, banamba sire kã nellen̄-huon̄ga-na ka tũnu *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa mamaŋ curaa hiere. ¹² Diilojigãntaamba yuntaamba tigiin̄ ba-naa baa nelle bĩncuomba-i a waŋ ma saa, aa naa hã sorosibaa-ba-i gbeibuo ¹³ aa gbɛ-ba wuo: «Wuɔraayan̄ na waŋ baa nuomba-i, wuo namaa gaala ta na duofũŋ isuon̄gu-na, u hãalãbiemba jo ji hiel-o ta baa-yo na saa suo ku huon̄gu.» ¹⁴ Aa naa cira: «*Pilati duo fie nu-ma, i ka suo in̄ ka waŋ mamaŋ baa-yo u baa gãŋ baa-na.» ¹⁵ Sorosibaa-ba hũu gbein̄a-i dii ba jufannin̄ aa bi wuɔra ce baŋ'a ba ce kumaŋ. A ji hi baa nyun̄go, da ŋ cor terien̄gu terien̄gu, nelma famma yaa dii *Yuifubaa-ba nunni-na ba ta ba waŋ-ma.

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i
(*Marke 16.14-18; Like 24.36-49; Nsãa 20.19-23; Pɔpuɔr. 1.6-8*)

* 27:62 Yesuŋ kuu yiinḡu maŋ nuo-i ku waa jumayiinḡu.

¹⁶ Yibieŋa faŋa-na, *hãalãbieŋ cĩncieluo u diei maŋ tĩyãa, baa sire kã Yesuŋ ŋa na'a ba ta ba jã ba-naa tãnuŋgu maŋ nuɔ-i dii *Galile-i-na. ¹⁷ Baŋ ka'a ba ne da-yo, baa dũuna hiere. Banaŋ hõmmu saa hũu-ma. ¹⁸ Yesu wuɔ piɛ ba caaŋ-nu aa naa cira: «Diiloŋo hãa-mi dɔrfõŋgũɔ-i baa hĩemaŋ-wuõŋo-i hiere. ¹⁹ Terieŋgu faŋgu-na, kãaŋ nilɛiŋa-na hiere na ka gbãŋ baa nuɔmba cu mi huõŋ-nu. Umaŋ duɔ hũu-ma, na *batisẽŋ-yo Tuõŋo-i baa u Biẽŋo-i a naara u *Yalle yerre-na. ²⁰ Miŋ ciɛra na ta na ce mamaŋ hiere, na bi hãalã-bei ma cemma-i ba ta ba ce-ma. Niẽŋ, mi ka waa baa-na yinni maŋ joŋ a ji hi miwaanjo tĩmma.»

Markeṅ nyegãaṅ Yesu maama maṅ Nelmuoyamma

Marke nyegãaṅ u sɛbɛ-i a vii *nieramba baa-yo, u saa nyegẽṅ-yo hã *Yuifubaa. Sɛbɛ domma-na, u waaṅ-ma wuɔ Yesu-i Diilonṅ-Bieṅo. Iḡa wuɔ Yesu saa tuɔ taara nuɔmba gbãana suɔ u sɪnni-i a ce u taa u hinu u bɪ u fɛrɛ «*Molonṅ-Bieṅo». U juɔ ku yaa aa sire, ku suɔ kaala dei wuɔ Diilonṅ-Bieṅo.

*Nsãa-Batisiṅ tigiṅ nuɔmba-i dumaa hã Yesu-i, Marke duɔṅ u sɛbɛ-i baa ma yaa-i, aa suonu-mɛi baa Yesu batisemmaṅ-kũṅgu-i, ka cor baa *Sitãniṅ taa u taara u guɔl u gbɛini-i dumaa *hĩekuraṅgu-na. Uḡ hilaa mafamma-na, u waṅ-ma kaala-mɛi wuɔ biṅkũṅgu sa yii baa Yesu-i: Duɔ bɪ umaṅ wuɔ u nyaanu-yuɔ kutieṅo siɛ gbãa yagar; duɔ cira jeiṅo maṅ sire, u bi sire; duɔ donya *jĩna maṅ u bi ta; duɔ pir ãmbabalma maṅ, ma bi halari (sap. 1.1–8.30). Yesuṅ gbuɔya u *hãalãbiemba-i baa u kuliṅ-maama-i kusuɔṅ-nu, u nuṅgu hii-ma (sap. 8.31–10.52).

U piraanṅ u sɛbɛ-i baa Yesu kuliṅ-maama yaa-i. U suurma-i *Yerusalemu-i-na, nuɔṅ baṅ jãarã-yuɔ fafamma dumaa, Yuifu ba yuntaambaṅ bigãaṅ-yo dumaa, baṅ gbuu-yo *daaṅgu-na dumaa ko-yo, aa Diilonṅ uḡ siire-yuɔ dumaa, u nuṅgu hii-ma hiere (sap. 11–16).

*Nsãa uḡ tigiṅ Yesu jomma-i dumaa
(Matie 3.1-12; Like 3.1-18; Nsãa 1.19-28)*

¹ Yesu *Kirsã *Neldɔdɔlma duɔṅ bande yaa nuɔ-i. U yaa Diilonṅ-Bieṅo-i.

² Ma duɔṅ ḡaa maṅ bi nyegãaṅ dumaa *Isayi* sɛbɛ-i-na wuɔ: «Diilonṅo ciɛra: *«Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonṅo ta ḡ yaanṅ-na ka cãa ḡ hũmelle-i.†*

³ U ka kã ka tuɔ hohuola baa nuɔmba-i *hĩekuraṅgu-na wuɔ: *«Migãaṅ Itieṅo hũmieḡa-i. Cãaṅ-yaṅ na viinu-yɛi.»‡»*

⁴ Pɔpuɔrbilonṅo faṅo yaa juɔ jo Nsãa-i, a ji kã ka waa hĩekuraṅgu-na tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaṅ na cilɔbabalaṅo-i aa na jo na ji *batisɛṅ, ku yaa Diilonṅo ka hur na ãmbabalma-i.» ⁵ Yudetaamba-i hiere ka hel baa Yerusalemutaamba-i ba taa ba kã u wulaa ba kã ba waṅ ba cãlmuɔ-i baa-yo aa u tuɔ batisɛṅ-ba *Yurdẽ nuoraṅgu-na.

⁶ Nsãaṅ taa u dii jɔṅgoruo maṅ, baa sũɔ-yo baa nyɔḡmekuɔsɪnni, aa tuɔ pẽyẽ u negelle-i baa cãanuḡ-kpãṅkpaṅgu. U taa u wuɔ dũṅgbɛrmba, baa sɔllu. ⁷ U taa u piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Molo ka jo mi huɔṅgu-na. Kutieṅo fõṅḡũ jĩɛnya mɛi wuɔṅo-i, mɛi saa piɛra u natãaṅgu-i. ⁸ Muɔmi batisɛṅ-na baa hũmma yonḡ, ḡga fuɔ duɔ jo, u ka batisɛṅ-na baa *Diilonṅ-Yalle.»

*Yesu batisemma-i
(Matie 3.13-4.11; Like 3.21-22; 4.1-13)*

⁹ Nsãa uḡ waa *Yurdẽ-i-na tuɔ *batisɛṅ nuɔmba-i, Yesu wuɔ hel Nasarɛti-i-na, dii *Galile mara-i-na a kã u wulaa u ka batisɛṅ-yo. ¹⁰ Uḡ baatisɛṅ aa u tuɔ hel hũmma-na, wuɔ u ne da dɔrɔ puurii aa *Diilonṅ-Yalle hel koṅhurunḡ temma jo ji diire-yuɔ. ¹¹ Baa nu molo piiye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Bieṅo yaa nuɔṅo-i, ḡ maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ; nuɔnei fiɛṅ mi huɔṅga-i.»

* 1:2 Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girɛkimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ *Diilonṅpɔpuɔrbilonṅo. † 1:2 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 1:3 Isayi (Ésaïe) 40.3

¹² Diilonɔ-Ÿalle p̄aŋ ce Yesu ta k̄a *h̄iɛkuraaŋ-nu. ¹³ Uŋ k̄aa, *Sit̄ani wuɔ ka tuɔ t̄aal-o duɔ guɔl u gbeini-i. U cie yinni komuɔŋa h̄ai b̄imbaamba h̄olma-na. *Dɔrɔpɔuɔrbiemba taa ba k̄ȳa-yuɔ.

Yesu b̄iɛ nuɔmba naa cu u huonɔ-nu
(*Matie 4.12-22; Like 4.14-15; 5.1-11*)

¹⁴ Huonɔŋu naŋgu juɔ hi, baa bel Ns̄aa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ sire k̄a *Galile-i-na ka tuɔ waŋ *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. ¹⁵ U taa u piiye wuɔ: «Ku hii, *Diilonɔ-b̄aaŋgu piyaa. Naanaŋ na cilɔbabalaŋo-i aa na sie Neldɔdɔlma-i.»

¹⁶ Yiinɔŋu naŋgu-na, wuɔ ji bella Galile dalaŋga nuŋgu-i tuɔ wuɔ u k̄a, a ka da gbosobaa-ba namba naŋ juonɔ; nelieŋo baa u h̄aaŋo. Ba b̄i m̄olɔo-i Simɔ aa b̄i h̄aaŋo-i Āndere. ¹⁷ Yesu wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Juonɔ i ta, mi ka ce-na nelbilieŋ-gbosobaa namaa.» ¹⁸ Baa bi p̄aŋ nanna ba j̄onaamba-i aa cu u huonɔ-nu. ¹⁹ Ba'a ba k̄a yaanɔŋa-na, a da naacolɔŋo naŋo-i ba b̄i-yo Sebede, u t̄iɛnaana baa u bepuɔmba h̄ai beŋo naŋo-na ta ba miḡaaŋ ba j̄onaamba. Ba b̄i bepolɔŋo-i Sake, aa b̄i h̄aaŋo-i Ns̄aa. ²⁰ Yesu wuɔ b̄i-ba. Baa yaŋ tuonɔo-i beŋo-na baa maacembiemba waa, aa sire cu u huonɔ-nu.

Yesu duɔnya j̄ina naŋo
(*Like 4.31-37*)

²¹ Ku huonɔŋu-na, Yesubaa-ba ji k̄a Kafarnamu. *Yit̄ienanɔŋu juɔ hi, Yesu wuɔ k̄a *Diilonelh̄aal̄ad̄uŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i u piḡaaŋ nuɔmba-i. ²² U taa u piiye baa bibes̄inni u yaŋ *ānj̄inamma piḡaataamba-i; a ce dumaanɔ-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ²³ Naacolɔŋo naŋo waa ba h̄olma-na, *j̄ina waa u yunɔŋu-na. Wuɔ kaas̄iŋ wuɔ: ²⁴ «Nasaretitaŋ Yesu, i cie-ni nie? Ŋ juɔ da ŋ ji k̄osuonɔ-ye wuɔ bige-i cie? Mi suɔ-ni; Diilonɔ-nolɔŋo yaa nuonɔo-i.»

²⁵ Yesu wuɔ nuola-yuɔ wuɔ: «Suuye ŋ nuŋgu-i aa ŋ cor hel naacolɔŋo-na.» ²⁶ J̄ina wuɔ gbuu sagalla naacolɔŋo-i aa naa kaas̄iŋ da gbagaga aa suɔ hel-yuɔ. ²⁷ Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gberɛ, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i dumande-i? Naacolɔŋ daayo hii dɛ! Ānfelɔŋo-i daayo-i. Halle baa j̄inabaa-ba-i hiere ba nu u nuŋgu-i.» ²⁸ Kuŋ cie dumaanɔ-na, Yesu yer die p̄aŋ gbuo *Galile-i hiere.

Yesu siire jaamba boi
(*Matie 8.14-17; Like 4.38-41*)

²⁹ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ hel *Diilonelh̄aal̄ad̄uŋgu-na, fuɔ baa Sake baa Ns̄aa, a k̄a Simɔ ba§ dumelleŋ. ³⁰ Simɔ cura saa waa h̄inni; u k̄uɔma naa gbuu huol da p̄āmp̄āmp̄āŋ, u galla. Ba himma-i, baa t̄inu Yesu-i wuɔ cieŋ daayo si dii h̄inni. ³¹ Yesu wuɔ k̄a ka bel u naŋ-na u sire; terduonɔŋu faŋgu-na, fafal muɔ p̄aŋ da-yuɔ. Wuɔ sire tuɔ ce ba ners̄inni-i.

³² B̄aaŋguŋ juɔ suur huonɔŋu maŋ nuɔ-i, nuɔmba k̄a baa jaamba-i baa j̄ina ba nuɔmba-i hiere Yesu wulaa. ³³ Nuɔmba-i hiere nelle-na baa hel k̄a ka yu dumelle yaanɔŋa-i. ³⁴ Yesu wuɔ sire jaamba boi ba jarma-na, aa bi donya *j̄inabaa boi hiel-ba nuɔmba-na. J̄inabaa-ba taa ba suɔ Yesu-i, a ce dumaanɔ-na u saa tuɔ yaŋ ba ta ba da ba piiye.

Yesu wuɔra Galile-i-na u waŋ Diilonɔ-nelma-i
(*Like 4.42-44*)

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ naar sire cicānj̄aale-na k̄a h̄ieŋ-nu ka tuɔ c̄ār̄a Diilonɔo-i. ³⁶ Simɔ-i baa u nabentaambaŋ juɔ sire naa-yo, baa hel ta ba taara-yuɔ. ³⁷ Baŋ kaa da-yo, baa cira: «Itie, nuɔmba-i hiere ba taara-nie.»

³⁸ Yesu gb̄ɛ-ba wuɔ: «Yaanɔ i ta i h̄alaŋ bande-i-na mi bi ka waŋ Diilonɔ-nelma-i nilieŋa maŋ dii k̄ot̄onni-na; mi jommanɔ-yunɔŋu yaa kufanɔŋu-i.» ³⁹ Ba taa ku'i nuɔ-i a wuɔra gbuo *Galile *Diilonelh̄aal̄ad̄unni-i hiere u tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i aa tuɔ donya *j̄inabaa-ba-i nuɔmba-na.

§ 1:29 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyeḡaaŋ girekimma-na wuɔ: Ba k̄aa Simɔ baa Āndere ba dumelleŋ.

Yesu siire wontorŋo naŋo
(*Matie 8.1-4; Like 5.12-16*)

⁴⁰ Yiingŋu naŋgu-na, *wontorŋo naŋo kãa ka dũuna Yesu caaŋgu-na aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, ku sie yar-ni.» ⁴¹ U hujarre gbuu bel Yesu-i. Wuɔ haa u naŋga-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta-nie.» ⁴² Naacolŋo jarma pãŋ ta-yuɔ terduŋgu faŋgu-na. ⁴³ Yesu wuɔ hã-yo hũmelle-i aa naa waŋ-ma kuola-mei baa-yo wuɔ: ⁴⁴ «Baa tũnu nelieŋo baa-ma de! Yaŋ aa ŋ kã *Diilojigãntierŋo wulaa u ka ne-ni, aa ŋ pã niikonni maŋ dii pãmma ŋ hã-yo u migãaŋ ŋ yuŋ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegãaŋ-ma dumaa*, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-nie.» ⁴⁵ Naacolŋo taa ku yaa nuɔ-i, u saa ka gbãa fiinaŋ, wuɔ wuɔra waŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. A ce dumaano-na, Yesu wuɔ kã ka tĩena u deŋ dii hiẽŋ-nu u sa sie suur nilieŋa-na. Uŋ fie ce mafamma-i, nuɔmba ta ba hel terni-na hiere ba kã u wulaa.

2

Yesu siire murgu naŋo
(*Matie 9.1-8; Like 5.17-26*)

¹ Yesuŋ siire *wontorŋ daayo-i, ku saa da yinni wuɔ bir kã Kafarnamu-i-na. Nuɔmbaŋ juɔ nu-ma wuɔ u juɔ, ² baa kã ka suur yu uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i ka hel baa gũŋgũŋgu-i hiere, halle gboluŋ-munjinammu saa waa. Yesu wuɔ doŋ tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i baa-ba. ³ Ba juɔ'a ba ne da nuɔmba naa tũyãa murgu naŋo-i ta ba jo baa-yo Yesu wulaa. ⁴ Baŋ juɔ ji da nuɔmba yuu dũŋgu-i dumaano-na, ba saa da munsuurmu. Baa nyugũŋ dũŋgu dɔrɔ-i-na, a ne Yesuŋ waa hɔlma maŋ nuɔ-i aa kaasĩŋ dũŋgu-i a dii jeiŋo-i baa u kuugallaŋgu-i hiere. ⁵ Yesu wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor. Wuɔ gbẽ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jĩe, ŋ ãmbabalma hurii hiere.» ⁶ *Ãnjĩnamma pigãataamba namba waa tĩena terieŋgu-na. Ba nuɔ mafamma-i ce nie? Baa doŋ ta ba jɔguɔŋ wuɔ: ⁷ «Bige-i cie naacolŋ daayo tuɔ tuora Diiloŋo-i tuoraŋ daama temma-i? Da ma hel Diiloŋo-na, hai gbãa hur u nanolŋ ãmbabalma?» ⁸ Yesu wuɔ pãŋ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ⁹ A hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire bie u kuugallaŋgu-i tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na, namaa daa hama-i ce fẽu yaŋ? ¹⁰ ŋga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diiloŋo hãa *Moloŋ-Bieŋo-i ku fũŋgũɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbẽ murgu daayo-i wuɔ: ¹¹ «Sire ŋ bie ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ, muɔmei waŋ-ma dumaa.» ¹² Naacolŋ wuɔ bi pãŋ sire nuɔmba yufelle-na a bie u kuugallaŋgu-i ta tuɔ kũŋ. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gberɛ, baa ta ba gbelieŋ Diiloŋo-i aa ta ba piiye wuɔ: «Iŋ huɔŋ, i saa da nel daama temma dede.»

Yesu biẽ Levi
(*Matie 9.9-13; Like 5.27-32*)

¹³ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ji bir kã *Galile dalanga-na. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i u pigãaŋ-ba. ¹⁴ Wuɔ u cor a da Alfe bieŋo maŋ *nampohũutierŋo-i, u tĩenaana u maacemmaŋ-dũŋgu-na. Ba taa ba bi-yo Levi. Yesu wuɔ cira: «Levi, sire i tal!» Levi wuɔ bi sire cu u huɔŋ-nu.

¹⁵ Nuɔmba bɔi taa ba nyaanu Yesu-i. Yiingŋu naŋgu-na, wuɔ ji kã Levi wulaa ba ka ta ba wuo niwuoni baa u *hãalãbiemba-i. Nampohũutaamba waa bɔi a naara ãmbabalmanciraamba namba. ¹⁶ *Ãnjĩnamma pigãataamba maŋ waa *Fariẽbaa-ba-i, ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piiye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i cie na hãalãtieŋo tuɔ wuo niwuoni-i baa nelbabalaŋ daaba temma-i?» ¹⁷ Yesu wuɔ nu baŋ piiyeŋ; wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa hiĩni, ŋ ka ce bige-i perruntieŋ terieŋ-nu? Mi saa jo nelfafaŋ maa-na, ŋga mi juɔ nelbabalaŋ maa-na.»

Kuucɔlaŋgu saa saaya ku guɔl baa kuufelieŋgu-i
(*Matie 9.14-17; Like 5.33-39*)

* 1:44 Nieŋ Buolmaŋ-sebe-i-na (Lévitique) 14.2-32.

¹⁸ Yiingu nanngu-na, *Nsāa-Batisei *hāalābiemba-i baa *Farisebaa-ba naa dii sūngu. Baa jo ji yuu Yesu-i wuo: «Bige-i cie Nsāa hāalābiemba-i baa Farisebaa-ba ta ba dii sūngu aa nanj hāalābiemba sa dii?»

¹⁹ Yesu wuo cira: «Namaa daa dərbiēno jēnaamba gbāa dii sūngu a ne da dərbiēno dii ba hōlma-na wēi? Na suyaa wuo ma sie gbāa ce! ²⁰ Ŋga yiingu dii baa yiingu, ba ka bel dərbiēno-i ta baa-yo. Kufangu yiingu'i nuō-i banj ka dii sūngu-i.» ²¹ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelēnga a nar jonjorcolōno. Da ŋ ce-ma, kompafelēnga ka taalnu jonjorcolōno-i naara. ²² Aa ba sa bi dii duvēnfelēno-i cirkpōcolōn-na. Umanj duo ce-ma, cirkpūo ka muonu aa duvēno tiraa kūnna. Duvēnfelēno gbē baa cirkpōfelaamba.»

Yitienangu maama-i

(Matie 12.1-8; Like 6.1-5)

²³ *Yitienangu nanngu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. U *hāalābiemba ta ba kar bile-i ba wuo ba kā. ²⁴ *Farisebaa-ba ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Bige-i cie ŋ hāalābiemba ta ba ce kumanj saa saaya cemma yitienangu-na?»

²⁵ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Nyulmu nanj bilaa *Davidi-i baa u nuōmba-i wuo ce kumanj, ma sī na kalaan-ku Diilon-nelma-na ke?» ²⁶ U suurii Diilon-dūngu-na Abiyataanj waa *Diilojigāntaamba yuntieno-i huōngu manj nuō-i, a bie Diilon-buruo-i wuo-yo. A ne da a saa baa mie Diilon-hūmelle-i, bamanj si dii *Diilojigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo fanjo-i. Ŋga Davidi suurii bie-yo wuo, aa bi hā u nuōmba wuo.»

²⁷ Uŋ waanj mafamma-i, wuo cira: «Ku saa ce ŋaa Diilonjo hielaa nelbilono-i a hā yitienangu de! Ŋga u hielaa yitienangu yaa hā nelbilono. ²⁸ A ce dumaano-na, *Molon-Biejo yaa yitienangu tieno-i.»

3

Yesu siire naqāduōla nanjo

(Matie 12.9-14; Like 6.6-11)

¹ Ku huōngu-na, Yesu wuo ji bir kā *Diilonelhāalādūngu-na. Naacoljo nanjo waa ba hōlma-na u nanja naa minanj. ² *Farisebaa-ba tiena ta ba ne Yesu-i wuo duo sire naacolj daayo-i *yitienangu-na ba ka da āntaalāmma haa-yuo. ³ Yesu wuo gbē naacoljo-i wuo: «Sire ŋ ji yiera nuōmba yaanja-na.» Naacolj wuo sire kā ka yiera. ⁴ Yesu wuo yuu-ba wuo: «A saa baa mie Diilon-hūmelle-i, bige-i faa cemma yitienangu-na? Ānfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da ŋ da molo yii duo ku, ku saaya ŋ kor kutieno-i waa ku saaya ŋ yanj u ku?» Ba saa seŋ sūnuŋgu yuo. ⁵ Ba hōdor die du Yesu huōnga-i, wuo wuōra ne ba yammu-i aa naa gbē naacoljo-i wuo: «Fara ŋ nanja-i.» Naacolj wuo bi fara u nanja-i, kaa bir ka temma-i. ⁶ Farisebaa-ba pānj hel ka ta ba da ba-naa baa *Erōdi baamba-i Yesu kommanj-kūngu-na.

Nuōmba kūōlāa ba-naa jo Yesu wulaa

⁷ Ku huōngu-na, Yesu wuo ji ta baa u *hāalābiemba-i a kā Galile dalanga-na. Nuōmba kūōl ba-naa cu ba huōn-nu. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, ⁸ banamba *Yerusalemu, banamba Idume, banamba karnu *Yurdē-i jo, banamba hel nilēnja manj Tiir baa Sidō-i a kōtōnni-na. Baa nuō Yesu maama-i ku'i cie ba kūōl ba-naa ta ba jo u wulaa dumaano-na. ⁹ Banj juō ji yu-yuo dumaano-na, wuo wanj baa u hāalābiemba-i wuo ba ne bejo nanjo hā-yo, jaamba baa ji tisij-yo nanna. ¹⁰ U taa u sire-bei bōmbōŋ a ce ba ta ba nii-yuo hiere da ba yieya-yuo. ¹¹ *Jinabaa-banj waa bamanj nuō-i, da ba da Yesu-i ba kā ka dūuna u yaanja-na aa piye da gbagaga wuo: «Diilon-Biejo yaa nuōno-i kelkel!» ¹² Da ba wanj mafamma-i, Yesu siel u yufienja-i a wanj baa-ba wuo ba baa wanj u sīnni-i baa molo.

Yesu fiēlaa pōpuōrbiemba

(Matie 10.1-4; Like 6.12-16)

* 2:25 Niēŋ Samiel sebedielāno-na (1 Samuel) 21.2-7.

¹³ Ku huonḡu-na, Yesu wuō kā ka nyugūḡ t̄anunḡu nanḡu-na aa naa bī u yufellen-
nuōmba kā u wulaa. ¹⁴ Baḡ k̄āa, wuō hiel nuōmba c̄ncieluo ba h̄āi bei a ce-ba u
*p̄p̄uorbiemba. U hielaa-ba ba da ba waa u caaḡ-nu u tuō puor-ba baa *Neldōdōlma-i
¹⁵ aa duō h̄ā-ba himma ba ta ba donya *j̄inabaa-ba-i nuōmba-na.

¹⁶ Uḡ hielaa nuōmba c̄ncieluo ba h̄āi maḡ, ba yireiḡa yaa daaya: Simō, Yesu taa u bī
Simō faḡo-i Pier, ¹⁷ baa Sebede b̄emba-i ba h̄āi-i-na Sake-i a naara Ns̄āa-i, Yesu taa u bī-ba
wuō «Bawanerjesi», ku yunḡu yaa diilonḡ-naarmanḡ-b̄emba, ¹⁸ baa Āndere, baa Filipu, baa
Batelemi, baa Matie, baa Toma, baa Alfe b̄ieḡo-i Sake, baa Tade, baa Simō maḡ taa u kuye
u nelle maama-i ¹⁹ a naara *Yuda-Isikaro maḡ juō hel Yesu huonḡu-na.

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(Matie 12.22-32; Like 11.14-23; 12.10)

²⁰ Ku huonḡu-na, Yesu wuō ta k̄ūḡ baa u *h̄āal̄ābiemba-i. Baḡ kaa hi, nuōmba tiraa
kā ka yu-bei a ce halle ba sa da ba f̄ere wuō niuwuoni-i. ²¹ U nyu-i baa u h̄āmbaḡ nuō
mafamma-i, baa ta ba piiye wuō u yunḡu si dii; aa sire wuō ba ka bel-o k̄ūḡ baa-yo.

²² A ne da *ānj̄inamma piḡāataamba namba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Bafaḡ baa ta
ba piiye wuō: «*J̄ina ba yuntieḡo-i *Belsebul* yaa dii u yunḡu-na. U yaa h̄āa-yo himma-i
u tuō gb̄ā u donya j̄inabaa-ba-i nuōmba-na.» ²³ Baḡ piiyeḡ dumaḡo-na, Yesu wuō bī ba
jo ji tuō piiye baa-ba wuō†: «Namaa daa *Sit̄āni sie tuō donya fuō f̄ereḡ-baamba-i wei?
²⁴ Nelle maḡ di nuōmba biḡāaḡ ba-naa, yiḡḡu dii baa yiḡḡu, nelle fande ka muonu. ²⁵ Aa
da na bi da dumelle maḡ di nuōmba sa dōl ba-naa, yiḡḡu dii baa yiḡḡu dumelle fande ka
muonu. ²⁶ Sit̄āni duō bir tuō ḡāḡ baa fuō f̄ereḡ-baamba-i, da ba ḡāḡ b̄orō hiere, u f̄ōḡḡō
ce niē aa cō u wulaa? ²⁷ Hai moloḡo-i gb̄āa suur u nabieḡ d̄unḡu-na a biera u b̄imb̄inni-i
hel baa-ni aa u nabieḡo yaḡ-yo dumaa? ḡga kutieḡ duō bel u nabieḡo-i vaa-yo iḡēna, u
gb̄āa suur biera u b̄imb̄inni-i hiere ta baa-ni.»

²⁸ Yesuḡ waḡ mafamma-i, wuō gb̄ē-ba wuō: «Yaḡ mi waḡ ninsoḡo-i baa-na:
Nelbiliembaḡ cie āmbabalma maḡ cor hiere, halle baa baḡ waḡ āndaparni maḡ ba h̄ā
Diilonḡo-i, Diilonḡo gb̄āa ce jande bei aa yaḡ ma t̄i. ²⁹ ḡga umaḡ duō tuora *Diilonḡ-Yalle-i,
kutieḡo c̄l̄āa b̄oi cor; jande sie gb̄āa ce-yuō.»

³⁰ Baḡ taa ba piiye wuō j̄ina dii Yesu yunḡu-na, ku'i cie u tuō waḡ mafamma-i baa-ba.

Yesu nyu-i baa u h̄āmba k̄āa u wulaa
(Matie 12.46-50; Like 8.19-21)

³¹ Ku huonḡu-na, Yesu nyu-i baa u h̄āmba jo u wulaa dii uḡ waa kusuōḡ-nu a ji yiera
fuoreḡ aa puor wuō ba bī-yo h̄ā-ba. ³² Nuōmba waa b̄oi t̄iena c̄il̄ā Yesu-i. Ba jo ji gb̄ē-yo
wuō: «Itie, ḡ nyu-i baa ḡ h̄āmba-i [a naara ḡ t̄ūōbaa-ba] dii yiera fuore-na ta ba cie-ni.»

³³ Yesu wuō cira: «Na suō mi nyu-i baa mi h̄āmba-i wei?» ³⁴ Aa wuōra ne nuōmba
yammu-i aa cira: «Mi nyu-i baa mi h̄āmba yaa mi yaḡḡa-na daaba-i. ³⁵ Na saa da, bamaḡ
cieḡ Diilonḡo huōḡa-i, ba yaa mi h̄āmba-i, ba yaa mi t̄ūōbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

4

Nuōmbaḡ bel Diilonḡ-nelma-i dumaa
(Matie 13.1-23; Like 8.4-15)

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuō ji bir kā Galile dalanḡa-na ka tuō waḡ Diilonḡ-nelma-i.
Nuōmba k̄ūōl ba-naa kā u wulaa. Wuō bel nyugūḡ t̄iena beḡo naḡo-na dii h̄ūmma-na
aa nuōmba waa yiera nunḡu-na. ² U piiye nelma b̄oi baa-ba gb̄āneiniḡ. Uḡ'a u doḡ, u
gb̄ie nuōmba-i wuō: «Karaḡ na t̄ūnni-i dei na nu: ³ Naacolḡo naḡo k̄āa ka naḡ f̄ūma u
suonḡu-na. ⁴ F̄ūma naḡo kā ka diire h̄ūmellenḡ-huōḡ-na. Huriimba jo ji wuō-yo. ⁵ Unanḡo
kā ka diire t̄āmp̄ellenḡ-terieḡ-nu. H̄ieḡa si dii b̄oi terieḡu-na, a ce u pa yaḡ unanḡo-i. ⁶ Uḡ
paa dumaḡo-na, u kaas̄inni saa gb̄āa suur kā yaḡ-na. B̄āaḡḡuḡ juō ta ku jo huōḡu-na, u
kuol hiere kp̄emmu! ⁷ Unanḡo kā ka diire h̄ieḡ-nu. H̄ieḡuḡ tu suuye-yuō a ce u saa gb̄āa dii

* 3:22 *Sit̄āni yerre nande yaa *Belsebul. † 3:23 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyeḡāaḡ girekimma-na
wuō:... ba jo ji tuō naḡ gb̄āneiniḡ daani-i baa-ba wuō...

belle. ⁸ Umanj diiriye suonj-huonjga-na, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unanjo bienj komuonja baa c̄ncielbaa, unanjo bienj komuonja sa-a-siei, unanjo bienj komuonja da-a-ndii.» ⁹ Uŋ waanj mafamma-i, u cira: «Umanj duw u ka nu, u nu!»

¹⁰ Bamanj taa ba nyaanu-yuw koko baa u *h̄aalābiej c̄ncieluo ba h̄ai baamba-i, banj juw waa ba kula-i baa-yo, baa ta ba piiye wuw ba saa suw u gb̄āncini yaanja-i baa ni huonju-i.

¹¹ Yesu wuw cira: «Diilonjo cie baa namaanjo-i. U *nellentes̄inni maama manj fuyaa, u piḡaanj namaanjo-i baa-ma, ŋga ma piiye baa banamba-i gb̄ānciniŋ,

¹² a ce da ba ne-ma, ba sie da ma terienju-i,
da ba nu-ma, ba sie suw ma yunju-i.

Kuw maa naa kaala ba wulaa, baa naa cu Diilonjo huonj-nu

aa banj c̄ālā-yo baa mamanj hiere, uu naa hiel-ma u huonjga-na.»*

¹³ Uŋ waanj mafamma-i, wuw bir yuu-ba wuw: «Nan'a na saa suw gb̄ānalāan daaku yunju-i, na ka ce nie gb̄ā suw ninanni yunni-i? ¹⁴ Fūma yaa Diilonj-nelma-i. ¹⁵ Banan h̄ommu dii ŋaa h̄umellenj-huonjga, da ba nu Diilonj-nelma-i ma sa co; ba yanj *Sitāni jo

ji hiel-ma aa yanj-ba. ¹⁶ Banan h̄ommu dii ŋaa t̄āmp̄ellenj-terienju, da ba nu Diilonj-nelma-i, ma p̄ān dolnu-bei ba h̄ūu-ma. ¹⁷ ŋga ma sie gb̄ā nanj kaas̄inni. Wein da ma

da kutaamba-i, sis̄o da ba ji ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har j̄ina. ¹⁸ Banan h̄ommu dii ŋaa h̄ienj-terienju; ¹⁹ da ba nu Diilonj-nelma-i, ba yanj ānjoguoma-i baa gbeinj-

maama-i a naara ba kus̄inj-maama jo ji suuye-mei a ce dumaanjo-na ma sie gb̄ā dii belle. ²⁰ A ne da banan h̄ommu dii ŋaa munterfafammu; da ba nu Diilonj-nelma-i, ba j̄arā-mei

h̄ūu-ma nammu h̄ai a wuw ma h̄umelle-i diŋ saaya di wuw dumaa. Kufangu taamba yaa dii ŋaa fūma manj diyaa bienj komuonja baa c̄ncielbaa-ba-i, komuonja sa-a-siei-i a naara komuonja da-a-ndii-i.»

Fit̄inj-gb̄ānalāangu

(Like 8.16-18)

²¹ Yesu wuw tiraa yuu-ba wuw: «Namaanjo-na, hai moloŋo-i duw celiŋ fit̄inuw-i u ce b̄iŋkūŋgu cure-yuw? Sis̄o u dii-yo munjgallammun-tuolenj? Ma s̄i da na celiŋ-yo, na haayo dor̄o ke? ²² Na saa da, ku weima si dii mamanj sie ji hel, aa ku nelma si dii mamanj sie ji nu. ²³ Umanj duw u ka nu, u nu!»

²⁴ Yesunj waanj mafamma-i, wuw cira: «Nanj nunj nelma manj, taa na ne-ma torro. Ninj finj baa kekerienju manj ŋ h̄ā banamba-i, ba ka fi baa ku yaa a bi h̄ā nuonjo-i aa naara kunanju kuw. ²⁵ Kunj yej baa umanj, ba ka h̄ā-yo naara, aa umanj kuu s̄i baa-yo, celle kūŋgu manj dii baa-yo, ba ka h̄ūu-ku aa yanj-yo.»

Diilonj-nellentes̄inni dii nie?

(Matie 13.31-32; Like 13.18-19)

²⁶ Yesu wuw tiraa cira: «*Diilonj-nellentes̄inni dii ŋaa nelienjo baa u d̄imma. U duuma, ²⁷ aa k̄a ka tuw ce u deŋ-maama. D̄immanj paŋ dumaa baa manj v̄ā dumaa, u sa suw kunanju kuw. ²⁸ H̄iema yaa ciŋ d̄imma pa ma fere, aa ce ma v̄ā a ji dii bienja. ²⁹ Da ma ji v̄ā hi karma-i, u jo ji kar-ma.»

³⁰ Aa tiraa cira: «I ka nanj gb̄ānalāan haku-i a piḡaanj Diilonj-nellentes̄inniŋ yej dumaa? I gb̄ā saa-ni baa bige-i? ³¹ I gb̄ā saa-ni baa mutardi-belle, di yaa yuraanu yanj. ³² ŋga da ŋ duu-de, di sire pa a hiel negemmu a maar niifielu-i hiere, huriimba gb̄ā jo ji se kamma muw.»

³³ Yesu naanj gb̄āncin daani temma boi a piḡaanj nuomba-i Diilonj-nelma-i a saa baa ba nelnulle-i. ³⁴ Yesu saa tuw wanj Diilonj-nelma-i aa u saa dii gb̄ānalāangu h̄olma-na. Duw puur duw piiye, gb̄ānalāangu, a puur duw piiye, gb̄ānalāangu. ŋga da ba ji waa ba kula-i baa u *h̄aalābiemba-i u suw firnu-nie hiere baa-ba.

Yesu yieraaya fafalmu

(Matie 8.23-27; Like 8.22-25)

* 4:12 Isayi (Ésaie) 6.9-10

³⁵ Bãangunɔ juɔ hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu wuɔ tĩɛ dii beŋo-na aa gbɛ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Yaŋ i karnu i kã bombor damaalei!» ³⁶ U hãalãbieŋ baa yaŋ nuɔmba-i terieŋgu faŋgu-na aa naa suur baa Yesu-i uŋ waa beŋo maŋ nuɔ-i a ta ba karnu ba kã. Benni nanni bi waa terieŋgu-na, nuɔmba naŋ baa bie nifanni-i a cu ba huɔŋ-nu. ³⁷ Ba'a ba ne da fafalmu naŋ temma siire ta mu pe hũmma-i mu dii beŋo-na. Hoi huɔŋgu-i baa huɔŋgu-i beŋ wuɔ tuɔ yii duɔ yu. ³⁸ Yesu waa galla beŋo huɔŋ-yaŋga-na a kuo u yuŋgu-i yukuodaŋ-nu tuɔ duɔfũŋ. U hãalãbiemba piŋ-yo aa cira: «Hãalãtie, i tie yii die ku, aa naŋ waa galla ta ŋ duɔfũŋ ŋaa weima si dii.»

³⁹ Yesu wuɔ yiye sire nuola fafalmu-i aa waŋ baa hũmma-i wuɔ ma ciire. Terduɔŋgu faŋgu-na, niɛ kã ka ciire. ⁴⁰ Wuɔ gbɛ u hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i korda-kũŋgu fuɔ? Ku ce ŋaa na saa haa na naŋga-i Diiloŋo-na wei?» ⁴¹ Ba kũɔ maa pãŋ ta ma nyɛŋ, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Neliɛŋ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

5

*Yesu duɔnya jĩnabaa naacolŋo naŋo-na
(Matie 8.28-34; Like 8.26-39)*

¹ Yesubaa-baŋ taa ba karnu dalaŋga-i ba kã bomborre maŋ nuɔ-i, ba bĩ nelle fande-i Geresa. ² Baŋ kaa hi huɔl, Yesu wuɔ u ne da naacolŋo naŋo hila cĩncuɔŋa-na tuɔ jãrã-yuɔ. Naacolŋo faŋo-i *jĩna waa u yuŋgu-na. ³ U taa u cɔ cĩncuɔŋa yaa nuɔ-i. Ku bibie saa waa umaŋ gbãa bella-yuɔ u tĩɛna terduɔŋgu-na. Da ba fie vaa-yo baa jɔlgɔbaa u kar-ba. ⁴ Nuɔmba cie u maama yar-ba. U waa da ba ce ba bel-o dii kɔllu u gbeini-na aa vaa u nammu-i baa jɔlgɔbaa wuɔ u baa kã terieŋgu. Da ba vaa-yo, u kar jɔlgɔbaa-ba-i aa kara kɔllu-i hiel-du u gbeini-na aa sire ta. ⁵ U waa da ŋ saa da-yo cĩncuɔŋa-na, ŋ ka da-yo tãnni-na. Bãangunɔ-i baa isuɔŋgu-i uu dii tuɔ wuɔra u bĩŋ yaa-i u kaasĩŋ aa tuɔ ce tãmpĩɛŋa-i u posol u fɛɛ.

⁶ Uŋ juɔ fara da Yesu-i, wuɔ gbar jo ji dũuna u yaŋga-na ⁷ aa naa piiye da gbagaga wuɔ: «Yesu, Dɔrwuɔŋo Bieŋ nuɔ, mi cie-ni niɛ? Jande, baa ce hɔdorre baa-mi; ne Diiloŋo-i aa ŋ yaŋ-mi.» ⁸ Yesu wuɔ nuolaaya jĩna-i wuɔ u cor hel-yuɔ ku'i cie wuɔ tuɔ piiye dumaŋo-na. ⁹ Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba bĩ-ni niɛ?»

Wuɔ cira: «I ciinu, ba bĩ-mi Sãlle.» ¹⁰ Aa gbuu tuɔ cãrã Yesu-i wuɔ u ce jande aa u baa donya-bei hiel-ba nelle-na.

¹¹ A ne da persãlle nande waa ta di wuora tãnuŋgu-na. ¹² Jĩnabaa baa gbɛ Yesu-i wuɔ: «Jande, ŋ sa yaŋ i hel ka suur pɛrŋ daaba-na wei?» ¹³ Yesu wuɔ hã-ba hũmelle-i. Baa hel naacolŋo-na ka suur pɛrmba-na. Pɛrŋ daaba naa yu pɛrmba neifelle-i. Baa pãŋ ta ba gbar ba hiire ba kã ba suur dalaŋga-na ba kunu.

¹⁴ Nuɔmba waa ta ba ceŋ-ba. Baŋ juɔ da ba gbaraa ka kunu hiere dumaŋo-na, baa pisãllã baa gbaruŋgu; banamba kã neller-ɔhuɔŋga-na, banamba kã sonni-na ka tũnu nuɔmba-i. Nuɔmba hel da ba ji ne. ¹⁵ Baŋ juɔ ji hi da naacolŋ daayo diyaa bĩmbĩnni tĩɛna da welewele Yesu caŋgu-na, korma pãŋ ta ma da-ba. ¹⁶ Bamaŋ waa da maŋ cie dumaa hiere, baa suur ma yaŋga-na waŋ-ma. ¹⁷ Nuɔŋ baa cãrã Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halaŋ ba terieŋgu-na. ¹⁸ Yesu wuɔ kã ka tuɔ nyugũŋ beŋo-na duɔ bir. Uŋ duɔnya jĩnabaa-ba-i naacolŋo maŋ nuɔ-i, wuɔ cãrã-yuɔ wuɔ u yaŋ u kã baa-yo. ¹⁹ Yesu wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Yaŋ aa ŋ kũŋ ŋ ka tũnu ŋ baamba-i Itieŋ uŋ cie hujarre niɛ aa ce baa-ni dumaa.» ²⁰ Naacolŋ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra Dekapol-na u waŋ Yesuŋ cie kumaŋ yuɔ hiere. Umaŋ duɔ nu nel daama-i, ma ce-yo gbɛɛ.

*Yesu yieraaya cieŋo naŋ tãmma aa sire bikuloŋo naŋo
(Matie 9.18-26; Like 8.40-56)*

²¹ Yesubaa-baŋ birii karnu dalaŋga-i kã bomborre nande-na, nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa dii hũmma nuŋgu-na. ²² *Diilonelhãalãdũŋgu yuntieŋo naŋo-i ba taa ba bĩ-yo Yarusi; wuɔ kã ka dũuna Yesu caŋgu-na ²³ aa naa cira: «Itie, mi bilɔŋo ka ku mi wulaa,

jande kā ŋ ka haa ŋ nammu-i yuo ŋ kor-o ŋ hā-mi.»²⁴ Yesu wuo kā ba ta. Nuonj baa sire hiere ta ba kā baa-ba. Ba nogol Yesu-i terni-na hiere dumaa.

²⁵ Cieŋo naŋo waa ba hōlma-na, u tamma taa ma kūnna ku bieŋ cīncieluo baa a hāi waa belle fande-na. ²⁶ U cie perrumbaa-ba-i ji gbē. U gbeina ji tī hiere aa ku migāaŋ ta ku hor-yuo ku kā. Perru boi mulāaŋ-yo. ²⁷ Uŋ juo nu Yesu maama-i, wuo suur nuomba hōlma-na a cor u huonj-yaŋga ka yieya u jonjoruo-i. ²⁸ U taa u piiye u huonj-na wuo: «Da mi gbāŋ hi u jonjoruo-i yieya-yuo yonj, mi kuraa.» ²⁹ U tāŋ maa pāŋ yiera. Terduonjgu faŋgu-na, wuo pāŋ suo wuo fafalmu daa-yuo. ³⁰ Hōduonjgu faŋgu-na, Yesu wuo suo wuo fōŋgūo naŋo hilaa fuo-i-na. Wuo miel yuu nuomba-i wuo: «Hai moloŋo-i yieyaaya-mie?» ³¹ U *hāalābieŋ baa cira: «Itie, nuomba yuu ta ba nogol-ni terni-na hiere ŋ bir ta ŋ yuu wuo: «Hai moloŋo-i yieyaaya-mie?»» ³² Yesu wuo yaŋ-ba aa tuo wuora u nira nuomba-na umaŋ yieyaaya-yuo. ³³ Cieŋ daa uŋ suyaa wuo fafalmu daa-yuo, ku ce-yo kūonyelle. Wuo piē dūuna Yesu caaŋgu-na aa naa waŋ ma yaŋga-i hiere baa-yo; u saa fuo ma diei. ³⁴ Yesu wuo cira: «Mi bilo, niŋ haa ŋ naŋga-i mie, ŋ kuraa. Kā ŋ kā fici; ŋ ceraa ŋ ji nunu jarŋ daama-i.»

³⁵ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huonjgu maŋ nuo-i, nuonj baa hel Diilonelhāalādūŋgu yuntieŋo cīŋgu-na ji ta ba piiye baa-yo wuo: «Baa yaŋ hāalātieŋo mulieŋ u fere, ŋ bilonj jarma yaraa-yo.» ³⁶ Yesu wuo nu-ma. Wuo waŋ baa Yarusi-i wuo: «Baa tie holle. Haa ŋ naŋga-i mie yonj.» ³⁷ Aa naa bir nuomba-i hiere aa yaŋ Pier, baa Sake a naara Sake hāaŋo-i Nsāa ba yaa cu u huonj-nu yonj.

³⁸ Baŋ kaa hi cīŋgu-i, baa da nuomba haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal hiere. ³⁹ Yesu wuo suur aa naa gbē-ba wuo: «Bige-i maacemma-i na wulaa dumaŋo-i? Bilonj saa ku, u duofūŋ.» ⁴⁰ Baa bir yaŋ aa ta ba cōmuonj-yo. Wuo ce ba hel hiere aa naa ce fuo baa bilonj bīncuomba-i a naara u hāalābiemba-i suur bilonj waa dūŋgu maŋ nuo-i.

⁴¹ Baŋ suurii, wuo bel bilonj naŋ-na aa naa cira: «Talita kumi.» Ku yuŋgu yaa wuo: Bilo, sire, muomei waŋ-ma dumaa! ⁴² Terduonjgu faŋgu-na, bilonj wuo pāŋ sire tuo wuo. Ku ce-ba gberε. Bilonj daa u waa baa bieŋ cīncieluo a hāi. ⁴³ Yesu wuo waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuo ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo. Aa naa cira ba hā bilonj-i bīŋkūŋgu u wuo.

6

Nasaretitaamba cīnaana Yesu-i
(*Matie 13.53-58; Like 4.16-30*)

¹ Ku huonjgu-na, Yesu wuo sire terieŋ daaku-na baa u *hāalābiemba-i a kā ba nelle-na*. ² *Yitienanŋuŋ juo hi, wuo kā *Diilonelhāalādūŋgu-na ka tuo waŋ Diilon-nelma-i. U nelma taa ma ce nuomba-i gberε, a ne da ba saa waa dei baa yuliŋgu-i. Baa ta ba piiye wuo: «Fuo hilaa baa nel daama-i hie? Fuo kaa da nelnul daade-i hie baa hiŋ daama-i?» ³ Ma sī Maari bieŋo maŋ fānaŋo-i, u yaa ke? Fuo hāaŋo naŋo yaa Sake-i, baa Yose-i, baa *Yuda-i a naara Simō-i. Halle u tūōbaa-ba dii baa-ye tīenamma-na.» Kuŋ cie dumaŋo-na ba saa gbāa hūu Yesu nelma-i. ⁴ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Ba kāŋ *Diilopəpuərbilonj-o-i terni-na hiere; ŋga u nellenj-baamba-i baa u dūŋ-baamba sa kāŋ-yo.» ⁵ Kuŋ cie dumaŋo-na, Yesu saa gbāa ce gberε-weima terieŋgu-na. Uŋ cie kumaŋ, ku yaa ŋaa a haa u nammu-i jaamba namba-na a sire-bei ba jarma-na. ⁶ U nellenj-baambaŋ'a ba saa hūu u nelma-i ku ce-yo gberε.

Yesu puōraa u hāalābiemba-i
(*Matie 10.5-15; Like 9.1-6*)

Ku huonjgu-na, Yesu wuo ji ta baa u *hāalābiemba-i tuo wuora nilieŋa maŋ Nasareti kōtōnni-na u waŋ Diilon-nelma-i baa nuomba-i. ⁷ Yiŋgu naŋgu-na, wuo ji bī u hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i a puor-ba ba hā-ba-hāi aa hā-ba himma ba ta ba gbā ba donya *jīnabaa-ba-i, ⁸ aa naa gboya-bei wuo ba tamma-na, molo baa bie bīŋkūŋgu: Molo baa bie niwuoni, molo baa bie buora, molo baa bie gbeina; kerε ba bie gborni yonj. ⁹ Wuo ba dii

* 6:1 Ba nelle yaa Nasareti. Nieŋ Like 4.16.

naatenni aa molo baa biɛ jɔŋgorbaa-ba hāi. ¹⁰ U taa u bi piiye wuo: «Da na har dumelle maŋ nuɔ-i, na tīena dumelle fande-na fuɔ na tamma. ¹¹ Da ba ka cira ba sa taara ba da na yufelle terienɔ maŋ nuɔ-i, na pir na nallu-i na ta, ku yaa ba ka suɔ wuo ba maacemma saa fa.»

¹² Hāalābiemba taa ku yaa nuɔ-i ka ta ba waŋ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i wuo ba nanna ba cilɔbabaŋo-i. ¹³ Ba bi hii donya jīnabaa bɔi nuɔmba-na aa hure namma jaamba bɔi-na sire-bei ba jarma-na.

Nsāa-Batisij kuu kuliŋgu maŋ

(Matie 14.1-12; Like 9.7-9)

¹⁴⁻¹⁵ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu yer die wuɔra gbuo terni-i hiere. Banaŋ ba'a *Nsāa-Batisi'i siire hel kuomba hɔlma-na jo, ku'i ciɛ u hi hiŋ daama temma-i. Banaŋ ba'a *Eli yaa siire jo. Banaŋ ba'a yiinataaŋ *Diilopɔpuɔrbilɔŋo naŋo-i juɔ. *Erɔdi wuo nu-ma. U yaa waa *Galile yuŋgu-na. ¹⁶ Wuɔ cira: «Nsāa yaa-i! Ɔ siɛ suɔ wuo mi ciɛ ba kar u yuŋgu-i, ŋga u'i siire jo daayo.» ¹⁷ Ninsie ninsie, fuɔ fɛrɛ yaa naa ciɛ ba bel Nsāa-i dii-yo kaso Erodidiadi maa-na. Erodidiadi faŋo-i u mɔlɔ ciɛŋo'i waa aa wuo hūu-yo mɔlŋo wulaa dii-yo. Ba taa ba bī mɔlŋo-i Filipu.

¹⁸ Uŋ hūyāa u mɔlɔ ciɛŋo-i, Nsāa wuo waŋ-ma baa-yo wuo fuɔ uudiŋo sī. ¹⁹ Ciɛŋ wuo pāŋ cɔ Nsāa-i aa naa tuɔ taara-yuɔ baa komma. Ɔga ma saa naa waa ma gbāa ce. ²⁰ A haa hama-i nuɔ-i? Erɔdi taa u kālā Nsāa-i. Uu naa suɔ wuo nelviŋo aa tiraa suɔ wuo Diilonɔ-nolŋo, a ce dumaŋo-na u saa tuɔ sieya-yuɔ. Nsāa nelma taa ma surnu-yuɔ ma cor. Ɔga u waa duɔ tuɔ piiye, Erɔdi holle pāŋ caar.

²¹ Erodidiadi maamaŋ'a ma ka fa dumaŋo-na, Erɔdi ji tuɔ ce u hommaŋ-yiŋgu ponsaŋgu aa bī u kuoyataamba-i, baa sorosi ba yuntaamba-i, baa Galile yuntaamba-i hiere. ²² Erodidiadi bilɔŋ wuo nyɛŋ nyemungu naŋ temma, kuɔ gbuu dɔlnu Erɔdi-i baa bamaŋ waa hiere. Erɔdi wuo yuu-yo wuo: «Ɔ taara bige-i mi hā-ni baa-ku?» ²³ Aa naa cira: «Muɔ baa Diilonɔ, niŋ taaraŋ kumaŋ mi ka hā-ni baa-ku. Halle da Ɔ fiɛ cira mi cal mi nelle-i sɔmma hāi, a hā-ni sɔmma diei, mi ka ce-ma.»

²⁴ Bilɔŋ wuo hel nuɔmba-na ka yuu nyuŋo-i. Nyuŋ wuo cira: «Kā Ɔ ka cira Ɔ taara Nsāa-Batisi yuŋgu.» ²⁵ Bilɔŋo gūunu baa gbarungu kā nellentienɔ wulaa ka cira: «Mi taara Ɔ kar Nsāa-Batisi yuŋgu-i dii-ku tasaŋ-na hā-mi fiɛfiɛ!» ²⁶ Nellentienɔ yaŋ kaa pāŋ bir ka deŋ birma. Ɔga u ka ce-ma niɛ, u yaa pāa nuŋgu-i baa-yo nuɔmba-na. ²⁷ Wuɔ naa wuo bi pāŋ puɔr sorosiyienɔ naŋo-i wuo u kā ka kar Nsāa-Batisi yuŋgu-i ji hā-yo baa-ku. Sorosiyienɔ wuo bi ta kā kasodūŋgu-na ka kar Nsāa yuŋgu-i ²⁸ a dii-ku tasaŋ-na jo baa-ku ji hā bilɔŋo-i baa-ku. Bilɔŋ wuo hūu-ku ka hā nyuŋo-i baa-ku. ²⁹ Nsāa *hāalābiembaŋ juɔ nu-ma wuo ba karaa ba yuntienɔ yuŋgu-i, baa kā ka biɛ u bomborre-i ka fuure-die.

Yesu hāa nelpūŋgu nangu wuo ye

(Matie 14.13-21; Like 9.10-17; Nsāa 6.1-14)

³⁰ Yesu *pɔpuɔrbiembaŋ kaa bir jo, baa jo ji tūnu Yesu-i baa baŋ kaa ce mamaŋ hiere. ³¹ A ne da nuɔmba bɔi taa ba jo u wulaa, a ce halle fuɔ baa u *hāalābiemba-i ba sa da ba fɛrɛ ba wuo niwuoni-i yerɛ. Yesu wuo gbɛ u hāalābiemba-i wuo: «Yaŋ i kā hīɛŋ-nu na ka fiisa cɛlle.» ³² Baa sire ku yaa nuɔ-i a biɛ beŋo-i ta ta ba kā.

³³ Baŋ taa dumaŋo-na, nuɔmba bɔi daa-ba aa suɔ baŋ kāŋ kusuɔŋ-nu. Baa hel terni-na hiere a gbar ta yaŋga bei. ³⁴ Yesuŋ huɔlāa hūmma-na, wuo u ne da nelpūŋgu naŋ temma u yaŋga-na; ba ne ŋaa tūlmba maŋ tienɔ sī bei. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ pāŋ doŋ tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i baa-ba. U piiye baa-ba vaaya.

³⁵ Bāaŋguŋ juɔ ta ku hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u hāalābiemba piɛ u caaŋ-nu a waŋ baa-yo wuo: «Itie, Ɔ suyaa wuo ii dii hīɛŋ-nu de? Bāaŋguŋ hir ku kā ³⁶ Ɔ sa yaŋ nuɔmba kā nileiŋa maŋ kɔtɔnni-na ka taara niwuoni sāa wuo wei?»

³⁷ Yesu wuo cira: «Namei saaya na hā-ba niwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «Itie, die fiɛ sāa niwuoni-i *deniebaa nuɔsūɔ, ni sie gbɛ!»

³⁸ Yesu wuo cira: «Kāaŋ na ka ne, *buruo u niɛ dii baa-na?»

Baa kã ka ne aa jo ji cira: «Buruo u ndii a naara titiraamba hãi.»

³⁹ Yesu wuo cira ba ce nuomba calnu tiena hiebinanngu-na. ⁴⁰ Nuonj baa tiena. Banamba komuonja da-a-ndii, banamba komuonja hã-a-hãi baa cinciabaa.

⁴¹ Yesu wuo bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baan daaba-i a ciir u yungu-i dorõ-i-na aa jaal Diilonjo-i aa bũlnu-yuo hã u hãalãbiemba calnu-yuo a hã nuomba-i. Aa bi calnu titiraamba-i hã-ba hiere. ⁴² Nuonj baa wuo ye hiere. ⁴³ Baa gbura ni boini-i a dii-ni segeyufiej cinciabaa baa a hãi.

⁴⁴ Nuomba manj waa, bibemba-i yonj, ba kã nuomba neifieja hãi nuosiba ndii temma nuõ.

Yesu wuoyaa hũmma dorõ

(Matie 14.22-33; Nsãa 6.16-21)

⁴⁵ Banj bi wuyaa niwuoni-i, Yesu wuo guor u *hãalãbiemba bie bejo-i ta u yaan-na ta ba kã Betisada yanga aa fuõ wuo tiena duõ ce nuomba borõ kũnj ba cinniñ. ⁴⁶ Nuombanj juõ borõ hiere, wuo kã ka nyugũnj tãnungu-na tuõ cãrã Diilonjo-i.

⁴⁷⁻⁴⁸ Bãanngunjuõ suur, Yesu yaa waa yonj bomborma-na. A ne da fafalmu taa mu jãrã u hãalãbiemba-i. Wuo fara da ba ce sũlma-i dii hũmma holle-na baa bejo-i. Cuo kaalman-caanngu-na, wuo sire tuõ wuo hũmma dorõ-i-na u kã ba wulaa. Uñ kaa hi, wuo ce ñaa u ciel-ba duõ cor. ⁴⁹ Hãalãbiej ba'a ba ne da hai moloñjo-i wuoyaan hũmma dorõ-i-na daayo-i! Baa doñ ta ba kaasñj wuo sñ isuatiejo. ⁵⁰ Banj daa-yo, ba huleiña caaraa. Yesu wuo cira: «Baa na tie holle, muõmei!» ⁵¹ Aa kã ka bel bejo-i suur. Fafal muõ bi pãnj yiera. Hãalãbiej baa kar da hãmmu! ⁵² Niwuoniñ-kũngju manj fie ce cor, ba saa suõ ku yaannga-i. Nelma famma yaraa-ba suõma.

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na

(Matie 14.34-36)

⁵³ Fafalmunj yieraaya, Yesubaa-ba periej karnu kã Genesareti. ⁵⁴ Banj hii bi huõl, nuomba pãnj suõ Yesu-i ⁵⁵ aa gbagbarra tũnu ba-naa terni-na hiere. Da ba nu wuo u dii kusuonj-nu, ba bie ba jaamba-i ba niigallanni-na gbar kã u wulaa.

⁵⁶ Yesu waa duõ cor teriejngu teriejngu, nuomba bie ba jaamba-i ka jĩna ponsanatigerrena aa cãrã-yuo wuo u yanj ba yieya-yuo; da ku fie'a u jonjgoruo tũngju, ku ka saanu. Ninsie ninsie, ku waa jeiñjo manj duõ yieya-yuo fafalmu pãnj da-yuo.

7

Bĩncuonj-hũmelle saa saaya di gbuonu Diilonj-hũmelle-i

(Matie 15.1-9)

¹ Yiiñgu nanngu-na, *Farisiebaa-ba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba manj naa hilaa *Yerusalemu-i-na jo, baa kũõlãa ba-naa kã Yesu wulaa. ² Ba'a ba ne da Yesu *hãalãbiemba namba wuo niwuoni-i a ne da ba saa saara ba nammu-i a saanu baa *Yuifu ba bĩncuonj-hũmelle-i. ³ A ne da Farisiebaa-ba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ba sa puona baa ba bĩncuonj-maama-i: Ba sa sie wuo niwuoni-i ni ba saa saara ba nammu-i. ⁴ Aa da ba hel sanja-na kũnj, ba ce hũmma'i igẽna aa suõ wuo niwuoni-i. Ba bĩncuonj-maama'i saa waa mafamma-i yonj: Hũñkaacimmutj-saarma waa ma deñ, bũnammutj-saarma waa, bitonniñ-saarma bi waa.

⁵ Banj daa ba wuo niwuoni-i dumaanjo-na, baa yuu Yesu-i wuo: «Bige-i cie ñ hãalãbiemba sa wuo bĩncuonj-hũmelle-i? Ku cie nie ba saa saara ba nammu-i aa ta ba wuo niwuoni-i?»

⁶ Yesu wuo cira: «Huhurmantaanj namaa temma-i daana-i, *Isayij fii-na baa kumanj, na yuu-ku. Isayi waan-ma wuo: «Diilonjo ciera wuo:

«Nel daade taamba kãñ-mi ba nuñ-nu yonj.

Mi maama si dii ba hõmmu-na.

⁷ Banj pigãanj nuomba-i hũmelle manj, bafamba diele.

A ce dumaanjo-na yungu si dii ba Diilojaale-na.»*»

* 7:7 Isayi (Ésaie) 29.13

⁸ Yesu wuɔ cira: «Na birii yaŋ Diilonɔ ŋɔ waɔŋ mamaŋ aa vaa na fere baa na bĩncuɔŋ-maama ta na ce. ⁹ Maa namaa cã! Na yagaraa Diilonɔ nuŋgu-i aa bir bel na bĩncuɔŋ-maama yaa nammu hã. ¹⁰ Ma sĩ *Moisi waɔŋ-ma wuɔ na ta na dii na bĩncuɔmba nunnii-ke? Aa tiraa cira umaŋ duɔ waŋ ɔndaparaaŋgu hã u to, sisɔ u nyu, kutieŋo saaya baa komma. ¹¹ Ŋga namaa birii cira wuɔ umaŋ duɔ waŋ baa u bĩncuɔŋo-i wuɔ: «Min ŋa naa da kumaŋ da mi kãyã-nie ku cie «kɔrbã»; ku yuŋgu yaa wuɔ mi pãa-ku hã Diilonɔ.» Wuɔ kere umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji fie da bĩŋkũŋgu hã u bĩncuɔŋo-i weima sĩ. ¹² Terieŋgu faŋgu-na, na ce nuɔmba ta ba yaŋ ba bĩncuɔmba-i ba sa kãyã-bei. ¹³ Na birii bie na bĩncuɔŋ-maama yaa-i a dii-ma Diilonɔ-nelma fuoŋgu-na ta na hãalã na-naa baa-ma. Na cie ma temma bɔi cor tĩ a ne da ma saa fa.»

Kumaŋ gbãa guɔla nelieŋ nuɔŋo-i
(Matie 15.10-20)

¹⁴ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ tiraa bĩ nuɔmba-i ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Karaaŋ na tũnni-i fafamma na nu mi nelma-i. ¹⁵ Kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku sie gbãa guɔla-nie Diilonɔ-hũmelle-na; kumaŋ hilaŋ, ku yaa gbãa guɔla-nie. [¹⁶ Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!]»

¹⁷ Ŋ juɔ hel nuɔmba hɔlma-na kũŋ cĩŋgu-na, u *hãalãbiemba cira u firnu nel daama-i pigãaŋ-ba. ¹⁸ Wuɔ cira: «Bisãlmba'i namaaŋo-i wei? Namaa saa suɔ wuɔ kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na ku sie gbãa guɔla-nie wei? ¹⁹ Kumaŋ suuriŋ ŋ nuŋgu-na ku sa kã ŋ huɔŋ-na, ku kã ŋ kusũŋ-nu ka ce biniŋa a hel.» Terieŋgu faŋgu-na, Yesu taara duɔ pigãaŋ wuɔ niwuoni-i hiere ni gbãa wuɔ. ²⁰ Aa naa tiraa cira: «Mamaŋ dii nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ma yaa gbãa guɔla-nie Diilonɔ-hũmelle-na. ²¹ Ɔnjɔgɔbabalamma hel nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga'i nuɔ-i: Ŋ huɔŋga'i diyaŋ-niŋ bĩŋwosĩnni-na, cuosĩnni-na, nelkolle-na, ²² *fuocesĩnni-na, cãncaya-i-na, hɔdorre-na, nuɔŋ-tãalma-na, kakarkuoŋo-na, nenemuŋgu-na, yebĩcnande-na, bombolma-na, ɔnyagarma-na. ²³ Nelbabalaŋ daama-i hiere ma hel nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga'i nuɔ-i. Ma yaa guɔlaayaŋ-nie Diilonɔ-hũmelle-na.»

Nieryieŋo naŋo haa u naŋga Yesu-i-na
(Matie 15.21-28)

²⁴ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ ji ta halaŋ terieŋgu-na a kã Tiir. Ŋ kãa, wuɔ suur dũŋgu naŋgu-na duɔ fuo nuɔmba baa da-yo. Ŋga u saa gbãa. ²⁵ Cieŋo naŋ wuɔ nuɔ u maama nelle fande-na, a ne da *jĩna waa u biloŋo-na. Yesu bi himma-i, cieŋ daa wuɔ jo ji dũuna u yaaŋga-na ²⁶ a cãrã-yuɔ wuɔ u donya jĩna daayo-i u biloŋo-na. Cieŋ daa u waa *nieryieŋo. U taa u hel Fenisi maŋ dii Siiri mara-i-na. ²⁷ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ bie bisãlmba niwuoni-i hã juoraamba baa-ni ku saa fa. Yaŋ da ba wuɔ ye, ŋ suɔ ŋ bie boini-i ŋ hã juoraamba-i.»

²⁸ Cieŋ wuɔ cira: «Itie, ma sĩ bisãlmbaŋ wuɔ aa jubieŋa maŋ ta a diire hĩema-na, juoraamba biera-yei ba wuɔ ke?» ²⁹ Ŋ waɔŋ mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Niŋ suyaa mafamma-i waŋ-ma, bir ŋ kũŋ, jĩna taa halaŋ ŋ biloŋo-na.» ³⁰ Cieŋo birii ku yaa nuɔ-i kũŋ, kã ka da biloŋo gaala u muŋgallammu-na: Jĩna taa.

Yesu cie bobo naŋo tuɔ piiye

³¹ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ sire Tiir-na a hel Sidɔ aa bir hiire kã ka karnu Dekapol nilieŋa-i kã ka hel Galile dalaŋga-na. ³² Baa jo baa bobo naŋo-i a ji cãrã-yuɔ wuɔ u haa u naŋga-i yuɔ a firnu u jumelle-i aa puur u tũnni-i. ³³ Yesu wuɔ bel-o hel baa-yo nuɔmba-na. Baŋ hila, wuɔ dii u nieŋa-i naacolɔŋo tũnni-na aa ce u taalunɔŋu-i hure u jumelle-na. ³⁴ Ŋ cie mafamma-i, wuɔ ciir u yuŋgu-i aa fiisa da fũɔ aa cira: «Efata!» Ku yuŋgu yaa wuɔ: Puur! ³⁵ Terduɔŋgu faŋgu-na, naacolɔŋo tũŋ nie pãŋ puur aa u jumel die bi pãŋ firnu u tuɔ piiye da welewele ŋaa u'i sĩ. ³⁶⁻³⁷ Kuɔ fũnuŋ cu nuɔmba hɔmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolɔŋ daa u maacemma faa cor! U puur tugbentaamba tũnni-i aa tuɔ ce bobobaa-ba ta ba gbã ba piiye.» Yesu wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel. Duɔ waŋ mafamma-i, ku ce ŋaa u kaa namma dii dãamu-na.

8

Nuõmba neifierja häi wuyaa buruo niehäi yar-ba
(*Matie 15.32-39*)

¹ Yibierja faña-na, nuõmba tiraa kũõl ba-naa ka tigiinj Yesu caanggu-na. A ne da niwuoni saa waa baa-ba. Yesu wuõ bĩ u *hãalãbiemba-i ji tuõ piiye baa-ba wuõ: ² «Nuõnj daaba hujarre gbu di ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da bĩnkũngu wuõ. ³ Banamba hilaa termaan-nu jo, da mi yañ ba bir baa nyulmu-i ku kaa nuõl-ba hũmelle-na.»

⁴ U hãalãbiemba cira: «Itie, i ka da niwuoni-i hie hĩej daaku-na die ji hã nelpũj daaku temma da ku wuõ ye?»

⁵ Yesu wuõ yuu-ba wuõ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehäi.» ⁶ Yesu wuõ ce nuõmba tĩena hĩema-na aa naa bie buruo niehäi daayo-i a jaal Diiloño-i aa bũlnu-yuõ hã u hãalãbiemba-i wuõ ba calnu-yuõ hã-ba. U hãalãbiemba hũu-yo bi calnu-yuõ. ⁷ Tetebiemba namba bi waa, wuõ tiraa bie bafamba-i a jaal Diiloño-i aa hã u hãalãbiemba-i baa-ba wuõ ba calnu-bei hã nuõmba-i.

⁸ Nuõmba mañ waa hiere, baa wuõ ye. Baa gbura ni boini-i dii-ni segeyufiej niehäi. ⁹ A ne da nuõmba mañ waa, ba gbãa yu nuõmba neifierja häi temma.

Bañ juõ wuõ tĩ, Yesu wuõ hã-ba hũmelle-i wuõ ba kũj ba cĩnnij ¹⁰ aa fuõ baa u hãalãbiemba-i baa bie bejo-i ta ba kã Dalmanuta.

Nuõmba ciera Yesu ce himma ba ne
(*Matie 16.1-12*)

¹¹ Yesubaa-bañ kãa Dalmanuta-i-na, *Farisĩebaa-ba namba jo ji ta ba fanu ba-naa baa-yo. Baa ji cira wuõ da kuõ Diiloño'i puõraa-yo, u ce himma ba ne. Ba taa ba wañ mafamma-i wuõ sĩ ba ka gbãa cure-yuõ. ¹² Yesu wuõ fiisa da fũõ aa naa cira: «Bige-i cie fiefie ku nuõnj namaaño-i na'a mi ce himma pigãañ-na ku yaa na ka suõ wuõ Diiloño'i puõraa-mi? Mi wañ ninsoño-i baa-na, bĩnkũngu sa ce dii pigãañ-na!» ¹³ Aa naa pãj ta baa u *hãalãbiemba-i ka suur bejo-na ta ba karnu ba kã dalanga yieñgu nañgu-na.

¹⁴ A ne da ma saa naa tĩenu u hãalãbiemba bie *buruo. Buruo diei waa baa-ba yonj bejo huõnga-na. ¹⁵ Yesu wuõ tuõ piiye baa-ba wuõ: «Jande, bilaañ na fere Farisĩe ba siini-na baa *Erõdi bi niini-na.» ¹⁶ Hãalãbiemba doñ ta ba piiye ba-naa nuõ wuõ: «Na saa da, in'a i saa bie niwuoni ku'i cie u tuõ piiye de-i-na.» ¹⁷ Yesu wuõ suõ baa-ba. Wuõ yuu-ba wuõ: «Bige-i cie na ta na piiye wuõ mi daa na saa bie niwuoni ku'i cie mi ta mi piiye de-i-na? Ku ce ñaa a ji hi baa nyungo, miñ wañ nelma mañ na saa hi ta na da ma terieñgu-i wei? ¹⁸ Na sa da baa na yufieja-i wei? Aa na sa nu baa na tũnni-i wei? Ma karaanu-nei wei? ¹⁹ Miñ bũlãanu buruo u ndii-i a hã nuõmba neifierja häi nuõsiba ndii-i, na bieraaya boini-i segeyufieja nie ta?» Baa cira: «Segeyufiej cĩncieluo a häi.»

²⁰ Wuõ cira: «Aa miñ bũlãanu buruo niehäi a hã nuõmba neifierja häi ba wuõ, segeyufieja nie juõ tĩe?»

Baa cira: «Segeyufiej niehäi juõ tĩe.»

²¹ Yesu wuõ cira: «Ji hi baa nyungo na saa hi suõ ku yaanga-i yogo wei?»

Yesu puurii yironjo naño yufieja-i

²² Yesubaa-bañ kaa hi Betisada-i, baa jo baa yironjo naño ji hã-yo wuõ u ce jande aa u haa u nañga-i yuõ a puur u yufieja-i. ²³ Yesu wuõ bel yironj daa u nañ-na ba hel neller-huõnga-na a kã ba deñ. Bañ kaa hi, wuõ ce taalungu a hure naacolho yufieja-na aa ce u nammu-i cuye-yei ku ce celle aa suõ halañ-mu. Uñ halaañ-mu, wuõ yuu-yo wuõ: «Ŋ da wei?» ²⁴ Naacolh wuõ ne aa naa cira: «Mi da nuõmba-i ñga mi sa da-ba dei; mi da-ba ñaa tibinni aa ta ni wuõ.» ²⁵ Yesu wuõ tiraa bir cu u nammu-i naacolho yufieja-na. Uñ juõ halañ-mu kufañgu-i, naacolh wuõ pãj tuõ da fafamma. ²⁶ U yufiej añ puurii, Yesu wuõ wañ baa-yo wuõ: «Ta ñ kũj cĩñ-nu, baa tiraa ñ suur neller-huõnga-na.»

Yesu sĩnni yaa hani-i?
(*Matie 16.13-20; Like 9.18-21*)

²⁷ Ku huongu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba ji ta ba kā nilēiŋa maŋ dii Sesare maŋ Filipu wuonjo-i u kotonni-na. Baŋ kāŋ hūmelle-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba ciera hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

²⁸ U hāalābiemba cira: «Banamba ciera wuɔ nuɔnei *Nsāa-Batise-i, banaŋ ba'a nuɔnei *Eli-i, banaŋ ba'a *Diilopɔpuɔrbiloŋo naŋo-i nuɔŋo-i.»

²⁹ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

Pier wuɔ cira: «Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i aa saaŋ *Konkorteŋo maŋ, u yaa nuɔŋo-i.»

³⁰ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel molo nu-ma.

Yesu kaal u muliema-i
(*Matie 16.21-28; Like 9.22-27*)

³¹ A doŋ huongu faŋgu-na, Yesu wuɔ doŋ tuɔ piye u pigāaŋ u *hāalābiemba-i wuɔ *Molon-Bieŋo ka muliēŋ da dei! Nelle bīncuɔmba-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba ka cīna-yuɔ aa ko-yo. ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīema-na, sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo. ³² Yesu wuɔ waŋ nel daama-i kaala-mei baa-ba. Pier wuɔ bī-yo ba kā ba deŋ ka tuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ŋ piye dumaa, ku saa fa.» ³³ Yesu wuɔ miel ne u hāalābiemba-i aa naa gbē Pier wuɔ: «*Sitāni, kā ŋ halaŋ mi caaŋ-nu! ŋ kusūŋ-maama-i Diilonŋ-maama sī, nelbilieŋ-maama.»

³⁴ Ku huongu-na, wuɔ bī nuɔmba-i baa u hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Nuɔni maŋ da ŋ ta ŋ taara ŋ nyaanu-mie, ŋ saaya ŋ cīna ŋ fere, aa ŋ saaya ŋ sie muliema-i baa kuliŋgu-i. ³⁵ Uman duɔ tuɔ kaal baa u yuŋgu yoŋ, u ka kɔsuɔŋ u fere, ŋga uman duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fere mei maama-na baa *Neldɔɔlma maama-na, kutieŋo ka da cicēlma maŋ sie ji tī dede. ³⁶ Neliēŋ nuɔ, da ŋ da ŋ yufieŋ-niini-i hiere miwaŋo-na aa ka caa, yuŋ haku-i dii-kuɔ? ³⁷ Neliēŋ nuɔ, ŋ gbāa sāa ŋ yuŋgu-i baa bige-i Diilonŋo wulaa? ³⁸ Na saa da, fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku. Uman duɔ tuɔ ce senserre bei u sa taara ba suɔ wuɔ mei wuonjo, u sa bi taara u waŋ mi maama-i baa-ba, Molon-Bieŋo duɔ ji jo baa u To fōŋgūɔ-i baa *dɔrɔpuɔrbiemba-i, u ka bi ce senserre baa kutieŋo maama-i.»

9

¹ Aa naa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonŋ-bāaŋgu-i aa suɔ da ba ku. Diilonŋo ka ce u bāaŋgu-i baa fōŋgūɔ.»

Yesu birii u deŋ birma
(*Matie 17.1-13; Like 9.28-36*)

² Yesuŋ waŋ mafamma-i, yinni niediei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Sake a naara Nsāa ba kā ba deŋ ka nyugūŋ tānujaataama naŋo-na. Ba'a ba ne da Yesu birii u deŋ birma. ³ U joŋgorbaa-ba birii baapielmba ta ba caa da kpoikpoi; halle molo sie gbāa ce bīŋkūŋgu pusūŋ dumaŋo-na. ⁴ *Hāalābieŋ ba'a ba tiraa ne, a da *Eli baa *Moisi ba caraaya-bei ta ba piye baa Yesu-i. ⁵ Pier wuɔ gbē Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, i jomma faa bande-i-na de! ŋ sa yaŋ i ce gbuganni siei wei? Ku diei naŋ kūŋgu, ku diei Moisi kūŋgu, aa ku diei kūŋgu naŋgu-i Eli kūŋgu.» ⁶ Korma'i naa bilaa Pierbaa-ba-i a ce u tuɔ piye dumaa u yuŋ-nu u sa suɔ uŋ waŋ mamaŋ. ⁷ Duherru nandu jo ji cīnnu-bei. Baa nu molo piye du huongu-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie, taa na nu u nuŋgu-i.» ⁸ Hāalābiemba wuɔra ne terni-na hiere ba saa da moloŋo baa Yesu-i.

⁹ Baŋ juɔ ta ba hiire tānuŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ *Molon-Bieŋo duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo! ¹⁰ Hāalābiemba sie aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «A sire hel kuomba hɔlma-na, ku yuŋgu yaa wuɔ nie?»

¹¹ Baŋ kaa hi yaŋga-i, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Ma sī *ānjīnamma pigāataamba ciera wuɔ Eli saaya u bir jo igēna aa Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saaŋ *Konkorteŋo maŋ u suɔ jo ke?»*

¹² Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima; Eli saaya u jo igēna ji migāaŋ weima-i hiere. ŋga bige-i cie Diilonŋ-nelma cira wuɔ: «Molon-Bieŋo ka muliēŋ da dei aa ba sie ta ba kāŋ-yo?»

* 9:11 Malaki (Malachie) 3.23

¹³ Mi tūnu-nei: Eli juo tī. Uŋ juo, nuomba cie ba bānŋu-i yuo. Diilonŋ-nelmaŋ waanŋ-ma dumaa, ba bi cie-ma dumei.»

Yesu duonya jīna naacombilonŋo naŋo-na
(*Matie 17.14-21; Like 9.37-43*)

¹⁴ Yesubaa-baŋ hiiriye ka hi u *hāalābiemba namba terienŋu-i, baa da nuomba juo ji yu ba caanŋu-na, aa da *ānŋinamma pigāataamba namba juo ba ji ta ba fanu ba-naa baa-ba.
¹⁵ Nuomba juo'a ba ne da Yesu jo, kuo ce-ba gberε, baa gbar jārā-yuo ka ta ba jaal-o.

¹⁶ Yesuŋ juo ji hi, wuo yuu u hāalābiemba-i wuo: «Na fanu na-naa baa-ba nel hama-i nuo-i?» ¹⁷ Naacolŋo naŋo tīε dii nuomba-na aa cira: «Hāalātie, *jīna naŋo dii mi biεŋo yunŋu-na a ce-yo bobo. Mi juo baa u yaa-i ŋ wulaa. ¹⁸ Duo sire-yuo terienŋu terienŋu, u mal-o. Duo mal-o, sāmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na, aa ŋ da u wuo u nyieni-i aa kuola da girri. Mi waanŋ baa ŋ hāalābiemba-i miε ba donya-yuo, ba saa gbāa.»

¹⁹ Yesu wuo gbē-ba wuo: «Fiefie ku nuonŋ namaanŋo-i, na sa hūu nelieŋ maama. Na daa nie sī mi ka tīεna baa-na gbula wei? Namaa ji hūu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juonŋ baa naacombilonŋo-i.» ²⁰ Baa ta ta ba kā baa-yo da ba ka hā-yo. Jīnaŋ kaa cira u ne da Yesu-i, wuo pāŋ bel naacombilonŋo-i gbuu sagalla-yuo. Naacombilonŋ wuo hel cii tuo būmallā aa sāmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na.

²¹ Yesu wuo yuu tuonŋo-i wuo: «Jīna daayo dii-yuo ku bānŋu cuo wei?»

Tuonŋ wuo cira: «Uu dii-yuo dii u bisānsīnniŋ. ²² Duo ce u ce u suur dāamu-na siso hūmma-na duo ko-yo hā-mi. Da ŋ'a ŋ ka gbāa, jande ne Diilonŋo-i aa ŋ kāyā-yiε.»

²³ Yesu wuo cira: «Bige-i cie ŋ'a da miε mi ka gbāa? Umanŋ duo haa u nanŋa-i Diilonŋo-na, weima-i hiere ma gbāa ce hā kutieŋo-i.»

²⁴ Yesuŋ waanŋ mafamma-i, naacombilonŋo to wuo pāŋ cira: «Mi haa mi nanŋa-i Diilonŋo-na ŋga kāyā-miε ni mei sī kuu dii kpelle.»

²⁵ Baŋ tīyāa kufanŋu-na, nuonŋ baa ta ba jo ba naara. Yesuŋ daa ba kūolāa ba-naa ta ba jo dumaanŋo-na, wuo cira: «Jīna nuo, ma'a ŋ'a ŋ gbāŋ ce nuomba-i bobobaa baa tugbentaamba? Cor ŋ hel naacombilonŋo-na, mi sa taara mi tiraa da-ni yuo gbula.» ²⁶ Jīna wuo kaasīŋ da gbagaga aa naa gbuu sagalla naacombilonŋo-i aa suo hel-yuo. Naacombilonŋ wuo galla ŋaa u kuu. Nuomba maŋ waa hiere baa da nie sī u kuu. ²⁷ Yesu wuo bel u nanŋ-na sire-yuo u yiera u gbeiniŋ.

²⁸ Yesuŋ juo kūŋ baa u hāalābiemba-i ba ka waa ba kula-i, baa yuu-yo wuo: «Hāalātie, bige-i cie miε i saa gbāa donya jīna daayo-i?»

²⁹ Yesu wuo cira: «Jīna daayo temma-i Diilocārālle'i gbāa donya-yuo yonŋ.»

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(*Matie 17.22-23; Like 9.43-45*)

³⁰⁻³¹ Ku huonŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire terienŋu-na a suur *Galile huonŋa-na ta ba karnu ba kā. Yesu taa u piie Diilonŋ-nelma-i u pigāanŋ u hāalābiemba-i a ce dumaanŋo-na u saa tuo taara molo suo ba saanŋu. U taa u piie baa-ba wuo: «Ba ka bel *Molon-Bieŋo-i hā nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonŋ hīεma-na, sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.» ³² Hāalābiemba saa suo u nelma yaanŋa-i; ŋga ba sie bi sie yuu-yo.

Hai moloŋo-i nelbuo-i hāalābiemba-na?
(*Matie 18.1-5; Like 9.46-48*)

³³ Yesubaa-baŋ kaa hi Kafarnamu-i a suur ba dūnŋu-na, Yesu wuo yuu u *hāalābiemba-i wuo: «Iŋ jonŋ hūmelle-na, na taa na fanu na-naa nel hama-i nuo-i?» ³⁴ A ne da hūmelle-na, ba taa ba fanu ba-naa da ba suo umanŋ nelbuo-i ba hōlma-na. Yesuŋ yuu-ba dumaanŋo-na, ba fiinaŋ ba saa waŋ weima. ³⁵ Yesu wuo bir tīεna aa bī-ba cīncieluo ba hāi-i-na hiere a tuo piie baa-ba wuo: «Na hōlma-na umanŋ duo tuo taara u waa na yaanŋa-na, kutieŋo saaya u jīna u fere na hieronŋo huonŋ-nu aa tiraa ce u fere na maacombilonŋo.»

³⁶ Uŋ waanŋ mafamma-i, wuo bel bisāmbilonŋo naŋo-i jo baa-yo ba hōlma-na. Uŋ juo baa-yo, wuo tūu-yo aa cira: ³⁷ «Umanŋ duo bel bisāmbilonŋ daayo temma-i fafamma mei

maama-na, kuu dii ŋaa u bilaa mei fere yaa-i, aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutieŋo bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Umaŋ duɔ saa bigaŋ-ye, uu dii baa-ye
(*Like 9.49-50*)

³⁸ Ku huonŋu-na, Nsaa wuɔ cira: «Haalatie, i daa naacolŋo naŋo gbuuse-nie aa tuo donya *jɪnabaa-ba-i, mie ne da u sa nyaanu-nie baa mieŋo-i i ce u yaŋ.»

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo. Na saa da, molo sie gbãa gbuuse-mie a ce gberɛ-weima aa tiraa bir bɪ mi yebabalande-i terduonŋu faŋgu-na. ⁴⁰ Umaŋ duɔ saa bigaŋ-ye, uu dii baa-ye. ⁴¹ Aa umaŋ duɔ ne muɔŋo-i aa hã-na hũmma-i na nyɔŋ wuɔ *Kirsa baarɔ namaa, da ku fie waa ciyufelle yoŋ, coima saa fa, kutieŋo sie naa u daluɔ-i Diilonŋo wulaa.»

Kunaŋgu bɔyaa kunaŋ-na
(*Matie 18.6-9; Like 17.1-2*)

⁴² «Bisãlmba maŋ hũyãa mei maama-i, umaŋ duɔ guɔl unaŋ gbeini bei Diilonŋ-hũmelle-na, sũlma haraa kutieŋo-na. Kumaŋ ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuonŋu-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraŋ-nu, kuu naa ce bɔlbɔl yuɔ. ⁴³ Da ŋ da ŋ naŋga dii-ni kuubabalaanŋu cemma-na, kar-ka ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonŋ-nelle-na baa naŋga diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hã-i-na. [⁴⁴ Jĩamba maŋ wuyaarɔ nuɔmba-i terienŋu-na ba sa ku, aa ku dãamu sa dɪŋ.] ⁴⁵ Da ŋ da ŋ gboluonŋu dii-ni kuubabalaanŋu cemma-na, kar-ku ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonŋ-nelle-na baa gboluonŋu diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ gbeini-i ni hã-i-na. [⁴⁶ Jĩamba maŋ wuyaarɔ nuɔmba-i terienŋu-na ba sa ku, aa ku dãamu sa dɪŋ.] ⁴⁷ Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanŋu cemma-na, hiel-de ŋ nanna. Da ŋ suur *Diilonŋ-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufieŋa-i a hã-i-na. ⁴⁸ Jĩamba maŋ wuyaarɔ nuɔmba-i terienŋu-na ba sa ku, aa ku dãamu sa dɪŋ.

⁴⁹ «Na saa da, dãamu ka dii dãmma yie hiere.

⁵⁰ «Dãmma-i bĩŋkũfafaanŋu; ŋga da ma ji saara, namaa gbãa ce-ma nie ma tiraa ce kpɛnne? Diyaarɔ dãmma na ferɛŋ nuɔ aa na bel na-naa fafamma.»

10

Ånsorre bɔrɔmmaŋ-kũŋgu-i
(*Matie 19.1-12; Like 16.18*)

¹ Ku huonŋu-na, Yesubaa-ba sire terienŋu-na a kã *Yude, kã ka waa dii *Yurdɛ bomborma namma-na. Nuɔmba tiraa kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ doŋ tuo piye Diilonŋ-nelma-i u pigãaŋ-ba ŋaa uŋ cemmaŋ dumaa koko. ² *Farisĩɛbaa-ba namba ta ba taara ba cure-yuɔ baa nelma-i, baa pie a yuu-yo wuɔ: «A saa baa mie Diilonŋ-hũmelle-i, nelieŋ nuɔ ŋ gbãa nanna ŋ cieŋo-i wei?»

³ Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «*Moisi hãa-na hama-i wuɔ na ta na ce?»

⁴ Baa cira: «Moisi hãa-ye hũmelle-i wuɔ i gbãa tie nanna i caamba-i; ŋga da ŋ'a ŋ nanna-yuɔ ŋ nyegɛŋ sebe ŋ hã-yo igɛna umaŋ pigãaŋ wuɔ na ånsorre buɔra.»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Moisi daa na tũnni sa nu ku'i cie u nyegɛŋ mafamma-i hã-na. ⁶ Da ma'i sɪ Diilonŋ uŋ'a u jĩna miwaaŋo-i u maa bieŋo baa cieŋo. ⁷ A ce dumaanŋo-na, bibieŋo ka yaŋ u bĩncuɔmba-i aa waa baa u cieŋo ⁸ ba gbonu ce kuuduonŋu.* Da ba waa dumaanŋo-na, ba sa tiraa kãŋ-ba nuɔmba hãi, ba kãŋ-ba ŋaa nelduonŋo. ⁹ Terienŋu faŋgu-na, Diilonŋ duɔ gbonu kumaŋ, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

¹⁰ Baŋ juɔ kũŋ cĩŋgu-na, u *hãalãbiemba tiraa sire nel daama-i ta ba yuu-yo. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Umaŋ duɔ nanna u cieŋo-i aa jã unaŋo, kutieŋo cie *fuocesĩnni, u cãlãa cɛdĩelãŋo-i. ¹² Cieŋo maŋ duɔ bi hel u bɔlɔ wulaa aa kã ka soŋ yaŋga naŋga, cieŋo faŋo cie fuocesĩnni'i dumaanŋo-na.»

Yesu cãarã Diilonŋo-i hã bisãmbiamba namba
(*Matie 19.13-15; Like 18.15-17*)

* 10:8 Miwaaŋo jĩnammaŋ-sebe (Genèse) 2.24

¹³ Ku huonɔŋu-na, baa jo baa bisāmbiamba namba-i Yesu wulaa wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cārā Diiloŋo-i hā-ba. U *hāalābiamba sire ta ba nuola bamaŋ juɔ baa-ba. ¹⁴ Ku saa dɔlnu Yesu-i, wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Yaŋ bisālm̄ba ta ba jo mi wulaa, baa na cie-ba. Bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diiloŋ-nelle dii bafamba diele-i. ¹⁵ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ u saa siɛ *Diiloŋ-nellentesinni-i ŋaa bisālāŋo, kutieŋo siɛ gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na.» ¹⁶ Ku huonɔŋu-na, wuɔ tūu bisālŋ daaba-i aa haa u nammu-i bei aa cārā Diiloŋo-i hā-ba.

Weiŋo naŋ maama
(Matie 19.16-30; Like 18.18-30)

¹⁷ Ku huonɔŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiamba sire biɛ hūmelle-i ta ba kā. Naacolŋo naŋo gbar jo ji dūuna Yesu yaŋga-na aa cira: «Hāalātiefɛi, mi saaya mi ce bige-i da mi gbāa da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bī-mi nelfɛɛiŋ muɔ? Da ma hel Diiloŋo-na, nelfɛɛiŋo dii wei? ¹⁹ Diiloŋ uŋ'a i tie wuɔ hūmieŋa maŋ, ma sī ŋ suɔ-ya kɛ? «Baa ko nelieŋo, baa ce *fuocesinni-i, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, baa du moloŋo, ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nungu-i.»†

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Hāalātie, mi duɔŋ dii mi bisānsinniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

²¹ Uŋ piiye dumaŋo-na, u maama gbuu pāŋ dɔlnu Yesu-i; wuɔ ne-yo aa naa cira: «Ma tīyāa ma diei: Kā ŋ ka suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeiŋa faŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weiŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanumie.» ²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weiŋo cor. Yesuŋ juɔ waŋ mafamma-i, wuɔ pāŋ vāa u yaŋga-i aa ta. ²³ Uŋ taa, Yesu wuɔ wuɔra ne u hāalābiamba-i aa cira: «Kumaŋ ka ce weiŋo duɔ gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na kuu dii kpelle.»

²⁴ Nel daama cu u hāalābiamba hōmmu-i. Yesu wuɔ tiraa tir-ma wuɔ: «Mi jēnaaŋ namaa, Diiloŋ-nelle suurma dii kpelle dɛ! ²⁵ Na suyaa wuɔ nyɔgɔmɛ duɔ gbāa cor misēne-fuonɔŋu-na kuu dii kpelle dɛ! Ŋga weiŋo duɔ gbāa suur Diiloŋ-nelle-na kufanɔŋu dii kpelle yaŋ.»

²⁶ Nel daama migāaŋ cu u hāalābiamba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Dumaŋo-na, hai moloŋo-i ka gbāa kor?»

²⁷ Yesu wuɔ ne-ba aa cira: «Nelbiliamba wulaa ma siɛ gbāa ce, ŋga weiima sa yar Diiloŋo-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Hāalātie, aa mie maŋ naana i weiima-i hiere aa tie nyaanumie fuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ ta aa yaŋ u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u nyu-i, u to-i, u bisālm̄ba-i, sisɔ u sonni-i mei maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, ³⁰ kutieŋ uŋ ka da nimaŋ hīɛma-na bande-i-na, ni ka maar uŋ taa aa yaŋ nimaŋ sɔmma komuɔŋa ndii. U ka da dumieŋa-i, hāmba-i, mɔlāamba-i, nyunaamba-i, bisālm̄ba-i, sonni-i, aa bi da muliɛma-i naara. Aa bisīnuɔ-i-na, u ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ³¹ Na saa da, bamaŋ taa yaŋga fiefie-i-na, ba bɔi ka bir waa huonɔŋ-nu, aa bamaŋ dii huonɔŋu-na fiefie-i-na, ba bɔi ka ta yaŋga.»

Mamaŋ dii ta ma cie Yesu-i Yerusalemu-i-na
(Matie 20.17-19; Like 18.31-34)

³² Ku huonɔŋu-na, Yesubaa-ba ji sire ta ba kā *Yerusalemu. Yesu wuɔ ta nuɔmba yaŋna hiere. Baŋ kāŋ dumaŋo-na, korma doŋ ta ma da u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ ka tuɔ piiye baa-ba wuɔ: ³³ «Na daa iŋ kāŋ Yerusalemu-na kɛ? Die kā, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i hā *Diiloŋigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjīnamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hā-ba baa-yo, ba ka cira wuɔ u saaya komma aa bir-o hā *nieraaamba-i baa-yo ³⁴ ba nye-yo sūlma aa tu taalni yuɔ aa muo-yo aa suɔ ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīɛma-na, sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.»

† 10:19 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.12-17

*Sebede bembaj muyaa ba natięja Yesu-i-na
(Matie 20.20-28)*

³⁵ Ku huonęu-na, Sebede bembaj marj waa baa Yesu-i, ba taa ba bĩ unajo-i Sake aa bĩ unajo-i Nsãa, baa pię Yesu caaę-nu ka cira: «Hãalãtie, i juo die ji cãrã bĩękũęgu naęgu ę wulaa, jande baa yagar.»

³⁶ Yesu wuo yuu-ba wuo: «Na'a mi ce bige-i hã-na?»

³⁷ Baa cira: «I taara da ę ji waa ę fõęęũ-i-na, ę yaę mięęo-i, u diei tĩena ę nadięyaęga-na aa u diei bi tĩena ę nanyuoyaęga-na.»

³⁸ Yesu wuo cira: «Na saa suo naę cãrãę kumaę dę! Yaahuolo marj ka haa-mię na ka sie u temma haa-nei wei? Na ka sie mulięę mei temma-i wei?»

³⁹ Baa cira: «Ūu, i ka sie.»

Yesu wuo cira: «Yaahuolo marj ka haa-mię, baa mulięma marj ka bi haa-mię, ni ka bi haa-nei ninsoęo. ⁴⁰ ęga mei sie gbãa pã nuęgu wuo melęo'i ka tĩena mi nadięga-na aa melęo'i ka tĩena mi nanyuonęu-na. Muntĩenammu fammuę tigiij ta mu cie bamaę, ba yaa ka da-mu.»

⁴¹ Ba nahãalãbieę cĩncieluo baambaę juo nu nel daama-i, ba hõmmu pãę du baa-ba.

⁴² Yesu wuo bĩ-ba hiere a ji tuo piiye baa-ba wuo: «Na suyaa wuo fãamaambaa-ba ce hãlmaaęgu baa ba fãamaansĩnni-i aa nelbõmbõmbaa-ba ta ba haa fõęęũ-i nuõmba-na.

⁴³ ęga ku saa saaya ku waa dumaa namaa na wulaa. Umaę duo tuo taara u waa nelbuo-i na hõlma-na, kutięę saaya u ce u ferę na maacembiloęo; ⁴⁴ aa umaę duo tuo taara yaaęga-i, kutięę saaya u ce u ferę na kõrięęo. ⁴⁵ Na saa da, *Moloę-Bięęo juo kufaęgu jomma yaa-i hĩema-na duo ji cãa nuõmba-i aa pã u ferę duo sãa ba bõi yunni; u saa jo ba da ba ji cãa-yo.»

*Yesu puurii Bartime yufięęa-i
(Matie 20.29-34; Like 18.35-43)*

⁴⁶ Ku huonęu-na, Yesu wuo kã ka hi Yeriko. A ne da nelpũęgu naę temma taa ku nyaanu-yuo a naara u *hãalãbiemba-i. Baę juo ta ba hel Yeriko-i-na da ba ta, yiroyo naęo waa tĩena hũmelle tũęgu-na tuo cãrã. Ba taa ba bĩ-yo Bartime aa bĩ u to-i Time.

⁴⁷ Yiroy daa uę nuo nuõmba piiye ba cor, wuo yuu. Baa cira wuo Nasaretitaę Yesu yaa curaę. Wuo pãę sire tuo fara u bĩ da gbagaga wuo: «Yesu, *Davidi hãayęlę nuo, jande ce hujarre mię!» ⁴⁸ Uę faraę u bĩ dumaaęo-na, nuõmba bõi baa yaę aa ta ba nuola-yuo wuo u budii. Wuo migãaę dii kunaęgu naara wuo: «Davidi hãayęlę nuo, jande ce hujarre mię!» ⁴⁹ Yesu wuo yiera aa naa cira: «Bięę u jo.»

Baa cira: «U bĩ-ni, fę ę huonęa-i aa ę sire ę kã.» ⁵⁰ Yiroy wuo pãę nanna u jonęoro-i aa tie sire ta tuo kã. ⁵¹ Uę kaa hi, Yesu wuo yuu-yo wuo: «ę taara mi ce bige-i hã-ni?»

Wuo cira: «Hãalãtie, mi taara ę puur mi yufięęa-i.»

⁵² Yesu wuo cira: «Kã! Nię haa ę naęga-i mię, ę kuraa.» Terduonęu faęgu-na, naacolęo yufięęa pãę puur. Wuo cu Yesu huonę-nu ba ta ba kã.

11

*Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Matie 21.1-11; Like 19.28-40; Nsãa 12.12-19)*

¹ Yesubaa-baę kaa ta ba pię *Yerusalemu-i, a saanu baa nilięęa naęa hõlma-i, dii *Olivi-tibinni-tãnuęgu-na, ba bĩ dinande-i Betifage aa bĩ dinande-i Betani. Yesu wuo waę baa u *hãalãbiemba hãi wuo: ² «Kãaę nelle marj i yaaęga-na daade-i, na suurma-i, na ka da ba vaa kakũmbiloęo naęo, molo saa nyugũę-yuo dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³ Umaę duo yuu-na, na cira: «Itięęo yaa wuo i ji fir-o ka hã-yo; wuo u ka bir jo baa-yo fiefię.»

⁴ Baa kã ka bi da ba vaa kakũmbiloęo naęo-i dumelle nande yaaęga-na; hũmelle tũęgu-na. Baa ture ta ba fir-o. ⁵ Nuõmba waa, banamba ta ba piiye baa-ba wuo: «Haba-i daaba-i! Na ce bige-i dumaaęo-na?» ⁶ Yesuę waaę mamaę baa-ba, baa bi waę ma yaa-i baa-ba. Baę piiye dumaaęo-na, baa yaę ba ta baa-yo.

⁷ Baę kãa baa-yo, baa hiel ba jonęorbaa-ba-i haa u huonęu-na aa Yesu wuo nyugũę tĩena-yuo. ⁸ Nuõmba fõęęũ baa hiel ba jonęorbaa-ba-i fara-bei hũmelle-na Yesu tuo wuo

ba dɔrɔ u kã. Banamba kar fielu ta ba jĩna. ⁹ Bamaŋ waa u yaanŋa-na baa u huonŋu-na hiere baa ta ba piye da gbagaga wuɔ:

«Diilonŋo temma si dii.

Itieŋ uŋ saanŋ umaŋ jo, Diilo baa-yo!*

¹⁰ I bĩncɔiŋo-i *Davidi fɔŋgũɔ temma yaa juonŋ!

Diilo migãanŋ-yo hã-ye.

Dɔrwuonŋo temma si dii!»

¹¹ Yesuŋ kaa suur Yerusalemu-i-na, wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka wuɔra ne kumaŋ cieŋ hiere. Bãanŋu naa tĩ tĩ, wuɔ ta baa u hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-i a kã Betani.

Yesu cie yensãanŋu nanŋu kuol

(Matie 21.18-19)

¹² Ku cuo kaala-i-na, Yesubaa-ba sire Betani-i-na ta ba kã *Yerusalemu-i-na, a ne da nyulmu waa Yesu-i-na. ¹³ Ba kaa hi hɔlma namma-i, wuɔ da *yensãanŋu nanŋu fielu gbu caa da fafamma ŋaa ku maanŋ, a ne da ku mammaŋ-huonŋu'i saa waa huonŋu fanŋu-na. Yesu wuɔ haar duɔ ka ne sĩ u ka da bieŋa kuɔ. Uŋ kaa piɛ, wuɔ da fiegbãŋgbãŋlãndu yonŋ du kula. ¹⁴ Wuɔ gbẽ yensãanŋu-i u *hãalãbiemba yufelle-na wuɔ: «Ma bãlãa nyunŋo; nanŋ cɛraa ŋ ji maŋ bieŋa hã molo wuɔ.»

Yesu duɔnya torgociraamba-i hiel-ba Diilodubuɔ-i-na

(Matie 21.12-17; Like 19.45-48; Nsãa 2.13-22)

¹⁵ Yesubaa-baŋ kaa hi *Yerusalemu-i, wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka donya niisuornintaamba-i baa niisãanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa kã ka tisĩŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa se bamaŋ suoraanŋ nɔnsɔr ba huriimba-i ba titieŋa-i nanna, ¹⁶ aa cie-ba wuɔ molo baa suur baa kuusuorŋu Diilodubuɔ dumelle-na. ¹⁷ Uŋ cie mafamma-i, wuɔ bie Diilonŋ-nelma-i tuɔ piye u pigãanŋ-ba wuɔ: «Ma nyegãanŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «*Ba ka ta ba bĩ mi dũŋu-i nilieŋa-i hiere a Diilojaaldũŋu.*»† Ma sĩnni nie namaa ce-ku cuo ba terieŋgu?» ¹⁸ Nel daama kã ka hi *Diilojigãantaamba yuntaamba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i. Baa pãŋ ta ba taara-yuɔ baa komma. A ne da u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor, a ce dumaanŋo-na ba taa ba kãalã-yuɔ. ¹⁹ Bãanŋuŋ juɔ suur huonŋu maŋ nuɔ-i, Yesu-i baa u *hãalãbieŋ baa hel nelleŋ-huonŋa-na.

A haa ŋ nanŋa-i Diilonŋo-na ku fa wɛima

(Matie 21.20-22)

²⁰ Ku cuo kaala-i-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba naar sire bie hũmelle-i. Baŋ kaa hi *yensãanŋu terieŋgu-i, ba'a ba ne da ku kuolaa baa ku yunŋu-i hiere. ²¹ Mamaŋ cie cor hiere ba kãmma-na *Yerusalemu-i-na, maa tĩɛnu Pier. Wuɔ tuɔ piye baa Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, ne, niŋ waasaanŋ yensãanŋu maŋ, ku kuolaa hiere.»

²² Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Haanŋ na nanŋa-i Diilonŋo-na. ²³ Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na haa na nanŋa-i Diilonŋo-na, na gbãa gbẽ tãnuŋ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halanŋ bande-i-na ŋ ka suur nuoraanŋu-na», aa ma bi ce. Ŋga nanŋ waanŋ mamaŋ, da na saa hũu-ma wuɔ ma gbãa ce, ma sie bi ce. ²⁴ Ku'i cie mi ta mi piye baa-na miɛ: Da na ta na cãrã kumaŋ Diilonŋo wulaa, na saaya na hũu-ma wuɔ na daa ku bĩŋkũŋu-i tĩ. Da na hũu-ma, ku yaa Diilonŋo ka hã-na baa-ku. ²⁵ Aa da ŋ'a ŋ cãrã Diilonŋo-i, a ji ne da molo cãlãa-ni, ce kutieŋo-i jande aa ŋ hiel-ma ŋ huonŋa-na, ku yaa nuɔ niŋ cie mamaŋ, na To maŋ dɔrɔ-i-na u ka bi ce-ni jande aa hiel-ma u huonŋa-na. [²⁶ Ŋga da na'a na sa hiel nuonŋ-maama-i na hɔmmu-na, na To maŋ dɔrɔ-i-na, u sie bi hiel namaa maama-i u huonŋa-na.]»

Hai hãa Yesu-i hũmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(Matie 21.23-27; Like 20.1-8)

²⁷ Yesubaa-baŋ kaa hi *Yerusalemu-i, baa kã *Diilodubuɔ-i-na. Yesu wuɔ tuɔ wuɔra u bĩŋ dumelleŋ-huonŋa-na. *Diilojigãantaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma

* 11:9 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 118.25-26 † 11:17 Isayi (Ésaïe) 56.7

pigãataamba-i a naara nelle bĩncuamba sire jo u wulaa ²⁸ji yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ mamaŋ daama-i, hai moloŋo-i hãa-ni hũmelle-i ŋ ta ŋ ce-ma?»

²⁹Yesu wuɔ cira: «Mi ka bi yuu-na baa nelma diei, da na sie-mi, mi ka pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hũmelle-i.» ³⁰Aa naa yuu-ba wuɔ: «Hai moloŋo-i naa puɔr Nsãa jo ji tuɔ *batiŋeŋ nuamba-i? Diiloŋo'i naa puɔr-o waa nelbiliemba'i naa puɔr-o?» ³¹Baa doŋ ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Die cira Diiloŋo'i puɔraa-yo, u ka cira: «Naŋ suyaa-ma dumaŋo-na bige-i cie na saa hũu u nelma-i?» ³²I sie bi sie cira nelbiliemba'i puɔraa-yo.» Nuamba-i hiere baa suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbiloŋo, da ŋ da ba ciera nelbiliemba'i puɔraa-yo, maacemma haraa-bei. ³³Baa naa ba cira: «I saa suɔ moloŋo maŋ naa puɔr-o.»

Yesu wuɔ bi cira: «Muɔ mi sie bi pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ mamaŋ daama-i.»

12

Suontieŋo naŋo baa u maacenciraamba (Matie 21.33-46; Like 20.9-19)

¹Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ bie gbãncini tuɔ naŋ baa-ba wuɔ: «Naacolŋo naŋo diyaa *eresẽ-suonŋu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hiŋ fuonŋu ba da ba ta ba kãmal eresẽ-i, aa ce felge ba ta ba nyugũŋ ba niya suonŋu-i. Uŋ cie mafamma-i, u bie maacenciraamba jĩna-kuɔ aa ta kã nelle.

²«Tibibieŋa karmaŋ juɔ hi, wuɔ puɔr u maacembiloŋo naŋo-i maacenciraamba wulaa, wuɔ u ji hũu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. ³Maacembiloŋ uŋ juɔ, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o ba saa hã-yo biŋkũŋgu. ⁴U tiraa puɔr maacembiloŋo naŋo ba wulaa. Baa muo ufaŋo-i kaasĩnya-yuɔ aa naa tuora-yuɔ. ⁵U tiraa puɔr maacembiloŋo naŋo ba wulaa. Baa ko ufaŋo-i. Ba muyaa ba fõŋgũɔ aa ko ba fõŋgũɔ. ⁶Maacembieŋa ji tĩ suontieŋo wulaa aa ku tĩe u beduɔla yaa-i. U cira: «Fiefie fuɔ, mi ka puɔr mi beduɔla yaa ba wulaa. Fuɔ duɔ kã, ba ka kãŋ-yo.» Aa ce bepolŋo sire ta. ⁷Maacenciraambaŋ juɔ'a ba ne da bepolŋo jo, baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotieŋo yaa juɔŋ daayo, yaan duɔ jo i ko-yo aa ciiluŋgu ce mie kũŋgu.» ⁸Ba siire ku yaa nuɔ-i, naacombiloŋ uŋ hii, a bel-o ko-yo, aa hel baa-yo suonŋu-na ka nanna.»

⁹Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontieŋ daa u ka ce bige-i fiefie-i-na? U ka jo ji ko maacenciraanŋ daaba-i aa hã banamba baa suonŋu-i. ¹⁰Na saa kalaŋ nel daama-i Diiloŋ-nelma-na wei wuɔ:

«*Dũmarãambaŋ cĩnaana kpãŋkpara maŋ,
u yaa juɔ bella dũŋgu-i.*

¹¹Ku cie nerma mie i wulaa.

Itieŋo yaa wuɔ ma ce dumaŋo-na.»*

¹²*Yuifu ba yuntaamba pãŋ suɔ wuɔ Yesu naanŋ gbãnalãanŋ daaku-i hã ba yaa-i. Baa ta ba taara ba bel-o. A ne da ba taa ba kãalã nuamba-i, baa naa ba yaŋ-yo aa ta.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei? (Matie 22.15-22; Like 20.20-26)

¹³Ku huonŋu-na, baa ji puɔr *Fariŋiebaa-ba namba-i baa *Erɔdi baamba namba-i Yesu wulaa, wuɔ ba ka gbãŋ baa-yo bel-o fuɔ fereŋ nuŋ-ãndaanŋu-na. ¹⁴Baŋ kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ waŋ ninsonŋo yaa-i, ŋ sa kãalã nelieŋo baa ŋ ninsonŋo-i, ŋ sa bi ce cieluɔ. ŋ gbu ŋ pigãaŋ nuamba-i Diiloŋ-hũmelle yaa kelkel.» Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saanu baa mie hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Orome ba *jãmatigi-i wei?»

¹⁵Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Na taara na cure muɔmei wei? Hãa-miŋ warbelle mi ne.» ¹⁶Baa hã-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba cie hai yunŋu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Orome ba jãmatigi yunŋu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyegãanŋ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãanŋ Orome ba jãmatigi yerre'i die.»

* 12:11 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 118.22-23

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ da ku waa j̄amatigi k̄uŋgu-i, p̄aŋ-kuŋ na h̄a j̄amatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diiloŋ-k̄uŋgu-i, na bi p̄a-ku na h̄a Diiloŋo-i baa-ku.» U k̄uŋ kuɔ cu ba h̄ommu-i.

Kuomba siremmaŋ-k̄uŋgu-i
(*Matie 22.23-33; Like 20.27-40*)

¹⁸ *Sadus̄ēbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banaŋ baa k̄a ka gb̄ē Yesu-i wuɔ: ¹⁹ «H̄aal̄atie, *Moisi nyeḡaŋ nelma namma h̄a-ye wuɔ: «*Umaŋ duɔ saa da biloŋo baa u cieŋo-i aa ku aa yaŋ-yo, u h̄aŋo saaya u bie-yo a hoŋ biloŋo h̄a kuloŋo-i.*»[†] ²⁰ A ne da naacombiamba namba waa nieh̄ai ba nyu wulaa. M̄oŋo sire j̄a cieŋo, u saa da biloŋo baa-yo aa ku. ²¹ Umaŋ cuu-yo, u bie cieŋo-i u saa da bis̄almba baa-yo, fuɔ u ku aa yaŋ-yo. Sieliŋ-wuoŋo-i maaduɔma. ²² Ba kuu dumei ka gbuo hiere unaa saa ji da biloŋo baa cieŋ daayo-i. Ku huonŋu-na, cie fuɔ fere suɔ tuɔ nyaanu-bei. ²³ Ba hieroŋo-na baŋ diyaa-yo ba cieŋo cor, kuonŋ da ba ji sire, u ka ce hai wuoŋo-i?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Na piera. Aa na suyaa kumaŋ cie na pira wei? Na saa suɔ Diiloŋ-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i ku'i cie. ²⁵ Na saa da, kuonŋ da ba ji sire, cadiile sie waa. Ba ka waa ŋaa *d̄or̄p̄or̄uɔr̄biemba. ²⁶ Kumaŋ ŋaa kuomba siremmaŋ-k̄uŋgu-i, Moisiŋ piiye d̄āamu naŋ bilaa p̄erfielu[‡] maŋ du maama-i Diiloŋ-nelma-na terienŋu maŋ nuɔ-i, na saa kalaŋ ku terienŋu-i wei? Ma nyeḡaŋ terienŋu-na wuɔ: Diiloŋo gb̄ē Moisi-i wuɔ: «**Abiramu Diiloŋo yaa muɔŋo-i, *Isaki Diiloŋo yaa muɔŋo-i, *Yak̄obu Diiloŋo yaa muɔŋo-i.*»[§] ²⁷ Ku piḡaŋ wuɔ Diiloŋo-i cic̄l̄mantaŋ-wuoŋo, bikuonŋ-wuoŋo s̄i. Na piera bai.»

Nelma maŋ dii yunŋu Diiloŋ-nelma-na
(*Matie 22.34-40; Like 10.25-28*)

²⁸ *Ānj̄inamma piḡatienŋo naŋ uŋ daa Yesu suyaa *Sadus̄ēbaa-ba siema, wuɔ pie u caŋ-nu a yuu-yo wuɔ: «Diiloŋ uŋ cīera i tie wuɔ h̄ūmienŋa maŋ hiere, hade-i yunŋu?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «H̄ūmelle maŋ yunŋu, di yaa daade: «**Isirahel-baŋ namaa, karaŋ na t̄ūnni-i! Diiloŋo yaa Itienŋo-i u diei yoŋ. ³⁰ ŋ saaya ŋ d̄ol Itienŋo-i Diiloŋo-i baa ŋ huonŋa-i hiere, baa ŋ kus̄uŋgu-i hiere, baa ŋ ānj̄oŋuɔma-i hiere, baa ŋ f̄oŋḡūɔ-i hiere.*»^{*} ³¹ Mamaŋ cuu mafamma-i ma yaa daama: «*ŋ saaya ŋ d̄ol ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ d̄ol ŋ fere dumaa.*»[†] Diiloŋ uŋ'a i tie wuɔ h̄ūmienŋa maŋ hiere, a h̄ai-waŋ daaya yaa yunŋu.»

³² Ānj̄inamma piḡatienŋ wuɔ cira: «H̄aal̄atie, ŋ waŋ ninsoŋo, Diiloŋo dii u diei yoŋ, unano si dii yaŋga naŋga. ³³ Terienŋu faŋgu-na, ku saaya nelienŋo nelienŋo, u d̄ol-o baa u huonŋa-i hiere, baa u ānj̄oŋuɔma-i hiere, baa u f̄oŋḡūɔ-i hiere; aa u saaya u d̄ol u nanolŋo-i ŋaa uŋ d̄ol u fere dumaa. Kufanŋu b̄oyaa t̄ammaŋ-niini p̄amma-na.»[‡] ³⁴ Yesu wuɔ ne da u siyaa-yo baa c̄ēc̄ēmuŋgu. Wuɔ cira: «ŋ saa maa baa *Diiloŋ-nelle-i.» A hel mafamma-na, molo saa tiraa sie yuu-yo baa weima.

Koŋkortienŋo bige-i baa Davidi-i?
(*Matie 22.41-46; Like 20.41-44*)

³⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ bie Diiloŋ-nelma-i tuɔ piiye u piḡaŋ nuɔmba-i *Diilo-dubuo-i-na aa ji yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie Diiloŋ uŋ p̄aa nuŋgu-i aa saŋ *Koŋkortienŋo maŋ, *ānj̄inamma piḡaataamba ta ba piiye wuɔ u ka waa *Davidi h̄āyēl̄ŋo? Ba taara ba waŋ wuɔ nie dumano-na? ³⁶ Ma s̄i Davidi fuɔ fere-i, *Diiloŋ-Yalle cie u nyeḡēŋ-ma wuɔ: «*Itienŋo gb̄ē mi Tienŋo-i wuɔ: «Jo ŋ ji t̄iēna mi caŋ-nu*

aa ŋ yaŋ mi mal ŋ biḡāar̄āamba-i h̄a ŋ ce ŋ b̄aŋgu-i bei.»[‡]

³⁷ «Diiloŋ uŋ p̄aa nuŋgu-i aa saŋ Koŋkortienŋo maŋ, Davidi fuɔ fere b̄i-yo u Tienŋo, u ce nie aa ce u h̄āyēl̄ŋo yoŋ?»

[†] 12:19 Ānj̄inamma tiyemmanŋ-s̄ebe (Deutéronome) 25.5-6   [‡] 12:26 Helmanŋ-s̄ebe (Exode) 3.2-6

[§] 12:26 Helmanŋ-s̄ebe (Exode) 3.2,6   ^{*} 12:30 Ānj̄inamma tiyemmanŋ-s̄ebe (Deutéronome) 6.4-5

[†] 12:31 Buolmanŋ-s̄ebe (Lévitique) 19.18   [‡] 12:36 Gb̄eliemanŋ-nal̄āŋgu (Psaume) 110.1

Yesu firiiye ānjīnamma pigāataamba-i
(*Matie 23.1-36; Like 20.45-47*)

Nuomba b̄oi waa ta ba nu Yesu tuō piiye. U nelma taa ma d̄olnu-bei ma cor. ³⁸ Wuō tuō piiye baa-ba wuō: «Bilaan̄ na fere, baa na ta na ce *ānjīnamma pigāataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jon̄gorb̄ōmb̄ōmbaa, aa da ba waa nuōmba-na, ba taara ba ta ba pie ba jaal-ba. ³⁹ Da ba suur *Diilonelhāalādūngu-na, sis̄o da ba kā k̄alle maṅ nuō-i, ba taara ba t̄iena yaan̄-na. ⁴⁰ Da ba ce ba bel diilon̄o-i a h̄ūu bikulcaamba nagān̄-niini-i wuo-ni, a ne da da ba'a ba cārā Diilon̄o-i ba cārā-yuō da agaga wuō nuōmba cira bafamba faa. Kumaṅ ka haa-bei, ku ka balaṅ cor.»

Bikulciēṅo naṅo maama
(*Like 21.1-4*)

⁴¹ Ku huōngu-na, Yesu wuō kā ka t̄iena kekerien̄gu caan̄gu-na *Diilodubuō-i-na tuō ne nuōmba ta ba dii ba gbeija-i ba hā Diilon̄o-i. Waamba b̄oi taa ba kā ba dii gbeib̄ōmb̄ōmbaa. ⁴² Bikulces̄ūntien̄o naṅo jo ji dii tāmabien̄a hāi. ⁴³ Yesu wuō b̄i u *hāalābiemba-i a tuō piiye baa-ba wuō: «Yaan̄ mi waṅ ninsoṅo-i baa-na: Cien̄ daa uṅ diyaa kumaṅ, ku maaraa banambaṅ diyaa kumaṅ hiere. ⁴⁴ Bafamba paraa dii aa yaṅ boluōngu; ṅga cien̄ daa uṅ diyaa kumaṅ, ku yaa waa u yun̄gu-na yon̄; kuan̄gu si dii yaṅga naṅga.»

13

Mamaṅ ka da nelbiliemba-i aa miwaan̄o suō duō t̄i
(*Matie 24.1-2; Like 21.5-6*)

¹ Yesuṅ juō tuō hel *Diilodubuō-i-na, u *hāalābilon̄o naṅo tuō piiye baa-yo wuō: «Hāalāt̄ie, ne dubuō daayo temma-i! Ne baṅ maa-yo baa tām̄piēṅa maṅ! A faa cor!»

² Yesu wuō cira: «Ṽ daa dūngu maṅ daaku-i ke? Yiin̄gu dii baa yin̄gu ku ka fara hiere h̄iema-na!»

(*Matie 24.3-14; Like 21.7-19*)

³ Baṅ kaa hi *Olivi-tibinni-tānūngu-i, Yesu wuō t̄iena bir u yaan̄ga-i *Diilodubuō-i-na. A ne da huōngu fan̄gu-na, Pier baa Sake baa Nsāa, a naara Āndere, ba yaa waa baa-yo yon̄. Baa yuu-yo wuō: ⁴ «Hāalāt̄ie, niṅ waan̄ nelma maṅ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suō ma cemman̄-huōngu-i?»

⁵ Yesu wuō cira: «Gbāan̄ molo baa ji pira-nei. ⁶ Nuōmba b̄oi ka jo ji biē mi yerre-i ce-de bafamba diele. Uman̄ duō jo, u ka cira wuō Diilon̄ uṅ pāa nun̄gu-i wuō u ka saan̄ *Koṅkortien̄o maṅ, u yaa ufan̄o-i. Ba ka pira nuōmba b̄oi. ⁷ Da na ji da berru ce terni-na hiere, baa na tie holle. Mafamma saaya ma ce, ṅga miwaan̄o t̄imma'i siē pāṅ waa huōngu fan̄gu-na. ⁸ Nuōmba kaa ta ba gāṅ siyaabaa siyaabaa, baa nilēiṅa nilēiṅa. H̄iema kaa ta ma wuōra ma sagalla. Nyulmu kaa bi waa. Nifanni-i daani-i hiere hāan̄o. Ku domma'i dumaan̄o-na.

⁹ «Namaan̄o-i, mi ka gbuya-nei j̄ina. Ba ka b̄i-na fāamaambaa-ba wulaa. Ba ka muo-na *Diilonelhāalādūnni-na. Ba ka kā baa-na fōṅgōtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Huōngu fan̄gu'i nuō-i na ka da na fere piiye mi maama-i baa-ba. ¹⁰ Aa miwaan̄o suō duō t̄i, nuōmba-i nilēiṅa-na hiere ba saaya ba nu *Neldōdōlma-i ka saa. ¹¹ Da ba ji bel-na ta ba kā baa-na fāamaambaa-ba wulaa, baa na tie holle wuō na siē ka suō naṅ ka waṅ mamaṅ. Da na ka hi, mamaṅ da ma ka par hā-na, na waṅ ma yaa-i. Ma siē ji hel namaa hōmmu-na, ma kaa hel *Diilon̄-Yalle huōṅ-na.

¹² «Banamba kaa bel ba fereṅ hāmba-i a hā ba ko-ba, banamba ba fereṅ mōlbaa, banamba ba bisālm̄ba, banamba bi sire pu baa ba b̄incuōmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ¹³ Nuōmba-i hiere ba kaa bigāan̄-na mei maama-na. ṅga uman̄ duō nyaar ji hi ku bālma-i, kutien̄o ka kor.»

(*Matie 24.15-28; Like 21.7-19*)

¹⁴ «Nuoni man da η kalan terienj daaku-i, η gbān kpelle η suō ku yungu-i. Da na ji da Terbiēnatiejo juō ji tīena terienju man u saa saaya u tīena-kuō*, namaa namañ da na ji waa *Yude-i-na, na ta na gbar na kā tānniñ. ¹⁵ Umanj duō ji waa u dūngu dōrō-i-na, u hiire u tuō gbar; u baa cira u suur bie bīnkūngu dūngu-na. ¹⁶ Umanj duō ji waa suonj-nu, u baa cira u jo cīñ-nu ji bie waan-jongoro. ¹⁷ Kusūntaamba-i baa biantaamba-i, sūlma haraa-bei yinni fanni-na. ¹⁸ Taa na cārā Diilonj-i ku baa ji ce waan-huonju. ¹⁹ Diilonj un jīena miwaanj-i ji hi baa nyungo, yaahuolo manj temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa da ma hel ufañj-na, u temma sa ji da-ba. ²⁰ Kuō Itienjo saa naa hiel kunangu yin daani-na, molo naa saa kor. Ŋga u yufellenj hilaa bamanj nuō-i, u nie ba yaa-i aa hiel kunangu nie.

²¹⁻²² «Na saa da, coikartaamba ka ta ba jo; umanj duō jo, wuō Diilonj un pāa nunju-i wuō u ka saanj *Konjortienjo manj, u yaa ufañj-i, banamba ka cira bafamba *Diilopōpuōrbiemba. Ba ka ce nelma bōi baa gberē-weima bōi da ba pira halle Diilonj yufellenj hilaa bamanj nuō-i. A ce dumaanjo-na, umanj duō ji gbē-na wuō Diilonj un pāa nunju-i wuō u ka saanj Konjortienjo manj uu dii bande, sisō uu dii daalei, baa na hūu-ma, u tāal-na. ²³ Terienju fanju-na, bilaanj na fere, mi gbuōya-nei jīna.»

(Matie 24.29-31; Like 21.25-28)

²⁴ «Yaahuolo daa duō tuō bāl, bāanju ka bir cure, ceñjo ka ce da bīntūu. ²⁵ Mōenja ka par diire, bīmbīnni manj dōrō-i-na hiere ni ka halanj ni fonni-na. †

²⁶ «Huonju fanju'i nuō-i ba ka da *Molonj-Bienjo jo duherru-na. Ba ka da u yuntesīnni-i baa u bōboima-i. ²⁷ Duō jo, u yufellenj hilaa bamanj nuō-i, u ka ce *dōrōpuōrbiemba wuōra terni-na hiere baa hīema-na hiere a tigiñj-ba terduonj-nu.»

(Matie 24.32-35; Like 21.29-33)

²⁸ «Na saa da *yensāanju-i, da na ji da ku caa fielu-i, na bi suō kerre ifelle hii. ²⁹ Kuuduonju yaa-i, da na bi ji da mamanj daama ce, na saaya na suō wuō *Molonj-Bienjo jomma piyaa. ³⁰ Mi wanj ninsonj-i baa-na, nel daama ka ce hi fiēfiē ku nuōmba namba aa ba suō ku. ³¹ Dōrō-i baa hīema-i ni ka gbuo, Ŋga mei nelma sa ji gbuo dede.»

(Matie 24.36-44)

³² «Ŋga kumanj ŋaa yiñju fanju fere-i, sisō huonju fanju fere-i, molo sa suō-ku. Halle *dōrōpuōrbiemba famba fere-i dōrō-i-na baa Bepolj fuō fere-i, ba sa suō-ku. Tuonjo yaa suyaan-kuñ u diei yonj. ³³ Nanj'a na sa suō yiñju-i, baa na duōfūj. ³⁴ Mi gbāa saa-ku baa naacoljō nanj maama. U taa u kā nelle. Unj'a u ta, u dii u dumelle weima-i hiere u maacembiemba nanj-na; nelienjo nelienjo baa u maacemma. Unj cie mafamma-i, u wanj baa umanj taa u niya fondumelle-i wuō: «Baa duōfūj!» ³⁵ Terienju fanju-na, baa na bi duōfūj, na sa suō dumellentienj unj ka jo huonju manj nuō-i: U ka jo dānambāan-nu wa, isuōhollej wa, kōhōlaamba-na wa, cucuuyun-nu wa, na sa suō. ³⁶ Duō fie jo huonju huonju, na baa yanj u jo ji da na duōfūj. ³⁷ Miñ waanj mamanj daama-i baa-na, mi bi wanj maaduōma famma yaa-i baa nuōmba-i hiere wuō ba baa duōfūj.»

14

Ba saa Yesu belmanj-maama-i

(Matie 26.1-5; Like 22.1-2; Nsāa 11.45-53)

¹ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjīnamma pigāataamba taa ba taara nelma da ba cure Yesu-i gbāa bel-o ko-yo. *Kōrsīnni tīmmanj-ponsaanju-i, baa *banj'a ba sa dii siini-i *buruo manj nuō-i u kūñgunj juō tīe yinni hāi aa da ni hi, ² baa ta ba piie wuō: «I saa saaya i bel-o ponsaanju hōlma-na ni ma'i sī ku ka du.»

Cienjo nanjo kūōna natikolo Yesu yungu-na

(Matie 26.6-13; Nsāa 12.1-8)

³ Yibienja fañj-na Yesu waa Betani baa u *hāalābiemba-i tuō wuō niwuoni *jardāamanj waa Simō manj nuō-i u dumelle-na. Cienjo nanjo jo baa natikolo nanjo *alabati-kamoelenj.

* 13:14 Daniēl (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11 † 13:25 Niēñ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.10; 34.4.

Natikolo faɲo cie baa *naar-yɔmma ma kula. U sully waa kpelle. Uɲ juɔ, wuɔ kaya kamoele nuɲgu-i aa kɔnna natikolo-i Yesu yuɲgu-na. ⁴ Nuɔmba maɲ waa, banamba hɔmmu pɔɲ du baa cieɲ daayo-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i cie u bɛna natikolofefeiɲ daayo-i temma-i? ⁵ Uu naa gbɔa suor-o *deniebaa nuɔsɔ komuɔna ndii a kɔyɔ sɔntaamba-i.» Aa ta ba waana. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaɲ cieɲo fiisa! Bige-i cie na ta na guɔla u huɔɲga-i? Uɲ cie kumaɲ miɛ daaku-i, ku faa. ⁷ Sɔntaamba-i dii baa-na bɔaɲgu-i baa isuɔɲgu-i; na gbɔa kɔyɔ-bei huɔɲgu maɲ dɔlaanu-nei. Ŋga muɔmi si dii baa-na gbula. ⁸ Cieɲ daayo cie u kuusaanuɲgu yaa-i: U kɔna natikolo-i miɛ tuɔ cie mi kuliɲ-yiɲgu yaa-i. ⁹ Yaɲ mi waɲ ninsɔɲo-i baa-na: *Neldɔdɔlma da ma waɲ terieɲgu terieɲgu hiɛma-na bande-i-na, cieɲ daa uɲ cie mamaɲ daama-i, ba ka bi ta ba waɲ-ma nuɔmba ta ba suɔ-ma.»

Yuda suora Yesu-i
(*Matie 26.14-16; Like 22.3-6*)

¹⁰ Yesu *hɔalɔbieɲ cɔncieluo ba hɔi baamba-na, ba naɲ bɔɲ umaɲ *Yuda-Isikaro-i, wuɔ ta ka waɲ baa *Diilɔɲigɔntaamba yuntaamba-i wuɔ fuɔ gbɔa kɔyɔ-bei ba bel Yesu-i. ¹¹ Kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei. Baa pɔ nuɲgu baa-yo wuɔ duɔ gbɔa ce-ma, ba ka hɔ-yo gbeɲa. Yuda wuɔ doɲ tuɔ taara uɲ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Yesu ce kɔrsɔnni tɔmmaɲ-ponsaɲgu-i baa u hɔalɔbiemba
(*Matie 26.17-25; Like 22.7-14,21-23; Nsɔa 13.21-30*)

¹² *Baɲ'a ba sa dii siini-i *buruo maɲ nuɔ-i u ponsaɲgu yidiɛlɔɲgu-na, baɲ koɲ *kɔrsɔnni tɔmmaɲ-ponsaɲgu niikonni-i yiɲgu maɲ nuɔ-i, Yesu *hɔalɔbiemba yuu-yo wuɔ: «Hɔalɔtie, ŋ taara i ka ce kɔrsɔnni tɔmmaɲ-ponsaɲgu niwuoni-i terieɲ haku-i nuɔ-i a hɔ-ni?» ¹³ Yesu wuɔ waɲ baa ba hɔi wuɔ: «Kɔaɲ nellenɲ-huɔɲga-na na ka da naacolɲo naɲo tɔyɔa hɔmmaɲ-bɔnaɲga, na cu u huɔɲ-nu. ¹⁴ Duɔ ka suur dumelle maɲ nuɔ-i, na suur baa-yo. Da na suur, na waɲ baa dumellentieɲo-i wuɔ hɔalɔtieɲ wuɔ u pigɔaɲ-na dɔɲgu maɲ uɲ ka hɔ-yo baa-ku u wuɔ kɔrsɔnni tɔmmaɲ-ponsaɲgu niwuoni-i baa u hɔalɔbiemba-i. ¹⁵ U ka pigɔaɲ-na dubuɔ naɲo dɔrɔ-i-na. U tigiɲ tɔ; bɔmbɔnni-i dii-yuɔ. Na ce niwuoni-i kusuɔɲ-nu'i i ka wuɔ.» ¹⁶ Hɔalɔbiemba ta. Baɲ kɔa ka hi, ba bi da-ma ŋaa Yesuɲ waɲ-ma dumaa. Baa ce niwuoni-i.

¹⁷ Bɔaɲguɲ juɔ suur, Yesu wuɔ jo baa u hɔalɔbieɲ cɔncieluo ba hɔi baamba-i. ¹⁸ Baɲ juɔ tɛna ta ba wuɔ niwuoni-i, Yesu wuɔ cira: «Yaɲ mi waɲ ninsɔɲo-i baa-na: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔɲ-nu; kutieɲo-i dii tuɔ wuɔ baa-mi bande-i-na.» ¹⁹ Ba yammu pɔɲ vɔa. Baa ta ba yuu-yo ba da-ba-diei. Umaɲ duɔ puur wuɔ: «Hɔalɔtie, muɔmei wei?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Kutieɲo dii hɔalɔbieɲ cɔncieluo ba hɔi baɲ namaa hɔlma yaa nuɔ-i; kutieɲo wuɔ baa-mi kaladuɔɲ-nu. ²¹ *Moloɲ-Bieɲo ka ku ŋaa Diilɔɲ-nelmaɲ waɲ-ma dumaa, nuharuɲgu si dii-mei. Ŋga umaɲ ka hɔ-ba baa-yo ba ko-yo, sɔlma haraa kutieɲo-na; bɔlbɔl uu naa baa hoɲ.»

(*Matie 26.26-30; Like 22.15-20; Kor. dɛ. 11.23-25*)

²² Baɲ waa ta ba wuɔ niwuoni-i, Yesu wuɔ ji bie *buruo, aa jaal Diilɔɲo-i aa bɔlnu-yuɔ hɔ-ba aa cira: «Hɔyɔaɲ, mi kɔma yaa daama.» ²³ Ku huɔɲgu-na, u bie duvɛɲo ciɲ-na aa jaal Diilɔɲo-i aa hɔ-ba baa-yo ba nyɔɲ hiere. ²⁴ Baɲ juɔ nyɔɲ tɔ, wuɔ cira: «Mi tɔmma yaa-i; tobisɔfelenniɲ-tɔmma yaa-i. Ma ka kɔnna nuɔmba bɔi maa-na.» ²⁵ Aa cira: «Yaɲ mi waɲ ninsɔɲo-i baa-na: Ni *Diilɔɲ-nellenɲ sɔ, mi sie tiraa nyɔɲ duvɛɲo.» ²⁶ Ku huɔɲgu-na, baa hɔl neini gbeliɲ Diilɔɲo-i aa sire ta kɔ *Olivi-tibinni-tɔnuɲgu-na.

Yesu gboya Pier wuɔ u ka cɔina-yuɔ
(*Matie 26.31-35; Like 22.31-34; Nsɔa 13.36-38*)

²⁷ Yesubaa-baɲ kɔa *Olivi-tibinni-tɔnuɲgu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa u *hɔalɔbiemba-i wuɔ: «Ma nyegɔaɲ Diilɔɲ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka ko ɔnciɔnaɲo-i aa yaɲ tɔlmba pisɔllɔ.*» *» Yesu wuɔ cira: «Terieɲgu faɲgu-na, namaa na ka nanna-mie hiere. ²⁸ Ŋga da mi ji sire, mi ka kɔ ka cie-na *Galile-i-na.»

* 14:27 Sakari (Zacharie) 13.7

²⁹ Pier wuɔ cira: «Banamba da ba fie nanna-nie, wuɔ fuɔ mi cɛraa mi nanna-nie.»

³⁰ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni, nyuŋgo daayo-na, isuɔduɔŋ daaku-na, kɔhɔldiɛlɛŋo sie hi tir bu, ŋ ka cīina-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³¹ Pier wuɔ dii u naŋga-i dāamu-na wuɔ da ba fie'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Banamba bi waŋ maaduɔma.

Yesubaa-ba k̄aa Getisemane
(*Matie 26.36-46; Like 22.39-46*)

³² Ku huɔŋgu-na, Yesubaa-ba sire k̄a terieŋgu naŋgu-na ba bī-ku Getisemane. Baŋ k̄aa, Yesu wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tīenaanaŋ bande mi ka cārā Diiloŋo-i aa jo.»

³³ Uŋ'a u ta, wuɔ ta baa Pier, baa Sake a naara Nsāa. Baŋ k̄aŋ hūmelle-na, u holle doŋ ta di tie, korma ta ma da-yo. ³⁴ Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Mi huɔŋga si dii huɔŋga; tīenaanaŋ bande na cie-mi. Baa na duɔfūŋ!» ³⁵ Aa k̄a yaaŋ-na cɛlle ka dūuna tuɔ cārā Diiloŋo-i wuɔ duɔ sie u baa yaŋ yaahuolo daayo haa-yuɔ. ³⁶ Uŋ waŋ mamaŋ ma yaa daama, u ciera: «Baba, weima si dii mamaŋ gbāa yar-ni cemma, jande maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ŋga baa fer-muɔ, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.»

³⁷ Ku huɔŋgu-na, wuɔ sire duɔ ji ne Pierbaa-ba-i; a jo ji da ba kuraa duɔfūŋ. Wuɔ cira: «Simɔ, ŋ duɔfūŋ wei? Halle ŋ saa gbāa tīena da huɔŋgu cɛlle, ŋ yaŋ duɔfūmmu nuɔl-ni. ³⁸ Baa na duɔfūŋ, taa na cārā Diiloŋo-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaŋgu cemma-na. Ānfafamma cemmaŋ-maama dii nelbiloŋo huɔŋga-na, ŋga ku fōŋgūɔ yaa si dii-yuɔ.» ³⁹ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ tiraa bir ta ka cārā Diiloŋo-i baa nelduɔŋ daama yaa-i.

⁴⁰ Uŋ kaa cārā tī aa bir jo hāalābiemba wulaa, wuɔ jo ji da duɔfūmmu yirii-ba. Ba saa suɔ baŋ ka waŋ mamaŋ baa-yo. ⁴¹ Wuɔ tiraa bir ta. Uŋ kaa bir tuɔ jo sieliŋ-jomma-i, wuɔ jo ji gbē-ba wuɔ: «Na saa duɔfūŋ ye dumaa wei? Ku hii. Ba ka hā āmbabalmanciraamba baa *Moloŋ-Bieŋo-i. ⁴² Siireŋ i ta, umaŋ ka hā-ba baa-mi u'i juɔŋ daayo.»

Yesu belma hii
(*Matie 26.47-56; Like 22.47-53; Nsāa 18.3-12*)

⁴³ Nelma saa ji tī Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da *Yuda juɔ ji tuɔ yiera baa nelpūŋgu naŋgu u huɔŋgu-na. Yuda nuŋgu waa baa u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i. Bamaŋ waa baa-yo, banamba waa baa jigāmmu, banamba bōeŋa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjīnamma pigāataamba-i, a naara nelle bīncuɔmba yaa naa puɔraa-ba.

⁴⁴ A ne da baŋ'a ba jo, Yuda gbuɔya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā umaŋ jaal-o, u yaa-i, na bel-o fafamma na k̄a baa-yo.» ⁴⁵ Baŋ juɔ ji hi, wuɔ pie Yesu caaŋ-nu aa naa cira: «Hāalātīe» aa pūrā-yuɔ jaal-o. ⁴⁶ Bamaŋ waa u huɔŋgu-na baa bi pāŋ pie bel Yesu-i. ⁴⁷ Hāalābiloŋo naŋ wuɔ pāŋ fa u jigāŋga-i hiel-ka a jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntieŋo maacembiloŋo tūŋgu-i a yer-ku. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōeŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁴⁹ Ma sī i da i-naa yinni maŋ joŋ *Diilodubuɔ-i-na ke? Mi k̄a mi waŋ Diiloŋ-nelma-i mi pigāaŋ nuɔmba-i kusuɔŋ-nu'i. Bige-i cie na saa sie bel-mi? ŋga mamaŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na, ma saaya ma ce ku'i cie.» ⁵⁰ Hāalābiemba gbar hiere aa yaŋ-yo.

⁵¹ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba k̄a baa-yo, naacombiloŋo naŋo cu ba huɔŋ-nu. Naacombiloŋo faŋ wuɔ naaŋ kompaŋga yoŋ u kūɔma-na. Bamaŋ bilaa Yesu-i, baa k̄a nii-yuɔ da ba bel-o.

⁵² Wuɔ nanna kompaŋga-i hā-ba aa gbar tāmporuŋgu.

Ba k̄aa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa
(*Matie 26.57-68; Like 22.54-55,63-71; Nsāa 18.13-14,19-24*)

⁵³ Baŋ bilaa Yesu-i, baa k̄a baa-yo *Diilojigāntaamba yuntieŋo cīŋgu-na. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bīncuɔmba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa terieŋgu-na. ⁵⁴ A ne da baŋ taa ba k̄a baa Yesu-i, Pier wuɔ yaŋ ba maa aa suɔ cu ba huɔŋ-nu k̄a ka suur baa-ba Diilojigāntaamba yuntieŋo cīŋgu-na. Uŋ suurii, wuɔ k̄a ka tuɔ yiraŋ dāamu baa bamaŋ nieyaŋ dumelle-i. ⁵⁵ Diilojigāntaamba yuntaamba-i a

naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara äntäälamma da ba haa Yesu-i-na da ba gbäa ko-yo, nga ma saa däl-ba. ⁵⁶ Nuomba bəi taa ba kar coima-i ba haa-yuə, nga ba nelma taa ma hel ma-naa honniŋ. ⁵⁷ Banəŋ baa sire baa coiŋ daama-i ta ba piiye wuə: ⁵⁸ «I nuə u ciera wuə: «Nelbiliembanj maa *Diilodubuə manj daayo-i, mi ka muonu-yuə aa ma uufeleŋo yinni siei həlma-na; ufaŋo sie waa nelbilieŋ uumaŋo.»» ⁵⁹ Halle banj fie waŋ mafamma-i, ma saa ce kuuduəŋgu. ⁶⁰ Diilojigāntaamba yuntieŋ wuə sire yiera nuomba-na aa naa cira: «Naacolŋ nuə, banj cāl-niŋ nanj'a niē?» ⁶¹ Yesu saa seŋ sūnuŋgu yuə. Wuə cira: «Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuə u ka saanj *Konkortieŋo manj, u yaa nuəŋo-i wei? Iŋ tuolnuŋ Diiloŋo manj, fuə bieŋo'i nuəŋo-i wei?»

⁶² Yesu wuə cira: «Muəmei.» Aa naa cira: «Yiingu dii baa yiingu na ka da *Moloŋ-Bieŋo tīenaana Itieŋo caaŋgu-na. Na ka da u hilaa dərə-i-na duherru suuye-yuə u tuə jo.» ⁶³ Uŋ waan mafamma-i, Diilojigāntaamba yuntieŋo huəŋ kaa pāŋ du; wuə fa fuə fereŋ jongorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «I si dii die ka tiraa yuu moloŋo! ⁶⁴ Uŋ tuoraaya Diiloŋo-i namaa na'a niē?» Baa sire hiere wuə u cālāa, keŋe u saa baa kuliŋgu. ⁶⁵ Banamba pāŋ ta ba tu taalni yuə, aa naa vaa u yufieŋa-i aa ta ba dudul-o. Da ba dudul-o, ba yuu-yo wuə: «Iŋ suyaa umaŋ muyaa-ni wei? Bī kutieŋo yerre-i i ne!» Bamanj naa niēyaŋ dumelle-i, baa bel-o ta ba caa u tūnni-i.

Pier cīinaana Yesu-i

(Matie 26.69-75; Like 22.56-62; Nsāa 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Banj taa ba ce Yesu-i kpāncōlgūə faŋo-i, Pier waa yogo hīema-na† dumelleŋ-huəŋga-na. *Diilojigāntaamba yuntieŋo maacembiloŋo‡ nanjo jo ⁶⁷ ji da u yiraan dāamu-i. Wuə ne-yo da kelkelkel aa cira: «Ma sī nuə ŋ waa baa Nasaretitaan Yesu-i ke?»

⁶⁸ Pier wuə cira: «Cieŋ nuə, mei saa suə ŋ nelma yaanŋa-i; ŋ taara ŋ waŋ wuə niē?» Uŋ waan mafamma-i, wuə pāŋ hel ka yiera fondumelle-na. [Kəhəldīelāŋ wuə doŋ tuə bu.]

⁶⁹ Uŋ kaa ka yiera fondumelle-na, maacembiloŋ daayo daa-yo. Wuə tuə piiye baa bamanj waa dumelle-na wuə: «Unaŋo yaa yieraaya daayo-i.» ⁷⁰ Pier wuə tiraa ju-ma wuə coima. Celle, bamanj waa, baa gbē-yo wuə: «Ma sī Galileyieŋ nuə ke? Iŋ ju-ma gbāŋgbāŋ, unaŋo'i nuəŋo-i.»

⁷¹ Pier wuə cira: «Muə baa Diiloŋo mi sa suə naacolŋ daayo-i! Aa da kuə mi karaa coima, Diiloŋo baa yaŋ-mi!» ⁷² Uŋ taa u waŋ mafamma-i huəŋgu manj nuə-i, kəhəldīelāŋ wuə doŋ tuə bu hāalīŋ-bumma-i. Yesuŋ ŋa naa waŋ mamanj baa-yo wuə: «Kəhəldīelāŋo sie hi tir bu, ŋ ka cīina-mie da i siei wuə nanj sa suə-mi» nelma famma pāŋ tīenu-yuə. Wuə pāŋ nanj yuŋgu tuə kaal.

15

Ba kaa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Matie 27.1-2,11-14; Like 23.1-5; Nsāa 18.28-38)

¹ Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba naar tigiŋ ba-naa, baa nelle bīncuomba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba-i. Kuu dii ŋaa *Yuifu ba *nellentaamba yaa naa naaraa tigiŋ ba-naa, a da ba-naa, aa bel Yesu-i vaa-yo kaa baa-yo ka hā *Pilati-i baa-yo. ² Pilati wuə yuu-yo wuə: «Yuifu ba nellentieŋo yaa nuəŋo-i wei?»

Yesu wuə cira: «Muəmei.» ³ Diilojigāntaamba yuntaamba doŋ ta ba cāl-o baa nelma bəi.

⁴ Pilati wuə yuu-yo wuə: «Banj cāl-niŋ balbalbal nanj'a niē?» ⁵ Yesu saa ji seŋ sūnuŋgu yuə. Kuə bir yaŋ aa cu Pilati huəŋga-i.

Pilati hāa-ba Yesu-i wuə ba ka ko-yo

(Matie 27.15-26; Like 23.13-25; Nsāa 18.39-19.16)

⁶ Belle belle, *kərsīnni tīmmaŋ-ponsaanj da kuə hi, *Pilati nanna kasobiloŋo diei. Nuomba yaa pigāan ba yufelleŋ-nolŋo u nanna-yuə. ⁷ Naacolŋo nanjo waa kaso-i-na, ba

† 14:66 Ba waa baa Yesu-i sənŋkənsə-dərə. ‡ 14:66 Maacembiloŋ daayo waa cicieŋo a saanu baa mamanj nyegāan girekimma-na.

taa ba bī-yo Barabasi. U waa baa bubɔlaamba namba. Ijieni naŋ nie ciɛ nelle-na bafamba hi ko nelieŋo, baa bel-ba ka suuye-bei. ⁸ Nuɔmba sire kã Pilati wulaa dii u cīŋgu-na ka ta ba cārã-yuɔ wuɔ u hã-ba kasobiloŋo-i ŋaa uŋ jo u hã-ba dumaa koko. ⁹ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna *Yuifu ba nellentieŋo yaa wei?» ¹⁰ Fuɔ fɛrɛ wuɔ suyaa wuɔ nenemuŋgu'i ciɛ *Diiløjigãntaamba yuntaamba bel Yesu-i ka hã-yo. ¹¹ Pilatiŋ yuu dumaŋo-na, Diiløjigãntaamba yuntaamba gbo nuɔmba-i wuɔ ba cira u nanna Barabasi. ¹² Pilati wuɔ tiraa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Na'a mi ce naŋ bīŋ umaŋ Yuifu ba nellentieŋo-i nie?»

¹³ Baa kaasīŋ hiere wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu!»

¹⁴ Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «U guɔlaaya bige-i?»

Baa migãaŋ ta ba kaasīŋ bõmbõŋ wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu! Gbu-yo daaŋ-nu!» ¹⁵ Pilati wuɔ hiel Barabasi-i kaso-i-na duɔ fɛ ba hõmmu-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa suɔ hã-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daaŋgu-na.

Sorosibaa-baŋ ciɛ karaaŋgu maŋ baa Yesu-i

(*Matie 27.27-31; Nsãa 19.2-3*)

¹⁶ *Pilatiŋ hãa-ba Yesu-i, sorosibaa baa hũu-yo suur baa-yo cīŋ-huɔŋga-na aa naa bī ba nabaamba jo hiere. ¹⁷ Baŋ juɔ, baa biɛ jɔŋgorbuɔ naŋo dii hã-yo. Jɔŋgoruo faŋo waa dãa-wuɔŋo, aa naa ce huɔni sũ nyantuoluo dii u yungu-na. ¹⁸ Baŋ ciɛ mafamma-i, baa ta ba nye-yo aa cira ba jaal-o. Umaŋ duɔ puur wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!» ¹⁹ Aa ta ba muo u yungu-i baa gboruɔŋgu aa ta ba tu taalni yuɔ, aa naa ta ba cor ba dũuna u yaaŋga-na. ²⁰ Baŋ juɔ nye-yo ye huɔŋgu maŋ nuɔ-i, baa hiel ba jɔŋgorbuɔ-i u nuɔŋgu-na aa bir dii fuɔ fɛrɛŋ bĩmbĩnni-i hã-yo aa hel baa-yo da ba ka gbu-yo *daaŋgu-na.

Yesu gbummaŋ-huɔŋgu hii

(*Matie 27.32-44; Like 23.26-43; Nsãa 19.17-27*)

²¹ Sorosibaa-baŋ hilaa baa Yesu-i ta ba kã da ba ka gbu-yo, baa suu baa Sireniyiɛŋo naŋo hilaa suɔŋ-nu tuɔ jo. Ba taa ba bī-yo Simɔ. U bɛmba waa ba hãi; ba taa ba bī unãŋo-i Alesãndire aa bī unãŋo-i Urufusi. Baŋ taa ba kã baa *daaŋgu maŋ da ba ka gbu Yesu-i, baa bel u yaa-i a haa-ku hã-yo. ²² Baŋ kãa baa Yesu-i terieŋgu maŋ nuɔ-i, ba bī-ku Gɔlgota, ku yungu yaa wuɔ yukoluɔŋ-terieŋgu. ²³ Baŋ hii, baa guɔl *miir baa duvɛŋo a hã-yo wuɔ u nyɔŋ. Wuɔ yagar wuɔ u siɛ nyɔŋ. ²⁴ Baa gbu-yo daaŋgu-na aa naa ful tieŋa a cal u jɔŋgorbaa-ba-i. ²⁵ Baŋ gbuu Yesu-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, bãaŋgu naa boŋ tĩ. ²⁶ Baŋ gbuu-yo yungu maŋ nuɔ-i, baa nyegɛŋ-ku jĩna u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «*Yuifu ba nellentieŋo.» ²⁷ Baa bi gbuu cuobaa-ba hãi baa-yo. Unãŋo-i u nadiɛŋga-na, unãŋo-i u nanyuɔŋgu-na. [²⁸ Mamaŋ nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Ba diyaa-yo baa nelbabalaamba**», ma'i saa ce daama-i wei?]

²⁹ Hũncortaamba ta ba misĩrrã ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. Ba taa ba piiye wuɔ: «Hai daayo-i! Naŋ saa cira wuɔ naŋ ka muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei wei? ³⁰ Kor ŋ fɛrɛ i ne! Hiire daaŋgu-na i ne!» ³¹ *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataamba taa ba bi nye-yo aa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u siɛ gbãa kor u fɛrɛ. ³² Da kuɔ u yaa-i *Kɔŋkortieŋo-i Diiloŋ uŋ saaŋ-yo, da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentieŋo-i, u hiire fiefie daaŋgu-na i ne, ku yaa i ka hũu u maama-i.» Baŋ ŋa naŋ gbuu bamaŋ baa-yo, baa kã ba ta ba tuora-yuɔ hiere.

Yesu kuliŋgu-i

(*Matie 27.45-56; Like 23.44-49; Nsãa 19.28-30*)

³³ Bãaŋguŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, ba'a ba ne da terieŋgu cuure hiere. Ku tĩyãa dumɛi fuɔ bãaŋgu ji tɛrɛŋ. ³⁴ Kuŋ juɔ tɛrɛŋ, Yesu wuɔ kaasīŋ da gbagaga wuɔ: «*Eloyi, Eloyi, lama sabatani?*» Ku yungu yaa wuɔ: Diilo, Diilo, bige-i ciɛ ŋ nanna-mie? ³⁵ Bamaŋ waa, banaŋ baa ta ba piiye wuɔ: «Nieŋ, u bī *Eli.» ³⁶ Unãŋ wuɔ gbar kã ka nyie kãnsaarma namma-i niisaarniŋ aa to-ma gboruɔŋ-nu a hã-yo wuɔ u mɔsũnya hĩŋ, aa naa cira: «Yaaŋ mi hã u

* 15:28 Isayi (Ésaïe) 53.12

məsũnya, aa i ne si Eli ka jo ji har-o *daangu-na.»³⁷ Yesu wuɔ tiraa kaasĩj da gbagaga, aa bi pãj hũu u fere.

³⁸ Kompanja maŋ naa karaanu *Diilodubuo-i, kaa pãj taalnu sɔmma hãi; a doŋ dɔrɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. ³⁹ Sorosi ba yuntieŋo naŋo waa yiera Yesu caangu-na. Uŋ juɔ da u kuu kuliij daaku-i, wuɔ cira: «Naacolj daayo waa Diiloŋ-Bieŋo kelkel.»

⁴⁰ Caamba namba bi waa yiera yargaa ta ba fara ba ne. Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba baa u duoŋo-i Sake bisãlãaŋo-i ba nyu-i†. A naara Salome bi waa. ⁴¹ Ba yaa naa cuu Yesu huoŋ-nu ta ba kãyã-yuɔ uŋ waa *Galile-i-na. Caamba namba naa bi nyaa u huoŋ-nu jo *Yerusalemu-i-na. Caamba faŋ baa ciinu.

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Like 23.50-56; Nsãa 19.38-42*)

⁴² Yesuŋ hũyãa u fere huoŋgu maŋ nuɔ-i, bãaŋgu naa ta ku kã suurma-na. Aa ba *yitienanŋu waa ŋaa bisĩj ku temma, a ce dumaanjo-na ba waa gbagbarramma-na.

⁴³ Naacoljo naŋ wuɔ doŋ holle kã *Pilati wulaa ka cãrã kuloŋo-i. Ba taa ba bĩ-yo Yosefu, u taa u hel Arimate. U waa nelbuɔ *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na. U taa u niya *Diiloŋ-bãaŋgu domma-i. ⁴⁴ Pilatiŋ nuɔ wuɔ Yesu kuu, kuɔ ce-yo gberɛ. Fuɔ wulaa u kuu donduo. Wuɔ ce ba bĩ sorosi ba yuntieŋo-i a ji yuu-yo da kuɔ u kuu yiinaa. ⁴⁵ Sorosi ba yuntiej wuɔ suur ma yaanŋa-na a waŋ-ma baa-yo. Wuɔ suɔ hã Yosefu-i hũmelle-i wuɔ u ka har-o. ⁴⁶ Yosefu wuɔ kã ka sãa kompanja-i aa kã ka har-o *daangu-na a fĩnya-yuɔ aa kã baa-yo ka fuure-yuɔ cĩncorre nande-na baa naa hĩŋ-de tãmpëllej.

Baŋ kaa nanna tĩ, wuɔ bũmal tãmpëlle nande-i a suuye cĩncorre nuŋgu-i. ⁴⁷ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na baa u duoŋo-i Yose ba nyu-i, baa yiera ne baŋ gaala Yesu-i kusuŋ-nu.

16

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(*Matie 28.1-8; Like 24.1-12; Nsãa 20.1-10*)

¹ *Yitienanŋuŋ juɔ cor, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, baa u duoŋo-i Sake ba nyu-i, a naara Salome-i, baa sãa natikolo wuɔ ba ka kũnna Yesu-i-na. ² Ku cuo kaala-i-na*, baa naar bie hũmelle-i ta ba kã cĩncorre-na. ³ Baŋ kãŋ, baa ta ba piiye wuɔ: «I kaa da hai u bũmal tãmpëlle-i halaŋ-de cĩncorre nuŋgu-na hã-ye?»

⁴ Baŋ kaa piɛ, baa fara da tãmpëlle bũmalãa halaŋ. A ne da di maama saa naa fa baa bɔbɔima-i. ⁵ Baa kã ka suur cĩncorre-na. Ba'a ba ne da naacoloŋo naŋo tĩenaana ba nadieyanŋa-na baa jɔŋgorpilarjo. Korma pãj ta ma da-ba. ⁶ Naacoloŋ daa wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Baa na yaŋ korma da-na, mi suyaa miɛ baŋ gbuu Nasaretitaanŋ Yesu maŋ *daangu-na ko-yo, na taara u yaa-i. Uu si dii bande-i-na, u siire hel kuomba hɔlma-na. Niɛŋ, baa naa galla-yuɔ bande yaa nuɔ-i. ⁷ Kãaŋ na ka tũnu u *hãalãbiemba-i baa Pier, wuɔ u taa duɔ ka cie-na *Galile; na ka da-yo kusuŋ-nu'i ŋaa uŋ ŋa naa waŋ-ma baa-na dumaa.» ⁸ Caan daaba kũɔma gbuu ta ma nyɛŋ; baa hel baa gbarunŋu ta. Baŋ taa dumaanjo-na, ba saa ka gbãa waŋ weima baa moloŋo korma nammu-na.

Yesu caraaya Maari-i

(*Matie 28.9-10; Nsãa 20.11-18*)

[⁹ Yesuŋ naaraa sire jumaansi cucuuyunŋu-na, u caraaya Magidalataanŋ Maari yaa igẽna. Wuɔ duɔnya *jĩnabaa niehãi fuɔ-i-na. ¹⁰ U yaa kãa ka tũnu Yesu wuɔrataamba-i. U kãa ka da-ba kuliij-kaaluŋgu-na yogo. ¹¹ Wuɔ cira: «Yesu siire, mi daa-yo nuɔ baa mi yufelle!» U wuɔrataamba saa hũu-ma wuɔ ninsoŋo.

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(*Matie 28.16-20; Like 24.13-49; Nsãa 20.19-23*)

† 15:40 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyɛgãaŋ girekimma-na wuɔ: Sake bisãlãaŋo-i baa Yose ba nyu-i. * 16:2 Ku cuo kaala waa jumaansi.

¹² Ku huongu-na, Yesu *hãalãbiemba hãi baamba namba ji ta ba kã neyelle nande-na; Yesu wuɔ bir u deŋ birma carra-bei. ¹³ Hãalãbieŋ daaba bir ka waŋ-ma baa ba nabaamba-i. Ba saa tiraa hũu bafamba maama-i.

¹⁴ Kufanguj curaa, Yesu fuɔ fere wuɔ yaŋ u hãalãbiemba maŋ tĩyã cĩncieluo baa u diei wuɔŋo-i ba tĩena ta ba wuo niwuoni aa u carra-bei tuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Bige-i cie miŋ siire ba da-mi aa jo ji waŋ-ma baa-na na saa hũu-ma?» ¹⁵ Aa naa cira: «Kãaŋ niliŋa-na hiere na ka waŋ *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i hiere. ¹⁶ Umaŋ duɔ hũu-ma aa *batisen, u kuraa. Ŋga umaŋ duɔ saa hũu-ma, kutienjo ka caa. ¹⁷ Bamaŋ da ba hũu-ma, baŋ ka ta ba suɔ-ba dumaa ku yaa daaku: Ba ka ta ba gbuuse-mie aa ta ba donya *jĩnabaa-ba-i, ba ka ta ba piye nelfelemma-na; ¹⁸ da ba fie bel jĩenjo-i, u sie gbãa ce-ba bĩŋkũŋgu, aa da ba fie nyɔŋ puɔsɔnɔ-i, u sie gbãa ce-ba weima. Ba ka ta ba haa ba nammu-i jaamba-na aa ta ba cãrã Diiloŋo-i ba sire-bei.»

Yesu tamma-i duɔ kã dɔrɔ-i-na
(*Like 24.50-53; Pɔpuɔr. 1.9-11*)

¹⁹ Itienjo-i Yesuŋ juɔ piye baa-ba tĩ, wuɔ nyugũŋ ka tĩena Diiloŋo caaŋ-nu. ²⁰ Uŋ taa dumaanjo-na, u *hãalãbiemba ta ka ta ba wuɔra terni-na hiere ba waŋ *Neldɔdɔlma-i. Itienjo wuɔ tuɔ kãyã-bei ba maacemma-na aa bi tuɔ kãyã-bei ba ta ba ce gberɛ-weima ba pigãaŋ nuɔmba-i ba da ba suɔ wuɔ baŋ waŋ mamaŋ ninsoŋo.]

Liken nyegãan Yesu maama man Nelmuoyamma

Like nunngu saa waa Yesu *pɔpuɔrbiemba-na, ŋga fuɔ wuɔraaya baa Pol ba ta ba wan Diilon-nelma-i (File. 24). U yaa bi nyegãan Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sebe-i. Yesu siire ce mamaŋ hiere, u wuɔraaya yuure ma yaannga-i aa suɔ nyegẽŋ-ma. U sebe-i-na, u pigãan wuɔ Yesu yaa *Koŋkortieno-i. U juɔ duɔ ji kor *Yuifubaa-ba-i baa *nieraaamba-i hiere ãmbabalma nammu-na. U waan Yesu nelnyulmuŋ-kũngu-i bɔi u sebe-i-na. Wuɔ nuɔmba maama dɔlnu Yesu-i, nawalaamba hujarre ko-yo, baa jaamba-i baa sũntaamba-i hiere.

U duɔŋ u sebe-i baa *Nsãa-Batisti homman-kũngu ka cor baa Yesu homman-kũngu (sap. 1-2). Ku huonngu-na, u piiye Nsãa-Batistiŋ *baatiseŋ Yesu-i dumaa baa *Sitãniŋ taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hĩekuraanngu-na (sap. 3.1-4.13). Kufanngu huonngu-na, u suɔ dii u nunngu-i Yesu nuŋ-ãndaanngu-na baa u ãncemma-na *Galile-i-na (sap. 4.14-9.50). Yesuŋ taa dumaa Galile-i-na kã *Yerusalemu-i-na, u nunngu hii-ku. U waan nelma bɔi u sebe-i-na, a ne da banamba nunni saa hi-ma (sap. 9.51-19.27).

U piraan u sebe-i baa mamaŋ daa Yesu-i Yerusalemu-i-na. Wuɔ ba gbuu-yo *daan-nu ko-yo, Diilonjo yan-ba aa sire-yuɔ. Kufanngu huonngu yaa nuɔ-i uŋ nyugãan kã Tuonjo wulaa (sap. 19-24).

Like piiye uŋ nyegãan u sebe-i yunngu man nuɔ-i

¹ Tofil, mi ninsontien nuɔ, Yesuŋ siire ce nelma man i hɔlma-na, nuɔmba bɔi duɔŋ ta ba nyegẽŋ-ma. ² Bamaŋ waa da-ma baa ba yufelle dii ma domma-na, aa ce ma wataamba, ban waan-ma baa-ye dumaa, nuɔmba bi nyegãan-ma dumei. ³ Ku'i cie, mei fere-i, mi bi sire wuɔra yuure-mei fafamma a ne man cie dumaa. Miŋ juɔ suɔ ma yaannga-i, mi da ku saaya mi gbura-mei nyegẽŋ-ma hã-ni ⁴ ŋ da ŋ suɔ wuɔ ban waan mamaŋ baa-ni u maama-na coima sã.

Dɔrpɔpuɔrbilonjo caraaya Sakari-i

⁵ *Eradiŋ waa nellentesĩnni-na huonngu man nuɔ-i *Yude-i-na, *Diilojigãntienjo nanjo waa Abiya baamba-na, ba taa ba bĩ-yo Sakari. U cienjo waa *Aarɔ hãayɛlŋo; ba taa ba bĩ-yo Elisabeti. ⁶ Sakari-i baa u cienjo-i baa naa vii baa Diilonjo-i. Ba taa ba nu u nunngu-i aa ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma. ⁷ ŋga Elisabeti waa cɛnyeiŋo, a ce ba ji vãa ba hãi-i-na hiere ba saa da bilonjo baa ba-naa.

⁸ Yiingu nanngu-na, Sakari wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ce u maacemma-i, bafamba yiingu'i waa. ⁹ Ku waa da ku bibirre hi bamaŋ, ba hiel nelduɔ suur ka ce mamaŋ dii cemma. Yiin daaku-na, baa hiel Sakari yaa suur ka dii wusũnanjo-i. ¹⁰ Nuɔŋ baa yiera gɔŋgũonngu-na ta ba cãrã Diilonjo-i. ¹¹ Sakari juɔ'a u ne da Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nanjo-i u caan-nu. Dɔrpɔpuɔrbilonjo waa yiera wusũnan-igãnga nadien-na. ¹² Sakari holle gbuu pãŋ caar, u kũɔma ta ma nyen. ¹³ Dɔrpɔpuɔrbilonjo cira: «Sakari, baa yan korma dani. Niŋ cãrãŋ kumaŋ Diilonjo wulaa, u ka hã-ni baa-ku. ŋ cienjo ka ce kusũngu, a hoŋ naacombilonjo. Duɔ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Nsãa. ¹⁴ U homma ka dɔlnu-nie aa fẽ ŋ huonnga-i ŋaa bige-i! Ku ka bi dɔlnu nuɔmba bɔi. ¹⁵ U ka waa nelbuɔ Diilonjo wulaa. U sie ji tuɔ nyon kolma man gbãa bel nelienjo. *Diilon-Yalle ka yu u huonnga-i aa u suɔ duɔ hoŋ. ¹⁶ U ka ce *Isirahel-baamba bɔi bir jo ba Tienjo-i Diilonjo wulaa. ¹⁷ U ka ce Diilonjo maacemma-i baa *Eli huonnga temma, baa u himma bi temma a dii bisãlmba-i baa ba bĩncuamba-i ba-naa nuɔ. Bamaŋ sa nuɔŋ Diilonjo nunngu-i, u ka ce ba ta ba nu-ku. U ka tigiin nuɔmba hõmmu-i a ce ba ta ba niya Itienjo jomma-i.»*

* 1:17 Malaki (Malachie) 3.23-24

¹⁸ Sakari wuɔ cira: «Muɔ baa mi ciɛŋo-i i v̄aa t̄i, dɛ-i-na mi ce niɛ suɔ wuɔ ɲ waŋ ninsɔŋo?»

¹⁹ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋ wuɔ cira: «Ba b̄i-mi Gabiryɛl. Mii dii baa Diilɔŋo-i u tuɔ puɔr-mi. U yaa puɔraa-mi wuɔ mi ji t̄unu-niɛ baa neldɔdɔl daama-i. ²⁰ ɲga niŋ'a ɲ saa h̄uu mi nelma-i, ɲ ka ce bobo nuɔ, ɲ siɛ gb̄aa ta ɲ piye a ji hi maŋ ka ce yiŋgu maŋ nuɔ-i. Miŋ waɲ-ma baa-ni duma, ma yiŋ da kuɔ hi, ma ka bi ce.»

²¹ Kuŋ ciɛ dumaŋo-na, Sakari wuɔ vaaya dii huɔŋga-na. A ne da nuɔmba taa ba cie u helma-i ḡɔŋḡuɔŋgu-na. Uŋ vaaya dumaŋo-na, kuɔ cu ba h̄ɔmmu-i. ²² Uŋ juɔ hel, u saa gb̄aa duɔ puur u nuŋgu-i piye baa-ba; wuɔ naa u tuɔ piye baa u nammu. Baa p̄aŋ suɔ wuɔ b̄iŋk̄uŋgu ciɛ-yo dii d̄uŋ-huɔŋga-na.

²³ Uŋ juɔ b̄al u maacemma-i, wuɔ k̄uŋ. ²⁴ Yinni saa da, kus̄uŋgu yiera u ciɛŋo-na. Wuɔ ce caamba ndii u sa hel, aa naa tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: ²⁵ «Diilɔŋo niɛ mi yaɲ-na; sɛnsɛrɛ maŋ taa di da-mi baa nuɔmba-i, u hurii-de.»

Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo caraaya Maari-i

²⁶ Caamba niediei ku huɔŋgu-na, Diilɔŋ wuɔ puɔr *dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo-i† *Galile nelle nande-na ba b̄i-de Nasarɛti, ²⁷ bilonyɔnyuroŋo naŋo wulaa ba b̄i-yo Maari. Baa naa bel-o d̄ɔrruŋ t̄i. U d̄ɔrŋo-i ba taa ba b̄i-yo Yosefu. U waa j̄amatigi *Davidi h̄aayɛlŋo.

²⁸ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo k̄a ka suur Maari wulaa aa naa cira: «Maari, gbuŋ f̄ɛ ɲ huɔŋga-i; Itiɛŋo ciɛ baa-ni. U kuɔnu u huɔŋga-i baa-ni cor.» ²⁹ Nel daama cu Maari huɔŋga-i, u tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandɛ-i?»

³⁰ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo gbɛ-yo wuɔ: «Diilɔŋo ciɛ baa-ni, baa yaŋ korma da-ni. ³¹ ɲ ka ce kus̄uŋgu a hoŋ naacombilɔŋo. Da ɲ hoŋ-yo, ɲ haa u yerre-i Yesu. ³² U ka waa nelbuɔ, ba ka ta ba b̄i-yo Dɔrwuɔŋo Biɛŋo. Diilɔŋo ka ce-yo f̄ɔŋḡɔtiɛŋo u haayɛŋo-i Davidi temma. ³³ U ka t̄iɛna *Isirahel-baamba yuŋ-nu gbula, aa u f̄ɔŋḡuɔ sa ji t̄i dede.»

³⁴ Maari wuɔ cira: «Muɔmi sa bi suɔ bibiɛŋo yogo, ma ka ce niɛ gb̄aa ce?»

³⁵ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo gbɛ-yo wuɔ: «*Diilɔŋ-Yalle ka jo ɲ wulaa, Dɔrwuɔŋo ka h̄a-ni ku f̄ɔŋḡuɔ-i. Ku'i ciɛ miɛ niŋ ka hoŋ naacombilɔŋo maŋ, ba ka ta ba b̄i-yo Diilɔŋ-Biɛŋo.

³⁶ ɲ daa na horoŋo-i Elisabeti-i kɛ! Naacombilɔŋ-kus̄uŋgu yieraaya-yuɔ; ɲ siɛ suɔ wuɔ u yaɲga c̄aa. Baŋ taa ba gbɛ umaŋ wuɔ cɛnyɛiŋo, u caamba niediei yaa dei kuŋ yaraa-yo.

³⁷ Weima sa yar Diilɔŋo-i.»

³⁸ Maari wuɔ cira: «Mii dii Itiɛŋo naŋ-na, u yaŋ ma ce ɲaa niŋ waɲ-ma duma.» Uŋ waɲ mafamma-i, dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo bir ta.

Maari k̄aa Elisabeti teriɛŋ-nu

³⁹ Yibienja faŋa-na, Maari wuɔ sire gb̄aana k̄a *Yude nelle nande-na duɔ ka ne Elisabeti-i. Nelle fande waa t̄anniŋ. ⁴⁰ Uŋ kaa hi dii u gboluɔŋgu-i Sakari dumelle-na a jaal Elisabeti-i, ⁴¹ bilɔŋo p̄aŋ sagalla Elisabeti kus̄uŋgu-na. *Diilɔŋ-Yalle p̄aŋ yu Elisabeti huɔŋga-i. ⁴² U tuɔ piye baa Maari-i da gbagaga wuɔ: «Diilɔŋo ciɛ baa-ni a yaŋ caamba-i hiere, aa bi ce baa bilɔŋo maŋ ɲ kus̄uŋgu-na.» ⁴³ Aa cira: «Mi Tienɔ nyu waa hie ji har mei temma-i mi wulaa? ⁴⁴ Miŋ nuɔ ɲ jaaluŋgu-i, ku gbuu d̄ɔlnu bilɔŋo-i mi kus̄uŋgu-na; u sagalla. ⁴⁵ Itiɛŋ uŋ puɔraa ba ji waŋ mamaŋ baa-ni, niŋ h̄uȳaa-ma wuɔ ma ka ce, naŋ yuŋgu d̄ɔlaa.»

⁴⁶ Maari wuɔ bi p̄aŋ doŋ tuɔ h̄al wuɔ: «Mei gbu mi jaal Itiɛŋo yaa mi huɔŋga-na.

⁴⁷ Diilɔŋo maŋ kuraŋ-miŋ, mi huɔŋga gbuu f̄ɛ baa-yo da h̄ininni!

⁴⁸ U niɛ u maacembilɔŋo yaɲ-na.

Coima saa fa, a doŋ fiɛfiɛ-i-na, nuɔmbarɲ sireŋ ba jo duma, ba ka cira mi yuŋgu d̄ɔlaa.

⁴⁹ Itiɛŋo ciɛ baa-mi cor.

U fafaŋgu temma si dii.

† 1:26 Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋ daayo-i ba b̄i-yo Gabiryɛl, niɛŋ 1.19.

⁵⁰ Bamaŋ kãalãayãŋ-yuɔ, u ka tuɔ ce baa-ba baŋ sireŋ ba cu ba-naa dumaa.

⁵¹ U ciɛ bɛmma;
u duɔnya bombolmantaamba-i.

⁵² U hũyãa fõŋgũɔ-i fõŋgõtaamba wulaa
aa ce nawalaamba da yuŋgu.

⁵³ Nyulmuŋ waa bamaŋ nuɔ-i, u hãa ba wuo ye,
aa bir waamba-i u saa hã-ba bĩŋkũŋgu.

⁵⁴ U juɔ ji kãyã *Isirahɛl-baamba-i.

U juɔ ji kor u cãarãamba-i.

U saa yaŋ u ãnfafamma cemma-i

⁵⁵ *Abiramu-i-na baa u huɔŋ-baamba-na.

Uu naa pã nuŋgu faŋgu yaa baa i bĩncuɔmba-i.»

⁵⁶ Maariŋ kãa Elisabeti terieŋgu-na, u ciɛ caamba siɛi temma aa suɔ bir kũŋ.

Nsãa homma-i

⁵⁷ Elisabeti kusũŋguŋ juɔ vãa, wuɔ bɔrɔ naacombiloŋo. ⁵⁸ U caantaamba-i baa u huraamba nu-ma wuɔ u buɔra. Kuɔ gbuu dɔlnu-bei wuɔ Diiloŋo firiinu u huɔŋga-i baa-yo. ⁵⁹ Yinni niehãi cor, niisiei-yiinggu-na, ba *jã biloŋo-i‡ aa haa tuoŋo yerre yaa yuɔ wuɔ Sakari. ⁶⁰ Nyuŋo yagar aa cira: «I ka tie bĩ-yo Nsãa.»

⁶¹ Baa cira: «Ba bĩ naŋ dũŋ-wuoŋ hayo-i dumaãŋo-na?» ⁶² Aa yuu tuoŋo-i bobomma-na uŋ taaraŋ u haa yerre maŋ u bieŋo-na. ⁶³ Tuoŋ wuɔ ce ba hã-yo yilaŋgu. Uŋ hũyãa yilaŋgu-i wuɔ nyegẽŋ wuɔ: «U yerre yaa Nsãa.» Kuɔ cu ba hɔmmu-i hiere. ⁶⁴ Terduoŋgu faŋgu-na, u jumelle pãŋ firnu, wuɔ doŋ tuɔ piiye aa tuɔ gbɛlieŋ Diiloŋo-i. ⁶⁵ Korma pãŋ bel ba nelleŋ-baamba-i baa-yo. Yibieŋa faŋa-na, nelma famma yaa waa *Yude nilieŋa faŋa-na hiere. ⁶⁶ Diiloŋo naa silaa ce baa naacombiloŋ daayo-i cor, a ce umaŋ duɔ nu nel daama-i, kutieŋo tuɔ yuu u fere wuɔ: «Aa naacombiloŋ daayo duɔ ji waa nie?»

Diiloŋo diyaa nalãaŋgu Sakari nuŋgu-na

⁶⁷ Terduoŋgu faŋgu-na, *Diiloŋ-Yalle pãŋ yu Sakari huɔŋga-i. Diiloŋ wuɔ dii nel daama-i u nuŋgu-na u tuɔ hãl-ma nalãaŋgu wuɔ:

⁶⁸ «Itieŋo gbĩɛ baa jaaluŋgu.

*Isirahɛl-baamba Diiloŋo temma si dii.

U juɔ ji kor u baamba-i.

⁶⁹ U hãa-ye ninsoŋ-konkortieŋo.

U hielaa-yo *Davidi hãayɛlmba-na.

U hielaa-yo u cãarãŋo dũŋ-nu hã-ye.

⁷⁰ Wuɔ ciɛ u *pɔpuɔrbiemba waŋ ma yaa dii ku huɔŋgu-na

⁷¹ wuɔ u ka hũu-ye i bigãarãamba nammu-na.

⁷² Diiloŋo firiinu u huɔŋga-i baa i bĩncuɔmba-i.

Uŋ pãa nuŋgu maŋ u *tobisĩnni-na, ku maama saa karaanu-yuɔ.

⁷³ U pãa nuŋgu faŋgu yaa baa i bĩncɔiŋo-i *Abiramu-i

⁷⁴ wuɔ u ka hũu-ye i bigãarãamba nyisẽnni-na

aa ce i tie cãa u yaa-i aa korma baa ta ma da-ye.

⁷⁵ I ka waa nelfafaŋ mie baa nelviŋ mie yinni maŋ joŋ a ji hi i kuliŋgu.»

⁷⁶ Aa gbẽ bepolŋo-i wuɔ:

«Mi bie, nuɔ fuɔ, ŋ ka ta yaŋga Itieŋo-na

ka cãa u hũmelle-i,§

a ce dumaãŋo-na ba ka ta ba bĩ-ni Dɔrwuɔŋo pɔpuɔrbiloŋ nuɔ.

⁷⁷ ŋ ka ce u baamba suɔ wuɔ

Diiloŋo ka hur ba ãmbabalma-i a kor-ba.

⁷⁸ Mie Diiloŋo faa aa u tiraa waa hujantieŋo.

U ka pa bãfeliŋgu yiɛ.

‡ 1:59 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 12.3 § 1:76 Malaki (Malachie) 3.1

Ku ka waa ɲaa bāansɛniɛŋgu.

⁷⁹ U ka pa-ku hā bamaŋ dii kukulma-na.

U ka pa-ku hā bamaŋ dii kuliŋ-hūmelle-na.

Bāfeliɛŋgu faŋgu ka dii-ye yaafɛllen-hūmelle-na.»*

⁸⁰ Naacombilon wuɔ tuɔ vāa u jo, kunaŋ kuɔ bi ta ku naara u nelnullɛ-i. U waa tīɛna hīɛŋ-nu. Huɔŋgu naŋgu juɔ hi, u doŋ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa Isirahel-baamba-i.

2

Yesu homma-i (*Matie 1.18-25*)

¹ Maari kusūŋguŋ juɔ vāa, kuɔ saanu baa *Orome ba *jāmatigi wuɔ ba kāŋ nuɔmba-i hiere nelle-na. Ba taa ba bī-yo Ogisi. ² Nuɔkāl daade temma saa ce dede. Huɔŋgu faŋgu-na, Kirinisi yaa waa Siiri yuŋgu-na. ³ Neliɛŋo neliɛŋo, u saaya u kā u nehollen ka nyegɛŋ u yerre-i. ⁴⁻⁵ Yosefu waa *Davidi hāayɛlŋo. U waa tīɛna Nasareti, dii *Galile huɔŋ-na. Fuɔ wuɔ sire teriɛŋgu-na tuɔ kā u tonelle-na duɔ ka nyegɛŋ u yerre-i baa u dɔrŋo-i Maari-i. Ba bī ba nelle-i Betelɛmu; Davidi ba nelle yaa-i difande-i. Dii dii *Yude huɔŋ-na. ⁶ Baŋ kāa, Maari kusūŋgu ka bel-o dii teriɛŋgu-na ⁷ u hoŋ u bilodīɛlāŋo-i naacombilonjo. Ba saa naa da muncɔmmu niraŋ-dūŋgu-na. Wuɔ ce nyarkpātānni fīnya bilonjo-i aa galla-yuɔ kūnaŋ-na.

⁸ Nelle kɔtuɔŋgu-na, āncīinaamba namba waa ta ba cɔ ba tūlmba caaŋ-nu ba niya-bei. ⁹ Ba juɔ'a ba ne da Itieŋo *dɔrɔpɔurbilonjo naŋo-i ba yaaŋga-na; u caraaya-bei baa cecerma naŋ temma; ba huleiŋa pāŋ caar. ¹⁰ Dɔrɔpɔurbilonjo gbɛ-ba wuɔ: «Baa na yaŋ korma da-na, mi juɔ baa neldɔdɔlma da mi ji tūnu-nei. Ma ka fɛ nuɔmba hɔmmu-i hiere: ¹¹ Isuɔŋ daaku-na, na koŋkortiɛŋo huɔŋ Davidi ba nelle-na. Diilon ŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saaŋ *Koŋkortiɛŋo maŋ u yaa-i, aa u yaa Itieŋo-i. ¹² Naŋ ka suɔ-yo dumaa ku yaa daaku: Da na ka hi, na ka da ba fīɛnya bilosīɛlāŋo naŋo baa nyarkpātānni aa galla-yuɔ kūnaŋ-na; u yaa-i.» ¹³ Ba'a ba ne, a da dɔrɔpɔurbiemba namba juɔ ji naara daayo-i, ba ta ba hāl ba tuɔlnu Diilonjo-i. Ba maama saa waa dei baa yuliŋgu-i. Ba taa ba hāl wuɔ:

¹⁴ «Diilonjo gbɛ baa tuɔlnumma dii dɔrɔ-i-na, aa ŋ dɔlaa nelbiliemba-i, yaafɛlle waa hīɛma-na.»

¹⁵ Dɔrɔpɔurbiembaŋ juɔ hāl tī, ba ta nyugūŋ dɔrɔ. Baŋ taa, āncīinaamba cira: «Yaŋ i kā neller-ɲuɔŋga-na i ka ne Diilon ŋ puɔraa ba ji waŋ mamaŋ baa-ye maŋ ciɛ dumaa.»

¹⁶ Baa sire gbāana kā ka da Maari-i baa Yosefu-i baa bilosīɛlāŋo-i kūnaŋo-na. ¹⁷ Baŋ daa bilonjo-i, baa doŋ ta ba piiye dɔrɔpɔurbilon ŋ waŋ mamaŋ u kūŋgu-na. ¹⁸ U maŋ duɔ nu-ma, ku ce-yo gbɛɛ. ¹⁹ Maari wuɔ bella nel daama-i hiere u huɔŋ-na tuɔ jɔguɔŋ-ma; u saa yaŋ ma diei karaanu-yuɔ. ²⁰ Ku huɔŋgu-na, āncīinaamba bir gūunu. Dɔrɔpɔurbilon ŋ waŋ-ma baa-ba dumaa, ba bi kaa da-ma dumei. Baa ta ba hāl neini ba gbɛliɛŋ Diilonjo-i ba kūŋ.

Yesu yerre haama-i

²¹ Bilon ŋ juɔ da yinni niisiei-i, baa *jā-yo* aa haa u yerre-i Yesu†. *Dɔrɔpɔurbilonjo naa pigāaŋ Maari-i yerre fande yaa-i aa u kusūŋgu suɔ da ku yiera-yuɔ.

Yesu pāmma-i da ba hā Diilonjo-i

²² Naacombilon u bīncuɔmba yuŋ-maama migāamaŋ-yiŋguŋ juɔ hi ɲaa maŋ waŋ dumaa *Moisi *ānjīnamma-na‡, baa bi kā baa naacombilonjo-i *Diilodubuɔ-i-na dii *Yerusalemu-i-na da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ²³ ɲaa maŋ bi nyegāaŋ dumaa Diilon-nelma-na wuɔ: «Naacombilodīɛlāŋo saaya u pā hā Diilonjo.»§ ²⁴ Baa naa bi saaya ba pā niikonni a saa baa ānjīnaduɔŋ daama-i: koŋhuriimba hāi sisɔ nɔnsɔr ba huriimba hāi.

* 1:79 Isayi (Ésaïe) 9.1 * 2:21 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 12.3 † 2:21 Niɛŋ Like 1.31. ‡ 2:22 Niɛŋ Buolmaŋ-sɛbɛ-i-na (Lévitique) 12.3-8. § 2:23 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 13.2,12

²⁵ A ne da bīncōiŋo naŋo waa Yerusalemu-i-na, ba taa ba bī-yo Siminyo. U taa u nu Diiloŋo nuŋgu-i aa tiraa vii baa-yo. Uman naa saaya u jo ji kor *Isirahel-baamba-i u taa u niya u jomma-i. *Diiloŋ-Yalle waa-yuo. ²⁶ Dii naa tūnu-yuo wuo Itieŋ uŋ ka saan *Koŋkortieŋo maŋ, u ka da-yo baa u yufelle aa suo ku. ²⁷ Diiloŋ-Yalleŋ waa-yuo dumaanjo-na, wuo kã Diilodubuo-i-na. Baŋ kãa baa Yesu-i da ba ka pã-yo hã Diiloŋo-i ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa añjīnamma-na, ²⁸ Siminyo wuo hūu-yo tūu-yo aa naa cira:

²⁹ «Itie, fiefie fuo, niŋ waaŋ mamaŋ ma cie.

Ŋ cãarãŋo huoŋga fie; ŋ gbãa hūu-yo dumaa.

³⁰ Mi daa Koŋkortieŋo-i baa mi yufelle.

³¹ Niŋ saan uman hã nelbiliemba-i hiere, mi daa-yo.

³² U yaa *nieraamba fitīnuo-i.

U yaa ka ce ba suo ŋ saanŋu.

Aa ce ŋ baamba-i Isirahel-baamba da yerre.»

³³ Kuɔ cu naacombiloŋo bīncuamba hōmmu-i. ³⁴ Siminyo wuo cãrã Diiloŋo-i hã-ba aa naa gbẽ nyuŋo-i wuo: «Ŋ bieŋo jomma ka kōsuoŋ nuamba bōi *Isirahel-na aa bi kor nuamba bōi. U ka pigãaŋ Diiloŋo sīnni-i, ŋga nuamba ka bigãaŋ-yo. ³⁵ A ce dumaanjo-na, u ka puure nuamba bōi kusūŋ-maama. Aa nuɔ fuo, cieŋ nuɔ, añjōguoma ka gbuu ko-ni.»

³⁶ *Diilopɔpuɔrbiloŋo naŋo bi waa ba taa ba bī-yo Ani. Aser dūŋ-wuoŋo'i waa. Ba taa ba bī u to-i Faniel. Uu naa gbuu vãa ce cicōŋo. Uŋ siire u bilosīnni-na aa naacolho maŋ jã-yo, naacolho cie bieŋ niehãi baa-yo aa ku aa yaŋ-yo. ³⁷ U saa tuo naa Diilodubuo-i-na. U taa u dii sūŋgu-i aa tuo cãrã Diiloŋo-i bãanŋu-i baa isuoŋgu-i. A ne da u bieŋ komuoŋa naa baa a naa'i waa belle fande-na. ³⁸ Fuo wuo bi jo huoŋgu fanŋu-na ji da naacombiloŋo-i. Wuo jaal Diiloŋo-i aa naa tuo piiye u maama baa bamaŋ taa ba niya Yerusalemu kormanŋ-yiŋgu-i.

³⁹ Mamaŋ nyegãaŋ añjīnamma-na, Yesu bīncuambaŋ kaa ce-ma tī, baa bir kã Nasareti-i-na; ba nelle yaa-i difande-i dii *Galile-i-na.

⁴⁰ Naacombiloŋ wuo tuo vãa u jo; u taa u nu nelma-i ŋaa bige-i! Diiloŋo naa firnu u huoŋga-i baa-yo.

Ba kãa baa Yesu-i ponsaanu

⁴¹ Belle belle, Yesu bīncuamba taa ba kã ba ce *kōrsīnni tīmmaŋ-ponsaanŋu-i *Yerusalemu-i-na. ⁴² Yesuŋ juo da bieŋ cīncieluo a hãi, baa kã baa-yo. ⁴³ Ponsaanŋuŋ kaa bāl, baa gūunu. Yesu wuo yaŋ-ba aa tīena dii Yerusalemu-i-na ba saa suo. ⁴⁴ Nuamba naa maara cor hūmelle-na. Baŋ naa-yo, ba da nie sī uu dii nuamba hōlma-na. Ba wuo yififiŋgu, moloŋ yufelle saa haa-yuo. Ba doŋ ta ba taara-yuo nuamba-na ⁴⁵ ba sa da-yo. Ba naa ba bir ta ba taara ba kã Yerusalemu-i-na. ⁴⁶ Yinni hãi cor, sieliŋ-yiŋgu-i, ba kã ka da-yo *Diilodubuo-i-na; u tīenaana *añjīnamma pigãataamba hōlma-na tuo yuu-ba ba ta ba piiye u tuo nu. ⁴⁷ Bamaŋ waa hiere, u maama cu ba hōmmu-i. ⁴⁸ U bīncuambaŋ kaa da-yo dumaanjo-na, kuɔ ce-ba gberɛ. Nyuŋ wuo cira: «Naacombilo, ŋ cie bige-i yie dumandɛ-i-na? Ŋ cie i huleiŋa fūnuŋ caar i sire tie taara-nie.»

⁴⁹ Yesu wuo cira: «Bige-i cie na ta na taara-mie? Na saa suo wuo mi saaya mi waa mi To dūŋgu-na wei?»

⁵⁰ Ba saa suo u nelma yuŋgu-i. ⁵¹ Wuo naa wuo sire ba ta Nasareti-i-na. U taa u nu u bīncuamba nuŋgu-i. Mamaŋ cie cor hiere, nyuŋo saa yaŋ ma diei karaanu-yuo.

⁵² Yesu wuo tuo vãa u jo aa kuanŋgu bi ta ku naara u nelnulle-i. U maama taa ma dōlnu Diiloŋo-i aa bi ta ma dōlnu nuamba-i.

3

Nsãaŋ cie u maacemma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Nsãa 1.19-28)

¹ *Orome ba *jãmatigi maŋ ba naŋ bīŋ-yoŋ Tiber, uŋ daa bieŋ cīncieluo baa a ndii-i belle maŋ nuɔ-i fōŋgūo-i-na, belle fande-na *Pōse-Pilati yaa waa *Yude yuŋgu-na aa

*Erödi waa *Galile yuḡ-nu, u mälö-i Filipu fuo waa Iture yuḡ-nu baa Tirakoniti bi yuḡ-nu, Lisaniyasi fuo waa Abileni yuḡ-nu. ² Ani-i baa Kayifu-i ba yaa waa *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i. Belle fande'i nuo-i Diiløj uḡ caraaya Sakari bieḡo-i Nsãa-i *hiekuraangu-na a piiye baa-yo. ³ Uḡ piiye baa-yo dumaḡo-na, wuo tuo wuora nileiḡa maḡ *Yurdē kotõnni-na u waḡ baa nuõmba-i wuo ba nanna ba cilõbabalaḡo-i aa ba *batisenḡ ku yaa Diiløjõ ka hur ba ãmbabalma-i. ⁴ Diiløj uḡ puõraa *Isayi waḡ mamaḡ, ma'i sã daama-i wei? Isayi waḡ-ma wuo:

«Molo dii tuo hohuola hiekuraangu-na wuo:

«Migãaḡ Itieḡo hũmieḡa-i.

Cãaḡ-yaḡ na viinu-yei.

⁵ Diiyaanuḡ fonni-i!

Tãnniḡ yey terni maḡ nuo-i baa tãntũnni-i,

na herra-nie na saanu-nie.

Hũmieḡaḡ mielãa terni maḡ nuo-i, na viinu-yei,

aa amaḡ cuolaanu, na diinu-yei.

⁶ Nuõmba-i hiere ba ka da Diiløj uḡ ka kor-ba dumaa.»*

⁷ Nuõmba boi taa ba jo Nsãa tuo batisenḡ-ba. Wuo tuo waḡ baa-ba wuo: «Nelbabalaḡ namaa temma-i daana-i, hai juo tũnu-nei wuo da na batisenḡ Diiløjõ sie ka gãḡ baa-na?

⁸ Taa na ce kumaḡ faa, ku yaa ka pigãaḡ wuo na naana na cilõbabalaḡo-i kelkel. Baa na ta na ne wuo sã *Abiramuḡ yey na bĩncõiḡõ Diiløjõ sie ka gãḡ baa-na! Mi tũnu-nei, naḡ fie da tãmpieḡa maḡ daaya-i, Diiløjõ gbãa bir-a ce-ya Abiramu hãayẽlmba namaa fuõḡu-na†. ⁹ Maale nuḡḡu saaraa jĩna. Tibiiḡḡu maḡ da ku saa maḡ biefefeḡiḡa, ku jũḡ aa senu.»

¹⁰ Nuõḡ baa ta ba yuu-yo wuo: «Kufangu terieḡu-na, i saaya i ce bige-i?»

¹¹ Wuo gbẽ-ba wuo: «Joḡgorbaa-ba hãi da ba waa baa nuõni maḡ, umaḡ saa da bĩḡkũḡḡu ḡ hã-yo u diei, aa niiwuõḡ da ni bi waa baa nuõni maḡ, umaḡ saa da duo wuo ḡ hã-yo.»

¹² *Nampohũutaamba namba naa bi jo u duo ji batisenḡ-ba, bafaḡ baa yuu-yo wuo: «Hãalãtie, mie i saaya i ce bige-i?»

¹³ Wuo gbẽ bafamba-i wuo: «Nuõmbaḡ saaya ba ta ba pã kumaḡ ba hã-na, baa na ta na hũu na cor kufangu-i.»

¹⁴ Sorosibaa-ba namba yuu-yo wuo: «Aa mie fuo, i saaya i ce bige-i?»

Wuo gbẽ bafamba-i wuo: «Baa na ta na du nuõmba-i na hũu ba gbẽiḡa-i. Taa na yii baa na cufaluḡḡu yaa yoḡ.»

¹⁵ Diiløj uḡ pãa nuḡḡu-i wuo u ka saḡḡ *Koḡkortiḡõ maḡ, nuõmba taa ba niya u jomma-i. Baḡ juo da Nsãa-i ba da nie sã u yaa-i. ¹⁶ Nsãa wuo gbẽ-ba wuo: «Muõmi batisenḡ-na baa hũmma yoḡ, ḡḡa unaa jo dii, u fõḡḡũõ jĩenya mei wuoḡo-i, mei saa piera u natãaḡḡu-i. Fuo ka batisenḡ-na baa *Diiløj-Yalle baa dãamu. ¹⁷ Kõkõruõḡḡu dii u naḡḡa-na. U ka pe u ðimma-i. Duo ji pe-ma tĩ hiere torre-na, u ka kũõl belle-i dii-de inõḡḡõ-na aa senu fuoru-i baa dãamu. Dãamu fammu sa ðiḡḡ dede.»

¹⁸ Nsãa taa u dii nelma boi nuõmba tũnni-na, a ce dumaḡo-na u taa u waḡ *Neldõdõlma-i baa-ba. ¹⁹ Erödi wuo hũyãa u mälõ cieḡõ a dii-yo. Ba taa ba bĩ cieḡõ-i Erodiyadi. Aa naa tiraa ce weima boi ma saa fa. U yaa waa nellentieḡõ-i Galile-i-na. Nsãa wuo fulnu-yuo wuo u maacemma saa fa. ²⁰ Wuo ce baa bel Nsãa-i dii-yo kaso, a migãaḡ tuo naara kunangu u cãlmuo-i-na.

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13-17; Marke 1.9-11)

²¹ Nuõmba-i hiere ba kãa ka *batisenḡ. Baḡ taa ba batisenḡ huõḡḡu-na, Yesu wuo bi kã ba ka batisenḡ-yo. Baḡ baatisenḡ-yo tĩ, wuo tuo cãrã Diiløjõ-i. Dõrõ wuo puur. ²² *Diiløj-Yalle hel koḡhuruḡ temma jo ji ðiire-yuo. Baa nu molo piiye dõrõ-i-na wuo: «Mi Bieḡõ yaa nuõḡo-i, ḡ maama sa suo aa dõlnu-mie; nuõnei fieḡ mi huõḡḡa-i.»‡

* 3:6 Isayi (Ésaie) 40.3-5 † 3:8 Nieḡ Nsãa sebe-i-na 8.33-39. ‡ 3:22 Gbẽliemaḡ-nalãaḡḡu (Psaume) 2.7; Isayi (Ésaie) 42.1

Yesu bīncuɔmbarɔ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku
(*Matie 1.1-17*)

²³ Yesuɔ duɔɔ u maacemma-i huɔɔgu maɔ nuɔ-i, u waa baa bienɔ komorre baa cīnciel temma. Nuɔmba taa ba jɔguɔɔ wuɔ Yosefu bienɔ.

Yosefu to-i ba taa ba bī-yo Eli.

²⁴ Eli to-i ba taa ba bī-yo Mata.

Mata to-i ba taa ba bī-yo Levi.

Levi to-i ba taa ba bī-yo Mɛlki.

Mɛlki to-i ba taa ba bī-yo Yanai.

Yanai to-i ba taa ba bi bī-yo Yosefu.

²⁵ Yosefu faɔ to-i ba taa ba bī-yo Matatiyasi.

Matatiyasi to-i ba taa ba bī-yo Amɔsi.

Amɔsi to-i ba taa ba bī-yo Nahɔmu.

Nahɔmu to-i ba taa ba bī-yo ɛsili.

ɛsili to-i ba taa ba bī-yo Nagai.

²⁶ Nagai to-i ba taa ba bī-yo Maatīɔ.

Maatīɔ to-i ba taa ba bi bī-yo Matatiyasi.

Matatiyasi faɔ to-i ba taa ba bī-yo Semie.

Semie to-i ba taa ba bī-yo Yoseki.

Yoseki to-i ba taa ba bī-yo Yoda.

²⁷ Yoda to-i ba taa ba bī-yo Yohana.

Yohana to-i ba taa ba bī-yo Eresa.

Eresa to-i ba taa ba bī-yo Sorobabel.

Sorobabel to-i ba taa ba bī-yo Salatiel.

Salatiel to-i ba taa ba bī-yo Neri.

²⁸ Neri to-i ba taa ba bi bī-yo Mɛlki.

Mɛlki faɔ to-i ba taa ba bī-yo Adi.

Adi to-i ba taa ba bī-yo Kosamu.

Kosamu to-i ba taa ba bī-yo ɛlmadamu.

ɛlmadamu to-i ba taa ba bī-yo ɛr.

²⁹ ɛr to-i ba taa ba bi bī-yo Yesu.

Yesu faɔ to-i ba taa ba bī-yo Eliesɛr.

Eliesɛr to-i ba taa ba bī-yo Yorimu.

Yorimu to-i ba taa ba bi bī-yo Mata.

Mata faɔ to-i ba taa ba bi bī-yo Levi.

³⁰ Levi faɔ to-i ba taa ba bī-yo Siminyɔ.

Siminyɔ to-i ba taa ba bī-yo Yuda.

Yuda to-i ba taa ba bi bī-yo Yosefu.

Yosefu faɔ to-i ba taa ba bī-yo Yonamu.

Yonamu to-i ba taa ba bī-yo Eliyakimu.

³¹ Eliyakimu to-i ba taa ba bī-yo Meleya.

Meleya to-i ba taa ba bī-yo Mena.

Mena to-i ba taa ba bī-yo Matata.

Matata to-i ba taa ba bī-yo Natamu.

Natamu to yaa *Davidi.

³² Davidi to yaa Yese.

Yese to yaa Yobedi.

Yobedi to yaa Bosi.

Bosi to yaa Sala.

Sala to yaa Nasɔ.

³³ Nasɔ to yaa Aminadabu.

Aminadabu to yaa Adime.

Adime to yaa Arni.
 Arni to yaa Esirɔmu.
 Esirɔmu to yaa Peresi.
 Peresi to yaa *Yuda.
³⁴ Yuda faŋo to yaa *Yakɔbu.
 Yakɔbu to yaa *Isaki.
 Isaki to yaa *Abiramu.
 Abiramu to yaa Tera.
 Tera to yaa Nahɔr.
³⁵ Nahɔr to yaa Seruge.
 Seruge to yaa Erehu.
 Erehu to yaa Pelegi.
 Pelegi to yaa Eber.
 Eber to yaa Sala.
³⁶ Sala faŋo to yaa Kanamu.
 Kanamu to yaa Arpasadi.
 Arpasadi to yaa Semu.
 Semu to yaa *Nowe.
 Nowe to yaa Lemeki.
³⁷ Lemeki to yaa Matusalemu.
 Matusalemu to yaa Enɔki.
 Enɔki to yaa Yeredi.
 Yeredi to yaa Maleleyel.
 Maleleyel to yaa Kenamu.
³⁸ Kenamu to yaa Enɔsi.
 Enɔsi to yaa Seti.
 Seti to yaa Adāma.
 Diilonɔ uŋ hielaa miwaanɔ-i u maa Adāma faŋo yaa jīna.

4

Sitāni taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i

(*Matie 4.1-11; Marke 1.12-13*)

¹ *Diilonɔ-Yalle naa yu Yesu huɔŋga-i. Uŋ hilaa *Yurdē-i-na, die kā baa-yo *hīekuraanɔgu-na. ² Uŋ kāa terienɔgu-na, *Sitāni wuɔ nyaanu-yuɔ duɔ ka guɔl u gbeini-i. U cie yinni komuɔŋa hāi baa-yo tāalma-na. Yinni fanni-na, Yesu saa dii kuuwuɔŋgu u nuŋgu-na. Ku huɔŋgu-na, nyulmu sire cuɔl-o. ³ Sitāni wuɔ gbē-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonɔ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce tāmpēl daade bir kuuwuɔŋgu i nel!»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegāan Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Niiwuoni-i yon, ni sie* gbāa ce nelienɔ nuɔ ŋ ba.»*» ⁵ Uŋ waanɔ mafamma-i, Sitāni nyugūŋ baa-yo dɔrɔ a ka pigāan-yo nileinɔ-i hiere hīema-na da hɔlhɔlhɔl ⁶ aa cira: «Niŋ daa nileinɔ maŋ daaya-i hiere baa a huɔya-niini-i, mei waanɔ; da miɛ mi ka ce kumaŋ baa-ya mi ce. ⁷ Da ŋ dūuna jaal-mi, mi ka hā-ni baa-ya.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegāan Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Ŋ saaya ŋ ta ŋ dūuna ŋ jaal Itieno-i Diilonɔ yaa-i; aa ŋ ta ŋ cāa u yaa u diei yon.*»†»

⁹ Sitāni wuɔ hiire baa-yo a kā baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔrɔ-i-na aa cira: «Da kuɔ Diilonɔ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire hīema-na i ne. Ma sī ma nyegāan Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

¹⁰ «*Diilonɔ ka ce u *dɔrɔpɔpɔrbiemba ta ba niya-nie.*»

¹¹ Aa tiraa cira:

«*Ba ka tūu-ni ba nammu-na*

* 4:4 Ānjīnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 8.3

† 4:8 Ānjīnamma tiyemman-sɛbɛ

(Deutéronome) 6.13

ɲ baa ka tisɲɲ ɲ fɛrɛ terienɲu.»[‡]»

¹² Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegãaɲ Diilonɲ-nelma-na wuɔ: «Baa dãɲ Itienɲo-i Diilono-i ɲ ne.»[§]»

¹³ Sitãni wuɔ ce ji gbɛ; u saa ji gbãa guɔl Yesu gbeini-i. Wuɔ naa u ta aa yaɲ-yo tuɔ cie huɔɲɲu naɲɲu.

Yesuɲ duɔɲ u maacemma-i dumaa Galile-i-na

(*Matie 4.12-17; Marke 1.14-15*)

¹⁴ *Sitãniɲ juɔ ta aa yaɲ Yesu-i, wuɔ bir kã *Galile-i-na baa *Diilonɲ-Yalle fɔɲɲgũɔ-i. Uɲ kãa, baa fũnuɲ ta ba gbɛliɛɲ-yo terni-na hiere. ¹⁵ U taa u waɲ Diilonɲ-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na. Nuɔmba-i hiere ba taa ba kaal-o.

(*Matie 13.53-58; Marke 6.1-6*)

¹⁶ Yiɲɲu naɲɲu-na, wuɔ ji kã Nasareti-i-na. U vãa kusuɔɲ-nu'i. *Yitienɲaɲɲu juɔ hi, wuɔ kã *Diilonelhãalãdũɲɲu-na. U taa u kã koko. Diilonɲ-nelmaɲ juɔ hi kalamma, wuɔ sire duɔ kalaɲ. ¹⁷ Baa hã-yo *Diilopɔpuɔrbilono-i *Isayi sɛbɛ yaa wuɔ u kalaɲ. Wuɔ puur terienɲu maɲ uɲ nyegãaɲ wuɔ:

¹⁸ «Itienɲo *Yalle dii mi yuɲɲu-na.

Na saa da, u hielaa-mi

mi da mi waɲ *Neldɔdɔlma-i baa sũntaamba-i.

U puɔraa-mi

mi da mi waɲ baa kɔraamba-i wuɔ kɔrsɲni tɛ,

aa waɲ baa yiriemba-i wuɔ ba yufienɲa ka puur,

aa bamaɲ dii pɔrtɔmma-na wuɔ pɔrtɔmma tɛ,

¹⁹ aa waɲ baa-ba wuɔ Diilono ka firnu u huɔɲɲa-i baa nuɔmba-i fiefie-i-na.»^{*}

²⁰ Uɲ kalaɲ tɛ, wuɔ suuye sɛbɛ-i aa hã Diilonelhãalãdũɲɲu maacenceroɲo-i baa-yo aa tɛena. Nuɔmba-i hiere baa diɲ-yuɔ ta ba ne-yo. ²¹ Wuɔ cira: «Miɲ kalaɲ nelma maɲ daama-i, ma cie nyuɲɲo daayo'i nuɔ-i.» ²² Nuɔmba kar da hãmmu! Wuɔ cor tuɔ piiye. U nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. Ba hãmmu cu; ba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Yosɛfu bieɲo'i sɲ wei?»

²³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yiɲɲu dii baa yiɲɲu, na ka naɲ gbãnalãaɲ daaku-i baa-mi wuɔ: «Perruntie, sire ɲ fɛrɛ i ne!» Aa na ka cira: «I nuɔ niɲ cie mamaɲ hiere Kafarnamu-i-na, ce ma temma naɲ fɛrɛɲ nelle-na i ne.»» ²⁴ Aa tiraa gbɛ-ba wuɔ: «Yaɲ mi waɲ ninsoro-i baa-na: Diilopɔpuɔrbilono-i, u nellerɲ-baamba sa kãɲ-yo. ²⁵ Yaɲ mi tũnu-nei, *Eli bãaɲɲu-na, bikulcaamba bɔi waa *Isirahel-na, Diilonɲ wuɔ ce bieɲa siei baa caamba niediei u saa dãa. Nyul muɔ suur nelle-na[†]. ²⁶ ɲga Diilonɲ wuɔ yaɲ bafamba-i aa puɔr Eli-i bikulcieɲo naɲ wulaa Sareputa, dii Sidɔ[‡]. ²⁷ Aa Diilopɔpuɔrbilono-i Elise bãaɲɲu-na, *wontuɔrmba bɔi waa Isirahel-na, ɲga Elise saa ji sire u diei *Isirahel-baamba-na; u yaɲ bafamba-i aa sire umaɲ naa hilaa Siiri mara-i-na jo, ba taa ba bɲ-yo Naama[§].»

²⁸ Baɲ juɔ nu mafamma-i, ba hãmmu pãɲ guɔla hiere. ²⁹ Ba nelle waa tãnuɲ-nu. Baa sire tisɲɲ-yo hiel-o Diilonelhãalãdũɲɲu-na, a hel baa-yo nellerɲ-huɔɲɲa-na, a nyugũɲ baa-yo tãnuɲɲu dɔrɔ-i-na wuɔ ba ka sɛ-yo nanna. ³⁰ Yesu wuɔ yaɲ-ba aa yeɲɛl hel ba hɔlma-na ta.

Yesuɲ siire jaamba-i dumaa Kafarnamu-i-na

(*Marke 1.21-28*)

³¹ Yesuɲ hilaa Nasareti-i-na, wuɔ ta kã Kafarnamu. *Galile nelle nande-i difande-i. Uɲ kãa, wuɔ kã *Diilonelhãalãdũɲɲu-na *yitienɲaɲɲu-na ka tuɔ waɲ Diilonɲ-nelma-i. ³² U taa u piiye baa bibesɲni u yaɲ *ãɲɲinamma pigãataamba-i; a ce dumaaɲo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ³³ Naacolɲo naɲɲo waa ba hɔlma-na, *jɲna waa u yuɲɲu-na. Wuɔ kaasɲɲ da gbagaga wuɔ: ³⁴ «Nasaretitaɲ Yesu! I cie-ni nie? ɲ juɔ da ɲ ji kɔsuɔɲ-yɛ wuɔ bige-i cie? Mi suɔ-ni, Diilonɲ-nolɲo yaa nuɔɲo-i.»

[‡] 4:11 Gbɛliemaɲ-nalãaɲɲu (Psaume) 91.11-12   [§] 4:12 ãɲɲinamma tiyemamaɲ-sɛbɛ (Deutéronome) 6.16   ^{*} 4:19 Isayi (Ésaïe) 61.1-2   [†] 4:25 Jãmatigi ba sɛbediɛlãɲo (1 Rois) 17.1   [‡] 4:26 Jãmatigi ba sɛbediɛlãɲo (1 Rois) 17.8-16   [§] 4:27 Jãmatigi ba sɛbehãalɲo (2 Rois) 5.1-14

³⁵ Yesu wuɔ cira: «Suuye η nuŋgu-i aa η cor η hel naacolŋo-na.» Jīna wuɔ mal naacolŋo-i nuɔmba-na aa naa hel u saa ce kuubabalaŋgu yuɔ. ³⁶ Kuɔ ce nuɔmba-i gberɛ, baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Naacolŋ daayo hii dɛ! Baa jīnabaa-ba-i hiere u donya-bei baa u nuŋ-āndaŋgu.» ³⁷ Kuŋ ciɛ dumaŋo-na, u yerre gbuo terni-i hiere.

(*Matie 8.14-17; Marke 1.29-34*)

³⁸ Uŋ hilaa *Diilonelhāalādūŋgu-na, wuɔ kā Simɔ cīŋ-nu. Simɔ cura sa waa hīnni; u kūɔma naa gbuu huol da pāmpāmpāŋ, u galla. Ba cārā Yesu-i wuɔ u sire-yuɔ. ³⁹ U kā ka ture ciɛŋo yudɔrɔ-i-na, a nuola jarma-i. Ciɛŋo pāŋ da u fɛrɛ terduŋgu faŋgu-na. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersīnni-i.

⁴⁰ Bāaŋguŋ juɔ ta ku suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, jaambaŋ waa baa bamaŋ hiere nelle-na, baa jo baa-ba. Yesu wuɔ tuɔ haa u nammu-i bei u sire-bei. ⁴¹ Jaaŋ daaba hɔlmana, *jīnabaa-ba waa nuɔmba bɔi-na. Duɔ donya umaŋ baamba-i, ba ta ba kaasīŋ wuɔ: «Diilon-Beiŋo yaa nuɔŋo-i kelkel!» Jīnabaa-ba naa suɔ wuɔ Diilon uŋ pāa nuŋgu-i aa saaŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u yaa Yesu-i; a ce dumaŋo-na Yesu tuɔ nuola-bei, u sa yaŋ ba da piiye.

(*Marke 1.35-39*)

⁴² Cuɔŋ juɔ kaal, u sire kā hīɛŋ-nu. Nuɔmba taara-yuɔ ka da-yo aa ta ba taara ba bella-yuɔ u baa da ta aa yaŋ-ba. ⁴³ Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Mi saaya mi wuɔra waŋ *Diilon-bāaŋgu *Neldɔɔlma-i nilɛiŋa naŋa-na hiere; Diilonjo puɔraa-mi baa ma yaa.» ⁴⁴ Aa naa ta tuɔ wuɔra *Yude *Diilonelhāalādūnni-na u waŋ Diilon-nelma-i.

5

Gberɛ-tetebelle

¹ Yiŋgu naŋgu-na, Yesu kāa Genesareti dalanga-na. Nuɔmba kūɔl ba-naa kā u wulaa da ba ka nu Diilon-nelma-i. ² Wuɔ da benni nanni-i ni hāi hūmma nuŋgu-na, ni taamba naa hel ta ba saara ba jɔnaamba-i. ³ Wuɔ kā ka suur kunaŋgu-na, Simɔ kūŋgu'i waa aa ce u forra-kuɔ cɛlle koŋkondaŋgu-na. Uŋ furaaya-kuɔ, Yesu wuɔ tīena a doŋ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigāaŋ nuɔmba-i.

⁴ Uŋ juɔ piiye tī, wuɔ gbɛ Simɔ-i wuɔ: «Kā pututu terieŋgu-na, na ka naŋ na jɔnaamba-i.»

⁵ Simɔ wuɔ cira: «Hāalātie, i naaŋ juɔŋo-i cɔ i saa da bīŋkūŋgu bel, ŋga niŋ waaŋma dɛi, mi sie yagar η nuŋgu-i.» Aa naa ta. ⁶ Baŋ kāa ka naŋ ba jɔnaamba-i, baa bel titiraamba-i jɔnaamba yu ta ba yii da ba kar. ⁷ Ba nabentaamba namba waa, baa fara bī ba jo baa ba beŋo-i a ji kāyā-bei ba jul titiraamba-i. Baŋ julii-ba, benni-i ni hāi-i-na nie yu ta ni yii da ni nyierā hūmma-na. ⁸ Simɔ-Pierŋ daa mafamma-i, wuɔ kā ka dūuna Yesu caaŋgu-na aa naa cira: «Itie, muɔŋo-i āmbabalmancerɔŋ muɔ, baa piɛ-mi.» ⁹ Titiraaŋ daaba ciinumma diyaa korma yuɔ baa bamaŋ waa baa-yo hiere beŋo-na. ¹⁰ Halle u nagbosobaa-ba-i Sebede bɛpuɔmba-i korma bi bilaa-ba. Ba taa ba bī unajo-i Sake aa bī unajo-i Nsāa. Yesu wuɔ waŋ baa Simɔ-i wuɔ: «Baa yaŋ korma da-ni, a doŋ nyuŋgo, η ka yaŋ tetebelle-i aa ta η dii nuɔmba-i Diilon-hūnuŋ-nu.» ¹¹ Yesuŋ waaŋ mafamma-i, baa hel baa ba benni-i bomborma-na ka yaŋ-ni aa cu u huɔŋ-nu.

Yesu siire wontorŋo naŋo

(*Matie 8.1-4; Marke 1.40-45*)

¹² Yiŋgu naŋgu-na, Yesu kāa nelle nande-na. *Wontorŋo naŋo da-yo aa piɛ ka dūuna u caaŋ-nu aa cira: «Itie, da η ta η taara mi jarma ta-miɛ, mi suyaa miɛ ku sie yar-ni.»

¹³ Yesu wuɔ haa u naŋga-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara η jarma ta.» Naacolŋo jarma pāŋ ta yuɔ terduŋgu faŋgu-na. ¹⁴ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-yo wuɔ u baa yaŋ ma hel; aa u kā *Diiløjigāntieŋo wulaa u ka ne-yo, aa u pā niikonni maŋ dii pāmma u hā-yo u migāaŋ u yuŋ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegāaŋ-ma dumaa*. Ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ u jarma taa-yuɔ kelkel.

* 5:14 Niɛŋ Buolmaŋ-sɛbɛ-i-na (Lévitique) 14.2-32.

¹⁵ Kufanɔŋɔŋ ciɛ, Yesu yerre migãaŋ ta di du di kã. Nuɔmba bɔi taa ba jãnu ba-naa ba na u nelma-i. Jaamba taa ba cãrã-yuɔ u tuɔ sire-bei ba jarma-na. ¹⁶ Ŋga huɔŋgu naŋ-nu duɔ ce, u yaŋ-ba aa ta kã u deŋ ka cãrã Diiloŋo-i aa bir jo.

Yesu siire murgu naŋo

(Matie 9.1-8; Marke 2.1-12)

¹⁷ Yiingu nanɔŋu-na, Yesu taa u waŋ Diiloŋ-nelma-i u pigãaŋ nuɔmba-i. A ne da *Farisɛbaa-ba namba waa tɛna ba hɔlma-na, baa *ãnjɛnamma pigãataamba namba. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, halle banamba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Itieŋo fɔŋgũɔ waa baa-yo u tuɔ sire jaamba-i. ¹⁸ Balamba namba tũu murgu naŋo-i kuugallaŋ-nu jo baa-yo, wuɔ ba ji suur jɛna-yuɔ Yesu caaŋgu-na. ¹⁹ A ne da nuɔmba naa yu dũŋgu-i, ba saa suɔ baŋ ka suur baa-yo dumaa. Ba naa ba nyugũŋ dũŋgu dɔrɔ-i-na, aa kaasɛŋ-ku dii-yo baa u kuugallaŋgu-i nuɔmba hɔlma-na jɛna-yuɔ Yesu caaŋgu-na. ²⁰ Yesu wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jɛiŋo-i wuɔ: «Mi jɛ, ŋ ãmbabalma hurii hiere.» ²¹ Ænjɛnamma pigãataamba-i baa Farisɛbaa-ba doŋ ta ba piiye wuɔ: «Hai moloŋo-i daayo-i aa u tuɔ tuora Diiloŋo-i? Da ma hel Diiloŋo-na, hai moloŋo-i gbãa hur u nanolŋo ãmbabalma-i?»

²² Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ²³ A hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire a tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yaŋ? ²⁴ Ŋga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diiloŋo hãa *Moloŋ-Bieŋo-i ku fɔŋgũɔ-i hɛma-na u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ bie ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ, muɔmei waŋ-ma dumaa.»

²⁵ Naacolŋo bi sire ba yufelle-na a bie u kuugallaŋgu-i tuɔ gbɛlieŋ Diiloŋo-i u kũŋ. ²⁶ Maa ce-ba hiere gbɛrɛ; baa ta ba piiye wuɔ: «Diiloŋo-i bibieŋo!» Korma taa ma da-ba a ce ba ta ba piiye wuɔ: «I daa gbɛrɛ-weima nyuŋgo-i-na.»

Yesu biɛ Levi-i

(Matie 9.9-13; Marke 2.13-17)

²⁷ Yesuŋ hilaa terieŋgu-na, wuɔ da *nampohũutieŋo naŋo tɛnaana u maacemmaŋ-dũŋgu-na, ba taa ba bi-yo Levi. Wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Levi, sire i ta.» ²⁸ Levi bi pãŋ nanna u maacemma-i aa sire cu u huɔŋ-nu.

²⁹ Ku huɔŋgu-na, Levi wuɔ ce kãlle u dumelle-na Yesu yerreŋ aa bi u jo ba ji ta ba wuo niiwuoni-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba. Nampohũutaamba waa ba hɔlma-na. ³⁰ *Farisɛbaa-ba daa mafamma-i ce bige-i baa *ãnjɛnamma pigãataamba-i? Kuɔ gbuu jaŋ-ba; baa ta ba waana aa naa ta ba piiye baa Yesu *hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na wuo aa ta na nyɔŋ baa nelbabalaŋ daaba temma-i?»

³¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ waa hɛnni, ŋ ka ce bige-i perruntieŋ terieŋ-nu? ³² Mi saa jo nelfafaŋ maa-na, ŋga mi juɔ nelbabalaŋ maa-na ba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i.»

Yesu piiye sũŋgu maama

(Matie 9.14-17; Marke 2.18-22)

³³ Baŋ waa mafamma-na, *Farisɛbaa-ba namba yuu-yo wuɔ: «*Nsãa-Batisi *hãalãbiemba dii sũŋgu-i aa ta ba cãrã Diiloŋo-i, mie baamba bi dii aa ta ba cãrã, bige-i ciɛ naŋ baamba sa dii?»

³⁴ Yesu wuɔ sie-ba baa gbãnalãaŋgu wuɔ: «Neliɛ gbãa tuɔ jã cieŋo aa na ce u jɛnaamba dii sũŋgu ku yiingu-na dɔrbiɛŋo yufelle-na wei? ³⁵ Ŋga yiingu dii baa yiingu, ba ka bel dɔrbiɛŋo-i ta baa-yo. Kufanɔŋɔŋ yinni'i nuɔ-i baŋ ka dii sũŋgu-i.»

³⁶ Aa naa tiraa naŋ gbãnalãaŋgu nanɔŋu baa-ba wuɔ: «Ba sa taal jɔŋgorfɛleŋo-i a nar uucɔlɔŋo. Da ŋ ce-ma, jɔŋgorfɛleŋo kompaŋga sie bie baa uucɔlɔŋo kaŋga-i, u yaa daayo u taalaa ti. ³⁷ Ba sa bi dii duvɛnfɛleŋo-i cirkpɔcɔlɔŋ-na. Umanɔ duɔ ce-ma, cirkpɔcɔlɔŋo ka muonu aa duvɛŋo ka kũnna. ³⁸ Ŋga da ŋ'a ŋ dii duvɛnfɛleŋo-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔfɛleŋ-na. ³⁹ Na saa da, umanɔ duɔ tuɔ nyɔŋ duvɛncɔlɔŋo-i uufɛleŋo sa dɔlnu-yuɔ a ce dumaŋgo-na u sa taara-yuɔ.»

6

Yit̄ienan̄gu maama

(Matie 12.1-8; Marke 2.23-28)

¹*Yit̄ienan̄gu nan̄gu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni ba cor. U *h̄aal̄abiemba ta ba kar bile-i ba hu-yo ba natiɛŋa-na ba wuo. ²*Faris̄iɛbaa-ba namba ta ba waŋ baa-ba wuo: «Bige-i ciɛ na ta na ce kumaŋ saa saaya cemma yit̄ienan̄gu-na?»

³Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Nyulmu nan̄ bilaa *Davidi-i wuo ce kumaŋ baa u nuɔmba-i*, ma s̄i na kalaan̄-ku kɛ? ⁴U nan̄ suurii Diilon̄-d̄un̄gu-na dumaa a biɛ Diilon̄-buruo-i ba wuo. A ne da a saa baa miɛ Diilon̄-h̄umelle-i, bamaŋ si dii *Diilojiḡantaamba, ba saa saaya ba wuo buruo faŋo-i.» ⁵Uŋ waan̄ mafamma-i, wuo cira: «*Molon̄-Bieŋo yaa yit̄ienan̄gu tieno-i.»

Yesu siire naḡaduɔla nan̄o

(Matie 12.9-14; Marke 3.1-6)

⁶*Yit̄ienan̄gu bi nan̄gu-na, Yesu wuo suurii *Diilonel̄h̄aal̄ad̄un̄gu-na tuo waŋ Diilon̄-nelma-i. A ne da naacol̄o nan̄o waa ba h̄olma-na, u nadienan̄ga naa minan̄. ⁷*An̄j̄inamma piḡaataamba-i baa *Faris̄iɛbaa-ba k̄a ka t̄iɛna ta ba ne Yesu-i wuo duo sire jeiŋo yit̄ienan̄gu-na ba da an̄t̄aal̄amma haa-yuo. ⁸Yesu wuo suo baa-ba. Wuo gbɛ naacol̄o-i wuo: «Sire ŋ jo ŋ ji yiera nuɔmba yaan̄ga-na.» Naacol̄o wuo sire jo ji yiera. ⁹Yesu wuo cira: «Yaan̄ mi yuu-na nelma diei: A saa baa miɛ Diilon̄-h̄umelle-i, bige-i faa cemma yit̄ienan̄gu-na? An̄fafamma'i faa cemma waa an̄babalma? Da ŋ da molo yii duo ku, ku saaya ŋ kor-o waa ku saaya ŋ nan̄ u ku?» ¹⁰Aa naa wuɔra ne ba yammu-i hiere aa waŋ baa naacol̄o-i wuo: «Fara ŋ nan̄ga-i.» Naacol̄o wuo bi fara u nan̄ga-i, kaa bir ka temma-i. ¹¹Ba h̄ommu gbuu p̄an̄ du hiere; baa ta ba yuu ba-naa wuo: «I ka ce Yesu daayo-i niɛ?»

Yesu fiɛlaa u p̄ɔpuɔrbiemba-i

(Matie 10.1-4; Marke 3.13-19)

¹²Yibien̄a fan̄ga-na, Yesu wuo k̄a t̄an̄ungu nan̄gu-na ka c̄ar̄a Diilon̄o-i c̄o u yufien̄-na. ¹³Cuoŋ juɔ kaal, wuo b̄i u *h̄aal̄abiemba-i a fiɛl c̄inciɛluo ba h̄ai bei, a tuo b̄i-ba *p̄ɔpuɔrbiemba. ¹⁴Uŋ fiɛlaa bamaŋ ba yireiŋa yaa daaya: Simɔ, (Yesu wuo b̄i Simɔ faŋo yaa Pier-i,) baa u h̄aan̄o-i An̄dere, baa Sake, baa Ns̄aa, baa Filipu, baa Batelemi, ¹⁵a naara Matie, baa Toma, baa Alfe bieŋo-i Sake, baa Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i, ¹⁶a naara Sake bieŋo-i *Yuda, baa *Yuda-Isikaro maŋ juɔ hel Yesu huon̄gu-na.

Jaamba b̄oi juɔ Yesu ji sire-bei

(Matie 4.23-25)

¹⁷Yesuŋ juɔ fiɛl u *p̄ɔpuɔrbiemba-i t̄i, wuo hiire baa-ba t̄an̄ungu-na ka yiera baa-ba kpan̄kpataangu nan̄gu-na. U *h̄aal̄abiemba namba waa terien̄gu fan̄gu-na, baa sa waa dei baa yuliin̄gu-i a naara nelp̄un̄gu nan̄gu. Banamba taa ba hel *Yude, banamba *Yerusalemu, banamba Tiir, banamba Sid̄o dii d̄ammaŋ-nuoraan̄gu caan̄-nu. ¹⁸Baa juɔ da ba ji nu Yesu nelma yaa-i aa u duo sire jaamba-i ba jarma-na. Wuo bi donya *j̄inabaa-ba-i u hiel-ba nuɔmba yunni-na. ¹⁹F̄on̄ḡuɔ nan̄o taa u hel Yesu-i-na u sire-bei ba jarma-na, a ce dumaan̄o-na, baa ta ba taara ba yieya-yuo hiere.

Yesu gboya u h̄aal̄abiemba-i

(Matie 5.1-12)

²⁰Nuɔmban̄ nii Yesu-i-na da ba yieya-yuo, wuo wuɔra ne u *h̄aal̄abiemba-i aa naa cira: «S̄un̄taan̄ namaan̄o-i, na yunni d̄olaa;

*Diilon̄-nelle-i namaa diele-i.

²¹Nyulmuŋ yeŋ namaa namaŋ nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, na yunni d̄olaa; niiwuoni kaa haaya baa-na.

Namaa namaŋ kaalaan̄ fiɛfiɛ-i-na, na yunni d̄olaa;

* 6:3 Niɛŋ Samiel sɛbed̄iɛl̄an̄o-na (1 Samuel) 21.2-7.

na kaa waa nyembĩnniŋ.

²² Nuɔŋ da ba bigãaŋ-na,

da ba nanna-nei,

da ba ta ba tuora-nei,

sisɔ da ba ta ba bĩena na yireiŋa-i *Moloŋ-Bieŋo maama-na, na yunni dɔlaa.

²³ Taa na gbu na nye yiinggu faŋgu-na, aa na ta na muora na gbugbanni-i; Diiloŋo kaa pã-na bɔi dɔrɔ-i-na. Na saa da, ba bĩncuɔmba ciɛ karaaŋgu faŋgu temma yaa-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i.

²⁴ Ŋga waaj namaaŋo-i, sũlma haraa-nei;

na ciɛ na bãaŋgu-i tĩ.

²⁵ Niiwuoniŋ haaya baa namaa namaŋ fiefie-i-na, sũlma haraa-nei;

na kaa waa nyulmu-na.

Namaa namaŋ dii nyembĩnni-na fiefie-i-na, sũlma haraa-nei;

na kaa waa kuliŋ-kaaluŋ-nu.

²⁶ Nuɔmba-i hiere da ba ta ba bĩ na yefafalle,

ŋaa ba bĩncuɔmba naŋ bĩŋ coikartaamba maŋ naa ciɛ ba fere Diilopɔpuɔrbiemba ba yefafalle-i dumaa, sũlma haraa-nei.»

Taa na dɔl na bigãarãamba-i

(Matie 5.38-48; 7.12)

²⁷ «Namaa namaŋ karaa na tũnni-i ta na nu mi nelma-i, yaaj mi tũnu-nei: Taa na dɔl na bigãarãamba-i, taa na ce ãnfafamma bamaŋ diyaaj luŋgu nei. ²⁸ Umaŋ duɔ haa u nubabalaanŋu nuɔni maŋ nuɔ-i, baa waasa kutieŋo-na, yaaj aa ŋ ta ŋ jɔguɔŋ kuufafaanŋu baa-yo. Taa na cãrã Diiloŋo-i na hã bamaŋ cieŋ-naŋ kuujangu-i. ²⁹ Umaŋ duɔ caa ŋ tũŋ daaku-i, bir daaku-i ŋ hã-yo. Umaŋ duɔ bie ŋ jɔŋgorbuɔ-i, baa cie-yo ŋ jɔŋgoryelle-na.

³⁰ Umaŋ duɔ cãrã ŋ wulaa, hã-yo. Aa umaŋ duɔ bie bĩŋkũŋgu ŋ wulaa, baa yuu-yo ku maama. ³¹ Naŋ taaraŋ nuɔmba ta ba ce kumaŋ ba hã-na, taa na ce ku temma na bi hã-ba. ³² Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yoŋ, na jaaluŋgu sĩ Diiloŋo wulaa. Na saa da, halle bamaŋ sa wuɔyaaj Diiloŋ-hũmelle-i ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ³³ Da na ta na bi ce ãnfafamma-i bamaŋ cieŋ ãnfafamma-i nei yoŋ, na jaaluŋgu sĩ Diiloŋo wulaa. Halle bamaŋ sa wuɔyaaj Diiloŋ-hũmelle-i ba ce kufangu-i. ³⁴ Aa da na ta na dii cẽmieŋa-i naŋ suyaa wuɔ bamaŋ ka gbãa suu-ya, na jaaluŋgu sĩ Diiloŋo wulaa. Halle bamaŋ sa wuɔyaaj Diiloŋ-hũmelle-i, da ba suɔ wuɔ umaŋ ka gbãa suu cẽmelle-i ba dii-de u'i nuɔ-i. ³⁵ Ŋga, taa na dɔl na bigãarãamba-i, taa na ce ãnfafamma bei, taa na hã aa na baa ta na cie ku sɔlaanŋu huonŋu-na. Ku yaa Diiloŋo ka pã-na bɔi. Aa na ka waa Dɔrwuonŋo beŋ namaa. U yaa faa. U faa baa nuɔmba-i hiere ka hel baa bamaŋ sa suyaaj ãnfafamma-i baa nelbabalaamba-i hiere. ³⁶ Na saaya na waa hujantaaj namaa, ŋaa na Toŋ yeŋ hujantieŋo dumaa.»

Yesuŋ waaj mamaŋ a kã cãlmuɔ yanŋa-na

(Matie 7.1-5)

³⁷ «Baa na ta na cãl na-naa, ku yaa Diiloŋo sie ka cãl-na. Baa na ta na haa cãlmuɔ-cãŋkuɔle na-naa nuɔ, ku yaa Diiloŋo sie ka haa cãlmuɔ-cãŋkuɔle nei. Umaŋ duɔ cãl nuɔni maŋ, ce jande aa ŋ yaaj-yo, ku yaa nuɔ da ŋ bi cãl Diiloŋo-i u ka ce jande aa yaaj-ni. ³⁸ Niŋ fiŋ baa kekerieŋgu maŋ ŋ hã nuɔmba-i, ba ka fi baa ku yaa hã-ni, terieŋgu faŋgu-na, yaaj ŋ nanŋa ta ka fara, ku yaa ba ka fi naŋ kũŋgu-i aa fẽl-ku ku yu kũnna hã-ni.»

³⁹ Yesu wuɔ naŋ gbãnalãanŋu baa-ba wuɔ: «Namaa daa yiro gbãa bel u nayiroŋ nagãŋ-na ba kã terieŋgu aa ba sie ka par suur fuonŋ-nu wei? ⁴⁰ *Hãalãbiloŋo sa suɔ u yaaj u hãalãtieŋo-i, ŋga hãalãbiloŋo maŋ duɔ hãalã ka hi u fuonŋu-i, u ka tuɔ suɔ ŋaa u hãalãtieŋ uŋ suɔ dumaa.

⁴¹ «Naŋ ciɛ nie da hũyãŋo-i unaj yufelleŋ aa daabolma-i naŋ yufelle-na ŋ saa da-ma?

⁴² Daabolma-i naŋ fereŋ yufelle-na jũnnu dumandɛ-i ŋ bir ŋ gbẽ ŋ nabentieŋo-i wuɔ:

⟨Yaŋ mi hiel hũyãŋo-i ɲ yufelle-na hã-ni.⟩ Åŋgbãŋgbãama! Hiel daabolma-i ɲ yufelle-na igẽna, ku yaa ɲ ka ta ɲ da dei a gbãa hiel hũyãŋo maŋ ɲ nabentienjo yufelle-na.»

(*Matie 7.16-20; 12.33-35*)

⁴³ «Tibifafaanŋu sa maŋ biebabaleiŋa, tibibabalaanŋu sa bi maŋ biefefeŋa. ⁴⁴ Ba suo tibinni-i ni biena'i nuo-i. Ba sa yagal musiẽŋa kaapugammu-na, aa ba sa bi biera hãlẽiŋa caaterreŋ-yuŋ-nu. ⁴⁵ Neliẽŋ nuo ɲ huonŋaŋ yuu baa mamaŋ, ma yaa hilaŋ ɲ nuŋgu-na. Nelfefeŋo-i u añfamma hel u hɔfafaŋga'i nuo-i aa nelbabalaŋo-i u maacembabalamma hel u hɔbabalaŋga'i nuo-i.»

Jaagɔciraamba hãi maama

(*Matie 7.24-27*)

⁴⁶ «Bige-i ciẽ na ta na bĩ-mi ⟨Itie, Itie⟩, aa da mi waŋ mamaŋ baa-na, na sie ce-ma? ⁴⁷ U maŋ duo jo ji nu mi nelma-i aa ce-ma, mi ka pigãaŋ-na kutieŋ uŋ saa baa umaŋ; ⁴⁸ U saa baa neliẽŋo maŋ wuo u ma dũŋgu, aa hiŋ ka hi tãmpẽlle-i jĩna ku tuole-i. Ku tuoleŋ jĩna fafamma aa u ma-ku, diilonjoŋ juo tã, kanni gbar, hũmma bũŋ ka naŋ-ku, ma saa gbãa naara-kuo. ⁴⁹ Ŋga umaŋ juoŋ u nu mi nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umaŋ wuo u ma dũŋgu aa u saa hiŋ jĩna ku tuole-i aa ma-ku. Diilonjoŋ juo tã, hũmma bũŋ ka naŋ-ku, ku pãŋ cii hiere, biŋkũŋgu saa tĩe.»

7

Yesu siire sorosi ba yuntienjo naŋo maacembilono-i

(*Matie 8.5-13*)

¹ Yesuŋ juo piye u nelma-i tĩ baa nuomba-i, wuo ta kã Kafarnamu. ² *Orome ba sorosi ba yuntienjo naŋo waa nelle fande-na, u maacembilono naŋo maama waa kpelle yuo. Maacembilono daayo tuo jaŋ. U jarma waa kpelle. ³ Yesuŋ juo, sorosi ba yuntieŋ daayo nu-ma. Wuo puor *Yuifu ba bĩncuomba namba-i u wulaa, wuo ba ka cãrã-yuo u ji sire u maacembilono-i hã-yo. ⁴ Bĩncuoŋ daaba kã ka ta ba cãrã Yesu-i aa ta ba piye wuo: «Naacolŋ daayo saaya kãyãmma. ⁵ Yuifubaa miẽ i maama doŋnu-yuo; ɲ saa da, u'i maa i *Diilonelhãalãdũŋgu-i hã-ye.»

⁶ Yesu wuo ta tuo kã baa-ba sorosi ba yuntienjo cĩŋgu-na. Baŋ kaa pie cĩŋgu-i, ba suu baa sorosi ba yuntienjo tiraa puor u jẽnaamba namba Yesu wulaa. Baa waŋ baa Yesu-i wuo: «Itie, i jĩeŋ wuo i ji waŋ baa-ni, wuo ɲ baa muliẽŋ ɲ fere; kere nuo ɲ saa saaya ɲ suur fuo temma dumelle-na ⁷ ku'i ciẽ ɲ da u saa sie jo u fere ɲ wulaa. Ŋga da ɲ sie, ɲ waŋ nelma diei, u maacembilono ka sire. ⁸ Wuo fuo fere-i nuomba dii u yuŋ-nu, aa fuo bi waa banaŋ yuŋ-nu. Duo gbẽ umaŋ wuo: «Kã ɲ ka ce daaku!» Ŋ da kutienjo kãa. Duo bi gbẽ umaŋ wuo: «Jo bande!» Ŋ da kutienjo bi juo. Duo bi tiraa gbẽ u maacembilono-i wuo: «Ce daama!» Ŋ da u ciẽ-ma.»

⁹ Yesu wuo kar da hãmmu! Naacolŋ uŋ juo piye tĩ, Yesu wuo bir u yaanŋa-i nuomba-na aa naa cira: «Yaŋ mi tũnu-nei; *Isirahel-na hiere, mi saa da umaŋ haa u naŋga-i mie naacolŋ daayo temma-i.» ¹⁰ Sorosi ba yuntienjo popuorbien baa bir ta ba kũŋ. Baŋ kaa hi cĩŋgu-i, baa da maacembilono daayo siire da yeryer u temma-i.

Bikulciẽŋo naŋo biẽŋo kuu Yesu sire-yuo

¹¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo ta tuo kã nelle nande-na, ba bĩ-de Nayine. U *hãalãbiemba waa baa-yo a naara nelpũŋgu naŋgu. ¹² Baŋ kaa ta ba suur nelle-na, baa suu baa ba tũyãa bikulono naŋo ta ba kã da ba ka fuure. U waa naacombilono, aa u yaa waa u diei u nyu wulaa, a ne da u to naa ku aa yaŋ-ba. Nuomba boi taa ba kã u fuuremma-na. ¹³ Yesuŋ daa nyuŋo-i, u hujarre gbuu ko-yo, wuo waŋ baa-yo wuo: «Ciẽŋ nuo, budii; baa kaal.» ¹⁴ Aa naa pie ka haa u naŋga-i kulono-na. Bamaŋ naa tũyãa-yo baa yiera. Wuo waŋ baa-yo wuo: «Naacombilo, sire!» ¹⁵ Wuo bi yiye sire tĩena, aa doŋ tuo piye. Yesu wuo gbẽ nyuŋo-i wuo: «Bie ɲ biẽŋo yaa-i.» ¹⁶ Korma pãŋ bel-ba hiere terienŋu fangu-na. Baa ta ba gbeliẽŋ Diilonjo-i aa ta ba piye wuo: «*Diilonpopuorbilobuo hilaa-yie. Diilonjo juo ji kãyã u nuomba-i.» ¹⁷ Nelma famma gbuo *Yude-i hiere baa niliẽŋa maŋ u kɔtonni-na.

*Nsāa-Batɛsi puɔraa u hāalābiemba-i Yesu wulaa
(Matie 11.2-6)*

¹⁸ Yesuŋ ciɛ mamaŋ hiere, Nsāa *hāalābiemba kā ka tūnu-yuɔ baa-ma. ¹⁹ Wuɔ bir puɔr ba hāi Yesu wulaa wuɔ ba ka yuu-yo kɛɛ *Kɔŋkɔrtieŋo maŋ saaya u jo, u yaa ufaŋo-i wɛi sisɔ uu dii huɔŋ-nu? ²⁰ Baa kā ka da Yesu-i, baa cira: «*Nsāa-Batɛsi puɔraa-ye ŋ wulaa, wuɔ i ji yuu-ni kɛɛ Kɔŋkɔrtieŋo maŋ saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i wɛi sisɔ uu dii huɔŋ-nu?» ²¹ A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Yesu waa tuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na aa tuɔ donya *jīnabaa-ba-i nuɔmba yunni-na aa bi tuɔ puur yiriemba yufieŋa-i. ²² Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Kāaŋ na ka tūnu Nsāa-i baa naŋ daa kumaŋ, baa naŋ nuɔ mamaŋ: *Yiriemba yufieŋa puurii, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ*, *wontuɔrmba jarma taa bei, *tugbentaamba tūnni puurii, bikuomba siire aa sūntaamba nuɔ* *Neldɔdɔlma-i.* ²³ Umanŋ gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huɔŋgu-na kutieŋo yuŋgu dɔlaa.»

*Nsāa-Batɛsi sīnni-i
(Matie 11.7-19)*

²⁴ Nsāa pɔpuɔrbiɛŋ baŋ taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigāaŋ nuɔmba-i baa Nsāa sīnni-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kāa ka ne bige-i *hīkuraaŋgu-na? Fafalmuŋ sagallaŋ hīɛŋgu-i dumaa na kāa ka ne ku yaa wɛi? ²⁵ Namaa kāa ka ne bige-i? Na kāa ka ne umaŋ diyaa bīmbīfafanni wɛi? Ma sī bamaŋ diyaŋ bīmbīfafanni-i aa ta ba ce ba bāaŋgu-i baa dii jāmatigi ba dūnniŋ kɛ? ²⁶ Ŋga namaa kāa ka ne bige-i? Ma sī na kāa ka ne *Diilopɔpuɔrbiloŋo'i kɛ? Aa naacolŋo faŋo-i, mi tūnu-nei, u maaraa Diilopɔpuɔrbiemba-i. ²⁷ Mamaŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbiloŋo wuɔya ta ŋ yaaŋ-na ka cāa ŋ hūmelle-i*»†, ba gbɛ Nsāa yaa-i. ²⁸ Yaaŋ mi tūnu-nei, Nsāa temma saa hi hoŋ caaŋ-biemba-na yogo, a ne da umaŋ si dii baa yuŋgu *Diiloŋ-nelle-na u maaraa Nsāa-i. ²⁹ Nuɔmba-i hiere ka hel baa *nampohūutaamba-i ba nuɔ Nsāa nelma-i aa suɔ wuɔ Diiloŋo maacemma vii, ba ce Nsāa *batiseŋ-ba. ³⁰ Ŋga *Fariŋɛbaa-ba-i baa *ānjīnamma pigāataamba yagaraa wuɔ Nsāa baa batiseŋ-ba. A ce dumaŋo-na, Diiloŋ uŋ taa u taara u ce kumaŋ hā-ba, ba cīinaana-kuɔ.»

³¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Mi gbāa saa fiefie ku nuɔmba-i baa haba-i? ³² Mi gbāa saa-ba baa bisālmba maŋ tīenaana ponsanatigerreŋ. Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuɔ: «I hulii tulammu hā-na, na saa nyɛŋ, i hāl kuliŋ-neini hā-na, na saa kaal.»

³³ *Nsāa-Batɛsiŋ juɔ aa u sa dii dībelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na cira wuɔ *jīna dii u yuŋgu-na. ³⁴ *Moloŋ-Bieŋ uŋ wuɔ aa tuɔ nyɔŋ, na tiraa sire ta na piiye wuɔ: «Naacolŋ daa fuɔ bi yii baa niwuoni yaa yonŋ baa konyolle, aa tiraa sire bel jīeru baa nampohūutaamba baa nelbabalaamba.» ³⁵ Ŋga bamaŋ siyaa Diiloŋo nelma-i ba suyaa wuɔ ma faa.»

Yesu kāa Simɔ cīiŋ-nu

³⁶ *Fariŋɛyieŋo naŋo waa, ba taa ba bī-yo Simɔ. Yiŋgu naŋgu-na, wuɔ ji bī Yesu-i wuɔ ba ka wuɔ niwuoni u terieŋgu-na. Yesu wuɔ kā ba ka ta ba wuɔ. ³⁷ A ne da saasorcieŋo naŋo waa nelle fande-na. Wuɔ nu-ma wuɔ Yesu dii Simɔ terieŋgu-na ba ta ba wuɔ niwuoni. Wuɔ kā baa natikolo-hūmma *alabati-kamoelɛŋ ³⁸ ka yiera saanu baa Yesu gbeini-i tuɔ kaal. Uŋ kaal dumaŋo-na, nyinyɔlma ta ma kūnna Yesu gbeini-na. Wuɔ ce u yukuɔsīnni-i a hurre-nie aa pūrā-nie nammu hāi aa ce natikolo-hūŋ daama-i a kūnna-nie.

³⁹ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i, u pāŋ tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Kuɔ naacolŋ daayo waa *Diilopɔpuɔrbiloŋo ninsɔŋo, ciɛŋo maŋ yieyaayaŋ-yuɔ daayo-i uu naa suɔ wuɔ cɛfɛfɛiŋo sī.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Simɔ, nelma dii mi da mi waŋ-ma baa-ni.»
Simɔ wuɔ: «Hāalātie, waŋ-ma.»

* 7:22 Niɛŋ Isayi sɛbɛ-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1. † 7:27 Malaki (Malachie) 3.1

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Naacolɔ naŋo cɛmelle waa nuɔmba hãi nuɔ; dīelã-wuonjo-i neifierɔ-komuɔŋa hãi baa cīncieluo, hãalĩŋ-wuonjo-i neifierɔ ndii. ⁴² Ba saa gbãa da ba pã-ya, u ce hujarre bei aa ce ba yaŋ-ya. Ba hãi-i-na, cɛmellentienjo maama ka dɔlnu hai yaŋ?»

⁴³ Simɔ wuɔ cira: «Mei huɔŋ-na, umaŋ gbeinɔ-i waa bɔi u maama ka dɔlnu u yaa yaŋ.»

Yesu wuɔ cira: «Ŋ waan ninsonjo.» ⁴⁴ Aa naa bir u yaanɔga-i cienjo-na, aa gbɛ Simɔ-i wuɔ: «Ŋ daa cien daayo-i kɛ? Miŋ diyaa mi gboluonɔgu-i ŋ dumelle-na, ŋ saa hã-mi hũmma mi saara mi gbeini-i. Ŋga fuɔ kaalaa kũna u nyinyɔlma-i mi gbeini-na a saara-nie hã-mi, aa hurre-nie baa u yukuɔsĩnni-i. ⁴⁵ Ŋ saa jãrã-mie pũrã-mie, ŋga fuɔ-i, dii uŋ suurii ŋ dumelle-na ji hi baa fiefie, u saa yaŋ mi gbeini pũrãmma-i. ⁴⁶ Ŋ saa hure namma mi yunɔgu-na, ŋga cien daayo kũna natikolo-hũmma mi gbeini-na. ⁴⁷ Ku'i cie mi ta mi tũ-niŋ mie: Mi maamaŋ dɔlaanu-yuɔ dɔlnumma maŋ daama-i, ku pigãan wuɔ u ãmbabalma-i baa ma ciinumma-i hiere, ma hurii. Ŋga umaŋ ãmbabalma-i da ma saa hur bɔi, mi maama sa dɔlnu kutienjo-i bɔi.» ⁴⁸ Aa naa waŋ baa cienjo-i wuɔ: «Ŋ ãmbabalma hurii.» ⁴⁹ Bamaŋ waa juwuoterienɔgu-na baa doŋ ta ba jɔguɔŋ wuɔ: «Naacolɔ daa fuɔ hilaa hie aa tuɔ gbã u hur ãmbabalma-i?» ⁵⁰ Yesu wuɔ waŋ baa cienjo-i wuɔ: «Niŋ haa ŋ naŋga-i mie ŋ kuraa, kã fiei.»

8

Caamba namba taa ba kãyã Yesu-i baa u hãalãbiemba-i

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ji sire tuɔ wuɔra nileinɔ-na hiere u waŋ *Diilonɔ-bãangu *Neldɔdɔlma-i u kã. U *hãalãbieŋ cīncieluo ba hãi baamba waa baa-yo ² a naara caamba namba. Wuɔ duɔnya *jĩnabaa halaŋ-ba caamba fama yunni-na, aa naa bi sire banamba jarma namma-na. Ba taa ba bĩ unanjo-i Maari. Fuɔ taa u hel Magidala. Jĩnabaa niehãi naa hilaa fuɔ-i-na. ³ Aa bĩ unanjo-i Sani. Fuɔ bɔlɔ waa *Erɔdi dumelle maacembiemba yuntienjo naŋo, ba taa ba bĩ-yo Kusa. Aa ta ba bĩ unanjo-i Susani a naara capũngu naŋgu. Ba taa ba ce ba nagãŋ-niini-i ba kãyã Yesu-i baa u hãalãbiemba-i.

Nuɔmban bel Diilonɔ-nelma-i dumaa

(Matie 13.1-23; Marke 4.1-20)

⁴ Nuɔmba taa ba hel nileinɔ-na hiere ba jo ba nu Yesu nelma-i. Yiingu naŋgu-na, wuɔ naŋ gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: ⁵ «Naacolɔ naŋo kãa ka naŋ fũma u suonɔgu-na. Unanjo kã ka diire hũmellen-huɔŋ-na. Nuɔmba ta ba cor ba fiɛna-yuɔ; huriimba jo ji wuɔ-yo hiere. ⁶ Unanjo kã ka diire tãmpɛllen-terien-nu a pa, kpekelma ce u ku. ⁷ Unanjo kã ka diire hĩen-nu; hĩenɔgu tu suuye-yuɔ. ⁸ Umaŋ diiriye suon-huɔŋga-na, munterfafammuna, u sire gbuu kpatalla.» Yesuŋ waan mafamma-i, u piiye da gbagaga wuɔ: «Umaŋ duo u ka nu, u nu!»

⁹ U *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Gbãnalãan daaku yunɔgu yaa wuɔ nie?»

¹⁰ U cira: «Diilonɔ cie baa namaanjo-i. U *nellentesĩnni maama maŋ fuyaa, u pigãan namaanjo-i baa-ma. Ŋga ma piiye baa banamba-i gbãɛiniŋ; a ce dumaanjo-na, da ba ne-ma, ba sie da ma terienɔgu-i,

aa da ba nu-ma, ba sie suɔ ma yunɔgu-i.*»

¹¹ Aa naa cira: «Mi gbãnalãangu yunɔgu yaa daaku: Diilonɔ-nelma yaa fũma-i, aa nuɔmba hɔmmu yaa u mundiiremmu-i. ¹² Nuɔmba naŋ hɔmmu dii ŋaa hũmellen-huɔŋga, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ba yaŋ *Sitãni jo ji hiel-ma ba hɔmmu-na, a ce dumaanjo-na ba sie da hũu-ma aa kor. ¹³ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa tãmpɛllen-terienɔgu, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ma gbuu dɔlnu-bei; ba hũu-ma. Ŋga ma sie gbãa naŋ kaasĩnni. Da ku ji huol, ba har jĩna. ¹⁴ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa hĩen-terienɔgu, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ba yaŋ ãnjɔguɔma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusũŋ-maama jo ji suuye-mei. A ce dumaanjo-na ma sie gbãa dii belle ba wulaa. ¹⁵ Banaŋ hɔmmu dii ŋaa hĩefafamma, da ba nu Diilonɔ-nelma-i, ba hũu-ma aa bel-ma baa hɔfafanɔga aa nyaar ta ba wuɔ ma hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa.»

* 8:10 Isayi (Ésaie) 6.9

Fitɪŋ-ɡbānalāaŋgu
(Marke 4.21-25)

¹⁶ Yesu wuɔ tiraa naŋ ɡbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Ba sa celieŋ fitɪnuɔ-i aa ce bɪŋkūŋgu cure-yuɔ. Da ba celieŋ-yo, ba haa-yo dɔrɔ ku yaa ŋ da dūŋ-huɔŋga cie ɡbaa hiere. ¹⁷ Ku weima si dii mamaŋ sie ji hel bomborma-na, aa ku nelma si dii mamaŋ sie ji nu. ¹⁸ Kuŋ yeŋ baa umaŋ, ba ka hā-yo naara, aa umaŋ kuu sɪ baa-yo, celle kūŋgu maŋ uŋ haa u naŋga-i kuɔ, ba ka hūu-ku aa yaŋ-yo. Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na ta na suɔ nelma numma.»

Yesu nyu-i baa u hāmba juɔ u wulaa
(Matie 12.46-50; Marke 3.31-35)

¹⁹ Yesuŋ waa tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i, u nyu-i baa u hāmba jo da ba ji ne-yo; jo ji da nuɔmba yuu, ba saa ɡbāa da ba pie u caaŋ-nu. ²⁰ Baa waŋ ba Yesu-i wuɔ: «Ŋ nyu-i baa ŋ hāmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii ɡɔŋɡūɔŋgu-na.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Bamaŋ nuɔŋ Diiloŋ-nelma-i aa ce-ma, ba yaa meɪ nyubaa-ba-i, ba yaa meɪ hāmba-i.»

Yesu yieraaya fafalmu
(Matie 8.23-27; Marke 4.35-41)

²² Yiŋgu naŋgu-na, Yesu wuɔ ji bel nyugūŋ beŋo naŋo-na baa u *hāalābiemba-i aa naa cira: «Yaŋ i karnu dalaŋga-i i kā bombor damaalei-i.» Baa bi ta ta ba karnu ba kā. ²³ Ba'a ba kā yaŋga-na, Yesu wuɔ duɔfūŋ. Ba kaa hi hɔlma namma-i, fafalmu naŋ temma sire suuye-bei. Hūmma doŋ ta ma suur beŋo-na. Baa ta ba yii da ba kunu. ²⁴ Hāalābiemba ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Hāalātie, sire, i yii die ku!» Yesu wuɔ sire nuola fafalmu-i baa hūmma-i nie kā ka ciire. ²⁵ Kuɔ cu ba hɔmmu-i, ba kūɔŋ maa ta ma nyey. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Namaa na'a na haa na naŋga-i mie hie?» Baa ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Neliy hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii nie aa duɔ nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

Yesu duɔnya jɪnabaa naacolŋo naŋo-na
(Matie 8.28-34; Marke 5.1-20)

²⁶ Yesubaa-baŋ karaanu ka hi Geres-a dii Galile dalaŋga bomborma namma-na, baa huɔl. ²⁷ *Jɪna ba nolŋo naŋo waa nelle fande-na, u bāaŋgu cuɔ. U waa tuɔ wuɔra u bɪŋ tāmporuɔŋgu aa tuɔ kā u cɔ cɪncuɔŋ-na. Yesubaa-baŋ huɔlaa u da-ba, u ta tuɔ jārā-bei. ²⁸ Uŋ juɔ hi, u kaasɪŋ aa dūuna Yesu caaŋgu-na aa piye da ɡbagaga wuɔ: «Dɔrwuɔŋo Biyɪ nuɔ, mi cie-ni nie? Jande, baa ce hɔdorre baa-mi.»

²⁹ Yesu wuɔ nuolaaya jɪnabaa-ba-i wuɔ ba hel-yuɔ ku'i cie wuɔ tuɔ piye dumaŋo-na. Ku waa da ku sire-yuɔ yiŋgu maŋ nuɔ-i, ba bel-o vaa-yo baa jɔlgɔbaa jɪna. Ŋga da ba fie vaa-yo, u kar jɔlgɔbaa-ba-i aa suur hɪey-nu. ³⁰ Jɪnabaa daaba naa ciinu cor u yuŋgu-na. Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba bɪ-ni nie?»

Wuɔ cira: «Ba bɪ-mi Sälle.»

³¹ Jɪnabaa-ba bir yaŋ aa ta ba cārā Yesu-i wuɔ u baa donya-bei ba kā yaahuol-terieŋgu-na.

³² A ne da persälle nande waa ta di wuɔra tānuŋgu-na. Jɪnabaa-ba cārā Yesu-i wuɔ u yaŋ ba ka suur permba famba yaa nuɔ-i. Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i. ³³ Baa hel naacolŋo-na a kā ka suur permba-na. Permba pāŋ ta ba ɡbar ba hiire, ba kā ba kunu dalaŋga-na. ³⁴ Nuɔmba waa ta ba ceŋ-ba. Baŋ juɔ da ba ɡbaraa ka kunu hiere dumaŋo-na, baa pisällā baa ɡbaruŋgu; banamba kā nelliŋ-huɔŋga-na, banamba kā sonni-na ka waŋ-ma. ³⁵ Nuɔmba hel da ba ji ne. Baŋ juɔ ji hi, baa da naacolŋ daayo diyaa bɪmbɪnni tɪena da welewele Yesu caaŋgu-na. Korma pāŋ ta ma da-ba. ³⁶ Bamaŋ waa da baŋ duɔnya jɪnabaa daaba-i dumaa naacolŋo-na, baa ta ba piye ba tūnu banamba-i. ³⁷ Kor maa ɡbuu ta ma da Geresataamba-i. Baa cārā Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halaŋ ba terieŋgu-na. Wuɔ kā ka nyugūŋ beŋo-na duɔ bir. ³⁸ Uŋ duɔnya jɪnabaa-ba-i naacolŋo maŋ nuɔ-i, wuɔ cārā-yuɔ wuɔ u yaŋ u kā baa-yo. Yesu wuɔ cira: ³⁹ «Yaŋ aa ŋ kūŋ ŋ ka tūnu nuɔmba-i Diiloŋ uŋ cie kumaŋ nie.» Naacolŋ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra u waŋ Yesuŋ cie kumaŋ yuɔ hiere.

Yesu yieraaya ciɛŋo naŋ tãmma aa sire bikuloŋo naŋo
(*Matie 9.18-26; Marke 5.21-43*)

⁴⁰ Yesuŋ hila a Geres-a-na jo, nuɔmba kũɔl ba-naa kã ka yu-yuɔ. Ba taa ba niya u jomma-i hiere. ⁴¹ Naacolŋo naŋo waa, ba taa ba bi-yo Yarusi. U waa *Diilonelhãalãdũngu yuntieŋo. Wuɔ jo ji dũuna Yesu caaŋgu-na a tuo cãrã-yuɔ wuɔ u kã u dumelle-na ⁴² kɛrɛ u biloduɔla yii baa u yuŋgu. Biloŋo bieŋ cĩncieluo baa a hãi waa belle fande-na. Yesu wuɔ ta ba ta ba kã. Nuɔmba fũnuŋ yu-yuɔ ta ba nogol-o terni-na hiere. ⁴³ Ciɛŋo naŋo bi waa ba hɔlma-na, u tãmma taa ma kũnna. Ku bieŋ cĩncieluo baa a hãi waa belle fande-na. U cie perru-i ji gbẽ. U gbeiŋa tiraa tĩ aa tãmma saa yiera. ⁴⁴ Ciɛŋ daayo pie Yesu huoŋ-yaŋga a yieya u joŋgoruo tũŋgu-i. Uŋ yieyaaya joŋgoruo-i terieŋgu maŋ nuɔ-i, tãmma pãŋ yiera. ⁴⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ molo yieyaaya-yuɔ. Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i yieyaaya-mie?»

Wulawula wuɔ fuɔ sĩ, wulawula wuɔ fuɔ sĩ. Pier wuɔ cira: «Hãalãtie, molo saa yieya-nie, nuɔmba yaa yuu ta ba tisĩŋ-ni.»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Molo yieyaaya-mie. Mi daa kunaŋgu paraaya-mie ku'i cie mi suɔ.»

⁴⁷ Ciɛŋ daa uŋ daa Yesu suyaa dumaŋo-na, u kũɔma doŋ ta ma nyɛŋ. Wuɔ pie dũuna u yaŋga-na, aa naa piiye nuɔmba-i hiere ba yufelle-na kumaŋ cie u yieya-yuɔ. Aa fafalmuŋ daa-yuɔ terduoŋgu faŋgu-na dumaa, wuɔ tiraa waŋ mafamma-i. ⁴⁸ Yesu wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Mi bilo, niŋ haa ŋ naŋga-i mie, ŋ kuraa. Kã ŋ kã fiei.»

⁴⁹ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huoŋgu maŋ nuɔ-i, moloŋ wuɔ hel Diilonelhãalãdũngu yuntieŋo cĩŋgu-na ji waŋ baa-yo wuɔ: «Baa waŋ hãalãtieŋo mulieŋ u ferɛ, ŋ biloŋo jarma yaraa-yo.» ⁵⁰ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ waŋ baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Da ŋ haa ŋ naŋga-i mie, ŋ biloŋo ka sire.» Uŋ waŋ mafamma-i, baa cor ta ba kã. ⁵¹ Baŋ kaa hi cĩŋgu-i, u saa sie molo suur baa-yo dũŋgu-na. U cie fuɔ baa Pier baa Nsãa baa Sake a naara biloŋo to-i baa u nyu-i ba'i suur baa-yo yorŋ. ⁵² Nuɔmba-i hiere ba waa kaaluŋ-nu. Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Baa na kaal, u saa ku, u duɔfũŋ.» ⁵³ Baa bir yaŋ aa ta ba cõmuoŋ-yo. Bafamba wulaa ma tĩɛ. ⁵⁴ Yesu wuɔ bel biloŋo naŋga-i, aa naa piiye da gbagaga wuɔ: «Bilo, sire!» ⁵⁵ Biloŋ wuɔ puur u yufieŋa-i aa pãŋ yieye sire. Yesu wuɔ cira ba hã-yo bĩŋkũŋgu u wuɔ. ⁵⁶ Kuɔ ce u bĩncuɔmba-i gberɛ. Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ ba baa waŋ ma hel.

9

Yesu puɔraa u hãalãbiemba-i
(*Matie 10.5-15; Marke 6.7-13*)

¹ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ tigiŋ u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-i a hã-ba himma baa fũŋgũɔ ba da ba gbãa ta ba donya *jĩnabaa-ba-i hiere aa ta ba sire jaamba-i. ² Uŋ cie mafamma-i, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba wuɔra waŋ *Diiloŋ-bãaŋgu maama-i aa sire jaamba-i. ³ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Da na'a na ta, molo baa bie bũɔle, molo baa bie buɔra, molo baa bie niwuoni, molo baa bie gbeŋa, molo baa bi bie joŋgorbaa-ba hãi. ⁴ Da na kã terieŋgu terieŋgu, aa ba ka hã-na dũŋgu wuɔ na ta na cɔ, na tĩɛ dũŋgu faŋgu-na fuɔ na tamma. ⁵ Ŋga da na kã da na ka har bamaŋ nuɔ-i aa ba yagar, na pir na nallu-i na ta. Ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.» ⁶ U hãalãbiemba ta ta ba wuɔra nilɛiŋa-na hiere ba waŋ *Neldɔdɔlma-i aa ta ba sire jaamba-i ba kã.

Erɔdi huoŋga cuu
(*Matie 14.1-12; Marke 6.14-29*)

⁷ Mamaŋ ciɛŋ hiere, *Erɔdi maŋ waa *Galile yuŋgu-na wuɔ nu-ma. Uŋ nuɔ-ma, u huoŋ kaa cu. Banamba taa ba piiye wuɔ *Nsãa-Batise yaa siire kuoŋ-nelle-na a jo. ⁸ Banaŋ ba'a *Eli yaa caraaya-bei. Banaŋ ba'a yiinataaŋ *Diilopɔpuɔrbiloŋo naŋo'i siire kuoŋ-nelle-na jo. ⁹ Erɔdi wuɔ cira: «Mi cie ba kar Nsãa yuŋgu-i, hai moloŋo-i daayo fuɔ?» Aa naa tuo taara u da Yesu yufelle.

Yesu hãa nelpũŋgu naŋgu wuo ye
(*Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Nsãa 6.1-14*)

¹⁰ Yesu *pɔpuɔrbiembraŋ kaa bir jo, baa jo ji tūnu-yuɔ baa baŋ kaa ce mamaŋ hiere. Yesu wuɔ ce ba hel neller-ɥuɔŋga-na kã ba deŋ, dii nelle nande caaŋgu-na ba bĩ-de Betisada. ¹¹ Baŋ fie ta, nuɔmba yagar nu-ma, aa sire nyaa u huɔŋ-nu. Baŋ kaa hi, Yesu wuɔ hã-ba muntienammu aa bie *Diiloŋ-nellentesĩni maama-i waŋ baa-ba aa bi sire jaamba maŋ waa ba hɔlma-na.

¹² Bãaŋguŋ juɔ doŋ ta ku hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba kã u wulaa ka cira: «Itie, iŋ yeŋ hĩeŋgu-na dumandɛ-i aa bãaŋgu ta ku suur, ɲ sa ce nuɔmba bɔrɔ kã nilɛiŋa maŋ kɔtɔnni-na ka taara niwuoni wuo, baa muncɔmmu wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hã-ba niwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye yoŋ baa titiraamba hãi. Da ɲ bi'a miɛmei ka sãa ji hã nelpũŋ daaku-i hiere ɲ waŋ-ma.» ¹⁴ A ne da bɛmba maŋ waa, ba yuu nuɔmba neifieŋa hãi nuɔsiba ndii temma.

Yesu wuɔ cira: «Ciɛŋ ba tĩɛna nuɔmba komuɔŋa hã-a-hãi baa cĩncielbaa.» ¹⁵ U hãalãbiembra ce nuɔmba tĩɛna. ¹⁶ Yesu wuɔ bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baŋ daaba-i a ciir u yuŋgu-i dɔrɔ-i-na aa jaal Diiloŋo-i. Uŋ jaalaa Diiloŋo-i, wuɔ bũlnu-nie hã u hãalãbiembra calnu-nie hã nuɔmba-i. ¹⁷ Nuɔmba wuo hiere nie yar-ba. Hãalãbiembra gbura ni boini-i a dii-ni segeyufieŋ cĩncieluo baa a hãi a ta baa-ni.

Yesu sĩnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-28; Marke 8.27-9.1)

¹⁸ Yiingu naŋgu-na, Yesu kãa u deŋ ka tuɔ cãrã Diiloŋo-i. U *hãalãbiembra waa baa-yo. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba waŋ wuɔ nie meɪ kũŋgu-na?»

¹⁹ Baa cira: «Banamba ciɛra wuɔ nuɔnei *Nsãa-Batise-i, banaŋ ba'a nuɔnei *Eli-i, banaŋ ba'a yiinataaŋ *Diiloŋpɔpuɔrbiloŋo naŋo'i birii jo nuɔŋo-i.»

²⁰ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Namaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

Pier wuɔ cira: «Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saaŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u yaa nuɔŋo-i.»

²¹ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-meɪ baa-ba wuɔ ba baa yaŋ molo nu-ma. ²² Aa naa cira: «*Moloŋ-Bieŋo saaya u gbuu mulieŋ. Nelle bĩncuɔmba-i baa *Diiloŋigãntaamba yuntaamba-i a naara *ãnjĩnamma pigãataamba ka cĩina-yuɔ aa bel-o ko-yo. ɲga da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yoŋ hĩɛma-na, sieliŋ-yiingu-na u ka sire hel jo.»

²³ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Nuɔni maŋ da ɲ ta ɲ taara ɲ nyaanu-mie, ɲ saaya ɲ cĩina ɲ fɛrɛ aa ɲ jo i ta. Aa ɲ saaya ɲ ta ɲ sie mulieŋa-i baa kuliingu-i yinni maŋ joŋ. ²⁴ Umaŋ duɔ tuɔ kaal baa u yuŋgu yoŋ, kutieŋo ka kɔsuɔŋ u fɛrɛ; ɲga umaŋ duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fɛrɛ meɪ maama-na, kutieŋo ka da cicɛlma maŋ sie ji tĩ dede. ²⁵ Da ɲ da ɲ yufieŋ-niini-i hiere hĩɛma-na aa ka caa, yuŋ haku-i dii-kuɔ? ²⁶ Umaŋ duɔ tuɔ ce senserre u sa taara ba suɔ wuɔ u cuu mi huɔŋ-nu, aa bi tuɔ ce senserre baa mi nelma wamma-i, Moloŋ-Bieŋ duɔ ka bir jo baa u fõŋgũɔ-i, baa u To wuɔŋo-i a naara u To u dɔrɔpuɔrbiembra wuɔŋo-i, u ka bi ce senserre baa kutieŋo maama-i. ²⁷ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diiloŋ-bãaŋgu-i baa ba yufelle aa suɔ ku.»

Yesu birii u deŋ birma

(Matie 17.1-8; Marke 9.2-8)

²⁸ Yesuŋ waŋ mafamma-i, yinni niisieɪ temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Nsãa a naara Sake ba kã tãnuŋgu naŋgu-na da ba ka cãrã Diiloŋo-i. ²⁹ Uŋ kaa tuɔ cãrã Diiloŋo-i u yaŋga fũnuŋ bir ka deŋ birma aa u joŋgorbaa-ba bir baapielmba ta ba gbu ba caa da muimui. ³⁰ Wuɔ u ne da nuɔmba hãi juɔ ji ta ba piiye baa-yo: *Moisi baa *Eli. ³¹ Dɔrcecerma namma'i naa dii-ba huɔŋga ba ta ba piiye baa Yesu-i uŋ ka ku kuliingu maŋ *Yerusalemu-i-na a perieŋ u maacemma-i bãl-ma. ³² ɲ sie suɔ wuɔ Pierbaa-ba naa kor duɔfũŋ bir ba nammu-i ba honniŋ, ɲga ba yagar sire da cecer daama diyaa Yesu-i huɔŋga baa muɔŋ daaba-i ba hãi-i-na u caaŋ-nu. ³³ Nuɔŋ daabaŋ juɔ ta ba ta, Pier wuɔ waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, i jomma faa bande-i-na dɛ! ɲ sa yaŋ i ce gbuganni sieɪ wei? Ku diei naŋ kũŋgu, ku diei Moisi kũŋgu, aa ku diei kũŋgu naŋgu-i Eli kũŋgu.» U taa

u piiye dumaa u yuŋ-nu, u sa suɔ uŋ waŋ mamaŋ. ³⁴ Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, duherru nandu jo ji cɪnnu-bei. Korma ta ma da-ba. ³⁵ Ba'a ba ne, da molo piiye duherru-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i, mi hielaa u yaa-i. Taa na nu u nuŋgu-i*.» ³⁶ Moloŋ daa uŋ juɔ piiye ti, *h̄aalābiemba da Yesu yaa u diei yoŋ; ba saa da moloŋo baa-yo. Kuŋ cie dumaŋo-na, ba fiinaŋ nel daama-na, ba saa waŋ-ma baa moloŋo huɔŋgu faŋgu-na.

Yesu duɔnya jina naacombiloŋo naŋo-na
(*Matie 17.14-18; Marke 9.14-27*)

³⁷ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ hiire t̄anuŋgu-na baa u *h̄aalābiemba-i. Nelp̄uŋgu naŋgu jo u wulaa. ³⁸ Naacolŋo naŋo waa ba h̄olma-na. Wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «H̄aalātie, jande, ne mi biɛŋo-i, u yaa u diei yoŋ mi wulaa. ³⁹ *Jina dii u yuŋgu-na. Duɔ sire-yuɔ dumandɛ-i, u tugol kaasɪŋ. Duɔ kaasɪŋ, jina mal-o u tuɔ t̄arā aa s̄ampugaaru ta du hel u nuŋgu-na. Duɔ sire-yuɔ, u muliɛŋ-yo da suu aa suɔ ji ciire-yuɔ. ⁴⁰ Mi c̄arā ŋ h̄aalābiemba-i miɛ ba donya-yuɔ, ba saa gb̄aa.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Fieɛie ku nuɔŋ namaŋo-i na sa h̄uu nelieŋ maama; na saa fa. Na daa nie s̄i mi ka t̄iena baa-na gbula a tiera na nonni-i wei?» Aa naa gb̄ɛ naacolŋo-i wuɔ: «Jo baa ŋ biɛŋo-i bande.» ⁴² Naacombiloŋ uŋ kaa tuɔ pie Yesu-i, jina wuɔ sire-yuɔ. Wuɔ cii p̄aŋ tuɔ t̄arā. Yesu wuɔ nuola jina-i wuɔ u cor hel naacombiloŋo-na. U bi siremma yaa dumaŋo-na u jarma-na. Wuɔ h̄a u to-i baa-yo. ⁴³ Nuɔmba maŋ waa hiere kuɔ ce-ba gberɛ. Wulawula wuɔ Diiloŋo hii, wulawula wuɔ Diiloŋo hii.

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(*Matie 17.22-23; Marke 9.30-32*)

Yesu āncemmanŋ taa ma ce nuɔmba-i hiere gberɛ dumaŋo-na, wuɔ waŋ baa u *h̄aalābiemba-i wuɔ: ⁴⁴ «Karaaŋ na t̄inni-i na nu nel daama-i fafamma: Ba ka bel *Moloŋ-Biɛŋo-i h̄a nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.» ⁴⁵ U h̄aalābiemba saa suɔ u nelma yaaŋga-i; ma yuŋgu naa fuo-bei, ba saa gb̄aa da ba suɔ-ma. Ba sie bi sie da ba yuu-yo.

Hayo-i nelbuɔ-i h̄aalābiemba-na?
(*Matie 18.1-5; Marke 9.33-37*)

⁴⁶ Ku huɔŋgu-na, Yesu *h̄aalābiemba ji ta ba fanu ba-naa da ba suɔ umaŋ nelbuɔ-i ba h̄olma-na. ⁴⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ bie bis̄ambiloŋo naŋo jina u caaŋgu-na aa naa waŋ baa-ba wuɔ: ⁴⁸ «Umaŋ duɔ ne muɔŋo-i aa bel bis̄ambiloŋo daayo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutieŋo bilaa mei fere yaa-i; aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa umaŋ puɔraa-mi. Na saa da, umaŋ duɔ ce u fere cek̄uɔ na h̄olma-na hiere, u yaa-i nelbuɔ-i.»

⁴⁹ Ns̄aa wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «H̄aalātie, i daa naacolŋo naŋo taa u b̄i ŋ yerre-i aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i. Miɛ ne da u sa nyaanu-nie baa miɛŋo-i, i ce u yaŋ.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo, umaŋ duɔ saa biḡaaŋ-na, kutieŋo dii baa-na.»

Yesu k̄amma-i Yerusalemu-i-na

⁵¹ Diiloŋ uŋ ŋa naa saaya u h̄uu Yesu-i yinni maŋ nuɔ-i, niŋ juɔ ta ni pie, wuɔ sire wuɔ fuɔ fuɔ k̄a *Yerusalemu-i-na. ⁵² Aa naa puɔr nuɔmba ta u yaaŋ-na. Kutaambaŋ kaa hi *Samaru nelle nande-i, baa yiera wuɔ ba tigiŋ cie-yo. ⁵³ ŋga baŋ waa da ba cor k̄a Yerusalemu-i-na, nelle fande taamba saa h̄uu-ma u duɔ har ba nelle-na. ⁵⁴ Baŋ juɔ hi da-ma dumaŋo-na, Sake-i baa Ns̄aa-i baa cira: «Itie, ŋ sa yaŋ i ce Diiloŋo naar ko-ba wei?»

⁵⁵ Yesu wuɔ bir nuola-bei.† ⁵⁶ Aa ba cor ta ba k̄a nelle nande.

Ba nyaanu Yesu-i nie?
(*Matie 8.19-22*)

⁵⁷ Baŋ k̄aŋ h̄umelle-na, naacolŋo naŋo gb̄ɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, mi ka ta mi nyaanu-nie niŋ k̄aŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

* 9:35 Isayi (Ésaie) 42.1; Like 3.22 † 9:55 Banamba naaraaya wuɔ: «Na saa suɔ wuɔ na balaŋ cor wei? *Moloŋ-Biɛŋo saa jo duɔ ji ko nuɔmba, ŋga u juɔ duɔ ji kor-ba.» Saa-ku baa Like 19.10.

⁵⁸ Yesu gbê-yo wuo: «Muncɔmmu dii baa bũwãamba-i, aa kamma dii baa huriimba-i; nga terienju si dii baa *Molon-Bienjo-i u duɔ tuɔ cĩnu u yungu-i.» ⁵⁹ Aa naa miel wanj baa unajo-i wuo: «Jo i ta».

Naacolɔo gbê-yo wuo: «Yanj mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tĩ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

⁶⁰ Yesu wuo gbê-yo wuo: «Yanj kuomba fuure ba nakuomba-i, aa nuɔɔo-i ɲ kã ɲ ka ta ɲ wuɔra ɲ wanj *Diilon-bãangu maama-i baa nuɔmba-i.»

⁶¹ Unanj wuo tuɔ piye baa Yesu-i wuo: «Itie, mei ka ta mi nyaanu-nie, nga yanj mi ka cãrã hũmelle-i cĩngu-na igẽna.»

⁶² Yesu wuo cira: «Ŋ saa da, umanj duɔ tuɔ kũ baa niimba-i aa tuɔ miel u ne u huongu-na, kutienjo sie gbãa guona Diilon-suongu-na.»

10

Yesu puɔraa nuɔmba komuɔɔa siei baa cĩncieluo ba hãi

¹ Ku huongu-na, Yesu wuo tiraa hiel nuɔmba komuɔɔa siei baa cĩncieluo ba hãi a puɔr-ba ba hã-ba-hãi nileiɔa-na hiere baa terni manj uɲ ɲa naa saaya u kã-nie, ba da ba ta u yaan-na. ² Aa naa wanj baa-ba wuo: «Dĩmma dii bɔi nga ma kartaamba saa ciinu. Cãarãɲ suontienjo-i u puɔr nuɔmba namba naara.» ³ Aa naa cira: «Miɲ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ɲaa mi cieɲ tũlmba ka dii-ba maamunaamba-na. ⁴ Da na'a na ta, molo baa bie gbeiɲa, molo baa bie buɔra, molo baa bi bie naatenni. Aa da na ta na kã, molo baa ka yiera hũmelle-na wuo u jaal moloɔo. ⁵ Da na ka suur cĩngu manj nuɔ-i, mamaɲ dii cemma igẽna ma yaa daama, na cira: <Tiyãan dei.> ⁶ Da kuɔ yaafɛllentienjo dii cĩngu fangu-na, na jaaluɲgu ka hi-yo, da ma'i sĩ ku ka bir jo na wulaa. ⁷ Da ba jãrã-nei fafamma terienju manj nuɔ-i, na har na tiena kusuɔɔ-nu'i. Da ba hã-na kumaɲ, na hũu na wuo. Da ba bi hã-na kuunyɔɔɔgu manj, na hũu na nyɔɔɔ. Maacembiloɔo saaya baa u maacemma sullu. Baa na ta na horuonu na muɲharmunterni-i. ⁸ Da na suur nelle manj nuɔ-i, da ba bel-na fafamma aa hã-na kumaɲ, na hũu na wuo fiei. ⁹ Aa jaamba manj dii nelle fande-na, na sire-bei aa na wanj baa nuɔmba-i wuo *Diilon-bãangu piyaa-ba tĩ. ¹⁰ Nga da na suur nelle manj nuɔ-i, aa ba yagar ba saa hã-na muntienammu, na kã nellen-huɔɔga-na na ka cira: ¹¹ <I pirii i nallu-i na nelle-na, nga mamaɲ dii, na saaya na suɔ wuo Diilon-bãangu piyaa tĩ.> ¹² Mi tũnu-nei, bamaɲ da ba saa ka hã-na muntienammu, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiingu manj nuɔ-i, uɲ ka haa kumaɲ kutaamba-na, ku ka balan yanj Sodɔmutaamba kũngu-i*»

(Matie 11.20-24)

¹³ Aa naa cira: «Korasitaan namaaɔo-i, sũlma haraa-nei! Betisadataan namaaɔo-i, sũlma haraa-nei! Gbere-weima manj cie namaa hɔlma-na, kuɔ maa naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidɔ nelle-na, dii yiinaa nileiɔa fana taamba naa kũnna cuongu ba fereɲ nuɔ aa dii buɔrbaa jongor ba temma a pigãan wuo ba naana ba cilɔbabalaɔo-i. ¹⁴ Terienju fangu-na, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiingu manj nuɔ-i, uɲ ka haa kumaɲ nei, ku ka balan yanj Tiirtaamba kũngu-i baa Sidɔtaamba kũngu-i hiere. ¹⁵ Kafarnamutaan namaaɔo-i, na daa nie sĩ namei ka maar nuɔmba-i hiere wei? Na tãal na fere; namei ka waa ba hieroɔo-i hiere ba huɔɔ-nu.»

¹⁶ Aa naa wanj baa uɲ hielaa bamaɲ duɔ puɔr-ba wuo: «Da na kã, umanj duɔ ka nu na nunni-i, kutienjo nuɔ mei nuɲgu yaa-i; umanj duɔ ka cĩina-nei, u cĩinaana muɔmei. A ne da umanj duɔ cĩina muɔɔo-i, u cĩinaana umanj puɔraa-mi.»

¹⁷ *Pɔpuɔrbiembanj kãa aa jo, ba jo ji ta ba nye da musẽmusẽ aa ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Itie, halle baa *jĩnabaa-ba-i hiere, die piye baa-ba aa bĩ ɲ yerre-i ba nu i nunni-i.»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Mi daa *Sitãni hilaa dɔrɔ-i-na jo ji diire ɲaa diilon-nyiesĩmma. ¹⁹ Nieɲ, mi hãa-na himma-i ninsoɔo na ta na gbã na fiena jẽnaamba-i baa namɛlmba-i, aa ta na gbã na yar bigãarãɔo-i; a ce dumaanjo-na bĩɲkũngu sie gbãa ce kuubabalaanju nei. ²⁰ Na saa da! Kumaɲ saaya ku fẽ na hɔmmu-i ku'i sĩ wuo *jĩnabaa-ba nuɔ na nunni-i, nga ku yaa daaku: Na saaya na suɔ wuo na yireiɲa nyegãan dii dɔrɔ-i-na.»

* 10:12 Sodɔmutaamba kũngu-i: Nieɲ Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28.

Yesu huɔŋga fɛ
(*Matie 11.25-27; 13.16-17*)

²¹ Terduɔŋgu fanɔ-*na*, *Diilonɔ-*Yalle* pɔŋ ce Yesu huɔŋga fɛ. Wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntieŋ nuɔ dɔrɔ-i-*na* baa hɛma-*na* hiere. Niŋ fuyaa ŋ huɔŋga-i cɛcɛmuntaamba-*na* baa sɛbesuɔtaamba-*na*, aa cɛr pigãaŋ bisãmbiamba-i baa-*ka*, ŋ jaaluŋgu bɔi. Ninsɔŋo, ŋ cie ŋ huɔŋga yaa dumaɔŋo-*na* Baba.»

²² Aa naa cira: «Mi To birii weima-i hiere hã-mi. Da ma hel Tuɔŋo-*na*, molo sa suo Bɛpolɔŋo-i, aa da ma bi hel Bɛpolɔŋo-*na* baa uŋ taaraŋ u pigãaŋ bamaŋ baa-*yo*, molo sa suo Tuɔŋo-i.» ²³ Aa naa bir fulnu u *hãalãbiamba-i ba kula wuɔ: «Naŋ daŋ kumaŋ daaku-i, bamaŋ daaŋ-kuŋ ba yunni dolaa. ²⁴ Yaaŋ mi tũnu-*nei*, *Diilopɔpuɔrbiamba bɔi baa fɔŋgɔtaamba bɔi taa ba taara ba da naŋ daŋ kumaŋ, aa nu naŋ nuŋ mamaŋ, ŋga ba saa ji gbãa†.»

Samariyiɛŋo naŋo maama

²⁵ *Ănjĩnamma pigãatieŋo naŋo sire yiera aa yuu Yesu-i baa nel daama-i duɔ cure-yuɔ wuɔ: «Hãalãtie, da mi ta mi taara mi ka da cicɛlma maŋ sa tɛieŋ dede-i, mi saaya mi ta mi ce bige-i?»

²⁶ Yesu wuɔ yuu-*yo* wuɔ: «Ba nyegãaŋ wuɔ nie *ănjĩnamma-*na*?»

²⁷ Naacolɔŋ wuɔ cira: «Ba ciera wuɔ: *Ŋ saaya ŋ dɔl* Itieŋo-i Diilonɔŋo-i baa ŋ huɔŋga-i hiere, baa ŋ kusũŋgu-i hiere, baa ŋ fɔŋgũɔ-i hiere, baa ŋ ănjɔguɔma-i hiere, aa ŋ bi dɔl ŋ nanolɔŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.»‡

²⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma yaaŋga yaa-i. Da ŋ ta ŋ ce mafamma-i, ŋ ka da cicɛlma maŋ sa tɛieŋ dede-i.»§ ²⁹ Ŋga ănjĩnamma pigãatieŋo tuɔ taara u pigãaŋ Yesu-i wuɔ u nelma saa kã hɛieŋ-nu. U bir yuu-*yo* wuɔ: «Mi nanolɔŋo yaa hai?»

³⁰ Yesu wuɔ siɛ-*yo* baa nel daama-i wuɔ: «Naacolɔŋo naŋo hila *Yerusalemu-i-*na* a tuɔ hiere u kã Yeriko. Uŋ kãŋ hũmelle-*na*, cuobaa-*ba* ka cie-*yo* hũu u bĩmbĩnni-i, aa gbuu muo-*yo* ta ba yii da ba ko-*yo*. Baŋ muyaa-*yo* dumaɔŋo-*na*, ba nanna-yuɔ aa ta. ³¹ *Diiloligãantieŋo naŋo tuɔ jo ji da-*yo*, u ciel cor aa yaŋ-*yo*. ³² *Levitiyiɛŋo naŋo jo ji ce maaduɔma. ³³ *Samariyiɛŋo naŋo jo ji hi da-*yo*, u hujarre gbuu ko-*yo*. ³⁴ U yiera. Duvɛ waa baa-*yo*, u ce duvɛŋ daayo-i a saar u pãnni-i aa hure namma nie aa vaaya-nie. Uŋ cie mafamma-i, kakũmuɔ waa baa-*yo*; u tɛtɛŋ-*yo* haa-*yo* u kakũmuɔ-i-*na* a kã baa-*yo* niraŋ-muŋharmu nammu-*na* ka migãaŋ bel-o fafamma. ³⁵ Ku cuo kaala-i-*na*, u hiel warbieŋa* hã terientieŋo-i, wuɔ u hũu u tuɔ bel jeiŋo-i, kɛrɛ fuɔ cor yaaŋ-*na*. Da a ji yor a da u saa jo, u ce fuɔ waana u tuɔ bel-o, duɔ ji jo, u ka pã-*ya* hã-*yo*.»

³⁶ Yesu wuɔ yuu ănjĩnamma pigãatieŋo-i wuɔ: «Naŋ huɔŋga-*na*, balaŋ daaba-i ba siei-*na*, hayo-i nie jeieŋ daayo-i wuɔ u nanolɔŋo?»

³⁷ Ănjĩnamma pigãatieŋ wuɔ cira: «Umaŋ cie hujarre-i yuɔ, u yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Kã ŋ ka ta ŋ ce dumei!»

Nelieŋoŋ saaya u par mamaŋ

³⁸ Yesuŋ taa u kã *Yerusalemu-i-*na* baa u *hãalãbiamba-i, ba kã ka hi nelle nande-i. Cieŋo naŋo waa nelle fande-*na*, ba taa ba bĩ-*yo* Marti. Marti wuɔ ce ba har u wulaa. ³⁹ U hãaŋo waa, ba taa ba bĩ-*yo* Maari. Maari wuɔ kã ka tɛena Yesu caaŋgu-*na* tuɔ nu u tuɔ piiye. ⁴⁰ A ne da huɔŋgu fanɔ-*na*, Marti yaaŋga naa gbuu huol baa gonyamma-i. Wuɔ jo ji tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mi hãaŋoŋ yaŋ mi ta mi gonya mi da-mi-diei naŋ daa ku biyaa wei? Ŋ sa waŋ baa-*yo* u jo ji kãyã-mie wei?»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Marti, ne hãa, ŋ huɔŋga yuu baa nelma bɔi, ku'i cie ŋ yaaŋga huol huolɔŋ daama temma-i. ⁴² Nelieŋ nuɔ ŋ saaya ŋ ne weima diei par. Daŋ'a ŋ par, ŋ ne mamaŋ faa. Maariŋ paraa mamaŋ, ma yaa faa; molo si dii duɔ ji hũu-*ma* u wulaa.»

† 10:24 Niɛŋ Pier dɛ. 1.10-12. ‡ 10:27 Ănjĩnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 6.5; Buolman-sɛbɛ (Lévitique) 19.18 § 10:28 Niɛŋ Buolman-sɛbɛ-i-*na* (Lévitique) 18.5. * 10:35 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-*na* wuɔ: «Wuɔ hiel *deniebaa-*ba* hã hã terientieŋo-i.»

11

Yesu pigãaŋ u hãalãbiemba-i baŋ cãrãŋ Diiloŋo-i dumaa
(*Matie 6.9-13; 7.7-11*)

¹ Yiingu nanŋu-na, Yesu waa terienŋu nanŋu-na tuɔ cãrã Diiloŋo-i. Uŋ juɔ cãrã tĩ, u *hãalãbieloŋo naŋo waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, hãalã-yie i tie cãrã Diiloŋo-i ŋaa Nsãa uŋ hãalãayã u hãalãbiemba-i dumaa.»

² Yesu wuɔ cira: «Da na'a na cãrã Diiloŋo-i, cieraŋ:
«I To nuɔ,
yaŋ nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diiloŋ nuɔŋo-i.
Pa ŋ bãaŋgu-i yie.

³ Ta ŋ hã-ye niiwuoni-i yinni maŋ joŋ.

⁴ Umaŋ duɔ cãl miɛŋo-i i ce-yo jande.

Die bi cãl-ni ŋ ce-ye jande;

ŋ baa gãŋ baa-ye.

Baa yaŋ weima gbãa tãal-e dii-ye kuubabalaŋgu cemma-na.»»

⁵ Uŋ waŋ mafamma-i, u tiraa cira: «Namaŋo-na, umaŋ duɔ sire kã u jienŋo naŋ wulaa isuɔholleŋ ka tuɔ muo dũŋgu-i yuɔ, wuɔ u sire hã-yo niiwuoni, ⁶ kere u jienŋo naŋo haraa-yuɔ, u saa da kuuwuonŋu duɔ hã-yo. ⁷ U jienŋo tie dii dũŋgu-na aa cira: «Baa mulien-muo; mi gaala tĩ baa mi bisãlmba-i aa dũŋgu tiraa gbonu, mi sie gbãa sire da mi bie niiwuoni hã-ni.» ⁸ Yaŋ mi tũnu-nei, naacolŋ duɔ cor tuɔ muo dũŋgu-i, u jienŋ duɔ fie'a u saa ne ba jiesĩnni-i aa sire, uŋ muo u huol u yaŋ-na u ka sire hã-yo uŋ taaraŋ nimaŋ hiere.

⁹ «Yaŋ mi tũnu-nei: Cãarãŋ! Ba ka hã-na. Taaraayaŋ! Na ka da. Bienŋ! Ba ka sie-na.
¹⁰ Umaŋ cãarãŋ ba hã u yaa-i, umaŋ taaraayaŋ u yaa daaŋ, aa umaŋ bienŋ ba sie u yaa-i.

¹¹ «Namaŋo-na, hai moloŋo bieŋo-i duɔ cãrã teterienŋo u wulaa, u yaŋ-yo aa bel jienŋo hã-yo? ¹² Sisɔ duɔ cãrã cumelle, u yaŋ-yo aa bel namienŋo hã-yo? ¹³ Namaa namaŋ balaŋŋ, da na ta na suɔ-ma na hã na bisãlmba-i bĩmbĩfafanni, ku ce nie aa na To-i dorɔ-i-na, bamaŋ cãarãŋ u *Yalle-i u sie hã-ba baa-de?»

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(*Matie 12.22-30; Marke 3.22-27*)

¹⁴ Yiingu nanŋu-na, Yesu waa tuɔ donya *jĩna naŋo-i naacolŋo naŋo-na. Jĩna wuɔ cie naacolŋo-i bobo. Uŋ juɔ hel, naacolŋo doŋ tuɔ piiye, kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i.

¹⁵ Banamba ta ba piiye wuɔ: «Jĩna ba yuntienŋo-i *Belsebul* yaa hãa-yo himma-i u tuɔ donya jĩnabaa-ba-i.» ¹⁶ Banamba ta ba taara ba cure-yuɔ, baa cira wuɔ da kuɔ Diiloŋo puɔraa u yaa-i, u ce bĩŋkũŋgu pigãaŋ-ba ba ne. ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduɔleŋ-baŋ namaŋo-i na sa gbo, yiingu dii baa yiingu, na nelle ka muonu. ¹⁸ Namaa naŋ ciera wuɔ Belsebul hãa-mi himma-i mi ta mi donya jĩnabaa-ba-i hãa, *Sitãni duɔ tuɔ gãŋ baa fuɔ ferɛŋ baamba-i, u fõŋgũɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ¹⁹ Sitãni duɔ hã-muo himma-i mi ta mi donya jĩnabaa-ba-i, namaa baamba fuɔ, hai moloŋo-i hãa bafamba-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferɛŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i.

²⁰ Muɔ fuɔ, Weimantienŋo yaa hãa-mi himma-i mi ta mi donya jĩnabaa-ba-i. Ku yaa pigãaŋ wuɔ *Diiloŋ-bãaŋgu paa-nei tĩ.

²¹ «Fõŋgõtienŋo maŋ jienã kuumuonŋu u caaŋ-nu tuɔ niya u dumelle-i, cuoyuo sa sie suur-yuɔ. ²² Ŋga umaŋ fõŋgũɔ-i jienya fuɔ wuonŋo-i duɔ jo, uŋ haa u naŋga u kuumuonŋu maŋ nuɔ-i, u hũu-ku aa biera u bĩmbĩnni-i hiere calnu-nie hã nuɔmba.

²³ «Umaŋ duɔ uu si dii baa-mi, kutienŋo bigãaŋ-mi, aa umaŋ duɔ u sa tigiinŋ baa-mi, u pisãllã.»

(*Matie 12.43-45*)

²⁴ «*Jĩna duɔ hel moloŋo-na, u kã ka tuɔ wuɔra u bĩŋ hienŋ-nu duɔ taara muntienammu. Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kã mi muntercolõmmu-na.» ²⁵ Aa bi bir. Duɔ kã ka da kutienŋo gbuu migãaŋ u huonŋa-i da welewele aa tigiinŋ-ka, ²⁶ u bir ka bĩ u najĩnabaa

* 11:15 *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul.

niehāi, bamaŋ balaŋ yaŋ ufaŋo-i, ba jo ji suur tīena-kei. Da ba jo ji waa dumaanjo-na, ku migāaŋ balaŋ kutienjo-na a yaŋ dīelā-kūŋgu-i.»

²⁷ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i, cieto naŋo piiye da gbagaga nuɔmba-na wuɔ: «Cieto maŋ huɔŋ-ni aa fie-ni u yuŋgu dɔlaa!» ²⁸ Yesu wuɔ yaŋ aa gbɛ-yo wuɔ: «Cira, bamaŋ nuɔŋ Diilon-nelma-i aa wuɔ ma hūmelle-i ba yunni dɔlaa.»

Nuɔmba ciera Yesu ce bīŋkūŋgu ba ne

(Matie 12.38-42)

²⁹ Nuɔmbaŋ gbuu ji ta ba ciinu huɔŋgu maŋ nuɔ-i Yesu caaŋgu-na, wuɔ cira: «Fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-i na saa fa; na ciera mi ce bīŋkūŋgu hā na ne. Ŋga bīŋkūŋgu sa ce dii hā-na, mamaŋ daa *Yonasi-i ma ka saanu baa-na. ³⁰ Yonasiŋ waa kumaŋ Ninivetaamba wulaa†, *Molon-Bieno ka waa kufaŋgu temma yaa-i namaa na wulaa. ³¹ Gɛŋgeryiŋgu-na, Seba nellentienjo ka da nuŋgu fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-na. Fuɔ siire termaaŋ daaku-na a karnu nilɛiŋa-i hiere duɔ ji nu *Salomɔ nelma-i‡, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nuŋgu-i. ³² Ninivetaamba nuɔ Yonasi nuŋgu-i aa nanna ba cilɔbabalaŋo-i§, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Yonasi-i, aa na yagar wuɔ na sie nu u nuŋgu-i. Terienŋu faŋgu-na, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cālāa cemma.»

Fitīŋ-gbānalāaŋgu

(Matie 5.15; 6.22-23)

³³ «Molo sa celien fitīnuɔ-i aa fuo-yo, sisɔ aa ce bīŋkūŋgu cure-yuɔ. Da ŋ celien-yo, ŋ haa-yo dɔrɔ dūŋ-huɔŋga ce cerre hiere. ³⁴ Nelien nuɔ ŋ yufienja yaa naŋ fereŋ kerre fitīnuɔ-i. Ŋ yufien da a fa, ŋ waa cecerma-na; ŋga ŋ yufien da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. ³⁵ Terienŋu faŋgu-na, gbāŋ fitīnuɔ maŋ dii baa-ni u baa ji dīŋ aa yaŋ-ni. ³⁶ Da ŋ waa hiere cecerma-na, ŋ bīŋkūŋgu diei si dii kukulma-na, ŋ ka waa ŋaa ŋ suuri fitīŋ-dūŋ-nu.»

Yesu haa cālmuo Farisīebaa-ba-na

(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

³⁷ Yesuŋ juɔ piiye tī, *Farisīeyienjo naŋo bī-yo wuɔ ba ka wuo niiwuoni u cīŋgu-na. Yesu wuɔ kā ba ka ta ba wuo. ³⁸ Uŋ ŋa u saa saara u nammu-i aa suɔ duɔ wuo niiwuoni-i, kuɔ ce Farisīeyien daayo-i gberɛ. ³⁹ Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Farisīebaa namaaŋo-i, naa dii ŋaa nelienjo maŋ saaraa kalni honni-i aa yaŋ ni hɔmmu yu baa duganni. Da na ce na migāaŋ na kūɔma yaa da welewele aa na hɔmmu yu baa cuosīnni baa balaŋgu. ⁴⁰ Mimiɛl namaa temma-i daana-i, umaŋ cie huɔŋgu-i u'i saa ce huɔŋga-i wei? ⁴¹ Firiinuŋ na hɔmmu-i baa sūntaamba-i ŋ ka da na birii nuɔfafaŋ namaa.

⁴² «Farisīebaa namaaŋo-i, sūlma haraa-nei; da na ce na dii Diilonjo *yufelle-i ka cor baa niifielu-i du sīnni-na hiere aa na sie bi ce kumaŋ vii, na sie bi tiraa dɔl Diilonjo-i. A ne da, naa naa saaya na ta na ce ma yaa-i igēna aa suɔ haa manamma-i ma dɔrɔ.

⁴³ «Farisīebaa namaaŋo-i, sūlma haraa-nei; da na suur *Diilonelhāalādūŋgu-na, na taara na tīena yaŋ-na. Na taara da na waa nuɔmba-na, ba ta ba pie ba jaal-na. ⁴⁴ Sūlma haraa-nei; naa dii ŋaa cīncuɔŋa maŋ gbuyaanu, nuɔmba saa suɔ wuɔ munterbabalammu, ba ta ba wuɔ ba cor a dɔrɔ.»

⁴⁵ *Anjīnamma pigāatienjo naŋo gbɛ-yo wuɔ: «Hāalātie, da ŋ ta ŋ piiye de-i-na, ma sī ŋ bi tuora mie fere-i ke?»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Anjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i, sūlma bi haraa-nei; da na ce na bie conŋorni maŋ nelie sie gbāa tūu-ni a hā nuɔmba-i wuɔ ba tūu, aa na sie bi bel ba tūu. ⁴⁷ Sūlma haraa-nei; na bīncuɔmbaŋ kuɔ *Diilopɔpuɔrbiemba maŋ, na siire ta na ma ba cīncuɔŋa-i. ⁴⁸ Naŋ cie mafamma-i, kuu dii ŋaa na pigāaŋ wuɔ na bīncuɔmbaŋ cie kumaŋ ku faa. Bafamba kuɔ Diilopɔpuɔrbiemba-i aa namaa ta na ma ba cīncuɔŋa-i. ⁴⁹ Ku'i cie Diilon uŋ suɔ weima-i hiere, u waŋ-ma gbar-ma wuɔ: «Mī ka saŋ mi pɔpuɔrbiemba namba hā-ba. Ba ka ko banamba bei, aa ce banamba kpāncōlgū.» ⁵⁰ Diilopɔpuɔrbiemba

† 11:30 Yonasi (Jonas) 3.3-5 ‡ 11:31 Jāmatigi ba sɛbedīelāŋo (1 Rois) 10.1-10 § 11:32 Yonasi (Jonas) 3.5-10

maŋ baŋ kuɔ-ba a doŋ dii miwaaŋo domma-na, Diiloŋo kaa yuu fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-i kumaŋ cie na ko-ba. ⁵¹ Yaaŋ mi tūnu-nei, baŋ kuɔ Abel* aa ko bamaŋ cu-yo hiere a ji hi Sakari† maŋ baŋ kuɔ-yo mumbuolmuŋ-teriengu hɔlma-na baa *Diilodubuɔ-i, ba kaa yuu-na kumaŋ cie na ko-ba.

⁵² «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Naŋ fuyaa mamaŋ gbāa ce nuɔmba suɔ Diiloŋo-i; naa dii ŋaa nelieŋo maŋ gbuɔnu dūŋgu aa fuo diele-i. Fuo sie suur aa bamaŋ taaraayaŋ ba suur u sie bi yaŋ ba da suur.»

⁵³ Yesuŋ juɔ hel juwuoteriengu-na, ānjīnamma pigāataamba-i baa Farisīebaa-ba jo ji yu-yuɔ ta ba waana baa-yo aa ta ba yuu-yo baa nelma bɔi ⁵⁴ wuɔ sī u ka piiye cāl ba da āntāalāmma haa-yuɔ.

12

Umaŋ saaya kāalāmma (Matie 10.26-33)

¹ Yesuŋ taa u piiye baa *Farisīebaa-ba-i, nuɔŋ baa kūɔl ba-naa jo ji yu-yuɔ. Wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Bilaaŋ na fere Farisīe ba dawɔruɔ-i-na; uu dii ŋaa konsiini. Baa na yaŋ ba ji celieŋ-na baa-yo. ² Nelma maŋ fuyaa hiere, ma ka hel. ³ Da na fie fuo waŋ mamaŋ, ma ka nu.

⁴ «Mi jēnaaŋ namaa, yaaŋ mi tūnu-nei, baa na ta na kāalā umaŋ gbāa ko-na yoŋ aa u sie gbāa ce kuaŋgu nei. ⁵ Mi ka pigāaŋ-na naŋ saaya na ta na kāalā umaŋ. Na saaya na ta na kāalā Diiloŋo yaa-i. Da ŋ ku, u yaa gbāa dii-ni dāamu-na. Coima saa fa, na saaya na ta na kāalā u yaa-i. ⁶ Na saa da, ba sa suor tigālāamba ndii warbieŋa hāi yoŋ wei? A ne da u diei maama sa karaanu Diiloŋo-i. ⁷ Halle na yukuɔsīnni maŋ daani-i, Diiloŋo kāaŋ-ni hiere. Teriengu faŋgu-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigālāamba-na titirre.

⁸ «Mi tūnu-nei: Umaŋ duɔ yiera-meɪ nuɔmba yaaŋga-na wuɔ meɪ wuoŋo, *Moloŋ-Bieŋo kaa yiera-meɪ *dɔrpɔpuɔrbiemba yaaŋga-na wuɔ kutieŋo-i fuo bi wuoŋo. ⁹ ŋga umaŋ duɔ cīna-mie nuɔmba yaaŋga-na, Moloŋ-Bieŋo kaa bi cīna kutieŋo-i dɔrpɔpuɔrbiemba yaaŋga-na. ¹⁰ Umaŋ duɔ waŋ noparaaŋ-āndaanŋu baa Moloŋ-Bieŋo-i, jande gbāa ce kutieŋo-na, ŋga umaŋ duɔ waŋ noparaaŋ-āndaanŋu baa *Diiloŋ-Yalle-i, jande cɛraa u ce kutieŋo-na. ¹¹ Da ba bī-na yiŋgu yiŋgu *Diilonelhāalādūnni-na, siso yaataamba wulaa, siso fāamaaŋ ba terieŋ-nu; baa na yaŋ na hɔmmu cu wuɔ na sie ka suɔ naŋ ka waŋ mamaŋ a kor. ¹² Da na ka hi, Diiloŋ-Yalle ka pigāaŋ-na naŋ saaya na waŋ mamaŋ.»

Weɪŋo maŋ milāaŋ u gbānalāaŋgu

¹³ Yesuŋ taa u piiye, naacolŋo naŋo tīe dii nuɔmba-na aa gbē-yo wuɔ: «Hāalātie, waŋ baa mi mɔlɔ-i u yaŋ i calnu i to ciilunŋu-i.»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi jīe, hai juɔ haa-mi geŋgertie muɔ na yuŋgu-na, siso caltie muɔ, mi da mi cal namaa ciilunŋu?» ¹⁵ Aa naa waŋ baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Bilaaŋ na fere, baa na yaŋ gbeɪŋ-maama yu na hɔmmu-i ji cor. Na suyaa wuɔ nelieŋ nuɔ da ŋ fie waa weɪŋ nuɔ nie nie, ŋ weisīnni sie gbāa haa kuaŋgu ŋ yinni-na.» ¹⁶ Aa naa naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Belle nande-na, weɪŋo naŋo dīmma naa gbuu ce. ¹⁷ U tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Mundiimu sī baa-mi, mi ka ce dīŋ daama-i nie?» ¹⁸ Aa ji cira: «Mi suyaa miŋ ka ce kumaŋ. Mi ka muonu mi inɔŋgɔbaa-ba-i aa ma bɔmbɔŋ-baamba a dii-ma baa mi nagāŋ-niini-i hiere. ¹⁹ Da mi gbāa ce mafamma-i, mi dīmmaŋ ciinu, mi ka tīena ta mi wuo yoŋ aa ta mi nyɔŋ, aa bi ta mi ce mi bāaŋgu-i. Mi ka ce bieŋa bɔi, mi sie guona.» ²⁰ Diiloŋo gbē-yo wuɔ: «ŋ milāaŋ ŋ sa cē, isuoŋ daaku-na ŋ ka ku. Da ŋ ku, niŋ daa dīmma maŋ daama-i ma ka ce hai maama-i?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Kuuduɔŋgu yaa baa bamaŋ gbaraanŋ ba nyaanu miwaaŋ daayo weisīnni-i aa yaŋ Diiloŋ-niini-i.»

* 11:51 Miwaaŋo jīnammaŋ-sɛbɛ (Genèse) 4.8 † 11:51 Āncɔlɔmmaŋ-sɛbehāalīŋo (2 Chroniques) 24.20-22

Hɔcugbāngbālānde
(*Matie 6.25-34*)

²² Ku huonɔŋu-na, Yesu wuo gbɛ u *hāalābiemba-i wuo: «Da mi ta mi piiye baa-na wuo na baa tie hōlle baa na niiwuoniŋ-kūŋgu-i, baa na niidiiniŋ-kūŋgu-i; ²³ kuu dii ŋaa nelieŋ nuɔ ŋ yunɔŋu bɔyaa niiwuoni-na aa ŋ kūoma bɔyaa niidiini-na. ²⁴ Nieŋ huriimba-i! Ba sa guona, aa inɔŋgɔbaa-ba bi sī baa-ba, ŋga Diilonɔ hā ba ta ba wuo. Na saa buɔ huriimba-na titirre wei? ²⁵ Namaaŋo-na, hai moloŋo-i baa u hɔculle-i hiere u gbāa naara kunanɔŋu u yinni-na? ²⁶ Ku fɔŋgūɔ ŋ'a uu si dii-nei na da na ce maayilemma famma-i, bige-i cie na hōmmu ta mu cu baa na niiwuoniŋ-kūŋgu-i baa na niidiiniŋ-kūŋgu-i? ²⁷ Nieŋ pūlmaŋ puŋ ma fa dumaa, a ne da ma sa ce maacemma, ma sa bi sū jonɔgorbaa. Mi tūnu-nei, halle *Salomɔ-i baa u weisinni-i hiere, u saa ji dii kompaŋga maŋ faa yaŋ pūlma-i dede. ²⁸ Hiɛŋgu maŋ hiɛŋgu, Diilonɔ duɔ diyaa-kuɔ fafamma nyunɔgo-i-na diyaan daama temma-i, aa bisīnuɔ dāamu waa da mu caa-ku; namaa namaŋ nelbilieŋ namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanɔga-i Diilonɔ-na ku haama. ²⁹ Baa na yaŋ na hōmmu ta mu cu baa na niiwuoniŋ-kūŋgu-i. Baa na ta na hel na jɔguɔŋ-ma. ³⁰ Bamaŋ sa suyaan Diilonɔ-i, ba yaa gbagbaraayan nifanni huonɔ-nu. Namaa To suya wuo ni maama dii-nei. ³¹ Yaan u maama yaa yu na hōmmu-i igēna, na ka da u hāa-na baa daani-i naara.

³² «Celle-baan namaa namaŋ nuɔ mi babīmuɔ-i, baa na yaŋ korma da-na. Ku dɔlaanu na To-i u hā-na u nelle-i. ³³ Suoraan na nagāŋ-niini-i aa na hā sūntaamba baa gbeina faŋa-i. Da na ce mafamma-i, kuu dii ŋaa na tieraa ya gbeibuɔ jīna *Diilonɔ-nelle-na. Gbeina faŋa sa ji tī dede, a sa bi ji kā terieŋgu. Molo si dii duɔ ji bie-ya na wulaa terieŋgu-na, nyɛi bi si dii duɔ ji wuo-ya. ³⁴ Nelieŋ nuɔ niŋ tieraa ya kusuɔŋ-nu ŋ huonɔga dii kusuɔŋ-nu'i.»

Baa na gonya duɔfūmmu

³⁵ «Tigiin na fɛɛ, baa na yaŋ na fitīmbaa-ba dīŋ. ³⁶ Na saaya na waa ŋaa maacembiemba maŋ ba yuntieŋo kaa bilohīyālle aa ba tīena ta ba cie u jomma-i wuo duɔ jo ba hīl dumelle-i hā-yo. ³⁷ Ba yuntieŋ duɔ jo ji da ba saa kor duɔfūŋ, ba yunni dɔlaa. Mi tūnu-nei, ŋ da ba yuntieŋo biyaa maacemmaŋ-jonɔgoruo dii, aa ce ba tīena u hā-ba niiwuoni ba wuo. ³⁸ Duɔ fie jo isuɔholleŋ, sisɔ cuo kaalmaŋ-caan-nu, a jo ji da ba saa duɔfūŋ, ba yunni ka dɔl. ³⁹ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo uŋ ka suur-nie huonɔgu maŋ nuɔ-i, ŋ sie yaŋ u ji kanu ŋ dūŋgu-i. ⁴⁰ Namaa fɛɛ-i nan'a na saa tīena baa-ma wuo *Molonɔ-Bieŋo ka jo huonɔgu maŋ nuɔ-i, u jo huonɔgu faŋgu'i nuɔ-i. Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na tigiin na fɛɛ.»

⁴¹ Pier yuu-yo wuo: «Itie, gbānalāan daaku vii *hāalābieŋ mie yon wei, sisɔ ku vii nuɔmba-i hiere?»

⁴² Yesu wuo cira: «Da ŋ nu wuo maacembilonɔ maŋ vii, aa tuɔ cɛ, u yaa uman u yuntieŋo kaa nelle aa ce u tuɔ ne u dumelle-i aa tuɔ hā u namaacembiemba namba-i niiwuoni-i fafamma. ⁴³ U yuntieŋ duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i maŋ saaya ma ce dumaa, fuɔ yunɔŋu dɔlaa. ⁴⁴ Mi tūnu-nei, u yuntieŋo ka haa-yo u nagāŋ-niini yun-nu hiere. ⁴⁵ ŋga duɔ da nie sī u yuntieŋo sie bir jo fiefie, aa don tuɔ muo u namaacembiemba-i, ku bɛmba-i baa ku caamba-i hiere, tuɔ wuo aa tuɔ nyon u ye; ⁴⁶ uŋ ŋ'a u saa tīena baa yiinɔŋu maŋ maama-i, baa huonɔgu maŋ maama-i, u yuntieŋo jo huonɔgu faŋgu'i nuɔ-i. Duɔ jo ji da-yo dumaanɔ-na, uŋ ka haa kumaŋ yuɔ, u'i ka suɔ-ku. U ka ce-yo ŋaa bamaŋ sa nuon Diilonɔ-nunɔŋu-i ban ceŋ-ban dumaa.

⁴⁷ «Maacembilonɔ maŋ suya u yuntieŋon taaran kumaŋ, aa u saa taara u ce-ku, fuɔ temma-i ba sa muo-yo ce hujarre-yuɔ. ⁴⁸ ŋga maacembilonɔ maŋ sa suyaan u yuntieŋon taaran kumaŋ, duɔ ce mamaŋ saaya ba muo-yo, ba sa muo fuɔ temma-i bɔi. Da ba hā nuon maŋ bɔi, ba ka yuu-ni bɔi, da ba hā nuon maŋ bɔi ŋ tiera, ba ka yuu-ni cor nunɔŋu faŋgu-i.»

Yesu saa jo baa yaafɛlle
(*Matie 10.34-36*)

⁴⁹ «Muõmi juo baa dāamu'i hīema-na. Mi taara dāaŋ daamu ta mu caa. ⁵⁰ Weima dii da ma da-mi, da ma saa da-mi cor, mi huõŋga sie gbāa tīena terduõŋ-nu.

⁵¹ «Na daa nie sī mi juo baa yaafelle'i hīema-na wei? Coima, mi juo baa bõrõmma. ⁵² Nuõmba ka doŋ ta ba gāŋ dūnni dūnni. Bamaŋ da ba waa ba ndii ba dūŋgu-na, ba siei ka ta ba gāŋ baa ba hāi aa ba hāi bi ta ba gāŋ baa ba siei. ⁵³ Tonaamba ka ta ba gāŋ baa bepuõmba-i; bepuõmba bi ta ba gāŋ baa tonaamba-i. Nyunaamba ka ta ba gāŋ baa ba biemba-i; biemba bi ta ba gāŋ baa nyunaamba-i. Hūõyāamba ka ta ba gāŋ baa ba caamba-i; caamba bi ta ba gāŋ baa hūõyāamba-i*.»

(Matie 16.2-3)

⁵⁴ Yesu wuõ tiraa waŋ baa nuõmba-i wuõ: «Da na da diiloŋo biilii, na cira: «U ka dāa», aa ma bi ce. ⁵⁵ Aa da na da fafalmu kā bāpagūŋgu-na, na cira: «Babāaŋgu ka waa», aa ma bi ce. ⁵⁶ Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i, na cie nie ta na suõ diiloŋo yammu-i na bõrõ-muõ aa na sa suõ mamaŋ cieŋ fiefie-i ma yuŋgu-i? ⁵⁷ Bige-i cie na sa suõ-ma ce kumaŋ faa cemma? ⁵⁸ Molõŋ cēm̄el da di waa-nie, aa kutieŋo bī-ni, da na ta na kā hūmelle-na, gbāŋ baa-yo ŋ cārā-yuõ. Ni ma'i sī, duõ kā baa-ni fāamaambaa-ba wulaa, ba ka hā kpāŋkpanintaamba baa-ni ba dii-ni kaso. ⁵⁹ Mi tūnu-nei, da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pā ŋ cēmelle tī hiere, ŋ ceraa ŋ da muŋhelmu.»

13

Yesu wuõ nuõmba nanna ba cilõbabaŋo-i

¹ *Pilati wuõ puõraa ba ka ko Galiletaamba namba *Diilodubuõ-i-na. Ba waa ta ba buol. Yesuŋ waa tuõ waŋ nel daama-i, nuõmba namba jo ji ta ba piiye mafamma-i baa-yo. ² Yesu wuõ cira: «Na daa nie sī Galiletaŋ daabaŋ kuu kuliŋgu maŋ, ku pigāaŋ wuõ ba yaa balaŋ yaŋ Galiletaamba-i hiere wei? ³ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilõbabaŋo-i, na ka ku kulduõŋgu baa-ba.» ⁴ Aa naa cira: «Nuõmba cīncieluo niisie maŋ Siloe dujaataama naŋ cii haa-bei ko-ba, na daa nie sī ba yaa balaŋ yaŋ Yerusalemutaamba-i hiere wei? ⁵ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilõbabaŋo-i, na ka ku kulduõŋgu baa-ba.»

⁶ Yesu wuõ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuõ: «Naacolho naŋo diyaa *eresē-suõŋgu, aa sū *yensāaŋgu kuõ. Yiŋgu naŋgu-na, u jo ji taara u saa da belle kuõ. ⁷ U waŋ baa u maacembiloŋo-i wuõ: «Bieŋa siei yaa de-i tibiŋ daaku sa maŋ. Jā-ku ŋ nanna! Ku tīyāa ta ku bõnõŋ hīema-i gbāŋgbāŋ.» ⁸ Maacembiloŋo gbē-yo wuõ: «Yaŋ ku cõnu bende-i-na; mi ka hīŋ ku yuŋgu-i aa dii hūõŋgu ne ⁹ sī ku ka maŋ belle maŋ juõŋ. Da ku saa maŋ, i ka suõ jā-ku nanna.»»

Yesu siire cieŋo naŋo yitīenaŋgu-na

¹⁰ *Yitīenaŋgu naŋgu-na, Yesu kāa *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ka tuõ waŋ Diilon-nelma-i u pigāaŋ nuõmba-i. ¹¹ A ne da cieŋo naŋo waa baa-ba dūŋgu-na, *jīna waa u yuŋgu-na a ce-yo jeiŋo. Uŋ gaala jarma-na, ku bieŋ cīncieluo baa niisie waa belle fande-na. U saa gbāa tuõ ciir u wuõ. ¹² Yesuŋ daa-yo, wuõ bī u jo. Uŋ juõ, wuõ cira: «Cieŋ nuõ, ŋ jarma taa-nie.» ¹³ Aa naa bi haa u nammu-i yuõ. Cieŋ wuõ bi pāŋ ciir yiera derre! Uŋ ciirii yiera dumaŋo-na, wuõ tuõ gbeliēŋ Diiloŋo-i.

¹⁴ Yesuŋ siire jeiŋo-i yitīenaŋgu-na, ku saa dõlnu Diilonelhāalādūŋgu yuntieŋo-i, wuõ tuõ waŋ baa nuõmba-i wuõ: «Maacemmaŋ-yinni dii yinni niediei saahõlma-na*; na saaya na ta na jo yinni fanni'i nuõ-i ba ta ba sire-nei na jarma-na; bige-i cie na sire jo yitīenaŋgu-na?»

¹⁵ Yesu wuõ cira: «Huhurmantaŋ namaa temma-i daana-i! Namaaŋo-na, niintaamba-i baa kakūntaamba-i, da ku waa yitīenaŋgu-i ba sa kā baa-ba ba ka nyõŋ hūmma wei? ¹⁶ Aa cieŋo maŋ daayo-i, ma sī *Abiramu hāayēlho naŋo-i ke? *Sitāniŋ cie-yo jeiŋo ku bieŋ cīncieluo baa niisie yaa de-i. Miŋ daa-yo, mii naa yaŋ-yo baa u jarma-i wuõ yitīenaŋgu wei?»

* 12:53 Mise (Michée) 7.6 * 13:14 Helmaŋ-sebe (Exode) 20.9-10; Ānjīnamma tiyemmaŋ-sebe 5.13-14

¹⁷ Yesu bigāarāamba waa nuɔmba hɔlma-na. Uŋ piiye dumaŋo-na, senserre gbuu da-ba. A ne da uŋ taa u ce himma maŋ, ma taa ma dɔlɔnu nuɔmba-i hiere.

Diiloŋ-bāaŋgu doŋ tēntēŋ
(*Matie 13.31-33; Marke 4.30-32*)

¹⁸ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Mi gbāa saa *Diiloŋ-nellentesīnni-i baa bige-i? ¹⁹ Mi gbāa saa-ni baa mutardi-belle†. Da ŋ duu-de, di sire pa ce tibiŋgu, huriimba ta ba jo ba sɛ kamma ku negemmu-na.»

²⁰ Aa tiraa cira: «Mi gbāa saa Diiloŋ-nellentesīnni-i baa bige-i? ²¹ Mi gbāa saa-ni baa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluɔŋ-nu a du farniŋ-jūmmu-i kolloyufieŋa siei baa-ni; ni sire ce jūmmu nyurā.»

Hūmelle maŋ kāaŋ Diiloŋ-nelle-na
(*Matie 7.13-14,21-23*)

²² Yesu wuɔ cor tuɔ suur nilieŋa-na hiere u waŋ Diiloŋ-nelma-i u kā *Yerusalemu-i-na. ²³ Naacolŋo naŋ wuɔ yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋaa nuɔmba maŋ ka suur Diiloŋ-nelle-na ba sɛ ciinu wei?»

Yesu wuɔ cira: ²⁴ «Gbāaŋ kpelle na suur baa dumelle maŋ wullu diele yaa-i. Mi tūnu-nei, nuɔmba bɔi ka cira ba suur baa-de, ŋga ba sɛ gbāa. ²⁵ Dumellentieŋ duɔ ji sire a gbonu dūŋgu-i aa waŋ namaa namaŋ gōŋgūɔŋgu-na, na ka doŋ ta na muo dūŋgu-i aa ta na piiye baa-yo wuɔ: «Itie, jande hīl dūŋgu-i i suur!» U ka cira u sa suɔ-na.

²⁶ «Kufanŋgu huɔŋgu-na, na ka doŋ ta na piiye baa-yo wuɔ: «I saa tie wuo aa tie nyɔŋ baa nuɔnei wei? Nuɔnei saa ta ŋ wuɔra ŋ waŋ Diiloŋ-nelma-i ŋ pigāaŋ-ye nilieŋa-na wei?»

²⁷ «U ka bir waŋ baa-na wuɔ: «Kāaŋ na halaŋ mi caaŋ-nu, mi sa suɔ-na, na hieroŋo-i hiere āmbabalmanciraŋ namaa.» ²⁸ Da na ka da *Abiramu-i baa *Isaki-i baa *Yakɔbu-i a naara *Diilopɔpuɔrbiemba-i hiere *Diiloŋ-nelle-na, aa ba cie namaaŋo-i wuɔ na sɛ da suur, na hɔmmu ka gbuu guɔla na ta na kaal. ²⁹ Nuɔmba ka hel terni-na hiere a jo u källe-na ji ta ba wuo aa ta ba nyɔŋ. ³⁰ Huɔŋgu fanŋgu-na, bamaŋ dii huɔŋgu-na fiefie-i-na, banamba ka ta yaaŋ-na, aa bamaŋ dii yaaŋga-na, banamba ka bir tīe huɔŋ-nu.»

(*Matie 23.37-39*)

³¹ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, *Farisīebaa-ba namba pie u caaŋ-nu a waŋ baa-yo wuɔ: «*Erɔdi taara duɔ ko-ni, ta bande-i-na ŋ kā yaŋga naŋga!»

³² Yesu wuɔ cira: «Kāaŋ na ka waŋ baa jumelieŋo faŋo-i wuɔ nyuŋgo-i baa bisīnuɔ-i mi donya *jīnabaa aa sire jaamba; daakūŋgu-i, mi bāl mi maacemma-i. ³³ ŋga nyuŋgo-i baa bisīnuɔ-i baa daakūŋgu-i, mi saaya mi cor baa mi hūmelle-i ta mi kā *Yerusalemu-i-na. *Diilopɔpuɔrbiloŋo saa saaya u ku yaŋga naŋga.»

³⁴ Aa naa cira: «E Yerusalemutaŋ namaa! Namei kuɔŋ Diilopɔpuɔrbiemba-i. Diiloŋ duɔ saaŋ umaŋ hā-na, na naŋ kutieŋo-i baa tāmpēlēiŋa ko-yo. Meɪ cie ji gbē. Mɪ na'a mi tigiŋ-na ŋaa kūɔnaŋoŋ tigiŋ u biemba-i dumaa aa pūl-bei, ŋga na saa hūu-ma. ³⁵ Diiloŋo ka yaŋ na nelle-i hā-na. Aa mi tūnu-nei, da na saa ji ta na cira: «Itieŋ uŋ saaŋ umaŋ u jo, Diilo baa-yo» na sɛ tiraa da mi yufelle.»

14

Farisīe ba yuntieŋo naŋo cie källe aa bī Yesu-i

¹ *Yitīeŋaŋgu naŋgu-na, Yesu kāa *Farisīe ba yuntieŋo naŋo dumelle-na ba da ba ka wuo niwuoni. Nuɔmba bir ka yaŋ aa ta ba ne Yesu-i wuɔ sī u ka ce cāl. ² A ne da naacolŋo naŋo waa u yaaŋga-na, kūɔnyurāmmaŋ-jarma waa-yuɔ. ³ Wuɔ yuu *ānjīnamma pigāataamba-i baa Farisīebaa-ba-i wuɔ: «A saa baa mie Diiloŋ-hūmelle-i, da ŋ sire jeiŋo yitīeŋaŋgu-na ku faa waa ku saa fa?» ⁴ Ba saa seŋ sūnuŋgu yuɔ. Wuɔ bel naacolŋo-i a sire-yuɔ u jarma-na, aa naa ce u kūŋ.

† 13:19 Mutardi-belle dii cɛkūɔ ŋaa sɔrhēbelle.

⁵ Naacolɔŋ uŋ taa, wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Namaaŋo-na, umaŋ bieŋo-i duɔ par suur hũnfuoŋ-nu yitĩenaŋgu-na, kutieŋo yaŋ-yo dii wuɔ yitĩenaŋgu wei? Da ku fie waa u niŋo, u yaŋ-yo dii hũnfuoŋgu-na wuɔ yitĩenaŋgu-na wei?» ⁶ Ba saa da mumpiiyemmu.

⁷ Baŋ biɛ bamaŋ kãlle-na, Yesu wuɔ ne da umaŋ duɔ jo, u tuɔ taara u tĩena yaaŋ-na. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: ⁸ «Moloŋ duɔ bĩ-ni u kãlle-na, da ŋ kã, baa wuɔya ŋ ka tĩena yaaŋga-na. Uŋ biɛ bamaŋ, kunie sĩ unaa maaraa nuɔŋo-i ŋ sa suɔ. ⁹ Da ŋ kã ka tĩena yaaŋga-na, kãllentieŋo duɔ ka jo ji cira ŋ sire ka tĩena huoŋ-nu aa hã unaŋo teterre fande-i, ŋ yaaŋga ka ce wullu. ¹⁰ Da ba bĩ-ni, da ŋ kã, tĩena huoŋ-nu. Ku yaa umaŋ biɛ-na duɔ ka jo ji da-ni huoŋgu-na, u ka cira: «Mi jĩe, sire ŋ ji tĩena yaaŋ-na.» Kufaŋgu huoŋgu-na, u ka ce-ni bɔi nuɔmba-na. ¹¹ Umaŋ duɔ tuɔ teteŋ u fere, ba ka hiire-yuɔ, ŋga umaŋ duɔ tuɔ hiire u fere, ba ka teteŋ-yo.»

¹² Mafammaŋ curaa, wuɔ waŋ baa umaŋ taa u ce kãlle-i wuɔ: «Da ŋ ta ŋ ce kãlle-i, ku saa saaya ŋ bĩ ŋ jĩnaamba yoŋ, baa ŋ hãmba, baa ŋ huraamba, baa ŋ caantaamba maŋ waamba-i. Da ŋ bĩ ba yaa yoŋ, yiiŋgu dii baa yiiŋgu, bafamba ka bi ce aa bĩ-ni. Niŋ cie ãnfafamma maŋ bei, ma sɔlaaŋgu ka suu yiiŋgu faŋgu-na. ¹³ Da ŋ'a ŋ ce kãlle-i, ŋ saaya ŋ bĩ baa sũntaamba-i, baa jaamba-i, baa murgubaa-ba-i, baa yiriemba-i. ¹⁴ Bafamba sie gbãa pã ŋ babĩmuɔ sullu-i hã-ni. Diiloŋo'i kaa pã-ni uŋ ka sire nelviimba-i yiiŋgu maŋ nuɔ-i. A ce dumaŋo-na ŋ yuŋgu ka dɔl.»

¹⁵ Naacolɔŋo naŋo waa tuɔ wuɔ baa-ba, uŋ juɔ nu nel daama-i, wuɔ gbẽ Yesu-i wuɔ: «Jaa bamaŋ ka da wuɔ niwuoni-i *Diiloŋ-nelle-na ba yunni ka dɔl dumeil!»

¹⁶ Yesu wuɔ naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa-yo wuɔ: «Naacolɔŋo naŋo taa u ce kãlle aa tũnu nuɔmba bɔi. ¹⁷ Niiwuoniŋ-huoŋguŋ juɔ hi, u puɔr u maacembiloŋo-i wuɔ u ka bĩ-ba. ¹⁸ Maacembiloŋ duɔ kã ka bĩ umaŋ, kutieŋo gbẽ-yo wuɔ u sie gbãa kã. Dĩelã-wuoŋo gbĩe-yo wuɔ: «Mi sãa suoŋgu, mi saaya mi kã ka ne-ku. Kã ŋ ka waŋ baa ŋ yuntieŋo-i wuɔ u ce jande mi sie gbãa hi baa-na.» ¹⁹ U cor kã unaŋo wulaa, fuɔ ka gbẽ-yo wuɔ: «Mi sãa niikũrãamba duɔŋa ndii, mi saaya mi kã ka kũ baa-ba ne. Kã ŋ ka waŋ baa ŋ yuntieŋo-i wuɔ u ce jande kere mi sie gbãa hi baa-na.» ²⁰ U cor kã unaŋo wulaa, fuɔ ka tiraa gbẽ-yo wuɔ: «Mi jãa cieŋo felemma mi sie gbãa hi baa-na.»

²¹ «Maacembiloŋo bir kã ka tũnu u yuntieŋo-i baa-ma. U yuntieŋo huɔŋga pãŋ guɔla, u waŋ baa-yo wuɔ: «Baa tĩena; bir ŋ kã nellen-huoŋga-na ŋ ka bĩ sũntaamba-i baa nagãduɔlbaa-ba-i baa yiriemba-i baa murgubaa-ba-i ba jo.» ²² Maacembiloŋo bir ta. Uŋ kãa aa bir jo kufaŋgu-i, u jo ji waŋ baa u yuntieŋo-i wuɔ: «Mi biɛ nuɔmba jo, ŋga muntĩenammu tĩyãa yogo.» ²³ U yuntieŋo tiraa waŋ baa-yo wuɔ: «Bir ŋ kã sonniŋ-hũmieŋa-na ŋ ka gbãŋ baa nuɔmba-i ba jo ji yu mi dũŋgu-i. ²⁴ Yaaŋ mi tũnu-nei, miŋ biɛ bamaŋ dĩelũo-i-na, ba sie da wuɔ mi niwuoni-i.»»

ŋ saaya ŋ ce bige-i igẽna aa suɔ cu Yesu huoŋ-nu?

(Matie 10.37-38)

²⁵ Nuɔmba bɔi baa cuu Yesu huoŋ-nu ta ba kã *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: ²⁶ «Nuɔni maŋ da ŋ ta ŋ nyaanu-mie, ŋ saaya ŋ ce-mi bɔlbɔl ŋ to-i-na, baa ŋ nyu-i-na, baa ŋ cieŋo-na, baa ŋ bisãlmba-na, baa ŋ hãmba-na, baa ŋ mɔlbaa-ba-na, baa ŋ tũɔbaa-ba-na, halle baa naŋ fere-i-na. Ni ma'i sĩ, ŋ sie gbãa cu mi huoŋ-nu. ²⁷ Aa nuɔni maŋ da ŋ'a ŋ sa sie muliema-i baa kuliŋgu-i, ŋ sie gbãa cu mi huoŋ-nu. ²⁸ Na hɔlma-na, umaŋ duɔ cira u ma dubuɔ, ma sĩ u tĩena igẽna a ne dũŋguŋ ka yu dumaa, aa ne da kuɔ gbeina maŋ dii baa-yo a ka gbãa baal-ku. ²⁹ Ni ma'i sĩ, duɔ jĩna ku tuole-i, aa u saa ji gbãa baal-ku, nuɔmba ka ta ba nye-yo ³⁰ aa ta ba piye wuɔ: «Bombolma sa suɔ aa dɔlnu naacolɔŋ daayo-i; u siire wuɔ fuɔ ma dubuɔ, u yaa daayo ku juɔ yar-o baalma.» ³¹ Kuuduɔŋgu yaa-i baa nellentieŋo maŋ dii baa sorosibaa neifieŋa ndii. Duɔ da berru baa u nanellentieŋo maŋ dii baa sorosibaa neifieŋ-cĩncieluo, u saaya u tĩena igẽna a ne da kuɔ fuɔ sorosibaa neifieŋa ndii ka gbãa ce berru-i baa sorosibaa neifieŋ-cĩncieluo-i. ³² Duɔ da u sie gbãa, ŋ da u diyaa nuɔmba ka cãrã-yuɔ; u sie yaŋ u ji jo ji diire-yuɔ. ³³ Mamaŋ dii, umaŋ duɔ saa ne u nagãŋ-niini-i aa yaŋ-ni, kutieŋo sie gbãa cu mi huoŋ-nu.

³⁴ «Dāmma-i bīŋkūfafaanɔ, ŋga da ma ji saara, ma gbāa tiraa ce niɛ ce kpɛnnɛ? ³⁵ Ma sie bi gbāa ce hūŋɔ, ma sie bi tiraa gbāa fa manamma ba bie ka kūnna fuoreŋ. Umanɔ duo u ka nu, u nu!»

15

Bige-i fīɛŋ Diilonɔ huɔŋga-i?

(Matie 18.12-14)

¹ *Nampohūutaamba-i baa āmbabalmanciraamba taa ba kā Yesu wulaa ba kā ba nu u nelma-i. ² *Farisīɛbaa-ba-i baa *ānjīnamma pigāataamba ta ba waana wuɔ u cie niɛ yanɔ nelbabalaamba ta ba piɛ-yo aa tiraa tuɔ sie u wuo niwuoni-i baa-ba?

³ Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: ⁴ «Namaaŋo-na, tūlmba komuɔŋa ndii da ba waa baa umanɔ, aa u diei balla-bei, kutieŋo sie yanɔ komuɔŋa naa baa cīncieluo nenna baamba ta ba wuora aa kā ka taara umanɔ baala wei? ⁵ Duo ka da-yo, u huɔŋga ka gbuu fɛ u tūu-yo kūŋ baa-yo ⁶ ka bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «Mi daa mi tūmaano-i, yaanɔ na hōmmu fɛ mei kaanɔa temma-i.»

⁷ Yesuŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ cira: «Yaanɔ mi tūnu-nei, āmbabalmanceronɔ diei duo nanna u cilɔbalaŋo-i, kuŋ fīɛŋ Diilonɔ huɔŋga-i dumaa dɔrɔ-i-na, nuɔmba komuɔŋa naa baa cīncieluo nenna manɔ saa nanna ba cilɔbalaŋo-i wuɔ sī bafamba vii, ba sie gbāa fɛ-ka dumaano-na.»

⁸ Aa naa tiraa cira: «Neifieŋ-cīncieluo duo waa baa cieŋo manɔ, aa neifelle balla dūŋ-huɔŋga-na u wulaa, u sie celieŋ fitīnuɔ aa pir dūŋgu-i hiere a taara-die wei? ⁹ Duo da-de, u huɔŋga ka gbuu fɛ u bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «Mi daa mi warbelle-i, yaanɔ na hōmmu fɛ mei kaanɔa temma-i.» ¹⁰ Yaanɔ mi tūnu-nei, āmbabalmanceronɔ diei duo nanna u cilɔbalaŋo-i, *dɔrɔpɔurbiemba waa hɔfɛlle fande temma yaa nuɔ-i dɔrɔ-i-na.»

Naacolɔo naŋo bieŋo gbaraa aa ka bir jo

¹¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Naacolɔo naŋo waa baa bepɔmba hāi. ¹² Yiingu nanɔna, bisālāaŋo gbɛ tuonɔ-i wuɔ: «Baba, mie inɔ saaya i da kumanɔ ŋ nagāŋ-niini-na, hā muɔ baa mi kūŋgu-i fiefie.» Tuonɔ cal u nagāŋ-niini-i hā-ba. ¹³ Yinni saa da, hāaŋo suor fuɔ niini-i aa bie gbeina faŋa-i kā hīeŋ-nu baa-ya, kā ka bīena-yei hiere kakarkuonɔ-na. ¹⁴ U gbeinaŋ kaa tī huɔŋgu manɔ nuɔ-i, nyulmu naŋ temma suur nelle fande-na a ce u sa da niwuoni u wuɔ. ¹⁵ A ne da naacolɔo naŋo waa nelle fande-na tuɔ heŋ pɛrmba, naacombilonɔo kā u wulaa wuɔ u ka taara maacemma. Naacolɔo bie-yo u tuɔ ceŋ u pɛrmba-i. ¹⁶ Nyulmuŋ gbu mu ko-yo dumaano-na, u tuɔ nenu pɛrmba niwuoni-i. ŋga hai ka hā fuɔ baa-ni? ¹⁷ U gbuu ji tīena jɔguonɔ da suu, aa cira: «Maacembiemba manɔ dii baa mi to-i hiere, niwuoni sa tī-bei, aa muɔmei daami ta mi ku nyulmu-na. ¹⁸ Mi ka sire bir kā mi to wulaa ka waŋ baa-yo wuɔ mi cālāa Diilonɔo-i aa tiraa cāl fuɔ fɛɛ-i. ¹⁹ U baa tiraa u tuɔ kāŋ-mi u bieŋ muɔ, u yanɔ aa u bel-mi ŋaa u maacembilonɔ muɔ.» ²⁰ Aa sire ta.

«Uŋ kaa tuɔ piɛ cīŋgu-i, tuonɔ fara da-yo, u hujarre gbuu bel-o, u gbar jārā-yuɔ kā ka gbuu pūrā-yuɔ u fɛɛŋ nuɔ. ²¹ Bepolɔo gbɛ-yo wuɔ: «Baba, mi cālāa Diilonɔo-i aa tiraa cāl naŋ fɛɛ-i, baa tiraa ŋ ta ŋ bī-mi ŋ bieŋ muɔ.» ²² Tuonɔ fara bī u maacembiemba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «Gbaraanɔ na ka bie jonɔgoruo manɔ faa yanɔ dūŋgu-na, baa naafontarre, baa naatenni na ji dii na hā-yo. ²³ Aa inɔ muyaa balyunɔu manɔ, na kā na ka bel-ku na ji ko-ku i ce ponsaanɔ. ²⁴ Mi taa mi kāŋ mi bieŋ daayo-i baa bikuomba, ŋga mi daa-yo nyunɔo-i cicɛlma; uu naa balla, mi daa-yo.» Ponsaanɔ yaa bi duonɔ dumaano-na.

²⁵ «A ne da huɔŋgu fanɔna, bepomolɔo waa dii suonɔ-nu. Uŋ juɔ tuɔ jo ji piɛ cīŋgu-i, u nu niimarni du, baa kaasīŋgu. ²⁶ U bī maacembilonɔo diei a yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie cīŋgu-na?»

²⁷ «Maacembilonɔo cira: «ŋ hāaŋo yaa birii jo. Uŋ juɔ hīnni ŋ to ji da-yo, u huɔŋga gbuu fɛ. U ce i bel balyunɔu manɔ inɔ muyaa-ku ko-ku hā-yo.» ²⁸ Molɔo huɔŋga pāŋ du. U cīna wuɔ u sie suur cīŋgu-na.

«Ba kã ka tũnu tuoŋo-i. U hel jo ji tuo cãrã-yuo. ²⁹ Naacombiloŋo gbẽ-yo wuo: «Baba, mei dii ŋ caaŋgu-na ta mi cãa-ni ku daa biera bɔi. Mi saa yagar ŋ nuŋ-ãndaŋgu-i dede. Ŋga yinduŋgu ŋ saa ji bel-ku a cira yoloŋo wuo: «Hũu ŋ ka ko ŋ wuo baa ŋ jẽnaamba-i.» ³⁰ Aa ŋ bieŋo maŋ daayo-i, fuo maŋ kãa ka bĩena ŋ nagãŋ-niini-i baa saasorbaa aa bir jo, ŋ ce ba bel balyuŋgu ko hã-yo.»

³¹ «Tuoŋo gbẽ-yo wuo: «Nuɔ ŋ dii baa muoŋo-i bãaŋgu-i baa isuŋgu-i, mei nagãŋ-niini-i hai niini-i? Naŋ niini sĩ wei? ³² Ŋ hãaŋo-i, mi taa mi kãŋ-yo baa bikuomba, ŋga mi daa-yo nyuŋgo-i cicẽlma; uu naa balla, mi daa-yo. Yaŋ aa ŋ kũnna ŋ huoŋga-i aa i ce ponsaaŋgu-i.»»

16

Cẽcẽmuntieŋo naŋ maama

¹ Ku huŋgu-na, Yesu waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuo: «Weiŋo naŋo waa, kombiyie waa baa-yo. Baa ji tũnu-yuo wuo kombiyieŋ daayo bĩena u nagãŋ-niini-i. ² Wuo bĩ-yo ji waŋ baa-yo wuo: «Niŋ ceŋ mamaŋ hiere mi nuɔ-ma. A bãl nyuŋgo, ŋ sie tiraa gbãa waa mi kombiyieŋ nuɔ. Ce aa ŋ tagaaya niŋ daa kumaŋ ŋ pigãaŋ-mi.» ³ Kombiyieŋo tĩena tuo jɔguŋ wuo: «Mi yuntieŋo wuo u nanna-mie maacemma-na. Duo nanna-mie, mi ka ce nie? Mi sie bi gbãa kũ, aa da mie mi ta mi wuɔra mi cãrã, senserre ka ta di da-mi.» ⁴ Aa ji cira: «Ãhãa! Mi suyaa miŋ ka ce kumaŋ da ba nanna-mie nuɔmba baa bi nanna-mie.» ⁵ U yuntieŋo cẽmieŋaŋ waa bamaŋ nuɔ-i hiere, u tuo bĩ-ba ba da-ba-diei ba ta ba jo. Dĩelã-wuoŋo juɔ, u yuu-yo wuo: «Ŋ saaya ŋ pã nie hã mi yuntieŋo-i?»

⁶ «U cira: «Mi saaya mi pã namma gbɔŋgboyufieŋ komuoŋa ndii.»

«Kombiyieŋo waŋ baa-yo wuo: «Ŋ cẽmelleŋ nyegãaŋ sɛbɛ maŋ nuɔ-i, u yaa daayo. Tĩena donduo ŋ nyegẽŋ gbɔŋgboyufieŋ komuoŋa hãi baa cĩncieluo.» ⁷ Aa bĩ unaŋo jo. Uŋ juɔ, u yuu ufaŋo-i wuo: «Nuɔ ŋ saaya ŋ pã nie?»

«U cira: «Mi saaya mi pã dĩmma buɔrbaa komuoŋa ndii.»

«Kombiyieŋo waŋ baa-yo wuo: «Ŋ cẽmelleŋ nyegãaŋ sɛbɛ maŋ nuɔ-i, u yaa daayo. Nyegẽŋ buɔrbaa komuoŋa naa.» ⁸ Uŋ cie baa u yuntieŋo cẽmientaamba-i cemma maŋ daama-i, u yuntieŋ uŋ juɔ nu-ma, u gbelleŋ-yo wuo u cẽ u cor.»

Yesu wuo cira: «Na saa da, bamaŋ sa wuɔyaŋ Diiloŋ-hũmelle-i ba suo ba suye ba-naa ba yaŋ bamaŋ wuɔyaŋ-deŋ. ⁹ Mi tũnu-nei, nelie sa ji ku aa ba dii-yo baa u gbeŋa-i. Terieŋgu faŋgu-na, gbeŋa maŋ dii baa-na hiema-na bande-i-na, cieŋ-yaŋ na bel jẽnaamba baa-ya, ku yaa da na saa ji waa yiŋgu maŋ nuɔ-i, ba hã-na muntĩenammu Diiloŋo caaŋgu-na. ¹⁰ Umaŋ duo suo bĩŋkũcekũɔma belma, kutieŋo ka suo bĩŋkũbuɔ belma. Umaŋ duo cãl bĩŋkũcekũɔma belma, kutieŋo ka cãl bĩŋkũbuɔ belma. ¹¹ Da na cãl miwaan daayo gbeŋa belma, hai ka sie hã namaa ninsoŋ-bĩŋkũŋgu na tiera? ¹² Da ŋ cãl moloŋ bĩŋkũŋgu belma, Diiloŋ uŋ ŋa na'a u hã nuɔ kumaŋ, u ka ce nie aa hã-ni baa-ku? ¹³ Na suyaa wuo maacembiloŋo diei sie gbãa cãa nuɔmba hãi. Ŋ ka da u bigãaŋ u diei aa dɔl u diei, u ka waa baa u diei aa cĩina u diei. Ku yaa ŋaa namaa kũŋgu-i, na sie gbãa ta na kuye Diiloŋo-i aa bi ta na kuye gbeŋa-i terduŋgu faŋgu-na.»

¹⁴ Gbeŋa taa a dɔl nu *Farisĩɛbaa-ba-i a cor. Yesuŋ waŋ nel daama-i, baa bir yaŋ aa ta ba nye-yo. ¹⁵ Wuo waŋ baa-ba wuo: «Namaŋo-i, da na da nuɔmba-i na ce na fere nelviŋ namaa, ŋga Diiloŋo suo na hɔmmu-i. Nelbiliembaŋ kaal kumaŋ, Diilo sa hiel u yufelle kuɔ. ¹⁶ Yiinaa-i-na, nuɔmba taa ba nu *Moisi ãnjĩnamma yaa-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i aa ta ba ce ba weima-i. Ba cie kufaŋgu-i a ji hi Nsãa bãaŋgu-i. A doŋ Nsãa bãaŋgu-na, ba duŋ ta ba nu *Diiloŋ-nelle maama-i. A ce dumaŋo-na, nuɔmba-i hiere ba gbãŋ kpelle da ba suur-die.

¹⁷ «Dɔrɔ-i baa hiema-i ni gbuonumma dii fẽu yaŋ ãnjĩnamma nelbelle diei gbuonumma-i.

¹⁸ «Na saa da; umaŋ duo nanna u cieŋo-i aa jã unaŋo, kutieŋo cie *fuocesĩnni-i dumaŋo-na; aa da ba nanna cieŋo maŋ aa ŋ bie-yo, ŋ bi cie fuocesĩnni-i dumaŋo-na.»

Weiŋo baa sũntieŋo

¹⁹ «Weiŋo naŋo waa tuɔ gbu u diiya u fɛrɛ. U taa u ce u bāŋgu-i aa bi tuɔ wuo niiwuofafanni yaa yinni maŋ joŋ. ²⁰ A ne da sūntieŋo naŋo waa tuɔ galla u dumelle yaanŋa-na, ba taa ba bī-yo Lasaar. Pānni'i naa gbuyaa u kūɔma-i hiere. ²¹ Weiŋ duɔ wuo aa juuru maŋ diire hīɛma-na, Lasaar tuɔ nenu-duɔ, ŋga u siɛ bi da-du. Juoraamba tiraa waa hie ta ba nallā u pānni-i? ²² Uŋ juɔ ku, *dɔrpɔpuɔrbiemba biɛ-yo kā baa-yo *Abiramu caaŋ-nu dii ninsoŋ-nelle-na. Ku huonŋu-na, weiŋo bi ji ku, ba fuure-yuɔ. ²³ U kā ka tuɔ gbu u ce sūlma-i dāamu-na. U juɔ ciir u yuŋgu-i ku yaa nuɔ-i, a fara da Lasaar dii Abiramu caaŋgu-na. ²⁴ U fara tuɔ piye da gbagaga wuo: «Abiramu, mi to nuɔ, mi muliɛŋ mi cor dāaŋ daamu-na, jande, ce hujarre miɛ aa ŋ puɔr Lasaar ka dii u niele-i hūmma-na a ji dii mi nuŋgu-na mi nuhɔlle fɛrɛ.»

²⁵ «Abiramu gbɛ-yo wuo: «Mi biɛ, ma sī ŋ suyaa wuo niŋ waa miwaaŋo-na, ŋ waa ŋ fɛrɛŋ nuɔ aa Lasaar waa sūlma-na kɛ? Fieɛiɛ-i-na, uu dii fiisaŋ-nu bande-i-na aa nuɔ ŋ cɛr waa sūlma-na. ²⁶ Da mi fie hūu-ma, fobāmbāale dii i hɔlma-na. Molo siɛ gbāa hel bande-i-na a karnu kā namaa terieŋgu-na, aa molo siɛ bi gbāa hel namaa terieŋgu-na a karnu jo bande-i-na.»

²⁷ «Weiŋo gbɛ-yo wuo: «Da ma waa dumaŋo-na, yaŋ aa ŋ puɔr-o miɛ cīŋgu-na ²⁸ u ka piye tūnu mi hāmba-i, baa dii ba ndii; ba baa ji jo yaahuol-terieŋ daaku-na.»

²⁹ «Abiramu gbɛ-yo wuo: «*Moisi nelma dii baa-ba, a naara *Diilopɔpuɔrbiemba maama-i, mafamma ka saanu baa-ba.»

³⁰ «Weiŋo cira: «Abiramu, mi to nuɔ, mafamma siɛ gbɛ baa-ba. ŋga moloŋ duɔ hel kuon-nelle-na a ka piye baa-ba, ŋ ka da ba naana ba cilɔbabaŋo-i.»

³¹ «Abiramu gbɛ-yo wuo: «Da ba'a ba sa nu Moisi nelma-i baa Diilopɔpuɔrbiemba maama-i, molo duɔ fie hel kuon-nelle-na kā, u kāa gbāŋgbāŋ.»»

17

Baŋ gāaŋ hāalābiemba-i baa nelma maŋ

(*Matie 18.6-7,21-22; Marke 9.42*)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo waŋ baa u *hāalābiemba-i wuo: «Nuɔmba siɛ gbāa naa kuubabalaanŋu muncemmu-i, ŋga umaŋ duɔ dii u nanolŋo-i kuubabalaanŋu cemma-na, sūlma haraa kutieŋo-na. ² Kumaŋ ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuonŋu-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraan-nu kuu naa ce bɔlbɔl yuɔ. ³ Terieŋgu fangu-na, bilaan na fɛrɛ.

«Ŋ natobiŋ duɔ cāl-ni, ŋ piye baa-yo da yambaa. Duɔ siɛ u cālmuo-i, ŋ yaŋ ma tī. ⁴ Duɔ fie cāl-ni ku yu niehāi yinduonŋu-na aa tuɔ suɔ-ma u jo u cārā-niɛ, baa gāŋ baa-yo.»

⁵ Yesu *pɔpuɔrbieŋ baa waŋ baa-yo wuo: «Itie, iŋ haa i naŋga-i niɛ dumaa, kāyā-yie kunaŋgu naara-kuɔ.»

⁶ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Halle da ku fie waa na haa na niele'i miɛ yonŋ, na gbāa gbɛ tibiŋ daaku-i wuo ku fuur ka sū ku fɛrɛ nuoraanŋu-na, aa ma bi ce.»

⁷ Aa naa cira: «Namaanŋo-na, umaŋ duɔ biɛ maacembiloŋo jīna u suonŋu-na, sisɔ u biyaa-yo u tuɔ ceŋ u muɔru, duɔ hel hieŋgu-na jo, kutieŋo ka gbɛ-yo wuo u tīɛna donduo wuo niiwuoni-i wei? ⁸ Ma sī u bir gbɛ-yo wuo: «Ce mei niiwuoni-i aa ŋ hor ŋ niidiini-i aa ŋ biɛ ŋ hā mi wuo igɛna. Da mi wuo tī, nuɔ ŋ ka suɔ wuo.» Ma sa ce dumei wei? ⁹ Maacembiloŋ duɔ ce u maacemma-i, ku saaya ba jaal-o tīŋgu wei? ¹⁰ Ku yaa ŋaa namaa kūŋgu-i. Baŋ hāa-na mamaŋ, da na ce-ma, na saaya na cira: «Mieŋo-i maacembieŋ mie yonŋ, i cie i maacemma.»»

Yesu siire wontuɔrmba cīncieluo

¹¹ Yesuŋ taa u kā *Yerusalemu-i-na, u bilaaya *Galile-i baa *Samari-i cor. ¹² U kaa tuɔ suur nelle nande-na, *wontuɔrmba namba sire ta ba jārā-yuɔ. Ba waa wontuɔrmba cīncieluo. Baŋ juɔ pie, baa yiera aa naa ta ba fara* ba piye baa-yo wuo: ¹³ «Hāalātie, jande, ce hujarre yie.»

¹⁴ Yesu wuo fara waŋ baa-ba wuo: «Kāaŋ *Diilojigāntaamba ka ne-na.»†

* 17:12 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 13.45-46 † 17:14 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 14.2-3

Baa ta ta ba kã. Baŋ kãŋ hūmelle-na, ba jaŋ maa ta-bɛi. ¹⁵ Unaŋ wuɔ bir tuɔ gbɛliɛŋ Diiloŋo-i da gbagaga u jo. ¹⁶ Uŋ juɔ hi Yesu caaŋgu-na, wuɔ dūuna jaal-o. A ne da u waa *nieryieŋo; u taa u hel Samari. ¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Ba siire c̄ncieluo-i-na hiere, ŋga nenna baamba curaa hie? ¹⁸ Bige-i ciɛ ba saa suɔ-ma bir jo ji jaal Diiloŋo-i ŋaa nieryieŋ daa uŋ birii ji jaal-o dumaa?» ¹⁹ Aa naa gbɛ naacolŋo-i wuɔ: «Sire ŋ kã! Niŋ haa ŋ nanŋa-i miɛ ŋ kuraa.»

Moloŋ-Bieŋ uŋ ka bir jo dumaa
(*Matie 24.23-28,37-41*)

²⁰ Yiingu nanŋu-na, *Fariŋiɛbaa-ba yuu Yesu-i wuɔ: «*Diiloŋ-bāaŋgu ka doŋ yaku-i?» Yesu wuɔ cira: «Diiloŋ-bāaŋgu sa ji doŋ domma naŋ temma ba da-ku baa ba yufelle, ²¹ aa cira: «Ku yaa bande ku yaŋga; ku yaa dɛ ku yaŋga.» Na saaya na suɔ wuɔ Diiloŋ-bāaŋgu duɔŋ t̄i na hɔlma-na.»

²² Aa naa waŋ baa *hāalābiemba-i wuɔ: «Yiingu dii baa yiingu, *Moloŋ-Bieŋo kūɔma kaa bel-na, ŋga na siɛ da-yo halle yinduɔŋgu. ²³ Nuɔmba kaa ta ba tāal-na wuɔ ba daa-yo yaŋga nanŋa. Banamba ka gbɛ-na wuɔ: «Uu dii daalei», bananŋ ba'a: «Uu dii terieŋ daaku-na.» Da ba pigāaŋ-na terieŋgu maŋ, baa na kã; ba tāal-na. ²⁴ Diiloŋ uŋ nyieŋiŋ dumaa ba da-yo terni-na hiere, Moloŋ-Bieŋ duɔ u bir jo, ba ka da-yo dumei terni-na hiere. Molo si dii duɔ ji pigāaŋ moloŋo baa-yo. ²⁵ ŋga, aa mafamma suɔ da ma ce, fiefie ku nuɔmba ka c̄ina-yuɔ aa ce-yo s̄ulma.

²⁶ «Mamaŋ taa ma ce *Nowe bāaŋgu-na, Moloŋ-Bieŋ duɔ u bir jo, ma temma ka ce. ²⁷ Nowe bāaŋgu-na, nuɔmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejãlle. Ba t̄iyāa ku yaa nuɔ-i a ji hi yiingu maŋ Noweŋ suurii begubuɔ-i-na aa yaŋ diilopepetieŋo dāa hɔr-ba hiere.† ²⁸ Mamaŋ taa ma bi ce Lɔti bāaŋgu-na, ma temma ka ce. Lɔti bāaŋgu-na, nuɔŋ baa bi guɔnya wuolalle baa nyolle, suorunŋu baa sāamunŋu, kulle baa jaaguɔ. ²⁹ ŋga yiingu maŋ Lɔtiŋ hilaa Sodɔmu-i-na, Diiloŋ wuɔ kūnna dāŋgbɔguɔŋgu naŋ temma a kukul nuɔmba-i hiere.‡ ³⁰ Moloŋ-Bieŋ duɔ u bir jo, ma temma ka ce. ³¹ Duɔ jo yiingu maŋ nuɔ-i, umaŋ duɔ ji waa ḡɔŋḡuɔŋ-nu, u baa cira u suur d̄uŋ-nu a biera u b̄imb̄inni-i; umaŋ duɔ bi waa h̄ieŋ-nu, u baa bi cira u bir k̄uŋ. ³² Mamaŋ daa Lɔti cieŋo-i ma s̄i ma t̄iyāanu-nei ke?* ³³ Umaŋ duɔ tuɔ kaal baa u yunŋu yon, kutieŋo ka k̄ɔsuɔŋ u fere; ŋga umaŋ duɔ tuɔ k̄ɔsuɔŋ u fere, kutieŋo ka kor u fere. ³⁴ Mi t̄unu-nei, yiingu fanŋu-na, nuɔmba h̄ai gbāa waa galla munŋalladuɔmu-na, ba bie u diei ta aa yaŋ unanŋo-i. ³⁵ Caamba h̄ai gbāa waa ta ba s̄ɔrɔŋ, ba bie u diei ta aa yaŋ unanŋo-i. [³⁶ Nuɔmba h̄ai gbāa waa ta ba guona, ba bie u diei ta aa yaŋ unanŋo-i.]»

³⁷ Hāalābieŋ baa yuu-yo wuɔ: «Itie, mafamma ka ce hie-na?»

Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «B̄iŋk̄ukuliin da ku waa kusuɔŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiin kusuɔŋ-nu'i.»

18

Cacārātie sa mulieŋ

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa u *hāalābiemba-i duɔ pigāaŋ-ba wuɔ ba saaya ba ta ba cārā Diiloŋo-i yinni maŋ jon; ba baa yaŋ ba kūɔma seŋ. U gb̄ie-ba wuɔ: ² «Ḡɛŋgertieŋo naŋo waa nelle nande-na, u saa tuɔ kālā Diiloŋo-i aa u saa bi tuɔ kãŋ moloŋo. ³ A ne da, bikulcieŋo naŋo bi waa nelle fande-na. Bikulcieŋ daayo ji da weima baa moloŋo naŋo; u kã ka b̄i kutieŋo-i ḡɛŋgertieŋo wulaa. ⁴ Duɔ kã, ḡɛŋgertieŋo siɛ ne u yaan-na. Cieŋo siɛ bi bir. Yiingu nanŋu-na, ḡɛŋgertieŋo ji cira: «Mi suyaa miɛ mi sa kālā Diiloŋo-i aa mi sa bi kãŋ nelieŋo. ⁵ ŋga cieŋ daa uŋ jo u mulieŋ-mi yinni maŋ jon dumandɛ-i-na, mi ka ce ba āndaanŋu-i aa gbuu da fiisa; ni ma'i s̄i u ka tuɔ jo u huol mi yaan-na.»»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Na nuɔ ḡɛŋgertiebabalaŋ daa uŋ waan mamaŋ ke? ⁷ Aa Diiloŋo maŋ Diiloŋo, ku ce niɛ aa u yufelleŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i, da ba ta ba cārā-yuɔ bāaŋgu-i baa

† 17:27 Miwaanŋo j̄inammanŋ-sɛbɛ (Genèse) 6.9–7.24 § 17:29 Miwaanŋo j̄inammanŋ-sɛbɛ (Genèse) 18.20–19.25 * 17:32 Miwaanŋo j̄inammanŋ-sɛbɛ (Genèse) 19.26

isuŋgu-i u siɛ ne ba yaan-na? ⁸ Mi tūnu-nei: U siɛ dure aa ce-ma. *Molon-Bieŋ duɔ ka bir jo, u ka jo ji da nuɔmba haa ba nanŋa yuɔ wei?»

Ba sa cārā Diiloŋo-i baa bombolma

⁹ Nuɔmba namba taa ba ne ba fɛɛ wuɔ ba vii, a ce dumaanjo-na, ba taa ba ne wuɔ ba boɣaa banamba-na. Yesu wuɔ nanŋ gbānalāan daaku-i hā-ba wuɔ: ¹⁰ «*Farisīeyieŋo nanjo-i baa *nampohūutieŋo nanjo-i ba kāa *Diilodubuɔ-i-na da ba ka cārā Diiloŋo-i. ¹¹ Farisīeyieŋ wuɔ sire yiera aa naa cira: «Diilo, mi jaal-ni. Mi jaal-ni hama-i nuɔ-i? Mi sa ce kuubabalaanŋu ŋaa banambaŋ ceŋ duma: Mi sa cuo, mi huɔŋga saa balaŋ baa nelieŋo, mi sa wuɔra mi ce caamba. Mii si dii ŋaa nampohūutieŋo maŋ yieraaya duɔlei u temma. ¹² Mi dii sūŋgu-i i hāi saaholma-na, aa da mi da bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu, mi hiel ŋ *yufelle-i hā-ni.»

¹³ «Nampohūutieŋ wuɔ yiera dii huɔŋ-nu, u saa siɛ duɔ ciir u yaanŋa-i, aa tuɔ muo u pāmpīnanŋa-i aa cira: «Diilo, mi suyaa miɛ mi ciluɔ saa fa, jande, baa gāŋ baa-mi.»»

¹⁴ Yesu wuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Yaan mi tūnu-nei, balaŋ daaba-i ba hāi-i-na, aa ba suɔ da ba bir kūŋ, Diiloŋo hurii nampohūutieŋo āmbabalma-i aa yaŋ Farisīeyieŋo maama-i. Na saa da, umaŋ duɔ tuɔ teteŋ u fɛɛ, ba ka hiire-yuɔ; ŋga umaŋ duɔ tuɔ hiire u fɛɛ, ba ka teteŋ-yo.»

Yesu cārā Diiloŋo-i hā bisāmbiamba namba

(Matie 19.13-15; Marke 10.13-16)

¹⁵ Ku huɔŋgu-na, baa jo baa tontobaa-ba namba Yesu wulaa wuɔ u ji haa u nammu-i bei a cārā Diiloŋo-i hā-ba. U *hāalābiambaŋ daa mafamma-i, baa sire ta ba nuola bamaŋ juɔ baa-ba. ¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Yaan bisāmba jo mi wulaa, baa na cie-ba». Baŋ juɔ, wuɔ cira: «Bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diiloŋ-nelle dii bafamba diele. ¹⁷ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ saa siɛ *Diiloŋ-nellentesinni-i ŋaa bisālāanjo, kutieŋo siɛ gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na.»

Weiŋo nanŋ maama

(Matie 19.16-30; Marke 10.17-31)

¹⁸ *Yuifu ba yuntieŋo nanŋ wuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hāalātiefɛfei, da mi ta mi taara mi da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i, mi saaya mi ce bige-i?»

¹⁹ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bī-mi nelfɛfeŋ muɔ? Da ma hel Diiloŋo-na, nelfɛfeŋo dii wei? ²⁰ Diiloŋ uŋ'a i tie wuɔ hūmieŋa maŋ, ma sī ŋ suɔ-ya ke? Ta ŋ wuɔ a yaa-i: «Baa ce *fuocesinni, baa ko nelieŋo, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molon-na, aa ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nuŋgu-i.»*

²¹ Naacolŋ wuɔ bir waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Mi duɔŋ dii mi bisānsinniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

²² Uŋ piie dumaanjo-na, Yesu wuɔ cira: «Ma tīyāa ma diei: Suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeŋa faŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weiŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miɛ.»

²³ Naacolŋ daayo naa silaa waa weiŋo cor. Yesuŋ juɔ waŋ mafamma-i, wuɔ gbuu pāŋ vāa u yaanŋa-i. ²⁴ Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ ka ce weiŋo duɔ gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁵ Na saa da, kumaŋ ka ce nyɔgɔmɛ duɔ gbāa cor misēne fuonŋu-na kuu dii kpelle de! ŋga kumaŋ ka ce weiŋo duɔ gbāa suur *Diiloŋ-nelle-na, kufanŋu dii kpelle yaŋ.»

²⁶ Nuɔŋ baa yuu-yo wuɔ: «Dumaanjo-na, hai molonjo-i ka gbāa da Diiloŋo-i?»

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Mamaŋ da ma yar nuɔmba-i cemma, ma siɛ gbāa yar Diiloŋo-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Itie, aa miɛ maŋ yaan i nagāŋ-niini-i hiere aa tie nyaanu-nie, i ka da bige-i kuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ ta aa yaŋ u dumelle-i, u cieŋo-i, u hāmba-i, u bīncuɔmba-i, u bisāmba-i Diiloŋ-maama-na, ³⁰ kutieŋ

* 18:20 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.12-16; Ānjīnamma tiyemmaŋ-sɛbɛ 5.16-20

uŋ ka da kumaŋ hīema-na bande-i-na, ku ka maar uŋ taa aa waŋ kumaŋ. Aa u ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i bisīnuo-i-na.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i
(*Matie 20.17-19; Marke 10.32-34*)

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo bī u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ, a waŋ baa-ba wuo: «Na daa iŋ kāŋ *Yerusalemu-i-na ke? *Diilopopuorbiemaŋ nyegāaŋ mamaŋ *Moloŋ-Bieŋo maama-na, ma ka ce kusuon-nu'i. ³² Ba ka bel-o hā *nierāamba-i baa-yo ba nyē-yo sūlma, aa tuora-yuo, aa tu taalni yuo, ³³ aa muo-yo, aa ko-yo. Ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīema-na, sieliŋ-yiŋgu-na, u ka sire hel jo.» ³⁴ Hāalābiemba saa suo u nelma yaanŋa-i, ma yuŋgu naa fuo-bei, a ce dumaanŋo-na, ba saa suo uŋ taaraŋ u waŋ mamaŋ baa-ba.

Yesu puurii yironŋo naŋ yufieŋa
(*Matie 20.29-34; Marke 10.46-52*)

³⁵ Yesuŋ kaa tuo piē Yeriko-i, yironŋo naŋo waa tīena hūmelle tūŋgu-na tuo cārā. ³⁶ Uŋ juo nu nuomba ce ijieni-i ba cor, wuo yuu wuo: «Bige-i cie?»

³⁷ Baa cira: «Ma sī Nasaretitaŋ Yesu'i curaŋ.»

³⁸ Wuo pāŋ tuo fara u piye da gbagaga wuo: «Yesu, *Davidi hāyēlŋ nuo, jande, ce hujarre miel» ³⁹ Bamaŋ naa taa yaanŋa-na, baa ta ba nuola-yuo wuo u suuye u nuŋgu-i. Wuo migāaŋ tuo kaasīŋ u naara wuo: «Davidi hāyēlŋ nuo, jande, ce hujarre miel!»

⁴⁰ Yesuŋ juo saanu baa-yo, wuo yiera aa naa ce ba jo baa-yo. Baŋ juo baa-yo, wuo yuu-yo wuo: ⁴¹ «Ŋ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Naacolŋ wuo cira: «Itie, mi taara ŋ puur mi yufieŋa-i.»

⁴² Yesu wuo cira: «Puur ŋ yufieŋa-i! Niŋ haa ŋ naŋga-i miē ŋ kuraa.» ⁴³ U yufieŋ aa bi pāŋ puur terduonŋu faŋgu-na, wuo cu Yesu huonŋ-nu tuo gbeliēŋ Diilonŋo-i u kã. Nuombaŋ daa mafamma-i, ba hieronŋo-i baa bi kã ba ta ba gbeliēŋ Diilonŋo-i.

19

Yesu haraa Sase terieŋ-nu

¹ Yesuŋ suurii Yeriko-i-na tuo karnu duo cor, ² *nampohūutaamba yuntieŋo naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Sase. Sase waa bīŋkūntieŋo. ³ Yesuŋ kãa, Sase wuo tuo taara u da-yo suo-yo; a ne da u waa beterie. Nuombaŋ yuu dumaanŋo-na, u saa gbāa duo hi da Yesu-i. ⁴ Wuo gbar ta u yaan-na ka nyugūŋ tibiŋ-nu wuo duo ji tuo cor fuo da-yo. ⁵ Yesuŋ juo hi terieŋgu faŋgu-i, wuo ciir u yuŋgu-i a waŋ baa-yo wuo: «Sase, hiire i ta, mi saaya mi har nuonei nuo-i nyuŋgo-i-na.»

⁶ Sase huonŋ kaa pāŋ fē, wuo hiire da donduo kūŋ baa-yo. ⁷ Nuomba daa mafamma-i ce bige-i? Baa ta ba waana wuo Yesu cie niē jo ji har nelbalaŋ daayo temma wulaa? ⁸ Sase wuo sire yiera Yesu yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, ne, mi ka calnu mi nagāŋ-niini-i sōmma hāi, a hā sūntaamba-i sōmma diei aa muomi ce sōmma diei-maama namma-i. Miŋ duu bamaŋ a hūu ba gbeŋa-i, mi ka hā-ba a temma sōmma naa.»

⁹ Yesu wuo cira: «Naacolŋ daa uŋ bi yeŋ *Abiramu hāyēlŋo, koŋkoro suurii u dumelle-na nyuŋgo-i-na. ¹⁰ *Moloŋ-Bieŋo juo duo ji taara bamaŋ baala a kor-ba.»

Ba sa biera japūŋgu hīeŋ-nu gbāŋgbāŋ
(*Matie 25.14-30*)

¹¹ Baŋ kaa ta ba piē *Yerusalemu-i, nuonŋ baa da niē sī *Diilonŋ-bāanŋu ka pāŋ doŋ huonŋu faŋgu'i nuo-i. Yesu wuo suo baa-ba. A ne da huonŋu faŋgu-na, u waa tuo piye baa-ba. ¹² Wuo naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuo: «Nelbuo naŋo kãa nemaale ba da ba ka hā-yo nellentesīnni u duo ji tīena u nelle-na. ¹³ Uŋ'a u ta, u bī u maacemiemba cīncieluo a ji cal gbeŋa hā-ba, aa waŋ baa-ba wuo: «Taa na torgonŋ baa gbeŋ daaya-i, mi kã aa jo.» ¹⁴ A ne da u nellenŋ-baamba naa bigāaŋ-yo. Uŋ taa, ba sire puor nuomba u huonŋ-nu dii ku yuŋ-terieŋgu-na wuo ba ka waŋ baa-ba wuo ba sa taara naacolŋ daayo nellentesīnni-i.

¹⁵ «Naacolɔŋ uŋ kaa da nellentesĩnni-i aa bir jo, u ce ba bĩ u maacembiemba maŋ uŋ ŋa naa cal gbeɪŋa-i hã-ba wuɔ ba ta ba torɔŋ, duɔ ji ne baŋ daa kumaŋ. ¹⁶ Dĩelã-wuoŋo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriiye mi naŋga-i baa niŋ hãa-mi gbeɪŋa maŋ, a da gbeinyuŋo temma sɔmma cĩncieluo.»

¹⁷ «Nellentienjo cira: «Ku faa, maacembilofefeiŋ nuɔ; niŋ suyaa celle-kũŋ daaku belma, mi ka haa-ni nilɛiŋa cĩnciel yuŋ-nu.»

¹⁸ «Hãalĩŋ-wuoŋo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriiye mi naŋga-i baa niŋ hãa-mi gbeɪŋa maŋ, a da gbeinyuŋo temma sɔmma ndii.»

¹⁹ «Nellentienjo gbẽ-yo wuɔ: «Mi ka bi haa nuɔŋo-i nilɛiŋa ndii yuŋ-nu.»

²⁰ «Sieliŋ-wuoŋ wuɔ jo ji cira: «Yuntie, ŋ gbeɪŋa yaa daaya, mii naa fĩnya-yie baa fɔtɔruo jĩna kɔtuɔŋgu. ²¹ Naŋ huɔŋga doŋ ka cor a ce mei sa hĩrã-nie, ku'i cie mi fĩnya-yie jĩna kɔtuɔŋgu. Da ŋ saa jĩna kumaŋ, ŋ bie ku yaa-i; aa da ŋ saa duu kumaŋ, ŋ kar ku yaa-i.»

²² «Nellentienjo gbẽ-yo wuɔ: «Maacembilobabalaŋ nuɔ naŋ temma-i daani-i, ŋ piye bel ŋ ferɛ. Niŋ suyaa wuɔ mi huɔŋga doŋ, aa da mi saa jĩna kumaŋ mi bie ku yaa-i, da mi saa duu kumaŋ mi kar ku yaa-i; ²³ bige-i cie ŋ saa kã ka jĩna mi gbeɪŋa-i gbeɪŋ-dũŋ-nu? Miŋ juɔ de-i-na, mii naa saa jo ji da a huonaana mi hũu-ya wei?» ²⁴ Nuɔmba waa u caaŋgu-na, u waŋ baa-ba wuɔ: «Hũyãaŋ u gbeɪŋa-i na hã umaŋ daa gbeinyuŋo-i sɔmma cĩncieluo-i.»

²⁵ «Ba cira: «Yuntie, ma sĩ fuɔ daa gbeinyuŋo temma sɔmma cĩncieluo ke!»

²⁶ «U cira: «Yaŋ mi tũnu-nei, umaŋ duɔ da, kunaŋgu ka naara u kũŋgu-i, ŋga umaŋ duɔ saa da, celle-kũŋgu maŋ dii, ku hũu.» ²⁷ Uŋ waŋ mafamma-i, u cira: «Mi bigãarãamba maŋ saa ta ba taara mi waa ba yuŋgu-na, bilaŋ-baŋ na jo baa-ba bande, na ji ko-ba mi yufeller.»»

²⁸ Yesuŋ juɔ piiye tĩ, wuɔ ta nuɔmba yaŋ-na ba ta ba kã Yerusalemu-i-na.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(*Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Nsãa 12.12-19*)

²⁹ Yesubaa-baŋ kaa ta ba pie Betani-i baa Betifage-i dii *Olivi-tibinni-tãnuŋgu caaŋgu-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba hãi wuɔ: ³⁰ «Kãaŋ nelle maŋ i yaŋga-na daade-i, na suurma-na, na ka da ba vaa kakũmbiloŋo naŋo, molo saa nyugũŋ-yuɔ dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³¹ Umaŋ duɔ yuu-na, na cira Itienjo yaa ciera na fir-o ka hã-yo.»

³² Uŋ puɔraa bamaŋ, baa kã ka bi da kakũmbiloŋo-i ŋaa uŋ waŋ-ma dumaa. ³³ Ba ture ta ba fir-o, u taamba yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie na ta na fir kakũmbiloŋo-i?»

³⁴ Baa cira: «Itienjo yaa ciera i fir-o ka hã-yo.» ³⁵ Aa naa fir-o ka hã Yesu-i baa-yo.

Baŋ kãa baa-yo, baa hiel ba joŋgorbaa-ba-i haa u huɔŋgu-na aa ce Yesu nyugũŋ ba ta ba wuɔ ba suur nelle-na. ³⁶ Nuɔmba maŋ waa, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hĩema-na u tuɔ wuɔ ba dɔrɔ u kã. ³⁷ Baŋ kaa ta ba hiere Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na aa da ba suur *Yerusalemu-i-na, hãalãbiemba-i ba kũŋgu-na hiere, ba hɔmmu gbuu fẽ. Baa doŋ ta ba hãl neini da kabakaba ba gbɛliɛŋ Diiloŋo-i wuɔ u cie gbɛre-weima boi pigãaŋ-ba. ³⁸ Ba taa ba hãl wuɔ:

«Itien uŋ saŋ nellentienjo maŋ u jo, Diilo baa-yo!»*

I suuriinu i-naa baa Diiloŋo-i

Dɔrwuoŋo gbĩe baa tuɔlnumma.»

³⁹ A ne da *Fariisĩebaa-ba namba waa ba hɔlma-na. Baŋ juɔ da ba hãl neini-i kabakaba dumaaŋo-na, baa waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Ŋ sa waŋ baa ŋ hãalãbiemba budii wei?»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi tũnu-nei, da ba fie budii, tãmpĩɛŋa ka sire ta a hãl ba sɔlaaŋgu-i.»

Yesu kaalaa Yerusalemutaamba maama-na

⁴¹ Yesuŋ kaa pie da nelle-i, wuɔ pãŋ tuɔ kaal ⁴² aa naa cira: «E! Yerusalemutaŋ namaa, kuɔ naa naa suɔ kumaŋ ka fẽ na hɔmmu-i nyugũŋo daayo-na, kuu naa fa. Ŋga ku fuyaa-nei; na sie gbãa suɔ-ku. ⁴³ Yiĩŋgu dii baa yiĩŋgu, na bigãarãamba ka jo ji dii-na huɔŋga. Ba ka suuye-nei terni-na hiere na sie da muŋkormu. ⁴⁴ Diiloŋ uŋ juɔ duɔ ji kor-na aa na saa hũu-ma, ba ka muonu na nelle-i aa ko-na hiere. Ba sie yaŋ dũŋgu diei ku gbeiniŋ.»

* 19:38 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 118.26

Yesu donya niisuornintaamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Matie 21.12-17; Marke 11.15-19; Nsãa 2.13-22)

⁴⁵ Yesuŋ kãa ka suur *Diilodubuɔ-i-na da niisuornintaamba-i, wuɔ tuɔ donya-bei
⁴⁶ aa naa tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi dũngu ka ce Diilojaaldũngu.*»† Ma sɪnni niɛ namaa ce-ku *cuo ba terienɡu*‡?»

⁴⁷ Yesu taa u waŋ Diiloŋ-nelma-i u pigãaŋ nuɔmba-i yinni maŋ joŋ Diilodubuɔ-i-na. *Diilojigãntaamba yuntaambaŋ daa-ma dumaano-na, baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i, a naara nelle yuntaamba-i, baa ta ba taara ba ko-yo. ⁴⁸ ŋga u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor a ce ba saa suɔ baŋ ka ce-yo duma da-yo ko-yo.

20

Hai moloŋo-i hãa Yesu-i hũmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(Matie 21.23-27; Marke 11.27-33)

¹ Yesuŋ kãa ka tuɔ waŋ *Neldɔdɔlma-i u pigãaŋ nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, yiinggu naŋgu-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i a naara nelle bĩncuɔŋ baa kã ² ka cira: «Naacolŋ nuɔ, hai hãa-nuɔ hũmelle-i ŋ ta ŋ ce niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei: ⁴ Pigãaŋ-muɔ umaŋ naa puɔraa Nsãa tuɔ *batiŋ nuɔmba-i; Diiloŋo'i naa puɔraa-yo sisɔ nelbiliemba'i naa puɔraa-yo?» ⁵ Baa doŋ ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diiloŋo'i naa puɔraa-yo, u ka cira: «*Naŋ suyaa-ma dumaano-na, bige-i cie na saa hũu u nelma-i?*» ⁶ Die bi hɔr-ma cira nelbiliemba'i naa puɔraa-yo, bamaŋ dii bande-i hiere, ba suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbiloŋo; ba ka naŋ-ye baa tãmpɛlɛiŋa ko-ye.»

⁷ Baa naa ba cira: «I saa suɔ umaŋ naa puɔraa-yo.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i.»

Suontieŋo naŋo baa u maacembiemba

(Matie 21.33-46; Marke 12.1-12)

⁹ Ku huongu-na, Yesu wuɔ naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naacolŋo naŋo diyaa *eresɛ-suongu* aa bie maacenciraamba jĩna-kuɔ aa kã nelle duɔ ka vaaya. ¹⁰ Tibibieŋaŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiloŋo diei maacenciraamba wulaa, wuɔ u ka hũu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. Maacembiloŋo ta kã. Uŋ kãa, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o; ba saa hã-yo bĩŋkũngu. ¹¹ Suontieŋo tiraa puɔr maacembiloŋo naŋo ba wulaa. Ba tiraa bel ufaŋo-i a muo-yo aa gbuu tuora-yuɔ aa bir-o; ba saa hã-yo bĩŋkũngu. ¹² U tiraa puɔr maacembiloŋo naŋo ba wulaa ba ce ba siɛi. Ba muo ufaŋo-i posol-o aa donya-yuɔ. ¹³ Suontieŋo cira: «Mi ka ce niɛ?» Aa ji cira: «Mi ka puɔr mi beduola yaa ba wulaa; fuɔ duɔ kã, kuniɛ sɪ ba ka kãŋ-yo.» Aa ce u bieŋo ta kã ba wulaa. ¹⁴ Baŋ juɔ'a ba ne da u jo, ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotieŋo yaa juɔŋ daayo. Yaŋ i ko-yo aa ciilungu ce miɛ kũngu.» ¹⁵ Ba sire ku yaa nuɔ-i a bel naacombiloŋo-i hel baa-yo suongu-na ka ko-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Suontieŋ daa u ka ce bige-i? ¹⁶ U ka jo ji ko-ba aa hã banamba baa suongu-i.»

Nuɔŋ baa cira: «Diilo baa jo baa-ma!» ¹⁷ Baŋ piiye dumaano-na, Yesu wuɔ cira: «Mafamma da ma saa ce, baŋ nyegãaŋ nelma maŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

«*Dũmarãambaŋ cĩnaana kpãŋkpara maŋ,*

u yaa juɔ bella dũngu-i»†,

nelma famma yungu yaa haku-i? ¹⁸ Nuɔni maŋ da ŋ par diire a naŋ ŋ fɛrɛ kpãŋkpara daayo-na, ŋ ka kara ŋ fɛrɛ; duɔ bi par diire naŋ nuɔni maŋ, u ka putĩɛnu-niɛ.»

¹⁹ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataaŋ baa pãŋ suɔ wuɔ Yesu

† 19:46 Isayi (Ésaïe) 56.7 ‡ 19:46 Seremi (Jérémié) 7.11 * 20:9 Niɛŋ Isayi sebɛ-i-na (Ésaïe) 5.1.

† 20:17 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 118.22

naaŋ gbānalāaŋ daaku-i hā ba yaa-i, baa ta ba taara ba bel-o huɔŋgu faŋgu-na, ŋga ba taa ba kāalā nuɔmba-i.

Nampo saaya u pā hā jāmatigi-i wei?

(Matie 22.15-22; Marke 12.13-17)

²⁰ A doŋ huɔŋgu faŋgu-na, baa doŋ ta ba cumaŋ Yesu-i da ba bel-o. Baŋ puu mafamma-i, baa ce huhurmantaamba namba kā u wulaa ka ce ba fere nelfafaamba wuo sī ba ka gbāa ce u piye cāl ba bel-o hā fāamaambaa-ba-i baa-yo. ²¹ Baŋ kāa, baa cira: «Hāalātie, i suyaa wuo ŋ waŋ ninsoro yaa-i, aa ŋ sa kāalā nelieŋo baa ŋ ninsoro-i, ŋ sa bi ce cieluɔ, ŋ gbu ŋ pigāaŋ nuɔmba-i Diiloŋ-hūmelle yaa-i kelkel. ²² Ŋga, a saa baa mie hūmelle-i, ku saaya i tie pā nampo-i i hā *Oromɛ ba *jāmatigi-i wei?» ²³ Yesu wuo suo baa-ba, wuo gbē-ba wuo: ²⁴ «Hāa-miŋ warbelle mi ne.» Baa hā-yo warbelle-i. Wuo yuu-ba wuo: «Ba cie hai yuŋgu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Oromɛ ba jāmatigi yuŋgu.»

Wuo tiraa yuu-ba wuo: «Ba nyegāaŋ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegāaŋ Oromɛ ba jāmatigi yerre-i die.»

²⁵ Yesu wuo cira: «Kumaŋ da ku waa jāmatigi kūŋgu, pāaŋ-kuŋ na hā jāmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku waa Diiloŋ-kūŋgu-i, na bi pā-ku na hā Diiloŋo-i baa-ku.» ²⁶ Ba saa gbāa cure-yuo bel-o nuɔmba yaaŋga-na. U nel maa bir yaŋ aa naa cu ba hōmmu-i, baa naa ba par fiinamma.

Kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i

(Matie 22.23-33; Marke 12.18-27)

²⁷ *Sadusīɛbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banaŋ baa kā ka gbē Yesu-i wuo: ²⁸ «Hāalātie, *Moisi nyegāaŋ nelma namma hā-ye wuo: «*Umaŋ duo* ku aa yaŋ u cieŋo-i u saa da biloŋo baa-yo, u hāaŋo saaya u bie-yo a hoŋ biloŋo hā kuloŋo-i.»[†] ²⁹ A ne da naacombiemba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mōŋo sire jā cieŋo, u saa da bisālmba baa-yo aa ku. ³⁰ Umaŋ cuu-yo, u bie cieŋo-i u saa da bisālmba baa-yo, fuɔ tiraa ku aa yaŋ-yo; ³¹ sieliŋ-wuoŋo-i maaduɔma. Ba kuu dumei niehāi-i-na ka gbuo hiere unaa saa da biloŋo baa cieŋ daayo-i. ³² Ku huɔŋgu-na, fuɔ fere u suo tuo nyaanu-bei. ³³ Ba hieroŋo-na, baŋ diyaa-yo ba cieŋo cor, yiŋgu maŋ kuŋoŋ da ba ji sire, u ka ce hai wuoŋo-i?»

³⁴ Yesu wuo cira: «Miwaan daayo-na cadiile dii, ³⁵ ŋga Diiloŋ uŋ ka fiel bamaŋ wuo nelfafaamba a sire-bei hiel-ba kuomba hōlma-na ba da ba tīena u nelle-na, bafamba sie ji ta ba dii caamba. ³⁶ Ba kaa waa gbula ŋaa *dɔrpɔpuɔrbiemba; ba sie tiraa gbāa ku. Baŋ siire hel kuomba hōlma-na ba cie Diiloŋ-biemba. ³⁷ Moisi bi waan kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i uŋ piye perfielu maama-i kusuɔŋ-nu wuo dāamu bilaa-du. U gbaraama wuo: «**Abiramu Diiloŋo, *Isaki Diiloŋo, *Yakɔbu Diiloŋo!*»[§] ³⁸ Diiloŋo-i cicēlmantaan-wuoŋo, bikuŋoŋ-wuoŋo sī. Diiloŋo wulaa nuɔmba-i hiere baa dii cicēlma.»

³⁹ Uŋ piye dumaanjo-na, *ānjīnamma pigāataamba naŋ baa cira: «Hāalātie, ŋ suyaa piyemma.» ⁴⁰ Aa ba saa sie da ba tiraa yuu-yo baa nelma namma.

Koŋkortieŋo bige-i baa Davidi-i?

(Matie 22.41-45; Marke 12.35-37)

⁴¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuo yuu-ba wuo: «Bige-i cie Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuo u ka saan *Koŋkortieŋo maŋ, nuɔmba ta ba piye wuo u ka waa *Davidi hāayēlŋo? Ba taara ba waŋ wuo nie dumaanjo-na? ⁴² Ma sī Davidi fuɔ fere waan-ma gbar-ma Gbeliemaŋ-neini-na wuo:

«*Itieŋo gbē mi Tieŋo-i wuo:*

«*Jo ŋ ji tīena mi caaŋ-nu,*

⁴³ *aa ŋ yaŋ mi mal ŋ bigāarāamba-i hā ŋ ce ŋ bāaŋgu-i bei.»**

⁴⁴ Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i aa saan Koŋkortieŋo maŋ, Davidi bī-yo u Tieŋo, u ce nie aa ce u hāayēlŋo yon?»

[†] 20:28 *Ānjīnamma tiyemmaŋ-sɛbɛ* (Deutéronome) 25.5-6   [§] 20:37 *Helmaŋ-sɛbɛ* (Exode) 3.2,6

* 20:43 *Gbeliemaŋ-nalāaŋgu* (Psaume) 110.1

Yesu firiiye añjĩnamma pigãataamba-i
(*Matie 23.1-36; Marke 12.38-40*)

⁴⁵ Ku huongu-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i nuɔmba-na wuɔ: ⁴⁶ «Bilaan na fere, baa na ta na ce *añjĩnamma pigãataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jongorbõmbõmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba pie ba jaal-ba. Da ba kã *Diilonelhãalãdũngu maŋ nuɔ-i, sisɔ kãlle maŋ nuɔ-i, ba taara ba tĩena yaan-na. ⁴⁷ Da ba ce ba bel diiloŋo-i a hũu bikulcaamba nagãŋ-niini-i hiere a wuo-ni, a ne da da ba'a ba cãrã Diiloŋo-i, ba cãrã-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kumaŋ ka haa-bei ku ka balan cor.»

21

Bikulciɛŋo naŋo cie sãmma
(*Marke 12.41-44*)

¹ Ku huongu-na, Yesu wuɔ ne da waamba namba dii gbeiŋa-i kekerienŋu-na da ba hã Diiloŋo-i. ² Wuɔ u ne da bikulciɛŋo naŋo kãa ka dii tãmabienŋa hãi. A ne da u waa sũntienŋo. ³ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Cieŋ daayonŋ diyaa kumaŋ, ku maaraa banambaŋ diyaa kumaŋ hiere. ⁴ Bafamba paraa dii aa yaŋ boluonŋu; nga cieŋ daa uŋ diyaa kumaŋ, ku yaa waa u yunŋu-na yonŋ; kumaŋu si dii yanŋa naŋga.»

Mamaŋ ka da nelbiliemba-i aa miwaaŋo suɔ duɔ tĩ
(*Matie 24.1-14; Marke 13.1-13*)

⁵ Nuɔmba naŋ baa yieraaya ta ba piiye wuɔ: «*Diilodubuɔ daayo faa cor. Ba maa-yo baa tãmpẽfefeŋa, aa baŋ pãa bĩmbĩnni maŋ hã ba tuɔlnu-yuɔ ni bi tiraa fa cor.»

Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: ⁶ «Naŋ daa dũngu maŋ daaku-i, yiinŋu dii baa yiinŋu, ku ka fara hiere hĩema-na!»

⁷ Baa yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, mafamma ka ce yaku-i, aa i ka ce nie suɔ huongu faŋgu-i?»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ molo ji pira-nei. Nuɔmba bɔi ka ta ba jo. Umaŋ duɔ jo, u ka cira wuɔ Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Koŋkortienŋo maŋ, u yaa ufaŋo-i, aa tiraa cira, miwaaŋo tĩmma hii. Baa na cu ba huonŋ-nu! Ba tãal-na. ⁹ Da na ji ta na da berru ce terni-na hiere, aa nuɔmba ta ba cĩina ba yuntaamba-i, baa na yaŋ korma da-na. Mafamma'i saaya ma ce igẽna, nga miwaaŋo tĩmma'i sie pãŋ waa huongu faŋgu-na. ¹⁰ Nuɔmba kaa ta ba gãŋ siyaabaa siyaabaa, baa nileiŋa nileiŋa. ¹¹ Hĩema kaa ta ma sagalla bõmbõŋ a naara nyulmu-i baa jarcelienumma kaa waa terni nanni-na. Korda-bĩmbĩnni kaa ta ni hel dɔrɔ-i-na. ¹² Nga, aa mafamma suɔ da ma ce, ba ka bel-na ce-na kpãncõlgũɔ. Ba ka kã baa-na *Diilonelhãalãdũnni-na ka ger-na aa dii-na kaso. Naŋ cuu muɔmi huonŋ-nu, yiinŋu dii baa yiinŋu ba ka bel-na kã baa-na fãamaambaa-ba wulaa, baa fõŋgõtaamba wulaa. ¹³ Huongu faŋgu'i nuɔ-i na ka da na fere piiye kumaŋ cie na ta na nyaanu-mie. ¹⁴ Baa na tie holle wuɔ na sie ji suɔ naŋ kaa piiye mamaŋ a kor. ¹⁵ Naŋ ka waŋ mamaŋ, mei fere'i ka dii-ma na nunni-na. A ce dumaŋo-na, da na waŋ-ma, na bigãarãamba sie gbãa da manamma waŋ. ¹⁶ Halle na tobaa-ba-i baa na nyubaa-ba-i, baa na mɔlbaa-ba-i, baa na hãmba-i, baa na huraamba-i, a naara na jẽnaamba ka dii-na na bigãarãamba nammu-na ba ko banamba nei. ¹⁷ Nuɔmba-i hiere ba ka bigãanŋ-na mei maama-na. ¹⁸ Nga, halle unanŋ yukuɔsibelle diei sie kar diire. ¹⁹ Da na hĩrã na kũɔma-i na ka da cicẽlma maŋ sa tĩenŋ dede-i.»

(*Matie 24.15-21; Marke 13.14-19*)

²⁰ «Da na ji da sorosibaa-ba cĩilãayã *Yerusalemu-i huongu maŋ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ u muonumma hii tĩ. ²¹ Bamaŋ da ba ji waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tãnniŋ; bamaŋ da ba ji waa Yerusalemu huongu-na ba hel; aa bamaŋ da ba ji waa hĩenŋu-na, ba baa cira ba suur nelle huonŋ-na. ²² Mamaŋ nyegãanŋ hiere Yerusalemu kũŋgu-na Diiloŋ-nelma-na, ma ka ce yinni fanni'i nuɔ-i. *Isirahel-baambaŋ cie ãmbabalma maŋ, ba ka pã ma sullu-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²³ Yiŋ daani ka huol. Kusũntaamba-i baa biantaamba-i sũlma haraa-bei yinni fanni-na. Diiloŋo ka pigãanŋ Isirahel-baamba-i u jãyãmma-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²⁴ Ba ka ko banamba baa jigãmmu, aa bel banamba a pisãllã

baa-ba jāmālābaa-ba-na hiere. *Nieraamba ka jo ji muonu Yerusalemu-i aa sere-yuo ce ba bāaŋgu-i.»

(*Matie 24.29-35; Marke 13.24-31*)

²⁵ «Bāaŋgu kaa bir ku deŋ birma baa csiŋo-i baa mæŋa-i hiere.* Dāmman- nuoraanġu sie ji ta ku suo duma, a ce dumaanġo-na, nuamba hōmmu kaa cu baa-ku, korma sie ji waa dei bei. ²⁶ Bīm̄bīnni maŋ dii dōrō-i-na hiere, ni ka hel ni fonni-na. Nuamba da ba jōguoŋ ne mamaŋ ka da-ba, korma ka ce ba naŋ yir. ²⁷ Huoŋgu faŋgu'i nuo-i, baŋ ka da *Moloŋ-Bieŋo hilaa dōrō-i-na baa u fōŋgūo-i duherru suye-yuo u tuo jo. ²⁸ Mafamma da ma ji doŋ ta ma ce, siireŋ na ta na ne u hūmelle-i, na kormanġ-huoŋgu piyaa.» ²⁹ Aa naa waŋ nel daama-i pigāaŋ-ba wuo: «Nieŋ *yensāaŋgu-i baa tibinni nanni-i hiere, ³⁰ da na ji da ni duoŋ ta ni caa fielu-i, na bi suo kerre ifelle hii tī. ³¹ Kuuduōŋgu yaa-i, da na bi ji da mamaŋ daama duoŋ ta ma ce, na saaya na suo wuo *Diiloŋ-bāaŋgu hii tī. ³² Yaan mi waŋ ninsoroŋ-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiefie ku nuamba namba aa ba suo ku. ³³ Dōrō-i baa hīema-i ni ka gbuo, ŋga mei nelma sa ji gbuo dede. ³⁴ Bilaan na fere, baa na yaŋ na hōmmu yu baa ponsanniŋ-maama, baa konyōlleŋ-maama, baa ānjōguoma. Da na saa bel na fere, yiiŋ daaku ka tugol-na. ³⁵ Ku ka tugol nuamba-i hiere ŋaa kōllun tugol bīŋwuoŋo dumaa bel-o. ³⁶ Yaahuolo maŋ juoŋ, vaan na fere baa Diilocārälle-i ku yaa u ka kāyā-nei na hel-yuo. Da na hel yaahuolo daayo-na, na gbāa yiera Moloŋ-Bieŋo yaanġa-na a piiye.»

³⁷ Yesu taa u dii bāaŋgu-i *Diilodubuo-i-na u waŋ Diiloŋ-nelma-i u pigāaŋ nuamba-i, aa tuo kā u cō *Olivi-tibinni-tānuŋ-nu. ³⁸ Cuo duo kaal, nuamba naar kūōl ba-naa jo Diilodubuo-i-na ji ta ba nu u nelma-i.

22

Yuda suora Yesu-i

(*Matie 26.1-5,14-16; Marke 14.1-2,10-11; Nsāa 11.45-53*)

¹ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuo-i u ponsaanġu juo ta ku pie, ba bi bī ponsaanġu faŋgu yaa *kōrsīnni tīmmanġ-ponsaanġu-i, ² *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjīnamma pigāataaŋ baa ta ba taara ba ko Yesu-i, ŋga ba taa ba kālā nuamba-i.

³ Huoŋgu faŋgu'i nuo-i, *Sitāniŋ suurii *Yuda-i-na, u yerre nande yaa Isikaro. Yuda nuŋgu waa Yesu *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-na. ⁴ Wuo sire kā ba ka nunu ba-naa baa Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuo niyataamba yuntaamba-i, uŋ ka kāyā-bei dumaa ba bel Yesu-i. ⁵ Kuō gbuu dōlno-bei, baa cira ba ka hā-yo gbeŋa. ⁶ Yuda wuo hūu-ma aa naa tuo ne uŋ ka da hōfafaanġu maŋ ba bel Yesu-i nuamba baa suo.

Yesu puōra ba da ba ka ce kōrsīnni tīmmanġ-ponsaanġu niiwuoni-i

(*Matie 26.17-25; Marke 14.12-21; Nsāa 13.21-30*)

⁷ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuo-i u ponsaanġu juo hi, baŋ koŋ *kōrsīnni tīmmanġ-ponsaanġu tūlmba-i yiiŋgu maŋ nuo-i. ⁸ Yesu wuo waŋ baa Pier-i baa Nsāa-i wuo: «Kāaŋ na ka ce ponsaanġu niiwuoni-i, die kā i ka wuo.»

⁹ Baa yuu-yo wuo: «I ka ce-ni hie?»

¹⁰ Wuo cira: «Da na ka suur nelleŋ-huoŋga-na, na ka da naacolġo naŋo tūyāa hūmmaŋ-būnaŋga, na cu u huon-nu. Duo ka suur dumelle maŋ nuo-i, na suur baa-yo. ¹¹ Da na suur, na waŋ baa dumellentieŋo-i wuo hāalātieŋ wuo u pigāaŋ-na dūŋgu maŋ uŋ ka hā-yo baa-ku u wuo kōrsīnni tīmmanġ-ponsaanġu niiwuoni-i baa u *hāalābiemba-i. ¹² U ka pigāaŋ-na dubuo naŋo dōrō-i-na; bīm̄bīnni dii-yuo tī. Na ce niiwuoni-i kusuōŋ-nu'i.» ¹³ Pierbaa-ba ta. Baŋ kāa ka hi, baa bi da-ma ŋaa Yesuŋ waan-ma dumaa. Baa ce kōrsīnni tīmmanġ-ponsaanġu niiwuoni-i.

(*Matie 26.26-30; Marke 14.22-26; Kor. dīe. 11.23-25*)

¹⁴ Niiwuoniŋ-huoŋguŋ juo hi, Yesu wuo jo ji tīena baa u *pōpuōrbiemba-i. ¹⁵ Wuo waŋ baa-ba wuo: «Mi gbuu ta mi taara mi ce ponsaanġ daaku-i baa-na aa suo suur yaahuolona. ¹⁶ Yaan mi tūnu-nei, da ŋ da yie i da i-naa die tiraa ce ponsaanġ daaku-i ku sie waa

* 21:25 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 32.7; Yowel sebe-i-na (Joël) 3.3-4.

bande; ku ka waa *Diilonj-nellenj. Kuŋ donyaŋ kumaŋ kuu dii kusuəŋ-nu'i.»¹⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuə bie duvəŋo ciŋ-na a jaal Diilonjo-i, aa cira: «Hūyāaŋ na nyəŋ tēntēŋ.
¹⁸ Mi tūnu-nei, *Diilonj-bāaŋ da ku saa ji doŋ, mi sa ji tiraa dii duvəŋo mi nuŋgu-na.»

¹⁹ Ku huonju-na, wuə bie *buruo aa jaal Diilonjo-i aa būnu-yuə hā-ba, aa cira: «Mi kūoma yaa-i, ma ka ce tāmmanj-kūŋgu na maama-na. Taa na ce miŋ cie kumaŋ daaku-i mi maama ta ma tēnu-nei.»

²⁰ Baŋ juə wuo niwuoni-i tī, wuə tiraa bie duvəŋ-ciŋga-i hā-ba aa cira: «Mi tāmmanj ka kūnna na maama-na ma yaa daama ciŋga-na. Diilonjo ka bel u *tobisīfelenni-i baa ma yaa-i. ²¹ Niəŋ, umaŋ ka hel mi huonju-nu, uu dii tēna tuə wuo baa-ye bande-i-na. ²² Ba ka ko *Molonj-Bieŋo-i ninsonjo ŋaa Diilonj uŋ'a ma ce dumaa, ŋga umaŋ ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa kutieŋo-na.»

²³ *Hāalābieŋ baa doŋ ta ba yuu ba-naa wuə: «Mieŋo-na bande-i-na, hai moloŋo-i sie ce daama temma-i?»

Hāalābiemba-na hai moloŋo-i yuŋgu?

²⁴ Ku huonju-na, *hāalābieŋ baa ta ba taara ba suə umaŋ yuŋgu ba hōlma-na. Kuə ce ijieni. ²⁵ Yesu wuə waŋ baa-ba wuə: «Nellentaamba haa fōŋgūə-i nuəmba-na, fōŋgōtaamba ta ba guor nuəmba ta ba bī-ba nelfafaamba. ²⁶ Ku saa saaya ku waa dumaanjo-na namaa na wulaa. Umaŋ duə waa nelbuə-i na hōlma-na, kutieŋo saaya u ce u fere cəkūə, umaŋ duə waa na yuŋgu-na, kutieŋo ce u fere ŋaa maacembilonjo. ²⁷ Yaan mi yuu-na nelma diei: Nuə baa ŋ maacembilonjo-i hai nelbuə-i? Nuənei sī wei? ŋga mei dii na hōlma-na ŋaa na maacembilonj muə. ²⁸ Miŋ cie mulīema maŋ cor hiere, na hīerā na kūoma-i a tēna baa-mi. ²⁹ Terieŋgu faŋgu-na, mi To uŋ hāa-mi fōŋgūə-i dumaa, muəmi ka bi hā-na baa-yo dumai, ³⁰ i die ka waa baa i-naa mi nelle-na a tie wuo aa tie nyəŋ baa i-naa. Aa na ka waa *Isirahel dūnni cīncieluo ni hāi-niini yuŋ-nu.»

Yesu gboya Simə-Pier wuə u ka cīna-yuə (Matie 26.31-35; Marke 14.27-31; Nsāa 13.36-38)

³¹ Ku huonju-na, Yesu wuə tuə piie baa Simə-i wuə: «Simə, ne! *Sitāni cāarā-nei Diilonjo wulaa duə sagalla-nei ne sī u ka gbāa hūu-na mi wulaa. ³² ŋga mei cāarā Diilonjo-i a hā nuəŋo-i wuə ŋ Diilonj-hūmellenj-kūŋgu baa ku. ŋ ka nanna-mie ŋga ŋ ka bir jo. Da ŋ jo, ŋ kāyā ŋ nabaamba-i.»

³³ Pier wuə cira: «Itie, da ba fie dii-ni kaso, ŋ ka bi da ba diyaa muəŋo-i baa-ni. Halle da ku fie waa kuliŋgu, mii dii ŋ huonju-nu.»

³⁴ Yesu wuə cira: «Pier, yaŋ ŋ fere, muəmei tūə-niŋ, isuəduəŋ daaku-na, kəhəldīeləŋo sie hi bu, ŋ ka cīna-mie da i siei wuə naŋ sa suə-mi.»

³⁵ Ku huonju-na, Yesu wuə waŋ baa *hāalābiemba-i hiere wuə: «Mi naŋ puəraa-na aa naa cira nelie baa bie gbeina, nelie baa bie buəra, nelie baa bie naatenni; bīŋkūŋgu kaa naa na wulaa wei?»

Baa cira: «E'e, ma saa ka ce.»

³⁶ Wuə gbē-ba wuə: «Fiefie ku kūŋgu-i kuuduəŋgu sī: Gbein da a waa baa umaŋ, u bie-ya. Buəra duə waa baa umaŋ, u bie-yo. Aa nuəni maŋ jigāŋga sī baa-ni, ŋ suor ŋ jəŋgoruo-i ŋ sāa kanəŋga. ³⁷ Yaan mi tūnu-nei, mamaŋ nyegāaŋ Diilonj-nelma-na wuə: «Ba ka ce-yo nelbabalaŋo*», ba gbē muəmei. Ma ka bi ce. Mi maama maŋ nyegāaŋ sebe-i-na, ma cemmaŋ-yiŋgu hii.»

³⁸ Hāalābieŋ baa cira: «Itie, jigāmmu hāi daa tī.»

Yesu wuə cira: «Ku ka saanu.»

Yesu kuliŋgu pie ku jo (Matie 26.36-46; Marke 14.32-42)

³⁹ Yesuŋ waan mafamma-i, wuə hel ta tuə kā *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na. Ba taa ba kā koko terieŋgu faŋgu-na. U *hāalābieŋ baa bi sire cu u huonju-nu.

* 22:37 Isayi (Ésaie) 53.12

⁴⁰ Baŋ kaa hi, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Cāarāŋ Diiloŋo-i weima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaŋgu cemma-na.» ⁴¹ Aa fuɔ wuɔ cor kā yaaŋ-na celle ka dūuna tuɔ cārā wuɔ: ⁴² «Baba, da ŋ sie ŋ maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ŋga baa cira ŋ fer muɔ, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.» [⁴³ Huoŋgu faŋgu-na, *dɔrɔpɔwɔrbiloŋo naŋ wuɔ jo ji carra-yuɔ a dii holle yuɔ. ⁴⁴ U huoŋgaŋ ŋa na'a ka saa waa huoŋga dumaaŋo-na, kunaŋ kuɔ migāaŋ naara u Diilocārālle-i. U cufaluŋ kuɔ ta ku kūnna ŋaa tām̄ma.]

⁴⁵ Uŋ juɔ cārā tī, wuɔ sire jo u hāalābiemba wulaa jo ji da hɔculle ciɛ ba kor duɔfūŋ. ⁴⁶ Wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na duɔfūŋ? Siireŋ na ta na cārā Diiloŋo-i bīŋkūŋgu baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaŋgu cemma-na.»

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Nsāa 18.3-11)

⁴⁷ Nelma saa ji tī Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da nuɔmba namba jo. Yesu *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-na, baŋ taa ba bī umaŋ *Yuda-i, u yaa waa nuɔŋ daaba yaaŋga-na. Baŋ juɔ hi, wuɔ piɛ duɔ pūrā Yesu-i jaal-o. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Yuda, ŋ ka jaal *Moloŋ-Bieŋo-i baa jaaluŋ daaku yaa-i a da ŋ pigāaŋ-ba baa-yo ba bel-o kɛ?»

⁴⁹ Bamaŋ waa baa Yesu-i baa suɔ suɔ fiefie-i-na wuɔ ku huoŋgu sie fa. Baa yuu Yesu-i wuɔ: «Itie, i bie i jigāmmu-i bei wei?» ⁵⁰ Unaŋ wuɔ pāŋ bie u kaŋga-i a jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntieŋo maacembiloŋo naŋo nadietūŋgu-i a yer-ku. ⁵¹ Yesu wuɔ cira: «Yaaŋ dumaa, daaku ka saanu!» Aa naa kā ka bel naacolŋo tūŋgu-i a nar-ku ku temma-i. ⁵² Uŋ naraa-ku, wuɔ waŋ baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *Diilodubuo niyataamba yuntaamba-i, a naara bīncuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōɛŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁵³ Ma sī yinni maŋ joŋ i da i-naa Diilodubuo-i-na kɛ? Bige-i ciɛ na saa sie bel-mi terieŋgu faŋgu-na? Fiefie yaa namaa huoŋgu-i, baa *Sitāni bi huoŋgu-i; na gbāa ce kumaŋ dolaanu-nei.»

Pier cīinaana Yesu-i

(Matie 26.57-58,69-75; Marke 14.53-54,66-72; Nsāa 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Baŋ bilaa Yesu-i, baa ta baa-yo ta ba kā baa-yo *Diilojigāntaamba yuntieŋo cīiŋgu-na. Pier wuɔ yaŋ ba maa aa suɔ cu ba huoŋ-nu. ⁵⁵ Uŋ kaa hi, wuɔ da nuɔmba namba yiraŋ dāamu gōŋgūoŋ-huoŋga-na, wuɔ kā ka tīɛna baa-ba. ⁵⁶ Maacembiloŋo naŋ wuɔ ne Pier da kelkelkel aa naa cira: «Naacolŋ daayo waa baa Yesu-i.»

⁵⁷ Pier wuɔ cira: «Cieŋ nuɔ, mei sa suɔ-yo.»

⁵⁸ Celle, naacolŋo naŋo da-yo, wuɔ cira: «Ma sī nuɔ ŋ bi waa baa-ba kɛ?»

Pier wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ haanu, muɔ sī!»

⁵⁹ Kuɔ vaaya celle, unaŋo saa hūu-ma, wuɔ cira: «Coima saa fa, naacolŋ daayo hel *Galile; u waa baa-yo.»

⁶⁰ Pier wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ waŋ wuɔ nie dumandɛ-i?» Uŋ taa u waŋ mafamma-i, kōhōldīɛlāŋo doŋ tuɔ bu. ⁶¹ Yesu wuɔ miɛl ne-yo. Uŋ ŋa naa gboya-yuɔ baa nelma maŋ wuɔ isuɔduoŋ daaku-na, kōhōldīɛlāŋo sie hi bu, kere u ka cīina-yuɔ da i siei wuɔ u sa suɔ-yo† maa pāŋ tīɛnu Pier-i. ⁶² Wuɔ hel fuoreŋ gbuu pāŋ tuɔ kaal.

Ba kāa baa Yesu-i da ba ka yuu-yo

(Matie 26.59-68; Marke 14.55-65; Nsāa 18.19-24)

⁶³ Baŋ bilaa Yesu-i aa jīna nuɔmba maŋ ta ba niya-yuɔ ba taa ba muo-yo aa ta ba nyɛ-yo. ⁶⁴ Baa naa vaa u yufieŋa-i aa ta ba muo-yo. Umaŋ duɔ muo, ba yuu-yo wuɔ: «Hai moloŋo-i muyaa-ni? Bī kutieŋo yerre-i i ne!» ⁶⁵ Aa ba tuoraaya-yuɔ ŋaa ba ka ko-yo.

⁶⁶ Cuoŋ juɔ kaal, *Yuifu ba bīncuɔmba-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *āŋjīnamma pigāataaŋ baa jānu ba-naa aa naa ce ba jo baa-yo wuɔ ba ji ce u āndaŋgu-i.

⁶⁷ Baŋ juɔ baa-yo, baa yuu-yo wuɔ: «Da kuɔ Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ u yaa nuɔŋo-i waŋ-ma baa-ye.»

Yesu wuɔ cira: «Da mi fie waŋ wuɔ nie, na sie hūu-ma, ⁶⁸ aa da mi yuu-na baa mamaŋ, na sie sie-mi. ⁶⁹ ŋga mamaŋ dii, *Moloŋ-Bieŋo ka kā ka waa Itieŋo caaŋ-nu.»‡

† 22:61 Niɛŋ 22.34. ‡ 22:69 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 110.1

⁷⁰ Uŋ waan mafamma-i, ba hieroŋo-i baa cira: «Diiloŋ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i wei?»
 Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

⁷¹ Baa cira: «Ii si dii die ka yuu moloŋo, mie fere-i i nuɔ-ma u nuŋgu-na; wuɔ fuɔ Diiloŋ-Bieŋo.»

23

Ba kã baa Yesu-i fãamaaŋ ba terieŋ-nu

(Matie 27.1-2,11-14; Marke 15.1-5; Nsãa 18.28-38)

¹ Ku huonŋu-na, baa sire hiere a kã baa Yesu-i *Pilati wulaa. ² Baŋ kaa hi, baa gbẽ Pilati-i wuɔ: «I daa naacolŋ daa u wuɔra u gbo nuɔmba-i nelle-na wuɔ ba baa pã nampo-i a hã *Orome ba *jãmatigi-i. Aa cira Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieŋo man, u yaa ufaŋo-i aa tiraa cira fuɔ nellentieŋo.»

³ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentieŋo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

⁴ Pilati wuɔ waŋ baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Mei saa da cãlmuɔ naacolŋ daayo-na.»

⁵ Baa yagar aa naa ta ba kaasĩŋ wuɔ: «U saa fa; nelgboroŋo. U duɔŋ baa-ku dii *Galile a jo ji wuɔra gbuo *Yude-i hiere baa-ku, fiefie-i u juɔ ji cor baa ku yaa-i *Yerusalemu-i-na bande-i-na; wuɔ nuɔmba ta ba ce ba fererŋ-maama.»

⁶ Pilatiŋ juɔ nu ba biẽ Galile yerre-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naacolŋ daayo-i Galileyieŋo-i wei?»

⁷ Baa cira: «Ûu, Galileyieŋo.» A ne da huonŋu fanŋu-na, *Erɔdi yaa waa Galile yunŋu-na. Kuɔ bi saanu u juɔ yinni fanni-na Yerusalemu-na. Pilati wuɔ saan Yesu-i a hã-yo.

⁸ Erɔdi wuɔ nuɔ Yesu maama-i ku bãanŋu cuɔ, wuɔ tuɔ taara u da u yufelle ŋga u saa ji da-yo. Pilatiŋ juɔ saan-yo hã-yo, kuɔ gbuu dɔlnu-yuɔ; wuɔ tuɔ taara u ce gbere-weima fuɔ ne. ⁹ Wuɔ yuu-yo baa nelma bɔi, ŋga Yesu saa ji serŋ sũnuŋgu yuɔ. ¹⁰ A ne da huonŋu fanŋu-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataamba waa Erɔdi terieŋgu-na gbuu ta ba kar coikãŋkarɛiŋa ba haa-yuɔ. ¹¹ Erɔdi-i baa u sorosibaa-ba-i baa nyɛ-yo aa tuora-yuɔ da dei aa dii yuntaan-jonŋoruo hã-yo ku da ku col-o aa bir saan-yo hã Pilati-i baa-yo. ¹² Erɔdi-i baa Pilati-i ba saa ta ba gbo, ŋga yiiŋgu fanŋu-na, baa pãŋ bel jĩeru.

(Matie 27.15-26; Marke 15.6-15; Nsãa 18.39-19.16)

¹³ Yesuŋ birii jo, *Pilati wuɔ bi *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *Yuifu ba yuntaamba-i, a naara nellenŋ-nuɔmba-i ¹⁴ a ji cira: «Namei juɔ baa naacolŋ daayo-i ji hã-mi wuɔ u wuɔra u gbo nuɔmba-i. Mei yuu-yo namaa fere-i na yufelleŋ, nan haa mamaŋ yuɔ mi saa da-ma yuɔ. ¹⁵ Na saa da *Erɔdiŋ birii saan-yo hã-mi wei? Fuɔ saa bi da uŋ cie kumaŋ aa ku hi u kuliŋgu. ¹⁶ Mi ka ce ba muo-yo yonŋ aa nanna-yuɔ.»

[¹⁷ Belle belle, *Yuifubaa da ba'a ba ce ba *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaanŋu-i, Pilati nanna ba kasobilonŋo diei.] ¹⁸ Nuɔŋ baa sire hiere ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Ko naacolŋ daayo-i aa ŋ nanna Barabasi yaa-i!» ¹⁹ Barabasi wuɔ gbuɔ nuɔmba ce ijieni nanni nellenŋ-huonŋa-na, aa naa tiraa ko nelieŋo. Baa bel-o dii-yo kaso-i-na. ²⁰ Pilati saa tuɔ taara ba ko Yesu-i, wuɔ tiraa piye baa-ba. ²¹ Baa yagar aa ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Gbu-yo *daan-nu! Gbu-yo daan-nu!» ²² Pilati wuɔ yuu-ba ku yu u beyufieŋa siei wuɔ: «U guɔlaaya hama-i? Mei saa da uŋ cie kumaŋ aa na'a i ko-yo. Mamaŋ dii, mi ka ce ba muo-yo aa nanna-yuɔ.» ²³ Baa yagar aa naa gbuu pãŋ ta ba kaasĩŋ da gbagaga wuɔ ba saaya ba gbu-yo daan-nu ko-yo. ²⁴ Baŋ kaasĩŋ dumaanŋo-na, Pilati saa gbãa duɔ yagar, wuɔ naa u hũu-ma. ²⁵ Uŋ hũyãa-ma dumaanŋo-na, wuɔ ce ba nanna Barabasi-i, fuɔ manŋ gbuɔ nuɔmba ce ijieni-i aa tiraa ko nelieŋo, aa hã-ba Yesu-i wuɔ ba kã, kumaŋ da ku ka dɔlnuŋ-bei, ba ce-ku yuɔ.

Yesu-i u kuliŋ-hũmelle-na

(Matie 27.32-34; Marke 15.21-23)

²⁶ *Pilatiŋ hãa-ba Yesu-i, sorosibaa baa bie baŋ ka gbuŋ-yonŋ *daanŋu manŋ nuɔ-i a haa-ku hã-yo, aa naa ta baa-yo da ba ka ko-yo. Baŋ kãŋ hũmelle-na, baa suu baa Sireniyeŋo

naŋo hilaa suon-nu. Ba bī-yo Simō. Baa bel-o haa daanŋu-i hā-yo, aa ce u cu Yesu huon-nu. ²⁷ Nuomba saa waa dei ba huonŋu-na. Caamba bi waa ba holma-na, baa haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal. ²⁸ Yesu wuɔ miel tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «*Yerusalemu caan namaa, baa na kaal mei maama-na, taa na kaal namaa fereŋ maa-na baa na bisalmba maa-na. ²⁹ Na saa da, yiinŋu dii baa yiinŋu, ba kaa cira: «Caamba maŋ saa hon da, baa bamaŋ saa fie dede, ba yunni dɔlaa.» ³⁰ Yiinŋu faŋgu-na, nuomba kaa ta ba gbē tānni-i wuɔ: «Ciin na haa-yie!» aa gbē tānyieŋa-i wuɔ: «Suuyen-yie!» ³¹ Da ba dii daabinaanŋu-i dāamu-na, ba ka ce daakuraanŋu fuɔ nie?»

³² Baa bilaa gburanŋbotaamba namba ba hāi, baa gbonu-bei baa Yesu-i da ba ka ko-ba.

Yesu gbumaŋ-huonŋu hii

(*Matie 27.35-44; Marke 15.24-41; Nsāa 19.17-27*)

³³ Tānyelle nande dii ba bī-de Yukoluonŋu. Baŋ kaa hi tānyelle fande-i baa gbu Yesu-i baa gburanŋbotaan daaba-i ba hāi-i-na. Unanŋo-i u nadien-na, unanŋo-i u nanyuon-nu. †

³⁴ Baŋ gbuu-ba, Yesu wuɔ cira: «Baba, baa gāŋ baa-ba; baŋ ceŋ kumaŋ ba sa suɔ-ku.»

Sorosibaa-ba-i ba-naa nuɔ, baa ta ba taara ba calnu u jonŋorbaa-ba-i, ba saa suɔ baŋ ka hā umaŋ aa yaŋ umaŋ. Baa naa ba ful tierŋa calnu-bei. ‡ ³⁵ Nuon baa yiera ta ba fara ba ne. *Yuifu ba yuntaan baa ta ba piiye wuɔ: «U kuraa banamba-i, fiefie-i ku hii u yaa-i, u kor u fere i ne. Duɔ kor u fere, ku yaa i ka suɔ wuɔ Diilonŋo uŋ pāa nuŋgu-i aa saan *Konŋortienŋo maŋ u yaa ufaŋo-i.» ³⁶ Sorosibaa baa bi ta ba nyɛ-yo aa naa hā-yo niisaarni wuɔ u nyon, § ³⁷ aa naa cira: «Da kuɔ nuɔnei Yuifu ba nellentien nuonŋo-i, kor ŋ fere i ne.»

³⁸ Baa nyegāan u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Yuifu ba nellentienŋo yaa daayo.»

³⁹ Ba naŋ gbuu gburanŋbotaamba maŋ, unanŋ wuɔ bir gbē Yesu-i wuɔ: «Naŋ saa cira wuɔ Diilonŋo uŋ pāa nuŋgu-i aa saan Konŋortienŋo maŋ u yaa nuonŋo-i wei? Kor ŋ fere aa ŋ kor miɛŋo-i ke!»

⁴⁰ Ku saa dɔlnu u nawuonŋo-i, wuɔ tuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Naŋ sa kālā Diilonŋo-i de! Ma sī ii dii mulienduoma yaa nuɔ-i baa-yo ke? ⁴¹ Baŋ bilaa miɛŋo-i ba ninsoŋo. Mie āntaaramma'i diyaa-ye kuliin daaku-na, aa fuɔ saa bi guɔla birŋkūŋgu ba bel-o da ba ko-yo gbāŋgbāŋ.» ⁴² Aa naa waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Yesu, da ŋ ji waa ŋ nellentesinni-na, ŋ baa yaŋ mi maama karaanu-nie.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Nyunŋo daayo-na, ŋ ka suur baa-mi Diilon-nelle-na.»

Yesu kuliinŋu-i

(*Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Nsāa 19.28-30*)

⁴⁴ Bāanŋuŋ juɔ hi yuhuonŋa-i, ba'a ba ne da terienŋu cuure hiere da bīntūu. Ku tīyāa dumei fuɔ bāanŋu ji terenŋ. ⁴⁵ Kompanŋa maŋ naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pāŋ taalnu ka holle-na sɔmma hāi. ⁴⁶ Yesu wuɔ kaasŋ da gbagaga wuɔ: «Baba, hūu-mi.» Aa bi hūu u fere. ⁴⁷ Sorosi ba yuntienŋo naŋ uŋ daa mafamma-i, wuɔ gbeliɛŋ Diilonŋo-i aa naa cira: «Coima saa fa, naacolŋ daayo naa vii.» ⁴⁸ Nuomba maŋ naa kāa ka ta ba ne, baŋ juɔ da-ku dumaanŋo-na, baa bir ta ba misīrrā ba yunni-i ba kūŋ. ⁴⁹ Yesu sɔsuɔtaamba-i baa caamba maŋ naa nyaanu-yuɔ a hel *Galile-i-na kā, baa yiera da yargaa ta ba fara ba ne.

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Nsāa 19.38-42*)

⁵⁰ Naacofeiŋo naŋo waa *Yuifu ba *nellentaamba holma-na, ba taa ba bī-yo Yosefu. Yosefu naa tuɔ kālā Diilonŋo-i. ⁵¹ U nabaambaŋ cie kumaŋ Yesu-i-na, u saa sie dii u nuŋgu-i baa-ba. U taa u hel Arimate. Yuifu ba nelle nande'i difande-i. U taa u niya *Diilon-bāanŋu domma-i. ⁵² Yesuŋ kuu, wuɔ kā *Pilati wulaa ka cārā-yuɔ. Pilati wuɔ hā-yo baa-yo. ⁵³ Wuɔ kā ka har-o a fīnya-yuɔ aa kā ka fuure-yuɔ cīncorre nande-na, baa hīɛŋ-de tāmpēllenŋ. Baa sa fuure moloŋo die dede. ⁵⁴ Yiinŋu faŋgu waa jumayiinŋu, Yuifu

* 23:30 Ose (Osée) 10.8 † 23:33 Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 53.12. ‡ 23:34 Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 22.19 § 23:36 Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 69.22

ba *yitienangu naa saaya ku doṅ bāsuuruṅgu-na. ⁵⁵ Caamba maṅ naa hilaa *Galile-i-na a nyaanu Yesu-i, baa cu Yosefu huon-nu ka ne baṅ naana dumaa. ⁵⁶ Baṅ kaa nanna tī, baa bir kūṅ da ba ka taara nantiilma baa natikolo ka kūnna-yuṵ. Baṅ'a ba ce mafamma-i bāl, bāaṅgu suurii tī. Yitienangu hii. Baa tiena fiisa ḡaa maṅ nyegāaṅ dumaa *ānjīnamma-na.*

24

Yesu siire hel kuomba hōlma-na
(*Matie 28.1-10; Marke 16.1-8; Nsāa 20.1-10*)

¹ *Yitienangu cuo kaala-i-na,* caaṅ daaba naar kā cīncorre-na baa natikolo-i ² kā ka da tāmpēlle maṅ baṅ ḡa naa ce-de suu cīncorre nuṅgu-i di būmalāa halaṅ. ³ Ba suurii ku yaa-i, ba saa da kuloṅo-i. ⁴ Ba hōṅ wuṵ cu, ba'a ba ne da nuṵmba hāi, ba joṅgorbaa-ba caa da kpeikpei. ⁵ Kor maa ta ma da-ba, baa nišīṅ ba yammu-i. Nuṵṅ daa baa gbē-ba wuṵ: «Bige-i cie na jo ji ta na taara umaṅ dii cicēlma-i bikuoṅ hōlma-na? ⁶ Uu si dii bande-i, u siire hel. Uṅ taa u waṅ mamaṅ baa-na *Galile-i-na, ma tīyāanu-nei wei? ⁷ Ma sī uu naa cira: «Fuṵ ba hā nelbabalaamba baa *Moloṅ-Bieṅo-i ba gbu-yo *daaṅ-nu ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yoṅ hīema-na, sieliṅ-yiṅgu-i u ka sire hel jo.»† Ma saa waṅ wei?»

⁸ Yesu nel maa pāṅ tīenu-bei. ⁹ Baa ta kūṅ ka tūnu u *hāalābiemba-i ba kūṅgu-na hiere. ¹⁰ Caamba maṅ waa da mafamma-i ba yireiṅa yaa daaya: Maari maṅ taa u hel Magidala-i-na u waa, a naara u duoṅo-i Sake nyu-i, baa Sani, a naara caamba namba. Ba yaa daa-ma aa kā ka tūnu Yesu *pōpuṵbiemba-i. ¹¹ Baṅ tūṵnu-bei, pōpuṵbiemba da nie sī ba ce kōrni; ba saa hūu-ma. ¹² Pier wuṵ sire gbar kā cīncorre-na ka gbīina ne, a da kompaṅga yaa yoṅ hīema-na. U huṵṅ kaa cu, wuṵ naa wuṵ bir kūṅ.

Emawusi hūmelle-na
(*Marke 16.12-13*)

¹³ Yinduṵṅgu faṅgu-na, bamaṅ taa ba nyaanu Yesu-i, ba hāi baa sire ta ba kā nelle nande-na, ba bī-de Emawusi. Di hōlma yuu kilobaa cīncieluo u diei temma baa *Yerusalemu-i. ¹⁴ Ba taa ba piiye Yesu maama yaa-i ba kā. ¹⁵ Yesu wuṵ jo ji hi-ba ba gbonu. ¹⁶ Ba daa moloṅo-i, ḡga ba yammu cuu-yuṵ, ba saa suṵ-yo. ¹⁷ Yesu wuṵ yuu-ba wuṵ: «Na waṅ wuṵ nie?» Baa yiera, ba yammu gbuu vāa hiere. ¹⁸ Unaṅo-i ba taa ba bī-yo Kilopasi. Fuṵ wuṵ cira: «Ku ce naṅ saa nu mamaṅ cie Yerusalemu-i-na yiṅ daani-na wei?»

¹⁹ Yesu wuṵ yuu-ba wuṵ: «Bige-i cie?»

Baa cira: «Mamaṅ daa Nasaretitaṅ Yesu-i, naṅ saa nu-ma wei? Da ḡ nu wuṵ *Diilopōpuṵbiloṅo-i, u yaa waa naacolṅ daayo-i. Uṅ taa u ce mamaṅ hiere, ma taa ma dōlnu Diiloṅo-i aa bi ta ma dōlnu nelbiliemba-i. ²⁰ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa i yuntaamba hāa sorosibaa-ba-i baa-yo wuṵ ba ko-yo. Ba bel-o gbu-yo *daaṅ-nu ko-yo. ²¹ Ii naa haa i naṅga-i u yaa nuṵ-i wuṵ u'i ka kor *Isirahel-baaṅ miēṅo-i. ḡga ba kuṵ-yo ku yinni siei yaa nyuṅgo-i. ²² Caamba maṅ dii baa-ye, banamba naaraa kā cīncorre-na, aa jo ji tiraa cu i hōmmu-i ²³ wuṵ ba saa ka da-yo. Aa tiraa cira *dōrpōpuṵbiemba kaa carra-bei a waṅ baa-ba wuṵ u siire hel. ²⁴ Baṅ piiye dumaṅo-na, i nabaamba namba bi sire kā ka da-ma ḡaa baṅ waṅ-ma dumaa. Ba saa da Yesu yufelle.»

²⁵ Yesu wuṵ waṅ baa-ba wuṵ: «Namaṅo-i, na sa gbuu suṵ ku yuṅgu. Na sa hūu nelieṅ maama donduo. Diilopōpuṵbiemba saa waṅ-ma baa-na wei? ²⁶ Ba saa waṅ-ma wuṵ Diiloṅ uṅ pāa nuṅgu-i wuṵ u ka saṅṅ *Korṅkortierjo maṅ, duṵ jo, u ka ce sūlma aa suṵ doṅ u yuntēsīnni-i wei?» ²⁷ Baṅ nyegāaṅ u maama maṅ Diiloṅ-nelma-na, wuṵ suur ma yaṅṅa-na tuṵ waṅ-ma baa-ba. U duṵṅ *Moisi sebebbaa-ba yaa nuṵ-i ka cor baa Diilopōpuṵbiemba baamba-i hiere, aa baa cor ta ba kā.

²⁸ Baṅ kaa hi Emawusi-i, Yesu wuṵ ce ḡaa u cor yaṅṅ-na. ²⁹ Ba saa hūu-ma u duṵ cor; aa naa cira: «Bāaṅgu tīe tī, yaṅ aa ḡ haar ḡ cō bande.» Yesu wuṵ haar duṵ ka cō baa-ba.

* 23:56 Helmaṅ-sebe (Exode) 20.10; Ānjīnamma tiyemmaṅ-sebe (Deutéronome) 5.14 * 24:1
Ku cuo kaala waa jumaansi. † 24:7 Nieṅ 9.22; 17.25; 18.32-33.

³⁰ Baŋ juɔ cira ba wuo niwuoni-i, wuo bie *buruo-i aa jaal Diiloŋo-i, aa bũl-oŋ hã-ba. ³¹ Huoŋgu faŋgu-na, ba yammu suɔ kaala-yuɔ baa suɔ-yo. Baŋ bi suyaa-yo terieŋgu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne naa-yo. ³² Baa ta ba piiye wuo: «Uŋ taa u piiye Diiloŋ-sɛbɛ maama-i baa-ye hũmelle-na huoŋgu maŋ nuɔ-i, i hõmmu naa gbuu fẽ ŋaa ba kũɔna hũhĩnaŋo muɔ.» ³³ Ba saa tiraa tĩena, baa pãŋ sire bir kã Yerusalemu-i-na kã ka da *hãalãbiemba maŋ tĩyãa cĩcieluo u diei, ba tigiin ba-naa, a naara ba nabaamba namba. ³⁴ Baŋ kãa ka da bamaŋ, baa cira: «Itieŋo siire ninsõŋo, Simɔ daa-yo.» ³⁵ Bafambaŋ bi daa mamaŋ Emawusi hũmelle-na, baa bi suur ma yaaŋga-na waŋ-ma. Aa naa cira: «U juɔ tuɔ calnu buruo yaa i suɔ suɔ-yo.»

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(*Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Nsãa 20.19-23; Põpuɔr. 1.6-8*)

³⁶ *Hãalãbieŋ baŋ waa ta ba piiye, ba'a ba ne da Yesu fuɔ fere-i ba hõlma-na. Wuo waŋ baa-ba wuo: «Tĩyãaŋ dei!» ³⁷ Korma pãŋ ta ma da-ba wuo sã *jĩna. ³⁸ Yesu wuo cira: «Bige-i korman-kuŋgu fuɔ? Bige-i cie na ta na dii nuharuŋgu mie? ³⁹ Nieŋ mi nammu-i baa mi gbeini-i. Muõmei mi fere! Juoŋ na ji yieya-mie na ne. Jĩna muɔ sã. Jĩna dii ŋaa fafalmu; kũɔma si dii-yuɔ, kokonni bi si dii-yuɔ, ŋga ni yaa daani muõmi-na.» ⁴⁰ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, wuo tuɔ pigãaŋ-ba u nammu-i baa u gbeini-i. ⁴¹ Ba hõŋ muɔ gbuu fẽ da yogogo, ŋga ba saa hũu-ma wuo u yaa-i. Baa yiera kar da hãmmu! Yesu wuo yuu-ba wuo: «Kuuwuõŋgu dii baa-na bande-i-na wei?» ⁴² Teterieŋo naŋo waa boluõŋgu, baa hĩɛ-yo, baa bie-yo hã-yo. ⁴³ Wuo hũu-yo wuo-yo ba yufelle-na. ⁴⁴ Aa naa waŋ baa-ba wuo: «Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa-na i wuõramma-na, ma'i sã daama-i wei? Mi maama maŋ nyegãaŋ *Moisi *ãnjĩnamma-na, baa *Diilopõpuõrbiemba sebebbaa-ba-na a naara gbeliemaŋ-neini-na, maa naa saaya ma ce; ma bi cie.» ⁴⁵ Uŋ piiye dumaŋõ-na, kuɔ kãyã-bei ba suɔ Diiloŋ-nelma yaaŋga-i. ⁴⁶ Uŋ waŋ mafamma-i, wuo cira: «Baŋ nyegãaŋ mamaŋ, ba ciera wuo: Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i aa saŋ *Konkortiẽŋo maŋ, u saaya u ku a ce yinni hãi hĩema-na aa sieliŋ-yiõŋgu-na u sire hel kuomba hõlma-na ⁴⁷ aa nuõmba ka nu u maama-i nilẽiŋa-na hiere ka saa. Ba ka doŋ ta ba waŋ-ma *Yerusalemu yaa nuɔ-i wuo nuõmba nanna ba cilõbabaŋõ-i, ku yaa Diiloŋõ ka ce jande ba ãmbabalma-na hiere. ⁴⁸ Mamaŋ cie daama-i hiere, namei daa-ma, namei saaya na wuõra waŋ-ma. ⁴⁹ Terieŋgu faŋgu-na, mi To uŋ pãa nuŋgu-i wuo u ka hã-na fõŋgũɔ maŋ, da mi kã, mi ka saŋ-yo hã-na. Baa na kã terieŋgu; tĩenaanaŋ na cie u jo igẽna.»[‡]

Yesu tamma-i duɔ kã dõrõ-i-na

(*Marke 16.19-20; Põpuɔr. 1.9-11*)

⁵⁰ Ku huõŋgu-na, Yesu wuo ce ba hel *Yerusalemu-huoŋga-na a kã Betani caaŋ-nu. Baŋ kaa hi, wuo sire u nammu-i dõrõ tuɔ cãrã Diiloŋõ-i u hã-ba. ⁵¹ Ba juɔ'a ba ne da u nyugũŋ dõrõ. ⁵² Baa jaal-o aa naa ta kũŋ, ba hõmmu gbuu fẽ da yogogo. ⁵³ Ba saa ta ba naa *Diilodubuɔ-i-na; ba taa ba kã ba jaal Diiloŋõ-i.

[‡] 24:49 Põpuɔr. 1.4-5   [§] 24:51 Nieŋ Põpuɔr. 1.9.

Nsāaŋ

nyɛgāaŋ Yesu maama maŋ

Nelmuoyamma

Nsāa nuŋgu waa Yesu *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-na. Duo tuɔ waŋ fuɔ fɛrɛŋ maama-i, u sa bī u yerre-i; kunie u cira «*hāalābiloŋo naŋo» (18.15), kunie wuo «hāalābiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ» (13.23).

Sɛbɛ domma-na, u taara u cira wuo Yesu yaa Diiloŋ-āndaanŋu-i, ŋga u cie u fɛrɛ nelieŋo jo hīɛma-na (sap. 1). Ku huonŋu-na, Nsāa piye gberɛ-weima niehāi maama. Yesu cie gberɛ-weima famma-i a pigāaŋ u sīnni. Aa bi piye Yesuŋ wuɔraaya suu baa nuɔmba maŋ ba maama. Ba suumaŋ kāayā nuɔmba-i dumaa baa kutaamba famba fɛrɛ-i, u nuŋgu hii-ma. *Yuifu ba yuntaambaŋ cūɔ Yesu-i dumaa, baŋ cīnaana-yuɔ dumaa wuo u'i sī Diiloŋ-Koŋkortieŋo-i, Nsāa nuŋgu bi hii mafamma-i (sap. 2–12).

Ku huonŋu-na, baŋ bilaa Yesu-i isuonŋu maŋ nuɔ-i, mamaŋ cie, u suurii ma yaanŋa-na waŋ-ma: Yesuŋ diyaa nelma-i dumaa u *pɔpuɔrbiemba tūnni-na, uŋ cāarā Diiloŋo-i dumaa (sap. 13–17), baa baŋ cie u āndaanŋu-i dumaa a ji ta ba ko-yo (sap. 18–19). Sɛbɛ periema-na, u waanŋ Yesu siremmaŋ-kūŋgu-i aa waŋ fuɔ uŋ nyɛgāaŋ u sɛbɛ-i yunŋu maŋ nuɔ-i (sap. 20–21).

Nelma cie ma fɛrɛ nelbiloŋo

¹ Ku domma-na, Nelma naa waa tī. Nelma naa waa baa Diiloŋo, aa maa naa waa Diiloŋo.

² Ku domma-na, Nelma naa waa baa Diiloŋo. ³ Diiloŋo cie ma yaa ce bīmbīnni-i hiere. Bīmbīnni maŋ cie hiere, ma nuŋgu dii ni cemma-na. ⁴ Cicēlma waa Nelma yaa nuɔ-i. Aa cicēlma famma yaa waa nelbiliemba fitīnuɔ-i. ⁵ Fitīnuɔ uŋ juɔ, kukulma saa gbāa cie-yo.

⁶ Huonŋu naŋgu juɔ hi, Diiloŋo saanŋ molo jo. Ba taa ba bī kutieŋo-i Nsāa. ⁷ U saanŋ-yo wuo u ji piye fitīnuɔ maama baa nuɔmba-i kumaŋ ka ce ba hūu u maama-i. ⁸ Ku saa ce ŋaa Nsāa yaa waa fitīnuɔ-i dɛ! Ŋga uu naa jo duo ji waŋ fitīnuɔ maama yonŋ baa nelbiliemba-i.

⁹ Nelma yaa waa ninsoŋ-fitīnuɔ-i. Ma juɔ hīɛma-na ji kaala nuɔmba yammui hiere.

¹⁰ Nelma waa tī miwaanŋo-na. Ma yaa jīɛna miwaanŋo-i. Ŋga nelbiliemba yagaraa-ma.

¹¹ Ma juɔ ma fɛrɛŋ nelle-na, ma nellenŋ-baamba cīna-mei. ¹² Ŋga banamba siyaa-ma aa hūu ma maama-i. Ma hāa kufanŋu taamba-i ku fōŋgūɔ-i ba da ba ce Diiloŋ-bisālmba.

¹³ Diiloŋ-bisālmba famba-i ku saa ce ŋaa u huonŋ-ba nelbilonŋ temma, ku saa bi ce ŋaa ku dɔlaanu moloŋo-i u ce u hoŋ-ba, ŋga ku dɔlaanu fuɔ fɛrɛ yaa u hoŋ-ba.

¹⁴ Nelma cie ma fɛrɛ nelbiloŋo jo ji waa i hɔlma-na. I daa u fafaanŋu-i. U waa hujantieŋo aa tiraa waa ninsowaraŋo. Fafaanŋu fanŋu-i i To-i hāa u Beduɔla-i baa-ku.

¹⁵ Nsāa yaa juɔ ji tuɔ waŋ u maama-i. U taa u piye baa nuɔmba-i wuo: «Mij taa mi gbɛ umaŋ mie uu dii huonŋ-nu, u yaa daayo-i. Aa mei suɔ da mi hoŋ, uu naa waa tī; a ce dumaanŋo-na u maaraa muonŋo-i.»

¹⁶ U cie baa-ye cor. Cuobaa-baŋ kaal, u bi ce baa-ye dumei. ¹⁷ *Moisi yaa juɔ baa *ānjīnamma-i ji hā-ye, ŋga hujarre-i baa ninsoŋo-i, Yesu-Kirsa yaa juɔ baa-ni. ¹⁸ Moloŋ yufelle saa haa Diiloŋo-na dede. Ŋga u Beduɔla pigāaŋ-ye u sīnni-i. U yaa dii tīɛna baa-yo.

Nsāa-Batise āndaanŋu-i

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Like 3.1-18)

¹⁹ Nsāa nuŋ-āndaanŋu yaa daaku. Uŋ waa tuɔ *batiseŋ nuɔmba-i, *Yuifu ba yuntaamba maŋ waa *Yerusalemu-i-na, baa puɔr *Diiloŋigāntaamba namba-i baa *Levitibaa-ba namba-i wuo ba ka yuu u sīnni-i. Baŋ kāa ka hi, baa cira: «Naacolŋ nuɔ, naŋ hilaa hie?»

²⁰ Nsāa saa fuɔ ma diei bei; wuo cira: «Baa na ta na ne wuo sī Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuo u ka saanŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u yaa juɔ muonŋo-i, muɔ sī.»

²¹ Baa cira: «Nuɔnei *Eli-i wei?»

Nsāa wuo cira: «E'e, muɔ sī.»

Baa cira: «Nuɔnei *Diilopɔpuɔrbilɔŋ nuɔŋo-i wei?»

Wuɔ cira: «E'e.»

²² Baa cira: «A naŋ hila hie? Nuɔmba'i puɔraa-ye; pigãaŋ-ye ŋ sɪnni-i i ka tũnu-bei.»

²³ Nsãa wuɔ siɛ-ba baa *Isayi* ãndaŋ daaku-i wuɔ:

«Muɔmei *hohuolaayaŋ* *hĩekuraŋgu-na wuɔ:

«Siireŋ na cãa Itieŋo hũmelle-i.†»

²⁴ *Fariisĩebaa-ba waa pɔpuɔrbieŋ daaba hɔlma-na. ²⁵ Baa cira: «Ŋ ciera wuɔ Diilɔŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ Koŋkortieŋo maŋ, u'i sɪ nuɔŋo-i, aa cira Eli'i sɪ nuɔŋo-i aa tiraa cira Diilopɔpuɔrbilɔŋo'i bi sɪ nuɔŋo-i; a ma bilaa niɛ ŋ ta ŋ batisɛŋ nuɔmba-i?»

²⁶ Nsãa wuɔ cira: «Muɔmi batisɛŋ-na baa hũmma yɔŋ, ŋga moloŋo naŋo dii na hɔlma-na, na sa suɔ-yo. ²⁷ Mi juɔ yaŋga kufaŋgu tieŋo-na, ŋga mi saa piera u natãaŋgu-i.»

²⁸ Nel daama-i hiere ma ciɛ Betani. Nsãa taa u batisɛŋ nuɔmba-i kusuɔŋ-nu'i, dii *Yurdẽ bomborma-na.

Yesu yaa Diilɔŋ-Tũmbilɔŋo-i

²⁹ Ku cuo kaala-i-na, Nsãa wuɔ u ne da Yesu jo u wulaa. Wuɔ cira: «*Diilɔŋ-Tũmbilɔŋo yaa juɔŋ daayo. U yaa piriŋ nelbiliemba ãmbabalma-i. ³⁰ Mi taa mi gbẽ u yaa-i miɛ uu dii huɔŋ-nu, ŋga u taa yaŋga muɔŋo-na, a ce dumaŋo-na u maaraa-mi. ³¹ Mei saa ta mi suɔ-yo, ŋga mi juɔ ji ta mi *batisɛŋ nuɔmba-i hũmma-na da mi ce *Isirahel-baamba suɔ-yo.»

³² Uŋ waŋ mafamma-i, u cira: «Mi daa *Diilɔŋ-Yalle hila dɔrɔ-i-na koŋhuruŋ temma jo ji diire-yuɔ. ³³ Mi saa ta mi suɔ-yo. Ŋga umaŋ puɔraa-mi wuɔ mi ji batisɛŋ nuɔmba-i hũmma-na, uu naa gbẽ-mi wuɔ: «Da ŋ ji da mi Yalle hiiriye ji diire umaŋ nuɔ-i, u yaa ka tuɔ batisɛŋ nuɔmba-i baa-de.» ³⁴ Mi daa mafamma-i nuɔ baa mi yufelle. Mi siɛ fuo-ma: Naacolŋ daa u yaa Diilɔŋ-Bieŋo-i.»

Bamaŋ cuu Yesu huɔŋ-nu d̃ĩɛlũɔ

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Nsãa wuɔ tiraa kã baa u *hãalãbiemba hãi terduɔŋgu faŋgu-na. ³⁶ U juɔ'a u ne da Yesu cor. Wuɔ cira: «*Diilɔŋ-Tũmbilɔŋo yaa kãaŋ daayo!» ³⁷ Hãalãbieŋ daabaŋ nuɔ mafamma-i, baa pãŋ ta cu Yesu huɔŋ-nu. ³⁸ Yesu wuɔ u miɛl ne ku yaa nuɔ-i, a da-ba u huɔŋgu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuu dii niɛ?»

Baa cira: «Arabi, ŋ haraa hie?» (Arabi yuŋgu yaa wuɔ hãalãtie.)

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ i ta, na ka suɔ-ku.» Baa kã baa-yo ka suɔ uŋ haraa kusuɔŋ-nu. Bãaŋgu naa tɛrɛŋ tĩ, baa pãŋ perieŋ bãaŋgu boluɔŋgu-i baa-yo.

⁴⁰ Hãalãbieŋ daaba-i ba hãi-i-na, ba taa ba bĩ unãŋo-i ãndere, Simɔ-Pier hãaŋo'i waa. ⁴¹ Fuɔ wuɔ ta kã mɔŋo yaa wulaa-i igẽna ka waŋ baa-yo wuɔ: «Diilɔŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ, i daa-yo.» (Ba bĩ u yaa-i *Kirsã-i girekimma-na.) ⁴² Aa naa kã baa Simɔ-i Yesu wulaa. Yesu wuɔ ne-yo aa naa cira: «Nsãa bieŋ nuɔ, ba bĩ-ni Simɔ; i ka tie bĩ-ni fiefie-i-na Sefasi.» (Sefasi yuŋgu yaa wuɔ tãmpẽlle.)

⁴³ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ cira u kã *Galile. Uŋ hila, wuɔ suu baa naacolŋo naŋo-i ba bĩ-yo Filipu; wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Filipu, jo i ta!» ⁴⁴ Filipu taa u hel Betisada. Ba taa ba hel neduɔle baa ãndere-i baa Pier hiere. ⁴⁵ Ku huɔŋgu-na, Filipu wuɔ bi kã ka da Natanayɛl; wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «*Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbieŋ baŋ waŋ naacolŋo maŋ maama-i ba sɛbebaa-ba-na, i daa-yo. Ba bĩ-yo Yesu, Nasaretitaŋ Yosefu bieŋo.»

⁴⁶ Natanayɛl wuɔ cira: «Niŋ huɔŋ, ŋ nuɔ ba'a bĩŋkũfafaŋgu hila Nasareti-i-na dede wei?»

Filipu wuɔ cira: «Jo i ta ŋ ka da baa ŋ yufelle.»

⁴⁷ Yesu juɔ'a u ne da Natanayɛl jo, wuɔ cira: «*Isirahelyieŋ kerre yaa daade-i; huhurma diei maa si dii-yuɔ.»

⁴⁸ Natanayɛl wuɔ yuu-yo wuɔ: «Naŋ suyaa muɔ hie?»

Yesu wuɔ cira: «Aa Filipu suɔ duɔ bĩ-ni, mii naa da-ni *yensãaŋgu yuŋgu-na.»

* 1:23 Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbilɔŋo. † 1:23 Isayi (Ésaie) 40.3

⁴⁹ Uŋ waɗ mafamma-i, Natanayɛl wuɔ cira: «Hāalātie, Diilonɗ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i, *Isirahel-baamba nellentieŋo yaa nuɔŋo-i!»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Miŋ ciɛra mi daa-ni yensāaŋgu yuŋgu-na ku'i ciɛ ŋ hūu mi nelma-i. Yiŋgu dii baa yiŋgu, ŋ ka da mamaŋ maaraa daama-i.» ⁵¹ Aa naa cira: «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Yiŋgu dii baa yiŋgu na ka da dɔrɔ puurii aa *dɔrɔpuɔrbiemba ta ba nyugūŋ aa ta ba hiire *Molonɗ-Bieŋo yudɔrɔ-i-na.» †

2

Yesu birii hūmma-i kolma

¹ Yesuŋ biɛ Filipu-i baa Natanayɛl, yiŋgu diei cor, hāalīŋ-yiŋgu-na, ba ta ba jā ciɛŋo dii nelle nande-na ba bī-de Kana; dii dii *Galile huɔŋ-na. Yesu nyu waa källe fande-na ² a naara Yesu-i baa u *hāalābiemba-i. ³ Huɔŋgu naŋgu juɔ hi, ba kolma yor. Yesu nyu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ba kolma* yuraa.»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Nnaa, yaŋ-ma ŋ hā muɔ, ku saa hi mi wulaa yogo.»

⁵ Nyuŋ wuɔ waŋ baa maacembieŋba-i wuɔ: «Duɔ waŋ mamaŋ baa-na, na ce-ma.» ⁶ A ne da bɔɛŋa naŋa waa terieŋgu-na; baa naa jīna-yɛi ta ba dii hūmma ba saara ba fɛrɛ a saa baa *Yuifu ba Diilonɗ-hūmelle-i. A waa bɔɛŋa niediei. Di diei gbāa yu litiribaa komuɔŋa ndii temma. ⁷ Yesu wuɔ waŋ baa maacembieŋba-i wuɔ: «Kāaŋ na ka hu hūmma na ji dii bɔɛŋa daaya yu.» Baa kā ka hu hūmma-i ji dii bɔɛŋa yu.

⁸ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kaaŋ manamma na ka hā umaŋ nieŋ niiwuoni-i.» Ba kaa ka hā-yo. ⁹ Hūmma birii kolma! Wuɔ hūu nyɔŋ, u saa suɔ maŋ hilaa kusuɔŋ-nu. Maacembieŋba fuɔ ba suyaa. Wuɔ bī dɔrbiɛŋo-i ¹⁰ a ji tuɔ piiye baa-yo wuɔ: «Kolma maŋ dɔlaaŋ, ba hā nuɔmba-i ma yaa-i igɛna. Da ba ji nyɔŋ ye, ba suɔ hā-ba mamaŋ sa dɔlaaŋ. Nuɔ fuɔ, naŋ bir yaŋ kondɔdɔlma-i ji ta ŋ hā-ba baa-ma huɔŋ-nu!»

¹¹ Yesu kaaŋ ce hiŋ daama yaa-i. U ciɛ-ma Kana dii Galile mara nuɔ. U pigāaŋ u fɛrɛ pigāaŋ daama temma yaa-i u hāalābiemba hūu u maama-i.

¹² Uŋ hilaa terieŋgu-na, u kā Kafarnamu ka ce yinni cɛllɛ. U nyu waa baa-yo baa u hāmba-i a naara u hāalābiemba-i.

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Matie 21.12-13; Marke 11.15-17; Like 19.45-46)

¹³ *Yuifu ba *kɔrsinni tīmmaŋ-ponsaŋguŋ juɔ ta ku piɛ, Yesu wuɔ kā *Yerusalemu-i-na. ¹⁴ Uŋ kāa, wuɔ kā ka da ba suor niimba baa tūlmba baa nɔnsɔr ba huriimba *Diilodubuɔ-i-na. Aa da bamaŋ huraaŋ gbeŋa-i ba tīenaana ba taabalebaa-ba cannina ta ba hor gbeŋa-i. ¹⁵ Wuɔ ce iyiemba a pāl comelle a muo-ba hiere donya-bei hiel-ba Diilodubuɔ-i-na baa ba niimba-i baa ba tūlmba-i hiere. Aa naa se gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna baa ba gbeŋa-i. ¹⁶ Aa gbɛ bamaŋ taa ba suor nɔnsɔr ba huriimba-i wuɔ: «Biyaaŋ na huriimba-i na hiel-ba bande-i-na; baa na ce mi To dūŋgu-i gbeitaara-terieŋgu.»

¹⁷ Uŋ ciɛ mafamma-i, mamaŋ nyegāaŋ Diilonɗ-nelma-na wuɔ: «*Diilo, mi kuye ŋ dūŋgu maama-i. Ma gbu ma ko-mi*» †, nelma faŋ maa tīenu u *hāalābiemba-i. ¹⁸ Yuifubaa baa yuu-yo wuɔ: «ŋ ka ce hiŋ hama-i pigāaŋ-ye i suɔ wuɔ niŋ ciɛ mamaŋ daama-i, ba hāa-ni hūmelle-i aa ŋ suɔ ce-ma?»

¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muyaanaŋ Diilodubuɔ-i, na ka da mi maa-yo yinni siei hɔlma-na yonŋ.»

²⁰ Baa cira: «Baŋ maa bīŋkūŋgu maŋ bieŋ komuɔŋa hāi baa niediei, naŋ'a naŋ ka ma-ku yinni siei hɔlma-na yonŋ!»

²¹ Yesuŋ taa u waŋ Diilodubuɔ maŋ maama-i, u yaa fuɔ fɛrɛŋ kerre-i. ²² Uŋ juɔ ku aa sire, nelma faŋ maa tīenu u *hāalābiemba-i; baa pāŋ hūu mamaŋ nyegāaŋ hiere Diilonɗ-nelma-na baa Yesuŋ waŋ mamaŋ hiere.

† 1:51 Niɛŋ Miwaŋŋo jīnammaŋ-sɛbɛ-i-na (Genèse) 28.12. * 2:3 *Yuifubaa-ba taa ba fɛɛ ba kolma-i baa tibibieŋa naŋa ba bī-ya *eresɛ. Ba bī ba kolma-i duvɛŋo. † 2:17 Gbɛliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 69.10

Yesu suw nelbiliemba kusūnni-i

²³ Yesuŋ kãa *Yerusalemu-i-na, u cie gberε-weima bɔi *kɔrsīnni tīmmanŋ-ponsaanŋu yinni-na. A ce dumaanŋo-na, nuɔmba manŋ daa gberε-weinŋ daama-i, ba fɔŋgũɔ baa hũu u maama-i. ²⁴ Ŋga Yesu naa konnu-bei, a ce u saa haa u nanŋa bei. ²⁵ Fuɔ fεrε taa u suw nelbilonŋo kusūngu-i, u saa waa duɔ ka yuu moloŋo wuɔ melŋo dii niε?

3

A hoŋ fεlemma

¹ *Farišeyienŋo nanŋo waa ba taa ba bī-yo Nikodemu; u waa *Yuifu ba yuntienŋo. ² Isuwanŋu nanŋu-na, wuɔ sire kã Yesu wulaa ka cira: «Hãalãtie, i suyaa yie nuɔŋo-i Diilonŋo'i puɔraa-ni baa u nelma-i; ni ma'i sī niŋ ceŋ gberε-weima manŋ daama-i, nelgbãŋgbãlãanŋ sie gbãa ce-ma.»

³ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Umanŋ duɔ saa puma hoŋ fεlemma, kutienŋo yufelle sie gbãa haa *Diilonŋ-nelle-na.»

⁴ Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Neliεŋo manŋ vãa tĩ, u ce niε gbãa puma hoŋ fεlemma-i? U gbãa bir suur u nyu kusūngu-na u tiraa hoŋ-yo wei?»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Umanŋ duɔ saa hoŋ hũmma-na baa *Diilonŋ-Yalle-na, kutienŋo sie gbãa suur Diilonŋ-nelle-na. ⁶ Da ŋ hoŋ nelbilonŋ homma-i, nelbilonŋ huɔŋga'i waanŋ-niε, da ŋ bi hoŋ Diilonŋ-Yallenŋ homma-i, Diilonŋ-Yallenŋ huɔŋga'i waanŋ-niε. ⁷ Miŋ ciera na puma hoŋ fεlemma-i, baa yaŋ ma cu ŋ huɔŋga-i. ⁸ Ŋ saa da, terienŋu manŋ da ku dɔlnu fafalmu-i mu sire; da ŋ ji cira ŋ suw, ŋ da mu du; ŋ sie suw muŋ hilaa kusuwanŋ-nu, ŋ sie bi tiraa suw muŋ kãŋ kusuwanŋ-nu. Bamanŋ huɔŋ Diilonŋ-Yalle homma-i baa dii dumei.»

⁹ Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nel daama gbãa ce niε ce?»

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Ŋ sie suw wuɔ nelpigãatienŋ nuɔ *Isirahel-na, nel daama cie niε yar-ni suɔma? ¹¹ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Inŋ suw mamanŋ, i piye ma yaa-i; aa inŋ daa mamanŋ, i waŋ ma yaa-i aa na sa taara na hũu-ma. ¹² Nelma manŋ cienŋ hĩεma-na bande-i-na, da mi waŋ-ma na sa hũu-ma, na ka ce niε gbãa hũu dɔr-maama-i mi wulaa? ¹³ Molo saa kã dɔrɔ-i-na dede, da ku saa waa *Molonŋ-Bienŋo yaa-i. U yaa hilaa dɔrɔ-i-na jo. ¹⁴ *Moisi nanŋ haa kɔvɛllunŋ-jienŋo-i daanŋu-na dumaa *hĩεkuraanŋu-na, ba ka bi haa Molonŋ-Bienŋo-i daanŋu-na dumei. ¹⁵ Ku yaa bamanŋ hũyãa u maama-i, ba ka da cicɛlma manŋ sa tĩεŋ dede-i. ¹⁶ Na saa da, nelbiliemba maama gbuu silaa dɔlnu Diilonŋo-i u naa u hã-ba u Beduɔla-i wuɔ umanŋ duɔ hũu u maama-i, kutienŋo baa ka caa, ŋga u da cicɛlma manŋ sa tĩεŋ dede. ¹⁷ Diilonŋo saa saanŋ u Bienŋo jo hĩεma-na duɔ ji kɔsuwanŋ nelbiliemba-i, ŋga u saanŋ-yo wuɔ u ji kor-ba. ¹⁸ Umanŋ duɔ hũu Diilonŋ-Bienŋo maama-i, ba sa ka yuu kutienŋo-i baa weima. Ŋga umanŋ duɔ saa hũu-ma, kumanŋ cie u saa hũu Diilonŋ-Beduɔla maama-i, Diilonŋo ka gãŋ baa-yo. ¹⁹ Kumanŋ juɔ baa kufanŋu-i ku yaa daaku: Fitĩnuɔ juɔ miwaanŋo-na, ŋga nelbiliemba ciluwanŋ balaanŋ dumaanŋo-na, ba bir yaŋ aa par kukulma. ²⁰ Neliεŋo manŋ duɔ tuɔ ce kuubabalaanŋu-i, cecerma sa dɔlnu-yuɔ. U sa taara u carra wuɔ ba ka da u cilɔbabalaanŋo-i. ²¹ Ŋga nelfεfεienŋo sa fuo; u ce u weima-i hiere cecerma-na wuɔ nuɔmba da unŋ ceŋ Diilonŋo huɔŋga-i dumaa.»

Nsãa taara duɔ yaŋ terienŋu-i hã Yesu

²² Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji kã *Yude baa u *hãalãbiemba-i ka tuɔ *batisenŋ nuɔmba-i. ²³ *Nsãa waa terienŋu nanŋu-na bi tuɔ batisenŋ. Ba bĩ terienŋu fanŋu-i Ayinɔ. Kuu dii Salimu caanŋ-nu. Hũmma waa bɔi terienŋu-na ku'i cie Nsãa wuɔ kã ka waa terienŋu-na. ²⁴ Huonŋu fanŋu-na, ba saa naa hi dii-yo kaso-i-na yogo.

²⁵ Yiinŋu nanŋu-na, u hãalãbiemba namba ji ta ba fanu ba-naa baa *Yuifuyienŋo nanŋo-i neliεŋ nuɔ niŋ saaya ŋ migãanŋ ŋ fεrε dumaa a saanu baa Yuifu ba Diilonŋ-hũmelle-i. ²⁶ Baa kã ka gbẽ Nsãa-i wuɔ: «Hãalãtie, niŋ waanŋ naacolŋo manŋ maama-i baa-ye; umanŋ waa baa-ni dii *Yurdẽ bomborma namma-na, u duwanŋ tuɔ batisenŋ nuɔmba-i, a ce dumaanŋo-na nuɔmba-i hiere ba kã fuɔ yaa wulaa-i.»

²⁷ Nsāa wuɔ gbɛ̄-ba wuɔ: «Diilonɔ duɔ saa hã-ni baa kumaŋ, ɲ sɛ gbãa da-ku. ²⁸ Namaa fɛrɛ-i mi waan-ma na yufellen miɛ Diilonɔ un pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konkortieno maŋ, u'i sɪ muɔŋo-i, ɲga u puɔraa muɔmi da mi jo u yaan-na yon.»

²⁹ Un waan mafamma-i, wuɔ nan gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ da ɲ ta ɲ jã cieno, ɲ huɔŋga gbuu fɛ da yogogo wuɔ ɲ ka da hũnyɔmma. ɲ jien duɔ ne da ɲ huɔŋga fɛ, ɲ bi da fuɔ kaanɲa fɛ. Muɔ mii dii ɲaa dɔrbiɛŋo jieno'i baa-mi; mi huɔŋga fɛ gbarnu. ³⁰ Ku saaya kuanɲu ta ku suur-yuɔ ku naara aa kuanɲu cer ta ku hel muɔmi-na.

³¹ «Uman hilaa dɔrɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. Uman duɔ hoŋ hĩema-na, hĩemaŋ-wuɔŋo, u waŋ hĩemaŋ-tĩmma. Uman hilaa dɔrɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. ³² Un daa mamaŋ baa un nuɔ mamaŋ, u waŋ ma yaa-i, ɲga molo sa hũu u nelma-i. ³³ Uman duɔ hũu u nelma-i, kutieno pigãan wuɔ Diilonɔ waŋ ninsono. ³⁴ Na saa da, Diilonɔ un puɔraa uman, u yuu kutieno huɔŋga-i baa u *Yalle-i, a ce dumaanɔ-na u waŋ Diilonɔ-nelma. ³⁵ Bepolɲo maama dɔlnu Tuonɔ-i a ce Tuonɔ diyaa weima-i hiere u nan-na. ³⁶ Uman duɔ hũu Bepolɲo maama-i, kutieno ka da cicɛlma maŋ sa tĩen dede-i. ɲga uman duɔ saa hũu Bepolɲo maama-i, u sɛ da cicɛlɲ daama-i aa Diilonɔ tiraa gãŋ baa-yo.»

4

Yesu cãarã hũmma Samariciɛŋo nanɔ wulaa

¹ Nuɔmban kãŋ Yesu tuɔ *batisen-ba, ba kã ka tũnu *Farisĩebaa-ba-i wuɔ Yesu da nuɔmba u batisen u yan Nsãa-i. ² A ne da fuɔ saa tuɔ batisen-ba u fɛrɛ, u *hãalãbiemba'i taa ba batisen-ba. ³ Maŋ juɔ waa dumaanɔ-na, wuɔ sire *Yude-i-na a bir tuɔ kã *Galile-i-na. ⁴ Uu naa saaya u karnu *Samari-i cor. ⁵ Un kãa ka hi tuɔ karnu, wuɔ kã ka suur nelle nande-na ba bĩ-de Sikaar. Dii dii Yosefu suonɲu caan-nu. Suonɲu fanɲu-i *Yakɔbu yaa hãa Yosefu-i baa-ku.* ⁶ Yakɔbu kɔlɛŋo waa kusuɔŋ-nu'i. Yesun wuɔyaa mulien dumaanɔ-na, wuɔ tĩena kɔlɛŋ daayo nuŋgu-na tuɔ fiisa. Bãanɲu naa hi yuhuɔŋga-i tĩ. ⁷ Samariciɛŋo nanɔ jo duɔ ji hu hũmma. Yesu wuɔ cira: «Cien nuɔ, ɲ sa hã-mi hũmma namma mi nyɔŋ wei?» ⁸ A ne da u hãalãbiemba naa kã nellen-huɔŋ-na da ba ka sãa niwuoni.

⁹ Cieno gbɛ̄-yo wuɔ: «Ma sɪ *Yuifuyien nuɔ kɛ? A bige-i cie ɲ ta ɲ cãrã hũmma-i *Samariyien muɔmi wulaa?» Ninsie ninsie, Yuifubaa-ba saa ta ba sɛ ba ce weima baa Samaritaamba-i.

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ ɲ taa ɲ suɔ Diilonɔ-caluɔ-i aa suɔ uman cãarãŋ hũmma-i ɲ wulaa, nuɔnei naa bir cãrã u wulaa aa uu naa hã-ni cicɛlman-hũmma.»

¹¹ Cien wuɔ cira: «Kɔlɛŋo-i filofilo dumandɛ-i-na aa kɔlencanɲa bi sɪ baa nuɔ, nan ka da kufanɲu cicɛlman-hũmma-i hie a hã muɔ baa-ma? ¹² I bĩncɔŋo-i Yakɔbu yaa birii kɔlɛŋ daayo-i hã-ye, fuɔ fɛrɛ nyuɔŋ u hũmma-i, u bisãlmba sire nyɔŋ-ma baa ba muɔru-i hiere. Nan ne wuɔ sɪ nan maaraa Yakɔbu-i wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Uman duɔ nyɔŋ hũŋ daama-i, hũŋkuɔsĩnni ka tiraa bir bel-o. ¹⁴ ɲga muɔ da mi hã uman mi hũmma-i u nyɔŋ, ma ka ce hũnfoele kutieno huɔŋga-na, aa cicɛlma maŋ sa tĩen dede ma'i ka ta ma hel hũnfoele fande-na, a ce dumaanɔ-na hũŋkuɔsĩnni cɛraa ni ji bel-o.»

¹⁵ Cien wuɔ: «Hã muɔ hũmma famma-i hũŋkuɔsĩnni baa ji tiraa bel-mi aa mi baa ji tiraa jo bande-i-na wuɔ mi ji hu hũmma.»

¹⁶ Yesu wuɔ: «Kã ɲ ka bĩ ɲ bɔlɔ-i na jo.»

¹⁷ Cien wuɔ: «Bɔlɲo si dii baa-mi.»

Yesu wuɔ: «Ma dɔlaa-ni! ¹⁸ ɲ tĩenaana baa bibemba ndii cor tĩ. Aa niŋ yen baa uman fiefie-i-na, ɲ bɔlɔ-i sɪ. ɲ saa kar coima.»

¹⁹ Un waan mafamma-i, cien wuɔ: «Ku biyaa ɲaa nuɔŋo-i *Diilopɔpuɔrbilon nuɔ.» ²⁰ Aa naa cira: «Yan mi yuu-ni nelma diei: Samari-bĩncuɔmba siire jaal Diilonɔ-i tãnuŋ daaku yaa nuɔ-i, bige-i cie Yuifubaa namaanɔ-i na'a Diiloyalterienɲu dii *Yerusalem?»

* 4:5 Niɛŋ Miwaanɔ jĩnamman-sɛbɛ (Genèse) 33.19; Yosuwe (Josué) 24.32.

²¹ Yesu wuɔ: «Ciɛŋ nuɔ, yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Yiingu dii baa yiingu na siɛ ji tiraa ta na jaal i To-i Diilongo-i tãnuŋ daaku-na, na siɛ bi ji tiraa ta na jaal-o Yerusalemu-i-na. ²² Samaritaŋ namaaŋo-i na sa suɔ naŋ jaal umaŋ, a ne da Yuifubaa miɛŋo-i, Koŋkortieŋo hilaa miɛmɛi nuɔ-i, a ce dumaŋo-na i suɔ iŋ jaal umaŋ. ²³ Ŋga yiingu dii baa yiingu, *Diiloŋ-Yalle ka ce ninsoŋ-Diilojaaltaamba ta ba jaal i To-i Diilongo-i baa huɔŋga diei. Yiingu faŋgu hii tĩ yɛɛ. I To-i Diilongo-i taara ba ta ba jaal-o dumei. ²⁴ Diilongo-i molo sa da-yo; bamaŋ jaalaŋ-yoŋ ba saaya ba ta ba jaal-o baa huɔŋga diei, aa ba yaŋ u *Yalle dii-ba hũmelle-na.»

²⁵ Ciɛŋ wuɔ: «Mi suyaa miɛ Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u ka jo. Ba bĩ u yaa-i *Kirsã-i. Duɔ jo, u ka waŋ ma yaŋga-i hiere baa-ye.»

²⁶ Yesu wuɔ: «Niŋ gbɛŋ umaŋ, u yaa piiyɛŋ baa-ni daayo-i.»

²⁷ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, u hãalãbiemba jo ji ta ba yiera.

Baŋ juɔ ji da u piiye baa ciɛŋ daayo-i, kuɔ cu ba hõmmu-i. Ŋga molo saa siɛ duɔ yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ piiye baa ciɛŋ daayo-i? Ŋ'a u ce bige-i hã-ni?»

²⁸ Ciɛŋ wuɔ yaŋ u bũnaŋga-i aa naa gbar kã nellen-huɔŋga-na ka tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: ²⁹ «Juɔŋ i ta na ka da, ma miŋ siire ce mamaŋ hiere, naacolŋo naŋo waŋma baa-mi. Ku biyaa ŋaa Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ Koŋkortieŋo maŋ, u yaa juɔ.» ³⁰ Nuɔŋ baa hel kã Yesu wulaa. ³¹ A ne da huɔŋgu faŋgu-na, u hãalãbiemba waa ta ba cãrã-yuɔ wuɔ u wuɔ niwuoni-i. ³² Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi daa niwuoni nanni da mi wuɔ ŋga namaa na sa suɔ niwuoni fanni-i.»

³³ Hãalãbiɛŋ baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku ce molo juɔ baa niwuoni ji hã-yo wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Umaŋ puɔraa-mi, da mi gbãa ce u huɔŋga-i, a ce u maacemma ka bãl, mɛi niwuoni yaa nifanni-i. ³⁵ Ma sĩ namaa fɛɛ-i da na ce na ta na piiye wuɔ ðimma ce caamba naa aa ba suɔ kar-ma kɛ? Ciiriŋ na yunni-i na ne; nuɔmba maŋ juɔŋ, baa dii ŋaa ðimma maŋ vãa hi karma. ³⁶ Umaŋ karaaŋ ðimma-i u ka da u cufaluŋgu sullu-i aa uŋ karaa ðimma maŋ, ma ka kã Diiloŋ-nellen. A ce dumaŋo-na, umaŋ duuŋ baa umaŋ karaaŋ, ba hõfɛlle-i diiduɔle. ³⁷ Da ba cira: «Unaŋo-i duuŋ aa unaa kar» ba saa kar coima. ³⁸ Suoŋgu maŋ namaa saa kũ-ku, mi puɔraa na ka ta na ka kufanŋu ðimma yaa-i. Banamba'i kũ-ku cufal, aa namaa kã ka ta na ka ku ðimma-i.»

³⁹ Ciɛŋ uŋ tũɔnu nuɔmba-i wuɔ uŋ siire ce mamaŋ hiere Yesu waŋma baa-yo, ba fõŋgũ hũu Yesu maama-i nelle fande-na. ⁴⁰ A ce dumaŋo-na, baŋ juɔ ji da-yo, baa cãrã-yuɔ wuɔ u tĩena baa-ba. Yesu wuɔ tĩena ce yinni hãi ⁴¹ a piiye baa-ba u fɛɛ.

Uŋ ciɛ mafamma-i, nuɔmba bõi tiraa hũu u maama-i naara. ⁴² Baa ta ba piiye baa ciɛŋo-i wuɔ: «Iŋ nuɔ naŋ nelma-i aa jo ji nu fuɔ maama-i a suɔ wuɔ u yaa miwaŋo koŋkortieŋo-i kelkel, ku yaa kãyã-yiɛ i hũu u maama-i.»

Yesu siire nelbuɔ naŋ bieŋo

⁴³ Yesuŋ siire Sikaar-na, wuɔ cor baa u hũmelle-i tuɔ kã *Galile-i-na. ⁴⁴ Fuɔ fɛɛ wuɔ waŋma wuɔ: «Ba sa kãŋ *Diilopɔpuɔrbilongo-i u fɛɛŋ nelle-na.» ⁴⁵ Uŋ kaa hi Galile-i, Galiletaaŋ baa gbuu bel-o da fafamma. Baŋ ŋa naa kã *Yerusalemu-i-na *kõrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu-na, ba daa uŋ ciɛ mamaŋ hiere, ku'i ciɛ uŋ kãa ba terieŋgu-na, ba suɔ u belma.

⁴⁶ Ku huɔŋgu-na, wuɔ ji tiraa kã Kana-i-na uŋ ŋa naŋ birii hũmma-i kolma-i kusuɔŋnu. A ne da fãamaaŋo naŋo bieŋo taa u jaŋ. U waa Kafarnamu. ⁴⁷ Tuoŋ uŋ juɔ nu wuɔ Yesu hilaa *Yude-i-na jo Galile-i-na, wuɔ kã ka cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u kã baa-yo Kafarnamu-i-na ka sire u bieŋo-i hã-yo, kɛɛ jarma cõraanu-yuɔ cor. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Ku ce ŋaa da na saa da gbɛɛ-i baa na yufelle-i na sa hũu-ma wei?»

⁴⁹ Naacolŋ wuɔ cira: «Itie, jande baa sɛɛ. Da ŋ sɛɛ, mi bieŋo ka ku.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Bir ŋ kũŋ, ŋ bieŋo siire.»

Naacolŋ wuɔ bi hũu-ma aa naa bir tuɔ kũŋ. ⁵¹ Uŋ kãŋ hũmelle-na, wuɔ suu baa u maacembiemba jo u wulaa. Wuɔ yuu-ba. Baa cira: «Ŋ bieŋo siire, i taa i kã die ka waŋ ma yaa baa-ni.»

⁵² Wuɔ yuu-ba wuɔ: «U siire yaku-i?»

Baa cira: «U siire cicuɔŋ-nu, bāaŋgu naa ciel yuhuɔŋga-na cɛllɛ.»⁵³ Tuɔŋ wuɔ bi ne da huɔŋgu bi faŋgu'i nuɔ-i Yesu naa gbɛ-yo wuɔ u biɛŋo siire. Kuŋ ciɛ dumaanjo-na, fuɔ baa u dumɛllɛŋ-baamba-i hiere baa pāŋ hūu Yesu maama-i.

⁵⁴ Yesuŋ hilaa Yude-i-na bir kã Galile-i-na, u gberɛ daayo yaa ciɛ ba ce ba hãi terienju faŋgu-na.

5

Yesu siire murgu naŋo

¹ Ku huɔŋgu-na, *Yuifubaa-ba ji ta ba ce ba ponsaanju naŋgu-i *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ kã. ² A ne da Tūlɔ-dumelle* caaŋgu-na hūnɔŋgu naŋgu dii, ba bī-ku ebiremna-na «Betisata»†. Gbuganni ndii waa cīlã-kuɔ. ³⁻⁴ [*Dɔrpɔpuɔrbilɔŋo naŋo waa tuɔ jo u sagalla hūmma-i hūnɔŋ daaku-na. Duɔ sagalla-mɛi, jɛiŋ maŋ duɔ gbãa suur igɛna, u jary da ma fiɛ kuola niɛ niɛ, fafalmu pāŋ da-yuɔ.] A ce dumaanjo-na, jaamba bɔi waa terienju-na ta ba cɔrɔ gbugaŋ daani-na [ba ciɛ hūmma sagallamma-i]: Yiriemba waa, cisɛduɔlbaa-ba waa a naara murgubaa-ba bi waa. ⁵ Unanjo waa ba hɔlma-na, uŋ gaala jarma-na, ku biɛŋ komorre baa cīncieluo niisiei waa belle fande-na. ⁶ Yesuŋ kãa ka da u gaala, aa nu wuɔ u bāaŋgu cuɔ jarma-na, wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ij taara ŋ sire wei?»

⁷ Jɛiŋ wuɔ cira: «Hãalãtie, hūŋ da ma sagalla, mi siɛ da molo dii-mi; muɔ da mi namallã da mi ka suur dii huɔŋgu-na, unaa ta yaanjo miɛ suur. Mi ce-ma niɛ?»

⁸ Yesu wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ figiŋgu-i ŋ kūŋ.»

⁹ Terduɔŋgu faŋgu-na, fafalmu pāŋ da naacoljo-na. Wuɔ sire biɛ u figiŋgu-i tuɔ kūŋ. A ne da yiŋgu faŋgu waa *yitiɛnanju. ¹⁰ Yuifu ba yuntaambaŋ daa u tūyãa figiŋgu-i, baa ta ba waŋ baa-yo wuɔ: «Ij saa suɔ wuɔ nyunjo-i yitiɛnanju wei? Bige-i ciɛ ŋ sire biɛ figiŋgu tūu?»

¹¹ Naacoljo wuɔ: «Umaŋ siire-miɛ u yaa ciɛra mi biɛ mi figiŋgu-i kūŋ.»

¹² Baa cira: «Hai moloŋo-i ufaŋo-i?»

¹³ Naacoljo yiera bege! U sa suɔ Yesu-i duɔ pigãaŋ-yo. A ne da nuɔmba naa maara cor. Yesu baala ba hɔlma-na.

¹⁴ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ji da naacoljo-i *Diilodubuɔ-i-na. Wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Nuɔnei daani yeryer fiefie-i-na, da ŋ'a ŋ sa taara weima namma da-ni mamaŋ balaan jaŋ diɛlã-maanjo daama-i, baa tiraa ŋ cãl Diilɔŋo-i.»

¹⁵ Naacoljo wuɔ kã ka waŋ baa Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ naacoljo daayo yaa naa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁶ Yuifu ba yuntaanjo baa sire ku yaa nuɔ-i a cã Yesu-i wuɔ u ciɛ niɛ sire moloŋo yitiɛnanju-na?

¹⁷ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi biyaa mi to-maama. Mi To sa nanna yiŋgu baa u maacemma-i.»

¹⁸ Uŋ waanjo mafamma-i, Yuifu ba yuntaanjo baa pāŋ ta ba taara-yuɔ baa komma, wuɔ u saa kãŋ yitiɛnanju-i aa tiraa cira Diilɔŋo-i fuɔ tohoiŋo; dumaanjo-na, u saa u fɛrɛ baa Diilɔŋo-i. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaanjo mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bɛpoljo siɛ gbãa da dumaa u tuɔ ce. U ne Tuɔŋo yaa-i aa tuɔ ce. Tuɔŋ uŋ cɛŋ mamaŋ, Bɛpoljo bi ce ma yaa-i. ²⁰ Bɛpoljo maama dɔlnu Tuɔŋo-i, u yaa pigãaŋ-yoŋ u maacemma-i u tuɔ ce. U ka pigãaŋ-yo mamaŋ maaraa daama-i a ce-na gberɛ. ²¹ Tuɔŋ uŋ pīŋ bikuomba-i dumaa ba sire, Bɛpoljo duɔ tuɔ taara umaŋ waa u gbeini-na u sire-yuɔ dumɛi. ²² Aa Tuɔŋo sa ce moloŋo āndaanjo, u yaanjo āndacelle-i hã Bɛpoljo yaa-i, ²³ ku yaa nuɔmba ka ta ba kãŋ-yo ŋaa baŋ kãŋ Tuɔŋo-i dumaa. Umaŋ duɔ u sa kãŋ Bɛpoljo-i, kuu dii ŋaa u sa kãŋ u To maŋ puɔraa-yo.

²⁴ «Yaanjo mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanjo-na umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa haa u nanjo mi To-i-na, kutienjo daa cicɛlma maŋ sa tiɛŋ dede-i tī. Ba siɛ ka yuu-yo baa weima. Kuu dii ŋaa kutienjo kuu tī aa sire. ²⁵ Yaanjo mi tūnu-nei: Yiŋgu

* ^{5:2} Baa naa ma koko dii Yerusalemu-i huɔŋga aa hiel dumienja. Dumienja faŋa-i yireiŋa waa-yiɛ. Dimanjo daade-i ba taa ba bī-de Tūlɔ-dumelle. † ^{5:2} «Betisata» yunju yaa wuɔ «hujarɛŋ-dūnni».

dii baa yiingu, bikuomba ka nu Diilon-Bieŋo piiye. Ku yiingu hii tī yere. Uman duo nu u nungu-i, kutierjo ka da cicēlma maŋ sie ji tī dede. ²⁶ Cicēlmaŋ yerj baa Tuoro-i dumaa u tuo hā nuomba-i baa-ma, u bi hāa Bepoŋo-i baa-ma dumei u tuo hā-ba. ²⁷ Aa u birii āndacelle-i hā Bepoŋo yaa baa-de wuo u yaa *Molon-Bieŋo-i. ²⁸ Baa na yaŋ ma ce-na gberε. Na saa da, yiingu dii baa yiingu, bamaŋ suurii hīema-na ba ka nu Molon-Bieŋo piiye. ²⁹ Da ba ji nu u piiye, ba ka sire hel cīncuoŋa-na. Bamaŋ taa ba ce ānfafamma-i ba ka kā Diilon-nelleŋ, ŋga bamaŋ taa ba ce kuubabalaanŋu-i ba ka kā dāamu-na. ³⁰ Mei sie gbāa ce bīŋkūŋgu mi fere. Baŋ ciera mi ger dumaa, mi ger dumei. Mi sa ce kumaŋ dolaanu muo, umaŋ puōraa-mi, mi ce fuo kuudolnuŋgu'i. Terieŋgu faŋgu-na, mi gbāa cira mi suo germa.

³¹ «Kuo muomei taa mi waŋ mi maama-i mi fere, yuŋgu naa saa waa mi nelma-na. ³² ŋga unano-i waŋ-maŋ, aa mi suyaa mie u waŋ ma yaanŋa yaa-i. ³³ Ma sī na puōraa nuomba Nsāa wulaa wuo ba ka yuure mi sīnni-i ke? Baŋ kāa, Nsāa saa ka fuo ninsoŋo-i bei. ³⁴ Uŋ waŋ mamaŋ baa-ba mi maama-na, ma sa kāyā muo, ma kāyā namei. Mi waŋ mafamma-i da mi kor namei. ³⁵ Nsāa waa ŋaa fitīnuo na hōlma-na, na hūyāa-ma ce na bāanŋu-i celle yoŋ baa-yo. ³⁶ A ne da mei maaraa Nsāa-i. Mi Toŋ hāa-mi maacemma maŋ mi ta mi ce, ma yaa pigāaŋ mi sīnni-i aa ma yaa bi pigāaŋ wuo mi To yaa puōraa-mi. ³⁷ Aa umaŋ puōraa-mi, u bi bī mi yefafalle. ŋga na saa nu u yalle-i dede, na saa bi da u yufelle dede. ³⁸ Uŋ puōraa umaŋ, naŋ'a na saa hūu u nelma-i, na ce nie aa gbāa hūu fuo maama-i? ³⁹ Na suyaa wuo cicēlma maŋ sa tīeŋ dede ma da Diilon-nelma yaa nuo-i, ku'i cie na vaa na fere baa ma kalamma-i. A ne da ma yaa bi piiyeŋ mei maama-i ⁴⁰ aa na sa taara na cu mi huonŋ-nu a ji kor.

⁴¹ «Mi sa taara nuomba dōl-mi. ⁴² Mi suo-na. Mi suyaa mie Diilonŋo maama sa dōlnu-nei. ⁴³ Mi juo mi To yerreŋ aa na sa taara na da mi yufelle. ŋga molon duo jo u fereŋ jomma, na sire ta na gbar na nyaanu-yuo. ⁴⁴ Namaa naŋ birii yaŋ Diilonŋo-i aa ta na taara nelbiliemba'i dōl-na, na ka ce nie gbāa hūu u maama-i? ⁴⁵ Baa na da nie sī muomei kaa cāl-na mi To terieŋgu-na; muo sī. Naŋ haa na naŋga-i *Moisi maŋ nuo-i, u yaa ka cālāaŋ-naŋ. ⁴⁶ Na saa da, Moisi nyegāaŋ mei maama'i u sebe-i-na. Kuo naa naa hūu u maama-i, naa naa bi hūu mei maama-i. ⁴⁷ ŋga naŋ'a na saa hūu uŋ nyegāaŋ mamaŋ, na ka ce nie gbāa hūu mei nelma-i?»

6

Yesu hāa nelpūŋgu naŋgu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Like 9.10-17)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuo kā *Galile dalanŋa yiēŋgu naŋgu-na; ba bi bī dalanŋa faŋga-i Tiberiyadi-dalanŋa. ² Uŋ taa u ce himma-i u sire jaamba-i dumaanŋo-na, nuon baa kūol banna ta ba nyaanu-yuo. ³ Wuo kā ka nyugūŋ tānuŋgu naŋgu-na tīena baa u *hāalābiemba-i. ⁴ *Yuifu ba *kōrsīnni tīmmaŋ-ponsaanŋu naa pie tī. ⁵ Wuo u ne da nelpūŋgu naŋgu jo. Wuo yuu Filipu-i wuo: «I ka da niwuoni-i hie die sāa hā nuon daaba-i hiere ba wuo?» ⁶ Uu naa suo uŋ saaya u ce kumaŋ, ŋga u taa u yuu duo ne Filipuŋ ka waŋ mamaŋ.

⁷ Filipu wuo cira: «Da ŋ fie bie *deniebaa nuosūo a sāa niwuoni-i wuo ŋ cal hā-ba tēntēŋ, ba sie da hiere.»

⁸ U hāalābilonŋo naŋo waa, Simo-Pier hāaŋo; ba taa ba bī-yo Āndere. Fuo wuo cira: ⁹ «*Buruo u ndii dii baa naacombilonŋo naŋo bande-i-na a naara titiraamba hāi. ŋga nifanni gbāa fa hama-i a hā nelpūŋ daaku temma-i?»

¹⁰ Yesu wuo waŋ baa-ba wuo: «Cieŋ ba tīena hiere.» Hōlma famma-na, hīeŋgu waa bōi. Nuon baa tīena. Bibemba maŋ waa, ba gbāa yu nuomba neifieŋa hāi nuosiba ndii temma. ¹¹ Yesu wuo bie buruo-i a jaal Diilonŋo-i aa naa calnu-yuo hā-ba. Aa naa bi hā-ba titiraamba-i baŋ taaraŋ dumaa.

¹² Baŋ gbuu ji wuo ye tī huonŋu maŋ nuo-i, wuo waŋ baa u hāalābiemba-i wuo: «Bieraayaŋ boini maŋ tīyāa, mi sa taara ni bīena.» ¹³ Baa biera baŋ wuyaa buruo u ndii daayo-i aa boini maŋ tīe, nie yu segebaa cīncieluo ba hāi.

¹⁴ Nuɔmbarɛ daa gberɛ faŋo-i, baa ta ba piiye wuo: «*Diilopɔpuɔrbilɔŋo maŋ naa saaya u jo hīema-na, u yaa juɔ daayo-i, nuharuŋgu si dii-mei.» ¹⁵ Yesu wuo suɔ wuo ba ka jo ji bel-o fɔŋgũɔ ce-yo nellentienɔ; wuo ta halarɛ ba caaŋgu-na bir ka tīena u da-u-diei dii tãnuŋgu-na.

*Yesu wuɔyaa hūmma dɔrɔ
(Matie 14.22-23; Marke 6.45-52)*

¹⁶ Bãaŋguŋ juɔ hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu *hãalãbieŋ baa hiire kã dalaraŋa-na, ¹⁷ ka bie beŋo ta ba karnu ba kã Kafarnamu yarɛga. Bãaŋgu ji tī ba sa da Yesu-i. ¹⁸ Fafalpepetienɔ narɔ sire tuɔ sagalla hūmma-i dalaraŋa-na. ¹⁹ Ba gbaraa kilobaa-ba ndii, siso niediei temma, ba'a ba ne da Yesu-i ba caaŋ-nu; u wuo hūmma dɔrɔ-i-na u jo. Kor maa pãŋ ta ma da-ba. ²⁰ Yesu wuo cira: «Baa na tie holle, muɔmei!» ²¹ Ba'a ba yiera bie-yo ku yaa nuɔ-i, a da ba hii barɛ taa ba kã kusuɔŋ-nu.

Niiwuoni maŋ hãarɛ nelbiliemba-i ninsoŋ-cicɛlma-i

²² Ku cuo kaala-i-na, nuɔmba maŋ naa tīyãa bomborma namma-na ba saa da Yesu-i. A ne da u *hãalãbiembarɛ taa ba ta dɛndiɛle-na, beŋo diei waa yonɛ hūmma nuŋgu-na. Ba biyaa u yaa-i ta. Cuonɛ kaalaa nuɔmba saa da Yesu-i, baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Naacolɛ daayo curaa hie? U saa naa bi suur baa u hãalãbiemba-i cicuɔŋgu-na!» ²³ Ba'a ba ne da benni nanni hilaa Tiberiyadi-i-na jo ji yiera Yesuŋ ŋa naa jaal Diilɔŋo-i aa hã-ba *buruo-i kusuɔŋ-nu ku caaŋgu-na. ²⁴ Baa ne da Yesu-i baa u hãalãbiemba-i molo si dii benaamba famba-na. Baa bel-ba nyugũŋ ta ba karnu ba kã Kafarnamu-i-na da ba ka taara-yuo.

²⁵ Barɛ karaanu ka da-yo, baa cira: «Hãalãtie, ŋ juɔ yaku-i bande-i-na?»

²⁶ Yesu wuo cira: «Yaarɛ mi warɛ ninsoŋo-i baa-na: Miŋ ceŋ gberɛ maŋ, ku saa ce ŋaa na suyaa fuɔ yuŋgu yaa-i aa ta na taara-miɛ, ŋga miŋ hãa-na niiwuoni-i na wuo ni yar-na, ku'i cie na ta na taara-miɛ. ²⁷ Baa na ta na ce maacemma-i na taara niiwuoni maŋ biɛnaanaŋ, taa na ce na taara niiwuoni maŋ sa biɛnaanaŋ aa ta ni kã baa nelienɔ Diilɔŋ-nelle-na. *Molon-Bienɔ hã nuɔmba-i ni yaa-i; u To-i Diilɔŋo haa u dãnyuo-i u yaa nuɔ-i duɔ pigãarɛ wuo u'i hãa-yo ku fɔŋgũɔ-i.»

²⁸ Baa yuu-yo wuo: «I saaya i tie ce Diilɔŋo huɔŋga-i nie?»

²⁹ Yesu wuo cira: «Diilɔŋ uŋ taaraŋ kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: U taara uŋ puɔraa umaŋ, na hūu u maama-i.»

³⁰ Baa cira: «Ŋ ka ce gberɛ hayo-i pigãarɛ-ye i suɔ wuo Diilɔŋo puɔraa nuɔnei? ³¹ I bĩncuɔmbarɛ waa *hĩekuraaŋgu-na, Diilɔŋo naa tuɔ hã-ba niiwuoni ba ta ba wuo. Ma nyegãarɛ Diilɔŋ-nelma-na wuo: «U hielaa niiwuoni dɔrɔ-i-na nanna hã ba wuo.»*»

³² Yesu wuo cira: «Yaarɛ mi warɛ ninsoŋo-i baa-na: Niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na *Moisi saa hã-na baa-ni. Mi To yaa hãarɛ-narɛ ninsoŋ-niiwuoni maŋ hilaarɛ dɔrɔ-i-na. ³³ Diilɔŋ-niiwuoni yaa nimaŋ hilaarɛ dɔrɔ-i-na. Ni yaa hãarɛ nuɔmba-i ninsoŋ-cicɛlma-i.»

³⁴ Uŋ waarɛ mafamma-i, baa cira: «Itie, ta ŋ hã-ye niiwuoni fanni-i i tie wuo.»

³⁵ Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Muɔmei cicɛlmaŋ-niiwuoni-i. Umaŋ duɔ cu mi huon-nu, nyulmu cɛraa mu bel-o aa umaŋ duɔ hūu mi nelma-i, hũŋkuɔsĩnni cɛraa ni bel-o. ³⁶ Mi waarɛ-ma baa-na cor tī, aa na tiraa da-ma baa na yufiera-i, ŋga na saa hūu-ma. ³⁷ Mi To duɔ hã-mi bamaŋ hiere, ba ka cu mi huon-nu. Umaŋ duɔ cu mi huon-nu, mi sa ji donyayuo mi ferɛŋ nuɔ dede. ³⁸ Hama-i nuɔ-i? Mi saa hel dɔrɔ-i-na da mi ji ce mi kuudɔlnuŋgu, mi juɔ da mi ji ce umaŋ puɔraa-mi u kuudɔlnuŋgu. ³⁹ A ne da umaŋ puɔraa-mi u sa taara uŋ hã-mi bamaŋ, u diei balla-bei. U taara miwaarɛ tĩmmaŋ-yiingui, mi sire kutaamba-i hiel-ba cĩncuɔŋa-na. ⁴⁰ Na saa da, mi To taara umaŋ duɔ suɔ-mi aa hūu mi nelma-i, kutienɔ da cicɛlma maŋ sa tīerɛ dede-i aa mi sire-yuo miwaarɛ tĩmmaŋ-yiingui-na.»

⁴¹ Yesuŋ ciera wuo u yaa-i cicɛlmaŋ-niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na, ku saa dɔlnu *Yuifubaa-ba-i. ⁴² Baa ta ba piiye wuo: «Yosefu bienɛ daa u sa suɔ aa cɔrnu! I suɔ u to-i aa suɔ u nyu-i, u bir gbɛ-ye dumaa wuo fuɔ hilaa dɔrɔ.»

* 6:31 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 16.4,15; Gbelimaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 78.24

⁴³ Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ na hɔmmu guɔla. ⁴⁴ Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaŋo-na molo sie gbāa cu mi huonɔ-nu u fere ni u saa dii u nuŋgu-i. Umaŋ duɔ cu mi huonɔ-nu, duɔ fie ku, miwaanɔ tɪmmanɔ-yiinggu-na, mi ka sire-yuɔ. ⁴⁵ *Diilopɔpuɔrbiemba nyegāan nel daama-i wuɔ:

«*Diilonɔ ka hāalā-bei* hiere baa u nelma-i.» †

Umaŋ duɔ nu mi To nelma-i aa sie u nuŋ-āndaanɔ-i, kutienɔ ka cu mi huonɔ-nu. ⁴⁶ Dumaŋo-na ku saa ce ŋaa molo daa mi To-i dede de! Ma'i sī. Umaŋ hilaa Diilonɔ wulaa jo, u yaa daa-yo u diei yoŋ.

⁴⁷ «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ hūu mi nelma-i, kutienɔ daa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i tī. ⁴⁸ Muɔmei cicēlmaŋ-niiwuoni-i. ⁴⁹ Na tobaa-ba wuyaa niiwuoni-i hīekuraanɔ-na ŋga ba kuu. ⁵⁰ A ne da niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na, umaŋ duɔ wuo-ni, kutienɔ sa ku. ⁵¹ Muɔmei cicēlmaŋ-niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na jo. Umaŋ duɔ wuo-ni, kutienɔ ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. Miŋ ka hā nelbiliemba-i niiwuoni maŋ ba da ba da ninsoŋ-cicēlma-i, mei fereŋ kūɔma yaa-i.»

⁵² Uŋ waan mafamma-i, maa gbuu jaŋ Yuifubaa-ba-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacolɔ daa wuɔ u hā-ye u kūɔma-i i wuo-ma wuonɔ hama-i temma-i?»

⁵³ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa wuo *Molonɔ-Bienɔ kūɔma-i aa nyonɔ u tāmma-i, na sie da ninsoŋ-cicēlma-i. ⁵⁴ Umaŋ duɔ wuo mi kūɔma-i aa nyonɔ mi tāmma-i, u daa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i tī. Duɔ fie ku, miwaanɔ tɪmmanɔ-yiinggu-na, mi ka sire-yuɔ. ⁵⁵ Mi kūɔma-i ninsoŋ-niiwuoni aa mi tāmma-i ninsoŋ-kuunyonɔgu. ⁵⁶ Umaŋ duɔ wuo mi kūɔma-i aa nyonɔ mi tāmma-i, kutienɔ dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo. ⁵⁷ Mi To maŋ puɔraa-mi, cicēlma dii baa u yaa-i. U yaa hā muonɔ-i cicēlɔ daama-i; a ce dumaŋo-na, umaŋ duɔ wuo mi kūɔma-i, mi ka bi hā kutienɔ-i cicēlma famma-i. ⁵⁸ Niiwuoni maŋ hilaa dɔrɔ-i-na jo, ni yaa daani. Nii sī niiduoni baa na tobaa-baŋ wuyaa nimaŋ aa ku. Umaŋ duɔ wuo niiwuonɔ daani-i, kutienɔ ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i.»

⁵⁹ Yesuŋ waan mamaŋ baa nuɔmba-i Kafarnamu *Diilonelhāalādunɔgu-na ma yaa mafamma-i.

Yesu nelma cie kpelle u hāalābiemba wulaa

⁶⁰ Yesuŋ piiye dumaŋo-na, u *hāalābiemba fɔŋgūɔ baa cira: «Nel daama cemma dii kpelle cor; hai gbāa sie daama temma-i?» ⁶¹ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ku saa dɔlnu-bei, wuɔ yuuba wuɔ: «Nel daama cie kpelle na wulaa wei? ⁶² Aa da na ji da *Molonɔ-Bienɔ nyugūŋ u kā u muntercolɔmmu-na, na ka waŋ wuɔ nie? ⁶³ *Diilonɔ-Yalle yaa hāan nelienɔ nuonɔ-i cicēlma-i, ni ma'i sī nelienɔ nuonɔ-i baa ŋ yundaanɔ-i ŋ sie gbāa ce biŋkūŋgu. Miŋ waan nelma maŋ baa-na, Diilonɔ-Yalle dii ma yaa nuɔ-i baa cicēlma-i hiere. ⁶⁴ ŋga banamba dii na hɔlma-na, ba saa hūu-ma.» Ninsie ninsie, Yesu wuɔ suyaa ānyagarmantaamba-i dii ku domma-na, aa wuɔ bi suyaa umaŋ ka hel u huonɔ-nu, ku'i cie wuɔ tuɔ waŋ mafamma-i. ⁶⁵ Uŋ piiye dumaŋo-na, wuɔ cira: «Da na da mi ciera molo sie gbāa cu mi huonɔ-nu ni Diilo saa dii u nuŋgu, ku yunɔgu yaa kufanɔgu-i.»

⁶⁶ A donɔ yiinggu fanɔgu-na, u hāalābiemba fɔŋgūɔ bir, ba sa tiraa nyaanu-yuɔ. ⁶⁷ Baŋ birii, Yesu wuɔ yuu u hāalābienɔ cīncieluo ba hāi baamba-i wuɔ: «Namaa na bi taara na bir mi huonɔ-nu wei?»

⁶⁸ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i ma nelma dii baa nuɔnei; i bir naŋ huonɔgu-na ka nyaanu hai? ⁶⁹ I haa i nanɔga-i nuɔnei nuɔ-i, aa i suyaa wuɔ Diilonɔ uŋ puɔraa u nolɔ maŋ jo, u yaa nuonɔ-i.»

⁷⁰ Yesu wuɔ cira: «Ma sī naa dii cīncieluo baa na hāi ke? Hai fiela-na? Muɔmei sī wei? A ne da Sitāni-nolɔ dii na hɔlma-na.» ⁷¹ U gbē *Yuda yaa dumaŋo-na. Simɔ-Isikaro bienɔ. U nuŋgu waa Yesu hāalābienɔ cīncieluo ba hāi baamba-na. U yaa juɔ hel Yesu huonɔgu-na.

† 6:45 Isayi (Ésaïe) 54.13

7

Yesu hāmba taara u hel pigāaŋ u fɛɛ

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cor tuɔ wuɔra *Galile yaa nuɔ-i, u sa taara u kā *Yude-i-na. *Yuifu ba yuntaamba taa ba taara-yuɔ baa komma ku'i ciɛ u saa tuɔ taara u kā. ² A ne da huonŋu fanŋu-na Yuifu ba ponsaangū maŋ baŋ bīŋ-kuj *gbuganniŋ-ponsaangū-i kuu naa piɛ tī. ³ U hāmba gbɛ-yo wuɔ: «Ŋ sa ta bande-i-na kā Yude-i-na wei? Da ŋ kā, ŋ *hāalābiemba maŋ dii terienŋu-na ba ka bi da ŋ āncemma-i. ⁴ Neliɛŋ nuɔ da ŋ ta ŋ taara ba suɔ-ni, ŋ saaya ŋ hel pigāaŋ ŋ fɛɛ. Niŋ ceŋ himma maŋ daama-i, ŋ saaya ŋ hel nuɔmba-i hiere ba da-ni.» ⁵ A ne da bafamba fɛɛ-i ba saa naa haa ba naŋga Yesu-i-na.

⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa daa ma cemman-huonŋu hii, ŋga mɛi wulaa ku saa hi yogo. ⁷ Nelbiliemba sie gbāa bigāaŋ namaaŋo-i, ŋga ba bigāaŋ muonŋo-i wuɔ mi ciɛ niɛ ta mi piye wuɔ ba maacemma saa fa?» ⁸ Aa naa cira: «Taa na kā mi yaan-na ponsaangū-na, muɔmi kāmman-huonŋu saa hi.» ⁹ U waan ma yaa-i baa-ba aa bir tīɛna Galile-i-na.

Yesu nelma ciɛ Yuifubaa-ba-i gberɛ

¹⁰ Yesu hāmban taa ponsaangū-na, wuɔ bi sire nyaa ba huon-nu. Ŋga u saa yan molo da-yo. ¹¹ Ponsaangūŋ kaa doŋ, *Yuifu ba yuntaamba taara-yuɔ ba saa da-yo. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹² Fuɔ nelma yaa waa nuɔmba nunni-na. Banan ba'a nelfɛɛiŋo. Banan ba'a nelfɛɛiŋo sī, kɛɛ u pira nuɔmba-i. ¹³ Ŋga ba taa ba kālā Yuifu ba yuntaamba-i a ce ba sa sie piye u maama-i gbagaga.

¹⁴ Ponsaangūŋ juɔ hi ku holle-i, Yesu wuɔ kā *Diilodubuɔ-i-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i. ¹⁵ Kuɔ ce Yuifubaa-ba-i gberɛ. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolŋ daa u saa bi ce kalaŋo, fuɔ ciɛ niɛ tuɔ suɔ Diilon-nelma-i jeje dumandɛ-i?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Miŋ waŋ maman daama-i mɛi huɔya-maama sī, Diilonŋo'i puɔraa-mi baa-ma. ¹⁷ Uman duɔ hūu-ma duɔ ce Diilonŋo huonŋa-i, kutienŋo ka suɔ wuɔ mɛi nelma sī. ¹⁸ Uman duɔ tuɔ waŋ fuɔ fɛɛŋ maama-i, ŋ da kutienŋo kaal u fɛɛ. Ŋga uman duɔ tuɔ taara u ce u pɔpuɔrtienŋo ce boi, fuɔ yaa ninsontienŋo-i, huhurma sa waa u nelma-na. ¹⁹ Ma sī *Moisi yaa hāa-na *ānjīnamma-i kɛ? A bige-i ciɛ na sa wuɔ ma hūmelle-i? Ma bilaa nie na ta na taara na ko-mi?»

²⁰ Nuonŋ baa cira: «Ŋ yunŋu siire wei? Hai taaraayan duɔ ko-ni?»

²¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi ciɛ nelma diei yon aa ma ce-na gberɛ. ²² Moisi wuɔ na ta na *jā bibemba-i; ŋga ku saa doŋ fuɔ bāan-nu, ku duonŋ i bīncuonŋ-bāan-nu. Ŋga Moisiŋ waan-ma, da ku fiɛ waa *yitīɛnanŋu-i na jā nuɔmba-i. ²³ Namaa da na ta na jā yitīɛnanŋu-na wuɔ na wuɔ Moisi hūmelle, ku ce niɛ muɔ miŋ siire nelfifiŋo-i yitīɛnanŋu-na, na sire wuɔ hīi? ²⁴ Baa na ta na ne nuɔmba yammu aa na ta na piye. Da na da maman, na taara ma yaanŋa-i igɛna ku yaa na ka suɔ naŋ saaya na waŋ maman.»

Yesu yaa Konkortienŋo-i wei?

²⁵ Yesuŋ waa tuɔ piye, Yerusalemutaamba namba da-yo. Baa ta ba piye wuɔ: «Ban taaran naacolŋo maŋ da ba ko-yo, u'i sī daayo-i wei? ²⁶ U yaa piyenŋ daayo nuɔmba-na aa ba fiinanŋ aa yan-yo. Ku baa ji waa i yuntaamba daa niɛ sī u yaa *Konkortienŋo-i? ²⁷ Ba sie sie! Naacolŋ daayo-i i suɔ unŋ hilaa kusuonŋ-nu, a ne da Konkortienŋ duɔ ji jo, molo sie suɔ unŋ hilaa kusuonŋ-nu.»

²⁸ Huonŋu fanŋu-na, Yesu waa tuɔ waŋ Diilon-nelma-i *Diilodubuɔ-i-na, wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Ma sī na'a na suɔ-mi aa tiraa suɔ mi muŋhelmu-i? Na saaya na suɔ wuɔ mi saa jo mi fɛɛŋ jomma; moloŋo-i ciɛ mi jo. Aa kutienŋo-i huhurmantienŋo sī, ŋga na sa suɔ-yo. ²⁹ Muɔ fuɔ, mɛi suɔ-yo. Kumanŋ ciɛ mi ta mi suɔ-yo, mi hilaa fuɔ terienŋ-nu'i jo, aa u yaa puɔraa-mi.»

³⁰ Yesuŋ waan mafamma-i, baa pāŋ ta ba taara ba bel-o. Ŋga u belman-huonŋu saa naa hi, a ce molo saa sie duɔ haa u naŋga yuɔ. ³¹ Mafamanŋ fiɛ ce, nuɔmba boi yagar hūu u nelma-i ba holma-na aa naa ta ba cuo ba piye baa ba-naa wuɔ: «Diilonŋ unŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortienŋo maŋ, duɔ fiɛ ji jo, u ji ce gberɛ hayo-i u maar naacolŋ daayo wuonŋo-i?»

Yesu nelma cuu Yuifubaa-ba hōmmu-i

³² Nuɔmbaŋ cuo ba waŋ Yesu maama-i, *Fariŋsebaa-ba ji nu-ma. Baŋ nuɔ-ma, ba sire baa *Diilodubuo niyataamba namba wuo ba ka bel-o. ³³ Yesu wuo ka gbē-ba wuo: «Mi ka tēna baa-na ce yinni cēlle aa suo bir kā umaŋ puɔraa-mi u wulaa. ³⁴ Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbāa kā, a ce dumaŋo-na, na ka taaramie na sie da-mi.»

³⁵ *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuo: «Wuo u kā hie aa cira i sie gbāa da-yo? Ku ce Yuifubaa-ba maŋ dii hēŋgu-na u taara duɔ kā ba yaa wulaa-i ka waŋ Diiloŋ-nelma-i baa *niēraamba-i wei? ³⁶ Nel hama-i temma-i dumande-i? «Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu namaa na sie gbāa kā, a ce dumaŋo-na na ka taaramie na sie da-mi?»»

Yesu waŋ Diiloŋ-Yalle maama

³⁷ *Gbuganniŋ-ponsaŋgu tīmmaŋ-yiŋgu yaa waa yibuɔ-i. Yiŋgu faŋguŋ juɔ hi, Yesu wuo sire yiēra aa naa piye da gbagaga baa nuɔmba-i wuo: «Hūŋkuosīŋ da ni bel umaŋ, u jo mi wulaa u ji nyɔŋ hūmma-i. ³⁸ ŋaa maŋ waŋ duma Diiloŋ-nelma-na wuo: «Umaŋ duɔ haa u naŋga mie, cicēlmaŋ-hūmma ka ta ma būŋ kutieŋo huɔŋga-na ŋaa nuoraŋgu.»* ³⁹ Bamaŋ naa hūyāa Yesu nelma-i, baŋ ŋa naa saaya ba da *Diiloŋ-Yalle maŋ, Yesu taa u waŋ difande maama yaa dumaŋo-na. Huɔŋgu faŋgu-na, Diiloŋo saa naa hi pigāaŋ Yesu bɔbɔima-i, a ce dumaŋo-na, molo saa naa hi da Diiloŋ-Yalle-i yogo.

Nuɔmba saa nunu ba-naa Yesu kūŋgu-na

⁴⁰ Yesuŋ piye dumaŋo-na, banaŋ baa ta ba piye dii nuɔmba hɔlma-na wuo: «Coima saa fa, naacolŋ daayo yaa *Diilopɔpuɔrbiloŋo-i!» ⁴¹ Banaŋ ba'a: «Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuo u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u yaa-i!» Banaŋ ba'a: «Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuo u ka saŋ Koŋkortieŋo maŋ, u ce nie aa hel *Galile? ⁴² Diiloŋ-nelma saa cira wuo Koŋkortieŋo ka waa *Davidi hāayēlŋo wei? Aa tiraa cira wuo u ka hoŋ Betelemu, Davidi ba nelle-na.» ⁴³ Kuŋ cie dumaŋo-na, ba saa nunu ba-naa Yesu kūŋgu-na. ⁴⁴ Banaŋ baa ta ba taara ba bel-o, ŋga hai ka sie haa u naŋga yuo?

⁴⁵ *Diilodubuo niyataamba bir kā bamaŋ puɔraa-ba ba wulaa.† Baŋ kāa, baa yuu-ba wuo: «Ku kaa ce nie aa na saa bel-o jo baa-yo?»

⁴⁶ Baa cira: «Iŋ siire, i saa da molo piye naacolŋ daayo temma-i dede.»

⁴⁷ *Fariŋsebaa baa cira: «Ku ce namaa na bi yaŋ u pira-nei tī yaa de-i-na wei? ⁴⁸ Na nuɔ ba'a i yuntieŋ hayo-i cuu u huɔŋ-nu? Sisɔ Fariŋseyieŋ hayo-i cuu u huɔŋ-nu? ⁴⁹ Bamaŋ cuu u huɔŋ-nu, u diei sa suo *ānjīnamma-i. Niŋ daaba de-i hiere Diiloŋo gāaŋ baa-ba!»

⁵⁰ Fariŋseyieŋo naŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bī-yo Nikodemu; u yaa naa kāa Yesu wulaa isuɔŋgu naŋgu-na.‡ Fuɔ wuo gbē-ba wuo: ⁵¹ «Na suyaa wuo a saa baa mie ānjīnamma-i, die saa yuu moloŋo-i a suo uŋ cie kumaŋ, i sie gbāa ce-yo bīŋkūŋgu de?»

⁵² Baa cira: «Nuɔ ŋ taara ŋ cu Galiletaamba huɔŋ-nu wei? Kā ŋ ka migāaŋ ŋ kalaŋ Diiloŋ-nelma-i fafamma ŋ ne, ŋ sa ka da *Diilopɔpuɔrbilo naŋo hilaa Galile-i-na.»

⁵³ [Baŋ juɔ piye tī, baa sire bɔɔ kūŋ ba cīnniŋ.

8

Ba bilaa cieŋo naŋo-i baa bibieŋo jo baa-yo Yesu wulaa

¹ Nuɔmbaŋ buɔra, Yesu wuo ta kā *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na. ² Ku cuo kaala-i-na, wuo naar jo *Diilodubuo-i-na. Nuɔmba-i hiere baa kūɔl ba-naa jo u wulaa. Wuo tēna tuo waŋ Diiloŋ-nelma-i baa-ba. ³ U juɔ'a u ne da *ānjīnamma pigāataamba-i baa *Fariŋsebaa-ba juɔ ji jīna moloŋ cieŋo naŋo-i ba yaŋga-na, wuo ba bilaa-yo baa bibieŋo. ⁴ Baŋ jīena-yuo, baa gbē Yesu-i wuo: «Hāalātīe, i bilaa cieŋ daayo-i baa bibieŋo. ⁵ A ne da ānjīnamma-na, *Moisi cieŋa wuo i tie naŋ caamba famba temma-i baa tāmpēlēiŋa i ko-ba. Nuɔ fuɔ, naŋ'a nie?»

* 7:38 Niēŋ Esekiel (Ézéchiel) 47.1; Sakari (Zacharie) 14.8. † 7:45 *Diilodubuo niyataamba yuntaamba yaa naa puɔraa-ba baa *Fariŋsebaa-ba-i. Niēŋ 7.32. ‡ 7:50 Niēŋ 3.1-2.

⁶ Ba yuu-yo dumaango-na da ba ne sɪ u ka piiye cāl ba bel-o. Yesu wuɔ yaŋ-ba aa naa ture u yuŋgu-i tuɔ nyegɛŋ hɪema-na baa u niele. ⁷ Baa cor ta ba yuu-yo. Baŋ yuu-yoŋ ba titirre dumaango-na, wuɔ ciir u yuŋgu-i aa naa cira: «Namaango-na, umaŋ duɔ saa ce kuubabalaango dede, kutieŋo doŋ u naŋ-yo mi ne.» ⁸ Aa naa tiraa ture u yuŋgu-i tuɔ nyegɛŋ hɪema-na. ⁹ Uŋ piiye baa-ba dumaango-na, baa doŋ ta ba ta ba da-ba-diei. Ba bĩncɔiŋo yaa taa igɛna aa banamba cu. Ba taa dumei hiere aa ji yaŋ Yesu yaa yoŋ baa cieŋ daayo-i. ¹⁰ Yesu wuɔ ciir u yuŋgu-i aa naa cira: «Cieŋ nuɔ, ba curaa hie? Molo saa naŋ-ni wei?»

¹¹ Cieŋ wuɔ cira: «Hãalãtie, molo saa naŋ-mi.»

Yesu wuɔ cira: «Ãhãa! Kã, muɔmi sie bi gãŋ baa-ni. Ŋga baa tiraa ŋ ce kuubabalaango.»]

Yesu yaa fitĩnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na

¹² Ku huongo-na, Yesu wuɔ ji tiraa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Muɔmei fitĩnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na. Umaŋ duɔ cu mi huongo-nu, u sie waa kukulma-na, u ka da gbagbaama maŋ kãaŋ baa-yo Diiloŋ-nelle-na.»

¹³ *Farisɪebaa baa gbɛ-yo wuɔ: «Nuɔ da ŋ ji ta ŋ waŋ naŋ ferɛŋ maama-i, yuŋgu ce nie waa naŋ nelma-na?»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔ mi suyaa mi muŋhelmu-i aa tiraa suɔ mi muŋkãmmu-i, a ce dumaango-na, da mi fie ta mi waŋ mamaŋ mi kũŋgu-na, mi sa kar coima. A ne da namaango-i, na sa suɔ mi muŋhelmu, na sa suɔ mi muŋkãmmu. ¹⁵ Namaa ne nelma-i nelbilieŋ nemma aa ta na cāl nuɔmba-i, a ne da mei sa cāl nelieŋo. ¹⁶ Aa da mi fie cāl umaŋ, da ŋ ne-ma, ŋ da-ma ninsoŋo. Hama-i nuɔ-i? Mi sa ce weima-i mi diei; umaŋ puɔraa-mi, uu dii baa-mi. ¹⁷ Ma sɪ ma nyegãaŋ na *ãnjĩnamma-na wuɔ: «Siertaŋ da ba yu ba hãi nelma maŋ nuɔ-i, ninsoŋo.» ¹⁸ Terieŋgu faŋgu-na, muɔ baa mi To-i miemei siertaŋ mie mei maama-na; u yaa puɔraa-mi.»

¹⁹ Farisɪebaa-ba yuu-yo wuɔ: «Ŋ to dii hie?»

Yesu wuɔ cira: «Na sa suɔ muɔŋo-i na ka ce nie gbãa suɔ mi To-i. Kuɔ na taa na suɔ muɔŋo-i, naa naa gbãa suɔ mi To-i.»

²⁰ Yesu waa *Diilodubuɔ-na tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i aa tuɔ piiye nel daama-i. U waa baŋ dii gbeiŋa-i kusuŋ-nu ba hã Diiloŋo-i. U belmaŋ-huongoŋ ŋa naa ku saa hi dumaango-na, molo saa haa u naŋga yuɔ.

Yesu pigãaŋ u sɪnni-i

²¹ Yesu wuɔ suonu u ãndaango-i baa-ba wuɔ: «Mi ka ta. Aa mi suyaa mie na ka taara-mie. Na sie bi gbãa kã miŋ kãŋ kusuŋ-nu; a ce dumaango-na, na ka ku baa na ãmbabalma-i.»

²² *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i cie wuɔ i sie gbãa kã uŋ kãŋ kusuŋ-nu? U taara duɔ ko u ferɛ wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Namaa hilaa hɪemaŋ bande aa mei hel dɔrɔ. Hɪemaŋ-baamba'i namaango-i aa muɔŋo-i hɪemaŋ-wuŋ muɔ sɪ, ²⁴ ku'i cie mie na ka ku baa na ãmbabalma-i. Coima saa fa, da na saa hũu-ma wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i, na ka ku baa na ãmbabalma-i.»

²⁵ Baa yuu-yo wuɔ: «Nuɔŋo-i hai moloŋ nuɔnei?»

Yesu wuɔ cira: «Mi pigãaŋ-na mi sɪnni-i dii ku domma-na. ²⁶ Na nelma bɔi dii mi da mi waŋ-ma baa-na, na yuŋ-maama bɔi bi dii mi da mi fiɛnu-mei. Ŋga umaŋ puɔraa-mi huhurmantieŋo sɪ. Uŋ pigãaŋ-mi mamaŋ, mi waŋ ma yaa-i baa nuɔmba-i.»

²⁷ Yesuŋ piiye baa-ba, ba saa suɔ wuɔ u gbɛ u To yaa-i. ²⁸ Wuɔ cira: «Da na ji haa *Moloŋ-Bieŋo-i dɔrɔ huongo maŋ nuɔ-i, na ka suɔ suɔ wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i. Na ka bi suɔ wuɔ mi sa ce weima mi ferɛ. Mi Toŋ waŋ mamaŋ baa-mi, mi waŋ ma yaa-i. ²⁹ Umaŋ puɔraa-mi, mi ce u huongo-i; a ce dumaango-na uu dii baa-mi; u saa nanna-mie mi diei yoŋ.»

* 8:17 ãnjĩnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 17.6, 19.15; Kãmmaŋ-sɛbɛ (Nombres) 35.30

³⁰ Yesuŋ piiye dumaŋo-na, nuɔmba bɔi hūu u nelma-i.

Ninsojo sa dɔlnu nelbiliemba-i

³¹ *Yuifubaa-ba maŋ naa hūyāa Yesu nelma-i, wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Da na bel mi nelma-i nammu hāi, na ka ce mi *hāalābieŋ namaa kelkel. ³² Na ka suɔ ninsojo-i aa ninsojo ka ce na waa na fereŋ nuɔ.»

³³ Baa cira: «Ŋ waŋ wuɔ niɛ dɛ-i? Miɛŋo-i *Abiramu hāayēlŋ miɛ, ii dii i fereŋ nuɔ, i saa ce nelieŋ-kɔrsīnni dede.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsojo-i baa-na: Umaŋ duɔ ce āmbabalma-i, kutieŋo cie kɔrieŋo āmbabalma wulaa. ³⁵ A ne da kɔrieŋo sie gbāa ce dūŋgu baa u yuntieŋo-i, ŋga u yuntieŋo bieŋo yaa gbāa ce dūŋgu-i baa u to-i. ³⁶ Terieŋgu faŋgu-na, Bepolŋ duɔ cira nuɔni maŋ dii ŋ fereŋ nuɔ, nii dii ŋ fere nuɔ kelkel. ³⁷ Mi suyaa miɛ Abiramu hāayēlŋ namaa, ŋga na taara na ko-mi wuɔ mi nelma sa dɔlnu-nei. ³⁸ Muɔ miŋ daa mamaŋ mi To wulaa, mi waŋ ma yaa-i. Ŋga namaŋo-i, na toŋ hāalāyā-nei mamaŋ, na ce ma yaa-i.»

³⁹ Baa cira: «Miɛ to yaa Abiramu.»

Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa waa Abiramu bisālŋ namaa kelkel, naa naa ta na ce Abiramu temma-i. ⁴⁰ Ŋga na bir yaŋ aa ta na taara na ko-mi a ne da miŋ daa ninsojo maŋ mi To wulaa, mi waŋ u yaa baa-na. Naŋ ceŋ mamaŋ mafamma-i Abiramu maacemma'i wei? ⁴¹ Na biyaa na to u maama.»

Baa cira: «Miɛŋo-i būrāaŋ miɛ sī; i to dii u diei yoŋ, u yaa Diiloŋo-i.»

⁴² Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muɔmi hilaa Diiloŋ-terieŋ-nu'i jo, aa mi juɔ fuɔ jomma'i. Kuɔ na to yaa naa waa Diiloŋo-i ninsojo, muɔmi kūŋgu naa ta ku dɔlnu-nei. Mi saa jo mi fereŋ jomma, u yaa puɔraa-mi. ⁴³ Naŋ'a na sa nu mi nelma-i ku'i cie miŋ waŋ mamaŋ baa-na, na sa suɔ ma yuŋgu-i. ⁴⁴ Na to yaa *Sitāni. Na taara na ce fuɔ kusūŋgu yaa-i. Dii ku domma-na, u yii baa nelkolle yaa-i. Uŋ'a u sa waŋ ninsojo-i dumaŋo-na, u saa sie ninsojo-i dede. U yaa coima tieŋo-i, a ce dumaŋo-na u nelma-i hiere coima. ⁴⁵ Ŋga muɔ fuɔ, mei waŋ ninsojo yaa-i; ku'i cie ŋ da na saa hūu mi nelma-i. ⁴⁶ Namaŋo-na, hai gbāa da cālmuɔ haa-miɛ? Da kuɔ mi waŋ ninsojo, bige-i cie na ta na cīina mi nelma-i? ⁴⁷ Umaŋ duɔ waa Diiloŋ-wuoŋo, ŋ da kutieŋo nu Diiloŋo nelma-i. Ŋga namaŋo-i, Diiloŋ-baaŋ namaa sī, ku'i cie na sa nu mi nelma-i.»

⁴⁸ Baa cira: «Diɛ cira nuɔŋo-i *Samariyeŋ nuɔ, i saa kar coima; aa *jīna ka sire ŋ yuŋgu-i dii.»

⁴⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi yuŋgu saa sire; mi kāŋ mi To yaa-i aa namaa na yagar wuɔ na sie kāŋ muɔŋo-i. ⁵⁰ Mei sa taara mi jīna mi fere dɔrɔ, moloŋo'i dii tuɔ ce mafamma-i, aa kufanŋu tieŋo yaa suyaŋ nelieŋo nelieŋo kumaŋ gbɛ baa-yo. ⁵¹ Yaŋ mi waŋ ninsojo-i baa-na: Umaŋ duɔ tuɔ nu mi nuŋgu-i u sa ji suu baa kuliŋgu-i dede.»

⁵² Yesuŋ waŋ mafamma-i, Yuifubaa-ba gbɛ-yo wuɔ: «Fiefie fuɔ, nuharuŋgu si dii, i suyaa wuɔ nii si dii gbāŋgbāŋ. Abiramu-i baa *Diiloŋpuɔrbiemba-i ba kuu hiere, aa naŋ ta ŋ piiye wuɔ umaŋ duɔ tuɔ nu naŋ nuŋgu-i kutieŋo sa ji suu baa kuliŋgu-i dede. ⁵³ Daa u cɔrnu dɛ! Naŋ daa niɛ sī naŋ maaraa i to-i Abiramu-i wei? Ŋga fuɔ u kuu, Diiloŋpuɔrbiemba tiraa ku.»

⁵⁴ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ muɔmei taa mi kaal mi fere, yuŋgu naa saa waa-kuɔ. Ŋga mi To yaa kaalaŋ-miŋ. Na gbɛ u yaa-i wuɔ namaa Diiloŋo ⁵⁵ aa na sa bi suɔ-yo. Muɔ fuɔ, mei suɔ-yo. Da mi cira mi sa suɔ-yo, mi ka ce coikartieŋ muɔ namaa temma-i. Mi suɔ-yo aa tiraa ta mi nu u nuŋgu-i. ⁵⁶ Abiramu maŋ namaa to, uŋ juɔ suɔ wuɔ u ka hi mi jommaŋ-yiŋgu-i, u huɔŋga gbuu pāŋ fɛ. Uŋ juɔ da-mi, kuɔ gbuu silaa dɔlnu-yuɔ ŋaa bige-i?»

⁵⁷ Yuifubaa baa cira: «Naŋ saa bi hi da bieŋ komuɔŋa hāi baa cīncieluo-i yogo aa cira naŋ daa Abiramu-i; ŋ daa-yo daŋ hama-i temma-i?»

⁵⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsojo-i baa-na: Aa Abiramu suɔ duɔ hoŋ, muɔmi maŋ dii gbula mii naa waa.»

⁵⁹ Uŋ waŋ mafamma-i, baa biera tāmpēlēiŋa wuɔ ba naŋ-yo. Wuɔ yaŋ-ba aa naa fuo hel *Diilodubuɔ-i-na ta.

9

Yesu puurii yironjo naŋ yufieŋa

¹ Yesuŋ taa ka hi hɔlma namma-i, wuɔ da yironjo naŋo. Kutienjo huɔŋ baa u yirsinni-i.

² U *hāalābieŋ baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i yirii naacolŋ daayo-i? Fuɔ fereŋ āmbabalma'i yirii-yo waa u bīncuɔŋ-maama'i yirii-yo?»

³ Yesu wuɔ cira: «Fuɔ āmbabalma sī, u bīncuɔŋ-maama bi sī. Diilonŋ uŋ hii dumaa, u yirii duɔ pigāŋ nelbiliemba-i ku yaa-i. ⁴ Cuo duɔ gbāŋ kaal, i saaya i tie ce mi pɔpuortienjo maacemma-i, ni ma'i sī, bāŋ da ku tī, molo sie gbāa ce bīŋkūŋgu. ⁵ Miŋ yeŋ nelbiliemba hɔlma-na, muɔmei ba fitīnuɔ-i.»

⁶ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ tu taalunŋu hīema-na aa guɔlnu-kuɔ baa hīema-i a hure yiron daa u yufieŋa-na ⁷ aa naa cira: «Kā ŋ ka saar ŋ yaanŋa-i Siloe hūnfuonŋu-na.» (Siloe yunŋu yaa wuɔ pɔpuɔrbilonŋo.) Naacolŋ wuɔ kā ka saar u yaanŋa-i, u yufieŋ aa pāŋ puur; wuɔ bir tuɔ kūŋ.

⁸ Uŋ kāa ka hi, u caantaamba-i baa bamaŋ taa ba suɔ-yo hiere baa piel u maa-na. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daa u yaa saa tuɔ tīena u cārā wei?» ⁹ Banaŋ ba'a u yaa-i, banaŋ ba'a u i sī kere u nabieraŋo. Naacolŋ fuɔ fere wuɔ cira: «Muɔmei mi fere!»

¹⁰ Baa yuu-yo wuɔ: «Ŋ cie ŋ yufieŋa-i nie a puur?»

¹¹ Wuɔ cira: «Baŋ bīŋ naacolŋo maŋ Yesu-i, u yaa cie kpɔkpɔtuɔŋgu hure-yei aa cira mi kā Siloe-i-na ka saar-a. Mi kāa ku yaa-i ka saar-a, a pāŋ puur.»

¹² Baa yuu-yo wuɔ: «Naacolŋo faŋo we-i-na?»

Wuɔ cira: «Na feŋ muɔ, mei suɔ hie?»

Diilonjo gbāa nu nelbabalaŋo nuŋgu-i wei?

¹³⁻¹⁴ Yesuŋ puurii naacolŋ daayo yufieŋa-i yiŋgu maŋ nuɔ-i, ku waa *yitīenaŋgu. Naacolŋ uŋ piiye dumaanŋo-na, baa bel-o kā baa-yo *Fariŋiebaa-ba wulaa. ¹⁵ Fariŋiebaa baa bi yuu-yo u yufieŋaŋ cie dumaa puur. Wuɔ cira: «U huure kpɔkpɔtuɔŋgu yei aa cira mi kā ka saar mi yaanŋa-i. Mi kāa ka saar-ka ku yaa nuɔ-i, mi yufieŋa puur.»

¹⁶ Fariŋiebaa-ba namba ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋo maŋ cie maaceŋ daama-i u sie gbāa jo Diilonŋ-jomma. Na saa da, u sa kāŋ yitīenaŋgu baa u maacemma-i.»

Banaŋ ba'a: «Āmbabalmanceronŋ hayo-i gbāa ce nel daama temma-i?» Kuŋ cie dumaanŋo-na, baa hel ba-naa honniŋ.

¹⁷ Fariŋiebaa baa yuu naacolŋo-i wuɔ: «Nuɔ fuɔ, naŋ'a nie naacolŋ daayo kūŋgu-na?»

Wuɔ cira: «Mei wulaa, *Diilonpɔpuɔrbilonŋo.»

¹⁸ *Yuifubaa baa sire wuɔ naacolŋ daa u saa naa yir. Baa bī u bīncuɔmba jo. ¹⁹⁻²⁰ Baŋ juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Naaa bieŋo-i naacolŋ daayo-i wei?»

Baa cira: «Ūu, mie bieŋo.»

Yuifubaa ba'a: «U huɔŋ baa yirsinni-i wei?»

Naacolŋo bīncuɔŋ ba'a: «Ūu, u huɔŋ baa-ni.»

Yuifubaa ba'a: «U yufieŋa cie nie aa puur fiefie-i-na?»

²¹ U bīncuɔŋ ba'a: «Coima saa fa, i saa suɔ u yufieŋaŋ cie dumaa puur, aa i saa bi tiraa suɔ umaŋ puurii-ya.» Aa naa cira: «Yuuŋ fuɔ fere-i, bisālāŋo sī; maŋ cie dumaa, u ka waŋ-ma baa-na.» ²² Kumaŋ naa cie ba waŋ mafamma-i, Yuifubaa baa wurii-ba wuɔ umaŋ duɔ cira Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saŋ *Korŋkortienjo maŋ u yaa Yesu-i, ba nyaa kutienjo-i *Diilonelhāalādūŋgu-na. ²³ Kufaŋgu korma'i naa cie u bīncuɔmba cira ba yuu fuɔ fere-i bisālāŋo sī.

²⁴ Ku huonŋu-na, Fariŋiebaa-ba tiraa ji bī naacolŋo-i ji cira: «Ne Diilonŋo-i aa ŋ waŋ ninsoŋo-i; naacolŋ daayo-i nelfefieŋo sī, mie fere-i i suyaa-ma.»

²⁵ Naacolŋ wuɔ cira: «Mei sie gbāa cira nelfefieŋo, mei sie bi gbāa cira nelfefieŋo sī. Ŋga ma diei maama maŋ meij suyaa-ma: U puurii mei yufieŋa-i.»

²⁶ Baa yuu-yo wuɔ: «U cie-ni nie? U puurii ŋ yufieŋa-i puur hama-i temma-i?»

²⁷ Naacolŋ wuɔ cira: «Mi waanŋ-ma baa-na, na saa yiera nu-ma. Bige-i cie na'a mi tira-ma? Naaa na bi taara da na ce u *hāalābieŋ namaa wei?»

²⁸ Baa p̄n̄ ta ba tuora-yuɔ aa naa cira: «Nuɔnei u h̄aalābilɔŋ nuɔ! Miɛ fuɔ, *Moisi h̄aalābieŋ miɛ. ²⁹ I suyaa wuɔ Diiloŋo piiye baa Moisi-i, ŋga daayo-i i sa suɔ u muŋhelmu!»

³⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Namaa gberɛ! Na sa suɔ u muŋhelmu a ne da u puurii mei yufieŋa-i! ³¹ Na suyaa kerre wuɔ Diiloŋo sa nu nelbalaamba nunni-i dɛ! Uman̄ duɔ tuɔ wuɔ u h̄umelle-i aa tuɔ ce u huɔŋga-i u nu fuɔ nuŋgu yaa-i. ³² Moloŋo man̄ huɔŋ baa yirs̄inni-i, iŋ siire ji hi baa nyuŋgo, i saa nu-ma dede wuɔ melŋ daayo puurii kutieŋo yufieŋa-i. ³³ Kuɔ naacolŋ daa u saa naa jo Diiloŋ-jomma, uu naa saa gb̄aa ce b̄iŋk̄uŋgu.»

³⁴ Baa cira: «Daa u cɔrnu dɛ! Nuɔni man̄ huɔŋ baa āmbabalma-i, nuɔnei gb̄aa piḡaŋ mieŋo-i nelma wei?» Aa naa p̄n̄ nyaa-yo hiel-o Diilonelh̄aalādūŋgu-na.

Yirs̄inni dii ni h̄ai

³⁵ Baŋ duɔnya naacolŋo-i, Yesu wuɔ nu-ma aa kā u wulaa ka yuu-yo wuɔ: «Ŋ haa ŋ nan̄ga-i *Moloŋ-Bieŋo-na wei?»

³⁶ Naacolŋ wuɔ: «H̄aalātie, u yaa hai? Piḡaŋ-mi baa-yo; mi taara mi h̄uu u maama-i!»

³⁷ Yesu wuɔ: «U yaa ŋ yaan̄ga-na; u yaa piiyeŋ baa-ni.»

³⁸ Naacolŋ wuɔ: «Itie, mi h̄uyāa-ma.» Aa naa p̄n̄ d̄ūna Yesu yaan̄ga-na.

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi juɔ h̄iɛma-na da mi ji ce nelma diei. Mi juɔ da mi ji puur yiriemba yufieŋa-i aa suuye baman̄ daŋ ba waŋa-i.»

⁴⁰ *Faris̄iebaa-ba namba waa u caan̄gu-na, baa cira: «Miɛ fuɔ i saa yir yogo.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa suɔ-ma wuɔ na yirii, āmbabalma naa saa waa-nei, ŋga nan̄ ciera namaa saa yir, na āmbabalma dii ma temma-i yogo.»

10

Yesu yaa ānc̄iinafɛfɛiŋo-i

¹ Baŋ t̄iyāa nelma famma-na, Yesu wuɔ ji nan̄ gb̄analāŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Uman̄ duɔ yan̄ naatuɔŋgu dumelle-i aa suur yan̄ga nan̄ga, coima saa fa, ba b̄i u yaa-i cuoyuo-i. ² Ŋga uman̄ duɔ suur baa dumelle-i, u yaa naatuɔntieŋo-i, u yaa ānc̄iinaŋo-i. ³ T̄ulmba suɔ ba tieŋo-i. Duɔ kā dɛ-i-na, uman̄ nieyan̄ naatuɔŋgu-i u sire puur dumelle-i h̄a-yo, u tuɔ b̄i t̄ulmba-i ba yireiŋ-na ba da-ba-diei, ba ta ba hel. ⁴ Baŋ suɔ-yoŋ dumaan̄o-na, duɔ ji b̄i-ba ba hel hiere, u ta ba yaan̄-na aa ba cu-yo. ⁵ Ŋga da ba'a ba sa suɔ-ni, ba sie sie cu ŋ huɔŋ-nu. Baŋ'a ba sa suɔ ŋ yalle-i, da ŋ b̄i-ba, ba bir yan̄ aa ta ba gbar-nie.»

⁶ Yesuŋ naan̄ gb̄analāŋ daaku-i, ba saa suɔ ku yuŋgu-i. ⁷ Wuɔ tiraa cira: «Yaan̄ mi wan̄ ninsoŋo-i baa-na: Muɔmei naatuɔŋgu dumelle-i. ⁸ Baman̄ juɔ yaan̄ga muɔmi-na hiere, cuobaa; ŋga t̄ulmba saa nu ba nunni-i. ⁹ Muɔmei dumelle-i. Uman̄ duɔ suur baa dumelle-i, kutieŋo kuraa. U gb̄aa tuɔ suur aa tuɔ hel kuŋ d̄olaanu-yuɔ dumaa, aa u ka tuɔ da u niiwuoni-i. ¹⁰ Cuoyuo jomman̄-yuŋgu yaa a ji cuo, sisɔ a ji ko, da ma'i bi s̄i a ji guɔla. Ŋga muɔmi juɔ da mi ji kor nelbiliemba-i ba waa ba fɛrɛŋ nuɔ.

¹¹ «Da ŋ nu wuɔ ānc̄iinafɛfɛiŋo-i, u yaa muɔŋo-i. Uman̄ ka h̄uu-ma ku u t̄ulmba maama-na, u yaa ānc̄iinafɛfɛiŋo-i. ¹² Da ba bie uman̄ u tuɔ ceŋ t̄ulmba-i, ba sa b̄i ufaŋo-i ānc̄iinaŋo. T̄ulmba-i fuɔ baamba s̄i; u taara gbeiŋa. Fuɔ temma-i, duɔ ji da jara jo, u gbar aa yan̄ u jo ji bel u yufellen̄-wuɔŋo-i ta. ¹³ Fuɔ juɔ duɔ ji taara gbeiŋa; t̄ulmba maama ce nie aa waa kpelle u huɔŋga-na? ¹⁴⁻¹⁵ Muɔmei ānc̄iinafɛfɛiŋ muɔŋo-i. Muɔ baa mi To-i iŋ suɔ i-naa dumaa, muɔ baa mi t̄ulmba-i i bi suɔ i-naa dumei. Aa mi h̄uyāa-ma da mi ku ba maama-na. ¹⁶ T̄ulmba namba bi dii baa-mi yan̄ga nan̄ga. Mi saaya mi kā ka nyaa-ba jo baa-ba t̄uus̄ille ji ce di diei aa ānc̄iinaŋo bi waa u diei. Da mi kā, ba ka nu mi nuŋgu-i.

¹⁷ «Miŋ h̄uyāa-ma da mi ku mi t̄ulmba maama-na aa da mi sire, ku cie mi maama ta ma d̄olnu mi To-i. ¹⁸ Muɔ da mi saa sie, molo sie gb̄aa ko-mi. Ku d̄olaanu muɔmei mi p̄a mi fɛrɛ. Ku f̄oŋḡuɔ dii-mie mi da mi ku aa sire. Mi To puɔraa-mi baa ma yaa-i.»

¹⁹ Yesuŋ waan̄ mafamma-i, *Yuifubaa baa tiraa hel ba-naa honniŋ. ²⁰ Ba f̄oŋḡuɔ baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daa u yuŋgu si dii! *J̄ina dii-yuɔ! Baa na ta na nu u nelma-i.»

²¹ Ban̄ ba'a: «J̄ina duɔ waa moloŋo man̄ nuɔ-i, u sie gb̄aa piiye dumandɛ-i-na. Namaa daa j̄ina ba nolŋo gb̄aa puur moloŋ yufieŋa wei?»

Yuifubaa-ba cīnaana Yesu-i

²² Waan̄-huon̄gun̄ juo hi, *Yuifubaa baa ta ba ce *Diilodubuo *migāamaṅ-ponsaan̄gu-i *Yerusalemu-i-na. ²³ Yesu wuo kã ka tuo wuora u bīṅ *Salomō kukuruun̄gu-na.

²⁴ Yuifubaa baa kã ka cīlā-yuo aa naa yuu-yo wuo: «ṅ ka kaala ṅ nelma-i baa-ye yaku-i? Da ku Diilon̄ uṅ pāa nuṅgu-i wuo u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o maṅ u yaa nuon̄o-i, waṅ ninsoṅo-i baa-ye ke!»

²⁵ Yesu wuo cira: «Mi waan̄-ma baa-na cor tī, ṅga na saa hūu-ma. Miṅ ceṅ mamaṅ mi To yerre-na ma yaa pigāan̄ mi sīnni-i. ²⁶ ṅga naṅ'a naa sī mei tūlṅ namaa, na saa hūu mi nelma-i. ²⁷ Mi suo mi tūlmba-i. Ba nu mi nelma-i aa ta ba nyaanu-mie. ²⁸ Mi hã-ba cicēlma maṅ sa tīeṅ dede. Ba cēraa ba ku, aa molo sie gbāa hūu-ba mi wulaa. ²⁹ Mi To yaa hāa-mi baa-ba, u fōṅgūo jīenya nuomba-i hiere ba wuon̄o-i, a ce dumaan̄o-na, molo sie gbāa hūu u diei u wulaa. ³⁰ Muo baa mi To-i kuuduon̄gu yaa-i.»

³¹ Uṅ piye dumaan̄o-na, Yuifubaa baa tiraa biera tãmpēlēiṅa da ba naṅ-yo. ³² Wuo gbē-ba wuo: «Mi To cie mi ce nelfafamma boi pigāan̄-na. Miṅ cie mamaṅ, na taara na naṅ-mi ko-mi hama-i yuṅ-nu'i jebi?»

³³ Yuifubaa ba'a: «Niṅ cie nelfafamma maṅ, i saa cira i naṅ-ni mafamma maa-na; niṅ wuoran̄ ṅ bīena Diilon̄o yerre-i wuo nuo Diilon̄o nuo, ku'i cie yie i naṅ-ni ko-ni.»

³⁴ Yesu wuo: «Ma nyegāan̄ na *ānjīamma-na wuo Diilon̄o ciera: *«Namaan̄o-i naa dii ṅaa Diilon̄o.»* ³⁵ Diilon̄o-nelmaṅ vii bamaṅ, Diilon̄o ciera wuo baa dii ṅaa Diilon̄o. I sie bi gbāa maar Diilon̄o-āndaan̄gu-i. ³⁶ Uṅ hielaa muomi maṅ puor-mi mi jo hīema-na, bige-i cie da mi cira Diilon̄o-Bieṅ muo, na'a mi bīena Diilon̄o yerre? ³⁷ Da ku mi sa ce mi To maacemma, baa na hūu mi nelma-i. ³⁸ ṅga da ku mi ce ma yaa-i, hūyāan̄-maṅ. Da na fie'a na saa haa na nan̄ga mie, miṅ ceṅ mamaṅ, hūyāan̄-maṅ wuo Diilon̄o-maacemma; ku yaa na ka suo wuo mi To dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo.»

³⁹ Uṅ waan̄ mafamma-i, Yuifubaa baa tiraa sire wuo ba bel-o. Wuo kor ba wulaa.

⁴⁰ Ku huon̄gu-na, Yesu wuo bir kã *Yurdē bomborre nande-na, dii Nsāan̄ taa u *batisen̄ nuomba-i kusuon̄-nu, ka tīena da huon̄gu cēle. ⁴¹ Nuon̄ baa kūol ba-naa nyaa u huon̄-nu. Ba taa ba piye wuo: «Nsāan̄ siire, u saa ce himma dede. ṅga uṅ waan̄ mamaṅ hiere naacolṅ daayo kūṅgu-na, ninsoṅo.»

⁴² Nuomba boi hūyāa Yesu nelma-i terien̄gu fan̄gu-na.

11

Lasaar kuliṅgu-i

¹⁻² Yesu jīeṅo naṅo waa Betani-i-na ba taa ba bī-yo Lasaar. U tūobaa-ba waa ba hāi: Ba taa ba bī unan̄o-i Marti aa bī unan̄o-i Maari. Maari fan̄o yaa naa kūona natikolo-hūmma-i Itien̄o gbeini-na aa naa hurre-nie baa u yukuosīnni-i.*

Lasaar wuo ji cii jarma-na. ³ U tūobaa-ba puor ba ka waṅ baa Yesu-i wuo u jīeṅo jaṅ. ⁴ Baṅ waan̄-ma, Yesu wuo cira: «Jaṅ daama saa jo da ma ji ko Lasaar, ṅga ma juo da ma ji ce Diilon̄o-i boi baa u Bieṅo-i hiere.»

⁵ Lasaar baa u tūobaa-ba-i, ba maama taa ma dōlnu Yesu-i ma cor. ⁶ Baṅ tūonu-yuo wuo Lasaar si dii hīnni, wuo yaṅ yinni hāi cor ⁷ aa naa suo gbē u *hāalābiemba-i wuo: «I ka bir kã *Yude-i-na.»

⁸ U hāalābiemba cira: «Hāalātie, ma sī *Yuifubaa-ba taa ba taara ba naṅ-ni baa tãmpēlēiṅa ko-ni terien̄gu fan̄gu-na ke? Ku saa bi da yinni yogo aa ṅ'a i bir kã!»

⁹ Yesu wuo naṅ gbānalāan̄ daaku-i baa-ba wuo: «Ma sī lerbaa cīncieluo ba hāi dii bāan̄gu-na ke? Da ṅ ta ṅ wuo bāan̄gu-na, ṅ sa tisīṅ ṅ fere dumaa, ¹⁰ ṅga da ṅ ta ṅ wuo isuon̄gu-na, cecer maa sī, ṅ sa gbān̄ aa tisīṅ ṅ fere.»

¹¹ Uṅ waan̄ mafamma-i, wuo cira: «I jīeṅo-i Lasaar yaa kuraa duofūṅ, mi ka kã ka pīṅ-yo.»

¹² U hāalābiemba cira: «Da ku u kuraa duofūṅ, yaṅ-yo fafalmu ka da-yuo.»

* 10:34 Gbeliemaṅ-nalāan̄gu (Psaume) 82.6 * 11:1-2 Nsāa 12.3

¹³ Yesu taa u taara u waŋ Lasaar kuliingu maama yaa baa-ba dumaango-na, ŋga ba saa suɔ. Bafamba daa niɛ sɪ u waŋ duɔfũgbãŋgbãlãmmuŋ maama. ¹⁴ Baŋ'a ba saa suɔ Yesu nelma yaanŋa-i dumaango-na, wuɔ naa wuɔ waŋ-ma gbar-ma baa-ba wuɔ Lasaar jarma yaraa-yo. ¹⁵ Aa naa cira: «Uŋ'a u saa ku mi caaŋ-nu, ku dɔlaanu-miɛ cor. Ku ka kãyã-nei na haa na naŋga-i miɛ fafamma. Siireŋ i ka ne kuŋ yeŋ dii dumaa.»

¹⁶ U hãalãbiloŋo naŋo waa, ba taa ba bĩ-yo Toma, Girekibaa ba'a Didimu; ku yuŋgu yaa wuɔ pĩɛbaa. Fuɔ wuɔ gbɛ u nahãalãbiemba namba-i wuɔ: «Yaanŋ i kã, da ku ka waa kuliingu, i bi ku baa Itieŋo-i hiere.»

Yesu yaa cicɛlma tieŋo-i

¹⁷ Yesuŋ kãa ka hi, wuɔ nu wuɔ baŋ fuuriye Lasaar u yinni naa yaa waa yiingu faŋgu-na. ¹⁸ Betani-i baa *Yerusalemu-i ku saa yu kilobaa-ba sisi, ¹⁹ a ce dumaango-na, *Yuifubaa bɔi baa hilaa kã da ba ka jaal kuliingu-i.

²⁰ Martiŋ juɔ nu wuɔ Yesu jo dii, wuɔ sire tuɔ jãrã-yuɔ aa naa yaŋ Maari yaa tĩɛna dumelle-na baa niraamba-i. ²¹ Uŋ kaa hi, wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku. ²² ŋga mi suyaa miɛ niŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, da ŋ cãrã kumaŋ Diiloŋo wulaa, u ka hã-ni baa-ku.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Ŋ tũɔ ka sire.»

²⁴ Marti wuɔ cira: «Mi suyaa miɛ miwaaŋo tĩmmaŋ-yiingu-na, kuonŋ da ba ji ta ba sire, u ka sire.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Muɔmei siireŋ kuomba-i aa muɔmei cicɛlma-i. Umaŋ duɔ haa u naŋga miɛ, duɔ fiɛ ku, u ka sire. ²⁶ Aa umaŋ duɔ haa u naŋga miɛ, u cɛraa u ku; ku yuŋgu yaa wuɔ u daa cicɛlma maŋ sa tĩɛŋ dede-i. Ŋ hũyãa mafamma-i wei?»

²⁷ Marti wuɔ: «Itie, mi hũyãa-ma. Mi hũyãa-ma wuɔ *Koŋkortieŋo maŋ naa saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i. Nuɔnei Diiloŋ-Bieŋ nuɔŋo-i.»

²⁸ Martiŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ ta kũŋ. Uŋ kaa hi, wuɔ cuo bĩ Maari-i a waŋ baa-yo wuɔ: «Hãalãtieŋo juɔ; wuɔ mi ji waŋ baa-ni ŋ kã u wulaa.»

²⁹ Maariŋ nuɔ mafamma-i, wuɔ pãŋ sire baa gbaruŋgu tuɔ kã Yesu wulaa. ³⁰ Yesu wuɔ sa hi suur nelieŋ-huonŋa-na yogo, Martiŋ kãa ka da-yo terieŋgu maŋ nuɔ-i, u waa yogo kusuon-nu'i. ³¹ Yuifubaa-ba maŋ waa ta ba ce jaaluŋgu-i, baŋ juɔ da Maari tãanu hel dumaango-na, baa sire cu u huonŋ-nu wuɔ sɪ u kã tɔɛŋo cĩncorre'i nuɔ-i duɔ ka kaal. ³² Wuɔ kã ka hel Yesu terieŋgu-na. Uŋ kaa'a u ne da Yesu-i, wuɔ kã ka dũuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku.» ³³ Aa pãŋ haa u nammu-i u yuŋ-nu. Bamaŋ naa kãa baa-yo, baa bi kã ba ta ba kaal hiere.

Yesuŋ daa baŋ kaal dumaango-na, u huonŋ kaa pãŋ kũɔl. ³⁴ Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na fuuriye-yuɔ hie?»

Baa cira: «Itie, jo i ta i ka pigãan-ni baa terieŋgu-i.» ³⁵ Yesu wuɔ pãŋ doŋ tuɔ kaal. ³⁶ Yuifubaa baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Na saa da, kuloŋo maama taa ma dɔlnu-yuɔ de!» ³⁷ Banaŋ baa ta ba piiye wuɔ: «Ma sɪ u yaa puurii yironŋo yufieŋa-i ke? Bige-i cie u saa cie Lasaar baa ku?»

³⁸ Yesu huonŋaŋ ŋa naa gbuu kũɔl dumaango-na, wuɔ kã ba kã cĩncorre terieŋgu-na. Di waa tãmpɛfuonŋ-nu aa ba ce tãmpɛlle suuye di nuŋgu-i. Baŋ kaa hi, ³⁹ wuɔ cira: «Halaanŋ tãmpɛlle-i!»

Marti wuɔ cira: «Itie, u yinni naa yaa de-i uŋ fuuriye; u ka doŋ tuɔ hũŋ dii.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Marti, ma sɪ mi waanŋ-ma baa-ni miɛ da ŋ haa ŋ naŋga miɛ ŋ ka da Diiloŋ uŋ hii dumaa ke?»

⁴¹ Baa halaŋ tãmpɛlle-i. Yesu wuɔ tã u yuŋgu-i dɔrɔ aa naa cira: «Baba, niŋ nuɔ mi nuŋgu-i mi jaal-ni bɔi. ⁴² Mi suyaa miɛ ŋ sa yagar mi nuŋgu-i, ŋga bamaŋ dii mi caanŋu-na mi piiye ba yaa da ba suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi.» ⁴³ Uŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Lasaar, sire ŋ hel ŋ jo bandel!» ⁴⁴ Kuloŋ wuɔ hel jo; u gbeini fiɛnya baa u nammu-i hiere ka hel baa u yuŋgu-i. Yesu wuɔ cira: «Firiŋ-yonŋ aa na yaŋ u kã!»

Ba taara ba ko Yesu-i

(Matie 26.1-5; Marke 14.1-2; Like 22.1-2)

⁴⁵ *Yuifubaa b̄oi baa k̄aa Maari ba terien̄gu-na da ba ka jaal ba t̄uō kulīngu-i. Baṅ juo da Yesu cie nel daama-i, ba f̄ōṅḡuō baa h̄ūu u maama-i. ⁴⁶ Baṅ baa bir yaṅ aa k̄a ka t̄ūnu *Faris̄iebaa-ba-i baa uṅ cie mamaṅ. ⁴⁷ Baṅ t̄ūnu-bei dumaṅo-na, *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i baa Faris̄iebaa baa tigīiṅ *nellentaamba-i aa naa cira: «Naacolṅ daa u wuōra u ce himma b̄oi, i ka ce nie? ⁴⁸ Die bi yaṅ u cor tuō ce, nuōmba-i hiere ba ka cu u huon̄-nu. Da ṅ bi da ba cuu u huon̄-nu, *Oromēbaa-ba ka jo ji muonu i *Diilodubuō-i aa ko-ye hiere.»

⁴⁹ Unajo waa ba h̄olma-na, ba taa ba b̄i-yo Kayifu. U yaa waa *Diilojiḡantaamba yuntien̄o-i belle fande-na. Fuō wuō cira: «Na sa suō ku yaṅga-i de! ⁵⁰ Na saa suō wuō nelduōṅ duō ku a kor nelle-i hiere ku b̄oyaa nelle da di muonu wei?»

⁵¹ Kayifuṅ waṅ nelma maṅ daama-i fuō maawamma s̄i. Uṅ waa Diilojiḡantaamba yuntien̄o-i belle fande-na dumaṅo-na, Diilon̄o yaa diyaa-ma u nuṅgu-na, wuō Yesu yaa saaya u ku Yuifubaa-ba maama-na ⁵² aa bi ku tigīiṅ Diilon̄-bis̄almba maṅ dii h̄ien̄gu-na a ce-ba kuuduōṅgu. ⁵³ Yinduōṅgu faṅgu-na, Yuifu ba yuntaṅ baa yiera-mei wuō fuō ba ko Yesu-i. ⁵⁴ Baṅ puu mafamma-i, Yesu wuō yaṅ-ba aa tuō fuo u hel. Duō hel u sa yaṅ ba da-yo. Ku huon̄gu-na, wuō ji ta baa u *h̄aalābiemba-i ka t̄iena nelle nande-na ba b̄i-de Efiramu, di saa maa baa h̄iekuraṅgu-i.

⁵⁵ *K̄ors̄inni t̄immaṅ-ponsaṅguṅ juo pie, *Yuifubaa baa jānu ba-naa da b̄amb̄āale *Yerusalemu-i-na da ba tigīiṅ ba fere a saa baa ba Diilon̄-h̄umelle-i aa ponsaṅgu suō da ku hi. ⁵⁶ Nuōmbaṅ juo dumaṅo-na, baa ta ba taara Yesu-i Diilodubuō dumelle huōṅga-na, ba sa da-yo ba da-yo. Baa ta ba piye wuō: «Na yuu ba'a naacolṅ daayo ka jo ponsaṅ daaku-na wei?» ⁵⁷ A ne da Diilojiḡantaamba yuntaamba-i baa Faris̄iebaa-ba naa waṅ baa nuōmba-i wuō umaṅ duō suō uṅ yerṅ kusuōṅ-nu, kutien̄o piḡaṅ-ba baa-yo ba ka bel-o.

12

Maari k̄ūōna natikolo-h̄umma Yesu gbeini-na

(Matie 26.6-13; Marke 14.3-9)

¹ *K̄ors̄inni t̄immaṅ-ponsaṅguṅ juo t̄ie yinni niediei aa da ku hi, Yesu wuō k̄a Lasarbaa-ba wulaa dii Betani-i-na. Lasar faṅo yaa naa kuu aa Yesu wuō sire-yuō. ² Uṅ k̄a, baa haa bituon̄gu u yerreṅ. Marti yaa cie niiwuoni-i aa bie h̄a-ba. Lasar waa baa-ba tuō wuō. ³ Maari wuō bie natikolo naṅo-i litiri boluon̄gu, a k̄ūnna Yesu gbeini-na aa ce u yukuōs̄inni-i hurre-nie. Natikolo faṅo-i baa cie-yo baa *naar-yōmma ma kula. U sulu waa kpelle. Wuō sire nyaayā d̄ūngu-i. ⁴ Yesu *h̄aalābilon̄o maṅ ba naṅ b̄iṅ-yon̄ *Yuda-Isikaro-i, umaṅ juo hel Yesu huon̄gu-na, wuō cira: ⁵ «Natikolo daayo naa gb̄aa da *deniebaa nuōs̄ūō komuōṅa ndii. Bige-i cie u saa yaṅ i suor-o a h̄a s̄ūntaamba baa gbeina faṅa-i?» ⁶ Ku saa ce ṅaa s̄ūntaamba hujarre waa-yuō ku'i cie u tuō waṅ mafamma-i de! U taa u waṅ-ma baa u huōya-maama. U yaa taa u tiera ba gbeina-i, a ne da u taa u cuo; a ce dumaṅo-na u taa u dii u naṅga-i yei.

⁷ Uṅ waṅ mafamma-i, Yesu wuō cira: «Yuda, yaṅ cieṅo fiisa! U k̄ūōna natikolo daayo-i mie tuō cie mi kulīngu yaa-i. ⁸ S̄ūntaamba dii baa-na b̄aṅgu-i baa isuōṅgu-i, ṅga muōmi sie t̄iena baa-na gbula.»

Nuōmba gbagbarra Yesu huon̄-nu

⁹ *Yuifubaa-baṅ juo nu wuō Yesu juo dii Betani-i-na, baa sire kaal ba-naa k̄a da ba ka ne-yo aa bi ne Lasar. ¹⁰ *Diilojiḡantaamba yuntaṅ baa sire wuō ba ko Lasar ¹¹ wuō u sirem̄ma cie Yuifubaa b̄oi nanna ba b̄īncuōṅ-h̄umelle-i aa h̄ūu Yesu maama-i.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Like 19.28-40)

¹² Ku cuo kaala-i-na, nelp̄ṅgu maṅ naa juo *Yerusalemu-i-na da ba ji ce *k̄ors̄inni t̄immaṅ-ponsaṅgu-i, baa nu-ma hiere ka saa wuō Yesu jo dii. ¹³ Baa sire kar nampurni ta ba k̄a da ba ka j̄arā-yuō. Ba taa ba h̄al wuō:

«Diiloŋo temma si dii!

Itiej uŋ saaj umaŋ jo, Diilo baa-yo!

Diilo baa *Isirahel-baamba nellentieno-i!»*

¹⁴ Yesuŋ joŋ hūmelle-na, wuɔ ji da kakūmuɔ naŋo-i, wuɔ bel-o nyugūŋ. Ma bi nyegāaŋ dumei Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

¹⁵ «*Sinyɔtaaŋ namaa, baa na tie holle.

Nieŋ, na nellentieno'i juoŋ daayo na wulaa.

U nyugāaŋ tīena kakūmbiloŋ-na.»†

¹⁶ Nel daamaŋ taa ma ce huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u *hāalābiemba saa naa suɔ ma yaaŋga-i. Yesuŋ juɔ nyugūŋ kā dɔrɔ-i-na, maa suɔ tīenu-bei wuɔ *Diilopɔpuɔrbiemaŋ waaj mamaŋ u kūŋgu-na, ma yaa taa ma ce-yuɔ dumaŋo-na.

¹⁷ Bamaŋ waa hiere da uŋ siire Lasaar dumaa, baa ta ba waŋ-ma baa nuɔmba-i.

¹⁸ Nuɔmbaŋ nuɔ gberɛ daayo maama-i, baa kūɔl ba-naa ta ba jo u wulaa. ¹⁹ *Farišiebaa baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ma sī na daa ke? Nuɔmba-i hiere baa dii u huɔŋ-nu; ma maaraa-na na gbāa ce bīŋkūŋgu!»

Yesu waŋ u kuliŋgu maama

²⁰ Bamaŋ naa juɔ *Yerusalemu-i-na da ba ji jaal Diiloŋo-i ponsaŋgu-na, Girekibaa-ba bi waa-bei. ²¹ Baa kā ka ta ba piiye baa Filipu-i wuɔ: «I taara die piiye baa Yesu-i.» Filipu waa Yesu *hāalābiloŋo. U taa u hel Betisada dii *Galile mara nuɔ. ²² Filipu wuɔ kā ka tūnu Āndere. Baa sire ba hāi-i-na ka hi Yesu-i baa-ma. ²³ Yesu wuɔ cira: «*Moloŋ-Bieŋo uŋ ka da yerre huɔŋgu maŋ nuɔ-i, ku yaa hii daaku-i.» ²⁴ Aa naa cira: «Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da dībelle saa suur hīema-na a hɔr, di bi tīe di diei yaa-i; ŋga da di suur hīema-na a hɔr, ŋ da di diyaa bieŋa bɔi. ²⁵ Umaŋ duɔ tuɔ dɔl u ferɛ, kutieno ka kɔsuɔŋ u ferɛ; ŋga umaŋ duɔ hiel u naŋga u ferɛŋ nuɔ miwaaŋ daayo-na, kutieno ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ²⁶ Umaŋ duɔ tuɔ taara duɔ ce mi cāarāŋo, kutieno saaya u tuɔ nyaanu-mie. Muɔ da mi waa kusuɔŋ-nu, mi cāarāŋo ka bi waa kusuɔŋ-nu'i. Mi To ka ce mi cāarāŋo ce bɔi.

²⁷ «Miŋ yeŋ terienŋu maŋ nuɔ-i fiefie-i-na, mi huɔŋga si dii huɔŋga. Mi sa suɔ miŋ ka waŋ mamaŋ baa mi To-i. Mi juɔ yaahuolo daayo maama yaa nuɔ-i, mi sie bi sie cira u kor-mi yuɔ.» ²⁸ Aa naa cira: «Baba, ce ŋ yerre ce bɔi!» Uŋ waaj mafamma-i, baa nu molo piiye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi cie mi yerre ce bɔi tī, mi ka tiraa ce di ce bɔi.» ²⁹ Bamaŋ waa nu moloŋ daa uŋ piiye, baa ta ba piiye wuɔ: «Diiloŋo'i naaraa!» Banaŋ ba'a: «*Dɔrɔpuɔrbieloŋo'i piiye baa-yo!»

³⁰ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Moloŋ daa u saa piiye meɪ maa-na, u piiye namaa maa-na. ³¹ Fiefie yaa Diiloŋo ka pigāaŋ nelbiliemba-i u jāyāmma-i. Kuŋ hii terienŋu maŋ fiefie-i, Diiloŋo ka donya miwaaŋ daayo tieno-i‡. ³² Aa da ba ji haa-mi dɔrɔ, mi ka fa nelbiliemba-i hiere pie-ba mi caaŋ-nu.»

³³ Yesu waaj nel daama-i a pigāaŋ uŋ ka ku kuliŋgu maŋ. ³⁴ Nuɔŋ baa cira: «*Ānjīnamma ciera wuɔ Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saaj *Koŋkortieno maŋ, u sa ku dede. Ma da nie naŋ'a Moloŋ-Bieŋo gbīe ba haa-yo dɔrɔ? Ma diei ma hāi Moloŋ-Bieŋo yaa hai moloŋo-i?»

³⁵ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fitīnuɔ dii baa-na yogo, ŋga u sie cɔ. Terienŋu faŋgu-na, wuɔsaŋgu maŋ dii na gbeini-na, siireŋ na ce-ku, ku yaa na ka hi baa cecerma-i. Na saa da, da ŋ ta ŋ wuɔ kukulma-na ŋ sa suɔ niŋ kāŋ kusuɔŋ-nu. ³⁶ Da na ta na taara na waa cecerma-na, fitīnuɔŋ yeŋ baa-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, haaj na naŋga yuɔ huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i.»

Yesuŋ waaj mafamma-i, wuɔ hel ba hɔlma-na ka fuo.

Yuifubaa-ba saa hūu Yesu nelma-i

* 12:13 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 25.26 † 12:15 Sakari (Zacharie) 9.9 ‡ 12:31 Miwaaŋ daayo tieno yaa *Sitāni-i.

³⁷ Yesuŋ fie ce gberε-weima bɔi *Yuifubaa-ba yufelle-na, molo saa hũu u nelma-i.

³⁸ Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayiŋ waŋ mamaŋ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi ciεra wuɔ:

«Itie, ŋ daa hai moloŋo-i hũyãa i nelma-i?

ŋ pigãaŋ hai moloŋo-i wuɔ ŋ hii?»[§]

³⁹ Kumaŋ ciε ba siε gbãa hũu-ma, Isayi bi waanŋ-ma. U ciεra wuɔ: «Diilonŋo ciεra:

⁴⁰ «Mi ciε-ba yiriemba,

a ce ba baa ta ba da baa ba yufieŋa-i.

Mi guɔlaa ba añjoguɔma-i,

a ce ba baa ta ba suɔ nelma yaanŋa-i.

Ku'i ciε ba siε gbãa hũu mi nelma-i aa jo mi ji sire-bei ba jarma-na.»*

⁴¹ Isayi naa fara da Yesu bɔbɔima-i ku'i ciε u piye nel daama-i. U waanŋ Yesu maama'i dumaanŋo-na.

⁴² *Yuifu ba yuntaamba famba ferε-i, ba fɔŋgũɔ baa hũyãa Yesu nelma-i, ŋga baa kãalã *Farisĩebaa-ba-i wuɔ da ba waŋ-ma, ba ka nyaa-ba *Diilonelhãalãdũŋgu-na. ⁴³ Bafamba wulaa, bɔlbɔl nelbiliemba dɔl-ba aa Diilonŋo bigãaŋ-ba.

Yesu jommaŋ-yiŋgu-i

⁴⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tuɔ piye baa nuɔmba-i da gbagaga wuɔ: «Umaŋ duɔ hũu mi nelma-i, kutieŋo saa hũu mei nelma, u hũyãa umaŋ puɔraa-mi u nelma. ⁴⁵ Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa umaŋ puɔraa-mi. ⁴⁶ Muɔmi dii ŋaa fitĩnuɔ. Mi juɔ hĩεma-na miε umaŋ duɔ hũu mi maama-i, kutieŋo baa tĩε kukulma-na. ⁴⁷ Mi saa jo da mi ji gãŋ baa nelbiliemba-i, mi juɔ da mi ji kor-ba; a ce dumaanŋo-na, umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa yagar ma hũmelle wuɔsaanŋu-i, mei sa gãŋ baa-yo. ⁴⁸ Umaŋ duɔ cĩina-miε baa mi nelma-i hiere, kutieŋo daa muotieŋo u ferεŋ nuɔ tĩ. Miŋ waanŋ nelma maŋ baa-yo, ma'i ka gãŋ baa-yo miwaanŋo tĩmmaŋ-yiŋgu-na. ⁴⁹ Hama-i nuɔ-i? Mi sa waŋ mei kusũŋ-maama. Mi To yaa puɔraa-mi, aa miŋ gbĩε mi waŋ mamaŋ hiere, u pigãaŋ-mi baa-ma u ferε. ⁵⁰ Aa mi suyaa miε uŋ waanŋ mamaŋ baa-mi, ma yaa diyaanŋ nelieŋ nuɔŋo-i cicĩlmaŋ-hũmelle-na. A ce dumaanŋo-na uŋ waanŋ-ma baa-mi dumaa, mi bi waŋ-ma dumei.»

13

Yesu saaraaya u hãalãbiemba gbeini-i

¹ *Kɔrsĩni tĩmmaŋ-ponsaanŋu waa ŋaa bisĩŋ ku temma. Nyunŋo ku temma-i, Yesu wuɔ suɔ wuɔ u tammanŋ-huonŋu hii tĩ duɔ kã Tuonŋo wulaa. Bamaŋ waa baa-yo hĩεma-na, ba maama taa ma dɔlɔnu-yuɔ. U dɔlaa-ba a ji hi u tamma. ² Ku isuonŋu-na, baa tĩεna ta ba wuɔ niiwuoni-i. A ne da huonŋu fanŋu-na, *Sitãni naa dii-ma tĩ *Yuda huonŋa-na wuɔ u hel Yesu huonŋu-na. Yuda to yaa Simɔ-Isikaro-i. ³ ŋga Yesu wuɔ suyaa wuɔ fuɔ ferε hilaa Diilonŋ-terieŋ-nu jo, aa u ka bir kã u wulaa. Aa tiraa suɔ wuɔ u To birii weima-i hiere hã-yo. ⁴ Wuɔ sire jukalaanŋu-na a hiel u jonŋoruo-i aa biε kompaŋga nanŋa pẽyẽ u negelle-i. ⁵ Uŋ ciε mafamma-i, wuɔ biε bĩŋkũŋgu a dii hũmma tuɔ saara u *hãalãbiemba gbeini-i aa tuɔ hurre-niε baa kompaŋga maŋ u negelle-na. ⁶ Uŋ kaa hi Simɔ-Pier, Simɔ-Pier wuɔ gbẽ-yo wuɔ: «Itie, nanŋ siε gbãa saara mei gbeini-i.»

⁷ Yesu wuɔ: «Pier, miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i ŋ siε gbãa suɔ ku yunŋu-i nyunŋo-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu ŋ ka suɔ-ku.»

⁸ Pier wuɔ: «Mi siε siε aa yaŋ nuɔ ŋ saara mi gbeini-i!»

Yesu wuɔ: «Da ŋ saa yaŋ mi saara-niε, ŋ suɔ kerre ŋ nunŋu sɪ baa-mi weima-na!»

⁹ Simɔ-Pier wuɔ: «Da ma waa dumaanŋo-na, saara-niε aa ŋ saara baa mi nammu-i baa mi yunŋu-i hiere.»

¹⁰ Yesu wuɔ: «Umaŋ duɔ ce hũmma-i u ne welewele hiere, u kuonŋ, u saara u ferε ce niε? Mi saa yagar-ma u gbeini. Namaa na kuonŋ, ŋga na hieronŋo sɪ.» ¹¹ Uu naa suɔ umaŋ ka hel u huonŋu-na ku'i ciε wuɔ ba saa koŋ hiere.

§ 12:38 Isayi (Ésaïe) 53.1 * 12:40 Isayi (Ésaïe) 6.10

¹² Uŋ juɔ saara ba gbeini-i tĩ, wuɔ biɛ u jonɔro-*i* dii, aa kã ka tĩɛna u muntĩɛnammu-na aa cira: «Miŋ ciɛ kumaŋ nɛi daaku-*i*, na suyaa ku yuŋgu-*i* wei? ¹³ Da na ce na ta na bĩ-mi wuɔ: «Hãalãtie.» Kunie na'a: «Itie.» Ma dɔlaa-na; na saa kar coima. ¹⁴ Muɔmi maŋ na Tieŋ muɔ baa na hãalãtieŋ muɔ, da mi saara na gbeini-*i*, namaa na saaya na bi ta na saara na-naa gbeini. ¹⁵ Mi pigãaŋ-na nelma'i. Taa na ce ku yaa-*i* na hɔlma-na. ¹⁶ Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-*i* baa-na: Maacembiloŋo sa maar u yuntieŋo-*i*, aa pɔpuɔrbiloŋo sa maar umaŋ puɔraa-yo. ¹⁷ Da kuɔ na saa naa suɔ-ma, fiefie-*i*-na na suyaa-ma. Da na wuɔ ma hũmelle-*i*, na yunni dɔlaa.

¹⁸ «Da na da mi piiye dɛ-*i*-na, mi sa gbɛ na hieroŋo. Mi suɔ miŋ fiɛlaa bamaŋ. Ŋga mamaŋ nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na, ma gbɛ ma ce. Ma nyegãaŋ wuɔ: «Umaŋ taa u wuɔ baa-mi kaladuɔŋgu-na, u birii tuɔ gãŋ baa-mi.»*

¹⁹ Mi ka wuɔya waŋ-ma baa-na aa ma suɔ da ma ce; ku yaa da ma ji ce, na ka hũu-ma wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-*i*. ²⁰ Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-*i* baa-na: Umaŋ duɔ bel mi pɔpuɔrbiloŋo-*i* fafamma, kutieŋo bilaa muɔmɛi; aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-*i* fafamma, u bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

*Yesu firiiye Yuda-*i**

²¹ Yesuŋ waaŋ mafamma-*i*, u huɔŋga pãŋ kũɔl. Wuɔ cira: «Mi sie fuo-ma nɛi: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔŋ-nu.»

²² *Hãalãbieŋ baa bir ta ba ne ba-naa aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U gbɛ hai?» ²³ Hãalãbiloŋo maŋ maama-*i* taa ma dɔlnu Yesu-*i* ma yaŋ, u waa tĩɛna u caaŋgu-na. ²⁴ Simɔ-Pier wuɔ piiye baa-yo baa u naŋga, wuɔ u yuu-yo u gbɛ hai? ²⁵ Hãalãbiloŋo wuɔ miɛl cira: «Itie, ŋ gbɛ hai moloŋo-*i*?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da mi nafiiye *buruo-*i* hã umaŋ, u yaa-*i*.» Aa naa bũl buruo-*i* a nafiiye hã *Yuda-Isikaro. ²⁷ Yudaŋ hũyãa buruo-*i*, *Sitãni wuɔ pãŋ sire-yuɔ. Yesu wuɔ cira: «Yuda, sire ŋ ce niŋ saaya ŋ ce mamaŋ, baa sɛɛ baa-ma!» ²⁸ Bamaŋ waa hiere juwuoterieŋgu-na ba saa suɔ u nelma yaaŋga-*i*. ²⁹ Yudaŋ taa u tiera ba gbeinɔ-*i*, banamba da nie sĩ Yesu taara u ka sãa baŋ saaya ba ce ponsaaŋgu-*i* baa nimaŋ, sisɔ wuɔ u ka hã sũntaamba-*i* bĩŋkũŋgu. ³⁰ Yudaŋ hũyãa buruo-*i* dumaŋo-na, wuɔ pãŋ sire hel. Ku waa isuŋgu.

Taa na dɔl na-naa

³¹ *Yudaŋ hilaa, Yesu wuɔ cira: «Fiefie-*i*-na, nuɔmba daa *Moloŋ-Bieŋo bɔbɔima-*i* baa Diiloŋo maama-*i* Moloŋ-Bieŋo-na. ³² [Uŋ ciɛ ba da Diiloŋo bɔbɔima-*i* yuɔ,] ku sie vaaya, Diiloŋo ka bi ce ba da Moloŋ-Bieŋo maama-*i* fuɔ-*i*-na.» ³³ Aa naa cira: «Mi jẽnaaŋ namaa, mi yinni saa tiraa tĩɛ bɔi na hɔlma-na. Na ka taara-mie na sie da-mi. Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa *Yuifubaa-ba-*i*, mi waŋ-ma baa namɛi fiefie-*i*-na: «Miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbãa kã.» ³⁴ Mi ka hã-na nelfɛlemma aa suɔ ta. Nelfɛlemma famma yaa daama: Taa na dɔl na-naa. Muɔ miŋ dɔlaa-na dumaa, taa na dɔl na-naa dumɛi. ³⁵ Da na ta na dɔl na-naa, nuɔmba ka suɔ ku yaa nuɔ-*i* wuɔ meɪ baŋ namaa.»

³⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, ŋ kã hie?»

Yesu wuɔ cira: «Pier, miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, ŋ sie gbãa kã baa-mi fiefie-*i*-na, ŋga ŋ ka ta ŋ jo huɔŋ-nu.»

³⁷ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, bige-*i* dii fiefie-*i*-na aa ŋ'a mi sie gbãa kã baa-ni? Da mi fie'a mi ka ku naŋ maama-na, wei-ma sĩ.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Ŋ ka sie ku meɪ maama-na ninsoŋo wei? Ne! Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-*i* baa-ni: Kɔhɔldiɛlãŋo sie hi bu, ŋ ka cĩna-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

14

*Da ŋ da Yesu-*i* ŋ daa Diiloŋo yaa-*i**

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ na hɔmmu cu. Yaaŋ aa na haa na naŋga-*i* Diiloŋo-na baa muɔmi-na. ² Muntĩɛnammu bɔi dii mi To dumelle-na. Kuɔ muntĩɛnammu

* 13:18 Gbɛliɛmaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 41.10

saa naa waa, mii naa waa hie wuɔ mi ka tigiij muntienammu cie-na? ³ Da mi kã ka tigiij na muntienammu-i tĩ, mi ka bir ji biɛ-na na ka tĩena mi caaŋ-nu.» ⁴ Aa naa cira: «Miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu na sa bi yaŋ ku hũmelle-i suɔma.»

⁵ Toma wuɔ cira: «Itie, i sa suɔ niŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, i ce nie gbãa suɔ ku hũmelle-i?»

⁶ Yesu wuɔ: «Muɔmei hũmelle-i, muɔmei ninsoŋo-i aa muɔmei cicɛlma-i. Molo sie gbãa kã mi To wulaa ni kutieŋo saa cor baa muɔ. ⁷ Da na suɔ muɔŋo-i, na ka suɔ mi To-i. Ŋga fiefie-i-na, na suyaa-yo aa na daa-yo.»

⁸ Filipu wuɔ cira: «Itie, da ŋ pigãaŋ-ye ŋ To-i i sie tiraa yuu-ni baa weima.»

⁹ Yesu wuɔ: «Filipu, mi bãaŋgu cuɔ baa-na, aa naŋ waa yogo naŋ sa suɔ-mi! Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa mi To yaa-i; ku ce nie ŋ'a mi pigãaŋ-na mi To-i? ¹⁰ Ŋ saa hũu-ma wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i wei? Miŋ waŋ nelma maŋ baa-na, mei huɔya-maama sĩ. Inŋ yeŋ kuuduɔŋgu baa mi To-i, u'i cieŋ u fereŋ maacemma. ¹¹ Da mi cira muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, na saaya na hũu-ma wuɔ ninsoŋo. Da kuɔ coima, na sa ne miŋ ceŋ mamaŋ wei? ¹² Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na, miŋ ceŋ mamaŋ daama-i, umaŋ duɔ haa u naŋga miɛ, u gbãa ce ma temma. Aa ji da miŋ kãŋ mi To wulaa de-i-na, kutieŋo gbãa ce mamaŋ maaraa daama-i yere. ¹³ Da na cãrã biŋkũŋgu biŋkũŋgu, aa bĩ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na a ce mi To ce bɔi. ¹⁴ Da na cãrã kumaŋ aa bĩ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na.»

Yesu waŋ u hortieŋo maama

¹⁵ «Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, na ka vaa na fere ta na ce miŋ waŋ mamaŋ baa-na. ¹⁶ Mi ka waŋ baa mi To-i u hã-na kakãyãtieŋo u ji tie baa-na gbula. ¹⁷ Kakãyãtieŋo faŋo yaa *Diilorŋ-Yalle-i; di yaa ninsontieŋo-i. Nelbiliemba sa da-yo, ba sa bi suɔ-yo, a ce dumaano-na u sie gbãa jo ba wulaa. Ŋga uŋ yeŋ baa namaano-i, na suɔ-yo aa u ka tie baa-na gbula. ¹⁸ Mi sie ta aa yaŋ-na yombĩŋ namaa; mi ka bir jo. ¹⁹ Cɛlle, nuɔmba sie tiraa ta ba da-mi, ŋga namaano-i, na ka ta na da-mi. Mi ka tie gbula aa namaa na ka tie gbula. ²⁰ Ku yiij da ku hi, na ka suɔ wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, aa namaa baa muɔŋo-i kuuduɔŋgu bi yaa-i. ²¹ Umaŋ duɔ bella mi nelma-i aa tuɔ ce-ma, mi maama dɔlnu u yaa-i. A ne da mi maamaŋ dɔlnuŋ umaŋ, kutieŋo maama ka dɔlnu mi To-i aa bi dɔlnu mei fere-i, aa mi ka pigãaŋ kutieŋo-i mi fere.»

²² *Yuda naŋo waa a naara *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ cira: «Itie, bige-i cie ŋ'a ŋ ka yaŋ nuɔmba namba-i aa pigãaŋ miemei baa ŋ fere?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Mi maama da ma ta ma dɔlnu umaŋ, u ka tuɔ ce miŋ waŋ mamaŋ. Duɔ tuɔ ce-ma, u maama ka dɔlnu mi To-i. Aa u maŋ da ma dɔlnu mi To-i, i ka jo ji har kutieŋo-na. ²⁴ Mi maŋ da ma'a ma sa dɔlnu umaŋ, u sa ce miŋ waŋ mamaŋ. A ne da miŋ waŋ mamaŋ baa-na, mei kusũŋ-maama sĩ, mi To maama. U yaa puɔraa-mi. ²⁵ Mii dii baa-na yogo aa waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁶ Mi To ka saŋ Diilorŋ-Yalle jo mei yerreŋ. Di ka kãyã-nei. Di ka jo ji waŋ ma yaŋga-i baa-na hiere aa miŋ waŋ mamaŋ cor hiere, di ka ce ma tieŋu-nei. ²⁷ Mi fẽ na hɔmmu-i, aa mi fẽ-mu mei fẽmma. Mi sa fẽ-mu ŋaa nelbiliembaŋ fẽŋ ba-naa hɔmmu dumaa. Baa na yaŋ na hɔmmu cu, baa na bi yaŋ korma ta ma da-na. ²⁸ Ma sĩ mi waŋ-ma baa-na miɛ: «Mi ka ta ŋga mi ka bir jo ke?» Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, miŋ kãŋ mi To wulaa, ku saaya ku dɔlnu-nei. Hama-i nuɔ-i? Mi To maaraa muɔŋo-i. ²⁹ Mi waliɛya waŋ nel daama-i baa-na ku yaa da ma ji ta ma ce na ka suɔ wuɔ mi waŋ ninsoŋo. ³⁰ Mi waŋ daayo tieŋo* jo dii mi huɔŋ-nu; a ce dumaano-na, mi sie tiraa da piiye bɔi baa-na. Ŋga u sie gbãa ce biŋkũŋgu miɛ. ³¹ Nelbiliemba saaya ba suɔ wuɔ mi To maama dɔlnu-miɛ, aa tiraa suɔ wuɔ mi Toŋ'a mi ce mamaŋ, mi ce ma yaa-i ku'i cie *Bigãarãŋo tuɔ jo. Siireŋ i halaŋ bande-i-na!»

15

Yesu dii ŋaa eresẽ-tibiij-kerre

¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ji naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Muɔmei *eresẽ-tibiij-kerre-i aa mi To yaa ku tieŋo-i. ² Mi negemmu maŋ sa maŋ hiere,

* 14:30 Mi waŋ daayo tieŋo yaa *Sitãni-i.

u ka kar-mu nanna aa mumaŋ maan, u ka jūrā-muɔ a ce mu migāan ta mu maŋ fafamma. ³ Miŋ waan nelma maŋ baa-na, ma migāan-na tī. ⁴ Nyaarāan-miɛ ŋaa muɔ miŋ nyaarāan-ɲei dumaa. Na suyaa wuɔ negenŋa maŋ da ka saa nyaar ka nyu-i-na ka sie gbāa maŋ dɛ! Kuuduŋgu yaa baa namaanŋo-i: Da na saa nyaar muɔmi-na, na sie gbāa ce bīŋkūfafaanŋu.

⁵ «Muɔmei tibiinŋu-i, aa namei ku negemmu-i. Muɔ da miɛ mii si dii, na sie gbāa ce bīŋkūŋgu. Uman duɔ nyaar-miɛ aa muɔmi bi nyaar-yuɔ, kutieŋo gbāa ce weima boi. ⁶ Uman duɔ saa nyaar-miɛ, ba būul kutieŋo-i ka nanna puona ŋaa da ba jā negenŋa-i baŋ būul-kaŋ ka nanna dumaa ka kuol ba biɛ-ka dii-ka dāamu-na caa-ka. ⁷ ŋga da na nyaar-miɛ, aa mi nelma waa na hōmmu-na, da na ta na taara kumaŋ, na cārā-kuɔ, na ka da-ku. ⁸ Da na ta na ce maacenfafamma na hā Diiloŋo-i, aa cu mi huon-nu, ku yaa cieŋ mi To ce boi. ⁹ Mi Toŋ dɔlaa-mi dumaa, muɔmi bi dɔlaa namaanŋo-i dumei. Tīyāan mi caan-nu mi ta mi ce baa-na. ¹⁰ Miŋ waan mamaŋ baa-na, da na ta na ce-ma, na maama ka ta ma dɔlnu-miɛ ŋaa muɔ miŋ ceŋ mi To maama-i mi maama ta ma dɔlnu-yuɔ dumaa.»

Yesu hāalābiemba birii u jēnaamba

¹¹ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Mi taara na hōmmu fē da yogogo mei kaanŋa temma-i ku'i cie mi ta mi waŋ nel daama-i baa-na. ¹² Mi nelma yaa daama: Taa na dɔl na-naa ŋaa muɔmiŋ dɔlaa-na dumaa. ¹³ Neliɛŋ nuɔ da ŋ hūu-ma ku ŋ jēnaamba maama-na, nelnyul hamu-i dii ji maar mufammu-i? ¹⁴ Miŋ waan mamaŋ baa-na, da na ce-ma, na ka ce mi jēnaan namaa. ¹⁵ Mi sa tiraa mi bī-na maacembieŋ namaa, mi bī-na mi jēnaan namaa. Hama-i nuɔ-i? Maacembiloŋo sa suɔ u yuntieŋo kusūŋgu-i. A ne da namaanŋo-i, mi Toŋ waan mamaŋ baa-mi hiere, mi waan-ma baa-na. Terieŋgu fanŋu-na, mi sie gbāa bī-na mi maacembieŋ namaa. ¹⁶ Ku saa ce ŋaa namei fiela muɔ, muɔmei fiela namaa aa puor-na wuɔ na ka ce maacenfafamma aa na yaŋ na maacemma da belle, ku yaa da na cārā bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu mi To wulaa aa bī mi yerre-i u ka hā-na baa-ku. ¹⁷ ŋga miŋ taaran kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: Taa na dɔl na-naa.»

Nelbiliemba bigāan Diiloŋo-i

¹⁸ «Da na da nelbiliemba bigāan-na, na saaya na suɔ wuɔ ba bigāan muɔmei igēna. ¹⁹ Kuɔ na waa baa-ba, baa naa dɔl-na wuɔ bafamba baan namaa. ŋga mi fiela namaanŋo-i hiel-na ba hɔlma-na; bafamba baan namaa sī, ku'i cie ba bigāan-na. ²⁰ Yaan mi nel daama ta ma tīenu-ɲei: «Maacembiloŋo sa maar u yuntieŋo-i.»* Da ba huol mi yaan-na, ba ka bi huol namaa na yaan-na. Da ba nu mi nuŋgu-i, ba ka bi nu namaa kūŋgu-i. ²¹ Ba ka ce mafamma-i mei maa-na. Baŋ'a ba saa suɔ uman puɔraa-mi, ku'i cie. ²² Kuɔ mi saa naa jo ji piiye baa-ba, molo naa saa cāl-ba. ŋga dɛ-i-na, ba sie gbāa da āntāalamma.»

²³ «Uman duɔ bigāan muɔŋo-i, kutieŋo bi bigāan mi To-i. ²⁴ Miŋ cie himma maŋ ba daa-ma. Aa ba suyaa wuɔ molo sie gbāa ce ma temma. Kuɔ ba saa naa da-ma, molo naa saa cāl-ba. ŋga ba daa-ma aa cor ta ba bigāan-mi baa mi To-i hiere. ²⁵ Na saa da! Mamaŋ nyegāan ba *ānjīnamma-na, ma'i saa ce daama-i wei? Ma nyegāan wuɔ: «Ba bigāan-mi gbāŋgbāŋ.»†

²⁶ «Mi To uŋ ka hā-mi kakāyātieŋo maŋ mi saan-yo hā-na, u yaa ninsontieŋo-i. Duɔ jo, u ka piiye mi maama-i tūnu nuɔmba-i. ²⁷ Aa namaa fere-i, iŋ waa baa i-naa dii ku domma-na, na ka bi ce mi siertaan namaa.

16

Diiloŋ-Yalleŋ ka jo ji ce mamaŋ

¹ «Mi sa taara ku ji nuɔl-na Diiloŋ-hūmelle-na ku'i cie mi ta mi waŋ daama-i hiere baa-na. ² Ba ka nyaa-na *Diilonelhāalādūnni-na. Aa yiŋgu dii baa yiŋgu, bamaŋ ji taa ba ko-na, ba ka da niɛ sī ba cāa Diiloŋo'i dumaanŋo-na. ³ Baŋ'a ba saa suɔ mi To-i baa mei fere-i hiere, ku'i ka dii-ba mafamma cemma-na. ⁴ Kumaŋ cie mi wuɔya ta mi waŋ-ma baa-na, mi taara da ma ji ta ma ce, na suɔ wuɔ mi waan-ma baa-na cor tī. Mii naa waa

* 15:20 Niɛŋ Matie 10.24; Nsāa 13.16. † 15:25 Gbeliemān-ɲeini (Psaumes) 35.19; 69.5

na caaŋ-nu ku'i ciɛ mi saa waŋ-ma baa-na dii ku domma-na. ⁵ Dɛ-i-na, mi ta da mi kã umaŋ puɔraa-mi u wulaa, aa molo saa da duɔ yuu-mi wuɔ: «Ŋ kã hie?» ⁶ Mi suyaa mie miŋ waŋ mamaŋ baa-na daama-i, ma'i saa dɔlɔnu-nei. ⁷ A ne da mi waŋ ninsoŋo yaa baa-na. Da mi ta, ku ka kãyã-nei. Na saa da, da mi saa ta, kakãyãtiɛŋo siɛ gbãa jo. Fuɔ mi kã ka hi aa saŋ-yo hã-na. ⁸ Duɔ jo, u ka pigãaŋ nelbiliemba-i wuɔ ba piɛra ãmbabalma kũŋgu-na, ba piɛra viisĩni kũŋgu-na aa pira Diiloŋ-berru kũŋgu-na. ⁹ Baŋ'a ba saa hũu mei nelma-i, ku'i pigãaŋ ãmbabalma-i. ¹⁰ Aa miŋ kãŋ mi To wulaa, na siɛ tiraa da-mi, ku'i pigãaŋ viisĩni-i. ¹¹ Aa miwaan daayo tieŋo* yuŋ-maamaŋ fiɛlaanu tĩ, ku'i pigãaŋ Diiloŋ-berru-i.

¹² «Nelma bɔi dii yogo mi da mi waŋ-ma baa-na, ŋga da mi waŋ-ma baa-na fiɛfiɛ-i-na, ma ka muliɛŋ-na. ¹³ *Diiloŋ-Yalle da di ji jo, di yaa ninsoŋo tieŋo-i, di ka kaala ninsoŋ-belle-i baa-na. Di sa ji waŋ difande kusũŋ-maama. Diŋ nuɔ mamaŋ, di ji waŋ ma yaa-i aa bi tũnu-nei mamaŋ juɔŋ. ¹⁴ Di ka da mi kusũŋ-maama-i ji piiye tũnu-nei, a ce dumaŋo-na di ka ce-mi bɔi. ¹⁵ Mi To maama-i hiere mei maama, ku'i ciɛ na da mi ciɛra di ka da mi kusũŋ-maama-i ji piiye tũnu-nei.»

Yesu tamma saa dɔlɔnu u hãalãbiemba-i

¹⁶ Kufanŋu huɔŋgu-na, Yesu wuɔ gbɛ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.»

¹⁷ U hãalãbiemba namba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma'i dumandɛ-i: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi»? Aa tiraa cira u kã u To wulaa. ¹⁸ Uŋ gbɛŋ celle maŋ, u yuŋgu yaa wuɔ niɛ? I saa suɔ u nelma yaanŋa-i.»

¹⁹ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba taara ba yuu-yo. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi waan-ma baa-na mie: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.» Na yuu na-naa ma yaa nuɔ-i wei? ²⁰ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Namaanŋo-i na kaa haa na nammu-i na yunniŋ ta na gbu na kaal aa banamba waa ponsaan-nu. Na hɔmmu ka guɔla, ŋga na hɔguɔla ka bir ce hɔfɛlle. ²¹ Ciɛŋo kusũŋ da ku bel-o, yaanŋa sa waa-yuɔ. Ŋga duɔ ji gbãŋ da u yuŋgu-i, bilonŋo fɛ u huɔŋga-i a ce u muliɛma karaanu-yuɔ. ²² Ku yaa ŋaa namaa kũŋgu-i: Na yammu vãa fiɛfiɛ-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu, mi ka tiraa da-na. Da mi ji'a mi da-na, na hɔmmu ka fɛ aa molo cɛraa u gbãa guɔla-muɔ. ²³ Ku yiŋ da ku ji hi, na siɛ yuu-mi baa nelma. Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na cãrã kumaŋ aa bĩ mi yerre-i, mi To ka hã-na baa-ku. ²⁴ Na saa hi cãrã bĩŋkũŋgu yogo aa bĩ mi yerre-i. Cãrãŋ, na ka da, aa da na da, na hɔmmu ka fɛ gbarnu.

²⁵ «Mi waan nel daama-i hiere baa-na gbãɛiniŋ. Ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu, mi siɛ tiraa ta mi piiye baa-na dumaanŋo-na. Mi To u maamaŋ yeŋ dumaa, mi ka bi waŋ-ma baa-na dumɛi. ²⁶ Ku yiŋgu da ku hi, na ka cãrã Diiloŋo-i aa bĩ mi yerre-i. Mi saa cira mi kaa cãrã Diiloŋo-i hã-na dɛ! Na maama dɔlɔnu-yuɔ, na gbãa cãrã-yuɔ na fɛrɛ. ²⁷ Naŋ dɔlaa muɔŋo-i aa hũu-ma wuɔ mi hilaa fuɔ teriɛŋ-nu'i jo, ku'i ciɛ na maama ta ma dɔlɔnu-yuɔ. ²⁸ Mi hilaa mi To yaa wulaa-i jo hiɛma-na. Fiɛfiɛ-i-na, mi ka ta hiɛma-na bir kã mi To wulaa.»

²⁹ Uŋ waan mafamma-i, u hãalãbiɛŋ baa cira: «Fiɛfiɛ fuɔ, ŋ yaan gbãɛini-i aa ta ŋ kaala ŋ nelma-i. ³⁰ I suyaa yende-i-na wuɔ ŋ suɔ weima-i hiere. Die tiɛ taara die yuu-ni baa mamaŋ, ŋ wuɔya suɔ-ma. Teriɛŋgu fanŋu-na, i hũyãa-ma wuɔ ŋ juɔ Diiloŋ-jomma.»

³¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ma sĩ na'a na hũyãa mi nelma-i fiɛfiɛ-i-na kɛ? ³² Ŋga mi tũnu-nei, huɔŋgu nanŋu ka hi, aa ku hii tĩ yerɛ, na ka pisãllã; nelieŋo nelieŋo baa u munŋãmmu aa yan mi tiɛ mi diei yoŋ. Ŋga mi siɛ tiɛ mi diei; mi To dii baa-mi. ³³ Naŋ cuu mi huɔŋ-nu, mi taara na hɔmmu fɛ ku'i ciɛ mi ta mi waŋ mafamma-i baa-na. Nelbiliemba ka muliɛŋ-na miwaan daayo-na, ŋga vaan na fɛrɛ, mi guɔlaaya ba fõŋgũ-i.»

17

Yesu Diilocãrãlle-i

¹ Yesuŋ juɔ piiye tĩ, wuɔ tã u yuŋgu-i dɔrɔ aa naa cira: «Baba, ku hii. Ce ŋ Biɛŋo ce bɔi, kumaŋ ka ce fuɔ bi ce nuɔ ŋ ce bɔi. ² Ŋ haa-yo nelbiliemba yuŋ-nu wuɔ u hã u

* 16:11 Miwaan daayo tieŋo yaa *Sitãni-i.

dombūurāamba-i cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ³ A ne da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i ma yaa a suɔ ninson-Ɖiilonɔ nuɔŋo-i aa bi suɔ *Kor̄kortieŋo muɔmi maŋ niŋ puɔraa-mi. ⁴ Mi cie ŋ ce bɔi hīema-na. Niŋ ŋa naa hā-mi maacemma maŋ, mi cie-ma. ⁵ Baba, miŋ ŋa naa waa baa-ni aa miwaŋo suɔ duɔ doŋ, niŋ ŋa naa ce mi ce bɔi dumaa, ce mi ce bɔi dumei fiefie-i-na.

⁶ «Niŋ fieɫaa bamaŋ miwaŋo-na hā-mi, mi pigāaŋ-ba ŋ sīnni-i. Naŋ baamba'i waa, ŋ bir-ba hā muɔ baa-ba. Ba nuɔ ŋ nuŋgu-i. ⁷ Ba suyaa fiefie-i-na wuɔ niŋ hāa-mi mamaŋ hiere, naŋ kusūŋ-maama. ⁸ Niŋ waŋ mamaŋ baa-mi, mi waŋ-ma baa-ba. Ba siyaa-ma. Ba suyaa wuɔ mi hilaa naŋ terieŋ-nu'i jo. Aa ba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ⁹ Mi cārā-nie da mi hā-ba. Mi sa cārā-nie da mi hā nelbiliemba-i hiere dɛ! Niŋ hāa-mi bamaŋ, mi cārā-nie da mi hā ba yaa-i; naŋ baamba-i. ¹⁰ Mei kūŋgu-i naŋ kūŋgu, aa naŋ kūŋgu-i mei kūŋgu. Mi bɔbɔima da ba yaa nuɔ-i. ¹¹ Muɔmi sa tiraa mi ye dii miwaŋo-na, mi kā naŋ terieŋ-nu, a ne da bafamba dii-yuɔ yogo. Baba, cālmuo sī nuɔni maŋ nuɔ-i, jande, ta ŋ niya-bei ŋ fere baa naŋ fereŋ fōŋgū; ŋ hāa muɔŋo-i u yaa-i. Ku yaa ba ka waa baaduɔmba ŋaa muɔ baa nuɔŋo-i iŋ yeŋ baaduɔŋ mie dumaa. ¹² Niŋ hāa-mi fōŋgū maŋ, miŋ cie huɔŋgu maŋ baa-ba, mi nieya-bei baa u yaa-i. Mi nieya-bei, u diei saa ji balla mi wulaa, da ku saa waa umaŋ naa saaya u balla ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Ɖiilonɔ-nelma-na.*

¹³ «Fieɫie-i-na, mi ka bir kā ŋ wulaa. Mi taara ba hɔmmu fɛ gbarnu mei kaŋga temma-i, ku'i cie mi tīe hīema-na aa ta mi waŋ mafamma-i. ¹⁴ Miŋ waŋ ŋ nelma-i baa-ba, nelbiliemba bigāaŋ-ba wuɔ ba sa wuɔ hūmeduɔle baa-ba ŋaa muɔ. ¹⁵ Ku saa ce ŋaa mi cārā-nie wuɔ ŋ hiel-ba miwaŋo-na dɛ! Ma'i sī. Mi cārā-nie wuɔ ŋ ta ŋ niya-bei *Bigāarāŋo baa da suur ba hɔlma-na. ¹⁶ Ba sa wuɔ hūmeduɔle baa nelbiliemba-i ŋaa muɔ. ¹⁷ Naŋ nelma yaa ninsono-i. Pigāaŋ-ba baa-ma ba suɔ-ma aa ta ba cāa nuɔnei yoŋ. ¹⁸ Niŋ puɔraa muɔmi-i dumaa miwaŋo-na, mi bi puɔraa bafamba-i dumei miwaŋo-na. ¹⁹ Muɔ mi cāa nuɔnei yoŋ ba da ba da ninsono-i aa fulnu nuɔnei ta ba bi cāa-ni.

²⁰ «Mi sa cārā-nie da mi hā bafamba yoŋ dɛ! Bamaŋ ka nu ba nelma-i aa hūu mi maama-i, mi bi cārā-nie da mi hā kutaamba-i. ²¹ Baba, mi cārā-nie wuɔ ŋ yaŋ ba ce kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ iŋ yeŋ baaduɔŋ mie dumaa. Yaŋ i suurnu i-naa, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²² Niŋ cie mi ce bɔi dumaa, mi bi cie ba ce bɔi dumei, ku yaa ba ka gbāa ce kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ iŋ yeŋ kuuduɔŋgu dumaa. ²³ Ku yuŋgu yaa daaku: Mi ka waa baa-ba aa ŋ waa baa-mi, ku yaa ba ka gbāa ce kuuduɔŋgu kelkel. Dumaŋo-na, nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi aa tiraa suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nie ŋaa mei maamaŋ dɔlnuŋ-nie dumaa.

²⁴ «Baba, niŋ dɔlaa-mi dumaa aa miwaŋo suɔ duɔ doŋ, mi taara niŋ cie mi ce bɔi dumaa, da mi waa kusuɔŋ-nu, mi dombūurāamba waa mi caŋ-nu ta ba da-mi. ²⁵ Baba, ŋ faa teu! Nelbiliemba saa suɔ-ni, ŋga mei suyaa-ni aa dombūurāamba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²⁶ Mi pigāaŋ-ba ŋ sīnni-i, aa mi ka cor ta mi pigāaŋ-ba baa-ni, ku yaa niŋ dɔlaa muɔŋo-i dumaa, bafamba ka bi dɔl ba-naa dumei, aa muɔ baa bafamba-i i gbonu ce baaduɔŋ mie.»

18

Yesu belma hii

(*Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Like 22.47-53*)

¹ Yesuŋ juɔ cārā Ɖiilonɔ-i tī, wuɔ hel baa u *hāalābiemba-i a jāal Sedurō kaŋgu-i kā bomborma namma-na. Tibinniŋ-suɔŋgu naŋgu waa terieŋgu faŋgu-na, baa kā ka suur-kuɔ. ² Ba taa ba kā terieŋ daaku-na koko; a ce dumaŋo-na, *Yuda maŋ taa u taara u hel u huɔŋgu-na, u taa u suɔ ku saŋgu. ³ Wuɔ sire nyaa ba huɔŋ-nu dii tibinniŋ-suɔŋgu-na baa sorosibaa-ba-i a naara *Diilodubuɔ niyataamba namba. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Farisīɛbaa-ba yaa naa hāa-yo Ɖiilodubuɔ niyataamba-i. Fitīmbaa-ba waa baa-ba a

* 17:12 Niŋ Nsāa sɛbɛ-i-na 13.18 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

naara jigāmmu. ⁴ Yesu wuɔ suyaa mamaŋ ka da-yo. Baŋ kã ka hi, wuɔ piɛ yuu-ba wuɔ: «Na taara hai moloŋo-i?»

⁵ Baa cira: «I taara Nasaretitaŋ Yesu.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Yuda maŋ taa u taara u hel u huonŋu-na, u waa baa-ba.

⁶ Yesuŋ ciera muɔmei terienŋu maŋ nuɔ-i, baa bir baa ba honni kã ka cii da buronŋ!

⁷ Yesu wuɔ tiraŋ yuu-ba wuɔ: «Na taara hai?»

Baa cira: «I taara Nasaretitaŋ Yesu.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi saa cira muɔmei wei? Da na'a na taara muɔmei, yaŋ bamaŋ daaba kã.» U gbɛ u hãalãbiemba yaa-i. ⁹ Uŋ ŋa naa waŋ mamaŋ, ma'i sa cienŋ daama-i wei? Uu naa cira: «Baba, niŋ hãa-mi bamaŋ, u diei saa balla mi wulaa.»*

¹⁰ A ne da jigāŋga waa baa Simɔ-Pier; wuɔ fa-ka hiel-ka pãŋ jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntienŋo maacembiloŋo nadietũŋgu-i a yer-ku. Ba taa ba bĩ naacolŋo-i Malkusi. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Pier, dii ŋ jigāŋga-i ka foguonŋu-na!» Aa naa cira: «Mi To uŋ ciera mamaŋ da-mi, ŋ sa taara ma da-mi wei?»

¹² Yesuŋ bi waŋ mafamma-i, sorosibaa-ba-i baa ba yuntienŋo-i a naara Diilodubuo niyataamba kã ka bel-o vaa u nammu-i mu hãi-i-na.

¹³ Belle fandɛ-na, Kayifu yaa waa Diilojigãntaamba yuntienŋo-i. Baŋ vaa-yo, baa kã baa-yo Kayifu cura yaa wulaa-i igɛna. Ba taa ba bĩ-yo Ani. ¹⁴ A ne da Kayifu duonŋo faŋo yaa naa gbɛ *Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ nelduonŋ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku bɔyaa nelle da di muonu.†

Simɔ-Pier cĩnaana Yesu-i

(Matie 26.69-70; Marke 14.66-68; Like 22.55-57)

¹⁵ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba kã baa-yo, Simɔ-Pier baa u nahãalãbiloŋo naŋo-i baa cu ba huonŋ-nu. *Diilojigãntaamba yuntienŋo taa u suɔ Simɔ-Pier nabentienŋo-i, a ce dumaŋo-na, baŋ kaa hi Diilojigãntaamba yuntienŋo cĩŋgu-i, *hãalãbilonŋ daa wuɔ kã ka suur baa Yesu-i hiere. ¹⁶ Pier wuɔ yiera fondumelle-na u saa suur. Hãalãbilonŋ daa wuɔ hel piye baa cienŋo maŋ taa u niya dumelle-i aa naa ce Pier suur. ¹⁷ Cienŋ daa wuɔ yuu Pier wuɔ: «Ma sĩ naacolŋ daa u hãalãbiloŋo naŋo'i nuonŋo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hãalãbiloŋo sĩ muɔ dɛ!» ¹⁸ Waŋgu waa; *Diilojigãntaamba yuntienŋo maacembiemba-i baa bamaŋ nieyaŋ-yuɔ baa dii dãamu ta ba yiraanŋ. Pier wuɔ kã ka tuo yiraanŋ baa-ba.

(Matie 26.59-66; Marke 14.55-64; Like 22.66-71)

¹⁹ Baŋ kã baa Yesu-i, *Diilojigãntaamba yuntienŋo wuɔ yuu-yo a kã u *hãalãbiemba yaŋga, baa uŋ wuɔraŋ u waŋ nelma maŋ baa nuɔmba-i ma yaŋga. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mamaŋ waa mi wulaa, mi piye-meɪ nuɔmba-i hiere ba yufellenŋ. Mi piye-meɪ *Diilonelhãalãdũnni-na aa piye-meɪ *Diilodubuo-i-na. *Yuifubaa-ba jãnu ba-naa terni fanni'i nuɔ-i. Mi saa fuo ma diei bei. ²¹ Ma ce nie ŋ ta ŋ yuu-mi? Miŋ piye baa bamaŋ, ba suyaa miŋ waŋ mamaŋ baa-ba; yuu ba yaa-i, ba ka waŋ ma yaŋga-i baa-ni.»

²² Yesuŋ piye dumaŋo-na, Diilojigãntaamba yuntienŋo niyatienŋo naŋ wuɔ caa u tũŋgu-i aa naa cira: «Ŋ piye baa Diilojigãntaamba yuntienŋo yaa dɛ-i-na wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Da kuɔ mi cãlãa piyemma, pigãanŋ-mi miŋ cãlãa kusuonŋ-nu; ŋga da kuɔ mi saa cãl piyemma, ŋ muyaa-mi hama-i nuɔ-i?»

²⁴ Ani wuɔ yaŋ-yo baa iyiemba-i aa saanŋ-yo hã Kayifu-i baa-yo, u yaa waa Diilojigãntaamba yuntienŋo-i.

(Matie 26.71-75; Marke 14.69-72; Like 22.58-62)

²⁵ Baŋ taa baa Yesu-i ta ba kã Kayifu terienŋu-na, Simɔ-Pier wuɔ tĩena dii dãntorre-na. Naacolŋo naŋ wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ma sĩ naacolŋ daa u *hãalãbiloŋo naŋo'i nuonŋo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hãalãbiloŋo sĩ muɔ dɛ!» ²⁶ *Diilojigãntaamba yuntienŋo maacembiloŋo naŋo waa, ba kuuduonŋu'i baa Pierŋ jafãanŋ umaŋ tũŋgu-i yer-ku. Fuɔ wuɔ cira:

* 18:9 Niɛŋ 6.39; 17.12. † 18:14 Niɛŋ 11.50.

«Ma sī mei daa nuō baa naacolŋ daayo-i tibinniŋ-suonŋu-na ke?»²⁷ Pier wuō tiraa hel-kuo wuō coima, fuō sī. Kōhōdīelāŋ wuō doŋ tuō bu.

Ba kãa baa Yesu-i fãamaaŋ ba terieŋ-nu

(Matie 27.1-2,11-31; Marke 15.1-20; Like 23.1-5,13-25)

²⁸ Cuonŋ kaalaa kãŋkãŋkãŋ, baa naar hel baa Yesu-i Kayifu terieŋgu-na a kã baa-yo ba fãamaaŋo wulaa. Fãamaaŋo faŋo waa *Oromeyieŋo. Baŋ kaa hi, *Yuifu ba yuntaamba saa sie suur fãamaaŋo dumelle-na; wuō da ba suur, ba ka guōla ba fere a ce ba sie gbãa wuō *kōrsīnni tīmmanŋ-ponsaanŋu niwuoni-i. ²⁹ *Pilati yaa waa fãamaaŋo-i belle fande-na. Wuō hel yuu-ba wuō: «Na'a naacolŋ daayo cie bige-i?»

³⁰ Baa cira: «Kuō u maacemma naa fa, ii naa saa jo baa-yo ji hã-ni.»

³¹ Pilati wuō gbē-ba wuō: «Biyaanŋ-yonŋ na kã baa-yo na ka ce u āndaanŋu-i namaa cemma.»

Baa cira: «Mie sie gbãa hã-ba hūmelle-i i fere wuō ba ko moloŋo.»³² Yesuŋ ŋa na'a u ka ku kuliinŋu maŋ, ku'i sa juōŋ daaku-i wei?†

³³ Pilati wuō bir suur u dumelle-na aa bī Yesu-i ji yuu-yo wuō: «Nuōnei Yuifu ba nellentieŋ nuōŋo-i wei?»

³⁴ Yesu wuō cira: «Moloŋo-i waanŋ mi maama baa-ni wei? Sisō naŋ kusūŋ-maama'i?»

³⁵ Pilati wuō cira: «Ne niŋ feŋ-miŋ! Ŋ daa muō Yuifuyieŋ muō wei? Ŋ nellieŋ-baamba'i hãa muō baa-ni baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, ŋ guōlaaya bige-i ba wulaa?»

³⁶ Yesu wuō cira: «Mei nellentesīnni sa hel hīema-na bande. Kuō ni taa ni hel hīema-na bande, bamaŋ cuu mi huonŋ-nu baa naa gbãŋ kpelle a hūu-mi Yuifubaa-ba nammu-na. Ŋga mei nellentesīnni-i miwaanŋ daayo niini sī.»

³⁷ Uŋ waanŋ mafamma-i, Pilati wuō cira: «Terieŋgu faŋgu-na, nellentieŋ nuō wei?»

Yesu wuō cira: «Nellentieŋ muō ŋaa niŋ waanŋ-ma dumaa. Mi juō ji honŋ hīema-na da mi waŋ ninsoŋo maama. Umaŋ duō cu ninsoŋo huonŋ-nu ŋ da kutieŋo nu mi nelma-i.»

³⁸ Pilati wuō yuu-yo wuō: «Ninsoŋo yaa bige-i fuō?» Aa naa tiraa hel kã Yuifubaa-ba wulaa ka cira: «Mei saa da kumaŋ cie na'a na ko naacolŋ daayo-i. ³⁹ Ŋga ma diei dii, kumaŋ cieŋ koko, belle belle, da na'a na ce na kōrsīnni tīmmanŋ-ponsaanŋu-i, mi nanna kasobilonŋo diei hã-na. Na taara bende-i mi nanna Yuifu ba nellentieŋo yaa hã-na wei?»

⁴⁰ Baa kaasīŋ wuō: «I sa taara ŋ nanna ufaŋo-i! I taara ŋ nanna Barabasi!» A ne da Barabasi faŋo waa cuoyuo.

19

Pilati hãa-ba hūmelle-i wuō ba ko Yesu-i

¹ Maŋ juō waa dumaanŋo-na, *Pilati wuō cira ba jo baa Yesu-i ji muo-yo. ² Sorosibaa baa ce huōni a sū nyantuoluo dii u yunŋu-na. Aa naa bi dii jonŋorbuō hã-yo ce-yo ŋaa nellentieŋo. Jonŋorbuō faŋo waa dãa-wuonŋo. ³ Baŋ cie mafamma-i, baa ta ba pie ba jaalo. Umaŋ duō pie, wuō: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni.» Aa caa u tūŋgu-i.

⁴ Pilati wuō tiraa hel waŋ baa-ba wuō: «Mi ka ce ba hel baa-yo jo baa-yo, ku yaa na ka suō wuō mei saa da kumaŋ cie na'a na ko-yo.»⁵ Aa naa bi ce ba hel baa Yesu-i baa huōniŋ-nyantuoluo-i u yunŋu-na a naara jonŋorbuō-i u nuonŋu-na. Baŋ juō baa-yo, Pilati wuō cira: «U yaa daayo!»

⁶ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuō niyataanŋ baŋ juō'a ba ne da Yesu-i, baa pãŋ doŋ ta ba kaasīŋ wuō: «Gbu-yo *daanŋ-nu! Gbu-yo daanŋ-nu!»

Pilati wuō cira: «Kãanŋ na ka gbu-yo na fere; mei saa da kumaŋ cie na'a na ko-yo.»

⁷ Yuifubaa baa cira: «U cie u fere Diilonŋ-Bieŋo; a ne da a saa baa mie *ãnjīnamma-i, fuo temma-i i saa saaya i yanŋ-yo, i gbīe i ko-yo.»

⁸ Baŋ waanŋ mafamma-i, Pilati holle pãŋ caar. ⁹ Wuō bir suur baa Yesu-i ka yuu-yo wuō: «Naŋ hel hie?» Yesu saa seŋ sūnunŋu yuō.

¹⁰ Pilati wuō cira: «Ŋ fiinaanŋ muōmei nuō-i wei? Ŋ saa suō wuō mi gbãa nanna-nie, mi gbãa bi ce ba gbu-ni *daanŋu-na wei?»

† 18:32 Niēŋ 12.32-33.

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ Diilo saa naa hã-ni baa ku fɔŋgũ-i, nii naa saa gbãa ce bɛŋkũŋgu muɔmi-na. Terienɔ fanggu-na, umanɔ juɔ baa-mi ji hã-ni, fuɔ cãlmuɔ maaraa nanɔ wuonɔ-i.» ¹² Pilatin wuɔ nel daama-i wuɔ panɔ tuɔ taara u nanna Yesu-i. Yuifubaa baa sire ta ba kaasɛŋ wuɔ: «Da kuɔ nanɔ jɛnɔ sɛ *jãmatigi-i, nanna-yuɔ! Umanɔ duɔ ce u fere nellentienɔ, jãmatigi bigãarãŋo!»

¹³ Banɔ piiye dumaanɔ-na, Pilati wuɔ tiraa hel baa Yesu-i kã baa-yo terienɔ nanɔ-gu-na ba bɛ-ku «Gabata» ebiremman-na. Fãamaanɔ tɛna kusuɔŋ-nu'i u ger. Banɔ kãa, wuɔ tɛna u tetere-na. ¹⁴ Bãanɔ naa hi yuhuɔŋga-i tɛ, aa *kɔrsɛnni tɛmanɔ-ponsaanɔ waa ŋaa bisɛŋ ku temma. Pilati wuɔ gbɛ Yuifubaa-ba-i wuɔ: «Na nellentienɔ yaa daayo!» ¹⁵ U waanɔ mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba kaasɛŋ wuɔ: «Ko-yo! Ko-yo! Gbu-yo daanɔ-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Na'a mi gbu na nellentienɔ yaa daanɔ-na wei?»

*Diilɔjigãntaamba yuntaanɔ baa cira: «Da ma hel *Oromɛ ba *jãmatigi-i-na, nellentienɔ nanɔ si dii baa-ye.» ¹⁶ Pilati wuɔ hã-ba Yesu-i wuɔ ba ka gbu-yo daanɔ-na.

Ba taa baa Yesu-i da ba ka ko-yo

(Matie 27.32-44; Marke 15.21-32; Like 23.26-43)

¹⁷ *Pilatin hã-ba hũmelle-i, baa hel baa Yesu-i nellɛŋ-huɔŋga-na kã baa-yo banɔ bɛŋ terienɔ manɔ ebiremman-na «Gɔlgota-i», ku yanɔ yaa wuɔ yukoluɔŋgu. Banɔ ka gbuɔ-yonɔ *daanɔ manɔ nuɔ-i, baa haa-ku hã fuɔ fere yaa tũu-ku. ¹⁸ Ba kãa baa-yo kusuɔŋ-nu'i ka gbu-yo, a naara nuɔmba namba ba hãi; unanɔ-i kɔtuɔŋ daaku-na, unanɔ-i kɔtuɔŋ daaku-na.

¹⁹ Pilati wuɔ nyegɛŋ haa Yesu yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Nasaretitanɔ Yesu, *Yuifu ba nellentienɔ.» ²⁰ Ba nanɔ gbuu-yo terienɔ manɔ nuɔ-i, kuɔ sa maa baa nellɛŋ-huɔŋga-i, aa ba nanɔ nyegãanɔ nelma manɔ haa u yudɔrɔ-i-na, baa nyegãanɔ-ma ebiremman-na, baa latɛmma-na, baa girekimma-na; a ce dumaanɔ-na, Yuifubaa bɔi baa kalaŋ-ma. ²¹ *Diilɔjigãntaamba yuntaanɔ baa sire kã Pilati wulaa ka cira: «Hur Yuifu ba nellentienɔ-i aa ŋ nyegɛŋ wuɔ: «Naacolɔŋ daayo ciera u yaa Yuifu ba nellentienɔ-i.»

²² Pilati wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Minɔ nyegãanɔ kumanɔ, mi nyegãanɔ ku yaa-i; mi sie gbãa hur-ku aa nyegɛŋ kunanɔ.»

²³ Sorosibaa-banɔ gbuu Yesu-i, baa biɛ u niidiini-i calnu-nie sɔmma naa; nelduɔŋo biɛ sɔmma diei. Aa naa bi biɛ u jonɔgorbuɔ-i. Jonɔgorbuɔ daayo-i munɔgbommu saa waa-yuɔ; kompanɔga diei duɔŋ dɔrɔ-i-na ji hi cicaara-i. ²⁴ Baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Baa na yanɔ i taalnu jonɔgorbuɔ daayo-i, yanɔ i ful tienɔ i ne umanɔ ka da-yo.» Mamanɔ nyegãanɔ Diilonɔ-nelma-na ma'i sɛ daama-i wei? Ma nyegãanɔ wuɔ: «*Ba calaanu mi niidiini-i ba-naa nuɔ* aa ful tienɔ biɛ mi jonɔgorbuɔ-i.»*

²⁵ Banɔ gbuu Yesu-i, u nyu waa u caanɔ-na baa u nyu hãanɔ nanɔ, a naara Maari manɔ Kulopasi cienɔ-i, baa Maari manɔ taa u hel Magidala-i-na. ²⁶ Yesu wuɔ ne da u nyu-i baa u *hãalãbilonɔ manɔ maama-i taa ma dɔlnu-yuɔ ba waa yiera ba-naa canniŋ; wuɔ gbɛ nyunɔ-i wuɔ: «Nnaa, ŋ biɛnɔ yaa-i.» ²⁷ Aa gbɛ hãalãbilonɔ-i wuɔ: «I nyu yaa-i.»

Unɔ piiye dumaanɔ-na, hãalãbilonɔ daa u saa bir u huonɔ nyunɔ-na; wuɔ biɛ-yo u ka tɛna fuɔ terienɔ-nu.

Yesu kuliŋgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Like 23.44-49)

²⁸ Yesunɔ cie mafamma-i, wuɔ ne da mamanɔ waa cemma hiere ma cie. Wuɔ cira: «Hũŋkuɔsɛnni bilaa-mi.»† U waanɔ ma yaa-i a ce mamanɔ nyegãanɔ Diilonɔ-nelma-na ma da ma gbãa ce. ²⁹ Bũnanɔga nanɔga waa terienɔ-na niisaarni'i naa yuu-ka. Sorosibaa baa dii kãnsaarmanɔ niisaanɔ daani-na aa naa ful-ma *isopegboruonɔ-nu kã baa-ma Yesu nunɔ-gu-na. ³⁰ Yesu wuɔ mɔsũnya niisaanɔ daani-i aa naa cira: «Fiefie fuɔ, weima tɛ.» Aa naa bi nisɛŋ u yanɔ-gu-i, u tamma yaa dumaanɔ-na.

Ba fũɔ Yesu gbugbeinɔ-i baa puɔlunɔgu

* 19:24 Gbɛliemanɔ-nalãanɔ (Psaume) 22.19 † 19:28 Niɛŋ Gbɛliemanɔ-neini (Psaumes) 69.22 baa 22.16.

³¹ Baŋ gbuu Yesubaa-ba-i yiingu maŋ nuɔ-i, ku waa jumayiiingu. Ku cuo kaala waa *yitienanŋu; a ce dumaanjo-na, *Yuifu ba yuntaamba saa ta ba taara yitienanŋu hi Yesubaa-ba-i dii dɔrɔ-i-na. A tiraa naara yitienanŋu fanŋu waa yibuɔ ba wulaa. Baa kã ka cãrã *Pilati-i wuɔ u yaŋ ba ka kara ba gbeini-i ku yaa ba ka ku donduo ba har-ba aa yitienanŋu suɔ da ku hi. ³² Pilati wuɔ hã-ba hũmelle-i. Sorosibaa baa kã. Baŋ ŋa naa gbu bamaŋ baa Yesu-i, baa kara d̄ielã-wuonjo gbeini-i aa kã ka kara hãaliŋ-wuonjo niini-i. ³³ Ba birii ku yaa nuɔ-i da ba kara Yesu niini-i, a da u kuu; a ce dumaanjo-na ba saa kara-niɛ. ³⁴ Sorosiyienjo naŋo yagar f̄ɔ u gbugbeinjo-i baa u puɔluŋgu-i. Uŋ f̄uɔ-yo dumaanjo-na, tãŋ maa ta ma hel baa hũmma.

³⁵ Umanŋ nyegãan nel daama-i, u daa-ma nuɔ baa u yufelle, u sa kar u huɔyasana. Fuɔ fere suyaa wuɔ u waŋ ninsonjo. U taara na hũu-ma wuɔ ninsonjo ku'i cie u tuɔ waŋ-ma baa-na. ³⁶ Diilon-nelmaŋ piye terienŋu maŋ nuɔ-i wuɔ: «Ba siɛ kanu halle u gboluonŋu diei»[‡], ma'i saa ce daama-i wei?

³⁷ Aa ma tiraa piye terienŋu nanŋu-na wuɔ: «Ba ka bir ta ba ne baŋ f̄uɔ umanŋ.»[§]

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Like 23.50-56*)

³⁸ Ku huonŋu-na, Yosefu maŋ taa u hel Arimate-i-na, wuɔ kã ka cãrã *Pilati-i aa duo ka har Yesu-i. Fuɔ bi waa Yesu huonŋu-na, ŋga fuɔ taa u kãalã *Yuifu ba yuntaamba-i, a ce dumaanjo-na, u taa u fuo u kũŋgu-i. Pilati wuɔ hã-yo hũmelle-i u kã ka har Yesu-i. ³⁹ Nikodemu maŋ naa kãa Yesu wulaa isuonŋu nanŋu-na, wuɔ kã ka naara-yuɔ. Nikodemu wuɔ guɔlaa *miir-namma baa alowesi*-namma a kã. Ma yoyondonŋ maa yuu kilobaa komorre baa c̄nciel temma. ⁴⁰ Baa kãyã ba-naa ba hãi-i-na a tiil kuloŋo-i baa natikolonanŋ daama-i aa f̄inya-yuɔ. Ba migãan-yo ŋaa Yuifubaa-baŋ bi migãan ba kuomba-i dumaa aa suɔ fuure-bei.

⁴¹ Ba nanŋ gbuu Yesu-i kusuonŋ-nu, tibinniŋ-suonŋu nanŋu waa ku caanŋu-na. Tibinniŋ-suonŋ daaku huonŋa-na, c̄ncorfelende waa, baa sa hi fuure moloŋo die yogo. ⁴² *Yitienanŋuŋ hii t̄i dumaanjo-na, baa kã baa Yesu-i kusuonŋ-nu'i ka fuure-yuɔ aa da ba da ba fere tigiŋ cie yitienanŋu-i.

20

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(*Matie 28.1-8; Marke 16.1-8; Like 24.1-12*)

¹ *Yitienanŋu cuo kaala-i-na*, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, wuɔ sire naar cicãnjãale-na a kã Yesu c̄ncorre-na. Tãmpɛbuɔ naŋo naa suuye di nuŋgu-i. Uŋ kãa ka hi, wuɔ da tãmpɛl daade bũmalãa halaŋ. ² Wuɔ bir gũunu baa gbarunŋu kã ka da Simɔ-Pier baa *hãalãbilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba hielaa Itienjo-i c̄ncorre-na, aa i saa suɔ baŋ diyaa-yo kusuonŋ-nu.»

³ Pier baa hãalãbilon daayo-i baa sire ta ba gbar ba kã c̄ncorre terienŋu-na. ⁴ Hãalãbilon daa wuɔ gbar ka hi yaanŋa Pier-na. ⁵ Uŋ hii, u saa suur, wuɔ yiera aa naa gb̄ina tuɔ ne. U niɛ ku yaa-i a da kompabienja[†] yaa yon c̄ncorre huonŋa-na. ⁶ Simɔ-Pierŋ juɔ ji hi, wuɔ cor suur a bi da kompabienja j̄ena dumandɛ h̄iɛma-na. ⁷ Baa naa ce kompanŋa nanŋa a f̄inya kuloŋo yaanŋa-i, wuɔ da kafanŋa fiɛŋ j̄ina ka deŋ. ⁸ Hãalãbilon daayo suɔ suur fiɛfiɛ-i-na. Uŋ suurii ka da-ku dumaanjo-na, wuɔ suɔ hũu-ma wuɔ Yesu siire ninsonjo. ⁹ Ninsie ninsie, Diilon-nelmaŋ waanŋ mamaŋ wuɔ Yesu naa saaya u sire hel kuomba hɔlma-na, u hãalãbiemba saa naa hi suɔ ma yaanŋa-i yogo. ¹⁰ Hãalãbiɛŋ daabanŋ kaa da-ma dumaanjo-na, baa bir kũŋ.

Yesu caraaya Magidalataŋ Maari-i

(*Matie 28.9-10; Marke 16.9-11*)

[‡] 19:36 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 12.46; Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 34.21   [§] 19:37 Sakari (Zacharie) 12.10   * 19:39 Alowesi: Tibiingu nanŋ yerre-i dumaanjo-na, ba ce natikolo baa-ku.

* 20:1 Ku cuo kaala waa jumaansi.   † 20:5 Bafamba taa ba f̄inya ba kuomba-i baa kompabienja.

¹¹ *Hãalãbiɛŋ daabaŋ taa, Maari wuɔ yiera cĩncorre nuŋgu-na tuɔ kaal. Uŋ kaal, wuɔ ji gbĩina wuɔ fuɔ ne cĩncorre huɔŋga-i; ¹² a da bige-i daaku-i? *Dɔrɔpɔwɔrbiɛmba hãi baa jɔŋgorpiɛlmba. Ba tĩenaana baŋ ŋa naa galla Yesu-i kusuɔŋ-nu: Unãŋo-i u yuŋguŋ waa kusuɔŋ-nu, unãŋo-i u gbɛiniŋ waa kusuɔŋ-nu. ¹³ Dɔrɔpɔwɔrbiɛmba yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ kaal?»

Maari wuɔ cira: «Ba hielaa mi Tienjo-i aa mi saa suɔ baŋ diyaa-yo kusuɔŋ-nu.»

¹⁴ Wuɔ u miɛl ne ku yaa-i a da Yesu-i u huɔŋgu-na, ŋga u saa suɔ wuɔ u yaa-i; ¹⁵ u daa niɛ sĩ baŋ fuuriye Yesu-i suɔŋgu maŋ nuɔ-i kutienjo yaa-i.

Yesu wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ kaal? Ɔ taara hai moloŋo-i?»

Wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, da kuɔ nuɔnei biyaa-yo, pigãaŋ-mi niŋ jĩena-yuɔ kusuɔŋ-nu mi ka biɛ-yo.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Maari!»

U miɛlãa ku yaa-i a suɔ suɔ-yo. Wuɔ piiye ebiremma-na wuɔ: «Araabuuni!» Ku yuŋgu yaa wuɔ: Hãalãtie.

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Baa bella-miɛ! Mi saa hi nyugũŋ kã mi To wulaa yogo. Mamaŋ dii cemba: Kã ŋ ka waŋ baa mi baamba-i wuɔ miɛ mi nyugũŋ kã mi To wulaa, u yaa namaa bi To. Mi kã mi Diilonjo wulaa, u yaa namaa bi Diilonjo.»

¹⁸ Maari wuɔ bi ta ka tũnu hãalãbiɛmba-i wuɔ u daa Itienjo-i, aa bi waŋ uŋ puɔraa-yo baa mamaŋ.

Hãalãbiɛmba daa Yesu yufelle

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Like 24.36-49)

¹⁹ Yinduɔŋgu faŋgu dãnambãaŋgu-na, *hãalãbiɛmba tigiin ba-naa dũŋgu naŋgu-na aa naa gbonu-kuɔ ba fɛrɛŋ nuɔ. Ba taa ba kãalã *Yuifu ba yuntaamba-i ku'i ciɛ baa gbonu-kuɔ ba fɛrɛŋ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Tiyãaŋ dei!»

²⁰ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ pigãaŋ-ba u nammu-i baa u gbugbeinjo-i. Hãalãbiɛmbaŋ daa-yo, ba hɔmmu gbuu pãŋ fɛ da yogogo. ²¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Tiyãaŋ dei!» Aa naa cira: «Mi To uŋ puɔraa-mi dumaa, muɔ mi bi puɔr-na dumei.»

²² Uŋ waan mafamma-i, wuɔ hul fafalmu dii-bei aa naa cira: «Mi hãa-na *Diilon-Yalle yaa-i. ²³ Da na pir bamaŋ ãmbabalma-i, ma ka pir, ŋga da na saa pir bamaŋ maama-i, ma ka tĩɛ ba yunni-na.»

Toma daa Yesu yufelle

²⁴ *Hãalãbiɛmbaŋ daa Yesu-i, Toma maŋ ba naŋ biŋ-yoŋ Pĩɛbaa-ba-i u saa waa. ²⁵ U nabaamba kã ka tũnu-yuɔ wuɔ ba daa Itienjo-i. Toma wuɔ cira: «Muɔ da mi saa da heinjo fonni-i u nammu-na, da mi saa dii mi niele-i foŋ daani-na, da mi saa dii mi naŋga-i u gbugbeinjo-na, mi cɛraa mi hũu-ma.»

²⁶ Yinni niediei cor, niehãi yiinjo-na, hãalãbiɛmba tiraa tigiin ba-naa duduɔŋgu faŋgu-na. Toma waa baa-ba kufaŋgu-i. Baa gbonu dũŋgu-i ba fɛrɛŋ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne tiraa da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Tiyãaŋ dei!» ²⁷ Aa naa cira: «Toma, jo baa ŋ niele-i bande. Ne mi nammu-i. Dii ŋ naŋga-i mi gbugbeinjo-na ŋ ne. Baa ce ŋ hɔmmu-i mu hãi; hũu-ma wuɔ muɔmei!»

²⁸ Toma wuɔ cira: «Nuɔnei mi Tienjo nuɔ, nuɔnei mi Diilonjo nuɔ!»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Ɔ daa mi yufelle ku'i ciɛ ŋ hũu-ma; yaŋ mi tũnu-niɛ: Bamaŋ da ba saa da mi yufelle aa hũu-ma, kutaamba yunni dɔlaa.»

³⁰ Yesu ciɛ gbɛrɛ-weima namma u hãalãbiɛmba hɔlma-na aa ma saa waŋ sɛbɛ daayo-na. Gbɛrɛ-weima famma bi ciinu. ³¹ ņga mamaŋ nyegãaŋ daama-i, ma nyegãaŋ wuɔ na suɔ aa hũu-ma wuɔ Yesu yaa *Koŋkortienjo maŋ Diilonjo uŋ saanjo-yo, u yaa Diilonjo-Bienjo-i. Aa da na hũu u nelma-i, na ka da cicɛlma maŋ sa tĩɛŋ dede-i fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i.

¹ Ku huonḡu-na, Yesu *hāalābiemba namba tiraa da-yo dii Tiberiyadi dalanga-na. Baḡ daa-yo dumaa ku yaa daaku: ² Simō-Pier, baa Toma maḡ ba naḡ bīḡ-yoḡ Pīēbaa-ba-i, ba waa yiḡḡu naḡu-na baa ba-naa, a naara Natanayel maḡ taa u hel Kana nelle-na dii *Galile mara-i-na, baa Sebede bepuōmba-i a naara hāalābiemba namba ba hāi. ³ Simō-Pier wuō gbē-ba wuō: «Mei taara da mi ka naḡ juōḡo.»

Baa cira: «Mie fere-i i ka kā baa-ni.» Ba taa ku yaa-i, ku waa isuōḡu, kā ka suur beḡo-na a naḡ juōḡo-i da suu, ba saa da bīḡkūḡu bel.

⁴ Kuḡ juō ta ku kaala huōḡu maḡ nuō-i, baa da moloḡo naḡo yieraaya bomborma-na; ḡḡa ba saa suō wuō Yesu yaa-i. ⁵ Yesu wuō cira: «Mi jēnaaḡ namaa, na daa bel wei?»

Baa cira: «I saa da bīḡkūḡu.»

⁶ Yesu wuō cira: «Naḡ juōḡo-i na nadiyanga-i na ka da.» Baa bi naḡ juōḡo-i a bel titiraamba-i juōḡo yu tuō yar-ba famma. ⁷ *Hāalābiloḡo maḡ maama-i taa ma dōlnu Yesu-i u waa. Fuō wuō gbē Simō-Pier wuō: «Itieḡo yaa-i!» Simō-Pierḡ nuō mafamma-i, uu naa hiel u joḡḡo-i, wuō pāḡ biē-yo dii-yo aa naa tie suur hūmma-na. ⁸ U nabaḡḡ baa fa titiraḡḡ daaba-i kā baa-ba bomborma-na baa beḡo-i. Ku saa naa gbāa maa dumaa, metiribaa komuōḡa ndii temma.

⁹ Baḡ huōlaa, baa da dāamu baa teterieḡo mu dōrō a naara *buruo. ¹⁰ Yesu wuō cira: «Naḡ bilaa titiraamba maḡ, juōḡ baa banamba bande.» ¹¹ Simō-Pier wuō suur beḡo-na a fa juōḡo-i hel baa-yo bomborma-na. Uu naa yu baa tetekāḡkareḡa. Ba waa komuōḡ-niehāi baa cīncieluo titiraamba siei juōḡo-na. Baḡ fie ciinu dumaḡḡo-na, juōḡo saa kar. ¹² Yesu wuō cira: «Juōḡ na ji wuō niiwuoni-i.» Hāalābieḡ baa pāḡ suō wuō Itieḡo yaa-i, ḡḡa hai ka sie yuu-yo? ¹³ Yesu wuō pie a biē buruo-i būlnu-yuō hā-ba; aa naa bi hā-ba titiraamba-i.

¹⁴ Yesuḡ siire hel kuomba hōlma-na, u caraaya u hāalābiemba-i i siei yaa de-i.

Yesu yuu Pier a ka hi u beyufieḡa-i

¹⁵ Baḡ juō wuō niiwuoni-i tī, Yesu wuō cira: «Simō, Nsāa bieḡ nuō, mi maama dōlnu-nie a yaḡ daaba-i wei?»

Simō wuō sie wuō: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naḡ fere ḡ suyaa wuō ḡ maama dōlnu-mie.»

Yesu wuō cira: «Bel mi dombūurāamba-i* dei.» ¹⁶ Aa naa tiraa cira: «Simō, Nsāa bieḡ nuō, mi maama dōlnu-nie wei?»

Simō wuō sie wuō: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naḡ fere ḡ suyaa wuō ḡ maama dōlnu-mie.»

Yesu wuō cira: «Ta ḡ ne mi dombūurāamba-i.» ¹⁷ Aa naa tiraa yuu-yo ku yu u beyufieḡa-i wuō: «Simō, Nsāa bieḡ nuō, mi maama dōlnu-nie wei?» Simō huōḡ kaa pāḡ du baa Yesu-i, wuō u cie nie tuō yuu-yo i sa-i-siei dumaḡḡo-na. Wuō cira: «Itie, ḡ suō nelma-i hiere, aa ḡ suyaa kerre wuō ḡ maama dōlnu-mie!»

Yesu wuō cira: «Bel mi dombūurāamba-i dei.» ¹⁸ Aa naa cira: «Yaḡ mi waḡ ninsoḡo-i baa-ni: Niḡ ḡa naa waa naacolḡ nuōḡo-i, ḡ taa ḡ pēyē ḡ negelle-i ḡ fere, aa terieḡḡ maḡ dōlaanu-nie ḡ kā kusuōḡ-nu'i; ḡḡa da ḡ ji vāa, ḡ ka teteḡ ḡ nammu-i ba pēyē ḡ negelle-i hā-ni, aa niḡ'a ḡ sa taara ḡ kā kusuōḡ-nu, ba kā baa-ni kusuōḡ-nu'i.» ¹⁹ Yesu piiye āndaḡḡ daaku-i duō pigāaḡ Pierḡ ka ku kuliḡḡu maḡ a ce Diiloḡo ce bōi. Uḡ waḡḡ mafamma-i, wuō gbē-yo wuō: «Suur mi nallu-na.»

²⁰ Pier wuō u miel ne ku yaa nuō-i, a da *hāalābiloḡo maḡ maama-i taa ma dōlnu Yesu-i ma yaḡ ba huōḡu-na. Hāalābiloḡo faḡo yaa naa yuu Yesu-i jukalaḡḡu-na wuō: «Itie, ḡ'a hai ka hel ḡ huōḡu-na?» ²¹ Pierḡ daa-yo dumaḡḡo-na, wuō cira: «Itie, daa fuō, hama-i ka da-yo?»

²² Yesu wuō cira: «Da mi fie cira u tīe ji hi mi birma-i ma hii nuō baa bige-i? Nuō suur mi nallu-na.» ²³ Nel daa maa sire gbuo terni-i hiere wuō hāalābiloḡ daayo sie ku. A ne da Yesu saa waḡ mafamma; u ciera: «Da mi fie cira u tīe ji hi mi birma-i ma hii nuō baa bige-i?»

* 21:15 Dombūurāamba-i: Ku birii a saanu baa cerma. Girēkimma-na ba bīē-ba tūmbiemba. Bamaḡ hūyāa Yesu maama-i u taa u hinu u bī-ba u tūmbiemba. Nieḡ sap. 10.

²⁴ Hãalãbiloŋo faŋo yaa daa nel daama-i aa nyegẽŋ-ma, aa i suyaa wuɔ u saa kar u huɔyasɔŋga.

²⁵ Yesu ciɛ nelma bɔi. Diɛ i biɛ-ma ma yuŋ-nu hiere nyegẽŋ-ma maŋ ciɛ dumaa, mei huɔŋ-na, sɛbebaa-ba famba siɛ gbãa suur miwaanjo-na.

Yesu pəpuərbiemba maacemma sebe Nelmuoyamma

Like sebebaa-ba dii ba hāi Diiloŋ-nelmaŋ-sebe-i-na. Yesuŋ siire ce mamaŋ hiere, u nyegāaŋ ma yaa-i u sebedielāŋo-na (Yesu maama maŋ Likereŋ nyegāaŋ-ma). Hāalīŋ-wuonjo yaa daayo-i. Mamaŋ cie Yesu huonŋu-na, ma yaa dii-yuo: *Hāalābiembaŋ daa *Diiloŋ-Yalle-i dumaa kuu dii, a naara Diiloŋ-Yalleŋ cie ba da holle-i dumaa a waŋ *Kirsanelma-i aa nuomba boi hūu-ma. Diiloŋ-dūŋ-baambaŋ cie sūlma maŋ, u nuŋgu bi hii-ma. Diiloŋ-Yalleŋ bi kāayā-bei dumaa ba nyaar aa ma dōl-ba, u bi waŋ mafamma-i.

Hāalābiembaŋ duŋ dumaa ta ba waŋ Kirsanelma-i baa *Yuifubaa-ba-i *Yerusalemu-i-na, sebe daayo duŋ baa ku yaa-i (sap. 1-7). Ku huonŋu-na, maŋ hii *Yude-i baa *Samari-i dumaa, mafamma suŋ waŋ (sap. 8-12). Aa perieŋ baa Pol baa u nabaamba-i baŋ wuoraaya dumaa yayargaa-terni-na a waŋ Kirsanelma-i baa *nieraamba-i (sap. 13-28).

Yesu pəpuərbiemba maacemma sebe pigāaŋ wuo molo sie gbāa fillā Diiloŋ-nelma-i baa u Yalle-i wuo ni sie da ce ni maacemma-i. Yesu maama-i nelduŋ-maama sī, nuomba-i nilēiŋa-na hiere ba maama.

Yesu nyugūmma-i duŋ kā Tuonjo wulaa

¹⁻² Tofil, Yesuŋ siire waŋ Diiloŋ-nelma-i aa ce mamaŋ hiere a ji hi u nyugūmma-i, mi waŋ ma yaa-i mi sebedielāŋo-na. Aa suŋ duŋ ta, uŋ ŋa naa hiel bamaŋ ce-ba u *pəpuərbiemba, *Diiloŋ-Yalle cie u pigāaŋ-ba ba maacemma-i. ³ Uŋ kuu aa sire, u taa u carra ba yaa-i ba da ba suŋ wuo u siire. U cie yinni komuonja hāi baa-ba tuo carra-bei u piiye *Diiloŋ-bāaŋgu maama-i.

⁴ Yiinŋu naŋgu-na, ba waa ta ba wuo niwuoni, wuo gbē-ba wuo: «Baa na maa *Yerusalemu-i-na; miŋ waŋ mamaŋ baa-na wuo mi To pāa-na nuŋgu, ciyaŋ ma ce igēna. ⁵ Na saa da, Nsāa *baatiseŋ nuomba-i baa hūmma, ŋga namaaŋo-i, ku sie da yinni, mi ka batisen-na baa Diiloŋ-Yalle-i.»

⁶ Yiinŋu naŋgu-na, baa ji tigiin ba-naa. U pəpuərbiemba yuu-yo wuo: «Itie, ku ce ŋ ka bir hā *Isirahel-baamba-i baa fōŋgūo-i fiefie dumande wei?»

⁷ Yesu wuo cira: «Mi To uŋ diyaa huonŋu maŋ baa ma cemma-i, kuu sī namaa kuusuonŋu. ⁸ ŋga u Yalle da di jo-nei, na ka da fōŋgūo ta na waŋ mi maama-i Yerusalemu-i-na, baa *Yude-i-na, baa *Samari-i-na ka cor baa nilēiŋa naŋa-i hiere hīema-na.»

⁹ Uŋ waŋ mafamma-i, ba'a ba ne da u nyugūŋ u kā dōrō, u nyugūŋ u kā dōrō, kā ka balla nyaasinni-na. ¹⁰ Baa bi yagar yiera tā ba yunni-i ta ba ne. Ba juo'a ba ne da jōŋgorpielntaamba hāi ba caaŋgu-na. ¹¹ Jōŋgorpielntaŋ daaba gbē-ba wuo: «Galiletaŋ namaa, bige-i cie na yiera dīŋ dōrō-i-na ta na ne dumaŋo-na? Naŋ daa Yesuŋ taa dumaa kā dōrō-i-na, duŋ ji cira u jo, u ka bi jo dumei.»

¹² Ba waa *Olivi-tibinni-tānuŋ-nu. Ku hōlma yuu kilo diei temma baa Yerusalemu huonŋa-i. Baa bir gūunu jo Yerusalemu-i-na. ¹³ Baŋ juo, baa kā ka nyugūŋ suur dūŋgu naŋgu-na, ba jo ba tigiin ba-naa kusuonŋu-nu'i koko. Bamaŋ waa, ba yaa daaba: Pier, Nsāa, Sake baa Āndere, Filipu baa Toma, Batelemi baa Matie, Sake maŋ Alfe bieŋo waa, Simo maŋ taa u kuye u nelle maama-i a naara *Yuda maŋ Sake bieŋo-i, ba'i waa dumaŋo-na. ¹⁴ Ba hieronjo-i, baa ta ba tigiin ba-naa kpēkpē ba cārā Diiloŋo-i. Caamba namba waa baa-ba, Yesu nyu waa a naara u hāmba-i.

Hai ka suur Yuda fuonŋu-na?

¹⁵ Yiinŋu naŋgu-na, Pier wuo ji sire yiera Diiloŋ-dūŋ-baamba hōlma-na, ba waa nuomba komuonj-niediei temma, aa naa cira: ¹⁶ «Tobiŋ namaa, nelma maŋ nyegāaŋ

Diiloŋ-nelma-na, maa naa saaya ma ce. *Diiloŋ-Yalleŋ ciɛ *Davidi waŋ mamaŋ* *Yuda künŋu-na, ma ciɛ. Yuda yaa juɔ ce tayaana ba ka bel Yesu-i. ¹⁷ Yuda waa baa-ye i tie ce maacenduɔma. ¹⁸ Uŋ ciɛ maacembabalaŋ daama-i da gbeiŋa maŋ, u sãa suonŋu baa-ya.† U juɔ par diire u yuŋ-nu suonŋu faŋgu-na a muonu u kusünŋu-i, u purru hel hiere bomborma-na. ¹⁹ Yerusalemutaamba nuɔ nel daama-i hiere ka saa, a ce ba haa suonŋu faŋgu yerre-i ba nelma-na wuɔ «Hakeldama», ku yuŋgu yaa wuɔ tãmmaŋ-suonŋu. ²⁰ A ne da ma nyegãaŋ Gbeliemaŋ-neini-na wuɔ:

«U dumelle saaya di muonu;

molo baa waa tĩɛna-diɛ.‡

Aa tiraa nyegẽŋ wuɔ:

«*Molo saaya u biɛ u maacemma-i.*»§

²¹ «Terieŋgu faŋgu-na, bamaŋ waa baa-ye i wuɔramma-na hiere baa Itieŋo-i, ²² a doŋ Nsãa uŋ *baatiseŋ-yo huonŋu maŋ nuɔ-i, a ka hi u nyugũmmaŋ-yiŋgu-i, kutieŋo saaya u hel ba yaa nuɔ-i a naara-yiɛ i tie waŋ u siremma künŋu-i.»

²³ Uŋ juɔ piye tĩ, baa hiel nuɔmba hãi da ba fiel u diei bei: Yosefu baa Matiyasi. Yosefu yerre nande yaa waa Barsabasi aa dinande-i Yutusi. ²⁴ Baŋ ciɛ mafamma-i, baa cãrã Diiloŋo-i cira: «Itieŋ nuɔ, nuɔnei suyaŋ i hõmmu-i hiere. Niŋ ka hiel umaŋ ba hãi baaŋ daaba-na, pigãaŋ-ye baa-yo ²⁵ u biɛ maacemma* maŋ Yudaŋ naana-meɪ aa kã u muŋkãmmu.» ²⁶ Baŋ juɔ cãrã tĩ, baa ful tieŋa a hiel. Tieŋa bel Matiyasi. Matiyasi wuɔ suur naara *pəpuərbiemba-i. Baa naa tĩɛ cĩncieluo u diei.

2

Diiloŋ-Yalle jomma-i

¹ *Pãntekoti-yiŋgu-na, Diiloŋ-dünŋ-baamba waa hiere tigiŋ terduonŋ-nu. ² Ba juɔ'a ba ne da ijieni naŋ temma hilaa dɔrɔ-i-na ŋaa fafalmu, a jo ji yu baŋ waa dünŋu maŋ nuɔ-i. ³ Ba'a ba tiraa ne, a da dãamu nammu calnu mu haa ba yunni-na. ⁴ Muŋ calaanu haa-bei dumaŋo-na, *Diiloŋ-Yalle pãŋ yu ba hõmmu-i a ce ba doŋ ta ba piye niɛraŋ-nelma.

⁵ A ne da *Yuifubaa-ba maŋ wuɔyaŋ ba Diiloŋ-hümelle-i fafamma, ba fõŋgũɔ baa hilaa nilɛiŋa-na hiere jo *Yerusalemu-i-na yibieŋa faŋa-na. ⁶ Baa tĩɛna ji nu ijieŋ daani-i, baa sire gbar kã ka yu. Bamaŋ waa hiere, nelieŋo nelieŋo u nuɔ Yesu *pəpuərbiemba piye fuɔ fereŋ nelma-i. ⁷ Kuɔ cu ba hõmmu-i, baa ta ba piye wuɔ: «Ma sĩ Galiletaamba-i daaba-i hiere ke? ⁸ Ba ciɛ niɛ ta ba nu i nelma-i hiere ba waŋ-ma baa-ye? ⁹ Ŋ sie suɔ wuɔ miɛ maŋ jãanu i-naa bande-i-na, Partitaamba dii-yiɛ, Meditaamba dii, Elamutaamba dii, Mesopotamitaamba dii, bamaŋ hilaa *Yude-i-na baa bi dii, Kapadɔsitaamba dii, Põtaamba dii, Asitaamba dii, ¹⁰ Firgitaamba dii, Pãnfilitaamba dii, Esipitaamba dii, Libitaamba maŋ dii Sireni caŋgu-na baa dii, bamaŋ hilaŋ *Ɔrõmu-i-na bafamba bi dii, ¹¹ Yuifukireiŋa dii, bamaŋ bi suurii Yuifusĩnni-na baa bi dii, Kiretitaamba dii, Arabubaa-ba dii, aa i hieroŋo-na, Diiloŋ uŋ ciɛ maacenfafamma maŋ, nelieŋo nelieŋo u nuɔ-ma u fereŋ nelma-na.» ¹² Kuɔ ce-ba gberɛ, ba sa suɔ baŋ jõguonŋ mamaŋ. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumande-i?» ¹³ Banaŋ baa bir yaŋ aa ta ba nye pəpuərbiemba-i wuɔ ba nyuonŋ kolma.

Pier ãndaŋgu-i

¹⁴ Maŋ juɔ waa dumaŋo-na, Pier wuɔ sire yiera baa u nabaamba-i* aa naa doŋ tuo piye da gbagaga wuɔ: «*Yuifubaa namaa, baa namaa namaŋ dii tĩɛna *Yerusalemu-i-na, mi ka waŋ nelma diei baa-na, karaŋ na tũnni-i dei na nu-ma. ¹⁵ Na suyaa wuɔ bãaŋgu saa hi boŋ yogo aa na'a ba nyuonŋ kolma, ba daa-ma hie? ¹⁶ Na saa da, Diiloŋ uŋ puɔraa Yowel waŋ mamaŋ, ma'i ciɛŋ. ¹⁷ Yowel waŋ-ma wuɔ:

* 1:16 Niɛŋ Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 41.10. † 1:18 Niɛŋ Matie seɓɛ-i-na 27.3-8.

‡ 1:20 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 69.26 § 1:20 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 109.8

* 1:25 Yudaŋ taa u ce maacemma maŋ baa Yesu *pəpuərbiemba-i ba gbẽ ma yaa-i. * 2:14 Yesu pəpuərbiemba yaa baŋ gbẽŋ-baŋ.

⟨Diilonjo ciera wuə:

«Miwaanjo tımmanj-huəŋgu-na,
mi ka gbuo nuəmba-i hiere baa mi *Yalle-i.
Na bisālm̄ba ka ta ba ce mi pəpuərŋgu-i.
Mi kaa ta mi carra naaciemba-i mi piye baa-ba.
Aa ta mi piye baa bīncuəmba-i dānsānniŋ.

¹⁸ Coima saa fa, bamanj cāa-miŋ hiere,
caamba-i baa bəmba-i,
mi ka gbuo-ba baa mi Yalle-i huəŋ daaku-na,
ba ka waa mi pəpuərbiemba.

¹⁹ Mi ka ce gberε-weima dərɔ-i-na baa hīema-na hiere:
Tāmma kaa waa, dāamu kaa waa, nyaasīnni kaa bi waa bəi.

²⁰ Bāan̄gu kaa bir cure ŋaa isuəŋgu
aa cəiŋo bir ce dāa ŋaa tāmma.
Mafamma ka ce aa Itieŋo jommanj-yiŋgu suə hi.
Yiŋgu fan̄gu temma siε ji waa;
ku kaa waa yibuə.

²¹ A ce dumaan̄o-na, uman̄ duə ji tuə gbuuse Itieŋo-i, kutieŋo ka kor.»†»

²² Pier wuə suonu u āndaan̄gu-i wuə: «*Isirahel-baan̄ namaa, yaan̄ mi wan̄ nelma diei baa-na: Diilonjo pigāan̄-na Nasaretitaan̄ Yesu fōŋgūə-i. U ciε u ce gberε-weima bəi na həlma-na. Namaa fεrε-i na saa yan̄-ma damma. ²³ Ba bel diilonjo-i bel-o hā-na. Diilonjo suə weima-i hiere; uu naa suə wuə na siε yan̄-yo. Ma bi ciε: Na bilaa-yo a hā baman̄ sa kāan̄ Diilonjo-i ba gbu-yo *daan̄-nu ko-yo. ²⁴ ŋga hīema saa naa waa ma gbāa wuo-yo. A ce dumaan̄o-na, ban̄ kuə-yo, Diilonjo yan̄-ba aa sire-yuə. ²⁵ Na saa da, *Davidi piye u maama wuə:

⟨Mi da Itieŋo-i hōnni man̄ jon̄ mi yaan̄ga-na.

U sa taara mi kūəma nyεŋ,
ku'i ciε u jo ji waa mi caan̄-nu.

²⁶ Kufan̄gu hōfēlle yaa yuu mi huəŋga-i
a ce mi ta mi piye dumandε-i-na.
Mi suyaa wuə da mi ku, mi ka fiisa.

²⁷ Diilo, mi suyaa wuə ŋ siε yan̄ mi tīε dii kuəŋ-nelle-na.
ŋ siε siε yan̄ nan̄ nol̄jo hər dii hīema-na.

²⁸ Hūmelle man̄ kāan̄ ŋ wulaa,
ŋ pigāan̄-mi baa-de.

Da mi waa ŋ caan̄gu-na
ŋ ka ta ŋ ce baa-mi.»‡»

²⁹ Pier wuə cor baa u āndaan̄gu-i wuə: «Tobiŋ namaa, mi ka wan̄ ninsoŋo-i baa-na i bīncōiŋo-i Davidi kūŋgu-na: Davidi kuu ba fuure-yuə, a ji hi baa nyuŋgo u cīncorre dii i həlma-na. ³⁰ Davidi waa Diilopəpuərbilonjo. Diilonjo naa pā nuŋgu baa-yo wuə duə saa ji waa, u jāmatigisīnni-i, u ka hā u hāyēl̄jo nan̄o'i baa-ni. ³¹ A ce dumaan̄o-na, Davidi naa tīena baa-ma wuə *Kon̄kortieŋo ka ku aa sire. Na saa da u ciera: ⟨Diilonjo siε yan̄ u nol̄jo tīε dii kuəŋ-nelle-na⟩ aa ⟨u siε yan̄ u hər dii hīema-na.⟩ ³² Kon̄kortieŋo fan̄jo yaa Yesu-i. Diilonj un̄ siere-yuə, miε man̄ daaye-i hiere i daa-ma nuə. ³³ Diilonjo kāa baa-yo u ka tīena u caan̄-nu, aa un̄ ŋa naa pā nuŋgu man̄ baa-yo wuə u ka hā-yo u Yalle-i, u hāa-yo baa-de u gbuo-ye baa-de hiere. Nan̄ dan̄ man̄ daama-i baa nan̄ nuŋ man̄, difande maacemma'i. ³⁴ Davidi fuə fεrε saa kā dərɔ-i-na, ŋga u piye Yesu kūŋgu-i wuə:

⟨Itieŋo gbīε mi Tieŋo-i wuə:

«Jo ŋ ji tīena mi caan̄-nu

³⁵ aa ŋ yan̄ mi mal ŋ bigāarāamba-i hā ŋ ce ŋ bāan̄gu-i bei.»§

† 2:21 Yowel (Joël) 3.1-5a ‡ 2:28 Gbēlieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 16.8-11 § 2:35 Gbēlieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 110.1

³⁶ Teriŋgu faŋgu-na, nuharuŋgu si dii, Isirahel-baŋ namaŋo-i hiere na saaya na suw wuw naŋ gbuu Yesu maŋ *daŋgu-na, Diiloŋo ciɛ u yaa-i Itieŋo-i aa tiraa ce-yo Koŋkortieŋo.»

³⁷ Baŋ juw nu nel daama-i, kuw ce-ba biŋkūŋgu. Baa yuu Pierbaa-ba-i* wuw: «Dumaŋo-na, i saaya i ce bige-i?» ³⁸ Pier wuw gbɛ-ba wuw: «Naanaŋ na cilɔbabalaŋo-i aa na jo ba ji *batisen-na Yesu-Kirsa yerre-na, ku yaa Diiloŋo ka hur na āmbabalma-i. Mafaŋ da ma ce, Diiloŋo ka hā-na u Yalle-i. ³⁹ Na saa da, Diiloŋo pāa nuŋgu-i baa namei baa na bisālmba, wuw u ka hā-na u Yalle-i. U bi pāa-ku baa uŋ ka bi bamaŋ yaayargaa-terni-na hiere ba cu u huon-nu.»

⁴⁰ Pier waŋ nelma bɔi baa-ba a dii sirɛiŋa bei ba da ba hūu-ma. U taa u piiye baa-ba wuw: «Siyaŋ koŋkoro-i, ku yaa mamaŋ kaa da fiefiɛ ku nuwmba-i ma siɛ ka da-na.»

⁴¹ Yiŋgu faŋgu-na, nuwmba bɔi hūyāa Pier nelma-i aa ce ba batisen-ba. Ba yuu nuwmba neifelle nuwmba ndii temma bamaŋ naa suurii naara Diiloŋ-dūŋ-baamba-i. ⁴² Baa bilaanu ta ba jo ba nu Diiloŋ-nelma-i Yesu pəpuərbiemba wulaa. Ba waa ŋaa cɛduwŋ-biemba, ta ba wuo niwuoni-i baa ba-naa aa ta ba bi cārā Diiloŋo-i baa ba-naa. ⁴³ Yesu pəpuərbiemba taa ba ce gberɛ-weima bɔi, a ce dumaŋo-na korma taa ma da nuwmba-i baa-ba.

⁴⁴ Diiloŋ-dūŋ-baamba naa bel ba-naa hiere, ba saa ta ba ce huwŋga baa ba nagār-ŋiini-i. ⁴⁵ Ba waa umaŋ duw da kumaŋ, u suor-ku aa jo baa gbeiŋa-i ba ji cal-a ba-naa nuw a saa baa gbeiŋ-maamaŋ yeŋ-bei dumaa. ⁴⁶ Yinni maŋ joŋ baa dii *Diilodubuɔ-i-na, ba sa nanna yiŋgu. Ba taa ba wuo niwuoni-i baa ba-naa cinni-na. Ba niwuoni wuoma taa ma dɔl aa ba hɔmmu na firnu baa mu-naa. ⁴⁷ Ba taa ba hāl neini-i ba tuɔlnu Diiloŋo-i. Ba maama taa ma dɔlnu nuwmba-i hiere nelle-na. Aa yinniŋ taa ni cor dumaa, Itieŋo taa u kor nuwmba-i dumɛi u naara ba källe-na.

3

Murgu naŋo siire

¹ Yiŋgu naŋgu-na, bataruŋgu-na, Pier baa Nsāa-i ba taa ba kā da ba ka cārā Diiloŋo-i. ² A ne da naacolŋo naŋo waa, uŋ siire, u saa gbāa wuw dede. Yinni maŋ joŋ, ba biɛ-yo ba kā ba jīna *Diilodubuɔ dumelle nande yaŋga-na u tuw cārā bamaŋ suuriŋ ba wulaa. Dumelle fande-i, ba bi-de wuw «Dumɛfafalle». ³ Pierbaa-baŋ kāa da ba ka suur, wuw tuw cārā ba wulaa. ⁴ Baa ne-yo aa naa cira: «Ne bande.» ⁵ Naacolŋ wuw tuw ne-ba wuw sī ba taara ba hā-yo biŋkūŋgu. ⁶ Pier wuw cira: «Warbelle sī mi yerreŋ, ŋga kumaŋ dii baa-mi, mi ka hā-ni baa-ku.» Aa naa cira: «Nasaretitaŋ Yesu-Kirsa yerre-na, sire ŋ ta ŋ wuw!» ⁷ Aa kā ka bel u nadienaŋga-i duw sire-yuw. Naacolŋo gbeiŋ nie pāŋ firnu. ⁸ Wuw wuw sire pāŋ tuw wuw. Uŋ siire dumaŋo-na, wuw tuw gbɛliɛŋ Diiloŋo-i aa tuw tetiera aa kā ba ta ba suur baa Pierbaa-ba-i Diilodubuɔ-i-na. ⁹ Nuwmba juw'a ba ne da hai moloŋo-i gbelaŋ Diiloŋo-i u suur daayo-i? ¹⁰ Umaŋ tiɛnaanaŋ Diilodubuɔ dumelle yaŋga-na u cārā, u yaa-i. Kuw ce-ba gberɛ aa tiraa dii kūwɔnyelle-bei.

Pierŋ waŋ mamaŋ Diilodubuɔ-i-na

¹¹ Naacolŋ daa uŋ siire, wuw pāŋ nyaarāa Pierbaa-ba-i. Nuwŋ baa jo ji yu-bei dii *Salomɔ kukuruuŋgu-na ta ba ne-ba. ¹² Pierŋ daa baŋ neŋ-baŋ dumaŋo-na, wuw cira: «*Isirahel-baŋ namaa, baa na yaŋ ku ce-na gberɛ. Baa na ta na ne wuw sī miɛmi siire naacolŋ daayo-i baa i fɛreŋ fɔŋgū, sisɔ i wuw Diiloŋ-hūmelle-i fafamma ku'i ciɛ i gbāa sire-yuw; ku'i sī. ¹³ I biŋcuwmbaŋ siire wuw Diiloŋo maŋ hūmelle-i, *Abiramu-i baa *Isaki-i a naara *Yakɔbu-i, baŋ siire wuw Diiloŋo maŋ hūmelle-i, u'i ciɛ u cārāŋo ce bɔi. U cārāŋo faŋo yaa Yesu-i. Na ciɛ ba bel-o ka hā *Pilati-i baa-yo. Pilati wuw u nanna-yuw, na'a ma siɛ gbāa wuw. ¹⁴ Na cīnaana Diiloŋ-noloŋo-i, na ciɛ ba bel nelviŋo-i aa ce ba nanna nelkoroŋo-i. ¹⁵ Na ciɛ ba ko cicɛlma tieŋo-i. ŋga naŋ fiɛ ko-yo, Diiloŋo siire-yuw hiel-o kuomba hɔlmana, i daa-yo nuw. ¹⁶ Iŋ haa i naŋga-i yuw ku'i kāayā naacolŋ daayo-i; na sa bi yaŋ-yo suwma. Iŋ haa i naŋga-i Yesu-i-na, ku'i ciɛ u sire-yuw yeryer dumandɛ-i-na na yufelle-na.

* 2:37 Pierbaa-ba-i: Ba gbɛ Pier baa u napəpuərbiemba namba yaa-i.

¹⁷ «Tobirj namaa, mi suyaa miε na saa naa suə-ma aa ce-ma, halle baa na yuntaamba-i hiere. ¹⁸ Ŋga Diilonj uŋ ŋa naa ce u *pəpuərbiemba wuəya waŋ mamaŋ, wuə uŋ ka saan *Korjkortieŋo maŋ, u ka muliεŋ; nelma famma yaa ciε.

¹⁹ «Mamaŋ dii cemma fiefie-i-na, naanaŋ na ciləbabaŋo-i aa na bir na jo Diilonjo wulaa, ku yaa u ka hur na āmbabalma-i. ²⁰ Mafaŋ da ma ce, u ka pa kufiεŋ-bāaŋgu nei. Aa uŋ ŋa naa hiel Korjkortieŋo maŋ dii ku domma-na, u ka bir saan u jo. Korjkortieŋo faŋo yaa Yesu-i. ²¹ Dumandε-i-na, uu dii tīena dii dərə-i-na tuə cie miwaaŋo duə bibirre ŋaa Diilonj uŋ ciε u pəpuərbiemba waŋ-ma dumaa dii ku bembieŋa-na. ²² Na saa da, *Moisi waan Yesu-Kirsa maama yaa wuə: *«Diilonjo ka hiel u *pəpuərbiləŋo naŋo mei temma na həlma-na. Pəpuərbiləŋo faŋ duə waŋ mamaŋ, baa na yagar-ma. ²³ Umanj duə saa nu u nuŋgu-i, ba ka hiel kutieŋo nuŋgu-i Diilonjo baamba-na aa ba ka ko-yo.»* ²⁴ Diilopəpuərbiemba maŋ siire piye hiere, a doŋ *Samiel-na, ba waan nyuŋgo ku yin daani maama-i. ²⁵ Diilonj uŋ pāa nuŋgu maŋ aa ce u pəpuərbiemba waŋ ku maama-i, u pāa-ku baa namei. Aa uŋ pāa nuŋgu-i baa na bīncuəmba-i kusuəŋ-nu aa gbē Abiramu-i wuə: *«Mi ka ta mi cor baa naŋ hāyēlmba yaa-i mi ce baa dūnni-i hiere hīema-na»*†, na nuŋgu dii nupälle fande-na. ²⁶ Ku'i ciε na da Diilonjo ciε u cāarāŋo jo namei wulaa-i igēna duə ji kāyā-nei na nanna na maacembabalamma-i.»

4

Ba bilaa Pierbaa-ba-i

¹ Pier baa Nsāa-i baŋ waa ta ba piye baa nuəmba-i, *Diiløjigāntaamba-i baa *Diilodubuə sorosibaa-ba yuntieŋo-i, a naara *Sadusēbaa-ba jo ji da-ba. ² Pierbaa-ba taa ba piye baa nuəmba-i wuə Yesu kuu aa sire, kere yiŋgu dii baa yiŋgu kuomba ka bi sire fuə temma-i. Baŋ juə ji da ba piye dumaŋo-na, ku saa dəlnu-bei. ³ Baa bel-ba. Bāaŋgu naa tī tī. Baa kā ka dii-ba kaso ba cə. ⁴ Baŋ fie bel-ba, baŋ hii piye baa bamaŋ hiere, ba fōŋgūə baa hūu-ma. Bamaŋ naa hūyāa-ma, ba gbāa yu nuəmba neifieŋa hāi nuəsiba ndii temma.

⁵ Ku cuo kaala-i-na, *Yuifu ba yuntaamba-i baa nelle bīncuəmba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa *Yerusalemu-i-na. ⁶ *Diiløjigāntaamba yuntieŋo maŋ ba naŋ bīŋ-joŋ Ani-i, u waa baa u dumelleŋ-baamba-i hiere, a naara Kayifu, baa Nsāa, baa Alesāndire. ⁷ Baŋ jānu ba-naa, baa ce ba jo baa Pierbaa-ba-i. Baŋ juə, baa yuu-ba wuə: «Namaa hilaa baa hiŋ daama-i hie a ji sire naacolj daayo-i? Hai moloŋo-i puəraa-na?» ⁸ Huəŋgu faŋgu-na, *Diilonj-Yalle naa yu Pier huəŋga-i, wuə cira: «Nelle yuntaan namaa, baa bīncuəŋ namaa, ⁹ i ciε ānfamma molo-na aa na bī-ye ji ta na yuu-ye in ciε dumaa sire-yuə u murgusīnni-na, dumei sī wei? ¹⁰ Nelma diei dii na saaya na suə-ma hiere baa *Isirahel-baamba-i: Naŋ gbuu Nasaretitaan Yesu maŋ *daaŋgu-na ko-yo aa Diilonjo sire-yuə, fuə barguə yaa nuə-i naacolj daayoŋ siire yeryer na yufelle-na dumandε-i. ¹¹ Ba waan Yesu fuə maama yaa Diilonj-nelma-na wuə:

«Tāmpēlle maŋ dumarāan namaaŋo-i naŋ cīnaana-die, di yaa juə bella dūŋgu-i.»*

¹² Yesu yaa gbāa kor nelbiliemba-i u diei joŋ. Da ma hel ufaŋo-na, Diilonjo saa hā-ye moloŋo yaŋga naŋga umaŋ gbāa kor-e.»

¹³ Pierbaa-baŋ daa holle-i piye dumaa, kuə cu āndacetaamba hōmmu-i. Da ba ne, ba da-ba nelgbāŋgbālāamba; ba sa suə sebe. Baa pāŋ suə wuə Yesu wuərataamba. ¹⁴ Da ba ne naacoljo maŋ siire ba caaŋgu-na, ba siε suə baŋ ka waŋ mamaŋ. ¹⁵ Baa ce ba hiel Pierbaa-ba-i gōŋgūəŋ-nu aa naa yuu ba-naa wuə: ¹⁶ «I ka ce-ba nie? Nuəmba-i hiere Yerusalemu-i-na ba suyaa wuə ba yaa siire naacolj daayo-i, nuharuŋgu si dii-mei; i siε bi gbāa ju-ma. ¹⁷ Ŋga die i sa taara nel daama gbuo nelle-i hiere, i saaya i gboya-bei wuə ba

* 3:23 *Ānjīnamma tiyemmanj-sebe* (Deutéronome) 18.15,18,19. † 3:25 *Miwaanjo jīnammanj-sebe* (Genèse) 22.18 * 4:11 *Gbeliemanj-nalāaŋgu* (Psaume) 118.22

baa yaŋ i tiraa nu ba bīe Yesu yerre-i baa moloŋo. Umanj duə bī-de, kumanj da ku waa, u ka da-ku.»

¹⁸ Baŋ juə da ba-naa tī, baa bī Pierbaa-ba-i a ji waŋ baa-ba wuə ba baa yaŋ ba tiraa nu ba bīe Yesu yerre-i ba nunni-na, ba baa bi waŋ u maama baa moloŋo. ¹⁹ Pierbaa baa gbē-ba wuə: «Namaa fere-i niε-kuŋ na ne! I ce namaa maama yaa-i aa yaŋ Diiloŋ-maama-i wei? ²⁰ Mīe fuə, iŋ nuə mamaŋ, aa da mamaŋ, i sie gbāa fiinaŋ-mei.»

²¹ Baŋ siire naacolŋo-i, kuə gbuu dōlnu nuəmba-i, baa ta ba gbeliεŋ Diiloŋo-i, a ce dumaŋo-na āndacetaamba saa da nelma da ba cāl-ba; baa naa ba sīel ba yufieŋa yaa piiye baa-ba aa nanna-bei ba kā. ²² Baŋ siire naacolŋo maŋ, u bieŋa naa cor bieŋ komuəŋa hāi.

Diiloŋ-dūŋ-baamba cāarā Diiloŋo-i

²³ Baŋ naana Pier-i baa Nsāa-i, baa ta kā ba nabaamba wulaa. *Diiloŋigāntaamba yuntaamba-i baa bīncuəmbaŋ waŋ mamaŋ baa-ba hiere, baa tūnu ba nabaamba-i baa-ma. ²⁴ Baŋ tūonu-bei dumaŋo-na, baa gbonu cārā Diiloŋo-i wuə: «Itie, nuənei hielaa dərə-i baa hīema-i, baa dāmmanj-nuoraŋgu-i. Aa bi hiel ni huəya-niini-i hiere. ²⁵ Nuənei cie ŋ *Yalle dii nel daama-i i bīncōiŋo-i *Davidi† nunŋu-na u waŋ-ma wuə:

«Bige-i cie nuəmba sire ta ba pepiena nilēiŋa-na?

Ba saa suə wuə baŋ puu mamaŋ, ma sie kā terieŋgu wei?

²⁶ Fōŋgōtaamba siire tereŋ yiera,

aa yuntaamba pūulā Itieŋo-i baa u Yufelleŋ-Nolŋo-i.»‡

²⁷ Ninsie ninsie, *Erodi-i baa *Pōse-Pilati-i a naara *nieraaamba-i baa *Isirahel-baamba-i hiere, ba tigiin ba-naa nel daade§ yaa nuə-i, a pūulā ŋ cāarāŋo-i Yesu-i. Ba tigiin ba-naa a pūulā ŋ Yufelleŋ-Nolŋo-i. ²⁸ Dumandε-i-na, niŋ ŋa naa pu mamaŋ, mamaŋ waa ŋ huəŋga-na, ba cie ma yaa-i. ²⁹ Fiefie-i-na, Itie, ŋ daa baŋ wur ŋ cāarāŋ miεŋo-i dumaa. Hā-ye holle i tie gbā i waŋ ŋ nelma-i. ³⁰ Kāyā-yie i tie gbā i sire jaamba-i aa bi tie ce nelma bōi baa gberε-weima bōi ŋ cāarāŋo-i Yesu yerre-na.»

³¹ Baŋ juə cārā Diiloŋo-i tī, hīeŋ maa sagalla baŋ waa tigiin kusuəŋ-nu. Diiloŋ-Yalle paŋ yu ba hōmmu-i hiere. Baa da holle ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i.

Diiloŋ-dūŋ-baambaŋ bilaa ba-naa dumaa

³² Diiloŋ-dūŋ-baamba-i baa ba ciinumma-i hiere baa naa gbuu bel ba-naa fafamma. Ba hōlma-na, ŋ sie gbāa suə wuə mel kūŋgu-i daaku-i aa mel kūŋgu-i daaku-i. ³³ Himma naŋ temma waa Yesu *pəpuərbiemba āncemma-na ta ma pigāŋ wuə Yesu siire kelkel. Diiloŋo naa silaa tuə ce baa-ba u cor. ³⁴⁻³⁵ Sonniŋ waa baa bamaŋ hiere, baa cīniŋ bi waa baa bamaŋ, ba taa ba suor-ni ba jo ba hā Yesu pəpuərbiemba-i baa ni gbeiŋa-i. Bafaŋ da ba hūu-ya, ba ne ba gbeiŋ-maamaŋ jīenya ma-naa dumaa aa bi hōnu-yei dumei. A ce dumaŋo-na sūntie saa waa ba hōlma-na.

³⁶ Unarŋo waa ba hōlma-na, ba taa ba bī-yo Yosefu. U waa *Levitiyeŋo. U taa u hel Sipire. Pəpuərbiemba taa ba bī-yo Barnabasi, ku yuŋgu yaa wuə Sireintieŋo. ³⁷ Suoŋgu naŋgu waa baa-yo, wuə suor-ku aa naa jo baa ku gbeiŋa-i ji hā pəpuərbiemba-i baa-ya.

5

Diilo sa sie huhurma-i

¹ Naacolŋo naŋo waa, ba taa ba bī-yo Ananiyasi aa bī u cieŋo-i Safira. Terieŋgu naŋgu waa baa-ba, baa suor terieŋ daaku-i ² aa naa saa-ma aa bōlŋo hiel gbeiŋa naŋa aa kā baa a boluəŋgu-i ka hā Yesu *pəpuərbiemba-i baa-ya.

³ Uŋ kāa, Pier wuə gbē-yo wuə: «Ananiyasi, bige-i cie ŋ yaŋ *Sitāni tāal-ni ŋ hiel kunaŋgu gbeiŋa-na aa jo ji ta ŋ kar coima-i baa *Diiloŋ-Yalle-i? ⁴ Terieŋgu-i naŋ kūŋgu, molo saa cira ŋ suor-ku. Niŋ fie suor-ku, gbeiŋa-i naŋ waŋa. Bige-i cie ŋ ce maaceŋ

† 4:25 Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya Davidi yerre-na wuə Diiloŋ-cāarāŋo. ‡ 4:26 Gbeliemaŋ-nalāŋgu 2.1-2 § 4:27 Ba gbē *Yerusalemu.

daama temma-i? Niŋ karaa coima maŋ, ɲ saa kar-ma baa ɲ nanuɔmba, ɲ karaa-ma baa Diiloŋo.»

⁵ Ananiyasiŋ nuɔ nel daama-i, u pāŋ cii, u bi kuliŋgu yaa dumaŋo-na. U maŋ duɔ nu nel daama-i, u kūɔma pāŋ ta ma nyey. ⁶ Naacieŋ baa jo ji biɛ-yo ka fuure.

⁷ Ciɛŋo saa waa. Bɔlŋoŋ kuu, lɛrbaa-ba siɛi temma cor aa u suɔ tuɔ jo. Uŋ juɔ ji suur, u saa suɔ wuɔ weima ciɛ. ⁸ Pier yuu-yo wuɔ: «Ciɛŋ nuɔ, na suora na teriɛŋgu-i sul daadu'i nuɔ-i wei?»

Ciɛŋ wuɔ siɛ wuɔ: «Ūu, ku sullu yaa-i.»

⁹ Pier wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na saa-ma baa ɲ bɔlɔ-i aa da na cure Diiloŋ-Yalle-i? Ne, bamaŋ kãa ka fuure ɲ bɔlɔ-i ba yaa bi suuriŋ daaba, ba ka bi biɛ nuɔŋo-i ka fuure-niɛ.»

¹⁰ Ciɛŋ wuɔ pāŋ cii teriɛŋgu faŋgu-na a ku Pier caŋgu-na. Naacieŋ ba'a ba suur ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. Baa tiraa biɛ ufaŋo-i bir gūunu ka fuure bɔlŋo caŋgu-na. ¹¹ Diiloŋ-dūŋ-baamba kūɔma migāaŋ ta ma nyey ma naara. U maŋ duɔ nu nel daama-i, ku ce-yo kūɔnyelle.

Gberɛkulaŋo

¹² Yesu *pəpuərbiemba taa ba ce nelma bɔi baa gberɛ-weima bɔi nuɔmba hɔlma-na. Ba taa ba tigiŋ ba-naa *Salomɔ kukuruuŋgu yaa nuɔ-i. ¹³ Nuɔmba-i hiere nelle-na ba taa waŋ ba yefafalle, ɲga molo saa tuɔ siɛ u piɛ-ba. ¹⁴ Caamba-i baa bɛmba maŋ naa hūyāaŋ Itieŋo maama-i baa sa waa dei baa yuliŋgu-i. ¹⁵ Nuɔmba waa da ba ce ba hel baa gbāŋgbaarbaa, baa figīni a galla ba jaamba-i Pier muncormu-na, wuɔ duɔ tuɔ cor aa u yalle yiɛya umaŋ, u sire. ¹⁶ Nilɛiŋa maŋ *Yerusalemu kɔtɔnni-na hiere, nuɔmba bɔi taa ba hel-yei ba jo baa ba jaamba-i pəpuərbiemba wulaa. *Jinabaa-baŋ bi waa bamaŋ nuɔ-i, ba taa ba jo baa-ba. U maŋ duɔ jo baa u wuɔŋo, u sire.

Baŋ haa kumaŋ Yesu pəpuərbiemba-na

¹⁷ Nuɔmbaŋ joŋ pirpir Yesu *pəpuərbiemba wulaa dumaŋo-na, ku saa dɔlnu *Diilojigāntaamba yuntieŋo-i baa u kuoyataamba-i *Sadusiɛbaa-ba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu ¹⁸ aa naa bel pəpuərbiemba-i ka dii-ba kaso. ¹⁹ Ku isuŋgu-na, Itieŋo *dɔrpəpuərbieloŋo jo ji hīl kaso-i a hiel-ba aa naa gbɛ-ba wuɔ: ²⁰ «Kāaŋ *Diilodubuɔ-i-na na ka waŋ hūmefelende maama-i hiere baa nuɔmba-i.»

²¹ Ku cuo kaala-i-na, pəpuərbiɛŋ baa naar kã Diilodubuɔ-i-na ka doŋ ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i. Diilojigāntaamba yuntieŋo-i baa u kuoyataamba saa suɔ wuɔ ba hilaa. Cuoŋ kaalaa, baa bī bīncuɔmba-i da ba ji ce āndaŋgu-i. Baŋ juɔ, baa puɔr wuɔ ba ka hiel-ba kaso-i-na jo baa-ba. ²² Baa kã ba saa ka da-ba. Baa bir jo ji cira: ²³ «I saa ka da moloŋo kaso-i-na. Iŋ kãa, kaso naa waa bīŋ u temma-i, aa bamaŋ niɛyaŋ-yuɔ ba waa ba munyierammu-na hiere dumieŋa yammu-na. I hīlāa-yo ku yaa nuɔ-i, i saa da moloŋo huɔŋga-na.»

²⁴ Sorosibaa-ba maŋ niɛyaŋ Diilodubuɔ-i ba yuntieŋo-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaambaŋ nuɔ nel daama-i, ba hɔŋ muɔ pāŋ cu; ba sa suɔ ku huɔŋguŋ ka jo baa kumaŋ. ²⁵ Ba'a ba ne da naacolŋo naŋo juɔ ji tuɔ tūnu-bei wuɔ: «Naŋ bilaa balamba maŋ ka dii-ba kaso-i-na, baa dii ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i dii Diilodubuɔ-i-na.» ²⁶ Sorosi ba yuntieŋ wuɔ pāŋ sire baa u sorosibaa-ba-i ka bel-ba jo baa-ba. Baŋ kãa, ba saa kã baa bubuɔsīni, wuɔ sī nuɔmba ka naŋ-ba baa tāmpɛlɛiŋa.

Ba ce Yesu pəpuərbiemba āndaŋgu-i

²⁷ Baŋ kãa ka bel Yesu *pəpuərbiemba-i jo baa-ba, *Diilojigāntaamba yuntieŋ wuɔ yuu-ba wuɔ: ²⁸ «Ma sī i waŋ-ma baa-na kuola-mɛi wuɔ na baa bī naacolŋ daayo yerre-i baa moloŋo kɛ? Ma daa niɛ na yaŋ-ye aa sire gbuo *Yerusalemu-i hiere baa u maama-i? Na taara na cira miɛmɛi kuɔ-yo kɛ?»

²⁹ Pier baa u nabaamba-i baa cira: «I siɛ gbāa maar Diiloŋo nuŋgu-i ka ce nelbilieŋ kūŋgu. ³⁰ Naŋ gbuu Yesu maŋ *daŋgu-na ko-yo, i tobaa-baŋ siire wuɔ Diiloŋo maŋ hūmelle-i, u siire-yuɔ ³¹ aa kã baa-yo ka jīna u caaŋ-nu. U hāa-yo yuntɛsīni-i aa ce-yo koŋkortieŋo. U ciɛ kufaŋgu-i duɔ kāyã *Isirahel-baamba da ba nanna ba cilɔbalaŋo-i

aa u duə hur ba āmbabalma-i. ³² Nel daama-i miε i daa-ma nuə, *Diilonj-Yalle bi daa-ma. Bamaŋ nuəŋ Diilonj nuŋgu-i, u hā-ba di yaa-i.»

³³ *Nellentaambaŋ juə nu nel daama-i, ba həmmu pāŋ guəla. Baa pāŋ ta ba taara ba komma. ³⁴ *Farisēyieŋo naŋo waa baa-ba, ba taa ba bī-yo Gamaliel. U waa *ānjīnamma pigāatieŋo. Nuəmba taa ba kāŋ-yo nelle-na. Wuə sire yiera ba həlma-na aa naa cira: «Cieŋ ba hel gōŋgūəŋ-nu.»

³⁵ Baŋ hilaa, wuə gbē nuəmba-i wuə: «Isirahel-baŋ namaa, jəgaŋ na ne igēna aa na suə na ce naŋ taaraŋ na ce kumaŋ balaŋ daaba-na. ³⁶ Ku belle-na, Tedasi siire ce u fere nelbuə. Nuəmba sire cu u huəŋ-nu ta ba kā nuəmba nuəsiba hāi caaŋ-nu. Baŋ juə ko-yo, ba curaa hie? Ba saa pisällā hiere wei? ³⁷ Fuə kūŋguŋ curaa, baŋ taa ba kāŋ nuəmba-i belle-na, Yuda maŋ taa u hel *Galile-i-na, u siire hiel u yerre-i. Nuəmba bəi cu u huəŋ-nu. Baŋ juə ko ufaŋo-i, bamaŋ naa cu u huəŋ-nu, na daa-ba wei? ³⁸ Fiεfiε-i-na, bamaŋ daaba-i, mi gbāa waŋ mamaŋ: Nieŋ-baŋ aa na yaŋ-ba. Da kuə ba ce nelieŋ-maama, yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka bīena. ³⁹ ŋga da kuə Diilonj-maama ninsoŋo, na sie gbāa bīena-mei. Nieŋ torro, na baa ji ta na gāŋ baa Diilonj aa cira na gāŋ baa nelbiliemba?»

⁴⁰ Gamalielŋ piye dumaŋo-na, ba kā ka ciire aa naa bī pəpuərbiemba suur. Baŋ suurii, baa bel-ba muo-ba da dei aa naa waŋ baa-ba wuə ba baa tiraa yaŋ ba da ba bīe Yesu yerre-i baa moloŋo! Baŋ cie mafamma-i, baa nanna-bei ba ta.

⁴¹ Baŋ bilaa-ba muo-ba Yesu maama-na, kuə gbuu silaa dəlnu-bei wuə Diilonj ka tuə kāŋ-ba nelfafaamba Yesu huəŋgu-na. ⁴² Kuŋ cie dumaŋo-na, yinni maŋ joŋ, ba waŋ *Neldədəlma-i *Diilodubuə-i-na baa cīnni-na wuə Yesu yaa *Kəŋkortieŋo maŋ Diilonj uŋ saŋ-yo.

6

Yesu pəpuərbiemba calaanu maacemma-i

¹ Nuəmba bəi taa ba hūu Yesu maama-i huəŋ daaku-na, a ce dumaŋo-na bamaŋ piyeŋ girekimma-i, baa ta ba waana wuə bamaŋ piyeŋ ebiremna-i, ba cal niwuoni-i yinni maŋ joŋ aa ba sa hā bafamba bikulcaamba-i. ² Yesu *pəpuərbiembaŋ daa ba waana dumaŋo-na, baa tigiŋ Diilonj-dūŋ-baamba-i hiere a waŋ baa-ba wuə: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuə i sie gbāa yaŋ Diilonj-nelma wamma-i aa die ne niwuoniŋ-kūŋgu, ku saa bie dumaŋo-na. ³ Hielaŋ nuəmba niehāi na həlma-na. Nuəmba famba yefafalle saaya di waa nuəmba nunni-na. *Diilonj-Yalle saaya di yu ba həmmu-i aa ba saaya ba ta ba nu nelma. Da na hiel-ba, i ka bir maaceŋ daama-i hā ba yaa-i ⁴ aa miε i fulnu Diilocārälle baa u nelma wamma.»

⁵ Bamaŋ waa hiere, baa hūu-ma aa naa sire hiel Etieni. Diilonj-maama-i baa Diilonj-Yalle naa yu Etieni huəŋga-i. Baŋ hiela Etieni-i, baa hiel Filipu, baa Purokər, baa Nikanər, baa Timə a naara Parmenasi, baa Nikola. Nikola taa u hel Āntiyəsi, ŋga uu naa suur Yuifusīnni-na. ⁶ Baŋ hiela-ba, baa pigāaŋ pəpuərbiemba-i baa-ba. Baa haa ba nammui ba yunni-na a cārā Diilonj-i hā-ba.

⁷ Diilonj-nelma taa ma gbuo terni-i ma kā. Yinniŋ cor dumaa, nuəmba hūu-ma dumei *Yerusalemu-i-na. *Diiløjigāntaamba maŋ naa hūyāa Yesu maama-i baa sa waa dei.

Ba bilaa Etieni-i

⁸ Diilonj naa silaa ce baa Etieni-i: Uu naa hā-yo himma u tuə ce gberε-weima bəi nelle-na. ⁹ A ne da *Yuifubaa-ba namba taa ba kā *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ba kā ba nu Diilonj-nelma-i. Ba taa ba bī Diilonelhāalādūŋgu faŋgu-i «Kufieŋ ba dūŋgu»*. Yuifubaa-ba famba kā ba ta ba fanu ba-naa baa Etieni-i Diilonj-nelma-na. Ba həlma-na, banamba taa ba hel Sireni, banamba Alesāndiri, banamba Silisi, banamba *Asi. ¹⁰ *Diilonj-Yalle naa waa baa Etieni a ce ba saa gbāa piye yar-o.

* ^{6:9} Baa bilaa Yuifubaa-ba namba-i kərsīnni-na a kā baa-ba *Ōrəmu aa ji nanna-bei. Ku gbāa waa Yuifubaa-ba famba hāayēlmba yaa baŋ gbēŋ-baŋ bande-i-na.

¹¹ Kuŋ nuɔlaa-ba, ba bir yaŋ aa biɛ nuɔmba gbeŋa-na ba ta ba wuɔra ba waŋ wuɔ: «Naacolŋ daayo u wuɔra u tuora *Moisi-i baa Diiloŋo-i; baŋo sī.» ¹² Ba ciɛ ku yaa-i nuɔmba həmmu du baa Etiɛni-i nelle-na. Bīncuɔmba-i baa *ānjīnamma pigāataamba-i hiere ba həmmu duu baa-yo. Baŋ ciɛ kufanŋu-i, ba kã ka bel-o kã baa-yo *nellentaamba wulaa.

¹³ Baŋ kãa baa-yo, ba tiraa bī coikartaamba namba kã, wuɔ siertaamba. Baa kã ka ta ba kar coima-i ba haa-yuɔ wuɔ: «Naacolŋ daayo sa gbuu piiye *Diilodubuɔ yefafalle, halle baa *ānjīnamma-i hiere. ¹⁴ I daa u wuɔra u piiye wuɔ Nasaretitaŋ Yesu ka muonu Diilodubuɔ-i aa bir Moisi nelma-i birma namma.» ¹⁵ Bamaŋ waa hiere gēŋgerterienŋu-na, baa dīŋ-yuɔ ta ba ne-yo. U yaanŋa taa ka caa ŋaa *dərpuərbiɔn yaanŋa.

7

Etiɛni āndaanŋu-i

¹ Siertaambaŋ juɔ piiye tī, *Diilojigāntaamba yuntienŋ wuɔ yuu Etiɛni-i wuɔ: «Baŋ waŋ mamaŋ ninsoŋo wei?» ² Etiɛni wuɔ cira: «Mi nellenŋ-tobiŋ namaa, baa mi tobaa namaa, mi ka waŋ nelma diei baa-na: Na suyaa wuɔ aa i bīnciŋo-i *Abiramu suɔ duɔ sire Mesopotami-i-na ka tīɛna Arã-i-na, Cagaŋ-Diiloŋo naa carra-yuɔ ³ a waŋ baa-yo wuɔ u yaŋ u huraamba-i aa u sire ba jāmālã-i-na, kere u ka pigāanŋ-yo jāmālã naŋo u ka tīɛna. ⁴ Abiramu sire* ka tīɛna Arã-i-na. Uŋ kãa terienŋu-na, u toŋ juɔ ku, Diiloŋo ce u jo ji tīɛna naŋ yeŋ jāmālã maŋ nuɔ-i daayo-i.

⁵ «Uŋ juɔ, Diiloŋo saa hã-yo munturemmu aa bi cira mu yaa daamu. U yaanŋ aa pã nuŋgu baa-yo wuɔ: «Mi ka hã-ni jāmālã daayo-i. Da ŋ saa ji waa, ŋ huonŋ-baamba ka biɛ-yo cor.»† A ne da huonŋu fanŋu-na, bilo saa waa baa Abiramu-i. ⁶ Diiloŋo gbɛ-yo wuɔ: «Ŋ huonŋ-baamba ka waa juɔma-na, ba ka bel-ba kərsinni-na jāmālã fanŋo-na gbuu mulienŋ-ba. Ba ka ce bienŋ nuɔsiba hãi muliɛma. ⁷ Ŋga bamaŋ ka bel-ba kərsinni-na, muɔmei ka pã kutaamba-i mi fere. Da mi ji ce mafamma-i, ŋ hãayɛlmba ka suɔ sire terienŋu-na ji tīɛna bande ta ba buol-mi.»‡

⁸ «Uŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ bel *tobisinni baa Abiramu-i aa naa ce u *jã a dānya tobisinni fanni-i§. Ku'i ciɛ na da *Isakiŋ juɔ hoŋ, yinni niehãi cor, niisiei yiŋgu-na, Abiramu jã-yo. Isakiŋ bi siire da *Yakəbu-i, u bi jã-yo. Yakəbu bi sire ce maaduɔma baa i bīncuɔmba-i*.

⁹ «I bīncuɔmba sire bigāanŋ ba hãanŋo-i Yosefu-i aa bel-o suor-o ba sãa-yo kã baa-yo Esipi. Ŋga Diiloŋo waa baa Yosefu-i. ¹⁰ U hielaa u yunŋu-i muliɛma-na hiere aa ce-yo nelnurāŋo aa tiraa ce u künŋu dɔlnu Esipitaanŋ jāmatigi-i. Jāmatigi haa-yo u jāmālã yunŋu baa u dumelle bi yunŋu-na.

¹¹ «Nyulmu nammu ji suur Esipi-i-na, ka hel baa *Kanaa jāmālã-i hiere. Kuu naa balaŋ cor, a ce i bīncuɔmba sa da niwuoni ba wuo dii Kanaa-i-na. ¹² Yakəbu ji nu wuɔ ba suor dīmma dii Esipi-i-na. U puər i bīncuɔmba kã ka sãa bir künŋ.

¹³ «Baŋ juɔ kã hãalīŋo-i, Yosefu pigāanŋ-ba u fere wuɔ fuɔ yaa Yosefu-i. Terienŋu fanŋu'i nuɔ-i, jāmatigiŋ suyaa Yosefu baamba-i. ¹⁴ Yosefu wuɔ ce u mɔlbaa-ba bir künŋ ka jo baa tuonŋo-i baa u dumellenŋ-baamba-i hiere. Ba künŋu-na, ba waa nuɔmba komuonŋa siɛi baa cīncieluo nuɔmba ndii. ¹⁵ Yakəbu kãa kamma famma yaa-i Esipi-i-na. Diilonŋ-babīmuɔ kaa hi-yo kusuonŋ-nu'i baa i bīncuɔmba-i hiere. ¹⁶ Ba waa umaŋ duɔ ku, ba biɛ-yo ka fuure-yuɔ Sisemu. Ba fuuriye-bei Abiramuŋ sãa cīncorre maŋ Amər bisālmba wulaa†.

* 7:4 Girɛkimma-na ba ciɛra u siire Kalde jāmālã-i-na. Kalde-i baa Mesopotami-i jāmālã duonŋo yaa-i. † 7:5 Niɛŋ Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 12.7; 13.15; 15.18; 17.8. ‡ 7:7 Niɛŋ Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 15.13-14, Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 3.12. § 7:8 Niɛŋ Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 17.10-14. * 7:8 Yakəbu bepuɔmba waa cīncieluo baa ba hãi. Etiɛni bīɛ ba yaa-i bande-i-na wuɔ ba bīncuɔmba. † 7:16 Niɛŋ Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 23.1-18; 33.19; 50.7-13.

¹⁷ «Diilonj uñ pãa nuñgu mañ baa Abiramu-i, ku cemmanj-huənguj juə ta ku pie, mie baamba sire gbuu ciinu Esipi-i-na. ¹⁸ Jãmatigi naño ji nyugũñ. Jãmatigi faño saa tuə suə Yosəfu-i. ¹⁹ Wuə fũnuñ tuə ce karaaŋgu baa i bĩncuəmba-i. U waa cieño mañ duə hoñ u biloño-i, u bel diilonjo-i ce u nanna-yuə u kaal ji ku. ²⁰ *Moisi huəñ huənguj fanju'i nuə-i. U maama saa naa fa baa fafaanju-i. Uñ huəñ, u bĩncuəmba gbãañ fuo-yo ba dũngju-na u ce caamba siei yonj baa-ba. ²¹ Bañ juə suə baa-ba aa ce ba bie-yo ka nanna, jãmatigi bilonj wuə bie-yo ce-yo ñaa fuə bilohoiño, a fie-yo u ji vãa. ²² Ku cie dumei Moisi suə Esipitaamba añcemma-i hiere. U taa u nu nelma-i ñaa u yunju ka muonu aa weima saa ta ma yar-o cemma.

²³ «Uñ juə da bienj komuəña hãi, wuə kã duə ka ne u nellenj-baamba-i[‡]. ²⁴ Yiingju nanju-na, wuə ji da Esipiyieño naño ce ba wuəño naño-i sũlma. Wuə hũu naacolño-i aa naa muo Esipiyieño-i ko-yo. ²⁵ U taa u taara u ce u nellenj-baamba suə wuə Diilonjo cie u'i jo duə ji kor-ba. ñga ba saa suə-ma.

²⁶ «Ku cuo kaala-i-na, wuə da ba baamba namba gãñ. Wuə karnu-bei aa naa tuə piiye baa-ba wuə: «Bige-i cie na ta na gãñ, ma sã namei kuuduəngju?» ²⁷ Umanj taa u jĩnya u nawuəño-i wuə sɛ Moisi-i da yer, aa naa cira: «Hai moloño-i diyaa nañ nuñgu-i? ²⁸ ñ taara da ñ ko-mi ñaa niñ kuə Esipiyieño-i dumaa cicuəngju-na wei?» ²⁹ Uñ piiye dumaanjo-na, Moisi saa gbãa duə tiraa tĩena; wuə gbar ka tĩena Madiyã. U kaa bie cieño-i kusuəñ-nu'i a hoñ bisãlmba hãi baa-yo.

³⁰ «Biej komuəña hãi cor. Yiingju nanju-na, *dərpuərbilonjo naño carra Moisi-i dii *hĩekuraanju-na Sinayi tãnuñgu hølma-na. Wuə u ne da bige-i daaku-i? Dãamu'i caañ tibiyelle nande-i aa dərpuərbilonjo waa dii mu huəngju-na. ³¹ Kuə cu u huəngju-i. Wuə ta tuə pie duə ka ne dãamu fammu-i dei. Wuə u ne da Itieño piiye baa-yo wuə: ³² «Moisi, ñ bĩncuəmba Diilonjo yaa muəño-i: Abiramu siire wuə meĩ hũmelle yaa-i, Isaki-i baa Yakəbu-i hiere maaduəma.» Moisi kũoma pãñ ta ma nyey, a ce u saa tiraa sie duə ne terieñgu fanju yañga-na. ³³ Itieño gbẽ-yo wuə: «Hiel naatenni-i ñ gbeini-na; niñ yey terieñgu mañ nuə-i daaku-i Diilonj-terieñgu. ³⁴ Mi baambañ ceñ sũlma mañ Esipi-i-na, mi daa-ma; bañ bireñ, mi nuə, ku'i cie mi hiire jo mie mi ji kor-ba. Jo mi ji puər-ni ba wulaa.»[§]

³⁵ «*Isirahel-baambañ sie Moisi mañ wuə u halañ, molo saa dii u nuñgu ba berru-na, Moisi duəño faño yaa Diilonj uñ cie dərpuərbilonjo jo ji puər-o wuə u ka waa ba yunju-nu aa hũu-ba Esipitaamba nyisẽnni-na. ³⁶ Moisi yaa cie himma-i a hiel i bĩncuəmba-i Esipi-i-na. U cie-ma Esipi-i-na, aa ce-ma dãmmanj-nuoradãama-i-na aa tiraa ce-ma hĩekuraanju-na duə gbãa kor-ba. U cie kufanju-i bienj komuəña hãi.

³⁷ «Moisi duəño faño yaa gbĩe Isirahel-baamba-i wuə Diilonjo ka hiel ba nellenj-wuəño naño ce-yo u *pəpuərbilonjo fuə temma hã-ba*. ³⁸ Aa i bĩncuəmbañ waa hĩekuraanju-na, u yaa waa ba hølma-na baa Diilonjo-i. Dərpuərbilonjo taa u piiye baa u yaa-i Sinayi tãnuñgu-na u tuə kã u tũnu i bĩncuəmba-i. U yaa taa u jo baa cicẽlmanj-nelma-i u jo u wañ-ma baa-ye. ³⁹ I bĩncuəmba bir yañ ba sa nu u nuñgu-i. Ba cĩinaana-yuə aa ta ba taara ba bir kã Esipi-i-na.

⁴⁰ «Bañ diyaa mafamma-i ba hõmmu-na, ba gbẽ *Aarō-i wuə: «Ce tĩnni ñ hã-ye, nimanj ka kãya-yie i hi i muñkãmmu-i. Moisi hielaa-ye Esipi-i-na, u yaa daayo i sa suə uñ curaa kusuəñ-nu.»[†] ⁴¹ Yibienja faña-na, baa sire kul nambilonjo a ce-yo tĩingju ta ba buol. Bañ kulii nambilonjo-i, kuə silaa gbuu dølnu-bei ñaa bige-i! Baa ce ponsaanju ma yerreñ. ⁴² Diilonj wuə ne-ba aa yañ-ba ba ta ba buol mœña baa cẽiño baa bãanju ñaa mañ nyegãañ dumaa Diilonj-puərbiemba sɛbe-i-na wuə:

«Isirahel-baanj namaa,
nañ cie bienj komuəña hãi mañ hĩekuraanju-na,
na taa na ko niikonni-i na hã muəmei wei?»

[‡] 7:23 Moisi waa *Isirahel wuəño naño. [§] 7:34 Niəñ Helmanj-sɛbe-i-na (Exode) 3.1-10. * 7:37 Āñjĩnamma tiyemmanj-sɛbe (Deutéronome) 18.15. [†] 7:40 Helmanj-sɛbe-i-na (Exode) 32.1,23.

Na taa na bi pã niipãnni-i na hã muəmei wei?

⁴³ Ma sî na birii yaŋ aa kul tînni ta na buol?

Na saa tûu Moləki[‡]dūngu-i

baa Erefā[§]məele-i ta baa-ni wei?

Na cie kəlluŋ-nobimba famba-i ta na buol-ba.

Mi ka ce ba kã baa-na dii *Babiləni huon-nu.*[»]

⁴⁴ Etieni wuə cor baa u āndaanŋu-i wuə: «*Tobisīnniŋ-dūngu waa baa i bīncuəmba-i hīekuraanŋu-na. Diilonŋ-nelma waa ku yaa nuə-i. Moisi cie-ku ŋaa Diilonŋ pigāanŋ-yo ku cemma-i dumaa. ⁴⁵ Ku huonŋu-na, i bīncuəmba huon-baamba ji wuə dūŋ daaku ciilonŋu-i. Yosuwe yaa waa ba yaanŋa-na. Diilonŋ wuə kãyã-bei ba donya nuəmba maŋ waa hiere jāmālā daayo-na aa biē dūŋ daaku-i ji tīēna baa-ku. Ku tīyāa dumēi ji hi *Davidi bāanŋu-i. ⁴⁶ Diilonŋ taa u ce baa Davidi-i u cor; Davidi wuə cārā hūmelle-i u wulaa wuə u yaŋ u ma ninsonŋ-dūngu hã-yo *Isirahel-baamba ta ba jo ba jaal-o ku. † ⁴⁷ Dūngu fanŋu-i, *Salomə'i juə ma-ku hã Diilonŋ-i. ‡ ⁴⁸ ŋga Dərwuonŋo sa cə dūŋ-nu ŋaa Diilopəpuərbiilonŋ uŋ waanŋ-ma dumaa wuə: ⁴⁹ ‹Itieŋo ciera wuə:

«Dərwə yaa mei fōŋgōtesīnniŋ-teterre-i.

Mi cie hīēma-i ta mi haa mi gbeini.

Namaa gbāa ma dūŋ haku-i hã muəŋo-i?

Mi munfiisammunŋ-terienŋu yaa hie hīēma-na?

⁵⁰ Bīmbīnni maŋ dii hiere,

mei napərrenŋ-niini'i sî wei?››»[§]

⁵¹ Etieni wuə cira: «Ānyagarmantaanŋ namaa temma-i daana-i, Diilonŋo biē-na ji gbē! Na sa sie *Diilonŋ-Yalle wulaa. Na biyaa na bīncuəŋ-maama. ⁵² Diilopəpuərbiilonŋ hayo-i siire aa na bīncuəmba saa ce-yo sūlma? Halle bamaŋ siire piiye Nelviinŋo jommaŋ-kūŋgu-i, na bīncuəmba kuə-ba. Fiefiē-i-na Nelviinŋ uŋ juə, namaa na hel u huonŋ-nu aa bel-o ko-yo. ⁵³ ŋ sie suə wuə Diilonŋo puəraa dərpuərbiemba ji hã namei baa u *ānjīnamma-i, na yaŋ aa hūu-ma nanna.»

Ba naanŋ Etieni-i ko-yo

⁵⁴ Etieniŋ piiye dumaanŋo-na, u piiye suur *nellentaamba-na. Baa pāŋ pu baa-yo. ⁵⁵ A ne da *Diilonŋ-Yalle naa yu u huonŋa-i. Wuə tā u yunŋu-i tuə ne dərwə. Wuə u ne da Diilonŋo yaanŋa caa da kpoikpoi aa da Yesu yieraaya Diilonŋo caanŋu-na. ⁵⁶ Wuə cira: «Niēŋ, dərwə puurii, aa *Molonŋ-Bieŋo yaa yieraaya daayo Diilonŋo caanŋu-na!» ⁵⁷ Baa pāŋ suunu ba tūnni-i aa naa ta ba kaasīŋ, aa kã ka yu-yuə bel-o.

⁵⁸ Baŋ bilaa-yo, baa hel baa-yo nellenŋ-huonŋa-na, kã baa-yo kətuəŋgu ka ta ba nanŋ-yo baa tāmpēlēiŋa da ba ko-yo. Naacombilonŋo nanŋo waa baa-ba, ba taa ba bī-yo Sol. Siertaanŋ baa hielaa ba jonŋorbaa-ba-i hã u yaa tuə niya-bei aa kã ka ta ba nanŋ Etieni-i. ⁵⁹ Baŋ nanŋ-yonŋ dumaanŋo-na, wuə ji cira: «Yesu, Itieŋ nuə, hūu-mi.» ⁶⁰ Uŋ waanŋ mafamma-i, wuə dūuna aa naa piiye da gbagaga wuə: «Itie, baa ne baŋ ceŋ kumaŋ.» Uŋ waanŋ mafamma-i, wuə cii, u kuliinŋu yaa dumaanŋo-i.

8

Solŋ haa kumaŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba-na

¹ Etieni kuliinŋu dolaanu Sol ŋaa bige-i! Etieniŋ kuu yiinŋu maŋ nuə-i, baa sire suuye Diilonŋ-dūŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baa pisällā hiere; banamba ta ba kã *Yude, banamba *Samari aa naa yaŋ Yesu *pəpuərbiemba yaa yonŋ. ² Nelfafaamba namba bie Etieni-i ka fuure aa ce mamaŋ waa cemma hiere u kuliinŋu-na. ³ Sol wuə gbuu faya u fere

‡ 7:43 Moləki: Tīinŋu nanŋ yerre-i dumaanŋo-na. Isirahel-baamba naa bie tīinŋu fanŋu-i Kanaataanŋ wulaa ta ba buol-ku. § 7:43 Erefā: Tīinŋu nanŋ yerre-i dumaanŋo-na. Baa kulii-ku ŋaa məele ta ba buol-ku, Isirahel-baamba bi niya kutaamba-i kul ku temma ta ba bi buol. * 7:43 Aməsi (Amos) 5.25-27 † 7:46 Niēŋ Samiel sebhāalīŋo-na (2 Samuel) 7.1-16. ‡ 7:47 Niēŋ Jāmatigi ba sebediēlāŋo-na (1 Rois) 6.1-38. § 7:50 Isayi (Ésaie) 66.1-2a

tuə ce karaaŋgu-i baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i: U taa u wuəra cīnni-na u bel caamba-i baa bamba-i hiere u kã u dii-ba kaso.

Diiloŋ-nelma hii Samari-i

⁴ Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ gbaraa pisällä, ba taa ba wuəra ba waŋ *Neldədölma-i nilēiŋa-na. ⁵ Filipu wuə kã ka hel *Samari nelle nande-na, a doŋ tuə piye *Kojkortieŋo maama-i. ⁶ U bi taa u ce gberε-weima ba hólma-na. U waa duə waŋ mamaŋ, u ce-ma nuəmba yufelle-na. A ce dumaŋo-na duə tuə piye, ba kar ba tūnni-i fafamma ta ba nu. ⁷ U duənya *jīnabaa bəi nuəmba-na. Duə donya umaŋ, u kaasīŋ da gbagaga aa hel. U bi siire murgubaa bəi baa jaamba bəi. ⁸ Kuə gbuu fūnuŋ dólnu nuəmba-i nelle fande-na.

⁹ A ne da hiroŋo naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Simə. Simə himma naa ce *Samaritaamba-i gberε, a ce dumaŋo-na u saa tuə jīna u fεre kpaga. ¹⁰ Bīncuəmba-i baa bisälmba-i hiere, ba taa ba kälä-yuə. Ba taa ba piye wuə: «Diiloŋ-himma yaa dii baa naacolŋ daayo-i, baŋ bīŋ mamaŋ «ninsoŋ-himma-i.»» ¹¹ Simə naa da yinni baa u himma cemma-i ba hólma-na, ku'i ciε ba ta ba kälä-yuə käläŋ daama temma-i. ¹² Filipuŋ juə kã ka waŋ *Diiloŋ-bāaŋgu maama-i baa Yesu-Kirsa maama-i, caamba-i baa bamba-i hiere baa hūu Neldədölŋ daama-i aa naa ce ba *batisεŋ-ba. ¹³ Simə fuə fεre wuə bi hūu-ma aa ce ba *batisεŋ-yo. Baŋ baatisεŋ-yo, wuə pāŋ nyaarāa Filipu-i. Filipu himma bir yaŋ aa ta ma ce fuə fεre-i gberε.

¹⁴ Yesu *pəpuərbiemaŋ juə nu-ma dii *Yerusalemu-i-na wuə Samaritaamba hūyāa Diiloŋ-nelma-i, baa saŋ Pier-i baa Nsāa-i ba wulaa. ¹⁵ Pier-i baa Nsāa-i baŋ kãa, baa cārā Diiloŋo-i hã-ba wuə u hã-ba u *Yalle-i. ¹⁶ Huəŋgu faŋgu-na, Samaritaamba saa naa hi da *Diiloŋ-Yalle-i yogo. Baa baatisεŋ-ba yaa yoŋ. ¹⁷ Ku'i ciε Pierbaa-baŋ kãa, baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cārā Diiloŋo hã-ba u Yalle-i. ¹⁸ Simə daa mafamma-i ce bige-i? Wuə hiel gbeŋa duə hã Pierbaa-ba-i. Aa naa cira: ¹⁹ «Hāaŋ-muə baa hiŋ daama-i; da mi haa mi nammu-i umaŋ nuə-i, kutieŋo da Diiloŋ-Yalle-i!» ²⁰ Pier wuə cira: «Simə, ŋ daa nie sī ba sãa Diiloŋ-caluo-i baa gbeŋa wei? Niŋ diyaa mafamma-i ŋ huəŋga-na, mi waasaŋni baa ŋ gbeŋa-i hiere. ²¹ ŋ saa koŋ baa Diiloŋo-i. ŋ sie gbāa da bīŋkūŋgu bande-i-na. ²² Hiel nel daama-i ŋ huəŋga-na, ma saa fa, aa ŋ cārā Itieŋo-i si u ka ce jande nie. ²³ Mi nie da ŋ balaŋ cor, aa da *Sitāni taa yaŋga nie.»

²⁴ Uŋ piye dumaŋo-na, Simə wuə gbē-ba wuə: «Namaa fεre-i, cārāŋ Itieŋo-i na hã-mi, wuə naŋ waŋ mamaŋ daama-i, u baa yaŋ ma da-mi.»

²⁵ Pierbaa-baŋ juə waŋ Itieŋo melma-i tī, baa bir kã Yerusalemu-i-na. Ba taa ba waŋ Neldədölma-i Samari nilēiŋa bəi-na ba kã.

Fāamaŋo naŋo hūyāa Yesu maama-i

²⁶ Yiŋgu naŋgu-na, Itieŋo *dərpuərbieloŋo ji waŋ baa Filipu-i wuə: «Sire ŋ ka bie hūmelle maŋ hilaa *Yerusalemu-i-na ta di kã Gasa-i-na. Hūmelle fande-i nuəmba sa bie-de dumaa.» ²⁷ Filipu wuə sire ta, u saa sere. Uŋ biyaa hūmelle-i tuə kã, wuə fara da wotortieŋo naŋo kã u yaŋga-na. Fāamaŋo naŋo'i waa u huəŋga-na. U taa u hel Etiyopi. Jāmatigi* maŋ waa Etiyopi-i-na ba ta ba bī-yo Kāndasi, u yaa waa u nagāŋ-niini yuŋgu-na. Wuə juə Yerusalemu-i-na ji jaal Diiloŋo ²⁸ aa bir tuə kūŋ. U taa u kalaŋ *Isayi sεbe-i u kūŋ.

²⁹ *Diiloŋ-Yalle gbē Filipu-i wuə: «Gbāana ŋ ka hi wotortieŋ daayo-i.» ³⁰ Filipu wuə gbar ka hi-yo. Uŋ hii, wuə da u kalaŋ *Isayi sεbe. Wuə yuu-yo wuə: «Niŋ kalaŋ mamaŋ, ŋ suə-ma wei?» ³¹ Naacolŋ wuə cira: «Molo duə saa hielnu-meī baa-mi, mi sie gbāa suə-ma.» Aa naa ce Filipu nyugūŋ tīena u caaŋgu-na. ³² Uŋ taa u kalaŋ terieŋgu maŋ, ku yaa daaku:

«Ba ciε-yo sūlma

u saa ji puur u nuŋgu-i waŋ weima ŋaa tūmaŋo.

Ba bilaa-yo da ba ka ko-yo wa,

ba bilaa-yo ta ba karra u kuəsīnni-i wa,

* 8:27 Jāmatigi daayo waa ciεŋo a saanu baa mamaŋ nyegāaŋ girekimma-na.

u sa waŋ weima.

³³ Ba ciε-yo nelsəsaŋo

aa hūu ninsoŋo-i u wulaa.

Bar kuə-yo, u ka ce niε da huŋgu molo duə ji waŋ ku maama?»†

³⁴ Naacolŋ wuə yuu Filipu-i wuə: «*Diilopəpuərbiloŋo piye hai maama-i dumandε-i? U piye fuə maama waa u piye unar maama?» ³⁵ Filipu wuə suur nelma yaŋga-na, a doŋ tuə piye Yesu *Neldədalma-i baa-yo. ³⁶ Bar kaa hi yaŋga-i, baa da hūmma namma. Naacolŋ wuə cira: «Hūmma namma yaa daama, ŋ sa *batisen-mi wei?» [³⁷ Filipu wuə cira: «Da kuə ŋ hūyāa Yesu maama-i hīŋ, mi gbāa batisen-ni, weima si dii.» Naacolŋ wuə cira: «Mi hūyāa-ma wuə Yesu-Kirsa yaa Diiloŋ-Bieŋo-i.»] ³⁸ Aa naa ce ba yiera. Bar yieraaya, baa hiire ba hāi-i-na suur hūmma-na, Filipu wuə batisen-yo. ³⁹ Bar hilaa, naacolŋo huŋga gbuu fε. Wuə u ne naa Filipu-i; Diiloŋ-Yalle biyaa-yo ta baa-yo. Ku saa ce-yo biŋkūŋgu; wuə cor baa həfelle-i tuə kūŋ. ⁴⁰ Filipu juə'a u suə da u fere Asəti. Wuə cor tuə waŋ Neldədalma-i nilēŋa-na hiere u kā. U ciε dumei fuə ka hi Sesare.

9

Solŋ hūyāa Yesu maama-i dumaa

(Pəpuər. 22.5-16; 26.12-18)

¹ A ne da huŋgu faŋgu-na, Sol waa yogo u sa taara u da Itieŋo baamba-i baa u yufelle, wuə duə hi umar, u ko-yo. Yiingu narŋu-na, wuə ji sire kā *Diilojigāntaamba yuntieŋo wulaa, ² wuə u ce sebebāa hā-yo, u kā Damasi *Diilonelhāalādūnni-na, wuə ba hā-yo hūmelle-i duə da bamar suurii Itieŋo hūmelle-na; caamba-i ka hel baa bamba-i hiere, u bel-ba jo baa-ba *Yerusalemu-i-na. ³ Diilojigāntaamba yuntieŋo ce sebebāa-ba-i hā u ta.

Uŋ kaa tuə piε Damasi-i, wuə u ne da cecerma nar temma hilaa dərə-i-na jo ji dii-yo huŋga. ⁴ Wuə pāŋ hel cii. Uŋ cii dumaŋo-na, wuə nu molo piye baa-yo wuə: «Sol, bige-i ciε ŋ ta ŋ ce karaŋ daaku temma-i baa-mi?» ⁵ Wuə yuu wuə: «Hai moloŋo'i?» Kutieŋ wuə cira: «Muə Yesu. ŋ ce karaŋgu-i baa muəmei. ⁶ Sire ŋ perieŋ ŋ suur nelle-na; mamar dii cemma, da ŋ suur ba ka waŋ-ma baa-ni.»

⁷ Nuamba namba waa baa Sol-i, bafamba bi nuə moloŋ daayo piye, da ba ne, ba sie da-yo. Baa yiera kar da hāmmu! ⁸ Sol wuə sire. Duə puur u yufieŋa-i, u sie da biŋkūŋgu. Baa bel u nar-na, a perieŋ suur baa-yo Damasi-i-na. ⁹ U ciε yinni siei aa u yufieŋa suə da a puur. Yiŋ daani-i ni siei-i-na, u saa dii biŋkūŋgu u nuŋgu-na.

¹⁰ A ne da Itieŋo wuoŋo narŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bī-yo Ananiyasi. Itieŋ wuə carra-yuə aa naa cira: «Ananiyasi!»

Ananiyasi wuə cira: «Mi siyaa.»

Itieŋ wuə cira: ¹¹ «Sire mi puər-ni naacolŋo narŋo wulaa, ba bī-yo Sol; u hel Tarse. U haraa Yuda dumelleŋ, dii hūmelle mar bar biŋ-deŋ Hūmeviile-i di tūŋgu-na. Dumandε-i-na, uu dii tuə cārā Diiloŋo-i, ¹² aa u daa ŋ kāa u wulaa dii dūŋgu-na ka haa ŋ nammu-i yuə a cārā Diiloŋo-i u yufieŋa da a puur.»

¹³ Ananiyasi wuə cira: «Itie, nuamba bəi waŋ naacolŋ daayo maama baa-mi. Bamar cuu ŋ huŋ-nu Yerusalemu-i-na, uŋ haa kumar bei, mi nuə-ku. ¹⁴ Niŋ daa uŋ juə bande-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba'i hāa-yo hūmelle-i u duə ji bel bamar gbuusiŋ ŋ yerre-i.»

¹⁵ Itieŋ wuə cira: «Yar aa ŋ kā, mi hiela naacolŋ daayo-i u duə pigāŋ *nicraamba-i mi sīnni-i, aa bi pigāŋ nellentaamba-i baa-ni, baa *Isirahel-baamba-i hiere. ¹⁶ Uŋ ka mulieŋ dumaa mi maama-na, mei fere yaa ka pigāŋ-yo baa-ku.»

¹⁷ Uŋ juə piye dumaŋo-na, Ananiyasi wuə sire ta kā Yuda cīŋgu-na ka haa u nammu-i Sol-na aa naa cira: «Sol, Itieŋo yaa puəraa-mi ŋ wulaa wuə mi ji puur ŋ yufieŋa-i aa yu ŋ huŋga-i baa *Diiloŋ-Yalle-i. Ba bī-yo Yesu. Niŋ taa ŋ jo hūmelle-na u yaa caraayanie.» ¹⁸ Uŋ bi waŋ mafamma-i, ninanni nanni yer u yufieŋa-na ŋaa tetefuoru a diire. U

† 8:33 Isayi (Ésaie) 53.7-8a

yufieŋa pāŋ puur. Wuə pāŋ sire baa *batisen-jo. ¹⁹ Ku huonŋu-na, wuə wuo niwuoni-i a da fōŋgū.

Sol yufieŋaŋ puurii, wuə tīena Damasi-i-na ce yinni celle baa Yesu baamba-i. ²⁰ Uŋ tīenaana, wuə doŋ tuə waŋ Yesu maama-i Diilonelhāalādūnni-na, wuə Yesu yaa Diilon-Bieŋo-i. ²¹ Kuə cu nuəmba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuə: «Bamaŋ taa ba gbuuse Yesu yerre-i Yerusalemu-i-na, naacolŋ daayo'i saa tuə huol ba yammu-i wei? Ku baa ji waa u suyaa u fere jo duə ji bel-ba ka hā Diiløjigāntaamba yuntaamba yaa baa-ba?» ²² Baŋ fie ba waŋ mafamma-i, Sol kūəma saa kara; yinniŋ cor dumaa, kunaŋgu'i suuriŋ-yuə ku naara. Duə bie tagaaya pigāaŋ wuə Diilonŋ uŋ saaŋ *Konkortieŋo maŋ, u yaa Yesu-i, *Yuifubaa-ba maŋ Damasi-i-na ba sie da nelma waŋ.

²³ Ku huonŋu-na, Yuifubaa-ba ji saa-ma wuə ba ko-yo. ²⁴ Baŋ puu mafamma-i, baa ta ba niya nelle munsuurmu-i* bāaŋgu-i baa isuəŋgu-i. Sol wuə nu-ma wuə ba'a ba ko-yo. ²⁵ Isuəŋgu naŋgu-na, bamaŋ waa u huonŋu-na, baa dii-yo sām̄baga nuə a hiire-yuə jīna nelle huonŋ-yaŋga-na.

Sol birii k̄a Yerusalemu-i-na

²⁶ Baŋ hiiriye Sol jīna nelle huonŋu-na, wuə ta bir k̄a *Yerusalemu-i-na. Uŋ k̄a ka hi, wuə k̄a Diilon-dūŋ-baamba wulaa. Baa bir yaŋ aa ta ba k̄aalā-yuə. Baa sa hūu-ma wuə u hūyāa Yesu maama-i ninsoŋo. ²⁷ Barnabasiŋ daa ba k̄aalā-yuə dumaanŋo-na, wuə k̄a baa-yo Yesu *pəpuərbiemba wulaa. Baŋ k̄a, Itieŋ uŋ caraaya-yuə dumaa Damasi hūmelle-na a piye baa-yo, Barnabasi wuə suur ma yaanŋa-na hiere a waŋ-ma baa-ba, aa uŋ bi daa holle-i dumaa a waŋ Yesu maama-i Damasi-i-na, wuə bi waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ A doŋ huəŋgu faŋgu-na, Sol wuə ce ba wuəratieŋo: U taa u wuəra baa-ba Yerusalemu huəŋga-na u waŋ Itieŋo maama-i. Uu naa fē u huəŋga-i baa ma wamma-i. ²⁹ Ba taa ba bi fanu baa baa *Yuifubaa-ba maŋ piyeŋ girekimma-i, a ce bafamba ta ba taara-yuə baa komma. ³⁰ Diilon-dūŋ-baambaŋ juə nu wuə ba taara-yuə baa komma, baa saanŋ-yo ba k̄a Sesare, ka ce u cor k̄a Tarse.

³¹ Huəŋgu faŋgu-na, Diilon-dūŋ-baamba waa ba fereŋ nuə *Yude-i-na, baa *Galile-i-na, baa *Samari-i-na hiere. Kunaŋgu taa ku naara ba Diilon-hūmellen-kūŋgu-na. Ba taa ba sie Itieŋo wulaa aa *Diilon-Yalle naa ce ba ta ba ciinu ba k̄a.

Ene siire u jarma-na

³² Pier fuə taa u wuəra terni-na hiere u waŋ Diilon-nelma-i. Yiŋgu naŋgu-na, wuə ji k̄a Lida duə ka ne Diilon-dūŋ-baamba maŋ waa terieŋgu-na. ³³ A ne da murgu naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Ene. U bieŋ niisiei waa belle fande-na u sa gbāa sire. ³⁴ Pier wuə k̄a ka da-yo. Wuə cira: «Ene, Yesu-Kirsa siire-nie! Sire ŋ pīŋ ŋ figīŋgu-i ŋ jīna.» Ene wuə bi pāŋ yiye sire. ³⁵ Uŋ siire dumaanŋo-na Lidataamba da-yo, baa pāŋ hūu Itieŋo maama-i baa Sarōtaamba-i hiere.

Tabita kuu aa sire

³⁶ Diilon-dūŋ-wuonŋo naŋo waa Yope-i-na, ba taa ba bī-yo Tabita, Girekibaa ba'a Dorkasi. Ku yunŋu yaa wuə yəronŋo. U waa cieŋo. Uu naa firnu u naŋga-i cor baa nuəmba-i. U taa u k̄ayā sūntaamba-i. ³⁷ Pierŋ waa yibieŋa maŋ nuə-i Lida-i-na, Dorkasi wuə cii jarma-na a ji yii ji ku. Baa ce-yuə hūmma-i aa bie-yo ka galla-yuə dūŋgu naŋgu-na. Dūŋgu faŋgu waa dərɔ. ³⁸ Lida-i baa Yope-i ni saa gbāa da hōlma baa ni-naa, a ce dumaanŋo-na, Diilon-dūŋ-baamba naa nu-ma Yope-i-na wuə Pier juə ji waa dii Lida-i-na. Baa puər nuəmba hāi u wulaa wuə ba ka cārā-yuə u jo donduo.

³⁹ Pəpuərbiembaŋ k̄a ka hi, baa waŋ ma yaanŋa-i baa Pier. Pier saa tiraa tīena; wuə k̄a ba gbonu ta ba jo Yope-i-na. Baŋ juə ji hi, baa nyugūŋ baa Pier kulonŋ uŋ waa dūŋgu maŋ nuə-i. Bikulcaamba sire baa kaalunŋu-i jo ji ta ba pigāaŋ Pier kulonŋ uŋ waa baa-ba aa nye jonŋorbaa-ba maŋ hā-ba. ⁴⁰ Pier wuə ce nuəmba hel hiere dūŋgu-na aa wuə dūuna cārā

* 9:24 Nelle munsuurmu: Yiinaa-i-na, nuəmba bəi taa ba ma kokobaa ba cīlāa ba nilieŋa-i aa hiel dumieŋa. Ba taa ba ce mafamma-i ba bigāarāamba baa gbāa tugol-ba. Dumieŋa yammu-na, ba taa ba jīna nuəmba ta ba niya-yei.

Diiloŋo-i. Uŋ juo cārã tĩ, wuə bir u yaaŋga-i kulonŋo-na aa naa cira: «Tabita, sire!» Kulonŋ wuə puur u yufieŋa-i. Uŋ puurii u yufieŋa-i da-yo, wuə sire tĩena. ⁴¹ Pier wuə bel u naŋ-na u sire u gbeiniŋ. Uŋ siire, wuə bĩ Diiloŋ-dũŋ-baamba-i baa bikulcaamba-i ji pigãaŋ-ba baa-yo. ⁴² Nel daa maa sire gbuo Yope-i hiere, a ce dumaanŋo-na, Yopetaamba fõŋgũw baa hũu Itieŋo maama-i. ⁴³ Pier wuə tĩena Yope-i-na da huəŋgu. U naŋ haraa naacolŋo maŋ nuə-i, ba bĩ-yo Simə, u waa jeruo.

10

Kərnei hũyãa Yesu maama-i

¹*Oromə ba sorosibaa-ba namba waa Sesare-i-na, ba taa ba bĩ-ba *Italitaanŋ-sorosibaa. Ba yuntieŋo naŋo waa, ba taa ba bĩ-yo Kərnei. ² U taa u wuə *Yuifu ba Diiloŋ-hũmelle-i fafamma baa u dumelleŋ-baamba-i. U taa u kãalã Diiloŋo-i. U taa u kãyã sũntaamba-i aa bi tuə cārã Diiloŋo-i bãaŋgu-i baa isuəŋgu-i.

³ Bãtaruŋgu naŋgu-na, wuə tĩena u dũŋgu-na a ji da *dərpuərbiloŋo naŋo suurii-yuə ka cira: «Kərnei!» ⁴ Kərnei kũoma pãŋ doŋ ta ma nyeŋ. Wuə dĩŋ dərpuərbiloŋo-na tuə ne aa yuu-yo wuə: «Kuu dii nie?»

Dərpuərbiloŋo cira: «Diiloŋo'i puəraa-mi ŋ wulaa; niŋ cārãŋ-yuə aa bi tiraa ta ŋ kãyã sũntaamba-i ku dolaanu-yuə. ⁵ Ku'i cie wuə mi ji waŋ baa-ni ŋ puər nuəmba Yope-i-na, ba ka bĩ naacolŋo naŋo jo; ba bĩ-yo Simə. U yerre nande yaa Pier. ⁶ Uŋ haraa umaŋ nuə-i, ba bi bĩ-yo Simə; jeruo. U cĩŋgu dii dãmmanŋ-nuoraanŋu nuŋ-nu.»

⁷ Dərpuərbiloŋoŋ juo piye tĩ aa ta, Kərnei wuə bĩ u maacembiemba hãi baa u sorosiyieŋo naŋo. Sorosiyieŋo faŋo taa u bi wuə Yuifu ba Diiloŋ-hũmelle-i fafamma. ⁸ Baŋ juo, u bie piye mamaŋ cie hiere tũnu-bei, aa puər-ba Yope-i-na Pier wulaa.

⁹ Ku cuo kaala-i-na, Pier fuə saa bi suə wuə ba puəraa nuəmba ta ba jo dii u wulaa. Bãaŋguŋ juo hi yuhuəŋga-i, u nyugũŋ dũŋgu naŋgu dərɔ-i-na duə jaal Diiloŋo-i. A ne da huəŋgu faŋgu-na, Kərnei pəpuərbiemba naa piə nelle-i tĩ. ¹⁰ Nyulmu ji bel Pier dii dərɔ-i-na, u ce ba ta ba ce niwuoni da ba hã-yo. Wuə u ne dərɔ-i-na, a da bige-i daaku-i? ¹¹ Dərɔ puurii aa bĩŋkũŋgu naŋgu ta ku hiire ku jo. Ku waa ŋaa kompanŋa, da bãmbãale aa to ka nunni naa-i-na hiere. ¹² Bĩмбаamba-i ba sĩnni-na hiere ba waa: Hĩeŋ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabũulãamba waa hiere. ¹³ Kaŋ juo saanu baa Pier, wuə nu molo piye wuə: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!»

¹⁴ Pier wuə cira: «Mĩ siə wuo; niwuoni maŋ nyaa-ye, niwuoni maŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa wuo-ni dede.»

¹⁵ Molonŋ daa wuə cira: «Diiloŋ duə migãaŋ kumaŋ, nuə baa ce-ku kuubabalaanŋu.»

¹⁶ Ku tirii ce i siei aa kompanŋa bir nyugũŋ dərɔ-i-na.

¹⁷ Kərnei pəpuərbiembaŋ kãa ka hi Yope-i, baa yuure ba pigãaŋ-ba Simə dumelle-i. A ne da huəŋgu faŋgu-na, Pier waa tuə jəguəŋ nel daama-i u sa da yaaŋga meĩ. Pəpuərbiembaŋ kãa ka hi fondumelle-i, ¹⁸ ba fara ta ba yuu wuə: «Baŋ bĩŋ Simə maŋ Pier, u haraa bande yaa nuə-i wei?»

¹⁹ *Diiloŋ-Yalle gbẽ Pier wuə: «Sire, nuəmba namba juo ji ta ba yuu ŋ maama, baa dii nuəmba siei. ²⁰ Hiire ŋ kã na kã, muəmei puəraa-ba ŋ wulaa, baa ce ŋ hõmmu-i mu hãi.»

²¹ Pier wuə hiire jo ji cira: «Muəmei Pier. Ku faa wei?»

²² Baa cira: «Ku faa. Sorosi ba yuntieŋo naŋo'i puəraa-ye ŋ wulaa, ba bĩ-yo Kərnei. Naacolŋ daayo-i nelfefeiŋo aa u kãalã Diiloŋo-i. Yuifubaa-ba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Diiloŋo puəraa dərpuərbiloŋo naŋo ji waŋ baa-yo wuə u ce ŋ kã u wulaa kere nelma dii ŋ da ŋ ka piye baa-yo.» ²³ Pier wuə ce ba suur nyəŋ hũmma-i aa naa cə yiŋgu faŋgu-na. Ku cuo kaala-i-na, wuə sire baa-ba ba ta ba kã Sesare-i-na. Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ waa Yope-i-na, banaŋ baa sire kã baa-ba.

²⁴ Pierbaa-ba wuəyaa yififiŋgu diei. Ku cuo kaala-i-na, ba suə hi Sesare-i. Ba kãa ka da Kərnei tigiŋ u dũŋ-baamba-i baa u jėnakpekelmba-i tuə cie-ba. ²⁵ Pierŋ kãa ka tuə suur, Kərnei wuə sire jãrã-yuə kã ka dũuna duə jaal-o. ²⁶ Pier wuə cira: «Baa ce dumaa, Diiloŋ muə sĩ, sire!» Aa naa bel u sire. ²⁷ Uŋ siire, baa ta ba piye ba suur. Pier suurii ku yaa-i, a

da nuəm̄ba t̄iēnaana da bāmbāale. ²⁸ Wuə jaal-ba aa naa cira: «Na suyaa wuə a saanu baa *Yuifubaa miē Diilonj-hūmelle-i, Yuifubaa-ba saa saaya ba ta ba piē *nieraamba-i, ba saa bi saaya ba ta ba suur ba dumieŋa-na. ŋga ma miŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuə-i nyuŋgo-i-na, Diilonjo pigāaŋ-mi wuə mi baa ta mi ne moloŋo wuə u balaan. ²⁹ Ku'i cie na da naŋ b̄iē-mi, mi saa ce mi hōmmu-i mu hāi, mi sire ta jo. Dē-i-na mi taara mi suə, ku faa na b̄i-mi wei?»

³⁰ Kōrnei wuə cira: «Ku faa. Ku yinni naa yaa dē-i, bāaŋgu naa bi doŋ ta ku tereŋ fiefie ku bi temma yaa dē-i. Mi suur mi dūŋgu-na ta mi jaal Diilonjo-i. Mi juə'a mi ne da naacolŋo naŋo-i mi yaaŋga-na, u joŋgorbaa-ba carra ŋaa duəleŋo. ³¹ Naacolŋo gbē-mi wuə: «Kōrnei, niŋ cārāŋ kumaŋ Diilonjo wulaa u ka hā-ni baa-ku. Aa niŋ kāyāŋ sūntaamba-i u daa-ni. ³² Puər nuəm̄ba Yope-i-na, ba ka b̄i naacolŋo naŋo jo, ba b̄i-yo Simə. U yerre nande yaa Pier. Uŋ haraa naacolŋo maŋ nuə-i, ba bi b̄i-yo Simə; jeruo. U cīiŋgu dii dām̄maŋ-nuoraanŋu nuŋ-nu.» ³³ Miŋ nuə mafamma-i mi saa sere; mi pāŋ puər miē ba ka b̄i-ni. Niŋ hūyāa-ma jo, ku faa. Itieŋ uŋ hāa-ni mamaŋ ŋ da ŋ ji waŋ baa-ye, i tigiŋ i-naa die nu ma yaa-i.»

Pierŋ āndaanŋu-i

³⁴ Pier wuə biē āndaanŋu-i aa naa cira: «Yende-i-na, mei suyaa miē Diilonjo sa ce cieluə. ³⁵ Da ŋ fie ta ŋ hel hie, aa ta ŋ kāŋ-yo, aa bi ta ŋ ce kuuviŋgu, ŋ maama ta ma dōlnu-yuə. ³⁶ U puəraa ba ka waŋ *Neldōdōlma-i baa *Isirahel-baamba-i, wuə Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuə baa-yo, kere u yaa nuəm̄ba-i hiere ba Tierjo-i. ³⁷ Nsāaŋ waanŋ Diilonj-nelma-i aa *batiserŋ nuəm̄ba-i aa kumaŋ ce *Yude-i-na hiere na suyaa-ku. Ku duəŋ *Galile yaa nuə-i. ³⁸ Diilonj uŋ hielaa Nasaretitaanŋ Yesu-i dumaa aa hā-yo u *Yalle-i baa himma-i, na suyaa-ku. Diilonjo waa baa-yo, a ce duə cor terieŋgu terieŋgu, u kāyā nuəm̄ba-i aa donya *jīnabaa-ba-i nuəm̄ba-na. ³⁹ Uŋ cie mamaŋ *Yerusalemu-i-na baa *Yuifu ba nilēiŋa naŋa-na hiere i daa-ma nuə. Ba yaŋ aa bel-o gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. ⁴⁰ Baŋ fie ko-yo, u cie yinni hāi yoŋ hīema-na, sieliŋ-yiŋgu-i, Diilonjo sire-yuə aa ce u wuəra carra nuəm̄ba-i. ⁴¹ Nuəm̄ba hiero saa da-yo. Diilonj uŋ hielaa miē maŋ ku domma-na wuə siertaanŋ miē, miēmei daa-yo. I wuyaa baa i-naa, aa nyəŋ baa i-naa. ⁴² U puəraa-ye wuə i waŋ Neldōdōlma-i baa Isirahel-baamba-i, aa waŋ baa-ba wuə Diilonjo haa u yaa-i gēŋgertieŋo-i nuəm̄ba-i hiere ba yuŋgu-na ka hel baa bikuomba-i. ⁴³ *Diilonjpuərbiemba-i hiere ba siire waŋ u maama cor, wuə nuəni maŋ da ŋ hūu u maama-i, ŋ āmbabalma hur halaŋ.»

Nieraamba daa Diilonj-Yalle-i

⁴⁴ Nelma saa ji t̄i Pier nuŋgu-na, Diilonj wuə saanŋ u *Yalle-i Kōrneibaa-ba-na hiere. ⁴⁵ *Yuifubaa-ba maŋ naa hilaa jo baa Pier, kuə ce-ba gberē wuə *nieraamba bi daa *Diilonj-Yalle-i. ⁴⁶ Nieraanŋ baŋ daa Diilonj-Yalle-i, baa doŋ ta ba piie nelfelemma-na aa ta ba hāl neini ba tuəlnu Diilonjo-i. Pier wuə cira: ⁴⁷ «Ba daa Diilonj-Yalle-i miē bi temma-i, hai gbāa cie-ba wuə ba sie da *batiserŋ.» ⁴⁸ Aa naa ce ba *batiserŋ-ba Yesu-Kirsa yerre-na. Kōrneibaa baa cārā-yuə wuə u t̄iēna ce yinni cēlle baa-ba.

11

Yerusalemutaamba cāl Pier

¹ *Nieraambaŋ hūyāa Yesu maama-i, Yesu *pəpuərbiemba-i baa Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa *Yude-i-na baa nu-ma. ² Pierŋ juə bir k̄ā *Yerusalemu-i-na, Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa *Yuifubaa-ba-i, baa ta ba waŋ baa-yo ³ wuə u cie nie suur *nieraamba dūnni-na, aa tiraa wuə niwuoni-i baa-ba? ⁴ Maŋ cie dumaa hiere, Pier wuə suur ma yaanŋa-na a waŋ-ma baa-ba wuə: ⁵ «Mi waa Yope-i-na ta mi cārā Diilonjo-i, mi juə'a mi ne da biŋkūŋgu naŋgu hilaa dərō-i-na ta ku jo. Ku waa ŋaa kompaŋga, da bāmbāale aa to ka nunni naa-i-na. Kaŋ juə saanu baa-mi, ka yiera. ⁶ Mi ne ka huəŋga-na da suu a da bīm̄baamba-i ba sīnni-na hiere: Hīeŋ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabūulāamba waa hiere. ⁷ Miŋ daa-ba dumaanŋo-na, mi nu molo piie baa-mi wuə: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!» ⁸ Miē: «Molonj nuə, mei sie wuo. Niiwuoni maŋ nyaa-ye baa nimaŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa dii ku diei mi nuŋgu-na dede.» ⁹ Molonj daa u t̄iē dii dərō-i-na aa cira: «Diilonj duə migāaŋ

kumaŋ, nuə baa ce-ku kuubabalaanŋu.»¹⁰ Ku tirii ce i siei aa kompaŋga bir nyugūŋ baa bĩmbaamba-i hiere dərə-i-na.

¹¹ «Kaŋ bi birii nyugūŋ, miε mi ne da nuəmba siei juə ji ta ba suur miŋ haraa dumelle maŋ nuə-i, wuə ba hilaa Sesare. Ba puəraa-ba muəmei wulaa-i. ¹² *Diiloŋ-Yalle gbē-mi wuə: «Baa ce ŋ həmmu-i mu hāi, sire na kã.» Naŋ daa nuəmba niediei maŋ daaba-i, ba yaa saan-mi i kã Kərnei terienŋu-na. ¹³ Iŋ kãa, u bie piiye pigāaŋ-ye, wuə u tĩenaana u dūŋgu-na, a ji da *dərəpuərbiloŋo naŋo caraaya-yuə a waŋ baa-yo wuə u puər ba ka bĩ-mi Yope-i-na ¹⁴ mi ka waŋ nelma namma baa-yo, kere nelma famma ka kor-o baa u dumelleŋ-baamba-i hiere. ¹⁵ Miŋ kãa ka hi doŋ ta mi piiye, ku saa vaaya, Diiloŋ-Yalle suur ba həmmu-na ŋaa diŋ bi suurii miεŋo-na dumaa ku domma-na. ¹⁶ Itieŋ uŋ waan nelma maŋ, wuə Nsāa *baatiseŋ-ye baa hūmma, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu Diiloŋo ka batiseŋ-ye baa u *Yalle-i; nelma famma pāŋ tĩenu-miε. ¹⁷ Miε iŋ hūyāa Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-i aa Diiloŋo hā-ye kumaŋ, u bi hāa bafamba-i kuuduəŋgu faŋgu yaa-i. Muəmi naa gbāa cie Diiloŋo-i wuə u baa hā-ba wei?»

¹⁸ Piεŋ juə piiye dumaanŋo-na, ba həmmu suə ciire. Baa ta ba piiye wuə: «Diiloŋo-i bibieŋo! U bi kāyā nieraamba da ba nanna ba ciləbalaŋo-i aa duə kor-ba.»

Āntiyəsi Diiloŋ-dūŋ-baamba maama

¹⁹ Baŋ kuə Etieni-i aa pisällā* Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ, banamba kã ka hel dii Fenisi, banamba Sipire, banamba Āntiyəsi. Baa naa fulnu *Yuifubaa-ba yaa yonŋ ta ba waŋ Yesu maama-i baa-ba. ²⁰ Sipiretaamba namba waa ba həlma-na baa Sirenitaamba namba. Baŋ kaa hi Āntiyəsi-i, baa bi piiye-mei baa *nieraamba-i. ²¹ Itieŋo taa u kāyā-bei, a ce dumaanŋo-na, nuəmba bəi baa hūyāa Diiloŋ-nelma-i a cu Itieŋo huonŋ-nu. ²² Nel daama kã ka hi Diiloŋ-dūŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baŋ nuə-ma, baa saanŋ Barnabasi-i ba wulaa dii Āntiyəsi-i-na. ²³ Barnabasiŋ kãa ka hi da Diiloŋ uŋ cie baa-ba cemma maŋ, kuə gbuu fūnuŋ dəlnu-yuə. Wuə dii sireiŋa bei, wuə ba baa hel Itieŋo huonŋ-nu. ²⁴ Barnabasi waa nelviŋo, *Diiloŋ-Yalle naa yu u huonŋa-i baa Yesu maama-i, a ce dumaanŋo-na, nuəmba bəi baa hūyāa Itieŋo maama-i.

²⁵ Ku huonŋu-na, Barnabasi ji ta kã Tarse duə ka taara Sol-i. ²⁶ Uŋ kaa da-yo, wuə ce ba bir kã Āntiyəsi-i-na ka tĩena ce benfifille baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i. Ba hāalāyā nuəmba bəi Diiloŋ-hūmelle-i terienŋu-na. Ba duəŋ Āntiyəsi yaa nuə-i ta ba bĩ Diiloŋ-dūŋ-baamba-i «Kertīēbaa-ba-i».

²⁷ Huəŋgu faŋgu-na, *Diilopəpuərbiemba namba hel Yerusalemu-i-na a kã Āntiyəsi-i-na. ²⁸ Ba taa ba bĩ unanŋo-i Agabusi. Diiloŋ-Yal die sire-yuə a ce u tuə piiye wuə nyulbabalammu ka suur nileiŋa-na hiere. (Ninsie ninsie, nyulmu fammu yaa juə suur *Orome ba *jāmatigi maŋ ba naŋ bĩŋ-yonŋ Kulodi-i u bāaŋgu-na.)

²⁹ Uŋ piiye dumaanŋo-na, Diiloŋ-dūŋ-baamba-i Āntiyəsi-i-na, baa saa-ma wuə umaŋ duə saanu kumaŋ, u jo baa-ku ba saanŋ-ku hā tobimba maŋ *Yude-i-na ba kāyā ba fεε. ³⁰ Baŋ saanu baa kumaŋ hiere, baa jānu-kuə a puər Barnabasi baa Sol ba ka hā yaataamba-i baa-ku dii Yude-i-na.

12

Ba diyaa Pier kaso

¹ Huəŋgu bi faŋgu-na, jāmatigi maŋ waa *Yude-i-na, wuə bel Diiloŋ-dūŋ-baamba namba-i tuə ce-ba sūlma. Ba taa ba bĩ-yo *Erədi*. ² U tĩyāa kufaŋgu-na ji ce ba ko Nsāa mələ-i Sake-i†. ³ Uŋ cie mafamma-i, wuə ne da ku dolaanu *Yuifubaa-ba-i, wuə tiraa ce ba bel Pier. Baŋ bilaa Pier yibieŋa maŋ nuə-i, *baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuə-i, ba taa ba ce u ponsaanŋu-i yinni fanni yaa nuə-i. ⁴ Wuə ce ba kã ka dii-yo kaso aa naa ce sorosibaa cĩncieluo niediei ba ta ba niya-yuə ba hor ba-naa, ba na-ba-naa. U taa u ne

* 11:19 Niεŋ 8.1,4. * 12:1 Ba gbē *Erədi maŋ ba naŋ bĩŋ-yonŋ Agirpa-dīelāŋo-i. † 12:2 Ba gbē Sebede bεmba maŋ waa Yesu *pəpuərbiemba yaa-i. Yesu pəpuərbiemba-na, ba kaanŋ ko Sake yaa Yesu maama-na.

wuə *kərsīnni tīmmanj-ponsaan da ku cor, u bī nuəm̄ba-i ji ce u āndaangu-i. ⁵ Pier wuə tīe ba nammu-na dii kaso-i-na. Diilonj-dūnj-baamba gbuu faya ba fere ta ba cārā Diilonjo-i ba hā-yo.

⁶ Āndaangu naa saaya ku ce ŋaa bisīnj ku temma, isuəŋgu-na, sorosibaa-ba hāi jo ji yiera Pier yudərw-i-na u tuə duəfūnj aa banamba waa dumelle yaannga-na. Baa naa vaa-yo baa jəlgəbaa-ba hāi. ⁷ Itieŋo *dər̄pəpuər̄bilonjo naŋo hiire jo. Pierŋ waa dūnjgu maŋ nuə-i, kuə pānj ce da cerre. Wuə kã ka muo Pier aa cira: «Sire donduo!» Pier wuə sire. Jəlgəbaa-ba fir u nammu-na hiere. ⁸ Dər̄pəpuər̄bilonjo cira: «Migāan ŋ vaa ŋ kpaŋkpaanngu-i aa ŋ vaa naatenni comieŋa-i.» Pier wuə migāan vaa u kpaŋkpaanngu-i aa naa bi vaa u naatenni comieŋa-i. Dər̄pəpuər̄bilonj wuə cira: «Dii ŋ jongoruo-i i ta.» ⁹ Pier wuə dii u jongoruo-i aa naa hel ba ta. Ku waa u wulaa ŋaa dānsāanngu. ¹⁰ Ba kã ka cor munniyadielāmmu-i, aa sire ka cor hāalīnj-muumu-i. Baŋ kaa hi duməbuə-i, wuə puur u fere ba hel. Dumelle fande waa kolluŋ-diele. Baŋ hilaa a wuə maa celle, Pier wuə u ne naa dər̄pəpuər̄bilonjo-i, u taa. ¹¹ Uŋ taa huəŋgu-na, Pier wuə suə suə wuə dānsāanngu sī. Wuə cira: «Fiefie-i-na, mi suyaa mie Itieŋo yaa puəraa dər̄pəpuər̄bilonjo ji hūu-mi Erədi nyisēnni-na. Yuifubaa-baŋ taa ba jəguəŋ-mi baa mamaŋ, Diilonjo saa hūu-ma.»

¹² Pierŋ juə suə u fereŋ maa-na dumaanjo-na, wuə ta kã Nsāa maŋ ba naŋ bīnj-yoŋ Marke-i u nyu dumelle-na; ba taa baa bī nyuŋo-i Maari. Nuəm̄ba bəi waa terieŋgu-na ta ba cārā Diilonjo-i. ¹³ Uŋ kãa ka hi tuə muo dumelle-i, maacembilonjo[‡] naŋo waa, ba taa ba bī-yo Erədi, wuə kã duə ka hīl-de. ¹⁴ Uŋ kaa nu Pier yalle-i, u huəŋga pānj fē a ce dumelle hīlma maama karaanu-yuə. Wuə bir gūunu baa gbaruŋgu ka tūnu-bei wuə Pier juə. ¹⁵ Nuəŋ baa cira: «Ŋ yuŋgu si dii wei?» Maacembilonj wuə cira: «Mi sa kar coima, Pier yaa-i.» Baa cira: «Pier sī, ku ka waa u jufoiŋo.» ¹⁶ Pier wuə bi faya u fere tuə muo dumelle-i. Ba ji naa ba kã ka hīl-de a da-yo; kuə ce-ba gberε. ¹⁷ Pier wuə ce u naŋga-i ce ba budii aa naa suur ma yaannga-na piiye tūnu-bei Itieŋ uŋ hielaa-yo dumaa kaso-i-na. Uŋ juə piiye tī, wuə cira: «Kāan na ka tūnu Sake-i[§] baa tobimba namba-i.» Aa naa hel ta tuə kã yannga naŋga.

¹⁸ Cuəŋ juə kaal, sorosibaa-ba saa suə Pierŋ curaa kusuəŋ-nu. Baa ta ba yuu ba-naa wuə: «U curaa hie?» ¹⁹ Jāmatigi wuə ce ba wuəra taara-yuə ba saa da-yo. Wuə ce ba bel sorosibaa daaba-i ka yuu-ba baŋ ciε dumaa u ji tuə kor, aa naa ko-ba. Uŋ ciε mafamma-i, wuə ta kã Sesare ka da yinni celle.

Erədiŋ kuu dumaa

²⁰ *Erədi waa berruŋ baa Tiirtaamba-i baa Sidōtaamba-i. A ne da niiwuoni hel *Erədi jāmālā yaa nuə-i ni kã ba wulaa. Baa nunu ba-naa da ba ka cārā-yuə. Umaŋ taa u ce maacemma-i Erədi ducəŋgu-na, ba taa ba bī-yo Bilatusi; baa cārā u yaa duə ta ba yaan-na. ²¹ Baŋ diyaa yiinngu maŋ kuŋ juə hi, Erədi wuə dii u nellentesīnniŋ-jongoruo-i ka tīena u fōŋgōsīnniŋ-teterre-na tuə gbu u piiye baa nuəm̄ba-i. ²² Duə piiye, nuəŋ ba'a: «Diilonjo'i piiyeŋ daayo-i, nelbilonjo sī.» ²³ Terduəŋgu faŋgu-na, Itieŋo *dər̄pəpuər̄bilonjo pānj naŋ Erədi-i baa jarma, wuə u ciε niε hūu Diilonjo yerre-i ce-de u diele? U naanjo-yo baa jīan-jarma. Jīamba wuo-yo ko-yo.

²⁴ Diilonj-nelma taa ma muonu terni-na hiere ma kã. ²⁵ Barnabasi-i baa Sol baŋ kãa baa congoruəŋgu* maŋ *Yerusalemu-i-na, baŋ kaa hūu-ku, baa gūunu kã Āntiyəsi-i-na. Ba kamma-na, baa kã baa Nsāa maŋ ba naŋ bīnj-yoŋ Marke-i[†].

13

Diilonjo puəraa Sol baa Barnabasi

¹ *Diilopəpuər̄biemba namba waa Āntiyəsi Diilonj-dūnj-baamba-na, baa Diilonelpi-gāataamba namba. Ba hōlma-na Barnabasi waa a naara Siminyə. Siminyə faŋo-i, ba taa

[‡] 12:13 Maacembilonj daayo waa ciεŋo. [§] 12:17 Ba gbε Yesu hāanjo yaa-i. ^{*} 12:25 Niεŋ 11.30.

[†] 12:25 Barnabasi horonjo-i Nsāa faŋo-i. Niεŋ Kol. 4.10.

ba bī-yo Uubiloŋo. Lusiwusi maŋ taa u hel Sireni-i-na, u waa. Manahai maŋ cie nieŋgu-i baa *Erədi-Āntipasi-i, u waa; Sol bi waa. ²Yiingu naŋgu-na, ba ji dii sūŋgu aa tigiŋ ba-naa ta ba cārā Itieŋo-i. *Diiloŋ-Yalle gbē-ba wuo: «Miŋ hāa Barnabasi-i baa Sol maacemma maŋ, yaaŋ-baŋ ba fereŋ nuə ba ce-ma.» ³Baŋ juə bāl sūŋgu-i baa Diilojaale-i, baa haa ba nammu-i Barnabasibaa-ba-na aa cārā Diiloŋo-i hā-ba, aa hā-ba hūmelle-i ba ta.

Barnabasibaa-ba k̄aa Sipire

⁴*Diiloŋ-Yalleŋ cie Barnabasi-i baa Sol ba ta dumaŋo-na, baa k̄a Selusi ka bie baatoŋo-i ta ba k̄a Sipire. ⁵Baŋ kaa hi Sipire-i, baa hiire Salamine ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i *Yuifu ba *Diilonelhāalādūnni-na. Baŋ bīŋ Nsāa maŋ Marke-i, u waa baa-ba tuo kāyā-bei. ⁶Baa karnu Salamine huŋga-i hiere ka hi Pafōsi. Baŋ k̄a Pafōsi-i-na, ba da hiroŋo naŋo-i, ba bī-yo Bar-Yesu. U waa Yuifuyieŋo. U taa u wuəra u tāal nuəmba-i wuo fuə Diiloŋpəpuərbiloŋo. ⁷U waa Serju-Polusi dumelleŋ. Serju-Polusi yaa waa fāamaŋo-i nelle fande-na. U taa u cē ŋaa jumeliŋeŋo. Barnabasibaa-baŋ k̄a, wuo ce ba bī-ba wuo ba ka waŋ Diiloŋ-nelma-i baa-yo, kere ma nyulmu dii-yuo. Baa k̄a ku'i nuə-i ka ta ba piiye. ⁸Hiroŋ daayo-i Girekibaa-ba taa ba bī-yo Elimasi, ku yuŋgu yaa wuo hiroŋo. Wuo sire wuo hīi, wuo Serju-Polusi baa hūu ba nelma-i, kere ba tāal-o. ⁹Sol yerre nande yaa wuo Pol, Diiloŋ-Yalle naa yu u huŋga-i. Wuo dīŋ hiroŋo-na tuo ne, ¹⁰aa ji gbē-yo wuo: «Huhurmantieŋ nuəni maŋ daani-i, ŋ balaŋ cor. Nuəŋo-i Sitānitieŋ nuə. ŋ sa taara ŋ da ānfafamma-i baa ŋ yufelle. ŋ sa yaŋ Itieŋo maacemma biēnamma-i dumaa wei? ¹¹Ne! Diiloŋo ka gāŋ baa-ni, u ka ce ŋ yir suur dūŋ-nu a da huŋgu celle.» Terduəŋgu faŋgu-na, hiroŋ daa u yufieŋa pāŋ dīŋ aa yaŋ-yo. Wuo da terieŋgu-i hiere da kullu. Wuo tuo wuəra u tafūrrā u taara molo duə bel u naŋ-na. ¹²Serju-Polusiŋ daa mafamma-i, Itieŋo nelma pāŋ ce-yo gberē; wuo pāŋ hūu-ma.

Polbaa-ba k̄aa Pisidi

¹³Ku huŋgu-na, Pol baa u wuərataamba sire Pafōsi-i-na a bie baatoŋo-i k̄a Perge, dii Pānfili mara nuə. Baŋ k̄a Perge-i-na, Nsāa wuo ka bir k̄a *Yerusalemu aa yaŋ-ba. ¹⁴Pol baa Barnabasi baa cor k̄a Āntiyōsi, dii Pisidi mara nuə. *Yitienəŋuŋ juə hi, baa k̄a *Diilonelhāalādūŋgu-na ka suur tīena. ¹⁵Baŋ juə kalaŋ *ānjīnamma sebe-i tī, baa *Diiloŋpəpuərbiemba baamba-i, Diilonelhāalādūŋgu yuntaamba puər ba waŋ baa Polbaa-ba-i wuo da kuə nelma dii ba da ba piiye dii sireŋa nuəmba-na, kere ba gbāa sire piiye.

¹⁶Pol wuo sire yiera aa naa ce nuəmba budii baa u naŋga. Baŋ budii, wuo cira: «*Isirahel-baŋ namaa, baa *nieraŋ namaa namaŋ suurii *Yuifu ba Diiloŋ-hūmelle-na, karaŋ na tūnni-i na nu mi nelma-i. ¹⁷Isirahel-baŋ mie iŋ wuo Diiloŋo maŋ hūmelle-i, Diiloŋo faŋo yufelle hilaa mie bīncuəmba yaa nuə-i u hā-ba huŋgu bəi baŋ ŋa naa waa juəma-na huŋgu-na dii Esipi-i-na. Uŋ cie mafamma-i, u kāyā-bei ba hel terieŋgu faŋgu-na, ¹⁸aa fie-ba bieŋ komuəŋa hāi temma *hīekuraŋgu-na. ¹⁹Mafammaŋ curaa, u ko siyaabaa niehāi *Kanaa jāmalā-i-na aa hā Isirahel-baamba-i baa ba terieŋgu-i*. ²⁰Nel daama-i hiere ma cie bieŋ nuəsiba hāi komuəŋa hāi baa cīnciel temmaŋ hōlma-na. Ku huŋgu-na, u hā-ba yuntaamba. Yuntaaŋ daaba tīyāa baa-ba a ji hi *Samiel† bāaŋgu.

²¹«Kufaŋgu huŋgu-na, i bīncuəmba ji cira ba taara jāmatigi. Diiloŋo hā-ba Sawul. Ba taa ba bī u to-i Kisi. *Bensaamie dūŋ-baamba'i waa. Sawul cie bieŋ komuəŋa hāi jāmatigisīnni-na. ²²Ku huŋgu-na, Diiloŋo halaŋ-yo aa haa *Davidi. Uŋ haa Davidi-i, u cira: «Miŋ taa mi taara umaŋ, mi daa-yo, u yaa Davidi-i Yese bieŋo-i. U'i ka tuo ce mi huŋga-i.»

²³«Diiloŋo cie Davidi hāyēlŋo naŋo yaa jo Yesu-i ji kor Isirahel-baamba-i ŋaa uŋ ŋa naŋ pāa ma nuŋgu-i dumaa. ²⁴Aa Yesu suə duə doŋ u maacemma-i, Nsāa waŋ Diiloŋ-nelma-i baa Isirahel-baamba-i hiere, aa cira ba nanna ba ciləbalaŋo-i aa jo u ji *batisēŋ-ba.

* 13:19 Nieŋ Ānjīnamma tiyemmaŋ-sebe-i-na (Deutéronome) 7.1; Yosuwe (Josué) 14.1.

† 13:20 Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Samiel yerre-na wuo *Diiloŋpəpuərbiloŋo.

²⁵ «Nsāa maacemmanj juo piε tīmma, wuə tuə piye wuə: «Umanj saaya u jo, uu dii huonj-nu. Baa na ta na ne wuə sī muəmei; muə sī. Naacoljo faŋo-i meī saa piera u natāanġu-i.»

²⁶ «Tobiŋ namaa, nelma maŋ kuraŋ-yeŋ, Diilonjo saan-ma hā miemei baa-ma. U saan-ma hā *Abiramu hāyēlmba-i aa bi saan-ma hā namaa namaŋ suurii Yuifu ba Diilon-hūmelle-na. ²⁷ Yerusalemutaamba-i baa ba yuntaamba saa suə Yesu sinni-i, ba bel-o ko-yo. Baŋ waŋ mamaŋ yitēnanni-na hiere *Diilopəpuərbiemba sēbēbaa-ba-na, ba ciε ma yaa-i.

²⁸ «Baŋ bilaa-yo a fiε ka da u saa cāl, ba yagar ce *Pilati ko-yo. ²⁹ Maama nyegāan Yesu kūnġu-na, maŋ juo ce-yuə hiere, ba har-o *daanġu-na ka fuure-yuə. ³⁰ Diilonjo yaŋ-ba aa sire-yuə hiel-o kuomba hōlma-na. ³¹ Bamaŋ cuu u huonj-nu a hel *Galile-i-na a kā Yerusalemu-i-na, uŋ siire, u caraaya ba yaa-i yinni bəi-na. Nyunġo ku bāanġu-na, ba yaa dii ta ba waŋ u maama-i baa Isirahel-baamba-i. ³² Miε fere-i, i juo die ji waŋ *Neldəđolma famma yaa baa-na wuə Diilonj uŋ pāa nunġu maŋ baa i bīncuəmba-i, ³³ u ciε-ku hā ba huonj-baan miemei: U siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na ŋaa maŋ nyegāan dumaa Gbeliemaŋ-nalāanġu maŋ hāalīŋ-kūnġu-na wuə:

«Mi biεŋo yaa nuəŋo-i.

Muəmei huonj-ni nyunġo-i-na.»‡

³⁴ Diilonjo siire-yuə hiel-o kuomba hōlma-na, u saa yaŋ u hōr. Uu naa hi waŋ-ma wuə:

«Mij pāa nufafaanġu maŋ baa Davidi-i,

nuharunġu si dii, mi ka ce-ku hā-na.»§

³⁵ Ku'i ciε na da ma waan terienġu nanġu-na wuə:

«Ŋ siε siε yaŋ ŋ nolġo hōr hīema-na.»*

³⁶ A ne da Davidi maŋ waan mafamma-i, u siire ce Diilonjo huonġa-i ji ku. Uŋ kuu, ba fuuriye-yuə baa u bīncuəmba-i aa u hōraa. ³⁷ Ŋga Diilonjo siire Yesu yaa hiel-o hīema-na, u saa da hōr. ³⁸ Tobiŋ namaa, terienġu faŋġu-na, na saaya na suə wuə fuə barguə yaa nuə-i iŋ juo ji tie waŋ āmbabalma hurman-maama-i baa-na. *Moisi ānjīnamma saa gbāa hur na āmbabalma-i. ³⁹ Ŋga bamaŋ hūyāa fuə maama-i, ba āmbabalma hurii aa yaŋ-ba ba fereŋ nuə. ⁴⁰ Terienġu faŋġu-na, bilaan na fere, baa na yaŋ Diilopəpuərbiemaŋ waan mamaŋ, ma ji wuo-na. ⁴¹ Ba ciεra wuə: «Diilonjo ciεra:

«Bombolmantaan namaa, niεŋ!

Mi ka ce nelma namma na bāanġu-na.

Nelma famma-i molo duə waŋ-ma baa-na na siε hūu-ma.

Ma ka ce-na gberε aa na ka ku halaŋ.»†»

⁴² Baŋ juo hel Diilonelhāalādūnġu-na, nuəmba jo ji ta ba cārā Pol baa Barnabasi-i wuə yitēnanġu maŋ juonj, ba tiraa ba tir nelduonj daama-i. ⁴³ Nuəmbanj juo bōrə, Yuifubaa-ba-i baa nieraamba maŋ suurii Yuifusīnni-na, baa cu Pol baa Barnabasi-i ba huonj-nu ta ba piye baa-ba ba dii sireiŋa bei wuə ba ne Diilonjo ānfafamma-i aa ba nyaar-yuə. Ba maama saa waa dei baa yuliŋġu-i.

⁴⁴ Yitēnanġuŋ juo hi, nuəmba-i hiere nelle-na baa tigiin ba-naa da ba nu Itieŋo nelma-i. ⁴⁵ Yuifubaa-baŋ juo da nelpūŋ daaku temmanj hilaa, ba bir yaŋ aa ce-ku nenemunġu. Pol duə waŋ mamaŋ, ba'a coima aa ta ba tuora-yuə. ⁴⁶ Polbaa-ba doŋ holle waŋ baa-ba wuə: «Diilonj-nelma naa vii Yuifubaa namei igēna. Ŋga naŋ juo ta na cīina-meī wuə na sa taara na da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i, i ka yaŋ-na aa ka waŋ-ma baa nieraamba. ⁴⁷ Itieŋo waan ma yaa baa-ye wuə:

«Mi ciε-ni nileiŋa-i hiere a fitīnuə nuə

ŋ da ŋ gbāa hi terni-i hiere baa koŋkor-nelma-i.»‡»

⁴⁸ Nieraambaŋ juo nu nel daama-i, kuə gbuu dōlnu-bei. Baa pāŋ ta ba kaal Itieŋo nelma-i wuə ma faa. Bamaŋ naa waa da ba da kor, baa hūu-ma. ⁴⁹ Itieŋo nelma doŋ ta ma gbuo nileiŋa faŋa-i hiere. ⁵⁰ Yuifubaa-ba bir yaŋ aa tāal caamba maŋ waa bīŋkūntaamba-i aa

‡ 13:33 Gbeliemaŋ-nalāanġu (Psaume) 2.7 § 13:34 Isayi (Ésaïe) 55.3 * 13:35 Gbeliemaŋ-nalāanġu (Psaume) 16.10 † 13:41 Abakuke (Habaquq) 1.5 ‡ 13:47 Isayi (Ésaïe) 49.6

suur Yuifu ba Diilon-ḥümelle-na, baa neller-bĩncuamba-i a gbo-ba Polbaa-ba-na. Baa bel-ba huol ba yammu-i da dei aa donya-bei ba nelle-na. ⁵¹ Pol baa Barnabasi-i baa pir ba nallu-i ba terienḡu-na, aa ta kã Ikoniyoḡu. ⁵² Baḡ fiē donya-bei, bamaḡ naa cu Yesu huonḡu-na, baa cor baa ba ḥofēlle-i. *Diilon-Yalle naa bi yu ba ḥömmu-i.

14

Polbaa-baḡ ciē kumaḡ Ikoniyoḡu-i-na

¹ Pol baa Barnabasi-i baḡ kãa Ikoniyoḡu-i-na, baa tiraa kã *Yuifu ba *Diilonelhãalãdũḡu-na ka ta ba waḡ Diilon-nelma-i. Baḡ waḡ-maḡ dumaa, Yuifubaa-ba saa gbãa da ba yagar-ma baa *nieraamba-i. Ba boi baa ḥũyãa-ma. ² Yuifubaa-ba maḡ saa ḥũu-ma, baa yaḡ aa kã ka gbo nieraamba-i baa Diilon-dũḡ-baamba-i. ³ Baḡ fiē gbo-ba, Polbaa-ba saa ta; baa tĩena da huonḡu Ikoniyoḡu-i-na. Baa naa haa ba naḡa Itienḡo-na aa ta ba piiye. U taa u kãyã-bei ba ta ba ce nelma boi baa gberε-weima boi a pigãaḡ wuō baḡ waḡ u añfamma maḡ, coima sĩ. ⁴ Kuḡ ciē dumaḡo-na, nuōmba saa gbãa nunu ba-naa nelle-na: Banamba waa baa Yuifubaa-ba-i, banamba waa baa Yesu *pəpuərbiemba-i. ⁵ Yuifubaa-ba-i baa nieraamba-i a naara ba yuntaamba-i, baa nunu ba-naa da ba bel Polbaa-ba-i huol ba yammu-i aa naḡ-ba baa tãmpēlĩḡa ko-ba. ⁶⁻⁷ Polbaa-ba nu-ma. Baḡ nuō-ma, baa gbar kã Likawoni ka ta ba waḡ *Neldōdōlma-i. Ba waḡ-ma Lisire-i-na, baa Derbu-i-na baa niliḡa maḡ kōtōnni-na hiere.

Mamaḡ ciē Lisire-i-na

⁸ Naacolḡo naḡo waa Lisire-i-na, u saa gbãa tuō sire u yiera. Uḡ siire, u saa gbãa tetεḡ u gboluonḡu-i dede. ⁹ Yiḡḡu naḡu-na, wuō tĩena tuō nu Pol tuō piiye. Pol wuō ji dĩḡ-yuō tuō ne, a ji da u suyaa wuō Diilonḡo gbãa sire-yuō u jarma-na. ¹⁰ Wuō piiye baa-yo da gbagaga wuō: «Sire ḡ yiera ḡ gbeiniḡ!» Naacolḡ wuō tie sire pãḡ tuō wuō. ¹¹ Lisiretaambaḡ daa mafamma-i, baa ta ba piiye likawonimma-na wuō: «I tĩnni cĩēḡ nelbiliemba a hiire* jo ji tĩena baa-ye.» ¹² Kuḡ ciē dumaḡo-na, baa ta ba bĩ Barnabasi-i Yewusi. Ba waa da ba cor kusuōḡ-nu Pol yaa piiyeḡ, a ce dumaḡo-na baa ta ba bĩ ufaḡo-i Hermesi.†

¹³ Yewusi jigãntieḡ wuō kã ba nunu ba-naa baa nuōmba-i aa wuō bel balmba namba a tuōlnu-bei jo baa-ba u tĩnniḡ-dũḡu-na duō ji ko-ba tĩnni-na ḥã Pol baa Barnabasi-i. U tĩnniḡ-dũḡu waa nelle munsuurmu-na‡. ¹⁴ Polbaa-ba saa suō ku yunḡu. Baḡ juō suō, ba ḥömmu pãḡ guōla; baa taalnu ba jonḡorbaa-ba-i aa gbar kã ba wulaa ka ta ba waḡ baa-ba wuō: ¹⁵ «Na ce bige-i maacemma-i dumandε-i-na? Caamba'i bi huōḡ miεḡo-i namaa temma-i. I juō baa *Neldōdōlma'i die ji tũnu-nei, wuō na nanna añsōsōḡ daama-i aa na cu Cicēlmantieḡo huonḡ-nu. U yaa hielaa dōrō-i baa ḥĩema-i baa dãmmanḡ-nuoraḡu-i baa ni huōya-niini-i hiere. ¹⁶ Yiinaa-i-na, u yaḡ nuōmba-i ba fereḡ nuō ba sire wuō ba ḥũmieḡa. ¹⁷ Naḡ fiē waa na fereḡ nuō, u saa yaḡ u añfamma cemma-i: U dãa u ḥã-na dii, u ce na dĩmma ta ma ce fafamma, u ḥã na ta na wuō na ye aa tiraa tuō fē na ḥömmu-i.» ¹⁸ Polbaa-baḡ fiē piiye dumaḡo-na, nuōmba saa ta ba ne da ba yaḡ niḡ daaba komma-i da ba ḥã-ba.

¹⁹ Ku huonḡu-na, *Yuifubaa-ba namba ji jo; banamba hilaa Ikoniyoḡu, banamba hel Āntiyōsi maḡ Pisidi mara-i-na. Baḡ juō, baa gbo nuōmba-i Polbaa-ba-na. Ba sire ta ba naḡ Pol baa tãmpēlĩḡa wuō ba ko-yo. Huonḡu naḡu juō hi, ba da nie sĩ u kuu, baa bũul-o hel baa-yo nelle-na ka nanna. ²⁰ Diilon-dũḡ-baamba kã ka tigiḡ u caḡḡu-na, wuō sire ba bir suur neller-huonḡa-na.

Polbaa-ba birii ta ba kã Āntiyōsi maḡ Siiri-i-na

Ku cuo kaala-i-na, Pol wuō ta baa Barnabasi-i ta ba kã Derbu. ²¹ Baḡ kaa hi, baa waḡ *Neldōdōlma-i baa Derbutaamba-i. Nuōmba fōḡḡuō baa ḥũu-ma. Baḡ siire Derbu-i-na,

* 14:11 Bafamba wulaa tĩnni waa tãnuḡ-nu. † 14:12 Girεkibaa-ba wulaa, tĩnni waa boi. Ba tĩnni yuntieḡo yaa baḡ taa ba bĩ-yo Yewusi-i, aa u pəpuərbilonḡo-i Hermesi. ‡ 14:13 Nelle munsuurmu: Niēḡ 9.24 baa naaruō-i-na cicaara-i-na.

baa bir kã Lisire-i-na ka cor kã Ikoniyoŋmu. Baŋ hilaa Ikoniyoŋmu-i-na, baa kã Āntiyosi maŋ Pisidi mara-i-na. ²² Ba waa da ba cor terieŋgu terieŋgu, ba ta ba piiye ba dii sireiŋa Diiloŋ-dũŋ-baamba-na wuɔ ba bel Yesu maama-i nammu hãi. Aa bi ta ba piiye baa-ba wuɔ: «I saaya i mulieŋ da dei aa suɔ die suur *Diiloŋ-nelle-na.» ²³ Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ waa hiere nileiŋa faŋa-na, Polbaa-ba hiel yaataamba bei aa dii sũŋgu, aa cãrã Itieŋo-i hã-ba, ba haa ba naŋga-i u yaa nuɔ-i.

²⁴ Baŋ cie mafamma-i, baa sire karnu Pisidi mara-i a kã Pãnfili mara nuɔ. ²⁵ Baŋ kãa Pãnfili-i-na, baa waŋ Diiloŋ-nelma-i Perge-i-na, aa cor kã Atali ²⁶ ka bie baatorŋo-i ta ba kã Āntiyosi maŋ Siiri-i-na. Ba wuɔsaŋgu duɔŋ kusuɔŋ-nu'i. Baŋ wuɔraaya ce mamaŋ daama-i hiere, ba cãarã Diiloŋo-i hã-ba kusuɔŋ-nu'i aa ba suɔ ta. ²⁷ Diiloŋ uŋ kãayã-bei ba ce mamaŋ hiere, baŋ kãa ka hi, baa tigiŋ Diiloŋ-dũŋ-baamba-i hiere tũnu-bei baa-ma, aa uŋ bi kãayã *nieraamba-i dumaa ba hũu Yesu maama-i, baa tiraa waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ Baŋ cie mafamma-i, baa tĩena ce huɔŋgu baa-ba celle.

15

Nieraamba saaya ba jã wei?

¹ Nuɔmba maŋ baa hilaa *Yude-i-na jo Āntiyosi-i-na ji ta ba piiye baa *nieraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i wuɔ: «Da na saa *jã ŋaa *Moisi *ãnjĩnammaŋ waarj-ma dumaa, na sie gbãa kor.» ² Pol baa Barnabasi-i ba saa hũu-ma baa-ba. Kuɔ sire bel vaa.

Diiloŋ-dũŋ-baamba ji naa ba hiel Pol baa Barnabasi-i a naara terieŋgu faŋgu taamba namba, wuɔ ba kã *Yerusalemu-i-na ka hi Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba-i baa-ma. ³ Aa naa tigiŋ ba hũmelle-i hã-ba; ba sire ta. Ba kãmma-na, ba curaa baa Fenisi, a kã ka hel *Samari. Nieraambaŋ hũyãa Itieŋo maama-i dumaa, da ba hi nelle nelle, ba tũnu Diiloŋ-dũŋ-baamba-i baa-ma aa cor. Da ba waŋ-ma baa bamaŋ, ku gbuu fũnuŋ dɔlnu kutaamba-i.

⁴ Baŋ kaa hi Yerusalemu-i, Diiloŋ-dũŋ-baamba jãrã-bei. Yaataamba waa hiere baa Yesu pɔpuɔrbiemba-i. Diiloŋ uŋ kãayã Polbaa-ba ce mamaŋ hiere, baa tũnu-bei baa-ma.

⁵ Baŋ juɔ piiye tĩ, *Farisiebaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i ba hɔlma-na, banamba sire wuɔ nieraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i, ba saaya ba jã aa ta ba wuɔ Moisi ãnjĩnamma hũmelle-i.

Nelma ka da yaanŋa

⁶ Baŋ piiye dumaŋo-na, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba da ba-naa ku ãndaŋgu-na. ⁷ Āndaŋ daaku waa pãna cor. Pier wuɔ ji naa u sire yiera aa naa cira: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuɔ dii ku domma-na Diiloŋ uŋ hielaa-mi na hɔlma-na wuɔ mi ka waŋ *Neldɔdɔlma-i baa *nieraamba-i ba nu-ma aa hũu-ma. ⁸ Fuɔ maŋ suyaŋ nuɔmba kusũnni-i, da na da u hãa-ba u *Yalle-i ŋaa uŋ hãa mieŋo-i baa-de dumaa, kuu dii ŋaa u pigãaŋ wuɔ u hũyãa-ma ba da ba pie-yo. ⁹ Diiloŋo kãŋ-ye kuuduŋgu hiere baa-ba. Ba hũyãa u maama-i ku'i cie u hur ba ãmbabalma-i aa yaŋ-ba welewele waŋ daama temma-i. ¹⁰ Coŋgoruŋgu maŋ i bĩncuɔmba saa gbãa tũu-ku, mie fere-i i saa gbãa tũu-ku, bige-i cie na'a i haa-ku hã nieraamba-i baa-ku? Baa na feŋ Diiloŋo-i. ¹¹ I hũyãa-ma wuɔ Yesu kuraa-ye gbãŋgbãŋ, kuuduŋgu yaa baa bafamba-i.»

¹² Pierŋ piiye dumaŋo-na, terieŋgu ce da sensenseŋ ŋaa molo si dii. Diiloŋ uŋ kãayã Pol baa Barnabasi-i ba ce nelma maŋ hiere nieraamba hɔlma-na, ka hel baa gbere-weima-i, bafaŋ baa suur ma yaanŋa-na ta ba waŋ-ma. ¹³ Baŋ juɔ piiye tĩ, Sake* wuɔ cira: «Tobiŋ namaa, nieŋ, ¹⁴ dii ku domma-na, Diiloŋ uŋ curaa corma maŋ duɔ hiel nieraamba namba ce-ba fuɔ baamba, Simo† waŋ ma yaanŋa-i hiere baa-ye. ¹⁵ Kuŋ curaa corma maŋ, ku juɔ ji ce kuuduŋgu baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i. Diilopɔpuɔrbiemba nyegãaŋ wuɔ:

¹⁶ Itieŋo ciera: <Yiŋgu dii baa yiŋgu, mi ka bir jo.

* 15:13 Ba gbẽ Yesu hãaŋo yaa-i. Nieŋ 12.17 baa 21.18. † 15:14 Ba gbẽ Pier yaa bande-i-na, u yerre nande yaa Simo-i.

Da mi jo, *Davidi dūŋgu maŋ cii,
mi ka sire-kuə.

Mi ka migāaŋ-ku ma-ku
ku yiera ku gbeiniŋ.

¹⁷ Mafaŋ da ma ce, nuəmba maŋ saa hi suə-mi yogo,

ba ka taara-miə suə-mi.

Miŋ biə bamaŋ niləiŋa-na hiere da mi ce-ba mi baamba,

ba ka ta ba taara ba Tieŋo-i.

Muəmei waŋ-ma dumaa.

Da mi waŋ mamaŋ, mi ce-ma.

¹⁸ Aa miŋ waŋ-ma ku bāaŋgu cuə.†»

¹⁹ Sake wuə suonu u āndaanŋu-i wuə: «Ku'i ciə na da niəraamba maŋ cuu Itieŋo huəŋ-nu, meɪ sa taara i muliəŋ-ba. ²⁰ ŋga mamaŋ dii cemma, i nyegēŋ sebe a waŋ baa-ba wuə ba yaŋ cufiəŋ-kūəma wuoma-i, baa bīmbaamba maŋ ba saa cāa ba nonni-i, ka hel baa tām̄ma-i hiere. Aa ba hiel ba naŋga biŋwosīnni-na. ²¹ Na saa da, a doŋ dii i bīncuəŋ-bāaŋ-nu, *Moisi *ānjīnamma waŋ niləiŋa-na hiere, aa ba sa nanna *yitiənaŋgu baa ma kalamma-i *Diilonelhāalādūnni-na.»

²² Sakeŋ juə piiye dumaanŋo-na, Yesu pəpuərbiemba-i baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i, ka hel baa ba yaataamba-i hiere, baa cira ba ka hiel nuəmba ba hōlma-na a puər-ba baa Polbaa-ba-i Āntiyəsi-i-na. Aa naa sire hiel yaataamba hāi; Silasi baa *Yuda. Yuda yerre nande yaa waa Barsabasi.

²³ Baŋ hielaa-ba, baa nyegēŋ sebe-i hā-ba. Sebe huəya-maama yaa daa-ma:

«I natobiŋ namaa namaŋ niəraaŋ namaanŋo-i Āntiyəsi-i-na, baa Siiri-i-na, baa Silisi-i-na, i jaalaa-na.

Yesu pəpuərbiəŋ miəŋo-i a naara *Yerusalemu Diilonŋ-dūŋ-baamba yaataamba-i, miəmei nyegāaŋ sebe daayo-i diə hā-na.

²⁴ I nuə wuə i nellenŋ-baamba namba kāa na terieŋgu-na ka piiye cu na hōmmu-i. Baa na tie holle, miə saa puər-ba. ²⁵ Iŋ nuə-ma, i daa i-naa aa hiel nuəmba diə puər-ba na wulaa. Kutaamba ka gbonu baa Pol baa Barnabasi-i. ²⁶ Ba yaa i jēnaamba. Ba siyaa kuliŋgu-i Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-na. ²⁷ I hielaa Yuda baa Silasi ba da ba ka waŋ iŋ nyegāaŋ mamaŋ sebe-i-na hā-na baa ba fereŋ nunni. ²⁸ *Diilonŋ-Yalle-i baa miə fere-i i sa taara i haa conŋoruəŋgu naŋ temma hā-na, ŋga mamaŋ siə gbāa ciəl kətuəŋgu ma yaa daa-ma: ²⁹ Na hiel na naŋga cufiəŋ-kūəma wuoma-na, baa bīmbaamba maŋ ba saa cāa ba nonni-i, baa tām̄ma-i. Aa na ne biŋwosīnni-i aa na yaŋ-ni. Da na ce-ma ŋaa iŋ waŋ-ma dumaa, ku ka fa.

I ka waa Diilonŋ-yiŋgu.»

³⁰ Ba taa baa sebe-i ku yaa nuə-i, kā ka hi Āntiyəsi-i; ba tigiŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere a hā-ba baa-yo. ³¹ Diilonŋ-dūŋ-baamba hūu-yo kalaŋ-yo. Baŋ kalaŋ-yo, u huəya-maama gbuu silaa dōlnu-bei hiere ŋaa bige-i! Ba kūəma pāŋ firnu.

³² Yuda-i baa Silasi-i ba waa *Diilopəpuərbiemba, baa piiye nelma bəi baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei ba migāaŋ bel Yesu maama-i nammu hāi. ³³ Ba daa huəŋgu cəlle baa-ba aa suə da ba bir kūŋ. Baŋ'a ba ta yiŋgu-na, Diilonŋ-dūŋ-baamba gbuu jaal-ba da dei aa hā-ba hūmelle-i. ³⁴ [Baŋ hāa-ba hūmelle-i, Silasi saa ta.]

³⁵ Pol baa Barnabasi-i bafamba waa tiəna Āntiyəsi ta ba waŋ Itieŋo maama-i. Nuəmba bəi waa baa-ba naara.

Pol baa Barnabasi-i ba buəra

³⁶ Huəŋgu naŋgu juə hi, Pol wuə gbē Barnabasi-i wuə: «Iŋ curaa waŋ Itieŋo maama-i niləiŋa maŋ nuə-i hiere, yaŋ i bir i kā-yəi i ka ne bamaŋ hūyāa-ma baŋ yeŋ mamaŋ nuə-i.»

³⁷ Barnabasi wuə tuə taara ba kā baa Nsāa maŋ ba naŋ biŋ-yoŋ Marke-i. ³⁸ Pol saa hūu-ma, wuə uu naa kā baa-ba aa ka bir aa yaŋ-ba dii Pānfili. ³⁹ Kuə sire bel vaa. Ba saa ji nunu ba-naa, ba naa ba bəɾə. Barnabasi wuə biə Marke-i ba kā ka biə baatoŋo ta ba kā

† 15:18 Aməsi (Amos) 9.11-12

Sipire. ⁴⁰ Diiloŋ-dūŋ-baamba cārã Diiloŋo-i hã Pol aa u bië Silasi-i ba ta. ⁴¹ Ba wuəraaya bñ Siiri nilëiŋa-na hiere baa Silisi waŋa-i ta ba dii sireiŋa Diiloŋ-dūŋ-baamba-na.

16

Timote cuu Polbaa-ba huoŋ-nu

¹ Pol baa Silasi-i baŋ taa dumaŋo-na, ba kã ka hel Dərbu, cor ka hel Lisire. A ne da Yesu wuoŋo naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bñ-yo Timote. U nyu waa *Yuifuyieŋo aa hũu Yesu maama-i aa u to-i Girekiyieŋo. ² Tobimba maŋ waa Lisire-i-na baa Ikoniyoŋmu-i-na, ba taa ba bñ Timote yefafalle. ³ Pol wuo tuə taara u ta baa-yo. A ne da Yuifubaa-ba maŋ waa terieŋgu-na, baa suyaa wuo Timote to-i Girekiyieŋo. Pol wuo naa u *jã-yo aa ba suə ta. ⁴ Yesu *pəpuərbiemba-i baa *Yerusalemu Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataambaŋ yieraaya nelma* maŋ nuə-i, Polbaa da ba cor terieŋgu terieŋgu, ba waŋ ma yaa-i baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i; aa cira ba wuo ma hũmelle-i ŋaa baŋ waŋ-ma dumaa. ⁵ Yinniŋ taa ni cor dumaa, Diiloŋ-dūŋ-baamba taa ba naŋ kaasinni Diiloŋ-hũmelle-na dumëi, aa bi ta ba ciinu ba kã.

Pol dānsāŋ Torasi-i-na

⁶ Ku huoŋgu-na, Polbaa-ba ji ta ba taara ba ka waŋ Diiloŋ-nelma-i *Asi nilëiŋa-na. *Diiloŋ-Yalle saa hũu-ma. Ba naa ba karnu Firgi mara-i cor baa Galasi wuoŋo-i. ⁷ Baŋ kaa pië Misi-i, baa ta ba taara ba kã Bitini. Yesu Yalle saa hũu-ma. ⁸ Ba naa ba karnu Misi-i cor, a kã ka hi Torasi. ⁹ Isuoŋgu naŋgu-na, Pol wuo dānsã da Maseduəniyieŋo naŋo juə ji yiera tuə cārã-yuə wuo u kã ka kãyã-bëi dii Maseduəni-i-na. ¹⁰ Yië† pãŋ suə yie Diiloŋo taara i ka waŋ *Neldəðolma-i baa Maseduənitaamba-i. I saa tiraa tīëna, yie pãŋ sire tië tigiŋ i hũmelle-i.

¹¹ Iŋ juə'a i ta yiŋgu maŋ nuə-i Torasi-i-na, yie bië baatoŋo-i pãŋ kar vii Samotirase, ka hiire. Iŋ hii yiŋgu maŋ nuə-i, ku cuo kaala-i-na, yie cor kã Neyapolisi. ¹² Iŋ siire terieŋgu-na, yie kã Filipu ka tīëna da yinni terieŋgu fangu-na. Filipu yaa waa nebuə-i Maseduəni-i-na. *Oromebaa-ba'i waa tīëna terieŋgu-na.

Lidi hũyãa Itieŋo maama-i

¹³ Iŋ kãa Filipu-i-na, *yitīënaŋguŋ juə hi, yie hel nellen-huoŋga-na a kã kaŋgu naŋgu nuŋgu-na. Ii naa suə wuo Diilojaalterieŋgu ka waa terieŋgu-na. Iŋ kãa, yie da caamba namba; yie tīëna piye baa-ba. ¹⁴ Unaŋo waa ba hølma-na, ba taa ba bñ-yo Lidi. U taa u hel Tiyatire. U taa u suor nelbōmbōŋ ba kompammu aa u taa u kuye Diiloŋ-kūŋgu-i. Iŋ kãa ka tië piye dumaŋo-na, wuo kar u tūŋgu-i tuə nu iŋ waŋ mamaŋ. Polŋ waŋ mamaŋ hiere, Itieŋ wuo kãyã-yuə ma suur u tūnni-na de. ¹⁵ Maŋ suurii u tūnni-na de dumaŋo-na, wuo ce ba *batisieŋ-yo baa u dumellen-baamba-i hiere aa naa gbë-ye wuo: «Da kuə na hũyãa-ma wuo mi hũyãa Itieŋo maama-i kelkel, juəŋ na ji har me i terieŋ-nu.» Aa naa gbãŋ baa-ye i ji hũu-ma.

Ba diyaa Polbaa-ba-i kaso Filipu-i-na

¹⁶ Yiŋgu naŋgu-na, i taa i kã Diilojaalterieŋgu-na a suu baa maacembiloŋo‡ naŋo. Maacembiloŋ daayo-i, *jĩna waa u yuŋgu-na a ce u tuə suə mamaŋ juəŋ u waŋ-ma. U taa u da gbeŋa bəi kufangu-na u hã bamaŋ biyaa-yo maacemma-na. ¹⁷ Maacembiloŋ daa wuo cu i huəŋ-nu tuə piye da gbagaga wuo: «Balaŋ daaba cãa Dərwuəŋo. Ba pigãŋ-na koŋkor-hũmelle yaa-i.» ¹⁸ U cië kufangu-i da yinni bəi i huəŋgu-na. Pol huəŋga ji guəla baa-yo. Wuo waŋ baa u jĩna-i wuo: «Yesu-Kirsa yerre-na, cor ŋ hel ciëŋo-na!» Terduəŋgu fangu-na, jĩna wuo pãŋ yaŋ ciëŋo-i.

* 16:4 Nelma famma yaa piye cor 15.29. † 16:10 Like naa bi tuə wuəra baa Pol hōnni nanni. ‡ 16:16 Maacembiloŋ daayo waa ciëŋo.

¹⁹ U taambaŋ juo da u sa tiraa u da bĩŋkũngu u hã-ba, baa bel Pol baa Silasi-i kã baa-ba ändacetaamba wulaa dii gẽŋgerterienğu-na^{§ 20} ka hã *Orome ba fãamaambaa-ba-i baa-ba aa cira: «*Yuifubaa-ba'i daaba-i, ba juo ji ta ba guol nelle-i ba hã-ye. ²¹ Ba juo baa hũmefelende. A ne da hũmelle fande nyaa Oromebaa miẽŋo-i: I sie gbãa sie-de, i sie bi gbãa wuo-de.»

²² Baŋ piiye dumaanjo-na, nuomba maŋ waa hiere, baa sire wuo ba sie yaŋ Polbaa-ba-i. Fãamaambaa-ba ce ba col ba jongorbaa-ba-i aa hã-ba hũmelle-i wuo ba muo-ba. ²³ Baa fũnuŋ muo-ba da dei aa kã ka dii-ba kaso. Baŋ diyaa-ba, baa waŋ baa umaŋ niyaŋ kasobiemba-i wuo u tuo ne-ba dei. ²⁴ Naacolŋ uŋ nuo mafamma-i, wuo kã baa Polbaa-ba-i dubiloŋo maŋ dii tuogbuole-na ka sɔgɔlnu ba gbeini-i daanğu naŋ-nu.

²⁵ Isuoholleŋ juo hi, Pol baa Silasi-i baa ta ba cãrã Diiloŋo-i aa ta ba hãl neini ba tuolnu-yuo. Kasobiemba namba waa dii ba dũnni-na aa ta ba fara ba nu. ²⁶ Ba juo'a ba suo, da hĩema sagalaaya hoduonğu, ka hel baa kasodũngu-i hiere! Dũnfenni pãŋ puur. Baŋ ŋa naa vaa kasobiemba-i baa jɔlgɔbaa-ba maŋ, ba fir hiere. ²⁷ Umaŋ taa u niya kasobiemba-i u taa u duwũŋ; wuo cẽ. Wuo u ne da dũnfenni puurii hiere. Wuo fa u taacerẽŋo-i hiel-o duo ko u fere wuo sĩ kasobiemba gbaraa hiere. ²⁸ Pol wuo kaasĩŋ wuo: «Baa ce ŋ fere gbomma, molo saa kã terienğu!»

²⁹ Naacolŋo kũoma nyen duma ma ferẽŋ nuo. Wuo ce ba hã-yo dãamu; u gbar kã ka dũuna Polbaa-ba caanğu-na ³⁰ aa cira ba hel gõŋgũon-nu. Baŋ hilaa, wuo yuu-ba wuo: «Mi jẽnaaŋ namaa, muomi saaya mi ce bige-i a gbãa da mi kor?» ³¹ Baa cira: «Da ŋ hũu Itienjo-i Yesu maama-i, ku yaa gbãa kor-ni baa ŋ dumelleŋ-baamba-i hiere.» ³² Aa naa doŋ ta ba waŋ Itienjo maama-i baa-yo baa u dumelleŋ-baamba-i hiere.

³³ Isuoduonğu fanğu-na, wuo kã baa-ba ka saar ba pãnni-i aa naa pãŋ ce ba *batisenjo-yo baa u baamba-i hiere. ³⁴ Baŋ juo batisenjo-ba tĩ, wuo kã baa Polbaa-ba-i u dumelle-na ba ka wuo niwuoni. Uŋ hũyãa Yesu maama-i baa u baamba-i hiere, ba hommu gbuu pãŋ fẽ da yogogo.

³⁵ Cuonjuo kaal, fãamaambaa-ba puor sorosibaa-ba ka waŋ baa kasobiemba niyatienjo-i wuo u nanna Polbaa-ba-i. ³⁶ Naacolŋ wuo kã ka cira: «Pol, fãamaambaa-ba puwraa ba jo wuo mi nanna-nei. Hilaan na kã na munjãmmu.» ³⁷ Pol wuo yagar aa naa gbẽ sorosibaa-ba-i wuo: «Ku cie nie ba bel-e ba saa bi yuu-ye, ba muo-ye nuomba-na ŋ sie suo wuo Oromebaa mie*, aa jo ji dii-ye kaso. Fiefie-i, ba ta ba taara ba fuo nanna-yie! Ma sie gbãa wuo dumaanjo-na! Kãan na ka waŋ baa-ba wuo ba jo ba fere ba ji hiel-e.»

³⁸ A ne da fãamaambaa-ba saa naa suo wuo Pol baa Silasi-i Oromebaa. Sorosibaa-baŋ kãa ka hi-ba baa nelma-i, ba kũoma pãŋ ta ma nyen. ³⁹ Baa sire jo ba wulaa ji cãrã-bei aa ce ba hel kaso-i-na. Baŋ hilaa, baa cãrã-bei wuo ba ce jande aa ba hel nelle-na. ⁴⁰ Baa ta kã Lidi terien-nu; kã ka da Diiloŋ-dũŋ-baamba-i. Baa piiye dii sireiŋa bei aa naa cãrã hũmelle-i ta.

17

Mamaŋ daa Polbaa-ba-i Tesalonike-i-na

¹ Pol baa Silasi-i baŋ taa Filipu-i-na, baa cor baa Änfiplisi, kã ka hel Apoloni a suo ta ba kã Tesalonike-i-na. *Diilonelhãalãdũngu waa baa *Yuifubaa-ba-i nelle fande-na. ² A ne da Pol sa da Diilonelhãalãdũngu aa cor-ku. Wuo kã ka suur a tuo firnu Diiloŋ-nelma-i baa-ba. U cie mafamma-i *yitienanni siei. ³ U tagaaya pigãan-ba wuo *Konkortienjo naa saaya u mulienjo aa ku. Aa duo ku, Diiloŋo sire-yuo. Aa Konkortienjo faŋo yaa Yesu maŋ uŋ waŋ u maama-i baa-ba.

§ 16:19 Bafambaŋ ger ändenni-i kusuon-nu ba bi nyon sanğa-i kusuon-nu'i. Terienğu fanğu dii yuoyuo hõnni-na hiere. * 16:37 *Yuifubaa bõi saa naa gbãa da *Orome ba sĩnni-i, ŋga Pol naa da-ni (nieŋ Pəpuər. 22.25-29; 23.27). Da ŋ waa Oromeyienjo nuonjo-i, molo saa saaya u muo-ni baa daanğu, molo saa bi saaya u muo-ni baa nyaŋgbãanğu.

⁴ Polj piiye dumaarjona, Yuifubaa-ba namba hūu-ma cu ba huorj-nu fuo baa Silasi-i, a naara Girekibaa-ba marj taa ba kuye Diilorj-kūngju-i ba bəi bi cuu ba huorj-nu, baa caamba bəi. Caamba famba waa nelbōmbōmbaa. ⁵ Ku saa dəlnu Yuifubaa-ba namba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu aa wuora taara nanjalbaa a tigiij nuomba-i ta ba wuora ba ce ijieni ba du nelle-i. Aa naa kūol ba-naa kã Yasō dumelle-na wuə ba ka bel Polbaa-ba-i ka hã fãamaambaa-ba-i baa-ba. Polbaa-ba naa har kusuorj-nu'i. ⁶ Ba kãa ku yaa-i ba saa ka da-ba. Baa bel Yasō yaa-i baa Diilorj-dūŋ-baamba namba kã baa-ba fōŋgōtaamba wulaa ka ta ba piiye da gbagaga wuə: «Balaj daaba wuoraaya du nileiŋa-i hiere, ba hii bande yaa fiefiē-i-na. ⁷ Yasō yaa haraa-ba u dumelle-na. Ba maacemma saa fa; ba yagaraa *jāmatigi nuŋgu-i aa ta ba piiye wuə jāmatigi narj dii, kere ba bī-yo Yesu.»

⁸ Nel daama saa dəlnu nuomba-i baa fōŋgōtaamba-i hiere. ⁹ Yasōbaa-ba juo pã gbeibuo hã-ba aa ba suə nanna-bēi.

Polbaa-ba kãa Bere

¹⁰ Ku isuorjgu-na, Diilorj-dūŋ-baamba ce Polbaa-ba ta kã Bere. Barj hii, baa kã *Yuifu ba *Diilonelhãalãdūŋgu-na ka ta ba warj Diilorj-nelma-i. ¹¹ Yuifubaa-ba marj waa Bere-i-na baa naa fa yarj bamarj waa Tesalonike-i-na. Diilorj-nelma numma taa ma dəlnu bafamba-i ŋaa bige-i! Yinni marj jorj ba kalaŋ-ma ba ne da kuə Polj warj mamarj baa-ba ma yaarja yaa-i. ¹² Nuomba bəi baa hūyãa Yesu maama-i ba hølma-na. Aa Girekibaa-ba marj bi waa, ba fōŋgūo baa hūyãa-ma. Caamba waa-bēi. Caamba famba waa nelbōmbōmbaa.

¹³ Yuifubaa-ba marj waa Tesalonike-i-na barj juo nu wuə Pol kãa Bere-i-na ka tiraa tuə warj Diilorj-nelma-i, baa sire nyaa u huorj-nu wuə ba ka du teriŋgu-i aa gbo nuomba-i yuə. ¹⁴ Diilorj-dūŋ-baambarj daa-ma dumaarjona, baa kã baa Pol dāmmarj-nuoraarjuna ka biē baatorjona ta, aa yarj Silasi yaa baa Timote-i Bere-i-na. ¹⁵ Ba saarj Pol ka hi Ateni aa bir. Barj'a ba bir, wuə puor-ba wuə ba ka warj baa Silasi-i baa Timote-i ba jo u wulaa donduo.

Polj waarj mamarj baa Atenitaamba-i

¹⁶ Polj tīenaana Ateni-i-na tuə cie Silasi-i baa Timote-i, duə cor kusuorj-nu, u da cufēllu, a cor kusuorj-nu, u da tīnni; kuə gbuu fūnuŋ ta ku kukul-o. ¹⁷ A ce duə kã *Diilonelhãalãdūŋgu-na, u warj ma yaa-i baa *Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba marj taa ba kuye Diilorj-kūngju-i. Aa yiŋgu yiŋgu, duə kã nellerj-huorjga-na ka da bamarj, u bi piiye baa-ba.

¹⁸ Bamarj naa cie Epikure ba kalaŋo-i baa Sitoyisi ba kalaŋo-i kã yaarj-na, yiŋgu narjuna, banamba jo ji ta ba piiye baa Pol. Banamba ta ba yuu ba-naa wuə: «Āndapirrentiej daa u warj wuə nie?» Bamarj naa nuə Polj piyerj Yesu maama-i baa kuomba siremmarj-kūngju-i, baa cira: «Ku biyaa ŋaa u piiye Diilohūmefelenderj-maama.»

¹⁹ Barj piiye dumaarjona, baa bel Pol kã baa-yo gēŋgertaamba* wulaa ka cira: «Nirj juo ji ta ŋ piiye hūmefelende marj maama-i, i taara i suonu kunarjgu die. ²⁰ Nirj warj mamarj, ma cie nerma miēŋo-na, i taara i suə ma yaarja-i.» ²¹ A ne da nelfelemma numma-i baa ma wamma taa ma dəlnu Atenitaamba-i baa niraamba marj waa ba hølma-na ŋaa bige-i! ²² Pol wuə sire yiera gēŋgertaamba yaarja-na aa naa cira: «Atenitaarj namaa, ma miŋ daa-na damma marj, ku biyaa ŋaa cufēllu sa cor-na. ²³ Na saa da, mi wuəramma-na, mi daa na cufēllu-i hiere nellerj-huorjga-na. Aa mi daa ba nyegãarj dunandu-na wuə: «Cufēneriēŋo.» Narj buol cufēneriēŋo marj aa na sa suə-yo, muəmi juə da mi ji pigãarj-na u yaa-i. ²⁴ U yaa Diilorjo-i. U yaa hielaa bīmbīnni-i hiere. U yaa dərō-i baa hīema-i ni Tienjo-i. Molo sie gbãa ma dūŋgu a hã u suur. ²⁵ U yaa hãarj-yeŋ fafalumu-i i tie fiisa. Bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu, u yaa hãarj nelbiliemba-i baa-ku, a ce dumaarjona, u sa taara molorj napərrej-bīŋkūŋgu. ²⁶ U hielaa siyaabaa-ba-i hiere nelduorjona diei nuə ba tīena gbuo hīema-i hiere. U huənu huorjgu-i hã-ba belle-na aa dii yumma ba nileiŋa-na. ²⁷ U taara nelbiliemba taara-yuə, ku'i cie u ce-ma dumaarjona. Da ku fie balarj nie nie, ŋ gbãa tafūrrã da-yo. Coima saa fa, Diilorjo saa maa baa-ye. ²⁸ Fuə barguə yaa nuə-i iŋ

* 17:19 Ba taa ba bī gēŋgertaarj daaba beliēŋgu-i Aropasi.

yeŋ hīema-na tie gbã i ce i weimambaa-ba-i. Na fãnaamba namba waŋ ma yaa-i wuɔ: «Diilonjo bisãlmba namba'i mieŋo-i.» ²⁹ In yeŋ Diilonj bisãlŋ mie, bige-i cie da na ce na kul sēne jīna wuɔ Diilonjo yaa dumaŋo-na? Bige-i cie da na ce na kul wargbe? Bige-i cie da na ce na sisīŋ tãmpēlle jīna? Diilonjo-i nelie sie gbãa suɔ-yo kul-o. ³⁰ Mamaŋ cie cor ku huɔŋgu-na, Diilonjo sa ne-ma, wuɔ nuɔmba saa ta ba suɔ kuyunŋu. Fiefie-i-na, u taara nelieŋo nelieŋo, duɔ fie waa hie, u nanna u cilɔbabalaŋo-i. ³¹ Bige-i cie wuɔ ma ce dumaŋo-na? U diyaa yiinŋu duɔ ce nuɔmba-i hiere ba āndaanŋu-i ku cemma-i. U hielaa molo duɔ ji ce-ma. U siire kutieŋo-i hiel-o kuomba hɔlma-na a pigãaŋ wuɔ u yaa hielaa-yo.»

³² Polj juɔ cira Diilonjo siire moloŋo hiel-o kuomba hɔlma-na, banaŋ baa bir yaŋ aa ta ba nye-yo, banaŋ baa cira: «Cie yiinŋu nanŋu ŋ ji waŋ mafamma-i baa-ye.» ³³ Pol wuɔ ta aa naa yaŋ-ba.

³⁴ Kuŋ fie ce dumaŋo-na, banamba yagar hūu Yesu maama-i a cu u huon-nu. Ba hɔlma-na, gēŋgertieŋo naŋo waa, ba taa ba bī-yo Deni, aa cieŋo naŋo bi waa, ba taa ba bī-yo Damarisi, a naara nuɔmba namba.

18

Pol kãa Korēnti

¹ Ku huonŋu-na, Pol wuɔ ji ta Aten-i-na kã Korēnti. ² Belle fande-na, *jãmatigi maŋ waa *Ɔromu-i-na, wuɔ ciera *Yuifubaa-ba sire hiere Ɔromu-i-na. Ba taa ba bī-yo Kulodi. A ne da Yuifuyieŋo naŋo waa, ba taa ba bī-yo Akilasi, u taa u hel P5. Ba taa ba bī u cieŋo-i Pirsili. Bafamba waa tīena *Itali. Baŋ juɔ cira ba sire, baa sire kã Korēnti-i-na. Baŋ kãa, ku saa da huonŋu Pol wuɔ kã ka da-ba; wuɔ bel jīeru baa-ba. ³ Ba taa ba ce maacenduɔma hiere. Ba taa ba ce kompadūnni. Polj wuɔ har ba yaa nuɔ-i ba ta ba gbonu ba ce maacemma-i. ⁴ Da ku waa *yitienanŋu-i, u kã *Diilonelhãalãdūŋgu-na ka tuɔ gbãŋ baa Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i ba da ba hūu Yesu maama-i.

⁵ Silasi-i baa Timote-i baŋ juɔ hel Maseduɔni-i-na jo, Pol wuɔ yaŋ u maacemma-i aa fulnu Diilon-nelma wamma yaa yoŋ. U taa u piiye u pigãaŋ Yuifubaa-ba-i wuɔ Yesu yaa *Konkortieŋo-i. ⁶ Baa bir yaŋ aa bigãaŋ-yo aa ta ba tuora-yuɔ. Pol wuɔ muora u jonŋorbaa-ba-i* aa gbē-ba wuɔ: «Mamaŋ da ma ji da-na, namaa yuŋ-maama-i; na baa feŋ-mil! Mi ka ta kã nieraaŋ wulaa.»

⁷ Uŋ taa terieŋgu-na, wuɔ kã nieryieŋo naŋo cīŋgu-na, ba taa ba bī-yo Titiyusi-Yutusi. U taa u kuye Diilon-kūŋgu-i. U cīŋgu naa kuo Diilonelhãalãdūŋgu-na. ⁸ Umaŋ waa Diilonelhãalãdūŋgu yunŋu-na, ba taa ba bī-yo Kiripusi. Fuɔ wuɔ hūu Itieŋo maama-i baa u dumelleŋ-baamba-i hiere. Korēntitaamba boi taa ba hūu Yesu maama-i Pol wulaa aa ta ba ce ba ta ba *batisen-ba.

⁹ Isuonŋu nanŋu-na, Itieŋo ji piiye baa Pol dãnsãaŋ-nu wuɔ: «Baa kãalã, cor ŋ ta ŋ piiye. ¹⁰ Mi dii baa-ni, molo sie gbãa ce-ni bīŋkūŋgu. Mi baamba dii boi nel daade-na, ta ŋ piiye.» ¹¹ Pol wuɔ tīena Korēnti-i-na tuɔ waŋ Diilon-nelma-i. U tīenaana ce belle diei baa boluonŋu.

¹² Yiinŋu nanŋu-na, Yuifubaa-ba ji gbo ba-naa bel Pol kã baa-yo fãamaaŋ ba terieŋ-nu. Umaŋ waa ku huonŋu-na Akayi† yunŋu-na, ba taa ba bī-yo Galinyɔ. ¹³ Baŋ kãa baa-yo, baa gbē-yo wuɔ: «Naacolŋ daa u juɔ baa u deŋ Diilojaale, a ne da di sa kã hūmeduɔle baa *ãnjīnamma-i.» ¹⁴ Pol wuɔ u puur u nuŋgu-i duɔ piiye, Galinyɔ wuɔ sīeŋ-yo cira: «Yuifubaa namaa, kuo uu naa ce kuubabalaanŋu naŋ temma-i, mii naa ce āndaanŋu-i ku cemma-i. ¹⁵ ŋga naŋ ceŋ na-naa na Diilon-hūmelleŋ-kūŋ-nu, baa yireiŋ-kūŋ-nu, baa na ãnjīnammaŋ-kūŋ-nu, namei saaya na fielnu-kuɔ na-naa nuɔ; mei nuŋgu sī.» ¹⁶ Aa naa hiel-ba gēŋgerdūŋgu-na.

* 18:6 Pol cie kufanŋu-i a pigãaŋ wuɔ u sie tiraa dii u nuŋgu-i ba weima-na. † 18:12 Korēnti dii Akayi huonŋu-na.

¹⁷ Բայ հիլա, Բա հիւրոյո-ի Բա Բել Դիլոնըհալադընցու յունտիոյ-ի Բա Բա մուօ-յո գընցըրդընցու յաւոնցա-նա. Բա Բա Բի նաւոլոյ-ի Տօստի. Գալինոյ յուօ ցբուօ ֆինաւոյ ցե ղաա Բա սաա Բա-Բա.

Սոլ Բիրմա-ի Դուօ կա Անտիոսի-ի-նա

¹⁸ Իյիւց Դաանից ցիւ ցօր, Սոլ յուօ տիրաա տիւնա Դա հուօնցու Կօրընտի-ի-նա. Կու հուօնցու-նա, յուօ յի ցարա հումելլե-ի տօԲիմԲա յուլաա Դուօ կա Տիրի մարա նուօ; ֆուօ Բաա Ակիլասի-ի Բաա Բա ցիւրոյ-ի Սիրսիլի-ի հիւրե. Սուօ քաա նոնցու Բաա Դիլոնոյ-ի, Բա ցե Դումաւոնո-նա Բայ կաա հի Տանկիրե-ի, յուօ ցե Բա ցիր Բա յոնցու-ի Բա Բա սուօ Դա Բա սուր Բաաւոնո-նա.

¹⁹ Բայ կաա հի Էֆեսի-ի, Բաա Բօրօ. Սոլ յուօ կա *Դիլոնըհալադընցու-նա կա Բաա քիւյե Բաա *ՅուիֆուԲա-Բա-ի. ²⁰ Սոն յուօ'ա Բա Բաա ցարա-յուօ յուօ Բա յաւոնցա Բաա տիւնա ցե յիննի ցելլե Բաա-Բա. ²¹ Սուօ ցիրա: «Յաւոնցա մի Բա. Դիլոնը Դուօ Տիւ, մի կա Բիր յօ.» Աա նաա Բա կա Բիւ Բաաւոնո-ի կա հիւրե Տեսարե.

²² Սոն հիւրիւյե Տեսարե-ի-նա, յուօ կա *Յերուսալեմու-ի-նա կա յաալ Դիլոնը-Դընց-ԲաաԲա-ի Բաա սուօ Դուօ կա Անտիոսի-ի-նա.

²³ Սոն կաա Անտիոսի-ի-նա, յուօ տիւնա Դա հուօնցու ցելլե Բաա նաա տիրաա սիրե Բիւ Գալասի նիւլիւցա-ի Բա յոնց-նու Բաա Ֆիրցի յաւոնցա-ի Դուօ յուօրա Բա Դիւ սիրիւցա Բաաւոն ցուօ Յեսու հուօնց-նու հիւրե.

Աօլօսի մաաԲա

²⁴ Սոն Բաա Բա յուօրա Բա Դիւ սիրիւցա-ի Դիլոնը-Դընց-ԲաաԲա-նա հուօնցու մարոն յուօ-ի, *Յուիֆույիւրոն Բայ յուօ յօ Էֆեսի-ի-նա, Բա Բաա Բա Բի-յօ Աօլօսի. Սա Բաա Բա Բա ԲաալէսանԴիրի. Նաաւոլոյ Դաա Բաա Բա սուօ Բա քիւյե Բաա տիրաա Դուօ սուօ Դիլոնը-նելմա-ի ղաա Բիցե-ի! ²⁵ Սա Բաա Բաա Յեսու հումելլե-ի Բաա Բաա Բաա Բաա Բաա նելմա յաաԲաա-ի. Աա Դուօ Բաա յաւոնցա-Բա, մա Բա ցիւլ; ղ Տիւ Բաա յուօ Բաա Բաա սուօ Նսաա *ԲաաաԲա յաա յօնց.

²⁶ Յիւնցու նոնցու-նա, յուօ ցբուօ ֆէ Բաա հուօնցա-ի Բաա նելմա-ի *Դիլոնըհալադընցու-նա. Ակիլասի յաա Բաա Բա ցիւրոյ-ի. Բայ յուօ Բաա, Բաա Բի-յօ կա միցաւոնցա կաալա Դիլոնը-հումելլե-ի Բաա-յօ. ²⁷ Ակայի կաաԲաա-Բաաա յաա-յուօ, Դիլոնը-Դընց-ԲաաԲա Դիւ սիրիւցա յուօ Բաա նաա նյեցընց ՏեԲե հա Ակայի Դիլոնը-Դընց-ԲաաԲա-ի յուօ Դուօ կա, Բա Բել-օ Դեի.

Սոն կաա, Դիլոնը սոն ցիւ Բաա Բաաւոն Բա հիւր Կեսու մաաԲա-ի, կու կաաՅա-Բեի Բօի. ²⁸ Սա Դուօ ցե Բա Բիւ Դիլոնը-նելմա-ի Բա ԲաաաՅա քիցաւոնց ՅուիֆուԲա-Բա-ի նուօԲա-նա, յուօ Բա սուրի հիւրե-նու, կերե Դիլոնը սոն քաա նոնցու-ի յուօ Բա կա սաւոնց *Կօնկօրտիւրոնցա մարոն, Բա յաա յուօ Յեսու-ի.

19

Սոլ Բիրի կա Էֆեսի-ի-նա

¹ Աօլօսիւց յաա Կօրընտի-ի-նա հուօնցու մարոն յուօ-ի, Սոլ յուօ կարնու տաննի-ի կա կա հի Էֆեսի-ի. Սոն կաա, յուօ Դա Դիլոնը-Դընց-ԲաաԲա նաԲա-ի, ² յուօ յուօ-Բա յուօ: «Նոնց հիւրՅաա Յեսու մաաԲա-ի, նա Դաա *Դիլոնը-Յալլե-ի յեի?»

Բաա ցիրա: «Բա Բի Բիցե-ի Դիլոնը-Յալլե-ի? Ի սաա նու Դի մաաԲա ԴեԴ!»

³ Սոլ յուօ յուօ-Բա յուօ: «Նաաա Դաա *ԲաաաԲա հաՅօ-ի?»

Բաա ցիրա: «Նսաա ԲաաաԲա.»

⁴ Սոլ յուօ ցիրա: «Բաաւոնցա նաաա Բա ցիլօԲաԲալաւոնց-ի Նսաա Բաա Բաա հա Բա յաա-ի Բա ԲաաաԲա-ի Բաա Դուօ քիւյե Բաա նուօԲա-ի յուօ սաւոնցա կա յօ ֆուօ հուօնցու-նա, Բա հաա Բա նոնցա յուօ. Սա Բաա Բա ցբէ Յեսու յաա-ի.»

⁵ Սոն քիւյե Բաա-Բա Դումաւոնո-նա, Բաա ցե Բա *Բաաաաա-Բա Իտիւրոնց-ի Յեսու յերրե-նա. ⁶ Բայ Բաաաաա-Բա, յուօ հաա Բաա նաաԲա-ի Բեի Բաա ցարա Դիլոնոյ սաւոնց Բա *Յալլե-ի հա-Բա. Բայ յուօ Դա Դիլոնը-Յալլե-ի, Բաա Դօնց Բա Բա քիւյե նելֆելլեմա-նա. Դիլոնը սոն ԴիՅաա մաաւոնց Բա նոննի-նա, Բաա Բա Բաա յաւոնց-Բա Բաա նուօԲա-ի. ⁷ Բաաւոնցա նաա ցիւրոնց մաֆաաԲա-ի, Բա ցբաա յուօ նուօԲա ցիւրոնցու Բաա Բա հաի տեմա.

⁸ Սոլ սաա Դուօ նաա *Դիլոնըհալադընցու-նա. Դուօ կա, Բա Բիւ *Դիլոնը-Բաաւոնցա մաաԲա-ի Բա քիւյե մա յաւոնցա-ի Բաա նուօԲա-ի Բա Դա Բա հիւր-Բա. Սոն նոնցա սաա Բա Բա Բաա յելմա Բաա մա յաաԲա-ի. Սոն Բաա մաֆաաԲա-ի ցաաԲաա Տիւ. ⁹ ղցա ԲաաԲաա սաա հիւր-Բա, Բա Բիր Բա Բա նյե Իտիւրոնց հումելլե-ի նուօԲա-նա. Սոն յուօ Դա Բա Բա Դումաւոնո-նա, յուօ կա Բաա Բաաւոնց հիւրՅաա-Բա Դիրանուսի նակօնց-ցիւնցու-նա կա Դուօ յաւոնց Դիլոնը-նելմա-ի Բաա-Բա կուսուօնց-նու'ի յիննի մարոնց

joŋ. ¹⁰ U ciə mafamma-i bienja häi. A ce dumaŋo-na, *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere *Asi-i-na baa *nieraamba-i, baa nu Itierjo maama-i.

¹¹ Diiloŋo naa hä Pol himma naŋ temma u tuə ce gberε-weima-i. ¹² A ce nyarkpātāŋgu maŋ da ku yieya Pol kūəma-i aa ba haa-ku jeiŋo maŋ nuə-i, u sire. Jaamba bəi siire dumaŋo-na, aa *jīnabaa-ba bi hilaa nuəmba bəi-na dumaŋo-na.

Sikeva bεpuəmba maama

¹³ *Yuifubaa-ba namba bi waa ta ba wuəra ba donya *jīnabaa-ba-i ba hiel-ba nuəmba-na. Yiinggu naŋgu-na, baa ji sire wuə bafamba cīŋ Yesu-i-na aa donya-bei ne si ba ka gbāa. Aa naa maa cira: «Polŋ piiyerŋ Yesu maŋ maama-i, fuə yerre-na curaŋ na hel naacolŋ daayo-na!» ¹⁴ Diiløjigāntaamba yuntierjo maŋ ba naŋ biŋ-yoŋ Sikeva-i, fuə bεpuəmba'i naa ciə maacemma famma-i. Ba waa nuəmba niehāi.

¹⁵ Baŋ piiye dumaŋo-na, jīna bir gbē-ba wuə: «Mi suə Yesu-i baa Pol hiere, namaa fuə, namaa hilaa hie?» ¹⁶ Uŋ waa naacolŋo maŋ nuə-i wuə pāŋ diire-bei baa muoru. Ma saa ji fa baa gbar. Ba gbaraa hel tāmporni naacolŋo cīŋgu-na, baa tāmma-i nyelēlē ba kūəma-na. ¹⁷ Korma pāŋ ta ma da Yuifubaa-ba maŋ waa Efesi-i-na hiere baa *nieraamba-i, a ce ba sa siε bī Yesu yerre-i ānsəsəmna-na.

¹⁸ Bamaŋ naa hūyāa Yesu maama-i, baŋ ciə guəyuə maŋ cor hiere, ba fōŋgūə baa ta ba jo ba yiera nuəmba-na ba waŋ-ma a pigāaŋ wuə ba siε tiraa ce ma temma. ¹⁹ Bamaŋ naa bi waa hiriemba-i, ba fōŋgūə baa jo baa ba himmaŋ-sebebaa-ba-i ji tigiŋ-ba caa-ba nuəmba yufelle-na. Baa tagaaya sebebaa daaba sullu-i, a da ba yuu bafamba neifierŋ-komorre baa a ndii* temma. ²⁰ Itierjo barguə-i-na, Diiloŋ-nel maa da fōŋgūə ta ma gbuo terni-i hiere ma kā.

Efesi siire yiera u gbeiniŋ

²¹ Ku huonŋu-na, Pol wuə ji cira u ka cor kā *Yerusalemu. ŋga aa suə duə kā Yerusalemu-i-na, u ka cor Maseduəni igēna baa Akayi. U taa u bi piiye wuə duə hi Yerusalemu-i, u saaya u bi kā *Ōrəmu. ²² Uŋ puu mafamma-i dumaŋo-na, wuə saŋ kakāyātaamba häi Maseduəni-i-na: Timote baa Erati; aa fuə wuə tīena *Asi-i-na a ce yinni cεlle. ²³ Kufaŋgu yinni-na, Itierjo hūmelle kūŋ kuə ce nelle sire du. ²⁴ Fānaŋo naŋo waa tuə kul niikulni, ba taa ba bī-yo Demetursi. Uu naa biε maacenciraamba ta ba kul baa-yo. Tīinggu naŋgu waa Efesi-i-na, ba taa ba bī-ku Artemisi. Tīinggu faŋgu dūŋgu-i, Demetursibaa-ba taa ba kul ku temma baa wargbe ba suor. Ba taa ba kūəl gbeija-i ku maacemma-na.

²⁵⁻²⁶ Polŋ kāa ka tuə waŋ Yesu maama-i, Demetursi wuə da u gbuonu bafamba saŋga. Wuə bī u maacenciraamba-i baa u nafānaamba-i hiere a ji tuə piiye baa-ba wuə: «Naacolŋo maŋ juə ji tuə wuəra u piiye daayo-i, wuə ba bī-yo Pol; uŋ wuəraŋ u waŋ mamaŋ na saa bi yaŋ-ma numma. Wuə iŋ kul tīnni maŋ, yuŋgu si dii-nie. A ne da mie i wuo ma'i nuə-i. Nuəmba cuu u huonŋ-nu wuə u waŋ ninsoŋo. U saa bāl-ku Efesi bande yoŋ; u yii duə gbuo Asi nileija-i hiere baa nel daama-i. ²⁷ Mamaŋ jaŋ muə, ku saa ce ŋaa u yii duə bīena hä mie yoŋ, ŋga u ka ce Artemisi dūŋgu nuonŋu hel nuəmba-na, a ce ba siε tiraa ta ba kāŋ Artemisi fuə fεrε-i, a ne da Asitaamba-i baa nuəmba-i hiere miwaŋo-na ba buol u yaa-i.»

²⁸ Demetursiŋ piiye dumaŋo-na, nuəmba hōmmu gbuu pāŋ guəla; baa sire ta ba kaasīŋ wuə: «Efesitaŋ Artemisi temma si dii!» ²⁹ Ijierŋ daa nie ce nelle-i hiere di sire yiera di gbeiniŋ. A ne da Maseduənitaamba namba naa nyaanu Pol jo. Ba waa ba häi. Ba taa ba bī unaŋo-i Gawusi aa bī unaŋo-i Aritarke. Baa bel bafamba-i kā baa-ba ponsanatigerre-na. ³⁰ Pol wuə cira u kā. Diiloŋ-dūŋ-baamba ciε-yo wuə u baa kā. ³¹ U jēnaamba namba bi waa nelbōmbōmbaa Asi-i-na, bafamba puər ba ji waŋ baa-yo wuə u baa kā. ³² Ijieni saa waa dei ponsanatigerre-na: Hooi haai! Hooi haai! Ba fōŋgūə waa da ŋ yuu-ba, ba siε suə kumaŋ ciε nuəmba tigiŋ ba-naa.

* 19:19 Huəŋgu faŋgu-na, ku waa ba gbāa pā maacembierŋ komuəŋ-niehāi baa cīncieluo baa gbeinŋ daaya-i belle diei-i-na.

³³*Yuifuyienjo naŋo waa ba həlma-na, ba taa ba bī-yo Alesāndiri. Baa waŋ ma yaanŋa-i baa-yo aa naa titiire-yuə dii-yo nuəm̄ba həlma-na wuə u piye baa-ba. Wuə sire u naŋa-i wuə nuəm̄ba budii. ³⁴Nuəm̄ba saa naa suə wuə Yuifuyienjo. Baŋ juə suə, baa cor ta ba kaasŋ wuə: «Efesitaŋ Artemisi temma si dii! Efesitaŋ Artemisi temma si dii!» Ba cie lərbaa-ba həi temma kaasŋgu-na.

³⁵Kombiyienjo maŋ waa ba nelle-na, u yaa juə gbāŋ baa nuəm̄ba-i ba budii. Baŋ budii, wuə cira: «Efesitaŋ namaa, hai moloŋo-i dii aa u saa suə wuə Artemisi dūŋgu-i baa ku nobiŋo maŋ hilaa dərə-i-na diire, miə niini? ³⁶Kutienjo si dii. Terienjo faŋgu-na, na saaya na budii. Aa da na'a na ce kumaŋ, na jəguəŋ na ne aa na suə na ce-ku. ³⁷Naŋ siire bel balaŋ daaba-i ta na jo baa-ba, ba saa bi guəla bīŋkūŋgu Artemisi dūŋgu-na, ba saa bi bī u yebabalande, na'a i ce-ba niə? ³⁸Demetursi-i baa u nabaamba-i, da ba'a ba ka bī umaŋ, gēŋgertaamba dii, ba bī kutienjo-i kusuəŋ-nu'i; ba jīena yinni ta ba ce āndenni-i. ³⁹Da ku bi waa nelma namma dii na wulaa, die ji tigiŋ i-naa hiere, na jo, i ka fiəlnu-mei. ⁴⁰Ni ma'i sī, dumandə-i-na, fōŋgōtaŋ da ba bī-ye yuu-ye wuə: «Bige-i dii nyuŋgo-i-na aa na tigiŋ na-naa?» I da hama-i waŋ-ma aa ba hūu-ma? I ka ce ba da niə sī i taara i hel ba huəŋ-nu, a ne da ma'i sī.» ⁴¹Uŋ waŋ mafamma-i, wuə ce nuəm̄ba bərə kūŋ ba cīnniŋ.

20

Pol taa Efesi-i-na

¹Ijen daaniŋ juə bāl, Pol wuə tigiŋ Diilon-dūŋ-baamba-i a dii sireŋa bei, aa cārā hūmelle-i ba wulaa a ta tuə kā Maseduəni. ²Uŋ kaa hi, wuə tuə waŋ Diilon-nelma-i baa tobimba-i u dii sireŋa bei u kā, ka hi Giresi. ³Uŋ hii Giresi-i wuə tīena ce caamba siei. Ku huəŋgu-na, u ji tuə taara u bie baatoŋo-i kā Siiri. Baa gbuya-yuə wuə *Yuifubaa-ba taara-yuə baa wəima. Wuə yaŋ baatoŋo-i aa naa bir hel Maseduəni yaŋga. ⁴Bamaŋ taa ba wuəra baa-yo, ba yireŋa yaa daaya: Sopater waa. Sopater to-i ba taa ba bī-yo Pirusi, ba taa ba hel Bere. Aritarke waa, baa Sekōndusi. Bafamba taa ba hel Tesalonike. Gawusi waa, fuə taa u hel Derbu. Tisike waa baa Turofimu. Bafamba taa ba hel *Asi. A naara Timote-i. ⁵Yie ce ba ta yaanŋa ka ta ba cie-ye Torasi. ⁶*Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuə-i, u ponsaŋgu naa piə tī, kuŋ juə ce cor tī, yie bie baatoŋo-i Filipu-i-na a nyaa ba huəŋ-nu Torasi-i-na. I cie yinni ndii hūmelle-na aa suə die hi.

Pol siire naacombiloŋo naŋo

Iŋ kāa Torasi-i-na, yie ce yinni niehāi terienjo-na. ⁷Sāmedi-dānambāŋgu-na, yie tigiŋ i-naa baa Diilon-dūŋ-baamba-i die wuo Itienjo niiwuoni-i. Pol naa saaya u ta ku cuo kaala-i-na, a ce dumaanjo-na u nelma sa tī. U piye ji tuə hi isuəholle. ⁸Ii naa waa sāŋkānsə dərə. Iŋ waa dūŋgu maŋ nuə-i, fitīm̄baa-ba waa bəi kuə. ⁹Naacombiloŋo naŋo waa baa-ye tīena fēnetiri-i-na tuə nu Pol tuə piye; ba bī-yo Etike. Nelmaŋ juə'a ma sa tī ma tī dumaanjo-na, naacombiloŋ daa wuə kor duəfūŋ. Iŋ juə'a i suə, u hilaa dii sāŋkānsə dərə-i-na a cor dūnni siei jo ji diire hīema-na. I kāa ka sire-yuə ku yaa nuə-i, a da u kuu. ¹⁰Pol wuə hiire pāŋ jo ji tūu-yo aa naa cira: «Baa na tie holle, uu dii cicēlma!» ¹¹Iŋ birii nyugūŋ kufanŋu-i, wuə calnu Itienjo niiwuoni-i i wuo aa tiraa cor baa u nelma-i. U piye dumei ji kaal cuo-i aa suə ta. ¹²Uŋ siire naacombiloŋo-i, kuə fūnuŋ dəlnu nuəm̄ba-i ŋaa bige-i! Baa saanjo-yo kūŋ baa-yo.

Pol curaa kā Miletī

¹³Iŋ siire Torasi-i-na, yie kā Asəsi. Iŋ'a i ta, Pol wuə fuə ka wuə kā. Miə yie suur baatoŋ-na ta yaanŋa ka tie cie-yo. ¹⁴Uŋ juə jo, wuə suur baa-ye yie cor kā Mitilēni. ¹⁵Iŋ siire Mitilēni-i-na yiŋgu maŋ nuə-i, ku cuo kaala-i-na, yie kā ka tie hi Kiyəsi. Iŋ siire Kiyəsi-i-na, cuo kaal yie kā ka tie hi Saməsi. Sieliŋ-yiŋgu-i, i suə tie suur Miletī-i-na.

¹⁶Pol taa u taara u hi *Yerusalemu-i donduo a ce *Pāntekəti-i kusuəŋ-nu'i, a ce dumaanjo-na, wuə bella Efesi-i cor; wuə duə haar ba kaa bella-yuə.

¹⁷Iŋ hii Miletī-i, wuə puər ba ka bī Diilon-dūŋ-baamba yaataamba yaa Efesi-i-na ba jo. ¹⁸Baŋ juə, wuə cira: «Miŋ waa waama maŋ na həlma-na ji ta mi ta, na suə-ku. ¹⁹Mi

saa ce Itiejo maacemma-i baa bombolma. Da ku ce kunie mi ji ta mi hiel nyinyolma. *Yuifubaa-baŋ haa kumaŋ mie, Diiloŋo'i suyaŋ-kuŋ. ²⁰ Mamaŋ gbāa fa na maama-i hiere, mi saa fuo ma diei nei: Mi waŋ-ma baa-na puoŋa-na aa tiraa waŋ-ma baa-na na dumieŋa-na. ²¹ Mi muyaa mi natiŋa Yuifubaa-ba-na baa *nieraamba-i hiere wuɔ ba nanna ba cilɔbabaŋo-i a gbāa cu Diiloŋo huoŋ-nu, aa hūu Itiejo-i Yesu maama-i. ²² Dumandɛ-i, *Diiloŋ-Yalle cie mi ta mi kã Yerusalemu; mi saa suɔ mamaŋ ciyaŋ-miŋ terieŋgu-na. ²³ Miŋ suyaŋ mamaŋ, da mi kã terieŋgu terieŋgu, Diiloŋ-Yalle gbuja-mie wuɔ ba kaa huol mi yaŋ-na aa dii-mi kaso. ²⁴ Da mi fie ku, mei wulaa weima sī. Kumaŋ gbāaŋ, miŋ biyaa mi gboluoŋgu-i mamaŋ nuɔ-i, mi ce-ma ma cemma-i. Diiloŋ uŋ cie baa nelbiliemba-i cemma maŋ, aa Itieŋ wuɔ mi wuɔra waŋ-ma, mi donya ku yaa-i.

²⁵ «Mi curaa na terni-na hiere a waŋ *Diiloŋ-bāaŋgu maama-i baa-na, ŋga fiefie-i-na, mi suyaŋ mie na sie tiraa da mi yufelle. ²⁶ Ku'i cie mi ta mi kuola-mei baa-na nyuŋgo-i-na mie nuɔni maŋ da ŋ hūu mi nelma-i nanna, mei yuŋ-maama sī. ²⁷ Diiloŋ uŋ taaraŋ kumaŋ, mi waŋ-ku baa-na hiere, mi saa fuo ma diei nei. ²⁸ Bilaaŋ na fere fafamma, aa na bi bel Diiloŋ-Yalleŋ hāa-na bamaŋ. Taa na ne Diiloŋ-dūŋ-baamba-i fafamma. Diiloŋo pāa fuo fereŋ Biŋo yaa duɔ gbāa da-ba. ²⁹ Mi suyaŋ mie da mi bir mi huoŋgu-i, nelbalaamba ka jo ji suur na hɔlma-na a guɔla-nei. Ba sa ce hujarre ŋaa maamunaamba. ³⁰ Namaa fere-i na hɔlma-na, banamba ka sire baa coima-i a tãal Diiloŋ-dūŋ-baamba cu ba huoŋ-nu. ³¹ Terieŋgu faŋgu-na, suyaŋ na fereŋ belma, aa na baa yaŋ ma karaanu-nei wuɔ mi cie bieŋa siei baa-na ta mi dii nelma-i na tūnni-na bāaŋgu-i baa isuɔŋgu-i, kunie mi ji ta mi kaal baa-ma yere.

³² «Fiefie-i-na, mi diyaa-na Diiloŋo naŋ-na aa tiraa dii-na u hujarreŋ-nelma naŋ-na. U yaa gbāa ce na naŋ kaasīni u hūmelle-na aa hā-na ciiluŋgu maŋ jīena ta ku cie u baamba-i. ³³ Miŋ waa baa-na, mi saa ji nenu moloŋ warbelle dede, mi saa bi nenu moloŋ nyarkpātāaŋgu dede. ³⁴ Niŋ mi nammu-i, mi cie maacemma-i baa mu yaa-i a yiera baa i yuŋ-maama-i muɔ baa mi nabaamba-i hiere; namaa fere-i na suyaŋ-ma. ³⁵ Mi taa mi ce da mi pigāaŋ-na wuɔ na saaya na sieya na napuɔŋa-i dumei a gbāa da na da kãyã sūntaamba-i aa yaŋ Itiejo-i Yesu nelma ta ma tīenu-nei wuɔ: «Yudɔdɔlle dii hamma-na yaŋ hūuma-na.»»

³⁶ Polŋ juɔ piiye tī, baa dūuna hiere cārã Diiloŋo-i. ³⁷ Baŋ juɔ ta ba jaal-o aa u duɔ ta, baa naŋ yuŋgu hiere ta ba kaal. ³⁸ Uŋ ciera ba sie tiraa da u yufelle, ku yaa migāaŋ ce ba ta ba kaal. Baŋ juɔ jaal-o tī, baa saŋ-yo u ka suur baatoŋo-na.

21

Pol kamma-i Yerusalemu-i-na

¹ In buɔra baa Efesi Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataamba-i, mie yie ta baa baatoŋo-i tie kã Kɔsi. Ku cuo kaala-i-na, yie sire Kɔsi-i-na a kã Ōrɔdi. In siire Ōrɔdi-i-na, yie kã Patara.

² In kãa Patara-i-na, yie da baatoŋo naŋo kã Fenisi; yie suur ufaŋo-na a ta. ³ In kaa pie Sipire-i, yie yaŋ-yo i nanyuɔŋ-nu aa naa bella cor tie kã Tiir, dii Siiri mara nuɔ. Congorni maŋ waa baatoŋo-na, nii naa saaya ni hiire kusuɔŋ-nu'i. ⁴ In hii terieŋgu-i, yie da Diiloŋ-dūŋ-baamba namba, yie tīena ce yinni niehã baa-ba. Bafaŋ baa ta ba piiye baa Pol wuɔ u baa kã *Yerusalemu-i-na. *Diiloŋ-Yalle'i naa diyaa nelma famma-i ba nunni-na. ⁵ In juɔ'a i ta yiŋgu maŋ nuɔ-i, baa hel hiere baa ba caamba-i baa ba bisãlmba-i a saŋ-ye kã baa-ye dāmmanuoraŋgu-na. In kaa hi nuoraŋgu nuŋgu-i, yie dūuna cārã Diiloŋo-i ⁶ aa sire jaal i-naa. In jaalaa i-naa, mie yie suur baatoŋo-na aa bafaŋ baa gūunu ta ba kūŋ.

⁷ In siire terieŋgu-na, yie kã Pitolemayisi. In hiiriye Pitolemayisi-i-na, molo saa ji tiraa suur baatoŋo-na. In hiiriye, yie kã ka jaal tobimba maŋ dii terieŋgu-na aa tīena ce yiŋgu diei baa-ba. ⁸ Ku cuo kaala-i-na, yie sire cor kã Sesare. In hii, yie har Filipu terieŋ-nu. Filipu faŋo waa Diilonelwaraŋo. Ba naŋ hielaa nuɔmba niehã maŋ Yerusalemu-i-na wuɔ ba ta ba kãyã Yesu *pəpuərbiemba-i, u waa ba hɔlma-na.* ⁹ U biemba waa ba naa. Ba saa naa hi soŋ yogo. Ba waa *Diilopəpuərbiemba hiere.

* 21:8 Niŋ 6.5.

¹⁰ Yiingu nanġu-na, *Diilopəpuərbiłoŋo naŋ wuə hel *Yude-i-na jo, ba taa ba bī-yo Agabusı. ¹¹ Uŋ juə ji da-ye, wuə biə Pol kpaŋkpaanġu-i a vaa fuə fereŋ gbeini-i baa u nammu-i aa cira: «Diiloŋ-Yalle ciəra wuə kpaŋkpaanġ daaku tieŋ duə kã Yerusalemu-i-na, *Yuifubaa-ba ka bel-o vaa-yo dumandə yaa nuə-i a hã *niəraamba-i baa-yo.» ¹² Uŋ piie dumaanġo-na, miə fere-i yie gbuu cārã Pol baa terienġu fanġu taamba-i wuə u baa kã Yerusalemu-i-na. ¹³ Wuə bir gbē-ye wuə: «Bige-i ciə na ta na kaal da na caar mi holle-i? Da ba ka vaa-mi, weima sī. Da ba fiə ka ko-mi, weima sī. Mi hūyāa-ma da mi ku Yerusalemu-i-na Itienġo-i Yesu maama-na.» ¹⁴ Uŋ yagaraa miə nuŋġu-i, i saa ce-ku ku hã; yie yaŋ-yo aa naa cira: «Ma ce ŋaa Itienġ uŋ taaranġ-meı duma.»

¹⁵ Ku huonġu-na, yie tigiin ta tie kã Yerusalemu-i-na. ¹⁶ Diiloŋ-dūŋ-baamba namba hel Sesare-i-na a cu i huonġ-nu. In kaa hi, baa ce i kã ka har naacolġo naŋo-na, ba bī-yo Minasō. U taa u hel Sipire. U huonġu cuə Yesu hūmelle-na.

Pol kãa Sake dumellenġ

¹⁷ In kãa *Yerusalemu-i-na, kuə fūnuŋ dōlnu tobimba maŋ waa terienġu-na! ¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Pol wuə kã baa-ye Sake† dumelle-na. Yie kã ka da Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataamba-i hiere terienġu-na. ¹⁹ Pol wuə jaal-ba, aa Diiloŋ uŋ kãayā-yuə u ce mamaŋ hiere *niəraamba hōlma-na, wuə suur ma yaanġa-na a waŋ-ma baa-ba.

²⁰ Uŋ juə piie tī, baa gbelienġ Diiloŋo-i aa naa cira: «Pol, ne, *Yuifubaa-ba maŋ cuu Yesu huonġ-nu aa yagar nyaar *Moisi *ānjīnamma-na ba ciinu cor. ²¹ Ba nuə ŋ maama-i. Ba gbē-ba wuə naŋ wuəra ŋ piie baa Yuifubaa-ba maŋ dii juəma-na wuə ba nanna Moisi ānjīnamma-i. Wuə naŋ ciəra ba baa tiraa ba ta ba *jã ba bisālm̄ba-i aa ba nanna ba bīncuəŋ-maama-i. ²² De-i-na, nuharunġu si dii-meı, ba ka suə wuə ŋ juə. Terienġu fanġu-na, i ka ce-ma niə?» ²³ Aa naa cira: «Ne, mamaŋ dii cemma, nuəmba naa dii bande-i-na, ba pãa nuŋġu baa Diiloŋo-i, ²⁴ ne-ba na ka migāanġ na yunniŋ-maama-i aa ŋ yiera baa nimaŋ dii pãmma hiere ba yunni-na aa ba cir ba yunni-i. Da ŋ ce mafamma-i, nuəmba ka ne da naŋ fere-i ŋ wuə Moisi ānjīnamma hūmelle-i. Ba ka suə terienġu fanġu-na wuə baŋ waŋ mamaŋ ŋ kūŋġu-na hiere coima. ²⁵ Aa niəraamba maŋ cuu Yesu huonġ-nu, in yieraaya mamaŋ‡, i nyegāanġ-ma hã-ba, wuə ba yaŋ cufienġ-kūoma wuoma-i, baa bīm̄baamba maŋ ba saa cãa ba nonni-i, baa tãmma famma fere-i aa ba hiel ba nanġa bīŋwosīnni-na.»

²⁶ Baŋ piie dumaanġo-na, ku cuo kaala-i-na, Pol wuə gbonu baa balaŋ daaba-i ka doŋ tuə migāanġ u yuŋ-maama-i. Baŋ hilaa migāmmaŋ-terienġu-na, wuə kã *Diilodubuə-i-na ka tūnu *Diilojigāntaamba-i kuŋ saaya ku bāl yiinġu maŋ nuə-i aa ba ko ba niikonni-i.

Ba bilaa Pol Diilodubuə-i-na

²⁷ Polbaa-ba yunniŋ-maama migāama naa saaya ma ce yinni niehã. Yin daaniŋ juə ta ni kã bālma-i, *Yuifubaa-ba naŋ baa da Pol *Diilodubuə-i-na, baa gbo nuəmba-i yuə ba bel-o. Yuifubaa-ba famba taa ba hel *Asi. ²⁸ Ba siire ta ba kaasīŋ wuə: «*Isirahel-baanġ namaa, kuraanġ-kunġ! Naacolġo maŋ wuəraayanġ u bīəna i yerre-i terni-na hiere u yaa daayo. U wuəra u piie wuə Isirahel-baanġ miə i saa fa, nuəŋ miə sī. Aa tiraa cira *Moisi *ānjīnamma saa fa baa Diilodubuə-i hiere. U yaa tiraa sire biə *niəraamba jo ji suur baa-ba Diilodubuə-i-na a guəla-yuə hã-ye.» ²⁹ Kumaŋ ciə ba ta ba piie wuə u juə baa niəraamba Diilodubuə-i-na, ba daa-yo baa Efesiyeŋo naŋo nellēŋ-huonġa-na, ba da niə sī u juə baa-yo Diilodubuə-i-na. Efesiyeŋo faŋo-i, ba taa ba bī-yo Turofimu.

³⁰ Ijienġ daani sire gbuo nelle-i hiere. Nuəmba hel terni-na hiere jo ji yu Pol-na a bel-o hiel-o Diilodubuə-i-na§ aa pãŋ bīŋ dūnfenni-i. ³¹ Baŋ hielaa-yo, baa ta ba taara ba ko-yo. Yalle kã ka hi *Oromē ba sorosi ba yuntienġo-i, wuə *Yerusalemu huolaa. ³² Sorosi ba yuntienġo pãŋ sire ne sorosibaa-ba namba baa u nayuntaamba namba, ba ta ta ba gbar ba kã. Nuəmbaŋ juə'a ba ne da sorosibaa-ba jo dii, baa yaŋ Pol muoma-i aa naa yiera ta ba ne.

† 21:18 Sake yaa waa Diiloŋ-dūŋ-baamba yuŋ-nu Yerusalemu-i-na. Niēŋ Gal. 1.19. ‡ 21:25 Niēŋ 15.1-29. § 21:30 Ba saa hiel-o *Diilodubuə-i-na koi koi, ba kãa baa-yo niəraanġ-gōŋġuonġu'i nuə-i.

³³ Baŋ juə ji hi, sorosi ba yuntieŋo bel Pol aa ce ba vaa-yo baa jəlgəbaa-ba hāi. Baŋ vaa-yo, wuə yuu u sīnni-i aa naa yuu uŋ ciə kumaŋ. ³⁴ ŋga, nuəmbaŋ yuu dumaŋo-na, ba piiye ba da-ba-deŋ hiere; a ce sorosi ba yuntieŋo saa ji suə baŋ waŋ mamaŋ. Wuə naa wuə cira ba kã baa-yo sorosi ba cīŋ-nu. ³⁵⁻³⁶ Baa biə-yo ta. Nuəmba-i hiere baa cu ba huəŋ-nu ta ba kaasīŋ wuə: «Kuəŋ-yoŋ! Kuəŋ-yoŋ!» Baŋ kaa ta ba nyugūŋ baa-yo munyugūmmu-na da ba suur baa-yo, baa ta ba nii-yuə. Sorosibaa baa naa baa tūu-yo ta ba suur baa-yo.

Polŋ waəŋ mamaŋ baa Yerusalemutaamba-i

³⁷ Baŋ suur baa Pol sorosi ba cīŋgu-na, wuə yuu sorosi ba yuntieŋo-i girekimma-na wuə: «Mi gbāa piiye baa-ni wei?»

Sorosi ba yuntieŋo cira: «Naŋ daa girekimma-i hie ta ŋ nu-ma? ³⁸ Esipiyieŋo maŋ siire pu aa nuəmba neifiəŋa hāi cu u huəŋ-nu hiəŋgu-na, meī na'a sī u yaa nuəŋo-i.»

³⁹ Pol wuə cira: «Muəŋo-i, *Yuifuyieŋ muə, mi huəŋ Tarse, dii Silisi mara nuə; mi hel nebuə-na; nelgbəŋgbālāŋ muə sī. Jande mi cārā-nie, yaŋ mi piiye celle baa nuəmba-i.»

⁴⁰ Sorosi ba yuntieŋo hā-yo hūmelle-i. Pol wuə yiera munyugūmmu-na aa naa ce u naŋga-i wuə nuəmba budii. Baa bi budii. Wuə bie nelma-i ebiremma-na wuə:

22

¹ «Mi məlbəa namaa, baa mi tobaa namaa, yaəŋ mi waŋ nelma yaəŋga-i baa-na.» ² Polŋ duəŋ tuə piiye ebiremma-na, baa gbūu budii da tententeŋ ŋaa molo si dii. Wuə cira: ³ «Muəŋo-i *Yuifuyieŋ muə. Mi huəŋ Tarse, dii Silisi mara nuə; ŋga mi vāa bande yaa nuə-i. Mi waa baa Gamaliel. U yaa hāalāayā-mie bīncuəŋ-hūmelle-i hiere. Mi Diiloŋ-kūŋgu waa kpelle ŋaa kūŋ yeŋ kpelle namaa na wulaa dumaa nyuŋgo-i-na. ⁴ Bamaŋ naa suur Itieŋo hūmelle-na, mi taa mi ko-ba. Mi ciə ba bel caamba namba baa bamba namba dii-ba kaso. ⁵ Da na'a mi tāal-na, na yuu *Diiløjigāntaamba yuntieŋo-i baa nelle bīncuəmba-i, ba ka waŋ-ma baa-na.»

(Pəpuər. 9.1-19; 16.12-18)

«Ba nyegāəŋ sebebəa hā-mi wuə mi ka hā i nelleŋ-tobimba maŋ dii Damasi-i-na, wuə ba hā-mi hūmelle-i mi bel bamaŋ cuu Yesu huəŋ-nu terieŋgu-na jo baa-ba *Yerusalemu-i-na bande-i-na ji huol ba yammu-i. ⁶ Mi taa ku yaa-i. Miŋ kaa ta mi piə Damasi-i, bāəŋgu naa hi yuhuəŋga-i tī. Mi juə'a mi suə da cecerma naŋ temma hilaa dərə-i-na jo ji dii-mi huəŋga. ⁷ Mi pāŋ cii. Miŋ cii dumaŋo-na, mi nu molo piiye baa-mi wuə: «Sol, bige-i ciə ŋ ta ŋ ce karaəŋ daaku temma-i baa-mi?»

⁸ «Mi yuu mie: «Hai moloŋo-i piyeŋ?»

Kutieŋo gbē-mi wuə: «Muə Nasaretitaəŋ Yesu, muəmei piyeŋ. ŋ ce karaəŋgu-i baa muəmei.» ⁹ Bamaŋ waa baa-mi, ba daa cecerma-i, ŋga moloŋ daa uŋ waəŋ mamaŋ ba saa nu-ma. ¹⁰ Uŋ piiye dumaŋo-na, mi yuu mie: «Mei Tie, mi saaya mi ce nie?»

U gbē-mi wuə: «Diiloŋ uŋ taaraŋ ŋ ce mamaŋ, sire ŋ kã Damasi-i-na ba ka pigāəŋ-ni baa-ma.» ¹¹ Cecerŋ daama pāŋ yir muə gbula. Baa bel mi naŋ-na kã baa-mi Damasi-i-na.

¹² «A ne da naacolŋo naŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bī-yo Ananiyasi. U taa u wuə *āŋjīnamma-i fafamma. *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere Damasi-i-na, ba taa ba bī u yefafalle. ¹³ Wuə jo ji da-mi. Wuə piə mi caəŋ-nu aa naa cira: «Sol, puur ŋ yufieŋa-i!» Mi yufieŋa bi pāŋ puur terduəŋgu faŋgu-na mi ta mi da. ¹⁴ Wuə gbē-mi wuə: «I bīncuəmbaŋ siire cu Diiloŋo maŋ huəŋ-nu'i, u hielaa-ni duə pigāəŋ-ni u huəŋga-i aa duə ce ŋ da ŋ da Nelviŋo-i baa ŋ yufelle, aa tiraa ce u piiye baa-ni baa fuə fereŋ nuŋgu. ¹⁵ U taara niŋ daa mamaŋ aa nu mamaŋ, ŋ wuəra ŋ waŋ-ma baa nuəmba-i hiere. ¹⁶ Baa sere, sire ŋ ce ba *batisəŋ-ni aa ŋ gbuuse-yuə u hur ŋ āmbabalma-i hiere nie.»

¹⁷ «Miŋ juə bir kã Yerusalemu-i-na, yiŋgu naŋgu-na, mi kã *Diilodubuə-i-na ka ta mi cārā Diiloŋo-i. Itieŋ wuə carra-mie. ¹⁸ Mie mi ne da-yo. U gbē-mi wuə: «Pol, da ŋ fie waŋ wuə nie mi maama-na, Yerusalemutaamba sie hūu-ma. Sire ŋ hel ba nelle-na donduo, baa tīenal»

¹⁹ «Mie cira mie: «Itie, ba suyaa wuə bamaŋ cuu ŋ huəŋ-nu muəmei taa mi wuəra *Diilonelhāalādūnni-na mi bel-ba mi muo-ba aa ta mi dii-ba kaso. ²⁰ Aa mi waa baŋ taa

ba ko Etiəni maŋ taa u waŋ ɲ maama-i. U kuliŋgu dɔlaanu-miɛ. Bamaŋ kuɔ-yo, muɔmei taa mi niya ba joŋgorbaa-ba-i.»²¹ Miŋ waŋ mafamma-i, Itieŋo gbɛ-mi wuɔ: «Sire ɲ kā, mi taara mi puər-ni termaaŋ-nu *niəraamba wulaa.»

²² Nuɔmba naa kar ba tūnni-i ta ba nu Pol tuɔ piye. Uŋ juɔ cira wuɔ Diiloŋ wuɔ u ka saaŋ u yaa-i niəraamba wulaa, baa pāŋ doŋ ta ba kaasiŋ wuɔ: «Kuɔŋ naacolŋ daayo-i, baa na yaŋ-yo!»²³ Ba taa ba kakarra aa hiel ba joŋgorbaa-ba-i ta ba naŋ-ba dɔrɔ aa ta ba bi kūɔl hīɛma-i ba naŋ dɔrɔ-i-na. ²⁴ Maŋ juɔ waa dumaŋo-na, sorosi ba yuntieŋ wuɔ cira ba suur baa Pol ba cīŋgu-na ka muo-yo, ku yaa u ka waŋ ninsɔŋo-i. ²⁵ Baa suur baa-yo ka vaa-yo aa da ba muo-yo. Wuɔ yuu sorosi ba yuntieŋo maŋ waa u caaŋgu-na wuɔ: «Hai hāa-na hūmelle-i wuɔ da na bel *Oromeyieŋo maŋ, na gbāa muo-yo a ne da na saa ce u āndaŋgu-i yogo?»

²⁶ Uŋ piye dumaŋo-na, yuntieŋ daayo kā ka gbɛ ba yuntieŋo maŋ naa cira ba muo-yo wuɔ: «Yuntie, i taa i yii die cāl dɛ! Naacolŋ daayo-i Oromeyieŋo.»²⁷ Sorosi ba yuntieŋ wuɔ sire jo ji yuu Pol wuɔ: «Nuɔŋo-i Oromeyieŋ nuɔ wei?»

Pol wuɔ cira: «Ūu.»

²⁸ Sorosi ba yuntieŋo cira: «Muɔmi hielaa gbeibuɔ da mi gbāa da Oromesīnni-i.»

Pol wuɔ cira: «Muɔ fuɔ, mi huɔŋ baa-ni.»²⁹ Uŋ piye dumaŋo-na, bamaŋ naa saaya ba muo-yo, baa pāŋ forra u caaŋgu-na. Sorosi ba yuntieŋ uŋ cie ba vaa-yo, kor maa pāŋ ta ma da-yo.

Ba juɔ baa Pol Yuifu ba nellentaamba wulaa

³⁰ Ku cuo kaala-i-na, sorosi ba yuntieŋo ce ba bī *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa *nellentaamba-i duɔ ji suɔ baŋ cāl Pol mamaŋ nuɔ-i jebi. Baŋ juɔ, wuɔ ce ba fir Pol jo baa-yo ba wulaa.

23

¹ Pol wuɔ tuɔ ne *nellentaamba-i da kelkelkel, aa naa cira: «Tobiŋ namaa, mi suyaa miɛ ji hi baa nyuŋgo, mi wuɔyaa Diiloŋ-hūmelle-i baa huɔŋga diei; terieŋgu faŋgu-na, mi sa cāl mi fere baa weima.»² *Diiløjigāntaamba yuntieŋo-i ba taa ba bī-yo Ananiyasi; wuɔ gbɛ bamaŋ waa Pol caaŋgu-na wuɔ: «Muyaŋ u nuŋgu-i na hā-yo!»

³ Pol wuɔ cira: «Ŋ ciera ba muo muɔmei wei? Diiloŋo ka bi muo nuɔŋo-i. Huhur-mantieŋ nuɔni maŋ daani-i; ma sī ɲ juɔ da ɲ ji ce āndaŋgu-i a saanu baa *ānjīnamma yaa ke? Ma ce nie ɲ bir ciel-ma jīna aa cira ba muo-mi?»

⁴ Nuɔŋ baa cira: «Ŋ tuora Diiløjigāntaamba yuntieŋo yaa wei?»

⁵ Pol wuɔ cira: «Aoo! Tobiŋ namaa, mi saa naa suɔ wuɔ u yaa-i Diiløjigāntaamba yuntieŋo-i, mi cālāa. Diiloŋ-nelma ciera wuɔ: «*Baa piye babalaa ɲ hā nellentieŋo-i.*»^{*}

⁶ Pol wuɔ suyaa wuɔ nellentaamba namba waa *Sadusīɛbaa aa banamba *Farisīɛbaa, wuɔ cira: «Tobiŋ namaa, muɔŋo-i Farisīeyieŋ muɔ, mi bīncuɔmba-i Farisīɛbaa. Da na da na ce meɪ āndaŋgu-i nyuŋgo-i-na, kuu dii ɲaa miŋ hīŋ taalunŋu-i kuomba siremma-na, ku'i juɔ baa mafamma-i.»⁷ Uŋ piye dumaŋo-na, Sadusīɛbaa-ba-i baa Farisīɛbaa-ba sire ta ba fanu ba-naa u nelma-na, a ji ce calnu sɔmma hāi. ⁸ Kumaŋ cie ku ce ijieni-i, Sadusīɛbaa-ba ciera bafamba saa hūu-ma wuɔ kuomba ka sire, ba saa bi hūu-ma wuɔ *dɔrɔpɔuɔrbiemba dii baa Diiloŋo-i, ba saa bi tiraa hūu-ma wuɔ jīnabaa-ba dii. Farisīɛbaa ba'a bafamba hūyāa-ma wuɔ daani-i hiere nii dii; ku'i juɔ baa ijieni-i.

⁹ *Ānjīnamma pigāntaamba namba waa ba hɔlma-na, ba waa Farisīɛbaa; bafamba sire muo jāŋ wuɔ bafamba saa da Polŋ cālāa kusuɔŋ-nu, kere jīna'i ka carra-yuɔ dii; da ma'i sī dɔrɔpɔuɔrbiloŋo. ¹⁰ Kuɔ sire bel vaa. Korma doŋ ta ma da sorosi ba yuntieŋo-i wuɔ sī ba ka hɔnu Pol. Wuɔ ce sorosibaa-ba jo ji hiel-o ba hɔlma-na a kā baa-yo ba cīŋgu-na.

¹¹ Ku isuɔŋgu-na, Itieŋ wuɔ carra Pol a waŋ baa-yo wuɔ: «Vaa ɲ fere! Niŋ waŋ maama-i dumaa *Yerusalemu-i-na bande-i-na, da ɲ kā, ɲ waŋ-ma dumei *Ōrɔmu-i-na.»

Yuifubaa-ba saa-ma da ba ko Pol

* 22:20 Niɛŋ 7.58; 8.1. * 23:5 Helmaŋ-sɛbe (Exode) 22.27

¹² Ku cuo kaala-i-na, *Yuifubaa-ba sire nunu ba-naa cucuuyunġu-na da ba ko Pol, aa naa waasa wuɔ da ba saa ko-yo, juuru sa wuo, hūmma sa nyɔŋ. ¹³ Bamaŋ naa cie mafamma-i baa curaa nuɔmba komuɔŋa hāi-i. ¹⁴ Baa sire kā ka ne *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bīncuɔmba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «I daa i-naa, aa i waasaŋ wuɔ die saa ko Pol, molo sa dii bīŋkūŋgu u nuŋgu-na. ¹⁵ Fiefie-i-na, namaa da na sie baa *nellentaamba-i, na kā sorosi ba yuntieŋo wulaa, wuɔ u ce ba jo baa-yo na ji migāaŋ ce u āndaanġu-i fafamma. Da ba ta ba jo baa-yo, mie i ka gbāŋ kpelle ko-yo hūmelle-na.»

¹⁶ Pol hāsīŋo naŋo waa nu-ma. Wuɔ kā ka tūnu Pol baa-ma dii sorosi ba cīŋgu-na. ¹⁷ Pol wuɔ bī sorosi ba yuntieŋo naŋo-i a ji waŋ baa-yo wuɔ: «Kā baa naacombiloŋ daayo-i na yuntieŋo wulaa, nelma dii u duɔ waŋ-ma baa-yo.» ¹⁸ Sorosiyieŋ wuɔ kā baa naacombiloŋo-i ba yuntieŋo wulaa ka cira: «Pol yaa bīe-mi hā-mi naacombiloŋ daayo-i wuɔ mi jo baa-yo ŋ wulaa, kere ŋ pəpuərunġu dii u wulaa.» ¹⁹ Ba yuntieŋ wuɔ bel naacombiloŋo naŋ-na ba kā ba deŋ ka yuu-yo wuɔ: «Ku faa wei?»

²⁰ Naacombiloŋ wuɔ cira: «Ku faa. Kuu dii ŋaa Yuifubaa-ba saa-ma wuɔ ba ka jo ji waŋ baa-ni ŋ kā baa Pol bisīnuɔ-i-na ba ka migāaŋ ce u āndaanġu-i. ²¹ Da ba jo, ŋ baa hūu-ma. Bamaŋ taaraayaŋ-yuɔ baa komma-i ba curaa nuɔmba komuɔŋa hāi-i. Ba waasaŋ wuɔ da ba saa ko-yo, molo sa dii bīŋkūŋgu u nuŋgu-na. Bafamba tigiŋ tī, ba cie nuɔnei.» ²² Sorosi ba yuntieŋ wuɔ cira: «Mi nuɔ, ŋga ma diei dii: Baa yaŋ molo suɔ wuɔ ŋ tūnu-mie.» Aa naa ce u bir kūŋ.

Ba saanġ Pol hā fāamaaŋo-i baa-yo

²³ Naacombiloŋ uŋ taa, sorosi ba yuntieŋo bī bamaŋ cuu ufaŋo-i ba hāi, a ji gbē-ba wuɔ: «Hielaŋ sorosibaa nuɔsūɔ na tigiŋ-ba, baa sūŋgbartaamba komuɔŋa siei baa cīncieluo, a naara puɔlnintaamba nuɔsūɔ. Die wuo isuɔniiwuoni-i tī, na ka kā Sesare. ²⁴ Nieŋ sūnaamba namba na ji kā baa Pol. Mi taara u hi fāamaaŋo terieŋgu-i u yunġu baa jaŋ-yo.» Fāamaaŋo faŋo-i ba taa ba bī-yo Felisi. ²⁵ Aa nyegēŋ sebe daayo-i hā-ba wuɔ ba ka hā-yo. U nyegāaŋ wuɔ:

²⁶ «Fāamaa, mi pāa-ni jaaluŋgu.

Muɔ Kulodi-Lisiyasi, muɔmei nyegāaŋ sebe daayo-i da mi hā-ni. ²⁷ Baŋ kāa baa naacolŋo maŋ, *Yuifubaa-ba naa bel-o ta ba taara ba ko-yo. Miŋ juɔ suɔ mie *Oromeyieŋo, mi kā baa sorosibaa-ba-i ka hūu-yo ba wulaa ²⁸ kā baa-yo ba *nellentaamba wulaa da mi ka suɔ baŋ cāl-oŋ mamaŋ nuɔ-i jebi. ²⁹ Mi kāa ku yaa nuɔ-i, ka da ba cāl-o ba hūmellenkūŋ-nu. U saa ce mamaŋ hii ba bel-o dii-yo kaso aa ji da baa a ko-yo. ³⁰ Dumandε-i-na, mi nuɔ ba'a ba jəguɔŋ-yo baa komma, ku'i cie mi saanġ-yo hā-ni. Mi waanġ-ma baa-ba mie da kuɔ weima dii, ba kā naŋ wulaa.

I ka waa.»

³¹ Sorosibaa baa bi bie Pol isuɔŋgu faŋgu-na a kā ka hi Āntipatirisi. ³² Ku cuo kaala-i-na, bamaŋ waa baa ba gbeini-i, baa ġūunu aa naa yaŋ bamaŋ waa baa sūnaamba yaa cor baa Pol.

³³ Baŋ kaa hi Sesare-i, baa dii sebe-i fāamaaŋo naŋ-na baa Pol hiere. ³⁴ Fāamaaŋ wuɔ kalaŋ sebe-i aa naa yuu Pol uŋ hel yasīnni maŋ nuɔ-i. Pol wuɔ cira u hel Silisi mara nuɔ. ³⁵ Fāamaaŋ wuɔ cira: «Bamaŋ cālāaŋ-niŋ da ba jo, nelma maŋ dii yuuma-i, mi ka yuu-ni baa-ma.» Aa naa ce ba kā baa-yo ka jīna-yuɔ *Erɔdi cīŋ-nu.

24

Fāamaaŋo tīenaana Pol āndaanġu-na

¹ Baŋ juɔ baa Pol ji hā fāamaaŋo-i, yinni naa cor, diiluŋ-yiŋgu-na, *Diiløjigāntaamba yuntieŋo-i Ananiyasi wuɔ sire baa nelle bīncuɔmba namba-i a jo baa āndaanġu-i fāamaaŋo wulaa. Baa naa bi jo baa naacolŋo naŋo u duɔ ji piiye cu ba huon-nu. Ba bī naacolŋo-i Tertulusi. ² Baŋ juɔ, fāamaaŋ wuɔ ce ba bī Pol jo. Uŋ juɔ, Tertulusi wuɔ doŋ tuɔ piiye wuɔ: «Yuntie, iŋ yey fiisaanġu maŋ nuɔ-i daaku-i nuɔnei juɔ baa-ku. ŋ migāaŋ weima bɔi hā-ye. ³ I sie gbuu gbāa jaal-ni. ⁴ Mi sa taara mi bella-nie jīna ku'i cie mi ta mi cārā-nie mie ŋ ce jande aa ŋ kar ŋ tūŋgu-i i piiye cεlle yonġ baa-ni. ⁵ Naacolŋ daayo-i

nəlieŋo sī; i daa u wuəra u gbo *Yuifubaa-ba-i baa ba-naa terni-na hiere. Nasaretitaŋ Diiloŋ-hümelle yuntieŋo naŋo'i. ⁶ U taa u yii duə bi bīena *Diilodubuə-i hā-ye, ku'i cie i bel-o. [Ii naa cira i ce āndaanŋu-i miē cemma, ⁷ Lisiyasi* yaŋ aa kā ka hūu-yo i wulaa fōŋgūə ⁸ aa cira mamaŋ da ma waa i jo naŋ wulaa.] Miŋ waan mamaŋ, da kuə coima, u yaa-i ŋ yuu-yo.» ⁹ Yuifubaa baa cira ma yaanŋa yaa-i, kere ma cie dumei.

¹⁰ Fāamaan wuə hā Pol baa āndaanŋu-i. Pol wuə cira: «Yuntie, mi suyaa miē nyunŋo saa jīna-niē āndacelle-na miē jāmalā-i-na. Terieŋgu faŋgu-na, mi holle sa tie baa wēima. ¹¹ Mi kāa *Yerusalemu-i-na da mi ka jaal Diiloŋo. Miŋ kāa, ku saa cor yinni cīncieluo ni hāi yogo. Da ŋ'a mi tāal-ni yuu-ba ŋ ne. ¹² Aa ŋ yuu-ba da kuə ba daa mi cie āndapirre baa moloŋo Diilodubuə-i-na, sisə *Diilonelhāalādūnni-na, da ma'i bi sī yaŋga naŋga, ba waŋ-ma. Da kuə ba bi daa mi wuəra mi gbo nuəmba-i, ba bi tiraa ba waŋ mafamma-i.

¹³ «Baŋ waan mamaŋ hiere daama-i āŋgbāŋgbālāmma. ¹⁴ Mi gbāa waŋ mamaŋ baani, ma yaa daama: Hümelle maŋ bafamba ciera di saa fa, muə mi suurii di yaa nuə-i ta mi cāa i bīncuəmbaŋ siire cu Diiloŋo maŋ huəŋ-nu'i. Mamaŋ nyegāaŋ *ānjīnamma-na baa *Diilopəpuərbiemba sebebāa-ba-na, mi hūyāa-ma wuə ninsoŋo. ¹⁵ Mi hūyāa-ma miē nelfafaamba maŋ kuu baa nelbalaamba-i hiere, yiŋgu dii baa yiŋgu, Diiloŋo ka sirebei. Bafamba fere maŋ daaba-i ba bi hūyāa-ma meī temma-i. ¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na, ku'i cie mi ta mi gbāŋ kpelle, mi baa cāl Diiloŋo-i, mi baa bi cāl moloŋo.

¹⁷ «Miŋ hilaa Yerusalemu-i-na ku bāanŋu cuə. Miŋ kaa wuəra, mi da gbeiŋa cellē bel mi naŋ-na da mi ji kāyā mi nellenŋ-baamba-i aa bi da hā Diiloŋo-i. ¹⁸ Da ŋ da ba daa-mi Diilodubuə-i-na, kuu dii ŋaa mii naa kā baa ma yaa-i: Mi kāa ka migāaŋ mi yuŋ-maama. Nuəmba bəi saa waa baa-mi! Ijieni saa bi waa! ¹⁹ Da ku waa wēima, Yuifubaa-ba maŋ hilaanŋ *Asi-i-na, ba yaa waa. Kuə mii naa cāl, ba yaa naa saaya ba waa nyunŋo-i-na a pigāaŋ-ni miŋ cālāa terieŋgu maŋ nuə-i. ²⁰ Baŋ kāa baa-mi *nellentaamba wulaa, ba kaa da cālmuə hayo-i haa-miē? ²¹ Iŋ kāa, aa mi sire yiera waŋ nelma maŋ miē: «Mi suyaa miē da ŋ da ba ce meī āndaanŋu-i nyunŋo-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hīŋ taalunŋu-i kuomba siremma-na ku'i juə baa mafamma-i», ba ka ta ba nii-miē ma yaa nuə-i, ni ma'i sī, ba nuə wuə mi guəlaaya bige-i?»

²² Fāamaanŋo-i ba taa ba bī-yo Felisi, wuə suyaa Yesu hümelle-i konnu-diē. Polŋ juə piiye tī, u saa kar āndaanŋu-i yiŋgu faŋgu-na, wuə gbē-ba wuə: «Lisiyasi duə ji jo, mamaŋ da ma waa, mi ka tūnu-nei baa-ma.» ²³ Aa naa waŋ baa sorosi ba yuntieŋo naŋo-i wuə u dii Pol kaso jīna. Duə dii-yo, u yaŋ u waa u fereŋ nuə u jēnaamba ta ba gbā ba kā ba ne-yo aa ta ba ce u pəpuərni-i.

²⁴ Ku saa da yinni, wuə jo baa u cieŋo-i aa naa puər ba ka bī Pol wuə u ji piiye Yesu-Kirsa hümellenŋ-kūŋgu-i pigāaŋ-ba. U cieŋo-i, ba taa ba bī-yo Durusil, u waa Yuifuyieŋo. ²⁵ Pol wuə jo ji tuə piiye baa-ba nəlieŋ nuə niŋ saaya ŋ ce Diiloŋo huəŋga-i dumaa, baa niŋ saaya ŋ bel ŋ fere dumaa, baa Diiloŋ uŋ kaa yuu-ye dumaa. Uŋ piiyeŋ, Felisi hol die doŋ ta di tie, wuə cira: «Yiera dumaa nyunŋo-i-na; da mi ji da mi fere yiŋgu maŋ nuə-i, mi ka tiraa ce ba bī-ni ŋ jo.» ²⁶ U taa u bi ne wuə sī Pol ka hā-yo gbeiŋa. A ce dumaanŋo-na, wuə tuə puər ba ta ba bī-yo kpēkpē ba hā-yo. ²⁷ U cie dumei suu! Naacolŋo naŋo ji jo ji hor-o fāamaansīnni-na. A ne da bieŋa hāi naa cor tī. Naacolŋo faŋo-i ba taa ba bī-yo Pərkusi-Fetusi. Felisiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dəl-o dumaanŋo-na, wuə yaŋ Pol dii kaso-i-na u saa hiel-o.

25

Fetusi tīenaana Pol āndaanŋu-na

¹ Fetusiŋ juə ji hor Felisi-i, wuə ce yinni siei aa naa sire kā *Yerusalemu-i-na. ² Uŋ kāa, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle yuntaamba sire kā baa Pol maama-i u wulaa ka ta ba waana. ³ Aa naa cira wuə u ce jande aa u jo baa-yo Yerusalemu-i-na ba ji ce u āndaanŋu-i. A ne da ba taa ba taara u jomma-na ba ko-yo hümelle-na. ⁴ Fetusi wuə

* 24:7 Sorosi ba yuntieŋo maŋ bilaa Pol ba bī u yaa dumaanŋo-na. Niēŋ 23.26.

waŋ baa-ba wuə Pol sie gbāa jo, uu dii kaso. Aa cira fuə fere-i u saa jo duə ji vaaya Yerusalemu-i-na; ⁵ da kuə Pol cālāa, duə u ta, ba hiel nuəmba ba gbonu, da ba ka hi Sesare-i ba ka ce u āndaanġu-i.

⁶ Fetusinġ cie yinni maŋ Yerusalemu-i-na aa bir kã Sesare-i-na, ni saa cor yinni cīncieluo-i. Uŋ kãa yiinġu maŋ nuə-i, ku cuo kaala-i-na, wuə kã gēŋgerteriēŋu-na aa naa ce ba jo baa Pol. ⁷ Baŋ juə baa-yo, *Yuifubaa-ba maŋ hila Yerusalemu-i-na kã, baa sire cīlā-yuə hiere ta ba gbu ba kar coikāŋkarēiŋa ba haa-yuə. ⁸ Pol wuə cira: «Mi saa cāl manamma Yuifu ba Diiloŋ-hūmelle-na, mi saa bi cāl manamma *Diilodubuə-i-na, mi saa bi tiraa cāl *Orome ba *jāmatigi-i, na hiire-mie hama-i nuə-i?»

⁹ Fetusinġ taa u taara Yuifubaa-ba dəl-o dumaanġo-na, wuə yuu Pol wuə: «Ŋ taara mi kã baa āndaanġ daaku-i ka ce-ku Yerusalemu wei?»

¹⁰ Pol wuə cira: «Mei āndaanġuŋ hii fāamaanġ ba teriēŋu-i ku kar kusuəŋ-nu'i, ku sie gbāa bir kã teriēŋu naŋ-nu. Naŋ fere-i ŋ suyaa kerre wuə mi saa cāl Yuifubaa-ba-i. ¹¹ Da kuə mi cālāa ninsorġo, aa miŋ cie mamaŋ ma hii ba ko-mi, mi sie cīina kuliinġu-i. Ŋga baŋ haa mamaŋ mie, da kuə mi saa ce-ma, molo sie gbāa hã-ba baa-mi. Kuŋ hii teriēŋu maŋ daaku-i, yaanġ āndaanġu-i na hã Orome ba jāmatigi-i baa-ku.» ¹² Fetusi wuə piye baa u caantaamba-i aa naa waŋ baa Pol wuə: «Niŋ'a i yaŋ āndaanġu-i hã jāmatigi-i, ŋ ka kã u wulaa.»

Fetusibaa-ba saa Pol āndaanġu maama

¹³ A ne da nellentienġo naŋo waa ba taa ba bī-yo Agirpa*. Agirpa tūə naŋo waa, ba taa ba bī-yo Berenisi. Fetusinġ cie Pol āndaanġu-i, ku saa da yinni, Agirpa-i baa u tūə-i baa jo Sesare-i-na wuə ba ji jaal Fetusi-i. ¹⁴ Baŋ juə ji ta ba da yinni dumaanġo-na, yiinġu naŋu-na, Fetusi wuə bie Pol künġu-i tuə piye baa-ba wuə: «Mi juə ji da Felisi bilaa naacolġo naŋo-i jīna dii kaso-i-na. ¹⁵ Miŋ kãa *Yerusalemu-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Yuifu ba bīncuəmba jo mi wulaa wuə mi ko-yo, mi baa yaŋ-yo. ¹⁶ Mi gbē-ba mie *Oromebaa mie die bel moloŋo-i aa i saa ce u āndaanġu-i i sie gbāa ko-yo. ¹⁷ Ba sire jo baa-mi. Iŋ juə mi saa sere; ku cuo kaala-i-na, mi ce ba jo baa-yo i die ji ce u āndaanġu-i. ¹⁸ Mei na'a sī u cie kuubabalaanġu naŋ temma-i, a ji da ma'i sī. ¹⁹ Ba fanu ba-naa ba Diiloŋ-hūmelleŋ-kūŋ-nu, baa naacolġo naŋ kūŋ-nu. Naacolġo faŋo-i wuə ba bī-yo Yesu. U kuu, Pol fuə wuə u kuu aa sire. ²⁰ Mei ne nel daama cu mi huəŋga-i; mi saa suə miŋ ka ce kumaŋ. Mi naa mi yuu Pol da kuə u taara āndaanġ daaku kã Yerusalemu. ²¹ Pol wuə fuə āndaanġu sa kã teriēŋu, kerre kuŋ hii teriēŋu maŋ nuə-i, i yaŋ-ku i hã *jāmatigi-i baa-ku. Mi naa mi ce ba bir dii-yo jīna mie da mi da yiinġu, mi saanġ-yo hã jāmatigi-i baa-yo.»

²² Agirpa wuə cira: «Naacolġ daayo-i mei taara mi da-yo baa mi yufelle u piye mi nu.»

Fetusi wuə cira: «Weima sī, bisīnuə ŋ ka da-yo.»

²³ Ku cuo kaala-i-na, baa saanġ Agirpa-i baa niimarni u jo ji suur gēŋgerdünġu-na baa u tūə-i baa sorosi ba yuntaamba-i a naara nelbōmbōmbaa-ba maŋ waa nelle-na. Baŋ juə, Fetusi wuə ce ba jo baa Pol. ²⁴ Baŋ juə baa-yo, Fetusi wuə cira: «Nellentienġo-i baa namaa namaŋ dii bande-i-na hiere, na daa naacolġ daayo-i ke? Miŋ kãa Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba sire jo mi wulaa, aa tiraa nyaanu-mie jo bande-i-na, wuə naacolġ daa u saa baa kuliinġu. ²⁵ Muə da mi ne, mi sie da uŋ cie kumaŋ aa ba'a ba ko-yo. Ŋga uŋ ciera i yaŋ āndaanġu-i hã jāmatigi-i baa-ku, mi ka saanġ-yo hã-yo baa-yo. ²⁶ Mi saa da nelma jebi u künġu-na da mi nyegēŋ saanġ hã jāmatigi-i, ku'i cie na da mi cie ba jo baa-yo nyuŋgo-i-na i die ji yuu-yo Agirpa naŋ fere-i ŋ yufelle-na, ku nie sī mi ka gbāa da manamma nyegēŋ. ²⁷ Mei nie da, da na bel moloŋo-i da na saanġ-yo teriēŋu naŋ-nu, uŋ cie kumaŋ na bel-o, na saaya na nyegēŋ-ku hã teriēŋu faŋgu taamba-i bafamba bi suə.»

26

Polġ waanġ mamaŋ baa Agirpa-i

* 25:13 Ba gbē Erədi-Agirpa maŋ hāalīŋ-wuoŋo yaa-i. Niēŋ *Erədi sīnni-na dii ānfirnumma-na.

¹ Agirpa wu՞ cira: «Pol, āndaangu-i dii nu՞nei wulaa-i; piiye mama՞՞j dii na՞j wulaa.» Pol wu՞ fara u na՞nga-i aa naa cira: ² «Nellentie, *Yuifubaa-ba՞j haa mama՞՞j mie hiere, ni՞j hāa-mi hūmelle-i mi da mi wa՞j ma՞j bilaa dumaa tūnu-nie nyu՞ngo-i-na, ku dalaanu-mie cor. ³ Na ni՞j ye՞j terie՞ngu ma՞j nu՞-i, molo sie gbāa pigāa՞՞j-ni Yuifu ba bīncua՞՞j-maama-i, aa ր su՞ ba՞j fanu՞j ba-naa nelma ma՞j nu՞-i hiere. Terie՞ngu fa՞ngu-na, jande, fē ր hu՞ոցա-i aa ր nu mi nelma-i.

⁴ «Ma mi՞j siire ce kuma՞՞j *Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba suyaa-ku. ⁵ Nyu՞ngo saa jīna-yie baa i-naa. Ba suyaa wu՞ *Farisēyie՞՞j mu՞, aa tiraa su՞ wu՞ i Diilo՞՞j-hūmelle՞՞j-kūngu kuolaaya ya՞j Yuifubaa-ba namba-i. Da ր yuu-ba, da ba'a ba ka wa՞j ninso՞՞j-o-i baa-ni, ba ka wa՞j-ma baa-ni. ⁶ Aa da ր da ba ce mei āndaangu-i nyu՞ngo-i-na, kuu dii րaa Diilo՞՞j u՞j pāa nu՞ngu ma՞j baa i tobaa-ba-i, mi՞j hī՞j ku taalun՞gu-i, ku'i ju՞ baa mafamma-i. ⁷ *Isirahel-baamba-i hiere ba kūngu-na ba hī՞j ku taalun՞gu-i, ku'i cie ba ta ba cārā Diilo՞՞j-o-i bāa՞՞ngu-i baa isu՞ոցu-i.

«Nellentie, mu՞ mi՞j bi hī՞j taaludu՞ոցu fa՞ngu-i, Yuifubaa-ba gā՞՞j baa-mi ma yaa nu՞-i. ⁸ Namaa nie-ma nie, Yuifubaa namaa՞՞j-o-i, aa cira Diilo՞՞j-o sie gbāa sire kuomba-i? ⁹ Mei fere ma՞j daami-i, mii naa da nie sī mi saaya mi gbā՞՞j kpelle a hiel Nasaretitaա՞՞j Yesu yerre-i nu՞mba nunni-na. ¹⁰ Mi taa mi ce ma yaa-i Yerusalemu-i-na. Bama՞՞j naa cu Yesu huո՞՞j-nu, *Diilojigāntaamba yuntaamba naa hā-mi hūmelle-i mi bel ba fōngū՞՞o dii-ba kaso, aa da ba'a ba ko-ba, mi sa yagar. ¹¹ Mi taa mi wu՞ra *Diilonelhāalādūnni-na hiere mi ce-ba gbomma. Mi taa mi taara mi kpakpaa-ba hiel-ba Yesu hūmelle-na. Mi huոցա՞՞j րa naa gbuu du baa-ba dumaa՞՞j-o-na, da mi ce mi hel nyaa ba huո՞՞j-nu nilei՞՞jա na՞՞j-na.» (ԲՉԲԱՐ. 9.1-19; 22.5-16)

¹² «Mi՞j waa ta mi ce karaa՞՞ngu fa՞ngu-i, yi՞՞ngu na՞՞ngu-na, Diilojigāntaamba yuntaamba ji hā-mi hūmelle-i mi ta mi kā Damasi. ¹³ Mi waa baa nu՞mba namba. Nellentie, mu՞mei tū՞-ni՞j, bāa՞՞nguj ju՞ hi yuhuոցա-i, mie mi ne da cecerma na՞՞j temma hilaa dōr՞-i-na jo ji dii-ye huոցա. Cecer՞՞j daama taa ma carra ma ya՞՞j bāa՞՞ngu-i. ¹⁴ Yie pā՞՞j cii hiere, mei nu molo piiye baa-mi ebiremma-na wu՞: «Sol, bige-i cie ր ta ր ce karaa՞՞j daaku temma-i baa-mi? ր saa su՞ wu՞ ր ce gbā՞՞jgbā՞՞j wei?»

¹⁵ «Mie yuu mie: «Hai molo՞՞j-o-i piiye՞՞j?»

«Kutie՞՞j gbē-mi wu՞: «Mu՞ Yesu, mu՞mei piiye՞՞j, ր ce karaa՞՞ngu-i baa mu՞mei. ¹⁶ Sire ր yiera. Mi caraaya-nie da mi ce-ni mi cārā՞՞j nu՞, aa ni՞j daa mama՞՞j daama-i nyu՞ngo-i-na, ր ce ma watie՞՞j nu՞ baa mi՞j ka ta mi pigāa՞՞j-ni mama՞՞j hiere. ¹⁷ Mi ka pu՞r-ni ր nelle՞՞j-baamba wulaa baa *nieraaamba bi wulaa. Mi ka waa baa-ni, molo sie gbāa ce-ni bī՞՞j-kūngu. ¹⁸ Kā ր ka hiel-ba kukulma-na ր dii-ba cecerma-na. Kā ր ka hūu-ba *Sitāni wulaa ր hā Diilo՞՞j-o-i baa-ba. Da ba hūu mi maama-i, ba āmbabalma ka hur aa ba nu՞ngu ka waa baa Diilo՞՞j-baamba-i.»

¹⁹ «Nellentie, Itie՞՞j u՞j caraaya-mie a wa՞՞j mama՞՞j baa-mi mi sie gbāa yagar-ma. ²⁰ Mi du՞ո՞՞j Damasi yaa nu՞-i igēna ta mi wa՞՞j u maama-i, aa hel terie՞՞ngu-na kā *Yerusalemu. Mi՞j siire Yerusalemu-i-na, mi wu՞ra gbuo *Yude nilei՞՞jա-i hiere ka cor baa nieraaamba-i. Mi taa mi piiye baa-ba mie: «Naana՞՞j na cilōbabala՞՞j-o-i aa na suur Diilo՞՞j-hūmelle-na. Yaա՞՞j na cilu՞ tu՞ fa ku yaa pigāa՞՞j wu՞ na naana na cilōbabala՞՞j-o-i ninso՞՞j-o.» ²¹ Da ր da *Yuifubaa-ba bilaa-mi *Diilodubu՞-i-na ta ba taara ba ko-mi, ku yu՞ngu yaa kufa՞՞ngu-i. ²² րga Diilo՞՞j-o saa hūu-ma. Ji hi baa nyu՞ngo, mu՞mei daami ta mi wa՞՞j u maama-i baa nu՞mba-i hiere, mi sa bō molo՞՞j-o baa-ma. *Diilop՞՞j-ubiema՞՞j siire wa՞՞j mama՞՞j a naara *Moisi-i, mi tir ma yaa-i; mi saa haa manamma mei. ²³ Ba waա՞՞j-ma wu՞: «Diilo՞՞j u՞j ka saա՞՞j *Kōjkor-tie՞՞j-o ma՞՞j, u ka mulie՞՞j. Aa du՞ ku, u yaa ka sire igēna kuomba hōlma-na. Du՞ sire, u ka pigāa՞՞j i baamba-i kōjkor-hūmelle-i baa nieraaamba-i hiere.»»

²⁴ Pol՞ ju՞ piiye hi terie՞՞j daaku-i, Fetusi wu՞ kaasī՞՞j da gbagaga wu՞: «Pol, nu՞ ր sie waa dii ր fere nu՞! Sebe siire ր yu՞ngu-i!»

²⁵ Pol wu՞ cira: «Fetusi, mi saa piel. Mi՞j wa՞՞j-ma՞՞j dumaa ma cie dumei. ²⁶ Ma՞՞j cie terie՞՞ngu ma՞՞j nu՞-i, ku saa fuo. Agirpa suyaa-ma hiere, ku'i cie mi da holle yiera u

yaanğa-na ta mi waŋ-ma.»²⁷ Aa naa cira: «Nellentie, Diilopəpuərbiembaŋ waŋ mamaŋ, ƚ hũyāa-ma wei? Mi suyaa mie ƚ hũyāa-ma.»

²⁸ Agirpa wuɔ cira: «Pol, ƚ taara ƚ ce-mi Kirsa wuɔŋ muɔ hoi dumandɛ-i-na wei?»

²⁹ Pol wuɔ cira: «Da ku fiɛ waa fiɛfiɛ sī, wɛima sī. Aa naŋ diei sī, miŋ piyeŋ baa namaa namaŋ hiere nyuŋgo-i-na, mi cārā Diiloŋo-i mie u ce-na mɛi temma-i; ƚga mamaŋ daa-mi daama-i u baa yaŋ ma yaa da-na.»

³⁰ Pol ƚ juɔ piye tī, Agirpa-i baa Fetusi-i a naara Berenisi-i baa bamaŋ waa hiere, baa sire ta ba hel. ³¹ Umaŋ duɔ puur duɔ piye, wuɔ: «Mɛi saa suɔ kumaŋ cie ba bel naacol ƚ daayo-i aa migāaŋ ta ba taara ba ko-yo.»³² Agirpa wuɔ tuɔ piye baa Fetusi-i wuɔ: «Kuɔ u saa naa cira na yaŋ āndaŋgu-i hā *jāmatigi-i baa-ku, dumandɛ-i-na nii naa nanna-yuɔ.»

27

Ba kǎa baa Pol jāmatigi wulaa

¹ I tammaŋ juɔ hel yiŋgu-na die kǎ *Itali-i-na, baa cira i ta baa baatoŋo, aa naa dii Pol sorosi ba yuntieŋo naŋo naŋ-na a naara kasobiemba namba. Ba taa ba bī sorosi ba yuntieŋo faŋo-i Yulusi. U waa *jāmatigi sorosibaa-ba yaa nuɔ-i. ² Iŋ taa baa baatoŋo maŋ, uu naa hel Adarmiti jo aa bir tuɔ kǎ *Asi-i-na. Naacol ƚo naŋo waa baa-ye, ba taa ba bī-yo Aritarke; u taa u hel Tesalonike, dii Maseduani mara nuɔ. ³ Iŋ taa yiŋgu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie kǎ ka hi Sidō. Yulusi taa u ce baa Pol u cor. Iŋ hii Sidō-i, wuɔ hā-yo hūmelle-i u suur nellen-huŋga-na ka taara u yufieŋ-niini-i u jēnaamba wulaa bir jo.

⁴ Iŋ siire Sidō-i-na die cor, fafal muɔ ta mu jārā-yie. Yie naa yie cīl ka bella Sipire kətuŋgu-i tie kǎ, ⁵ kǎ ka cor Silisi-i aa sire ka cor Pānfili-i kǎ ka hi Mira, dii Lisi mara nuɔ. ⁶ Iŋ hii Mira-i, sorosi ba yuntieŋ wuɔ da baatoŋo naŋo hilaa Alesāndiri tuɔ kǎ Itali-i-na, wuɔ ce i hel suur u yaa nuɔ-i.

⁷ Iŋ biyaa hūmelle-i, i saa gbāa tie gbar fafamma; i cie sūlma-i dumei die ka hi Kinide-i. Kuŋ cie dumaŋo-na, i daa yinni hūmelle-na. Iŋ juɔ ne da fafal mu sa hūu-ma, yie karnu hel Salmone, a cīl Kireti kətuŋgu naŋgu-na. ⁸ Iŋ fiɛ kǎ terieŋgu-na, i cie sūlma-i dumei aa die hi baatoŋ ba munyerammu maŋ baŋ bīŋ-muŋ «Munyerafafammu-i»; dii Lase caaŋgu-na.

⁹ I bāaŋgu cuɔ hūmelle-na cor, a ce *Yuifu ba sūŋgu maŋ baŋ dii-kuŋ dikara-huŋgu-na, ku ji cor. Kuɔ migāaŋ ta ku balaŋ-yie baatoŋo gbarma-na ku kǎ. Pol ƚ daa-ku dumaŋo-na, wuɔ gboya bamaŋ waa baatoŋo-na wuɔ: ¹⁰ «Mi jēnaaŋ namaa, die suuye i yufieŋa-i aa cor, i sie ka hi. Baatoŋo sie hi, conŋorni sie hi! Aa mie fɛrɛ-i die saa gbāŋ, i ka tīɛ-maŋ.» ¹¹ Baatoŋo yuntieŋo-i baa u tieŋo-i baa yagar Pol nuŋgu-i. Sorosi ba yuntieŋ wuɔ bi cu ba huŋ-nu. ¹² Iŋ ŋa naa yiera munyerammu maŋ nuɔ-i, mu saa fa waŋ-huŋgu-i. Munyerammu nammu bi waa Feniki-i-na dii Kireti bāsuuruŋgu-na. Iŋ waa baa bamaŋ, ba fōŋgūɔ baa cira i gbāŋ kpelle a hi terieŋgu faŋgu-i, kerɛ ba taara ba ka tīɛna kusuŋ-nu'i aa waŋgu cor. ¹³ Fafal mu maŋ taa mu jo huŋgu faŋgu-na, mu saa waa baa fōŋgūɔ dumaa. Muɔ hilaa cicaaryanğa ta mu kǎ doryanğa. Baa da nie sī ma ka dəl-ba. Baa ce yie sire bella Kireti kətuŋgu-i tie kǎ.

¹⁴ I saa maa, fafal mu naŋ teŋ muɔ sire i doryanğa-na a jo ji suuye-yie; ba bī fafal mu fammu-i «Erakilō». ¹⁵ Baatoŋ wuɔ tuɔ kǎ kətuŋgu; i saa gbāa die yiera-yuɔ, yie naa yie yaŋ muɔ ta mu kǎ baa-ye mu muŋkammu. ¹⁶ Yie kǎ ka cor terieŋgu naŋgu kətuŋgu-na aa yaŋ-ku i nadien-na. Ba bī terieŋgu-i Koda. Kuɔ cīnnu-yie celle fafal mu-na. Beŋo naŋo waa baa-ye tuɔ kāyā-yie. Iŋ cīɛnu dumaŋo-na, yie gbāŋ baa ufaŋo-i haa-yo baatoŋo-na. ¹⁷ Iŋ haa-yo, maacenciraamba maŋ dii baatoŋo-na, baa ce iyiemba a pērā baatoŋo-i wuɔ u baa ji bīɛna. Yie kǎalā yie sī fafal mu ka kǎ baa baatoŋo-i Libi jāmalā yanğa u ka nyugūŋ hīemugāaŋgu-na yiera i wulaa; a ce dumaŋo-na, yie hiire baatoŋo kompanğa-i aa naa yaŋ i fɛrɛ hā fafal mu ta mu kǎ baa-ye mu muŋkammu.

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, fafal mu yagar ce hūmma ta ma sagalla-yie bōmbōŋ ma naara. Yie naa yie parra conŋorni-i nanna hūmma-na. ¹⁹ Yiŋgu faŋgu curoŋo-na, bamaŋ cieŋ maacemma-i baatoŋo-na, baa bie baatoŋ-bīmbīni-i baa ba fereŋ nammu a nanna-nie.

²⁰ I cie yinni bəi molo sa da bāaŋgu yufelle baa məeŋa-i hiere. Fafal muo bi tīe mu temma-i kunaŋgu sa parra-muo. I saa tiraa tie hīŋ taalunŋu i ferēŋ nuo. ²¹ I daa yinni i saa wuo kuuwuonŋu. Pol wuo sire yiera i həlma-na aa cira: «Mi jēnaaŋ namaa, kuə naa naa nu mi nuŋgu-i aa i tīena dii Kireti-i-na, mamaŋ juo ta ma da-ye daama-i a ji ce i tie nanna conŋorni-i, maa naa saa da-ye. ²² Mamaŋ dii fiēfiē-i-na, fiēŋ na həmmu-i, molo sie ku, baatoŋo yaa ka tīe-maŋ yoŋ. ²³ Miŋ cuu Diiloŋo maŋ huonŋ-nu'i ta mi cāa-yo, u puəraa *dərpuərbiloŋo naŋo-i mi wulaa isuonŋu-na u ji waŋ baa-mi ²⁴ wuo mi baa kālā, kere da ku fiē ce nie nie, mi ka hi jāmatigi-i u ce mi āndaanŋu-i. A ce dumaanŋo-na, bamaŋ dii baa-mi hiere u ka bi kor-ba, u sie yaŋ ba ku. ²⁵ Terienŋu faŋgu-na, fiēŋ na həmmu-i, mi haa mi naŋga-i Diiloŋo-na. Uŋ waŋ-ma dumaa u ka bi ce-ma dumei. ²⁶ Mi suyaa mie fafalmu ka kā baa-ye ka nanna bomborma nammaŋ.»

²⁷ Fafalmu biēŋ baa-ye da suu hūmma-na a ce yinni cīncieluo ni sisi. Cīncieluo ni naa yiinŋu isuonŋu-na, isuoholleŋ juo ta di hi, bamaŋ cieŋ maacemma-i baatoŋo-na, baa suu wuo i piē bomborma namma. ²⁸ Baa fi hūmma pupurma-i a da ma yuu metiribaa komorre baa cīncieluo niehāi. Yie cor. Iŋ kaa maa cēlle, ba tiraa fi-ma, a da ma yuu metiribaa komorre baa niisiei. ²⁹ Baa ta ba kālā wuo sī baatoŋo ka kā ka jūŋ tāmpīeŋa hūmma-na. Baa ful baatoŋo fagammu naa huonŋ-yaŋga-na aa tīena ta ba niya cuo kaalma-i. ³⁰ Ku huonŋu-na, baa ji ta ba taara ba hel gbar. Baa hiire beŋo maŋ waa baa-ye baatoŋo-na aa gbē-ye dumaa wuo ba taara ba hiire gbu baatoŋo fagammu nammu yaanŋa-na a bella-yuo u baa ji bibirre. ³¹ Pol wuo gbē sorosibaa-ba-i baa ba yuntienŋo-i wuo: «Da ŋ da na yaŋ balaŋ daaba hel, na ka tīe-maŋ.» ³² Baa naa hiel beŋo-i aa vaa-yo baa iyiemba namba bella-yuo. Polŋ juo piiye dumaanŋo-na, sorosibaa baa kar iyienŋ daaba-i aa naa yaŋ beŋo ta.

³³ Iŋ tīenaana tie cie cuo kaalma-i, Pol wuo cira: «I cie yinni cīncieluo baa ni naa yaa dei həculle-na, aa molo saa dii kuuwuonŋu u nuŋgu-na. ³⁴ Jande, wuyaŋ! Ku yaa fōŋgūo ka da-nei na hel-me. Baa na tie holle, i ka hi hīnni hiere unanŋ yunŋu sie jaŋ-yo.» ³⁵ Uŋ piiye dumaanŋo-na, *buruo naŋo waa, wuo biē-yo aa jaal Diiloŋo-i ba yaanŋa-na hiere aa bül-onŋ a doŋ tuə wuo. ³⁶ Sireiŋa suə da-ba hiere baa kā ba ta ba wuo. ³⁷ Mie maŋ waa baatoŋo-na, i waa nuonŋ mie nuəsūo komuəŋa sisi baa cīncieluo nuonŋ mie niediei.

³⁸ Baatoŋ daa wuo tūyāa dīmma yaa bəi. Baŋ juo wuo tī, baa huəl-ma kūnna hūmma-na a parra conŋorni-i aa baatoŋo duə ce fiēfiē.

³⁹ Cuonŋ juo kaal, maacenciraŋ baa fara da terienŋu naŋgu-i ba saa suə-ku, aa da hūmma wuyaa terienŋu faŋgu yienŋu naŋgu-i. Baa cira ba ka gbāŋ kpelle hi terienŋu faŋgu-i. ⁴⁰ Baa fir baatoŋo-i aa yaŋ fagammu-i dii hūmma-na, aa naa bi fir yilemmu iyiemba-i. Baŋ cie mafamma-i, baa vaa baatoŋo kompaŋga-i yaanŋa-na fafalmu da mu kā baa-ye terienŋ daaku-na.

⁴¹ Iŋ taa ka hi həlma namma-i, hīemugāaŋ kuə yiera baatoŋo-i u saa gbāa duə cor. U yaanŋa suurii hiere hīemugāanŋu-na. Hūŋ maa ta ma jo ma naŋ u tuole-i ma kara-die. ⁴² Sorosibaa-baŋ daa-ma dumaanŋo-na, baa cira ba ko kasobiemba maŋ waa baa-ye hiere wuo sī da ba sə hel ba ka gbar. ⁴³ Ba yuntienŋ wuo cie-ba. U saa tuə taara ba ko Pol ku'i cie wuo cie-ba aa naa cira: «Bamaŋ suyaanŋ sōmma, ba ta yaanŋa ba ta ba sə ba kā bomborma-na, ⁴⁴ banamba ka nyugūŋ baatoŋ-yilanni-na cu ba huonŋ-nu.» Ba cie dumei a gbāa huəl hiere; molo saa tīe-maŋ.

28

Polbaa-ba huəlaa kā Malti

¹ Iŋ namalāayā huəl hūmma-na tī huonŋu maŋ nuə-i, yie yuu, baa cira terienŋu faŋgu-i ba bī-ku Malti. ² A ne da diilo taa u dāa, waanŋu'i daaku. Terienŋu faŋgu taamba silaa ce baa-ye, a dii dāŋgbəguonŋu naŋ temma aa bī-ye i ka tie yiraanŋ. ³ Pol wuo kaal daamiēŋa naŋa duə dii dāamu-na, a ne da gbeina waa galla-yei, Pol saa da-yo. Dāamuŋ wurii bel-o, wuo doŋ Pol naŋga-i a pāŋ nyaar. ⁴ Terienŋu faŋgu taambaŋ daa mafamma-i, ba tīinŋu

* 28:1 Hūmma-i diyaa Malti-i huonŋa.

naŋgu waa ba taa ba bĩ-ku «Ninsontieŋo», baa ta ba piiye baa ba-naa wuo: «Naacolŋ daayo sie waa dii nelfefeieŋo, u ka waa nelkororŋo. Na saa da, uŋ fie kor hũmma-na, Ninsontieŋo saa yaŋ-yo.» ⁵ Pol wuo misĩrã jĩeŋo-i dii-yo dii dāamu-na aa yiera tuɔ ne; bĩŋkũngu saa ce-yo. ⁶ Ba taa ba ne wuo sĩ u ka pãŋ nyurã terduɔŋgu faŋgu-na, sisɔ u ka pãŋ ku. Baa niya, niya, ba saa ji da bĩŋkũngu cie. Baa bir yaŋ aa ta ba piiye wuo: «Naacolŋ daa u sie waa dii gbãŋgbãŋ.»

⁷ Iŋ waa terieŋgu maŋ nuɔ-i, ba fãamaaŋo dumelle saa naa maa baa-ku. Ba taa ba bĩ-yo Pubilusi. Wuo gbuu bel-e ŋaa u jẽnaaŋ mie aa ce i ce yinni siei baa-yo u dumelle-na. ⁸ U to wuo waa galla; wuo sa waa hĩnni, toŋtoŋoŋiŋo'i waa-yuɔ aa u kũɔma tiraa huol da pãmpãmpãŋ. Pol wuo suur ka haa u nammu-i yuɔ aa cãrã Diiloŋo-i hã-yo; wuo pãŋ sire.

⁹ Polŋ siire bĩncɔiŋo-i, jaamba maŋ waa nelle-na, baa jo u ji sire-bei. ¹⁰ Uŋ siire jaamba-i dumaŋo-na, baa migãaŋ bel-e fafamma naara. Iŋ juɔ'a i ta, bĩmbĩnni maŋ maama-i waa-yie hiere, baa hã-ye baa-ni wuo i bel i naŋ-na tie kã.

Polbaa-ba curaa Ɔrɔmu

¹¹ I cie caamba siei Malti-i-na aa suɔ die cor. Iŋ'a i ta, yie suur baatoŋo naŋo-na, ba bĩ-yo «Diyɔsikuur» ku yuŋgu yaa wuo pĩebaa.† Baatoŋo faŋ wuo hilaa Alesãndiri a jo ji yiera cie waŋ-huɔŋgu cor. ¹² Iŋ taa dumaŋo-na, yie kã ka hi Sirakuse; yie ce yinni siei kusuɔŋgu-na aa cor. ¹³ Iŋ curaa, yie bella koŋkondaŋgu-i kã ka hi Erejo.

Ku cuo kaala-i-na, fafalmu naŋ muɔ sire i huɔŋ-yaŋga-na ta mu tisĩŋ-ye; a ce dumaŋo-na, yie ce yinni hãi yoŋ aa hi Pusɔli-i. ¹⁴ Iŋ hii nelle fande-i, yie da Diiloŋ-dũŋ-baamba namba. Baa cira i tĩena ce yinni niehãi baa-ba. Yie tĩena ce yinni fanni-i aa suɔ cor tie kã *Ɔrɔmu-i-na. ¹⁵ Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ Ɔrɔmu-i-na baŋ juɔ nu wuo i jo dii, baa sire jãrã jo nelle nande-na, ba bĩ-de «Ducɔnni siei». Banaŋ baa cor jo Apiyusi saŋga-na da ba ji jãrã-yie. Polŋ juɔ'a u ne da-ba, wuo jaal Diiloŋo-i aa naa migãaŋ dii sireiŋa u fereŋ nuɔ. ¹⁶ Iŋ kaa hi Ɔrɔmu-i, ba saa dii Pol kaso-i-na baa kasobiemba namba-i; baa ce u kã ka bie dũŋgu u deŋ, aa jĩna sorosiyie tuɔ niya-yuɔ.

Polŋ cie kumaŋ Ɔrɔmu-i-na

¹⁷ Polbaa-baŋ hii *Ɔrɔmu-i, wuo ce yinni hãi, sieliŋ-yiinggu-i, wuo bĩ *Yuifu ba bĩncuɔmba maŋ waa terieŋgu-na ba jo u wulaa. Baŋ juɔ, wuo gbẽ-ba wuo: «Tobiŋ namaa, naŋ daa mi bĩe-na de-i, ku saa balaŋ. Mi saa cãl mie nellerŋ-baamba-i, mi saa bi guɔla manamma i bĩncuɔŋ-hũmelle-na, ŋga ba bilaa-mi *Yerusalemu-i-na a hã *Oromɛbaa-ba-i baa-mi. ¹⁸ Oromɛbaa-ba yuu-mi, mi bie piiye. Ba ne da mafamma saa hi mi kuliinggu. Ba'a ba nanna-mie, ¹⁹ ŋga i nellerŋ-baamba yagar wuo ma sie gbãa ce. Ku yaa nuɔ-i mi naa mie ba yaŋ mi ãndaŋgu-i hã *Oromɛ ba *jãmatigi ka ce-ku. Na baa ji da nie sĩ mi taara da mi dii mi nellerŋ-baamba yunni-i weima-na? Ma'i sĩ. ²⁰ Ku'i cie mi bĩ-na da mi ji waŋ ma yaŋga-i baa-na. *Isirahel-baambaŋ hĩŋ kumaŋ taalunggu-i, ba bilaa muɔŋo-i kufanŋgu maama'i nuɔ-i dumande-i-na.» ²¹ Bĩncuɔŋ baa cira: «Fẽ ŋ huɔŋga-i; i saa da sebe hilaa *Yude-i-na jo wuo ŋ cie weima, i saa bi da i natobiŋo naŋo juɔ wuo ŋ guɔlaaya bĩŋkũngu. ²² I suyaa yie niŋ suurii Diiloŋ-hũmelle maŋ nuɔ-i, nuɔmba cĩina-die terni-na hiere, ŋga mie taara naŋ fere-i ŋ waŋ di maama baa-ye.» ²³ Baŋ piiye dumaŋo-na, baa dii yiinggu baa ba-naa.

Yiinggu faŋguŋ juɔ hi, baa jo maar yidĩelãŋgu-i Pol wulaa dii u dumelle-na. Pol wuo bie *Diiloŋ-bãaŋgu maama-i tuɔ piiye baa-ba, a doŋ cucuuyunggu-na ji tuɔ hi dãnambãaŋgu. Duɔ tuɔ piiye u kã, u ka bie *Moisi *ãnjĩnamma-i piiye baa-ba, kunie u bie *Diilopəpuərbiemba maama-i a piiye baa-ba. U taa u ce mafamma-i ba da ba suɔ wuo uŋ waŋ mamaŋ Yesu kũngu-na coima sĩ. ²⁴ Banaŋ baa hũu-ma, banamba saa hũu-ma. ²⁵ Kuŋ cie dumaŋo-na, baa hel ba-naa honniŋ aa naa sire ta ba ta. Pol wuo cira: «Ma dɔlaa *Diiloŋ-Yalle puər *Isayi-i i bĩncuɔmba wulaa. Diiloŋ-Yalle gbĩe-yo wuo:

²⁶ «Kã ŋ ka waŋ baa Isirahel-baamba-i

† 28:11 Pĩebaa daaba-i, ba taa ba bĩ unaŋo-i Kasitor aa bĩ unaŋo-i Polusi. Gireki ba tĩinggu-i waa. Baatoŋ-maacenciraŋ baa biyaa-ku ku ta ku niya-bei.

wuօ ba nu nelma-i րղա ba sa suօ ma yaաղա-i;
ba ne colcol րղա ba sa da bիրկիւրղա.

²⁷ Ba nyaayօ ba fօրօ.

*Ba suuyօ ba tիւննի-i ba sa taara ba nu baa-ni,
 aa suuyօ ba yufiաղա-i ba sa taara ba da baa-ya.*

Ba sa taara ba suօ mi nelma yaաղա-i aa jo mi ji kor-ba.†»

²⁸ Pol wuօ cira: «Teriաղա fաղա-na, na saaya na suօ wuօ fiօfiօ-i-na, Diilաղա birii saաղ
 koղkor-nelma-i hօ *niօraamba baa-ma. Bafamba fuօ, ba ka nu-ma.» [²⁹ Polղ piyօ
 dumaաղա-na, Yuifubaa baa gbuu ta ba fanu ba-naa u nelma-na ba kիւրղ.]

³⁰ Pol wuօ biyaa u yerաղա dիւրղա Ճրաւու-i-na. U ciօ biաղա hօi dիւրղա fաղա-na. Nuաւա
 taa ba kօ u wulaa. U saa tuօ donya molaղա u fօրաղա nuօ. ³¹ U taa u waղ Diilաղ-bօաղա
 maama-i baa nuաւա-i aa tuօ kalaղ-ba baa Itiաղա-i Yesu-Kirsa maama-i. U holle saa ta
 di tie baa ma cemma-i aa u waa u fօրաղա nuօ.

---

† 28:27 Isayi (Էսաիօ) 6.9-10

Polɔ nyɛgãaɔ sɛbɛ maɔ hã
Ɖrɔmɔtaamba-i
Nelmuoyamma

Ɖrɔmɔtaamba nuɔ Diiloŋ-nelma-i nuɔmba naɔ wulaa aa hũu-ma. Polɔ nuɔ ba maama-i dumaango-na, uɔ juɔ'a u kã, u nyɛgẽɔ sɛbɛ daayo-i duɔ tũnu-bei wuɔ u ka kã ba terieɔgu-na ka jaal-ba.

Pol firiinu *Neldɔdɔlma-i baa-ba sɛbɛ daayo-na. U nelma-i hiere ma kãa ka jũɔ nelma diei nuɔ; wuɔ *Yuifuyieɔ nuɔ o, Yuifuyieɔ nuɔ sã o, da ɔ haa ɔ naɔga-i Yesu-i-na yooɔ, Diiloŋo tuɔ kãɔ-ni nelviioɔ nuɔ aa u *Yalle ta di kãyã-nie ɔ wuɔsaango-na (sap. 1–8).

U piiye Yuifubaa-ba maɔ cãinaana Yesu-i ba kũɔgu-i: Wuɔ baɔ cãinaana Yesu-i, Diiloŋo firiinu u huɔɔga-i baa *niɛraamba maɔ hũyãa u maama-i a kor-ba. U cie kufango-i a pigãaɔ wuɔ nuɔmba-i hiere ba maama dɔlɔnu-yuɔ, u sa ce cieɔ. A ce dumaango-na u saa bi nanna Yuifubaa-ba-i. Yiioɔgu dii baa yiioɔgu ba ka hũu Yesu maama-i aa Diiloŋo kor-ba (sap. 9–11).

U bi tagaaya pigãaɔ Diiloŋ-dũɔ-baambaɔ saaya ba waa dumaa ba-naa nuɔ, baa baɔ bi saaya ba bel banamba-i dumaa tãɛnamma-na (sap. 12–15). U perieɔ u sɛbɛ-i baa jaalupãlle, aa cira ba ta ba cãrã Diiloŋo-i ba hã-yo u wuɔsaango-na, aa duɔ hi ba terieɔgu-i ba kãyã-yuɔ u cor baa u hũmelle-i (sap. 15–16).

Jaaluɔgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyɛgãaɔ sɛbɛ daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãɔ muɔ. Diiloŋo cie-mi Yesu *pɔpuɔrbiloɔ muɔ aa bɔ-mi mi deɔ mi ta mi wuɔra mi waɔ u *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. ² Nelma famma-i Diiloŋo uɔ pãa ma nuɔgu-i ku bãango cuɔ. Wuɔ cie u *pɔpuɔrbiemba yaa nyɛgẽɔ-ma u sɛbɛ-i-na. ³ Ma vii u Biɛɔ yaa-i Itieɔgo-i Yesu-Kirsa-i. A saa baa u nelbilosĩni-i, u waa jãmatigi *Davidi hãayẽlɔ. ⁴ Ɔga uɔ kuu aa sire, *Diiloŋ-Yalle pigãaɔ wuɔ Diiloŋ-Biɛɔ kelkel. ⁵ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i Diiloŋo uɔ cie baa-mi a ce-mi u pɔpuɔrbiloɔ muɔ u yerre fãfaango maama-na, nuɔmba-i nileiɔna-na hiere ba da ba haa ba naɔga yuɔ aa ta ba nu u nuɔgu-i. ⁶ Diiloŋo uɔ bãɛ namaa namaɔ a hã Yesu-Kirsa-i, na nuɔgu bi dii nuɔɔ daaba-na.

⁷ Diiloŋo uɔ dɔlaa namaa namaɔ Ɖrɔmu-i-na hiere aa bã-na ce-na u baango namaa, mi nyɛgẽɔ sɛbɛ daayo-i da mi hã namei.

I To-i Diiloŋo-i, baa Itieɔgo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

Pol taara u ce horre baa Ɖrɔmɔtaamba-i

⁸ Mi ka jaal Diiloŋo yaa igẽna na maama-na, Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. Hama-i nuɔ-i? Ku yuɔgu yaa daaku: Nileiɔna-na hiere ba waɔ na Diiloŋ-hũmelleɔ-kũɔgu-i. ⁹ Yinni maɔ joɔ na maama sa karaanu-mie mi Diilocãrãlle-na; Diiloŋo yaa mi siɛra. Mi waɔ u Biɛɔgo *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i, kuu dii ɔaa mi cãa Diiloŋo-i baa huɔɔga diei yooɔ. ¹⁰ Mi bi cãrã-yuɔ bãango-i baa isuɔgu-i, wuɔ duɔ siɛ, u yaɔ mi da kã na wulaa. ¹¹ Mi gbu mi taara mi da na yufelle a cal Diiloŋo sãmma-i baa-na ku yaa fõɔgũɔ ka da-nei. ¹² Mi taara mi cira: Da mi kã i ka da i-naa, i ka gbãa dii sireiɔna i-naa nuɔ i Diiloŋ-hũmelle wuɔsaango-na.

¹³ Tobioɔ namaa, mi taara na suɔ wuɔ mioɔ duɔɔ ta mi dii yinni-i wuɔ mi kã na terieɔgu-na ku yuu niele, ɔga ji hi baa nyuɔgo, mi saa hi da mi fere yogo. Mi taara mi maacemma da belle na hɔlma-na ɔaa maɔ daa belle dumaa yammu nammu-na. ¹⁴ Mi saaya mi hi nuɔmba-i hiere baa Neldɔdɔlma-i: bamaɔ yufieɔna-i puurii baa bamaɔ yufieɔna-i saa puur, ka cor baa bamaɔ suyaango yiɔgu-i baa bamaɔ sa suyaango yiɔgu-i hiere. ¹⁵ Ku'i cie mi ta mi taara mi ka waɔ-ma baa namaa namaɔ bi dii tãɛna Ɖrɔmu-i-na.

Fõɔgũɔ dii Neldɔdɔlma-na

¹⁶ Senserre sa da-mi baa *Neldɔdɔlma wamma-i. Ma yaa Diilonjo fɔngɔ-i. U ce ma yaa-i u kor bamaɗ hũyãa-ma hiere, a doɗ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *nieraamba-i hiere. ¹⁷ Neldɔdɔl daama pigãaɗ Diilonɗ uɗ kãɗ nuɔmba-i dumaa nelviimba. Viisinni da Yesu yaa nuɔ-i yonɗ; da ɗ haa ɗ naɗga-i yuɔ, Diilonjo tuɔ kãɗ-ni nelviinɗ nuɔ ɗaa maɗ nyegãaɗ dumaa u nelma-na wuɔ: «*Umaɗ duɔ* haa u naɗga-i Diilonjo-na, nelviinjo; u ka kor.»*

Nelbiliemba cãl ba cor

¹⁸ Diilonjo tɔyãa dii dɔrɔ-i-na aa tuɔ pigãaɗ nelbiliemba-i wuɔ u huɔɗga duu baa-ba, kere ba sa kãɗ-yo aa ba sa bi tiraa ce u huɔɗga-i. Ba ce ba maacembabalamma-i ba fɛna ninsoɗo-i. ¹⁹ Ƴ sie suɔ wuɔ kumaɗ gbãa suɔ Diilonɗ-kũɗgu-na, ku saa fuo-bei. Diilo fuo fere yaa pigãaɗ-ba baa-ku. ²⁰ U pigãaɗ-ba baa-ku nie nie? Moloɗ yufelle saa haa Diilonjo-na dede, ɗga die ne uɗ hiela miwaɗo-i dumaa dii ku huɔɗgu-na ji hi baa nyuɗgo, i da u sinni-i baa u himma-i u maacemma-na. A ce dumaɗo-na nelbiliemba sie da ãntãalãmma. ²¹ Ba suyaa Diilonjo-i aa yagar ba sa dii u nuɗgu-i ku diima, ba sa jaalo ku jaaluɗgu. Ba yunni kuu aa yaɗ-ba, ba ãɗjɔguɔma piera-bei dii-ba kukulma-na. ²² Ba daa nie sã ba cẽ a ne da ba milãaɗ. ²³ Ba birii yaɗ Cagaɗ-Diilonjo maɗ sa ji kãaɗ teriɗgu aa sisɗ nelbiliemba baa bĩmbaamba-i ta ba buol. Huriimba-i dii, baabũlãamba bi dii. A ne da tãmmaɗ-bĩɗkũɗgu sa cɔ. ²⁴ Diilonjo daa-ma dumei u yaɗ-ba ba fereɗ nuɔ ba kakarkuɗo-maacemma-na ba ta ba ce kumaɗ dɔlaanuɗ-bei. Ba tɔyãa ku yaa nuɔ-i ta ba ce sensenda-weima-i ba-naa nuɔ. ²⁵ Ba yaɗ Diilonjo ninsoɗo-i aa cu coimaɗ huɗ-nu. Diilonɗ uɗ hiela bĩmbĩnni maɗ, ba buol ni yaa-i aa ta ba pã niipãnni ba hã-ni aa bir yaɗ umaɗ hiela-ni. A ne da u yaa saaya gbeliema hɔnni maɗ joɗ. Ma cie! ²⁶ Diilonjo daa-ma dumei u yaɗ-ba ba fereɗ nuɔ ba ta ba ce ba sensenda-weima-i. Ba caamba birii yaɗ bema-i aa ta ba galla baa ba nacaamba. ²⁷ Bema-i maaduɔma, ba yaɗ caamba-i aa ta ba ku ba-naa maa-na. Ba naaɗ bĩɗwosĩnniɗ; ba galla baa ba nabema. A ce dumaɗo-na, baɗ taaraɗ kumaɗ ba da-ku. ²⁸ Baɗ juɔ'a Diilonɗ-maama saa hi-ba, Diilonjo naa u yaɗ-ba baa ba ãɗjɔgbabalamma-i ba ta ba ce kumaɗ saa saaya cemma. ²⁹ Balaɗgu-i hiere ku gbuɔra ku-naa bei. Ba sa fũnuɗ suɔ baɗ bĩɗ kumaɗ ãnfafamma-i gbula: cãncaya'i daayo, hɔbabalaɗga'i daaka, nenemuɗgu'i daaku, nelkolle'i daade, berru'i daadu, huhurma'i daama, balaɗgu'i daaku. Ba yaa sikuɔntaamba, ³⁰ yebĩenataamba. Ba bigãaɗ Diilonjo-i, bubɔlaamba, bombolmantaamba, fofortaamba, ba hinu kuubabalaɗgu cemma'i ɗaa bige-i, ba sa nu ba bĩncɔiɗ nuɗgu. ³¹ Ba yunni kuu aa yaɗ-ba, ba sa kã yaduɗga, hɔduraamba, ba sa ce hujarre nelieɗ-na. ³² A ne da ba suyaa wuɔ Diilonjo wulaa, bamaɗ cieɗ kumaɗ daaku temma-i, ba saa baa kuliɗgu! Ƴga ba suuye ba yufieɗa-i ta ba ce-ku, aa tiraa ta ba dii sũnuɗgu ba hã bamaɗ cieɗ-kuɗ.

2

Diilonɗ uɗ ger dumaa

¹ Nuɔni maɗ daaɗ nelma ɗ cãl banamba-i, da ɗ fie waa nie nie, ɗ sie kor. Da ɗ ta ɗ cãl banamba-i, kuu dii ɗaa ɗ cãl ɗ fere. Hama-i nuɔ-i? Naa dii kuuduɗgu yaa hiere. ² I suyaa wuɔ bamaɗ cieɗ maacembabalaɗ daama temma-i, Diilonɗ uɗ haa kumaɗ bei, u ninsoɗo. ³ Nuɔ da ɗ ta ɗ cãl banamba-i, aa bi ta ɗ ce ba temma-i, ɗ yuu wuɔ ɗ ka kor Diilonjo wulaa wei? ⁴ Sisɔ Diilonɗ uɗ gbuu fũnuɗ fa aa waa hɔhĩnantieɗo, naɗ daa kufaɗgu-i ãnsɔsɔmma wei? Ƴ saa suɔ wuɔ u fafaɗgu saaya ku ce ɗ bir ɗ ciluɔ-i wei? ⁵ Ƴga niɗ'a ɗ sa nu baa ɗ tũnni-i, aa yagar wuɔ ɗ sie bir ɗ ciluɔ-i, naɗ fere'i taaraayaɗ yaahuolbabalaɗo-i ɗ hã ɗ fere Diilonɗ uɗ ka pigãaɗ nuɔmba-i u jãyãmma-i yiɗgu maɗ nuɔ-i. U suɔ u pã. ⁶ U ka pã nelieɗo nelieɗo baa u maacemma sullu-i. ⁷ Bamaɗ vaa ba fere baa ãnfafaɗo-i Diilonjo duɔ gbeliɗeɗ-ba aa da ba da cicẽlma maɗ sa tĩeɗ dede-i, ma ka dɔl-ba. ⁸ Ƴga bamaɗ puu bubuɔsĩnni baa-yo, bamaɗ cĩinaana ninsoɗo-i aa faya ba fere baa ãmbabalma cemma-i, u ka pigãaɗ-ba u jãyãmma-i. ⁹ Bamaɗ cieɗ ãmbabalma-i, ba ka da yaahuolo-i baa muliema yar-ba. A doɗ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *nieraamba-i hiere. ¹⁰⁻¹¹ A ne da umaɗ cieɗ

* 1:17 Abakuke (Habaquq) 2.4

ānfafamma-i, duɔ fiɛ tuɔ hel hie, Diiloŋo sa ce ciɛluɔ; u ka gbɛliɛŋ kutiɛŋo-i aa ce-yo boi aa fɛ u huɔŋga-i. A doŋ Yuifubaa-ba-na ka cor baa niɛraamba-i hiere.

¹² Bamaŋ saa suɔ *Moisi *ānjīnamma-i aa ta ba wuɔ ba cāl, Diiloŋo ka caa-ba; ŋga u sa ka ne ānjīnamma aa caa-ba. A ne da bamaŋ suyaa-ma hiere aa suuye ba yufiɛŋa-i ta ba wuɔ ba cāl-ma, u ka yuu-ba saa baa ma yaa-i aa caa-ba. ¹³ Baa na ta na ne wuɔ sɪ bamaŋ nuɔŋ ānjīnamma-i yoŋ ba yaa nelviimba-i Diiloŋo wulaa; ba'i sɪ. Bamaŋ wuɔyaaŋ ma hūmelle-i di kūŋgu-na hiere, ba yaa nelviimba-i. ¹⁴ Na saa da, ānjīnamma si dii baa niɛraamba-i, ŋga ba suɔ-ma ba karnu ba wuɔ ma hūmelle-i. Maŋ fiɛ'a maa si dii baa-ba ba nammu-na, maa dii ba hōmmu-na. ¹⁵ Dumaŋŋo-na, ba ciluɔ pigāaŋ wuɔ ānjīnammaŋ taaraŋ nuɔmba ta ba ce kumaŋ, kuu dii ba hōmmu-na. A naara kufaŋgu-i, baŋ suɔ ānfafamma-i bo-ma āmbabalma-na, ba hōmmu sa hūu-ma ba ce manaŋ temma, ku bi pigāaŋ wuɔ ānjīnamma dii ba hōmmu-na. ¹⁶ Gɛŋgeryiŋgu-na, mafamma-i hiere ma ka suɔ. A saanu baa miŋ waŋ *Neldɔdɔlma maŋ, yiŋgu faŋgu-na, Diiloŋo ka ce Yesu-Kirsa gɛr nuɔmba yuŋ-maama-i. Mamaŋ fuyaa hiere, ma ka hel bomborma-na.

Yuifubaa-ba-i baa ānjīnamma-i

¹⁷ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔ *Yuifuyiɛŋ nuɔ, wuɔ naŋ suɔ *Moisi *ānjīnamma-i, ŋ kaal ŋ fɛrɛ wuɔ Diiloŋo-i namaa wuɔŋo, ¹⁸ ŋ suɔ Diiloŋo kusūŋgu-i, aa ānjīnamma ciɛ ŋ ta ŋ suɔ kumaŋ faa cemma. ¹⁹ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔnɛi diyaaŋ nuɔmba-i hūmelle-na, wuɔ nuɔnɛi puuriŋ nuɔmba yufiɛŋa-i, ²⁰ wuɔ nuɔnɛi pigāaŋ bamaŋ sa suyaŋ kuyunŋu, wuɔ nuɔnɛi kalaŋ bamaŋ sa suyaŋ yiɛŋgu, wuɔ ānjīnamma ciɛ naŋ suɔ nelma-i hiere baa ninsoŋo-i hiere. ²¹ Nuɔni maŋ hāalāyāŋ banamba-i, bige-i ciɛ ŋ sa hāalā ŋ fɛrɛ? Nuɔni maŋ wuɔ cuoyunŋu saa fa, bige-i ciɛ naŋ ta ŋ cuo? ²² Nuɔni maŋ wuɔ *fuocesīnni saa fa, bige-i ciɛ naŋ ta ŋ ce-ni? Nuɔni maŋ sa taaraayaŋ ŋ da tīnni-i baa ŋ yufelle, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ biɛ bīmbīnni-i tīnniŋ-dūnni-na? ²³ Nuɔni maŋ kaalaŋ ŋ fɛrɛ wuɔ ānjīnamma dii baa-ni, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ cāl ma wuɔsaŋgu-i ŋ bīɛna Diiloŋo yerre-i. ²⁴ Diiloŋ-nelma gbaraa-ma wuɔ: «Namei ciɛ *niɛraamba sa kāŋ Diiloŋo-i.»*

²⁵ Da ŋ ta ŋ wuɔ ānjīnamma-i, yunŋu dii ŋ *jāmma-na. ŋga da ŋ'a ŋ sa wuɔ ānjīnamma-i, yunŋu si dii ŋ jāmma-na. ²⁶ ŋaa umaŋ duɔ saa *jā aa tuɔ wuɔ ānjīnamma-i fafamma, ku ce Diiloŋo ka cīina-yuɔ wuɔ u saa jā wei? ²⁷ Teriɛŋgu faŋgu-na, nuɔni maŋ jā aa ānjīnamma sɛbɛ waa baa-ni aa ŋ sa wuɔ ma hūmelle-i, fuɔ maŋ saa jā aa tuɔ wuɔ-de u ka cira ŋ cālāa cemma. ²⁸ Da ŋ nu wuɔ Yuifuyiɛŋo-i, yufiɛŋ-nemma sɪ; aa *sīnjāaŋgu-i pādorre sɪ. ²⁹ ŋga da ŋ nu wuɔ Yuifuyiɛŋo-i, ba suɔ-yo u huɔŋ-na. Aa da ŋ bi nu wuɔ sīnjāaŋgu-i ba da-ku ŋ huɔŋ-na. *Diiloŋ-Yalleŋ-sīnjāaŋgu yaa kufaŋgu-i, ānjīnammaŋ-sīnjāaŋgu sɪ. Yuifuyiɛŋ fuɔ temma-i nuɔmba sa gbɛliɛŋ-yo, ŋga Diiloŋo'i gbɛlaaŋ-yoŋ.

3

¹ Teriɛŋgu faŋgu-na, yuŋ haku-i dii Yuifusīnni-na? Yunŋu dii sīnjāaŋgu-na wei? ² Yunŋu dii Yuifusīnni-na bāmbāale. Dīɛlā-kūŋgu yaa daaku: Diiloŋo diyaa u nelma-i *Yuifubaa-ba nammu yaa nuɔ-i. ³ Baŋ fiɛ'a ba hiero saa ji yiera-mɛi, ku ce Diiloŋo ka bir baa huɔŋ-āndaŋgu wuɔ ba saa ji yiera-mɛi wei? ⁴ U sɛ bir baa huɔŋ-āndaŋgu. Nelbilieŋ da ba fiɛ waa huhurmantaamba hiere, Diiloŋo sɛ gbāa ce huhurmantiɛŋo dede, ŋaa maŋ nyɛgāaŋ dumaa u nelma-na wuɔ:

«Ninsoŋo ka waa baa-ni ŋ nelma-na hiere.

Umaŋ duɔ cāl-ni, u cālāa-ni gbāŋgbāŋ.»*

⁵ Nelbiliɛmba gbāa bi cira wuɔ diɛ tiɛ ce āmbabalma-i ku saa balaŋ, kɛrɛ ku faa. Ku faa yunŋu maŋ nuɔ-i ku yaa daaku: Diɛ ne miɛ āncemma-i baa Diiloŋ-maama-i, i suɔ ku'i nuɔ-i wuɔ Diiloŋo faa. Wuɔ da kuɔ miɛ āmbabalma ce i tiɛ da Diiloŋo fafaaŋgu-i, ma bilaa niɛ u tuɔ gāŋ baa-ye? ⁶ Diiloŋ duɔ tuɔ gāŋ baa-ye, u ninsoŋo! Kuɔ u saa naa fa, uu naa ce niɛ tuɔ suɔ nuɔmba pāmma baa ba maacemma sullu-i? ⁷ ŋga da kuɔ miŋ kar coima maŋ, ma kaala Diiloŋo sīnni-i ninsoŋo aa ta ma ce Diiloŋo-i boi, ma da niɛ u dii-mi baa

* 2:24 Isayi (Ésaïe) 52.5 * 3:4 Gbɛliɛmaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 51.6

ãmbabalmanciraamba tuɔ gãŋ baa-mi? ⁸ Da kuɔ miɛ ãmbabalma yaa ciɛŋ i tiɛ da Diiloŋo fafaaŋgu-i, i gbãa cira ku saaya i tiɛ ce ãmbabalma-i Diiloŋo tuɔ pigãaŋ u fafaaŋgu-i kɛ? Yebĩɛnataamba gbĩɛ-ku dumaa wuɔ mei wuɔra mi waŋ ma yaa-i. Kutaamba-i Diiloŋo ka gãŋ baa-ba; aa ba yaa taaraaya-mɛi.

Molo saa vii

⁹ Mi gbãa waŋ wuɔ niɛ? *Yuifubaa miɛ i bɔyaa banamba-na wei? I saa buɔ-bɛi! Mi tagaaya pigãaŋ-na cor miɛ Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere ãmbabalma nyugãaŋ-bɛi hiere ka saa. ¹⁰ Ma nyɛgãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

«*Nelviijo si dii aa bi cira u yaa daayo.*

¹¹ *Molo sa nu nelma, molo si dii umaŋ taaraayaŋ Diiloŋo-i.*

¹² *Ba naana hũmelle-i hiere, ba ciɛ nelsɔsɔyaamba.*

Ãnfafammancero si dii aa bi cira u yaa daayo.†

¹³ *Ba nuŋ-ãndɛnni balaŋ ŋaa kuudãlãŋgu.*

Ba nunni yii baa huhurma yaa yoŋ.

Ba nuŋ-ãndɛnni dii ŋaa tĩmma.‡

¹⁴ *Ba haa ba nubabalaŋgu yaa nuɔmba-na ka naŋ bãaŋgu-i.*

Ba nunni yuu baa ãndababalanni.§

¹⁵ *Aa ba nammu dii fiɛfiɛ nelkolle-na.*

¹⁶ *Da ba cor kusuɔŋ-nu, ba guɔla-kuɔ aa kɔsuɔŋ nuɔmba-i aa cor baa ba fɛɛ.*

¹⁷ *Ba sa suɔ baŋ biŋ kumaŋ yaafɛlle-i.**

¹⁸ *Ba sa kãalã Diiloŋo-i halle cɛkũ.»*†

¹⁹ A ne da i suyaa wuɔ *ãnjĩnammaŋ waŋ mamaŋ hiere, ma vii bamaŋ dii ãnjĩnamma yaa nuɔ-i. Mafamma ciɛ molo baa gbãa duɔ da ãntãalãmma aa nuɔmba-i hiere ba da ba suɔ wuɔ ba cãlãa Diiloŋo-i. ²⁰ Na saa da, molo siɛ gbãa wuɔ ãnjĩnamma-i ma kũŋgu-na hiere a vii Diiloŋo wulaa. ãnjĩnamma ce nelieŋ nuɔ ŋ suɔ wuɔ ãmbabalmanceroŋ nuɔ.

Viisĩnni da niɛ?

²¹ Ŋga fiɛfiɛ-i-na, Diiloŋo pigãaŋ-ye uŋ kãŋ-yeŋ nelviij miɛ dumaa aa u sa ne *Moisi *ãnjĩnamma-i, ŋaa maŋ nyɛgãaŋ dumaa ãnjĩnammaŋ-sɛbɛ-i-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba sɛbɛbaa-ba-na. ²² Diiloŋo ne nelbiliembaŋ haa ba naŋga Yesu-Kirsa-i-na dumaa aa suɔ tuɔ kãŋ-ba nelviimba. Nuɔni maŋ da ŋ hũu *Kirsa maama-i, u tuɔ kãŋ-ni nelviij nuɔ. Na saa da, nuɔmba-i hiere baa dii kuuduɔŋgu, ²³ ba cãlãa Diiloŋo-i; a ce dumaŋgo-na molo sa gbãa piɛ Diiloŋo-i. ²⁴ Ŋga Diiloŋo-i baa u fafaaŋgu-i u ce-ba nelviimba ba ta ba gbã ba piɛ-yo. U ce mafamma-i gbãŋgbãŋ u sa hũu biŋkũŋgu ba wulaa. U ciɛ Yesu-Kirsa yaa hũu-ba ãmbabalma nammu-na ce-ba nelviimba. ²⁵ Diiloŋo ciɛ u yaa-i tãmmaŋ-kũŋgu a pir ãmbabalma-i bamaŋ haa ba naŋga yuɔ ba yunni-na. ãmbabalma maŋ ciɛ yiinaa-i-na, uu naa suuye u yufieŋa mei, u saa yuu ma cẽmelle; ŋga u pigãaŋ baa tãmmaŋ-kũŋ daaku-i wuɔ u wuɔ hũmelle. ²⁶ Tãmmaŋ-kũŋ daaku bi pigãaŋ Diiloŋo viisĩnni-i nyuŋgo ku bãaŋ daaku-na. Ku pigãaŋ wuɔ Diiloŋo-i nelviijo dii yiinaa, aa u bi kãŋ bamaŋ haa ba naŋga-i Yesu-i-na nelviimba.

²⁷ Da ma waa dumaŋgo-na, molo gbãa kaal u fɛɛ wuɔ fuɔ nelviijo wei? Molo siɛ gbãa kaal u fɛɛ. Hama-i nuɔ-i? Diiloŋo sa kãŋ-ye nelviij miɛ wuɔ i wuɔ ãnjĩnamma, ŋga iŋ haa i naŋga Yesu-Kirsa-i-na, ku'i ciɛ u tuɔ kãŋ-ye nelviij miɛ. ²⁸ I gbãa waŋ mamaŋ ma yaa daama: Diiloŋo kãŋ nelieŋ nuɔŋo-i nelviij nuɔ wuɔ ŋ haa ŋ naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na, u sa kãŋ-ni wuɔ ŋ wuɔyaa ãnjĩnamma. ²⁹ Mi saa yagar-ma da kuɔ Diiloŋo ciɛ *Yuifu ba wuɔŋo yoŋ. Diiloŋo bi si dii baa banamba-i wei? Uu dii baa-ba. ³⁰ Diiloŋo dii u diei yoŋ, unãŋo si dii yaŋga naŋga. Yuifubaa-ba maŋ haa ba naŋga Yesu-i-na u ka tuɔ kãŋ-ba nelviimba, aa *niɛraamba maŋ bi haa ba naŋga Yesu-i-na u ka bi tuɔ kãŋ bafamba-i nelviimba. ³¹ Die cira wuɔ Diiloŋo ne nelieŋ nuɔ niŋ haa ŋ naŋga Yesu-i-na dumaa aa suɔ

† 3:12 Gbɛliemaŋ-nɛini (Psaumes) 14.1-3; 53.2-4 ‡ 3:13 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 140.4 § 3:14 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 10.7 * 3:17 Isayi (Ésaïe) 59.7-8 † 3:18 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 36.2

tuɔ kãŋ-ni nelviinj nuɔ, ku pigãaŋ wuɔ yungu si dii añjĩnamma-na wei? Ku'i sĩ; ŋga ku ce i migãaŋ suɔ añjĩnamma munyerammu-i Diiloŋ-hũmelle-na.

4

Abiramu nahaale maama

¹ Niɛŋ i bĩncɔiŋo-i *Abiramu kũŋgu-i. I gbãa waŋ wuɔ niɛ u maama-na? Uŋ siire u daa bige-i? ² Uŋ cie kumaŋ, kuɔ Diiloŋo naa ne ku yaa-i aa cira nelviinj, uu naa gbãa tuɔ kaal u fɛrɛ. Ŋga u sie gbãa kaal u fɛrɛ Diiloŋo yaaŋga-na. ³ Diiloŋ-nelma waŋ wuɔ niɛ u kũŋgu-na? Ma ciera wuɔ: «*Abiramu haa u naŋga Diiloŋo-na, Diiloŋo ne u nahaale-i aa cira nelviinj.*»* ⁴ Nelieŋ nuɔ da ŋ ta ŋ taara bĩŋkũŋgu, ŋ ce maacemma-i a gbãa da ku bĩŋkũŋgu-i. Dumaŋo-na, ŋ saa da-ku gbãŋgbãŋ; ŋ cufalaa aa da-ku. ⁵ Kuuduɔŋgu sĩ baa viisĩnni-i. Ŋ sie gbãa ce maacemma da viisĩnni-i; ŋga da ŋ haa ŋ naŋga-i Diiloŋo-na yon, wuɔ u yaa cieŋ nelbalaŋo-i nelviinj, Diiloŋo ne niŋ haa ŋ naŋga-i yuɔ dumaa aa tuɔ kãŋ-ni nelviinj nuɔ. ⁶ Diiloŋ uŋ'a u saa ne umaŋ ciluɔ-i aa suɔ tuɔ kãŋ-yo nelviinj, *Davidi hãlãa kutieŋo yudɔdɔllen-nalãaŋgu yaa wuɔ:

⁷ «*Diiloŋ uŋ cie jande bamaŋ cãlmuɔ nuɔ-i, uŋ hurii bamaŋ ãmbabalma-i, kutaamba yunni dɔlaa.*

⁸ *Itieŋ uŋ'a u sa kãŋ umaŋ ãmbabalma-i, kutieŋo yungu dɔlaa.*†

⁹ Yudɔdɔlle fande vii bamaŋ *jãa yon wei? Bamaŋ saa jã, ba nuŋgu bi si dii-die wei? I waŋ ma yaa cor yie: «*Diiloŋo niɛ Abiramuŋ haa u naŋga-i yuɔ dumaa yaa aa cira nelviinj.*» ¹⁰ Mafamma cie yaku-i? Abiramu naa jã tĩ sisɔ u saa naa hi jã yogo? U saa naa hi jã yogo. ¹¹ Aa Abiramu suɔ duɔ jã, uu naa haa u naŋga Diiloŋo-na, a ce dumaŋo-na Diiloŋo naa tuɔ kãŋ-yo nelviinj. Ku huonŋu yaa nuɔ-i Diiloŋo cie u suɔ jã a duɔ pigãaŋ wuɔ fuɔ viisĩnni dãnyuɔ yaa *jãmma-i‡. A ce dumaŋo-na, bamaŋ saa jã hiere aa haa ba naŋga-i Diiloŋo-na, Abiramu cie ba to. Diiloŋo bi kãŋ bafamba-i nelviimba. ¹² Bamaŋ jãa, u yaa bi cie ba to-i. Mi sa gbẽ bamaŋ jãa yon de; ŋga mi gbẽ bamaŋ jãa aa tiraa haa ba naŋga-i Diiloŋo-na ŋaa fuɔŋ ŋa naa haa-ka yuɔ dumaa aa suɔ duɔ jã.

Diiloŋ-nupãlle vii bamaŋ haa ba naŋga yuɔ

¹³ Ku saa ce ŋaa Diiloŋo niɛ *Abiramuŋ wuɔyaa *añjĩnamma-i dumaa aa pã nuŋgu-i baa-yo de! Ŋga uŋ haa u naŋga-i Diiloŋo-na dumaa, Diiloŋo niɛ ku yaa-i aa pã nuŋgu-i baa-yo. Diiloŋo kãaŋ-yo nelviinj aa pã nuŋgu-i baa-yo wuɔ u ka hã fuɔ baa u huonŋu-i hĩɛma-i§. ¹⁴ Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu maŋ, kuɔ bamaŋ taa ba wuɔ añjĩnamma-i ba yaa naa saaya ba da-ku yon, yungu naa saa waa nahaale-na, aa Diiloŋo nupãlle naa waa ãndagbãŋgbãlãaŋgu. ¹⁵ Die i ne, añjĩnamma jo baa Diiloŋ-berru; a ne da añjĩnamma da ma'a maa si dii kusuɔŋ-nu, cãlmuɔ si dii.

¹⁶ Ku'i cie ŋ da Diiloŋo pãa u ciilunŋu nuŋgu-i baa bamaŋ haa ba naŋga yuɔ, ku da ku ce gbãŋgbãŋ-kũŋgu a vii Abiramu hãayɛlmba-i hiere. Ku saa ce ŋaa bamaŋ wuɔyaŋ añjĩnamma-i bafamba da-ba-diei kũŋgu-i; Abiramuŋ yeŋ i to hiere, bamaŋ haa ba naŋga-i Diiloŋo-na fuɔ temma-i, ba nuŋgu bi dii-kuɔ. ¹⁷ Ma nyɛgãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka ce-ni siyaabaa boi bĩncɔiŋ nuɔ.*»* Diiloŋo maŋ siireŋ bikuomba-i, umaŋ hielaŋ bĩmbĩnni maŋ saa hi hel yogo baa u nuŋ-ãndaŋgu, Abiramu haa u naŋga-i Diiloŋo faŋo yaa nuɔ-i. Diiloŋo faŋo wulaa Abiramu yaa i to-i.

¹⁸ Nelma maŋ nelie sie gbãa hũu-ma, Abiramu hũyãa ma yaa-i. U haa u naŋga-i Diiloŋo-na ma yaa nuɔ-i aa tĩena tuɔ cie. U cie dumei a ce siyaabaa boi bĩncɔiŋo ŋaa Diiloŋ uŋ'a naa waŋ-ma dumaa baa-yo wuɔ: «*Ŋ huonŋu ka ciinu.*»† ¹⁹ U bieŋa taa a kã bieŋ komuɔŋa

* 4:3 Miwaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ (Genɛsɛ) 15.6 † 4:8 Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 32.1-2
 ‡ 4:11 Niɛŋ Miwaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ-i-na (Genɛsɛ) 17.9-14 § 4:13 Niɛŋ Miwaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ-i-na 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18. * 4:17 Miwaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ (Genɛsɛ) 17.5
 † 4:18 Miwaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ (Genɛsɛ) 15.5

ndii-i-na; duo ne, u da fuo kuu ti aa u cieŋo-i Sara naa cor bilodalle-i aa u nanga saa kā u huonj-nu dede; nga Abiramu saa kar Diiloŋo-na. ²⁰ Uu naa tiena baa-ma wuo Diiloŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku. U saa naa ce u hōmmu-i mu hāi. Uŋ haa u nanga-i Diiloŋo-na, ku diyaa sireiŋa yuo a ce u gbelieŋ Diiloŋo-i. ²¹ Uu naa fūnuŋ suw wuo Diiloŋ uŋ waŋ mamaŋ, ku fōŋgūo dii-yuo u duo ce-ma. ²² Ku'i cie *Diiloŋo ne uŋ haa u nanga-i yuo dumaa* aa cira nelviinjo. ²³ «*Diiloŋo nie uŋ haa u nanga-i yuo dumaa aa cira nelviinjo*»‡: Nelma famma saa nyegēŋ vii fuo da-u-diei. ²⁴ Ma bi vii mie maŋ haa i nanga-i Diiloŋo-na. U yaa siire Itieŋo-i Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na. U ji ne iŋ haa i nanga-i yuo dumaa aa cira nelviinjo mie. ²⁵ U siyaa ba ko Yesu-i i āmbabalma maama-na aa sire-yuo ce-ye nelviinjo mie.

5

I suuriinu i-naa baa Diiloŋo-i

¹ Iŋ haa i nanga Diiloŋo-na a ce nelviinjo mie u wulaa, Itieŋo-i Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuw baa-yo fiefie-i-na. ² Iŋ haa i nanga Diiloŋo-na, fuo yaa cie i tie da u hujarre-i. Hujar daade dii baa-ye bāaŋgu-i baa isuwoŋgu-i. Aa iŋ tienaana baa-ma wuo i ka ce i bāaŋgu-i baa Diiloŋo-i, ku'i gbu ku fē i hōmmu-i. ³ Aa ku'i sī yonj, die fie waa yaahuolo-na, i hōmmu fē. I suyaa wuo yaahuolo yaa cieŋ i doluonu-mei. ⁴ Aa die doluonu-mei ku ce i nyaar-mei. Aa die nyaar-mei ku ce i tie hiŋ ma taalunju. ⁵ Iŋ hiŋ taalunju maŋ, ku sie gbāa tāal-e. Hama-i nuw-i? Diiloŋo silaa ce baa-ye cor; uŋ hāa-ye u *Yalle maŋ di cie i tie suw uŋ kuŋ i maama-na dumaa.

⁶ Coima saa fa, kuŋ ŋa naa gbuu biŋ dūŋgu yie huwoŋgu maŋ nuw-i, Diiloŋ uŋ ŋa naa dii huwoŋgu maŋ, kuŋ juw hi, *Kirsa kuu āmbabalmanciraŋ mie i maama-na. ⁷ A hūu-ma ku nelviinjo maama-na kuu dii kpelle! Molo gbāa ji da sireiŋa a ku nelfefeiŋ maa-na. ⁸ A ne da mie iŋ ŋa naa gbuu suur āmbabalma-na bāl i nuhwoŋ-na, Kirsa kuu i maama-na. Diiloŋo cie ku yaa-i a pigāaŋ-ye uŋ dōlaa-ye ka hi kusuwoŋ-nu. ⁹ Fiefie-i-na, Yesuŋ cie u fere tāmmanj-kūŋgu a ce-ye nelviinjo mie Diiloŋo yaaŋga-na, u ce nie aa u sie kor-e u berru-na? ¹⁰ Ii naa waa bigāaruŋ baa Diiloŋo-i, u sie u Bieŋo ku a dii-ye i-naa nuw baa-yo. Iŋ suuri i-naa nuw ti, fiefie-i-na u Bieŋoŋ siire, u ce nie aa u sie kor-e? ¹¹ A naara kufanju-i, Itieŋo-i Yesu-Kirsa cie i hōmmu gbuu fē baa Diiloŋo-i. U yaa diyaa-ye i-naa nuw fiefie-i-na baa Diiloŋo-i.

Adāmaŋ guwlaaya kumaŋ Yesu migāaŋ-ku

¹² Adāma yaa diyaa āmbabalma-i hiema-na. Kuu dii ŋaa nelduwoŋo'i diyaa āmbabalma-i hiema-na aa kuliinju nyaanu āmbabalma-i jo. A ce dumaŋo-na nuwmba-i hiere baŋ cie āmbabalma-i, kuliinju naa cure-bei hiere. ¹³ Aa Diiloŋo suw duo hā *Moisi-i *ānjīnamma-i, āmbabalma naa suur ti hiema-na, nga ānjīnammanj ŋa na'a ma saa waa dumaŋo-na, Diiloŋo saa tuw kāŋ āmbabalma-i. ¹⁴ A ne da a doŋ Adāma bāaŋgu-na, a ji hi Moisi kūŋgu-i, kuliinju cie ku bāaŋgu-i, halle bamaŋ saa cāl Adāma temma-i a yagar Diiloŋo nuŋgu-i, ku taa ku wuo-ba.

Adāma-i baa *Konkortieŋo maŋ naa saaya u jo, ba maacemma nyaanu ma-naa. Adāma guwlaaya nelbiliemba-i, Konkortieŋo jo ji migāaŋ-ba. ¹⁵ Adāma cālmuw sie gbāa fi baa Diiloŋ-sāmman-i. Nelduwoŋ cālmuw maama-na kuliinju wuyaa nuwmba bōi ninsoroŋ, nga Diiloŋo hujarre temma si dii. Aa uŋ cie sāmman maŋ nelduwoŋ maama-na, Yesu-Kirsa maama-na, ma maaraa kufanju-i aa ma bi hii nuwmba bōi. ¹⁶ Aa Diiloŋ-sāmmanj juw baa kumaŋ, kuuduwoŋgu sī baa nelduwoŋ cālmuwoŋ juw baa kumaŋ. Āmbabalma dieiŋ juw baa gēŋgeruwo maŋ, gēŋgero faŋo juw baa Diiloŋ-berru, a ne da iŋ cie āmbabalpepetieŋo maŋ, Diiloŋo cie hujarre yie u saa cāl-e. ¹⁷ Da kuw cālmuwoŋtieŋo diei maama-na kuliinju cie ku bāaŋgu-i ninsoroŋ, bamaŋ siyaa Diiloŋo sāmman-i aa u ce-ba nelviimba u saa hūu biŋkūŋgu ba wulaa, Yesu-Kirsa da-u-diei cie ba da ba ce ba bāaŋgu-i ka hi hie?

¹⁸ Terieŋgu fanju-na, nelduwoŋ āmbabalmanj cie Diiloŋo gāŋ baa nelbiliemba-i hiere dumaa, nelduwoŋ āncenviima bi kuraa nelbiliemba-i hiere dumei aa hiel-ba kuliinju-na.

‡ 4:23 Miwaŋo jīnammanj-sebe 15.6

¹⁹ Nelduɔŋo diei uŋ yagaraa Diiloŋo nuŋgu-i dumaa a ce nuɔmba boi ce āmbabalman-ciraamba, nelduɔŋo diei bi siyaa Diiloŋo nuŋgu-i dumei a ce nuɔmba boi ce nelviimba Diiloŋo wulaa.

²⁰ Kumaŋ ŋaa *ānjīnamma-i, Diiloŋo hāa-ye baa-ma i die suɔ wuɔ i āmbabalma maaraaya cor. Ŋga i āmbabalma-i baa ma maaramma-i hiere Diiloŋ-hujarre maaraa-ma aa bir jārā. ²¹ Diiloŋo cie hujarre ye aa ce-ye nelviin miɛ i die da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i Itieŋo-i Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. A ce dumaanŋo-na āmbabalmaŋ cie ma bāanŋu-i baa nelkolle-i dumaa, Diiloŋ-hujarre ce di bāanŋu-i baa koŋkoro-i dumei.

6

I karaanu i-naa nuɔ baa āmbabalma-i

¹ Kufanŋu terieŋgu-na i gbāa cira niɛ? I saaya i cor baa āmbabalma-i Diiloŋo duɔ ce hujarre ye boi wei? ² Ma'i sī! Ii dii ŋaa i kuu a karnu i-naa nuɔ baa āmbabalma-i, i ce nie gbāa tiraa cor baa-ma?

³ Na saa suɔ wuɔ miɛ maŋ *baatiseŋ hiere a suur Yesu-Kirsa horre-na, kuu dii ŋaa i kuu baa-yo'i wei? ⁴ Inj daa *batemu-i, kuu dii ŋaa i kuu baa *Kirsa-i aa ba fuure-ye baa-yo i To-i Diiloŋo duɔ sire-ye ŋaa uŋ siire fuɔ-i dumaa baa u himma-i i die waa bāfelieŋ-nu. ⁵ Na saa da, da kuɔ i kuu kulduɔŋgu baa Kirsa-i, i ka bi sire sireduɔma baa-yo. ⁶⁻⁷ Umaŋ duɔ ku, u kuraa āmbabalma nammu-na. Terieŋgu fanŋu-na na saaya na suɔ wuɔ ba gbuu i cicuɔŋgu-i baa Kirsa-i a ko i balaanŋu-i a hūu-ye āmbabalma nammu-na. ⁸ Da kuɔ i kuu baa Kirsa-i, i suyaa wuɔ i ka sire waa baa-yo. ⁹ I suyaa kerre wuɔ Kirsaŋ siire hel kuomba hɔlma-na, u sie tiraa ku; kuliinŋu sie tiraa gbāa ce biŋkūŋgu yuɔ. ¹⁰ Kirsa kuu i diei a kure āmbabalma-i gbula. Uŋ siire fiefie-i-na, u cāa Diiloŋo. ¹¹ Kuuduɔŋgu yaa baa namaa bi fere-i: Na gbīe na dii-ma na hɔmmu-na wuɔ na kuu a karnu na-naa nuɔ baa āmbabalma-i aa sire waa Yesu-Kirsa horre-na ta na cāa Diiloŋo.

¹² Terieŋgu fanŋu-na, āmbabalma saa saaya ma tiraa ta yaanŋa nei a ce na ta na ce kumaŋ dɔlaanuŋ-nei. ¹³ Baa na tiraa na nanna na fere na hā āmbabalma-i ma ce-na kɔraaŋ namaa ta ma ce kuubabalaanŋu baa-na. Ŋga naŋ kuu aa sire waa cicēlma fiefie-i-na, yaanŋ aa na hā Diiloŋo-i baa na fere u ce-na ānfafammanciraanŋ namaa, tuɔ ce ānfafamma baa-na. ¹⁴ Naŋ yaanŋ ānjīnamma-i aa cu Hujarrentieŋo huon-nu, āmbabalma sie tiraa gbāa ce biŋkūŋgu nei.

¹⁵ Ŋga inŋ yaanŋ ānjīnamma-i aa cu Hujarrentieŋo huon-nu, i ka cor tie ce āmbabalma-i wuɔ ānjīnamma sa tiraa ma ye dii i yuŋ-nu wei? Ma'i sī! ¹⁶ Na saa suɔ wuɔ da ŋ nanna ŋ fere hā nelieŋo ŋaa kɔrieŋ nuɔ, a ta ŋ nu u nuŋgu-i, ŋ cie kutieŋo kɔrieŋ nuɔ ninsoŋo wei? Ku gbāa waa ŋ naana ŋ fere hā āmbabalma, mafamma kā baa-ni kuliin-nu. Ku gbāa bi waa ŋ naana ŋ fere hā Diiloŋo ta ŋ nu u nuŋgu-i; kufanŋu kā baa-ni viisīniŋ. ¹⁷ Ŋga yaanŋ i tie jaal Diiloŋo-i: Namaa namaŋ āmbabalma naa ce-na kɔraaŋ namaa, na yaanŋ fiefie-i-na aa ta na nu Diiloŋo nuŋgu-i baa huonŋa diei, aa sie baŋ waanŋ mamaŋ baa-na. ¹⁸ Na hilaa āmbabalma kɔrsīni-na a suur viisīniŋ-kɔrsīniŋ. Kuu dii ŋaa na hielaa na naŋga āmbabalma cemma-na, na suuri kuuviinŋ-nu fiefie-i-na. ¹⁹ Na nelnulle gbīe baa-na ku'i cie mi bie nel daama-i da mi tagaaya pigāanŋ-na. Dīelūo-i-na, naŋ ŋa naa nanna na fere dumaa ŋaa kɔraaŋ namaa a hā āmbabalma-i ta na ce kakarkuonŋo-i, a ji ce na pu baa Diiloŋo-i, naanaŋ na fere dumei fiefie-i-na na hā Diiloŋo-i, na ta na ce kuuviinŋu a waa nelfafaanŋ namaa.

²⁰ Āmbabalmaŋ ŋa naa ta na yaanŋ-na huonŋu-na, na saa ta na yuure viisīniŋ-maama. ²¹ Naŋ taa na ce kumaŋ ku huonŋu-na, na daa bige-i kuɔ? Ma sī nyunŋo-i-na ku da-na senserre ke? Maacemma famma temma kā baa nelieŋo kuliin-nu.

²² Ŋga fiefie-i-na, na kuraa āmbabalma nammu-na ta na cāa Diiloŋo. Naŋ daa kumaŋ kuɔ, ku yaa daaku: Na ciluɔ faa a saanu baa Diiloŋ uŋ taaraŋ-yuɔ dumaa, aa na ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ²³ Na saa da, āmbabalma pā ma tieŋo-i baa kuliinŋu, a ne da da ŋ waa Itieŋo-i Yesu-Kirsa horre-na, Diiloŋo hā-ni baa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i gbānŋbānŋ.

7

I karaanu i-naa nuօ baa անյինամբա-ի

¹ Tobին նամա, մի սւյա միե նա սւօ կւյ ււօ դւմա Ի հօլմա-նա. Նա սւյա ււօ նելիւյ նւօ ճա Է ւաա շիւլմա յա-ի Է սաա ղ ղա Է ււօ հւմիւյնա-ի ալ սաա ա ււօ դւմա. ² Terիւյցւ ֆալցւ-նա, շաօլո ծօլօ դւօ ւաա շիւլմա, ւ շիւ շբօա հել անսորրե-նա. Էլցա ծօլի դւօ կւ, ծիլկիւլցւ շիւ շբօա շելլա-յւօ ծա անսորրե-նա. ³ Դւօ յալ ւ ծօլօ-ի շիւլմա աա կօ կա շոլ ծիւիւյո նալ-նա, ւ շիւլա; ւ շիւ *ֆուոսիւննի. Էլցա ւ ծօլօ դւօ կւ, նելմա շիւ շբօա յււ-յո; ւ շբօա շոլ ծիւիւյո նալ-նա աա ւ շիւ շիւլ. ⁴ Tobին նամա, կււււօլցւ յաա ծաա նաաալո-ի; նալ կււ ծաա *Kիրսա-ի, կււ ճի ղաա նա կաաանւ նա-նաա նւօ ծաա *Moիսի *անյինամբա-ի. Նա շիւ ւնալ ծաալ նամա. Ըմալ շիւրե կւոմա հօլմա-նա, Ի շիւ ֆւօ ծաալ միւմի ճիւ շբօա շիւ շե կւմալ ճօլաանլ Դիւլոլո-ի. ⁵ Էլ շաա շիւ շե կւմալ ճօլաանլ-յիւ, անյինամբա շաա մա շիւլաալ կւմալ շաա ֆա շեմմա. Դա մա շիւ կւմալ շաա ֆա, Ի շիւ շաա Ի շե կւ յաա-ի, ա նե ճա կւ յաա կօալ ծաա-յե կւլիւլցւ-նա. ⁶ Էլցա ֆիւֆիւ-ի-նա, Էլ կււ ծաա Kիրսա-ի, կււ ճի ղաա Ի կաաանւ Ի-նաա նւօ ծաա անյինամբա-ի. Էլոլո մալ շաա Ի շբիւնի-նա, ւ կաաա աա յալ-յե Ի ֆերիւ նւօ; Ի շբօա շիւ Դիւլոլո-ի շիւլաֆեմմա. Է յալ շիւլաօլոմմա-ի, Moիսիլ նյեղաալ մաալ, աա Ի շիւ նւ *Դիւլոլ-Ըալլե յաա ււաա-ի.

Անյինամբա շիւննի-ի

⁷ Terիւյցւ ֆալցւ-նա, Ի շբօա շիւ նիւ? Անյինամբա ծաալ անբալմա շեմմա-ի ւեի? Մա'ի շիւ! Անյինամբա յաա շիւ մի սւօ անբալմա-ի. Կւօ անյինամբա շաա նաա շիւ: «*Baa ce nenemuygu-i*»*, մի նաա շաա սւօ ււօ նենեմւլցւ ծաալ. ⁸ Անբալմա ճաաա անյինամբա յաա նւօ-ի ա շե մւօլո-ի նենեմւլիւյ մւօ. Անյինալ ճաա մա'ա մաա շիւ ճի, անբալմա կւրե. ⁹ Դիւլօ-ի-նա, անյինամբալ ղա նա'ա մաա շաա, մի շաա մի շե մի ծաալցւ-ի; ղցա անյինամբալ յաա յաա, անբալմա յաա շիւլ մա ծաալցւ-ի ¹⁰ աա մւօմի շեր կւրե. Անյինամբա մալ նաա շաա մա կօա-յիւ Ի շիւ շե Ի ծաալցւ-ի, մա ծիւլ յալ աա կօսւօլ մւօլո-ի. ¹¹ Անբալմա ճաաա անյինամբա յաա նւօ-ի ա շիւլ-մի կօսւօլ-մի.

¹² Անյինամբա ֆաաա ֆեր-ի Դիւլոլո-մաաա, մա հւմիւյնա-ի Դիւլոլո-ւաալ. Ա յիւ աա շիւաա ֆա. ¹³ Ծիւլկիւլաալցւ շբօա յաա ծաա մի կօսւօմա-ի ւեի? Կւ շիւ շբօա! Անբալմա յաա յաա ծաա-մա. Մա շիւլ ծիւլկիւլաալցւ յաա նւօ-ի ա կօսւօլ-մի ճաա մա շիւլաալցւ-ի ծաա մա հօլորրե-ի.

Անբալմա շաա յաալցա նելիւլոլո-նա

¹⁴ Է սւյաա ււօ *անյինամբա հիւաա Դիւլոլոլ ււաա, ա նե ճա մւօլո-ի նելիւլոլցւլցւլալ շաա, աա անբալմա շիւաա ղա յաալցա միւ. ¹⁵ Մի շաա սւօ միլ շեր կւմալ: Միլ շաալ կւմալ մի շա շե կւֆալցւ, կւմալ շա ճօլաա-միլ մի ծիւլ մի շե կւ յաա-ի. ¹⁶ Մի սւյաա ււօ միլ շեր կւմալ կւ շաա ֆա. Terիւյցւ ֆալցւ-նա մի սւյաա ււօ անյինամբա ֆա. ¹⁷ Ա շե ճաաալո-նա կւ շիւլաալ ււօ միւ մաաշեմմա շիւ մաֆաաա-ի; անբալմա մալ մի հւօլցա-նա, մաֆաաա մաաշեմմա'ի. ¹⁸ Կւմալ շիւ մալ-մա ճաաալո-նա, մի սւյաա ււօ անֆաֆաաա շիւ ճի մի կւսիւլցւ-նա. Մի նիւ ճա անֆաֆաաա շեմալ-նւօլցւ ճիւ-միւ, ղցա մա շեմալ-ֆիւլցւօ յաա հիւ? ¹⁹ Միլ շաալ անֆաֆաաա մալ, մի շա շե մաֆաաա; միլ'ա մի շա շաաա անբալմա մալ, մի շե մա յաա-ի. ²⁰ Դա մի ղա մի շե կւմալ մի շա շաաա-կւօ, միւ մաաշեմմա շիւ մաֆաաա-ի; անբալմա մալ մի հւօլցա-նա, մաֆաաա մաաշեմմա'ի.

²¹ Բիւֆիւ-ի-նա, մի սւյաա կւմալ ճիւ-միւ: Դա մի ղա մի շաաա մի շե անֆաֆաաա-ի, անբալմա յաա ծիւլ ղա յաալցա. ²² Մի հւօլցա-նա, Դիւլոլոլ-անյինամբա ճօլնւ-միւ. ²³ Էլցա մի նիւ ճա նելմա նաաա'ի ճիւ ղա մա ղալ ծաա մաալ ճօլաա-միլ մի հւօլցա-նա. Մա շիւ անբալմա ղա յաալցա միւ, ա շե մի ղա մի հել մի շե մա յաա-ի. ²⁴ Միւ շիւլ ճաաա ֆւօ! Մա կօ ծաա մւօմի ճաաա ճաա կա կօսւօլ-մի, հաա կա հիւ-մի? ²⁵ Մի յաալ Դիւլոլոլ յաա Էլիւյո-ի Ըսւ-Կիրսա մաաա-նա, ւ յաա հիւլաա-մի.

Մի շբօա շիւ: Մւօ ֆւօ, մի շիւաա Դիւլոլոլ անյինամբա-ի, մա ճօլնւ-միւ, ղցա մի կւսիւլ-մաաա շե մի ղա մի շիւ անբալմալ-հւօլոլ-նւ.

* 7:7 Helմալ-սեբե (Exode) 20.17; Անյինամբա շիւլեմալ-սեբե (Deutéronome) 5.17

8

I yunni dii Diiloŋ-Yalle nammu-na

¹ Fiefie-i-na fuo! Bamaŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, Diiloŋo sie ka gāŋ baa-ba. ² Bige-i cie mi waŋ-ma dumaŋo-na? *Diiloŋ-Yalle fōŋgūo maŋ hāaŋ-yeŋ ninsoŋ-cicēlma-i Yesu-Kirsa horre-na, u kuraa-ye āmbabalma nammu-na baa kuliŋgu bi nammu-na. ³ *Moisi *ānjīnamma saa waa ma gbāa ce mafamma-i. Nelbiliemba nayusīnni yaa naa ce ku ta ku yar ānjīnamma-i. Kumaŋ yaraa ānjīnamma-i, Diiloŋo cie u Bieŋo ce-ku: U saaŋ-yo u jo āmbabalmanciraŋ mie temma, a ji bāl baa āmbabalma-i nelbilieŋ mie i hōlmana. U cie dumei a kure-mei. ⁴ Mie maŋ yaŋ i kusūŋ-maama-i aa tie ce Diiloŋ-Yalle kusūŋgu, Diiloŋo cie mafamma-i i die gbāa tie wuo ānjīnamma-i maŋ saaya ma wuo dumaa. ⁵ Bamaŋ cieŋ ba fereŋ kusūŋ-maama-i, ba yii baa kumaŋ dolaanuŋ-bei. A ne da bamaŋ cieŋ Diiloŋ-Yalle kusūŋgu-i, ba yii baa kumaŋ dolaanuŋ Diiloŋ-Yalle. ⁶ Da ŋ ta ŋ yii baa naŋ kusūŋ-maama yoŋ, ma kā baa-ni kōsuōma-na; ŋga da ŋ ta ŋ yii baa kumaŋ dolaanuŋ Diiloŋ-Yalle-i, ku kā baa-ni cicēlma-na baa hōfēlleŋ. ⁷ Bamaŋ hōmmu-i yuu baa bafamba fereŋ kusūŋ-maama yoŋ, kutaamba-i Diiloŋ-bigāarāamba; ba sa sie Diiloŋo wulaa aa ba sie gbāa sie u wulaa. ⁸ Bamaŋ yaŋ ba kusūŋ-maama ta yaŋga bei, ba sie gbāa ce bīŋkūŋgu hel Diiloŋo yufelleŋ. ⁹ ŋga namaŋo-i, Diiloŋ-Yalleŋ yeŋ na hōmmu-na, na sa ce na kusūŋ-maama. Diiloŋ-Yalleŋ taaraŋ kumaŋ, na ce ku yaa-i. *Kirsa Yal da die di sī umaŋ nuo-i, kutieŋo-i Kirsa wuoŋo sī. ¹⁰ A ne da da kuō Kirsa dii na hōmmu-na, Diiloŋo cie-na nelviŋ namaa, a ce dumaŋo-na u Yalle hāa-na cicēlma maŋ sa tieŋ dede-i. Āmbabalma ka ce na ku banamba temma-i, ¹¹ ŋga umaŋ siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlmana, u Yalleŋ yeŋ baa-na, u ka bi sire namaŋo-i baa-de.

¹² Terieŋgu faŋgu-na tobiŋ namaa, cēmelle dii-yie. ŋga cēmelle maŋ dii-yie di yaa daade: I yaŋ i kusūŋ-maama-i aa i tie ce kumaŋ dolaanuŋ Diiloŋ-Yalle yaa-i. ¹³ Na saa da, da na ta na ce kumaŋ dolaanuŋ-nei, na ka kōsuōŋ na fere. ŋga da na yaŋ Diiloŋ-Yalle kāyā-nei na hiel na gboluŋgu kuubabalaŋgu cemma-na, na ka da cicēlma maŋ sa tieŋ dede-i.

Diiloŋ-Yalle ce-ye Diiloŋ-bisālŋ mie

¹⁴ Bamaŋ yaŋ *Diiloŋ-Yalle ta ba yaŋ-na hiere, Diiloŋ-bisālmba. ¹⁵ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaŋo-na, naŋ daa Diiloŋ-Yalle maŋ, di sa ce-na kōraaŋ namaa, a ce na ta na kāalā; ŋga di ce-na Diiloŋ-bisālŋ namaa, a ce i tie gbā i bī Diiloŋo-i «Baba!» ¹⁶ Diiloŋ-Yalle fande fere yaa fieŋ i hōmmu-i a pigāaŋ-ye wuo Diiloŋ-bisālŋ mie. ¹⁷ Aa iŋ yeŋ Diiloŋ-bisālŋ mie, u ciiluŋgu vii miemei; i ka wuo-ku baa i-naa baa *Kirsa-i. Iŋ mulieŋ baa-yo, i ka bi ce i bāaŋgu-i baa-yo u yuntesīnni-na.

¹⁸ Mi suyaa mie iŋ ceŋ muliema maŋ nyuŋgo-i-na, ma sie gbāa fi baa iŋ ka ce i bāaŋgu-i dumaa bisīnuo-i-na. ¹⁹ Na saa da, Diiloŋ-bisālmba sīnniŋ ka suō yiŋgu maŋ nuo-i, hīemaŋ-niini-i hiere ni niya yiŋgu faŋgu himma-i. ²⁰ Hīemaŋ-niini-i hiere ni naa yuŋgu, aa ni nagāŋ-na sī, Diiloŋo yaa cie-ni dumaŋo-na. Mafammaŋ fie ce, kuu dii ŋaa ku cii ŋga ku saa kūnna. ²¹ Yiŋgu dii baa yiŋgu, Diiloŋo ka hūu-ni guōyuō nammu-na ni waa ni fereŋ nuō Diiloŋ-bisālŋ temma, ta ni ce ni bāaŋgu-i. ²² I suyaa kerre wuo ji hi baa nyuŋgo, hīemaŋ-niini-i hiere ni gbu ni bireŋ aa ta ni cufal ŋaa kusūŋgu bilaa cieŋo. ²³ Aa ni'i sī yoŋ, Diiloŋ-bisālŋ mie i bi bireŋ dii cicaara. Diiloŋo hāa-ye u Yalle-i i die suō wuo uŋ pāa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku. I cie Diiloŋo duō hā-ye Diiloŋ-bisālmba munyierammu-i a kor-e muliema-na hiere gbula. ²⁴ I kuraa, ŋga i hīŋ koŋkoro faŋo taalunŋu yoŋ. Niŋ hīŋ kumaŋ taalunŋu-i, da ŋ da-ku, ŋ sie gbāa tiraa ta ŋ hīŋ ku taalunŋu-i. Hai moloŋo'i daa bīŋkūŋgu dede aa tiraa cor tuo hīŋ ku taalunŋu-i? ²⁵ ŋga niŋ hīŋ kumaŋ taalunŋu-i, da ŋ'a ŋ sa da ku yufelle, ŋ da ŋ fie ŋ huōŋga-i ta ŋ cie-ku.

²⁶ A naara kufaŋgu-i, kuŋ nuōl-eŋ dumaŋo-na, Diiloŋ-Yalle bi kāyā-yie. Na saa da, i sa suō kumaŋ saaya cārāmma Diiloŋo wulaa. ŋga Diiloŋ-Yalle fande fere yaa gbua di bireŋ di cārā Diiloŋo-i di hā-ye. Diŋ bireŋ baa mamaŋ, ma sie gbāa hel nelieŋ nuŋ-nu. ²⁷ Diiloŋ uŋ suō nuōmba kusūŋ-maama-i dumaŋo-na, u suō u Yalleŋ cārāŋ kumaŋ u wulaa. Diiloŋ

uŋ taaraŋ kumaŋ, u Yalle cārã ku yaa-i u wulaa di hã u baamba-i. ²⁸ I suyaa wuɔ Diiloŋo maamaŋ dɔlnuŋ bamaŋ, uŋ bĩɛ bamaŋ a saanu baa uŋ yieraaya-mɛi dumaa, wɛima-i hiere ma fa ba maama. ²⁹ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaŋo-na, Diiloŋo yufellenŋ hila a bamaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, u ciɛ ba yaa da ba ce u Biɛŋo nabieraamba a ce u Biɛŋo duɔ da hãmba bɔi. ³⁰ U yufellenŋ hila a bamaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, u bĩɛ ba yaa-i piɛ-ba u caaŋ-nu. Aa uŋ bĩɛ bamaŋ, u ciɛ ba yaa-i nelviimba. Aa uŋ ciɛ bamaŋ nelviimba-i, u ciɛ ba yaa da ba ce ba bãaŋgu-i baa u Biɛŋo-i.

Diiloŋ-nelnyulmu temma si dii

³¹ I gbãa tiraa naara hama-i? Diiloŋ duɔ gbãŋ waa baa-ye tĩ, hai gbãa bĩɛna i maama-i? ³² U saa nyaayã fuɔ fɛrɛŋ Biɛŋo-i; u hãa-ba baa-yo ba ko-yo i maama-na hiere. U ce niɛ aa u siɛ hã-ye bĩmbĩnni-i hiere a naara u Biɛŋo-i? ³³ Diiloŋo yufellenŋ hila a bamaŋ nuɔ-i, hai moloŋo'i gbãa cãl-ba? Diiloŋ fuɔ fɛrɛ wuɔ ba saa cãl, ³⁴ hai gbãa cira ba cãlãa? Yesu-Kirsa yaa kuu i sɔlaaŋgu-i, aa ku'i sĩ yonŋ; u siire ka waa Diiloŋo caaŋgu-na tuɔ cārã Diiloŋo-i u hã-ye. Teriɛŋgu faŋgu-na molo siɛ gbãa cãl-e. ³⁵ I maamaŋ dɔlnuŋ *Kirsa-i dumaa, bige-i gbãa bɔrɔ-yiɛ baa-yo? Mulĩɛma siɛ gbãa, sũlma siɛ gbãa, yaahuolo siɛ gbãa, nyulmu siɛ gbãa, naaluɔ siɛ gbãa, bãani siɛ gbãa, kuliŋgu siɛ bi gbãa. ³⁶ Ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na wuɔ:

«Itie, naŋ maama-na, cuo duɔ kaal, kuliŋgu hũŋ ku cu-ye dumaa ka naŋ bãaŋgu-i. Ba hɔmmu doŋ baa-ye mu cor:

Ba ce-ye ŋaa baŋ kãŋ baa tũlmba maŋ da ba ka ko-ba baŋ ceŋ-baŋ dumaa.»*

Miɛ ii bi dii dumei i muntĩɛnammu-na.

³⁷ Ŋga mafammaŋ fiɛ ma ce, i maamaŋ dɔlnuŋ umaŋ, u ce ma ta ma tĩɛ miɛ maama'i nuɔ-i. ³⁸ Coima saa fa, mi suyaa miɛ Diiloŋ uŋ dɔlaa-ye dumaa, bĩŋkũŋgu siɛ gbãa bɔrɔ-yiɛ baa-yo. Kuliŋgu siɛ gbãa, cicɛlma siɛ bi gbãa, *dɔrɔpuɔrbiemba siɛ gbãa, *jĩnabaa-ba siɛ bi gbãa, isuɔtaamba siɛ gbãa, nyuŋgo ku wɛima siɛ gbãa, bisĩŋ ku wɛima siɛ bi gbãa, himma siɛ gbãa, ³⁹ dɔr-niini siɛ gbãa, hĩɛmaŋ-niini siɛ bi gbãa. Diiloŋ uŋ pigãaŋ-ye uŋ dɔlaa-ye dumaa Itiɛŋo-i Yesu-Kirsa jomma-na, ku bĩŋkũŋgu si dii kumaŋ gbãa bɔrɔ-yiɛ baa-yo.

9

Diiloŋ uŋ hielaa u yufelle bamaŋ nuɔ-i

¹ Muɔŋo-i *Kirsa wuonŋ muɔ, a ce dumaŋo-na miŋ ka waŋ mamaŋ coima sĩ; ninsoŋo yaa-i. *Diiloŋ-Yalle ce mi ta mi suɔ-ma mi huɔŋga-na wuɔ mi waŋ ninsoŋo. ² Miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ ma yaa daama: Mi huɔŋga si dii huɔŋga, ma gbu ma kukul-mi. ³ Kuɔ Diiloŋo naa gãŋ baa muɔmɛi aa hiel mi nuŋgu-i Kirsa horre-na aa cɛr yaŋ mi nellenŋ-tobimba-i, kuu naa dɔlnu-miɛ yaŋ. ⁴ Ba yaa haba-i? Ba yaa *Isirahel-baamba-i. Diiloŋo ciɛ ba yaa-i u bisãlmba, u caraaya ba yaa-i, u bilaa *tobisĩnni-i baa ba yaa-i, u hãa ba yaa u *ãnjĩnamma-i, u pigãaŋ ba yaa ba ta ba buol-o, u pãa nuŋgu-i baa ba yaa-i. ⁵ Bafamba bĩncuɔmba yaa Abiramubaa-ba-i. Aa nelsĩnni-na, Kirsa maŋ bĩmbĩnni-i hiere ni yuŋgu-na, u bĩncuɔmba yaa bafamba-i. Kirsa-i Diiloŋo, u gbĩɛ baa gbɛliɛma hɔnni maŋ jonŋ. Ma ciɛ!

⁶ Ŋga baŋ'a ba saa hũu Kirsa maama-i, ku pigãaŋ wuɔ Diiloŋ-nupãlle ciɛ gbãŋgbãŋ wei? Ku'i sĩ! Na saa da, Isirahel-baamba-i hiere, ba hieroŋo sĩ Isirahel-baamba Diiloŋo wulaa; ⁷ aa *Abiramu bisãlmba-i hiere, ba hieroŋo sĩ Abiramu bisãlŋ-kireiŋa. Hama-i nuɔ-i? Diiloŋo gbĩɛ Abiramu-i wuɔ: *«Miŋ pãa nuŋgu maŋ baa-ni wuɔ mi ka hã-ni huɔŋgu, *Isaki yaa ka hã-ni baa huɔŋgu faŋgu-i.»** ⁸ U taara u cira wuɔ Abiramuŋ huɔŋ bisãlmba maŋ hiere fuɔ homma-i, Diiloŋo sa kãŋ-ba Abiramu bisãlmba. Ŋga uŋ pãa nuŋgu-i aa hã-yo bamaŋ, u kãŋ ba yaa-i Abiramu bisãlmba-i. ⁹ Diiloŋo pãa nuŋgu-i baa-yo wuɔ: *«Mi ka bir jo belle maŋ juɔŋ fiefie ku temma-i, huɔŋgu faŋgu-na, Sara ka da bɛpolŋo.»†*

* 8:36 Gbɛliɛmaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 44.23   * 9:7 Miwaaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ (Genèse) 21.12

† 9:9 Miwaaŋo jĩnammaŋ-sɛbɛ (Genèse) 18.10

¹⁰ Aa u'i sī yonj. Erebeka bi daa pīebaa baa i bīncōiŋo-i Isaki-i. ¹¹ Bisālŋ daaba saa naa hi hoŋ yogo, ba saa naa ce kuufafaanŋu dede, ba saa naa bi ce kuubabalaanŋu dede. ŋga Diiloŋo hiel nuamba-i fuo hielma. ¹² Wuo gbē Erebeka-i wuo: «Bepomōlŋo ka tuo cāa hāaŋo-i.»[‡] U cie mafamma-i duo pigāaŋ wuo u sa ne moloŋo āncemma aa hiel-o, ŋga u nyaanu fuo fereŋ nuŋ-āndaanŋu. ¹³ Ma bi nyegāaŋ dumei wuo: «*Yakōbu-i baa Esawu-i, mi yufelle hilaa Yakōbu yaa nuo-i.»[§]

Diiloŋo yufelle bi hilaa banamba-na

¹⁴ Terieŋgu fanŋu-na, i gbāa cira nie? Diiloŋo maacemma saa fa wei? Ku'i sī! ¹⁵ U gbaraa-ma baa *Moisi-i wuo: «Da mi ta mi taara mi ce hujarre umaŋ nuo-i, mi ce-yuo. Da mi ta mi bi taara mi ce baa umaŋ, mi bi ce baa-yo.»^{*} ¹⁶ Diiloŋo sa ne ŋ huonŋa, u sa bi ne ŋ āncemma. U ne u hujarre yonj. ¹⁷ Diiloŋ-nelmaŋ-sebe-i-na, Diiloŋo gbē Esipi jāmatigi-i wuo: «Mi cie-ni jāmatigi nuo da mi pigāaŋ-ni mi fōŋgūo-i, ku yaa mi yerre ka du terni-na hiere ka saa.»[†] ¹⁸ Terieŋgu fanŋu-na, Diiloŋ duo tuo taara u ce hujarre umaŋ nuo-i, u ce. Duo bi tuo taara u naara kunanŋu ānyagarma maŋ nuo-i, u bi naara.

¹⁹ Unaa ka gbē-mi wuo: «Bige-i cie Diiloŋo tiraa tuo cāl-e? Hai moloŋo-i gbāa cie Diiloŋo-i u huoya-maama cemma-na?» ²⁰ Naŋ hilaa hie, nuoni maŋ nelbilonj nuo, aa ta ŋ fanu baa Diiloŋo-i? Bireŋga gbāa gbē ka matieŋo-i wuo: «Bige-i cie ŋ ma-mi dumandē-i?» ²¹ Kumaŋ da ku dōlnu bitomarāŋo-i u ma ku yaa-i baa u yemaanŋu-i. Da ku dōlnu-yuo u ma sukpekpelluŋ-bituonŋu, da ku bi dōlnu-yuo u ma sudōdōlluŋ-bituonŋu baa yemaduonŋu fanŋu-i.

²² Bamaŋ duu Diiloŋo huonŋa-i, bamaŋ gbē kōsuoma-i, Diiloŋ duo tiera ba nuonŋu-i duo ji pigāaŋ-ba u jāyāmma-i baa u fōŋgūo-i yiinŋu nanŋu, naŋ'a nie? ²³ Aa uŋ cie hujarre-i bamaŋ nuo-i, uŋ tigiin bamaŋ dii ku domma-na ba da ba ta ba ce ba bāanŋu-i baa-yo, duo ce baa-ba ceŋ daama temma-i, a pigāaŋ wuo hujantieŋo, naŋ'a nie? ²⁴ Uŋ bīe mie maŋ *Yuifubaa-ba hōlma-na baa *nieraaamba bi hōlma-na hiere, u cie baa miemei, u saa ce baa Yuifubaa yonj. ²⁵ U waanŋ ma yaa-i Ose sebe-i-na wuo:

«Bamaŋ saa waa mi baamba,

mi ka ce-ba mi baamba.

Bamaŋ maama-i saa ta ma dōl-minj,

mi ka ta mi ku ba maama-na ŋaa nelieŋo baa u dōrŋo.

²⁶ Aa baŋ ŋa naa gbē nuamba-i terni maŋ nuo-i wuo mei baamba sī,

kufanŋu terni-na, ba ka ta ba bī-ba Cicēlmantieŋo bisālmba.»[‡]

²⁷ *Isayi bi waanŋ *Isirahel-baamba maama wuo: «Halle da ku fie'a Isirahel-baamba ka ciinu nie nie, ba da-ba-diei ka kor-bei yonj; ²⁸ kere Itieŋ uŋ waanŋ mamaŋ nelbiliemba kūŋgu-na, u ka ce-ma hiere aa u ka tiraa ce-ma pāmpāŋ.»[§] ²⁹ Isayi duonŋo faŋo naa bi wuoŋa waŋ-ma wuo:

«Kuo Dombuo saa naa yaŋ huonŋu hā-ye,

ii naa gbuo hiere ŋaa Sodōmutaambaŋ gbuyaa dumaa.

Mamaŋ daa Gomōrtaamba-i maa naa bi da-ye.»^{*}

Viisīnni da Diiloŋ-na, ni sa da ānjīnamma-na

³⁰ Inj taaraŋ i waŋ mamaŋ ma yaa daama: *Nieraamba maŋ saa ta ba wuo *ānjīnamma-i da ba da viisīnni-i, ba daa-ni. Ba daa-ni daŋ hama-i temma-i? Baŋ haa ba nanŋa-i *Kirsa-i-na ku'i cie ba da-ni. ³¹ A ne da *Isirahel-baamba famba maŋ taa ba wuo ānjīnamma-i da ba da-ni, ba saa gbāa da-ni. ³² Bige-i cie ba saa gbāa da-ni? Ba saa haa ba nanŋa Kirsa-na taara-nie, ba taaraaya-nie baa ba ciluo, ku'i cie ba saa gbāa da-ni. Ba

[‡] 9:12 Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe (Genèse) 25.23   § 9:13 Malaki (Malachie) 1.2-3   * 9:15 Helmaŋ-sebe (Exode) 33.19   † 9:17 Helmaŋ-sebe (Exode) 9.16   ‡ 9:26 Ose (Osée) 2.1,25   § 9:28 Isayi (Ésaïe) 10.22-23   * 9:29 Isayi (Ésaïe) 1.9. Mamaŋ daa Sodōmutaamba-i baa Gomōrtaamba-i ku da Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.23-28.

kāa ka tisīŋ ba fere tãmpēlle† maŋ malāaŋ nuɔmba-i. 33 Diiloŋ uŋ waaŋ dimaŋ maama-i u seɓe-i-na wuɔ:

«Mi ka jīna tãmpēlle *Sinyɔ-i-na, nuɔmba ka ta ba tisīŋ ba fere die.

Di ka ta di mal nuɔmba-i.

Ŋga umaŋ duɔ haa u naŋga die, u yaaŋga sie ture.»‡

10

1 Tobīŋ namaa, mamaŋ yuu mi huɔŋga-i, mi taara *Yuifubaa-ba kor. Mi gbu mi cārā ku yaa Diiloŋo wulaa mi hā-ba. 2 Coima saa fa: Ba hinu pāama baa Diiloŋ-kūŋgu-i, ŋga ba saa suɔ hūmefafalle-i. 3 Nelieŋ nuɔ niŋ saaya ŋ ce kumaŋ Diiloŋo tuɔ kāŋ-ni nelviīŋ nuɔ, ba saa suɔ-ku aa ta ba taara ba ce nelviimba bafamba fereŋ cemma. A ce dumaŋo-na, Diiloŋ uŋ cie kumaŋ duɔ gbāa ce-ye nelviīŋ miɛ, ba saa sie-ku. 4 A ne da *Kirsā yaa juɔ ji baal *Moisi *ānjīnamma-i. U cie mafamma-i kumaŋ ka ce bamaŋ da ba haa ba naŋga-i yuɔ Diiloŋo tuɔ kāŋ-ba nelviimba.

5 Na saa da, umaŋ taaraayaŋ viisīnni-i ānjīnamma barguɔ-i-na, Moisiŋ waŋ mamaŋ ku kūŋgu-na, ma yaa daama wuɔ: «Umaŋ duɔ gbāa wuɔ ānjīnamma hūmieŋa-i hiere, a ka kor-o.»* 6 Ŋga umaŋ hūyāa Diiloŋ-maama-i duɔ taara viisīnni-i, mamaŋ waŋ baa-yo ma yaa daama wuɔ: «Baa cira: <Hai ka nyugūŋ dɔrɔ-i-na ka bī Kirsā-i?> 7 Baa bi tiraa ŋ cira: <Hai ka suur hīema-na ka sire Kirsā-i?>» 8 Ma nyegāaŋ wuɔ: «Diiloŋ-nelma dii ŋ caaŋgu-na; maa dii ŋ nuŋgu-na, maa dii ŋ huɔŋga-na.»† Ma ciera wuɔ na hūu Diiloŋ-maama-i. I wuɔra i waŋ ma yaa-i baa nuɔmba-i. 9 Na saa da, da ŋ puur ŋ nuŋgu-i a waŋ-ma nuɔmba yufelle-na wuɔ Yesu yaa Itieŋo-i, aa hūu-ma hīŋ wuɔ Diiloŋo siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ŋ ka kor. 10 Da ŋ hūu-ma hīŋ, Diiloŋo tuɔ kāŋ-ni nelviīŋ nuɔ. Da ŋ puur ŋ nuŋgu-i a waŋ-ma, Diiloŋo kor-ni. 11 Na saa da, Diiloŋ-nelma ciera wuɔ: «Umaŋ duɔ haa u naŋga yuɔ, kutieŋo yaaŋga sie ture.»‡ 12 A ce dumaŋo-na Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i kuuduwaŋgu yaa-i; bīŋkūŋgu saa bɔrɔ-bei. Yunteduwaŋo'i yiɛŋ ba yuŋ-nu hiere tuɔ ce ānfafamma-i bamaŋ muyaŋ ba natieŋa yuɔ. 13 Ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «Umaŋ duɔ muo u natieŋa Itieŋo-na, u ka kor-o.»§ 14 Ŋga da ba saa haa ba naŋga yuɔ, ba ka ce nie gbāa muo ba natieŋa yuɔ? Aa da ba saa nu u maama-i, ba ka ce nie gbāa haa ba naŋga yuɔ? Aa moloŋ duɔ uu si dii duɔ tuɔ waŋ u nelma-i, ba ka ce nie gbāa nu-ma? 15 Aa moloŋ duɔ saa puɔr ma yerreŋ, ma ka ce nie gbāa waŋ? Ma waŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «Bamaŋ juwaŋ baa neldɔdɔlma-i, ba jomma sa suɔ aa fē huɔŋga.»* 16 Ŋga nuɔmba-i hiere ba saa sie *Neldɔdɔlma-i. *Isayi waŋ-ma wuɔ: «Itie, iŋ waŋ nelma maŋ, ŋ daa hai hūyāa-ma?»† 17 Terieŋgu faŋgu-na, Kirsā nelma numma yaa juwaŋ baa ma hūuma-i.

18 Yaaŋ mi yuu-na: Nuɔmba saa nu nelma famma-i wei? Ba nuɔ-ma! Diiloŋ-nelma ciera wuɔ:

«Ba nelma gbuyaa hīema-i hiere.

Nuɔmba nuɔ ba nelma-i nilieŋa-na hiere ka saa.»‡

19 Mi ka tiraa yuu ne: *Isirahel-baambaŋ nuɔ-ma, ba saa naa suɔ ma yaaŋga-i wei? Ma yaaŋga suyaa! Moisi yaa waŋ-ma dīelūɔ wuɔ: «Diiloŋo ciera:

<Naŋ'a na sa kāŋ bamaŋ wuɔ nieraamba, mi ka ce na ta na ce yelma bei.

Mi ka ce na hɔmmu du baa bamaŋ sa suyaŋ bīŋkūŋgu.»§

20 Aa Isayi daa holle cira: «Diiloŋo ciera:

<Bamaŋ saa ta ba taara-mie, ba daa-mi.

† 9:32 Tãmpēlle maŋ malāaŋ nuɔmba-i: Ba gbē Yesu yaa-i. Nieŋ Pier dīe. 2.4,8. ‡ 9:33 Nieŋ 10.11; Isayi seɓe-i-na (Ésaïe) 8.14; 28.16; Pier dīe. 2.6-8. * 10:5 Buolmaŋ-seɓe (Lévitique) 18.5; Gal. 3.12 † 10:8 Ānjīnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 30.12-14 ‡ 10:11 Isayi (Ésaïe) 28.16 § 10:13 Yowel (Joël) 3.5 * 10:15 Isayi (Ésaïe) 52.7 † 10:16 Isayi (Ésaïe) 53.1 ‡ 10:18 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 19.5 § 10:19 Ānjīnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 32.21

Bamaŋ saa ta ba yuu-mi baa weima, mi caraaya ba yaa-i.»*

²¹ Ɔga kumaŋ ŋaa Isirahel-baamba kũŋgu-i, Diiloŋo ciera:
«Bãaŋgu-i baa isuŋgu-i mi bĩ mi baamba-i, ŋga ba sa sie-mi.
Ba sa nu mi nuŋgu-i aa tiraa pu bubuəsĩnni baa-mi.»†

11

Diiloŋo saa cĩna Isirahel-baamba-i

¹ Terieŋgu faŋgu-na, yaaŋ mi yuu-na: Diiloŋo cĩnaana u baamba-i *Isirahel-baamba-i wei? U saa cĩna-bei. Mei fere-i Isirahel nellen-wuoŋ muɔ, *Abiramu hãayɛlŋ muɔ aa *Bensaamie dũŋ-wuoŋ muɔ. ² Diiloŋ u yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, u sie gbãa cĩna-bei. *Eliŋ muyaa u natiɛŋa Diiloŋo-na Isirahel-baamba maama-na kusuŋ-nu Diiloŋ-nelma-na, ma sĩ na suɔ ku terieŋgu-i ke? ³ U ciera wuɔ: «*Itie, ba kuɔ ŋ *pɔpuɔrbiemba-i aa muonu mumbuolmuŋ-terni-i. Muɔmei tĩyãa mi diei ŋ huŋgu-na, ŋga baa dii ta ba taara-mie baa komma.»** ⁴ Uŋ waaŋ mafamma-i Diiloŋo siyaa-yo baa hama-i? U ciera wuɔ: «*Ɔ saa tĩɛ ŋ diei! Nuɔmba neifieŋa siei nuɔsiba ndii dii baa-mi mi jĩnamma-na, kutaamba saa pigeŋ dede Baal†yaaŋga-na.»‡* ⁵ Kuubiduŋ daaku yaa nyuŋgo ku bãaŋgu-na: Diiloŋ uŋ fiɛlaa celle-baamba maŋ Isirahel-baamba-na, baa dii yogo. ⁶ U cie baa-ba aa fiɛl-ba, u saa ne ba maacemma. Kuɔ uu naa ne ba maacemma, baa naa saa cira u cie baa-ba.

⁷ Ku yuŋgu yaa daaku wuɔ Isirahel-baambaŋ taa ba taara kumaŋ, ba saa da-ku; Diiloŋ uŋ fiɛlaa bamaŋ bei, ba'i daa-ku yoŋ. Ba boluoŋgu cie ãnyagarmantaamba ⁸ ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Ji hi baa nyuŋgo Diiloŋo cie ba hɔmmu ku aa yaŋ-ba, aa cu ba yammu-i, aa suuye ba tũnni-i ba sa nu baa-ni.»§* ⁹ *Davidi bi ciera wuɔ:

«*Bay wuo niidɔdɔlni maŋ,*

mi taara Diiloŋo ce-ni ŋaa kɔllu a bel-ba,

u ce-ni ŋaa juŋgo a cure-bei,

u ce ni yaa u sɔgɔlnu ba gbeini-i a suu ba ãmbabalma sɔlaaŋgu-i.

¹⁰ *Mi taara u yir-ba, ba baa tiraa ta ba da baa ba yufieŋa-i.*

Aa u haa yaahuolo-i bei, ba baa gbãa ciir wuɔ baa-yo.»*

¹¹ Yaaŋ mi yuu-na: Isirahel-baambaŋ tisãaŋ ba fere a cii, ba ka pãŋ tĩɛ dii hĩema-na wei? Ba sie pãŋ tĩɛ dii. Ba cãlmuɔ birii yaŋ aa kãyã *nieraaamba kor. A ce dumaaŋo-na, Isirahel-baamba ka ta ba ce yelma bei. ¹² Da kuɔ ba cãlmuɔ cie ãnfafamma nelbiliemba-na, da kuɔ ba ciima kãayã nieraaamba-i, da ba sire, ku ka kãyã nelbiliemba-i ka hi hie?

Nieraamba kormaŋ-kũŋgu-i

¹³ Fiefiɛ-i mi nelma vii *nieraaŋ namei. Namaa namaŋ *Isirahel-baaŋ namaa sĩ, Diiloŋo puɔraa-mi namaa hɔlma yaa nuɔ-i. Mi maacemma sa suɔ aa dɔlnu-mie. ¹⁴ Mi bi ce kufaŋgu-i da mi ce mi nellen-tobimba-i yelmantaamba a gbãa da mi kor banamba bei. ¹⁵ Na saa da, Diiloŋ uŋ ciɛlaa-ba kɔtuŋgu, ku cie fuɔ baa nieraaamba-i ba suurnu ba-naa. Duɔ ji sie ba pie-yo, kufaŋgu ka waa nie nie? Ku ka waa ŋaa ba kuu aa sire.

¹⁶ Na saa da, da ŋ pã didiɛlãmma-i hã Diiloŋo-i, ŋ dĩmma-i hiere ma cie Diiloŋo-maama. Da ŋ pã tibikãalmba-i hã Diiloŋo-i, tibinegemmu-i hiere mu cie Diiloŋo-muumu. ¹⁷ Isirahel-baamba dii ŋaa cĩŋ-tibiŋgu aa nieraaŋ namaaŋo-i na waa ŋaa hĩɛŋ-tibiŋgu. Diiloŋo karaa cĩŋ-tibiŋgu negemmu nammu nanna, aa bie hĩɛŋ-tibiŋgu negemmu gbo mu fonni-na. Cĩŋ-tibiŋgu negemmuŋ daŋ tibiyoŋma maŋ, namaa na bi da maaduɔma famma yaa-i, aa ma hel hiere kaasiduŋ daani yaa nuɔ-i. ¹⁸ Kufaŋgu terieŋgu-na, baa na nye baŋ karaa negemmu maŋ. Na ce nie aa nye-mu? Negenŋa sa tũu kaasĩnni, ŋga kaasĩnni'i tũyãaŋ negenŋa! ¹⁹ Unaa gbãa bi cira: «Diiloŋo karaa negemmu fammu-i aa

* 10:20 Isayi (Ésaïe) 65.1 † 10:21 Isayi (Ésaïe) 65.2 * 11:3 Jãmatigi ba sebediɛlãŋo (1 Rois) 19.10,14 † 11:4 Baal: Tĩŋgu naŋ yerre-i dumaaŋo-na. ‡ 11:4 Jãmatigi ba sebediɛlãŋo (1 Rois) 19.18 § 11:8 ãnjĩnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 29.3; Isayi (Ésaïe) 6.10; 29.10 * 11:10 Gbɛliɛmaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 69.23-24

dii muomei mu fuongu-na.»²⁰ U waaj ninsoŋo, ŋga kumaŋ cie Diiloŋo kar-mu, ku yaa daaku: Mu saa haa mu nanŋa yuɔ ku'i cie u kar-mu halaŋ-mu. Nuɔniŋ haa ŋ nanŋa-i yuɔ ku'i cie u dii-ni mu fuongu-na. Yaŋ aa ŋ nanna bombolma-i aa ŋ ta ŋ kãalã Diiloŋo-i.²¹ Diiloŋ duɔ kar cĩiŋ-tibiinŋu negemmu-i nanna, bige-i gbãa cie-yo hĩeŋ-tibiinŋu muumu karma-na? ²² ŋ saa da, Diiloŋo pigãaŋ u fafaaŋgu-i baa u hɔdorre-i pigãaŋ daama temma yaa-i: U huɔŋga doŋ baa bamaŋ naana u hũmelle-i aa fa baa nuɔni maŋ nyaarãa-yuɔ. Da ŋ bi nanna-yuɔ, u bi kar-ni nanna cĩiŋ-negemmu temma. ²³ Aa Isirahel-baaŋ da ba nanna ba ãnyagarma-i, Diiloŋo ka bir dii-ba ba fonni-na. Ku fõŋgũɔ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. ²⁴ Nuɔŋo-i, naŋ waa hĩeŋ-tibiin-nu, ba kar-ni jo ji gbo-ni cĩiŋ-tibiin-nu; mafaŋ da ma saa yar Diiloŋo-i, cĩiŋ-tibiinŋu fereŋ negemmu gbomma ce nie gbãa yar-o?

Isirahel-baamba kormaŋ-kũŋgu-i

²⁵ Tobiiŋ namaa, mi taara na suɔ Diiloŋo kusũŋgu-i, ku yaa na ka suɔ wuɔ na nelnulle gbĩe baa-na. *Isirahel-baamba namba nyaayã ba fere. A ce dumaŋo-na Diiloŋo yaaj-ba tuɔ cie *nieraamba maŋ dii da ba kor hiere, ba kor aa u suɔ kor-ba. ²⁶ Isirahel-baamba ka kor hiere dumei ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa wuɔ:

«Kor̄kortiŋo ka hel *Sinyo;

u ka hiel *Yakɔbu hãayẽlmba-i ãnyagarma-na.

²⁷ Mi ka hur ba ãmbabalma-i halaŋ-ma bei aa bel *tobisĩnni baa-ba.»†

²⁸ Isirahel-baambaŋ'a ba saa sie *Neldɔdɔlma-i, die i ne-ku, ba cie Diiloŋ-bigãarãamba, ŋga ku kuraa niereaŋ namaaŋo-i. A ne da die ne Diiloŋ u yufellen hilaa-bei dumaa, i ne da ba maama dɔlnu-yuɔ yogo ba bĩncuɔmba maa-na. ²⁹ Na saa da, Diiloŋ duɔ hã-ni, u hãa-ni. U yufel da di hel-nie, di hilaa-nie; u sa bir baa huɔŋ-ãndaŋgu. ³⁰ Yiinaa-i-na, namaa na saa ta na nu Diiloŋo nuŋgu-i, Isirahel-baambaŋ juɔ cĩina u nuŋgu-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u suɔ ce hujarre namaaŋo-na. ³¹ Ba yagaraa Diiloŋo nuŋgu-i fiefie-i-na a ce u ce hujarre namaaŋo-na, aa bafamba da ba bi da u hujarre-i. ³² Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaŋo-na, Diiloŋo yaaj Isirahel-baamba-i baa nieraamba-i hiere ba fereŋ nuɔ ba suur ãmbabalma-na bãl ba nuhɔeŋ-na aa suɔ duɔ ce hujarre bei hiere.

³³ Coima saa fa, Diiloŋo fafaaŋgu temma si dii! U nu nelma-i ma numma-i aa tuɔ suɔ weima-i hiere. Molo sie gbãa suɔ u huɔya-maama-i tĩ-ma, molo sie bi gbãa konnu u kusũŋgu-i ³⁴ ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa u nelma-na wuɔ:

«Hai gbãa suɔ Itieŋo kusũŋ-maama-i?

Hai gbãa dii nelma u tũŋ-nu?»‡

³⁵ Hai diyaa cẽmelle yuɔ dede aa u duɔ ji suu-de huɔŋ-nu?»§

³⁶ Bĩmbĩnni-i hiere u yaa hielaa-ni, nii dii fuɔ nagãŋ-na aa ni tĩyãa fuɔ tĩema. Yaaj i tie gbeliŋ u yaa-i hɔnni maŋ jorŋ! Ma cie.

12

Diiloŋ-biloŋ-wuɔsaŋgu

¹ Tobiiŋ namaa, Diiloŋ uŋ cie hujar daade temma-i yie, jande, mi cãrã-nei, hãaŋ-yoŋ baa na fere ŋaa baŋ hãŋ-yoŋ tãmmaŋ-kũŋgu dumaa. Yaaj na ciluɔ tuɔ fa. Taa na ce kumaŋ dɔlaanuŋ-yuɔ. Ba buol Diiloŋo-i dumei ninsoŋ-buolma-i. ² Baa na ta na nyaanu nelbiliemba kuuceŋgu-i, yaaj Diiloŋo bir-na u birma a hã-na ãnjɔgɔfɛlemma, ku yaa na ka ta na suɔ Diiloŋo huɔŋga-i: Kumaŋ faa, kumaŋ dɔlaanuŋ-yuɔ baa kumaŋ vii, na ka ta na suɔ-ku.

³ Diiloŋ uŋ firiinu u huɔŋga-i aa ce baa-mi, mi ka dii nelma na tũnni-na hiere: Yaaj bombolma-i aa nelieŋo nelieŋo u jĩna u fere u fuongu-na. Naŋ haa na nanŋa-i Diiloŋo-na aa u hã-na fõŋgɔbãa-ba maŋ, taa na ce na weimambaa-ba-i na saanu baa ba yaa-i.

⁴ Nelbiloŋ uŋ yeŋ dumaa baa terni bɔi u kũɔma-na, terieŋgu terieŋgu baa ku maacemma,

† 11:27 Isayi (Ésaïe) 59.20-21 ‡ 11:34 Isayi (Ésaïe) 40.13 § 11:35 Yɔbu (Job) 41.3

⁵ mie iŋ fie ciinu, i suuriinu i-naa dumei. Ii dii ŋaa i gbuɔnu ce nelduɔŋo *Kirsaa horrena, nelieŋo nelieŋo baa u munyierammu. ⁶ Diiloŋo firiinu u huɔŋga-i a hã-ye i de-idenj fɔŋgɔbaa. Duɔ hã nuɔni maŋ u pɔpuɔrunɔu cemmanj-fɔŋgɔ-i, baa haar baa-yo u hũmelle-na. ⁷ Kãyãmmaŋ-fɔŋgɔ duɔ waa baa umaŋ, u tuɔ kãyã. U nelma pigãamaŋ-fɔŋgɔ duɔ waa baa umaŋ, u tuɔ waŋ-ma u pigãaŋ. ⁸ Sireiŋ-fɔŋgɔ duɔ waa baa umaŋ, u tuɔ dii sireiŋa-i banamba-na. Umaŋ duɔ da u nagãŋ-na, kutieŋo yaŋ u naŋga ta ka fara baa huɔŋga diei. Umaŋ duɔ da yaŋga-i, u ce u yaatesĩnni-i baa pãama. Duɔ hã umaŋ fɔŋgɔ-i wuɔ u tuɔ kãyã sũntaamba-i, kutieŋo tuɔ ce-ma baa hɔfɛlle.

⁹ Na nelnyulmu saaya mu koŋ, huhurma saa saaya ma waa-muɔ. Gbuu na bigãaŋ ãmbabalma-i aa na vaa na fere baa ãnfafamma yaa-i. ¹⁰ Taa na dɔl na-naa ŋaa cɛduɔŋbieŋ namaa. Taa na jĩna na fere banamba huɔŋ-nu. ¹¹ Taa na hinu pãama-i, baa na ce yentaŋ namaa. Vaaŋ na fere baa Itieŋo maacemma-i, baa na fɛ baa-ma. ¹² Naŋ hĩŋ kumaŋ taalunɔu-i, yaŋ ku ta ku fɛ na hɔmmu-i. Weiŋ da ma da-na, na doluonu-mei. Taa na hinu Diilocãrãlle-i. ¹³ Taa na kãyã Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ naaluɔ uŋ suurii-bei. Taa na ce niraamba nersĩnni-i fafamma. ¹⁴ Taa na cãrã Diiloŋo-i na hã bamaŋ cieŋ-naŋ kpãncɔlgũ-i. Taa na cãrã kuufafaŋgu na hã-ba; baa na haa na nubabalaŋgu bei. ¹⁵ Taa na nye baa bamaŋ nyieŋ, aa na ta na kaal baa bamaŋ kaalaŋ. ¹⁶ Taa na nunu na-naa. Baa na ta na teteŋ na fere; yaŋ aa na ta na sie maacemma maŋ sɔlsɔl-maama-i*. Baa na da nie sĩ na suɔ weima-i hiere.

¹⁷ Baa na ta na suu ãmbabalma sɔlaŋgu-i baa ãmbabalma. Gbãaŋ na ta na ce kumaŋ faa na hã nuɔmba-i hiere. ¹⁸ Gbãaŋ na ta na gbo baa nuɔmba-i hiere; baa na yaŋ ma hella namaa. ¹⁹ Mi jẽnaŋ namaa, baa na ta na suu sɔlaŋgu-i na fere, yaŋ Diiloŋo yaa tuɔ suuku. Na saa da, ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: Itieŋo ciera wuɔ: «Yaŋ sɔlaŋgu-i na hã muɔ. Muɔmei ka pã nelieŋo nelieŋo baa kumaŋ saaya baa-yo.»† ²⁰ Ŋga kumaŋ namaa kũŋgu-i, ku yaa daaku: «Nyul da mu ta mu ko ŋ bigãarãŋo-i, hã u wuɔ. Hũŋkuɔsĩŋ da ni bel-o, hã u nyɔŋ. Da ŋ ce mafamma-i kuu dii ŋaa ŋ gbãlãa dãncieŋa'i kũnna u yunɔu-na.»‡ ²¹ Baa na yaŋ ãmbabalma da yunɔu nei, cieŋ ãnfafamma-i na hiel ãmbabalma-i na hɔlma-na.

13

Taa na sie fɔŋgɔtaamba wulaa

¹ Nelieŋo nelieŋo u saaya u tuɔ sie fɔŋgɔtaamba wulaa. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaŋo-na, fɔŋgɔtesĩnni-i hiere ni hel Diiloŋ-na, u yaa jĩena fɔŋgɔ-i hiere. ² A ce dumaŋo-na umaŋ duɔ tuɔ gãŋ baa fɔŋgɔtaamba-i, u gãŋ baa Diiloŋo. Bamaŋ ciĩnaanaŋ fɔŋgɔtaamba nuŋ-ãndaŋgu-i, baŋ taaraŋ kumaŋ ba ka da-ku. ³ Da ŋ ta ŋ ce kuuviŋgu, korma sa da-ni baa fɔŋgɔtaamba-i. Korma da ãmbabalmanciraamba'i baa-ba. Terieŋgu faŋgu-na, da ŋ'a ŋ sa taara korma ta ma da-ni baa-ba, yaŋ aa ŋ ta ŋ ce kuuviŋgu, ku yaa bafamba fere-i ba ka ta ba gbɛlieŋ-ni. ⁴ Fɔŋgɔtaamba ce Diiloŋ-maacemma'i dumaŋo-na da ba dii-ye hũmefafalle-na. Ŋga da ŋ bir yaŋ aa ta ŋ ce kuubabalaŋgu, ŋ saaya ŋ kãalã-bei. Diiloŋ uŋ hãa-ba comelle maŋ, u saa hã-ba baa-de gbãŋgbãŋ, ba ce fuɔ maacemma'i baa-de. Umaŋ duɔ cãl, baŋ haa kumaŋ yuɔ, ku pigãaŋ Diiloŋ-berru. ⁵ Ku'i cie i gbɛ i tie sie fɔŋgɔtaamba wulaa. I baa ne muoru yon aa tie sie, i ne i hɔmmu, i suyaa wuɔ ku faa.

⁶ Ku'i bi cie ŋ da na saaya na ta na pã na nampobaa-ba-i. Bamaŋ hũyãaŋ nampo-i, Diiloŋo'i bi hãa bafamba-i maacemma famma-i. ⁷ Niŋ saaya ŋ pã kumaŋ, pã-ku ŋ hã kuŋ vii umaŋ. Taa na pã nampobaa-ba-i na hã ba taamba-i, umaŋ duɔ saaya baa kãmma, na kãŋ-yo. Umaŋ duɔ saaya baa bɔbɔima, na ce-yo bɔi.

Ãnjĩnamma tuole-i

⁸ Da ma hel nelnyulmu-na, baa na yaŋ biŋkũŋ cẽmelle waa unaŋ nuɔ-na. Na saa da, umaŋ duɔ yaŋ banamba maama ta ma dɔlnu-yuɔ, kuu dii ŋaa kutieŋo tĩe baa

* 12:16 Yaŋ aa na ta na sie maacemma maŋ sɔlsɔl-maama-i: Girekimma-na terieŋ daaku gbãa bi nu nuŋ daama-i: «Yaŋ aa na ta na sie na pie nawalaamba-i.» † 12:19 Ãnjĩnamma tiyemmanj-sɛbɛ (Deutéronome) 32.35 ‡ 12:20 Bĩncuɔŋ-nelmaŋ-sɛbɛ (Proverbes) 25.21-22

*Moisi *ānjīnamma-i ma kūngu-na hiere. ⁹ Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaŋo-na, mamaŋ nyegāaŋ ānjīnamma-na wuo: «Baa ce *fuocesīnni, baa ko nelieŋo, baa cuo, baa nenu nelieŋo» * ka cor baa manamma-i hiere, ma juo ji gbura ma-naa nelma diei maŋ daama yaa nuo-i wuo: «*Ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.*»[†] ¹⁰ Da ŋ ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i, ŋ sa jɔguoŋ-yo baa kuubabalaanŋu. Terieŋgu faŋgu-na, nelnyulmu da mu waa-niɛ, kuu dii ŋaa ŋ tiɛ baa ānjīnamma-i hiere ma kūngu-na.

Ku piɛ ku jo dii

¹¹ Baa na hūu nel daama-i na nanna. In yɛŋ huoŋgu maŋ nuo-i daaku-i, namaa fɛrɛ-i na suo-ku. Baa na duɔfūŋ, siireŋ, ku hii! Koŋkoro piyaa-ye fiefiɛ-i-na a yaŋ in ŋa naa hūu Diiloŋ-maama-i felemma-i huoŋgu maŋ nuo-i. ¹² Isuoŋgu niinu tī, cuo piyaa kaalma. Yaŋ i nanna kukulmaŋ-maacemma-i aa i tiɛ ce bāantīmma. ¹³ Yaŋ i tiɛ ce kuuviinŋu, bāantaamba ce dumɛi. I yaŋ niiwuoniŋ-gbuolaanŋu-i, baa kolmaŋ-gbuolaanŋu-i, baa bīŋwosīnni-i ni sīnni-na hiere. I yaŋ bɛkarre-i baa nenemuŋgu-i. ¹⁴ Yaŋ i biɛ Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama aa i ne i kusūnniŋ-maama-i aa i yaŋ-ma.

14

Baa cāl ŋ nawuoŋo-i

¹ Baa na ta na tīɛl umaŋ saa naŋ kaasīnni dei yogo Diiloŋ-hūmelle-na; taa na piɛ-yo na caaŋ-nu. Baa na ta na fanu na-naa baa-yo u ānjɔguoma-na. ² Ŋaa unajo dii u suyaa wuo niiwuoni-i hiere ni gbāa wuo. A ne da umaŋ saa naŋ kaasīnni dei yogo Diiloŋ-hūmelle-na u sa dii kūoma u nuŋgu-na, u wuo dīmma yoŋ. ³ Umaŋ wuyaŋ niiwuoni-i hiere, u baa nye umaŋ wuo ninanni nyaa-yo, aa umaŋ sa wuyaŋ niiwuoni-i hiere u baa cāl umaŋ wuyaŋ-niŋ. Diiloŋ uŋ siyaa dii-yo u horre-na, yuŋgu si dii u cālma-na. ⁴ Naŋ hilaa hie aa da manamma ta ŋ cāl unaŋ cāarāŋo-i? Ku nuɔlaa-yo wa, ku saa nuɔl-o wa! Ma hii nuo baa bige-i? Aa ku siɛ gbāa nuɔl-o; Itieŋo dii tuo kāyā-yuo. Ku fōŋgūo dii-yuo u tuo kāyā-yuo.

⁵ Banaŋ wulaa, yinni-i hiere ni sa saa; ni maar ni-naa. Banaŋ ba'a yinni-i hiere nii dii niiduoni. Nelieŋo nelieŋo, u yaŋ mamaŋ dii u huoŋga-na ma ye-yo. ⁶ Umaŋ buoraŋ yinni-i, u bɔrɔ-niɛ Itieŋo maa-na. Umaŋ wuyaŋ bīmbīnni-i hiere, u bi wuo-ni Itieŋo maa-na. Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaŋo-na, kutieŋo jaal Diiloŋo-i ni maama-na. Aa umaŋ wuo niiwuoni nanni nyaa-yo, u bi ce-ma Itieŋo maa-na. Fuo bi jaal Diiloŋo-i. ⁷ Na saa da, i hɔlma-na, molo si dii tīɛna u fɛrɛŋ maa-na, molo sa bi ku kā u fɛrɛŋ maa-na. ⁸ Da ŋ hoŋ Diiloŋ-horre-na, ŋ huoŋ Itieŋo maa-na, aa da ŋ bi ku, ŋ kuu Itieŋo maa-na. A ce dumaŋo-na ii dii cicēlma wa, i kuu wa, i tieŋo yaa Yesu-Kirsa-i. ⁹ Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaŋo-na? U kuu aa sire jo ji waa bikuomba-i baa cicēlmantaamba-i hiere ba yuŋ-nu. ¹⁰ Ŋga ma bilaa niɛ naŋ da manamma ta ŋ cāl ŋ nawuoŋo-i? Ma bilaa niɛ naŋ ta ŋ nye ŋ nawuoŋo-i sūlma? I ka cor hiere Diiloŋ-fuore-na u yuu-ye i de-i-diei. ¹¹ Na saa da, ma nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuo:

«Muo Cicēlmantieŋ muo,
mi siɛ kar ku coima,
nuɔmba-i hiere ba ka jo ji dūuna mi yaanŋa-na.

Aa nelieŋo nelieŋo u ka puur u nuŋgu-i waŋ-ma wuo muɔmɛi Diiloŋo-i kelkel.»*

¹² Terieŋgu faŋgu-na, nelieŋo nelieŋo uŋ ciɛ kumaŋ, u ka yiera Diiloŋo yaanŋa-na a waŋ-ku.

Baa guɔl ŋ nawuoŋo gbeini-i

¹³ A ce dumaŋo-na, yaŋ i yaŋ i-naa cālma. Yaŋ aa na bel na fɛrɛ unaŋ nuo ŋ baa ji guɔl unaŋ gbeini-i a pira-yuo Diiloŋ-hūmelle-na. ¹⁴ Itieŋo-i Yesu ciɛ mɛi suɔ, aa tiraŋ tir suɔ wuo kuuwuonŋu saa nyaa nelieŋo. Ŋga umaŋ duo tuo jɔguoŋ wuo kuuwuonŋu

* 13:9 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.13-17; Ānjīnamma tiyemmaŋ-sɛbɛ (Deutéronome) 5.17-21

† 13:9 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 19.18 * 14:11 Isayi (Ésaïe) 45.23

daaku nyaa-yo, ɲ bi da ku nyaa-yo. ¹⁵ Da ɲ ta ɲ ce kuujangu ɲ natobiɲo-na baa niɲ wuo kumaɲ, ɲ naana nelnyulmuɲ-hūmelle-i. *Kirsan̄ kuu umaɲ maa-na-i, ɲ ka kɔsuɔɲ-yo kuuwuon̄ maa-na yon̄ wei? ¹⁶ Kumaɲ faa naɲ yufelle-na, da ɲ suɔ wuo ku cemma gbāa bīena Diilon̄-hūmelle yerre-i, ne-ku aa ɲ yaɲ-ku. ¹⁷ Na saa da, *Diilon̄-nellen̄-kūngu-i niwuon̄i-kūngu sī, niinyon̄ni-kūngu bi sī. Diilon̄-nellen̄-kūngu yaa viisīni, baa yaafēlle baa hɔfēlle, ni da *Diilon̄-Yalle yaa wulaa-i. ¹⁸ Umaɲ duɔ tuɔ cāa Kirsan̄-i cāama famma temma-i, u kūngu dɔlnu Diilon̄o-i aa nuɔmba bi bī u yefafalle.

¹⁹ Terien̄gu fan̄gu-na, kumaɲ juon̄ baa yaafēlle-i muntien̄ammu-na aa ta ku ce i hieron̄o-i i tie naɲ kaasīni Diilon̄-hūmelle-na, yaɲ i vaa i ferɛ baa kufangu cemma yaa-i. ²⁰ Baa na guɔla Diilon̄-maacemma-i baa niwuoni. Niiwuoni-i hiere ni faa ninsoɲo, ɲga kuuwuon̄gu maɲ ka guɔl ɲ natobiɲo gbeini-i Diilon̄-hūmelle-na, ku wuoma saa fa. ²¹ Bīɲkūngu bīɲkūngu, kumaɲ gbāa guɔl ɲ natobiɲo gbeini-i Diilon̄-hūmelle-na, ne-ku aa ɲ yaɲ-ku. Da kuɔ naɲ kūɔwuole-i sisɔ ɲ konyolle ka guɔl u gbeini-i, ne-ku aa ɲ yaɲ-ku. ²² Niɲ suɔ kumaɲ ɲ huɔɲga-na kufangu bīɲkūngu yaɲga-na, yaɲ ku tie nuɔ baa Diilon̄o na hɔlma-na. Umaɲ sa cieɲ u weima-i baa hɔmmu hāi, kutien̄o yuɲgu dɔlaa. ²³ ɲga umaɲ duɔ tuɔ wuo bīɲkūngu aa u huɔɲga saa hūu-ma baa-ku a kā u Diilon̄-hūmelle yaɲga-na, Diilon̄o ka yuu-yo. U ka yuu-yo niɛ niɛ? U āncemma-i baa u Diilon̄-hūmelle sa kā yanduɔɲga. A ne da kumaɲ sa kāaɲ yanduɔɲga baa ɲ Diilon̄-hūmelle-i kuubabalaɲgu.

15

Biyaɲ Yesu-Kirsan̄ maama

¹ Miɛ maɲ yieraaya don̄ Diilon̄-hūmelle-na, ku saaya i tie kāyā bamaɲ saa yiera don̄ miɛ temma-i. I saa saaya i tie ce kumaɲ dɔlaan̄uɲ miɛ yon̄. ² Nelien̄o nelien̄o i hɔlma-na, u saaya u vaa u ferɛ baa kumaɲ dɔlaan̄uɲ banamba-i a kāyā-bei ba naɲ kaasīni Diilon̄-hūmelle-na. ³ Na saa da, *Kirsan̄ saa tuɔ ce kumaɲ dɔlaan̄uɲ fuɔ. Ma nyegāaɲ Diilon̄-nelma-na wuo: «*Diilo, bamaɲ taa ba tuora-niɛ*, ba tuosīni birii haa muɔmei nuɔ-i.»*

⁴ Mamaɲ nyegāaɲ Diilon̄-nelma-na hiere dii ku bien̄a-na, ma nyegāaɲ da ma pigāaɲ-ye nelma. Ma ce-ye hɔhīnantaɲ miɛ aa ta ma dii sireiɲa yie i die gbāa die tie hīɲ Diilon̄-ciilun̄gu taalun̄gu. ⁵ Diilo fuɔ maɲ hɔhīnammu tien̄o-i baa sireiɲa tien̄o-i, u kāyā-nei na ta na nunu na-naa ɲaa Yesu-Kirsan̄ waɲ-ma dumaa. ⁶ Ku yaa na ka gbonu hiere ce noduɔɲgu ta na gbeliɲ Diilon̄o-i Itien̄o-i Yesu-Kirsan̄ To-i.

⁷ Terien̄gu fan̄gu-na, taa na sie na-naa Diilon̄o yerre fafaangu maama-na, ɲaa Kirsan̄ siyaa namaaɲo-i dumaa. ⁸ Yaɲ mi tūnu-nei, Kirsan̄ juɔ duɔ ji kāyā *Yuifubaa-ba-i. Diilon̄ uɲ ɲa naa pā nun̄gu maɲ baa ba bīncuɔmba-i, Yesu juɔ ji ce ku yaa-i a pigāaɲ wuo Diilon̄ duɔ waɲ mamaɲ, u ce-ma. ⁹ U bi juɔ *nieraamba da ba gbāa gbeliɲ Diilon̄o-i u ānfafamma maama-na ɲaa maɲ nyegāaɲ dumaa Diilon̄-nelma-na wuo:

«*Ku'i cie mi ka ta mi gbeliɲ-ni nieraamba hɔlma-na,*

aa ta mi hāl nei ni mi tuɔlnu-niɛ.»†

¹⁰ Ma bi nyegāaɲ wuo:

«*Nieraan̄ namaa, yaɲ na hɔmmu fē Itien̄o baamba muumu temma-i.»*‡

¹¹ Ma bi tiraa nyegēɲ wuo:

«*Nieraan̄ namaaɲo-i hiere, taa na gbeliɲ Itien̄o-i!*

Nelbilien̄ namaaɲo-i hiere nileiɲa-na, taa na hāl nei ni na tuɔlnu-yuɔ.»§

¹² Aa bi tiraa nyegēɲ *Isayi sɛbɛ-i-na wuo:

«*Yese* *hāyēl̄ɲo naɲo ka jo.

U ka sire waa nieraamba yuɲ-nu.

Nuɔmba-i nileiɲa-na hiere ba ka haa ba nanga-i u yaa nuɔ-i.»†

* 15:3 Gbeliɲmaɲ-nalāaɲgu (Psaume) 69.10 † 15:9 Gbeliɲmaɲ-nalāaɲgu (Psaume) 18.50

‡ 15:10 Ānjīnamma tiyemman̄-sɛbɛ (Deutéronome) 32.43 § 15:11 Gbeliɲmaɲ-nalāaɲgu (Psaume) 117.1

* 15:12 Yese: Davidi to yaa-i. Niɲ u sīni-i Samiel sebediɛl̄aɲo-na (1 Samuel) 16.5-13. U bi waa Yesu haayien̄o. Niɲ Matie sɛbɛ-i-na 1.6. † 15:12 Isayi (Ésaïe) 11.10

¹³ Նաղ հաա նա նաղա Դիլոյօ-նա, ֆւօ մաղ յ շիւղոյոց տիւրօ-ի, զ ֆէ նա հօմմու-ի զա հիննի, աա ցբու զի զաֆէլլե նա մունտիւնամմու-նա, կու զաա *Դիլոյ-Յալլե կա շե նա տա նա հիղ զ շիւղոյոց տաւոյոց ծօի.

Մամաղ զու Սօլ հւոյոց-ի

¹⁴ Տօբիղ նամաա, մեի ֆերէ-ի մի սույաա-մա զուօ նա հօմմու զու բաա աՆֆաֆամմա, նա սուօ զեիմա-ի հիերե, աա նա ցբաա զի նեֆաֆամմա նա-նաա տունիղ. ¹⁵ Ղոցա մի սույե մի զուֆիւրոյ-ի աա զաղ մանամմա շօր սեբե զաաո տերնի ծօի-նա, զա մի շե նեմա նամմա տիւնու-նեի. Դիլոյօ ֆիրիւնու զ հւոյոց-ի բաա-մի կու'ի շիւղե մի շե-մա զմաաոյօ-նա. ¹⁶ Ս շիւղե-մի Եսու-Կիրսա շարաղ մուօ *նիւրաամբա հօլմա-նա. Ս զիւյաա զ *Նեղձօղմա-ի մի նամմու-նա մի տա մի զաղ-մա բաա-բա կումաղ կա շե *Դիլոյ-Յալլե ծօ-բա ծա զեղ, ա միցաղ-բա ծա թա ծա ֆերէ հա Դիլոյօ-ի.

¹⁷ Տերիւղոց ֆաղոց-նա, Դիլօ բաա Եսու-Կիրսա-ի, մի ցբաա ցբելիւղ մի ֆերէ Դիլոյ-մաաւեմմա-նա. ¹⁸ Մի ցբաա շիւրա *Կիրսա զաա կապա-միւ մի ծիր նիւրաամբա զամմու-ի Դիլոյօ-նա ծա տա ծա նու զ նոյոց-ի. Ս շիւղե-մա բաա մի նոյ-աճաղոց ա նաարա մի աճեմմա. ¹⁹ Ս շիւղե-մա բաա հիմմա բաա ցբերէ. Ս շիւղե-մա բաա Դիլոյ-Յալլե ֆոյոցա զաա-ի. Կու շիւղե զմեի մի ցբուօ տերնի-ի հիերե բաա Կիրսա Նեղձօղմա-ի, ա զոյոց զի *Երուսաղեմու, յօ յի հեղ բաա Իլիրի նիւրոյ-ի հիերե. ²⁰ Մամաղ նաա զու մի հւոյոց-ի, մի տաա մի տաարա մի ֆուլնու նիւրոյոց մաղ սաա նու Կիրսա մաա-ի զեդե, ա զաղ Նեղձօղմա-ի բաա-բա. Մի սաա տա մի տաարա մի հաաա զաղ զոյոց կու'ի շիւղե մի ֆուլնու նիւրոյոց մաղ սաա նու զ մաա-ի զեդե. ²¹ Մի շիւղե-մա ոցա մաղ նուրոցաղ զմաա Դիլոյ-նեմա-նա զուօ:

«Բաղ ոցա նա'ա ծա սաա զաղ զ մաա-ի բաա բամաղ զեդե,
 ծա կա զա-ոյո,
 աա բամաղ սաա նաա նու զ մաա-ի զա,
 ծա կա սուօ մա զաոցա-ի.»[‡]

Մուօսաոցա մաղ զի Սօլ ցբեի-նա

²² Մաաւեղ զաաա զաա տաա մա բեղա-միւ ա շե մի սաա ցբաա կա կա նե-նա. ²³ Բիւֆիւ-ի-նա մա տիւրեղ զաա-նա. Միղ զուոյոց տա մի տաարա զա մի կա կա նե-նա կու զաա բիւրոյ ծօի. ²⁴ Մի կա կա Էսիպանի. Մի կա մա-նա, մի կա զիւրա նա տերիւղոց-նա ա շե զիննի շեղլե բաա-նա աա սուօ շօր, կու զաա մի հւոյոցա կա ֆէ. Աա մի հիլ մի նե նա կակապոցա զաա-ի զա մի ցբաա կա շօր բաա մի հիւմելլե-ի. ²⁵ Դումանդե-ի-նա, մի կա *Երուսաղեմու զա մի կա հա Դիլոյ-զոյոց-բաամբա-ի թօթուրոյոց. ²⁶ Դիլոյ-զոյոց-բաամբա մաղ Մաւեդուոնի-ի-նա, բաա բամաղ զի Ակայի-ի-նա, ծա նաոյոց ցբեիոցա զա կապա Դիլոյ-զոյոց-բաամբա մաղ նաաաաամբա-ի Երուսաղեմու-ի-նա. Մի կա բաա շոյոցուոյոց ֆաղոց զաա-ի. ²⁷ Կու զաաանու ծա զաա-ի ծա շե-մա. Աա մա շեմմա ֆաա, բաա նաա սաա ծա շե-մա. Բաա նաա սաա ծա շե-մա զուղ հակու-ի նուօ-ի? *Կուֆուբաա-բա մաղ հիւյաա Եսու մաա-ի, ծա շաաա ծա Դիլոյ-հիւմելլե-ի բաա *նիւրաամբա-ի; նիւրաամբա սաա ծա ծա կա նաոցա-նիւնի-ի բաա բաֆամբա-ի կե! ²⁸ Դա մի յի ծաալ բաա մաֆամմա-ի, զա մի ցբաղ կա կա հա-բա շոյոցուոյոց ֆաղոց-ի, մի թաղ ծա Էսիպանի հիւմելլե ա կա զիւրա նա տերիւղոց-նա աա սուօ շօր. ²⁹ Մի սույաա միւ զա մի հի նա տերիւղոց-ի, *Կիրսա կա շիւղա շե բաա-յե շօր.

³⁰ Տօբիղ նամաա, միղ կա տաարա կումաղ նա աաա, կու զաա զաա-ի: Նիւր Իտիւրօ-ի Եսու-Կիրսա-ի բաա *Դիլոյ-Յալլեղ զիւյաա նեղնուլմու մաղ յ հօմմու-նա, աա նա տա նա շարա Դիլոյօ-ի նա հա-մի, ա կապա-միւ մի մալոյոց-նա. ³¹ Շարաղ Դիլոյօ-ի զ շօր-մի *Կուդե աոյոցարմաաամբա նամմու-նա, աա միղ կաղ բաա թօթուրոյոց մաղ Երուսաղեմու-ի-նա, Դիլոյ-զոյոց-բաամբա կա հիւ-կու մի աաա. ³² Մաֆաղ զա մա շե, մի կա հի նա տերիւղոց-ի բաա հօֆէլլե, աա Դիլոյ զուօ շիւղե, մի կաա ծա զիւրա շեղլե. ³³ Դիլոյօ-ի հօֆէլլեոցա աաա-նա հիերե. Մա շե զմաա.

16

Յաալոթալլե

¹ Մի կա զիւրա յ տիւրօ-ի Բեբե-ի նա ուրոց-նա, զ շե Դիլոյ-մաաւեմմա-ի զ կապա Դիլոյ-զոյոց-բաամբա մաղ Տաղկիրե-ի-նա* . ² Դուօ կա, նա նե Իտիւրօ-ի աա նա ծաա ֆաֆամմա ոցա մաղ սաա զա մա շե

[‡] 15:21 Իսայի (Էսայի) 52.15 * 16:1 Տաղկիրե: Նիւր Թօթուր. 18.18.

dumaa Diilonɔ-dũɔ-baamɔ miɛ i hɔlma-na. Kumamɔ maama-i da ma waa-yuɔ, na kãyã-yuɔ baa ku bĩɔkũngu-i. U kãyã nuɔmba bɔi, halle mei fɛrɛ mamɔ daami-i.

³ Mi jaalaa Pirsika-i† baa Akilasi-i, ba yaa mi namaacenciraamba Yesu-Kirsa suɔngu-na. ⁴ Ba hĩerã kuliingu-i da ba gbãa hũu muɔɔ-i kuɔ. Mi jaal-ba. Aa mei da-mi-diei sĩ yonɔ. Diilonɔ-dũɔ-baamba mamɔ *niɛraamɔ-nilɛiɔ-na hiere, ba jaalaa-ba.

⁵ Mi jaalaa Diilonɔ-dũɔ-baamba mamɔ tigiinɔ ba cãrã Diilonɔ-i Akilasi ba dumelle-na. Mi jaalaa mi jĩɛɔ-i Epayineti-i. U yaa hũyãa *Kirsa maama-i igẽna *Asi-i-na.

⁶ Mi jaalaa Maari-i, u vaa u fɛrɛ baa na maama-i.

⁷ Mi jaalaa Āndorkusi-i baa Yuniya-i. Bafamba-i mei nellenɔ-tobimba. I waa kaso-i na baa i-naa. Yesu *pɔpuɔrbiemba namba'i bafamba-i, ba kũngu dɔlnu nuɔmba-i. Bafamba daa yuɔ-bĩncɔsĩnni muɔ-na Kirsa horre-na.

⁸ Mi jaalaa Āmpilatusi-i, u maama dii kpelle mi huɔɔga-na Itienɔ horre-na.

⁹ Mi jaalaa Urbẽ-i, u yaa i namaacenceronɔ Kirsa suɔngu-na. Aa bi jaal Sitakisi-i; fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔɔga-na.

¹⁰ Mi jaalaa Apelesi-i, u pigãamɔ wuɔ u nyaarãa Kirsa-i-na.

Mi jaalaa Aritobul dumellenɔ-baamba-i.

¹¹ Mi jaalaa mi nellenɔ-tobiɔ-i Erodidi-i. Aa jaal Narsisi dumellenɔ-baamba mamɔ hũyãa Itienɔ maama-i.

¹² Mi jaalaa Tirfeni-i baa Tirfosi-i. Caamɔ daaba-i ba hãi-i-na, ba vaa ba fɛrɛ baa Itienɔ maacemma-i. Aa bi jaal Perside-i, fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔɔga-na, aa u bi vaa u fɛrɛ baa Itienɔ maama-i.

¹³ Mi jaalaa Urufusi-i, Itienɔ yufellenɔ-nolonɔ-i. Aa bi jaal u nyu-i, uu dii ŋaa mei fɛrɛ-i mi bi nyu.

¹⁴ Mi bi jaalaa Asẽɔkiri-i, baa Filegɔ-i, baa Ermesi-i, baa Paturobasi-i, baa Ermasi-i baa tobimba mamɔ dii baa-ba hiere.

¹⁵ Mi jaalaa Filologi-i baa Yulusi-i, aa jaal Nerienɔ-i baa tɔncienɔ-i, aa bi jaal Olẽmpasi-i baa Diilonɔ-dũɔ-baamba mamɔ dii baa-ba hiere.

¹⁶ Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa cɛduɔɔ-bienɔ namaa.

Bamaɔ dii Kirsa horre-na hiere ba pãa-na jaaluɔngu.

¹⁷ Tobinɔ namaa, jande mi cãrã-nei, Diilonɔ-hũmelle mamɔ maama-i waamɔ baa-na, bamaɔ mielãa-ma, bilaamɔ na fɛrɛ kutaamba-na; ba jo baa bɔrɔmma, aa ba pira nuɔmba-i Diilonɔ-hũmelle-na. Baa na ta na piɛ kutaamba-i. ¹⁸ Ba sa cãa Itienɔ-i *Kirsa-i, ŋga ba cãa ba kusũnni. Ba tãal bamaɔ sa suyaamɔ ku yaamɔga-i baa ba nudɔdɔlle-i. ¹⁹ Namaamɔ-i, nuɔmba-i hiere ba suyaamɔ wuɔ na nu Itienɔ nunɔngu-i. Terienɔgu famɔgu-na, ku dɔlnu-miɛ baa-na. Ŋga mi taara na ta na suɔ ãnfafamma-i na ce-ma aa na baa yamɔ ãmbabalma ji kpatalla-nei. ²⁰ Diilonɔ-i Hɔfẽllentienɔ-i, a saa baa cɛlle, u ka mal *Sitãni-i hã na ce na bãamɔgu-i yuɔ.

Itienɔ-i Yesu u kãyã-nei.

²¹ Mi nabentienɔ-i Timote jaalaa-na, a naara mi nellenɔ-tobimba-i Lusiwusi-i baa Yasɔ-i baa Sosipater hiere.

²² Muɔ Tertusi, mi bi jaalaa-na. Ii dii baa i-naa Itienɔ horre-na. Muɔmei nyegãamɔ Pol sɛbɛ daayo-i hã-yo.

²³ Gawusi bi pãa na jaaluɔngu. Muɔ Pol, mi haraa u yaa nuɔ-i. Diilonɔ-dũɔ-baamba-i hiere ba tigiinɔ fuɔ terienɔ-nu'i ba jaal Diilonɔ-i. Nelle gbɛitieratienɔ-i Erati jaalaa-na baa i natobiɔ-i Kartusi-i.

[²⁴ Itienɔ-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.]

Jaaluɔperiengu

† 16:3 Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Niɛɔ Pɔpuɔr. 18.2.

²⁵ Yaan i tie jaal Diilonjo-i! Miŋ waŋ *Neldɔdɔlma maŋ baa-na Yesu-Kirsa maama-na, u yaa gbãa ce na yiera doŋ u hũmelle-na a saa baa nelma famma-i. Diilonjo kusũŋgu maŋ naa fuo dii ku domma-na, ku puuriye fiefie-i-na Neldɔdɔl daama yaa nuɔ-i. ²⁶ Diilonjo maŋ si dii duɔ ji kã terieŋgu, u ciɛ u *pɔpuɔrbiemba waŋ u kusũŋgu-i ba sɛbebaa-ba-na nuɔmba-i hiere nilɛiŋa-na ba da ba suɔ-ma aa hũu-ma aa ce-ma.

²⁷ Diilonjo yaa u diei yoŋ nelnurãŋo-i. Yaan i tie jaal-o hɔnniŋ joŋ Yesu-Kirsa barguɔ-i-na! Ma ciɛ!

Polñ nyegãañ sebediëlãño mañ hã
 Korëntitaamba-i
 Nelmuoyamma

Pol cie belle diei baa boluongu Korënti-i-na. Korëntitaamba nuò Yesu maama-i u yaa wulaa-i igëna. Huongu fangu-na, gbeija saa waa dei Korënti-i-na, baa bñjwosinni-i ka hel baa sitãni-maacemma-i ma sñnni-na hiere. A ce dumaano-na Diilonj-hümelle wuosaangu waa kpelle Diilonj-dñj-baamba wulaa.

Huongu nanju juò hi, Pol wuò nu wuò ba sa tiraa ba nunu ba-naa. Bafamba fere-i baa bi nyegãañ sebe hã Pol a yuu-yo baa nelma bõi. Pol wuò nyegëñ sebe daayo-i duò dii nelma ba tñnni-na; wuò ba yan berru-i aa ba bel ba-naa fafamma ku yaa faa Diilonj-dñj-baamba hõlma-na (sap. 1-4). Aa cira ba hiel ba nanja bñjwosinni-na, aa weinj da ma suur ba hõlma-na, ba fielnu-mei ba fere; ba baa kã nelgbãngbãlãñ wulaa wuò u ka fielnu-mei hã-ba (sap. 5-6). U nunju hii ãnsorrej-maama-i (sap. 7), baa cuffej-kũõma wuomañ-kũngu-i (sap. 8-10), baa Itieño niwuonj-kũngu-i (sap. 11). *Diilonj-Yalleñ hãñ nuõmba-i fõngõbaa-ba mañ, u nunju hii ba kũngu-i (sap. 12-14). U nunju bi hii kuomba siremmañ-kũngu-i (sap. 15).

Aa suò duò pã-ba jaaluperiengu-i, u diyaa sireinja bei wuò ba nanj gbeija ba hã *Yerusalemu Diilonj-dñj-baamba-i (sap. 16).

Sebe daayo-na, Pol yuu nyõlma baa nelnyulmuñ-kũngu-i: Wuò Diilonj-dñj-wuonj duò tuò ce bñjkũngu bñjkũngu, u saaya u ce-ku baa nelnyulmu (sap. 13).

Jaalungu

¹ Muò Pol, Diilonjo bñe-mi ce-mi Yesu-Kirsa *põpuõrbilonj muò ñaa uñ'a ma ce dumaa. Muò baa i natobinjo-i Sõsiteni-i ² miemei nyegãañ sebe daayo-i die hã Diilonj-dñj-baang namaa namañ dii Korënti-i-na. I nyegãañ-yo die hã Diilonj uñ buò namaa namañ na deñ a ce-na fuò baang namaa Yesu-Kirsa horre-na. I bi nyegãañ-yo die hã bamañ bñej Itieño yerre-i terni-na hiere. Bafamba Yuntieño mie bi Yuntieño.

³ I To-i Diilonjo-i baa Itieño-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fẽ na hõmmu-i.

Pol pã Diilonjo-i jaalungu

⁴ Diilonjo nie na horre-i baa Yesu-Kirsa-i aa ce baa-na. Teriengu fangu-na, mi jaal-o yinni mañ jonj mafamma-na. ⁵ Coima saa fa, nanj hũyãa *Kirsa maama-i Diilonjo cie-na bñjkũntaang namaa weima-na hiere: Na nu nelma-i ma numma-i aa tiraa ta na suò yiengu. ⁶ Kumañ cie ma ce dumaano-na, Kirsa nelma daa muntienafafammu na hõlma-na ku'i cie. ⁷ A ce namaa namañ nieyanj Itieño-i Yesu-Kirsa jommañ-yiingu himma-i, Diilonj uñ hãñ nuõmba-i fõngõbaa-ba mañ, u diei saa naa-nei. ⁸ Diilo fuò fere yaa ka kãyã-nei na nyaar u nelma-na a ji hi yiingu fangu-i; ku yaa cãlmuò sie ji da haa-nei. ⁹ U yaa bñe-na wuò na ce horre baa u Biẽño-i Yesu-Kirsa-i; u sa wanj weima aa ji bir baa huonj-ãndaangu.

Korënti Diilonj-dñj-baamba sa nunu ba-naa

¹⁰ Tobinj namaa, jande mi cãrã-nei, nieñ Itieño-i Yesu-Kirsa-i aa na bel na-naa. Baa na bir na honni-i na-naa nuò. Bilaang na-naa fafamma na ce noduonju aa na waa baa ãnjõgõduõma. ¹¹ Tobinj namaa, kumañ cie mi ta mi wanj mafamma-i Kiloe dumellenj-baamba tũõnu-mie wuò na sa nunu na-naa. ¹² Wuò na hõlma-na, banamba cierra wuò ba cuu mei huonj-nu, banañ ba'a bafamba cuu Apolõsi huonj-nu, banañ ba'a bafamba dii Pier* huonj-nu, banañ ba'a bafamba dii *Kirsa huonj-nu. ¹³ Namaa wulaa, Kirsa calaanu wei? Ba gbuu muõmei *daangu-na ko-mi na maama-na wei? Na daa *batemu-i mei yerre yaa nuò-i wei? ¹⁴ Da ma hel Kiripusi-i-na baa Gawusi-i-na, mi jaal Diilonjo-i miñ'a mi saa *batisenj moloño na hõlma-na. ¹⁵ Ku yaa molo sie gbãa cira na baatisenj mei yerrej.

* 1:12 Pier yerre nande yaa Sefasi. Nieñ Nsãa 1.42.

¹⁶ Ninsorjo! Muõmei baatiserj Sitefanasi dumellerj-baamba-i, mafamma naa karaanu-mie. Da ma hel bafamba-na, mi saa hũu-ma mie mi baatiserj moloŋo na hõlma-na. ¹⁷ Kirsa saa puõr-mi wuõ mi ji batiserj nuõmba, ŋga u puõraa-mi wuõ mi wuõra waŋ *Neldõdõlma yaa-i aa mi baa ce-ma baa nelbilienj-cẽcẽmunŋu ku yaa Kirsa kuliŋgu ka waa baa yunŋu daanŋu-na.

¹⁸ Na saa da, da ba ta ba waŋ Kirsa kuliŋgu maama-i daanŋu-na, bamaŋ piera, ba da-ku miminsĩnni. Ŋga mie maŋ biyaa koŋkor-hũmelle-i, i suyaa wuõ Diiloŋo hii. ¹⁹ Na saa da, ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuõ:

«*Mi ka bĩena nelnurãamba nelnulle-i
aa bĩena cẽcẽmuntaamba cẽcẽmunŋu-i.*»†

²⁰ Terienŋu faŋgu-na, nelnurãamba gbãa da hama-i waŋ? Bamaŋ suyaanŋ yienŋu-i, ba gbãa da hama-i? Bamaŋ wuõ ba suõ ba piiye, ba gbãa da hama-i? Ma sĩ Diiloŋo birii nelbiliemba cẽcẽmunŋu-i miminsĩnni ke?

²¹ Na saa da, Diiloŋoŋ cie u cẽcẽmunŋu-i kusuõŋ-nu, nelbiliemba-i baa ba cẽcẽmunŋu-i hiere ba saa suõ-yo. Ku'i cie Diiloŋo cira wuõ nelbiliembaŋ neŋ kumaŋ wuõ miminsĩnni, u ka ce ku yaa-i kor bamaŋ hũyãa u maama-i. ²² *Yuifubaa-ba taara ba da gberẽ-weima-i baa ba yufelle aa suõ hũu-ma, Girekibaa ba'a bafamba taara cẽcẽmunŋu. ²³ Ŋga mie fuõ, baŋ gbuu Kirsa maŋ daanŋu-na ko-yo, mie waŋ fuõ maama yaa-i. Yuifubaa da ba nu-ma, ku gbuu jaŋ-ba wuõ i tuora Diiloŋo-i. Girekibaa ba'a i ce miminsĩnni. ²⁴ Ŋga Diiloŋo uŋ bĩe bamaŋ kor-ba hiere, Yuifubaa o, Girekibaa o, iŋ waŋ Kirsa maŋ maama-i daayo-i, ba suyaa wuõ u yaa pigãaŋ Diiloŋo himma-i baa u nelnulle-i. ²⁵ Nelbiliembaŋ neŋ Diiloŋo maacemma maŋ wuõ miminsĩnni, ma bõyaa bafamba cẽcẽmunŋu-na, aa baŋ neŋ kumaŋ wuõ nayusĩnni Diiloŋo wulaa, ku bõyaa bafamba fõŋgõtesĩnni-na.

²⁶ Tobij namaa, nienŋ na hõlma-na na ne. Diiloŋoŋ bĩe namaa namaŋ, nelbiliemba ne wuõ nelnurãamba si dii bõi nei, fõŋgõtaamba si dii bõi, nelbõmbõmbaa-ba bi si dii-nei dumaa. ²⁷ Ŋga nelbiliembaŋ neŋ bamaŋ wuõ mimiẽlmba, Diiloŋo hielaa ba yaa-i a ture nelnurãamba yammu-i. Aa baŋ neŋ bamaŋ wuõ yunŋu sĩ-bei, u hielaa ba yaa-i a dii senserre-i fõŋgõtaamba-na. ²⁸ Nelbiliembaŋ'a ba sa kãŋ bamaŋ, baŋ neŋ bamaŋ wuõ nelsõsõyaamba, Diiloŋo hielaa ba yaa-i duõ pigãaŋ wuõ baŋ neŋ kumaŋ hiẽma-na wuõ bĩŋkũbuõ, fuõ wulaa yunŋu si dii-kuõ. ²⁹ U cie mafamma-i molo baa gbãa duõ kaal u fere u yaanŋa-na. ³⁰ U yaa cie na ce Yesu-Kirsa baanŋ namaa, aa Yesu-Kirsa yaa cie u hã-ye u cẽcẽmunŋu-i: Na saa da, Yesu-Kirsa yaa cie Diiloŋo ce-ye nelviinŋ mie, aa ce-ye fuõ baanŋ mie aa tiraa hũu-ye *Sitãni nammu-na. ³¹ Terienŋu faŋgu-na, ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na wuõ: «*Umaŋ duõ tuõ taara u kaal u fere, u saaya u cira: <Diilo baa Itienŋo yaa-i.>*»‡

2

¹ Tobij namaa, muõ miŋ bi kãa na terienŋu-na da mi ka waŋ Diiloŋ-kusũŋu-i baa-na, mi saa ka piiye pigãaŋ wuõ muõmei suyaanŋ mi piiye mi yaŋ nuõmba-i hiere, mi saa bi ka piiye pigãaŋ wuõ muõmei suyaanŋ yienŋu mi yaŋ-ba. ² Mii naa waŋ-ma aa yiera-mei wuõ baŋ gbuu Yesu-Kirsa maŋ *daanŋu-na ko-yo, mi kã ka waŋ fuõ maama yaa yonŋ baa-na, mi sie haa manamma mei. ³ Miŋ taa mi kã na terienŋu-na, fõŋgũõ saa waa-mie aa korma naa ce mi kũõma ta ma nyerj. ⁴ Miŋ kãa, mi saa ka puur-na baa neldõdõlma na da na cu mi huõŋ-nu ŋaa nuõmbarj puur ba-naa dumaa, ŋga *Diiloŋ-Yalle himma yaa cie na sie mi nelma-i. ⁵ A ce dumaanŋo-na, naŋ hũyãa Yesu maama-i ku saa ce ŋaa nelbilienj-cẽcẽmunŋu'i cie na hũu-ma, ŋga Diiloŋ-himma yaa cie na hũu-ma.

Diiloŋo nu nelma

⁶ Bamaŋ naanŋ kaasĩnni Diiloŋ-hũmelle-na i hãalã-bei nelnulle. Ŋga nelnulle fandẽ-i diiduõle sĩ baa nelbiliemba diele-i, diiduõle bi sĩ baa miwaanŋ daayo yuntaamba diele-i. Bafamba yuntesĩnni sa cõ. ⁷ I pigãaŋ nuõmba-i Diiloŋ-nelnulle. Diiloŋo kusũŋu maŋ

† 1:19 Isayi (Ésaïe) 29.14 ‡ 1:31 Seremi (Jérémié) 9.23

fuyaa nelbiliemba-na, i hãalã nuomba-i ku yaa-i. Aa miwaanjo suw duw donj, Diilonjo naa yiera-mei duw pigãan-ye u kusũngu-i i die ji tie ce i bãangu-i baa-yo. ⁸ Diilonjo kusũng daaku-i miwaanjo yuntaamba sa suw-ku. Kuw ba taa ba suw-ku, baa naa saa gbu yuntaamba Yuntienjo-i *daangu-na ko-yo. ⁹ Ŋga ma cie ŋaa maŋ nyegãan dumaa Diilonj-nelma-na wuo:

«Molonj yufellen'a di saa haa kumaŋ nuw-i dede,
kumaŋ maama-i saa suur nelienj tũn-nu dede,*
kumaŋ molo saa jøguwŋ ku maama dede,
Diilonjo tigiinj ku yaa-i a hã u maamaŋ dõlnuŋ bamaŋ.»

¹⁰ Bĩnkũngu faŋgu-i, Diilonjo cie u *Yalle pigãan miemei baa-ku. *Diilonj-Yalle suw nelma-i hiere; halle di suw Diilonjo huwya-maama-i. ¹¹ Hai moloŋo-i gbãa suw u nanoljo kusũng-maama-i ji cor kutienj fuw fere-i? Ku yaa ŋaa Diilonjo kũngu-i: Da ma hel u Yalle-na, molo sie gbãa suw u kusũngu-i. ¹² A ne da mie inj daa Yalle maŋ, nelbilienj diele sĩ, Diilonj diele. U hãa-ye baa-de i die suw uŋ cie ãnfafamma maŋ yie hiere. ¹³ Ænfafaŋ daama-i, die i waŋ ma maama-i, i sa waŋ-ma baa mie cẽcẽmunju, i waŋ-ma baa nelma maŋ Diilonj-Yallenj hãalãayã-yie baa-ma. A ce dumaanjo-na, i waŋ Diilonj-Yalle maama-i baa Diilonj-Yallenj yeŋ bamaŋ nuw-i. ¹⁴ Nelbilonj nuwŋo-i ŋ yundaangu-i, ŋ sie gbãa hũu Diilonj-Yalle maama-i. Diilonj-Yallenj'a di si dii ŋ huwŋga-na, ma maaraa-ni ŋ suw ma yaanga-i. Da ŋ nu-ma, ŋ da-ma miminsĩnni. ¹⁵ Diilonj-Yal da di waa umaŋ nuw-i, u gbãa suw nelma-i hiere ma yaanga-i, a ne da fuwŋ ceŋ mamaŋ, nelgbãngbãlãan sie gbãa suw ma yaanga-i. ¹⁶ Na saa da, ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuo:

«Hai suyaan Itienjo kusũngu-i?

Hai gbãa pigãan-yo nelma?»†

Ŋga miẽno-i i suw *Kirsa kusũngu-i.

3

I hieronjo-i Diilonj-maacenciraan mie

¹ Tobinj namaa, coima saa fa, *Diilonj-Yallenj yeŋ bamaŋ nuw-i, baŋ piyenj baa-ba dumaa, mi saa gbãa piye baa-na dumaanjo-na. Mi piye baa-na ŋaa nuomba maŋ cienj ba ferenj kusũng-maama, aa tiraa piye baa-na ŋaa tontobaa namaa *Kirsa horre-na. ² Mi hãa-na nyõlma'i dumaanjo-na na mõsũŋ. Kuw mii naa hã-na juuru, naa naa saa gbãa wuo-du. Halle ji hi baa fiefie, na sie gbãa wuo bĩnkũngu. ³ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, ku yaa daaku: Naa dii ta na ce na kusũniŋ-maama-i yogo. Nenemunju maŋ dii na hõlma-na, baa berru maŋ bi dii, ni yaa pigãan wuo na ce na kusũniŋ-maama, na saa nanna nelbiliemba ciluw-i yogo. ⁴ Da na ta na piye wuo: «Mei dii baa Pol», «Mei dii baa Apolõsi*», bamaŋ sa suyaan Diilonjo-i ba'i sa piyenj dumaanjo-na wei?

⁵ Ma diei ma hãi, hai moloŋo-i Apolõsi-i? Aa hai moloŋo-i Pol? Ma sĩ Diilonj-maacembienj mie yonj ke? Kunaŋgu si dii ji cor kufangu-i. Mie waŋ Yesu maama-i baa-na yonj aa na bi sie-ma. Itienj uŋ calaanu maacemma maŋ hã-ye, i cie ma yaa-i. ⁶ Kuu dii ŋaa, mei sũw tibinni-i aa Apolõsi kũnna hũmma-i nie, ŋga Diilonjo yaa cie ni cẽ. ⁷ Umaŋ sũw, baa umaŋ kũõna hũmma-i, i sa kãŋ bafamba-i. Umaŋ cie ni cẽ, i ne u yaa-i. U yaa Diilonjo-i. ⁸ Umaŋ sũwŋ baa umaŋ kũõnanj hũmma-i ba saa hiere, unaa saa maar unajõ; nelienjo nelienjo u ka da u maacemma sullu-i. ⁹ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, i ce maacemma-i baa Diilonjo aa namei u suonju-i.

Mi gbãa saa-na baa dũngu maŋ Diilonj uŋ yeŋ tuw ma-ku. ¹⁰ Diilonjo cie baa-mi a hã-mi baa-ku mi fu ku tuole-i. Mi fuu-ku fafamma ŋaa dumarãfefeinj muw. Fiefie-i-na, banamba dii ta ba haaya-kuw. Ŋga nelienjo nelienjo, uŋ maŋ dumaa, u tuw ne-ku torro. ¹¹ Dũngu tuole jĩena tĩ; Yesu-Kirsa yaa ku tuole-i, molo sie gbãa tiraa jĩna dũngu nanj tuole. ¹² Banamba ka jo baa sẽne ji ma, banamba wargbe, banamba tãmpẽfefeinj, banamba jo baa denni ji ma, banamba hiẽngu, banamba tireinja. ¹³ Ŋga maacenfafamma-i baa

* 2:9 Isayi (Ésaie) 64.3 † 2:16 Isayi (Ésaie) 40.13 * 3:4 Niẽŋ Põpuw. 18.24-28.

maacembabalamma-i ma ka suo gëngeryiingu yaa nuo-i. Yiiingu fanju kaa waa dāamu-yiingu. Aa dāamu fammu yaa kaa pigāaŋ nelieŋo nelieŋo u maacemma sīnni-i. ¹⁴ Uman duo ma baa kumaŋ aa dāamu sie gbāa caa-ku, kutieŋo ka da u maacemma sullu-i. ¹⁵ Ŋga umaŋ maacemma-i da ma caa, kutieŋo cii. Fuo fuo, u ka kor, ŋga u ka waa ŋaa nelieŋo maŋ u dūŋgu bilaa ta ku caa aa u gbāŋ gbar hel.

¹⁶ Na saa suo wuo namei Diiloŋo dūŋgu-i aa u *Yalle waa na hōmmu-na wei? ¹⁷ Uman duo biēna Diiloŋ-dūŋgu-i, Diiloŋo ka kōsuoŋ kutieŋo-i. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaŋo-na, Diiloŋo cie dūŋgu fanju-i fuo da-u-diei kūŋgu aa namei dūŋgu fanju-i.

¹⁸ Molo baa tāal u fere na hōlma-na! Uman duo fer nelbiliemba-i a tuo ne u fere wuo nelnurāŋo, kutieŋ duo tuo taara Diiloŋ-nelnullu-i, u saaya u ce u fere mimilāŋo. ¹⁹ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaŋo-na? Nelbilieŋ baŋ biŋ kumaŋ nelnullu-i, Diiloŋo daa-ku miminsīnni. Na saa da, Diiloŋ-nelma ciera wuo: «*Diiloŋo bel cēcēmuntaamba-i baa bafamba fereŋ cēcēmungu yaa-i.*»† ²⁰ Ma tiraa nyegēŋ wuo: «*Itieŋo suo nelnurāamba āŋjoguoma-i. U suyaa wuo yuŋgu si dii-mei.*»‡ ²¹ Terieŋgu fanju-na, molo baa kaal u fere wuo fuo dii baa meljo. Na saa da, bīmbīnni-i hiere namaa niini-i: ²² Muo baa Apolōsi-i baa Pier, namaa baar miē. Miwaŋo-i baa cicēlma-i a naara kuliingu-i, namaa niini-i. Nyuŋgo-i baa bisīnuo-i, namaa niini-i. ²³ Ŋga namaŋo-i Kirsa baar namaa, aa Kirsa-i Diiloŋ-wuoŋo.

4

Kirsa pəpuərbiemba maama

¹ Kumaŋ ŋaa miē kūŋgu-i, muo baa Apolōsi-i, na saaya na ta na kāŋ-ye *Kirsa maacembieŋ miē. Diiloŋ-kusūŋgu maŋ naa fuo, u hāa-ye baa-ku i die puure-kuo pigāaŋ nuomba-i baa-ku. ² A ne da da ba dii weima nelieŋ nuo ŋ naŋ-na, ba taara ŋ ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa.

³ Mei wulaa, da na fie ta na waŋ wuo nie, siso nelbilieŋ da ba fie ta ba waŋ wuo nie, maasūmpīē. Mei fere-i, mi sa ji cira mi maacemma faa, mi sa ji cira ma balaar. ⁴ Mi saa da mi cālmuo terieŋgu-i, ŋga miŋ fie'a mi saa da cālmuo mi fereŋ nuo, kufanju sa pigāaŋ wuo mi vii de. Itieŋo yaa gbāa cira mi maacemma faa siso ma balaar. ⁵ Terieŋgu fanju-na, baa na wuoŋa na ta na cāl nuomba-i a ne da ba cālmaŋ-huoŋgu saa hi. Yaar Itieŋo jo. Duo jo, mamaŋ cie kukulma-na hiere, u ka puure-mei aa bi puure nuomba kusūnniŋ-maama-i. Mafar da ma ce, nelieŋo nelieŋo Diiloŋo ka pā-yo baa jaaluŋgu maŋ saaya baa-yo.

⁶ Tobieŋ namaa, nelieŋ nuo ŋ saa saaya ŋ ce ji cor kumaŋ nyegāaŋ. A ce dumaŋo-na, mi biyaa nelma boi muo baa Apolōsi-i i kūŋgu-na a tagaaya pigāaŋ-na na da na suo nelma famma yaarŋa-i. Mi sa taara na hōlma-na, unaa tuo wuora u hōgōrra u fere wuo fuo dii baa meljo aa cīna unarŋo-i. Ku'i cie mi bie miē maama-i tagaaya pigāaŋ-na. ⁷ Da ŋ ta ŋ wuora ŋ hōgōrra ŋ fere dumaŋo-na, hai moloŋo-i juo ce-ni bōlbōl banamba-na? Bige-i dii baa-ni narŋ yerreŋ-kūŋgu-i? Nimaŋ dii baa-ni hiere, Diiloŋo'i saa hā-ni baa-ni wei? Da ku Diiloŋo'i hā-ni baa-ni, ma bilaa nie ŋ ta ŋ wuora ŋ hōgōrra ŋ fere ŋaa narŋ niidanni?

⁸ Tobieŋ namaa, na daa nie sī na yie. Namaa wulaa na cie bīŋkūntaarŋ namaa. Na duoŋ yaarŋa mieŋo-na ta na ce na yuntesīnni-i. Kuo naa naa ce ninsoŋ-yuntaarŋ namaa, kuu naa saa gbuu suo aa dōlnu-miē. Ii naa kā ka tie ce i bāarŋu-i baa-na. ⁹ Mei huoŋ-na Yesu *pəpuərbieŋ mieŋo-i, Diiloŋo jīena miemei huonju-na ŋaa kasobiemba maŋ baŋ jīena-bei ba deŋ da ba ka ko-ba. A ce dumaŋo-na, nelbiliemba-i baa *dərpuərbiemba-i hiere ba ta ba hel ba nyē-ye. ¹⁰ Miemei birii ce mimiēl miē Kirsa maama-na, aa namaa na ce nelnurāarŋ namaa Kirsa horre-na! Miē i naa yuŋgu aa fōŋgūo cer waa namaarŋo-na! Nuomba sa kāŋ mieŋo-i, aa ta ba kāŋ namaarŋo-i! ¹¹ A ji hi baa nyuŋgo, ii dii nyulmu-na baa hūŋkuoŋsīnni-na. Niidiini sī baa-ye, ba sie yarŋ i muoma-i, i sie bi da tuoleŋ-muntīenammu: Die cor dei, i cor dei. ¹² I ce maacemma-i ŋaa i ka ku die gbāa die da i nuŋ-juuru-i. Uman duo tuora-yie, i cārā Diiloŋo-i hā kutieŋo-i. Uman duo ce-ye kpāncōlgūo,

† 3:19 Yəbu (Job) 5.13 ‡ 3:20 Gbeliemarŋ-nalāarŋu (Psaume) 94.11

i hĩrã i kũõma-i. ¹³ Uman̄ duõ tuõ bĩena i yireĩna-i, i suõ nuõngu baa kutieno-i. A ji hi baa nyungo, nelbiliemba ne-ye nelsõsaanj mie, ba ne-ye ñaa juoraanj mie.

¹⁴ Ku saa ce ñaa mi nyegẽnj nel daama-i da mi ture na yammu-i de! Ku'i sĩ. Kuu dii ñaa nan̄ yej mi bisãlj namaa, aa na maama tiraa ta ma dõlnu-mie, ku'i cie mi ta mi nyegẽnj-ma da mi tigãanj-na nelma. ¹⁵ Na saa da, halle da na fie da nuõmba neifieja ndii ba ta ba kalañ-na Kirsa maama-i, na to dii u diei yonj; u yaa muõ. Bige-i cie mie na to yaa muõño-i? Muõmei waanj *Neldõdõlma-i baa-na na hũu-ma a ce Yesu-Kirsa baañ namaa. ¹⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, jande, mi cãrã-nei, taa na ce mei temma-i. ¹⁷ Mi puu ma yaa-i mi saanj mi bieño-i* Timote-i na wulaa. Timote maama sa suõ aa dõlnu-mie, u vii Diilonj-hũmelle-na. Miñ wuõ wuõsaanjgu man̄ Yesu-Kirsa hũmelle-na, mi saanj-yo u duõ ka tir kufanjgu maama yaa baa-na ñaa miñ wuõrañ mi wañ-ma dumaa baa Diilonj-dũñ-baamba-i terni-na hiere.

¹⁸ Na hõlma-na, banamba daa nie sĩ mi sie bir kã, ba donj ta ba hõgõrra ba fere. ¹⁹ Ñga Diilonj duõ sie, ku sie vaaya mi ka kã na wulaa. Da mi kã, bombolmantaamba famba-i, mi ka ne da kuõ ban̄ wañ mamañ ba gbã ba ce-ma. ²⁰ Da ñ sie Diilonjõ nun̄gu-i, ku sa bãl nuñ-ãndaanj-nu yonj, ku saaya ku da ñ ciluõ-i-na. ²¹ Na taara da mi ta mi kã, mi bel nyangbãanjgu mi nan̄ga-na ta mi kã, sisõ na taara mi ta mi kã baa hĩehĩeño? Nieñ na par.

5

Korẽntitaambañ cej bĩñwosĩnni man̄

¹ I wuõra i nu-ma terni-na hiere wuõ bĩñwosĩnni nanni cie na hõlma-na. Bĩñwosĩnj daani-i, halle bamañ sa suyaanj Diilonjõ-i ba sa sie ce-ni: Ba'a na hõlma-na unaa galla baa u to cieño. ² Mafamman̄ fie ce, na cor ta na kaal na fere. Ma sĩ kuu naa saaya ku jan̄-na, aa umanj cie maacembabalamma famma-i na donya-yuõ hiel-o na hõlma-na. ³ Muõ fuõ, mii si dii baa-na terien̄gu-na, ñga mi huõnga dii. Kuman̄ saaya ku ce kutieno-na, mi yieraaya-kuõ tĩ ñaa mii dii baa-na terien̄gu-na. ⁴ Terien̄gu fan̄gu-na, tigiinj na-naa Itieno Yesu yerre-na. Da na tigiinj na-naa, u ka kãyã-nei aa muõmi ka ta mi bi jõguõñ na maama. ⁵ Da na tigiinj, na nyaa-yo na hiel-o na hõlma-na na hã *Sitãni-i baa-yo. Mi taara u nanna u cilõbabalaño-i aa Diilonjõ kor-o Itieno jomman̄-yiinjgu-i ku'i cie mie na donya-yuõ hiel-o na hõlma-na.*

⁶ Na kaal na fere gbãñgbãñ! Na saa suõ wuõ siini-i baa ni yornumma-i ni gbãa sire burjũmmu bõi wei? ⁷ ãmbabalma dii ñaa siini. Hielaanj-man̄ na hõlma-na, ku yaa na ka korj hiere, na ka waa ñaa burjũmmu man̄ siini saa dii muõ. Aa na kuõñ tĩ. Yesu-Kirsa cie u fere tãmmañ-kũngu a migãanj na hõmmu-i. U yaa *kõrsĩnni tĩmmañ-ponsaanjgu tũmbilõño-i†. ⁸ Terien̄gu fan̄gu-na, yaanj i nanna i cilõbabalaño-i baa bĩñwosĩnni-i, nii dii ñaa siini; aa i ce ponsaanjgu-i baa huõnga diei, ku yaa ñaa burjũmmu man̄ siini saa dii muõ.

⁹ Miñ nyegãanj sebe‡ man̄ hã-na cor, mi waanj-ma yuõ mie baa na ta na pie kakarkuontaamba-i. ¹⁰ Da mi cira na baa pie kakarkuontaamba-i, mi sa gbẽ kakarkuontaamba-i hiere miwaan̄o-na, mi sa bi gbẽ bamañ cieñ cãncaya-i hiere miwaan̄o-na, mi sa gbẽ bamañ cieñ dudubũõle-i hiere miwaan̄o-na, mi sa bi gbẽ cufẽbuoltaamba-i hiere miwaan̄o-na. Da ñ'a ñ sa taara ñ pie bafamba-i hiere daaba-i, ñ ka naa ñ hel miwaan̄o-na. ¹¹ Da mi cira na baa pie kakarkuontaamba-i, mi gbẽ bamañ wuõ ba hũyãa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce kakarkuõño-i. Mi gbẽ bamañ wuõ ba hũyãa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce cãncaya-i. Mi gbẽ bamañ wuõ ba hũyãa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba buol cuffieña-i. Mi gbẽ bamañ wuõ ba hũyãa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba bĩena nuõmba yireĩna-i. Mi gbẽ bamañ wuõ ba hũyãa Yesu-Kirsa maama-i aa yan̄ kolma ta yaanjga bei. Mi gbẽ bamañ wuõ

* 4:17 Timote-i, Pol fereñ bieño sĩ, ñga u taa u kãñ-yo u bieño Diilonj-hũmelle-na. Nieñ Põpuõr. 16.1. * 5:5 Nieñ Kor. hãa. 2.6-11: Terien̄gu-na, ñ gbãa da wuõ u donyamma-i Diilonj-dũñgu-na ku kãyã-yuõ bõi. Ku cie u nanna u cilõbabalaño. † 5:7 kõrsĩnni tĩmmañ-ponsaanjgu tũmbilõño-i: Nieñ ku nelma-i Helman̄-sebe-i-na (Exode) 12.3-21. ‡ 5:9 sebe fan̄o nun̄gu saa dii Diilonj-nelmañ-sebebaa-ba-na.

ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba du nuōmba-i. Halle na saa saaya na wuo niiwuoni baa kufanġu taamba-i.

¹² Bamaŋ saa hūu Yesu maama-i, mei sie gbāa waŋ bafamba yuŋ-maama-i. Bamaŋ dii hūmeduōle-na baa namaa, na saaya na ta na waŋ bafamba yuŋ-maama yaa-i ¹³ aa na yaŋ puoŋ-nuōmba-i na hā Diiloŋo baa-ba, u'i ka suō uŋ ka ce-ba dumaa. Terieŋgu fanġu-na, «duōnyaŋ nelbalaŋo-i na hiel-o na hōlma-na»[§], ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na.

6

Taa na fiēlnu na nelma-i na fere

¹ Bige-i cie nel da ma suur Diiloŋ-dūŋ-baaŋ namaa na hōlma-na, na sa fiēlnu-mei na-naa nuō, na sire bī na-naa bamaŋ sa suyaŋ Diiloŋo-i ba wulaa wuō ba ka fiēlnu-mei? ² Namaa saa suō wuō Diiloŋ-dūŋ-baamba yaa kaa ger nuōmba-i hiere hīēma-na ba yuŋ-maama-i wei? Da na waa da na ji ger nuōmba-i hiere ba yuŋ-maama-i, nelyilemma gbāa yar-na germa wei? ³ Na saa suō wuō i ka bi ger *dōrpōpuōrbiemba yuŋ-maama-i wei? Aa ji da baa miwaŋ daayo nelma! ⁴ Da na da weima-i baa na-naa, na bir yaŋ aa kā ka ne umaŋ si dii baa-na na Diiloŋ-hūmelle-na u duō fiēlnu-mei hā-na! ⁵ Senserre sa da-na wei? Ku ce namaa hōlma-na nelnurā si dii umaŋ gbāa fiēlnu na nelma-i wei? ⁶ Ma ce niē Diiloŋ-dūŋ-baaŋ namaaŋo-i na-naa nuō, na ji ta na bī na-naa? Aa tiraa bī na-naa nelgbāŋgbālāaŋ wulaa?

⁷ Da na gbāŋ bī na-naa tī, ku'i pigāaŋ wuō na naana Diiloŋ-hūmelle-i. Bige-i cie moloŋ duō ce-na kuujaŋgu, namaa sa tiil-ku nammaŋ temma? Bige-i cie na sa sie ba cuo-na? ⁸ Namaa sa sie ba ce kuujaŋgu nei, aa namaa cer ta na ce kuujaŋgu banambana. Na sa sie ba du-na, aa namaa ta na du banamba-i. Ŋ sie suō wuō na wuō Diiloŋ-hūmeduōle yaa-i hiere. ⁹ Ma sī na suyaa wuō bamaŋ cieŋ kuubabalaŋgu-i ba sie ka da munsuurmu *Diiloŋ-nelle-na ke? Baa na tāal na fere: Bamaŋ cieŋ kakarkuoŋo-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa bamaŋ cieŋ fuocesīni-i, baa bēmba maŋ cieŋ ba-naa, ¹⁰ baa cuobaa-ba-i, baa cāncaayataamba-i, baa konyōrāamba-i, baa yebīēnataamba-i, baa bamaŋ cieŋ dudubūōle-i, ba sie da suur Diiloŋ-nelle-na. ¹¹ Na hōlma-na banamba waa daama yaa nuō-i. Ŋga fiefie-i-na, naŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Diiloŋ-Yalle cie Diiloŋo hur na āmbabalma-i, aa bō-na na deŋ a ce-na fuō baaŋ namaa, aa ce-na nelviin namaa.

¹² Da na ce na ta na piiye wuō: «Bīŋkūŋgu saa nyaa-mi», ninsoŋo, ŋga bīm̄bīnni hieroŋo saa fa baa-ni. Mi gbāa cira: «Bīŋkūŋgu saa nyaa-mi.» Ŋga bīŋkūŋ maama sa ji ta yaŋga miē dede. ¹³ Da na ce na bi ta na piiye wuō: «Niiwuoni cie kusūŋ maa-na aa kusūŋgu bi ce niiwuoniŋ maa-na.» Mafamma-i ninsoŋo, ŋga yiinġu dii baa yiinġu Diiloŋo ka diŋ-ni ni hāi-i-na hiere. I kūōma saa ce da ma ta ma ce kakarkuoŋo, ma cie i die tie cāa Itieŋo yaa baa-ma; ma tieŋo yaa ufaŋo-i. ¹⁴ Na saa da, Diiloŋoŋ siire Itieŋo-i kuomba hōlma-na baa kumaŋ, u ka bi sire mieŋo-i baa kuuduōŋgu fanġu yaa-i.

¹⁵ Ma sī na suyaa wuō na kūōma-i *Kirsa kūōma ke? Terieŋgu fanġu-na, mi gbāa bie Kirsa kūōma-i ka ce-ma saasorieŋ maama wei? Ma nu dei wei? ¹⁶ Na saa suō wuō da ŋ galla baa saasoro-i ŋ cie kuuduōŋgu baa-yo wei? Ma nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuō: «Ba hāi-i-na ba gbonu ce kuuduōŋgu.»^{*} ¹⁷ Ŋga umaŋ duō waa horre-na baa Itieŋo-i, Diiloŋ-Yalle ce-yo kuuduōŋgu baa-yo.

¹⁸ Hielaŋ na naŋga-i figiŋ-kakarkuoŋo-na. Nuōmbaŋ ceŋ āmbabalma maŋ, ma sa kpatalla ba kūōma-na, ŋga umaŋ duō ce figiŋ-kakarkuoŋo-i, kuu dii ŋaa u cie gbomma fuō fereŋ kūōma yaa nuō-i. ¹⁹ Na saa suō wuō na kūōma yaa Diiloŋ-Yalle dūŋgu-i wei? Diiloŋ-Yalle fande-i Diiloŋo'i hāa-na baa-de; dii dii na hōmmu-na. Na saa suō wuō na kūōma-i namaa maama si wei? ²⁰ Diiloŋo sāa-na sukpepelluŋ. Terieŋgu fanġu-na, taa na ce-yo boi baa na kūōma-i.

§ 5:13 Āŋjinamma tiyemman-εβε (Deutéronome) 17.7 * 6:16 Miwaŋo jīnamman-εβε (Genèse) 2.24

7

Pol piye cejällen-kün̄gu

¹ Naŋ nyegāaŋ seβε maŋ hā-mi, i ka waŋ fuo maama yaa fiefie-i-na. Na ciera wuo bibieŋ nuo da η saa bie cieŋo ku faa. ² Ma miŋ ka waŋ mamaŋ, ma yaa daama: Da na ta na taara na hiel na naŋga-i kakarkuoŋo-na, bibieŋ nuo η saaya η bie η yerreŋ cieŋo, aa cieŋo bi soŋ u yerreŋ bolo nuo. ³ Bibieŋoŋ saaya u tuo ce kumaŋ u hā u cieŋo-i u tuo ce-ku, aa cieŋoŋ bi saaya u tuo ce kumaŋ u hā u bolo-i u bi tuo ce-ku. ⁴ Ānsorre-na, cieŋo sie gbāa ce kumaŋ dolaanu-yuo baa fuo fereŋ kūoma-i; u bolo maama. Aa boloŋo sie bi gbāa ce kumaŋ dolaanu-yuo baa fuo bi maama-i, u cieŋ maama. ⁵ Unaa baa yagar unajo mungallammu-na. Mi saa yagar-ma da na'a na saa-ma wuo na ka bel na fere a da huon̄gu celle a gbāa da na cārā Diiloŋo-i fafamma aa suo cor baa na ānsorre-i di temma-i. Ni ma'i sī da na yaŋ ku vaaya, na sie ji gbāa bel na fere, a ce dumaŋo-na, *Sitāni ka hi-na guol na gbeini-i. ⁶ Mi waŋ nelma'i, ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma de!

⁷ Coima saa fa, kuo nuomba-i hiere baa naa waa siraamba mei temma-i, ku yaa naa dolnu muo. Ŋga Diiloŋo saa ce-ye kuuduon̄gu hiere: U hāa unajo daaku aa hā unajo daaku. ⁸ Mamaŋ dii mi da mi waŋ-ma baa siraamba-i baa bikulcaamba-i, ma yaa daama: Da na tīe dei ŋaa muomiŋ tīyāa dumaa mi saa bie cieŋo, ku faa. ⁹ Ŋga nuoni maŋ da η suo wuo η sie gbāa bel η fere, bie cieŋo. Da η bie cieŋo-i ku boyaa η tīena η diei aa ce-maama ta ma ko-ni. Da ku bi waa cieŋ nuo, η soŋ. Da η soŋ bibieŋ-na ku boyaa η tīe η diei aa be-maama ta ma ko-ni.

¹⁰ Bamaŋ dii ānsorre-na aa waa Diiloŋ-dūŋ-baamba hiere, bafamba maama yaa daama; mei saa waŋ-ma, Itieŋo'i waŋ-ma. Wuo cieŋo saa saaya u hel u bolo wulaa. ¹¹ Duo hel, u saa saaya u bie boloŋo naŋo. Da kuo bibieŋ maama dii-yuo, u bir u kā ba ka nunu ba-naa baa u bolo-i. Aa bibieŋ nuo η saa bi saaya η nanna η cieŋo-i.*

¹² Mei fere-i, miŋ ka waŋ mamaŋ baa banamba-i ma yaa daama: Da η hūu Diiloŋ-maama-i, aa η cieŋo saa hūu-ma, aa hūu-ma duo tīena baa-ni, η saa saaya η nanna-yuo wuo u saa hūu Diiloŋ-maama-i. ¹³ Kuuduon̄gu yaa baa caamba-i; nuo da η hūu Diiloŋ-maama-i, aa η bolo saa hūu-ma, aa hūu-ma η da η tīena baa-yo, η saa saaya η hel u wulaa. ¹⁴ Boloŋo faŋo temma-i, uŋ hūyāa-ma kertīecie soŋ-yuo, u piyaa Diiloŋo-i. Aa cieŋo maŋ saa hūu Diiloŋ-maama-i aa hūu-ma soŋ kertīeyieŋo-na, u piyaa Diiloŋo-i. Kuo ma saa naa waa dumaa, baa naa cira ba bisāimba-i sie gbāa pie Diiloŋo-i a ne da ba piyaa-yo. ¹⁵ Ŋga umaŋ duo u saa hūu Diiloŋ-maama-i, aa u tīenatieŋo hūu Diiloŋ-maama-i, aa wuo fuo si dii u tīenatieŋo maama-na, ba baa cie-yo; ba yaŋ u kā. Kufan̄gu terieŋgu-na, u tīenatieŋo maŋ hūyāa Diiloŋ-maama-i, u yaa boloŋo-i wa, u yaa cieŋo-i wa, uu dii u fereŋ nuo. Diiloŋo bīe-na wuo na waa yaafēlleŋ. ¹⁶ Da η yagar aa nyaar, naŋ ka gbāa kor η tīenatieŋo-i wei? Ŋ sie gbāa ce Diiloŋ nuo suo mafamma-i.

Tīyāaŋ na temma-i

¹⁷ Da ma hel daama-na, naŋ ŋa naa waa dumaa aa Diiloŋo bī-na, na tīe dumei; Diiloŋo yaa wuo ma ce dumaa. Mi wuora mi waŋ ma yaa-i terni-na hiere baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i.

¹⁸ Diiloŋoŋ taa u bī-na huon̄gu maŋ nuo-i, da kuo unajo nuo η naa *jā, baa yaŋ senserre ta di da-ni baa η *jāmma-i. Da kuo η saa naa bi jā, baa yaŋ senserre ta di da-ni wuo η saa jā, tīe dumaa, baa cira η jā. ¹⁹ Ŋ jā o, η saa jā o, yun̄gu si dii-kuo. Kumaŋ gbāaŋ, η baa yagar Diiloŋo nuŋgu-i. ²⁰ Naŋ ŋa naa waa waama maŋ aa Diiloŋo suo duo bī-na, na hieroŋo-i hiere na saaya na tīe dumei. ²¹ Diiloŋoŋ taa u bī-ni, da kuo nii naa waa korieŋ nuo, baa yaŋ ma jaŋ-ni. Ŋga da ba hā-ni hūmelle-i η da η hel kōrsinni-na, hel-nie. ²² Na saa da, Itieŋo-i Yesu-Kirsa duo bī korieŋo maŋ, u jo ji ce nebiŋo u wulaa, aa umaŋ duo waa nebiŋo aa u bī-yo, u jo ji ce u korieŋo. ²³ Diiloŋo sāa-na sukpepelluŋ, baa na bir na ce nelbiliemba koraŋ namaa. ²⁴ Tobin̄ namaa, mi sie kar ku coima, naŋ waa dumaa aa Diiloŋo bī-na, waŋ waama famma yaa-i u hūmelle-na.

* 7:11 Niεŋ Matie seβε-i-na 5.32.

Bamaņ saa hi suur ānsorre-na

²⁵ Kumaņ ņaa bamaņ saa hi suur ānsorre-na ba kūngu-i, mi ka piiye celle kuō. Miņ ka waņ mamaņ, ma saa hel Itieņo nuņ-nu, mei huōya-maama. Diiloņo faa baa-mi, a ce huhurma si dii mi nelma-na.

²⁶ Mulīemaņ maaraaya fiefie-i-na, mei wulaa ku bōyaa nuōmba tīe ba temma-i ba baa suur ānsorre-na. ²⁷ Da kuō cieņo dii baa-ni tī, baa nanna-yuō. Da kuō cie sī baa-ni, baa dii ņ yuņgu-i cakūņgu-na. ²⁸ Ku saa ce ņaa da ņ bie cieņo-i ku balaarj dē! Ku saa bi ce ņaa cieņ duō soņ ku balaarj dē! ņga bamaņ suurii ānsorre-na ba ka mulīeņ yaņ siraamba-i ku'i cie mie na baa suur-die.

²⁹ Tobij namaa, miņ taaraņ mi waņ mamaņ ma yaa daama: Huōņgu saa tiraa tīe bōi. Terieņgu faņgu-na, a doņ fiefie-i-na, caantaamba saaya ba waa ņaa ba saa dii caamba. ³⁰ Bamaņ kaalaarj ba ce ņaa weima saa da-ba. Bamaņ nyieņ ba ce ņaa ba hōmmu saa fē. Bamaņ sāa bīmbīnni-i, ba baa haa ba naņga nie. ³¹ Bamaņ daarj miwaanjo tōno-i, ba baa haa ba naņga yuō. Miwaanj daa uņ yeņ waama maņ, u sie tiraa cō.

³² Mi sa taara ānjōguōma yu na hōmmu-i. Na saa da, umaņ duō saa dii cieņo, ņ da u yii baa Itieņo maacemma yaa yoņ; u taara u ce kumaņ dōlaanuņ Itieņo-i. ³³ ņga umaņ duō dii cieņo, u yii baa miwaanj daayo maama; u taara u ce kumaņ dōlaanuņ u cieņo. ³⁴ A ce dumaarj-na uu dii sōmma hāi. Kuuduōņgu yaa baa caamba-i, umaņ duō saa soņ, ņ da u gbu u yii baa Itieņo maacemma yaa yoņ. U weima-i hiere ma kāa ka jūņ Diiloņo yaa nuō-i. ņga cieņo maņ duō soņ, u yii baa miwaanj daayo maama; u taara u ce kumaņ dōlaanuņ u bōlō.

³⁵ Da na da mi piiye dumande-i-na, mi taara namaa fafaarjgu'i. Na baa da nie sī mi taara mi cie-na, ma'i sī. Mi taara na nyaar Itieņo'i nuō-i baa huōņga diei aa na ta na ce kumaņ faa cemma.

³⁶ Fiefie-i-na, umaņ duō ne da u dōrņo maama yuu u huōņga-i, aa ne da fuō duō saa bie-yo ku ka ce kpelle u wulaa, u gbāa bie-yo, bāaniņo sī. ³⁷ ņga umaņ duō yiera-mei wuō u sa taara u dii cieņo, aa ne da da ba bōrō baa u dōrņo-i ku sie ce bāaniņo, aa u gbāa bel u fere cakūņgu-na, da kuō ma hilaa fuō fereņ huōņ-na, ku faa. ³⁸ Terieņgu faņgu-na, umaņ duō jā u dōrņo-i ku faa, umaņ duō hiel u naņga u dōrņo maama-na, kufarjgu tiraa fa yaņ.

³⁹ Casoiņ nuōņo-i, ņ bōlō duō waa cicēlma, ņ sie gbāa kā ka soņ yaņga naņga. ņga duō ku, nii dii ņ fereņ nuō, ņ gbāa soņ bibieņo maņ dolaanu-nie. Kumaņ gbāarj, bibieņo farjo saaya u hūu Yesu maama-i. ⁴⁰ ņga mei wulaa duō tīe u saa soņ, ku ka buō-yuō yaņ duō kā ka soņ bibieņo naņ-na. Mafamma-i mei huōya-maama, aa mi suyaa mie *Diiloņ-Yalle bi dii baa muōņo-i.

8

Cufieņ-kūōma maama-i

¹ Fiefie-i-na, i ka ne cufieņ-kūōma kūņgu-i. I hieroņo-i i suō weima bōi fuō ninsōņo ņaa naņ waarj-ma dumaa, ņga na saaya na suō wuō sōsuōmuņgu jo baa bōlbōlsīnni, a ne da nelnyulmu ce i naņ kaasīnni Diiloņ-hūmelle-na. ² Umaņ duō tuō ne wuō fuō suō bīņkūņgu, u saa hi tuō suō ņaa uņ saaya u suō dumaa. ³ ņga umaņ duō yaņ Diiloņo maama ta ma dōlnu-yuō, Diiloņo suō u yaa-i.

⁴ Terieņgu faņgu-na, cufieņ-kūōma-i i gbāa tie wuo-ma wei? I suyaa wuō cufēllu-i bīņkūņgu sī, aa tiraa suō wuō Diiloņo dii u diei yoņ! ⁵ Banamba daa ninanni ta ba buol-ni dōrō-i-na baa hīema-na hiere wuō bafamba diiliemba yaa-i. Bafamba wulaa diiliemba dii bōi aa yuntaamba bi dii bōi. ⁶ A ne da mie fuō mie wulaa, Diiloņo dii u diei yoņ. U yaa i To-i. U'i hielaa bīmbīnni-i hiere aa i tīenaana fuō maa-na'i. Aa Itieņo bi dii u diei, u yaa Yesu-Kirsa-i. Diiloņo cie u yaa hiel bīmbīnni-i hiere aa fuō barguō yaa nuō-i iņ yeņ cicēlma dumande-i-na. ⁷ ņga i hieroņo saa suō wuō cufēllu-i bīņkūņgu sī. Banamba mieņ cufieņa-i a ce ji hi baa nyuņgo, da ba ta ba wuo cufieņ-kūōma-i ba ta ba jōguōņ cufieņa maama, aa da ņaa ba guōla ba Diiloņ-hūmelle-i. Ba saa hi naņ kaasīnni yogo ku'i juōņ baa

ānjəguəma famma-i. ⁸ A ne da ku saa ce ŋaa niwuoni yaa gbāa piε-ye Diilonjo-na. Die saa wuo, kunan̄gu sa hel-yiε, die bi wuo, kunan̄gu sa suur-yiε.

⁹ Nan̄ yεŋ na fεrεŋ nuə duma ta na ce kuman̄ dolaan̄u-ŋei, gbāan̄ baman̄ saa hi nan̄ kaas̄inni yogo Diilon̄-hūmelle-na, na baa ji bīεna ba Diilon̄-hūmellen̄-kūŋgu-i. ¹⁰ Ŋaa baman̄ saa hi nan̄ kaas̄inni-i yogo, unaa kā ka da nuəni man̄ suyaan̄ yiεŋgu η tīεnaana tīnniŋ-dūŋ-nu ta η wuo kūəma; fuə u siε bi kā na ta na wuo wei? ¹¹ Duə wuo aa u huəŋga saa ji hūu-ma, nan̄ səs̄uəmun̄gu'i saa jo baa mafamma-i wei? Nuənei ciε u kəs̄uəŋ u fεrε. A ne da *Kirs̄a kuu fuə bi maama-na. ¹² Da na ta na ce gbomma famma-i Diilon̄-dūŋ-baamba man̄ saa hi nan̄ kaas̄inni-i yogo na guəl ba gbeini-i Diilon̄-hūmelle-na, na saaya na suə wuo na ce-ma Kirs̄a fuə fεrε yaa nuə-i. ¹³ Ku'i ciε na da muə da mi suə wuo da mi wuo daaku-i, mi ka guəl mεl̄jo gbeini-i Diilon̄-hūmelle-na, mi ne ku bīŋkūŋgu-i aa yan̄-ku; mi siε tiraa dii-ku mi nun̄gu-na.

9

Kuman̄ saaya baa Yesu pəpuərbiemba-i

¹ Muə mi siε gbāa ce kuman̄ dolaanu-miε wei? Yesu *pəpuərbilon̄ muə sī wei? Mi saa da Itieŋo-i Yesu-i baa mi yufelle-i wei? Miŋ ciε maacemma man̄ hā Itieŋo-i, ma'i sī namaan̄o-i wei? ² Banaŋ da ba fi'a ba saa hūu-ma wuo Yesu pəpuərbilon̄ muə, namaa fuə na saaya na hūu-ma. Nan̄ hūyāa Itieŋo maama-i mi wulaa, ku yaa pigāan̄ wuo Yesu pəpuərbilon̄ muə.

³ Baman̄ ciεra mi maacemma saa fa, miŋ ka wan̄ man̄ baa-ba ma yaa daama: ⁴ Yesu pəpuərbien̄ miεŋo-i i sa wuo wei? I sa nyəŋ wei? ⁵ Mi saa saaya mi jā ciεŋo Diilon̄-dūŋ-baamba-na u tuə wuəra baa-mi ŋaa Yesu pəpuərbiemban̄ ceŋ-man̄ duma baa Itieŋo hāmba-i a naara Pier wei? ⁶ Sisə muə baa Barnabasi-i yon̄, miεmēi saaya i ce maacemma-i a taara i nun̄-juuru-i? ⁷ Nan̄ siire, na nuə wuo molo kāa soros̄imma-na aa tuə pā u fεrε wei? Sisə mεl̄j daayo sūə tibinni-i aa u sa wuo ni bien̄a-i? Da ma'i bi sī āncīinan̄ daayo sa nyəŋ u muəru nən̄ə-i? Na nuə-ma dede wei?

⁸ Miŋ wan̄ nelma man̄ daama-i, nelbiliemba'i jəgaan̄ dumaan̄o-na yon̄ wei? Ma sī maaduəma famma yaa bi nyegāan̄ *Moisi *ānjīnamma-na kε? ⁹ Ma nyegāan̄ ānjīnamma-na ninsoŋo wuo: «*Niiŋ duə tuə muo dīm̄ma-i η saa saaya η vaa u nun̄gu-i.*»* Ku ce namaa na'a Diilon̄o kaalaaya niimba yaa aa wan̄ mafamma-i wei? ¹⁰ Ma sī nel daama wan̄ a vii miεmēi kε? Coima saa fa, ma fuliinu miεmēi. Ma sī uman̄ duə tuə kū, u suya wuo u ka da bīŋkūŋgu ku'i ciε u tuə kū kε? Nuə da η suə wuo nan̄ dīm̄ma ciε dēdieni hiere, η waa hie kā wuo nan̄ ka muo-ma? Da η da uman̄ muyaan̄ u dīm̄ma-i, u suya kerre wuo u ka da belle-mēi ku'i ciε. ¹¹ Iŋ ciε Diilon̄-maacemma-i na həlma-na, kuu dii ŋaa i duu dīm̄ma. Da η duu dīm̄ma-i, η saa saaya η kar-ma wei? ¹² Baman̄ wuyaan̄ na nagāŋ-niini-i wuo ni vii-ba, ni vii miεŋo-i yan̄ bafamba-i. Ŋga i fiinaan̄ aa bel i mulīema-i nammu hāi. I sa taara *Kirs̄a *Neldədəlma bir baa ma huəŋgu ku'i ciε i hīrā i mulīema-i.

¹³ Ma sī na suya kerre wuo baman̄ ciεŋ maacemma-i *Diilodubuə-i-na, ba niwuoni hel Diilodubuə yaa nuə-i kε? Aa suə wuo *Diilojigāntaamba niini bi hel ba maacemma'i nuə-i kε? ¹⁴ Kuuduəŋgu yaa baa baman̄ wan̄ Neldədəlma-i. Itieŋ wuo ba ta ba wuo ma'i nuə-i.†

¹⁵ Na nagāŋ-niini vii-mi, ŋga mi niε-ni aa yan̄-ni. Baa na da niε sī mēi taara na ta na hā-mi bīŋkūŋgu ku'i ciε mi ta mi wan̄ nel daama-i dε! Ma'i sī. Aa mi da mi cārā na wulaa, bəlbəl mi ku. Miŋ wan̄ Diilon̄-nelma-i gbāŋgbāŋ mi sa hūu bīŋkūŋgu, ku fē mi huəŋga-i. Aa molo siε gbāa ce mi yan̄ kufan̄gu-i. ¹⁶ Mi siε gbāa gbeliεŋ mi fεrε wuo mi wan̄ Neldədəlma. Maacemma namma-i, ku dolaanu-miε o, ku saa dəlnu-miε o, mi ka ce-ma. Aa da mi saa ce-ma, sūlma haraa-miε. ¹⁷ Kuə muəmēi naa sire mi fεrεŋ nuə ta mi

* 9:9 *Ānjīnamma tiyemman̄-sεbe* (Deutéronome) 25.4; Tim. dīε. 5.17-18 † 9:14 *Niεŋ Like sεbe-i* na 10.7.

ce-ma, mii naa saaya baa pãmma, nga meï saa sire mi fereŋ siremma, Diilonjo'i ciera mi ce-ma. ¹⁸ Terieŋgu faŋgu-na, meï maacemma sullu yaa hadu-i? Du yaa a waŋ Diilonj-nelma-i gbãŋgbãŋ, mi baa hũu biŋkũŋgu a ne da mii naa saaya mi hũu.

¹⁹ Mii dii mi fereŋ nuɔ, nga mi cie mi fere na hieroŋo-i na korieŋ muɔ da mi gbãŋ da nuɔmba bɔi hã Kirsa-i. ²⁰ Da mi waa baa *Yuifubaa-ba-i, mi ce mi fere Yuifuyieŋ muɔ da mi gbãŋ da-ba. Na saa da, Moisi añjĩnamma sie gbãa yuu-mi baa weïma, nga da mi waa baa bamaŋ wuɔyaŋ-maŋ, mi ta mi wuɔ-ma da mi gbãŋ da-ba. ²¹ Kuuduɔŋgu yaa baa bamaŋ sa suyaaŋ Moisi añjĩnamma-i, da mi bi waa bafamba hɔlma-na, mi ce mi fere ba temma-i da mi gbãŋ da-ba. Ku saa ce ŋaa mi taara mi cira mi cĩinaana Diilonjo añjĩnamma-i de! Ma'i sĩ. Mi wuɔ ma yaa-i Kirsa wuɔsaŋgu-na. ²² Da mi waa baa bamaŋ saa naŋ kaasĩni yogo Diilonj-hũmelle-na, mi ce mi fere ŋaa meï fere-i mi saa hi naŋ kaasĩni yogo, da mi gbãŋ da-ba. Da mi suur terieŋgu terieŋgu, mi ce mi fere terieŋgu faŋgu taamba temma, da mi gbãŋ da banamba kor-bei. ²³ Mi ce daama-i hiere Neldɔdɔlma da ma gbãa hi terni-i hiere aa muɔmi bi da mi kũŋgu-i.

²⁴ Na suyaa wuɔ gbaruntaamba gbar hiere, nga umaŋ duɔ ta yaŋ banamba-i u yaa yaraa; aa ba pã u yaa-i. Terieŋgu faŋgu-na, gbãaŋ ba baa ta aa yaŋ-na. ²⁵ Bamaŋ taaraayaŋ ba ka finu gbaraŋgu-na, ba hĩrã muliema-i ku tigiima-na. Ba ce muliema famma-i da ba ka da kumaŋ ku sa gbãŋ bienammas. A ne da miɛ iŋ donyaŋ kumaŋ, ku sa biɛna da. ²⁶ Ku'i cie na da muɔ miŋ gbar mi kã, mi sa gbar mi yuŋ-nu. Mi saa baa ciekũrãŋo maŋ sa jafãaŋ u yuŋ-nu. ²⁷ Mi ce mi kũɔma-i kpãncɔlgũɔ aa mi suɔ mi fereŋ belma. Mi sa taara da mi ji waŋ Diilonj-nelma-i tĩ baa banamba-i muɔmi hel hõntɔbilonjo.

10

Yaŋ cufieŋa buolma-i

¹ Tobij namaa, mamaŋ daa i bĩncuɔmba-i *Moisi bãaŋgu-na, mi taara na suɔ-ma hiere. Duherru nandu naa cĩnnu-bei a saŋ-ba ba kã ka karnu dãmmanj-nuoraŋgu-i. ² Ku cie ŋaa ba *baatisieŋ duherru-na baa dãmmanj-nuoraŋgu-na a ce kuuduɔŋgu baa Moisi-i. ³ Ba hieroŋo-i ba wuyaa Diilonj-niiwuoduɔni, ⁴ aa nyɔŋ Diilonj-hũnduɔma. Hũmma famma taa ma hel tãmpɛlleŋ, aa tãmpɛlle fande yaa waa *Kirsa-i. U waa baa-ba terni-na hiere. ⁵ Mafammaŋ fie ce, ba fõŋgũɔ saa ta ba ce Diilonjo huɔŋga-i, ku'i cie ba wuɔra ku dii *hĩekuraŋgu-na.

⁶ Nel daama cie da ma pigãaŋ-ye wuɔ i saa saaya i yaŋ ãmbabalma cemmaŋ-maama ta ma dɔlnu-yie ŋaa maŋ taa ma dɔlnu i bĩncuɔmba-i dumaa. ⁷ Baa na ta na buol cufieŋa-i ŋaa i bĩncuɔmbaŋ taa ba ce dumaa. Diilonj-nelma waŋ-ma wuɔ: «Ba tĩɛnaana wuɔ niiwuoni-i aa nyɔŋ kolma-i. Baŋ juɔ wuɔ tĩ, ba sire ce ba bãaŋgu-i.» ⁸ Baa na yaŋ i tie ce figiŋ-kakarkuɔŋo-i ŋaa i bĩncuɔmba naŋ ceŋ dumaa. Ba cie ku yaa-i nuɔmba neifieŋ-cĩncieluo baa di diei nuɔmba nuɔsiba ndii kuu-bei yinduɔŋgu-na.† ⁹ Baa na yaŋ i feŋ Kirsa-i ŋaa i bĩncuɔmba naŋ fieŋ-yo dumaa a ce jẽnaamba doŋ-ba ko-ba.‡ ¹⁰ Baa na ta na waana ŋaa i bĩncuɔmba naŋ waanaŋ dumaa, a ce *dɔrɔpɔwɔrbilonjo maŋ kuɔŋ nuɔmba-i u jo ji ko-ba.§

¹¹ Nel daama cie nuɔmba da ba gbãa suɔ ba fereŋ belma. Ba nyegãaŋ-ma da ba gboya miɛ maŋ piyaa miwaŋo tĩmma-i. ¹² Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duɔ tuɔ ne wuɔ sĩ fuɔ yiɛraaya u gbeiniŋ, u gbãŋ u baa ji cii. ¹³ Mamaŋ guɔlaaŋ nelbiliemba gbeini-i Diilonj-hũmelle-na, ma yaa bi guɔlaaŋ namaa niini-i. Ŋga Diilonjo-i nunni hãi tieŋo sĩ; u sie yaŋ ma jĩnya-nei. Kumaŋ da ku ta ku guɔl na gbeini-i, u ka kãyã-nei aa pigãaŋ-na naŋ ka ce dumaa hel-kuɔ.

¹⁴ Mi jẽnaaŋ namaa, terieŋgu faŋgu-na, jande, nieŋ cufieŋa buolma-i aa na yaŋ-ma. ¹⁵ Mi suyaa miɛ na suɔ kuyũŋgu ku'i cie mi ta mi piye baa-na dumandɛ-i. Miŋ waŋ mamaŋ, namaa fere-i nieŋ-maŋ na ne, coïma wei? ¹⁶ Die tie wuɔ Itieŋo niiwuoni-i, iŋ

* 10:7 Helmaŋ-sebe (Exode) 32.6 † 10:8 Niɛŋ Kãmmanj-sebe-i-na (Nombres) 25.1-9. ‡ 10:9 Niɛŋ Kãmmanj-sebe-i-na (Nombres) 21.4-7. § 10:10 Niɛŋ Kãmmanj-sebe-i-na (Nombres) 17.6-14.

jaal Diilono-i ciinga mañ maa-na-i, ka sa pigãañ wuo Kirsa tãmma yaa cie i waa u horre-na wei? Inj bi calnuñ *buruo mañ baa i-naa, u'i sa pigãañ wuo Kirsa kũoma yaa cie i waa u horre-na wei? ¹⁷ Buruo diei dii; inj fie ciinu, i wuo burduoño faño yaa-i. Ku yaa pigãañ wuo ii dii horduoleñ.

¹⁸ Niẽñ *Isirahel-baamba-i, ba mumbuolmuñ-teriẽngu-i Diilon-kũngu, a ce dumaño-na, bamañ wuyaañ bĩmbaamba mañ bañ koñ-bañ teriẽngu-na, kutaamba dii Diilono horre-na. ¹⁹ Ku saa ce ñaa mi taara mi cira cufẽllu-i baa du kũoma-i nii dii baa yungu waama namma, ²⁰ ma'i sĩ. Ñga mi taara mi cira bañ koñ bĩmbaamba mañ cufiẽña-na, ba sa ko-ba ba hã Diilono, ba ko-ba ba hã *jĩnabaa. A ne da mi sa taara weima waa na hõlma-na baa jĩnabaa-ba-i. ²¹ Na sie gbãa nyoñ baa Itieño ciinga-i aa miel nyoñ baa jĩna ba kaanga-i. Na sie gbãa wuo Itieño niwuoni-i aa tiraa miel wuo jĩna ba niini-i. ²² Die vaaya kufañgu-i, Itieño huõnga ka du baa-ye; a ne da i sie gbãa fi baa-yo.

Yaay i tie kãyã i-naa Diilon-hũmelle-na

²³ Na ciera bĩnkũngu saa nyaa-ye. Ninsoño, bĩnkũngu saa nyaa-ye, ñga bĩmbĩnni hieroño saa fa baa-ye. Bĩnkũngu saa nyaa-ye, ñga bĩmbĩnni hieroño sa ce i nañ kaasĩnni Diilon-hũmelle-na. ²⁴ Nelieño nelieño, u saaya u tuõ taara banamba fafaangu, u baa tuõ ne fuõ kũngu-i.

²⁵⁻²⁶ Ma nyegãañ Diilon-nelma-na wuo: «*Miwaano-i baa u huõya-niini-i hiere Itie fuõ niini-i*»*, a ce dumaño-na, da na da kũoma mañ sannga-na, na baa cira na yuu ma sĩnni-i, na sãa na wuo; na baa jaana na hõmmu-i.

²⁷ Moloñ duõ bĩ-ni wuo ñ kã na ka wuo niwuoni, da kuo kutieño saa hũu Yesu maama-i, da ñ kã, da ba hã-ni kumañ, ñ baa jaana ñ huõnga-i, ñ hũu ñ wuo fieya aa ñ baa yuu moloño baa weima. ²⁸ Ñga moloñ duõ da tũnu-nie wuo kũoñ daama-i cufẽlluñ-kũoma, ne kutieño-i aa ñ yañ; baa wuo. Da ñ wuo, ñ ka hã kutieño-i ãnjõgõbabalamma. ²⁹ Mi saa ne namaa ãnjõguõma aa piye, mi nie umañ gbuõya-nei fuõ maama'i aa piye.

Unaa gbãa cira: «Da kuo bĩnkũngu saa nyaa-mi, ma da nie na'a mi saa saaya mi wuo daaku-i, wuo da mi wuo-ku mi ka hã unano ãnjõgõbabalamma? ³⁰ Da mi da kuuwuõngu-i aa jaal Diilono-i aa suõ da mi wuo-ku, ma ce nie unaa jo ji tuõ gãñ baa-mi wuo mi cie nie wuo-ku?» ³¹ Mi gbãa wañ mamañ, ma yaa daama: Na wuo wa! Na nyoñ wa! Sisõ da na ta na ce bĩnkũngu bĩnkũngu, na saaya na ta na ce-ku Diilon-yerre fafaan-nu. ³² Baa na yañ na ciluõ tuõ guõl banamba gbeini-i; u baa guõl *Yuifu ba niini-i, u baa guõl *nieraamba niini-i, u baa bi guõl Diilon-dũñ-baamba niini-i. ³³ Taa na ce meĩ temma: Muõmi vaa mi fere weima-na hiere ta mi ce kumañ kãayãñ nuõmba-i. Mi sa taara meĩ fafaangu, mi taara nuõmba-i hiere ba fafaangu Diilono duõ kor-ba.

11

¹ Muõmiñ biyaa *Kirsa maama-i dumaa, namaano-i biyaan meĩ bi maama-i dumei.

Cieño saaya u suuye u yungu-i Diilocãrãlle-na

² Kasi saa da-na: Miñ waan nelma mañ baa-na, na wuo ma hũmelle-i. Weima-na hiere mi nelma sa karaanu-nei. ³ Ñga mi taara na suõ wuo *Kirsa yaa nuõmba-i hiere ba yungu-i. Bibieño yaa cieño yungu-i aa Diilono yaa Kirsa yungu-i. ⁴ Bibieñ nuõ da ñ yañ ñ cucũngu-i ñ yungu-na aa ta ñ cãrã Diilono-i, sisõ ta ñ wañ Diilopõpuõrungu-i, kuu dii ñaa ñ saa kãñ Kirsa yaa-i. ⁵ Aa cieñ duõ yañ u yungu-i gbãngbãñ aa tuõ cãrã Diilono-i sisõ duõ yañ-ku aa tuõ wañ Diilopõpuõrungu-i, kuu dii ñaa u saa kãñ u bõlõ yaa-i, a ne da u yaa u yungu-i. Cieño faño temma dii ñaa cieño mañ cirii u yungu-i. ⁶ Cieño mañ duõ u sa taara u vaa bĩnkũngu u yungu-na, u sa hãyã-kuõ bõlbõl wei? Ñga i suyaa wuo cieñ duõ cir u yungu-i, sisõ duõ hãyã-kuõ, ku da-yo senserre, teriẽngu fañgu-na bõlbõl u tuõ suuye-kuõ. ⁷ Bibieño yaa Diilono nabieraño-i, u yaa pigãañ Diilono fafaangu-i, a ce dumaño-na, duõ tuõ cãrã Diilono-i, u saa saaya u suuye u yungu-i. Aa cieño pigãañ bibieño fafaangu. ⁸ Na saa da, Diilono saa hiel bibieño-i cieñ-na, u hielaa cieño yaa bibieño-na. ⁹ Aa ku saa ce ñaa ba

* 10:25-26 Gbeliemañ-nalãangu (Psaume) 24.1

maa bibieņo yaa a hā cieņo-i de! Ba maa cieņo yaa a hā bibieņo-i. ¹⁰ Terieņgu fanġu-na, cieņo saaya u ne *dorpəpuərbiemba-i aa tuō suuye u yunġu-i a pigāaŋ u munyierammu-i. ¹¹ Ņga na saaya na suō wuo Itieņo wulaa, bibieņo sie gbāa muo sāntorma baa cieņo-i, aa cieņo sie bi gbāa muo sāntorma baa bibieņo-i. ¹² Mi taara mi cira, cieņo hilaa bibieņ-na aa bibieņo hel cieņ-na, aa ba hāi-i-na hiere ba hilaa Diiloņ-na.

¹³ Namaa fere-i nieņ-kun na ne! Cieņ duō yaŋ u yunġu-i u saa suuye-kuō aa tuō cārā Diiloņo-i, ku biyaa wei? ¹⁴ Ma sī na daa bibieņo yukuōsīŋ da ni tu cor ku ta ku da-yo senserre ke? ¹⁵ A ne da ku'i saaya caamba-i. Diiloņo hāa bafamba-i yukuōsīnni-i ni da ni ta ni suuye ba yunni-i. ¹⁶ Umaŋ duō u dii nuharunġu nel daama-na, kutieņo saaya u suō wuo Diiloņ-dūŋ-baamba-i terni-na hiere a naara mie fere-i i ce-ma dumei.

Itieņo niiwuoni maama-i

¹⁷ Miņ ka dii mi nuņġu-i mamaŋ nuō-i fiefie-i-na, mi sie gbelleiņ-na. Na tigiima sa kāyā-nei Diiloņ-hūmelle-na, ma guōla-nei. ¹⁸ Mi nuō ba'a da na tigiin na-naa, banamba bō ba deŋ, aa mi suyaa mie ma gbāa ce. ¹⁹ Mi suyaa mie na saaya na bōrō ku yaa bamaŋ nyaarāa Diiloņo-na ba ka suō. ²⁰ Da na jānu na-naa da na wuo Itieņo niiwuoni-i, na sa wuo-ni niņ saaya ni wuo dumaa. ²¹ Niiwuon da ni hi wuoma, na kā ka bie na juurumbaa. A ce dumaano-na, banaŋ da ba ce ba tīe baa nyulmu-i aa banamba wuo ye aa nyōŋ ye ta ba ce koŋhiliinġu. ²² Da na da na sa taara na cal baa moloņo, bige-i cie na sa wuo dii na cīnniņ aa ta na jo? Sisō na taara na bīena Diiloņ-dūŋ-baamba yerre yaa wei? Bige-i cie na ta na ture sūntaamba yammu-i? Na'a mi waŋ wuo nie baa-na? Na taara mi gbelleiņ-na wei? Mi sie sie aa gbelleiņ-na.

²³ Miņ daa mamaŋ Itieņo wulaa aa waŋ-ma baa-na ma yaa daama: Baŋ ņa naa saaya ba bel Itieņo-i Yesu-i isuonġu maŋ nuō-i, wuo bie *buruo ²⁴ aa jaal Diiloņo-i, aa būlnu-yuō aa cira: «Mi kūōma yaa daama-i miņ hāŋ-naŋ baa-ma, taa na ce miņ cie kumaŋ daaku-i mi maama ta ma tīenu-nei.» ²⁵ Baŋ juō wuo niiwuoni-i tī, wuo bie duvēņo ciin-na hā-ba aa cira: «Ba ka bel-mi ko-mi. Mi tāmma maŋ ka kūnna, kuu dii ņaa ma yaa daama-i ciinġa-na. Diiloņo ka bel u *tobisīfelenni-i baa ma yaa-i. Da na ta na nyōŋ-yo huōŋġu huōŋġu, na ce miņ cie kumaŋ daaku-i mi maama tīenu-nei.» ²⁶ Na saa da, aa Itieņo suō duō bir jo, huōŋġu huōŋġu, da na wuo buruo-i wuoŋ daama temma-i aa nyōŋ duvēņo-i, na waŋ u kuliinġu maama yaa dumaano-na. ²⁷ Ku'i cie na da umaŋ duō waa waama namma aa wuo Itieņo buruo-i, sisō aa nyōŋ Itieņo duvēņo-i, kutieņo saa kāŋ Itieņo kūōma-i baa u tāmma-i hiere; a ce dumaano-na, Diiloņo ka yuu-yo. ²⁸ Terieņgu fanġu-na, nelieņo nelieņo, u saaya u ne u fere igēna aa suō duō wuo buruo daayo-i aa nyōŋ duvēŋ daayo-i. ²⁹ Umaŋ duō saa kāŋ buruo daayo-i baa duvēŋ daayo-i wuo Itieņo kūōma*, aa suuye u yufieņa-i a wuo-ni, Diiloņo ka gāŋ baa-yo. ³⁰ Ku'i cie na da jaamba-i baa jeiļiemba maaraaya na hōlma-na baa kuliinġu-i hiere. ³¹ Kuō i taa i ne i fere igēna aa suō tie wuo, Diiloņo naa waa hie tuō gāŋ baa-ye? ³² Ņga Diiloņo sa taara i ka caa baa banamba-i ku'i cie u tuō gāŋ baa-ye u dii-ye hūmelle-na.

³³ Tobin namaa, terieņgu fanġu-na, da na jānu na-naa da na wuo Itieņo niiwuoni-i, ciyaan na-naa. ³⁴ Nyul da mu waa umaŋ nuō-i, u wuo dii u cīin-nu aa u tuō jo, ku yaa da na ji jānu na-naa u sie cāl Diiloņo ji tuō gāŋ baa-yo.

Nelma maŋ tīyāa, da mi kā mi ka fielnu-mei.

12

Diiloņ-Yalleŋ hāŋ nuōmba-i fōŋgōbaa-ba maŋ

¹ Tobin namaa, mi nuņġu ka hi *Diiloņ-Yalle maacemma yaa fiefie-i-na; mi taara ma kaala na wulaa. ² Na suyaa wuo naŋ ņa na'a na saa hi hūu Itieņo maama-i na taa na gbar

* 11:29 verse daayo gbāa bi nu nuŋ daama-i: «Umaŋ duō saa kāŋ Itieņo horre-i aa suuye u yufieņa-i wuo buruo daayo-i aa nyōŋ duvēŋ daayo-i, Diiloņo ka gāŋ baa-yo.»

na nyaanu tñnni, a ne da nunni sñ baa-ni ni ta ni piiye. ³ Ku'i cie mi ta mi taara mi waŋma baa-na mie Diilonŋ-Yalle sie gbãa waa moloŋ-na aa kutieŋo wuo Yesu dānggāaŋ! Ma sie gbãa ce. Aa molo sie bi gbãa cira Yesu yaa Itieŋo-i, da Diilonŋ-Yalle saa dii-ma u nuŋ-nu.

⁴ Diilonŋ-Yalleŋ hāŋ nuomba-i fñŋgōbaa-ba maŋ ba ta ba ce Diilonŋ-maacemma-i baa dii sñnni bōi, ŋga Diilonŋ-Yalduol daade yaa hāaŋ-baŋ baa-ba. ⁵ Maacemma sñnni dii bōi, ŋga ma ce hā Yunteduōŋo yaa-i. ⁶ Āncemma dii bōi, ŋga Diiloduōŋo faŋo yaa hāaŋ i hieroŋo-i ku fñŋgūo-i i tie ce-ma. ⁷ Diilonŋo hāa-ye fñŋgōbaa i yuŋ-niŋ i tie fa i-naa maama. Fñŋgōbaa-ba famba yaa pigāaŋ Diilonŋ-Yalle maacemma-i. ⁸ Diilonŋ-Yalle ce unao nelnurāŋo, aa ce unao ānsuōmantieŋo. ⁹ Diilonŋ-Yalduol daade hā unao fñŋgūo-i u haa u naŋga-i Diilonŋo-na ninsoŋ-haama, aa hā unao fñŋgūo-i u tuo sire jaamba. ¹⁰ Di hā unao fñŋgūo-i u tuo gbā u ce himma, aa hā unao u tuo ce Diilopōpuōrni, aa hā unao u tuo suō Diilonŋ-maacemma-i u bōrō-mei baa *jīna ba maama-i. Di hā unao fñŋgūo-i u tuo gbā u piiye nelfelemma, aa hā unao u tuo gbā u hielnu-mei. ¹¹ Diilonŋ-Yal daade yaa cieŋ mafamma-i di diei yoŋ. Fñŋgūo maŋ duo dolnu-die di hā-ni baa u yaa-i.

Diilonŋ-dūŋ-baamba dii ŋaa nelfifiŋo

¹² Terni bōi dii nelieŋ nuō ŋ kūōma-na. ŋga ni gbuōnu hiere ce kūōduōma. Terni daani-i baa ni ciinumma-i ni gbuōnu ce nelduōŋo. Bamaŋ hūyāa *Kirsā maama-i baa dii dumēi. ¹³ I hieroŋo-i hiere i daa batemu-i Diilonŋ-Yalduol daade'i nuō-i a gbonu ce ŋaa nelduōŋo; *Yuifubaa o, *niēraamba o, kōraamba o, nebimba o, Diilonŋ-Yalduol daade yaa dii i hōmmu-na. ¹⁴ Nelbilonŋ kūōma-i terieŋgu diei sñ, terni bōi gbuōnu ce-ma. ¹⁵ Gboluoŋ da ku cira: «Muō sñ naŋga-i, mi nuŋgu si dii kūōma-na», gbāŋgbāŋ sñ wei? Kufanŋgu gbãa bō ku deŋ wei? ¹⁶ Tūŋ da ku cira: «Muō sñ yufelle-i, mi nuŋgu si dii kūōma-na», ku saa kar coima wei? ¹⁷ Kuō nelbilonŋ kūōma-i hiere maa naa waa yufelle yoŋ, ii naa tie nu nie? Aa kuō maa naa waa hiere tūŋgu, ii naa tie nu hūlāaŋgu-i nie? ¹⁸ Na saa da, Diilonŋo saa ma-ye u yuŋ-nu. U maa-ye kuŋ dōlaanu-yuō dumaa; a sōgōlnu i terni-i uŋ taaraŋ ni waa kusuōŋ-nu. ¹⁹ Kuō terieŋgu diei waa nelbilonŋo-na, baa naa saa ta ba bī u kūōma-i wuo kūōma. ²⁰ Terni bōi dii nelbilonŋo kūōma-na, ŋga ni gbuōnu ce kūōma diei.

²¹ Yufelle sie gbãa gbē naŋga-i wuo: «Mi sa taara-nie.» Yuŋgu sie bi gbãa gbē gboluoŋgu-i wuo: «Mi sa taara-nie.» ²² Iŋ neŋ terni maŋ i kūōma-na wuo yuŋgu si dii-nie, ni yaa faaŋ i maama-i ni yaŋ. ²³ Iŋ'a i sa kāŋ terni maŋ, i bel ni yaa-i fafamma. Iŋ fuo nimaŋ aa i sa sie waŋ ni maama, i ne ni yaa-i fafamma ²⁴ a ne da terni maŋ niifuoni sñ i sa ne-ni dumaŋo-na. Iŋ'a i sa kāŋ terni maŋ i kūōma-na, Diilonŋo maa-ye aa ce terni fanni waa baa yuŋgu. ²⁵ U saa tuo taara i kūōma terni muo sāntorma baa ni-naa; u ta u taara ni ta ni jōguōŋ ni-naa maama aa ta ni fa ni-naa maama. ²⁶ Terieŋgu diei da ku ta ku jaŋ, terni nanni ce kuuduōŋgu baa-ku hiere. Da ba ce terieŋgu diei bōi, ninanni hōmmu bi fē hiere. ²⁷ A ne da namei Kirsā kūōma-i. Na hieroŋo-i hiere naa dii baa na terni u kūōma-na. ²⁸ Ku'i cie na da Diilonŋo hāa nuomba-i ba da-ba-deŋ maacemma u dūŋgu-na. U duōŋ ce banamba Yesu *pōpuōrbiemba igēna, aa ce banamba ta ba ce u pōpuōruŋgu, aa ce banamba Diilonelpigāataamba, banamba ta ba ce gberē-weima, banamba ta ba sire jaamba, banamba ta ba kāyā nuomba, banamba yaataamba, banamba bi ta ba piiye nelfelemma. ²⁹ Ba hieroŋo-i Yesu pōpuōrbiemba wei? *Diilopōpuōrbiemba wei? Ba hieroŋo-i nelpigāataamba wei? Ba ce gberē-weima wei? ³⁰ Ba hieroŋo-i ba sire jaamba wei? Ba gbā ba piiye nelfelemma-i wei? Ba gbā ba hielnu-mei wei? ³¹ *Diilonŋ-Yalleŋ hāŋ nuomba-i fñŋgōbaa-ba maŋ, gbāaŋ na da bamaŋ faa yaŋ bei. Gbāaŋ na da bamaŋ kāyāŋ nuomba-i ba yaŋ. Mi ka pigāaŋ-na kumaŋ yuŋgu yaŋ hiere; ku yaa ŋaa nelnyulmu-i.

13

Nelnyulmu

¹ Halle da ŋ fie ta ŋ nu nelma-i hiere hīēma-na ka cor baa *dōrpōpuōrbiemba maama-i, da kuō nelnyulmu si dii-nie, ŋ ce gbāŋgbāŋ. Dumaŋo-na nii dii ŋaa joloŋo maŋ baŋ

mar-onj ba yuñ-nu, sisə kponjo mañ baj mar-onj ba yuñ-nu; u tuə du u ce ijieni nuəmba tūnni-na yonj. ² Da η fie ta η gbāñ η ce Diilopəpuərni-i; aa ta η suə weima-i hiere, aa bi ta η suə Diiloŋo kusūngu-i, da η fie haa η nanja-i Yesu-i-na fuə a gbāa ta η ce tānni ta ni forra, nelnyul da muə muu si dii-niē, η ce gbāñgbāñ. ³ Da η fie cal η nagāñ-niini-i hiere hā sūntaamba, da η fie siē ba dii-ni dāamu-na Diiloŋ-hūmelle maama-na, nelnyul da muə muu si dii-niē, η ce gbāñgbāñ.

⁴ Nelnyulmuñ yey umañ nuə-i, u huəŋga sa huol, u faa, u sa nenu, u sa tətəŋ u fere, bombolma sa dəlnu-yuə. ⁵ Nelnyulmuñ yey umañ nuə-i, u sa ce sensenda-weima, u sa taara u fereŋ fafaaŋgu, u huəŋga sa guəla, u sa tiera nelma u huəŋ-na. ⁶ Nelnyulmuñ yey umañ nuə-i, āmbabalma sa dəlnu-yuə, ninsoŋo yaa dolaanuñ-yuə. ⁷ Nelnyulmuñ yey umañ nuə-i, u tiil weima-i hiere nammañ temma, u hūu weima-i hiere, u haa u nanja-i Diiloŋo-na weima-na hiere aa tiraa tuə hīrā u kūəma-i.

⁸ Nelnyulmu sa ji tī dede, ŋga yiñgu dii baa yiñgu Diilopəpuərŋgu cemma ka bāl, nelfelemma wamma ka bāl, mēl suə yiñgu, ku siē ji waa. ⁹ Na saa da, miē səsəwmuñgu saa hi ku fuoŋgu-i aa iñ ceŋ Diilopəpuərŋgu mañ, i siē gbāa ce-ku hi ku fuoŋgu-i. ¹⁰ ŋga Diiloŋ duə ji hā-ye kumañ hii ku fuoŋgu-i, kumañ saa hi ku fuoŋgu-i ku ka gbuo.

¹¹ Na saa da, iñ ŋa naa waa bisālŋ miēŋo-i, i taa i piye bisānsīnni aa tie jəguəŋ bisānsīnni aa bi tie ce bisānsīnni. I yammun juə cē huəŋgu-na, i saa nanna bisānsīnni-i wei? ¹² Kuuduəŋgu yaa baa daaku-i; iñ dañ mamañ nyuŋgo-i-na ma saa kaala i wulaa, ŋga yiñgu dii baa yiñgu, ma ka kaala i wulaa hiere da gbaa! I sa suə Diiloŋo-i fafamma fiefiē-i-na, ŋga yiñgu dii baa yiñgu i ka suə-yo ŋaa fuə fere uñ suə-yey duma.

¹³ Iñ yey terieŋgu mañ nuə-i nyuŋgo-i-na, bīmbīnni siēi dii: āñhūuma, baa nahaale, baa nelnyulmu. ŋga ni siēi-i-na, nelnyulmu yaa yuŋgu.

14

Nelfelemma kūŋgu-i baa Diilopəpuərni kūŋgu-i

¹ Gbāaŋ kpelle nelnyulmu waa-nei. *Diiloŋ-Yalleŋ hāñ nuəmba-i fōŋgōbaa-ba mañ, taa na kuye ba maama. Ku huraa baj ceŋ Diilopəpuərni-i baa umañ. ² Umañ duə tuə piye nelfelemma-na, molo sa nu u nelma-i, u sa piye baa nelbiliemba, u piye baa Diiloŋo. Nelma mañ fuyaa nelbiliemba-na, Diiloŋ-Yalle diyaa ma yaa kutieŋo nuŋgu-na u tuə waŋma. ³ ŋga umañ cieŋ Diilopəpuərŋgu-i, u kāyā banamba-i ba ta ba naŋ kaasīnni Diiloŋ-hūmelle-na, u dii sirēiŋa bei, aa bi dii holle bei. ⁴ Umañ piiyer nelfelemma-na, ku kāyā fuə da-u-die i yonj. A ne da umañ cieŋ Diilopəpuərni-i, ku kāyā Diiloŋ-dūŋ-baamba-i hiere ba kūŋgu-na.

⁵ Mi taara na hieroŋo-i na ta na piye nelfelemma-na, ŋga mamañ yuu mi huəŋga-i yaŋ, ma yaa ŋaa na ta na gbā na ce Diilopəpuərni-i. Umañ cieŋ Diilopəpuərni-i u fa weima u yaŋ umañ piiyer nelfelemma-na. Mi saa yagar-ma duə tuə piye aa tuə hielnu-mei u hā Diiloŋ-dūŋ-baamba-i.

⁶ Tobij namaa, ŋaa muə da mi gbuu kā na terieŋgu-na hāa, aa Diilo saa carra-miē baa nelma mi da mi ka piye tūnu-nei, mi saa kā baa səsəwmuñgu da mi ka pigāaŋ-na, mi saa kā baa Diilopəpuərŋgu da mi ka waŋ baa-na, mi saa bi kā da mi ka hāalā-nei bīŋkūŋgu, aa kā ka ta mi piye nelfelemma-na, ku gbāa kāyā-nei bige-i nuə-i? ⁷ Kuuduəŋgu yaa baa niimarni-i, da ba ta ba mar-ni ba yuñ-nu, naŋ gbāa ce niē suə baj mar nalāaŋgu mañ? ⁸ Aa umañ buuŋ yerre-i, duə saa bu-de fafamma, hai ka suə wuə ku duu aa hel kā berru-na? ⁹ Kuuduəŋgu yaa baa namaaŋo-i; da na ta na piye nelma mañ nuəmba sa nu-ma, ba ka ce niē suə naŋ waŋ mamañ? Kuu dii ŋaa na hiel na nuŋ-fafalmu yonj. ¹⁰ Nelma bəi dii hīema-na, aa yuŋgu dii ma hieroŋo-na hiere. ¹¹ ŋga moloŋ duə tuə piye baa-mi aa uñ piiyer baa-mi nelma mañ nuə-i mi sa nu-ma, kutieŋo waa nerieŋo muəmi wulaa aa mei fere-i mi bi waa nerieŋ muə fuə u wulaa. ¹² Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ-Yalleŋ hāñ nuəmba-i fōŋgōbaa-ba mañ, naŋ kuŋ ba huəŋ-nu, gbāaŋ na da bamaŋ kāayāŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba kā yaaŋ-na.

¹³ A ce dumaano-na, umarj piiyerj nelfelemma-na, u saaya u cãrã Diiloŋo hã-yo ku fõngũ-i u tuõ hielnu uŋ warj mamarj. ¹⁴ Da mi ta mi cãrã Diiloŋo-i nelfelemma-na, mi huõnga cãrã ninsoŋo, ŋga mi sa suõ miŋ warj mamarj. ¹⁵ Terieŋgu fanju-na, mi ka ce bige-i? Mi ka cãrã Diiloŋo-i nelfelemma-na, mi ka bi cãrã-yuõ mi nelma-na. Mi ka hãl neini-i a tuõlnu Diiloŋo-i nelfelemma-na, mi ka bi hãl-ni tuõlnu-yuõ mi nelma-na. ¹⁶ Ni ma'i sã, da ŋ jaal Diiloŋo-i nelfelemma-na yonj, niŋ yerj baa bamarj ba ka ce nie suõ wuõ ŋ pãa Diiloŋo-i jaaluŋgu aa da ba sie wuõ: «Ma cie?» ¹⁷ ŋ jaaluŋ da ku fie fa nie nie, ku sie gbãa kãyã moloŋo Diiloŋ-hũmelle-na.

¹⁸ Muõ miŋ yar-narj hiere nelfelemma wamma-na, mi jaal Diiloŋo-i mafamma-na. ¹⁹ ŋga Diiloŋ-dũŋ-baarj mie die tigiij, meï sa piiye nelfelemma-na agaga aa nuõmba sie da manamma kũŋ. Meï taara mi piiye da ku fie waa nelma hãï yonj, ma suur nuõmba tũnni-na ba sire baa-ma.

²⁰ Tobij namaa, baa na ta na jõguõŋ ŋaa bisãlŋ namaa, taa na ce bĩncõmma. ŋga da kuõ kuubabalaarj cemma-i, cieŋ na ferẽ bisãmbieŋ namaa. Bafamba sa suõ kuubabalaarj cemma-i. ²¹ Ma nyegãarj *ãnjĩnamma-na wuõ: Itieŋo ciera:

*«Miŋ taaraŋ mi warj mamarj baa *Isirahel-baamba-i,
mi ka ce nieraamba yaa warj-ma baa-ba.*

Mi ka piiye niertimma baa-ba.

Mafarj da ma fie ce, ba sie nu mi nuŋgu-i.»*

²² Terieŋgu fanju-na, ku pigãarj wuõ nelfelemma saa ce Diiloŋ-dũŋ-baarj maa-na, ma cie bamarj saa hũu Yesu maama-i ba maa-na; aa Diiloŋopuõruŋgu saa ce bamarj saa hũu Yesu maama-i ba maa-na, ŋga ku cie Diiloŋ-dũŋ-baarj maa-na.

²³ ŋaa Diiloŋ-dũŋ-baarj da ba tigiij hiere aa doŋ ta ba piiye nelfelemma-na ba hieroŋo-na hiere, nelgbãŋgbãlãŋ duõ jo ji suur na hõlma-na, sisõ umarj saa hi hũu Itieŋo maama-i, a da na ce dumaano-na, u sie cira na pielaa wei? ²⁴ ŋga da na waa hiere ta na ce Diiloŋopuõrni, aa umarj saa hi hũu Itieŋo maama-i u jo ji suur nu na piiye, u ka suõ terieŋgu-na wuõ u maacemma saa fa. Narj warj mamarj hiere u kũŋgu-na u sie gbãa ju-ma. ²⁵ Kufarj huõŋgu-na, u maama marj naa fuo, ma ka hel bomborma-na hiere. Mafarj da ma ce, u ka dũuna jaal Diiloŋo-i aa cira: «Coima saa fa, Diiloŋo dii baa-na kelkel!»

Diilojaaleŋ saaya di ce dumaa

²⁶ Tobij namaa, narj saaya na ta na ce dumaa ku yaa daaku: Da na tigiij na-naa, umarj duõ da nalãarj, u hãl. Umarj duõ da nelma duõ piiye pigãarj banamba-i, u gbãa piiye-meï. Diiloŋ duõ carra umarj baa nelma, u gbãa warj-ma. Umarj duõ waa duõ piiye nelfelemma-na, u piiye. Umarj duõ waa duõ hielnu nelfeŋ daama-i ba nelma-na, u hielnu-meï. Mamarj daama-i hiere ma saaya ma ta ma kãyã Diiloŋ-dũŋ-baamba-i Diiloŋ-hũmelle wuõsaarj-na. ²⁷ Bamarj piiyerj nelfelemma-na, ba saa saaya ba cor nuõmba hãï sisõ ba siei. Aa da ba'a ba piiye, ba ta ba piiye ba hã ba-naa; aa molo saaya u waa tuõ hielnu-meï. ²⁸ Da kuõ molo saa da duõ hielnu-meï, ba yarj aa ba ta ba piiye ba huõŋ-na baa Diiloŋo. ²⁹ Diiloŋ uŋ puõr bamarj baa u nelma-i, ba hãï sisõ ba siei da ba piiye, banamba ne da kuõ barj waarj mamarj ninsoŋo. ³⁰ ŋga Diiloŋ duõ carra moloŋo na hõlma-na baa nelma, umarj duõŋ tuõ piiye, u saaya u budii aa Diiloŋ uŋ caraaya umarj, u piiye u maama-i. ³¹ Diiloŋ duõ puõr-na hiere baa nelma, na gbãa warj-ma, ŋga na saaya na ta na piiye na da-na-diei, ku yaa ma ka suur nuõmba tũnni-na aa sireiŋa ka da-ba. ³²⁻³³ Diiloŋo sa taara nuõmba ta ba ce weima-i ba yuŋ-nu, u taara ma ta ma ce marj saaya ma ce dumaa. A ce dumaano-na, bamarj cieŋ u puõrni-i, ku fõngũ dii-bei ba ta ba gbã ba bel ba ferẽ.

ŋaa marj ceŋ dumaa Diiloŋ-dũnni-na hiere, ³⁴ Diiloŋ-dũŋ-baarj da ba tigiij ba-naa, caamba saaya ba suuye ba nunni-i; ba saa saaya ba ta ba piiye. ŋaa marj bi nyegãarj dumaa *ãnjĩnamma-na wuõ ba saaya ba ta ba hiire ba ferẽ. ³⁵ Cieŋo marj duõ tuõ taara u yuu nelma namma suõ, u cie da ba kũŋ cĩŋgu-na u ka yuu u bõlõ-i. Cieŋo saa saaya u piiye Diiloŋ-dũŋ-baamba hõlma-na, ku saa fa.

* 14:21 Isayi (Ésaïe) 28.11-12

³⁶ Na daa niε sī Diilonj-nelma hilaa namaa terienj-nu'i wei? Sisō na daa niε sī namei nuō-ma na da-na-diei yonj wei? ³⁷ Umanj duō cira fuō ce Diilopōpuōrungu, sisō *Diilonj-Yalle hāa fuō fōngūō, kutienj saaya u suō wuō miñ nyegāanj mamanj hā-na daama-i ma hilaa Itienj nuñ-nu. ³⁸ Umanj duō cīina nel daama-i, Diilonjo ka bi cīina kutienj-i.

³⁹ Tobinj namaa, terienjgu fangu-na, taa na taara Diilopōpuōrni cemmanj-fōngūō yaa-i, ŋga baa na cie molojo wuō u baa piye nelfemma-na. ⁴⁰ Kumanj gbāanj, da na'a na ce mamanj, ma saaya ma ce fafamma, ijieni saa saaya ni waa ma cemma-na.

15

Kirsa siremanj-kūngu-i

¹ Tobinj namaa, miñ waanj *Neldōdolma manj baa-na na hūu-ma aa bel-ma nammu hāi, mi taara mi tir ma yaa baa-na fiefie-i-na. ² Miñ waanj-ma baa-na dumaa, da na saa bibirre-mei, aa gbāa bel-ma nammu hāi, ma ka kor-na, da ma'i sī na ce gbāngbānj. ³ Nelma manj suurii mei fere-i mi tūnni-na, mi bi diyaa ma yaa-i na tūnni-na. Maa dii baa yungu. Ma yaa daama wuō: *Kirsa kuu i āmbabalma maama-na ŋaa manj waanj dumaa Diilonj-nelma-na. ⁴ Uñ kuu ba fuure-yuō, sielinj-yiingu-i u sire hel cīncorre-na ŋaa Diilonj-nelmanj waanj-ma dumaa. ⁵ Uñ hilaa, u caraaya Pier aa sire carra u *hāalābiemba manj waa cīncieluo ba hāi baamba-i. ⁶ Ku huonjgu-na, tobimba manj daa-yo, ba curaa nuōmba nuōsiba hāi komuōŋa ndii-i. Ba waa hiere terduōnj-nu aa da-yo. Banamba kuu-bei, ŋga ba bōi dii yogo. ⁷ Kufangu huonjgu-na, u carra Sake-i, aa carra u *pōpuōrbiemba-i hiere.

⁸ Kufangu huonjgu-na fiefie-i-na, u suō carra muōjo-i. Mi waa ŋaa bilonjo manj saa vāa aa ba honj-yo. ⁹ Na saa da, Yesu pōpuōrbiemba-i hiere ba bōyaa muōmei nuō-i. Mi cie karaangu baa Diilonj-dūnj-baamba-i cor, ba saa naa saaya ba ta ba bi-mi Yesu pōpuōrbilonj muō. ¹⁰ ŋga miñ yej dumaa nyunjo-i-na, mi saaya mi ta mi jaal Diilonjo yaa-i. Diilonj uñ cie baa-mi aa hā-mi fōngūō manj, mi saa hūu-yo nanna, mi cie maacemma-i baa-yo a yanj Yesu pōpuōrbiemba namba-i hiere. Mi suyaa miε mi saa ce-ma baa mei ferej fōngūō, mi cie-ma baa Diilonj-fōngūō. ¹¹ Terienjgu fangu-na, bafamba o, muō o, i wanj Neldōdolduōnj daama yaa-i baa nuōmba-i. Namaa na bi hūyāa ma yaa-i.

Kuomba siremanj-kūngu-i

¹² Bige-i cie die tie piye yiε *Kirsa siire hel kuomba hōlma-na, banamba ta ba piye na hōlma-na wuō kuomba sie gbāa sire? ¹³ Da kuō kuomba sie gbāa sire ninsojo, suō Kirsa saa sire ke! ¹⁴ Aa da kuō Kirsa saa sire, inj wanj mamanj nelgbāngbālamma, aa na haa na nanja-i yuō gbāngbānj. ¹⁵ A naara kufangu-i, miε inj wuōranj i wanj mamanj, da kuō kuomba sie gbāa sire, ma sī kuu dii ŋaa i wuōra i kar coima i haa Diilonjo-na wuō u siire Kirsa-i hiel-o kuomba hōlma-na. ¹⁶ Da kuō kuomba sie gbāa sire, suō Kirsa saa sire. ¹⁷ Aa da kuō Kirsa saa sire, na haa na nanja-i yuō gbāngbānj aa na āmbabalma dii ma yungu. ¹⁸ Dumaanjo-na, ku bi pigāanj wuō Diilonj-dūnj-baamba manj kuu ba sie ka da Diilonjo-i. ¹⁹ Da kuō inj haa i nanja-i Kirsa-i-na ku kāyā-yiε hīema-na bande yonj, nuōmba-i hiere ba bōyaa miemei nuō-i.

²⁰ ŋga Diilonj wuō i wanj ninsojo-i, Kirsa siire hel kuomba hōlma-na. Diilonjo siire u yaa igēna duō pigāanj wuō kuomba ka sire fuō temma-i. ²¹ Na saa da, nelduōjo diei uñ diyaa kuliingu-i dumaa hīema-na, nelduōjo diei ka ce kuomba sire dumei. ²² Adāma huonj-baambanj kuj hiere dumaa Adāma maama-na, Yesu huonj-baamba ka bi sire hiere dumei Yesu barguō-i-na. ²³ Banj ka sire cu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Kirsa fuō siire tī, u yaa siire dīelūō. Duō ji jo, bamanj cuu u huonj-nu, ba ka suō sire. ²⁴ Mafanj da ma ce, miwaanjo tīmna yaa hii: Kirsa ka hūu fōngūō-i baa yuntesīnni-i a naara himma-i ni taamba wulaa, aa hā i To-i Diilonjo-i baa nelle-i. ²⁵ Dumande-i-na, Kirsa ka tīe yuntesīnni-na, Diilonj duō ji mal u bigāarāamba-i huonjgu manj nuō-i, u suō bir nelle-i hā Diilonjo-i. ²⁶ Uñ ka kōsuōnj u bigāarānj manj tuogbuole-na u yaa kuliingu-i. ²⁷ Ma nyegāanj Diilonj-nelma-na wuō: «Diilonjo diyaa weima-i hiere u nanj-na.»* ŋga da ba cira Diilonjo diyaa weima-i hiere u

* 15:27 Gbéliemanj-nalāangu (Psaume) 8.7

naŋ-na, ku saa ce ŋaa fuo fere uu dii u naŋ-na de! Ku'i sī. ²⁸ Diilonŋ duo ji dii weima-i hiere Bepolŋo naŋ-na, Bepolŋo ka bir dii u fere Diilonŋo naŋ-na. A ce dumaŋo-na, Diilonŋo yaa ka waa weima-i hiere ma yunŋu-na.

²⁹ Kuo bikuomba saa naa waa da ba sire, bamaŋ baatisenŋ ba solaŋgu-i, baa naa waa hie ta ba batisenŋ? Da kuo kutienŋo sie sire, ŋ ce ba batisenŋ-ni u maama-na yunŋ haku-i nuo-i? ³⁰ Aa mie fere-i, kuo ba saa naa waa da ba sire, ii naa waa hie tie sãa kuliŋgu-i honni maŋ jonŋ? ³¹ Coima saa fa, muo baa kuliŋgu-i i huul i-naa yinni maŋ jonŋ. Ma sī na suyaa wuo naŋ hũyãa Itienŋo-i Yesu-Kirsa maama-i mi huonŋa fie baa-na ke? Terienŋu faŋgu-na na saaya na bi suo wuo kuliŋgu hũŋ ku cu-mi yinni maŋ jonŋ. ³² Efesi-i-na bande-i-na, mi bigãarãamba dii mi huonŋu-na ŋaa jarbaa. Miŋ malãa baa-ba dumaa, da kuo mi malãa baa-ba da mi da biŋkũŋgu hiẽma-na bande yonŋ, yunŋ haku-i dii-kuo? Da kuo kuomba sa sire, baŋ waŋ-maŋ dumaa: «Juonŋ i tie ce i bãaŋgu-i, kuliŋgu saa maa.»†

³³ Baa na tãal na-naa: Nelfefeiŋ duo cu nelbabalaŋ huonŋ-nu, ku biẽna u fafaŋgu-i. ³⁴ Na piera boi, yaanŋ aa na bir na jo hũmefafalle-na aa na ne kuubabalaŋgu cemma-i aa na yaŋ-ku. Mi suyaa mie na hõlma-na banamba saa hi suo Diilonŋo-i yogo, ku'i cie mi ta mi waŋ-ma senserre da di da-na.

Kuombaŋ ka sire waa dumaa

³⁵ Unaa gbãa tuo jõguonŋ wuo: «Kuomba ka sire nie? Aa da ba sire, ba ka waa nie?» ³⁶ Mimilã, ma sī da ŋ duu dĩmma-i ma pa aa dibelle hõr ke? ³⁷ Niŋ duu kumaŋ, dibelle yaa yonŋ fielu si dii. Ku gbãa waa jijabelle, ku gbãa bi waa kumaŋgu. ³⁸ Da ŋ duu-de, Diilonŋo ce di sire pa a hiel fielu-i kuŋ dõlaanu fuo dumaa. Dĩmma dii baa ma fielu ma fielu. ³⁹ Tãmmaŋ-niini-i hiere nii bi dii dumei: Nelbiliemba kũõma dii ma deŋ, bĩmbaamba maama-i ma deŋ, huriimba maama-i ma deŋ, titiraamba maama-i ma bi deŋ. ⁴⁰ Bĩmbĩnni bi dii dõro-i-na baa hiẽma-na hiere. Dõr-niini dii ni deŋ baa hiẽmaŋ-niini-i. ⁴¹ Bãaŋgu carramma dii ma deŋ, ceĩŋo maama-i ma deŋ, mõẽŋa maama-i ma bi deŋ. Halle mõẽŋa-i a-naa nuo, a sa carra carraduõma.

⁴² Kuomba siremmaŋ-kũŋgu ka waa dumei. Da ba dii kulonŋo-i hiẽma-na u hõr ŋaa dibellerŋ hõr dumaa. Duo ji sire, u sa tiraa suo baŋ biŋ kumaŋ kuliŋgu-i. ⁴³ Umaŋ duo tuo suur hiẽma-na, u ko hujarre aa fõŋgũõ sa waa-yuo. Duo ji sire hel, u maama sa fa baa fafaŋgu-i aa fõŋgũõ tiraa waa-yuo. ⁴⁴ Da ba ta ba fuure, ba fuure kũõsõsõmma, ŋga bamaŋ ka sire, ba ka sire baa dõr-kũõma. Iŋ yey hiẽma-na baa kũõma-i dumaa, *Diilonŋ-Yalle ka bi hã-ye kũõfelemma dumei dõro-i-na. ⁴⁵ Na saa da, Diilonŋ-nelma ciẽra wuo: «Diilonŋ uŋ maa nelbilonŋo maŋ d̄ielũõ-i-na, u diyaa cicẽlma-i yuo»‡; ba taa ba bĩ u yaa Adãma-i. Ŋga Adãma^S maŋ juo jo huonŋu-na, u yaa hãaŋ nuõmba-i cicẽlma-i. ⁴⁶ Kũõsõsõmma yaa juonŋ d̄ielũõ aa suo hã dõr-maama-i. ⁴⁷ Ba maa Adãma maŋ d̄ielã-wuonŋo-i baa hiẽma, aa hãalĩŋ-wuonŋo hel dõro jo. ⁴⁸ Hiẽmaŋ-baamba dii ŋaa baŋ maa umaŋ baa hiẽma-i uŋ yey dumaa, aa dõr-baamba waa ŋaa umaŋ hilaa dõro-i-na jo uŋ yey dumaa. ⁴⁹ Iŋ yey hiẽmaŋ-wuonŋo temma-i dumaa, i ka bi waa Dõrwuonŋo temma dumei.

⁵⁰ Tobinŋ namaa, miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ baa-na, ma yaa daama: Iŋ yey baa i kũõma maŋ daama-i, i sie gbãa suur *Diilonŋ-nelle-na baa-ma. I kũõŋ daama-i kũõsõsõmma, ma hõr, i ce nie gbãa tie baa-ma aa da cicẽlma maŋ sa tieŋ dede-i?

⁵¹ Mi ka puure Diilonŋo kusũŋgu-i pigãaŋ Diilonŋ-dũŋ-baaŋ namaaŋo-i: Na saa da, i sie ku hiere ŋga i hieronŋo-i hiere i kũõma ka bir. ⁵² Miwaanŋo tĩmmaŋ-yiŋgu-i, yerre ka bu. Yer da die ji bu, i kũõma ka pãŋ bir hõduonŋu aa kuomba ka sire baa kũõfelemma a waa gbula ba sie gbãa ku. ⁵³ I kũõŋ daama-i kuliŋgu yar-ma, aa ma hõr, a ce dumaanŋo-na, ma saaya ma bir kuliŋgu baa ta ku yar-ma, aa ma baa ta ma bi hõr. ⁵⁴ Iŋ kuŋ aa tie hõr, i kũõŋ da ma ji bir a ce i sa tiraa i ku aa i sa tiraa i hõr, mamaŋ nyegãaŋ Diilonŋ-nelma-na, ma'ĩ saa ce mafamma-i wei? Ma nyegãaŋ Diilonŋ-nelma-na wuo:

«Kuliŋgu gbaraã fuo, ba yaraa-ku!»*

† 15:32 Isayi (Ésaïe) 22.13 ‡ 15:45 Miwaanŋo jĩnammaŋ-sẽbe (Genèse) 2.7 § 15:45 Adãma maŋ juo huonŋu-na u yaa *Kirsa-i. * 15:54 Isayi (Ésaïe) 25.8

⁵⁵ Kuliinj nuo, η fñgũo curaa hie?

Ŋ naana η puoluŋgu-i hie?»†

⁵⁶ Kuliŋgu puoluŋgu yaa āmbabalma-i aa āmbabalma fñgũo hel *ānjīnamma yaa nuo-i. ⁵⁷ Ŋga yaan i tiε jaal Diiloŋo-i. U yaa cie ku sa yar-e Itieŋo-i Yesu-Kirsa barguo-i-na.

⁵⁸ Terieŋgu fanġu-na, mi jēnaaŋ namaa, yieraayaŋ na doŋ, molo baa ji gbāa halaŋ-na na munyierammu-na. Taa na gbu na kā yamma baa Itieŋo maacemma-i. Na saaya na suo wuo naŋ ceŋ muliema maŋ Itieŋo maacemma-na, na sa ce-ma gbāŋgbāŋ.

16

Korēntitaamba kakāyāŋgu-i

¹ Kumaŋ ŋaa gbeinalle kūŋgu-i da na kāyā *Yerusalemu Diiloŋ-dūŋ-baamba-i, miŋ waan mamaŋ baa Galasi Diiloŋ-dūŋ-baamba-i, cieŋ maaduoma famma yaa-i. ² Jumaansi jumaansi, nelieŋo nelieŋo, uŋ saanu baa kumaŋ, u hiel-ku u tiera-kuo u fereŋ nuo u jīna. Baa na cira na cie-muo aa suo da na doŋ gbeina namma-i. ³ Da mi ji kā, na ka hiel nuomba, mi puor-ba baa naŋ daa kumaŋ Yerusalemu-i-na, aa nyegēŋ sebe haa-kuo ba ka hā-ba. ⁴ Da kuo mei fere-i mi saaya mi kā, i ka kā hiere.

Polj saaya u cor terni maŋ nuo-i

⁵ Mi ka kā Maseduoni aa suo cor kā na wulaa. ⁶ Da mi kā, mi taara mi da huoŋgu celle baa-na, halle mi joguon da mi ce waan-huoŋgu-i hiere kusuon-nu'i, ku yaa da mi ji'a mi cor kā kusuon-nu, na ka kāyā-mie mi cor. ⁷ Mi sa taara mi ka yiera mi gbeiniŋ aa cor. Mi taara Diiloŋ duo sie, mi da yinni baa-na celle. ⁸ Ŋga mi taara mi ce *Pāntekoti-i Efesi bande aa suo ta mi kā. ⁹ Diiloŋo tigiinj terfafaŋgu hā-mi mi da mi ce mi maacemma-i, η sie suo wuo mi bigāarāamba ciinu.

¹⁰ Timote duo kā, na bel-o fafamma u kūoma baa seŋ. Fuo baa muoŋo-i i ce maacenduoma yaa-i Itieŋo suoŋgu-na. ¹¹ Molo baa bēŋ-yo. Duo ji hi tamma, na kāyā-yuo u jo ji hi-mi baa hōfēlle. Mi cie-yo bande-i-na baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i.

¹² Mī diyaa sireiŋa Apolosi-i-na ji gbē; mie u gbonu baa tobimba-i kā na terieŋgu-na, u saa hūu-ma duo kā fiefie. Duo ji da huoŋgu maŋ u ka kā.

Nelperiema

¹³ Baa na duofūŋ, yieraayaŋ na doŋ Diiloŋ-hūmelle-na. Baa na yaŋ na kūoma seŋ, waan na fere. ¹⁴ Naŋ ceŋ mamaŋ hiere, ma saaya ma ta ma pigāaŋ na nelnyulmu nolaanġu-i.

¹⁵ Ma sī na suo Sitefanasi-i baa u dumelleŋ-baamba-i ke? Ma sī na suyaa wuo Akayi-i-na hiere ba yaa hūyāa Yesu maama-i igēna, aa ba yaa bi vaa ba fere baa Diiloŋ-maacemma-i Diiloŋ-dūŋ-baamba hōlma-na ke? Terieŋgu fanġu-na, tobiŋ namaa, jande, mi cārā-nei, ¹⁶ taa na nu bafamba temma-i ba wulaa baa bamaŋ nyaarāa ta ba ce maacemma-i baa-ba.

¹⁷ Sitefanasi-i, baa Fortunatusi-i, a naara Akayikusi-i ba jomma dolaanu-mie cor. Miŋ daa bafamba-i, ku cie ŋaa mi daa namei. ¹⁸ Baŋ juo, ba fie mi huoŋga-i ŋaa baŋ bi fēŋ namaa muumu-i dumaa. Bafamba temma-i na gbē na ta na gbeliŋ-ba, nelfafaamba.

¹⁹ *Asi Diiloŋ-dūŋ-baamba-i hiere ba jaalaa-na. Akilasi-i baa Pirsika-i* a naara Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ tigiinj ba terieŋgu-na, ba pāa-na Itieŋo horre jaaluŋgu. ²⁰ Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ dii hiere bande-i-na, ba jaalaa-na.

Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceduoŋ-bieŋ namaa.

²¹ Muo Pol, mi pāa na jaaluŋgu; muomei nyegāaŋ terieŋ daaku-i baa mi fereŋ nanġa.

²² Umaŋ duo cira Itieŋo maama sa dōlnu-yuo, kutieŋo dāŋgāaŋ! «Maranata!»† — Itie, jo!

²³ Itieŋo-i Yesu-i u kāyā-nei.

²⁴ Na maama dōlnu-mie hiere Yesu-Kirsa horre-na.

† 15:55 Ose (Osée) 13.14 * 16:19 Pirsika yerre nande yaa wuo Pirsili. Nieŋ Pəpuor. 18.2. † 16:22 Maranata: Ku yuŋgu yaa wuo: Itieŋ nuo, jo! Nieŋ Āmp. 22.20.

Polɲ nyegãaɲ sebehãaliɲo maɲ hã

Korẽntitaamba-i

Nelmuoyamma

Polɲ nyegãaɲ sebediẽlãɲo-i hã Korẽntitaamba-i, ku huɔngu-na, nuɔmba namba ji ta ba piye wuɔ Yesu *pɔpuɔrbiloɲo sɪ. Ku saa dɔlnu-yuɔ. Uɲ juɔ'a u bir duɔ kã ba wulaa, u nyegẽɲ sebe daayo-i duɔ kaala nelma namma baa-ba.

Nelma diei yuu u huɔnga-i: U taara terni-na hiere nuɔmba suɔ i To-i Diiloɲo-i baa Itieɲo-i Yesu-Kirsa-i ka saa. U maacemma muliẽma ciinu cor. ɲga u fiẽ u huɔnga-i baa-ma (sap. 1–7).

U piye kpɔkpuɔla naɲ maama; wuɔ Korẽntitaamba firnu ba nammu-i a gbãa da kãyã *Yerusalemu Diiloɲ-dũɲ-baamba-i fafamma (sap. 8–9).

U nuɲgu hii bamaɲ yaɲ fuɔ nelma-i aa jo baa ba deɲ maama ji ta ba waɲ baa Korẽntitaamba-i. Wuɔ kutaamba ciẽ ba fere Yesu pɔpuɔrbiemba yuntaamba a ne da Yesu pɔpuɔrbiemba sɪ. Bombolma sa suɔ aa dɔlnu-bei. Wuɔ Yesu pɔpuɔrbiloɲ-maacemma sɪ mafamma-i. Fuɔ fere-i Yesu pɔpuɔrbiloɲo, ɲga u ciẽ u fere cekũɔ duɔ gbãa ce banamba da yuɲgu. U sa taara yerre, u sa bi taara gbeiɲa. U waɲ Diiloɲ-nelma-i baa Korẽntitaamba-i gbãɲgbãɲ; u saa ji hũu warbelle moloɲ wulaa. U pigãaɲ wuɔ Diiloɲo ce u nelnyulmu-i gbãɲgbãɲ (sap. 10–13).

Jaaluɲgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbiloɲo muɔ ɲaa Diiloɲ uɲ'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobiɲo-i Timote-i, miemei nyegãaɲ sebe daayo-i die hã Diiloɲ-dũɲ-baaɲ namaa namaɲ dii Korẽnti-i-na a naara bamaɲ bi dii Akayi* huɔnga-na hiere. ² I To-i Diiloɲo-i baa Itieɲo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

³ Yaɲ i tie tuɔlnu Diiloɲo-i Itieɲo-i Yesu-Kirsa To-i. U yaa hujarre tieɲo-i. U yaa Diiloɲo maɲ diyaɲ sireiɲa-i yie weima-na hiere. ⁴ U dii sireiɲa yie i muliẽmaɲ-hɔnni-na hiere i die gbãa tie bi dii sireiɲa bamaɲ ciẽɲ muliẽma-i ma sɪnni-na hiere ɲaa fuɔ uɲ dii-yie dumaa. ⁵ Na saa da, iɲ siire bie *Kirsa muliẽma-i bãmbãale dumaa, Diiloɲo bi dii sireiɲa yie bãmbãale dumei Kirsa barguɔ-i-na. ⁶ Die tie muliẽɲ, i sa muliẽɲ gbãɲgbãɲ, ku ce sireiɲa ta a da-na aa ta ku bi kor-na. Aa Diiloɲ duɔ tuɔ dii sireiɲa yie, u taara i bi tie dii namaɲo-na na ta na hĩrã muliẽma-i mie temma-i. ⁷ Terieɲgu fangu-na, i hulẽiɲa sa tie baa na maama-i. I suyaa wuɔ naɲ siyaa ta na muliẽɲ mie temma-i, na ka bi da sireiɲa-i mie bi temma-i.

⁸ Tobiiɲ namaa, i taara na suɔ mamaɲ daa-ye *Asi-i-na. Muliẽma naa silaa jĩnya-yie cor, i taa i taara i yunni, i saa naa hũu-ma wuɔ i ka hel-mei. ⁹ Ii naa tĩena baa-ma wuɔ i kuliɲ-belle hii. ɲga mafamma ciẽ pigãaɲ-ye wuɔ i baa haa i naɲga-i mie fereɲ fɔɲgũɔ-i-na. I haa-ka Diiloɲ-na, wuɔ u yaa gbãa sire kuomba-i. ¹⁰ U yaa kuraa-ye kuliɲ daaku-na aa u ka tiraa kor-e ku temma-na. Coima saa fa, i haa i naɲga yuɔ haama famma-i wuɔ u ka tiraa kor-e. ¹¹ Aa namaa bi fere-i na kãyã-yie baa na Diilocãrãlle-i u kor-e. A ce dumaɲo-na duɔ nu nuɔmba bɔi cacãrãɲgu aa ce baa-ye, ku ka bi ce nuɔmba bɔi da nelma jaal-o i maama-na.

Pol buraana u kãmma-i Korẽnti-i-na

¹² Iɲ bilaa i fere dumaa terni nanni-na ku huraa namaa terieɲgu-na, ku yaa gbu ku fẽ i hɔmmu-i. I suyaa wuɔ i ciẽ maacenfafamma. I sa kã moloɲ terieɲ-nu baa hɔmmu hãi; i kã baa huɔnga diei. Diiloɲ-ãncemma, nelbilieɲ-maama sɪ. Diiloɲo kãayã-yie i firnu i hɔmmu-i baa-na weima-na hiere. ¹³ Aa iɲ nyegẽɲ nelma maɲ i hã-na, ma yuɲgu saa fuo. Da na kalaɲ da mamaɲ, ma yaa-i. Mi huɔɲ-na ma ka kaala na wulaa. ¹⁴ Dumandẽ-i-na

* 1:1 Korẽnti dii Akayi huɔɲ-na.

ku saa kaala na wulaa wuɔ Itienjo-i Yesu jommanj-yiinggu-i, na hõmmu ka fẽ baa-ye aa mie muumu bi fẽ baa namaaŋo-i.

¹⁵⁻¹⁶ Miŋ ŋa naa haa mi nanŋa-i nei dumaanjo-na wuɔ na hõmmu fĩe baa-ye, mi cira mi ka kã namaa terienŋu yaa nuɔ-i igẽna aa suɔ cor kã Maseduɔni-na. Aa da mi ka hel Maseduɔni-i-na, mi tiraa bir jo na wulaa ku ce i hãi a naara kunanŋu na hõfẽlle-na. Aa da mi ji ta mi cor da mi kã *Yude-i-na, na kãyã-mie mi hi. ¹⁷ Ŋga mi kãmmaŋ'a ma saa ji hel, ku ce ŋaa ku pigãaŋ wuɔ mii naa bel-ma baa mi nanyuɔŋgu wei? Siso huhurmantienŋ muɔ; da mi waŋ mamaŋ, cuo sie kaal, mi bir baa mi huonŋu. ¹⁸ Inj waŋ nelma maŋ baa-na, huhurma diei maa si dii mei; Ninsontienjo yaa mi siera. ¹⁹ Mei fere-i baa Silasi-i a naara Timote-i inj waan Diilonj-Bienjo maŋ maama-i baa-na, inj waan Yesu-Kirsa maŋ maama-i baa-na, huhurma diei maa si dii-yuɔ. U weima-i hiere maa naa koŋ. ²⁰ Na saa da, Diilonj uŋ pãa nunnii maŋ hiere, fuɔ yaa ka ce-ni. Ku'i cie fuɔ yerre-na i tie jaal Diilonjo-i wuɔ «Ma cie!» a tie ce-yo bɔi. ²¹ Aa Diilo fuɔ fere yaa kãayãŋ mieŋo-i baa namaaŋo-i hiere *Kirsa huonŋu-na. U yaa hielaa u yufelle yie ²² aa haa u dãnyuɔ-i yie a ce-ye fuɔ baan mie. U bi hãa-ye u *Yalle-i i die suɔ wuɔ i ka da uŋ jĩena ciilunŋu maŋ tuɔ cie-ye.

²³ Na saa da, kumaŋ cie mi saa tiraa bir kã Korẽnti-i-na na wulaa, mi saa ta mi taara mi ce kuujanŋu nei ku'i cie. Diilonjo yaa mi siera; da kuɔ mi kar coima u baa yaŋ-mi. ²⁴ I sa taara i guor-na baa Diilonj-hũmellenj-kũnŋu-i. Na bilaa-de nammu hãi tĩ, ŋga i taara i kãyã-nei na hõmmu fẽ baa di wuɔsaanŋu-i.

2

¹ A ce dumaanjo-na mie mi sie bir kã na wulaa ka tiraa du na hõmmu-i. ² Namei fiŋŋ mi huonŋa-i, da mi kã ka du na hõmmu-i, hai ka da fẽ mei kaanŋa-i? ³ Bamaŋ saaya ba fẽ mi huonŋa-i, mi sa taara mi kã ba ka du-ka, ku'i cie mi naa mi bir aa nyegẽŋ sebe* hã-na. Mi suyaa mie mi huonŋ da ka fẽ, ku bi dɔlnu namaaŋo-i hiere. ⁴ Coima saa fa, miŋ taa mi nyegẽŋ sebe faŋo-i mi huonŋa saa naa waa huonŋa, mi nyegãaŋ-yo baa nyinyɔlma. Mi saa nyegẽŋ-yo da mi ce-na kuujanŋu, ŋga mi nyegãaŋ-yo na da na suɔ wuɔ mi kuye na kũnŋu-i.

Ba sa muo cãlmuɔtienjo cĩilã cĩiŋgu

⁵ Umaŋ cie kuujanŋu-i mie na hõlma-na, kutienjo saa ce-ku muɔ-na, ŋga u cie-ku na hieronjo-i nuɔ-i. Da mie mi sie dii gbuoya-kuɔ, mi gbãa cira u cie-ku na fõŋgũɔ nuɔ. ⁶ Naŋ nuolaaya kutienjo-i dumaa, ku ka gbẽ baa-yo. ⁷ Fiefie-i-na, yaan aa na ce jande yuɔ aa na dii sireiŋa yuɔ, ku yaa hɔdulle sie coruɔnu-yuɔ a seŋ u kũɔma-i. ⁸ Jande, mi cãrã-nei, bilaan-yonj fafamma u suɔ wuɔ u maama dɔlnu-nei. ⁹ Na saa da, miŋ nyegãaŋ sebe-i† hã-na yunŋu maŋ nuɔ-i ku yaa daaku: Mi taa mi taara mi ce-na ne da kuɔ na nu mi nuŋgu-i weima-na hiere. ¹⁰ Da na ce jande umaŋ nuɔ-i, mei bi ce jande kutienjo-na. Na saa da, da kuɔ naacolj daayo cãlãa-mi, mi cie jande yuɔ, aa mi nie namei aa ce jande faŋo-i. *Kirsa yaa mi siera. ¹¹ Mi sa taara i yaŋ ma dɔl *Sitãni-i ku'i cie mi ta mi ce-ma dumaanjo-na. I saa bi yaŋ u kusũŋ-maama-i suɔma.

Pol saa yiɛra Torasi-i-na

¹² Miŋ kãa Torasi-i-na da mi ka waŋ *Kirsa *Neldɔdɔlma-i, Itienjo naa gbuu tigiin terienŋu-i hã-mi mi da mi waŋ-ma. ¹³ Ŋga miŋ kãa, mi saa ka da mi natobiŋo-i Tite-i, mi huonŋa saa gbãa tĩena terduonj-nu. Mi naa mi cãrã hũmelle-i Torasitaamba wulaa a nyaanu-yuɔ jo Maseduɔni-i-na.

Kirsa hũlãanŋu dii-yie

¹⁴ I sie gbuu gbãa jaal Diilonjo-i! Inj yey horre-na baa *Kirsa-i, Diilonjo taa i yaan-na. A ce die cor terienŋu terienŋu, nuɔmba suɔ wuɔ Kirsa yaraa bigãarãŋo-i. U cie die cor terienŋu terienŋu, ba ta ba nu Kirsa hũlãanŋu-i yie. ¹⁵⁻¹⁶ Na saa da, Diilonjo wulaa, ii

* ^{2:3} sebe faŋo saa dii Diilonj-nelma sebe-i-na; nyunŋo ku bãanŋu-na molo sa suɔ uŋ yey kusuonj-nu. † ^{2:9} U waan sebe faŋo maama yaa-i verse 3-i-na.

dii ñaa Kirsã natikolo nuõmba hõlma-na. Bamañ biyaa hũmebabalalle-i, bafamba wulaa kuliñ-hũlãañgu'i dii-yiẽ ta ku jo baa kuliñgu. Bamañ biyaa koñkor-hũmelle-i, cicẽlmañ-hũlãañgu'i dii-yiẽ ta ku jo baa cicẽlma. Hai gbãã ce maaceñ daama temma-i? ¹⁷ Ñga miẽño-i Diiloño'i hãa-ye baa-ma wuõ i ce-ma. Nuõmba bõi ciẽ Diiloñ-nelma-i ta ba taara gbeñja baa-ma. Miẽ ii si dii kufañgu taamba temma-i. Miẽ iñ yeñ Kirsã horre-na, i sa wañ Diiloñ-nelma-i baa hõmmu hãi; i wañ-ma baa huõnga diei Diiloño yufelle-na.

3

Tobisĩfelenni maaraa añjĩnamma-i

¹ Namaa wulaa, miñ wañ mamañ daama-i, na ka tiraa cira i kaal i fere wei? Sisõ na taara die i kã na teriñgu-na, i kã baa sebe ka pigãañ wuõ nelfafañ miẽ ñaa banambañ ceñ-mañ dumaa wei? Mi siẽ siẽ aa ce-ma. Mi sa bi taara namaa sebe-i da mi gbãã kã yañga nañga. ² Miẽ sebe yaa namaa fere-i. Sebe faño nyegãañ i hõmmu-na. Nuõmba-i hiere ba gbãã da-yo aa kalañ-yo. ³ Sebe faño-i *Kirsã yaa nyegãañ-yo. Ku da-nei wuõ u yaa nyegãañ-yo aa puõr miẽ fuõ baa-yo. U saa nyegẽñ-yo baa nyegẽdiele, u nyegãañ-yo baa Cicẽlmantienõ *Yalle. U saa bi nyegẽñ-yo tãmpẽllen, u nyegãañ-yo nelbilien-hõmmu-na.*

⁴ Kirsã ciẽ i haa i nañga Diiloño-na, ku'i ciẽ i tie wañ mafamma-i. ⁵ I suyaa wuõ ma maaraa-ye i die gbãã ce maaceñ daama-i baa miẽ fereñ fõngũ-i. I fõngũ hel hiere Diiloñ-na. ⁶ U yaa hãa-ye baa ku fõngũ-i i tie wañ *tobisĩfelenni maama-i baa nuõmba-i. Tobisĩfelenni fanni saa nyegẽñ tãmpẽllen ñaa *Moisi *añjĩnammañ nyegãañ tãmpẽlle-na dumaa. Ñga ni hilaa *Diiloñ-Yalle-na. Añjĩnamma jo baa kuliñgu a ne da Diiloñ-Yalle jo baa cicẽlma.

⁷ Añjĩnammañ taa ma nyegẽñ huõngu mañ nuõ-i tãmpĩena-na, Diiloño naa carra Moisi-i baa cecerma nañ temma, a ce *Isirahel-baamba saa gbãã da ba ne u yañga-i.† Añjĩnamma mañ juõñ baa kuliñgu, ma jomma da ma fa fafaañ daaku temma-i a ne da ma sa cõ, ⁸ Diiloñ-Yalle maacemma ka fa ka hi hie? ⁹ Añjĩnamma mañ cãlãañ nuõmba-i, ma maacemma da ma fa fafaañ daaku temma-i, Diiloñ-Yalle mañ ciẽñ nuõmba-i nelviimba, difande maama ka fa ka hi hie? ¹⁰ Halle i gbãã cira fafaañgu mañ waa añjĩnamma huõngu-na, ku siẽ gbãã fi baa fiefiẽ ku kũngu-i. ¹¹ Bĩñkũngu mañ saa waa da ku cõ, Diiloñ duõ migãañ-ku migãañ daama temma-i, kumañ cuõñ u ka migãañ-ku ka hi hie? ¹² I haa i nañga-i ku yaa nuõ-i ku'i ciẽ i nunni sa ce yelma baa nelma-i. ¹³ I sa ce ñaa Moisiñ taa u ce dumaa. Fuõ taa u suuye u yañga-i baa kompañga‡ wuõ *Isirahel-baamba baa da u yañgañ diñ ka kã dumaa. ¹⁴ Ñga kuu naa gbuu bĩñ dũngu Isirahel-baamba-na a ce ba saa ta ba suõ u nelma tuole-i. Halle ji hi baa nyungo, da ba ta ba kalañ *Tobisĩcõlõnniñ-sebe-i, kompañga cĩenu-bei yogo, ba sa da ma tuole-i. Da ñ haa ñ nañga-i Kirsã yaa nuõ-i, kompañga halañ ñ yañga-na. ¹⁵ Ji hi baa nyungo, Isirahel-baañ da ba ta ba kalañ Moisi sebebaa-ba-i, ku ce ñaa kompañga cĩenu-bei ba sa da ma tuole-i dei. ¹⁶ Ñga ñaa mañ nyegãañ dumaa: «*Umañ duõ bir jo Itienõ wulaa, kompañga halañ u yañga-na.*»§ ¹⁷ Bañ gbẽñ Itienõ mañ bande-i, Diiloñ-Yalle yaa-i. A ne da Itienõ Yal da di waa kusuõñ-nu, kutaamba waa ba fereñ nuõ. ¹⁸ Miẽ mañ kompañga halañ i yammu-na hiere, Itienõ fafaañgu da-yiẽ. I duõñ tie bibirre i kã die ka fa Itienõ temma. Itienõ Yalle maacemma yaa mafamma-i.

4

Pol kũõma saa señ baa Diiloñ-maacemma-i

* ^{3:3} Tãmpẽllen: Pol piye *Moisi *añjĩnamma maama yaa bande-i-na. Maa naa nyegẽñ tãmpẽllen. Niẽñ Helmañ-sebe-i-na (Exode) 24.12. Nelbilien-hõmmu-na: *Seremi ciẽra wuõ añjĩnafelenna ka nyegẽñ nelbiliemba hõmmu-na. Niẽñ Seremi sebe-i-na (Jérémie) 31.33. † ^{3:7} Niẽñ Helmañ-sebe-i-na (Exode) 34.27-35. ‡ ^{3:13} Niẽñ Helmañ-sebe-i-na (Exode) 34.33-35. § ^{3:16} Helmañ-sebe (Exode) 34.34

¹ Diiloŋo yaa cie baa-ye aa hã-ye maacenfafaŋ daama-i ku'i cie i kũoma sa seŋ baa-ma. ² I cĩinaana kukulmaŋ-maacemma-i baa sensenda-weima-i hiere. I sa tãal nelieŋo, i sa bi waŋ Diiloŋ-nelma-i baa huhurma. I waŋ ninsoŋ-belle yaa-i i kaala-die baa nuomba-i Diiloŋo yufelle-na. I ce mafamma-i nelieŋo nelieŋo u duo suo wuo huhurmantaŋ mie sī. ³ Iŋ waŋ *Neldodolma maŋ, da kuɔ ma cĩenu, da kuɔ ma sa kaala, kuu dii ŋaa ma saa kaala bamaŋ biyaa hũmebabalalle-i ba yaa wulaa-i. ⁴ Kufanŋu taamba cĩinaana Neldodolma-i. *Sitãni cuu ba yammu-i hiere. U yaa miwaŋ daayo tieŋo-i. U cie ba sa da cecerma maŋ dii Neldodolma-na ta ma pigãaŋ *Kirsa fafaŋgu-i. A ne da da ŋ da Kirsa-i ŋ daa Diiloŋo yaa-i. ⁵ I sa waŋ mie fereŋ-maama baa nuomba-i; i waŋ Yesu-Kirsa maama'i baa-ba, wuo u yaa Itieŋo-i. Mie fuɔ, i gbãa waŋ kumaŋ i kũŋgu-na, i gbãa cira i cãa namei Yesu fuɔ maama-na. ⁶ Diiloŋo maŋ naa ciera: «Cecerma saaya ma hel a karnu kukulma-i», uuduŋo faŋo yaa bi diyaa cecerma-i i hõmmu-na i tie da u fafaŋgu-i Kirsa yaanŋa-na i suo-ku.

⁷ Na saa da, i sa gbãŋ muonumma ŋaa yerruŋ-bitonni, ŋga Diiloŋo hãa mieŋo-i nelfafaŋ daama temma-i i die hi nelbiliemba-i baa-ma. Mafamma cie nuomba da ba suo wuo hiŋ daama temma hilaa Diiloŋ-na, mie maacemma sī. ⁸ I ce sũlma-i ma sĩnni-na hiere, ŋga ku saa nuɔl-e dede. I hõmmu calaanu, ŋga i kũoma saa seŋ. ⁹ Ba huol i yammu-i, ŋga Diiloŋo saa nanna-yie dede. Ba se-ye ba nanna, ŋga i saa tĩe-maŋ. ¹⁰ Yinni maŋ joŋ Yesu mulĩema temma haa-yie, i nal u kuliŋgu-i i ne. Diiloŋo ce mafamma-i Yesu-Kirsa himma da ma ta ma bi da-yie. ¹¹ Mie maŋ dii cicẽlma-i, yinni maŋ joŋ kuliŋgu hũŋ ku cu-ye Yesu maama-na. Mafamma ce u himma da ma ta ma da tãmmaŋ-nuŋ mieŋo-na. ¹² Terieŋgu faŋgu-na, mie i mal baa kuliŋgu-i namaa na da na gbãa da cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i.

¹³ Ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuo: «*Mi hũyãa-ma ku'i cie mi waŋ-ma.*» * Mie i bi hũyãa Yesu maama-i dumei ku'i cie i tie waŋ-ma. ¹⁴ I suyaa wuo umaŋ siire Itieŋo-i Yesu-i hiel-o kuomba hõlma-na, u ka bi sire mieŋo-i u temma-i, aa kã baa-ye ka jĩna u caaŋ-nu baa namaaŋo-i hiere. ¹⁵ Kumaŋ haaŋ-yie daaku-i hiere, ku haa-yie namaa maa-na. Ku haa-yie Diiloŋ-hujarre da di ta di hi nuomba-i hiere di kã. A ce dumaanŋo-na, jaaluŋgu maŋ ka ta ku hã Diiloŋo-i, ku ka ciinu, aa nuomba ka ta ba bĩ u yefafalle.

¹⁶ Ku'i cie na da i kũoma sa seŋ da. I kũoŋ da ma fie ta ma põtɔr, kumaŋgu'i naaraayaŋ i huleiŋa-na yinni maŋ joŋ. ¹⁷ Mulĩema maŋ haaŋ-yie fiefie-i-na, ma ka tĩ. Aa i gbãa cira mulĩema sī. Ma tigiŋ fafaŋgu'i ma cie-ye, aa fafaŋgu faŋgu temma si dii, aa ku sa ji tĩ dede. ¹⁸ Baŋ'a ba sa da kumaŋ baa ba yufelle, mie i fara i ne ku yaa-i. Baŋ daŋ kumaŋ baa ba yufelle-i ku sa cɔ, ŋga baŋ'a ba sa da kumaŋ baa ba yufelle, ku sa ji kã terieŋgu.

5

¹ Na saa da, hĩema-na bande-i-na, i kũoma dii ŋaa gbuganni, ma sa cɔ. ŋga i suyaa wuo die ku, Diiloŋo ka hã-ye kũofelemma dɔrɔ-i-na. Kũofelemma famma ka waa ŋaa kõlluŋ-dũnni a ce i sie tiraa gbãa ku. ² Iŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i fiefie-i-na, i gbu i niya kũoma famma damma-i a ce i tie waana. * ³ ŋga i suyaa wuo die hel gbugaŋ daani-na, i sie tĩe be Belle. ⁴ I sa taara i ku aa suo da kũoŋ daama-i, i taara i da-ma cicẽlma ku'i cie i tie niya aa tie waana. ⁵ Diilo fuɔ fere yaa tigiŋ i cicuŋgu-i dumaanŋo-na tuɔ cie-ye, aa hã-ye u *Yalle-i i die suo wuo uŋ tigiŋ kumaŋ hiere i ka da-ku. ⁶ A ce dumaanŋo-na sireiŋa da-ye yinni maŋ joŋ, aa i suyaa wuo die waa baa i kũoŋ daama-i, i maa baa Itieŋo nelle-i. ⁷ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanŋo-na, i ne iŋ haa i nanŋa-i kumaŋ nuɔ-i aa tie wuo, i sa ne iŋ daŋ kumaŋ baa i yufieŋa. ⁸ Sireiŋa dii-yie ninsoŋo, ŋga i taara i yaŋ i kũoŋ daama-i aa kã ka waa Itieŋo caaŋ-nu. ⁹ ŋga kumaŋ yuŋgu, i taara i fẽ Itieŋo huŋga-i. Ii dii baa i kũoŋ daama-i wa, ii si dii baa-ma wa, i taara i fẽ u huŋga-i. ¹⁰ Na saa da, i ka cor hiere *Kirsa wulaa u yuu-ye. Nelieŋo nelieŋo, uŋ cie kumaŋ hĩema-na bande-i-na, ku faa wa, ku balaanŋ wa, u ka da u maacemma sully-i.

Koŋkor-maacemma

* 4:13 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 116.10 * 5:2 Niẽŋ Ɔrɔm. 8.2.

¹¹ Baŋ bĩŋ kumaŋ a kãŋ Itieŋo-i i suo-ku, ku'i cie i tie gbãŋ baa nuomba da ba sie-ku. Diiloŋo suo i kusũnni-i hiere fafamma. Aa namaa fere-i mi suyaa wuo na bi suo-ye fafamma. ¹² I sa taara i tiraa kaal i fere baa-na, ŋga i taara na hõmmu fẽ baa-ye. Ku yaa bamaŋ yaan hõmmu-i aa ta ba ne bomborma, na ka ta na suo ba siema. ¹³ Aa mieŋo-i, die pepiena kusuon-nu, i pepienaana Diilon-maa-na; die bi waa welewele kusuon-nu, i cie welewele namaa maa-na. ¹⁴ Na saa da, *Kirsa nelnyulmu taa yaanŋa yie i ancemma-na hiere. Mie maŋ hũyãa-ma wuo nelduonŋo diei'i kuu nuomba-i hiere ba maama-na, mie maŋ hũyãa-ma wuo i kuu baa kutieŋo-i, Kirsa nelnyulmu taa yaanŋa yie i ancemma-na hiere. ¹⁵ Kumaŋ cie u ku nuomba-i hiere ba maama-na, u taa u taara bamaŋ dii cicelma-i hiere, ba baa tiraa tie bafamba fereŋ maa-na, ba tie fuo maa-na. Fuo maŋ kuu ba solaanŋu-i aa sire.

¹⁶ Terieŋgu fanŋu-na, i sa tiraa i ne moloŋo munyierammu aa kãŋ-yo. Die luo-i-na, i taa i ne Kirsa-i nelbilogbãŋgbãlãŋo, ŋga fiefie-i-na, i sa tiraa i ne-yo dumaa. ¹⁷ Da ŋ gbãŋ suur Kirsa horre-na, ŋ cie nelfeleŋ nuo: Ancolomma curaa, anfelemma'i duon. ¹⁸ Kufanŋu-i daaku-i hiere Diilon-maacemma. U yaa cie Kirsa dii-ye i-naa nuo baa-yo aa dii koŋkor-maacemma-i i nan-na. ¹⁹ Na saa da, Diiloŋo puwraa Kirsa ji dii nelbiliemba-i ba-naa nuo baa-yo, u saa fer ba calmuo-i. Aa u hãa miemei baa koŋkor-ãndaanŋu-i.

²⁰ Terieŋgu fanŋu-na, i cie Kirsa pãpuarbieŋ mie. Kuu dii ŋaa Diiloŋo muo u natiẽŋa nei. Jande, nieŋ Kirsa-i aa na sie Diilon-koŋkoro-i na suur na-naa nuo baa-yo. ²¹ Kirsa saa naa ce halle ambabalma diei, ŋga Diiloŋo haa i ambabalma-i hã u yaa-i duo gbãa duo ce-ye nelviin mie fuo barguo-i-na.

6

¹ Terieŋgu fanŋu-na, iŋ ceŋ maacemma-i baa Diiloŋo-i, jande, i cãrã-nei, Diilon uŋ cie baa-na cemma maŋ, baa na bel-ku baa na nanyuonŋu. ² Na saa da, Diiloŋo ciera wuo: «*Niŋ cãrã kumaŋ, ku huon da ku hi, mi ka ce-ku hã-ni.*

Koŋkor-yiin da ku hi, mi ka kor-ni.»*

Mi tũnu-nei, koŋkor-yiinŋu yaa daaku-i. Diiloŋo taara u kor-na huon daaku yaa nuo-i.

³ I sa taara i guol unanŋ gbeini a ce nuomba ji da muncãlmu i maacemma-na. ⁴ I yaan aa tie ce weima-i hiere i pigãan wuo Diilon-cãarãan mie kelkel. Mulie-ma-i baa sũlma-i a naara korma sa ce-ye bĩŋkũŋgu, i caa-ni hũmmaŋ-temma. ⁵ Ba muyaa-ye babalaa, aa dii-ye kaso-i-na, aa tũu nuomba-i kũnna-yie. Kunie maacemma maaramma ce i sa da duofũŋ, i sa bi da wuo niiwuoni. ⁶ I pigãan wuo Diilon-cãarãan mie i viisĩnni-na, baa i Diilon-hũmelle suoma-na, baa i hõhĩnanŋa-na, baa i fafaanŋu-na, baa *Diilon-Yalle maacemma-na, baa i nelnyufafammu-na, ⁷ baa i ninsono wamma-na, baa Diilon-fõŋgũo bi barguo-i-na. I cie viisĩnni yaa-i i bercebĩmbĩnni-i tie muo baa-ni aa tie cenea i fere baa-ni. ⁸ Yiinŋu nanŋu ba ce i ce boi, yiinŋu nanŋu ba ture i yammu-i. Ba waŋ i yebabalande-i dii, ba waŋ i yefafalle-i dii. Ba ne-ye wuo coikartaanŋ mie, a ne da i waŋ ninsono yaa-i. ⁹ Ba ne-ye ŋaa ba sa suo-ye, a ne da ba suo-ye fafamma. Ba ne-ye wuo bikuonŋ mie, a ne da miemei daaye i gbeini-na. Ba huol i yammu-i ŋga ba saa gbãa ko-ye. ¹⁰ Ba ce kuujanŋu yie, i hõmmu bir yaŋ aa ta mu fẽ. Ba ne-ye wuo nawalaanŋ mie, a ne da miemei cieŋ nuomba boi waamba. Ba ne-ye wuo bĩŋkũŋgu sĩ baa-ye, ba saa suo wuo miemei bĩŋkũntaanŋ mieŋo-i kelkel.

¹¹ Mi jẽnaanŋ namaa, Korẽntitaanŋ namaa, i fũnuŋ firnu i hõmmu-i a piiye baa-na. ¹² I saa fuo i kusũnni-i nei, ŋga namei fuyaa na kusũnni-i mie-na. ¹³ A ce dumaanŋo-na mi ka piiye baa-na ŋaa mi piiye baa mi bisãlmba: Firiinunŋ na bi hõmmu-i baa-ye fafamma!

Cecerma-i baa kukulma-i ni sie gbãa gbonu

¹⁴ Bamaŋ saa hũu Kirsa-maama-i, baa na dii na nuŋgu baa-ba ba ancemma-na. Kuufafaanŋu-i baa kuubabalaanŋu gbãa ce nie kã hũmeduole? Cecerma gbãa nunu manaa baa kukulma-i nununŋ hama-i temma-i? ¹⁵ *Kirsa-i baa *Sitãni-i, ba gbãa suurru banaanie nie? Sisõ umaŋ Kirsa horre-na, u gbãa gbonu ce hama-i baa umaŋ si dii-die?

* 6:2 Isayi (Esaie) 49.8

¹⁶Diilonj-dũngu-i baa tĩnni-i ni piyaa ni-naa bige-i nuo-i? Miemei Cicēlmantiejo dũngu-i ŋaa fuo fereŋ waanj-ma dumaa wuo:

«Mi ka tĩena ce mi bãanġu-i baa-ba.

Mi ka waa ba Diilonj muo

aa ba waa mi baamba.»†

¹⁷Terienġu faŋġu-na, Itienjo nel daama vii namei wuo:

«Hilaan ba hõlma-na, biriinj ba huonj-nu.

Ban bĩj kumanj bĩjkũbabalaanġu-i, baa na yieya-kuo,

ku yaa mi ka yanj na pie-mi.‡

¹⁸Mi ka waa na To muo

aa na waa mi bepuaŋ namaa baa mi biej namaa.»§

Itienjo-i Weimantiejo andaanġu yaa-i.

7

¹Mi jēnaan namaa, nuŋ daaku temmanj pãa baa-ye, yaan j migãan j kũoma-i baa i hõmmu-i i halanj dugaanġu manj dii-nie hiere aa i vaa i fere i tie kãŋ Diilonjo-i a ce nelfafaan mie kelkel.

Pol huonġa fiē

²Baa na fuo na kusũnni yie! I saa ce kuujanġu molo-na, i saa kõsuonj moloŋo, i saa bi du moloŋo. ³Na baa da nie sĩ mi piiye de-i-na da mi cãl-na, ma'i sĩ. Mi waanj-ma baa-na cor tĩ mie: I kuye na maama-i bãanġu-i baa isuonġu-i, halle kuliingj sie gbãa hiel na maama-i i hõmmu-na. ⁴Mi haa mi nanġa-i nei cor. Mi huonġa fiē baa-na cor. Ku'i cie inj fie i mulieŋ, mi kũoma saa kara yinduonġu, aa mi huonġa fiē da yogogo.

⁵Na saa da, inj juo Maseduoni-i-na* i saa da tuoleŋ-muntienammu. I cie muliēma-i ma sĩnni-na hiere: I bigãarãamba sie yanj-ye, korma sie tiraa yanj-ye. ⁶Ŋga Diilo fuo manj diyaan sireiŋa-i nuomba-na, u cie Tite jomma dii sireiŋa yie. ⁷Aa Tite jomma yaa saa dii sireiŋa-i yie yonj, nanj diyaa sireiŋa-i yuo baa nelma manj, u juo ji hi-ye baa-ma a fē i hõmmu-i. U ciera wuo mi kũoma gbuu bel-na, wuo mamaŋ cie cor ma saa dõlnu-nei, wuo na vaa na fere ta na ce na kãyã-mie. Ku'i cie mi huonġa tiraa fē naara.

⁸Na saa da, miŋ saanj sebe manj hã-na cor, uu naa guõla na hõmmu-i. Miŋ nuo-ma, maa naa janj-mi, aa kuu naa ce-mi bĩjkũŋgu. ⁹Ŋga fiefie-i-na, u maama sa janj-mi. Mi huonġa fiē. Ku saa ce ŋaa na hõmmuŋ ŋa naa guõla ku'i fie mi huonġa-i de, ŋga hõguõla daayonj juo baa kumanj, ku'i fie-ka. U cie na bir na ciluo-i. Na hõguõla faŋo naa jo Diilonj-jomma, a ce dumaanjo-na i saa ce kuujanġu nei. ¹⁰Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanjo-na? Hõguõla manj duo jo Diilonj-jomma-i, u jo baa bibirremma a ce ŋ bie koŋkor-hũmelle. Hõguõla faŋo temma-i u maama sa janj-ni. A ne da hõguõla manj juonj nelbilieŋ-jomma-i, u jo baa nelieŋ-kõsuõma. ¹¹Namaa wuononj juo Diilonj-jomma, nieŋ u añfaanjo-i na hõlma-na: U cie na sire yiera na gbeiniŋ, u cie na gbãa piiye kor na fere, u cie mamaŋ cie cor ma janj-na, u cie na ta na kãalã Diilonjo-i, u cie mi kũoma bel-na, u cie Diilonj-maama yu na hõmmu-i, u cie na cãl ãmbabalma cetieŋo-i. Na ciluo pigãan wuo namaa nuŋġu saa waa nel daama-na.

¹²Terienġu faŋġu-na, da na da mi nyegãan sebe-i hã-na, mi saa nyegẽŋ-yo umanj cãlãa cemna-i fuo maa-na, uŋ cãlãa umanj†, mi saa bi nyegẽŋ-yo fuo maa-na; ŋga nanj vaa na fere baa i maama-i dumaa, mi nyegãan-yo na da na suo ma yaa-i Diilonjo yufelle-na.

¹³Ku'i cie ŋ da sireiŋa daa-ye. A naara kufanġu-i, na hieronjo-i nanj bilaa Tite-i fafamma dumaa a fē u huonġa-i, kufanġu juo ji tiraa naara kunanġu i hõfelle-na boi. ¹⁴Miŋ waŋ ninsonjo-i baa namaanjo-i dumaa yinni manj jonj, mi bi waŋ-yo baa Tite-i dumei. Miŋ kaalaa na kũŋġu-i baa-yo dumaa, u bi kaa da-ku dumei, a ce dumaanjo-na, na saa ture

† 6:16 Buolmanj-sebe (Lévitique) 26.12; Esekiel (Ézéchiel) 37.27 ‡ 6:17 Isayi (Ésaïe) 52.11; Esekiel (Ézéchiel) 20.34 § 6:18 Samiel sebehãalĩŋo (2 Samuel) 7.14; Isayi (Ésaïe) 43.6 * 7:5 Inj juo Maseduoni-i-na: Nieŋ 2.13. † 7:12 Ku biyaa ŋaa kutienjo cãlãa Pol fuo fere yaa-i. Saa-ku baa 2.5.

mi yaanga-i. ¹⁵ Duo ne na hieroŋo-i naŋ taa na nu u nuŋgu-i dumaa, naŋ taa na kãalã-yuo dumaa, baa naŋ bilaa-yo fafamma dumaa, na maama migãaŋ ta ma dõlnu-yuo ma naara. ¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na mi huõŋga fie, mi gbãa haa mi naŋga-i nei weima-na hiere.

8

Yaang na nammu ta mu fara

¹ Tobieŋ namaa, Diiloŋ uŋ cie baa Maseduõni Diiloŋ-dũŋ-baamba-i dumaa, i taara i pigãaŋ-na ku yaa-i na suo-ku. ² Weima bõi daa-ba. Ŋga baŋ ŋa naa fie waa muliẽma-na, ba hõmmu naa gbuu fie da yogogo a ce ba firnu ba nammu-i, ŋ sie suo wuo nawalkireiŋa. ³ Mi daa-ma nuõ! Ba muoraaya ba fere. Mi gbãa cira ba muoraaya ba fere cor yere, a ne da molo saa guor-ba. ⁴ Ba fũnuŋ nyaar wuo i ce jande aa i yaŋ bafamba bi da saŋ ba kakãyãŋgu-i a hã Diiloŋ-baamba maŋ *Yerusalemu-i-na. ⁵ Iŋ taa i jõguõŋ kumaŋ, ba cie cor kufaŋgu-i: Ba siyaa Itieŋo wulaa, aa tiraa sire sie mie i wulaa ŋaa Diiloŋ uŋ taaraŋ-kuo dumaa.

⁶ Maŋ cie dumaango-na, i dii sireiŋa Tite-i-na wuo uŋ cie namaa na doŋ kpõkpuõla maŋ da na kãyã sũntaamba-i, u gbãŋ u ka perieŋ-yo. ⁷ Namaango-i Diiloŋo firiinu u huõŋga-i baa-na weima-na hiere. Na wuo u hũmelle-i diŋ saaya di wuo dumaa, na suo u nelma wamma-i, na suo ma belle-i, na hinu pãama-i aa iŋ hãalãayã-nei nelnyulmu* maŋ, na bilaa-mu nammu hãi. Terieŋgu faŋgu-na gbãaŋ na firnu na nammu-i kpõkpuõla daayo-na.

⁸ Ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma. Ŋga mi piye da mi tũnu-nei yoŋ na da na suo banambaŋ yuu nyõlma baa-ma dumaa aa ce ba temma, ku yaa mi ka suo na nelnyulmu nolaŋgu-i. ⁹ Itieŋo-i Yesu-Kirsan cie baa-ye dumaa, na saa bi yaŋ-ku suo-ma: U waa muõrẽŋo dõrõ-i-na, ŋga u nie u muõrẽtesĩnni-i aa yaŋ-ni duo gbãa duo ji kãyã nawalaan mieŋo-i. U cie ku yaa-i a ce-ye muõraaŋ mie.

¹⁰ Mi piye mi kusũŋ-maama yaa baa-na, aa ma yaa faa cemma na wulaa. Na saa da, belle maŋ curaa, namei siyaa kpõkpuõla daayo kũŋgu-i igẽna, aa namei tiraa sire baa-ku igẽna. ¹¹ Naŋ ŋa naa sire yiera baa-ma dumaa, cieŋ-maŋ dumei bende-i-na a saanu baa kumaŋ dii na nammu-na. ¹² Da ŋ firnu ŋ huõŋga-i baa Diiloŋo-i, ŋ da u siyaa niŋ daa kumaŋ da ŋ hã-yo; u sie cira ŋ ka cuo ji hã-yo.

¹³ Ba saa cira na muora na fere a hã banamba-i wuo na kãyã-bei. Ŋga ba taara na waa kuuduõŋgu hiere a ta na saa. ¹⁴ Dumandẽ-i-na, ku haaya baa namaango-i, na gbãa kãyã bamaŋ dii naaluõ-i-na. Ku yaa yiinggu naŋgu namaa da na ji waa naaluõ-i-na aa ku haaya baa bafamba-i ba ka ne na yaan-na. Na ka ce dumei gbãa ce kuuduõŋgu ¹⁵ ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na wuo:

«Ku waa umaŋ duo fie biera *mani-i bõi, u sa haaya u wulaa, aa umaŋ duo fie biera-yuo cekũõ, u sa yor-yuo.»†

Titebaa-ba ka kã Korẽnti-i-na

¹⁶ I sie gbuu gbãa jaal Diiloŋo-i, u cie na maama waa kpelle Tite huõŋga-na ŋaa maŋ yeŋ kpelle mie hõmmu-na dumaa. ¹⁷ Iŋ ciera u bir kã na wulaa, u saa dure. U ciera na terieŋgu kãmmaŋ-maama waa u huõŋga-na dii yiinaa. ¹⁸ I natobiŋo naŋo dii, Diiloŋ-dũŋ-baamba kaal-o terni-na hiere *Neldõdõlma wamma-na; i ka ce u saŋ-yo ba kã. ¹⁹ Diiloŋ-dũŋ-baamba hielaa u yaa-i u duo kã baa-ye *Yerusalemu-i-na ka hã-ba congoruõŋ daaku-i. I ce kufaŋgu-i Itieŋo duo da yefafalle nuõmba nunnina, aa ba bi suo wuo i jõguõŋ kuufafaŋgu baa-ba. ²⁰ I sa taara nuõmba ji bĩena i yerre-i congorbuõ daayo maama-na. ²¹ I taara i tie ce kumaŋ faa Itieŋo yaanga-na halle baa nelbiliemba bi yaanga-na.

²² I natobiŋo naŋo bi dii, i daa u hinu pãama. Dumandẽ-i-na, u fũnuŋ haa u naŋga nei a ce kunaŋgu migãaŋ naara u pãama-na. I ka ce u kã baa-ba. ²³ Terieŋgu faŋgu-na, kumaŋ ŋaa Tite kũŋgu-i, u yaa mi wuõratieŋo, u yaa mi namaacencerõŋo. Aa tobimba hãi baamba maŋ ka saŋ-yo, bafamba-i Diiloŋ-dũŋ-baamba põpuõrbiemba; ba ãncemma

* 8:7 Iŋ hãalãayã-nei nelnyulmu maŋ; Nieŋ Kor. diẽ. 13. † 8:15 Helmaŋ-sbe (Exode) 16.18.

ce nuomba ta ba bĩ *Kirsã yefafalle. ²⁴ Da ba ka hi, na bel-ba ku belma. Cieŋ ba suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nei kelkel, ku yaa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i terni-na hiere ba ka suɔ wuɔ na sa dɔl-ba na nuŋ-nu yon, aa ba ka suɔ wuɔ i sa kaal-na gbãŋgbãŋ.

9

Kakãyãŋgu

¹ Kakãyãŋgu maŋ saaya ku kã *Yerusalemu Diilonɔ-dũŋ-baamba wulaa, manamma si dii mi da mi naara ku kũŋgu-na. ² Mi suyaa miɛ na taara na ce bĩŋkũŋgu. Mi gbelaan-na Maseduɔnitaamba yaanɔ-na miɛ: «Akayi* Diilonɔ-dũŋ-baamba tigiin tĩ dii bendiala da ba kãyã Yerusalemu Diilonɔ-dũŋ-baamba-i.» Maŋ yeŋ kpelle na hɔmmu-na dumaa, ku diyaa sireiŋa ba boi-na. ³ Mi sa taara mi ce coikartieŋ muɔ ku'i cie mi wuɔya puɔr tobiŋ daaba-i na wulaa. Gbãan da mi ji ta mi kã, mi kã ka da na tigiin ninsoŋo ŋaa miŋ waan-ma baa-ba dumaa. ⁴ Ni ma'i sĩ, miŋ waan baa Maseduɔnitaamba-i miɛ i haa i nanɔga nei, die kã baa-ba ka da na saa tigiin tĩ, senserre ka da-mi baa-ba; mi sie gbãa waŋ namaa diele maama. ⁵ Ku'i cie naŋ pãa kakãyãŋgu maŋ nuŋgu-i, mi cãrã tobiŋ daaba-i miɛ ba ta yaanɔga miɛ ka tigiin-ku cie-mi. Da mi kã ka da-ku mi yaan-na, ku yaa ka pigãan wuɔ ku dɔlaanu namei na ce; molo saa guor-na.

Niŋ duu kumaŋ ŋ kar ku yaa-i

⁶ Na saa da, da ŋ duu cekũɔ, ŋ ka kar cekũɔ. Da ŋ bi duu boi, ŋ ka kar boi. ⁷ Neliɛŋo neliɛŋo, u fara u nanɔga-i ŋaa maŋ yeŋ dumaa u huɔŋga-na, u baa ce u hɔmmu-i mu hãi u baa bi guor u fere. Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanɔ-na? Ku yunɔgu yaa daaku: Uman faaraŋ u nanɔga-i baa hɔfafanɔga, fuɔ maama yaa dɔlaanuŋ Diilonɔ-i. ⁸ Aa Diilonɔ yaa gbãa haaya bĩmbĩnni-i ni sĩnni-na hiere hã-na, a ce-na bĩŋkũntaan namaa, na ta na par na ce sãmma-i ma sĩnni-na hiere ⁹ ŋaa maŋ nyegãan dumaa Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «U firiinu u nanɔga baa sũntaamba-i.

U sãmma sa ji ku dede!»†

¹⁰ Uman hãan gonguonɔŋo-i dĩduuma-i, aa tuɔ hã-yo u nuŋ-juuru-i, u ka bi firnu u huɔŋga-i hã namaanɔ-i na dĩduuma-i aa ce na sãmma da belle. ¹¹ Na ka ce ninsoŋ-waan namaa, ta na gbã na ce na sãmma-i hɔnni-na hiere. A ce dumaanɔ-na die hi bamaŋ baa na kakãyãŋgu-i, ba ka gbuu jaal Diilonɔ-i ku maama-na. ¹² Na saa da, naŋ ceŋ kakãyãŋgu maŋ daaku-i, ku sa kãyã Diilonɔ-dũŋ-baamba yon, ŋga ku ka ce nuomba boi ta ba ce Diilonɔ-i kasi saa da-yo. ¹³ Kakãyãŋ daaku ka pigãan naŋ yuu nyɔlma baa Diilonɔ-maama-i dumaa. Naŋ siyaa *Kirsã *Neldɔdɔlma-i ta na wuɔ baa-ma dumaa, ku ka ce Diilonɔ-dũŋ-baamba famba ta ba gbeliɛŋ Diilonɔ-i. Naŋ firiinu na hɔmmu-i a cal na nagãŋ-niini-i baa bafamba-i dumaa, ka cor baa banamba-i hiere, ba ka gbeliɛŋ-yo ku maama-na. ¹⁴ Diilonɔ uŋ cie baa-na cemma maŋ, ku ka ce ba ta ba cãrã Diilonɔ-i ba hã-na a pigãan wuɔ na kũŋgu dɔlnu-bei. ¹⁵ Yaan i tie jaal Diilonɔ-i! Uŋ cie sãmma maŋ yie ma sie gbãa waŋ.

10

Pol pigãan u fɔŋgɔtesĩnni-i

¹⁻² Muɔ Pol, mi taara nelma diei na wulaa. Nuomba gbĩɛ-ku dumaa wuɔ da mi waa na hɔlma-na mi waa hĩnni, aa da mi hel na hɔlma-na mi ta mi ce. Jande, meɪ fere'i cãarãŋ-nei baa *Kirsã hɔhĩnanɔga temma. Baa na yaŋ da mi ji kã na wulaa mi kã baa bubuɔsĩnni. Banamba gbĩɛ-ku dumaa wuɔ nelgbãŋgbãlãŋ muɔ, kere fɔŋgũɔ si dii-mie Diilonɔ-hũmelle-na. Mi ka pigãan kutaamba-i mi jãyãmma-i. ³ Nelgbãŋgbãlãŋ miɛ ninsoŋo, ŋga i sa mal nelgbãŋgbãlãŋ-maluŋgu. ⁴ Iŋ kuoraaya i fere baa nimaŋ maluŋ daaku-na, nelgbãŋgbãlãŋ-niini sĩ; Diilonɔ-niikuoranni. Ni yaa kãayãŋ-yie i tie muonu Diilonɔ-bigãarãambaŋ cieŋ terni maŋ nuɔ-i. I suuye coikartaamba nunni-i baa ni yaa-i. ⁵ Bombolmantaamba maŋ ciyaan nuomba-i Diilonɔ suɔma-na, i yar-ba baa ni yaa-i.

* 9:2 Korẽnti dii Akayi huɔŋ-na. Nieŋ 1.1. † 9:9 Gbeliemaŋ-nalãanɔgu (Psaume) 112.9

Bamañ sa hũyãañ ãñhũuma-i, i gbãñ baa-ba ba ta ba nu Kirsa nuñgu-i baa ni yaa-i. ⁶ Aa da na ji ta na nu i nuñgu-i fafamma huõñgu mañ nuõ-i, i ka pigãañ ãnyagarmantaamba-i i jãyãmma-i.

⁷ Na ne nelma-i dõrõ yonj aa ta na piiye. Umanj duõ suõ wuõ fuõ Kirsa wuõño, kutienjo saaya u bi suõ wuõ miẽño-i Kirsa baanj mie fuõ temma-i. ⁸ Itienjonj hãa-ye fõñgũõ mañ, da ku fie waa mi cie bombolma baa-yo cẽlle, senserre sie gbãa da-mi. U hãa-ye baa-yo i die kãyã-nei na nañ kaasinni Diilonj-hũmelle-na, u saa hã-ye baa-yo wuõ i kõsuõñ-na. ⁹ A ce dumaanjo-na, mi sa taara na ta na jõguõñ wuõ mi du-na baa mi sebebãa-ba-i. ¹⁰ Banamba ciera wuõ mi ce mi cor mi sebebãa-ba-na a ne da da mi waa na hõlma-na, mi waa ñaa ciej muõ aa da mi ta mi piiye, mi nelma sa sire kũõma. ¹¹ Bamañ waanj mafamma-i, ba saaya ba suõ wuõ inj maa aa tie nyegẽñj mamañ i hã-na, die kã i ka bi ce-ma.

¹² Na saa da, bamañ kaalaanj ba fere, mie i sie sie saa i fere baa-ba, i sie bi gbãa fi baa-ba. Bafamba saa ba fere baa bafamba fere yonj. Ba fi ba fere ba-naa nuõ. Miminsinni nanni maaraa nifanni-i wei? ¹³ A ne da miẽño-i i sie sie kaal i fere ji cor ku terienju-i. Diilonj uñ hãa-ye maacemma mañ, i bãl ma yaa nuõ-i. Ma yaa kãa baa-ye i ka hi namaa terienju-i. ¹⁴ Diilonj uñ'a i kã terni mañ nuõ-i hiere, namaa terienju nuñgu bi dii. A ce dumaanjo-na, inj kãa ka hi-na baa Kirsa *Neldõdõlma-i, i saa cor ku terienju-i. ¹⁵ Terienju fanju-na, i sa kaal i fere bananj maacemma-na. Ñga i taara na yiera donj Diilonj-hũmelle-na i maacemma ta ma da belle ma kã na hõlma-na a saanu baa Diilonj uñ huõnu suõñgu-i dumaa.* ¹⁶ Mafanj da ma ce, i ka bi gbãa tie wañ Neldõdõlma-i nileinja mañ na kõtõnni-na, ku yaa i sie tie kaal i fere bananj maacemma-na ba terni-na.

¹⁷ Diilonj-nelma ciera wuõ: «*Umanj duõ tuõ taara u kaal u fere, u saaya u cira: <Diilo baa Itienjo yaa-i.>*»[†] ¹⁸ Terienju fanju-na, ku saa ce ñaa umanj kaalaanj u fere u yaa faa de! Ñga Itienj uñ kaal umanj u yaa faa.

11

Baa na ta na sie nelma-i hiere

¹ Mi ka ce mi miminsinni-i baa-na cẽlle, jande, tieraaayanj mi nuõñgu-i. ² Na saa da, na maama dõl-minj a ce mi ta mi ce yelma nei. Aa yelma famma hilaa Diilonj-na. Kuu dii ñaa mi fii-na hiere dõrru a hã bibienjo diei baa-na. Bibienjo fanjo yaa *Kirsa-i. Mi taara na tie fafamma dumandẽ-i-na a ji hi na nyemurj-yiingju-i mi hã-yo baa-na. ³ Mi suyaa mie fuõ da-u-diei maama yaa yuu na hõmmu-i. Mi kãalã mie na baa ji yanj ba tãal-na bir-na u huõñ-nu ñaa Awanj yaanj jienjo tãal-o dumaa baa u nudõdõlñgu-i.* ⁴ Mi nie da umanj duõ jo baa mamañ, na tiera u nuõñgu-i: Ba juõ baa Yesu nañ maama o, na sie-ma. Ba juõ baa *Diilonj-yalle nañ maama o, na sie-ma. Ba juõ baa neldõdõlma nañ maama o, na hũu-ma.

⁵ Nañ kaal bamañ wuõ Yesu *põpuõrbienj-kireinja, mei wulaa, ba saa buõ muõ-na. ⁶ Nelma dii yonduo mi nuñgu-na ninsoño, ñga weima sa yar-mi suõma. Namaa fere-i na suõ-mi nyunjo sã.

⁷ Mi waanj Diilonj-*Neldõdõlma-i baa-na gbãñgbãñ mi saa hũu bñjkũñgu na wulaa. Mi cie mi fere cẽkũõ a gbãa da mi ce na ce bõi. Minj cie kufanjgu-i, ku ce mi cãlãa cemma wei? ⁸ Minj waa na terienju-na, yammu nañ Diilonj-dũñ-baamba'i taa ba kãyã-mie. Kuu dii ñaa mi hũyãa bafamba nagãñ-niini yaa a fa namaa maama. ⁹ Ku saa ce ñaa bñjkũñ-maama saa waa-mie na terienju-na de! Ñga mi saa ji kã yinduõñgu unanj nuõ ñ wulaa wuõ ñ hã-mi daaku baa daaku. Nimanj maama-i waa-mie hiere, tobimba mañ naa hel Maseduõni-na kã, ba kãa baa-ni ka hã-mi.[†] Weima-na hiere mi bilaa mi fere, kumanj ka ce mi baa ji ce congõruõñgu na wulaa, aa mi ka cor ta mi bel mi fere dumei. ¹⁰ Mi huõñga fie baa mafamma-i. Aa Akayi huõñga-na hiere, molo sie gbãa ce mi nanna nelma famma-i. Minj wañ mamañ coima sã. Kirsa yaa mi siera; u hãalãayã-mie u ninsoño wamma-i. ¹¹ Ku ce na maama sa dõl-minj ku'i cie mi sa sie na nagãñ-niini-i wei? Ma'i sã. Diilo fuõ fere

* 10:15 Niẽñ Dõrm. 15.17-21. † 10:17 Seremi (Jérémie) 9.23; Kor. diẽ. 1.31 * 11:3 Awanj yaanj jienjo tãal dumaa: Niẽñ Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 3.1-6,13. † 11:9 Niẽñ Filip. 4.15-18.

suyaa wuɔ na maama dɔlnu-miɛ. ¹² Ɔga mi siɛ hũu warbelle na wulaa ku yaa bamaŋ taaraayaŋ da ba saa ba fɛrɛ baa-ye ba siɛ gbãa. ¹³ Kufanŋu taamba-i Kirsa pɔpuɔrbiemba sĩ; huhurmantaamba. Ba ciɛ ba fɛrɛ Kirsa pɔpuɔrbiemba. ¹⁴ Baa na yaŋ ku ce-na gberɛ: *Sitãni fuɔ fɛrɛ sa ce u fɛrɛ dɔrpɔpuɔrbiloŋo dii wei? ¹⁵ U cãaraaŋ da ba ce ba fɛrɛ ãnfafammanciraamba, ku ce niɛ aa ce-na gberɛ? Ɔga baŋ ciɛ maacembabalamma maŋ, Diiloŋo ka pã-ba baa ma sullu-i.

Polɔ daa sũlma maŋ

¹⁶ Mi ka tiraa tir-ma baa-na: Molo baa tuɔ ne-muɔ mimilãŋ muɔ. Da na yagar ta na ne-mi mimilãŋ muɔ, dumaanŋo-na yaan mi bi kaal mi fɛrɛ baa-na cɛllɛ a ce mi miminsĩnni-i. ¹⁷ Miŋ ka waŋ mamaŋ fiɛfiɛ-i-na, Itienŋo kusũŋ-maama sĩ. Mi ka kaal mi fɛrɛ ŋaa mimilãŋ muɔ. ¹⁸ Nuɔmba bɔi kaal ba fɛrɛ a saanu baa baŋ yeŋ dumaa; muɔmi ka bi kaal mi fɛrɛ. ¹⁹ Namaa namaŋ wuɔ na nu nelma, namei tieraayaŋ mimiɛlmba nonni-i, dumaa sĩ wei? ²⁰ Na siɛ ba ta ba ce-na ŋaa kɔraaŋ namaa. Na siɛ ba ta ba du-na. Na siɛ ba ta ba hũu na nagãŋ-niini-i. Na siɛ ba ta ba fiɛna-nei. Na siɛ ba ta ba ture na yammu-i aa na sa waŋ weima. ²¹ Miɛ i saa da holle ce kufanŋu temma-i nei; jande, baa na gãŋ baa-ye!

Mi ka tiraa cor baa mi miminsĩnniŋ-ãndenni-i. Banambaŋ siɛ ba kaal ba fɛrɛ mamaŋ nuɔ-i, muɔmi ka bi siɛ kaal mi fɛrɛ mei. ²² Kutaamba-i *Ebirebaa ninsoŋo. Mei fɛrɛ-i Ebireyienŋ muɔ. *Isirahel-baamba. Mei fɛrɛ-i Isirahel-wuonŋ muɔ. *Abiramu hãayɛlmba. Mei fɛrɛ-i unanŋo'i muonŋo-i. ²³ Ba ciɛ mi da mi piye ŋaa mi yunŋu siire. Ba'a bafamba *Kirsa cãaraamba; ŋga mei curaa bafamba-i. Mi mulãaŋ ku maacemma-na yaŋ-ba. Baŋ diyaa-mi kaso-i-na dumaa, ku maaraa bafamba kũŋgu-i. Baŋ muyaa-mi dumaa, ku maaraa bafamba kũŋgu-i. Miŋ yuraaya kuliŋgu-i dumaa, ku maaraa bafamba kũŋgu-i. ²⁴ *Yuifubaa-ba muyaa-mi i ndii. Muoru da-du-diei-na hiere, ba muyaa-mi comeyufienŋ komorre baa cĩncieluo nennaa‡. ²⁵ *Oromɛbaa-ba muyaa-mi i siɛi aa mi bigãaraamba naŋ-mi baa tãmpɛlɛiŋa-i da ba ko-mi i diei. § Baatonŋo ciinu baa-mi i siɛi, aa mi ciɛ isuɔyiŋgu diei baa bãaŋ-yiŋgu diei hũmma-na i diei. ²⁶ Mi wuɔramma-na nileiŋa-na, hɔnni bɔi dii hũmma wuyaa-mi naa, cuobaa-ba bilaa-mi naa, mi nellenŋ-tobimba-i Yuifubaa-ba bilaa-mi naa, *niɛraamba bilaa-mi naa. Mi curaa nilebabaleiŋa-na aa cor terbabalanni-na hĩehuleiŋa-na. Dãmmaŋ-nuoraanŋu wuyaa-mi naa, coikartaamba maŋ wuɔ bafamba Kirsa-baamba, ba ciɛ-ye sũlma.

²⁷ Mi ciɛ maacɛŋkpekelma bɔi, mi mulãaŋ cor. Hɔnni bɔi dii, mi taa mi cɔ mi yufienŋ-na; nyulmu'i daamu, hũŋkuɔsĩnni'i daani! Hɔnni bɔi dii, da mi ce mi naa mi cɔ nyulmu. Waanŋu mulãaŋ-mi aa niidiini saa bi tiraa waa baa-mi. ²⁸ Mi ka fiinaŋ ma boluonŋu-na. A naara mafamma-i hiere, yinni maŋ joŋ mi jɔguonŋ Diiloŋ-dũŋ-baamba-i hiere ba maama. ²⁹ Umanŋ duɔ saa naŋ kaasĩnni dɛi Diiloŋ-hũmelle-na, mi da ŋaa muɔmei saa naŋ kaasĩnni. Moloŋ duɔ nanna Diiloŋ-hũmelle-i, ku sa suɔ aa jaŋ-mi.

³⁰ Da kuɔ mi saaya mi kaal mi fɛrɛ, mi ka kaal mi fɛrɛ mi nayusĩnni yaa nuɔ-i. ³¹ Diiloŋo-i Itienŋo-i Yesu To-i, baŋ gbɛlienŋ umanŋ hɔnniŋ joŋ, u suyaa wuɔ mi sa kar coima. ³² Miŋ waa Damasi-i-na, fãamaanŋo maŋ waa terienŋu-na Aretasi bãanŋu-na, wuɔ jĩɛna nuɔmba nelle dumienŋa yammu-na hiere wuɔ da miɛ mi hel, ba bel-mi. ³³ Ɔga ba yaan-ba aa dii-mi sãmbaga nuɔ a hiel-mi baa fontãlma koko-i-na a jĩna-miɛ bomborma-na mi ta. Ku ciɛ dumei mi gbãa kor u nammu-na.*

12

Diiloŋo caraaya Pol

¹ Na saa da, a kaal ŋ fɛrɛ yunŋu si dii-kuɔ, ŋga mi siɛ gbãa budii; fuɔ mi kaal mi fɛrɛ. Miŋ ka kaal mi fɛrɛ mamaŋ nuɔ-i gboluonŋ daaku-na, Itienŋ uŋ caraaya-miɛ a pigãaŋ-mi

‡ 11:24 A saa baa ba *Moisi *ãnjĩnamma-i ba saa saaya ba muo nɛlienŋo-i ku cor comeyufienŋ komuonŋa hãi. Ku'i ciɛ ba ta ba muo nuɔmba-i ba yiera comeyufienŋ komorre baa cĩncieluo nennaa. Niɛŋ ãnjĩnamma tiyemmanŋ-sebɛ-i-na (Deutéronome) 25.3. § 11:25 Niɛŋ Pɔpuɔr. 16.22; 14.19. * 11:33 Niɛŋ Pɔpuɔr. 9.23-25.

mamaŋ, mi ka dii mi nuŋgu-i ma yaa nuɔ-i. ² Mi suɔ Diiloŋ-dũŋ-wuoŋo naŋo-i*, Diiloŋo biyaa-yo k̄a baa-yo dii u terieŋgu-na dii f̄en̄f̄elle-na aa bir jo baa-yo; ku bieŋ c̄incieluo a naa yaa de-i. U k̄aa baa fuɔ fere yaa wa, u k̄aa baa u yalle wa, meɪ sa suɔ kunan̄gu ji cor Diilo fuɔ fere-i. ³⁻⁴ Miŋ suyaa ma diei maama maŋ, Diiloŋo k̄aa baa naacolŋ daayo-i u nelle-na. U k̄aa baa fuɔ fere yaa wa, u k̄aa baa u yalle wa, mi sa suɔ kunan̄gu ji cor Diiloŋo-i. Uŋ k̄aa terieŋgu-na ka nu nelma maŋ, ma sie gb̄aa waŋ; aa molo saa saaya u hiel-ma u nuŋgu-na. ⁵ Mi gb̄aa kaal fuɔ temma yaa-i a yaŋ meɪ fere-i. Muɔmi kaal mi fere mi nayus̄inniŋ yoŋ. ⁶ Da ku d̄ol-miŋ, mi gb̄aa kaal mi fere aa mi sie kar mi huɔyasanaŋa ŋaa mimil̄aŋ muɔ. Ŋga mi sie kaal mi fere. Mi sa taara ba haa-mi d̄oro ji cor. Mi taara baŋ nuŋ mamaŋ mi nuŋgu-na baa baŋ daa mi ciluo-i dumaa ba k̄aŋ-mi saa baa ni yaa-i.

⁷ Na saa da, Diiloŋ uŋ biyaa-mi ka piḡaaŋ-mi nelma maŋ u nelle-na ma waa nelbuo cor. U sa taara mi ce bombolmantieŋ muɔ ku'i cie u yaŋ mi ta mi mul̄ieŋ mi k̄uɔma-na. Ku cie ŋaa u h̄aa *Sit̄ani-i h̄umelle-i u tuo ḡaŋ baa-mi mi baa gb̄aa ce bombolmantieŋ muɔ. ⁸ Mi c̄aar̄a Itieŋo-i i siei wuo u hiel-mi mul̄ieŋ daama-na. ⁹ Miŋ c̄aar̄a-yuo dumaano-na, u gb̄e-mi wuo: «Miŋ ceŋ baa-ni dumaa ku ka gb̄e baa-ni. Mi f̄oŋḡuɔ da nayus̄inniŋ-huɔŋgu'i nuɔ-i fafamma.» Uŋ juɔ piiye dumaano-na, mi naa mi yaŋ aa ta mi kaal mi fere mi nayus̄inni'i nuɔ-i. Ku yaa *Kirs̄a f̄oŋḡuɔ ka hiel-mi. ¹⁰ Ku'i cie na da mi huɔŋga fie baa mi nayus̄inni-i, baa mi tuos̄inni-i, baa mi yaahuolo-i, baa mi s̄ulma-i, baa mi mul̄iema-i Kirs̄a maama-na. Muɔ da mi naa yuŋgu huɔŋgu maŋ nuɔ-i, huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i f̄oŋḡuɔ da-mie.

Pol huɔŋga cuu baa Kor̄entitaamba-i

¹¹ Na cie mi ta mi piiye ŋaa mi yuŋgu siire, a ne da namei naa saaya na ta na kaal-mi. Mi sie gb̄aa cii muonu can̄ga ninsoŋo, ŋga naŋ kaal bamaŋ bafamba-i wuo Yesu *p̄oɔuɔrbieŋ-kireiŋa, ba saa buɔ muɔ-na halle cek̄uɔ. ¹² Kumaŋ piḡaaŋ wuo Yesu p̄oɔuɔrbiloŋ muɔ, ku cie na h̄olma-na: Mi fie mi huɔŋga-i baa weima-i hiere, Diiloŋo k̄aaŋȳa-mie mi ce gber̄e-weima b̄oi baa nelma b̄oi na h̄olma-na. ¹³ Mi cie bige-i h̄a Diiloŋ-dũŋ-baamba namba-i aa mi saa ce-ku h̄a namaano-i? Mi saa yagar-ma miŋ'a mi saa ce na yiera baa mi yuŋmaama-i. Da kuɔ miŋ cie mafamma-i mi c̄al̄aa cemma, cieŋ-miŋ jande.

¹⁴ Muɔmei daami mi tigiŋ t̄i da mi k̄a na wulaa sieliŋ-k̄amma-i, aa namaa nuŋgu sie waa mi yuŋmaama-na. Mi taara namei, mi sa taara na naḡaŋ-niini. Na saa da, bis̄almba sa fie ba b̄incuɔmba, b̄incuɔmba'i fiyaan̄ ba bis̄almba. ¹⁵ Mi ka hiel mi naŋga-i mi fere aa tiraa sieya mi k̄uɔma-i na maama-na. Ku ce na maamaŋ f̄unuŋ ma d̄olnu-mie dumand̄e-i-na, mi maama ka ta ma balannu namaano-i wei? ¹⁶ Na suyaa wuo mi saa har mi yuŋmaama-i haa h̄a-na. Ŋga banamba ka cira huhurmantieŋ muɔ; kere mi yaan̄-na aa cure-nei. ¹⁷ Miŋ saan̄ bamaŋ ba k̄a na wulaa hiere, mi cie u diei ka t̄aal-na h̄uu b̄iŋk̄uŋgu na wulaa dede wei? ¹⁸ Mi naŋ c̄aar̄a Tite k̄a na wulaa baa tobiŋo maŋ miŋ waan̄ u maama-i baa-na; Tite kaa t̄aal-na h̄uu b̄iŋk̄uŋgu na wulaa wei? Tite-i baa muɔŋo-i i saa ce maacenduɔma yaa wei? I saa wuo h̄umeduɔle yaa wei?

¹⁹ Dii yiinaa na j̄oguɔŋ wuo s̄i i piiye die kor i fere. Ma'i s̄i. Iŋ yeŋ *Kirs̄a horre-na, ku'i cie i tie piiye dumaano-na; Diiloŋo yaa i siera. Mi j̄enaan̄ namaa, i taara na naŋ kaas̄inni Diiloŋ-h̄umelle-na ku'i cie i tie waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁰ Mi holle tie baa k̄amma-i na terieŋgu-na wuo s̄i mi sie ka da-na miŋ taaraŋ mi ka da-na dumaa. Da mi saa bi ka da-na dumaano-na, namaa na ka bi piel mi maa-na. Berru-i, baa yelma-i, baa h̄odulle-i, baa nenemuŋgu-i, baa yeb̄ienande-i, baa dondorre-i, baa bombolma-i, baa aŋguɔlma-i, mi sa taara mi ka da-ni na terieŋgu-na. ²¹ Mi holle tie wuo s̄i da mi k̄a na terieŋgu-na Diiloŋo ka tiraa ture mi yaan̄ga-i na h̄olma-na. Mi holle tie wuo s̄i mi ka k̄a ka da nuɔmba b̄oi saa nanna ba maacembabalamma-i yogo. Wuo s̄i mi ka k̄a ka da ba curaa baa ba *fuoces̄inni-i baa ba b̄iŋwos̄inniŋ-maacemma-i. Kufaŋgu ka ce mi kaal ba yuŋ-nu.

* 12:2 Pol gb̄e fuɔ fere yaa dumaano-na. Nieŋ verse 7-i-na.

13

Nelperiema

¹ Mi kãmma i siei yaa dε-i na wulaa. Ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «Siertaamba hãi sisɔ ba siei da ba da nelma maŋ nuɔ-i hiere, ma ka fiɛlnu.»* ² Miŋ ŋa naa kã hãaliŋ-kãmma-i mii naa hi gboya ãmbabalmanciraamba-i. Dumandε-i-na, miŋ yeŋ yargaa yogo, mi ka tir-ma baa-na na hieroŋo-i hiere: Da mi kã ka da umaŋ sa wuɔyaŋ hũmelle-i, mi sie yaŋ-yo. ³ Ma sã na taara na suɔ da kuɔ miŋ waŋ mamaŋ *Kirsã nuŋ-ãndaŋgu kε? Na ka suɔ-ma. Kirsã-i nayusĩnnintieŋo sã, u ka ce bibesĩnni na hɔlma-na. ⁴ Baŋ taa ba gbu-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa nayusĩnnintieŋo ninsoŋo, ŋga uŋ kuu aa sire, Diiloŋ-fõŋgũɔ dii-yuɔ. Miε fεrε-i maaduɔma, iŋ yeŋ horre-na baa-yo, i naa yuŋgu, ŋga Diiloŋ-fõŋgũɔ cie i ka da fõŋgũɔ. Diε kã, i ka pigãaŋ-na baa-yo i ciluɔ-i-na.

⁵ Nieŋ na hɔmmu-i aa na yuu na fεrε na ne da kuɔ na wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i fafamma. Nieŋ na hɔmmu-i na ne, Yesu-Kirsã si dii-muɔ wei? Mi saa yagar-ma da kuɔ na saa hũu u maama-i. ⁶ ŋga mi suyaa miε da na ne miε ciluɔ-i, na ka suɔ wuɔ i wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i fafamma. ⁷ Iŋ cãrãŋ kumaŋ Diiloŋo wulaa, ku yaa daaku: Na hiel na nanŋga ãmbabalma cemma-na. Ku saa ce ŋaa i taara i pigãaŋ wuɔ miε i faa dε! Ma'i sã. ŋga i taara na vaa na fεrε baa ãnfafamma cemma yaa-i, halle nuɔŋ da ba fiε cira miε i sa wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i fafamma, weima sã. ⁸ Na saa da, miε i gbãa cu ninsoŋo huɔŋ-nu yoŋ, ŋga i sie gbãa cie-yo u maacemma-na. ⁹ Namaa da na da fõŋgũɔ Diiloŋ-hũmelle-na, aa ba fiε ta ba piiye wuɔ miε i naa yuŋgu, weima sã. Iŋ cãrãŋ kumaŋ Diiloŋo wulaa i hã-na, i taara u kãyã-nei na bir jo hũmefafalle-na a ji hi na fuoŋgu-i Diiloŋ-hũmelle-na.

¹⁰ Mi sa taara da mi kã, mi ka ta mi nuola-nei ku'i cie mi waa yargaa aa nyegẽŋ sebe daayo-i hã-na. Na saa da, Itieŋ uŋ hãa-mi fõŋgũɔ maŋ, u hãa-mi baa-yo wuɔ mi kãyã-nei na naŋ kaasĩnni u hũmelle-na, u saa hã-mi baa-yo wuɔ mi kɔsuɔŋ-na.

¹¹ Tobieŋ namaa, mamaŋ tĩyãa ma yaa daama: Taa na nyε! Gbãaŋ na hi na fuoŋgu-i Diiloŋ-hũmelle-na. Taa na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na nunu na-naa. Bilaaŋ na-naa fafamma. Mafaŋ da ma ce, Diiloŋo-i nelnyulmuntieŋo-i baa yaafẽllentieŋo-i u ka waa baa-na.

¹² Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa cεduɔŋ-bieŋ namaa.

Diiloŋ-dũŋ-baamba-i hiere ba pãa na jaaluŋgu.

¹³ Itieŋo-i Yesu-Kirsã kãyã-nei. Diiloŋo pigãaŋ-na uŋ dɔl-naŋ dumaa aa u *Yalle waa baa-na hiere.

* 13:1 Ænjĩnamma tiyemman-εbe (Deutéronome) 19.15

Polŋ nyegãaŋ seɓe maŋ hã
Galasitaamba-i
Nelmuoyamma

Pol nyegãaŋ seɓe daayo-i hã Galasi Diiloŋ-dũŋ-baamba. *Yuifubaa-ba waa-bei, *nierraamba bi waa. Ba nuɔ Yesu-Kirsa maama-i Pol yaa wulaa-i aa hũu-ma. Ŋga huɔŋgu nanŋu juɔ hi, nuɔmba namba kã ka ta ba guɔl ba gbeini-i. Kutaamba taa ba piye wuɔ Pol fuɔ fere-i Yesu *pɔpuɔrbiloŋ-kerre sī, aa uŋ waŋ Diiloŋ-nelma-i dumaa, ma yaanŋa'i sī. Ba taa ba bi piye wuɔ nierraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i ba saaya ba *jã a saa baa Yuifu ba *ãnjĩnamma-i.

Baŋ piyeŋ dumaanŋo-na, ma kã ka hi Pol. Pol wuɔ nyegẽŋ seɓe daayo-i a tagaaya pigãaŋ-ba ba da ba suɔ wuɔ fuɔ-i Yesu pɔpuɔrbiloŋo-i kelkel (sap. 1–2). U biyaa *Tobisícɔlɔnniŋ-seɓe maama-i tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ molo sie gbãa wuɔ Yuifu ba ãnjĩnamma-i a ce nelviinŋo Diiloŋo yufelle-na; kere da ŋ hũu Yesu maama-i ku yaa gbãa ce-ni nelviinŋ nuɔ (sap. 3–4). Wuɔ Yesu-Kirsa hũyãa Diiloŋ-dũŋ-baamba-i ãnjĩnamma nysisenni-na a ce ba waa ba fereŋ nuɔ; kere ba yaŋ ba hɔmmu fẽ gbarnu. Ŋga wuɔ baŋ yeŋ ba fereŋ nuɔ, ba baa naŋ hãlmaanŋ-nu baa kufanŋu-i a ta ba ce kumaŋ dɔlaanŋu-bei. Ba yaŋ *Diiloŋ-Yalle ta di ta ba yaanŋ-na ba ãncemma-na hiere (sap. 5–6).

Jaalunŋu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbiloŋ muɔ. Pɔpuɔrbilosĩnni fanni-i mi saa da-ni nuɔŋ nammu-na, mi saa bi da-ni nelieŋ bargo-na, ŋga Yesu-Kirsa-i baa i To-i Diiloŋo maŋ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ba yaa hãa-mi baa-ni. ² Muɔ baa tobimba maŋ dii bande-i-na hiere, i jaalaa Diiloŋ-dũŋ-baanŋ namaa namaŋ dii Galasi-i-na. ³ I To-i Diiloŋo-i, baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

⁴ Yesu-Kirsa cie u fere tãmmaŋ-kũŋgu a pir i ãmbabalma-i i yunni-na a duɔ hũu-ye miwababalaŋ daayo nammu-na ŋaa i To-i Diiloŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa. ⁵ Terieŋgu fanŋu-na, yaanŋ bɔbɔima ta ma haa Diiloŋo-na hɔnni maŋ joŋ! Ma ce dumaa.

Neldɔdɔlma dii ma diei yoŋ

⁶ Naŋ duɔŋ ta na cĩna Diiloŋo-i donduo dumaanŋo maŋ nuɔ-i, ku cuu mi huɔŋga-i; ŋ sie suɔ wuɔ u yaa cie baa-na aa bĩ-na *Kirsa barguɔ-i-na duɔ ce-na u baanŋ namaa; na bir yaŋ ufaŋo-i aa ta na gbar na nyaanu neldɔdɔlma namma. ⁷ A ne da neldɔdɔlma namma si dii ji fa yii baa Kirsa maama-i. Ba tãal-na. Ba taara ba cure Kirsa *Neldɔdɔlma-i. ⁸ Iŋ waanŋ Neldɔdɔlma maŋ baa-na, umaŋ duɔ kã ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieŋo-i. Halle da ku fie'a miemei, Diilo baa yaŋ-ye. Da ku fie'a *dɔrɔpɔpuɔrbiloŋo, Diilo baa yaŋ-yo. ⁹ I gbuɔya-nei baa-ma cor, mi tiraa mi tir ma yaa baa-na daama-i: Naŋ hũyãa Neldɔdɔlma maŋ, umaŋ duɔ kã ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieŋo-i. ¹⁰ Namaa wulaa, dumande-i-na mi taara nelbiliemba'i dɔl-mi waa mi taara Diiloŋo'i dɔl-mi? Mi taara mi ce kumaŋ dɔlaanŋu nelbiliemba wei? Kuɔ mi taa mi taara nelbiliemba dɔl-mi, mii naa saa gbãa waa Kirsa cãarãŋ muɔ.

Polŋ daa Yesu pɔpuɔrbilosĩnni-i dumaa

¹¹ Tobinŋ namaa, yaanŋ mi waŋ ninsɔŋo-i baa-na: Miŋ waanŋ *Neldɔdɔlma maŋ baa-na, nelbiloŋ huɔyasãŋga sī. ¹² Mi saa nu-ma nelieŋ nuŋ-nu, mi saa bi hãalã-mei moloŋ wulaa; Yesu-Kirsa fuɔ fere yaa tigãaŋ-mi baa-ma.

¹³ Miŋ ŋa naa ta mi wuɔ *Yuifu ba Diiloŋ-hũmelle-i dumaa, na saa bi yaŋ-ma numma. Mi taa mi ce Diiloŋo dũŋ-baamba-i kpãncɔlgũɔ mi cor. Mi taa mi taara mi muonu Diiloŋo dũŋgu-i. ¹⁴ Mii naa silaa vaa mi fere cor baa Yuifu ba Diiloŋ-hũmelle wuɔsaanŋu-i; a ce dumaanŋo-na, mi nabaamba-na, nuɔmba bɔi saa ta ba fi baa-mi. ¹⁵ Ŋga ku huɔŋguŋ juɔ hi, umaŋ hielaa u yufelle mie dii mi nyu kusũŋgu-na, u cie baa-mi aa bĩ-mi ce-mi u wuɔŋ

muo, ¹⁶aa pigãaŋ-mi u Biẽŋo-i mi da mi waŋ u maama-i baa *nieraamba-i. Mafammaŋ ciẽ, mi saa piẽ moloŋ caaŋ-nu wuo mi ka yuu-yo baa nelma. ¹⁷Mi saa bi kã *Yerusalemu-i-na ka ne bamaŋ taa yaanga muo-na Yesu pɔpuɔrbilontesinni-na. Mi yaaŋ aa sire kã Arabi*. Ku huonŋu-na, mi suo bir jo Damasi-i-na. ¹⁸Mi ciẽ biena siei aa suo da mi kã Yerusalemu-i-na da mi ka taara Pier† suo-yo. Miŋ kaa da-yo, mi ciẽ yinni cĩncieluo baa ni ndii yoŋ baa ufaŋo-i. ¹⁹Miŋ kãa terienŋu-na, da ma hel fuo baa Itienŋo hãaŋo-i Sake-i-na, mi yufelle saa haa Yesu *pɔpuɔrbiloŋo naŋ-na. ²⁰Miŋ waŋ mamaŋ daama-i coima si; Diiloŋo yaa mi siera.

²¹Miŋ hilaa terienŋu-na, mi kã Siiri mara nuo, aa sire terienŋu-na a kã Silisi mara nuo. ²²Bamaŋ cuu Kirsa huonŋu *Yude-i-na, ba saa naa hi da mi yufelle yogo. ²³Ba taa ba nu nuomba piiye yoŋ wuo: «Umaŋ taa u ce-ye kpãncɔlgũo-i, u yaaŋ fiefie-i-na aa tuo waŋ Yesu maama baa nuomba-i; ŋ sie suo wuo uu naa gbuu cɔ-ma.» ²⁴Kuŋ ciẽ dumaanŋo-na, baa ta ba gbeliẽŋ Diiloŋo-i mi maama-na.

2

Yesu pɔpuɔrbiemba daa ba-naa Yerusalemu-i-na

¹Bien cĩncieluo baa a naa ku huonŋu-na, mi tiraa bir kã *Yerusalemu-i-na baa Barnabasi. Mii naa bi ce Tite kã baa-mi. ²Mi kãa Diiloŋ-kãmma. Miŋ kãa, yiŋgu naŋgu-na, yiẽ da i-naa baa Diiloŋ-dũŋ-baamba yaataamba-i ba kula. Miŋ waŋ *Neldɔdɔlma-i dumaa baa *nieraamba-i, miẽ suur ma yaanga-na a piiye tũnu-bei. Mi saa ta mi taara mi maacemma ce maaceŋgbãŋgbãlãmma ku'i ciẽ miẽ suur ma yaanga-na a piiye tũnu-bei. ³Halle mi nawuonŋo-i Tite waa nieryienŋo, ŋga molo saa ji guor-o yinduonŋu wuo u *jã. ⁴Ŋ sie suo wuo huhurmantaamba namba waa guol baa Diiloŋ-dũŋ-baaŋ miẽŋo-i. Bafamba taa ba taara u jã. Ba yagalaa suur baa-ye da ba ne iŋ yeŋ i fereŋ nuo dumaa Yesu-Kirsa horre-na aa da ba bir ce ku yaa sɔgɔlnu *Moisi *ãnjĩnamma-i i gbeini-na. ⁵I saa hũu aa hã-ba halle cekũo. I ciẽ mafamma-i ninsonŋo maŋ dii Neldɔdɔlma-na u duo gbãa tiẽ u temma-i na da na suo-yo.

⁶Miŋ piiye tũnu yaataamba-i, ba saa da manamma naara. A ne da ba kãŋ ba yaa-i nelbɔmbɔmbaa-ba-i Diiloŋ-dũŋgu-na, ŋga baŋ niẽ kumaŋ aa ta ba kãŋ-ba, mei sa ne kufanŋu-i. Diiloŋo sa ce cielu. ⁷Ba saa da manamma haa. Ŋga ba daa Diiloŋ uŋ puɔraa Pier dumaa wuo u waŋ Neldɔdɔlma-i baa *Yuifubaa-ba-i, u bi puɔraa muonŋo-i dumẽi wuo mi waŋ-ma baa nieraamba-i. ⁸Uŋ puɔraa Pier dumaa Yuifubaa-ba wulaa, u bi puɔraa muonŋo-i dumẽi banamba wulaa. ⁹Sake-i baa Pier a naara Nsãa-i ba taa ba kãŋ ba yaa-i Diiloŋ-dũŋ-baamba yuntaaŋ-kireiŋa-i. Bafamaŋ juo suo wuo Diiloŋo'i ciẽ baa-mi aa hã-mi maaceŋ daama-i, baa dii hũmma muo baa Barnabasi-i i nammu-na a pigãaŋ wuo ba hũyãa-ma. Terienŋu fanŋu-na, yiẽ saa-ma baa i-naa; miẽ yiẽ i ka kã nieraamba hɔlma-na ka tiẽ waŋ Yesu maama-i, bafaŋ ba'a ba ka kã Yuifu ba wulaa. ¹⁰Ba taaraaya nelma diei yoŋ i wulaa: wuo i baa yaŋ ba sũntaamba maama karaanu-yiẽ Yerusalemu-i-na. Mi bi ciẽ-ma ma cemma-i.

Pol cãlãa Pier nuomba-na

¹¹Ku huonŋu-na, Pier wuo ji jo Æntiyosi-i-na i wulaa. Uŋ juo, mi saa yaŋ-yo; uu naa silaa cãl cor. ¹²Uŋ juo, u taa u gbonu u wuo niiwuoni-i baa tobimba maŋ *nieraamba-i. Huonŋu naŋgu juo hi, Sake wuo saaŋ nuomba jo. Bafamba taa ba kuye *jãmmaŋ-kũŋgu-i. Baŋ juo, Pier wuo kãlã, u sa tiraa wuo niiwuoni-i baa nieraamba-i. ¹³*Yuifubaa-ba namba waa baa-yo, bafamba-i hiere baa bi suuye ba yufienŋa-i aa cu Pier huonŋu. Halle Barnabasi fuo fere yaŋ ba tãal-o dii-yo ba dawɔruo-i-na. ¹⁴Miŋ juo da ba ciluo sa kã hũmeduɔle baa ninsonŋo maŋ dii *Neldɔdɔlma-na, miẽ fulnu Pier nuomba-na miẽ: «Nuoni maŋ Yuifuyienŋ nuo, nuo da ŋ yaŋ Yuifusinni-i aa ce ŋ fere nieryienŋ nuo, ma da niẽ ŋ ta ŋ taara ŋ guor nieraamba-i ce-ba Yuifubaa?

* 1:17 Arabi: Nelle naŋ yerre-i dumaanŋo-na. † 1:18 Pier yerre nande yaa wuo Sefasi. Niẽŋ Nsãa 1.42.

¹⁵ «Mie fuo, mie huonj baa Yuifusinni-i; nieraan mie si, ba kanj ba yaa-i ambabalman-ciraamba-i wuo ba sa wuo *Moisi *anjinnamma-i. ¹⁶ Nga i suyaa wuo nelie sie gbãa wuo anjinnamma-i a ce nelviinj Diilono yufelle-na. Da nj huu Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa Diilono tuo kanj-ni nelviinj nuo. Ku'i cie mie i bi huu Yesu-Kirsa maama-i die gbãa ce nelviinj mie Diilono yufelle-na. Ku saa ce nya anjinnamma wuosaangu yaa ka ce-ye nelviinj mie Diilono yufelle-na de! Inj huyãa Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa ka ce-ye nelviinj mie, ni ma'i si anjinnamma wuosaangu sie gbãa ce molojo nelviinj. ¹⁷ Mie manj Yuifubaa mie, da ku inj huyãa Yesu maama-i die vii Diilono yaanga-na, i cie ambabalmanciraan mie baa nieraamba-i hiere kuuduonju, ku yunju yaa wuo *Kirsa yaa diyaan nuomba-i ambabalma cemma-na ke! A ne da ma'i si. ¹⁸ Minj naana humelle manj, da mi tiraa bir jo-die, ku pigaanj wuo mi calaa cemma. ¹⁹ Na saa da, anjinnamma cie mei hiel mi nanga ma wuosaangu-na da mi ta mi ce baa Diilono. Kuu dii nya ba gbuu-mi baa Kirsa-i ko-mi. A ce dumaano-na anjinnamma sie gbãa yuu-mi baa weima. ²⁰ Kuu dii nya mi kuu, mi yalle taa aa Kirsa diele yaa cer waa-mie. Minj yerj terienju manj nuo-i nyungo-i-na, mi haa mi nanga-i Diilono-Biejo yaa nuo-i. U yaa dolaa-mi aa huu-ma ku mi maama-na. ²¹ Mi sie ciina Diilono hujarre-i. Ku anjinnamma yaa taa ma ce-ye nelviinj mie Diilono yufelle-na, dumaano-na Kirsa kuliingu naa ce gbãngbãnj.»

3

Anjinnamma sa ce nelienjo nelviinj

¹ Galasitaan namaano-i daana-i, na yunni kuu aa yan-na. Hai molojo-i bienaana na yunni-i bienaaj daama temma-i? Nj sie suo wuo Yesu-Kirsan kuu yunju manj nuo-i *daangu-na, ma waan kaala baa namaano-i.

² Mi ka yuu-na baa nelma diei yonj: Diilono hãa-na u *Yalle-i wuo na wuoyaa *Moisi *anjinnamma yaa fafamma sisu u hãa-na baa-de wuo na yieraaya nu *Neldodolma-i aa huu-ma? ³ Bige-i cie na yunni ku aa yan-na dumaano-na? Bige-i cie nanj duonj manj baa *Diilonj-Yalle-i na ta na taara na perienj-ma fiefie-i-na baa namaa ferenj fonjũ? ⁴ Na daa nelma boi. Na yuu ba'a Diilono pigaanj-na baa-ma gbãngbãnj wei? U saa pigaanj-na baa-ma gbãngbãnj! ⁵ Diilonj duo hã-na u Yalle-i aa tuo ce gberẽ-weima-i na holma-na, u ce kufangu-i wuo na wuo anjinnamma sisu u ce-ku wuo na nuo Neldodolma-i aa huu-ma?

⁶ Na saa da, Diilonj-nelma ciãa wuo: «*Abiramu huyãa Diilonj-nelma-i aa haa u nanga yuo ku'i cie Diilono tuo kanj-yo nelviinj.»* ⁷ Terienju fangu-na, na saaya na suo wuo bamanj huyãa Diilonj-nelma-i Abiramu temma-i, ba yaa Abiramu bisãlj-kirenja-i. ⁸ A saanu baa manj nyegãanj Diilonj-nelma-na, Diilono taara *nieraamba manj da ba huu u maama-i u dii-ba baa nelviimba, ku'i cie u wuoya wanj neldodol daama-i baa Abiramu-i wuo: «*Mi ka ta mi cor baa nuonei mi ce baa dũnni-i hiere hĩema-na.*»† ⁹ A ce dumaano-na, Abiramu haa u nanga-i Diilono-na u ce baa-yo dumaa, umanj duo bi haa u nanga-i yuo u ka bi ce baa-yo Abiramu temma-i.

¹⁰ A ne da bamanj haa ba nanga anjinnamma wuosaangu-na, Diilono waasaan-ba. Bige-i cie mi wanj-ma dumaano-na? Ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuo: «*Bamanj sa wuoyaanj anjinnamma-i hiere ma kũngu-na, Diilono ka waasa-bei.*»‡ ¹¹ Aa bi tiraa nyegẽnj wuo: «*Umanj duo haa u nanga Diilono-na, nelviinj; u ka kor.*»§ Terienju fangu-na, ku kaalaaya wuo molo sie gbãa wuo anjinnamma-i a ce nelviinj Diilono yufelle-na. ¹² Nga ma bi tiraa nyegẽnj wuo: «*Umanj duo gbãa wuo anjinnamma humienja-i hiere, a ka kor-o.*»* Terienju fangu-na, ku pigaanj wuo a haa nj nanga-i Diilono-na baa a haa nj nanga-i anjinnamma wuosaangu-na, nelduoma si.

¹³ Nga molo saa gbãa wuo anjinnamma-i ma kũngu-na hiere. A ce dumaano-na Diilono naa waasa-yie. Nga Yesu-Kirsan kuu *daangu-na, ku pigaanj wuo u huyãa mie

* 3:6 Miwaanjo jinnammanj-sebe (Genèse) 15.6 † 3:8 Miwaanjo jinnammanj-sebe (Genèse) 12.3 ‡ 3:10 Anjinnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 27.26 § 3:11 Abakuke (Habaquq) 2.4 * 3:12 Buolmanj-sebe (Lévitique) 18.5; Oròm. 10.5

waasamma-i ce-ma u maama. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaŋo-na, ma nyegāaŋ Diilonelma-na wuo: «*Da ba nuŋ umaŋ daaŋ-nu, ku pigāaŋ wuo Diilono waasaŋ kutieŋo-i.*»^{† 14} Ku cie dumei Diilonŋ uŋ ŋa naa pā nuŋgu maŋ baa Abiramu-i wuo u ka ce baa-yo, Yesu-Kirsa ce ku jo ji bure bi hi nierraamba-i. Aa Diilonŋ uŋ pāa u Yalle maŋ nuŋgu-i, i hieroŋo-i iŋ hūyāa u maama-i ku'i cie i tie da-de.

¹⁵ Tobij namaa, mi ka waŋ nelma diei a pigāaŋ-na a saa baa kuŋ ceŋ dumaa i tie da-ku: Molonŋ duo pā nuŋgu baa u nanolŋo aa nyegēŋ sebe aa haa u niele, u sie gbāa ka bir jo baa huonŋ-āndaanŋu. ¹⁶ A ne da Diilono pāa u nuŋgu-i baa Abiramu-i baa u huonŋu-i. Ba saa cira: «U huonŋ-baamba». Ku ka ce ŋaa baa dii boi. Ba ciera: «U huonŋu». A pigāaŋ wuo uu dii u diei; aa u yaa *Kirsa-i. ¹⁷ Miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ ma yaa daama: Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, Moisi ānjīnamma sie gbāa jo bieŋ nuosiba hāi baa bieŋ komorre baa cīncieluo ku huonŋu-na ji boruona-kuo. Ma sie gbāa ce. ¹⁸ Da ku Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, ku da ānjīnamma wuoŋsaŋgu'i nuo-i, ba sa tiraa bī kufanŋu-i nupālle. A ne da Diilonŋ uŋ cie baa Abiramu-i uu naa pā nuŋgu'i baa-yo aa ce-ma.

Ānjīnamma yunŋu yaa haku-i?

¹⁹ Terieŋgu fanŋu-na, Diilono hāa-ye *ānjīnamma-i yunŋu haku-i nuo-i? U naaraaya-me i u nupālle-na i die tie da i maacembabalamma-i. U cie ku yaa-i a tuo cie *Abiramu hāayēlŋo jomma-i; nupālle vii u yaa-i. Ānjīnamma famma-i *dərɔpɔuərbiemba'i hāa *Moisi-i baa-ma u jo baa-ma ji hā-ye. ²⁰ A ne da Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, molo saa waa ba hōlma-na, Diilo fuo fere yaa piie baa Abiramu-i. ²¹ Terieŋgu fanŋu-na, ānjīnammaŋ waŋ mamaŋ, ma hilaa ma deŋ baa Diilonŋ-nupālle-i wei? Ma saa hel ma deŋ! Ku ānjīnamma namma waa ta ma gbā ma kor nuomba-i, maa naa gbāa ta ma ce nelieŋo-i nelviŋo Diilono yufelle-na. ²² ŋga Diilonŋ-nelma karaa āndaanŋu-i wuo āmbabalma cuure nuomba-i hiere, a ce dumaŋo-na bamaŋ da ba hūu Yesu-Kirsa maama-i, Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku hā-ba.

²³ Aa *Kirsa maama suo da ma jo, ānjīnamma naa ce-ye ŋaa kasobieŋ mie fuo Diilono ji pigāaŋ-ye Kirsa maama-i i die hūu-ma. ²⁴ A ce dumaŋo-na, ānjīnamma naa waa i yunŋu-na ta ma dii-ye hūmelle-na ma cie Kirsa duo jo i die hūu u maama-i a ce nelviŋ mie Diilono yufelle-na. ²⁵ Kirsaŋ juo aa i hūu u maama-i, ānjīnamma sa tiraa ma ye i yunŋu-na.

²⁶ Fiefie-i-na, naŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, na cie Diilonŋ-bisālŋ namaa hiere. ²⁷ Namaa namaŋ *baatiseŋ hiere a suur Kirsa horre-na, na biyaa Kirsa maama. ²⁸ *Yuifuyieŋ nuo o, Yuifuyieŋ nuo sī o, kōrieŋ nuo o, kōrieŋ nuo sī o, bibieŋ nuo o, cicieŋ nuo o, yunŋu si dii-kuo. Na cie baaduŋ namaa Yesu-Kirsa horre-na. ²⁹ Aa da na waa Kirsa baanŋ namaa, na cie Abiramu huonŋ-baanŋ namaa, a ce dumaŋo-na, Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i na nuŋgu dii-kuo.

4

¹ Miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Kuu dii ŋaa bisālāaŋo maŋ saaya u sire wuo u bīncōiŋ-ciilunŋu. Ciilunŋu vii u yaa-i, ŋga u yaanŋaŋ'a ka saa hi kaala yogo, uu dii ŋaa kōrieŋo: U sie gbāa ce kumaŋ dōlaanu-yuo baa ciilunŋ daaku-i. ² Nuomba'i dii ta ba ne fuo fere-i aa bi ta ba ne u weima-i ba cie u bīncōiŋ uŋ diyaa huonŋu maŋ ku da ku hi.* ³ Ku yaa naa waa ŋaa mie kūŋgu-i. I waa ŋaa bisālŋ mie. Bīncuŋ-hūmelle naa guor i tie wuo-de ŋaa kōraaŋ mie. ⁴ ŋga Diilonŋ uŋ ŋa naa dii huonŋu maŋ, kuŋ juo hi, u saŋ u Bieŋo jo. U juo cieŋo'i ji honŋ-yo *ānjīnamma bāanŋu-na ⁵ duo gbāa sāa i yunni-i, mie maŋ waa ānjīnamma nyisēnni-na. U cie mafamma-i i die gbāa die ce Diilonŋ-bisālŋ mie.

⁶ Naŋ yeŋ Diilonŋ-bisālŋ namaa, ku'i cie Diilono saŋ u Bieŋo *Yalle-i[†] na hōmmu-na. Di yaa cieŋ i tie bī Diilono-i «Baba». ⁷ Terieŋgu fanŋu-na, na sa tiraa na ye kōraaŋ namaa,

[†] 3:13 Ānjīnamma tiyemmar-sebe (Deutéronome) 21.23 * 4:2 Pol ba bāanŋu-na, Girēkibaa-ba wulaa, tuoŋo yaa pigāaŋ u bepolŋoŋ hii bibieŋo huonŋu maŋ nuo-i. Huonŋu fanŋu'i nuo-i tuoŋo duo uu si dii, bepolŋo gbāa wuo u ciilunŋu-i. [†] 4:6 Diilonŋ-Yalle-i baa u Bieŋo Yalle-i Yaduoŋe yaa-i.

naa dii bepuonj namaa. Nan yey u bepuonj namaa, u ka hã-na ciilungu manj unj jïena-kuo duo hã u bisãlmba-i baa-ku.

Galasitaamba maama yuu Pol huonja-i

⁸ Dïelũ-i-na, na saa ta na suo ninsoj-Diilono-i, a ce dumaano-na naa naa ta na ko na fere na hã diiliesosoyaamba. ⁹ Nga fiefie-i-na, na suo ninsoj-Diilono-i, mi gbãa cira Diilono yaa suyaan-nanj fiefie-i-na, ma da nie na ta na taara na bir dii na yunni-i aansosomma-na? Na taara na bir jo korsinni-na wei? ¹⁰ Na fiela yinni nanni, baa caamba namba, baa bierja nanja ta na ce ponsanni aa ta na tie maraama wuo na ce Diilong-huonja. ¹¹ Na ce korma ta ma da-mi baa-na. Ku ce minj cie muliema manj baa-na, mi cie-ma gbãngbãnj wei?

¹² Tobinj namaa, muo minj cie mi fere namaa temma-i dumaa, jande, mi cãrã-nei, cieng na fere mei bi temma-i dumei. Na saa ce kuujangu diei mie. ¹³ Na suyaa wuo minj waan *Neldodolma-i baa-na dielã-wamma-i, jarma'i cie mi wanj-ma baa-na. ¹⁴ Minj waa jarmanna, naa naa gbãa ciina-mie, naa naa gbãa bi ta na ce nyenyelma mie, nga mafamma saa ce. Na yaan aa bel-mi nga *dorpõpuorbilong muo, na bilaa-mi nga muomei Yesu-Kirsa-i. ¹⁵ Mi suyaa mie kuo naa na'a na ka gbãa, naa naa hiel na yufienja-i hã-mi. Na hommu naa gbuu fe huonju fangu-na da yogogo. Bige-i juo ce? Hofelle falle curaa hie? ¹⁶ Minj waan ninsojo-i baa-na ku'i cie na da nie si mi bigaan-na wei?

¹⁷ Bamanj gbaraan ba nyaanu-nei, banj joguonj manj baa-na, ma saa fa. Ba taara ba kar-na muonjo-na na waa baa ba yaa-i ta na gbar na nyaanu-bei. ¹⁸ Da n ta n kuye anfafamma-i honni manj jonj, ku faa; ku saa saaya ku waa mei yufellenj yonj. ¹⁹ Mi bisãlj namaa, na maama gbu ma ko-mi, ma janj-mi nga cieng kusunj da ku bel-o kunj janj-yonj dumaa. Da mi ji suo wuo na cie baaduonj namaa baa *Kirsa-i, ku yaa janj daama ka ciire-mie. ²⁰ Mi huonja cuu baa-na, a ce dumaano-na mi gbuu ta mi taara dumande-i-na mi waa na holma-na a suo minj ka wanj manj baa-na.

Abiramu horre maama

²¹ Namaa namanj taaraayan na bir ka *Moisi *anjinnamma-na, na'a nie? Na saa nu manj waan anjinnamanj-sebe-i-na wei? ²² Ma nyegãan wuo: *Abiramu daa bepolog diei baa korcieng-i, aa u bi diei baa nebicieng-i.† Korcieng-i ba taa ba bi-yo Agaar aa bi nebicieng-i Sara. ²³ Korcieng biejo huonj nelbilienj homma, a ne da nebicieng biejo-i Diilono'i pãa nunju baa-yo aa hã-yo baa-yo.

²⁴ Nelma famma gbãa bi pigãan-ye bige-i? I gbãa saa caan daaba-i ba hã-i-na baa *tobisinni hã. Dïelã-tobisinni yaa nimanj cie Sinayi tãnungu-na.‡ Ni yaa juo baa korsinni-i. I gbãa saa ni yaa baa Agaar. ²⁵ Agaar yerre yaa haa Sinayi tãnungu-na dii Arabi-i-na. Agaar bi dii nga nij daa *Yerusalemu-i dumaa nyungo-i-na, bamanj dii-yuo, ba yaa u bisãlmba-i; anjinnamma cie-ba koraamba. ²⁶ Nga Yerusalemu manj dorõ-i-na, u yaa dii nga nebicieng-i, uu dii u fereng nuo; u yaa mie nyu-i. ²⁷ Na saa da, Diilong-nelma ciëra wuo:

«Ceparjo bisãlmba ka ciinu yanj cenikoruo baamba-i.

Teriengu fangu-na, cieng nuoni manj n nanja saa ka n huonj-nu dede, fe n huonja-i.

Ta n nye n tataala, nuoni manj saa da ku jamma-i dede.»*

²⁸ Tobinj namaa, *Isakinj yey nupãllen-bilono dumaa, namaa naa bi dii nupãllen-bisãlj namaa dumei. ²⁹ Nga naacombilono manj huonj nelbilienj homma-i, unj taa u ce umanj huonj *Diilong-Yalle homma-i kpãncõlgũ-i dumaa, kuu bi dii dumei nyungo-i-na. ³⁰ Nga Diilong-nelma waan wuo nie kufangu kungu-na? Ma ciëra wuo: «Korcieng biejo sie gbãa wuo tuono ciilungu-i kuuduonju baa nebicieng biejo-i. A ce dumaano-na, donya korcieng-i baa u biejo-i.»† ³¹ Tobinj namaa, teriengu fangu-na, mie ii si dii korcieng bisãlj mie, nga ii dii nebicieng bisãlj mie; ii dii i fereng nuo.

‡ 4:22 Nieng Miwaanjo jinnamanj-sebe-i-na (Genèse) 15–21. § 4:24 Nieng Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19–24. * 4:27 Isayi (Ésaie) 54.1 † 4:30 Miwaanjo jinnamanj-sebe (Genèse) 21.9-10

5

Ii dii i fereŋ nuɔ

¹*Kirsa hūyāa-ye i die waa i fereŋ nuɔ kelkel. Terienŋu fanŋu-na, gbāaŋ ba baa ji tiraa dii-na kɔrsīnni-na!

²Nieŋ, muɔ Pol, miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Da na ce ba *jā-na, Kirsa maama sie tiraa waa baa yuŋgu na wulaa. ³Yaaŋ mi tiraa tir-ma baa-na: Umanŋ duɔ ce ba jā-yo, kutieŋo saaya u wuɔ *Moisi *ānjīnamma-i ma kūŋgu-na hiere kpāŋkpaani. ⁴Namaa namaŋ vaa na fere baa ānjīnamma-i wuɔ na taara na vii Diiloŋo yaanŋa-na, na buɔra baa Kirsa-i; Diiloŋo ānfafamma kuraaya-nei.

⁵Mie fuɔ, iŋ hūyāa Kirsa maama-i, i suyaa wuɔ Diiloŋo ka tuɔ kāŋ-ye nelviir miɛ. *Diiloŋ-Yalle cie i tīena kufanŋu tīenamman yaa-i. ⁶Da ŋ waa Yesu-Kirsa horre-na, ŋ *jāa o, ŋ saa jā o, yuŋgu si dii-kuɔ. Kumaŋ yuŋgu, ku yaa i hūu u maama-i a tie dɔl baa i-naa.

⁷Naa naa bie hūmefafalle. Hai moloŋo-i juɔ ce na nanna-die? Hai juɔ ce na cīna ninsoŋo-i? ⁸Na saaya na suɔ wuɔ umaŋ bīe-na ce-na u baaŋ namaa, fuɔ maacemma sī mafamma-i. ⁹Siini-i baa ni yornumma-i niŋ sireŋ burjūmmu-i dumaa, nelduɔŋo diei gbāa guɔla Diiloŋ-dūŋ-baamba-i hiere dumei. ¹⁰Muɔ fuɔ, Itieŋo cie mi holle sa tie baa na maama-i. Mi suyaa wuɔ na sie jɔguɔŋ na derŋ maama baa muɔmiŋ jɔguɔŋ mamaŋ. Ŋga umaŋ guɔlaaŋ na gbeini-i, duɔ fie waa nie nie, Diiloŋo ka yuu-yo.

¹¹Tobiŋ namaa, mamaŋ ŋaa mei maama-i, kuɔ mi Diiloŋ-nelma wamma-na, mii naa cor ta mi piiye baa nuɔmba-i wuɔ da ŋ ta ŋ taara ŋ vii Diiloŋo yaanŋa-na fuɔ ŋ jā, baa naa waa hie ta ba huol mi yaaŋ-na? Aa Kirsaŋ kuu *daanŋu-na, baa naa waa hie ta ba cīna ku nelma-i? ¹²Bamaŋ huolaanŋ na yammu-i baa *jāmmanŋ-kūŋgu-i, ba yaaŋ bafamba fereŋ canni-i ta ba cie bige-i? Ba sa fūnuŋ kar-ni nanna bɔlbɔl wei? Ku yaa i ka suɔ wuɔ jāmmanŋ-maama dii kpelle ba wulaa.

I baa fer i kusūŋ-maama-i

¹³Tobiŋ namaa, namaaŋo-i Diiloŋo bīe-na ce-na u baaŋ namaa, na da na waa na fereŋ nuɔ. Ŋga baa na ce kufanŋu-i gboruonŋu a ta na ce kumaŋ dɔlaanu-nei. Yaaŋ aa na yaŋ na maama ta ma dɔlnu na-naa na ta na kāyā na-naa. ¹⁴Na saa da, *Moisi *ānjīnamma-i hiere ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maanŋ daama yaa nuɔ-i wuɔ: «*Ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa.*» ¹⁵Ŋga da na bir yaŋ aa ta na hel na gāŋ baa na-naa, na bigāaŋ na-naa ŋaa bīmbaanŋ namaa; da na saa gbāŋ, na ka kɔsuɔŋ na-naa.

¹⁶Miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Yaaŋ *Diiloŋ-Yalle ta di ta na yaaŋ-na, ku yaa na ka ne na kusūnniŋ-maama-i aa yaŋ-ma. ¹⁷Nelbilonŋo kusūŋ-maama-i baa Diiloŋ-Yalle kusūŋ-maama-i maaduɔma sī. Diiloŋ-Yalle kusūŋ-maama-i baa nelbilonŋo kusūŋ-maama-i ma sa kā hūmeduɔle. Ma hāi-i-na, ma sa gbo baa ma-naa; ku'i cie na sa gbā na ce kumaŋ dɔlaanuŋ-nei. ¹⁸Da na yaŋ Diiloŋ-Yalle ta na yaaŋ-na, ānjīnamma sie tiraa gbāa yuu-na baa weima.

¹⁹Kumaŋ daanŋ nelbiliemba hɔlma-na ku sa puul. Ku yaa daaku: saasorsīnni, tīlāsīnni, bīŋwosīnni, ²⁰cufɛbuole, isɔmma, bigāaru, berru, nahuɔŋga, hɔdulle, yelma, bɔrɔmma, nuharuŋgu, ²¹nenemuŋgu, koŋhiliŋgu, gbuolaanŋu, ni yaa kāaŋ dumaanŋo-na. Miŋ waanŋ mamaŋ baa-na cor, mi ka tiraa tir-ma baa-na: Bamaŋ cieŋ kufanŋu-i, ba sie da munsuurmu *Diiloŋ-nelle-na.

²²Ŋga Diiloŋ-Yalleŋ dii kumaŋ nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ku yaa daaku: nelnyulmu, hɔfɛlle, yaafɛlle, hɔhīnanga, hujarre, fafaanŋu, viisīnni, ²³hīehīeŋo, gbāŋgbamuŋgu. Ānjīnamma sa cīna nifanni-i daani-i. ²⁴Bamaŋ hūyāa *Kirsa maama-i, ba gbuu ba kusūnniŋ-maama-i baa ba hɔbabalammu-i *daanŋu-na ko-ni hiere. ²⁵Da kuɔ ii dii tīena Diiloŋ-Yalle tīenamman, i saaya i tie ce diŋ taaranŋ i tie ce kumaŋ. ²⁶Yaaŋ i nanna bombolma-i baa āntaaramma-i baa nenemuŋgu-i i hɔlma-na.

* 5:14 Buolmanŋ-sɛbɛ (Lévitique) 19.18

6

Yaay i tie kāyā i-naa

¹Tobiŋ namaa, *Diilonŋ-Yallenŋ yeŋ baa namaa namaŋ, da na da molo ce kuubabalaanŋu, na bel-o da hīehīe na dii-yo hūmefafalle-na. Aa na bel na fere unanŋ nuɔ ŋ baa ji suur fuɔ nallu-na. ²Taa na kāyā na-naa. *Kirsa taara ku yaa na wulaa. ³Umanŋ duɔ tuɔ ne wuɔ sī u temma si dii, a ne da u sie gbāa cii muonu canŋa, kutienŋo tāal u fere. ⁴Neliŋo neliŋo, u ne fuɔ ferenŋ ciluɔ-i u ne. Duɔ da u faa, u gbāa tuɔ muo u pāmpīnanga-i a saa baa fuɔ ferenŋ ciluɔ-i; ŋga u baa muo-ka wuɔ fuɔ bɔyaa mel-na. ⁵Neliŋo neliŋo baa u yuŋ-maama.

⁶Umanŋ duɔ tuɔ hel u wanŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ni, kutienŋo saaya u da kuanŋu ŋ nagāŋ-niini-na.

⁷Baa na tāal na fere: Molo sie gbāa bīŋ Diilonŋo yaanŋa-i. Da ŋ duu kumanŋ, ŋ ji kar ku yaa-i. ⁸Umanŋ duɔ vaa u fere baa kumanŋ dolaanunŋ fuɔ fere, ma ka wuo-yo; ŋga umanŋ duɔ vaa u fere baa kumanŋ dolaanunŋ Diilonŋ-Yalle-i, di ka pā-yo baa cicēlma manŋ sa tīenŋ dede. ⁹Baa na yanŋ i kūɔma seŋ baa ānfafamma cemmanŋ-i. I kūɔŋ da ma saa kara, i ka da i maacemma sullu-i duŋ saaya du da huɔŋgu manŋ nuɔ-i. ¹⁰Terienŋu fanŋu-na, die da i fere huɔŋgu huɔŋgu, i saaya i tie ce ānfafamma-i nuɔmba-na hiera, ku huraa bamanŋ dii Diilonŋ-dūŋ-baamba horre-na.

Āndaperienŋu

¹¹Muɔmei hūyāa ta mi nyegēŋ fiefie-i-na baa mi ferenŋ nanŋa, na saa da mei nyegēmmanŋ dii wagaga. ¹²Bamanŋ guoraanŋ-nanŋ wuɔ na *jā, ba sa taara nelbiliemba bigāanŋ-ba *Kirsa kuliŋgu maama-na *daanŋu-na, ku'i cie. Ba taara yerre yonŋ. ¹³Bamanŋ kuuyenŋ *jāmmaŋ-kūŋgu-i daaba-i wuɔ *ānjīnamma, bafamba fere-i ba sa wuɔ ānjīnamma-i. ŋga ba guorna da na jā aa ba da ba gbeliŋ ba fere. ¹⁴Muɔ fuɔ, mi sa gbeliŋ mi fere, ŋga mi gbeliŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa yaa u diei yonŋ. U yaa siyaa ba ko-yo i solaanŋu-na. Fuɔ kuliŋgu yaa cie miwaanŋo bīm̄bīnni nuonŋu hel muɔ-na; ni sa tiraa gbāa yuu-mi baa weima. ¹⁵Terienŋu fanŋu-na, ŋ *jāa o, ŋ saa jā o, yuŋgu si dii-kuɔ. Kumanŋ yuŋgu, ku yaa ŋ ce nelfelenŋ nuɔ. ¹⁶Bamanŋ wuɔyaanŋ hūmel daade-i hiera, Diilonŋo fē ba hōmmu-i aa kāyā-bei, ba yaa Diilonŋ-baamba-i kelkel.

¹⁷Pāduɔŋa manŋ mi kūɔma-na, a pigāanŋ wuɔ Yesu nolŋ muɔ, molo baa tiraa u mulienŋ-mi.

¹⁸Tobiŋ namaa, Itienŋo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiera. Ma ce dumaa.

Polŋ nyegãaŋ sebe maŋ hã

Ef_Esesitaamba-i
Nelmuoyamma

Polŋ taa u nyegãŋ sebe daayo-i u waa kaso. U nyegãaŋ-yo hã Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ waa Efesi. Ba hõlma-na, *Yuifubaa-ba waa, *niëraamba bi waa. Pol taa u taara ba hieroŋo-i ba suõ Diiloŋo kusũngu-i ku yaa ku ka gbãa kãyã-bei ba tĩenamman-na.

Diiloŋ uŋ taa u taara mamaŋ aa miwaaŋo suõ duõ doŋ, u waaŋ ma yaa pigãaŋ-ba sebe domman-na; wuõ Diiloŋo ciëra *Kirsaa yaa ka waa bĩmbĩnni-i hiere ni yungu-na baa nuõmba-i hiere ba bi yungu-na; a ce dumaanjo-na, bamaŋ hũyãa Yesu-Kirsaa maama-i, Yuifubaa-ba-i baa niëraamba-i hiere, ba cië baaduõmba fiëfië-i-na (sap. 1-3).

Diiloŋ-dũŋ-baambaŋ saaya ba bel ba-naa dumaa, u nuŋgu hii kufanngu-i; wuõ ba yaŋ ba maama ta ma dõlnu ma-naa, ba ta ba kãŋ ba-naa aa bi ta ba kãŋ Diiloŋo-i (sap. 4-6).

Jaaluŋgu

¹ Muõ Pol, Yesu-Kirsaa *põpuõrbiloŋ muõ ŋaa Diiloŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muõmei nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã namaa namaŋ hũyãa Yesu-Kirsaa maama-i Efesi-i-na a ce Diiloŋ-dũŋ-baan namaa. ² I To-i Diiloŋo-i, baa Itieŋo-i Yesu-Kirsaa-i, ba kãyã-nei aa fẽ na hõmmu-i.

Diiloŋ uŋ cië baa-ye dumaa Yesu-Kirsaa barguõ-i-na

³ Yaan i tie tuõlnu Diiloŋo-i, Itieŋo-i Yesu-Kirsaa To-i. In yey horre-na baa *Kirsaa-i, u cië baa-ye aa hã-ye dõrciiluŋgu-i ku sĩnni-na hiere dõrõ-i-na. ⁴ Aa Diiloŋo suõ duõ jĩna miwaaŋo-i, u yufelle naa hel-yie i die waa fuõ baaŋ mie Kirsaa barguõ-i-na. U cië mafamma-i i die waa welewele u yaannga-na cãlmuõ baa waa-yie. ⁵ I maama dõlaanu-yuõ, a ce dii ku domman-na, u taa u taara u ce-ye u bisãlŋ mie Yesu-Kirsaa barguõ-i-na. ⁶ Terieŋgu fanngu-na, yaan i tie jaal Diiloŋo-i wuõ u firiinu u huõŋga-i baa-ye cor a hã-ye u Beduõla-i. ⁷ U yaa cië tãmmaŋ-kũŋgu a sãa i yunni-i aa pir i õmbabalma-i. Diiloŋo pigãaŋ-ye u fafaanngu-i dumei ku sĩnni-na hiere. ⁸ U firiinu u huõŋga-i baa-ye a ce-ye nelnurãaŋ mie baa cẽcẽmuntaanŋ mie. ⁹ U pigãaŋ-ye u kusũngu-i. Anfafamma maŋ waa u huõŋga-na dii ku domman-na, u pigãaŋ-ye baa-ma. ¹⁰ Ma cemmanŋ-huõŋ da ku hi, u ka ce-ma: U ka tigiinŋ dõrbĩmbĩnni-i hiere baa hieŋmaŋ-niini-i aa haa Kirsaa-i ni yuŋ-nu.

¹¹ Diiloŋo hielaa u yufelle yie dii ku domman-na a saanu baa fuõŋ taaranŋ ku ce dumaa. Diiloŋo ce weima-i hiere kuŋ dõlaanu fuõ dumaa. Terieŋgu fanngu-na in yey Kirsaa horre-na, uŋ pãa nuŋgu maŋ baa-ye, u hãa-ye baa-ku. ¹² A ce dumaanjo-na, mie maŋ haa i nannga-i Kirsaa-i-na igẽna, yaan i tie gbeliëŋ Dombuõ-i.

¹³ Namaa ferë-i naŋ bi nuõ ninsoŋo-i, naŋ nuõ koŋkor-*Neldõdõlma-i, na hũyãa Kirsaa maama-i. Naŋ hũyãa-ma dumaanjo-na, Diiloŋo dãanya-nei baa u *Yalle-i uŋ ŋa naa pã dimaŋ nuŋgu-i baa-na. ¹⁴ Di yaa fiëŋ i hõmmu-i wuõ Diiloŋ duõ ji kor-e gbula i ka da i niëluõ-i. Terieŋgu fanngu-na, yaan i tie jaal Dombuõ-i.

Pol cãarã Diiloŋo-i hã Efesitaamba-i

¹⁵ Tobinŋ namaa, ku'i cië minŋ juõ nu wuõ na haa na nannga Itieŋo-i Yesu-i-na aa ta na dõl Diiloŋ-dũŋ-baamba-i hiere, ¹⁶ mi sa nanna yiinngu baa Diiloŋo jaalma-i na maama-na. Na maama sa karaanu-mie. ¹⁷ Aa mi cãrã Itieŋo-i Yesu-Kirsaa Diiloŋo-i, i To maŋ fafaanngu tieŋo-i, wuõ u hã-na u *Yalle-i di ce-na nelnurãaŋ namaa a pigãaŋ-na baa-yo na suõ-yo dei. ¹⁸ U puur na yufieŋa-i na suõ uŋ bĩë-na mamaŋ nuõ-i, aa uŋ jĩëna ciilufafaanngu maŋ tuõ cië u baamba-i na bi suõ ku sĩnni-i, ¹⁹ aa bi tiraa suõ uŋ ceŋ maacemma-i baa himma maŋ temma-i u hã mie maŋ hũyãa u maama-i. ²⁰ U siire Yesu-i hiel-o kuõmba hõlma-na baa hiduõma famma yaa-i a jĩna-yuõ u caanngu-na dii dõrõ-i-na. ²¹ Yuntesiŋni-i hiere, baa fõŋgõtesĩnni-i hiere, baa nellentesĩnni-i hiere ka hel baa himma-i hiere, *Kirsaa dii ni

dəw. Nelbōmbōmbaa-ba maŋ dii nyuŋgo-i-na baa bamaŋ juoŋ bisīnuo-i-na hiere, Kirsa dii ba yuŋ-nu. ²² Diiloŋo haa-yo bīmbīnni-i hiere ni yuŋ-nu, aa bi haa-yo fuo dūŋ-baamba bi yuŋ-nu. ²³ Diiloŋ-dūŋ-baamba yaa Kirsa borre-i; ba weima-i hiere ma kãa ka jūŋ u yaa nuo-i. U yaa weima-i hiere miwaaŋo-na.

2

Diiloŋo kuraa-ye gbāŋgbāŋ

¹ Dīelūo-i-na, na āmbabalma-i baa na cālmuo naa ce-na ŋaa bikuoŋ namaa Diiloŋo wulaa. ² Na taa na wuo nelbilieŋ temma; naa naa cu *jīna ba yuntieŋo huoŋ-nu. Bamaŋ cīinaana Diiloŋo nuŋgu-i u yaa diyaa-ba kuw. ³ Miε fεre-i ii naa bi waa dumei; i taa i ce kumaŋ dolaanu-yie, i taa i ce i yufieŋ-maama. A ce dumaŋo-na, Diiloŋo naa ka gāŋ baa-ye ŋaa uŋ kaa gāŋ baa bafamba-i dumaa.

⁴ ŋga Diiloŋo hujarre temma si dii, i maama silaa dōlnu-yuo cor, ⁵ a ce i āmbabalmaŋ ŋa naa fie ce-ye bikuoŋ miε, u siire-yie baa *Kirsai. Diiloŋo cie baa-na ku'i cie na kor. ⁶ In suuri Kirsa horre-na, Diiloŋo siire-yie baa-yo a hiel-e kuomba hōlma-na i ka tie ce i bāaŋgu-i baa-yo dəw-i-na. ⁷ U cie mafamma-i duo pigāaŋ bamaŋ juoŋ miε huoŋgu-na hiere wuo Yesu-Kirsa horre cie u fa baa-ye cor. ⁸ Naŋ hūyāa Kirsa maama-i ku'i cie Hujarrentieŋo kor-na gbāŋgbāŋ. Namaa cufaluŋgu sī; Diiloŋ-maacemma. ⁹ U saa ne na ānfafamma aa kor-na, ku yaa molo sie gbāa gbelleŋ u fεre. ¹⁰ Na saa da, Diiloŋo yaa maa-ye aa ce-ye nuofelaŋ miε Yesu-Kirsa horre-na i die tie ce ānfafamma. Ānfafamma famma-i u tigiŋ-ma dii ku domma-na i die tie ce-ma.

Kirsa horre cie Yuifubaa-ba-i baa niēraamba ce baaduomba

¹¹ Ma sī na suyaa wuo dīelūo-i-na na waa *niēraaŋ namaa? *Yuifubaa-ba taa ba bī-na wuo na saa *jā, aa ta ba gbē ba fεre wuo ba jāa a saa baa pāduoŋa maŋ ba kūoma-na. ¹² Huoŋgu faŋgu-na, naa naa maa *Kirsai-na; na waa niēraaŋ namaa, na nuŋgu saa waa baa *Isirahel-baamba-i; na nuŋgu saa waa Diiloŋ-nupāŋgu-na, na saa ta na hīŋ bīŋkūŋ taalūŋgu, aa na saa ta na suo Diiloŋo-i. ¹³ ŋga fiefie-i-na, namaa namaŋ naa gbuu maa Diiloŋo-na, naŋ suuri Yesu-Kirsa horre-na, u tāmma piyaa-na yuo. ¹⁴ Yesu-Kirsa yaa juo baa yaafēlle-i. U cie Yuifubaa-ba-i baa niēraamba ce baaduomba. Bigāaru maŋ waa ba hōlma-na ŋaa dūŋkoruoŋgu ta ku karnu-bei, u kuu naara-kuw. ¹⁵ U buraana Yuifu ba *ānjīnamma-i baa ma hūmieŋa-i hiere, aa gbonu niēraamba-i baa Yuifubaa-ba-i ce-ba baaduomba u horre-na. U juo baa yaafēlle-i jomma famma yaa-i. ¹⁶ Kirsa kuu *daaŋgu-na a tigiŋ niēraamba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ce-ba baaduomba, aa dii-ba ba-naa nuo baa Diiloŋo-i. U kuu a hiel bigāaru-i ba hōlma-na.

¹⁷ Terieŋgu faŋgu-na, namaa namaŋ naa maa, baa namaa namaŋ naa pie hiere, Kirsa juo baa yaafēlleŋ-nelma ji waŋ baa-na. ¹⁸ Na saa da, Kirsa cie i hieroŋo-i hiere i gbāa tie pie Diiloŋo-i *Diiloŋ-Yalle barguo-i-na.

¹⁹ A ce dumaŋo-na, na sa tiraa na ye niēraaŋ namaa Diiloŋ-baamba hōlma-na; na cie Diiloŋ-dūŋ-baaŋ namaa, gbulgbulgbul. ²⁰ Naa dii ŋaa kpāŋkparabaa namaa aa Diiloŋo ce-na tuo ma dubuo baa-na. Dubuo faŋgo-i Yesu *pōpuorbiemba yaa ku tuole-i baa *Diiloŋpōpuorbiemba-i, aa Kirsa yaa tīntīŋgo-i. ²¹ Fuo yaa bilaaya-kuw ku yiera ku gbeini-na ta ku yuure ku kã da ku ce Diiloŋ-dūŋgu. ²² Namaa naŋ bi yeŋ Kirsa horre-na, na nuŋgu dii dūŋ daaku-na. Diiloŋ-Yalle dūŋgu yaa ka waa dūŋgu faŋgu-i.

3

Polŋ saaya u ce maacemma maŋ

¹ Ku'i cie muo Pol, baŋ diyaa muomi maŋ kaso-i-na wuo mi waŋ Yesu-Kirsa maama-i baa *niēraaŋ namaaŋo-i, mi ta mi cārā Diiloŋo-i mi hā-na. ² Diiloŋ uŋ cie baa-mi a hā-mi maacemma maŋ, wuo mi ce-ma a kāyā-nei, na saa bi yaŋ nelma famma-i numma. ³ Diiloŋo pigāaŋ-mi u kusūŋgu-i. Mi hii dii mi nuŋgu-i celle nelma famma-na baa-na cor. ⁴ Da na kalaŋ mi sebe-i, na ka da miŋ suyaa Diiloŋo kusūŋgu-i dumaa a kã *Kirsai

maama-na. ⁵ Nelma famma-i, Diilɔŋo saa naa pigãaŋ yiinataamba-i baa-ma. Ŋga fiefie-i-na, u *Yalle pigãaŋ Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa fuɔ fɛrɛŋ baamba-i baa-ma hiere. ⁶ Nelma famma yaa daama wuɔ: Nieraanŋ namaanŋo-i naŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Neldɔdɔlma ciɛ na da na wuo ciiluduɔŋgu baa *Yuifubaa-ba-i, na ciɛ baaduɔŋ namaa baa Yuifubaa-ba-i; Diilɔŋ uŋ pãa nuŋgu maŋ, na nuŋgu dii-kuɔ.

⁷ Diilɔŋo-i bibieŋo! U ciɛ baa-mi a ce-mi Neldɔdɔl daama watieŋ wuɔ. ⁸ Ŋ sie suɔ wuɔ Diilɔŋ-dũŋ-baamba-i hiere ba bɔyaa muɔmei nuɔ-i, ŋga Diilɔŋo ciɛ baa-mi aa hiel-mi mi da mi ka waŋ Kirsa añfafamma maŋ maatĩmma sĩ baa nieraamba-i. ⁹ Aa Diilɔŋ uŋ ceŋ u kusũŋgu-i dumaa, mi kaala-kuɔ baa nuɔmba-i. U yaa hielaa bĩmbĩnni-i hiere. Dii ku domma-na u yaan nel daama-i u huɔŋ-na. ¹⁰ U ciɛ-ma dumɛi duɔ ce Diilɔŋ-dũŋ-baamba da ba pigãaŋ yuntaamba-i baa fõŋgõtaamba maŋ dii dɔrɔ-i-na u cẽcẽmuŋgu-i ku sinni-na hiere. ¹¹ Mafamma-i daama-i hiere ma waa u huɔŋga-na dii ku domma-na. U ciɛ Itieŋo-i Yesu-Kirsa ce ma yaa daama-i. ¹² Iŋ yeŋ baa Yesu-Kirsa-i aa tiraa haa i naŋga yuɔ, i ka da holle pie Diilɔŋo-i. ¹³ Terieŋgu faŋgu-na, jande, miŋ ceŋ sũlma maŋ na maama-na, baa na yaŋ ma seŋ na kũɔma-i. Sũlŋ daama yaa ka ce na ce bɔi.

Polŋ cãrãŋ kumaŋ Diilɔŋo wulaa

¹⁴ Ku'i ciɛ mi ta mi dũuna i To-i Diilɔŋo yaanŋa-na aa ta mi cãrã-yuɔ. ¹⁵ Tonaamba-i hiere dɔrɔ-i-na baa hĩɛma-na ba tosĩnni hilaa u yaa nuɔ-i. ¹⁶ Wuɔ uŋ yeŋ nelbuɔ, u ce u *Yalle dii holle nei. ¹⁷ Aa naŋ haa na naŋga-i *Kirsa-i-na, u ce u maama yu na hɔmmu-i. U kãyã-nei na naŋ kaasĩnni u hũmelle-na aa nelnyulmu da muntĩenammu na hɔmmu-na, ¹⁸ ku yaa Diilɔŋ-dũŋ-baanŋ namaanŋo-i hiere na kũŋgu-na, na ka gbãa suɔ Kirsa nelnyulmu nolaanŋu-i. ¹⁹ Kirsa nelnyulmu maŋ cuu nelbiliemba hɔmmu-i, mi cãrã Diilɔŋo-i wuɔ u kãyã namaanŋo-i na suɔ mu yaanŋa-i, ku yaa na hɔmmu ka gbuu yu baa Diilɔŋo maama-i.

²⁰ Umaŋ gbãa hã-ye cor iŋ cãarã kumaŋ baa iŋ jɔguɔŋ-ma dumaa a saanu baa u fõŋgũɔ maŋ ciɛŋ maacemma-i i hɔmmu-na, ²¹ jaaluŋgu gbĩɛ baa u yaa-i Diilɔŋ-dũŋgu-na yinni maŋ joŋ Yesu-Kirsa barguɔ-i-na! Ma ciɛ.

4

Diilɔŋ-dũŋ-baamba dii baaduɔmba

¹ Jande, terieŋgu faŋgu-na, baŋ diyaa muɔmi maŋ kaso-i-na wuɔ mi cãa Itieŋo-i, mi cãrã-nei, yaan na wuɔsaanŋu saa baa Diilɔŋ uŋ taaranŋ-kuɔ dumaa. ² Taa na hiere na fɛrɛ aa na waa hĩɛhĩɛ baa na-naa. Baa na yaŋ na hɔmmu ta mu huol. Taa na dɔl baa na-naa aa umaŋ duɔ ce umaŋ kumaŋ, kutieŋo tiil-ku nammanŋ-temma. ³ *Diilɔŋ-Yalleŋ ciɛ na ce kuuduɔŋgu dumaa, gbãaŋ yaafɛlle ce na tĩɛ dumɛi. ⁴ *Kirsa borre dii di diei yoŋ, Diilɔŋ-Yalle-i di bi diei ŋaa Diilɔŋ uŋ ciɛ na haa na naŋga-i nelduɔma diei nuɔ dumaa. ⁵ Itieŋo dii u diei pe, aa na hũyãa nelduɔma diei, aa *batɛmu duɔŋo yaa naŋ daa-yo. ⁶ Diilɔŋo bi dii u diei, aa u yaa i hieroŋo-i hiere i To-i. U yaa i yuŋ-nu hiere. U bie i hieroŋo-i hiere u ce u maacemma-i, aa waa i hieroŋo-i i hɔmmu-na.

⁷ Ŋga i hieroŋo-i hiere, Kirsa ciɛ baa-ye a hã-ye i de-i-deŋ maacemma a saanu baa uŋ taaranŋ-kuɔ dumaa. ⁸ Ba nyegãaŋ fuɔ maama'i Diilɔŋ-nelma-na wuɔ:

«Uŋ nyugãaŋ kã dɔrɔ-i-na,

u kãa baa kasobiemba

aa u calaa bĩmbĩnni hã nelbiliemba-i.»*

⁹ A ne da da ba cira: «U nyugãaŋ kã dɔrɔ-i-na» ku pigãaŋ wuɔ u hiiriye igẽna hĩɛma-na. ¹⁰ Umaŋ hiiriye, uuduɔŋo faŋo yaa tiraa bir nyugũŋ kã dɔrɔ-i-na duɔ gbãa duɔ gbuo terni-i hiere. ¹¹ U yaa hãa nuɔmba-i ba da-ba-deŋ maacemma: U ciɛ banamba Yesu *pɔpuɔrbiemba, aa ce banamba ta ba ce u pɔpuɔruŋgu, banamba *Neldɔdɔlma waraamba aa banamba tayaanaabaa sisɔ Diilonelpigãataamba. ¹² U ciɛ ma yaa-i a ce Diilɔŋ-baamba ta ba gbã ba ce u maacemma-i ba kãyã ba-naa ba naŋ kaasĩnni Diilɔŋ-hũmelle-na. ¹³ Mafanŋ da ma ce, i ka suɔ Diilɔŋ-Bieŋo-i hiere kuuduɔŋgu aa hũu u maama-i. I ka ce babĩncuɔŋ

* 4:8 Gbɛliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 68.19

mie Diilonj-hūmelle-na a tie suō weima-i hiere Kirsa temma-i. ¹⁴I sie tiraa waa ḡaa bisālḡ mie nuōmba ta ba tāal-e ba pira-yie Diilonj-hūmelle-na ḡaa fafalmuḡ wuōraḡ mu bīḡ baa beḡo dumaa hūmmaḡ dōrō. Nuōmba sie tiraa ta ba gbā ba guōl i gbeini-i. ¹⁵ḡga yaḡ nelnyulmu waa i ninsōḡo wamma-na, ku yaa i ka bie Kirsa maama-i hiere. U yaa i yuḡḡu-i aa mie i waa u borre-i. ¹⁶Fuo yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama temma-i tie kāyā i-naa; nelieḡo nelieḡo baa u maacemma. Die tie ce i maacemmambaa-ba-i maḡ saaya ma ce dumaa, ḡ da kuaḡḡu naara-yie aa ḡ da i naḡ kaasīni fafamma nelnyulmu-na.

Ānfelēḡo

¹⁷Miḡ gbu mi cārā kumaḡ na wulaa Itieḡo yerre-na ku yaa daaku: Jande, baa na tiraa na ta na ce ḡaa bamaḡ sa suyaḡ Diilonḡo-i baḡ ceḡ dumaa. Yuḡḡu si dii ba āḡḡuōma-na. ¹⁸Ba nyaayā ba fere aa ba sa bi tiraa suō bīḡkūḡḡu; a ce dumaḡḡo-na ba nuḡḡu si dii Diilonj-horre-na. Ba āḡḡuōma cuure aa yaḡ-ba. ¹⁹Ba sa suō baḡ bīḡ kumaḡ senserre-i; a ce dumaḡḡo-na ba maacemma yaa tīlāsīni-i; ba naa ma yaa-i ba wuo juuru-i. ²⁰Na suyaā *Kirsa-i baa ma yaa wei? ²¹Mi suyaā mie na nuō u maama-i aa ba hāalāyā-nei baa ninsōḡo maḡ dii u hūmelle-na ²²wuō na nanna na āncōlōmma-i. Naḡ taa na ce mamaḡ dīelūō-i-na, na hiel na gboluōḡu mei. Āmbabalma cemma taa ma dōlnu-nei ḡaa bige-i! Ma yaa taa ma dii-na hūmebabalalle-na. ²³Aa bi hāalā-nei wuō na yaḡ *Diilonj-Yalle bir na āḡḡuōma-i. ²⁴Wuō na bie Diilonj-huōḡa a ce nuōfelaḡ namaa aa ninsōḡo ce na waa nelviin namaa baa nuōfafaḡ namaa.

²⁵Terieḡu faḡḡu-na, hielaḡ na naḡḡa coima-na. I cie duduōḡ-baaḡ mie, a ce dumaḡḡo-na na hieroḡo-i hiere na saaya na ta na waḡ ninsōḡo-i baa na-naa. ²⁶Umaḡ u huōḡ da ka guōla, u bel u fere u baa ji ce cāl. Aa u gbāḡ u hiire u huōḡa-i aa bāaḡ-yufelle suō da di suur. ²⁷Baa na yaḡ *Sitāni da mumbelmu nei. ²⁸Umaḡ duō tuō cuo, u yaḡ cuoyuḡḡu-i aa u sieya u napuōḡa-i a taara u yerreḡ-kūḡḡu aa bi da kāyā sūntaamba-i. ²⁹Baa na yaḡ āndababalaḡḡu diei hel na nunni-na. Nelma maḡ gbāa kāyā tobimba-i aa dii sireiḡa-bei, na ta na waḡ ma yaa-i. ³⁰Baa na guōla Diilonj-Yalle huōḡa-i, Diilonḡo dāanya-nei baa di yaa-i tuō cie koḡkor-yiḡḡu-i. ³¹Baa na ta na nyō na nonni-i baa na-naa. Yaḡ yavāale-i baa hōdulle-i. Yaḡ ijieni-i baa tuosīni-i. Nieḡ āmbabalma-i ma sīni-na hiere aa na yaḡ-ma. ³²Taa na ce ānfafamma na-naa nuō aa na ta na ce hujarre na-naa nuō. Taa na ce jande na-naa nuō ḡaa Diilonj uḡ cie jande nei dumaa Kirsa barguō-i-na.

5

Na weima-i hiere ma saaya ma waa cecerma-na

¹Namei Diilonj-bisālḡ namaḡḡo-i, na maama sa suō aa dōlnu-yuō. Terieḡu faḡḡu-na, gbāaḡ na ta na ce u temma. ²Nelnyulmu saaya mu ta na weima-i hiere ma yaḡ-na *Kirsa temma-i. Kirsa dōlaa-ye fuō a ji hūu-ma ku i maama-na. U pāa u fere, a ce u fere tāmmaḡ-kūḡḡu maḡ dōlaanuḡ Diilonḡo-i.

³Namaḡḡo-i Diilonj-baaḡ namaa, a ce dumaḡḡo-na bīḡwosīni-i baa pōpōrsīni-i ni sīni-na hiere ka hel baa cāncaaya-i mi sa taara mi nu ni maama na hōlma-na. ⁴Tīlāsīniḡ-āndaḡḡu saa bi saaya ku hel na nunni-na, baa miminsīniḡ-āndenni-i ka hel baa āndasōsōnni-i hiere. Yaḡ aa na ta na jaal Diilonḡo yaa. ⁵Na saa da, da ḡ ta ḡ ce cāncaaya-i, kuu dii ḡaa ḡ yaḡ Diilonḡo-i aa ta ḡ kuye ḡ yufieḡ-niini, a ce dumaḡḡo-na bamaḡ cieḡ cāncaaya-i, baa bīḡwosīni-i, baa pōpōrsīni-i, ba sie da munsuurmu Kirsa-i baa Diilonḡo-i ba nelle-na.

⁶Baa na yaḡ ba tāal-na baa nelsōsōmma pira-nei. Daaku temma yaa cieḡ Diilonḡo tuō gāḡ baa ānyagarmantaamba-i. ⁷Terieḡu faḡḡu-na, baa na cu ba huōḡ-nu. ⁸Dīelūō-i-na, naa naa waa kukulma-na; fiefie-i-na, naḡ yeḡ Itieḡo horre-na, naa dii cecerma-na. A ce dumaḡḡo-na, taa na wuō ḡaa cecermaḡ-biemaḡ wuō dumaa; ba hōmmu kuōḡ. ⁹Cecermaḡ-bisālmba āncemma yaa ānfafamma, baa viisīni, baa ninsowalle. ¹⁰Gbāaḡ na ta na suō kumaḡ dōlaanuḡ Itieḡo-i. ¹¹Baa na dii na gboluōḡu kukulmaḡ-maacemma-na; belle si dii-mei. Yaḡ aa na ta na firre bamaḡ cieḡ-maḡ. ¹²Baḡ fuo ba ce mamaḡ;

sensenda-wɛima; ma siɛ gbāa waŋ. ¹³ Na saa da, da ŋ firre moloŋo-i, uŋ ceŋ mamaŋ ŋ da ma hilaa hiere bomborma-na. ¹⁴ A ne da wɛiŋ da ma hel bomborma-na, ma kaala nuɔmba-i hiere ba wulaa. Ku'i ciɛ ba'a:

«Duɔfūmmuntie, sire!
Sire ŋ hel kuomba holma-na
Kirsa ka pa bāaŋgu niɛ.»

¹⁵ Terieŋgu faŋgu-na, niɛŋ na wuɔsaŋgu-i torro. Baa na ta na ce bisānsīni, taa na ce bīncɔmma. ¹⁶ Iŋ yeŋ yinni maŋ nuɔ-i daani-i, yifafanni sī. A ce dumaŋo-na, vaŋ na fɛrɛ baa kuufafaŋgu cemba-i. Baa na gonya ānsɔsɔmma. ¹⁷ Baa na ce bisānsīni, yaŋ aa na taara Itieŋo huɔŋga-i na suɔ-ka.

¹⁸ Baa na ta na nyɔŋ kolma-i na ye. Koŋgbuolaŋgu bīɛna nɛlieŋo. Yaŋ *Diiloŋ-Yalle yaa ta di yu na hɔmmu-i hɔnni maŋ joŋ. ¹⁹ Diiloŋ-Yalleŋ diyaa nɛini maŋ na nunnī-na, taa na hāl-ni na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na hāl gbɛliɛmaŋ-nɛini-i na tuɔlɔnu Itieŋo-i baa huɔŋga diei. ²⁰ Taa na jaal i To-i Diiloŋo-i hɔnni-na hiere baa wɛima-na hiere Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-na.

Diiloŋ-dūŋ-baŋ ānsorre

²¹ Niɛŋ *Kirsa-i aa na ta na siɛ na-naa wulaa. ²² Caŋ namaa, taa na siɛ na bɔlbaa-ba wulaa ŋaa naŋ siɛ Itieŋo wulaa dumaa. ²³ Na saa da, bibieŋo yaa ciɛŋo yuŋgu-na ŋaa Kirsaŋ yeŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba yuŋgu-na dumaa. Diiloŋ-dūŋ-baamba yaa fuɔ borre-i aa fuɔ u ce ba koŋkortieŋo. ²⁴ A ce dumaŋo-na, ciɛŋo saaya u tuɔ siɛ u bɔlɔ wulaa wɛima-na hiere ŋaa Diiloŋ-dūŋ-baambaŋ siɛ Kirsa wulaa dumaa.

²⁵ Bɔlaaŋ namaa, taa na dɔl na caamba-i ŋaa Kirsaŋ dɔlaa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i dumaa aa hūu-ma ku ba maama-na ²⁶ a bɔ-ba ba deŋ hā Diiloŋo-i baa-ba. U ciɛ u nelma-i baa hūmma a caya-bei da welewele ²⁷ ba da ba ta ba ne fafamma u yaŋga-na; dugaŋgu baa waa molo-na, unaf ŋ kūɔma baa yii iyiɛmba, aa cālmuo baa bi waa molo-na. ²⁸ Bibieŋo saaya u yaŋ u ciɛŋo maama ta ma dɔlɔnu-yuɔ dumɛi ŋaa fuɔ fɛrɛŋ kūɔma maamaŋ dɔlɔnu-yuɔ dumaa. U maŋ duɔ tuɔ dɔl u ciɛŋo-i, kuu dii ŋaa u dɔl u fɛrɛ. ²⁹ Na saa da, ŋ siɛ gbāa bigāaŋ ŋ fɛrɛ, ŋga ŋ taara niwuoni ŋ hā ŋ fɛrɛ aa ta ŋ ne ŋ fɛrɛ fafamma ŋaa Kirsaŋ neŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba-i dumaa. ³⁰ Ba yaa miɛŋo-i aa miɛmɛi Kirsa kūɔma-i. ³¹ Ma nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «Ku'i ciɛ bibieŋo ka yaŋ u to-i baa u nyu-i aa waa baa u ciɛŋo ba gbonu ce kuuduŋgu.»* ³² Nel daama tuole dii purru. Muɔ fuɔ, mɛi ciɛra ma vii Kirsa yaa-i baa Diiloŋ-dūŋ-baamba-i. ³³ ŋga ma bi vii namaŋo-i: Bibieŋo bibieŋo, u saaya u tuɔ dɔl u ciɛŋo ŋaa uŋ dɔl u fɛrɛ dumaa; aa ciɛŋo ciɛŋo, u tuɔ siɛ u bɔlɔ wulaa.

6

Bīncuɔmba-i baa ba bisālmba-i baŋ saaya ba waa dumaa

¹ Bisālŋ namaa, taa na nu na bīncuɔmba nunnī-i ŋaa Itieŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa, ku'i faa. Namaa maama yaa mafamma-i. ²⁻³ «Ta ŋ kǎŋ ŋ to-i baa ŋ nyu-i ku yaa ŋ huɔŋga ka fɛ aa ŋ ka da yinni hīɛma-na.»* Nelma famma yaa Diiloŋ-ānjīnadīɛlāmma maŋ baa nupālle-i. ⁴ Bientobaa namaa, baa na ta na du na bisālmba hɔmmu-i, yaŋ aa na nuola-bei fafamma, na dii nelfafamma ba tūnni-na ŋaa Itieŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa.

Kɔraamba-i baa ba yuntaamba-i baŋ saaya ba waa dumaa

⁵ Kɔraaŋ namaa, taa na nu na yuntaamba nunnī-i, aa na firnu na hɔmmu-i baa-ba na ta na kǎŋ-ba ŋaa naŋ ceŋ dumaa baa *Kirsa-i. ⁶ Baa na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dɔl-na. Naŋ yeŋ Kirsa kɔraaŋ namaa, firiinuŋ na hɔmmu-i na ta na ce Diiloŋ uŋ taaraŋ kumaŋ. ⁷ Fīɛŋ na hɔmmu-i baa ba maacemma-i. Baa na ta na ne-ma ŋaa nɛlieŋ-maama, taa na ne-ma ŋaa Itieŋo maama. ⁸ Na saaya na suɔ wuɔ kɔrieŋ nuɔ o, kɔrieŋ nuɔ sī o, niŋ ciɛ ānfafamma maŋ, Itieŋo ka pǎ-ni baa-ma.

* ^{5:31} Miwaŋo jīnammaŋ-sɛbɛ (Genèse) 2.24

* ^{6:2-3} Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.12; Ānjīnamma

tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 5.16

⁹ Yuntaaŋ namaaŋo-i, taa na bi ce maaduɔma yaa-i baa na kɔraamba-i. Baa na ta na nuola-bei. Na saaya na suɔ wuɔ namaa baa bafamba-i hiere Yunteduɔŋo'i dii-nei dɔrɔ-i-na. Aa Yuntieŋo faŋo sa ce ciɛluɔ.

Diiloŋ uŋ hãa-ye bercebĩmbĩnni maŋ

¹⁰ Mamaŋ tiyãa ma yaa daama: Itieŋo fõŋgũɔ temma sĩ, a ce dumaŋo-na yaan na fõŋgũɔ tuɔ hel u yaa nuɔ-i. ¹¹ Diiloŋ uŋ hãa-na bercebĩmbĩnni maŋ, biyaaŋ-niŋ na tereŋ na yiera, ku yaa *Sitãni sie gbãa yii baa-na. ¹² Na saa da, i sa gãŋ baa nelbiliemba, i gãŋ baa jĩnabaa, baa kartaamba, baa hiriemba, baa isuɔtaamba. ¹³ Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ uŋ hãa-na bercebĩmbĩnni maŋ hiere, biyaaŋ-niŋ; baa na yaŋ ku diei! Ku yaa Sitãni duɔ diire-nei yiŋgu yiŋgu, na yiera ku diei nuɔ. Ma ka dɔl-na. ¹⁴ Siireŋ na tereŋ na yiera: Na ce ninsoŋo-i ŋaa kpaŋkpaŋgu na pẽyẽ na nageiŋa-i, aa na ce viisĩnni-i ŋaa kɔllun-joŋgoruo na dii. ¹⁵ Na ce *Neldɔdɔlma wamma-i ŋaa naatenni na dii na gbɛini-na; yaafɛlle da ma yaa nuɔ-i. ¹⁶ Naŋ hũyãa Yesu-Kirsa maama-i baa huɔŋga maŋ, taa na cĩnnu na fere baa huɔŋga faŋga yaa-i hɔnni-na hiere *Bigãarãŋo heiŋa baa ji hi-na. ¹⁷ Cieŋ Diiloŋ-kɔŋkoro-i ŋaa kɔllun-cucũŋgu na dii na yunni-na, aa na bie *Diiloŋ-Yalle jigãŋga-i, ka yaa Diiloŋ-nelma-i.

¹⁸ Diiloŋ-Yalle barguɔ-i-na, taa na gbu na cãrã Diiloŋo-i weima-na hiere. Vaan na fere baa Diilocãrãlle-i aa na ta na cãrã na hã Diiloŋ-dũŋ-baamba-i hiere. ¹⁹ Taa na bi cãrã na hã muɔŋo-i, wuɔ u kãyã-miɛ, da mi puur mi nuŋgu-i da mi waŋ Neldɔdɔlma-i huɔŋgu huɔŋgu, mi kũɔma baa nyɛŋ, aa u piŋãaŋ-mi miŋ saaya mi waŋ mamaŋ. ²⁰ Miŋ feŋ mi ye kaso-i-na, ba puɔraa muɔmei baa nel daama-i. Terieŋgu faŋgu-na, maŋ gbɛ ma waŋ dumaa, taa na cãrã Diiloŋo-i wuɔ u kãyã-miɛ mi kũɔma baa nyɛŋ baa ma wamma-i.

Jaaluperieŋgu

²¹ Mamaŋ dii bande-i-na, i natobiŋo-i Tisike duɔ kã, u ka waŋ-ma baa-na na suɔ miŋ yeŋ mamaŋ nuɔ-i. Tisike maama dii kpelle mi huɔŋga-na, u vaa u fere baa Itieŋo maacemma-i. ²² Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i miɛ u ka waŋ ma yaanŋa-i baa-na a fẽ na hɔmmu-i.

²³ I To-i Diiloŋo-i, baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba fẽ tobimba hɔmmu-i aa ce-ba nelnyul-muntaamba baa ãŋhũumantaamba. ²⁴ Bamaŋ gbu ba kuye Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-i bãaŋgu-i baa isuɔŋgu-i, Diilo kãyã-bei hiere.

Polɲ nyɛgãaɲ sɛbɛ maɲ hã
Filiputaamba-i
Nelmuoyamma

Pol yaa waɲ Diiloɲ-nelma-i baa Filiputaamba-i ba nu-ma aa hũu-ma (Pɔpuɔr. 16.11-40). Ku huɔngu-na, baa bel-o dii-yo kaso Yesu maama-na. Filiputaɲ baa hiel moloɲo ba hɔlma-na baa congoruɔngu u kã ka hã Pol dii kaso-i-na. Ba bĩ naacolɲo-i Epafuroditi. Kufanɲu maama yaa nuɔ-i Pol nyɛgɛɲ sɛbɛ daayo-i duɔ jaal-ba.

U duɔɲ a dii sirɛiɲa bei wuɔ ba nyaar *Neldɔdɔlma-na aa ba muonu-mɛi terni-na hiere. Wuɔ ba ta ba hiire ba fɛrɛ ɲaa Yesuɲ taa u hiire u fɛrɛ dumaa (sap. 1-2). U gbuɔya-bei wuɔ ba bel ba fɛrɛ coikartaamba-na, wuɔ da ɲ haa ɲ naɲga-i Yesu-i-na, ku yaa gbãa ce-ni nelviɲɲ nuɔ Diiloɲo yufelle-na, Yuifu ba Diiloɲ-hũmelle wuɔsaɲgu sĩ (sap. 3). U bi piiye baa-ba wuɔ ba yaɲ aa ba nunu ba-naa ba ce Itieɲo maacemma-i (sap. 4).

U sɛbɛ huɔɲga-na hiere, u diyaa sirɛiɲa Diiloɲ-dũɲ-baamba-na wuɔ baɲ yeɲ Itieɲo horre-na, ba ta ba nyɛ. Wuɔ Yesuɲ hãa-ye kumaɲ, ku maaraa bĩmbĩnni-i hiere, a ce dumaɲo-na umaɲ duɔ haa u naɲga-i yuɔ weima-na hiere, kutieɲo huɔɲga gbãa fẽ.

Jaaluɲgu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Timote, miɛmɛi nyɛgãaɲ sɛbɛ daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãaɲ miɛ. I nyɛgãaɲ-yo die hã namaa namaɲ hũyãa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diiloɲ-dũɲ-baɲ namaa Filipu-i-na, baa na yaataamba-i, baa bamaɲ kãayãɲ-bei ba maacemma-na Diiloɲ-dũɲgu-na. ² I To-i Diiloɲo-i, baa Itieɲo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei boi aa fẽ na hɔmmu-i.

Polɲ cãrãɲ kumaɲ u hã Filiputaamba-i

³ Da mi jɔguɔɲ na maama huɔɲgu huɔɲgu, mi jaal Diiloɲo-i ma yerreɲ. ⁴ Da mi ta mi cãrã Diiloɲo-i mi hã-na huɔɲgu huɔɲgu, mi huɔɲga fẽ da yogogo. ⁵ Naɲ diyaa na naɲga-i baa-mi *Neldɔdɔlma wamma-na, a doɲ dii yidɛlãɲgu maɲ naɲ nuɔ Diiloɲ-nelma-i, ji hi baa nyuɲgo, ku'i fɛɛɲ mi huɔɲga-i. ⁶ Mi suyaa kerre miɛ Diiloɲ uɲ duɔɲ maacenfafamma maɲ na hɔmmu-na, u sie yaɲ-ma boluɔngu. U ka ce-ma ka bãl-ma Yesu-Kirsa jommaɲ-yiɲgu-na. ⁷ Na maama dii kpelle mi huɔɲga-na cor, a ce da mi ta mi jɔguɔɲ na kũngu-i jɔguɔɲ daama temma-i, mi ninsoɲo. Diiloɲ uɲ ciɛ baa-mi aa hã-mi maacemma maɲ, na kãayã-miɛ mi ce-ma. Na kãayã-miɛ kaso-i-na bande-i-na. Miɲ ɲa naa bi waa mi fereɲ nuɔ huɔɲgu-na ta mi waɲ Neldɔdɔlma-i mi pigãaɲ nuɔmba-i, ba da ba hũu-ma wuɔ ninsoɲo, na kãayã-miɛ. ⁸ Yesu-Kirsaɲ dɔl-eɲ dumaa, muɔmi bi dɔl-na dumei, Diiloɲo yaa mi siɛra.

⁹ Miɲ cãrãɲ mamaɲ Diiloɲo wulaa mi hã-na, ma yaa daama: Mi taara naɲ dɔl na-naa dumaa, u yaɲ kumaɲgu ta ku suur-kuɔ ku naara a ce na ta na suɔ ninsoɲo-i aa ta na nu nelma-i ma numma-i. ¹⁰ Ku yaa na ka ta na suɔ kumaɲ faa cemma. Mafaɲ da ma ce, molo sie da cãl-na, na ka waa nelviɲɲ namaa ta na cie *Kirsa jommaɲ-yiɲgu-i. ¹¹ Yesu-Kirsa ka ce na ãncemma-i hiere ma fa. Ku yaa ka ce nuɔmba ta ba gbɛliɛɲ Diiloɲo-i aa ta ba tuɔlɲu-yuɔ.

Pol weima-i hiere ma kãa ka jũɲ Kirsa yaa nuɔ-i

¹² Tobiiɲ namaa, mi taara na suɔ wuɔ mamaɲ daa-mi daama-i, ma birii yaɲ aa ce *Neldɔdɔlma kã yaɲ-na. ¹³ A ce dumaɲo-na, sorosibaa-ba maɲ niɛyaɲ *jãmatigi-i a naara nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ ba diyaa-mi kaso-i-na *Kirsa maama yaa nuɔ-i. ¹⁴ Baɲ bilaa-mi, ku kãayã Diiloɲ-dũɲ-baamba boi ba da holle Itieɲo hũmelle-na. Ba wuɔra ba waɲ Neldɔdɔlma-i halle ba sa kãalã nelieɲo baa ma wamma-i. ¹⁵ Mi suyaa miɛ ba hɔlma-na, banamba waɲ Kirsa maama-i baa nenemuɲgu, banamba ta ba waɲ-ma baa yelma; ɲga banamba bi dii ta ba waɲ-ma baa hɔfafanɲa. ¹⁶ Kufanɲu taamba-i mi maama dɔlɲu-bei. Ba suyaa wuɔ Diiloɲo ciɛ mi jo Neldɔdɔlma maama yaa nuɔ-i da mi ji kaala-mɛi baa nuɔmba-i. ¹⁷ Aa yaɲ bamaɲ waɲ-maɲ baa yelma-i, ba huɔya-maama saa fa, ba taara

kunaŋgu naara mi muliema-i kaso-i-na. ¹⁸ Ŋga ba waan-ma baa yelma o, ba waan-ma baa hofafanŋa o, weima si. Kumaŋ gbāan, Kirsa maama yaa waan. Mi huonŋa fie baa ku yaa-i aa mi sie yan ka guola. ¹⁹ Mi suyaa mie mafamma-i daama-i hiere, na Diilocārälle-i a naara Yesu-Kirsa *Yalle ka ce ma dōl-mi. ²⁰ Mi tiēnaana baa mafamma cemman-maama-i mi huonŋa-na aa mi yaanŋa sie ture gbula. Mi suyaa mie mi cicēlma o, mi kuliŋgu o, mi ka ta mi ce Kirsa yerre ta di du. ²¹ Mei wulaa, da mi waa cicēlma-i, mi weima-i hiere ma kaa ka jūr Kirsa yaa nuō-i. Da mi bi tiraa ku, mi saa cii. ²² Ŋga da kuō da mi tīe cicēlma-i mi ka gbāa fa weima, terienŋu fanŋu-na da ba yuu-mi, mi sa suō miŋ ka par mamaŋ. ²³ Da ba cira mi par, mi huonŋa dii sōmma hāi: Kanaŋga'a mi ku, kanaŋga'a mi tīe cicēlma. A ku ka waa baa Kirsa-i, mi taara ku yaa-i. Ku yaa faa yan. ²⁴ Ŋga namaa maama-na, da mi tīe cicēlma, ku ka buō-nei. ²⁵ Miŋ suyaa mafamma-i, mi suyaa mie mi ka tiraa da huonŋu baa-na, a kāyā-nei Diilon- hūmelle-na aa bi fē na hōmmu-i die. ²⁶ Terienŋu fanŋu-na, da mi ji gbāa hel kaso-i-na bir kā na wulaa, ku ka fē na hōmmu-i Kirsa horre-na aa naara kunaŋgu u jaaluŋgu-na.

Vaan na fere baa Diilon-maama-i

²⁷ Kumaŋ gbāan, na ta na wuō na saanu baa *Kirsa *Neldōdōlma-i. A ce dumaanŋo-na, mi juō gbāa kā wa, mi saa ji gbāa kā wa, da mi jaal yuu, mi nu ba'a na bilaa Diilon-maama-i nammu hāi, aa bel na-naa fafamma aa ce kuuduonŋu aa vaa na fere baa maacemma-i nuōmba bōi da ba nu Neldōdōlma-i. ²⁸ Baa na ta na kālā na bigāarāamba-i, ku yaa ba ka suō wuō ba kā dāamu-na aa namaa na ta na kā Diilon-nelleŋ. Diilonŋo'i cie mafamma-i hiere. ²⁹ Kumaŋ cie mi ta mi wan mafamma-i, Diilonŋo saa ce baa-ye wuō i hūu Kirsa maama yon, u bi cie baa-ye wuō i muliēŋ u maama-na. ³⁰ Nan ŋa naa da-mi maluŋgu man nuō-i, mii dii-kuō yogo, na saa bi yan-ma suōma; namaa na suurii ku yaa nuō-i dumandē-i-na.

2

Biyaan Yesu-Kirsa gboluonŋu-i

¹ Nan dii sirēŋa na-naa nuō *Kirsa horre-na, aa u nelnyulmu ta mu fē na hōmmu-i, nan yen kuuduonŋu baa *Diilon-Yalle-i, nan dōl baa na-naa aa ta na ce hujarre na-naa nuō, ² da na ta na taara mi huonŋa fē gbarnu, taa na nunu na-naa. Terienŋu fanŋu-na, na saaya na ta na dōl na-naa aa ce na hōmmu-i kuuduonŋu baa na ānŋōguōma-i hiere. ³ Da na'a na ce kumaŋ, baa na ce-ku baa yelma, baa na bi ce-ku baa bombolma. Yaan aa na ta na hiire na fere. Taa na jīna na fere banamba huon-nu. ⁴ Baa na ta na jōguon namaa maama yon; taa na bi jōguon banamba maama. ⁵ Biyaan Yesu-Kirsa gboluonŋu-i:

⁶ Uu dii kuuduonŋu baa Diilonŋo-i dii ku domma-na, ŋga u saa ne kufanŋu-i.

⁷ U yaan aa ce u fere ŋaa koriēŋo.

U cie u fere kuuduonŋu baa nelbiliemba-i.

U cie u fere nelbilonŋo nelbiliemba hōlma-na.

⁸ U siyaa hiire u fere a nu Diilonŋo nunŋu-i aa hūu-ma ku kulbabalaanŋu-i *daanŋu-na.

⁹ Ku'i cie Diilonŋo haa-yo dōrō

aa hā-yo yuntesinni man maaraa yuntesinni-i hiere.

¹⁰ U taara bamaŋ dii dōrō-i-na baa hīema-na baa bamaŋ suurii hīema-na, ba ta ba dūuna ba jaal-o.

¹¹ U taara nuōmba-i hiere ba suō-ma aa wan-ma wuō:

«Yesu-Kirsa yaa Itienŋo-il!» a ce i To-i Diilonŋo yerre ce bōi.

Diilon-dūŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa

¹² Terienŋu fanŋu-na, mi jēnaan namaa, miŋ ŋa naa waa baa-na, na taa na nu mi nunŋu-i. Nyunŋo-i-na, miŋ fie'a mii si dii, diyaan kunaŋgu na naara-kuō. Vaan na fere baa na koŋkoro kūŋgu-i aa na ta na kālā Diilonŋo-i. ¹³ Na saa da, Diilonŋo un taaran kumaŋ, u yaa diyaan ku cemman-maama-i na hōmmu-na aa hā-na ku fōŋgūō-i na ta na ce-ku.

¹⁴ Da na ta na ce mamaŋ, molo baa waana, molo baa bi ce āndapirre; ¹⁵ ku yaa na ka waa nelfafaŋ namaa, na hōmmu ka waa welewele. Na ka waa Diilonŋ-bisālŋ namaa. Cālmuo siε waa nei huhurmantaamba hōlma-na baa nelbabalaamba hōlma-na miwaaŋ daayo-na. Na ka waa ŋaa fitīnuō ba hōlma-na ¹⁶ ta na waŋ cicēlmaŋ-nelma-i baa-ba. Ku yaa *Kirsa jommaŋ-yiingū-i mi huōŋga ka fē baa-na da yogogo. Dumaano-na, mi maacemma ka waa baa yungu, mi muliema siε ce gbāŋgbāŋ. ¹⁷ Naŋ hūyāa Yesu maama-i aa ce mamaŋ hiere hā Diilonŋ-o, kuu dii ŋaa na hielaa na fere sōrguo; a ce dumaano-na, da ba fie ko-mi, ku ka perieŋ yuliiye na sōrguo-i. Mafaŋ da ma ce, mi huōŋga ka fē; aa mi huōŋ da ka fē, namaa muumu ka bi fē mei kaanŋa temma-i. ¹⁸ Namaa fere-i, na hōmmu saaya mu fē aa mei kaanŋa bi fē namaa muumu temma-i.

Pol taara u puor Timote-i baa Epafuroditi-i

¹⁹ Itieŋo-i Yesu-Kirsa duō siε, ku siε vaaya, mi ka puor Timote ka ne-na aa jo ji tūnumie mi huōŋga fē. ²⁰ Fuō yaa dii tuō hel u jōguōŋ na maama-i kelkel mei temma-i. U yaa u da-u-diei yoŋ. ²¹ Banamba-i hiere ba yaanŋ Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba yii baa ba fereŋ-maama. ²² Namaa fere-i na daa Timoteŋ cie maacemma-i cemma maŋ; U vaa u fere ce Diilonŋ-maacemma-i baa-mi ŋaa bisālāaŋ uŋ vaa u fere ce maacemma-i baa u bīncōiŋo dumaa. ²³ Mi yuŋ-maanŋ da ma gbāŋ kaala, mi ka puor u yaa na wulaa. ²⁴ Aa mi suyaa mie Itieŋo siε yaŋ ku da huōŋgu u ka ce mei fere-i mi da mi fere kā na wulaa.

²⁵ Mi nie da ku saaya mi ce mi natobiŋo-i Epafuroditi bir kā na wulaa. U yaa mi nabentieŋo maaceŋ daama-na, u yaa kāayāŋ-mie maluŋ daaku-na. Na puōraa u yaa baa na kakāyāŋgu-i u ji hā-mi. ²⁶ Na kūōma gbuu bel-o. U nuō wuo na nuō u jarma kūŋgu-i, a ce dumaano-na u huōŋga saa tīena terduōŋ-nu. ²⁷ Coima saa fa, u jaanŋ. U jaanŋ fuō tuō yii duō ku; ŋga Diilonŋo cie hujarre-yuo aa sire-yuo. Aa fuō da-u-diei nuō sī yoŋ, u bi cie hujarre muōŋo-na ni ma'i sī kuaŋgu naa naara mi sūlma-i. ²⁸ Mi ka gbāŋ hā-yo hūmelle-i donduo u kā na ka da-yo si na hōmmu ka fē. Mafaŋ da ma bi ce, kuaŋgu ka bi parra mei ānjōguma-na. ²⁹ Duō hi, na bel-o fafamma. Namaa wuoŋo-i Kirsa horre-na. Nuōmba famba temma saaya na ta na kāŋ-ba. ³⁰ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaano-na? U taa u yii duō ku *Kirsa maacemma maama-na. Naŋ saanŋ-yo u duō ji ce maacemma maŋ hā-mi na fuoŋgu-na, u cie-ma fuō tuō yii duō tīe-maŋ.

3

Yesu maama yaa yungu

¹ Tobiiŋ namaa, mamaŋ tīyāa ma yaa daama: Naŋ yeŋ Itieŋo horre-na, taa na gbu na nyε. Miŋ waanŋ mamaŋ baa-na cor, da mi fie bir jo-mei, mei wulaa weima sī. Aa ku yaa faa baa namaano-i. ² Bilaanŋ na fere nelbabalaamba-na. Juoraanŋ daaba temma-i, ba yii baa *jāmmaŋ-kūŋgu yaa yoŋ. ³ Da ŋ nu wuo ninsoŋ-*sīnjāaŋgu-i, ku yaa mie kūŋgu-i. Hama-i nuō-i? *Diilonŋ-Yalle fande fere yaa kāayāŋ-yie i tie cāa Diilonŋo-i, aa i sa ne *Kirsa-i ye. A naara kufaŋgu-i i saa haa i naŋga-i nelbilieŋ-āncemmaŋ. ⁴ A ne da mei naa gbāa bi haa mi naŋga-i nelbilieŋ-āncemma-na a yaŋ nuōmba-i hiere. Mii naa gbāa haa-ka yaŋ-ba nie nie? ⁵ Muōŋo-i *Ebireyieŋ muō, mi bīncuōmba-i Ebirebaa. *Isirahel hāyēlŋ muō aa *Bensaamie dūŋ-wuoŋ muō. Miŋ huōŋ, yinni niehāi cor, niisieŋi yiingū-na ba jā-mi. Mi waa *Fariŋiyeŋ muō, mi wuoŋyaa *Yuifu ba Diilonŋ-hūmelle-i Fariŋiyeŋ-baŋ wuo-deŋ dumaa. ⁶ Mii naa vaa mi fere baa di kūŋgu-i fuō ta mi wuōra mi ce Diilonŋ-dūŋ-baamba-i sūlma. Mi wuoŋyaa-de diŋ saaya di wuo dumaa, molo saa naa waa u gbāa cāl-mi di wuoŋsaanŋgu-na. ⁷ Daama-i hiere mii naa da ŋaa ma gbāa kāyā-mie, ŋga nyuŋgo-i-na, miŋ suyaa Yesu-Kirsa-i, mi daa yungu si dii-mei. ⁸ Coima saa fa, miŋ juō gbāa suō Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, mi daa ku temma si dii aa da daama-i hiere ānsōsōmma. Fuō maama'i nuō-i miŋ siyaa hiel mi naŋga-i weima-na hiere. Mi daa daama-i hiere ŋaa hūini. Mi cie mafamma-i da mi gbāa da mi da Kirsa-i ⁹ a waa baa u yaa-i. Ku saa ce ŋaa miŋ wuoŋyaa Yuifu ba Diilonŋ-hūmelle-i ku'i cie-mi nelviinŋ muō de! Ku'i sī. Miŋ hūyāa Kirsa maama-i, ku'i cie-mi nelviinŋ muō. Viisīnni fanni-i, da ŋ hūu Kirsa maama-i, Diilonŋo jārā-nie baa-ni.

¹⁰ Miŋ taaraŋ kumaŋ, mi taara mi suɔ Kirs-a i baa himma maŋ ciɛ u sire hel kuomba hɔlma-na. Mi taara mi muliɛŋ fuɔ temma-i aa ku fuɔ kuliŋgu temma-i ¹¹ a gbãa da mi bi sire kuomba hɔlma-na.

Miŋ donyaŋ kumaŋ mi donya ku yaa-i

¹² Ku saa ce ɲaa miŋ donyaŋ kumaŋ mi hii-ku dɛ! Mi saa hi-ku. Yesu-Kirs-aŋ hii muɔŋo-i bel-mi, ku'i ciɛ mi vaa mi fɛrɛ da mi bi hi miŋ donyaŋ kumaŋ.

¹³ Tobiiŋ namaa, mɛi huɔŋ-na, miŋ donyaŋ kumaŋ mi saa hi-ku yogo, ɲga mi ciɛ nelma diei: Mamaŋ ciɛ cor hiere, mi hielaa-ma mi huɔŋga-na aa vaa mi fɛrɛ baa mamaŋ juɔŋ. ¹⁴ Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ uŋ ciɛ Yesu-Kirs-a bĩ-ye duɔ ka pã-ye baa kumaŋ dɔrɔ-i-na, mi donya ku yaa-i.

¹⁵ Miɛ maŋ naaŋ kaasĩnni Diiloŋ-hũmelle-na hiere, nel daama yaa saaya ma waa i hɔmmu-na. ɲga da kuɔ na hɔmmu calaanu terieŋgu naŋ-nu, Diiloŋo ka kaala ku terieŋgu-i baa-na. ¹⁶ Da ku fie ce niɛ niɛ, iŋ wuɔyaa hũmelle maŋ ji hi baa nyuŋgo, yaaŋ i cor baa-de.

¹⁷ Tobiiŋ namaa, taa na ce ɲaa muɔ miŋ ciɛ dumaa. Bamaŋ suurii miɛ nallu-na, taa na ne ba yaa-i aa na ta na ce. ¹⁸ Mi waar-ma titirre-mɛi cor baa-na miɛ *Kirs-aŋ kuu yuŋgu maŋ nuɔ-i *daarŋgu-na, nuɔmba bɔi sa kãŋ-ku, a ce dumaarŋo-na kutaamba ciɛ Yesu bigãarãamba. Mi tiraa mi tir ma yaa baa-na aa ta mi kaal. ¹⁹ Kufarŋgu taamba yaaŋ Diiloŋo-i aa ta ba cãa ba kusũnni. Kumaŋ saaya ku da-ba senserre, ba gbɛliɛŋ ba fɛrɛ ku yaa nuɔ-i. Ba sa jɔguɔŋ manamma miwaaŋo huɔŋgu-na. Ba kã da ba ka kɔsuɔŋ ba fɛrɛ. ²⁰ A ne da miɛŋo-i, Diiloŋ-nelle taamba yaa miɛŋo-i. Itieŋo-i Yesu-Kirs-a ka hel kusuɔŋ-nu'i ji kor-e. I ne fuɔ hũmelle yaa-i dɛ-i-na. ²¹ Duɔ jo, u ka bir i kũɔsɔsɔŋ daama-i ce-ma ma waa baa fɔŋgũɔ ɲaa fuɔ maamaŋ yeŋ dumaa. Uŋ ceŋ weima hiere baa himma maŋ, u ka ce-ma baa ma yaa-i.

4

Ãndaperieŋgu

¹ Tobiiŋ namaa, na maama dɔlnu-miɛ, na kũɔma gbuu fũnuŋ bel-mi! Namei fiɛŋ mi huɔŋga-i aa namei mi muliɛma sullu-i! Naŋ saaya na bel Itieŋo nelma-i kpelle dumaa, mi waar ma yaa baa-na daama-i.

² Evodi, nuɔ baa Sɛntisi-i, jande mi gbu mi cãrã-nei, naŋ yeŋ Itieŋo horre-na baa na-naa, yaar aa na ta na nunu na-naa. ³ Mi nahãal, naŋ fɛrɛ-i, jande, mi haa mi narŋga-i nuɔnci nuɔ-i, kãyã caar daaba-i ba suur ba-naa nuɔ. Ba yaa mulãar baa-mi baa Kilema-i a naara mi nabaamba namba-i *Neldɔdɔlma wamma-na. Diiloŋo nyegãar bafamba yireiŋa-i tĩ cicɛlmar-ɛbɛ-i-na.

⁴ Naŋ yeŋ Itieŋo horre-na, taa na nye yinni maŋ joŋ. Mi tiraa tir-ma: Taa na nye! ⁵ Bilaar nuɔmba-i hiere da hĩɛhĩɛ. Itieŋo jomma piyaa. ⁶ Baa na tie holle baa bĩŋkũŋgu, kumaŋ maama-i da ma waa-nei na cãrã-kuɔ Diiloŋo wulaa aa na ta na bi jaal-o. ⁷ Mafar da ma ce, Diiloŋ-hɔfɛlle maŋ maaraa nelbiliemba aŋjɔguɔma-i hiere, di ka ce Yesu-Kirs-a maama tĩɛ na hɔmmu-na baa na aŋjɔguɔma-na.

⁸ Tobiiŋ namaa, miŋ ka perieŋ baa mamaŋ ma yaa daama: Nelma maŋ ninsoŋo-i hiere, baa mamaŋ sa bĩɛnaanar neliɛŋ yerre, mamaŋ vii, mamaŋ kuɔŋ, mamaŋ huhurma si dii-mɛi, nelma maŋ faa hiere, mi taara na ta na yii baa ma yaa-i. ⁹ Miŋ hãalãayã-nei baa nelma maŋ, naŋ nuɔ mamaŋ mi nuŋgu-na baa naŋ daa miŋ ciɛ mamaŋ, taa na ce ma yaa-i. Mafar da ma ce, Diiloŋo-i Hɔfɛllentieŋo ka waa baa-na.

Pol jaalaa Filiputaamba-i

¹⁰ Na gbãar tiraa pigãar-mi wuɔ na saa nanna-miɛ. Maa naa waa na hɔmmu-na dii yiinaa, ɲga na saa naa da na fɛrɛ da na ce-ma. A ce dumaarŋo-na, mi huɔŋga gbuu fɛ da yogogo baa Itieŋo hũmelle wuɔsaarŋgu-i. ¹¹ Ku saa ce ɲaa mɛi naaluɔ-i ciɛ mi ta mi piiye daama-i dɛ! Ma'i sĩ. Mɛi sa jaana bĩŋkũŋgu; ku miɛŋ-mi. ¹² Mi suɔ mi fɛrɛŋ belma naaluɔ-huɔŋgu-na, aa bi suɔ mi fɛrɛŋ belma kuŋ yeŋ baa-mi huɔŋgu-na. Hɔnni-na hiere

baa weima-na hiere mei dii mi fereŋ nuɔ. Mi wuyaa ye o, mi saa wuo ye o, mii dii mi fereŋ nuɔ. Mi daa bĩŋkũŋgu o, mi saa da bĩŋkũŋgu o, mii dii mi fereŋ nuɔ. ¹³ *Kirsaa ciɛ mi ta mi gbã mi hĩrã ku makpãaŋo-i. U yaa diyaarŋ ku fõŋgũɔ-i miɛ. ¹⁴ Ŋga narŋ suyaa-ma kãyã-miɛ mi sũlma-na, ku faa.

¹⁵ Filipu Diiloŋ-dũŋ-baarŋ namaaŋo-i, na saa bi yarŋ-ma suɔma, miŋ duɔŋ *Neldɔɔlma wamma-i huɔŋgu marŋ nuɔ-i aa hel Maseduɔni-i-na, Diiloŋ-dũŋ-baamba-na hiere, namei kãayã-miɛ yorŋ baa na nagãŋ-niini-i. ¹⁶ Miŋ ŋa naa fie waa Tesalonike-i-na, na kãayã-miɛ ku yuu niele. ¹⁷ Ku saa ce ŋaa mi taara na ta na hel na kãyã muɔ yinni marŋ jorŋ, ŋga mi taara kunarŋgu naara na ãnfafamma sullu-i. ¹⁸ Narŋ saarŋ nimarŋ miɛ hiere, mi daa-ni; Epafuroditi juɔ ji hã-mi baa-ni. Na ciɛ mi ce bĩŋkũntieŋ muɔ. Mi sa tiraa taara bĩŋkũŋgu. Na kakãyãŋgu dii ŋaa tãmmaŋ-kũŋgu. Tãmmaŋ-kũŋgu marŋ ku hũlãarŋgu dɔlaanu Diiloŋo-i u siɛ-ku. ¹⁹ Miŋ cuu Diiloŋo marŋ huorŋ-nu'i, bĩŋkũŋgu saa naa baa-yo. Narŋ taaraŋ nimarŋ hiere u ka hã-na baa-ni Yesu-Kirsaa horre-na. ²⁰ Yaarŋ i tie gbeliɛŋ i To-i Diiloŋo-i hɔnni marŋ jorŋ. Ma ciɛ.

Jaaluperiɛŋgu

²¹ Jaalaarŋ na nellerŋ-baamba marŋ hũyãa Yesu-Kirsaa maama-i a ce Diiloŋ-dũŋ-baamba. I baamba marŋ dii baa-mi bande-i-na, ba jaalaa-na.

²² Diiloŋ-dũŋ-baamba marŋ dii bande-i-na hiere, ba jaalaa-na. I baamba marŋ bi ciɛŋ *jãmatigi maacemma-i ba gbuu pã na jaaluŋgu. ²³ Itieŋo-i Yesu-Kirsaa u kãyã-nei hiere.

Polḡ nyegãaḡ sebe maḡ hã

Kolósitaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyegãaḡ sebe daayo-i hã Diilonḡ-dũḡ-baamba maḡ waa Kolósi. Ku biyaa ḡaa Pol fuo fere saa hi nelle falle-i dede, u wuoratiẽḡo naḡo-i kãa ka waḡ Diilonḡ-nelma-i baa-ba ba hũu-ma. U wuoratiẽḡo faḡo-i ba taa ba bĩ-yo Epafirasi. Fuo taa u bi hel Kolósi yaa nuo-i.

Huõḡgu naḡgu juo hi, baa dii Pol kaso. Huhurmantaamba namba kã ka ta ba guol Kolósitaamba gbeini-i wuo da ḡ ta ḡ taara ḡ ka da Diilonḡo-i ḡ saaya ḡ ta ḡ buol *dõrḡõpuõrbiemba-i aa ḡ saaya ḡ *jã. ḡ saaya ḡ bi ne niwuoni nanni baa niinyõnni nanni aa yaḡ-ni, baa ma temma bõi. Epafirasi wuo kã ka hi Pol baa-ma.

Pol wuo nyegẽḡ sebe daayo-i a gbuya Diilonḡ-dũḡ-baamba-i wuo Diilonḡ uḡ cie Yesu-Kirsa kor-ba dumaa, ku gbẽ; kunaḡgu si dii da ku ce naara-kuo. Nelbilieḡ añcemma sie gbãa ce nelieḡ nuo ḡ ka da Diilonḡo-i. Da ḡ haa ḡ naḡga-i Yesu-Kirsa-i-na yoḡ, ḡ kuraa nyuḡḡo, ḡ kuraa bisĩnuo (sap. 1-2).

Ku huõḡgu-na, u dii u nuḡgu-i a piiye pigãaḡ-ba baḡ saaya ba ta ba wuo hũmefeleḡ daade-i dumaa ku ta ku dõlnu *Kirsa-i (sap. 3.1-4.1-6). U piraḡ u sebe-i baa jaalupãlle (sap. 4.7-18).

Jaaluḡgu

¹ Muo Pol, Yesu-Kirsa *ḡõpuõrbilõḡ muo ḡaa Diilonḡ uḡ'a ma ce dumaa. Muo baa mi natobiḡo-i Timote-i, miemei nyegãaḡ sebe daayo-i ² die hã namaa namaḡ hũyãa Yesu-Kirsa maama-i Kolósi-i-na a ce Diilonḡ-dũḡ-baaḡ namaa. I natobimba yaa namaaḡo-i Yesu-Kirsa horre-na.

I To-i Diilonḡo kãyã-nei aa fẽ na hõmmu-i.

Polḡ cãrãḡ Diilonḡo baa mamaḡ

³ Hõnni maḡ joḡ i cãrã Itieḡo-i Yesu-Kirsa To-i i hã-na, aa tie jaal-o na maama-na. ⁴ Ku yuḡgu yaa daaku wuo: Naḡ haa na naḡga-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa naḡ dõl Diilonḡ-dũḡ-baamba-i hiere dumaa, i nuo-ku. ⁵ *Neldõdõlma yaa ninsoḡ kerre-i, maḡ hii-na, ma pigãaḡ-na Diilonḡ uḡ tigiḡḡ kumaḡ tuo cie-na dõrõ-i-na. Naḡ haa na naḡga-i kufanḡu bĩḡkũḡgu-na, ku'i cie na hũu Yesu maama-i aa ta na dõl na-naa dumande-i-na. ⁶ Neldõdõlma gbuo terni-i hiere ma kã, aa ta ma bi ce ma maacemma-i ḡaa maḡ ceḡ dumaa namaa na hõlma-na. Dii yiuḡgu maḡ nuo-i naḡ nuo-ma, maa dii ta ma ce maacemma-i na hõlma-na. Naḡ nuo-ma, na suyaa wuo ninsoḡo aa tiraa suo wuo Diilonḡo-i hujarrentieḡo. ⁷ Epafirasi yaa cie kufanḡu maacemma-i baa-na, u yaa i jĩeḡo, u yaa i nabentieḡo. Maacembilofefeiḡo'i *Kirsa suõḡgu-na na hõlma-na. ⁸ *Diilonḡ-Yalleḡ diyaa nelnyulmu maḡ na hõmmu-na, u waḡ mu maama baa-ye. ⁹ Ku'i cie dii iḡ nuo na maama-i, i faya i fere tie cãrã Diilonḡo-i i hã-na. I cãrã-yuo wuo u yaḡ u *Yalle ce-na nelnuḡãḡ namaa baa cẽcẽmuntaaḡ namaa, ku yaa na ka suo u huõḡga-i fafamma. ¹⁰ Ku yaa na ka gbãa ta na ce kumaḡ dõlaanuḡ-yuo weima-na hiere. Na ka ta na ce añfafamma-i ma sĩnni-na hiere, aa na ka migãaḡ ta na suo Diilonḡo-i na kã. ¹¹ I cãrã-yuo, fuo maḡ u fõḡḡũõ temma si dii, wuo u hã-na ku fõḡḡũõ-i na gbãa ta na yiera baa weima-i hiere na hõmmu baa ta mu huol. ¹² I Toḡ jĩena ciilufafaḡḡu maḡ dii gbagbaamaḡ-nelle-na tuo cie u baamba-i, u cie namaaḡo-i ku wuotaḡḡ namaa; a ce dumaḡḡo-na yaḡḡ na hõmmu fẽ na ta na jaal-o. ¹³ U hũyãa-ye kukulma nyisẽnni-na a kã baa-ye u Biẽḡo nelle-na. U Biẽḡo maama sa suo aa dõlnu-yuo. ¹⁴ Fuo yaa cie i kor aa i ãmbabalma hur halaḡ.

Da ḡ da Yesu-i ḡ daa Diilonḡo yaa-i

¹⁵ Moloŋ yufelle sie gbāa haa Diiloŋo-na, ŋga uŋ yeŋ dumaa, ku da u Biēŋo yaa nuɔ-i. Diiloŋ uŋ maa bīmbīnni maŋ hiere, uu dii ni yaaŋ-na. ¹⁶ Bige-i ciē mi waŋ-ma dumaŋo-na? Diiloŋo ciē u yaa hiel bīmbīnni-i hiere dɔrɔ-i-na baa hīema-na. In daŋ nimaŋ baa in'a i sa da nimaŋ hiere; himma-i baa nellentesīnni-i baa fōŋgōtesīnni-i ka hel baa yuntesīnni-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni a vii u fere baa-ni. ¹⁷ U yaa taa yaanŋa bīmbīnni-na hiere, aa bīmbīnni-i hiere fuɔ yaa ciē ni tīe. ¹⁸ U yaa Diiloŋ-dūŋ-baamba yuŋgu-i aa bafamba waa u borre. U yaa mundommu-i. U yaa siire igēna kuomba hɔlma-na a duɔ gbāa waa yaanŋa hiere. ¹⁹ Ku dɔlaanu Diiloŋo-i u dii u sīnni-i hiere u Biēŋo-na. ²⁰ U ciē u yaa dii fuɔ fere-i baa nelbiliemba-i ba-naa nuɔ. U Biēŋ uŋ kuu kūnna u tāmma maŋ *daanŋu-na, ma yaa diyaa yaafēlle-i hīema-na baa dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Namaa fere-i, diēlūɔ-i-na, naa naa maa Diiloŋo-na. Naŋ taa na ce āmbabalma maŋ, a naara ānjogɔbabalamma maŋ waa na kusūnni-na, maa naa ce na bigāaŋ Diiloŋo-i. ²² ŋga fiefiē-i-na, u ciē u Biēŋo jo ji ku nelbilonŋ temma a dii-na na-naa nuɔ baa-yo, na da na waa nelfafaŋ namaa u caanŋu-na cālmuo baa waa-nei. ²³ ŋga na saaya na ce Yesu maama-i ŋaa gboruonŋu a yīye-mei yiera; na baa yaŋ molo tāal-na halaŋ-na na munyierammu-na. Naŋ nuɔ *Neldɔdɔlma-i aa haa na nanŋa-i Diiloŋo ciilunŋu-na, baa na yaŋ molo pira-nei. Nelma famma-i ba waŋ ma yaa-i terni-na hiere baa nuɔmba-i aa muɔ Pol mi ce ma watieŋ muɔ.

Pol maacemma-i

²⁴ Miŋ ceŋ mulīema maŋ daama-i fiefiē-i-na na maama-na, ma dɔlnu-miē mi ta mi nye baa-ma. *Kirsanŋ mulīeŋ mulīema maŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba* maama-na, muɔmi suyaanu mulīema famma yaa-i dumande-i-na. ²⁵ Mi ciē Diiloŋ-dūŋ-baamba famba cāarāŋ muɔ. Diiloŋo hāa-mi maacemma famma yaa-i na hɔlma-na wuo mi waŋ u nelma-i hiere baa-na. ²⁶ Nelma famma naa fuo yīinataamba-na, ŋga fiefiē-i-na u pigāaŋ u dūŋ-baamba-i baa-ma. ²⁷ U taara ba suɔ nel daama gbāa kāyā nuɔmba-i nileiŋa-na hiere kāyāmma maŋ. Nelma famma yaa daama: Kirsa dii na hɔmmu-na, u yaa fieŋ na hɔmmu-i wuo na ka da Diiloŋo-i. ²⁸ I waŋ Kirsa faŋo maama yaa-i baa nuɔmba-i hiere; diē da umaŋ, i dii bīncuoŋ-nelma u tūnni-na a tigiinŋ-yo fafamma Kirsa horre-na a hā Diiloŋo-i baa-yo. ²⁹ Ku'i ciē na da mi ce maaceŋ daama-i aa Kirsanŋ hāa-mi fōŋgūɔ maŋ, mi vaa mi fere baa u yaa-i. U yaa kāayāŋ-miē.

2

¹ Namaanŋo-i baa Lawodisetaamba-i, ka hel baa bamaŋ bi nuɔ mi maama-i namaa temma-i aa ba sa suɔ-mi, mi taara na suɔ miŋ vaa mi fere dumaa na maama-na. ² Mi vaa mi fere vaama famma-i da mi dii sireiŋa nei aa nelnyulmu da mu ce na bel na-naa fafamma, aa Diiloŋo duɔ hā-na cēcēmunŋu-i ku sīnni-na hiere. Ku yaa na ka suɔ u kusūŋgu-i, ku yaa na ka suɔ *Kirsai-i. ³ Nelnulle-i hiere baa cēcēmunŋu-i hiere nii dii baa u yaa-i.

⁴ Mi sa taara nudɔdɔltie naa tāal-na, ku'i ciē mi ta mi waŋ mafamma-i. ⁵ Miŋ fie'a mii si dii na caanŋ-nu, mi huonŋa dii. Aa da mi da naŋ ceŋ na weima-i fafamma dumaa, baa naŋ bilaa Kirsa maama-i kpelle dumaa, ku sa gbuu suɔ aa dɔlnu-miē.

Kirsa yaa weima-i hiere

⁶ Naŋ hūyāa Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-i dumaa, taa na wuo na saanu baa-ma dumei. ⁷ Naanŋ kaasīnni u horre-na aa na yaŋ na weimambaa-ba-i hiere na hā u yaa-i. Nyaarāanŋ-yuo ŋaa maŋ waanŋ baa-na dumaa aa na gbu na ta na ce Diiloŋo-i kasi saa da-yo.

⁸ Baa na yaŋ molo ji kar u huoyasanaŋa cure-nei bīena-nei. Baŋ waŋ mamaŋ baa-na, ba bīncuoŋ-maama. Ma hilaa nelbilieŋ ānjoguoma-na hīema-na bande, *Kirsai maama sī. ⁹ Bige-i ciē mi waŋ-ma dumaŋo-na? Ku yuŋgu yaa daaku wuo: Sīnni maŋ dii Diiloŋo-na hiere, ni yaa bi dii Kirsa-i-na. ¹⁰ Aa u yaa ciē namaa na da Diiloŋ-bīmbīnni-i hiere ni kūŋgu-na. U yaa fōŋgōtesīnni-i hiere baa yuntesīnni-i hiere ni yuŋgu-na. ¹¹ Fuɔ maama

* 1:24 Diiloŋ-dūŋ-baamba: Ma nyegāaŋ girekimma-na wuo: «Kirsanŋ mulīeŋ mulīema maŋ u borre maama-na...» Ba gbē Diiloŋ-dūŋ-baamba yaa dumaŋo-na. Nieŋ Kol. 2.19.

yaa nuo-i namaa na *jã, aa *jãmma famma-i nelbilien-maama sî, Kirsa maama. Ku yaa hielaan ãnjogobabalamma-i i hõmmu-na. ¹² Naŋ daa *batemu-i kuu dii ŋaa ba fuuriye-nei baa Kirsa-i aa na sire baa-yo. Diiloŋo himma maŋ siire-yuo hiel-o kuomba hõlma-na, naŋ haa na naŋga-i meï ku'i cie na sire baa-yo.

¹³ Dïelũo-i-na, na ãmbabalma-i baa naŋ ŋa na'a na saa jã, kuu naa ce-na ŋaa bikuoŋ namaa Diiloŋo yaanŋa-na. Ŋga fiefie-i-na, u siire-nei baa Kirsa-i. U hurii i ãmbabalma-i hiere. ¹⁴ I cãlmuo ŋa naa nyegẽŋ sebe maŋ nuo-i, Kirsa kuliŋgu cie u taalnu-yuo. ¹⁵ U Biẽŋo kuliŋgu bi cie u yar u bigãarãamba-i aa hũu fõŋgõtesĩnni-i baa yuntesĩnni-i ba wulaa, aa bel-ba vaa-ba hel baa-ba nuomba-i hiere ba da ba suo wuo u yaraa-ba.

¹⁶ Terienŋu faŋgu-na, nuombaŋ cãl-naŋ dumaa na niwuoniŋ-kũŋgu-na baa na niyõnniŋ-kũŋgu-na, baa na ta na kãŋ-ku. Baŋ bi cãl-naŋ dumaa ponsanni kũŋgu-na, baa ceifeleŋo kũŋgu-na a naara *yitienanŋu kũŋgu-na, baa na bi ta na kãŋ kufanŋu-i. ¹⁷ Baŋ nyaarãa mamaŋ nuo-i daama-i hiere, ma waa ŋaa nelma maŋ juoŋ ma foguonŋu, a ne da Kirsa yaa ma belle-i. ¹⁸ Bamaŋ wuo bafamba sa ce bombolma aa ta ba buol *dõrõpõuõrbiemba-i, baa na yaŋ ba tãal-na hiel-na hõntõbiloŋo. Baŋ waŋ mamaŋ hiere, ba ciẽra wuo Diiloŋo'i caraaya-bei baa-ma. Bafamba feŋeŋ ãnjoguõma ce ba ta ba hõgõrra. ¹⁹ Ba saa bel Kirsa maama-i nammu hãi, a ne da u yaa i yunŋu-i aa miẽ i waa u borre-i. Fuo yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama-i temma-i tie kãyã i-naa aa kunaŋgu ta ku suur-yie ku naara ŋaa Diiloŋ uŋ taaraŋ-kuo dumaa.

²⁰ Naŋ kuu baa Kirsa-i, nelbiliemba nunni sie tiraa gbãa bel-na. Ma daa nie na ta na nu ba nunni-i ŋaa naa dii baa-ba? Da ba ce ba'a: ²¹ «Daaku saa saaya ŋ yieya-kuo, daaku saa saaya ŋ wuo-ku, daaku saa saaya ŋ bie-ku.» ²² Nimaŋ nifanni-i daani-i hiere ni cor ni kã baa ni yaanŋa. ãncemma famma-i daama-i nelbiliemba'i juo baa-ma. ²³ Da ŋ ta ŋ ne-ma, ma biyaa ŋaa ma faa; ma guor-ni ŋ cãrã Diiloŋo-i, aa ce ŋ hiire ŋ feŋe, aa tiraa ce ŋ ce ŋ kũõma-i kpãncõlgũõ. Ŋga yunŋu si dii-meï, ma sa ce nelieŋ nuo ŋ suo ŋ feŋeŋ belma kelkel.

3

¹ Naŋ siire baa *Kirsa-i kuliŋgu-na, vaan na feŋe baa dõr-niini taaramma yaa-i. Kirsa dii kusuõŋ-nu'i tĩena Diiloŋo caanŋu-na. ² Yaan hĩemaŋ-niini-i aa na vaa na feŋe baa dõr-niini yaa-i. ³ Na saa da, naa dii ŋaa na kuu aa na yaleiŋa kã ka cĩŋ baa Kirsa-i Diiloŋo-na. ⁴ Na yaleiŋa tieŋo yaa Kirsa-i. Duo jo yiŋgu maŋ nuo-i, na ka bi waa baa-yo ta na ce na bãanŋu-i.

Ãncõlõmma baa ãnfelemma

⁵ Terienŋu faŋgu-na, hielaan ãnjogobabalamma-i na hõmmu-na; ma yaa diyaan-naŋ bĩŋwosĩnni-na, baa tĩlãsĩnni-na hiere, baa figĩŋ-hãlmaanŋu-na, baa cãncaaya-i-na. Na saa da, da ŋ ta ŋ ce cãncaaya-i, kuu dii ŋaa ŋ yaan Diiloŋo-i aa ta ŋ kuye ŋ yufieŋ-niini. ⁶ Mafamma temma yaa juoŋ baa Diiloŋ-berru-i. ⁷ Namaa naŋ ŋa na'a na saa hi suo *Kirsa-i, na taa na ce ku yaa-i. ⁸ Ŋga fiefie-i-na, hõdulle-i, baa hõguõla-i, baa hõbabalaŋga-i, baa tuosĩnni-i, baa tĩlãsĩnniŋ-ãndenni-i, nieŋ-niŋ hiere aa na yaŋ-ni. ⁹⁻¹⁰ Naŋ naana na ãncõlõmma-i aa suur ãnfelemma-na, hielaan na naŋga coima-na. Yinni maŋ joŋ Diiloŋo ce-na nelfelaan namaa na da na waa fuo temma a ta na suo-yo fafamma. ¹¹ Terienŋu faŋgu-na, *Yuifuyieŋ nuo o! Yuifuyieŋ nuo sî o! Ŋ *jãa o! Ŋ saa jã o! Ŋ suo sebe o! Ŋ sa suo sebe o! Perruntiyieŋ nuo o! Kõrieŋ nuo o! Nebiŋ nuo o! Na cie hiere kuuduõŋgu, unaa saa buo unan-na. Ŋga kumaŋ yunŋu, ku yaa Kirsa-i. U yaa weima-i hiere na hierõŋo-i hiere na wulaa.

¹² Diiloŋo yufellen hilaa-nei u ce-na u baan namaa aa tuo dõl-na, namaa na bi saaya na waa hujantaan namaa, aa na ta na kãyã na-naa. Na saaya na waa hĩehĩe, aa na ta na hiire na feŋe. Baa na bi yaŋ na hõmmu ta mu huol. ¹³ Umaŋ duo ce umaŋ kuujanŋu, kutieŋo tiil-ku nammaŋ-temma. Aa weiŋ da ma waa bamaŋ hõlma nuo-i, ba yaŋ ma tĩ ŋaa Itieŋ uŋ yaan namaa maama tĩ dumaa u huõŋga-na. ¹⁴ Ŋga kumaŋ yunŋu hiere, ku yaa ŋaa nelnyulmu-i. Nelnyul da mu waa-nei, ku yaa na ka gbãa bel na-naa fafamma. ¹⁵ Kirsan

juo baa yaafëlle maŋ, Diilo yaŋ na ta na kuye di maama. Na saa da, Diiloŋo jøguoŋ difande maama yaa-i baa-na na da na gbãa ce baaduoŋ namaa. Taa na gbu na ce-yo kasi saa da-yo. ¹⁶ Yaan Kirsa nelma da muntienafafammu na hõmmu-na. Taa na hãalã na-naa baa-ma aa na ta na dii nelma na-naa tũnniŋ. Na ta na ce-ma bĩncõmma. Taa na jaal Diiloŋo-i baa *Diiloŋ-Yalleŋ dii neini maŋ na nunni-na. Taa na hãl-ni na tuolnu-yuo aa hãl-ni gbeliẽy-yo baa na hõmmu-i hiere. ¹⁷ Naŋ waŋ mamaŋ hiere, baa naŋ ceŋ mamaŋ hiere, taa na ce-ma ŋaa Kirsaŋ taaraŋ-kuo dumaa. Aa fuo barguo-i-na, taa na ce i To-i Diiloŋo-i kasi saa da-yo.

Diiloŋ-dũŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa ba dũnniŋ-hõmmu-na

¹⁸ Caan namaa, taa na sie na boŋbaa-ba wulaa ŋaa Itieŋ uŋ taaraŋ-kuo dumaa. ¹⁹ Bõlaan namaa, yaan na caamba maama ta ma doŋnu-nei; baa na ta na vãa na yammu-i baa-ba.

²⁰ Bisãlŋ namaa, da ku fie ce nie nie, taa na nu na bĩncuõmba nunni-i, ku yaa doŋlaanun Itieŋo-i. ²¹ Bientobaa namaa, baa na ta na ce kuujangu na bisãlmba-na, ku gbãa seŋ ba kũõma-i.

²² Kõraan namaa, da ku fie ce nie nie, taa na nu na yuntaamba nunni-i. Baa na ta na ce ba yufelleŋ yoŋ ba da ba doŋ-na. Da ba hã-na maacemma-i, nieŋ Itieŋo-i aa na ce-ma baa huõŋga diei. ²³ ŋ maacemma da ma fie waa hama-i temma-i, firnu ŋ huõŋga-i ŋ ce-ma. Baa ta ŋ ne-ma wuo nelieŋ maama, ta ŋ ne-ma ŋaa Kirsa maama. ²⁴ Na saaya na suo wuo Itieŋo ka pã-na. Uŋ jiena ciilungu maŋ tuo cie u baamba-i, na ka da-ku. Itieŋo yaa Kirsa-i aa na cãa u yaa-i. ²⁵ Diiloŋo sa ce cieluõ; a ce dumaanõ-na, umaŋ duo ce maacembabalamma-i ma ka wuo-yo.

4

¹ Yuntaan namaa, bilaan na kõraamba-i fafamma baŋ bel nelieŋo dumaa. Na saaya na suo wuo unajo dii doŋo-i-na namaa bi yunŋu-na.

Åmperiema

² Vaan na fere na ta na cãrã Diiloŋo-i hõnni maŋ joŋ. Taa na ce-yo kasi saa da-yo. ³ Aa na bi ta na cãrã-yuo na hã mieŋo-i; wuo u tigiin terieŋgu-i u hã-ye i gbãŋ waŋ *Kirsã maama-i baa nuõmba-i. Dĩelũõ-i-na maa na fuo, ŋga fiefie-i-na Diiloŋo pigãan-ye baa-ma. Mii dii kaso-i-na mafamma maama yaa nuõ-i. ⁴ Miŋ saaya mi waŋ-ma kaala-meĩ dumaa nuõmba suo-ma, cãarãŋ-yuo u hã-mi ku fõŋgũõ-i. ⁵ Taa na suo na fereŋ bel-ma bamaŋ saa hi hũu Yesu maama-i ba hõlma-na. Baa na gonya ånsõsõmma aa na yaŋ kuufafaŋgu cemma-i. ⁶ Na saaya na ta na suo nuõŋgu baa nuõmba-i aa na yaŋ belle waa na nelma-na, ku yaa umaŋ duo yuu-na baa nelma na ka suo u siema.

Jaaluperieŋgu

⁷ Mamaŋ dii-mie bande-i-na, Tisike duo kã, u ka waŋ-ma baa-na. Mi kuye u maama-i. U yaa mi natobiŋo, u yaa mi wuõratieŋo, u ce pãama baa-mi Itieŋo maacemma-na. ⁸ Mi siire-yuo baa ma yaa-i mie u ka waŋ ma yaanŋa-i baa-na a fẽ na hõmmu-i. ⁹ Ba ka ce hũmelle-i kuuduõŋgu baa na nelleŋ-wuoŋo-i Onesimu-i. I natobiŋo naŋo'i ufaŋo-i *Kirsã horre-na, u wuo Kirsa hũmelle-i fafamma. Mi bi kuye fuo maama-i. Da ba kã, mamaŋ dii bande-i hiere, ba ka waŋ-ma baa-na.

¹⁰ Aritarke maŋ dii baa-mi kaso-i-na, u jaalaa-na. Marke maŋ Barnabasi ba horoŋo bi pãa na jaaluŋgu. Kumaŋ ŋaa Marke kũŋgu-i, mi waan-ma baa-na tĩ; duo kã yiinŋu maŋ nuõ-i na terieŋgu-na, na bel-o fafamma. ¹¹ Baŋ bĩŋ Yesu maŋ Yutusi-i u bi jaalaa-na. Na saa da, *Yuifubaa-ba maŋ hũyãa Kirsa maama-i, ba siei baan daaba yaa dii baa-mi i tie waŋ *Diiloŋ-baanŋu maama-i. Ba kãayã-mie boi.

¹² Epafirasi* bi pãa na jaaluŋgu. Uŋ yeŋ Kirsa cãarãŋo, u vaa u fere tuo cãrã Diiloŋo-i u hã-na hõnni maŋ joŋ na da na bel Diiloŋ-hũmelle-i nammu hãi aa naŋ kaasĩnni die a gbãa ta na ce Diiloŋo huõŋga-i weima-na hiere. ¹³ Mi ka gbeliẽy-yo u huõŋ-nu: U vaa

* 4:12 Ma nyegãan girekimma-na wuo: Na nelleŋ-wuoŋo-i Epafirasi bi pãa na jaaluŋgu. Saa-ku baa 1.7.

u fɛrɛ na maama-na baa Lawodisetaamba maama-na ka hel baa Irapolisitaamba-i hiere.

¹⁴ I j̄ɛŋo-i Like-i daatɔryiɛŋo-i a naara Demasi-i ba bi p̄a-na jaaluŋgu.

¹⁵ Jaalaŋ i natobimba maŋ dii Lawodise-i-na, baa Ninfra-i baa Diilonɔ-d̄uŋ-baamba maŋ tigiin ba c̄ar̄ã Diilonɔ-i u dumelle-na. ¹⁶ Da na kalaŋ sɛbɛ daayo-i t̄i, na saŋ-yo na h̄ã Diilonɔ-d̄uŋ-baamba maŋ dii Lawodise-i-na bafamba bi ka kalaŋ-yo. Mi nyeḡãŋ unɔŋo bi h̄ã bafamba-i, da ba kalaŋ-yo ba ka saŋ-yo bi h̄ã namaa na kalaŋ. ¹⁷ Waŋ baa Arsipe-i wuɔ mei ciera Itieŋ uŋ h̄ãa-yo maacemma maŋ, u gb̄ãŋ u ce-ma fafamma.

¹⁸ Mi p̄a-na jaaluŋgu b̄oi. Muɔ Pol, muɔmei nyeḡãŋ terieŋ daaku-i baa mi fɛrɛŋ naŋga. Yaŋ ma ta ma t̄ienu-nei wuɔ mii dii kaso.

Diilo k̄ãȳã-nei.

Pol̄ nyegãaŋ sebed̄elãŋo maŋ hã
 Tesaloniketaamba-i
 Nelmuoyamma

Pol̄ hilaa hãal̄iŋ-helma-i tuo wuora u waŋ Diiloŋ-nelma-i, u hii Tesalonike nelle-i ku yaa nuo-i. Uŋ hii waŋ-ma, nuomba namba hũu-ma. Ŋga *Yuifubaa-ba maŋ waa terieŋgu-na, banamba saa hũu-ma baa-yo, a ce u saa da huoŋgu, wuɔ ta kã Bere (Pɔpuɔr. 17.1-10). Ku huoŋgu-na, u wuɔratieŋo-i Timote wuɔ ji nyaanu-yuɔ ka da-yo dii Korẽnti.

Uŋ birii u huoŋgu-i aa kumaŋ ce Tesalonike-i-na, Timote wuɔ suur ku yaanga-na a tũnu-yuɔ. Kuɔ gbuu silaa dɔlnu-yuɔ. Wuɔ nyegẽŋ sebe daayo-i a saar̄-yo hã Tesaloniketaamba-i.

U duoŋ baa Diilojaale; wuɔ u nuɔ wuɔ ba nyaarãa Yesu maama-na aa ba maama tiraa ta ma dɔlnu ma-naa (sap. 1). Ku huoŋgu-na, u dii u nuŋgu-i uŋ cie maacemma-i dumaa ba hɔlma-na Tesalonike-i-na (sap. 2-3). U diyaa sireiŋa bei wuɔ ba ta ba ce kumaŋ dɔlaanuŋ Diiloŋo-i. Kumaŋ saa bi kaalaa ba wulaa kuomba siremmaŋ-kũŋgu-na, baa *Kirsã jommaŋ-kũŋgu-na, u kaalaaya-kuɔ baa-ba wuɔ Itieŋo ka jo, aa bamaŋ hũyãa u maama-i ba ka waa baa-yo (sap. 4-5).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Silvẽ* a naara Timote, miemei nyegãaŋ sebe daayo-i a die hã Diiloŋ-dũŋ-baaŋ namaa namaŋ cuu Itieŋo-i Yesu-Kirsã huon̄-nu dii Tesalonike-i-na. Diiloŋo kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

Tesaloniketaambaŋ wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i dumaa

² Yinni maŋ joŋ i jaal Diiloŋo-i na maama-na hiere, aa die tie cãrã-yuɔ huoŋgu huoŋgu, na maama sa karaanu-yie. ³ Ninsie ninsie, naŋ haa na naŋga-i Itieŋo-i Yesu-Kirsã-i-na dumaa, baa nelnyulmuŋ yeŋ kpelle dumaa na hɔmmu-na, a naara naŋ gbu na niya u jomma-i dumaa, die tie jaal i To-i Diiloŋo-i, mafamma sie gbãa karaanu-yie. ⁴ Tobiiŋ namaa, i suyaa wuɔ Diiloŋo dɔlaa-na aa fiel-na ce-na u baar̄ namaa. ⁵ Iŋ waar̄ *Neldɔdɔlma maŋ baa-na, ma saa waa nelgbãŋgbãlãmma yoŋ, *Diiloŋ-Yalle himma waa-me i aa ninsoŋ-kerre yaa-i. I suyaa i ferẽŋ belma na hɔlma-na die kãyã namei na da na fa. ⁶ Na cie ŋaa mie baa Itieŋo-i iŋ cie dumaa: a hũu Diiloŋ-nelma-i ba ta ba gbu ba mulieŋ-na ma maama-na. Ŋga, baŋ fie ba mulieŋ-na, Diiloŋ-Yalle fie na hɔmmu-i. ⁷ Naŋ cie mafamma-i, bamaŋ hũyãa Diiloŋ-nelma-i Maseduoni-i-na, baa Akayi-i-na hiere, na pigãaŋ-ba hũmefafalle yaa-i. ⁸ Itieŋo maama hilaa na terieŋgu-na a bure ka hi Maseduoni-i baa Akayi-i hiere; aa ba'i s̄i yoŋ, naŋ haa na naŋga-i Diiloŋo-na dumaa, nuomba nuɔ-ma terni-na hiere ka saa. A ce ii si dii die mulieŋ i ferẽ waŋ manamma mei. ⁹ Iŋ kãa na terieŋgu-na aa na ka bel-e fafamma dumaa, ba waŋ-ma terni-na hiere, aa tiraa ta ba waŋ wuɔ na naana na cuffieŋa-i aa cu ninsoŋ-Diiloŋo huon̄-nu ta na cãa-yo. U yaa Cicẽlmantieŋo-i. ¹⁰ De-i-na, na cie u Biẽŋo-i Yesu jomma yaa-i a hel dɔrɔ-i-na. U piẽŋ u yaa-i sire-yuɔ kuomba hɔlma-na. U yaa ka kor Diiloŋo-i hã-ye.

2

Pol̄ cie maacemma maŋ Tesalonike-i-na

¹ Tobiiŋ namaa, namaa ferẽ-i na suyaa wuɔ i saa kã na nelle-na gbãŋgbãŋ. ² Baŋ tuoraaya-yie dumaa aa ce-ye kpãncɔlgũo-i Filipu-i-na aa i suɔ die kã na terieŋgu-na, na saa yaŋ-ku suɔma. Aa iŋ kãa, i bigãarãamba fie ka cira ba sie yaŋ-ye, Diiloŋo hãa-ye holle i gbãŋ waŋ *Neldɔdɔlma-i baa-na. ³ Iŋ waŋ mamaŋ baa-na, ninsoŋ-kerre yaa-i, i sa jɔguoŋ-na baa kuubabalaar̄gu, i sa bi taara i tãal moloŋo. ⁴ Diiloŋo nie da i hɔmmu faa, ku'i cie

* 1:1 silvẽ yerre nande yaa wuɔ Silasi.

u hã-ye baa Neldədölma-i wuə i waŋ-ma baa nuəm̄ba-i. Uŋ ciera i waŋ mamaŋ, i waŋ ma yaa-i. Ku saa ce ŋaa i piye nuəm̄ba da ba döl-e, ŋga i piye Diiloŋo'i duə döl-e. U yaa suyaŋ i hõmmu-i hiere. ⁵ Na suya kerre wuə i saa tie piye dawəruə, i saa bi tie piye na da na hã-ye bñkũŋgu; Diiloŋo yaa i siera. ⁶ I saa taara yerre na terieŋgu-na, ka feŋ ji bñ terni nanni-na. ⁷ A ne da iŋ yeŋ Yesu-Kirsa *pəpuərbieŋ miə, ii naa gbãa haa i fõŋgũ-i nei. ŋga mafamma saa ce; i yaaŋ aa bel-na da hñehñe ŋaa baŋ bel bisälãaŋo dumaa. ⁸ Na maama dölnu-yie ma cor, a ce iŋ ŋa naa kã die ka waŋ Neldədölma-i baa-na, kuə kuliŋgu na fie jo, ii naa hũu-ma ku na maama-na. Coima saa fa, na maama dii kpelle i hõmmu-na cor.

⁹ Tobieŋ namaa, iŋ cie muliema maŋ na hõlma-na, ma maama tiyãanu-nei ke? I cie maacemma-i bãaŋgu-i baa isuəŋgu-i a taara i nuŋ-juuru-i i fere. I waa mafamma-na aa bi tie waŋ Neldədölma-i baa-na. ¹⁰ Iŋ cie kumaŋ na daa-ku, Diilo fuə fere bi daa-ku. I ciluə naa fa aa vii baa-na na hõlma-na. I saa cãl moloŋo. ¹¹ Na suya kerre wuə ii naa bel Diiloŋ-dũŋ-baaŋ namaaŋo-i hiere ŋaa i bisälŋ namaa ¹² a dii nelma-i na tũnni-na, aa dii sireiŋa nei, aa waŋ-ma kuola-me i baa-na wuə na ta na ce Diiloŋo huəŋga. U yaa bñeŋ-naŋ wuə na ka ce na bãaŋgu-i baa-yo u nelle-na.

¹³ Iŋ waŋ Diiloŋ-nelma-i baa-na, na suə-ma wuə Diiloŋ-nelma, kere nelieŋ-nelma sñ, aa hũu-ma; i bi jaal Diiloŋo-i yinni maŋ joŋ mafamma-na. Ninsie ninsie, Diiloŋ-nelma. Ma kãyã ma hũutaŋ namaaŋo-i na hõmmu-na.

¹⁴ Tobieŋ namaa, Diiloŋ-dũŋ-baamba maŋ dii *Yude-i-na, *Yuifubaa-baŋ haa yaahuolo maŋ bei, namaa nelleŋ-baamba bi haa yaahuolo faŋo temma yaa nei. Mamaŋ daa bafamba-i, ma'i bi daa namaaŋo-i. ¹⁵ Yuifuduəŋ daaba'i kuə Itieŋo-i Yesu-i baa *Diilopəpuərbieŋba-i, aa tiraa haa yaahuolo-i mieŋo-na. Ba bigãaŋ nuəm̄ba-i hiere; ba maacemma sa dölnu Diiloŋo-i. ¹⁶ Ba sa taara i piye pigãaŋ *nieraamba suə baŋ ka kor dumaa. A ce dumaŋo-na, ba migãaŋ ba naara kunaŋgu ba ãmbabalma-na. Ma saa ji fa Diiloŋo juə yagar gãŋ baa-ba.

Tesaloniketaamba kũəma bilaa Pol

¹⁷ Tobieŋ namaa, iŋ fie ta hel na hõlma-na, i hõmmu dii kusuəŋ-nu'i. Iŋ taa, ku saa da yinni na kũəma fũnuŋ bel-e, a ce i gbuu vaa i fere die gbãŋ bir kã ka ne-na. ¹⁸ Iŋ duəŋ tie waŋ-ma wuə i ka kã ka ne-na, ku yuu niele. Muə Pol, muə fuə me i suya mi maama-i. ŋga hõnni maŋ joŋ *Sitãni tuə boruona i hũmelle-i. ¹⁹ Haba-i cieŋ i tie hñŋ Diiloŋ-papãmuŋgu taalunŋu-i? Haba-i fiŋeŋ i hõmmu? Namei sñ wei? Itieŋo-i Yesu duə ji jo, namei ka ce i ce bõi. ²⁰ Coima saa fa, namei ka ce i ce bõi, namei ka fẽ i hõmmu-i.

3

¹ Ku'i cie na da iŋ buəra i-naa nuə aa i sa tiraa nunu-nei, ma saa ji fa, i naa i tiēna i kula Ateni-i-na ² aa puə i natobieŋo-i Timote-i na wulaa. Timote ce Diiloŋ-maacemma; u wuəra u waŋ *Neldədölma-i baa nuəm̄ba-i. I puəraa u duə ka dii sireiŋa nei na Diiloŋ-hũmelleŋ-kũŋgu-na ³ kumaŋ ka ce yaahuolo maŋ haŋ-yie daayo-i u baa ji ce unaŋ nuə ŋ nanna hũmelle-i. Namaa fere-i na suya wuə miə maŋ hũyãa Kirsa-maama-i kuu dii ŋaa i bi hũyãa-ma die mulieŋ yaa-i. ⁴ Iŋ waa na hõlma-na, ii naa gbuu-nei wuə miə maŋ hũyãa Diiloŋ-maama-i, ba ka ce-ye kpãncõlgũ. Ninsie ninsie, ma bi cie; na saa yaŋ-ma damma. ⁵ Ku'i cie na da miŋ'a mi sa nunu-nei, mi da mi sie gbãa tiēna da mi cie, mi naa mi puə Timote-i u duə ka ne Diiloŋ-maamaŋ yeŋ dumaa na hõmmu-na aa ji tũnu-mie. Mi holle naa ta di tie wuə sñ *Sitãni daa munsuurmu na hõlma-na a ce i maacemma ce maaceŋgbãŋgbãlãmma. ⁶ ŋga Timoteŋ kãa aa jo, u juə baa nelfamma ji tũnu-yie. U ciera wuə Diiloŋ-maama dii kpelle na hõmmu-na yogo, aa na döl na-naa. Aa tiraa cira na gbu na kuye i maama; wuə na kũəmaŋ bilaa mieŋo-i dumaa, miə maama bi bilaa namaaŋo-i dumai. ⁷ Tobieŋ namaa, iŋ fie i ye yaahuolo-na baa muliema-na, iŋ juə nu wuə Diiloŋ-maama dii kpelle na hõmmu-na, sireiŋa daa-ye. ⁸ Naŋ nyaarãa Itieŋo maama-na, i kũəma firiinu fiēfiē-i-na. ⁹ Naŋ fẽŋ i hõmmu-i dumaa Diiloŋ-hũmelle-na, i sie gbuu gbãa jaal Diiloŋo-i! ¹⁰ Bãaŋgu-i baa isuəŋgu-i, i gbu i cãrã-yuə wuə u kãyã-yie i bir kã

na wulaa ka da-na baa i yufelle, aa nelma maŋ saa kaala na wulaa Diiloŋ-hūmelle-na, i kaala-mei baa-na.

¹¹ I To-i Diiloŋ fuo fere-i, baa Itieŋo-i Yesu-i, ba hā-ye hūmelle-i i gbāŋ bir kā na wulaa. ¹² Aa naŋ dōl na-naa dumaa, aa bi ta na dōl nuōmba-i hiere, Itieŋo tuo dii kunaŋgu u naara-kuo, a ce na ta na dōl na-naa ŋaa mie iŋ dōl-naŋ dumaa. ¹³ U migāaŋ na hōmmu-i a ce-na nelfafaŋ namaa a ce Itieŋo-i Yesu duo ji jo baa u baamba-i, i To-i Diiloŋo baa da cālmuo nei.

4

Wuōsaŋgu maŋ dōlaanuŋ Diiloŋo-i

¹ Tobij namaa, mamaŋ tīyāa i die waŋ-ma baa-na, ma yaa daama: Naŋ saaya na ta na wuo wuōsaŋgu maŋ ku ta ku dōlnu Diiloŋo-i, i pigāaŋ-na baa-ku. Ninsie ninsie, na bi wuo wuōsaŋgu faŋgu yaa-i. Ŋga fiefie-i-na, i gbu i cārā-nei, nieŋ Itieŋo-i Yesu-i aa na dii kunaŋgu na naara-kuo. ² Itieŋo-i Yesuŋ'a i tie wuo wuōsaŋgu maŋ, na saa bi yaŋ-ku suōma; i waŋ-ku baa-na cor. ³ Diiloŋ uŋ taaraŋ kumaŋ, u taara na ciluo fa; u sa taara na ta na ce biŋwošīnni. ⁴ U taara na hieroŋo-i na vii baa na caamba-i fafamma, na baa yaŋ nelbiliemba da na yireiŋa mumbīenammu, ⁵ na baa yaŋ cakūŋgu ta yaŋga nei ŋaa bamaŋ sa kāalāyāŋ Diiloŋo-i kuŋ taa yaŋga bei dumaa. ⁶ Cakūŋ daaku-i, molo baa ce gbomma famma-i u nanolŋ-na. I waŋ-ma baa-na tī kuola-mei wuo, bamaŋ cieŋ gbomma famma temma-i, Diiloŋo ka suu ma sōlaŋgu-i hiere bei. ⁷ Na saa da, Diiloŋo saa cira i tie wuōra i ce pōpōrsīnni, ŋga wuo i yaŋ i ciluo fa. ⁸ Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duo cīina nel daama-i, u baa da nie sī u cīinaana nelbilieŋ-nelma, ŋga Diiloŋo maŋ hāa-na u *Yalle-i, kutieŋo cīinaana u yaa-i.

⁹ Tobij namaa, naŋ saaya na ta na dōl na-naa dumaa, Diilo fuo fere pigāaŋ-na baa-ku tī. A ce dumaŋo-na, molo sie tiraa mulieŋ u fere wuo u nyegēŋ-ku hā-na. ¹⁰ Diiloŋ uŋ taaraŋ na ta na dōl na natobimba-i dumaa, ninsie ninsie na bi dōl na-naa dumei Maseduōni-i-na hiere. Ŋga tobij namaa, jande, i cārā-nei, diyaŋ kunaŋgu na naara-kuo. ¹¹ Taa na kuye yaafēlleŋ-kūŋgu-i na muntīenammu-na, baa na ta na dii na nunni-i nelma maŋ saa hi-na, taa na bi taara na nuŋ-juuru-i na fere ŋaa iŋ waŋ-ma baa-na dumaa. ¹² Mafaŋ da ma ce, puoŋ-nuōmba ka ta ba kāŋ-na, aa na ka gbāa ta na fa na yunniŋ-maama-i na fere.

Itieŋo jommaŋ-kūŋgu-i

¹³ Tobij namaa, i taara na suō ninsoŋo-i bamaŋ suurii hīema-na tī ba kūŋgu-na, ku yaa ku sie ta ku jaŋ-na ŋaa bamaŋ sa hīeŋ taalunŋgu Yesu jomma-na kuŋ jaŋ-baŋ dumaa. ¹⁴ Iŋ hūyāa-ma wuo Yesu kuu aa sire, kuu dii ŋaa i bi hūyāa-ma wuo bamaŋ hūyāa u maama-i aa ku, yiingu dii baa yiingu, Diiloŋo ka sire-bei ba ka waa baa Yesu-i.

¹⁵ I gbāa waŋ mamaŋ baa-na a saa baa Itieŋo nuŋ-āndaŋgu-i ma yaa daama: wuo duo ji tuo jo yiingu maŋ nuō-i, mie maŋ kaa waa cicēlma-i, i sie ta yaŋga bamaŋ suurii hīema-na. ¹⁶ Yiingu faŋgu-na, Diiloŋo ka ce ku doŋ. I ka nu *dōrpōpuōrbiemba yuntieŋo piye da gbagaga, aa Diiloŋ-yerre bu. Die i ne, i da Itieŋo hiire u jo. Bamaŋ hūyāa u maama-i aa ku, ba yaa ka sire igēna. ¹⁷ Bafaŋ da ba sire, mie maŋ kaa waa cicēlma-i huōŋgu faŋgu-na, u gbonu-yie baa-ba a teteŋ-ye kā baa-ye dii nyaasīnni-na i ka jārā Itieŋo-i dii dōro-i-na aa pāŋ tīe baa-yo gbula. ¹⁸ Tobij namaa, taa na waŋ nel daama-i na dii sireiŋa na-naa nuō.

5

¹ Tobij namaa, Itieŋo jommaŋ-belle-i baa u jommaŋ-yiingu-i ku kaalaaya na wulaa. ² Namaa fere-i na suyaa wuo u jommaŋ-yiingu ka tugol nuōmba-i ŋaa cuoyuo uŋ tugol dumaa isuōŋgu-na. ³ Huōŋgu maŋ nuō-i nuōmba da ba ji ta ba cira: «Fiefie-i-na, terieŋgu fie, i huleiŋa sa tie baa weima»; kufaŋgu huōŋgu-i nuō-i yaahuolbabalaŋo ka tugol-ba ŋaa cakušūntieŋ u kusūŋguŋ tugol-o dumaa. Molo cēraa u kor yaahuolo daayo-na. ⁴ Ŋga namaŋo-i, mi natobij namaa, naa si dii kukulma-na yiin daaku da ku gbāa tugol-na ŋaa cuoyuo uŋ tugol dumaa. ⁵ Na hieroŋo-na hiere, cecermaŋ-bisālŋ namaa, na ce na weima-i gbagbaama-na. Kukulmaŋ-nuōŋ mie sī, isuōtaŋ mie sī. ⁶ Terieŋgu faŋgu-na,

baa na yaŋ i gonya duəfūmmu banamba temma-i, ku saaya i tīe i yufieŋ-na, aa i suə i fereŋ belma. ⁷ Nuamba hinu ba duəfūŋ isuəŋgu'i nuə-i, aa ba bi hinu ba nyəŋ ba kure isuəŋgu'i nuə-i. ⁸ Ŋga miē iŋ yeŋ cecermaŋ-bisālŋ miē, ku saaya i suə i fereŋ belma. Iŋ hūyāa Yesu maama-i baa huəŋga maŋ, i ce huəŋga faŋga-i baa i nelnyulmu-i i tie cīnnu i fere *Bigāarāŋo heina baa ji hi ye. Aa iŋ hīŋ koŋkoro taalunŋu-i, kuu dii ŋaa i diyaa kəlluŋ-cucūnni-i tīena. ⁹ Diiloŋo saa fiē-e duə ji gāŋ baa-ye, u fiēlaa-ye Itieŋo-i Yesu-Kirsa duə kor-e. ¹⁰ U kuu miē maama yaa nuə-i, wuə duə ji bir jo, i kuu tī wa, ii dii cicēlma yogo wa, i waa baa-yo. ¹¹ Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na cor ta na dii sireina na-naa nuə aa ta na kāyā na-naa Diiloŋ-hūmelle-na.

Pol diyaa nelma Tesaloniketaamba tūnni-na

¹² Tobieŋ namaa, bamaŋ cieŋ Diiloŋ-maacemma-i na hōlma-na, Itieŋ uŋ haa bamaŋ na yunŋu-na ba da ba ta ba pigāaŋ-na hūmelle-i, jande, i cārā-nei, taa na kāŋ-ba. ¹³ Taa na kāŋ-ba fafamma, aa na ta na dəl-ba ba maacemma maama-na. Taa na nunu na-naa fafamma.

¹⁴ Tobieŋ namaa, bamaŋ yagaraa maacemma-i, jande, i cārā-nei, diyaaŋ nelma ba tūnni-na aa na ta na dii holle kortaamba-na. Taa na kāyā bamaŋ saa naŋ kaasīnni Diiloŋ-hūmelle-na yogo. Baa na yaŋ na hōmmu ta mu huol baa moloŋo. ¹⁵ Bilaaŋ na fere unəŋ nuə ŋ baa ji ce ŋ nanolŋo kuubabalaŋgu wuə ŋ suu sōlaŋgu. Yaaŋ aa na ta na kuye kuufafaŋgu maama yaa-i bāaŋgu-i baa isuəŋgu-i, namaaŋo-i na-naa nuə a ka cor baa niēraamba-i hiere.

¹⁶ Yaaŋ na hōmmu ta mu fē yinni maŋ joŋ. ¹⁷ Taa na cārā Diiloŋo-i hōnni maŋ joŋ. ¹⁸ Taa na jaal Diiloŋo-i weima-na hiere. Naŋ hūyāa-ma cu Yesu-Kirsa huəŋ-nu, Diiloŋo taara na ta na ce ku yaa-i.

¹⁹ Baa na ta na cie *Diiloŋo Yalle-i di maacemma-na. ²⁰ Da ba waŋ nelma maŋ baa-na aa cira Diilopəpuəruŋgu, baa na biē-ma nelsəsomma. ²¹ Ŋga taa na ne nelma-i hiere torro; da na da mamaŋ faa, na ce ma yaa-i. ²² Nieŋ āmbabalma-i ma sīnni-na hiere aa na yaŋ-ma.

Jaaluperieŋgu

²³ Diiloŋo-i Həfēllentieŋo bir-na fuə birma aa u tuə niya-nei fafamma. Ku yunŋu yaa daaku: U tuə niya na yaleina-i baa na hōmmu-i baa na kūōma-i; cālmuo baa ji da-nei Itieŋo-i Yesu-Kirsa jommaŋ-yiŋgu-i. ²⁴ Diiloŋo maŋ biē-na, u pāa nuŋgu wuə u ka ce-ma, u ka bi ce-ma. U sa waŋ weima aa ji bir baa huəŋ-āndaŋgu.

²⁵ Tobieŋ namaa, taa na bi cārā Diiloŋo-i na hā miēŋo-i.

²⁶ Taa na jaal tobimba-i hiere fafamma ŋaa cəduəŋ-bieŋ namaa.

²⁷ Mi gbu mi cārā-nei, jande, nieŋ Itieŋo-i aa na kalaŋ sebe daayo-i na pigāaŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba-i hiere.

²⁸ Itieŋo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polɲ nyɛgãaɲ sebehãaliɲo maɲ hã Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Tesaloniketaamba saa naa da tuoleɲ-muntĩenammu baa Yesu-Kirsa jommaɲ-kũngu-i. Ba hõlma-na, banamba naa cira wuɔ *Kirsa juɔ tĩ, banamba yagar maacencelle wuɔ miwaano tĩ tĩ aa nuomba namba'i bir yiera baa ba yuɲ-maama-i. Polɲ daa-ma dumaano-na, u nyɛgẽɲ sebe daayo-i duɔ kaala nelma yaanga-i baa-ba. U jaalaa Diiloɲo yaa igẽna ba maama-na aa cãrã-yuɔ wuɔ u kãyã-bei ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma (sap. 1).

Ku huonɲu-na, u suɔ dii u nuɲgu-i Yesu jommaɲ-kũngu-na, wuɔ «Nelbabalaɲo» yaa saaya u jo igẽna. U ka jo ji ce u fere wuɔ u yaa Diiloɲo-i, a tãal nuomba bigãaɲ Diiloɲo-i.

Polɲ suyaa mafamma-i dumaano-na, u doɲ tuɔ dii nelma Diiloɲ-dũɲ-baamba tũnni-na, wuɔ muliɛɲ da ma fie'a ma ka ko-ba, ba nyaar Diiloɲ-hũmelle-na (sap. 2). U bi taaraaya-kuɔ Tesaloniketaamba wulaa wuɔ ba ta ba cãrã Diiloɲo-i ba hã fuɔ fere-i, aa yentaamba ta ba ce maacemma ba taara ba nuɲ-juuru-i yinni maɲ joɲ fuɔ temma-i, aa ba baa bi yaɲ añfafamma cemma-i (sap. 3).

Jaaluɲgu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Silvẽ* a naara Timote, miemei nyɛgãaɲ sebe daayo-i die hã Diiloɲ-dũɲ-baaɲ namaa namaɲ cuu Itieɲo-i Yesu-Kirsa huonɲu dii Tesalonike-i-na. ² I To-i Diiloɲo-i baa Itieɲo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei aa fẽ na hõmmu-i.

Pol dii sirɛiɲa Tesaloniketaamba-na

³ Tobiiɲ namaa, Diiloɲ-hũmellen-kũnguɲ yuɲ na hõmmu-i ku kã dumaa, a naara naɲ dõl na-naa na bi kã dumaa, i sie gbãa yaɲ Diiloɲo jaalma-i; aa ku yaanga yaa dumaano-na. ⁴ Naɲ ceɲ sũlma maɲ nuomba nammu-na, a naara naɲ muliɛɲ muliɛma maɲ, aa na yagar nyaar Yesu maama-na, ku sa gbuu fẽ i hõmmu-i puona. A ce dumaano-na die kã terieɲgu terieɲgu, i bie na kũngu-i a piye pigãaɲ Diiloɲ-dũɲ-baamba maɲ dii terieɲgu-na.

⁵ Tobiiɲ namaa, naɲ muliɛɲ *Diiloɲ-nelle maɲ maa-na-i, kumaɲ haan-nei daaku-i, ku'i ka ce di saaya-nei. Ku yaa pigãaɲ wuɔ Diiloɲo suɔ pãmma. Neliɛɲ nuɔ niɲ saaya baa kumaɲ, Diiloɲo bi pã-ni baa ku yaa-i. ⁶ Na saa da, bamaɲ cieɲ-naɲ sũlma-i, Diiloɲo daa ku saaya u bi ce kutaamba-i sũlma a suu ku sɔlaaɲgu-i. ⁷ Aa baɲ ceɲ namaa namaɲ sũlma-i, u ka hiel-na sũlma-na baa miɛɲo-i hiere Itieɲo jommaɲ-yiɲgu-i. I ka da u jo dõrɔ-i-na baa u *dõrɔpuɔrbiemba-i; ba hii hiere. ⁸ Dãncamu ka dii-yo huɔɲga u tuɔ jo. Duɔ jo, bamaɲ cĩnaana Diiloɲo-i aa bi cĩna Itieɲo *Neldõdõlma-i, u ka gbo kakãlle-i ba yunni-na. ⁹ Kumaɲ ka haa-bei ku yaa daaku: Diiloɲo ka kɔsuɔɲ-ba gbula, ba sie da pie Itieɲo-i, ba sie da uɲ ceɲ u bãaɲgu-i dumaa. ¹⁰ ɲga bamaɲ hũyãa u maama-i, yiɲ daaku-na, ba ka ta ba tuɔlnu-yuɔ aa gbuu ta ba ne-yo ɲaa ba ka wuɔ-yo. Iɲ waan u maama-i baa-na na hũu-ma, namaa na kaa bi waa ba hõlma-na.

¹¹ Ku'i cie na da i cãrã Diiloɲo-i yinni maɲ joɲ i hã-na, wuɔ uɲ biɛ-na mamaɲ nuɔ-i, u hã-na ku fõɲgũɔ-i na gbãa ce-ma. Aa añfafamma maɲ yuu na hõmmu-i, u hã-na ma cemmaɲ-fõɲgũɔ-i, aa ce na yu nyolma baa Diiloɲ-hũmellen-kũngu-i. ¹² Da ma ce dumaano-na, na ka ce Itieɲo-i Yesu ce bõi aa fuɔ ka bi ce na ce bõi. Diiloɲo-i baa Itieɲo-i Yesu-Kirsa-i baɲ yeɲ hujantaamba, ba yaa wuɔ ma ce dumaano-na.

2

Itieɲo jommaɲ-kũngu-i

¹ Tobiiɲ namaa, kumaɲ ɲaa Itieɲo jommaɲ-kũngu-i baa i tigiima-i u caaɲgu-na ku kũngu-i, ² jande, i cãrã-nei, da na nu ba'a Itieɲo juɔ, baa na yaɲ na hõmmu cu donduo

* 1:1 silvẽ yerre nande yaa wuɔ Silasi.

dumaa, baa na bi yaŋ na huleiŋa caar. Umanj duɔ cira Itieŋo jomma hii, baa na hũu-ma. Halle da ba fie cira wuɔ Diilopɔpuɔrunŋu, baa na hũu-ma. Ba gbãa bi cira miemei waan-ma sisɔ miemei nyegãan-ma, ba taal-na. ³ Baa na yaŋ molo da nelma taal-na. Halle da ba fie hel baa ku nelma-i hie, baa na hũu-ma. Na saa da, aa Itieŋo jommaŋ-yiingu suɔ da ku hi, nuɔmba ka cĩna Diiloŋo-i aa Nelbabaŋo maŋ kãan dãamu-na u ka carra ba da-yo. ⁴ Nuɔmbaŋ buol nimaŋ hiere, ka hel baa Diilo fuɔ fere-i, u ka sire wuɔ sa taaraniɛ, kere fuɔ maaraa-ni hiere. Aa u ka bel diiloŋo-i kã ka suur tĩena *Diilodubuɔ-i-na wuɔ fuɔ yaa Diiloŋo-i. ⁵ Ma sĩ ma tĩyãanu-nei wuɔ miŋ waa na terieŋgu-na, mi taa mi waŋ-ma baa-na ke? ⁶ Fiefie-i-na, na suyaa kumaŋ bilaaya-yuɔ ta ku cie u yiingu da ku hi u duɔ jo. ⁷ Na saa da, Nelbabaŋo duɔŋ u maacemma-i tĩ dii cicaara, ku tĩyãa u maŋ bilaaya-yuɔ u halaŋ u yaanŋa-na. ⁸ Duɔ halaŋ u yaanŋa-na, i ka da-yo. Kufanŋu huɔŋgu yaa nuɔ-i Itieŋo ka bãl-o baa u nufafalmu, aa uŋ juɔ baa bibesĩnni maŋ, ku ka kɔsuɔŋ-yo. ⁹ Nelbabaŋo daa u ka jo baa *Sitãni himma a ji ce gberɛ-weima-i ma sĩnni-na hiere duɔ gbãa duɔ taal nuɔmba-i cure-bei. ¹⁰ U ka jo ji ce kuubabalaanŋu-i ku sĩnni-na hiere a cure bamaŋ kãan dãamu-na. Ninsɔŋo maŋ naa waa u gbãa kor-ba, u saa dɔlnu-bei ba cĩna-yuɔ. ¹¹ Ku cie dumei Diiloŋo hã-ba pirammaŋ-hɔmmu a ce ba ta ba hũu coima-i wuɔ ninsɔŋo. ¹² Terieŋgu fanŋu-na, bamaŋ saa hũu ninsɔŋo-i aa kuubabalaanŋu cemma ta ma dɔlnu-bei, Diiloŋo ka pigãan-ba u jãyãmma-i.

Diiloŋo fiɛlaa-na duɔ kor-na

¹³ Tobinŋ namaa, na maama dii kpelle Itieŋo huɔŋga-na. Diiloŋo fiɛlaa namei dii ku domma-na* duɔ kor-na u *Yalle maŋ cieŋ-naŋ nelfafaan namaa di barguɔ-i-na, baa ninsɔŋo maŋ naŋ siyaa-yo u bi barguɔ-i-na. A ce dumaaŋo-na, mie i sie gbãa yaŋ u jaaluŋgu-i na maama-na. ¹⁴ Inŋ waanŋ *Neldɔdɔlma maŋ baa-na, u biɛ-na baa ma yaa-i duɔ kor-na na da na ta na ce na bãanŋu-i baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i.

¹⁵ Tobinŋ namaa, terieŋgu fanŋu-na, bilaanŋ Diiloŋ-maama-i kpelle, aa inŋ waanŋ mamaŋ baa-na i nunni-na, baa inŋ nyegãan mamaŋ hã-na hiere, baa na yaŋ ma karaanu-nei. ¹⁶ Itieŋo-i Yesu-Kirsa fuɔ fere-i, baa i To-i Diiloŋo maŋ dɔlaa-ye aa ce hujarre yiɛ tuɔ dii sireiŋa yiɛ, aa ce i haa i nanŋa-i biŋkũfafaan-nu, ¹⁷ ba hã-na holle aa ta ba dii sireiŋa nei, a ce na maacemma-i baa na ãndenni ta ni fa hiere.

3

Taa na cãrã Diiloŋo-i na hã-ye

¹ Tobinŋ namaa, mamaŋ tĩyãa ma yaa daama: Taa na cãrã Diiloŋo-i na hã-ye; wuɔ u yaŋ Itieŋo nelma gbuo terni-i hiere donduo donduo, aa ma da fɔŋgũɔ ŋaa maŋ daa fɔŋgũɔ dumaa namaa terieŋgu-na. ² Nuɔmba hiero saa hũu-ma, a ce dumaaŋo-na, taa na bi cãrã Diiloŋo-i wuɔ u hũu-ye nelbabaŋaamba nyisĩnni-na. ³ Itieŋo sa bir baa huɔŋ-ãndaanŋu; u ka dii holle nei aa bi tuɔ niya-nei na baa ji suur *Bigãarãŋo nammu-na. ⁴ Itieŋo cie i suɔ wuɔ die waŋ mamaŋ baa-na na ce-ma aa na ka cor ta na ce-ma.

⁵ Itieŋo-i Yesu-Kirsa ce na ta na dɔl Diiloŋo-i aa ce na ta na hĩrã mulĩema-i fuɔ temma-i.

Na saaya na suur mie nallu yaa nuɔ-i

⁶ Tobinŋ namaa, na hɔlma-na, bamaŋ bilaa yelma-i tĩena aa ba sa ce inŋ waanŋ mamaŋ baa-na, nieŋ Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i aa na kar-bei hiere.

⁷ Namaa fere-i na suyaa naŋ saaya na ta na ce kumaŋ a bie mie maama-i. Inŋ kãa na terieŋgu-na, na daa i cie i fere yentaanŋ mie wei? ⁸ I saa hũu moloŋ kuuwuɔŋgu dede wuo-ku gbãŋgbãŋ. I cie maacemma-i bãanŋu-i baa isuɔŋgu-i ŋaa i ka ko i fere tie da i nuŋ-juuru-i i fere ⁹ a ne da namei naa saaya na yiera baa i yuŋ-maama-i. ŋga i cie mafamma-i die pigãan-na nelma. ¹⁰ Inŋ waa na terieŋgu-na, i saa fuo-ma nei; i taa i waŋ-ma baa-na yiɛ: «Umanj duɔ u sa taara u ce maacemma-i u bi ne niwuoni-i aa u yaŋ-ni.» ¹¹ Da na da i waŋ mafamma-i, i nuɔ wuɔ na hɔlma-na banamba bilaa diiloŋo-i yaŋ ba maacemma-i

* 2:13 Girɛkimma-na terieŋ daaku gbãa bi nu nuŋ daama-i: «U fiɛlaa namei igẽna...»

aa ta ba wuɔra ba dii ba nunni-i mamaŋ saa hi-ba. ¹² Iŋ taaraŋ kumaŋ kutaamba wulaa ku yaa daaku: Ba ne Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i aa ba belnu maacemma-i ba ta ba ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa a yiera baa ba yuŋ-maama-i ba fere.

¹³ Tobij namaa, namaa fuɔ, baa na yaŋ kuufafaŋgu cemma-i. ¹⁴ Iŋ waaraŋ mamaŋ seɓe daayo-na, umaŋ duɔ saa ce-ma, na ne kutieŋo-i aa na yaŋ-yo; baa na tiraa na gbonu na ce weima baa-yo, ku yaa senserre ka da-yo. ¹⁵ Mi saa cira na pãŋ bigãaŋ kutieŋo-i, ŋga na dii nelma u tũŋ-nu; namaa wuoŋo'i.

¹⁶ Hɔfẽllentieŋ fuɔ fere u tuɔ fẽ na hɔmmu-i weima-na hiere baa hɔnni-na hiere. Itieŋo waa baa-na hiere.

¹⁷ Muɔ Pol, mi pãa-na jaaluŋgu. Muɔmei nyegãaŋ jaaluŋ-terieŋ daaku-i baa mi fereŋ naŋga. Mi haa mi niele-i dumei koko mi seɓebaa-ba-na. ¹⁸ Itieŋo-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebedēlāŋo maŋ hā

Timote-i Nelmuoyamma

Timote to waa Girekiyerŋo, aa u nyu-i Yuifucierŋo. Nyuŋo naa hūu Yesu maama-i. Timote-i baa Pol ba kaarŋ da ba-naa Lisire (Pəpuər. 16.1-3). Ku huonŋu yaa nuo-i Timoterŋ juo ce Pol namaacenceronŋo tuo wuora baa-yo nilerŋa-na. Huonŋu nanŋu juo hi, Pol wuo kar-o jīna Efesi u duo kāyā Diilonŋ-dūŋ-baamba-i ba suo tigiima (1.3). U nyegāaŋ sebebbaa-ba hāi hā-yo a dii sireiŋa yuo ku maacemma-na.

Dīelā-wuonŋo yaa daayo-i. U gbuoya-yuo wuo nuomba namba dii ta ba guol Diilonŋ-dūŋ-baamba gbeini-i wuo miwaanŋ daayo bīm̄bīnni saa fa, wuo cadiile saa bi fa, aa niwuoni nanni saa bi tiraa fa wuoma-i. Pol yarŋ aa tagaaya pigāaŋ Timote-i wuo Diilonŋ uŋ hielaa nimaŋ hiere ni faa (sap. 1 baa 4).

U bi tagaaya pigāaŋ-yo Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ gbīe ba ta ba cārā Diilonŋo-i dumaa, aa yaataamba-i baa ba huonŋ-baambaŋ gbīe ba waa dumaa (sap. 2-3).

Timoterŋ saaya u bel nuomba-i dumaa Diilonŋ-dūŋgu-na a saanu baa ba sīnni-i, Pol waanŋ ku yaa-i perierŋ aa dii nelma u tūnni-na (sap. 5-6).

Jaaluŋgu

¹ Muo Pol, muomei nyegāaŋ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pəpuərbilonŋ muo ŋaa i koŋkortierŋo-i Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa baa iŋ haa i nanŋa-i Yesu-Kirsa maŋ nuo-i. ² Mi nyegāaŋ-yo da mi hā Timote nuonei. Diilonŋ-hūmelle-na, nii dii mei fererŋ bierŋ nuo. I To-i Diilonŋo-i, baa Itierŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba ce hujarre nie aa kāyā-nie aa fē ŋ huonŋa-i.

Nelpirataamba kūŋgu-i

³ Mi tamma-na da mi kā Maseduoni-i-na, mii naa hi dii sireiŋa nie wuo ŋ tīena Efesi-i-na ŋ yiera bamaŋ waanŋ Diilonŋ-nelma-i baa coima-i. ⁴ Waŋ baa-ba wuo ba hiel ba nanŋa bīncuonŋ-nelsosomma-na baa huolonŋ-maama-i, ma jo baa ijiesosonni. Ma sa kāyā nelie suo Diilonŋ-huonŋa-i. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i Diilonŋo-na, ku yaa ŋ ta ŋ suo u huonŋa-i. ⁵ Kumaŋ cie mie ŋ ce-ma dumaanŋo-na, mi taara Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere ba ta ba dōl nuomba-i baa huonŋa diei, ba waa nelfafaamba, aa ba haa ba nanŋa Diilonŋo-na ku haama. ⁶ Banamba yaanŋ daama-i hiere aa bie nelsosomma ta ba waŋ. Ba haaraa hūmelle-na. ⁷ Ba cie ba fere *ānjīnamma pigāataamba, a ne da baŋ nyaarāa mamaŋ nuo-i ta ba waŋ-ma, bafamba fere-i ba sa suo ma yuŋgu-i.

Ānjīnamma ānfaanŋo-i

⁸ I suyaa wuo da ŋ wuo *ānjīnamma-i maŋ saaya ma wuo dumaa, ma faa. ⁹ Aa i saaya i suo wuo Diilonŋo saa jīna ānjīnamma-i nelviŋ maa-na, u jīena-meī nelbabalaanŋ maa-na. Ba yaa haba-i? Ba yaa bubolaamba-i, baa yaagbārāamba-i, baa āmbabalmanciraamba-i, baa bamaŋ sa kāaŋ Diilonŋo-i, baa bamaŋ bīenaananŋ u yerre-i, baa bamaŋ kuonŋ ba tobaba-i sisō ba nyubaa-ba-i, baa nelkuraamba namba-i, ¹⁰ baa bamaŋ cierŋ bīŋwosīnni-i, baa bemba maŋ cierŋ ba-naa, baa bamaŋ suoraanŋ pərtōbaa-ba-i, baa coikartaamba-i, baa bamaŋ hielaanŋ ba nierŋa-i Diilonŋo-na coima-na. Bamaŋ sa wuoyaanŋ ba saanu baa ninsoŋo-i hiere, ānjīnamma jīena bafamba maama yaa nuo-i. ¹¹ Baŋ hāa-mi *Neldōdolma maŋ wuo mi waŋ-ma, ninsoŋ daayo da ma yaa nuo-i. Neldōdol daama piye Diilonŋo yuntesīnniŋ-maama baa u fafaanŋ-maama.

Pol pā Kirsa-i jaaluŋgu

¹² Mi jaal Itierŋo-i Yesu-Kirsa-i, u haa u nanŋa mie aa hiel-mi kāyā-mie mi ta mi cāa-yo, ¹³ ŋ sie suo wuo dīelūo-i-na mi taa mi bīena u yerre-i aa ta mi ce karaanŋu baa u baamba-i. Mi huonŋa taa ka doŋ ka cor. ŋga u yaanŋ aa ce hujarre mie wuo miŋ'a mi saa hūu Yesu maama-i, mi sa suo ku yuŋgu. ¹⁴ Itierŋo Yesu-Kirsa cie baa-mi cor. U cie mi haa

mi naŋga yuo aa tiraa ce mi ta mi dōl-o. ¹⁵ Nel daama-i nuharuŋgu si dii-mei: Yesu-Kirsa juo hīema-na duo ji kor āmbabalmanciraamba. A ne da muomei ba yuntiej muoŋo-i. ¹⁶ Ŋga u cie hujarre āmbabalmancerōŋ muo mi temma-na duo pigāaŋ u hōhīnaŋga-i. U cie kufanŋu-i duo dii sirēiŋa nuomba-na ba da ba hūu u maama-i a da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ¹⁷ Yaan i tie gbēlieŋ Diiloŋo-i aa i tie tuolnu-yuo. Uu dii gbula, u sa ji kā terieŋgu. Moloŋ yufelle sie gbāa haa-yuo. U yaa u diei-i Diiloŋo-i. Ma cie.

¹⁸⁻¹⁹ Mi biē, mi ka hā-ni maacemma a saa baa Diiloŋ uŋ ŋa naa ce ba waŋ mamaŋ ŋ kūŋgu-na cor. Baŋ waan mamaŋ, da ma tīenu-nie, ŋ ka tīe Diiloŋ-hūmelle-na aa gbāa ce maacenfafamma baa huōŋga diei. Banamba suyaa kumaŋ sa dōlaanūŋ Diiloŋo-i aa cor ta ba ce-ku. A ce dumaanō-na ba Diiloŋ-hūmelleŋ-kūŋgu kūona. ²⁰ Imene nuŋgu dii kutaamba-na baa Alesāndire-i hiere. Mi nyaa-ba hā *Sitāni baa-ba, ku yaa ba ka yaŋ Diiloŋo yerre bīenamman-i.

2

Diilocārālle faa

¹ Miŋ taaraŋ kumaŋ dīelā-kūŋgu-i Diiloŋ-dūŋ-baan mie i wulaa, mi taara i tie jaal Diiloŋo-i aa tie cārā-yuo i hā nuomba-i hiere. ² Na ta na cārā-yuo na hā fōŋgōtaamba-i baa yuntaamba-i hiere, kumaŋ ka ce i kūoma fē, i waa i fereŋ nuo tie cāa Diiloŋo-i aa tie ce kuuviŋgu. ³ Da na ta na jaal-o aa ta na cārā-yuo na hā nuomba-i hiere, ku yaa faa aa tiraa ta ku dōlnu i koŋkortieŋo-i Diiloŋo-i. ⁴ Diiloŋo taara nelbiliemba-i hiere ba kor aa suo ninsoŋo-i. ⁵ Na saa da! Diiloŋo dii u diei yoŋ, aa koŋkortieŋo diei dii nelbiliemba hōlma-na baa-yo. Koŋkortieŋo faŋo-i nelbiloŋo. U yaa Yesu-Kirsa-i. ⁶ Diiloŋ uŋ ŋa naa dii huōŋgu maŋ duo kor nelbiliemba-i ba āmbabalma-na kuŋ juo hi, u yaa pāa u fere a sāa ba yunni-i. U cie ku yaa-i a pigāaŋ wuo Diiloŋo taara u kor nelbiliemba-i hiere. ⁷ Ku'i cie na da Diiloŋo cie-mi u nelwaraŋ muo, aa bi ce-mi Yesu *pōpuorbiloŋ muo, mi ta mi waŋ Yesu maama-i *nierāamba hōlma-na, ba da ba nu ninsoŋo-i aa hūu-yo. Mi sa kar mi huoyasaŋga, mi waŋ ninsoŋo yaa-i.

⁸ Terieŋgu faŋgu-na, mi taara bibemba ta ba cārā Diiloŋo-i terni-na hiere. Aa da ba'a ba cārā-yuo, ba cārā-yuo baa hōfafanŋa; ba baa cārā-yuo baa hōdulle, ba baa bi cārā-yuo baa berru ba hōmmu-na.

⁹ Mi bi taara caamba ta ba suo ba fereŋ diiyamma. Ba baa yaŋ bisīnni ta yaanŋa bei; ba yaŋ ni gbē baa-ba. Ba baa ta ba dii gbeibuō ba yukuōsīnni migāmma-na, baa niibilenni-na, baa kompammu-na. ¹⁰ Ba yaŋ aa ba ta ba kuye ānfafamma cemma yaa-i. Cieŋo maŋ wuo fuo kālā Diiloŋo-i u saaya u tuo ce ku yaa-i. ¹¹ Aa da ba ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i baa-ba, ba saaya ba fiinaŋ aa hiire ba fere ta ba nu. ¹² Mi sa taara cieŋo sire yiera wuo u waŋ Diiloŋ-nelma, u saa bi saaya u waa bibieŋo yuŋ-nu, u par fiinamma yoŋ. ¹³ Yuŋ haku-i nuō-i mi ta mi waŋ mafamma-i? Mi nie da Diiloŋo maa bibieŋo yaa igēna aa suo ji ma cieŋo-i. ¹⁴ Aa *Sitāni saa gbāa tāal bibieŋo-i, u tāalāa cieŋo yaa-i u cāl Diiloŋo-i. ¹⁵ Ŋga cieŋo maŋ duo hūu Yesu maama-i, aa wuo Diiloŋ-hūmelle-i fafamma, aa nelnyulmu waa-yuo, u horre ka kor-o.

3

Yaatesīnniŋ saaya ni da dumaa Diiloŋ-dūŋgu-na

¹ Uman duo tuo taara yaatesīnni-i Diiloŋ-dūŋgu-na, kutieŋo taara maacenfafamma; nuharuŋgu si dii-mei. ² Diiloŋ-dūŋ-baamba yaatieŋo-i, cālmuo saa saaya u da-yuo, u saaya u waa cieŋo diei tieŋo, u saaya u tuo suo u fereŋ belma, u saaya u waa nelnurāŋo, u saaya u waa nelfefeŋo aa tuo sie u har niraamba-i. U saaya u gbāa tuo kalaŋ nuomba-i Diiloŋ-nelma-i. ³ U saa saaya u waa konyōrōŋo, u saa saaya u waa hōdoroŋo, u saa bi saaya u waa berkartieŋo, ŋga u saaya u waa hīehīentieŋo, u saa saaya u yaŋ gbeieŋ-maama ta yaanŋa yuo. ⁴ U saaya u suo fuo fereŋ dumelleŋ-baamba nuolamma a ce u bisālmba ta ba nu u nuŋgu-i aa ta ba kāŋ-yo weima-na hiere. ⁵ Nelieŋo maŋ sie gbāa nuola u dumelleŋ-baamba-i fafamma u ce nie gbāa bel Diiloŋ-dūŋ-baamba-i fafamma? ⁶ Yaatieŋo saa saaya

u waa nelfeleŋo Diiloŋ-hümelle-na. Duo waa nelfeleŋo, bombolma gbãa cõruõnu-yuo. A ce dumaarõ-na, mamaŋ daa *Sitãni-i ma ka da-yo. ⁷ Ku bi saaya u yefafalle waa puoŋ-nuõmba nunni-na, ku yaa ba sie ji dii ba yaarõga-i yuo a ce Sitãni da mumbelmu yuo.

Diiloŋ-dũngu maacenciraamba maama

⁸ Kuuduõngu yaa baa Diiloŋ-dũngu maacenciraamba-i, ba ciluo saaya u vii aa ba baa waa huhurmantaamba. Ba saa saaya ba yarõ kolma ta yaarõga bei, aa ba baa taara huhurmarõ-gbeĩña-i. ⁹ Diiloŋ uŋ pigãarõ-ye ninsoŋo marõ u hümelle-na, ba sie-yo aa ba bel-o baa huõnga diei. ¹⁰ Da na'a na hã umaŋ Diiloŋ-dũngu maacemma-i, na saaya na ne kutieŋo ciluo-i igẽna. Da na da u faa, na suo na hã-yo baa-ma. ¹¹ Caamba* marõ cieŋ maacenduõma famma-i ba saaya ba bi vii, ba saa saaya ba waa yebĩenataamba. Ba saaya ba ta ba suo ba fererõ belma aa yarõ huhurma-i weima-na hiere.

¹² Diiloŋ-dũngu maacencerõŋo saaya u waa cieŋo diei tieŋo. U saaya u tuo suo u dumellerõ-baamba nuolamma. ¹³ Diiloŋ-dũngu maacencerõŋo marõ cieŋ u maacemma-i fafamma, nuõmba bĩ u yefafalle aa u da holle u piiye uŋ haa u narõga-i Yesu-Kirsa-i-na mamaŋ nuõ-i.

Diiloŋ uŋ puuriye nelma marõ pigãarõ-ye

¹⁴ Timote, Diiloŋ duo sie, ku sie da huõngu mi ka kã ka ne-ni. Ŋga mi nyegẽŋ sebe daayo-i da mi hã-ni, ¹⁵ wuo da ŋ saa ji ta ŋ da-mi, u kãyã-nie ŋ suo ŋ fererõ belma Diiloŋ-dũŋ-baamba hõlma-na, ŋ suo ŋ fererõ belma Cicẽlmantieŋo baamba hõlma-na. Ba yaa ninsoŋo tuole-i ¹⁶ Coima saa fa, Diiloŋ uŋ pigãarõ-ye nelma marõ Yesu-Kirsa kũngu-na ma temma si dii.

Wuo *Kirsa juõ nelbilõŋ temma i ji da-yo.

*Diiloŋ-Yalle cie i suo wuo nelviĩŋo.

*Dõrõpõuõrbiemba daa-yo.

Ba waarõ u maama-i baa nieraamba-i nilẽĩña-na hiere.

Ba hũyãa u maama-i terni-na hiere.

Aa Diiloŋo biyaa-yo ka jĩna u caarõ-nu.

4

Bilaarõ na fere coikartaamba-na

¹*Diiloŋ-Yalle waarõ-ma gbar-ma wuo miwaaŋo tĩmmarõ-huõngu-na, banamba ka cĩina Yesu-i aa cu coikartaarõ huõŋ-nu ta ba nu Sitãni-nelma. ² Ba ka yarõ huhurmantaamba famba tãal-ba pira-bei. ³ Ba wuõra ba piiye wuo ãnsorre saa saaya di ce, aa cira niiwuoni nanni dii ni saa saaya wuoma. Ŋga ŋ saaya ŋ suo wuo niiwuoni fanni-i Diiloŋo hielaa-ni hã bamarõ hũyãa u maama-i aa ta ba suo ninsoŋo-i wuo ba ta ba jaal-o aa ta ba wuo-ni. ⁴ Diiloŋ uŋ hielaa nimarõ hiere ni faa. I saa saaya i cĩina kuuwuõngu narõgu wuo ku saa fa. Ŋga da ŋ'a ŋ wuo kumarõ, ŋ saaya ŋ jaal Diiloŋo-i ku maama-na. ⁵ Ku yuõngu yaa daaku: Diiloŋ-nelma-i baa u cãrãmma yaa migãarõ niiwuoni-i hiere.

⁶ Da ŋ ta ŋ piiye nel daama-i ŋ pigãarõ tobimba-i, ŋ ka ce maacembilofefeĩŋ nuõ Yesu-Kirsa suoŋgu-na. Ku yaa ka pigãarõ wuo ŋ filãa Diiloŋ-hümelle-na aa ŋ kalaarõ hümefafalle-i hi ŋ fuõngu-i. ⁷ Nelma marõ sa kãarõ hũmeduõle baa mie Diiloŋ-hümelle-i, baa yarõ ma ta ma suur ŋ tũnni-na. Ta ŋ kuye Diiloŋ-kũngu yaa-i. ⁸ Da ŋ ta ŋ kuye ponsaarõgu marõ firiinurõ ŋ kũõma-i, ku faa, ŋga ku sa fa weima bõi. A ne da da ŋ ta ŋ kuye Diiloŋ-kũngu-i ku fa nyuõngo ku maama-i aa tiraa fa bisĩŋ ku maama-i hã-ni. ⁹ Nel daama-i nuharõngu si dii-meĩ, nuõmba-i hiere ba saaya ba hũu-ma. ¹⁰ Ŋ haa i narõga Cicẽlmantieŋo-na, ku'i cie i tie ce maacemma-i aa vaa i fere vaarõ daama temma-i. U yaa nelbiliemba-i hiere ba koŋkortieŋo-i, ku huraa bamarõ hũyãa u maama-i. ¹¹ Niŋ saaya ŋ ta ŋ waarõ mamaŋ baa-ba ma yaa mafamma-i.

* 3:11 Girẽkimma-na terieŋ daaku gbãa bi nu nuŋ daama-i: «Ba caamba ciluo saaya u vii...»

¹² Baa yaŋ molo dii u yaanŋa-i niē wuō bisālāaŋ nuō. Diiloŋ-dūŋ-baamba saaya ba ta ba ne nuōnei aa ta ba ce. A ce dumaanŋo-na, ŋ nuŋ-āndaanŋu saaya ku ta ku fa baa ŋ ciluō-i hiere. ŋ saaya ŋ ta ŋ dōl nuōmba-i hiere aa ŋ haa ŋ nanŋa-i Diiloŋo-na ku haama. Cālmuo saa saaya u da-niē. ¹³ Vaa ŋ fere ŋ ta ŋ kalaŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuōmba-i aa ŋ ta ŋ firnu-meī ŋ cie mi jomma-i. ¹⁴ Diiloŋ uŋ puōraa ba waŋ mamaŋ ŋ kūŋgu-na aa yaataamba haa ba nammu-i niē aa cārā Diiloŋo hā-ni fōŋgūō maŋ, baa hūu-yo ŋ nanna. ¹⁵ Miŋ waanŋ mamaŋ baa-ni hiere, bel-ma nammu hai aa ŋ ta ŋ ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa, ku yaa nuōmba ka suō wuō Diiloŋ-maacemma wuō ŋ wulaa. ¹⁶ Suō ŋ fereŋ belma, aa niŋ waŋ Diiloŋ-nelma maŋ, ŋ ta ŋ ne-ma torro. Vaa ŋ fere baa ma cemma-i, ku yaa ŋ ka kor ŋ fere aa bi kor bamaŋ ka nu-ma ŋ wulaa.

5

Timotej saaya u bel Diiloŋ-dūŋ-baamba-i dumaa

¹ Bīncōiŋo maŋ duō cāl, piiye baa-yo da yambaa ŋaa ŋ tohoiŋo ŋ dii-yo hūmelle-na. Da ku waa naacoloŋo, piiye baa-yo ŋaa cēduōŋ-bieŋ namaa. ² Da ku waa cabīncōiŋo, ŋ piiye baa-yo ŋaa ŋ nyu, aa da ku waa cabisālāaŋo, ŋ piiye baa-yo ŋaa ŋ tūō; baa huōŋga diei.

Bikulcaambaŋ saaya ba bel dumaa

³ Bikulcaamba maŋ taamba sī-bei koikoi, bel-ba fafamma. ⁴ ŋga bisālŋ da ba waa baa umaŋ, sisō u hāayēlmba, ba yaa saaya ba yiera baa ba dūŋ-maama-i a pigāaŋ wuō ba kālā Diiloŋo-i ninsōŋo. Da ba yiera baa-ma dumaanŋo-na, ba bīncuōmbaŋ cie kumaŋ hā-ba, ba suu ku sōlaanŋu yaa dumaanŋo-na. Diiloŋo taara ku yaa-i.

⁵ Da ŋ nu wuō bikulcieŋo-i, u yaa umaŋ tieŋo sī-yuō. Fuō temma-i u haa u nanŋa-i Diiloŋo yaa nuō-i, u cārā u yaa-i bāanŋu-i baa isuōŋgu-i wuō u kāyā-yuō. ⁶ A ne da bikulcieŋo maŋ cieŋ u bāanŋu-i, u ne colcol ŋga u kuu, u Diiloŋ-hūmellen-huōŋga kuu aa yaŋ-yo. ⁷ ŋ saaya ŋ ta ŋ titirre nel daama yaa baa-ba, ku yaa ba siē ji ce cāl.

⁸ Umaŋ duō u sa ne u huraamba-i fafamma, ku huraa fuō fereŋ dūŋ-baamba-na, kutieŋo hilaa Diiloŋ-hūmelle huōŋ-nu. Bamaŋ sa suyaanŋ Diiloŋo-i ba bōyaa-yuō.

⁹ Bikulcaamba maŋ naa vii baa ba bōlbaa-ba-i aa ba bieŋa yu bieŋ komuōŋa sa-a-siei, na saaya na bie bafamba yireiŋa yaa-i ta na kāyā-bei. ¹⁰ Da na'a na kāyā umaŋ, u yefafalle saaya di waa nuōmba nunni-na, u saaya u suō u bisālmba nuolamma, u saaya u tuō ce niraamba nersīnni-i fafamma, u saaya u tuō saara Diiloŋ-dūŋ-baamba gbeini-i*, u saaya u tuō kāyā sūntaamba-i aa bi tuō ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere.

¹¹ Bikulcaamba maŋ saa vāa yogo, baa dii ba nuŋgu-i kāyāmma-na. Da ŋ dii-ku, bekūŋ da ku ji muonu ba yunni-i, ba ka ciel *Kirsa maama-i jīna kōtuōŋgu aa ta ba taara ba soŋ. ¹² A ce dumaanŋo-na baŋ pāa nudīelāŋgu maŋ baa Kirsa-i, ba ka guōla-kuō a taara weima hā ba fere. ¹³ A naara kufanŋu-i, da na bie-ba ta na kāyā-bei, ba ka ce yentaamba ta ba wuōra ba bīŋ nuōŋ-dumieŋ-na, ba nunni ka ta ni ko-ba, ba ka ta ba dii ba nunni-i nelma maŋ saa hi-ba. ¹⁴ Terieŋgu fanŋu-na, mei taara bikulcabisālmba bir soŋ a hoŋ bisālmba aa yiera terduōŋ-nu ta ba ce ba dūŋ-huōya-maacemma-i, ku yaa i bigāarāamba siē da nuŋgu yie. ¹⁵ Kumaŋ cie mi ta mi waŋ mafamma-i, bikulcaamba namba naana hūmelle-i tī aa cu *Sītāni huōŋ-nu.

¹⁶ Cieŋo maŋ duō hūu Yesu maama-i aa bikulcaamba waa u dūŋ-baamba-na, u'i saaya u tuō kāyā-bei aa yaŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba ta ba kāyā bamaŋ taamba sī-bei.

Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataambaŋ saaya ba bel dumaa

¹⁷⁻¹⁸ Diiloŋ-nelma ciera wuō: «Niiŋ duō tuō muo dīmma-i, ŋ saa saaya ŋ vaa u nuŋgu-i» aa tiraa cira: «Maacembiloŋo saaya baa u maacemma sullu-i».† Terieŋgu fanŋu-na, Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataamba maŋ cieŋ ba maacemma-i fafamma, na saaya na ta na bi ne ba yaan-na fafamma; ku huraa bamaŋ vaa ba fere baa Diiloŋ-nelma wamma-i.

* 5:10 *Yuifubaa-ba jārā ba niraamba-i dumēi. Niēŋ Like 7.44. † 5:17-18 Niēŋ Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe-i-na (Deutéronome) 25.4 baa Kor. dīe. 9.9; Matie 10.10; Like 10.7.

¹⁹ Da ba ta ba cāl yaatienjo-i baa mamaŋ, aa siertaamba saa yu ba hāi sišo ba siei, baa hūu-ma. ²⁰ Umaŋ duō cāl, waŋ baa-yo banamba yufelle-na, ku yaa bafamba ka kālā.

²¹ Jande, ne Diiloŋo-i baa Yesu-Kirsa-i baa *dōrpōpuōrbiemba-i aa ŋ ce nel daama-i ŋaa miŋ waan-ma baa-ni dumaa. Baa ta ŋ ce cieluō. ²² Da ŋ'a ŋ sa suō umaŋ ku kaala, baa tugol ŋ haa ŋ nammu-i u yuŋgu-na ŋ cārā Diiloŋo-i ŋ hā-yo wuō u tuō ce maacemma Diiloŋ-dūŋgu-na. Baa yaŋ banamba ji celieŋ-ni baa ba balaanŋu-i. Baa yaŋ cālmuō da-nie.

²³ ŋ kusūŋguŋ ŋ'a ku sa dōl-ni, baa ta ŋ nyōŋ hūŋkolŋo-i yōŋ, ta ŋ nyōŋ duvēŋo-i tēntēŋ.

²⁴ Nuōmba naŋ cālmuō dii u sa fuo; a ne da banamba dii ba tīena ba āndaanŋu-na aa suō da ba cālmuō-i. ²⁵ Ānfafamma sa bi fuo dumei. Halle da ku fie vaaya nie nie, ma ji hel.

6

Kōraambaŋ saaya ba waa dumaa baa ba yuntaamba-i

¹ Kōraamba saaya ba ta ba kāŋ ba yuntaamba-i fafamma, ku yaa molo sie da bīena Diiloŋo yerre-i aa bi bīena i hūmelle diele-i. ² Kōraamba maŋ ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i, ba baa yagar ba nunni-i wuō ba natobimba. Ba saaya ba suō wuō ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i aa ba maama bi dōlnu Diiloŋo-i. Terieŋgu faŋgu-na, ba saaya ba firnu ba hōmmu-i ta ba ce maacemma-i fafamma ba hā-ba. Niŋ saaya ŋ ta ŋ waŋ mamaŋ baa nuōmba-i ma yaa mafamma-i.

Pol diyaa nelma Timote tūnni-na

³ Umaŋ duō yaŋ Itienjo-i Yesu-Kirsa nelmaŋ-kerre-i aa tuō waŋ u deŋ maama baa nuōmba-i, umaŋ duō haar Diiloŋ-hūmelle-na, ⁴ kutienjo ce bombolma. U sa suō kuyunŋu, aa nuharunŋu'i dōlaanunŋ-yuō baa āndapirre aa tiraa tuō ce berru nelsōsōmma-na. Ku yaa juōŋ baa nenemunŋu-i, baa cōcōgoluō-i, baa tuosīnni-i, baa ānjōgōbabalamma-i, ⁵ baa āndapirre-i bamaŋ sa jōgaan kā yaan-na ba hōlma-na. Ba cīnaana ninsoŋo-i aa bir ta ba ne wuō sī Diiloŋ-hūmelle-i gbeitaara-hūmelle.

⁶ Coima saa fa, da ŋ haa ŋ nanŋa-i Diiloŋo-na, weisīnni nanni saa maar nifanni-i, ŋga ŋ saaya ŋ waa nelieŋ nuōni maŋ sa nienuŋ moloŋ bīŋkūŋgu. ⁷ ŋ saa da, i juō miwaanjo-na baa i nieŋa ndii, i ka bi bir baa i nieŋa ndii. ⁸ Kumaŋ gbāan, die tie da i nuŋ-juuru-i baa kompammu-i i hī, nifanni ka saanu baa-ye.

⁹ Bamaŋ kuunŋ gbeinŋa huon-nu, *Sitāni hi ba yaa-i u dii-ba u juōŋo-na. U gbu-ba baa bafamba fereŋ yufieŋ-niini yaa-i u bel-ba. A ne da yunŋu si dii-nie, ni kōsuōŋ-ba yōŋ. ¹⁰ ŋ saa da, gbeinŋ da a ta a dōlnu-nie a cor, ku yaa diyaaŋ-niŋ āmbabalma sīnni-na hiere. Gbeinŋ-maama taa yaanŋa banamba-na a ce ba nanna Diiloŋ-hūmelle-i, a ce dumaanjo-na muliema si dii bei dei. ¹¹ ŋga nuō niŋ yeŋ Diiloŋ-wuon nuō, baa dii ŋ gboluonŋu maacembabalaŋ daama-na. Ta ŋ kuye viisīnniŋ-kūŋgu-i, baa nelnyulmuŋ-kūŋgu-i aa ŋ haa ŋ nanŋa-i Diiloŋo-na. Ta ŋ hīrā ŋ kūōma-i aa ŋ ta ŋ ce nuōmba-i hīehīe. ¹² Vaa ŋ fere Diiloŋ-hūmelle-na. Baa yaŋ Diiloŋ-nelle korra-nie. Diiloŋo jōguōŋ-ni baa difande maama yaa-i ku'i cie u bī-ni ce-ni u wuon-nuō. ŋ waanŋ difande maama yaa-i fafamma nuōmba yufelle-na ku belle-na.

¹³ Fiefie-i-na, mi ka piiye baa-ni Diiloŋo maŋ hāan nelbiliemba-i baa bīmbaamba-i cicēlma-i u nu, aa Yesu-Kirsa maŋ waanŋ ninsoŋo-i baa *Pōse-Pilati-i u bi nu. ¹⁴ Niŋ nuō nelma maŋ, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa, baa yaŋ cālmuō da-nie, baa yaŋ ba da āntāalamma haa-nie a ji hi Itienjo-i Yesu-Kirsa jomma-i. ¹⁵ Diilo fuō fere yaa diyaa yiinŋu faŋgu-i.

U yaa u diei Itienjo-i;

ānfafamma-i hiere ma tienjo-i.

U yaa jāmatigibaa-ba-i hiere ba Jāmatigi-i,
aa bi waa yuntaamba-i hiere ba Yuntienjo-i.

¹⁶ Fuō yaa sa kuunŋ u diei yōŋ.

Cecerma maŋ dii u terieŋgu-na

molo sie gbāa piε ma caaη-nu.
 Molo saa da u yufelle dede
 aa molo sie bi gbāa da u yufelle.
 Yuntēsīnni-i baa fōηgōtesīnni gbīε baa u yaa-i kudēi.
 Ma ciε.

Bīηkūntaamba maama

¹⁷ Waη baa bamaη bīηkūntaamba-i wuε ba yaη bombolma-i, aa ba baa haa ba naηga ba nagāη-niini-na; ni gbāa bīεna aa yaη-ba. Ba yaη aa ba haa ba naηga-i Diiloη-na. Bīηkūηgu bīηkūηgu, u yaa firiinu u huεηga-i hā-ye baa-ku bāmbāale i tiε ce i bāaηgu-i. ¹⁸ Waη baa-ba wuε ba ta ba ce kuufafaηgu. Ba yaη ba ānfafamma maara. Ba ta ba ce sāmma aa ba yaη ba nammu ta mu fara fiεfiε. ¹⁹ Da ba ta ba ce mafamma-i, kuu dii ηaa ba tiera munterfafamu-na ba jīna da ba gbāa ji da cicēlma maη sa tīεη dede-i.

Āndaperiηgu

²⁰ Timote, Diiloη uη hāa-ni nelma maη, bel-ma nammu hāi. Āndasōsōnni maη sa kāaη hūmeduεle baa miε Diiloη-hūmelle-i, hiel η naηga niε. Bamaη karaaη coima-i wuε bafamba suε yiεηgu, baη fanuη ba-naa nelma maη nuε-i, baa dii η nuηgu-i mei. ²¹ Ba daa niε sī ba suε yiεηgu, a ce dumaaηo-na, ba naana Diiloη-hūmelle-i.

Diilo kāyā-nei.

Poln nyegãan sebehãaliŋo maŋ hã
Timote-i
Nelmuoyamma

Pol waa kaso aa nyegẽŋ sebe daayo-i a hã Timote-i. Huoŋgu fanġu-na, u taa u muliẽŋ aa nuomba naa nanna-yuo. Uŋ juo suo wuo u yinni tĩe tĩ, mamaŋ waa u huoŋga-na, wuo nyegẽŋ-ma duo hã Timote-i baa-ma. Pol nyegãan sebe daayo yaa perieŋ Diilon-nelma-na.

U duoŋ u sebe-i baa jaaluŋgu. U jaalaa Diilono-i Timote maama-na aa suo gboya Timote-i wuo u tuo ce fuo temma; u vaa u fere baa Diilon-maacemma-i kere bamaŋ cieŋ-maŋ ba yammu huol baa ma cemma-i (sap. 1-2).

Wuo nuomba bir baa ba huoŋgu aa ta ba waŋ Diilon-nelma-i baa coima, ŋga Timote u yaŋ aa u bel Diilon-maama-i nammu hãi, aa uŋ hãalãayã mamaŋ, u nyaar-mei fafamma (sap. 3).

Sebe periema-na, Pol kaalaa u sũlma-i, ŋga wuo yinduoŋgu u saa ji hel Diilono huon-ny dede. Diilon uŋ kãayã-yuo dumaa, u nuŋgu bi tiraa hi mafamma-i (sap. 4).

Jaaluŋgu

¹ Muo Pol, muomei nyegãan sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilon muo ŋaa Diilon uŋ'a ma ce dumaa. Diilon uŋ pãa nuŋgu-i wuo umaŋ duo suur Yesu-Kirsa horre-na uŋ ka da cicẽlma maŋ, wuo mi wuɔra waŋ mafamma maama yaa-i.

² Timote, mi bieŋ nuɔ, mi nyegẽŋ sebe daayo-i da mi hã nuonei. I To-i Diilono-i baa Itieno-i Yesu-Kirsa-i ba ce hujarre nie aa kãyã-nie aa fẽ ŋ huoŋga-i.

Pol dii sireiŋa Timote-i-na

³ Mi jaal Diilono-i. Mi cãa u yaa-i baa huoŋga diei ŋaa mi bĩncuombaŋ siire ce-ma dumaa. Da mi ta mi cãrã-yuo huoŋgu huoŋgu, ŋ maama sa karaanu-mie. ⁴ Niŋ kaalaa kaaluŋgu maŋ*, ku maama saa karaanu-mie; a ce dumaŋo-na, ŋ kũɔma gbuu bel-mi. Mi taara mi da ŋ yufelle ku yaa mi huoŋga ka fẽ. ⁵ Niŋ hũyãa Yesu maama-i baa huoŋga diei dumaa, mafamma saa bi karaanu-mie. Ku duoŋ baa ŋ nyubĩncõiŋo-i Losi yaa igẽna, ŋ nyu-i Enisi sire bie-ku, mi suyaa mie nuɔ ŋ bi siire bie kuuduŋgu fanġu yaa-i.

⁶ Terieŋgu fanġu-na, mi ka tir nel daama-i baa-ni: Miŋ haa mi nammu-i nie aa cãrã Diilono-i u hã-ni fõŋgũ maŋ, baa yaŋ u kusirre ŋ wulaa. ⁷ Baa tie holle; Diilon uŋ hãa-ye u *Yalle maŋ, di sa ce-ye kortaŋ mie, di dii holle yie aa ta di ce i tie dõl i-naa aa tie suo i fereŋ belma.

⁸ Terieŋgu fanġu-na, baa ce senserre baa Itieno nelma wamma-i. Aa baŋ diyaa muoŋo-i kaso-i-na fuo maama-na, baa bi ce senserre aa ŋ hel mi huon-ny. Diilon uŋ hãa-ye fõŋgũ maŋ, yaŋ i ce u yaa gboruoŋgu aa i hĩrã muliema-i *Neldõdõlma maama-na. ⁹ Diilono yaa kuraa-ye aa ce-ye u baŋ mie. U saa ne i fafaŋgu aa ce-ma! U taa u taara u cor baa Yesu-Kirsa-i ce-ye dei ku'i cie. Ma waa u huoŋga-na aa miwaŋo suo duo jĩna. ¹⁰ Fiefie yaa nuɔ-i i Koŋkortieŋo-i Yesu-Kirsa jomma cie i da cedeiŋ daayo-i. U yaa juo ji yiera kuliŋgu-i ku maacemma-na aa pigãan wuo die hũu Neldõdõlma-i i ka da cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i.

¹¹ Diilono cie-mi Yesu *pɔpuɔrbilon muo mi ta mi wuɔra mi waŋ Neldõdõl daama yaa-i mi pigãan nuomba-i baa-ma. ¹² Ku'i cie ŋ da mi ce sũlŋ daama temma-i. Ŋga senserre sa da-mi baa-ma. Mi suo miŋ haa mi naŋga-i umaŋ nuɔ-i aa mi suyaa mie uŋ hãa-mi mamaŋ, ku fõŋgũ dii-yuo u duo gbãa ce mi bella-mei ji hi gẽŋgeryiŋgu-i.

¹³ Miŋ waŋ ninsoŋ-nelma maŋ baa-ni, ta ŋ wuo ma hũmelle-i. Nelnyulmu maŋ dii-yie baa Diilon-hũmelle huoŋga maŋ dii-yie Yesu-Kirsa horre-na, bel-ni fafamma. ¹⁴ *Diilon-Yalleŋ yeŋ ŋ huoŋga-na, bel nel daama-i fafamma.

* 1:4 Ku gbãa waa uŋ kaalaa kaaluŋgu maŋ Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sebe-i-na 20.37.

¹⁵ Ɔ saa bi yaŋ-ma suɔma, Diilonŋ-dũŋ-baamba maŋ *Asi-i-na ba naana-miɛ hiere, halle baa Fisel baa Ɔrmoseni-i hiere ba naana-miɛ. ¹⁶ Ɔga Diilo kãyã Onesifor dumellenŋ-baamba-i. Miŋ fie mi ye kaso-i-na, senserre sa da-yo baa nuɔmba-i; u juɔ u dii sireiŋa miɛ. ¹⁷ Uŋ diyaa u gboluonŋu-i *Ɔromu-i-na, u taaraaya-miɛ fuɔ ji da-mi. ¹⁸ Gẽŋgeryiŋgu-na, Itienŋo kãyã-yuɔ a ce Diilonŋo ce hujarre yuɔ. Uŋ ciɛ kumaŋ hã-mi Efesi-i-na, naŋ fere-i ŋ suɔ-ku ŋ yaŋ nuɔmba-i hiere.

2

Ɔ saaya ŋ hĩrã ŋ kũɔma-i Yesu-Kirsa maama-na

¹ Mi biɛ, nuɔ fuɔ, Yesu-Kirsaŋ ciɛ baa-ye cemma maŋ, yaŋ ku ta ku dii sireiŋa niɛ. ² Miŋ waan nelma maŋ baa-ni nuɔmba bɔi yufelle-na, ne nuɔmba namba ŋ dii-ma ba nammuna. Kutaamba saaya ba vii, aa ba saaya ba gbãa ta ba hãalã banamba baa-ma.

³ Ta ŋ hĩrã ŋ kũɔma-i ŋaa sorosiyienŋ nuɔ Yesu-Kirsa huonŋu-na. ⁴ Sorosiyienŋo maŋ duɔ tuɔ taara u ce u yuntienŋo huonŋa-i, u sa dii u nanŋa-i weima namma-na, u tuɔ yii baa sorosisinni yaa yonŋ. ⁵ Aa da ba'a na finu gbarunŋ-nu aa naŋ sa gbar ban'a na gbar dumaa, naŋ ka ce niɛ gbãa yar? ⁶ Suontienŋ uŋ mulãanŋ baa u suonŋu-i, fuɔ yufelle yaa saaya di hel igẽna u ðimma-na. ⁷ Miŋ waŋ nelma maŋ baa-ni, ne-ma torro aa Itienŋo ka ce ŋ suɔ ma yaanŋa-i hiere.

⁸ Yaŋ Yesu-Kirsa maama ta ma tĩenu-niɛ, *Davidi hãayẽlŋo, u kuu aa sire ŋaa maŋ waan dumaa *Neldɔdɔlma-na. Mi wuɔra mi waŋ Neldɔdɔlma famma yaa-i. ⁹ Mi mulienŋ nelma famma maama yaa nuɔ-i. Ba bilaa-mi vaa-mi ŋaa nelbabalaŋ muɔ. Ɔga banŋ fie vaa-mi, ba saa gbãa vaa Diilonŋ-nelma-i. ¹⁰ Ku'i ciɛ ŋ da mi niɛ Diilonŋo yufellenŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i aa hĩerã mulienŋ daama-i hiere. Mi ciɛ mafamma-i Yesu-Kirsa duɔ bi kor bafamba-i ba da suur Diilonŋ-nelle-na. ¹¹ Nel daama-i coima sĩ:

Da kuɔ i hũyãa-ma a ku baa Yesu-Kirsa-i,
i ka bi sire a waa baa-yo.

¹² Aa ðiɛ hĩrã muliema-i fuɔ maama-na,
i ka ce i bãanŋu-i baa-yo.

Ɔiɛ cĩina-yuɔ,
fuɔ ka bi cĩina-yiɛ.

¹³ Da kuɔ huhurmantaanŋ miɛ,
fuɔ-i huhurmantienŋo sĩ;
u siɛ gbãa yagar fuɔ ferenŋ nuŋ-ãndaanŋu-i.

Timoteŋ saaya u bel u fere dumaa

¹⁴ Diilonŋo yufelle-na, ta ŋ waŋ nel daama ta ma tĩenu nuɔmba-i, wuɔ ba baa gãŋ baa moloŋo nelmanŋ-yunŋ-nu. Ijieni fanni sa fa weima. Umanŋ duɔ waa nu-ni, ku biɛna u Diilonŋ-hũmellenŋ-kũŋgu-i. ¹⁵ Gbãŋ waa nelfefeinŋ nuɔ Diilonŋo yufelle-na. Ɔ maacemma saa saaya ma ta ma da-ni senserre. Waŋ Diilonŋ-nelma-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. ¹⁶ Hiel ŋ nanŋa ãndasɔsonni-na baa ãndenni maŋ sa kãanŋ hũmeduɔle baa miɛ Diilonŋ-hũmelle-i. Bamaŋ waanŋ nifanni temma-i, ba maa Diilonŋo-na ba kã. ¹⁷ Ba nelma dii ŋaa pãcɔrɔ ta ma guɔla nuɔmba yunni-i ma kã. Unanŋo yaa Imene-i aa unanŋo yaa Fileti-i. ¹⁸ Ba yaanŋ ninsoŋo-i aa ta ba pira nuɔmba-i Diilonŋ-hũmelle-na wuɔ kuomba siire cor tĩ. ¹⁹ Ɔga Diilonŋ uŋ jĩena ðuntuole maŋ, dii dii di temma-i. Ma nyegãanŋ ðuntuole fande-na wuɔ: «Itienŋo suɔ u baamba-i.» Aa tiraa nyegẽŋ wuɔ: «Umanŋ duɔ cira fuɔ dii baa Itienŋo-i, kutienŋo saaya u hiel u nanŋa kuubalaanŋu-na.»

²⁰ Da ŋ suur weinŋ dũŋgu-na, ma sĩ ŋ da jukalni-i ni sinni-na hiere ke? Da ku waa yibuɔ, u hiel sukpepellunŋ-niini yaa-i, aa da ku waa yigbãŋgbãlãanŋu-i u hiel sudɔdɔllunŋ-niini. ²¹ Kuu bi dii dumei baa miɛŋo-i. Miŋ tagaaya ãmbabalma sinni maŋ pigãanŋ-ni daani-i, umanŋ duɔ bel u fere niɛ, kutienŋo ka waa ŋaa jukalni maŋ banŋ tieraaaya-niɛ jĩna ta ba hiel-ni yibɔmbɔmbaa-ba-na. Ni ka waa ta ni fa ni tienŋo maama-i u tuɔ biɛ-ni u ce maacenfafamma-i ma sinni-na hiere.

²² Timote, naaciembaŋ kuyej niibabalanni maŋ, ne-ni aa ŋ yaŋ-ni. Ta ŋ kuye viisinni, baa Yesu maama, baa nelnyulmu. Taa na nunu na-naa fafamma baa bamaŋ cãarãŋ Itieŋo-i baa huõnga diei. ²³ Baa dii ŋ nuŋgu-i miminsinni-ãndenni-na baa nelsõsõmma-na, ni jo baa berru. ²⁴ A ne da Itieŋo cãarãŋo saa saaya u ce berru. U saaya u fa baa nuõmba-i hiere aa tuõ suõ ba hãalãmma baa Diiloŋ-nelma-i, aa waa hõhĩnantieŋo. ²⁵ U saaya u tuõ tagaaya Diiloŋ-nelma-i da yambaa u pigãaŋ ãnyagarmantaamba-i, ku nie sĩ Diiloŋo ka kãyã-bei ba nanna ba cilõbabalaŋo-i aa sie ninsoŋo-i. ²⁶ *Sitãni bilaa-ba ce-ba u koraamba; mafar da ma ce, ku yaa ba ka gbãa hũu ba fere u kõrsinni-na aa waa ba fereŋ nuõ.

3

Balaŋgu maŋ ka waa miwaanjo tĩmma-na

¹ Ŋ saaya ŋ suõ wuõ miwaanjo tĩmma-na yinni nanni ka huol. ² Nuõmba ka ta ba ce nahuõnga, gbeij-maama ka ta yaanŋa bei, bombolma ka ce ba ta ba kaal ba fere. Ba ka ta ba tuora Diiloŋo-i. Ba sie ji ta ba nu ba bĩncuõmba nunni-i. Ba sie ji ta ba suõ ãnfafamma-i. Ba sie ji ta ba kãŋ Diiloŋ-bĩŋkũŋgu. ³ Ba ka waa hõduraamba, yebiẽnataamba, kakarkuontaamba, bubõlaamba, ba sie ji ta ba suõ baŋ bĩŋ kumaŋ ãnfafamma-i. ⁴ Ba ka ta ba hel ba-naa honniŋ aa waa hõhuoltaamba. Bombolma ka cõruõnu-bei. Ba yufieŋ-maama ka ta yaanŋa bei a yaŋ Diiloŋ-maama-i. ⁵ Ba ka ta ba cu nuõmba yammu-i wuõ ba wuõ Diiloŋ-hũmelle, a ne da ba hõmmu-na ba cĩnaana u fõŋgũõ-i. Baa ta ŋ pie kufanŋu taamba-i. ⁶ Ba hõlma-na, banamba wuõra dumieŋa-na ba tãal cakarkuontaamba-i ba dii-ba ba kuõcuõŋgu-na. Caamba famba saa naŋ kaasinni Diiloŋ-hũmelle-na, ba yufieŋ-maama taa yaanŋa bei. ⁷ Bãanŋu-i baa isuõŋgu-i ba taara ba suõ yiẽŋgu, ŋga ninsoŋo yaraa-ba suõma. ⁸ Sanesi-i baa Sãmbiresi-i* baŋ cĩnaana *Moisi-i dumaa, daaba bi cĩnaana ninsoŋo-i dumei. Baŋ jõguõŋ mamaŋ ma saa fa. Ba Diiloŋ-kũŋgu saa jãal kaanŋu. ⁹ Ŋga ku sie vaaya nuõmba ka suõ wuõ daaba sa waŋ ninsoŋo ŋaa baŋ suyaa baa Sanesibaa-ba-i† dumaa.

¹⁰ Nuõ fuõ, ŋ daa miŋ hãalãayã nuõmba-i kumaŋ. Ŋ daa mi ciluõ-i. Ŋ suõ miŋ donyaŋ kumaŋ. Ŋ suõ mi Diiloŋ-hũmelleŋ-kũŋgu-i. Ŋ daa miŋ koŋ mi huõnga-i dumaa. Ŋ suõ mi nelnyulmuŋ-kũŋgu-i aa ŋ suõ miŋ nyaarãa Diiloŋ-maama-na dumaa. ¹¹ Kumaŋ haa-mie Æntiyõsi-i-na, baa Ikoniõmu-i-na, a naara Lisire-i-na, ŋ suõ-ku. Miŋ cie sũlma maŋ, ŋ suõ-ma. Mulieŋ hama-i mi saa ce-ma? Ŋga Itieŋo hielaa mi yunŋu-i mei hiere. ¹² Ku yaanŋa yaa dumaanjo-na; bamaŋ da ba ta ba taara ba wuõ Diiloŋ-hũmelle-i diŋ saaya di wuõ dumaa Yesu-Kirsa horre-na, ba ka mulieŋ. ¹³ Ŋga nelbabalaamba-i baa huhurmantaamba ka cor baa ba balaanŋu-i. Ba ka pira banamba-i aa bi pira ba fere.

¹⁴ Nuõ fuõ, niŋ hãalãayã kumaŋ aa sie-ku wuõ ninsoŋo, bel-ku nammu hãi. Ŋ suyaa niŋ hãalãayã-kuõ umaŋ wulaa-i. ¹⁵ Ŋ suyaa Diiloŋ-nelma-i dii ŋ bisãnsinniŋ. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i Yesu-Kirsa-i-na, ma yaa gbãa ce-ni nelnurãŋ nuõ ŋ kor. ¹⁶ Mamaŋ nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na hiere, ma hilaa Diiloŋ nuŋ-nu. Ma kãyã nelie suõ ninsoŋo-i, ma hiel coima moloŋ nuŋ-nu, ma dii nelieŋo hũmefafalleŋ aa ce-ni nelviin nuõ. ¹⁷ Diiloŋ-nelma tigiin Diiloŋ-nolŋo-i fafamma u hi u fuõŋgu-i tuõ gbã u ce ãnfafamma-i ma sinni-na hiere.

4

Waŋ Diiloŋ-nelma-i

¹ Yesu-Kirsa jomma maama-na duõ ji ger cicẽlmantaamba-i baa bikuõmba-i, baa u *nellentesinni bi maama-na, mi ka waŋ nel daama-i kuola-mei baa-ni Diiloŋo yufelle-na baa Yesu-Kirsa fuõ fere bi yufelle-na: ² Ta ŋ waŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuõmba-i. Ku balaanŋ o, ku faa o, ta ŋ waŋ-ma. Dii nuõmba-i hũmefafalle-na. Umaŋ duõ cãl, waŋ-ma

* ^{3:8} Sanesi-i baa Sãmbiresi-i: *Yuifu ba bĩncuõmba taa ba bĩ Esipitaanŋ hiriẽmba-i dumei. Nieŋ ba maacemma-i Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 7.11-12. † ^{3:9} Sanesibaa: Ku birii a saanu baa cerma Girekimma-na ma nyegãaŋ wuõ «Sanesi baa Sãmbiresi». Nieŋ 3.8.

baa-yo wuɔ u cãlãa, aa η ta η bi dii sirɛiŋa bei. Mafamma-i daama-i hiere, ta η ce-ma baa hõhĩnaŋga. ³η saa da, yiŋgu dii baa yiŋgu, nuɔmba ka ta ba gbar ninsoŋo-na ba nyaanu ba yufieŋ-maama. Ba ka hiel ba yufelleŋ-nuɔmba da bãmbãale ba ta ba piiye kumaŋ suuriinuŋ-bei. ⁴Ba ka cĩina ninsoŋo-i aa ta ba nu nelsɔsɔmma. ⁵ηga nuɔŋo-i, ta η suɔ η fereŋ belma weima-na hiere, ta η hĩrã η kũɔma-i, ta η kuye *Neldɔdɔlma wamma-i. Diiloŋ uŋ hãa-ni mamaŋ hiere, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa.

Pol yinni tĩe tĩ

⁶Muɔ fuɔ, mi yinni tĩe tĩ. Mi ka ce ηaa tãmmaŋ-kũŋgu hã Diiloŋo-i. ⁷Mi kũɔ ciefafaŋgu. Miŋ taa mi donya kumaŋ mi hii-ku. Mi saa nanna Diiloŋ-hũmelle-i. ⁸Fiefie-i-na, mi viisĩniŋ-nyantuoluo dii tuɔ cie-mi. Itieŋ uŋ suɔ u ger, u ka hã-mi baa-yo gẽŋgeryiŋgu-na. Aa muɔ sĩ mi diei yoŋ, u jommaŋ ka dɔlnu bamaŋ hiere, bamaŋ niyaŋ u jomma-i, u ka hã kutaamba-i baa ba bi baamba-i.

⁹Gbãŋ η jo donduo mi wulaa. ¹⁰Demasi nanna-mie aa tuɔ yii baa miwaŋ daayo huɔya-niini. Dumandɛ-i-na, u taa kã Tesalonike. Kiresã fuɔ kã Galasi aa Tite kã Dalmasi. ¹¹Like yaa tĩyãa baa-mi u diei yoŋ. Ta η jo baa Marke-i, u maacemma dii mi wulaa bɔi. ¹²Mi puɔraa Tisike-i Efesi. ¹³Da η ta η jo, η bie mi waŋ-ŋoŋgoruo-i Karpusi wulaa dii Torasi-i-na η ji hã-mi, baa sebebaa-ba-i. Cãaniŋ-sebebaa-ba* kũŋgu yaa dii kpelle yaŋ.

¹⁴Alesãndire maŋ fãnaŋo-i, u cie karaŋgu baa-mi cor, Itieŋo ka pã-yo ku sɔlaŋgu. ¹⁵η waŋ Diiloŋ-nelma maŋ, u cĩinaana-meɪ hiere, a ce dumaŋo-na bel η fere yuɔ.

¹⁶Baŋ'a ba ce mi ãndaŋgu-i yidĩelãŋgu-na, molo saa cu mi huɔŋ-nu, ba naana-mie hiere. Diilo baa yuu-ba ku cẽmelle. ¹⁷Baŋ fie nanna mie, Itieŋo saa nanna-mie; u hãa-mi holle mi waŋ u maama-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. *Nieraamba-i nileiŋa-na hiere ba nuɔ-ma ka saa. Aa u tiraa hũu-mi kuliŋgu nammu-na†. ¹⁸Itieŋo ka cor tuɔ hiel mi yuŋgu-i weima-na hiere; u ka kor-mi aa ce mi suur u nelle-na. Bɔbɔima gbĩe baa u yaa-i hõnni maŋ joŋ. Ma cie.

Jaaluperiŋgu

¹⁹Jaal Pirsika-i‡ baa Akilasi-i a naara Onesifɔr dumelleŋ-baamba-i η hã-mi. ²⁰Erati tĩyãa dii Korẽnti. Turofimu saa da hĩnni mi yaŋ-yo dii Mileti. ²¹Gbãŋ η jo aa waŋgu suɔ da ku tã.

Ebulusi pãa η jaaluŋgu, baa Pudẽnsi-i, baa Linusi-i, baa Kulodiya-i a naara Diiloŋ-dũŋ-baamba-namba-i hiere.

²²Itieŋo tĩe baa-ni. U kãyã-nei hiere.

* 4:13 Cãaniŋ-sebebaa-ba: Bafamba taa ba ce cãani yaa ηaa sebebaa ba nyegẽŋ. † 4:17 Kuliŋgu nammu-na: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ: Aa tiraa hũu-mi jara nuŋgu-na. ‡ 4:19 Pirsika yerre nande yaa Pirsili. Niẽŋ Pɔpuɔr. 18.2.

Polɿ nyɛgãaɿ sebɛ maɿ hã

Tite-i

Nelmuoyamma

Tite waa Pol wuɔratieɯo naɯo. Ʒga u saa waa *Yuifuyieɯo; u waa *nieryieɯo aa hũu Yesu maama-i (Gal. 2.1-3). U kãayã Pol bɔi u maacemma-na. Polɿ nyɛgãaɿ sebɛ daayo-i hã-yo huɯngu maɿ nuɔ-i, u waa Kireti. Pol naa ce u tĩena terieɯgu-na duɔ kãyã Diilon-dũɯ-baamba-i ba suɔ ba maacemma belma Diilon-dũɯgu-na.

Pol piiye Diilon-dũɯ-baamba yaataambaɯ gbɛ ba waa dumaa, aa cira bamaɿ mielãaɿ Diilon-nelma-i ba pira nuɔmba-i, ba ta ba nuola-bei (sap. 1). U pigãaɿ Tite-i uɿ saaya u waɿ mamaɿ baa Diilon-dũɯ-baamba-i: Bĩncuɔmba-i, cicɔraamba-i, naaciamba-i baa kɔraamba-i, nelieɯo nelieɯo baa u nelma (sap. 2). Ku huɯngu-na, u dii u nuɯgu-i Diilon-dũɯ-baambaɯ saaya ba ta ba wuɔ gboluɯngu maɿ, aa da na ta na nunu na-naa tĩenammanu kuɿ faa dumaa (sap. 3).

Jaaluɯgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyɛgãaɿ sebɛ daayo-i. Mi cãa Diilono aa tiraa waa Yesu-Kirsa *pɔpɔurbilonɿ muɔ. Diilono yufelleɿ hilaa bamaɿ nuɔ-i, u puɔraa-mi wuɔ mi kãyã-bei ba hũu u maama-i aa pigãaɿ-ba ninsoɯo-i ba da ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma.

² Mafamma da ma ce, Diilono-i Ninsontieɿ uɿ pãa cicɛlma maɿ nuɯgu-i aa suɔ duɔ jĩna miwaɯo-i, ba ka ta ba hiɿ ma taalungu. ³ Diilono-i i koɿkortieɿ uɿ ɱa naa dii huɯngu maɿ duɔ kor nelbiliemba-i, kuɿ juɔ hi, u puɔr-mi baa u nelma-i mi ta mi wuɔra mi waɿma baa nuɔmba-i ba da ba suɔ-ma.

⁴ Tite, mi nyɛgẽɿ sebɛ daayo-i da mi hã nuɔnei baa-yo. Mei fereɿ bieɯo'i nuɯo-i i Diilon-hũmelle-na. I To-i Diilono-i baa i Koɿkortieɯo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nie aa fẽ ɱ huɯnga-i.

Diilon-dũɯ-baamba yaatieɯo sĩnni-i

⁵ Tite, mi yaaɿ-ni Kireti-i-na ɱ da ɱ perieɿ maacemma maɿ tĩyãa cemma terieɯgu-na aa ɱ da ɱ wuɔra fiel yaataamba hã Diilon-dũɯ-baamba-i nilieɱa-na hiere ɱaa miɱ waɯma baa-ni dumaa. ⁶ Da ɱ'a ɱ fiel umaɿ, cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ aa u saaya u waa cieɯo diei tieɯo. U bisãlmba saaya ba hũu Yesu maama-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba saaya ba ta ba nu ba bĩncuɔmba nunni-i. ⁷ Diilon-dũɯ-baamba yaatieɯo ce Diilon-maacemma, a ce dumaɯo-na cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ. U saa saaya u waa bombolmantieɯo, u huɯnga saa saaya ka maar-o, u saa saaya u tuɔ ce koɿhiliɱgu, u saa saaya u waa berkartieɯo, u saa bi saaya u tuɔ wuo huhurma-na. ⁸ Ku saaya u tuɔ suɔ niraamba belma aa waa ãnfafammancerɯo. Ku saaya u waa nelnurãɯo, aa waa nelviɱɯo, aa tiraa waa Diilon-nolɯo. Ku saaya u tuɔ suɔ u fereɿ belma. ⁹ Kutieɯo saaya u nyaar Diilon-nelma-na a wuo ma hũmelle-i ɱaa uɿ hãalãayã-mei dumaa, ku yaa u ka gbãa waɿma fafamma a dii sireɱa nuɔmba-na aa da nuɯgu nuharuntaamba-na.

Bel ɱ fere coikartaamba-na

¹⁰ Na saa da, yaagbãrãamba maaraaya; ba nunni sa suɔ aa dɔl. *Yuifubaa-ba maɿ suurii Yesu horre-na, ba yaa bɔi. Da ba ce ba ta ba piiye ba tãal banamba-i. ¹¹ Mamaɿ saa saaya wamma, ba waɿ ma yaa-i da ba da nallã ba nieɱa-i. Baa yaɿ ba cor baa-ku, ba guɔla dumieɱa bɔi dumaɯo-na. ¹² Ba nelleɿ-tobiɱo naɯo waa tuɔ suɔ yieɱgu, u saa fuoma, u waɯma wuɔ: «Kiretitaamba sa waɿ ninsoɯo gbula. Ba balaɿ ɱaa kɛlãamba aa tiraa waa yentaamba. Ba yii baa ba kusũnni yoɿ.» ¹³ Uɿ waɿ mamaɿ, u saa kar coima. Terieɯgu fangu-na, fulnu-bei ɱ waɿ ninsoɯo-i baa-ba ku yaa ba ka vii Diilon-hũmelle-na. ¹⁴ Waɿ baa-ba wuɔ ba baa fer Yuifu ba yiinatĩmma-i, ninsoɯo sĩ; aa nuɔmba maɿ cĩinaana ninsoɯo-i, ba baa cu ba nelma huɯgu-nu. ¹⁵ Nelieɱ nuɔ ɱ huɯɱ da ka waa welewele, ɱ

wɛima-i hiere ma bi waa welewele dumɛi. Ɔga bamaŋ guɔlaaya ba fɛrɛ aa cīna Diiloŋo-i, fafaanŋu diei kuu si dii-bei. Ba balaanŋ baa ba hɔmmu-i hiere. ¹⁶ Ba wuɔra ba piiye wuɔ bafamba suɔ Diiloŋo-i, a ne da banŋ ceŋ kumaŋ ku pigāanŋ wuɔ ba sa suɔ-yo. Ba balaanŋ cor, ba sa nu nelieŋ āndaanŋu, ānfafamma yaraa-ba cemma ma kūŋgu-na hiere.

2

Babīncuɔmbanŋ saaya ba waa dumaa

¹ Tite, Diiloŋ-hūmelleŋ taaranŋ kumaŋ, nuɔ ta ŋ hāalā nuɔmba-i ku yaa-i. ² Wanŋ baa babīncuɔmba-i wuɔ ba ta ba suɔ ba fɛrɛŋ belma, ba waa bīncɔfafaamba, ba waa nelnurāamba aa ba nyaar Diiloŋ-maama-na, ba yanŋ nelnyulmu waa-bei, aa ba waa hɔhīnantaamba.

³ Aa ŋ bi wanŋ baa cicɔraamba-i wuɔ ba ta ba ce Diiloŋ-bisālŋ temma. Ba yanŋ sikuɔŋa-i, ba baa bi yanŋ kolma ta yaanŋa bei. Ba ta ba dii nelfafamma nuɔmba tūnni-na. ⁴ Ku yaa cabisālmba ka ta ba suɔ ba dɔl ba bɔlbaa-ba-i baa ba bisālmba-i. ⁵ Ba ka ce nelnurāamba, baa cafafaamba. Ba ka yiera terduɔŋ-nu aa vii aa ta ba siɛ ba bɔlbaa-ba wulaa. Mafanŋ da ma ce, molo siɛ da biɛna Diiloŋ-hūmelle yerre-i.

Titeŋ saaya u ce kumaŋ hā naaciemba-i

⁶ Dii nelma naaciemba tūnni-na wuɔ ba yanŋ bisānsīnni-i. ⁷ Nanŋ fɛrɛ-i, ŋ saaya ŋ yanŋ ŋ ciluɔ fa wɛima-na hiere; ba ta ba ne u yaa-i aa ta ba ce. Ta ŋ wanŋ Diiloŋ-nelma-i baa-ba manŋ yeŋ dumaa; baa ta ŋ puona baa-ma. ⁸ Ɔ nelma saaya ma koŋ, huhurma saa saaya ma waa-mɛi, ku yaa ŋ bigāarāamba siɛ da cāl-e. Mafanŋ da ma ce, ba yammu ka ture.

Kɔraambaŋ saaya ba waa dumaa

⁹ Kɔraamba saaya ba ta ba siɛ wɛima-i hiere ba nebimba wulaa. Ba ta ba ce ba hɔmmu-i. Ba baa ta ba fanu baa-ba. ¹⁰ Ba baa bi ta ba cuo ba nagāŋ-niini-i. Ba yanŋ aa ba firnu ba hɔmmu-i baa-ba, ku yaa nuɔmba ka siɛ Diiloŋ-nelma-i, u yaa i koŋkortieŋo-i.

Diiloŋo hujarre yaa kuraa-ye

¹¹ Na saa da, Diiloŋo pigāanŋ-ye u hujarre-i a ce nelbiliemba-i hiere ba da ba gbāa kor. ¹² Diiloŋ uŋ ciɛ hujarre-i yiɛ, ku ciɛ i hiel i nanŋa kuubabalaanŋu cemma-na, aa ce i sa gbar nyaanu i yufieŋ-niini-i banamba temma-i. U ciɛ kufanŋu-i i die gbāa bel i fɛrɛ fafamma nyunŋo ku bāanŋ daaku-na, aa vii aa tie ce Diiloŋo huɔŋga-i ¹³ i ciɛ yibuɔ manŋ iŋ hīŋ u taalunŋu-i. Yiinŋu fanŋu-na, i ka da Dombuɔ bɔbɔima-i, i ka da i koŋkortieŋo-i Yesu-Kirsa bɔbɔima-i. ¹⁴ U yaa hāa-ba u fɛrɛ ba ko-yo i sɔlaanŋu-i duɔ hiel i yunni-i āmbabalma-na aa migāanŋ i hɔmmu-i da welewele ce-ye fuɔ baanŋ miɛ i die gbāa tie kuye ānfafamma cemma-i.

¹⁵ Niŋ saaya ŋ ta ŋ wanŋ mamanŋ ma yaa mafamma-i. Nuɔnei yaatieŋ nuɔŋo-i, ta ŋ dii sireiŋa bei aa ŋ bi ta ŋ nuola-bei. Baa yanŋ molo ce yaadolle baa-ni.

3

Diiloŋ uŋ taaranŋ wuɔsaanŋu manŋ

¹ Ta ŋ titirre-mɛi baa Diiloŋ-dūrŋ-baamba-i wuɔ ba saaya ba ta ba siɛ fāamaambaa-ba wulaa baa yuntaamba bi wulaa. Ba ta ba nu ba nunni-i aa ta ba kuye kuufafaanŋu cemma-i. ² Ba baa wanŋ āndaparaanŋu a hā moloŋo, ba baa ce berru baa moloŋo. Ba suɔ ba fɛrɛŋ belma aa ba bi bel nuɔmba-i hiere da hīhīɛ. ³ Na saa da, miɛ fɛrɛ-i i waa dumɛi, i saa tie suɔ kuyunŋu. I saa tie hūu āŋhūuma. Ii naa pira, i taa i ce kumaŋ dɔlaanunŋ-yiɛ yonŋ, aa i yufieŋ-maama naa ta yaanŋa yiɛ. I maacemma saa naa fa, nenemunŋu waa-yiɛ. I waa pɔpɔraanŋ miɛ aa i taa i bigāanŋ i-naa. ⁴ Ɔga Diiloŋo-i i koŋkortieŋ uŋ juɔ'a u ka pigāanŋ nuɔmba-i u fafaanŋu-i baa u nelnyulmu-i yiinŋu manŋ nuɔ-i kuŋ juɔ hi, ⁵ u kuraa-ye. Iŋ hii ce ānfafamma manŋ, u saa ne mafamma aa kor-e dɛ! Ɔga i hujarre'i kuɔ-yo u kor-e. U hāa-ye u *Yalle yaa a kor-e. U Yalle caya-yiɛ hūmmanŋ temma a hur i āmbabalma-i a ce-ye nelfelaanŋ miɛ i doŋ tie ce ānfɛleŋo. ⁶ U puɔraa i koŋkortieŋo-i Yesu-Kirsa yaa jo baa-de

sāmbaga yufelle ji hā-ye. ⁷ U ciɛ mafamma-i wuɔ uŋ dɔlaa-ye aa ce-ye nelviinj miɛ, inj hīŋ cicēlma maŋ taalunŋu-i, i ce ma taan miɛ.

Bel ŋ fɛrɛ terbīɛnataamba-na

⁸ Nel daama-i nuharunŋu si dii-mɛi, mi taara ŋ waŋ-ma kuola-mɛi, ku yaa bamaŋ haa ba naŋga Diiloŋo-na ba ka ta ba kuye ānfafamma cemma-i. Ku faa aa ku kāyā nuɔmba-i hiere. ⁹ Baa nyiesīŋ nelma maŋ yunŋu si dii-mɛi, bīncuɔŋ-yireiŋa-i, cɔcɔgɔluɔ-i, āndapirre-i *ānjīnamma-na, hiel ŋ naŋga niɛ. Mamaŋ mafamma-i daama-i hiere yunŋu si dii ma diei nuɔ, ma sa kāyā neliɛŋo. ¹⁰ Da kuɔ nelgboroŋo dii na hɔlma-na, da ŋ gboya-yuɔ ku yu i hāi aa u saa nanna, hiel-o na hɔlma-na. ¹¹ ŋ suyaa kerre wuɔ fuɔ temma-i u naana Diiloŋ-hūmelle-i. Aa uŋ yagaraa cor tuɔ ce kuubabalaanŋu-i, u kɔsuɔŋ u fɛrɛ'i dumaanŋo-na.

Āndaperiŋgu

¹² Artemasi-i baa Tisike-i mi ka saan unaa kā na wulaa. Duɔ kā, ŋ gbāŋ ŋ jā-mi Nikopolisi-i-na; mi taara mi ka ce waan-huɔŋgu-i kusuɔŋ-nu'i. ¹³ Senasi maŋ piiyeŋ u kāyā nuɔmba-i gēŋgerbaa-ba-na, gbāŋ ŋ kāyā-yuɔ baa Apolɔsi-i, da ba biɛ hūmelle-i bīŋkūŋgu baa naa ba wulaa. ¹⁴ I natobimba saa saaya ba waa yon nelbiliemba; ba saaya ba hāalā ānfafamma cemma-i ta ba gbā ba kāyā sūntaamba-i.

¹⁵ Bamaŋ dii baa-mi hiere bande-i-na ba pāa ŋ jaalunŋu. In daa jēnaamba maŋ Yesu horre-na, jaal-ba ŋ hā-ye.

Diilo kāyā-nei hiere.

Polḡ nyegāaḡ sebe maḡ hā

Filemō-i Nelmuoyamma

Filemō waa nelbuō. U nuō Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. U waa tīena Kolōsi. Kōraamba waa baa-yo. U kōrieḡo naḡo-i ba taa ba bī-yo Onesimu. Onesimu ji gbar aa naa yaḡ-yo. Uḡ gbaraa dumaḡo-na, yiḡḡu naḡu-na u kā ka da Pol dii kaso-i-na. Pol wuō piiye Yesu maama-i baa-yo fuō wuō bi hūu-ma.

Huōḡu naḡu juō hi, Pol wuō saḡ-yo hā u yuntieḡo-i baa-yo. Ku waa kōrieḡo maḡ duō gbar aa ba hi-yo bel-o, ba sa puona baa u kūōma huolma-i. Sebe daayo nyegēmḡaḡ-yuḡu yaa kufaruḡ-i duō cārā Filemō-i wuō u ce jande aa u yaḡ Onesimu bir suur u dumelle-na, u baa gāḡ baa-yo, u yaḡ aa u bel-o fafamma kere ba cie baaduōmba *Kirsa horre-na.

Pol hiiriye u yalle-i baa u jīeḡo-i u sebe-i-na. U sa guor-o, u sa kpakpaa-yo, u saa bi cie-yo wuō u baa ce kumaḡ saaya cemma Onesimu-i-na. ḡga Kirsa nelnyulmuḡ migāaḡ tīenamḡa-i dumaa, u piiye ma yaa da ma tīenu u jīeḡo-i baa bamaḡ ka kalaḡ sebe daayo-i hiere.

Jaalungu

¹ Muō Pol, ba bilaa-mi dii-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama-na. Muō baa mi natobiḡo-i Timote-i, miemei nyegāaḡ sebe daayo-i die hā-ni Filemō. Nuōnei i jīeḡ nuō, nuōnei i nabentieḡ nuō maacemḡaḡ-hūmelle-na. ² I bi nyegāaḡ-yo die hā Diilonḡ-dūḡ-baamba maḡ tigiḡ ḡ dumelle-na baa i tūō-i Apiya-i a naara Arsipe-i fuō maḡ vaa u fere tuō ce Diilonḡ-maacemma-i baa-ye. ³ I To-i Diilonḡo-i, baa Itieḡo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol nuō Filemō maama-i

⁴⁻⁵ Filemō, niḡ dōl Diilonḡ-dūḡ-baamba-i dumaa, baa niḡ haa ḡ naḡa-i Itieḡo-i Yesu-i-na dumaa, mi nuō-ma hiere. A ce dumaḡo-na, da mi ta mi cārā Diilonḡo-i huōḡu huōḡu, mi ta mi jaal-o ḡ maama-na. ⁶ Mi cārā Diilonḡo-i wuō niḡ hūyāa u maama-i i waa horre maḡ nuō-i daade-i, u yaḡ di ta di kā baa di yaḡḡa, ku yaa *Kirsau cie ānfafamma maḡ yiē, nuōmba ka suō-ma. ⁷ Kpōr, niḡ dōl Diilonḡ-dūḡ-baamba-i dumaa, ku fīe ba hōmmu-i, a ce dumaḡo-na ku dōlaanu-mie cor aa tiraa dii sirieḡa mie.

Pol cārā Filemō-i a hā Onesimu

⁸ Filemō, *Kirsa yerre-na mi gbāa guor-ni ḡ ce kumaḡ saaya cemma. ⁹ ḡga mi nie da ku bōyaa mi ne niḡ dōl nuōmba-i dumaa, aa cārā-nie ku yaa faa. Muō Pol, mi yaḡḡa cāa, a naara kufaruḡ-i ba diyaa-mi kaso Yesu-Kirsa maama-na. ¹⁰ Mi cārā-nie da mi hā Onesimu* yaa-i. U nuō Kirsa maama-i mi nuḡḡu-na kaso-i-na bande-i-na aa hūu-ma, a ce dumaḡo-na u cie mi bieḡo. ¹¹ Dīelūō-i-na, u saa tuō fa weima u hā-ni, ḡga fiefie-i-na, u ka fa a hā nuōḡo-i aa bi fa hā muōḡo-i.

¹² Mi saḡ-yo da mi hā-ni, uu dii ḡaa mei fereḡ tāmḡaḡ-wuōḡo ¹³ Miḡ yerḡ kaso-i-na bande-i-na *Neldōdōlma maama-na, mi taa mi taara mi jīna-yuō mi caḡ-nu u tuō ce mi maacemma-i naḡ fuōḡu-na. ¹⁴ ḡga mi sa taara mi ce kumaḡ sa dōlaanuḡ-nie. Mi sa taara mi guor-ni ḡ ce ānfafamma hā-mi. Mi taara da ḡ'a ḡ ce kumaḡ hā-mi ku hel naḡ fereḡ huōḡ-na.

¹⁵ Ku gbāa ce Onesimu furaaya ḡ caḡḡu-na da huōḡu celle aa duō bir kā ka waa baani gbula hai gbāa suō? ¹⁶ Gboluḡ daaku-na, baa bel-o ḡaa kōriegbāḡḡbālāḡo, bel-o ḡaa ḡ nelkpekpeliḡo. U maama dii kpelle mi huōḡa-na; ḡga uḡ kāḡ na da na ka tīena baa na-naa, a naara naḡ tiraa na ye Itieḡo baḡ namaa na hāi-i-na, u maama saaya ma waa kpelle naḡ huōḡa-na a yaḡ muōḡo-i. ¹⁷ Da ḡ ta ḡ kāḡ-mi ḡ jīeḡ muō, bel-o ḡaa niḡ bilaa

* 1:10 Onesimu yuḡu yaa wuō «fa weima».

muɔŋo-i dumaa. ¹⁸ Da kuɔ u cālāa-ni baa weima, sisɔ ŋ cēmelle dii-yuɔ, muɔmɛi ka pã-de hã-ni. ¹⁹ Muɔ Pol, muɔmɛi nyegãaŋ nel daama-i baa mi fereŋ naŋga wuɔ mi ka suu u cēmelle-i. Ŋga ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ mɛi bi cēmelle dii nuɔŋo-na: Ŋ saaya ŋ pã ŋ fere a hã-mi.† ²⁰ Mi natobiŋ nuɔ, jande, ne Itieŋo-i aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waan-ma dumaa; ne Kirsa-i aa ŋ fẽ mi huɔŋga-i.

²¹ Miŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i, mi suyaa wuɔ miŋ waan mamaŋ baa-ni daama-i ŋ ka ce-ma, aa tiraa suɔ wuɔ ŋ ka ce cor kufanŋu-i.

²² Naŋ cãrãŋ Diiloŋo-i, mi suyaa miɛ mi ka da hũmelle-i kã na wulaa, terieŋgu fanŋu-na, ta ŋ tigiŋ mi muncɔmmu-i ŋ cie-mi.

Jaalupeŋgu

²³ Epafirasi pãa ŋ jaaluŋgu. Uu bi dii baa-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama'i nuɔ-i. ²⁴ Marke-i baa Aritarke-i baa Demasi-i a naara Like-i, bafamba dii baa-mi i tie ce Diiloŋ-maacemma-i, ba bi pãa ŋ jaaluŋgu. ²⁵ Itieŋo-i Yesu-Kirsa kãyã-nei.

---

† 1:19 Filemō hũyãa Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i ku'i cie Pol wuɔ u cēmelle dii-yuɔ.

Sɛbɛ maŋ nyɛg̃aaŋ hã
Ebirebaa-ba-i
Nelmuoyamma

U maŋ nyɛg̃aaŋ Ebire ba sɛbɛ-i, kutieŋo nyɛg̃aaŋ-yo a vii *Yuifubaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i aa ba ta ba muliɛŋ-ba ma maama-na. U diyaa sirɛiŋa bei Yesu hũmelle wuɔsaŋgu-na; wuɔ da ba fie ta ba muliɛŋ-ba di maama-na, ba baa yaŋ ba kũɔma seŋ.

U tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ Yesu-i ponsaŋ-wuɔŋo sɪ: U yaa Diiloŋ-Bieŋo-i. Diiloŋo cie u yaa-i *jigãntaamba yuntieŋo-i. Yesu jigãntesinni deŋ baa Yuifu ba niini-i. Bafamba taa ba kor Diiloŋo-i baa tãmmaŋ-niini, ŋga ba niikonni saa ta ni gbã ni pir nelieŋ ãmbabalma. A ne da Yesu yaa cie u fere tãmmaŋ-kũŋgu a pã u fere hã Diiloŋo-i. U cie ku yaa-i a pir i ãmbabalma-i a dii-ye i-naa nuɔ baa Diiloŋo-i. Dumandɛ-i-na, u taa yaŋga yiɛ ka tĩɛna Diiloŋo caaŋ-nu tuɔ cãrã-yuɔ u hã-ye (sap. 1-9).

Sɛbetieŋo diyaa sirɛiŋa bɔi Diiloŋ-dũŋ-baamba-na. Sɛbɛ periema-na, u tiraa dii sirɛiŋa bei wuɔ ba baa bir baa ba huɔŋgu Diiloŋ-hũmelle-na. Ba ne yinataambaŋ wuɔyaa-de dumaa aa ba ta ba ce ba temma. Ba ta ba ne Yesu yaa u diei yoŋ. Ba hĩrã muliɛma-i aa ba sieya ba kũɔma-i fuɔ ku bãlma (sap. 10-13).

Diiloŋo puɔraa u Bieŋo-i baa u nuŋ-ãndaŋgu-i

¹ Yiinaa-i-na, Diiloŋo taa u ce u *pɔpuɔrbiemba yaa ta ba piiye baa i bĩncuɔmba-i. Baŋ piiye baa-ba ku yuu niele, aa ba piiye baa-ba sɪnni bɔi-na. ² Ŋga fiefie-i-na, yiperieŋ daani-na, u cie u Bieŋo yaa piiye baa-ye. Diiloŋo curaa baa u yaa-i a hiel miwaŋgo-i, aa bir bĩmbĩnni-i hiere dii u naŋ-na. ³ Diiloŋo bɔbɔima da u yaa nuɔ-i, u fũnuŋ ko Tuɔŋo-i. U nuŋ-ãndaŋgu dii baa fɔŋgũ. U bilaaya bĩmbĩnni-i hiere baa ku yaa-i. U pirii nelbiliemba ãmbabalma-i aa nyugũŋ ka tĩɛna Diiloŋo-i Weimantieŋo caaŋ-nu dii dɔrɔ-i-na. ⁴ Diiloŋ-Bieŋoŋ maaraa *dɔrɔpɔrbiemba-i dumaa, u yerre bi maaraa ba yireiŋa-i dumei.

Diiloŋ-Bieŋo maaraa dɔrɔpɔrbiemba-i

⁵ Na daa Diiloŋo gbɛ *dɔrɔpɔrbiloŋ hayo-i dede wuɔ:
 «Mi Bieŋo yaa nuɔŋo-i.

Muɔmei huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.»*

Sisɔ u piiye dɔrɔpɔrbiloŋ hayo-i maama-i dede wuɔ:

«Mi ka ce u To muɔ, u ka waa mi bieŋo.»†

Na nuɔ-ma dede wei? ⁶ Ŋga uŋ'a u saŋ u Bɛpoldiɛlãŋo-i hĩɛma-na, u ciɛra wuɔ:

«Dɔrɔpɔrbiemba-i hiere ba ta ba dũuna ba jaal-o.»‡

⁷ Uŋ waŋ mamaŋ dɔrɔpɔrbiemba kũŋgu-na, u ciɛra wuɔ:

«Mi gbãa ce mi dɔrɔpɔrbiemba bir fafalmu,
 mi gbãa ce mi maacembiemba bir dãamu.»§

⁸ Ŋga u Bieŋo kũŋgu-na, u ciɛra:

«Nuɔŋo-i Diiloŋ nuɔ, ŋ yuntesinni dii gbula.

Ŋ sa ce ŋ fãmaansinni-i baa huhurma.

⁹ Kumaŋ vii, ku yaa dɔlaanuŋ-nie, ŋ bigãaŋ ãmbabalma fuɔ.

Diilo, ku'i cie ŋ Diiloŋo hiel nuɔnei ŋ nabaamba hɔlma-na

a hure namma-i nie a ce-ni nelbuɔ nuɔ a fẽ ŋ huɔŋga-i.»*

¹⁰ U bi tiraa cira:

«Itie, nuɔnei hielaa hĩɛma-i dii ku domma-na,
 naŋ fereŋ nammu yaa maa dɔrɔ-i.

¹¹ Nifanni-i daani-i hiere ni ka gbuo,

* 1:5 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 2.7 † 1:5 Samiɛl sɛbehãalĩŋo (2 Samuel) 7.14 ‡ 1:6
 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 97.7 § 1:7 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 104.4 * 1:9
 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 45.7-8

ɲga nuɔ fuɔ ɲ sa ji gbuo dede.
Ni ka v̄aa hiere ɲaa kompammu.

¹² ɲ ka pumannu-niɛ ɲaa baɲ pumannuɲ jonɲoruo dumaa j̄ina kɔtuɔɲgu.
ɲ ka hor-ni ɲaa baɲ hor niidiini dumaa.

ɲga nuɔ nii dii ɲ temma-i ɲ sa ji k̄a terienɲu.»†

¹³ Diilonɔ gb̄iɛ dɔrɔpɔuɔrbilonɲ hayo-i dede wuɔ:
«Jo ɲ ji t̄iɛna mi caɲɲ-nu;

aa ɲ yaɲ mi mal ɲ biḡaar̄amba-i h̄a ɲ ce ɲ b̄aɲgu-i bei.»‡

¹⁴ Dɔrɔpɔuɔrbiemba dii yonɲ ta ba ce Diilonɔ maacemma; molo sa da ba yufelle. Diilonɔ pɔuɔr-ba ba ta ba jo ba k̄aȳa uɲ ka kor bamaɲ.

2

Bilaɲ Diilonɲ-nelma-i nammu h̄ai

¹ Maɲ juɔ waa dumaɲo-na, inɲ nuɔ Diilonɲ-nelma maɲ, i saaya i gbuu bel-ma nammu h̄ai, ku yaa i siɛ ji nanna h̄umelle-i. ² Na saa da, *dɔrɔpɔuɔrbiemba maɲ dɔrɔpɔuɔrbiemba, ba nelma waa baa f̄ɔɲḡuɔ. Umaɲ duɔ yagar ba nuɲgu-i uɲ taaraɲ kumaɲ u da-ku. ³ ɲga koɲkoro daayo temma nelma-i, diɛ bel-ma baa i nanyuɔɲgu, i ka ce niɛ gb̄aa kor yaahuolo-na? Itie fuɔ fɛrɛ yaa juɔ baa nel daama-i diɛl̄uɔ, ku huonɲu-na, bamaɲ nuɔ-ma Itienɔ nuɲgu-na, ba tiraa tir-ma wuɔ ninsonɔ. ⁴ Ma tirma-na, Diilonɔ taa u ce gbɛrɛ-weima b̄oi, baa nelma b̄oi, duɔ hiel coima-i ba nunni-na, aa bi tuɔ cal u *Yalle pap̄amunɲu-i a saa baa kuɲ d̄olaanu fuɔ fɛrɛ-i dumaa.

Yesu juɔ baa koɲkoro

⁵ Inɲ waɲ miwaanfelɛɲo maɲ maama-i wuɔ u jo dii, Diilonɔ saa h̄a *dɔrɔpɔuɔrbiemba baa u tes̄inni-i. ⁶ Ma nyeḡaɲ Diilonɲ-nelma-na terienɲu naɲgu-na wuɔ:

«Diilo, yuɲ haku-i dii nelienɔ-na

aa ɲ bel-o fafamma belɲ daama temma-i?

Yuɲ haku-i dii nelbilonɔ-na

aa ɲ vaa ɲ fɛrɛ baa u k̄unɲu-i vaaɲ daama temma-i?

⁷ ɲ birii-yo dɔrɔpɔuɔrbiemba huonɲ-nu celle. ɲ ciɛ u ce b̄oi.

⁸ ɲ haa-yo b̄imb̄inni-i hiere ni yuɲ-nu.»*

Da kuɔ Diilonɔ haa nelienɔ-i b̄imb̄inni-i hiere ni yuɲ-nu, ku yuɲgu yaa daaku wuɔ b̄iɲk̄unɲu si dii kumaɲ t̄iȳaa nelienɔ si dii ku yuɲ-nu. A ne da i sa da nelienɔ yuntes̄inni-i b̄imb̄inni-na hiere fiɛfiɛ-i-na yogo. ⁹ ɲga Diilonɲ uɲ birii Yesu maɲ dɔrɔpɔuɔrbiemba huonɲu-na celle, i daa u ciɛ u ce b̄oi. Uɲ kuu kuliɲgu maɲ, Diilonɔ niɛ ku yaa-i aa ce u ce b̄oi. Terienɲu fanɲu-na, Diilonɔ hujarre yaa ciɛ u nal kuliɲgu-i ne nelbiliemba-i hiere ba maama-na.

¹⁰ Diilonɔ maɲ hielaa b̄imb̄inni-i hiere, aa b̄imb̄inni-i hiere ni t̄iȳaa fuɔ t̄iɛma, u taa u taara nuɔmba b̄oi suur u nelle-na ta ba ce ba b̄aɲgu-i baa-yo. A ce dumaɲo-na uu naa saaya u yaɲ Yesu mul̄ienɲ a perienɲ u jommaɲ-yuɲgu-i duɔ gb̄aa duɔ puur h̄umelle-i h̄a-ba.

¹¹ Yesu yaa piriinɲ nelbiliemba āmbabalma-i. Fuɔ fɛrɛ-i baa uɲ piriinɲ bamaɲ āmbabalma-i, Toduɔɲ bis̄almba. Ku'i ciɛ senserre sa da-yo u duɔ b̄i-ba u h̄amba. ¹² U ciera wuɔ:

«Diilo, mi ka waɲ ɲ maama baa mi h̄amba-i,

mi ka gb̄elienɲ-ni ɲ baamba h̄olma-na.»†

¹³ U tiraa cira wuɔ:

«Muɔmi ka haa mi naɲga-i Diilonɔ yaa nuɔ-i.»‡

Aa tiraa cira:

«Muɔm̄ei daami baa Diilonɲ uɲ h̄aa-mi bis̄almba maɲ.»§

† 1:12 Gb̄elienɲ-nal̄aɲgu (Psaume) 102.26-28 ‡ 1:13 Gb̄elienɲ-nal̄aɲgu (Psaume) 110.1 * 2:8 Gb̄elienɲ-nal̄aɲgu (Psaume) 8.5-7 † 2:12 Gb̄elienɲ-nal̄aɲgu (Psaume) 22.23 ‡ 2:13 Sam̄iɛl sɛbeh̄aal̄iɲo (2 Samuel) 22.3 § 2:13 Isayi (Ēsaïe) 8.18

¹⁴ Uŋ gbɛŋ bisālm̄ba maŋ, baa dii tām̄maŋ-niɛmba hiere. Ku'i ciɛ fuɔ bi ce u fɛrɛ tām̄maŋ-nolŋo ba temma, a ku kɔsuɔŋ *Sitāni; u yaa diyaan̄ kuliŋgu-i nuɔŋ dumieŋa-na. ¹⁵ Yesu ciɛ ku yaa-i a kor kuliŋguŋ taa ku dii korma bamaŋ nuɔ-i. Kuu naa ce-ba ŋaa kɔraamba. ¹⁶ Ku saa ce ŋaa u juɔ duɔ ji kāyā dɔrpɔpuɔrbiɛmba dɛ, u juɔ duɔ ji kāyā *Abiramu hāayɛlm̄ba. ¹⁷ Ku'i ciɛ uu naa saaya u ce u fɛrɛ u hām̄ba nabieraŋo weima-na hiere a jo ji ce *Diilɔjigāntaamba yuntieŋo maŋ hujantieŋo aa vii baa Diilɔŋ-jigāŋga-i duɔ pir nuɔmba āmbabalma-i halaŋ-ma ba yunni-na. ¹⁸ Fuɔ fɛrɛ uŋ mulāan̄ baŋ taa ba taara ba guɔl u gbeini-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u suyaa ku yaan̄ga-i, a ce dumaan̄o-na u gbāa kāyā bamaŋ gbeini-i guɔlaan̄.

3

Yesu maaraa Moisi-i

¹ Tobiiŋ namaa, ku'i ciɛ Diilɔŋ uŋ bɛɛ namaa namaŋ hiere ce-na u baan̄ namaa, na saaya na ta na ne Yesu yaa-i. Diilɔŋo puɔraa u yaa-i. In̄ waŋ Diilɔŋ-hūmelle maŋ maama-i, u yaa di *jigāntaamba yuntieŋo-i. ² Diilɔŋo yaa hāa-yo baa maacemma famma-i. U ciɛ u maacemma-i Diilɔŋo yaan̄ga-na maŋ saaya ma ce dumaa ŋaa *Moisiŋ ciɛ u maama-i Diilɔŋ-dūŋgu-na dumaa. ³ Yesu maaraa Moisi-i. U maaraa-yo nie nie? Ba sie gbāa gbeliɛŋ dūŋgu-i ji cor ku matieŋo-i. ⁴ Dūnni-i hiere nuɔmba'i maa-ni ninsono, ŋga na saaya na suɔ wuɔ bīm̄bīnni-i hiere Diilɔŋo'i maa-ni. ⁵ Moisi fuɔ waa maacembilɔŋo yon̄. U ciɛ u maacemma-i maŋ saaya ma ce dumaa Diilɔŋ-dūŋ-baamba hɔlma-na. Diilɔŋo naa saaya u ji ce mamaŋ, Moisi naa wuɔya tuɔ suɔr ma yaa-i. ⁶ ŋga *Kirsā fuɔ fɛrɛ yaa Bɛpolŋo-i. U bi ciɛ u maacemma-i maŋ saaya ma ce dumaa. U yaa Diilɔŋ-dūŋ-baamba yun̄gu-na. In̄ haa i nan̄ga-i kumaŋ nuɔ-i aa tie gbeliɛŋ i fɛrɛ, ku maama da ma saa hel i hɔmmu-na, miɛmei u dūŋ-baan̄ mieŋo-i.

Diilɔŋo tigiŋ fiisaan̄-terieŋgu tuɔ ciɛ u baamba-i

⁷ *Diilɔŋ-Yalle daa ma yaa di cira wuɔ:
 «Da na nu Diilɔŋo nelma-i nyun̄go-i-na, ⁸ baa na cīina-mɛi
 ŋaa na bīncuɔmba nan̄ puu baa-yo dumaa
 yiŋgu maŋ ba nan̄ fiɛŋ-yo dii *hīekuraan̄gu-na.»
⁹ Diilɔŋo ciera wuɔ:
 «Na bīncuɔmba daa miŋ ciɛ kumaŋ bieŋ komuɔŋa hāi hɔlma-na,
 ŋga ba bilaa diilɔŋo-i a fɛŋ-mi da ba ce-mi ne
¹⁰ ku'i ciɛ mi cira:
 «Ba sa gbāŋ haarma,
 miŋ taaran̄ ba ce kumaŋ ba yaan̄-ku.»
 Mi huɔŋga duu baa-ba cor.
¹¹ Kan̄ duu baa-ba dumaan̄o-na mi waasa miɛ:

«Miŋ tigiŋ fiisaan̄-terieŋgu maŋ, ba cɛraa ba da suur-kuɔ.»*

¹² Tobiiŋ namaa, terieŋgu fan̄gu-na, bilaan̄ na fɛrɛ, na hɔlma-na unaa baa ji ce ānyagarmantieŋo a ji tuɔ cīina Cicɛlmantieŋo-i. ¹³ Nyun̄go ku bāan̄ daaku-na, Diilɔŋo tiraa u taara u piiye baa-ye. A ce dumaan̄o-na taa na dii sirɛiŋa na-naa nuɔ yinni maŋ jon̄; ku yaa bīŋkūŋgu sie gbāa tāal un̄aŋ nuɔ dii-ni āmbabalma cemma-na a ce-ni ānyagarmantieŋ nuɔ. ¹⁴ Ii dii *Kirsā kuoyataan̄ miɛ nyun̄go-i-na. ŋga die tie taara i tɛ u kuoyataan̄ miɛ, in̄ haa i nan̄ga-i kumaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, i saaya i haa i nan̄ga kuɔ. ¹⁵ Ma waan̄ wuɔ: «Da na nu Diilɔŋo nelma-i nyun̄go-i, baa na cīina-mɛi ŋaa na bīncuɔmba nan̄ puu baa-yo aa cīina-mɛi dumaa.»†

¹⁶ A ne da na bīncuɔŋ haba-i nuɔ Diilɔŋo nelma-i aa pu baa-yo? *Moisiŋ hielaa bamaŋ hiere Esipi-i-na ba'i sī wei? ¹⁷ Aa Diilɔŋo huɔŋga duu baa haba-i bieŋ komuɔŋa hāi hɔlma-na? Baaduɔŋ daaba'i sī wei? Ba yaa cālāa aa kā ka ku dii hīekuraan̄gu-na. ¹⁸ Diilɔŋo waasaan̄ wuɔ haba-i sie da suur u fiisaan̄-terieŋgu-na? Baaduɔŋ daaba'i sī wei? Ba yaa

* 3:11 Gbeliemaŋ-nalāan̄gu (Psaume) 95.7-11 † 3:15 Gbeliemaŋ-nalāan̄gu (Psaume) 95.7-8

naa yagaraa wuɔ ba siɛ nu Diiloŋo nuŋgu-i. ¹⁹ Terieŋgu faŋgu-na, kumaŋ cie i bĩncuɔmba saa gbãa suur fiisaan-terieŋgu-na, ku yuŋgu yaa daaku: Ba yagaraa wuɔ ba siɛ haa ba nanŋa Diiloŋo-na ku'i cie.

4

¹ Diiloŋ uŋ pãa nuŋgu maŋ wuɔ i gbãa suur u fiisaan-terieŋgu-na, u saa bir-ku yogo. Terieŋgu faŋgu-na, bilaan na fere, na hɔlma-na unaa baa ji hel hɔntɔbiloŋo. ² Na saa da, mie in nuɔ *Neldɔdɔlma-i dumaa, i bĩncuɔmba bi nuɔ-ma dumei. Ŋga ban nuɔ mamaŋ, ba saa hũu-ma hĩŋ, a ce dumaanŋo-na ma saa gbãa fa weima hã-ba. ³ Mie maŋ haa i nanŋa Diiloŋ-ãndaanŋu-na, i ka suur fiisaan-terieŋ daaku-na. Miŋ gbɛŋ fiisaan-terieŋgu maŋ, Diiloŋo waan kufaanŋu maama yaa u nelma-na wuɔ:

«Ku'i cie mi huɔŋgaŋ duu baa-ba mi waasa mie:

«Miŋ tigiin fiisaan-terieŋgu maŋ, ba cɛraa ba da suur-kuɔ.»*

Diiloŋo yaa piye dumaa, a ne da u bãlãa u maacemma-i dii miwaanŋo jĩnamman-kuɔnu. ⁴ Diiloŋ-nelma piye *yitienanŋu maama terieŋgu nanŋu-na wuɔ: «Diiloŋ uŋ bãlãa u maacemma-i, wuɔ fiisa niehãi yiuŋgu-na.»†

⁵ Ma bi waan bande-i-na wuɔ:

«Miŋ tigiin fiisaan-terieŋgu maŋ ba cɛraa ba da suur-kuɔ.»‡

⁶ Bamaŋ nuɔ Neldɔdɔlma-i diɛlũ, ba yagaraa Diiloŋo nuŋgu-i, a ce ba saa da suur fiisaan-terieŋgu-na, a ne da nuɔmba saaya ba suur-kuɔ. ⁷ Ku'i cie Diiloŋo tiraa dii nyuŋgo ku yiuŋgu-i a hã-ye. Ban yagaraa Diiloŋo nuŋgu-i, bieŋa bɔi ku huɔŋgu-na, u juɔ ce *Davidi wan ku maama u gbeliemaŋ-neini-na. Mi nuŋgu hii nelma famma-i cor tĩ wuɔ:

«Da na nu Diiloŋo nelma-i nyuŋgo-i-na, baa na cĩna-mei.»§

⁸ Yosuwɛŋ kãa baa *Isirahel-baamba-i kusuwɛŋ-nu, kuɔ fiisaanŋu waa, Diiloŋo naa waa hie tuɔ piye fiisaanŋu nan maama? ⁹ Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ uŋ cie u maacemma-i bãl aa fiisa fiisaanŋu maŋ niehãi yiuŋgu-na, ku temma dii ta ku cie u baamba-i. ¹⁰ Uman duɔ da fiisaan daaku-i, u ka fiisa ŋaa Diiloŋ uŋ cie u maacemma tĩ aa fiisa dumaa. ¹¹ Terieŋgu faŋgu-na, yaan i gbãŋ i da fiisaanŋu faŋgu-i. Yaan i vaa i fere unaa baa ji yagar Diiloŋo nuŋgu-i a ji hel hɔntɔbiloŋo ŋaa i bĩncuɔmban cie dumaa. ¹² Diiloŋ-nelma-i nelkulemma sĩ, maa dii baa fɔŋgũ. Ma dɔl ma yan nunni hãi jigãŋga-i. Da ŋ nu-ma, ma suur ŋ huɔŋga-na a fienu ŋ kusũŋ-maama-i baa ŋ ãnjɔguɔma-i. Ma hɔnu ŋ kusũŋ-maama-i ŋaa ban hɔnnuŋ biŋwuɔŋo dumaa baa jigãdɔdɔlŋga. ¹³ Diiloŋ uŋ hiela bĩmbĩnni maŋ hiere, ku diei saa fuo-yuɔ, u yufelle dii-nie hiere, u da-ni hiere. U yaa kaa yuu-ye baa in cie mamaŋ cor hiere.

Yesu yaa Diilojigãntaamba yuntebuɔ-i

¹⁴ *Diilojigãntienŋo dii baa-ye. Diilojigãntienŋo faŋo yaa Diilojigãntaamba yuntebuɔ-i. U yaa Yesu-i Diiloŋ-Bienŋo-i. U yaa nyugãan kã Diiloŋo wulaa dii dɔrɔ-i-na. Terieŋgu faŋgu-na, uŋ pigãan-ye hũmelle maŋ, yaan i bel-de nammu hãi. ¹⁵ Mie *Diilojigãntaamba yuntienŋo-i hujantienŋo, da ku ta ku nuɔl-e, u tuɔ kaal u kãyã-yie. Ba cie weima-i hiere da ba guɔl u gbeini-i ŋaa ban guɔl mie niini-i dumaa, ŋga yinduwanŋu u saa ji cãl Diiloŋo-i. ¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na, baa na kãalã, yaan i pie Diiloŋo-i hujarrentienŋo-i. Die pie-yo, u ka ce hujarre yie aa firnu u huɔŋga-i baa-ye aa wein da ma da-ye u kãyã-yie.

5

¹ *Diilojigãntaamba yuntienŋo maŋ duɔ hel nelbiliemba hɔlma-na, u maacemma yaa a tĩena tuɔ fa ba maama-i Diiloŋ-hũmelle-na. U yaa buolaan Diiloŋo-i aa tuɔ pã niipãnni-i u hã-yo ãmbabalma maama-na. ² Fuɔ fere-i ku bi nuɔl-o Diiloŋ-hũmelle-na, a ce dumaanŋo-na bamaŋ sa suyaan kuyunŋu aa ta ba pira, u suɔ ba belma. ³ Aa kuŋ nuɔl-on dumaanŋo-na, u saaya u kor Diiloŋo-i baa tãmmaŋ-kũŋgu a ce, aa bi kor-o hã banamba-i. ⁴ Molo sie gbãa

* 4:3 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 95.11 † 4:4 Miwaanŋo jĩnamman-sɛbɛ (Genèse) 2.2 ‡ 4:5 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 95.11 § 4:7 Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 95.7

bi sire u fereḡ nuṵ duma a wuṵ fuṵ Diiløjigāntaamba yuntieḡ; Diiløj'o'i hāa-niḡ kufanḡu munyerammu-i ḡaa uḡ hāa *Aarṵ-i baa-mu duma a. ⁵ Kuuduṵḡu yaa baa *Kirs a-i, fuṵ fere saa jīna u fere munyerammu fammu-na, Diiløj'o'i jīena-yuṵ. U gbīe-yo wuṵ:

«Mi Biēḡo yaa nuṵḡo-i,
muṵmei huṵḡ-ni nyuḡḡo-i-na.»*

⁶ Terieḡu naḡu-na, u tiraa cira:

«ḡ cie jigāntieḡ nuṵ a waa ku maacemma-na hōnniḡ joḡ Melkisedeki temma.»†

⁷ Yesu naa suṵ wuṵ Diiløjḡ gbāa hūu-yo kuliḡu-na, a ce dumaḡḡo-na, uḡ waa hīema-na, u cāarā-yuṵ, gbuu cārā-yuṵ baa kaasḡu baa nyinyolma. Uḡ hiiriye u fere dumaḡḡo-na Diiløjḡ yaḡḡa-na, Diiløjḡ sie u cārāmma-i‡. ⁸ Uḡ ḡa naa fie waa Diiløj-Biēḡo, u hūyāa-ma ce sūlma-i a nu Diiløjḡ nuḡu-i. ⁹ Uḡ cie u maacemma-i ka hi u fuṵḡu-i, ku'i cie bamaḡ nuṵḡ u nuḡu-i hier e, u cie ba Koḡkortieḡ a kor-ba gbula. ¹⁰ A ce dumaḡḡo-na Diiløjḡ cie-yo jigāntaamba yuntieḡ Melkisedeki temma.

Bīncuṵḡ-niiwuoni

¹¹ Terieḡ daaku-na, nelma bōi dii i die waḡ-ma, ḡḡa na tūnni sa tiraa ni ye fiefie, a ce dumaḡḡo-na ma wamma dii kpelle. ¹² Na huṵḡu cuṵ hūmel daade-na. Naa naa saaya na suṵ yiēḡu ta na hāalā banamba-i, ḡḡa namei daana yogo ba saaya ba tiraa hāalā-nei Diiløj-hūmelle-i ḡaa na suurii-die felemma. Na birii jo nyolma-na, a ne da naa naa saaya na ta na wuṵ bīncuṵḡ-niiwuoni. ¹³ Umaḡ duṵ tuṵ mōsūḡ yogo, tonto; u sa suṵ kumaḡ vii baa kumaḡ saa vii. ¹⁴ A ne da niiwuoni yaa bīncuṵḡ-niini-i. Ni wuoma mieḡ-ba, a ce dumaḡḡo-na ba suṵ kuufafaḡu-i bō-ku kuubabalaḡu-na.

6

¹ Terieḡu faḡu-na, i ka cor Kirs a hūmelle dommaḡ-kalaḡo-i a tie kā ku yuḡ-terieḡ-nu. Kuu dii ḡaa dūḡu tuole jīena tī, i saaya i haaya-kuṵ. I sie gbāa tie titirre nelduḡ daama-i yinni maḡ joḡ wuṵ na nanna na cilōbabaḡo-i aa na haa na naḡḡa-i Diiløjḡ-na. Mafamma waḡ cor tī baa-na. ² *Batemu ba kūḡu-i baa a haa ḡ naḡḡa-i nuṵmba yunni-na aa cārā Diiløjḡ-i, ku waḡ tī baa-na. Kuomba siremmaḡ-kūḡu-i baa Diiløj uḡ ka ger nuṵmba yuḡ-maama-i duma a, ku bi waḡ tī baa-na. ³ I ka yaḡ mafamma-i duma a aa Diiløj duṵ sie i kā yamma.

⁴ Nuṵmba maḡ daa Diiløjḡ gbagbaama-i, bamaḡ nalāa Dōrwuṵḡo papāmuḡu-i ne, bamaḡ daa *Diiløj-Yalle-i, ⁵ bamaḡ daa Diiløj-nelma fafaḡu-i, bamaḡ nalāa bāḡu maḡ juṵḡ ku fōḡḡō-i ne ⁶ aa tiraa bir bie ba āncōmma-i cor baa-ma, molo cēraa u gbāa tiraa hiel-ba kuṵ bir dii-ba hūmefafalle-na. Baḡ yaḡ Diiløjḡ-i aa bir suur ba cilōbabaḡo-na, kuu dii ḡaa ba birii gbu Diiløj-Biēḡo-i *daḡu-na a hā nuṵmba ta ba nyē-yo.

⁷ Na saa da, diiløj duṵ tuṵ dāa fafamma, suṵḡu maḡ da ku ta ku ce dīmma-i fafamma ku hā ku taamba-i, ḡ da Diiløjḡ firiinu u huṵḡa-i baa suṵḡu faḡu-i. ⁸ ḡḡa da ku yaḡ aa ta ku pa huṵni baa jukēlḡo u kula, ku pigāḡ wuṵ sofafaḡu sī, ku sie vaaya Diiløjḡ ka waasa-kuṵ aa dāamu'i ka caa-ku.

⁹ Mi jēnaḡ namaa, iḡ feḡ i piiye dumandē-i, i suyaa wuṵ namaḡḡo-i na biyaa hūmefafalle yaa-i da na ka kor. ¹⁰ Diiløjḡ saa balaḡ. Naḡ cie maacemma maḡ hā-yo, ma sie gbāa karaanu-yuṵ. Naḡ kāyāḡ u baamba-i duma a, ku pigāḡ wuṵ u maama dōlnu-nei. ¹¹ I taara na hierōḡo-i na vaa na fere dumei fuṵ ku bālma; ku yaa naḡ hīḡ kumaḡ taalḡu-i, na ka da-ku ku temma-i. ¹² Terieḡu faḡu-na, baa na dii yelma na fereḡ nuṵ. Diiløj uḡ pāa nuḡu maḡ, bamaḡ haa ba naḡḡa yuṵ aa fē ba hōmmu-i ta ba cie-ku, taa na ce ba temma.

Diiløj-nupālle

¹³ Diiløj u naḡ pāa nuḡu-i baa *Abiramu-i wuṵ hielaa u niele u fereḡ nuṵ wuṵ u ka ce-ma. Bīḡkūḡu si dii kumaḡ maaraa Diiløjḡ-i u duṵ hiel u niele-i kuṵ, ku'i cie wuṵ hiel

* 5:5 Gbēliemaḡ-nalāḡu (Psaume) 2.7 † 5:6 Gbēliemaḡ-nalāḡu (Psaume) 110.4 ‡ 5:7 Niēḡ Like sebe-i-na 22.42-43.

u niele-i u fɛrɛɲ nuɔ ¹⁴ aa naa cira: «Coima saa fa, mi ka silaa ce baa-ni aa hã-ni huɔŋgu boi.»
¹⁵ Abiramu wuɔ bi fɛ u huɔŋga-i t̄iɛna. Uɲ f̄iɛ u huɔŋga-i t̄iɛna tuɔ cie dumaŋo-na, Diilonɲ uɲ p̄aa nuŋgu maɲ baa-yo, wuɔ bi ce-ku hã-yo.

¹⁶ Moloɲ duɔ waɲ nelma aa tuɔ taara na suɔ wuɔ ninsono, ɲ da u hielaa u niele-i b̄iɲkũɲgu maɲ maaraa fuɔ fɛrɛ-i. ¹⁷ Diilonɲ uɲ p̄aa nuŋgu-i baa bamaɲ, uɲ taaraɲ ba suɔ wuɔ ninsono, kɛrɛ u siɛ ji bir baa huɔŋ-ãndaɲgu, ku'i cie u hiel u niele-i u fɛrɛɲ nuɔ a haa nup̄alle-na. ¹⁸ Nelma hãi maɲ daama-na, Diilonɲo siɛ gb̄aa bir baa huɔŋ-ãndaɲgu. Uɲ p̄aa nuŋgu-i aa hiel u niele-i u fɛrɛɲ nuɔ, u siɛ gb̄aa ni u saa ce-ma. Teriɲgu faɲgu-na, miɛ maɲ gbaraa ji c̄iɲ Diilonɲo-na, uɲ'a u ka hã-ye kumaɲ, nel daama dii sireiɲa yiɛ b̄amb̄aale i tie h̄iɲ ku taalunɲu-i. ¹⁹ Iɲ h̄iɲ kumaɲ taalunɲu-i, ku yaa miɛ kollunɲ-gboruɲgu-i. I bilaaya ku yaa yiera Diilonɲ-h̄umelle-na. Ku yaa cie i suɔ wuɔ i ka ciel kompaɲga-i suur Diilodubilonɲo-na†. ²⁰ Yesu taa yaɲga yiɛ suur kusuɔɲ-nu'i baa i yunniɲ-maama-i. U yaa cie *Diilojigãntaamba yuntierɲo-i a waa ku maacemma-na hɔnniɲ jɔɲ Melkisedeki temma.

7

Melkisedeki s̄inni-i

¹ Melkisedeki* waa Salemu jãmatigi, aa tiraa waa Dɔrɔwuɔɲo jigãntierɲo. *Abiramunɲ kãa ka ce berru-i baa jãmatigibaa-ba-i a yar-ba aa bir tuɔ jo, Melkisedeki wuɔ sire ka jãrã-yuɔ a cãrã Diilonɲo-i hã-yo. ² Abiramunɲ daa b̄imb̄inni maɲ berru-na, wuɔ hã-yo c̄inciel calnumma da-ma-diei niɛ hiere. Melkisedeki yerre yunɲgu yaa wuɔ: «Jãmatigiviinɲo». A naara kufaɲgu-i u waa Salemu jãmatigi, ku yunɲgu yaa wuɔ Yaafɛllen-jãmatigi. ³ Molo sa suɔ u to, molo sa suɔ u nyu, molo sa suɔ u b̄incɔiɲo naɲo. U hommaɲ-maama saa waɲ teriɲgu, u kuliinɲ-maama saa bi waɲ teriɲgu. A ce dumaŋo-na uu dii ɲaa niɲ daa Diilonɲ-Bierɲo-i dumaa: U cie *jigãntierɲo a waa ku maacemma-na hɔnniɲ jɔɲ.

⁴ Nelbuɔ kelkel! Na saa da Abiramu fuɔ maɲ i b̄incɔiɲo, uɲ kaa da nimaɲ hiere berru-na, u birii ni c̄inciel calnumma da-ma-diei hã-yo wei? ⁵ A ne da *Levi baamba maɲ jigãntaamba, a saa baa *Moisi *ãnj̄inamma-i, ba yaa saaya ba ta ba h̄uu *Isirahel-baamba nagãɲ-niini c̄inciel calnumma da-ma-diei-i, ɲ siɛ suɔ wuɔ bafamba fɛrɛ-i Abiramu hãayɛlmba namba'i. ⁶ Melkisedeki saa waa ba horre-na, ɲga Abiramu hãa-yo u b̄imb̄inni c̄inciel calnumma da-ma-diei-i aa u cãrã Diilonɲo-i hã-yo; fuɔ maɲ Diilonɲo naa p̄a nuŋgu-i baa-yo. ⁷ A ne da i suyaa wuɔ umaɲ maaraa u'i cãarãɲ Diilonɲo-i hã umaɲ cɛkũɔ. ⁸ Isirahel-baambaɲ p̄ãɲ ba c̄inciel calnumma-i ba hã Levi baamba maɲ, bafamba ku, a ne da Abiramunɲ p̄aa a hã umaɲ, uu dii u saa ku ɲaa maɲ waɲ dumaa Diilonɲ-nelma-na. ⁹ Teriɲgu faɲgu-na, i gb̄aa cira Isirahel-baambaɲ p̄ãɲ ba c̄inciel calnumma-i ba hã Levi maɲ, Abiramunɲ p̄aa u maama-i a hã Melkisedeki-i Levi faɲo saa naa hi honɲ yogo ɲga u p̄aa. ¹⁰ U p̄aa niɛ niɛ? Tuɔɲo-i baa Melkisedeki-i baɲ daa ba-naa huɔŋgu-na, u waa h̄umellenɲ tuɔ jo, a ce dumaŋo-na tuɔɲoɲ p̄aa kumaɲ, u nuŋgu dii-kuɔ.

Kirsã cie jigãntierɲo Melkisedeki temma

¹¹ Diilonɲ uɲ hãa *Isirahel-baamba-i *ãnj̄inamma maɲ, ma yunɲgu waa *Levi baamba jigãntes̄inni yaa nuɔ-i. Kuɔ ba jigãntes̄inni naa hi ni fuɔɲgu-i, Diilonɲo naa waa hie yaɲ bafamba-i aa hiel *jigãntierɲo naɲo Melkisedeki temma? Bafamba maɲ *Aarɔ baamba. ¹² A ne da jigãntes̄iɲ da ni hor, fuɔ ãnj̄inamma bi hor. ¹³ Iɲ waɲ umaɲ maama-i, jigãntes̄iɲ daani vii u yaa-i, u b̄incɔiɲo-na niini s̄i. U b̄incɔiɲo naɲo saa sire cãa jigãɲga-i dede. ¹⁴ I suyaa-ma hiere wuɔ Itierɲo tobaa-ba haayierɲo yaa *Yuda-i, *Moisi saa waɲ ba jigãntes̄inni-maama dede.

¹⁵ Ku migãaɲ tiraa kaala dei, jigãntie daa Melkisedeki temma, uuduɔɲo s̄i baa Levi baamba-i. ¹⁶ U saa ce jigãntierɲo a biɛ u b̄incɔiɲo-maama ɲaa maɲ ceɲ dumaa ãnj̄inamma-na, ɲga uɲ yeɲ u siɛ gb̄aa ku, ku yaa cie-yo jigãntierɲo-i. ¹⁷ Diilonɲ-nelma gbaraa-ma wuɔ:

* 6:14 Miwaɲɲo j̄inammaɲ-sɛbɛ (Genèse) 22.16-17 † 6:19 Niɛɲ Matie sɛbɛ-i-na 27.51 baa Ebire ba sɛbɛ-i-na 10.20. * 7:1 Niɛɲ Miwaɲɲo j̄inammaɲ-sɛbɛ-i-na (Genèse) 14.18-20.

«Ŋ ciɛ jigāntieŋ nuɔ a waa ku maacemma-na hɔnniŋ joŋ Melkisedeki temma.»†

¹⁸ Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋo gbuyaanu nelma namma ānjīnamma-na wuɔ yungu si dii-meɪ; ma siɛ gbāa kāyā nelieŋo. ¹⁹ Na saa da, ānjīnamma saa gbāa migāaŋ weɪma ma hi ma fuoŋgu-i Diiloŋo yufelle-na. Ŋga fiefie-i-na, Diiloŋo diyaa-ye hūmelle maŋ faa yaŋ. I haa i naŋga-i di yaa nuɔ-i aa tīena. Di yaa ciɛ i gbāa piɛ Diiloŋo-i.

²⁰ A naara kufaŋgu-i, Diiloŋo pāa nuŋgu aa ce Yesu-i jigāntieŋo. Ma temma saa ce banamba jigāntesīnni damma-na. ²¹ Ŋga ma ciɛ Yesu niini damma-na. Diiloŋ-nelma gbaraa-ma wuɔ:

«Itieŋo hielaa u niele u fereŋ nuɔ aa u sa ji bir u nuŋgu-i dede.

U ciɛra wuɔ: «Ŋ ciɛ jigāntieŋ nuɔ a waa ku maacemma-na hɔnniŋ joŋ.»»

²² Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ uŋ bilaa *tobisīfelenni maŋ baa nelbiliemba-i, Yesu yaa yieraaya baa ni maama-i. ²³ A naara kufaŋgu-i Levi bisālmba huraa ba-naa boi cor jigāntesīnni-na; umaŋ duɔ nyugūŋ duɔ saa ji waa, unaa hor-o. Ku ciɛ dumɛi ba ciinu.

²⁴ Ŋga Yesu fuɔ dii gbula aa molo sa ji hor-o u jigāntesīnni-na ²⁵ ku'i bi tiraa ce bamaŋ piyaŋ Diiloŋo-i fuɔ barguɔ-i-na, u gbāa tuɔ kor-ba fafamma. Uŋ yeŋ u siɛ gbāa ku, u cārā Diiloŋo-i u hā-ba. ²⁶ Terieŋgu faŋgu-na, Yesu yaa *Diilojigāntaamba yuntieŋo maŋ gbīɛ baa-ye. U huɔŋga kuɔŋ, u saa cāl, u saa ce āmbabalma. Diiloŋo biyaa-yo ka jīna u caaŋ-nu a maa-yo āmbabalmanciraamba-na. ²⁷ Uu si dii ŋaa *Diilojigāntaamba yuntaamba namba-i: Bafamba kor Diiloŋo-i yinni maŋ joŋ baa tāmman-niini bafamba fereŋ āmbabalma maama-na aa tiraa sire kor-o ba nelleŋ-baamba bi maama-na. A ne da fuɔ pāa fuɔ fereŋ kerre yaa-i a kor Diiloŋo-i i diei yoŋ gbula. ²⁸ Ānjīnammaŋ ciɛ bamaŋ Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ku nuɔl-ba Diiloŋ-hūmelle-na. Ŋga Diiloŋ uŋ hielaa u niele-i u fereŋ nuɔ aa ce umaŋ Diilojigāntaamba yuntieŋo-i ānjīnamma huɔŋgu-na, fuɔ fereŋ Bieŋo yaa-i. U jigāntesīnni hii ni fuoŋgu-i aa mumbālm u sī-niɛ.

8

Tobisīfelenniŋ-maama

¹ Ŋ waŋ mamaŋ, mamaŋ yungu meɪ, ma yaa daama: Ŋ waŋ *Diilojigāntaamba yuntieŋo maŋ maama-i baa-na, u yaa dii baa-ye. Uu dii tīena Diiloŋo-i Weimantieŋo caaŋ-nu dii dɔrɔ-i-na ² tuɔ ce u maacemma-i Diiloŋ-dūŋ-kerre-na. Dūŋgu faŋgu-i, Itie fuɔ fere yaa maa-ku; nelbiliemba sī.

³ Diilojigāntaamba yuntieŋo maacemma yaa a tuɔ buol Diiloŋo-i aa tuɔ pā niipānni-i u hā-yo. Terieŋgu faŋgu-na, fuɔ miɛ wuoŋo bi da kunaŋgu a hā Diiloŋo-i ke. ⁴ Kuɔ uu naa waa hīema-na, uu naa saa gbāa ce halle *jigāntieŋo. Hama-i nuɔ-i? Jigāntaamba dii tī ta ba pā niipānni-i ba hā Diiloŋo-i a saa baa *ānjīnamma-i. ⁵ Bamaŋ dii hīema-na bande-i-na, baŋ ceŋ ba maacemma-i dūŋgu maŋ nuɔ-i, ku kerre yaa dɔrɔ-i-na. Diiloŋo pigāaŋ *Moisi-i kufaŋgu cemma yaa-i. U gbuɔya-yuɔ wuɔ: «Ne, ce-ku fafamma ŋaa miŋ pigāaŋ-ni ku cemma-i dumaa tānuŋgu-na.»* ⁶ Ŋga fiefie-i-na, Diiloŋ uŋ pāa nufelieŋgu maŋ *tobisīfelenni-na, ku boya dīelā-kūŋgu-na. Yesu yaa dii i hɔlma-na baa Diiloŋo-i tobisīnni fanni cemma-na. Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋo hāa miɛ jigāntieŋo-i maacemma maŋ maaraa hīemaŋ-jigāntaamba maama-i titirre.

⁷ Kuɔ tobisīdīelānni naa fa, Diiloŋo naa waa hie tuɔ bel ninanni? ⁸ Ŋga i daa Itieŋo taa u cāl u baamba-i uŋ piye terieŋgu maŋ nuɔ-i wuɔ:

«Yiŋgu dii baa yiŋgu mi ka bel tobisīfelenni baa *Isirahel-baamba-i a naara *Yuda-baamba-i.

⁹ Ni siɛ waa niiduɔni baa mi naŋ bilaa ba tobaa-ba nammu-i hiel-ba Esipi-i-na aa naa bel nimaŋ baa-ba.

Ba bīɛnaana tobisīnni fanni-i
ku'i ciɛ meɪ bi ne-ba aa yaŋ-ba.

¹⁰ Miŋ ka bel tobisīnni maŋ baa Isirahel-baamba-i bieŋa maŋ juɔŋ,

† 7:17 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 110.4 * 8:5 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 25.40

*mi ka dii mi añjĩnamma-i ba kusũnni-na,
mi ka nyegẽŋ-ma ba hõmmu-na.*

*Mi ka waa ba Diiloŋ wuɔ
aa ba waa mi baamba.*

¹¹ *Yungu si dii unaa duɔ ji cira u pigãaŋ unajo baa mi sĩnni-i.*

*Ba ka suɔ-mi hiere ka saa;
a doŋ bisãlmba-na ka hel baa bĩncuamba-i hiere ba ka suɔ-mi.*

¹² *Bay cãlãa-mi baa mamaŋ,*

mi ka yay ma tĩ, mi ka hiel ba ãmbabalma-i mi huõŋga-na.»†

¹³ Diiloŋ uŋ bĩe tobisĩŋ daani-i niifeleenni, kuu dii ŋaa u cie dĩelã-niini-i niicɔlõnni. A ne da bĩŋkũŋgu maŋ vãa, ku kã gbuoma-na.

9

Jigãntie buɔra jigãntieŋ-na

¹ Dĩelã-**tobisĩnni* waa baa ni buolmaŋ-hũmieŋa baa ni buolmaŋ-terieŋgu hĩema-na bande-i-na. ² Baa naa ce kompadũŋgu aa karnu ku huõŋga-i sɔmma hãi. Niŋ suur gbuya kumaŋ, ba taa ba bĩ-ku Diiloŋ-dũŋgu. Fitĩmbaa-ba waa kusuõŋ-nu'i baa Diiloŋ-buruõŋ waa taabale maŋ nuɔ-i hiere. ³ Hãalĩŋ-kũŋgu-i, ba taa ba bĩ-ku Diilodubiloŋo. ⁴ Wusũnaŋ-igãŋga naŋga waa terieŋgu-na, ka waa sẽne-kaaŋga, a naara **tobisĩnniŋ-kporuo-i*; baa naa tĩŋ-yo baa sẽne. Kporuo huõŋga-na, sẽne-bireŋga naŋga waa baa **mani* ka huõŋga-na. **Aarõ* gboruoŋgu maŋ naa puu pũlma-i* kuu naa bi waa a naara tobisĩnniŋ-nelmaŋ nyegãaŋ tãmpĩeŋa maŋ nuɔ-i. ⁵ Ba taa ba kũnna tãmma-i kporuo daayo suuluo yaa nuɔ-i ba kor Diiloŋo-i ãmbabalma maama-na. Baa naa kul Seribẽbaa-ba† namba jĩna suuluo dɔrɔ-i-na ba ta ba pigãaŋ wuɔ Diiloŋo dii. Seribẽbaa daaba naa paarnu ba bũncemmu-i kporuo yudɔrɔ-i-na a cĩnnu-yuɔ. Mii si dii da mi bie bĩmbĩŋ daani-i ni yunniŋ da mi waŋ ni maama; ma wammaŋ-huõŋgu sĩ fiefie-i.

⁶ Kompadũŋgu waa waaŋ daama temma yaa-i aa **Diilojigãntaamba* ta ba suur dudĩelãŋgu-na yinni maŋ joŋ ba ce ba maacemma-i. ⁷ Hãalĩŋ-kũŋgu-na, ba yuntieŋo yaa taa u suur u diei yoŋ. Aa u taa u suur i diei belle-na. Fuɔ fere-i, baa nuɔmba-i, bay cãlãa Diiloŋo-i baa mamaŋ hiere, duɔ u suur, u suur baa bĩŋwuõŋ-tãmma, ka kor-o.

⁸ Terieŋgu faŋgu-na, **Diiloŋ-Yalle* pigãaŋ-ye wuɔ mamaŋ taa ma ce kompadudĩelãŋgu-na, maŋ taa ma ce huõŋgu-na, Diilodubiloŋo dumelle saa naa hi puure yogo. ⁹ Kompadũŋ daaku pigãaŋ-ye nelma nyuŋgo ku bãaŋgu-na. Ku pigãaŋ-ye wuɔ bay pãŋ niipãnni maŋ ba hã Diiloŋo-i a naara niikonni-i hiere a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ, ni sie gbãa fẽ ni pãtaamba hõmmu-i gbarnu. ¹⁰ Mamaŋ nyegãaŋ, ma pigãaŋ niwuoniŋ-kũŋgu yoŋ baa niinyõnniŋ-kũŋgu a naara nelieŋ nuɔ niŋ saaya ŋ migãaŋ ŋ kũɔma-i duma Diiloŋo yufelle-na. Nifanni-i daani-i hiere nelbilieŋ-ãncemma. Ba taa ba ce-ma ba cie Diiloŋo duɔ bibirre-meĩ.

¹¹ Fiefie-i-na, **Kirsa* juɔ ji ce **Diilojigãntaamba* yuntieŋo, i die da bisĩŋ ku fafaaŋgu-i. Uŋ ceŋ u jigãntesĩnni-i kompadũŋgu maŋ nuɔ-i, ku maaraa hĩemaŋ-kũŋgu-i aa tiraa fa yaŋ-ku. Kompadũŋgu faŋgu-i nelbiliemba saa ce-ku, ku yungu yaa wuɔ hĩemaŋ-kũŋgu sĩ. ¹² Kirsa suurii-kuɔ i diei yoŋ. U saa suur ka buol baa kaagbuõŋ-tãmma, u saa bi suur ka buol baa balyuŋ-tãmma. Ŋga u suurii ka buol baa fuɔ fereŋ tãmma a kor-e gbula. ¹³ Bamaŋ guɔlaaya ba fere, ba migãaŋ-ba baa kaagbuõŋ-tãmma, sisɔ balaŋ-tãmma, da ma'i bi sĩ naanõnõŋ-cuõŋgu. ¹⁴ Bĩmbaaŋ-tãmma da ma gbãa migãaŋ nelieŋo-i migãaŋ daama temma-i, mie iŋ cie guɔyuɔ maŋ, Yesu fuɔ maŋ saa ce kuubabalaŋgu da, aa pã u fere hã Diiloŋo-i Diiloŋ-Yalle barguɔ-i-na, fuɔ tãmma ka hur i balaŋgu-i ka hi hie a migãaŋ i hõmmu-i i tie cãa Diiloŋo-i Cicẽlmantieŋo-i?

† 8:12 Seremi (Jérémie) 31.31-34 * 9:4 Niieŋ Kãmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 17.16-25. † 9:5 Seribẽbaa-ba: Ba bĩ **dɔrɔpɔuɔrbiemba* namba'i dumaŋo-na.

¹⁵ Ku ciɛ dumei u jo ji waa i hɔlma-na baa Diiloŋo-i tobiŋfɛlenni-na. Cɔlmuɔ maŋ ciɛ tobiŋfɛlɔnni-na, Yesu kuu a kor nuɔmba-i cɔlmuɔ faŋo-na. A ce dumaanjo-na, Diiloŋ uŋ bɛ bamaŋ duɔ ji hã-ba u ciiluŋgu maŋ sa tɛŋ dede, ba ka gbãa da-ku ŋaa uŋ pãa nuŋgu-i baa-ba dumaa.

¹⁶ Da ŋ nyegɛŋ sɛbɛ a pigãaŋ ŋ ciiluŋgu calnumma-i, da ŋ saa ku, ku siɛ gbãa cal. ¹⁷ Da ŋ waa cicɛlma yogo, sɛbɛ huɔya-maama siɛ gbãa ce. Da ŋ ku, ku yaa ma suo gbãa ce. ¹⁸ Kuuduɔŋgu yaa-i baa Diiloŋ-tobisinni-i. Halle dɛlã-niini bilaa baa tãmmaŋ-kũngu. ¹⁹ Kuŋ ciɛ dumaa ku yaa daaku: Diiloŋ uŋ'a ba ta ba wuɔ hũmieŋa maŋ, *Moisi kalaan-ya baa-ba hiere igɛna ŋaa aŋ nyegãaŋ dumaa *ãnjĩnamma-na. Uŋ ciɛ mafamma-i, baa naa ko nambiamba namba baa kaagbolaamba namba, wuɔ biɛ ba tãmma-i a guɔl baa hũmma, aa ce kumitedãama a vaa *isopefielu a dii misĩrrã ãnjĩnammaŋ-sɛbɛ-i-na aa bi dii misĩrrã nuɔmba-na hiere ²⁰ aa cira: «*Diiloŋ uŋ bilaa tobiŋni-i baa-na baa tãmmaŋ-niini maŋ, ni tãmma yaa-i.*»[‡] ²¹ Aa naa bi misĩrrã kompadũngu-na baa ku bĩmbĩnni-na hiere. ²² A saa baa ãnjĩnamma-i, ba migãaŋ bĩmbĩnni bɔi baa tãmma-i. Aa ãmbabalma siɛ gbãa pir ni tãmmaŋ-kũngu saa ko.

²³ Hĩemaŋ-bĩmbĩnni migãaŋ migãaŋ daama temma yaa-i baa bĩmbaan-tãmma, ŋga dɔr-niini yaa kireiŋa-i, nifanni migãaŋ baa tãmma maŋ bɔyaa bĩmbaan-tãmma-na. ²⁴ Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanjo-na? Ku yuŋgu yaa daaku, nelbiliembaŋ maa Diiloŋ-dũngu maŋ, Kirsa saa suur kufaŋgu-na, u suurii Diiloŋ-dũŋ-kerre yaa nuɔ-i dɔrɔ-i-na, ka waa u caaŋ-nu tuɔ waŋ i yuŋ-maama-i baa-yo. ²⁵ Aa tobiŋfɛlɔnni-na, belle belle, Diiloŋgãntaamba yuntieŋo suur Diilodubiloŋo-na baa bĩŋwuon-tãmma ka kor Diiloŋo-i. ŋga Kirsa suurii a ka pã fuɔ fereŋ kerre yaa-i i diei yon a hã Diiloŋo-i. ²⁶ Die i ne miwaanjoŋ duɔŋ dii huɔŋgu-na ji hi baa nyuŋgo, kuɔ uu naa u pã u fere ku yu niele, uu naa muliɛŋ bɔi dɛ! ŋga u juɔ i diei yon gbula miwaanjo tĩmmaŋ-huɔŋ daaku-na, a ji ce u fere tãmmaŋ-kũngu duɔ gbuonu ãmbabalma-i.

²⁷ Nelieŋ nuɔ ŋ ku i diei yon a kã Diiloŋo ka yuu-ni. ²⁸ Kuuduɔŋgu yaa baa Kirsa-i, u ciɛ u fere tãmmaŋ-kũngu a hã Diiloŋo-i i diei yon a pir nuɔmba ãmbabalma-i. U ka bir jo. Duɔ jo gboluonjo faŋgu-na, u sa ji pir ãmbabalma, u ji kor bamaŋ ciyaan u duɔ ji kor-ba.

10

¹ *ãnjĩnamma ciɛ ta ma pigãaŋ bisĩŋ ku fafaanjo yalle yaa yon; ŋga ma'i sĩ fafaanjo faŋgu fere-i. A ce dumaanjo-na, bamaŋ kuraanjo Diiloŋo-i baa tãmmaŋ-niini-i bieŋaŋ jon, tãmmaŋ-niini fanni cɛraa ni gbãa migãaŋ-ba ba hi ba fuonjo-i Diiloŋo yufelle-na. ² Kuɔ nii na'a ni ka gbãa, nii naa pir ba cɔlmuɔ-i bei i diei gbula aa ba siɛ tiraa nunu-yuɔ. A ce dumaanjo-na dii yiinaa baa naa hiel ba nanja buolma-na. ³ Na saa da, belle belle, buoljo daama ce nuɔmba ãmbabalma maama ta ma tĩenu-bei. ⁴ Hama-i nuɔ-i? Baljo-tãmma-i baa kaagbolaan-tãmma siɛ gbãa pir nelieŋo ãmbabalma-i halaŋ-ma u yuŋgu-na. ⁵ Ku'i ciɛ Kirsaŋ taa u jo hĩema-na, u gbɛ Diiloŋo-i wuɔ:

«*Ŋ ciera ŋ sa taara tãmmaŋ-kũngu baa bĩŋkũpãŋgu.*

Ŋga ŋ hãa-mi kũɔma mi da mi bir-ma hã-ni.

⁶ *Baŋ koŋ tãmmaŋ-niini maŋ aa kukul-ni, ni maama sa dɔlnu-nie, ãmbabalmaŋ-tãmmaŋ-kũngu-i maaduɔma.*

⁷ *Ku'i ciɛ mi cira:*

Diilo, muɔmei daami!

Mi juɔ da mi ji ce niŋ taaranjo kumaŋ,

ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa mi kũngu-na Diiloŋ-nelma-na.»*

⁸ Uŋ puurii u nuŋgu-i, neldiɛlãmma maŋ juɔ, ma yaa daama: «*Ŋ ciera ŋ sa taara tãmmaŋ-kũngu baa bĩŋkũpãŋgu, ŋ sa taara baŋ koŋ tãmmaŋ-niini maŋ aa kukul-ni, ŋ sa bi taara ãmbabalmaŋ-niini-i, kere ni sa dɔlnu-nie.*» A ne da ãnjĩnamma yaa juɔ baa niipãŋ daani-i hiere.

⁹ Aa tiraa cira: «*Muɔmei daami, mi juɔ da mi ji ce niŋ taaranjo kumaŋ.*»

‡ 9:20 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 24.3-8 * 10:7 Gbeliemaŋ-nalãanjo (Psaume) 40.7-9

Ku pigāaŋ wuɔ u huraa āncencɔlɔmma-i baa maafelemma. ¹⁰ Diiloŋ uŋ taa u taara kumaŋ, Yesu-Kirsa cie ku yaa-i. U pāa u fɛrɛ i diei yoŋ gbula tāmman-kuŋ temma, a pir i āmbabalma-i.

¹¹ Yinni maŋ joŋ Diiløjigāntaamba kā ba ce ba maacemma-i. Ba hinu ba kor Diiloŋo-i korduɔŋ daama yaa-i baa tāmman-niini, a ne da tāmman-niini cɛraa ni gbāa pir nelieŋ āmbabalma. ¹² Ŋga *Kirsa pāa u fɛrɛ i diei yoŋ a pir nuɔmba āmbabalma-i aa kā ka tīena Diiloŋo caaŋ-nu gbula ¹³ tuɔ cie Diiloŋo duɔ mal u bigāarāamba-i hā u ce u bāaŋgu-i bei. ¹⁴ A ce dumaŋo-na, uŋ pirii bamaŋ āmbabalma-i, u pāa u fɛrɛ-i diei yoŋ a migāaŋ-ba ba hi ba fuoŋgu-i gbula. ¹⁵ *Diiloŋ-Yalle bi waŋ ma yaa-i wuɔ:

¹⁶ «Itieŋo ciera:

*«Mij ka bel *tobisīnni maŋ baa-ba bieŋa maŋ juɔŋ,
mi ka dii mi ānjīnamma-i ba hɔmmu-na,
mi ka nyegēŋ-ma ba kusūnni-na.»»*

¹⁷ Aa tiraa cira:

*«Mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huɔŋga-na
baa ba cālmuo-i hiere.»†*

¹⁸ Da kuɔ Diiloŋo hielaa i āmbabalma-i u huɔŋga-na, yuŋ haku-i dii ŋ ka tiraa pā kuupāŋgu da ŋ hur-ma?

Yaŋ i piɛ Diiloŋo-i baa huɔŋga diei

¹⁹ Terieŋgu faŋgu-na, tobiŋ namaa, Yesu tāmma cie i suɔ wuɔ i ka gbāa tie suur Diilodubiloŋo-na. ²⁰ U pāa u fɛrɛ tāmman-kuŋ temma, a taalnu kompaŋga maŋ waa Diilodubiloŋo dumelle yaŋga-na a puure hūmefelende hā-ye. Hūmelle fande yaa cicēlmaŋ-hūmelle-i. ²¹ A ce dumaŋo-na, *Diiløjigāntaamba yuntieŋo maŋ dii baa-ye Diiloŋ-dūŋgu yuŋgu-na, u temma si dii. ²² Terieŋgu faŋgu-na, i āmbabalma ānjɔguɔmaŋ hilaa i hɔmmu-na aa i cɛ koŋ, yaŋ i piɛ Diiloŋo-i baa huɔŋga diei aa i gbu i haa i naŋga yuɔ ku haama. ²³ U sa pā nuŋgu aa ji bir baa huɔŋ-āndaŋgu, a ce dumaŋo-na, iŋ faraŋ i ne kumaŋ aa tie waŋ ku maama, yaŋ i nyaar-kuɔ kpelle. ²⁴ Yaŋ i tie kāyā i-naa i dii sireiŋa i-naa nuɔ nelnyulmu cemma-na baa ānfafamma bi cemma-na. ²⁵ Baa na yaŋ i tie bir i tigiimambaa-ba-na ŋaa banambaŋ mieŋ-kuɔ dumaa. Aa ji tiraa da naŋ daa Itieŋo jomma piɛ ma jo dɛ-i-na, yaŋ aa i tie dii sireiŋa i-naa nuɔ.

²⁶ Na saa da, iŋ suyaa ninsoŋo-i, die suuye i yufieŋa-i aa cor tie ce kuubabalaŋgu-i, tāmman-kuŋgu naŋgu si dii kumaŋ gbāa pir i āmbabalma-i. ²⁷ Die suuye i yufieŋa-i, kumaŋ tīyāa ku yaa daaku: I tīena baa hotiele-i i tie cie gēŋgeryiŋgu-i baa dāŋgbɔguɔŋgu maŋ ka wuɔ Diiloŋo bigāarāamba-i.

²⁸ Umaŋ duɔ cāl *Moisi *ānjīnamma-i, aa nuɔmba hāi sisɔ ba siɛi da-yo aa waŋ-ma, hujarre si dii-kuɔ; ba ko kutieŋo-i. ²⁹ Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duɔ saa dii Diiloŋ-Bieŋo nuŋgu-i, umaŋ duɔ saa kāŋ *tobisīnniŋ-tāmman maŋ pirii u āmbabalma-i, umaŋ duɔ tuɔ bīena *Diiloŋ-Yalle yerre-i, ŋ siɛ suɔ wuɔ di yaa pigāaŋ-yeŋ Diiloŋo hujarre-i, fuɔ kūŋgu ka waa nie? Ku siɛ balaŋ yaŋ umaŋ cālāa ānjīnamma-i wei? ³⁰ Umaŋ ciera:

«Muɔmei ka suu sɔlaŋgu-i;

muɔmei ka pā nelieŋo nelieŋo baa uŋ cie kumaŋ.»

Ma sī i suɔ kutieŋo-i ke? U yaa Diiloŋo-i. U tiraa cira wuɔ:

«Itieŋo ka ce u baamba āndaŋgu-i.»‡

³¹ Diiloŋo-i Cicēlmantieŋo-i, u nel da ma bel-ni, hotiele dii-kuɔ dɛ!

³² Yaŋ aa na ne kumaŋ curaa: Naŋ hilaa kukulma-na, ku domma-na mulieŋ hama-i saa haa-nei? Ŋga ma saa gbāa jīnya-nei. ³³ Na hɔlma-na, ba taa ba tuora banamba aa ce-ba kpāncɔlgūɔ nuɔmba-na. Bamaŋ naa tīɛ, ba saa nanna baŋ ceŋ bamaŋ kpāncɔlgūɔ-i; ba taa ba kāyā-bei. ³⁴ Na siyaa mulieŋ baa kasobiemba-i aa na bi siyaa ba hūu na nagāŋ-niini-i ni maama saa jaŋ-na, aa suɔ kerre wuɔ bīmɔifafanni nanni dii baa-na a yaŋ baŋ hūyāa nimaŋ aa ni sa ji kā terieŋgu.

† 10:17 Seremi (Jérémie) 31.33-34 ‡ 10:30 Ānjīnamma tiyemman-sɛbɛ (Deutéronome) 32.35-36

³⁵ Terienḡu faṅgu-na, naṅ daa holle maṅ dii ku domma-na, baa na yaṅ di korra-nei, ku yaa Diilonḡo ka pã-na bɔi. ³⁶ Vaar na fere na ta na ce Diilonḡ uṅ taaraṅ kumaṅ a gbãa da na da uṅ pãa nuṅgu maṅ. ³⁷ Na saa da, ma nyegãar Diilonḡ-nelma-na wuɔ:

«Ku saa maa, ku t̄iyãa cɛlle
aa umaṅ saaya u jo, u jo.
U siɛ vaaya.

³⁸ Umaṅ vii mi h̄umelle-na, uṅ haa u naṅga-i miɛ, u ka kor,
ṅga duɔ nanna h̄umelle-i, ku siɛ dɔlnu-miɛ baa-yo.»[§]

³⁹ Bamaṅ naana h̄umelle-i aa ta ba kã da ba ka balla, miɛ ii si dii baa-ba. ṅga bamaṅ h̄uyãa-ma da ba ka kor, ii dii baa ba yaa-i.

11

Nagãhaalen-maama

¹ A haa ṅ naṅga-i Diilonḡo-na ku yuṅgu yaa wuɔ niṅ h̄iṅ kumaṅ taalunḡu-i, ṅ suyaa wuɔ ṅ ka da-ku, ku bi pigãar wuɔ niṅ'a ṅ sa da kumaṅ baa ṅ yufelle, ṅ suyaa wuɔ kuu dii.

² Yiinataamba naa haa ba naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ Diilonḡo gbɛliɛṅ-ba.

³ I haa i naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ i suɔ wuɔ Diilonḡo hielaa miwaaṅo-i baa u nuṅ-ãndaarḡu yoṅ, a ce dumaarḡo-na iṅ darṅ nimaṅ hiere baa i yufiɛṅa-i ni hilaa iṅ'a i sa da kumaṅ baa i yufiɛṅa yaa nuɔ-i.

⁴ Abel naa haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ u pã biṅkũfafaarḡu hã Diilonḡo-i a yaṅ Kayine-i*. Uṅ ṅa naa haa u naṅga Diilonḡo-na, ku'i cɛ Diilonḡo gbɛliɛṅ-yo wuɔ u vii aa cira u niipãnni dɔlaanu-yuɔ. Abelṅ haa u naṅga-i Diilonḡo-na, uṅ fiɛ ku, u nelma dii-ye h̄umefafalle-na yogo.

⁵ Enɔki naa haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ Diilonḡo biɛ-yo ka j̄ina u caarḡ-nu u saa yaṅ u ku†. Ba juɔ'a ba ne naa-yo; moloṅ yufelle saa ji tiraa haa-yuɔ. Aa u suɔ duɔ ta, Diilonḡo naa waṅ-ma wuɔ u k̄uṅgu dɔlaanu-yuɔ. ⁶ Da ṅ saa haa ṅ naṅga-i Diilonḡo-na, ku siɛ gbãa dɔlnu-yuɔ baa-ni. Umaṅ piyaarṅ Diilonḡo-i, u saaya u h̄uu-ma wuɔ Diilonḡo dii, aa u pã bamaṅ taaraayaṅ-yuɔ.

⁷*Nowe naa haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ Diilonḡ uṅ gbuɔya-yuɔ baa mamaṅ, u h̄uu-ma a ne da ma saa naa hi ce yogo. U nuɔ Diilonḡo nuṅgu-i aa ce begubuɔ-i a suur baa u dumellɛṅ-baamba-i hiere h̄umma saa da wuɔ-ba. Uṅ cɛ mafamma-i u pigãarṅ wuɔ mamaṅ daa banamba-i ba'i taaraaya-mɛi. Aa uṅ haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ u ce nelviinḡo Diilonḡo wulaa.‡

⁸*Abiramu naa haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ u nu u nuṅgu-i aa h̄uu-ma hel ba nelle-na ta tuɔ kã Diilonḡ uṅ pãa nuṅgu-i baa-yo wuɔ u ka hã-yo nelle maṅ; a ne da u saa tuɔ suɔ di saarḡu. ⁹ Uu naa haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ uṅ pãa nuṅgu-i wuɔ u ka hã-yo nelle maṅ u kã ka t̄iɛna-die ṅaa nerieṅo tuɔ cɔ kompadũṅ-nu. *Isaki-i baa *Yakɔbu-i, ba bi waa kompadũnni yaa nuɔ-i aa nuduɔṅgu yaa bi pãa baa bafamba-i. ¹⁰ Diilonḡ uṅ fuu nelle maṅ aa ma-de u fere, dũnni yieraaya dei, Abiramu yufelle waa di yaa nuɔ-i.

¹¹ Sara waa cɛnyɛiṅo, ṅga uu naa bi haa u naṅga Diilonḡo-na ku'i cɛ u gbãa duɔ da biloṅo; ṅ siɛ suɔ wuɔ uu naa cor bilodalle-i gbuu maa. Uu naa suɔ wuɔ umaṅ pãa nuṅgu-i baa-yo wuɔ u ka da biloṅo u siɛ gbãa t̄aal-o, ku'i cɛ ma bi dɔl-o. ¹² Ku cɛ dumei bibiɛṅo diei hoṅ a dii h̄iɛma yu a ne da uu naa tuɔ yii baa u yuṅgu. U huonḡu ciinu ṅaa niṅ daa mɔɛṅa-i dumaa dɔrɔ-i-na; molo siɛ gbãa kãṅ-ku.[§]

¹³ Bamaṅ bafamba-i daaba-i hiere, ba haa ba naṅga Diilonḡo-na ji ku. Diilonḡ uṅ pãa nuṅgu maṅ, ba saa hi-ku; ṅga ba faara da-ku yaa-i a ce ba h̄ommu gbuu f̄ɛ baa-ku. Bafamba fere waarḡ-ma wuɔ bafamba-i h̄uncortaamba, bafamba munt̄iɛnammu s̄i h̄iɛma-i. ¹⁴ Bamaṅ piiyerṅ dumaarḡo-na, ku pigãarṅ wuɔ ba taara ba nelle. ¹⁵ Barṅ hilaa

§ 10:38 Abakuke (Habaquq) 2.3,4 * 11:4 Niɛṅ Miwaaṅo j̄inammarḡ-sebe-i-na (Genɛse) 4.3-10.

† 11:5 Niɛṅ Miwaaṅo j̄inammarḡ-sebe-i-na (Genɛse) 5.21-24. ‡ 11:7 Niɛṅ Miwaaṅo

j̄inammarḡ-sebe-i-na (Genɛse) 6-9. § 11:12 Niɛṅ Miwaaṅo j̄inammarḡ-sebe-i-na (Genɛse) 22.17.

dimarj nuo-i, kuɔ di kũɔma naa bel-ba, baa naa gbãa bir kã-die. ¹⁶ Ŋga ba taa ba taara dimarj faa yarj difande-i. Ba taa ba taara dornelle. Ku'i cie Diilono sie ba ta ba bĩ-yo ba Diilono. Na saa da, u migãarj terienju hã-ba u nelle-na.

¹⁷ Abiramu naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie Diilonj uŋ fie ce-yo ne wuo u pã Isaki-i hã-yo, u saa yagar. U siyaa duɔ pã u beduola-i hã Diilono-i. ¹⁸ A ne da Diilono naa pã nuŋgu baa-yo wuo: «*Isaki yaa ka hã-ni huonju.*» ¹⁹ Abiramu naa suɔ wuo Isaki duɔ fie ku, Diilono ka gbãa sire-yuo, ku'i cie Diilono bir u bieŋo-i hã-yo. Nel daama cie antigãama.

²⁰ Isaki naa bi haa u narjga Diilono-na ku'i cie u cãrã-yuo hã Yakobu-i baa Esawu-i ba bisĩnuɔ maama-na. ²¹ Yakobu naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie uŋ juɔ tuɔ yii duɔ ku u cãrã-yuo hã Yosefu bepuɔmba-i ba yunniŋ aa yiye u bũole-i a dũuna jaal Diilono-i. ²² Yosefu naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie uŋ juɔ pie kuliŋgu huonju marj nuo-i, u warj-ma wuo *Isirahel-baamba ka hel Esipi-i-na aa pigãarj barj saaya ba ce kumarj baa u kogonni-i. ²³ *Moisi bĩncuɔmba naa haa ba narjga Diilono-na ku'i cie barj huonj-yo ba fuo-yo u ce caamba siei. Baa naa da u faa cor a ce ba saa kãŋ jãmatigi ãndaarjgu-i. ²⁴ Moisi naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie u yaarjgarj juɔ cã u yagar wuo ba baa bĩ-yo jãmatigi hãayeljo. ²⁵ U nie fiisaarjgu-i aa yarj-ku; wuo fiisaarjgu marj barj ceŋ-kuŋ ãmbabalma hõlma-na ku sa cõ; aa hĩrã u kũɔma-i ka mulĩerj baa Diilonj-baamba-i. ²⁶ Uu naa ne da da ŋ hĩrã tuosĩnni-i *Konkortienjo marj ka jo u temma-i, kuu dii baa yunju a yarj weisĩnni-i hiere Esipi-i-na. U taa u fara u ne Diilonj uŋ ka pã-yo baa kumarj. ²⁷ Moisi naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie u hel Esipi-i-na u saa kãŋ jãmatigi hõdulle-i. U nyaarãa ŋaa u da Diilono-i baa u yufelle. ²⁸ Uu naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie u ce *kõrsĩnni tĩmmarj-ponsaarjgu-i. U cie Isirahel-baamba hure tãmma ba dumierj-yammuna wuo *dõrpuɔrbilono marj kuonj nuɔmba-i duɔ ji tuɔ cor, u baa ko Isirahel-baamba bepuɔmba-i. ²⁹ Isirahel-baamba naa haa ba narjga Diilono-na ku'i cie hũmma taal sõmma hãi dãmmarj-nuoradãama-i-na ³⁰ aa ba wuo cor terkuraarj-nu. Esipitaarj ba'a ba niya-bei ce ba temma-i hũmma wuo-ba. ³¹ Isirahel-baamba naa haa ba narjga Diilono-na ku'i cie ba nu u nuŋgu-i aa wuo cĩilã Yeriko-i yinni niediei. Niehãi yiŋgu-na nelle-koko wuo cii. ³² Araabu marj waa saasorcienjo-i uu naa haa u narjga Diilono-na ku'i cie u har Isirahel-baamba marj naa juɔ da ba ji cuo ne nelle-i, a ce dumaarj-na ba saa ko-yo baa bamarj saa ta ba nu Diilono nuŋgu-i. ³³ Mi tiraa warj wuo nie? Mi sie da mi ferẽ a piiye Sedeõ maama-i, baa Baraku maama-i, baa Samusõ maama-i, baa Yefite maama-i, baa *Davidi maama-i, baa *Samiel maama-i a naara *Diilõpuɔrbiamba bi maama-i. ³⁴ Barj haa ba narjga Diilono-na, ba cie beru-i a hũu jãmalãbaa bõi. Ba wuo yaa hũmelle aa Diilonj uŋ pãa nuŋgu marj baa-ba, ba daa-ku. Ba suuye jarbaa-ba nunni-i. ³⁵ Ba diyaa-ba dãamu-na ŋga bĩŋkũŋgu saa ce-ba. Ba kuraa jigãarjga-na. Fõŋgũɔ saa waa-bei, ŋga Diilono diyaa fõŋgũɔ bei. Ba cie narjkarbabaa

* 11:18 Miwaarjõ jĩnammarj-sebe (Genèse) 21.12 † 11:20 Nieŋ Miwaarjõ jĩnammarj-sebe-i-na (Genèse) 27.28-29,39-40. ‡ 11:21 Nieŋ Miwaarjõ jĩnammarj-sebe-i-na (Genèse) 48.1-20; 47.31. § 11:22 Nieŋ Miwaarjõ jĩnammarj-sebe-i-na (Genèse) 50.24-25 baa Helmarj-sebe-i-na (Exode) 13.19. * 11:23 Bagbẽ Esipi jãmatigi marj naa ciera ba ko bisãlmba-i. Nieŋ Helmarj-sebe-i-na (Exode) 1.8-22. † 11:28 Nieŋ Helmarj-sebe-i-na (Exode) 12.1-30. ‡ 11:29 Nieŋ Helmarj-sebe-i-na (Exode) 14.21-31 baa Põpuɔr. 7.36. § 11:31 Nieŋ Yosuwe sebe-i-na (Josué) 2. * 11:32 Sedeõ: Nieŋ u kũŋgu-i Gẽŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 6-8. Baraku: Nieŋ u kũŋgu-i Gẽŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 4.6-16. Samusõ: Nieŋ u kũŋgu-i Gẽŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 14-16. Yefite: Nieŋ u kũŋgu-i Gẽŋgertaamba sebe-i-na (Juges) 11. *Davidi: Nieŋ u kũŋgu-i Samiel sebedĩelãno-na (1 Samuel) 17.23-51. *Samiel: Nieŋ u kũŋgu-i Samiel sebedĩelãno-na (1 Samuel) 7.9-11.

berru-na. Ba duɔnya nilɛiŋa bɔi sorosibaa ba gbar. ³⁵ Caamba namba naa haa ba nanŋa Diiloŋo-na ku'i ciɛ u sire ba kuomba-i hã-ba.

Ba muyaa nuɔmba namba ko-ba wuɔ ba ciɛ niɛ ta ba wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i. Kuɔ baa naa cĩina-die baa naa gbãa yaŋ-ba, ŋga ba yagaraa kufanŋu-i wuɔ da ba ku, Diiloŋo ka sire-bei ba ta ba ce ba bãanŋu-i baa-yo. ³⁶ Ba bi nyiɛ banamba sũlma aa muo-ba aa vaa banamba dii-ba kaso. ³⁷ Ba naanŋ banamba baa tãmpĩɛŋa ko-ba. Ba karaanu banamba sɔmma hãi, aa fɔ banamba baa jigãmmu ko-ba. Muncɔmmu saa waa baa banamba. Kutaamba taa ba wuɔra ba bĩŋ. Ba taa ba hĩ cãani. Bĩŋkũŋgu saa waa baa-ba. Nuɔmba mulãanŋ-ba aa ce-ba sũlma. ³⁸ Miwaanŋo saa naa saaya baa-ba. Ba taa ba wuɔra ba bĩŋ hĩɛŋ-nu, tãnni-na aa ta ba cɔ fonniŋ.

³⁹ Bamaŋ bafamba-i daaba-i hiere, Diiloŋo gbɛlaanŋ-ba wuɔ ba haa ba nanŋa yuɔ, a ne da uŋ pãa nuŋgu maŋ, ba saa da-ku. ⁴⁰ Bige-i ciɛ ba saa da-ku? Diiloŋo niɛ da miɛ die hi i fuonŋu-i baa bafamba-i hiere kuuduonŋu aa da-ku, ku yaa bɔyaa. U saa tuɔ taara bafamba da-ku miɛ i yaanŋ-na ku'i ciɛ.

12

Yaanŋ i hĩrã i kũɔma-i

¹ Terienŋu fanŋu-na, nelpũŋgu maŋ siire wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i daaku-i, ku taa i yaanŋ-na ta ku pigãanŋ-ye hũmelle-i. A ce dumaanŋo-na, kumaŋ bilaayanŋ-yiɛ i sa gbã i kã yamma Diiloŋ-hũmelle-na, yaanŋ i hiel i nanŋa kuɔ. Āmbabalma maŋ sɔgɔlaanŋu i gbeini-na fɛu, yaanŋ i yaŋ-ma aa i vaa i fɛrɛ baa gbarunŋu maŋ dii i gbeini-na. ² Yaanŋ i tiɛ ne Yesu yaa-i. U yaa ciɛ i haa i nanŋa-i yuɔ aa u yaa ka ce i haa-ka hi i fuonŋu-i. U hĩɛrã kuliŋgu-i *daanŋu-na, u saa ne ku senserre-i. Hɔfɛlle maŋ taa di ciɛ-yo, u taa u fara u ne di yaa-i. Fiefiɛ-i-na, uu dii tĩɛna Diiloŋo caanŋ-nu.

³ Niɛŋ uŋ hĩɛrã nelbabalaamba bigãaru-i dumaa, ku yaa kũɔkaralle siɛ ta di mulĩɛŋ-na. ⁴ Nanŋ yɛŋ malunŋu maŋ nuɔ-i baa āmbabalma-i, unaa saa tĩɛ-maŋ yogo do! ⁵ Aa Diiloŋo uŋ dii sireiŋa maŋ nei wuɔ u bisãlŋ namaa, sireiŋa fanŋa maama karaanu-nei wei? Ma nyɛgãanŋ wuɔ:

«Mi biɛ, Itienŋ duɔ kaya ŋ yunŋu-i mamaŋ nuɔ-i, baa biɛ-ma ānsɔsɔmma.

Duɔ nuola-niɛ, baa yaŋ ŋ kũɔma kara.

⁶ Umanŋ maama-i dɔlaanŋu Itienŋo-i, u dii u yaa-i hũmefafalle-na.

Uŋ bĩŋ umanŋ u biɛŋo, u muo u yaa-i.»*

⁷ Taa na hĩrã mulĩɛma-i, Diiloŋo dii-na hũmefafalle-na baa ma yaa-i. U ce dumɛi baa u bisãlmba-i. Namaa daa bisãlãanŋ hayo-i dii aa u to sa nuola-yuɔ? ⁸ Diiloŋo nuola u bisãlmba-i hiere. Duɔ yaŋ namaanŋo-i u sa nuola-nei, na saaya na suɔ wuɔ u bisãlŋ-kireiŋ namaa sĩ; na to dii u deŋ.

⁹ Tonaamba dii baa-ye hĩɛma-na bande-i-na ta ba nuola-yiɛ aa i tiɛ kãŋ-ba. Ku ce niɛ i siɛ nu i To maŋ dɔrɔ-i-na u nuŋgu-i aa da cicɛlma maŋ sa tĩɛŋ dede-i? ¹⁰ I tobaa-ba nuolaaya-yiɛ a saanu baa kuŋ dɔlaanu bafamba dumaa, aa ba nuolamma bãlãa hĩɛma-na bande yonŋ. A ne da Diiloŋo ne miɛ fafaanŋu'i aa tuɔ nuola-yiɛ i die bir fuɔ birma.

¹¹ Da ba ta ba nuola-niɛ, banŋ nuolanŋ-niɛ huonŋu maŋ nuɔ-i ku sa dɔlnu-niɛ, ku bir yaŋ aa ta ku jaŋ-ni. Ŋga da ŋ siɛ ba nuola-niɛ, ku huonŋu jo baa viisinni baa yaafɛlle.

¹² Terienŋu fanŋu-na, baa na yaŋ na kũɔma kara. ¹³ Biyaanŋ hũmefafalle ku yaa bamaŋ gbeini-i nuyãanu ku ka ta ku buɔ-bei ku kã, ku siɛ hor-bei.†

Āŋgbuyamma

¹⁴ Gbãanŋ kpelle na ta na dɔl nuɔmba-i hiere aa na yaŋ Diiloŋo bir-na u birma. Umanŋ duɔ saa yaŋ Diiloŋo bir-o, u siɛ gbãa da Itienŋo yufelle. ¹⁵ Bilaanŋ na fɛrɛ unanŋ nuɔ ŋ baa ji cĩina Diiloŋo hujarre-i. Baa na yaŋ cɛiŋ-purru da unanŋ-na na hɔlma-na a ji tuɔ celienŋ banamba-i baa u balaanŋu-i. ¹⁶ Molo baa ji dii u nanŋa bĩŋwosinni-na, molo baa bi bel

* 12:6 Bĩncuonŋ-nelmaŋ-sɛbɛ (Proverbs) 3.11-12 † 12:13 Isayi (Ēsaie) 35.3

Diilonɔ-bĩnkũngu naŋgu baa u nanyuɔŋgu Esawu temma-i: Esawu huraa u bepolsĩnni-i baa jukalaanɔ. ¹⁷ Na suyaa wuɔ ku huonɔŋgu-na u juɔ tuɔ taara tuonɔ cārã Diilonɔ-i hã-yo bepɔmba namba temma, ŋga tuonɔ saa hũu-ma. Uŋ fie kaal cārã-yuɔ ma saa dɔl-o.†

¹⁸ Namaaŋo-i naŋ piyaa Diilonɔ-i dumaa, kuuduɔŋgu sī baa *Isirahel-baamba-i. Bafamba kãa tãnuŋ-nu. Ba daa dãamu-i, baa fafalmu-i a naara kukulberre naŋ temma tãnuŋgu-na. ¹⁹ Ba nuɔ yerre buu, aa bi nu molo piye da gbagaga. Ba cārã kutieŋo-i wuɔ u baa tiraa u piye baa-ba. ²⁰ Uŋ waanɔ mamaŋ, ma saa ta ma du dei ba tũnni-na ku'i cie. U gbĩɛ-ba wuɔ: «*Umaŋ duɔ yieya tãnuŋ daaku-i, halle da ku fie waa bĩŋwuonɔ, na naŋ kutieŋo-i baa tãmpĩɛŋa na ko-yo.*»§ ²¹ Nelma maŋ cie tãnuŋgu-na*, maa naa silaa ta ma nyenɔ kũɔma ma cor, a ce *Moisi fuɔ fere u cira: «*Korma cie mi kũɔma gbuu ta ma nyenɔ!*»†

²² ŋga kuuduɔŋgu sī baa namaaŋo-i. Namaa na kãa *Sinyɔ-tãnuŋ-nu, na kãa Cicēlmantieŋo nelle yaa nuɔ-i; *Yerusalemu maŋ dɔrɔ-i-na, na kãa u yaa nuɔ-i. *Dɔrɔpɔrɔbiemba dii u yufelle ta ba ce ba bãanɔ-i. ²³ Namaaŋo-i, na suurii Diilonɔ-bepɔmba-na. Ba yireiŋa nyegãanɔ dɔrɔ-i-na. Na piyaa Diilonɔ-i, u yaa nelbiliemba-i hiere ba gẽŋgertieŋo-i. Na suurii nelviimba-na. Ba yaa hii ba fuonɔŋgu-i Diilonɔ-terienɔŋgu-na. ²⁴ Namaaŋo-i, na piyaa Yesu maŋ *tobisifeleni yaanɔ-na. U yaa kuu kũnna u tãmma-i. U tãmma kãayã-yie a yaŋ Abel maama-i.‡ ²⁵ Terienɔŋgu faŋgu-na, bilaanɔ na fere! Baa na yagar wuɔ na sie nu umaŋ piyenɔ baa-na u nelma-i. Umaŋ taa u piye baa Isirahel-baamba-i hĩema-na bande-i-na, bamaŋ naa yagar wuɔ ba sie nu u nelma-i, ba saa gbãa kor yaahuolo-na. Umaŋ piyenɔ baa miɛŋo-i, uŋ yerɔ dɔrɔ, die saa nu u nuŋgu-i, i ka ce nie gbãa kor-yuɔ? ²⁶ U piye dede fuɔ hĩema sagalla§; ŋga fiefie-i-na, u pãa nuŋgu baaye wuɔ: «*Mi ka tiraa sagalla hĩema-i i diei baa dɔrɔ-i naara.*»* ²⁷ Uŋ waanɔ mafamma-i, ku pigãanɔ wuɔ ku yiinɔŋgu-na, uŋ hielaa bĩmbĩnni maŋ hiere, ni ka bĩena halanɔ aa yaŋ nimanɔ sie gbãa bĩena.

²⁸ In ka ce i bãanɔ-i nelle maŋ nuɔ-i, di sie gbãa bĩena. Terienɔŋgu faŋgu-na, yaanɔ i tie ce Diilonɔ-i kasi saa da-yo. I tie cãa-yo aa i tie jaal-o kuŋ dɔlaanu-yuɔ dumaa. I tie dii u nuŋgu-i aa i tie kãalã-yuɔ. ²⁹ Ni ma'i sī u ce ŋaa dãamu.†

13

Kumaŋ dɔlaanunɔ Diilonɔ-i

¹ Namaaŋo-i, yaanɔ na maama cor ta ma dɔlnu ma-naa ŋaa cɛduɔŋ-bienɔ namaa. ² Baa na yagar niraamba harma na dumieŋa-na. Na saa da, banamba tĩyãa niraamba harmana, a ji har *dɔrɔpɔrɔbiemba aa ba saa suɔ. ³ Yaanɔ bamaŋ dii kaso-i-na ba maama ta ma tĩenu-nei; ku waa ŋaa naa dii baa-ba kaso-i-na. Aa naŋ yerɔ tãmmaŋ-nuɔŋ namaa, baa na yaŋ banɔ cenɔ bamaŋ sũlma-i ba maama karaanu-nei.

⁴ Nelieŋo nelieŋo, u saaya u tuɔ kãŋ ãnsorre-i aa bamaŋ dii ãnsorre-na ba vii baa baa-na, ni ma'i sī, bamaŋ cieŋ saasorsĩnni-i baa *fuocesĩnni-i Diilonɔ ka gãŋ baa-ba.

⁵ Gbeinɔ-nyulmu saa saaya mu ta yaanɔ nei. Yaanɔ na nagãŋ-niini ta ni ye-na. Na saa da, Diilo fuɔ fere ciera wuɔ:
«*Mi sie yaŋ-ni ŋ diei,*

Mi sie nanna-nie gbula.»*

⁶ Terienɔŋgu faŋgu-na, nelieŋo nelieŋo, u gbãa da holle cira:

«*Itieŋo yaa kãayãŋ muɔ;*

mi sie kãalã bĩnkũngu

‡ 12:17 Niɛŋ Miwaanɔ jĩnammaŋ-sɛbɛ-i-na (Genèse) 25.29-34; 27.30-40. § 12:20 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 19.12-13 * 12:21 Niɛŋ Helmaŋ-sɛbɛ-i-na (Exode) 19-20 baa ãnjĩnamma tiyemmanɔ-sɛbɛ-i-na (Deutéronome) 4-5. † 12:21 Niɛŋ ãnjĩnamma tiyemmanɔ-sɛbɛ-i-na (Deutéronome) 9.19. ‡ 12:24 Yesu kuliinɔŋgu cie i suɔ hujarre-i a ne da Abel kũngu taa ku taara sɔlaanɔ. § 12:26 Niɛŋ Helmaŋ-sɛbɛ-i-na (Exode) 19.18. * 12:26 Ase (Aggée) 2.6 † 12:29 ãnjĩnamma tiyemmanɔ-sɛbɛ (Deutéronome) 4.24 * 13:5 ãnjĩnamma tiyemmanɔ-sɛbɛ (Deutéronome) 31.6,8; Yosuwe (Josué) 1.5

Nelbilo fuo gbãa ce bige-i miε?»†

⁷ Na yaataamba maɗ siire waɗ Diiloŋ-nelma-i baa-na, baa na yaɗ ba maama karaanu-nei. Nieɗ baɗ siire haa ba naɗga-i Diiloŋo-na dumaa ji ta ba ku, aa na ce ba temma.

⁸ Yesu-Kirsaɗ waa dumaa cicuɗɗu-na, uu dii dumei nyuɗgo-i-na, aa u ka bi t̄ie dumei yinni maɗ joɗ. ⁹ Baa na yaɗ ba hel baa nelma yaɗga naɗga a ji pira-nei miε h̄umelle-na. Baa na yaɗ ba cu na yammu-i baa niiwuoniɗ-maama. Na saa da, ku saaya Diiloŋ-hujarre yaa ce nelieɗ nuɗ ɗ huɗga t̄iena terduɗ-ɗu, niiwuoniɗ-maama s̄i. Bamaɗ firaa niiwuoniɗ-maama-i, ma saa k̄aȳa-bei dede gbula.

¹⁰ Yesu cie u fere t̄ammaɗ-k̄uɗgu a pir i āmbabalma-i. *Diilojigāntaamba maɗ curaa baa b̄incuɗɗ-jigāɗga-i kompad̄uɗgu-na, ba nuɗgu si dii baa-ye. ¹¹ Da ba ko b̄imbaamba-i dumande-i-na, *Diilojigāntaamba yuntieɗo suur baa t̄amma yaa Diilodubiloŋo-na ka kor Diiloŋo-i āmbabalma maama-na, aa b̄imbaamba famba fere-i ba hel baa-ba gborsanniɗ ka caa-ba. ¹² Ku'i cie na bi da Yesu kuu gborsanniɗ duɗ pir nuɗmba āmbabalma-i baa fuo fereɗ t̄amma-i.

¹³ Terieɗgu faɗgu-na, yaɗɗ i h̄ir̄a tuos̄inni-i fuo temma-i aa i hel i nyaanu-yuɗ dii gborsanni-na. ¹⁴ Na saa da, ninsoɗ-nelle si dii baa-ye h̄iema-na bande-i-na dimaɗ cuɗɗ, i taara bis̄iɗ ku diele yaa-i. ¹⁵ Yaɗɗ i tie p̄a jaaluɗgu-i h̄onni maɗ joɗ i h̄a Diiloŋo-i Yesu maama-na. Miε t̄ammaɗ-k̄uɗgu yaa kufanɗu-i. I tie ce-yo boi baa i nuɗ-āndenni-i. ¹⁶ Baa na yaɗ ānfafamma cemma maama karaanu-nei, aa na bi ta na k̄aȳa na-naa ɗaa ceduɗɗ-bieɗ namaa, kufanɗu temma saa baa t̄ammaɗ-k̄uɗgu maɗ dolaanuɗ Diiloŋo-i.

¹⁷ Taa na nu na yaataamba nunni-i, taa na sie ba wulaa. Ba yaa k̄aȳaȳ-nei Diiloŋ-h̄umelle-na. Ba suyaa wuɗ yiɗgu dii baa yiɗgu, Diiloŋo ka yuu-ba baɗ cie kumaɗ na h̄olma-na. Gb̄aaɗ ba ta ba ce ba maacemma-i baa h̄of̄elle. Da na du ba h̄ommu-i ku sie fa weima h̄a-na.

¹⁸ Taa na c̄ar̄a Diiloŋo-i na h̄a-ye. I suyaa wuɗ i h̄ommu kuɗɗ; i taara i tie ce kumaɗ faa h̄onni-na hiere. ¹⁹ Jande mi gbu mi c̄ar̄a-nei: C̄aar̄aɗ Diiloŋo-i u yaɗ mi bir donduo k̄a na wulaa.

Jaaluɗɗu

²⁰⁻²¹ Diiloŋo yaa h̄of̄elle tieɗo-i, u siire Itieɗo-i Yesu-i hiel-o kuomba h̄olma-na. U k̄aȳa-nei na ta na gb̄a na ce ānfafamma-i ma s̄inni-na hiere a gb̄a ta na ce u huɗga-i. U ce Yesu-Kirsa bir-e uɗ taaraɗ i waa dumaa. Yesu-Kirsa yaa i ninsoɗ-tayaana-i‡. U yaa cie u fere t̄ammaɗ-k̄uɗgu a bel Diiloŋo *tobis̄inni-i baa-ye. Tobis̄inni fanni sa ji boruona dede. Jaaluɗgu gb̄e baa u yaa-i h̄onni maɗ joɗ! Ma cie!

²² Tobieɗ namaa, mi diyaa nelma'i na t̄unni-na. Mi saa nyeḡeɗ-ma boi. Jande fieɗ na h̄ommu-i baa ma numma-i. ²³ Yaɗɗ mi t̄unu-nei, ba naana i natobiɗo-i Timote-i. Duɗ jo donduo, mi ka k̄a baa-yo i ka ne-na.

²⁴ Mi jaalaa yaataamba-i baa Diiloŋ-d̄uɗ-baɗ namaaɗo-i hiere. *Italitaamba p̄aa-na jaaluɗgu.

²⁵ Diilo k̄aȳa-nei hiere.

† 13:6 Gbeliemaɗ-nal̄aɗgu (Psaume) 118.6,7 ‡ 13:20-21 Gir̄ekimma-na ba b̄ie Yesu-i «ānc̄iinaɗo» bande-i-na. Ba taara ba piḡaaɗ wuɗ u yaa i yaɗga-na Diiloŋ-h̄umelle-na tuɗ k̄aȳa-yie. Fuo fere yaa b̄ie u fere dumaɗo-na. Nieɗ Ns̄aa sebe-i-na 10.11.

Sakeŋ

nyɛgāaŋ sɛbɛ maŋ

Nelmuoyamma

Sake maŋ nyɛgāaŋ sɛbɛ daayo-i u waa yaatieŋo Diiloŋ-dūŋgu-na *Yerusalemu-i-na (Gal. 2.9). U nyɛgāaŋ-yo a hā Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ dii hīeŋgu-na hiere, a duɔ pigāaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba hel ba ce dumaa yinni maŋ joŋ.

Sake nuŋgu hii nelma bɔi: U waŋ gbeintesīnni maama, baa nawalsīnni maama. Aa wein da ma da-ni niŋ saaya ŋ nyaar dumaa Diiloŋ-hūmelle-na u waŋ-ku (sap. 1). Wuɔ cieluɔ saa fa tīenammanaa bi tiraa cira Diiloŋ-nelma sa hūu yoŋ nuŋ-nu, da ŋ hūu-ma, ma saaya ma ta ma da ŋ ciluɔ-i-na, ni ma'i sī ŋ ce gbāŋgbāŋ (sap. 2). Wuɔ i bel i fere i nunni-na, aa tagaaya pigāaŋ Diiloŋ uŋ bīŋ kumaŋ nelnulle-i (sap. 3). Wuɔ Diiloŋ-dūŋ-baamba yaŋ berru-i baa ba-naa cālma aa ba hiel ba naŋga bombolma-na (sap. 4).

Sɛbɛ periema-na, u gbuɔya waamba-i aa dii sireiŋa Diiloŋ-dūŋ-baamba-na wuɔ ba fē ba hōmmu-i ba ta ba cie Itieŋo jomma-i aa ba ta ba cārā Diiloŋo-i weima-na hiere (sap. 5).

Jaaluŋgu

¹ Diiloŋ-dūŋ-baŋ* namaa namaŋ dii hīeŋgu-na hiere, mi jaalaa-na! Wuɔ Sake, mi cāa Diiloŋo baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa, muɔmei nyɛgāaŋ sɛbɛ daayo-i da mi hā-na.

Taa na nye baa na sūlma-i

² Tobin namaa, weima weima da ma da-ni, ta ŋ gbu ŋ nye baa-ma. ³ Na saa da, wein da ma da-ni aa ŋ nyaar Diiloŋo-na, ku yaa cieŋ ŋ naŋ kaasīnni fafamma Diiloŋ-hūmelle-na. ⁴ ŋga na saaya na gbāŋ, na kaasīnni suur kā yaŋ-na, ku yaa na ka da fōŋgūo yiera fafamma aa bīŋkūŋgu sie naa-nei.

⁵ Nelnulle da di yor umaŋ nuɔ-i, u cārā-die Diiloŋo wulaa, u ka hā-yo baa-de. Diiloŋo firiinu u huɔŋga-i baa nuɔmba-i hiere. ⁶ ŋga ma diei dii, da ŋ'a ŋ cārā bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu Diiloŋo wulaa, baa ce ŋ hōmmu-i mu hāi, haa ŋ naŋga-i yuɔ wuɔ u ka hā-ni niŋ cārāŋ kumaŋ. Umaŋ cieŋ u hōmmu-i mu hāi, uu dii ŋaa hūmma, fafalmu ta mu wuɔra mu pira-me. ⁷⁻⁸ Fuɔ temma-i uŋ'a u sa kā yaduɔŋga u weima-na hiere dumaŋo-na, u baa tuɔ hīŋ taalunŋgu wuɔ sī u ka da bīŋkūŋgu Itieŋo nammu-na.

⁹ Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ nawalaamba-i, ba ta ba nye; Diiloŋo ka ce-ba nelbōmbōmbaa u hūmelle-na. ¹⁰ Aa waamba ta ba bi nye; Diiloŋo ka hiire-bei. Baa dii ŋaa pūlma; ba sa cɔ. ¹¹ Da ma ce ma pu ta ma ne da fafamma, bāaŋ da ku huol, ma pɔtɔr hūl diire hiere, ŋ sa tiraa da ma fafaŋgu-i. Waamba dii dumei, da ba ce ba tīe ba maacemma-na ji kanu aa yaŋ-ma.

¹² Wein da ma da umaŋ aa u nyaar Diiloŋo-na, kutieŋo yuŋgu dɔlaa. Uŋ nyaarāa Diiloŋo-na, Diiloŋo ka pā-yo baa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede. U maamaŋ dɔlnuŋ bamaŋ, u pāa cicēlma famma nuŋgu yaa baa-ba.

¹³ Āŋjɔgɔbabalamma da ma waa umaŋ huɔŋ-na'i, u baa cira Diiloŋo'i diyaa-ma u huɔŋga-na. Molo sie gbāa tāal Diiloŋo-i dii-yo kuubabalaŋgu cemma-na, aa fuɔ fere sa bi tāal nelieŋo dii-yo kuubabalaŋgu cemma-na. ¹⁴ Nelieŋ nuɔ ŋ kusūŋ-maama yaa kāaŋ baa-ni ka tāal-ni dii-ni kuubabalaŋgu cemma-na. ¹⁵ Da ŋ sie ŋ kusūŋ-maama-i, ku'i juɔŋ baa āmbabalma-i. A ne da āmbabalŋ da ma gbuu vāa, ma jo baa kuliŋgu.

¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na, mi jēnaaŋ namaa, baa na tāal na fere! ¹⁷ Ānfafamma-i hiere, baa bīmbīfafanni-i hiere ni hel dɔrɔ; Diiloŋo yaa hāaŋ-yeŋ baa-ni. Bāaŋgu-i baa ceieŋo-i a naara mɔeŋa-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni. U hielaa-ni ni ta ni pa aa ta ni suur cuobaa-baŋ

* 1:1 Ma nyɛgāaŋ girekimma-na wuɔ: «*Isirahel dūnni cīncieluo baa ni hāi baamba.» Ba bīe Diiloŋ-baamba yaa dumaŋo-na.

kaal dumaa, ŋga fuo fɛrɛ-i u sa tĩ bāaŋ temma aa yaŋ-ye kukulma-na. ¹⁸ U waŋ ninsɔŋ-nelma-i baa-ye a ce i horŋ die gbāa waa yaŋga bĩmbĩnni maŋ uŋ hiela-a-ni hiere. Ku dolaanu u yaa-i u ce-ma dumaŋo-na.

A nu nelma-i aa ce-ma

¹⁹ Mi jēnaaŋ namaa, baa na yaŋ nel daama karaanu-nei: Yaŋ na tūnni waa fiefie. Baa na yaŋ na nunni ta ni dɔl. Baa na bi yaŋ na hɔmmu ta mu du fiefie. ²⁰ Na saa da, nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋ da ka du, ŋ sa ce ānviima Diiloŋo yufelle-na. ²¹ Terieŋgu faŋgu-na, nelma maŋ balaŋ hiere, hielaŋ na gboluŋgu me; aa na bi ne hɔbabaŋga-i aa na yaŋ-ka. Yaŋ bombolma-i aa Diiloŋ uŋ diyaa nelma maŋ na hɔmmu-na, na bel-ma nammu hāi; ma yaa ka gbāa kor-na.

²² Baa na gonya Diiloŋ-nelma numma yorŋ aa na sa ce-ma. Umaŋ duɔ dii mafamma-i u huɔŋga-na u t̄aal u fɛrɛ. ²³ Na saa da, umaŋ nuɔŋ Diiloŋ-nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umaŋ nie u fɛrɛ duɔleŋ-na ²⁴ aa hel ta. U saa maa u maama karaanu u fɛrɛ. ²⁵ ŋga ānjīnafamma maŋ cie i waa i fɛrɛŋ nuɔ, umaŋ duɔ tuɔ ne-ma torro, aa bel-ma nammu hāi, umaŋ duɔ yaŋ ma t̄ienu-yuɔ, aa tuɔ wuɔ ma hūmelle-i, fuo temma-i duɔ dii u naŋga-i mamaŋ nuɔ-i ma fa u wulaa.

²⁶ Umaŋ duɔ cira wuɔ fuo wuɔ Diiloŋ-hūmelle-i, aa u nuŋgu ta yaŋga yuɔ, kutieŋo t̄aal u fɛrɛ; yuŋgu si dii u Diiloŋ-hūmelle wuɔsaŋgu-na. ²⁷ Diiloŋ uŋ b̄iŋ kumaŋ Diilohūmefafalle-i, ku yaa daaku: A ta ŋ kāyā yombĩmba-i baa bikulcaamba-i aa ŋ baa yaŋ nelbiliemba celieŋ-ni baa ba balaŋgu-i. Diiloŋo taara ku yaa-i.

2

Baa na ta na ce ciɛluɔ

¹ Tobieŋ namaa, Itieŋo-i Yesu-Kirsanŋ yerŋ nelbuɔ aa na haa na naŋga-i yuɔ, baa na ta na ce ciɛluɔ. ² ŋaa nuɔmba hāi da ba jo ji suur na hɔlma-na, unarŋo-i weiŋo, unarŋo-i nawalŋo. Weiŋo gbuu diiya u fɛrɛ da fafamma aa dii s̄ɛnɛ-naafonterre, aa nawalŋo dii nyarkpātānni kā ka hel. ³ Na sire jaal weiŋo-i aa gb̄ɛ-yo wuɔ: «Jo ŋ ji t̄iɛna yaŋ-na bande.» Aa bir gb̄ɛ nawalŋo-i dumaa wuɔ: «Hai daayo-i, yiera dii terieŋgu-na! Sisɔ jo ŋ ji t̄iɛna h̄iɛma-na bande!» ⁴ Da na ta na ce kufarŋu-i, ba sa b̄i ku yaa-i ciɛluɔ-i wei? Ānjɔgɔbabalamma'i saa dii-na mafamma-na wei?

⁵ Mi jēnaaŋ namaa, na saa da! Nelbiliembarŋ nerŋ bamaŋ wuɔ nawalaamba, Diiloŋo yufelle hilaa ba yaa-i nuɔ-i u ce-ba waamba u hūmelle-na aa ba da ba suur u *nelle-na ŋaa uŋ p̄aa ma nuŋgu-i dumaa baa u maamaŋ dɔlnu bamaŋ. ⁶ A ne da namaa birii yaŋ nawalŋo-i aa ta na kāŋ weiŋo yaa-i! Ma s̄i waamba yaa cieŋ-naŋ s̄ulma-i aa ta ba b̄i-na f̄aamaŋ ba terni-na ke? ⁷ Barŋ haa yefafalle maŋ nei, ba yaa sa b̄iɛnaanaŋ-die wei?

⁸ Nelma maŋ maaraa *ānjīnamma-na hiere, da na wuɔ-ma ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diiloŋ-nelma-na, ku faa. Ma nyegāaŋ wuɔ: «ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛrɛ dumaa.» ⁹ ŋga namaa da na ta na ce ciɛluɔ, kuu dii ŋaa na cālāa ānjīnamma-i, na cie āmbabalma'i dumaŋo-na. Ānjīnamma ka bel-na. ¹⁰ Da ŋ ta ŋ wuɔ ānjīnamma-i hiere aa ma diei yar-ni wuɔsaŋgu, kuu dii ŋaa ŋ cālāa-ma hiere ma k̄uŋgu-na. ¹¹ Hama-i nuɔ-i? Umaŋ ciɛra: «Baa ce *fuoces̄inni»†, uuduɔŋo faŋo yaa bi ciɛra: «Baa ko nelieŋo.»‡ Da ŋ fie'a ŋ saa ce fuoces̄inni-i aa sire kā ka ko moloŋo, ŋ saa cāl ānjīnamma-i wei?

¹² Terieŋgu faŋgu-na, narŋ suyaa wuɔ Diiloŋo kaa yuu-na a saa baa ānjīnamma maŋ cieŋ i waa i fɛrɛŋ nuɔ, taa na piiye aa na ta na ce na weima-i na saa baa ma yaa-i. ¹³ Na saa da, umaŋ duɔ u sa ce hujarre, ḡɛŋgeryiŋgu-na, Diiloŋo sie bi ji ce hujarre kutieŋo-na. ŋga hujarrentieŋo baa tie holle baa yiŋgu faŋgu maama-i.

Ba suɔ Yesu nolŋo-i u āncem̄ma'i nuɔ-i

* 2:8 Buolmaŋ-sɛbɛ (Lévitique) 19.18 † 2:11 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.14 ‡ 2:11 Helmaŋ-sɛbɛ (Exode) 20.13

¹⁴ Tobij namaa, umaŋ duɔ tuɔ piiye wuɔ fuɔ haa u nanŋa Diiloŋo-na, aa ba sa da-ku u ciluɔ-i-na, yuŋ haku-i dii-kuɔ? Uŋ haa u nanŋa-i dumaa Diiloŋo-na, ku gbãa ce u ka da Diiloŋo-i wei?

¹⁵ Ŋaa na hɔlma-na, niidiini si dii baa unanjo, niwuoni bi sɪ baa-yo u tuɔ wuo. ¹⁶ Nan'a na bɔrɔ, na bir gbɛ-yo wuo: «I ka waa! Baa yan waanŋu ko-ni, baa bi yan nyulmu ko-ni.» Kumaŋ maama-i dii-yuɔ da na saa hã-yo baa-ku, yuŋ haku-i dii na nelma famma-na? ¹⁷ A haa ŋ nanŋa-i Diiloŋo-na kuu dii dumei, da kuɔ ku sa da ŋ ciluɔ-i-na, yuŋgu si dii-kuɔ.

¹⁸ Unaa bi gbãa cira: «Banamba haa ba nanŋa Diiloŋo-na, aa banamba ta ba ce añfamma.» Mi ka gbɛ kutieŋo-i mie: «Nuɔ da ŋ saa ce bɪŋkũŋgu, nanŋ ka pigãan-mi nie mi suɔ wuɔ nanŋ haa ŋ nanŋa-i Diiloŋo-na? Muɔ fuɔ, mei ka pigãan-ni mi nahaale-i mi añcemma-na.» ¹⁹ Ma sɪ ŋ hũyãa-ma wuɔ Diiloŋo dii u diei yonŋ kɛ? Ku faa. Ŋga ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ *jɪnabaa-ba bi hũyãa-ma nanŋ temma-i wuɔ Diiloŋo dii u diei aa ba kũɔma nyenŋ baa-yo yerɛ. ²⁰ Ŋ sa gbuu jɔguɔŋ kã yaan-na! Ŋ taara mi pigãan-ni wuɔ da ŋ haa ŋ nanŋa-i Diiloŋo-na aa ku sa da ŋ ciluɔ-i-na ŋ ce gbãŋgbãŋ wei? ²¹ Bige-i naa cie Diiloŋ wuɔ tuɔ kãŋ i bɪncɔiŋo-i *Abiramu-i nelviŋo? U ciluɔ'i sɪ wei? Uŋ cie u bepolŋo-i *Isaki-i tãmmaŋ-kũŋgu duɔ pã-yo hã Diiloŋo-i, ku'i cie Diiloŋo tuɔ kãŋ-yo nelviŋo. ²² Ŋ saa da, uŋ haa u nanŋa-i Diiloŋo-na dumaa, ku kã baa u ciluɔ-i. U añcemma pigãan wuɔ u haa u nanŋa-i Diiloŋo-na ninsoŋ-haama. ²³ Mamaŋ nyegãan Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Abiramu haa u nanŋa Diiloŋo-na, Diiloŋo ne u nahaale-i aa cira nelviŋo*», nelma famma'i saa ce daama-i wei? Kuŋ cie dumaanŋo-na, Diiloŋo tuɔ bɪ-yo u jɪenŋ. ²⁴ Terieŋgu fanŋu-na, na saa da, Diiloŋo ne nelieŋo añcemma yaa-i aa dii-yo baa nelviimba-i, u sa ne uŋ haa u nanŋa-i fuɔ-na dumaa yonŋ.

²⁵ Kuuduɔŋgu yaa baa Araabu maŋ waa saasorcieŋo-i. U ciluɔ yaa naa cie Diiloŋ wuɔ tuɔ kãŋ-yo nelviŋo. U haraa *Isirahel-baamba pɔpuɔrbiimba-i. Baŋ juɔ'a ba ta, u pigãan-ba baŋ saaya ba bie hũmelle maŋ ka suur hɪnni. ²⁶ Na saa da, nelieŋ nuɔ ŋ yal da die hel aa yan-ni, ba gbãa tiraa bɪ-ni nelieŋ nuɔ wei? Kuuduɔŋgu yaa baa daaku-i: Añfafaŋ da ma'a maa si dii ŋ Diiloŋ-hũmelle wuɔsaanŋu-na, ŋ ce gbãŋgbãŋ.

3

Taa na suɔ nuonŋu

¹ Tobij namaa, na suyaa wuɔ Diiloŋ uŋ ka ger u nelpigãataaŋ mieŋo-i dumaa ku ka kuola yan banamba kũŋgu-i. Terieŋgu fanŋu-na, namaa namaŋ taaraayaŋ na ce Diilonelpigãataaŋ namaa, baa na ciinu. ² I hieroŋo-na hiere i cãl. Umaŋ sa cãlãan u piiyuo-i-na, fuɔ fuɔ u faa. Mi gbãa cira, u faa hi u fuonŋu-i. U gbãa bel u ferɛ u añcemma-na hiere. ³ Ba dii iyonŋo-i sũŋo nuŋgu-na wuɔ u tuɔ ce niŋ taaraŋ u ce kumaŋ: Da ŋ bir-o de, u bir, da ŋ bi bir-o de, u bir. ⁴ Kunaŋgu yaa baatonŋo-i. Baatonŋo-i baa u bobɔima-i hiere, fafal da muɔ fie maara nie nie, u gbartieŋo miel-o baa yilenga yonŋ.

⁵ Kuuduɔŋgu yaa-i baa nelieŋ nuɔ ŋ jumelle-i: Di yuraanu, ŋga di ce nelkãŋkarsieŋa aa ta di kaal di ferɛ.

Na saa da, dãncoiŋo diei gbãa caa nelle-i hiere! ⁶ Jumelle dii ŋaa dãamu. Bɪŋkũbabalaanŋu nanŋu-i i kũɔma-na dumaanŋo-na. Di celieŋ nelieŋ nuɔŋo-i baa di balaanŋu-i. Di balaanŋu hilaa *Sitãni wulaa. Di kɔsuɔŋ-ni baa balaanŋ daaku-i fuɔ ŋ kuliŋgu.

⁷ Nelbilonŋo gbãa nuola bɪmbaamba-i hiere ba bir fuɔ birma a ta ba nu u nuŋgu-i: Huriimba-i baa niibũulni-i a naara titiraamba-i, u birii banamba u birma. ⁸ Ŋga jumelle-i, molo sie gbãa nuola-die. Di balaanŋ cor aa di sa bi tiraa yiera terduɔŋ-nu. Di yuu baa tɪmma. ⁹ I tuɔlnu i To-i Diiloŋo-i baa di yaa-i, aa bi tie waasa nuɔmba-i baa di yaa-i. A ne da Diiloŋo'i hielaaba aa ce-ba fuɔ nabieraamba. ¹⁰ Nuŋgu maŋ tuɔlaanŋ Diiloŋo-i, ku'i bi waasaŋ nuɔmba-i. Tobij namaa, yaanŋ i hiel i nanŋa kufanŋu-na. ¹¹ Namaa daa hũnfafamma-i baa hũmbabalamma gbãa ta ma hel hũnfoeduɔle-na wei? ¹² Tobij namaa,

§ 2:21 Nieŋ Miwaanŋo jɪnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 22.

* 2:23 Miwaanŋo jɪnammaŋ-sebe

(Genèse) 15.6

*yensãanɔŋu gbãa maŋ musɛŋa wei? Siso hãlãanɔŋu gbãa maŋ *yensãbieŋa wei? Terienɔŋu faŋgu-na, hũnfafamma sie gbãa da hũnfoebabalande-na.

Diilonɔŋ uŋ bĩŋ kumaŋ nelnulle-i

¹³ Na hɔlma-na, umaŋ duɔ fuɔ nu nelma aa tuɔ cɛ, kutieŋo pigãan-ku u ciluɔ-i-na i ne. Die da u ãncemma faa aa u sa ce bombolma, i ka suɔ suɔ wuɔ u nu nelma-i aa tiraa tuɔ cɛ. ¹⁴ Ŋga da na ta na ce nenemuŋgu-i baa yelma-i, baa na ta na kaal na fere wuɔ namaa nu nelma. Na kar coima. ¹⁵ Nelnulle fande temma sa hel dɔrɔ; di hel hĩema-na, nelbilieŋ-diele; *Sitãni'i juɔ baa-de. ¹⁶ Ku yuŋgu yaa daaku: Nenemuŋgu-i baa yelmaŋ yeŋ kusuɔŋ-nu, berru-i baa ãmbabalma-i ma sĩnni-na hiere nii dii kusuɔŋ-nu'i. ¹⁷ Ŋga umaŋ u nelnulle hilaa dɔrɔ, kutieŋo huɔŋga dii welewele igɛna, ijieni sa dɔlnu-yuɔ, uu dii hĩehĩe, u kũŋgu si dii kpelle, u ce hujarre aa u ãncemma-i hiere ma faa, u sa ce cieluɔ aa huhurmantieŋo sĩ. ¹⁸ Berruŋ'a du sa dɔlnu bamaŋ, ba fɛ ba muntienammu-i. Ba maacemma sullu yaa viisĩnni.

4

Baa na yaŋ na yufieŋ-niini ta yaanɔŋa-nei

¹ Bige-i juɔŋ baa ijieni-i na hɔlma-na? Bige-i juɔŋ baa berru-i? Na kusũniŋ-maama'i si wei? ² Bĩŋkũŋ-maama dii-nie, da ŋ saa da ku bĩŋkũŋgu-i, ŋ sire ta ŋ taara ŋ ko moloŋo mafamma-na. Ŋ yufelle hilaa bĩŋkũŋ-nu aa ŋ saa gbãa da ŋ da ku bĩŋkũŋgu-i, ŋ sire ta ŋ kar berru. Naŋ taaraŋ nimaŋ, na sa cãrã-nie Diilonɔŋo wulaa ku'i cie na sa da-ni. ³ Aa na ãnjɔguɔma balaan ku'i cie da na fie cãrã kumaŋ Diilonɔŋo sa hã-na baa-ku. Na cãrã na yufieŋ-niini yoŋ, da na ta na ce na bãanɔŋu. ⁴ Naa dii ŋaa saasorbaa namaa. Na saa suɔ wuɔ umaŋ gbaraan u nyaanu miwaan daayo bĩmbĩnni-i kutieŋo bigãan Diilonɔŋo-i wei? Umaŋ duɔ tuɔ kuye miwaan daayo bĩmbĩnni-i, ku pigãan wuɔ u bigãan Diilonɔŋo-i. ⁵ Mamaŋ nyegãan Diilonɔŋ-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔŋ uŋ diyaa u *Yalle maŋ i hɔmmu-na, u sa gbuu sieyadie; u ce yelma di maama-na*»; na yuu ba'a nelsɔsɔmma wei? ⁶ Ŋga Diilonɔŋo ce baa-ye u cor, ŋaa maŋ nyegãan dumaan Diilonɔŋ-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔŋo sa gbo baa bombolmantaamba-i, ŋga u faa baa bamaŋ hiiriyey ba fere.*» ⁷ Terienɔŋu faŋgu-na, taa na nu Diilonɔŋo nuŋgu-i, aa na baa hũu-ma baa *Sitãni-i, ku yaa u ka yaŋ na da fiisa. ⁸ Piyaan Diilonɔŋo-i, na ka bi da u piyaa-na. ãmbabalmanciraan namaa daana, hielaan na nanɔŋa ãmbabalma-na. Hɔmmu hã-mu-hãi taan namaa temma-i daana-i, hielaan ãnjɔgɔbabalamma-i na hɔmmu-na. ⁹ Na saaya na suɔ wuɔ na maacemma saa fa. Haan na nammu-i na yuŋ-niŋ na ta na kaal kuliŋ-kaaluŋgu. Yaan nyembĩnni-i aa na ta na kaal. Yaan ponsaanɔŋu-i aa na haa na nammu-i na yuŋ-niŋ. ¹⁰ Hiiriyey na fere na hã Itieŋo-i ku yaa u ka teteŋ-na dɔrɔ.

Yaan na-naa cãlma

¹¹ Tobin namaa, baa na ta na bĩena na-naa yireiŋa. Umaŋ duɔ tuɔ bĩena u nabentaamba yireiŋa-i, siso duɔ tuɔ cãl-ba, kuu dii ŋaa u bĩena Diilonɔŋ-ãnjĩnamma yerre yaa dumaanona aa tuɔ bi cãl-ma. A ne da uu naa saaya u tuɔ wuɔ ma hũmelle'i, u bir yaŋ aa tuɔ cãl-ma. ¹² Diilonɔŋo yaa *ãnjĩnamma tieŋo-i, u yaa gɛŋgertieŋo-i u diei yoŋ. U yaa gbãa kor nelbiliemba-i, u yaa gbãa kɔsuɔŋ-ba. Terienɔŋu faŋgu-na, naŋ hilaa hie aa da manamma ta ŋ cãl banamba-i?

Yaan bombolma-i

¹³ Nieŋ, da na ce na ta na piiye wuɔ: «*Bisĩnuɔ mi ka kã nel daade-na ka ce torguonɔŋu belle diei a taara gbeŋa.*» ¹⁴ Namaa namaŋ piiyeŋ dumaanona, na suɔ Diilonɔŋo kusũŋgu-i wei? Na suɔ cuo uŋ ka kaal baa mamaŋ wei? Yuŋ haku-i dii namaanona? Ma sĩ naa dii ŋaa finfiiruŋgu. Cuo duɔ kaal, da ŋ da-ku, celle da ŋ'a ŋ ne, ŋ naa-ku. ¹⁵ Da na'a na piiye, na gbĩe na cira: «*Diilonɔŋ duɔ sie, i ka ce daama baa daama baa daama.*» ¹⁶ Ŋga na sa ce mafamma-i; na yii baa bombolmaŋ-ãndenni yaa yoŋ. Bombolma famma temma saa

* 4:6 Bĩncuɔŋ-nelmaŋ-sɛbɛ (Proverbs) 3.34

fa. ¹⁷ Terienḡu faḡgu-na, umaḡ duɔ suɔ ʼanfafamma-i aa yagar ma cemma, kutienḡo cie ʼʼmbabalma'i dumaḡo-na.

5

Waamba cilɔbabalaḡo-i

¹ Fiefie-i-na, waḡ namaa nieḡ, sũlma maḡ ka har-nei, duḡ na ta na kaal higohigo!
² Na nagāḡ-niini hɔraa, nyei wuyaa na bĩmbĩnni-i hiere. ³ Gbẽllũ bilaa na sɛne-i baa na gbeiḡa-i hiere. Gbẽllũ daayo yaa ka pigāḡ-na na balaḡgu-i. U ka kɔsuḡ-na ḡaa dāamuḡ kɔsuḡ daḡgu duma. Miwaḡo tĩe tĩ, aa namaa migāḡ ta na kũɔl gbeiḡa-i na jĩna kɔtuḡgu. ⁴ Maacenciraamba maḡ cie maacemma-i na sonni-na aa na yagar na saa pā-ba, ba kaal baa na yireiḡa-i. Baḡ kaal baa-ya Dombuɔ nuɔ. ⁵ Hiema-na bande-i-na, na cie na bāḡgu-i. Kumaḡ dɔlaanu-nei, na cie ku yaa-i. Na wuyaa niidɔdɔlɔni-i cel da kpɛḡkpɛnie ḡaa bĩmbaḡ namaa ta na cie na kuliḡ-yiḡgu-i. ⁶ Na karaa coima-i haa nuɔmba-na aa bel-ba ko-ba, a ne da ba saa ce weima. Kutaamba saa gbāa hũu ba fere na nyisɛnni-na.

Fĩeḡ na hɔmmu-i

⁷ Tobiiḡ namaa, fiḡeḡ na hɔmmu-i na ta na cie Itienḡo jommaḡ-yiḡgu-i. Na saa da kũrāamba-i wei? Da ba duu dĩmma-i ifelle domma-na, ba fẽ ba hɔmmu-i ta ba cie di tĩmma aa da ba suɔ kar-ma. ⁸ Namaa na bi saaya na fẽ na hɔmmu-i dumei aa na dii sireiḡa na fereḡ nuɔ; Itienḡo jomma piyaa.

⁹ Tobiiḡ namaa, da na ta na waana baa na-naa, Diiloḡo ka yuu-na. Umaḡ ji geraḡ nuɔmba yuḡ-maama-i u jomma piyaa. ¹⁰*Diilopɔpuɔrbiembaḡ hiḡrā muliema-i hiḡrāmma maḡ, ma sĩ ma tiyāanu-nei ke? Hiḡrāḡ muliema-i bafamba temma-i. ¹¹ Na saa da, bamaḡ nyaarāa tĩe Diiloḡ-hũmelle-na, i ciera wuɔ ba yunni dɔlaa. Yɔbuḡ hiḡrā muliema-i hiḡrāmma maḡ, ma sĩ na nuɔ ma maama ke? Aa ma sĩ na daa Itienḡoḡ juɔ pā-yo baa kumaḡ ke? Coima saa fa, Itienḡo faa baa nelbiliemba-i aa tiraa waa hujantienḡo.

¹² Tobiiḡ namaa, mamaḡ gbāḡ, nuɔni maḡ da ḡ'a ḡ sa taara Diiloḡo ka yuu-ni, da ḡ'a ḡ piiye, ḡ baa cira «muɔ baa Diiloḡo», ḡ baa bi cira «muɔ baa hiema», ḡ baa gbuḡ bĩ bĩḡkũḡ yerre. Mamaḡ da ma ce, ḡ cira ma cie, mamaḡ da ma saa ce, ḡ cira ma saa ce; gere.

Fɔḡḡũo dii Diilocārālle-na

¹³ Na hɔlma-na umaḡ duɔ tuɔ muliḡeḡ, u tuɔ cārā Diiloḡo-i. Umaḡ huḡḡa-i da ka fẽ, u tuɔ hāl neini u tuɔlɔnu Diiloḡo-i. ¹⁴ Umaḡ duɔ tuɔ jaḡ, u bĩ Diiloḡ-dũḡ-baamba yaataamba-i ba ji hure namma u yaḡḡa-na Itienḡo yerre-na aa cārā Diiloḡo-i hā-yo. ¹⁵ Da ba haa ba naḡḡa Itienḡo-na aa cārā-yuɔ cārāmma famma temma-i, jeiḡo ka sire. Itienḡo ka sire-yuɔ aa da kuɔ u cie ʼmbabalma, u ka bi hur-ma. ¹⁶ Terienḡu faḡgu-na, da na ce ʼmbabalma maḡ, na tũnu na-naa baa-ma aa na cārā Diiloḡo-i na hā na-naa ku yaa na ka sire na jarma-na. Fɔḡḡũo maḡ dii nelviḡo Diilocārālle-na ponsaḡ-wuḡo sĩ. ¹⁷ Na saa da, *Eli waa nelbiloḡo miḡ temma yaa-i; ḡḡa u cārā Diiloḡo-i, cārā-yuɔ, cārā-yuɔ wuɔ u baa dāa; Diiloḡo ce bieḡa siei baa caamba niediei u saa dāa. ¹⁸ Ku huḡḡu-na, u tiraa cārā-yuɔ, u doḡ tuɔ dāa goḡḡorre gbāa da di ta di ce.*

¹⁹ Tobiiḡ namaa, na hɔlma-na, umaḡ duɔ pira Diiloḡ-hũmelle-na, umaḡ duɔ maaya ninsoḡo-i aa unaḡ nuɔ ḡ dii-yo hũmelle-na, ḡ cie maacenfafamma. ²⁰ Na saaya na suɔ wuɔ moloḡ duɔ pira aa ḡ gbāḡ baa-yo dii-yo hũmefafalle-na, ḡ kuraa-yo kuliḡgu-na aa uḡ cie ʼmbabalma maḡ cor hiere, Diiloḡo ka hur-ma.

* 5:18 Niḡeḡ Jāmatigi ba sɛbediḡlāḡo-na (1 Rois) 17–18.

Pierrj
nyegāaŋ sebedīelāŋo maŋ
Nelmuoyamma

Pier nyegāaŋ sebe daayo-i a hā Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ dii *Asi huōŋga-na. Baŋ yeŋ Yesu horre-na, nuōmba sa dōl-ba. Pierrj daa-ku dumaano-na, u nyegēŋ sebe daayo-i duō dii sireiŋa bei. U tagaaya pigāaŋ-ba Diiloŋ-dūŋ-wuoŋoŋ saaya u waa dumaa bamaŋ cīinaana Diiloŋo-i ba hōlma-na. U tirii-ma baa-ba wuo Yesu fuō fere bi mulāaŋ fuō ku ji ta ku ce kuliŋgu. ņga Diiloŋo siire-yuo aa ce u ce bōi. Aa u pāa nuŋgu wuo umaŋ duō hūu Yesu maama-i u ka ce kutieŋo-i Yesu temma-i. Wuo nupālle fande yaa diyaan sireiŋa-i Diiloŋ-dūŋ-baamba-na, halle da ba fie ta ba ce-ba sūlma-i, ba kūōma sa seŋ. U diyaa nelma ba tūnni-na; wuo bamaŋ dii Yesu horre-na, ba bie Yesu maama-i.

Jaalunŋu

¹ Muō Pier, Yesu-Kirsa *pōpuōrbiloŋ muō. Muōmei nyegāaŋ sebe daayo-i da mi hā Diiloŋo yufelleŋ hilaa namaa namaŋ nuō-i aa na waa hīeŋgu-na. Banamba dii Pō, banamba Galasi, banamba Kapadōsi, banamba *Asi aa banamba Bitini. ² I To-i Diiloŋo yufelle hilaa-nei ņaa maŋ waa u huōŋga-na dumaa u ce u *Yalle bō-na na deŋ a ce-na fuō baan namaa na da na ta na nu Yesu-Kirsa nuŋgu-i aa u tām̄ma da ma misīrrā-nei a migāaŋ-na hā-yo.

Diiloŋo firnu u huōŋga-i u tuō kāyā-nei aa u tuō fē na hōmmu-i.

Nahaale pā neliēŋo

³ Yaan i tie tuōlnu Diiloŋo-i, Itieŋo-i Yesu-Kirsa To-i. U cie hujarre yie aa ce-ye nelfelaan mie Yesu-Kirsa siremma barguo-i-na a ce i migāaŋ haa i naŋga-i yuo. ⁴ Aa uŋ jīena ciilunŋu maŋ duō hā u baamba-i, i bi hīŋ ku taalunŋu. Ciilunŋu fanŋu sa kusirre, ku sa bīēna, ku sa bi pitelle. Diiloŋo jīena-kuō tuō cie-na dōrō-i-na. ⁵ Naŋ haa na naŋga-i yuo, u niya-nei fafamma duō ji kor-na miwaano tīm̄maŋ-yiŋgu-i. Nuōmba-i hiere ba ka da uŋ kuraa-na dumaa. ⁶ Terieŋgu fanŋu-na, taa na nyē. Mi suyaa mie na yammu huolaa fiefie-i-na, ņga ku sie kā yaan-na. Taa na nyē. ⁷ Sēne maŋ sēne, yiŋgu dii baa yiŋgu u ka gbuo; ņga ba dii-yo dāamu-na a ne da kuō u faa. Namaa nahaale saa buō sēne-i-na wei? Ba ce nie ba sie ne-de si di faa? Ba ne nahaale-i baa yaahuolo yaa-i. Yaahuolo duō saa gbāa kara na kūōma-i Diiloŋ-hūmelle-na, Yesu-Kirsa duō ji bir jo yiŋgu maŋ nuō-i, Diiloŋo ka tuōlnu-nei aa gbelieŋ-na aa ce na ce bōi. ⁸ Na yufelle saa haa Yesu-Kirsa-i-na dede, ņga u maama dōlaanu-nei. Na saa hi da-yo yogo, ņga na haa na naŋga-i yuo aa na hōmmu gbuu fē da yogogo. Na hōmmuŋ fie dumaa, ma sie gbāa waŋ. ⁹ Diiloŋoŋ duōŋ tuō kor-na, kufanŋu hōfēlle yaa dumaano-na. Naŋ haa na naŋga-i Diiloŋo-na da na da koŋkoro maŋ, na duōŋ ta na da-yo.

¹⁰ *Diilopōpuōrbiemba siire taara koŋkoro daayo yaanŋa-i aa tūnu-nei Diiloŋ uŋ ka firnu u huōŋga-i baa-na dumaa. ¹¹ *Kirsa *Yalle waa ba hōmmu-na; dii naa tūnu-bei wuo Kirsa ka mulieŋ, aa ku huōŋgu-na u ka ce bōi. A ce dumaano-na ba gbuu vaa ba fere da ba suō ma cemmanŋ-huōŋgu-i baa maŋ ka ce dumaa. ¹² Diiloŋo yaŋ aa waŋ baa-ba wuo uŋ puōraa-ba baa nelma maŋ, ma sie ce bafamba bāaŋ-nu, kere ma ka ce namaa bāaŋ-nu. Nelma famma yaa baŋ waŋ-maŋ baa-na nyuŋgo-i-na. Bamaŋ waan *Neldōdōlma-i ba yaa waan-maŋ baa-na. Diiloŋo yaa saan u Yalle-i di ji dii-ma ba nunni-na. *Dōrōpōpuōrbiemba famba fere-i ba taara ba suō ma yaanŋa-i.

Viisīnni yaa dōlaanuŋ Diiloŋo-i

¹³ Terieŋgu fanŋu-na, tigiŋ na fere, baa na dii na yunni-i. Haan na naŋga-i Diiloŋo-na ku haama wuo u ka ce hujarre nei Yesu-Kirsa jommaŋ-yiŋgu-na. ¹⁴ Taa na nu Diiloŋo nuŋgu-i ņaa bisānfefeiŋ uŋ nuŋ u to nuŋgu dumaa. Naŋ ņa na'a na saa ta na suō kuyunŋu

huoŋgu-na, kumaŋ taa ku dōlnu-nei cemma, baa na bir na suur-kuo. ¹⁵ Yaan na weima-i hiere ma fa ŋaa Diiloŋo maamaŋ faa dumaa. U yaa buo-na na deŋ a ce-na u baan namaa. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāan Diiloŋ-nelma-na wuo: «Muomīŋ yeŋ nelfefeiŋ muo dumaa, na saaya na waa nelfafaan namaa dumei.»*

¹⁷ Da na ta na cārā Diiloŋo-i na ta na bī-yo «Baba», na ninsoŋo. U yaa pāan nuomba-i a saanu baa baŋ cie kumaŋ; u sa ce cieluo. Terieŋgu faŋgu-na, yinni maŋ tīyāa na wulaa hīema-na, gbāan na ciluo tuo pigāan wuo na kālā-yuo. ¹⁸ Naŋ siire bie ānsosomma maŋ na bīncuomba wulaa, na suyaa baŋ sāa na yunni-i baa kumaŋ a hiel-ni mei. Ba saa sāa-ni baa gbeŋa, ba saa bi sāa-ni baa sēne, nifanni sa gbān ciima. ¹⁹ Ŋga ba sāa na yunni-i baa tām̄ma. Aa tāŋ hama-i? *Kirsā tām̄ma. Ba cie-yo ŋaa *tūmbiloŋo maŋ faa buolma; jarma sī-yuo, pādorre sī-yuo. A ko-yo sāa na yunni-i. ²⁰ Diiloŋo naa par ma yaa hā-yo aa miwaanjo suo duo doŋ. U cie ma yaa daama hōperieŋ daaku-na duo kor-na. ²¹ Fuo yaa cie na haa na naŋga Diiloŋo-na. Diiloŋo siire-yuo hiel-o kuomba hōlma-na aa ce u ce boi ku'i cie na haa na naŋga Diiloŋo-na aa ta na hil na ne-yo.

²² Naŋ siyaa ninsoŋo-i, kuu dii ŋaa na migāan na hōmmu-i da na gbāa ta na dōl na-naa fafamma ŋaa ceduoŋ-bieŋ namaa. Terieŋgu faŋgu-na, yaan na maama gbuu ta ma dōlnu ma-naa. ²³ Na saa da, na cie nelfelaan namaa, na huoŋ felemma. Gboluoŋ daaku-na nelbilo saa hoŋ-na, Diiloŋo'i huoŋ-na. Nelbiloŋo ku, ŋga Diiloŋo sa ku. U huoŋ-na baa u nuŋ-āndaanjo yaa-i. Ku sa ji gbuo dede. ²⁴ Na saa da, ma nyegāan Diiloŋ-nelma-na wuo: «Nelbiliemba-i hiere baa dii ŋaa hīeŋgu.

Ba fafaanjo dii ŋaa pūlma.

Hīeŋ da ku kuol, ku pūlma hūl.

²⁵ Ŋga Itieŋo nelma dii gbula, ma sa ji gbuo dede.»†

Itieŋo nelma yaa hama-i? Ma yaa *Neldōdolma maŋ baŋ waŋ-maŋ baa-na.

2

Piyaan Cicēlmantieŋo-i

¹ Naŋ cie nelfelaan namaa, hielaan na naŋga balaanjo-i ku sīnni-na hiere, baa nuomba tāalma-na, baa huhurma-na, baa nenemuŋgu-na, baa yebīenande-na. ² Tonto mōsūŋ nyōlma yaa a vāa. Nyōlmaŋ dōlnuŋ-yuo dumaa, yaan Diiloŋ-nelma ta ma dōlnu namaanjo-i dumei, ku yaa na ka naŋ kaasīnni a kor. ³ Na daa Itieŋ uŋ faa dumaa ke*?

⁴ Piyaan-joŋ, u yaa cicēlmantieŋo-i, uu dii ŋaa tāmpēlle maŋ nuombaŋ cīinaana-die ŋga di yaa hilaa Diiloŋo yufelle-na u hiel-de. ⁵ Namaa fere-i naa dii cicēlma aa naa bi dii ŋaa tāmpēlēiŋa. Da na pie-yo, Diiloŋo ka ce-na ma u *Yalle dūŋgu-i baa-na. Na ka waa jigāntaan namaa ta na pā niipānni-i na hā Diiloŋo-i a saa baa u Yalleŋ taaranjo-kuo dumaa. Yesu maama-na, u ka tuo sie na niipānni-i fafamma. ⁶ Diiloŋ-nelma waanjo-ma wuo:

«Niēŋ, mi hielaa tāmpēfafalle,
mi ka jīna-die dūŋgu tuole-na *Sinyo-i-na.

Umaŋ duo haa u naŋga die, u yaanjo sie ture.»†

⁷ Namaa namaŋ haa na naŋga-i tāmpēl daade-na, Diiloŋo cie na ce boi. Ŋga bamaŋ saa haa ba naŋga die, ma nyegāan ba kūŋgu-na wuo:

«Dūmarāambaŋ cīinaana tāmpēlle maŋ,
di yaa juo bella dūŋgu-i.»‡

⁸ Ma tiraa nyegēŋ terieŋgu naŋgu-na wuo:

«Nuomba tisīŋ ba fere tāmpēl daade-na.

Di mal nuomba-i.»§

Baŋ'a ba saa nu Diiloŋo nuŋgu-i ku'i cie ba ta ba tisīŋ ba fere die. Ma yaa naa saaya ma da-ba. ⁹ A ne da Diiloŋo yufelleŋ-nuomba yaa namaanjo-i. Namei Itieŋo jigāntaan namaanjo-i.

* 1:16 Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 19.2 † 1:25 Isayi (Ésaïe) 40.6-8 * 2:3 Gbeliemaŋ-nalāanjo (Psaume) 34.9 † 2:6 Isayi (Ésaïe) 28.16 ‡ 2:7 Gbeliemaŋ-nalāanjo (Psaume) 118.22 § 2:8 Isayi (Ésaïe) 8.14

Namei Diilonjo baaj namaaŋo-i. Namei Diilonjo naporrerj-nuoŋ namaaŋo-i. U bīe-na hiel-na kukulma-na a jo baa-na u gbagbaama-na na da na ji ta na waŋ u maacenfafamma maama-i baa nuomba-i.* ¹⁰ Dīelūo-i-na, na saa naa waa Diilonj-baaj namaa; fiefie-i-na, na cie Diilonj-baaj namaa. Dīelūo-i-na, u saa tuo ce hujarre nei; ŋga fiefie-i-na, u ce hujarre nei.†

Taa na kãŋ na yuntaamba-i

¹¹ Mi jēnaaŋ namaa, naa dii hūncortaŋ namaa hīema-na bande-i-na. Terienju faŋgu-na, mi cārã-nei, naŋ kuyej āmbabalma maŋ, hielaŋ na naŋga mei; ma kōsuoŋ nelieŋo. ¹² Naŋ yej *nieraaamba hōlma-na, yaŋ na ciluo vii ku yaa da ba fie ta ba bīena na yireiŋa-i wuo nelbabalaŋ namaa, ba ka da na maacenfafamma-i aa ba ka gbelieŋ Diilonjo-i u jommaŋ-yiiŋgu-i.

¹³ Nieŋ Itieŋo-i aa na ta na sie fōŋgōtaamba wulaa. Na ta na sie *jāmatigi wulaa, u yaa nuomba-i hiere ba yuŋgu-na. ¹⁴ Na ta na sie fāamaambaa-ba wulaa; jāmatigi jīena ba yaa-i nileiŋa-na ba ta ba nuola āmbalmanciraamba-i aa ta ba gbelieŋ ānfafammanciraamba-i. ¹⁵ Na saa da, Diilonjo taara na ta na ce ānfafamma ku yaa mimiēlmba maŋ sa suyaŋ kuyunju aa ta ba bīena na yireiŋa-i ba nunni ka suuye. ¹⁶ Naa dii na fereŋ nuō ninsoŋo, ŋga baa na pãŋ na ce kufanju-i gboruonju na ta na ce kuubabalaŋgu-i. Na saaya na waa ŋaa Diilonj-cāarãŋ namaa. ¹⁷ Taa na dii nuomba-i hiere ba nuŋgu-i. Naŋ yej baa bamaŋ Yesu horre-na, yaŋ ba maama ta ma dōlnu-nei. Taa na kālã Diilonjo-i. Taa na dii jāmatigi nuŋgu-i.

Biyaŋ Kirsa maama

¹⁸ Maacembieŋ namaa, taa na sie na yuntaamba wulaa aa na ta na kãŋ-ba fafamma. U balaŋ baa-ni wa, u faa baa-ni wa, ta ŋ sie u wulaa. ¹⁹ Na saa da, mulīema maŋ naŋ maama sī, da ba haa-ma hã-ni aa ŋ sie-ma Diilonjo maama-na, ku faa. ²⁰ Da ŋ cāl aa sie muoru-i, yer hade-i dii-kuo? ŋga da ba ta ba huol ŋ yaŋga-i ŋ ānfafamma maama-na aa ŋ sie yaahuolo faŋo-i, yerre dii ku yaa nuō-i aa ku faa Diilonjo wulaa. ²¹ Diilonjo taara ku yaa na wulaa. *Kirsa fuō fere mulãŋ namaa maama-na. U pigãŋ-na nelma'i dumaŋo-na na da na ta na ce u temma-i. ²² «Fuō maŋ saa cāl, aa huhurma diei saa hel u nuŋgu-na dede»‡ ²³ ba tuoraaya-yuo, u saa ji sie moloŋo. Ba cie-yo sūlma-i, u saa ji wur moloŋo. U yaŋ aa yaŋ-ma hã Diilonjo wuo u yaa suyaŋ u pã. ²⁴ U biyaa i āmbabalma-i tūu-ma fuō fereŋ yuŋgu-na a kã baa-ma *daaŋgu-na. U cie ku yaa-i a ce i hiel i naŋga āmbabalma cemma-na a ce-ye nelviij mie i tie ce kumaŋ dolaanuŋ Diilonjo-i. Fuō mulīema yaa cie na waa na fereŋ nuō dumandē-i-na. ²⁵ Naa naa waa ta na wuōra na yuŋ-nu ŋaa tūlmba maŋ baala; ŋga fiefie-i-na na birii jo na tierjo wulaa, u yaa nieyaŋ-nei.

3

Ānsorrej-tīenammas

¹ Kuuduonju yaa baa caaŋ namaaŋo-i; taa na sie na bōlbaa-ba wulaa, ku yaa bamaŋ saa hūu Diilonj-maama-i ba hōlma-na, na ciluo ka ce ba hūu-ma. Ku sie hi na puur na nunni-i wuo na piiye baa-ba. ² Da ba da na ciluo faa, aa ne da na kãŋ-ba, ba ka hūu Diilonj-maama-i. ³ Baa na ta na kuye bombomaŋ-fafaŋgu-i: Baa na gonya yumigãale, baa sēne ba diima, baa komfafammun-vaama. ⁴ Yaŋ aa na ta na taara huōya-fafaŋgu: Na ta na taara hōfafammu baa hōhīnammu; nifanni sa vāa dede. Aa ni yaa dii baa yuŋgu Diilonjo wulaa. ⁵ Yiinaticaaamba maŋ naa hūyāa Diilonj-maama-i aa haa ba naŋga-i yuo, ba taa ba diyaa ba fere baa ni yaa-i ba sie ba bōlbaa-ba wulaa. ⁶ Unaoŋ yaa Sara-i. Sara taa u nu *Abiramu nuŋgu-i, a ce dumaŋo-na u taa u bī-yo «Baba». Da na da holle ta na ce ānfafamma-i, namei Sara bieŋ namaaŋo-i kelkel.

* ^{2:9} Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 19.5-6; Ānjīnamma tiyemmaŋ-sebe-i-na (Deutéronome) 4.20, 7.6; Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 9.1; 43.20-21. † ^{2:10} Nieŋ Ose sebe-i-na (Osée) 1.6,9; 2.1,23,25. ‡ ^{2:22} Isayi (Ésaïe) 53.9

⁷ Kuuduon̄gu yaa baa bōlaaŋ namaaŋo-i; bilaaŋ na caamba-i fafamma na tīenammanā, aa na saaya na suō wuo na fōŋgōbaa-ba sa saa. Diiloŋ uŋ cie baa-na aa cira u ka hā-na cicēlma maŋ, ba nuŋgu bi dii-meī. Terieŋgu faŋgu-na, taa na kāŋ-ba ku yaa na cacārāŋgu sie gbāa soŋ yaŋga naŋga.

Hīrā mulīema-i ŋ ānfafamma cemma-na

⁸ Miŋ ka perieŋ baa mamaŋ ma yaa daama: Yaaŋ nelduōma yaa yu na hōmmu-i hiere. Bilaaŋ na-naa kpelle. Taa na dōl baa na-naa ŋaa ceduōŋ-bieŋ namaa. Bilaaŋ na-naa hīehīe, baa na ta na teteŋ na fere. ⁹ Baa na ta na suu āmbabalma sōlaaŋgu-i baa āmbabalma. Baa na bi ta na suu tuosīnni sōlaaŋgu-i baa tuosīnni. Yaaŋ aa na ta na haa na nufafaŋgu kutaamba-na. Diiloŋo taara ku yaa na wulaa. Da na haa na nufafaŋgu bei, Diiloŋo ka bi haa u nufafaŋgu namaaŋo-na. ¹⁰ Na saa da, ma nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuo:

«*Umaŋ duō tuō taara u ce u bāaŋgu-i,*

umaŋ duō tuō taara u huōŋga fē,

kutieŋo saaya u hiel u naŋga noparaaŋ-āndenni-na baa coima-na.

¹¹ *U saaya u nanna kuubabalaŋgu-i aa tuō ce kuufafaŋgu.*

U vaa u fere weima baa ji suur u hōlma-na baa moloŋo.

¹² *Na saa da, Itieŋo saa nanna nelviimba-i.*

U tūŋgu dii ba cacārāŋgu-na.

Ŋga u sa gbo baa bamaŋ cieŋ kuubabalaŋgu-i.»*

¹³ Da na vaa na fere baa ānfafamma cemma-i hai ka ce kuubabalaŋgu nei? ¹⁴ Halle da ba fie ce-na sūlma na ānfafamma maama-na, na yunni dōlaa. Baa na ta na kāalā nuōmba-i, baa na bi yaŋ na hōmmu ta mu cu baa-ba. ¹⁵ Na saaya na suō wuo *Kirsā yaa u diei Itieŋo-i. Taa na dii u nuŋgu-i fafamma. Tigiin̄ na ta na cie, umaŋ duō yuu-na wuo bige-i cie na haa na naŋga Kirsā-i-na, na waŋ ma yaŋga-i baa-yo. ¹⁶ Na fē na hōmmu-i baa ma wamma-i aa na baa bi tīel moloŋo. Naŋ suyaa kumaŋ faa, taa na ce ku yaa-i. Ku yaa bamaŋ bīenaanaŋ na yireiŋa-i Kirsā huōŋgu-na ba yammu ka ture. ¹⁷ Diiloŋ duō cira ŋ mulīeŋ, da ŋ mulīeŋ ānfafamma cemma-na, ku bōyaa ŋ mulīeŋ āmbabalma cemma-na.

¹⁸ Na saa da, Kirsā fuō fere bi mulāaŋ aa ku nelbiliemba āmbabalma maama-na. U cie-ma i diei gbula. Fuō maŋ waa nelviin̄o, u siyaa ku nelbabalaamba sōlaaŋgu-na, duō dii-na na-naa nuō baa Diiloŋo-i. Ba kuō-yo, ŋga *Diiloŋ-Yalle siire-yuō. ¹⁹ Diiloŋ-Yalle yaa bi cie u kā ka piiye Diiloŋ-nelma-i baa bamaŋ dii kuliŋgu nyisēnni-na. ²⁰ *Nowe bāaŋgu-na, ba yaa naa puu bubuōsīnni baa Diiloŋo-i. Baŋ puu bubuōsīnni baa-yo dumaŋo-na, Diiloŋ wuo fē u huōŋga-i aa yaŋ Nowe ce beŋo-i. Nuōmba bōi saa suur beŋo faŋo-na; nuōmba niisieī suurii yoŋ a kor hūmma-na. ²¹ I gbāa saa hūmma famma-i baa *batemu hūmma. Nuōmba bi kor dumēi nyuŋgo-i-na batemu hūmma-na. Batemu hūmma-i maacemma sī ŋ kūōma-na, ŋga ma yuŋgu yaa wuo ŋ hā Diiloŋo-i ŋ fere baa huōŋga diei. Yesu-Kirsā siremma yaa cie batemu tuō kor-e. ²² U siire nyugūŋ kā dōrō-i-na ka tīena Diiloŋo caaŋ-nu, a waa *dōrōpuōrbiemba yuŋ-nu baa fōŋgōtaamba-i hiere.

4

Taa na ce kumaŋ dōlaanūŋ Diiloŋo-i

¹ *Kirsāŋ mulāaŋ u kūōma-na dumaa, namaa fere-i na saaya na tīena baa-ma wuo na ka mulīeŋ fuō bi temma-i. Na saa da, umaŋ duō mulīeŋ u kūōma-na, ŋ da u hielaa u naŋga āmbabalma cemma-na. ² U ce mafamma-i duō gbāa nanna nelbiliemba kuuceŋgu-i aa tuō ce Diiloŋ-huōŋga u yinni boluōŋgu maŋ tīyāa hīema-na. ³ Na cie na bāaŋgu-i dei baa *nieraamba-i ba kuuceŋgu-na: Na cie na bāaŋgu-i tīlāsīnni-na, baa bīŋwosīnni-na, baa korhiliŋgu-na, baa wuolalle-na, baa nyōlle-na. Aa na duu Diiloŋo huōŋga-i baa na tīnni-i. ⁴ Fiefie-i-na, nieraambaŋ daa na sa tiraa na ce kakarkuoŋo faŋo-i baa-ba, ku bir yaŋ aa cu ba hōmmu-i ba bigāaŋ-na. ⁵ Ŋga baŋ ceŋ kumaŋ hiere, Diiloŋo ka gāŋ baa-ba.

* 3:12 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 34.13-17

U tigiin tī duo yuu cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i hiere. ⁶ Ku'i cie na da *Neldōdōlma bi waan halle baa kuomba-i. A ce dumaano-na, ban waa hīema-na aa mamaŋ fie da-ba a saanu baa ba āncemma-i, fiefie-i-na *Diiloŋ-Yalle ka gbāa ce ba sire waa baa Diiloŋo-i.

Taa na suo Diiloŋ-caluo belma

⁷ Weima-i hiere ma piyaa tīmma. Terieŋgu faŋgu-na, baa na dii na yunni-i, aa na saaya na suo na ferēŋ belma ta na gbā na cārā Diiloŋo-i. ⁸ Kumaŋ gbāaŋ, yaan na maama ta ma gbu ma dōlnu ma-naa. Na saa da, *nelnyulmu sa kāŋ āmbabalma bōi**. ⁹ Taa na ce niraamba nersīnni-i fafamma, baa na ta na waana baa-ba. ¹⁰ Diiloŋo hāa-na na da-na-deŋ fōŋgōbaa hiere. Neliēŋo neliēŋo u saaya u suo u wuoŋo belma a gbāa duo tuo kāyā banamba-i baa-yo. ¹¹ Diiloŋ duo hā umaŋ jumefafalle-i, kutieŋo saaya u ce-de tuo waŋ Diiloŋ-nelma baa-de. Duo hā umaŋ kakāyāmmaŋ-fōŋgūo-i, u tuo kāyā nuomba-i baa u yaa-i. Yesu-Kirsa maama-na, ku saaya na āncemma-i hiere ma ta ma ce nuomba ta ba bī Diiloŋo yefafalle. Yefafalle-i baa fōŋgūo-i ni vii u yaa-i hōnni maŋ joŋ. Ma cie.

Taa na hīrā mulīema-i Yesu-Kirsa maama-na

¹² Mi jēnaaŋ namaa, yaahuolo maŋ haan-ŋei daayo-i, baa na yaan na hōmmu cu baa-yo; u sagalla-ŋei duo ne. Baa na da nie sī ba fieŋ-na baa-yo. ¹³ Yaan aa ku ta ku dōlnu-ŋei wuo na nalāa *Kirsa mulīema temma ne. Terieŋgu faŋgu-na, duo ji jo u fōŋgōtesīnniŋ-jomma-i, na hōmmu ka fē gbarnu. ¹⁴ Da ba tuora-ŋei Kirsa maama-na, na yunni dōlaa. *Diiloŋ-Yalle dii baa-na aa Diiloŋo bōbōima da di yaa nuo-i. ¹⁵ Molo baa yaan ba ji bello ta ba huol u yaanga-i wuo u kuō neliēŋo, sisō u cuyaa, sisō u cie kuubabalaanŋu naŋ temma, da ma'i bi sī u diyaa u nuŋgu-i nelma maŋ saa hi-yo. ¹⁶ ŋga da ba ta ba huol ŋ yaanga-i wuo Kirsa wuoŋ nuō, baa yaan senserre da-ni. Niŋ yeŋ Kirsa horre-na, yaan aa ŋ ta ŋ jaal Diiloŋo-i mafamma-na. ¹⁷ Gēŋgeryiŋgu hii. Diiloŋo duōŋ tuo gāŋ baa u dūŋbaaŋ miemei igēna. A ne da duo doŋ tuo gāŋ baa mieŋo-i, gēŋgerō periema ka waa nie baa bamaŋ cīnaana Diiloŋ-*Neldōdōlma-i? ¹⁸ A saa baa Diiloŋ-nelmaŋ waan-ma dumaa: «Da kuō nelviŋo korma dii kpelle,

āmbabalmanciraamba kūŋgu ka waa nie?»†

¹⁹ Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ duo nuōni maŋ mulīeŋ, baa yaan ŋ kūōma kara; cor ŋ ta ce ānfamma-i aa ŋ dii ŋ ferē Weimantieŋo naŋ-na. U yaa maa-ni. U sa waŋ weima aa ji bir baa huon-āndaanŋu.

5

Bilaan Diiloŋ-dūŋ-baamba-i dei

¹ Fiefie-i-na, mi ka fulnu Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataamba yaa-i. Mei ferē-i yaatieŋ muō; mi daa *Kirsa mulīema-i nuō baa mi yufelle. Duo ji bir jo duo ji ce u yuntesīnni-i, mi ka ce mi bāanŋu-i baa-yo. Miŋ ka waŋ mamaŋ baa yaataaŋ namaano-i ma yaa daama: ² Diiloŋ uŋ hāa-na nuōmba maŋ, bilaan-baŋ dei ŋaa āncīinaŋ uŋ bel u muōru-i dumaa. Baa na bel-ba ŋaa ba guoraa-na, bilaan-baŋ baa hōfafanŋa ŋaa Diiloŋ uŋ taaraŋ-kuō dumaa. Baa na bi ce-ku gbeitaara-hūmelle; yaan aa na ta na ce-ku baa pāama. ³ Diiloŋ uŋ diyaa bamaŋ na nammu-na, baa na ta na haa na fōŋgūo-i bei; yaan ba ta ba da namaa cilōfafanŋo yaa aa ta ba ce. ⁴ Ku yaa āncīinaamba yuntieŋ* duo ji jo, na ka da nyantuoluo maŋ sa cuōraayan dede.

⁵ Kuuduōŋgu yaa baa naacieŋ namaano-i, taa na sie yaataamba wulaa. Aa na hieroŋo-i na saaya na nanna bombolma-i. Na saa da, Diiloŋ-nelma ciera wuo:

«Diiloŋo sa gbo baa bombolmantaamba-i,

ŋga u firinu u huōŋga-i baa bamaŋ hiiriyeŋ ba ferē.»†

* 4:8 Niēŋ Bīncuoŋ-nelmaŋ-sebe-i-na (Proverbs) 10.12. † 4:18 Bīncuoŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbs) 11.31 * 5:4 Āncīinaamba yuntieŋo-i: Ba gbē Yesu fuō ferē yaa. Niēŋ Nsāa sebe-i-na 10.11. † 5:5 Bīncuoŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbs) 3.34

⁶ Terienġu fanggu-na, taa na hiire na fere Weimantienġo yaanġa-na ku yaa na tetemmaġ-yiij da ku hi, u ka tetetġ-na. ⁷ U yaa yieraaya baa na yunniġ-maama-i, haraanġ-maġ hiere na hã-yo.

⁸ Baa na dii na yunni-i! Siireġ na yiera! Na bigãarãġo-i *Sitãni dii tuo wuora u bĩġ aa tuo bure ġaa nyulmu bilaa jara. U taara moloġo duo wuo. ⁹ Bilaanġ Diiloġ-maama-i nammu hãi na bigãarãġo baa ji yar-na. Na saaya na suo wuo terni-na hiere yaahuolo faġo temma yaa daanġ Diiloġ-dũġ-baamba-i. ¹⁰ Na ka muliġ cellē yogo, ġga Diilo fuo maġ ãnfafamma-i hiere ma tienġo-i, u ka bir dii-na na fonni-na. U ka dii sireiġa nei aa ce na yiera doġ u hũmelle-na. U yaa bĩe-na na da na ta na ce na bãanġu-i baa-yo Kirsa horre-na hõnni maġ joġ. ¹¹ Fõġgũo dii baa u yaa-i hõnni maġ joġ! Ma cie.

Jaaluperienġu

¹² Mi nyegãanġ sebeyel daade-i da mi dii sireiġa nei aa waġ baa-na wuo naġ vaa na fere baa Diiloġo maġ maama-i, u yaa ninsoġ-Diiloġo-i. Mi waanġ fuo hujarre maama yaa baa-na. U hujarre temma si dii. Silasi yaa kãayã-mie mi nyegãġ sebeyel daade-i. U nyaarãa Yesu huonġu-na.

¹³ Diiloġ-dũġ-baamba maġ *Babilõni-i-na bande-i-na, Diiloġo yufellenġ hilaa bamaġ nuo-i namaa bi temma-i, ba pãa-na jaaluġu. Mi bieġo-i[‡] Marke bi jaalaa-na.

¹⁴ Taa na jaal na-naa fafamma ġaa ceduoġ-bieġ namaa.

Namaa namaġ dii *Kirsa horre-na Diilo kãyã-nei.

[‡] 5:13 Niġ Tim. dīe. 1.2; Tite sebē-i-na 1.4.

Piern
nyegãan sebehãaliño man
Nelmuoyamma

Piern taa u nyegẽn sebe daayo-i huõngu man nuõ-i, uu naa suõ wuõ u yinni saa tiraa tĩe bõi. U taa u taara halle duõ fi'e'a u saa ji waa, uñ waan mamaj baa Diilonj-dũj-baamba-i Yesu kũngu-na, ma baa hel ba hõmmu-na.

U duõn piye pigãan-ba wuõ ba saaya ba waa ñaa Diilonj uñ taaranj ba waa dumaa, aa Yesu *põpuõrbiembanj pigãan-ba ninsoño manj, ba nyaar-yuõ nammu hãi, ba baa yanj u ji korra-bei (sap. 1).

U gbuõya-bei wuõ ba bel ba fere coikartaamba manj wuõ bafamba hãalã nuõmba-i baa Diilonj-nelma aa cakũngu cer muonu ba yunni-i (sap. 2). Sapitiri daayo nyaanu u-naa baa Yuda sebe-i.

U piraanj u sebe-i baa Yesu jommanj-maama. Banamba ciëra wuõ Yesu sa tiraa u ye dii jomma-na. Pier wuõ kutaamba kar coima. Wuõ da ñ da Yesu hii yinj daani-i u sa jo u jo, kuu dii ñaa u fië u huõnga-i baa nuõmba-i ba da ba suõ-yo hiere aa bir ba hõmmu-i (sap. 3).

Jaalungu

¹ Muõ Simõ-Pier, Yesu-Kirsa cãarãnj muõ aa tiraa waa u *põpuõrbilõnj muõ. Muõmei nyegãan sebe daayo-i da mi hã Yesu-Kirsa fafaanjug cie namaa namanj haa na nanja-i yuõ mie temma-i. U yaa i Diilonjo, u yaa i Konjortienjo. ² Nanj suyaa Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-i, Diilonjo firnu u huõnga-i u tuõ kãyã-nei aa tuõ fẽ na hõmmu-i.

Kertĩesĩnni fafaanjug-i

³ Na saa da, Diilonjo himma pigãan-ye kumanj gbãa fa i maama-i hiere i die gbãa tie wuõ Diilonj-hũmelle-i diñ saaya di wuõ dumaa. Inj suõ-yo, ku'i cie u ce kufanjug-i hã-ye. U yaa bĩe-ye duõ ji pigãan-ye u bõbõima-i baa u fafaanjug-i. ⁴ Ku cie dumei uñ ña naa pã nufafaanjug manj baa-ye, uñ ña naa pã nubãmbãale manj baa-ye, u ce-ku hã-ye. U cie-ku hã-ye i die gbãa hiel i nanja nelbiliemba kusũnj-maama-na, ma kõsuõnj nelienjo; aa bie fuõ kusũnj-maama. ⁵ Terienjug fanjug-na, gbãanj kpelle na naara ãnfafamma-i na ãñhũuma-na, aa na taara Diilonjo huõnga-i na suõ-ka na naara na ãnfafamma-i. ⁶ Na ta na suõ na ferenj belma a naara Diilonjo huõnga suõma-i. Na naara pãama-i na bel-ñ-feresĩnni-na, aa na naara Diilonj-hũmelle wuõsafafaanjug-i na pãama-na. ⁷ Na ta na ce horre-i a naara na Diilonj-hũmelle wuõsafafaanjug-i, aa na naara nelnyulmu-i na horre cemma-na. ⁸ Mamaj daama-i hiere, da ma waa-nei aa na firnu na hõmmu-i baa ma cemma-i, ku yaa pigãan wuõ na suõ Itienjo-i Yesu-Kirsa-i aa yunjug dii u suõma-na. ⁹ Ñga da ma'a maa si dii umanj nuõ-i, kutienjo dii ñaa yironjo; u sa da dei. Kuu dii ñaa u yaanj ma karaanu-yuõ wuõ Diilonjo hurii u ãmbabalma-i cor.

¹⁰ Terienjug fanjug-na, tobiñ namaa, Diilonj u yufellenj hilaa-nei u bĩ-na, gbãanj kpelle na baa ji bir u babĩmuõ-i-na. Da na sie u babĩmuõ-i, na sa ji gbãa cii u hũmelle-na gbula.

¹¹ Mafanj da ma ce, Yesu-Kirsa nellenj-hũmelle ka puure da gbãa a hã-na. U yaa Itienjo-i, u yaa i konjortienjo-i aa u nelle sa ji muonu dede.

Bilaanj ninsoño-i nammu hãi

¹² Nanj fej na suõ nel daama-i, mi sie budii mi nunjug-na. Mi suyaa mie na nyaarãa ninsoñ-belle-na, ñga mi ka cor ta mi titirre-mei baa-na ma ta ma tĩenu-nei. ¹³ Da mi waa yogo mi saa ku, mei wulaa ku saaya mi ta mi hãl-ma nalãanjgu baa-na, ku yaa ma sie karaanu-nei. ¹⁴ Mi suyaa mie ku sie da huõngu Diilonj-babĩmuõ ka hi-mi. Itienjo-i Yesu-Kirsa gbuõya-mie tĩ baa-ma. ¹⁵ Terienjug fanjug-na, mi ka gbãnj kpelle, da mi saa ji waa, nel daama baa karaanu-nei.

¹⁶ Na saa da, inj waaj Itieŋo-i Yesu-Kirsa jommaŋ-maama-i baa u fõŋgũo maama maŋ baa-na, ku saa ce ŋaa i karaa i huoyasaŋga de! I saa kar i huoyasaŋga, mie fere-i i daa u bõbõima-i nuõ baa i yufelle. ¹⁷ I To-i Diiloŋo yaa hãa-yo bõbõima famma-i. U tĩyãa dii u yuntesĩnni-na dõrõ-i-na aa fara cira: «Mi Bieŋo yaa daayo-i, u maama sa suõ aa dõlnu-mie. U yaa fiẽŋ mi huõŋga-i.*»

¹⁸ Uŋ taa u piye mafamma-i, mie fere-i i waa u tãnuŋgu-na baa Yesu-i a nu uŋ piyeŋ.

¹⁹ Ku'i cie i fũnuŋ haa i naŋga-i *Diilopõpuõrbiemba nelma-na. Maa dii ŋaa fitĩnuõ ta ma ce cecerma kukulmaŋ yeŋ terni maŋ nuõ-i. Ma ce kufanŋu-i ta ma cie cicãnjãale-i. Huõŋgu fanŋu yaa nuõ-i cuomõele† ka hel a kaala weima-i hiere na hõmmu-na. Terieŋgu fanŋu-na, taa na ne-ma torro. ²⁰ Mamaŋ yuŋgu, na saaya na suõ wuõ nelieŋ nuõŋo-i ŋ yundaanŋu-i, ŋ sie gbãa hielnu Diilopõpuõrbiembaŋ nyegãaŋ mamaŋ Diiloŋ-nelma-na.‡

²¹ Na saa da, Diilopõpuõruŋgu naŋgu saa jo nelbilõŋ-jomma-i dede, *Diiloŋ-Yalle'i diyaa-kuŋ ba nunni-na.

2

Sũlma haraa bamaŋ cie ba fere Diilopõpuõrbiemba

(Yuda 4-13)

¹ Nuõmba naŋ cie ba fere *Diilopõpuõrbiemba dumaa *Isirahel-baamba hõlma-na, ma temma ka bi ce namaa hõlma-na. Ba ka jo baa coima naŋ temma ji ta ba tãal-na. Kutaamba ka cĩina Itieŋo-i, ŋ sie suõ wuõ u yaa sãa ba yunni-i. A ce dumaanŋo-na ba sie gbãŋ aa kõsuõŋ ba fere. ² Nuõmba bõi ka cu ba huõŋ-nu ba biŋwosĩnni-na. Ba ka ce ninsoŋ-hũmelle yerre bĩena. ³ Gbeŋ-nyulmu ka ce coikartaanŋ daaba kar ba huoyasammu baa-na a hũu na nagãŋ-niini-i. Ŋga kumaŋ ka haa-bei, ku suyaa tĩjĩna; ba kõsuõmaŋ-yinni saa maa.

⁴ Na saa da, halle *dõrpõpuõrbiemba maŋ naa cãlãa ku huõŋgu-na, Diiloŋo saa yaŋ-ba; u vaa-ba dii-ba fobabalaanŋu-na dii kukulma-na a jĩna tuõ cie gẽŋgeriyiŋgu-i. ⁵ U saa bi yaŋ yiinataamba-i, baa naa silaa balaŋ baa-yo cor. U dãa hũmma wuo-ba hiere aa ji yaŋ *Nowe yaa yoŋ baa nuõmba niehãi baa-yo*. Nowe taa u hel u waŋ viisĩnniŋ-maama-i baa-ba, ŋga molo saa ji hũu-ma. ⁶ Diiloŋo bi pãa Sodõmutaamba-i baa Gomõrtaamba-i ba ãmbabalma sullu-i; u kukulii nilieŋ daaya-i a pigãaŋ bubõlaamba-i mamaŋ ka da-ba.† ⁷ Ŋga u kuraa Lõti-i. Fuõ waa nelfefieŋo ba hõlma-na. Baa naa silaa mulieŋ-yo baa ba biŋwosĩnniŋ-maacemma-i.‡ ⁸ Uŋ waa nelfefieŋo dumaanŋo-na aa waa ba hõlma-na tuõ da ba ciluõ-i aa tuõ nu ba piyuo-i yinni maŋ joŋ, ku taa ku jaŋ-yo ku cor.

⁹ Na saa da, Itieŋo suõ uŋ ka hiel nelviimba-i dumaa muliẽma-na aa fẽ nelbabalaamba-i jĩna tuõ cie gẽŋgeriyiŋgu duõ ji pigãaŋ-ba u jãyãmma-i. ¹⁰ Kakarkuõŋ-maacemmaŋ dõlnuŋ bamaŋ ba ta ba ce-ma aa ba sa kãŋ Itieŋo-i, u ka gbo kakãlle-i bafamba yunni-na.

Coikartaamba maŋ wuõ bafamba hãalã nuõmba-i Diiloŋ-nelma, bombolma sa suõ aa dõlnu-bei, aa ba yammu sa suõ aa gbãŋ; ba tuora dõrniemba-i halle ba sa kãalã. ¹¹ A ne da dõrpõpuõrbiemba maŋ dõrpõpuõrbiemba, ba fõŋgũo jĩenya coikartaanŋ daaba wuõŋo-i, aa ba tiraa hi yaŋ-ba; ŋga ba sa waŋ dõrniemba yebabalalle baa Diiloŋo-i. ¹² Ŋga coikartaanŋ daaba sa cẽ, ba ce ba weima-i ba yuŋ-nu ŋaa bĩmbaamba. Baŋ'a ba sa suõ mamaŋ, ba diyaa luŋgu ma yaa nuõ-i. Ba ka ko-ba ŋaa baŋ koŋ bĩmbaamba dumaa. Na suyaa wuõ bĩmbaamba gbĩe baa komma yaa yoŋ. ¹³ Baŋ cie ãmbabalma maŋ, ma sõlaanŋu ka suu-bei. Tĩlãsiŋniŋ-maacemma sa suõ aa dõlnu-bei, halle bãhulaanŋu-na ba ce-ma. Da ba waa baa-na na ponsanni-na, coikarre dõlnu-bei ŋaa bige-i! A ce dumaanŋo-na ku bĩena

* 1:17 Nieŋ Matie sebe-i-na 17.1-5; Marke sebe-i-na 9.2-7; Like sebe-i-na 9.28-35. † 1:19 Cuomõele-i: Ba gbẽ Yesu yaa-i. Nieŋ Æmp. 22.16. ‡ 1:20 Girẽkimma-na terieŋ daaku gbãa bi nu nuŋ daama-i: «Diilopõpuõrbiembaŋ nyegãaŋ mamaŋ hiere, nelieŋ huoyasaŋga sã.»

* 2:5 Nowe: Nieŋ u kũŋgu-i Miwaanŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 6.1-7.24. † 2:6 Nieŋ Miwaanŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24. ‡ 2:7 Nieŋ Miwaanŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.1-16.

na yerre-i aa ta ku ce-na senserre. ¹⁴ Ba sa da cieŋo baa ba yufelle aa cor-o, aa ba sa ye ãmbabalma cemma-na. Bamaŋ saa naŋ kaasinni Diiloŋ-hümelle-na ba hi ba yaa-i ba tãal-ba. Gbeiŋ-maama yuu ba hõmmu-i cor. Diiloŋo waasaan-ba. ¹⁵ Ba naana hümefafalle-i aa cu Bosor bieŋo-i Balamu huon-nu. Balamu naa ce u fere Diilopõpuõrbilõŋo. Huhurmaŋ-gbeiŋa damma taa ma dõlnu-yuo ŋaa bige-i! ¹⁶ Ŋga uŋ'a naa yagar Diiloŋo nuŋgu-i aa tuo taara kumaŋ, u daa-ku: Kakũmuo'i piiye baa-yo pãŋ ce u nanna u miminsinni-i.[§]

¹⁷ Coikartaan daaba dii ŋaa hũnfõnni maŋ kuolaa; baa dii ŋaa diiloŋo maŋ biilii aa cor baa fafalumu. Diiloŋo tigiin kukulberre nande'i tuo cie-ba ba da ba ka tiena. ¹⁸ Bombolmaŋ-ãndenni sa suo aa dõlnu-bei, a ne da yuŋgu bi si dii ba nelma-na. Ba ce ma yaa-i ba tãal bamaŋ naana hümebabalalle-i felemma-i wuo ba ta ba ce biŋwosinni bafamba temma-i. ¹⁹ Ba waan-ma kuola-mei baa-ba wuo da ba sie ba nuŋgu-i ba ka waa ba fereŋ nuõ; a ne da bafamba fere-i baa si dii ba fereŋ nuõ. Ba kusũŋ-maama cie-ba ŋaa koraamba. Ma ka wuo-ba. Na saa da, nelieŋo nelieŋo, duo yaŋ biŋkũŋ-maama ta yaanŋa yuo, ku biŋkũŋgu ce-yo ŋaa ku korieŋo! ²⁰ Bamaŋ suyaa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, bamaŋ suyaa koŋkortieŋo-i a kor nelbiliemba ãmbabalma cemma-na, da ba ji tiraa yaŋ ma ta yaanŋa bei, ku migaaŋ balaŋ-bei a yaŋ d̄ielã-kũŋgu-i. ²¹ Kuo ba saa naa suo hümefafalle-i, kuu naa buõ-bei yaŋ baŋ suyaa-de aa yagar Diiloŋo nuŋ-ãndaanŋu-i. ²² Bĩncuõmba ciẽra wuo: «Juoro sa ta yaŋ u wuosaanŋu», aa «P̄erieŋ duo tuo hel hũncelle-na u tuo suur kpõkpõtuõŋgu-na.» Ku yaa ŋaa bafamba kũŋgu-i.

3

Itieŋo ka bir jo

¹ Mi jẽnaaŋ namaa, mi nyegãaŋ sebe naŋo hã-na cor tĩ, hãalĩŋ-wuõŋo yaa daayo-i. Ba hãi-i-na hiere, mi tirii nelma bõi baa-na da mi kãyã-nei na ta na jõguõŋ ãnjõgõfafamma. ² *Diilopõpuõrbiembaŋ waan mamaŋ cor yiinaa-i-na, yaan ma ta ma tĩenu-nei a naara Itieŋo nuŋ-ãndaanŋu-i. U yaa koŋkortieŋo-i. U *põpuõrbiemba yaa hii-na baa u nuŋ-ãndaanŋu-i. ³ Kumaŋ yuŋgu, na saaya na suo wuo yiperieni-na, nuõmba namba ka sire ta ba ce ba kuudõlnuŋgu yon. Ba ka ta ba nyẽ-na ⁴ aa ta ba piiye wuo: «Na Yesu pãa nuŋgu wuo u ka bir jo, u cie bige-i aa duo jo? I bĩncuõmbaŋ kuu ji hi baa nyuŋgo, weima dii ma temma-i ŋaa maŋ waa dumaa dii ku domma-na; ma saa bibirre.» ⁵ Bamaŋ piiyeŋ dumaanŋo-na, ba yaan ma karaanu-bei wuo Diiloŋo cie u nuŋ-ãndaanŋu yon a hiel dõrõ-i baa hĩema-i. Ba yaan ma karaanu-bei wuo u hielaa hĩema-i hũmma yaa nuõ-i aa tigiin-ma terduõŋ-nu hũmma huõŋga-na*. ⁶ U bi cie hũnduõŋ daama yaa-i a kõsuõŋ yiinaatamba-i *Nowe bãanŋu-na†. ⁷ Aa in daŋ hĩema maŋ daama-i baa dõrõ maŋ daayo-i, Diiloŋ nuŋ-ãndaduõŋ daaku yaa bilaaya-nie jĩna ta ku cie dãamu-i gẽŋgeryiŋgu-na. Yiŋgu faŋgu-na, bamaŋ sa kãalãayãŋ Diiloŋo-i, u ka kõsuõŋ-ba.

⁸ Ŋga mi jẽnaaŋ namaa, nelma diei dii na saa saaya na yaŋ ma karaanu-nei: Na saaya na suo wuo Itieŋo wulaa, yiŋgu diei dii ŋaa bieŋ nuõsiba ndii, aa bieŋ nuõsiba ndii dii ŋaa yiŋgu diei‡. ⁹ Itieŋo sa fẽrẽ baa u nupãlle cemma-i ŋaa banambaŋ jõguõŋ-ma dumaa. Ŋga namaa maama yaa cie u kũnna u huõŋga-i; u sa taara molo ji kõsuõŋ u fere; u taara nelieŋo nelieŋo u ne u cilõbabaŋo-i aa yaŋ-yo.

¹⁰ Na saa da, Itieŋo jommaŋ-yiŋgu ka tugol nuõmba-i ŋaa cuoyuo uŋ tugol dumaa. Yiŋgu faŋ da ku ji hi, ijiebabalanni naŋ temma ka ce aa dõrõ pãŋ balla. Dãamu ka hãl ceĩŋo-i baa bãanŋu-i baa mõẽŋa-i hiere, aa hĩema-i baa bĩmbĩnni maŋ dii ma dõrõ-i-na hiere, ni ka caa. ¹¹ Nimaŋ daani-i hiere niŋ yeŋ da ni caa, namaa ciluo saaya u waa nie? U saaya u fa ŋaa Diiloŋ uŋ taaraŋ u fa dumaa aa na vaa na fere baa Diiloŋ-maama-i ¹² na ta na cie Diiloŋ uŋ diyaa yiŋgu maŋ, aa na gbãŋ ku hi donduo. Yiŋgu faŋgu-na, dõrõ ka bel dãamu caa, aa ceĩŋo ka hãl baa bãanŋu-i baa mõẽŋa-i hiere! ¹³ Ŋga mieŋo-i, Diiloŋ uŋ pãa

§ 2:16 Niẽŋ Kãmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 22.4-35. * 3:5 Niẽŋ Miwaanŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 1.6-9. † 3:6 Niẽŋ Miwaanŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 7.11. ‡ 3:8 Niẽŋ Gbeliemaŋ-nalãanŋu-na (Psaume) 90.4.

nunġu-i baa-ye wuɔ u ka hiel dɔrfelɛŋo baa hĩefelɛmma hã-ye; i cie ni yaa-i. Balaŋgu sie waa terieŋgu-na.

¹⁴ Terieŋgu fanggu-na, mi jẽnaaŋ namaa, iŋ yey tie cie yiinggu fanggu-i, gbãaŋ kpelle Diiloŋo baa ji da balaŋgu nei, u baa ji da cãlmuɔ nei, ku yaa na huleiŋa sie ta a tie baa-yo.

¹⁵ Na saaya na suɔ wuɔ Itieŋo vaayamma kor nuɔmba ŋaa i jĩeŋo-i Polŋ bi nyegãaŋ-ma dumaa hã-na. Diiloŋo yaa diyaa-ma u nunġu-na. ¹⁶ Pol waan nel daama-i u sebebbaa-ba-na hiere. Nelma namma dii u sebebbaa-ba-na ma suɔma dii kpelle. A ce dumaanjo-na, bamaŋ sa suyaan Diiloŋ-nelma-i kã yaan-na aa ba saa tiraa naŋ kaasĩnni u hũmelle-na, ba miel-ma. Kutaamba bi miel Diiloŋ-nelma-i hiere ma kũŋgu-na dumei. Ba kɔsuɔŋ ba fere'i dumaanjo-na.

¹⁷ Mi jẽnaaŋ namaa, namaa fuɔ mi gbuɔya-nei tĩ baa nel daama-i. Bilaan na fere nelbabalaan daaba baa ji pira-nei a ce naŋ daa munyierafafammu maŋ, mu korra-nei.

¹⁸ Itieŋo-i Yesu-Kirsa cie hujarre yiɛ, yaan aa na ta na naŋ kaasĩnni u huonġu-na, aa na ta na bi hãalã na suɔ-yo na kã. U yaa konkortieŋo-i, jaaluŋgu gbĩe baa u yaa-i fiefie-i-na baa hɔnni-na hiere. Ma cie.

Nsãaŋ

nyegãaŋ sebediēlãŋo maŋ

Nelmuoyamma

Nuomba namba naa ji sire ta ba guəl Diilonŋ-dũŋ-baamba gbeini-i wuə Diilonŋ-Bieŋo sie gbãa jo ji hoŋ nelbilonŋ temma; aa tiraa cira Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuə u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ, u'i sī Yesu-i, aa cor ta ba ce kuubabalaanŋu-i ba kã. Nsãaŋ daa-ma dumaanŋo-na, u nyegẽŋ sebe daayo-i hã Diilonŋ-dũŋ-baamba-i wuə ba bel ba fere kutaamba-na. U waanŋ-ma kaala-mei u sebe-i-na wuə Yesu yaa Diilonŋ-Bieŋo-i aa u juo ji hoŋ nelbilonŋ temma. U waanŋ-ma baa-ye wuə: Nelnyulmu tieŋo yaa Diilonŋo-i. Aa cira Diilonŋo dii ŋaa gbagbaama hiere; kukulbelle diei dii si dii-yuə. A ce dumaanŋo-na iŋ yey Diilonŋ-bisãlŋ miē, ku saaya i hiel i nanŋa ãmbabalma-na aa ku saaya i tie dəl banamba-i pigãaŋ wuə i dəl Diilonŋo-i.

Cicēlmaŋ-nelma

¹ Umanŋ* waa dii ku domma-na, i daa-yo baa i yufieŋa-i aa ne-yo aa nu u nelma-i baa i tũnni-i aa yieya-yuə baa i nammu-i. Kufanŋu tieŋo yaa cicēlmaŋ-nelma-i. I waŋ fuo maama yaa baa-na. ² Cicēlmantieŋo caraaya i da-yo aa tie waŋ u maama. U waa baa Diilonŋo, fiefiē-i-na u caraaya i da-yo. I cie cicēlma maŋ sa tieŋ dede-i ma wataaŋ miē a tie waŋ-ma baa-na. ³ Iŋ daa mamaŋ aa nu mamaŋ, i bi waŋ-ma baa namaanŋo-i i die gbãa ce baaduŋ miē i To-i Diilonŋo horre-na. Iŋ yey horre maŋ nuə-i baa Diilonŋo-i, ii dii di yaa nuə-i baa u Bieŋo-i Yesu-Kirsa-i. ⁴ Da na da i nyegẽŋ nel daama-i die hã-na, i taara i hieroŋo-i i hõmmu fẽ gbarnu.

Diilonŋo yaa gbagbaama-i

⁵ Iŋ nuə mamaŋ Yesu-Kirsa nuŋgu-na aa tie waŋ-ma baa-na, ma yaa daama: Diilonŋo dii ŋaa gbagbaama; kukulbelle diei dii si dii-yuə. ⁶ Die cira ii dii u horre-na, aa tie ce kukulmaŋ-maacemma-i, i cie coikartaanŋ miē, i saa cu ninsoŋo huonŋ-nu. ⁷ ŋga die tie ce i weima-i hiere gbagbaama-na ŋaa Diilo fuo fere uŋ kuonŋ dumaa, i ka waa horre-na baa i-naa aa u Bieŋo-i Yesu tãmma ka ta ma pir i ãmbabalma-i hiere ma halaŋ-ma yie.

⁸ Die cira ãmbabalmanciraanŋ miē sī, i tãal i fere; aa i naana ninsoŋo hũmelle-i. ⁹ ŋga die sie i cãlmuə-i Diilonŋo yaanŋa-na u ka ce jande yie aa pir i ãmbabalma-i hiere halaŋ-ma yie. U faa, u sa waŋ nelma aa ji bir baa huonŋ-ãndaanŋu. ¹⁰ Diilonŋ wuə nuomba-i hiere ba cãlãa; die cira i saa cãl, kuu dii ŋaa i cie Diilonŋo-i coikartieŋo, ku pigãaŋ wuə u nelma si dii i hõmmu-na.

2

¹ Mi bisãlŋ namaa, mi sa taara na ta na ce kuubabalaanŋu-i ku'i cie na da mi nyegẽŋ nel daama-i da mi hã-na. ŋga umanŋ duo pira ce kuubabalaanŋu-i, kakãyãtieŋo dii baa-ye i To caanŋu-na; u yaa Yesu-Kirsa-i, u yaa Nelviinŋo-i, u saa cãl dede. ² U yaa pãa u fere tãmmaŋ-kũŋ temma a pir i ãmbabalma-i halaŋ-ma i yunni-na. Aa miē sī yonŋ; u pãa u fere duo bi pir nelbiliemba-i hiere ba ãmbabalma-i.

³ Die tie nu Diilonŋo nuŋ-ãndaanŋu-i, ku yaa i gbãa cira i suə-yo. ⁴ Umanŋ duo puur u nuŋgu-i cira: «Mi suə Diilonŋo-i» aa kutieŋo sa nu u nuŋ-ãndaanŋu-i, u kar coima, u sa suə Diilonŋo-i aa u naana ninsoŋo hũmelle-i. ⁵ ŋga umanŋ nuonŋ Diilonŋo nuŋgu-i, Diilonŋ-nelnyulmu hii mu fuonŋu-i fuo huonŋa yaa nuə-i kelkel. Die tie nu Diilonŋo nuŋgu-i, ku yaa i gbãa cira ii dii u horre-na. ⁶ Umanŋ duo cira fuo dii Diilonŋo horre-na, kutieŋo saaya u bie Yesu maama-i.

Dodolunŋ-maama

---

* 1:1 U gbẽ Yesu-Kirsa yaa-i.

⁷ Mi jēnaaŋ namaa, miŋ nyegēŋ nelma maŋ da mi hã-na daama-i, maafelemma sī; maacolomma. Na nuo-ma dii ku domma-na. Nel daama-i na nuo-ma cor tī wuo na saaya na ta na dɔl na-naa.* ⁸ Mi gbãa bi cira maafelemma. Ma da *Kirsã wuosaangu-na aa bi da namaa wuosaangu-na. Na saa da! Kukulma duoŋ ta ma ta aa terieŋgu ta ku kaala baa gbagbaamaŋ-kerre-i.

⁹ Uman duo cira fuo dii gbagbaama-na aa tuo bigãaŋ u natobiŋo-i, kutieŋo dii kukulma-na yogo. ¹⁰ Uman u natobiŋo maama dɔlnu-yuo, u yaa dii gbagbaama-na. Uŋ yey gbagbaama-na dumaango-na, u sie gbãa pira. ¹¹ Ŋga uman duo bigãaŋ u natobiŋo-i, uu dii kukulma-na. Kukulma yirii-yo a ce u tuo wuo u sa suo uŋ kãŋ kusuoŋ-nu.

¹² Mi bisãlŋ namaa, Yesu-Kirsã maama-na na ãmbabalma hurii halaŋ, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. ¹³ Bĩncuoŋ namaa, naŋ suyaa uman waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacieŋ namaa, naŋ yaraa *Bigãarãŋo-i, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. ¹⁴ Bisãlŋ namaa, naŋ suyaa i To-i, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Bĩncuoŋ namaa, naŋ suyaa uman waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacieŋ namaa, na gbãŋ, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Diilonŋ-nelma dii na hõmmu-na aa na yaraa Bigãarãŋo-i.

¹⁵ Terieŋgu faŋgu-na, baa na fer miwaaŋo-i baa u balaangu-i. Da na fer-o, i To maama sie gbãa ta ma dɔlnu-nei. ¹⁶ Na saa da, kumaŋ balaŋ miwaaŋ daayo-na: Nuomba gbar ba nyaanu ba kusũŋ-maama, ba ce cãncaya aa tiraa ta ba ce bombolma baa ba nagãŋ-niini-i. Mafamma-i daama-i hiere Diilonŋ-maama sī, nelbilieŋ-huoŋya-maama. ¹⁷ Miwaaŋo tī u kã baa u balaangu-i hiere, ŋga uman cieŋ Diilonŋo huoŋga-i, kutieŋo dii gbula; u sa ji kã terieŋgu.

Kirsã bigãarãamba maama

¹⁸ Mi bisãlŋ namaa, miwaaŋo tĩmmaŋ-huoŋgu hii tī. Ma sī ma waaŋ baa-na wuo *Kirsã bigãarãŋo ka jo ke? Ku yaa daaku fiefie-i-na nuomba bõi bigãaŋ Kirsã-i i hõlma-na. Ku pigãaŋ wuo miwaaŋo tĩmmaŋ-huoŋgu hii tī. ¹⁹ Kutaamba waa baa miemei aa ji bir i huon-nu. Ku baa naa waa mie baamba kelkel, baa naa saa bir. Ŋga mafamma cie i die suo wuo ba hieroŋo-na, molo saa waa mie wuoŋo.

²⁰ Kirsã hãa namaaŋo-i *Diilonŋ-Yalle-i, a ce dumaango-na na hieroŋo-i, na suo ninsoŋo-i. ²¹ Ku saa ce ŋaa na sa suo ninsoŋo-i ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hã-na de! Na suo-yo ku'i cie mi ta mi nyegēŋ-yo; aa na bi suyaa wuo coima-i baa ninsoŋo-i ni sa gbo.

²² Uman duo cira: «Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuo u ka saŋ *Koŋkortieŋo maŋ u'i sī Yesu-i» ba bĩ kufangu tieŋo yaa coikartieŋo-i. U yaa Kirsã bigãarãŋo-i. U cĩinaana i To-i Diilonŋo-i baa u Biẽŋo-i Yesu-i hiere. ²³ Uman duo cĩina Beŋoŋo-i, kuu dii ŋaa u cĩinaana Tuoŋo yaa-i; aa uman duo sie Beŋoŋo-i, kuu dii ŋaa u bi siyaa Tuoŋo yaa-i.

²⁴ Terieŋgu faŋgu-na, baŋ waaŋ mamaŋ baa-na dii ku domma-na, yaaŋ ma tĩe na hõmmu-na. Naŋ nuo mamaŋ ku domma-na, da na yaŋ ma tĩe na hõmmu-na, na ka tĩe i To horre-na baa u Biẽŋo-i hiere. ²⁵ Uŋ pãa nuŋgu maŋ baa-ye, ku yaa daaku: Wuo u ka hã-ye cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i.

²⁶ Bamaŋ taaraayaŋ ba pira-nei, ba yaa cie mi ji ta mi nyegēŋ nel daama-i da mi hã-na. ²⁷ Namaa fuo, Kirsã hãa-na Diilonŋ-Yalle-i, dii dii na hõmmu-na. Di pigãaŋ-na weima-i hiere. Aa diŋ pigãaŋ-na mamaŋ coima sī; ninsoŋo yaa-i. Terieŋgu faŋgu-na, na taara pigãatieŋo naŋo da na ce bige-i baa-yo? Nyaaraŋ Kirsã-i-na ŋaa Diilonŋ-Yalleŋ waaŋ-ma baa-na dumaa.

²⁸ Mi bisãlŋ namaa, nyaaraŋ Kirsã-i-na, ku yaa duo ji tuo jo yiingu maŋ nuo-i korma sie da-ye baa-yo, aa i yammu sie bi ture u yaanga-na. ²⁹ Na suyaa wuo Kirsã-i nelviioŋ. Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na bi suo wuo uman duo tuo ce ãnviima-i Diilonŋ-biloŋo.

* 2:7 Niẽŋ Nsãa sebe-i-na 13.34.

3

Ba suɔ Diiloŋ-bisālm̄ba-i niɛ?

¹ Niɛŋ i To-i Diiloŋ uŋ dɔlaa-ye dumaa! Ku ciɛ u tuɔ bī-ye u bisālŋ miɛ! Ninsie ninsie, u bisālŋ miɛ. Ŋga nelbilibaŋ'a ba saa suɔ Diiloŋo-i, ba saa suɔ wuɔ u bisālm̄ba'i miɛŋo-i.

² Mi jēnaaŋ namaa, nyuŋgo-i-na, ii dii Diiloŋ-bisālŋ miɛ, ŋga iŋ ka waa dumaa jebi bisīnuɔ-i-na, i saa suɔ ku yaa yogo. Iŋ suyaa ma diei maama maŋ, ma yaa daama: *Kirsā duɔ ji jo, uŋ yeŋ dumaa, i ka bi da-yo dumei; aa uŋ yeŋ dumaa, i ka bi waa dumei. ³ Bamaŋ haa ba naŋga-i Kirsā-i-na aa tīena kufaŋgu tīenam̄ma-i, ba hielaa ba naŋga āmbabalma-na da ba gbāŋ ce nelfafaamba Kirsā temma-i.

⁴ Āmbabalma yaa a maar Diiloŋo nuŋgu-i. Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duɔ tuɔ ce āmbabalma-i, kutieŋo maar Diiloŋo nuŋgu yaa dumaaŋo-na. ⁵ Na suyaa wuɔ Yesu-Kirsā juɔ hīema-na duɔ ji pir āmbabalma. Fuɔ-i āmbabalmaŋ-huɔŋga si dii-yuɔ. ⁶ A ce dumaaŋo-na, umaŋ duɔ nyaar-yuɔ, ŋ da kutieŋo yaŋ āmbabalma-i. Ŋga umaŋ duɔ cor tuɔ ce āmbabalma-i, ŋ suɔ kerre kutieŋo sa suɔ-yo aa u saa da-yo dede.

⁷ Mi bisālŋ namaa, baa na yaŋ ba pira-nɛi baa viisīnniŋ-kūŋgu-i. Umaŋ ciɛŋ kuuvi-iŋgu-i u yaa nelviŋgo-i a bie Yesu-Kirsā maama-i. ⁸ Ŋga umaŋ duɔ tuɔ ce āmbabalma-i, kutieŋo dii baa *Sitāni. Na saa da, Sitāni duɔŋ baa āmbabalma cemma-i dii ku domma-na. Diiloŋ-Bieŋo jommaŋ-yuŋgu-i hīema-na, u juɔ duɔ ji bīena Sitāni maacemma.

⁹ Umaŋ duɔ ce Diiloŋ-biloŋo, Diiloŋo tām̄ma'i dii-yuɔ, a ce dumaaŋo-na ŋ da u yaŋ āmbabalma cemma-i. Uŋ ciɛ Diiloŋ-biloŋo, u ce niɛ gbāa cor tuɔ ce āmbabalma-i? ¹⁰ Baŋ suɔ Diiloŋ-bisālm̄ba-i dumaa ba bɔ-ba Sitāni-baamba-na ku yaa daaku: Umaŋ sa ciɛŋ kuuviŋgu-i baa umaŋ sa dɔlaaŋ u natobimba-i, ba hāi-i-na hiere Diiloŋ-bisālm̄ba sī, Sitāni-baamba.

Niŋ saaya ŋ dɔl ŋ natobiŋo-i dumaa

¹¹ Ma waŋ baa-na dii ku domma-na wuɔ: «I saaya i tie dɔl i-naa.»* ¹² Molo baa suur Kayine gboluŋgu-na; fuɔ waa *Sitāni-nolŋo ku'i ciɛ u ko u hāaŋo-i. Kayine maacemma naa balaŋ aa u hāaŋo maama cɛr fa, ku'i ciɛ u bigāaŋ-yo aa ko-yo.†

¹³ Tobinŋ namaa, terieŋgu faŋgu-na, nelbilieŋ da ba bigāaŋ-na, baa na yaŋ ku ce-na gberɛ. ¹⁴ Miɛ i suyaa wuɔ i hilaa kuliŋ-hūmelle-na a bie cicēlmaŋ-hūmelle. I natobimba maamaŋ dɔlnuŋ-yiɛ, ku'i ciɛ i suɔ mafamma-i. Umaŋ sa taaraayaŋ u da u natobiŋo-i baa u yufelle, kutieŋo dii kuliŋ-hūmelle-na yogo. ¹⁵ Umaŋ duɔ bigāaŋ u natobiŋo-i, kutieŋo saa baa nelkoroŋo. Aa ma sī na suyaa wuɔ nelkoroŋo-i baa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i ba maaya ba-naa kɛ? ¹⁶ Yesu-Kirsā juɔ ji ku i maama-na ku yaa ciɛ i suɔ nelieŋ nuɔ niŋ saaya ŋ dɔl ŋ natobiŋo-i dumaa. Miɛ fɛrɛ-i i bi saaya i hūu-ma ku i natobimba maama-na. ¹⁷ Da ku waa baa nuɔ aa ŋ da ŋ natobiŋo-i muliema-na aa yagar wuɔ ŋ siɛ kāyā-yuɔ, naŋ ka bel-ma niɛ cira Diiloŋ-nelnyulmu temma dii nuɔ-na? ¹⁸ Mi bisālŋ namaa, baa na yaŋ i tie dɔl i-naa i nunninŋ yonŋ; yaŋ ku ta ku da i ciluɔ-i-na wuɔ i dɔl i-naa kelkel.

¹⁹ Die tie dɔl i natobimba-i, ku yaa pigāaŋ wuɔ i cuu ninsoroŋo huɔŋ-nu aa i huleiŋa sie ta a tie baa Diiloŋo-i. ²⁰ Diiloŋo suɔ weima-i hiere; halle i hoŋ da mu fie'a mu sa hūu-ma, baa na yaŋ ku ce-ye bīŋkūŋgu. Diiloŋ uŋ suɔ mamaŋ, ma maaraa miɛ hōmmu-i. ²¹ Aa mi jēnaaŋ namaa, da kuɔ i hōmmu hūyāa-ma, terieŋgu faŋgu-na i gbāa da holle yiera Diiloŋo yaaŋga-na a cārā aa u hā-ye. ²² Iŋ nuŋ u nuŋ-āndaŋgu-i aa tie ce u huɔŋga-i, ku'i ciɛ die cārā kumaŋ u hā-ye baa-ku. ²³ U nuŋ-āndaŋgu yaa daaku: Wuɔ i hūu u Bieŋo-i Yesu-Kirsā maama-i aa i tie dɔl i-naa ŋaa Kirsāŋ taaraŋ-kuɔ dumaa i wulaa.‡ ²⁴ Umaŋ nuɔŋ Diiloŋo nuŋ-āndaŋgu-i, kutieŋo dii baa Diiloŋo-i aa Diiloŋo bi waa baa kutieŋo-i. Diiloŋ uŋ hāa-ye u *Yalle maŋ, di yaa pigāaŋ wuɔ uu dii baa-ye.

* 3:11 Niɛŋ Nsāa sɛbɛ-i-na 13.34. † 3:12 Kayine: Niɛŋ u kūŋgu-i Miwaŋo jīnam-maŋ-sɛbɛ-i-na (Genèse) 4.1-8. ‡ 3:23 Niɛŋ Nsāa sɛbɛ-i-na 13.34; 15.12,17.

4

Ba suō Diilonj-Yalle maacemma-i niē?

¹ Mi jēnaaŋ namaa, bilaaŋ na fere. Na saa da, bamaŋ karaaŋ coima-i wuō bafamba *Diilopəpuərbiemba, ba gbuyaa terni-i hiere. A ce dumaano-na umaŋ duō cira fuō ce u weima-i baa *Diilonj-Yalle fōŋgūō, baa na pāŋ na cu kutieno huon-nu. Ciēŋ-yon na ne igēna, da kuō Diilonj-Yalle yaa kelkel, na ka suō. ² Na gbāa suō Diilonj-Yallentieno-i dumaa ku yaa daaku: Umaŋ duō tuō piye wuō Yesu-Kirsa juō ji honj nelbilonj temma, kufanġu tieno yaa Diilonj-Yalle dii-yuō. ³ Ŋga umaŋ duō yagar mafamma-i, kutieno-i Diilonj-wuonjo sī, *Kirsa bigāarāŋo. Na nuō fuō maama yaa wuō u ka jo, u juō tī.

⁴ Ŋga mi bisālŋ namaa, namaano-i Diilonj-baaŋ namaa. Diilonj uŋ hāa namaano-i fōŋgūō maŋ, u maaraa *Sitāniŋ hāa nelbiliemba-i fōŋgūō maŋ, a ce dumaano-na, na maama yaraa coikartaanġ daaba-i. ⁵ Bafamba-i bande ku taamba; ba piye bande ku tīmma. Aa bande ku taamba'i nuonġ ba nelma-i. ⁶ A ne da miēno-i Diilonj-baaŋ miē. Umaŋ duō tuō suō Diilonjo-i ŋ da u nu i nelma-i. Ŋga umaŋ duō Diilonj-wuonjo sī, ŋ da kutieno sa nu i nelma-i. I suō ninsontieno-i dumei a bə-yo coikartieno-na.

Nelnyulmu tieno yaa Diilonjo-i

⁷ Mi jēnaaŋ namaa, nelnyulmu hel Diilonj-na, a ce dumaano-na yaaŋ i tie dōl i-naa. Umaŋ duō tuō dōl banamba-i, kutieno-i Diilonj-bilonjo; ku yunġu yaa wuō u suō Diilonjo-i. ⁸ Nelnyulmu tieno yaa Diilonjo-i. Umaŋ duō u sa dōl u nabaamba-i, kutieno sa suō Diilonjo-i. ⁹ Diilonj uŋ pigāaŋ-ye u nelnyulmu-i dumaa ku yaa daaku: U saanġ u Beduōla jo hīema-na a ji hā-ye baa ninsoŋ-cicēlma-i. ¹⁰ Nelnyul daamu-i, ku saa ce ŋaa miemei dōlaa Diilonjo-i de! Ŋga u yaa dōlaa-ye aa saanġ u Biēno jo ji ce u fere tāmmanġ-kūŋgu a pir i āmbabalma-i halaŋ-ma i yunni-na.

¹¹ Mi jēnaaŋ namaa, da kuō Diilonjo dōlaa-ye dōl daama temma-i, miē fere-i i bi saaya i dōl i-naa. ¹² Molonġ yufelle saa haa Diilonjo-na dede, ŋga die tie dōl i-naa, u ka waa baa-ye aa u nelnyulmu ka hi mu fuonġu-i i hōmmu-na.

¹³ Diilonjo hāa-ye u *Yalle-i ku'i cie i suō wuō uu dii baa-ye aa i bi waa baa-yo. ¹⁴ A naara kufanġu-i uŋ saanġ u Biēno jo hīema-na duō ji kor nelbiliemba-i, miē i daa-yo nuō baa i yufelle, ku'i cie i tie waŋ-ma. ¹⁵ Umaŋ duō tuō piye wuō Yesu-i Diilonj-Biēno; kutieno dii Diilonjo horre-na aa Diilonjo bi waa baa kutieno-i. ¹⁶ Aa Diilonj uŋ dōlaa-ye dumaa, i daa-ku aa i haa i nanġa yuō. Nelnyulmu tieno yaa Diilonjo-i. Nelnyul da mu waa umaŋ nuō-i, Diilonjo dii baa kutieno-i aa kutieno bi waa Diilonjo horre-na. ¹⁷ Nelnyul da mu hi mu fuonġu-i i hōmmu-na, i huleiŋa sie ta a tie baa gēŋgeriyiŋgu maama-i. Inġ biyaa Yesu maama-i hīema-na bande-i-na, ku'i cie i huleiŋa sa tie baa-ma. ¹⁸ Nelnyul da mu waa-niē, ŋ holle sa tie baa weima. Nelnyul da mu hi mu fuonġu-i niē, korma ta hiere. Diilonj-berru yaa juonġ baa korma-i. Umaŋ duō suō wuō Diilonjo kaa gāŋ baa-yo, ŋ da kutieno holle tie. Umaŋ duō tuō kāalā, ŋ suō kerre Diilonj-nelnyulmu saa hi mu fuonġu-i u huonġa-na. ¹⁹ Miēno-i, da ŋ da i dōl nuōmba-i baa Diilonjo-i hiere, kuu dii ŋaa Diilonjo dōlaa-ye dīelūō ku'i cie. ²⁰ Umaŋ duō tuō bigāaŋ u natobiŋo-i aa cira fuō dōl Diilonjo-i, kutieno kar coima. Niŋ daŋ umaŋ baa ŋ yufelle, da ŋ saa gbāa dōl ufaŋo-i, ŋ ce niē gbāa dōl Diilonjo maŋ ŋ sa da-yo? ²¹ *Kirsanġ hāa-ye mamaŋ, ma yaa daama: Umaŋ duō tuō dōl Diilonjo-i u saaya u bi tuō dōl u natobiŋo-i.

5

Ba dōl Diilonjo-i niē?

¹ Umaŋ duō hūu-ma wuō Diilonj uŋ saanġ *Konkortieno maŋ u yaa Yesu-i, kutieno-i Diilonj-bilonjo. Aa da ŋ ta ŋ dōl Tuonjo-i ŋ sie gbāa ni ŋ sa dōl u bisālmba-i. ² Die tie dōl Diilonjo-i aa tie nu u nuŋ-āndaanġu-i, ku yaa pigāaŋ wuō i dōl u bisālmba-i. ³ A dōl Diilonjo-i, ku yaa haku-i? Ku yaa a tie ce u nuŋ-āndaanġu-i. A ne da u nuŋ-āndaanġu saa kuola. ⁴ Ku saa kuola niē niē? Umaŋ duō ce Diilonj-bilonjo, ŋ da u maama yaraa nelbiliemba-i. Uŋ haa u nanġa Yesu-i-na, u hielaa u nanġa nelbiliemba balaanġu-na. Ku'i

ciε u maama yar-ba. ⁵ Da ma hel bamaŋ hũyãa-ma wuɔ Yesu-i Diiloŋ-Bieŋo, hai moloŋo-i gbãa hiel u naŋga nelbiliemba balaanŋu-na?

⁶ Yesu-Kirsa yaa juɔ hĩema-na ji *batiŋeŋ hũmma-na aa ce u fere tãmmaŋ-kũŋgu. Ku saa ce ŋaa u juɔ ji batiŋeŋ yoŋ de! U juɔ ji batiŋeŋ aa tiraa ce u fere tãmmaŋ-kũŋgu. *Diiloŋ-Yalle yaa ninsoŋo tieŋo-i; di yaa pigãaŋ Yesu-Kirsa s̄inni-i. ⁷ Bĩmbĩnni siei pigãaŋ-yeŋ u s̄inni-i. Bĩmbĩnni siei niŋ daani yaa daani: ⁸ Diiloŋ-Yalle, baa hũmma, a naara tãmma. Aa ni siei-i-na hiere ni pigãaŋ aŋduɔma.

⁹ Ma s̄i nelbilieŋ da ba da mamaŋ aa waŋ-ma baa-ye, i hũu-ma wuɔ ninsoŋo ke? A ne da Diiloŋ-nelma dii baa yuŋgu yaŋ nelbiliemba maama-i. Diiloŋ-nelma yaa hama-i? Ma yaa uŋ waŋ mamaŋ a vii u Biεŋo-i. ¹⁰ Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duɔ hũu Diiloŋ-Bieŋo maama-i, Diiloŋ uŋ waŋ mamaŋ u Biεŋo kũŋgu-na, ma ka t̄ie kutieŋo huɔŋga-na. Ŋga umaŋ duɔ saa hũu-ma, kutieŋo ciε Diiloŋo-i coikartieŋo. U ciε-yo coikartieŋo nie nie? Diiloŋ uŋ waŋ mamaŋ u fereŋ Biεŋo kũŋgu-na, kutieŋo bilaa diiloŋo-i c̄ina-mei. ¹¹ Diiloŋo waŋ wuɔ nie u Biεŋo kũŋgu-na? Wuɔ u hãa-ye cic̄elma maŋ, ma da u Biεŋo yaa nuɔ-i. Cic̄elma famma sa t̄i dede. ¹² Umaŋ duɔ sie Beɔolŋo-i, cic̄elŋ daama dii baa kutieŋo-i; ŋga umaŋ duɔ saa sie Beɔolŋo-i, u sie gbãa da cic̄elŋ daama-i.

Diiloŋo sa yagar u baamba wulaa

¹³ Namaa namaŋ hũyãa Diiloŋ-Bieŋo maama-i, mi nyeḡeŋ nel daama-i da mi hã namei, na da na suɔ wuɔ na daa cic̄elma maŋ sa t̄ieŋ dede-i t̄i. ¹⁴ Die tie cãrã Diiloŋo-i i huleiŋa sa tie baa-yo. I suyaa wuɔ die cãrã kumaŋ dolaanuŋ-yuɔ, u sie yagar. ¹⁵ A ce dumaanŋo-na, iŋ suyaa wuɔ u sa yagar i wulaa, i bi suyaa wuɔ die cãrã kumaŋ u ka hã-ye baa-ku.

¹⁶ Da ŋ da ŋ natobiŋo ce aŋbabalma, da kuɔ aŋbabalma famma gbãa hur a hiel-o dãamuŋ-hũmelle-na, cãrã Diiloŋo-i ŋ hã-yo; Diiloŋo ka kor-o. Kufaŋgu vii bamaŋ ba aŋbabalma gbãa hur halaŋ-bei. Ŋga aŋbabalma diei dii, ma sie gbãa hur aa ma kã baa ma cetieŋo-i dãamu-na*, mi saa cira na cãrã Diiloŋo-i mafamma-na. ¹⁷ Mamaŋ saa vii hiere, aŋbabalma. Ŋga aŋbabalma-i hiere ma sa kã baa ma cetieŋo-i dãamu-na; manamma gbãa hur.

¹⁸ I suyaa wuɔ Diiloŋ-biloŋo sa ce aŋbabalma, Diiloŋ-Bieŋo dii tuɔ neya-yuɔ, a ce dumaanŋo-na *Bigãarãŋo yufelle yuɔ. ¹⁹ I bi suyaa wuɔ miεŋo-i Diiloŋ-baaŋ mie, a ne da banamba-i hiere baa dii Bigãarãŋo naŋ-na. ²⁰ I bi tiraa suɔ wuɔ Diiloŋ-Bieŋo juɔ, u yaa Yesu-Kirsa-i. U juɔ ji ce i tie suɔ ninsoŋ-Diiloŋo-i. Ii dii baa-yo ninsoŋ-Diiloŋo horre-na. U yaa ninsoŋ-Diiloŋo-i. U yaa cic̄elma maŋ sa t̄ieŋ dede-i ma tieŋo-i.

²¹ Mi bisãlŋ namaa, bilaŋ na fere cufieŋa-na.

* 5:16 Umaŋ duɔ tuora *Diiloŋ-Yalle-i, jande c̄eraa u ce-yuɔ hĩema-na bande-i-na baa d̄orɔ-i-na hiere. Nieŋ Matie sebe-i-na 12.31.

Nsãaŋ

nyegãaŋ sebehãalĩŋo maŋ

Nelmuoyamma

Nsãa nyegãaŋ sebe daayo-i hã Diiloŋ-dũŋ-baamba namba. U bĩe ba yaa wuo cieŋo naŋo baa u bisãlmba.

Nsãa kuye dɔdoluŋ-maama'i baa-ba; wuo ba ta ba dɔl ba-naa; aa ba ta ba wuo ba saanu baa Diiloŋ-nelma-i. U gbuɔya-bei wuo bamaŋ cĩnaana Yesu-Kirsa-i, ba bel ba fere kutaamba-na.

Jaluŋgu

¹ Cieŋ nuɔ, Diiloŋo yufellen hilaa nuɔni maŋ nuɔ-i, na yaatieŋo nyegẽŋ sebe daayo-i duɔ hã nuɔnei baa ŋ bisãlmba-i. Coima saa fa, na maama sa suɔ aa dɔl nu-mie. Aa na maama sa dɔl nu muɔ mi diei yoŋ; bamaŋ siyaa ninsoŋo-i hiere, na maama bi dɔl nu-bei. ² Ninsoŋo maŋ dii i hɔmmu-na, u yaa cie na maama ta ma dɔl nu-yie. Ninsoŋ daayo dii i hɔmmu-na u sa ji kã terieŋgu. ³ I To-i Diiloŋo-i baa u Biɛŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba ka kãya-yie aa ce hujarre yie aa fẽ i hɔmmu-i i die gbãa tĩe ninsoŋo hũmelle-na aa tie dɔl i-naa.

A dɔl ŋ nanolŋo-i ku yaa yuŋgu

⁴ Mi nuɔ wuo ŋ bisãlmba namba wuo ninsoŋo hũmelle-i ŋaa i Toŋ taaraaya-kuɔ dumaa i wulaa. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huɔŋga-i cor. ⁵ Cieŋ nuɔ, miŋ taaraŋ kumaŋ ŋ wulaa fiefie-i-na, ku yaa daaku: Yaŋ i tie dɔl i-naa. Ku saa ce ŋaa mi nyegẽŋ nelfelemma'i da mi hã-ni; nelfelemma sĩ. Iŋ nuɔ mamaŋ cor dii ku domma-na, ma yaa-i. ⁶ Die tie dɔl i-naa, kuu dii ŋaa i ce Diiloŋo nuŋ-ãndaŋgu yaa-i. Aa Diiloŋo nuŋ-ãndaŋgu yaa haku-i? Ku yaa naŋ nuɔ nelma maŋ dii ku domma-na wuo na saaya na ta na dɔl na-naa.*

Bilaŋ na fere Kirsa bigãarãamba-na

⁷ Na saa da, coikartaamba bɔi wuɔra terni-na hiere ba tãal nuɔmba-i. Kutaamba yagaraa-ma wuo Yesu-Kirsa juɔ ji hoŋ nelbilolŋ temma. Ba bĩ ba yaa-i tãalnuɔmbaa-ba-i. Ba yaa *Kirsa bigãarãamba-i. ⁸ Terieŋgu faŋgu-na, bilaŋ na fere i maacemma baa ji ce maacengbãŋgbãlãmma na hɔlma-na. Gbãaŋ na da ma sullu-i du kũŋgu-na hiere.

⁹ Umaŋ duɔ yaŋ Kirsa maama-i aa tuɔ ce u deŋ-maama, kutieŋo nuŋgu si dii baa Diiloŋo-i. Ŋga umaŋ duɔ bel-ma nammu hãi, u nuŋgu dii baa Diiloŋo-i baa u Biɛŋo-i hiere. ¹⁰ Bamaŋ yaŋ Kirsa maama-i aa ta ba wuɔra ba waŋ ba deŋ-maama, umaŋ duɔ kã na wulaa, baa na hã-yo muntienammu. Halle baa na jaal-o ku jaaluŋgu. ¹¹ Umaŋ duɔ jaal-o, kutieŋo nuŋgu dii baa-yo u maacembabalamma-na.

Nelperiema

¹² Nelma bɔi dii mi da mi waŋ-ma baa-na, ŋga mi sa taara mi nyegẽŋ-ma sebe nuɔ hã-na. Diiloŋ duɔ sie, mi ka kã na wulaa. Da mi kã, mei fereŋ nuŋgu yaa ka waŋ-ma baa-na, ku yaa i hɔmmu ka fẽ gbarnu.

¹³ Cieŋ nuɔ, Diiloŋo yufellen hilaa ŋ mɔlɔ maŋ nuɔ-i, u bisãlmba pãa-ni jaaluŋgu.

* 1:6 Niɛŋ Nsãa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

Nsãaŋ nyegãaŋ sebesieliŋo maŋ Nelmuoyamma

Nsãa nyegãaŋ sebe daayo-i hã Diiloŋ-dũŋ-baamba yaatiŋo naŋo-i baa-yo; ba taa ba bĩ-yo Gawusi. Gawusi taa u kãyã Diiloŋ-dũŋ-baamba-i ku'i cie Nsãa nyegãŋ sebe daayo-i duɔ jaal-o aa duɔ gbuya-yuɔ wuɔ u bel u fere Diyotirefu-i-na kere yaatesinni dɔlnu-yuɔ a ne da u maacemma saa fa.

Nsãa gbelaŋ Gawusi-i boi wuɔ u vii baa Diiloŋo-i aa tiraa firnu u huɔŋga-i baa Diiloŋ-dũŋ-baamba-i. U bi kaalaa Diiloŋ-dũŋ-wuɔŋo naŋo-i, ba taa ba bĩ-yo Demetursi. Nuɔmba taa ba bĩ u yefafalle-i terni-na hiere.

Nsãa pigãaŋ-ye u sebe daayo-na wuɔ i baa cu nelbabalaamba huɔŋ-nu, i yaŋ aa i tie ce ãnfafamma-i bãaŋgu-i baa isuɔŋgu-i, ku yaa pigãaŋ Diiloŋ-dũŋ-wuɔŋo sinni-i.

Gawusi wuɔsaŋgu-i

¹ Gawusi, yaatiŋo nyegãŋ sebe daayo-i duɔ hã nuɔnei. Kpɔr, coima saa fa, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-mie. ² Mi cãrã Diiloŋo-i da ŋ dii ŋ naŋga-i mamaŋ nuɔ-i ma fa ŋ wulaa, aa ŋ kũɔma waa ma ferɛŋ nuɔ ŋaa niŋ yeŋ ŋ ferɛŋ nuɔ dumaa Diiloŋ-hũmelle-na.

³ Tobimba namba juɔ a hel na terieŋgu-na a jo ji tũnu-mie wuɔ ŋ bilaa ninsoŋo-i nammu hãi aa ŋ wuɔ u hũmelle-i. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huɔŋga-i cor. ⁴ Da mi gbuu nu wuɔ mi bisãlmba wuɔ ninsoŋo hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa, ku yaa fɛŋ mi huɔŋga-i ku yaŋ weima-i hiere.

⁵ Kpɔr, niŋ kãyãŋ tobimba-i dumaa, ku yaa pigãaŋ wuɔ ŋ wuɔ Diiloŋ-hũmelle-i fafamma. Halle niŋ fie'a ŋ sa suɔ bamaŋ, ŋ kãyã-bei. ⁶ Tobimba namba juɔ bande-i-na aa waŋ-ma baa Diiloŋ-dũŋ-baamba-i wuɔ ŋ bilaa-ba fafamma. Ta ŋ kãyã-bei dumei ŋaa Diiloŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa, ba ta ba cor baa ba hũmelle-i. ⁷ Ba hilaa ba nileiŋa-na Itieŋo maacemma maama'i nuɔ-i, ba sa hũu bĩŋkũŋgu bamaŋ si dii Yesu horre-na ba wulaa.

⁸ Tobimba famba temma-i, i saaya i dii i naŋga baa-ba a kãyã-bei ninsoŋo wamma-na.

Diyotirefu maama baa Demetursi

⁹ Mi nyegãaŋ sebeyuŋgu naŋgu a hã-na Diiloŋ-dũŋgu-na. Ŋga yaatesinniŋ dɔlnuŋ Diyotirefu-i, die waŋ mamaŋ u sa ce-ma. ¹⁰ Da mi kã, uŋ ceŋ kumaŋ, mi ka waŋ-ku tũnu-nei: U wuɔra u biɛna i yireiŋa-i. Aa u saa bãl mafamma-na, tobimba maŋ da ba kã da ba ka har-yuɔ, u yagar. Moloŋ duɔ hũu-ma ba da ba har-yuɔ wuɔ hĩi; aa donya kutieŋo-i Diiloŋ-dũŋgu-na.

¹¹ Kpɔr, baa dii ŋ gboluɔŋgu-i nelbabalaamba maacemma-na, yaŋ aa ŋ cu nelfafaamba. Umaŋ cieŋ ãnfafamma-i, Diiloŋ-wuɔŋo. Ŋga umaŋ cieŋ kuubabalaŋgu-i, u sa suɔ Diiloŋo-i.

¹² Kumaŋ ŋaa Demetursi kũŋgu-i, nuɔmba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Uŋ wuɔ ninsoŋo hũmelle-i dumaa, ku pigãaŋ wuɔ nelfefieŋo. Mie fere-i i bi bĩ u yefafalle. Aa ŋ suyaa wuɔ iŋ waŋ mamaŋ u kũŋgu-na, ninsoŋo yaa-i.

¹³ Nelma boi dii mi da mi waŋ-ma baa-ni, ŋga mi sa taara mi nyegãŋ-ma sebe nuɔ hã-ni.

¹⁴ Diiloŋ duɔ sie, ku sie vaaya, i ka da i-naa; die da i-naa, i ka saa-ma.

¹⁵ Diilo kãyã-nie. Ŋ jẽnaamba pãa-ni jaaluŋgu. Jaal i jẽnaamba maŋ dii terieŋgu-na hiere ba da-ba-diei ŋ hã-mi.

Yudaŋ nyegãaŋ sebe maŋ Nelmuoyamma

Sebe daayo-i Yuda'i nyegãaŋ-yo. U nyaanu u-naa baa Pier sebehãalĩŋo-i (Pier hãa. 2). Yuda-i baa Pier ba sa gbo baa bamaŋ waŋ Diiloŋ-nelma-i baa coima-i aa ba sie bi tiraa hiel ba naŋga biŋwosĩnni-na.

Yuda piye duɔ tũnu Diiloŋ-dũŋ-baamba-i wuɔ baŋ nuɔ Diiloŋ-nelma-i dumaa Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa, ba bel-ma dumɛi aa ba ta ba kãyã ba-naa Diiloŋ-hũmelle-na.

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Yuda, Sake hãaŋ muɔ, mi cãa Yesu-Kirsa. Muɔmɛi nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã i To-i Diiloŋ uŋ dɔlaa bamaŋ aa fiɛl-ba jĩna tuɔ cie Yesu-Kirsa-i.

² Diiloŋo firnu u huɔŋga-i u tuɔ ce hujarre-nei aa u fẽ na hɔmmu-i aa yu-mu baa nelnyulmu.

Nelbabalaamba ka da-ma (Pier hãa. 2.1-17)

³ Mi jẽnaaŋ namaa, Diiloŋ uŋ kuraa-ye hiere dumaa, mi gbuu ta mi taara mi nyegẽŋ ku yaa-i hã-na, ŋga sebe daayo kũŋgu cie mi naa mi yaŋ mafamma-i aa da mi nyegẽŋ u yaa-i da mi dii sireiŋa nei, wuɔ na vaa na fere baa Diiloŋ-maama-i uŋ hãa u baamba-i baa mamaŋ i diei gbula. ⁴ Na saa da, nelbabalaamba namba yagalaa suur na hɔlma-na; kutaamba sa kãalã Diiloŋo-i. Ba siire ta ba tãal-na wuɔ Diiloŋ uŋ faa, da ŋ fie ta ŋ ce biŋwosĩnni-i u sie gãŋ baa-ni. Ba cĩinaana Yesu-Kirsa-i, a ne da u yaa i Yuntieŋo-i u diei yoŋ aa tiraa waa Itieŋo. Mamaŋ ka da-ba, ma waŋ Diiloŋ-nelma-na ku bãaŋgu cuɔ.

⁵ Yaŋ mi tir nel daama-i baa-na: Ma sĩ Itieŋ uŋ kuraa *Isirahel-baamba-i dumaa Esipi-i-na ma tĩyãanu-nei ke? Aa ku huɔŋgu-na uŋ kuɔ bamaŋ saa haa ba naŋga-i yuɔ dumaa, ma diei saa fuo-nei. ⁶ Aa *dɔrpɔpuɔrbiemba maŋ cĩinaana ba munyierammu-i aa ta halaŋ ba muntermu-na, Diiloŋo bilaa-ba suuye-bei kukulma-na jĩna tuɔ cie gẽŋgeryiŋgu-i duɔ yuu-ba. Yaŋ mafamma ta ma bi tĩenu-nei. ⁷ Kuuduɔŋgu yaa baa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i a naara nileiŋa maŋ a kɔtɔnni-na, ba taa ba galla baa ba-naa ba yuŋ-nu aa ba saa bãl-ku nelbiliemba-na yoŋ.* Ku'i cie Diiloŋo dii bafamba-i dãamu-na ba ta ba ce sũlma-i. Dãamu fammu sa diŋ da. U diyaa-ba duɔ pigãaŋ nuɔmba-i nelma.

⁸ Mafammaŋ fie ce, nelbabalaŋ daaba siire ta ba ce maaduɔma yaa-i. Ba pepieŋgu cie ba ta ba guɔla ba fere, ku cie ba sa kãŋ yuntieŋo, aa tiraa ce ba ta ba tuora dɔrpɔpuɔrbiemba-i. ⁹ Ma sĩ na suɔ Misel maŋ dɔrpɔpuɔrbiemba yuntieŋo-i ke? Baŋ taa ba ce ba-naa baa *Sitãni-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i *Moisi fuuremmaŋ-kũŋgu-na, Misel saa sie piye babalaa hã-yo. Uŋ waŋ mamaŋ ma diei maama-i, u ciera: «Itieŋo baa yaŋ-ni.»

¹⁰ ŋga nelbabalaŋ daaba-i, baŋ'a ba sa suɔ mamaŋ, ba diyaa luŋgu ma yaa nuɔ-i. Ba ce ba weima-i ba yuŋ-nu ŋaa bĩmbaamba. Ma ka wuo-ba. ¹¹ Sũlma haraa-bei! Ba suurii Kayine† nallu-na, aa gbeiŋ-maama cie ba nanna hũmelle-i Balamu‡ temma-i. Ba ãnyagarma ka kɔsuɔŋ-ba ŋaa Kore§ maamaŋ kɔsaŋ-yo dumaa. ¹² Da na tigiŋ na-naa da na wuo niwuoni-i, ba yaa bĩenaanaŋ na niwuoni wuoma-i. Senserre sa da-ba baa ba gbuolaŋgu-i. Ba yii baa ba kusũnni yoŋ. Baa dii ŋaa diiloŋo maŋ biilii aa cor baa fafalmu. Baa dii ŋaa tibiŋgu maŋ sa maŋ bienja; da ba jũŋ kufangu temma-i kuu dii ŋaa ku kuu hiŋ. ¹³ Ba hel baa ba senserreŋ-maacemma-i bomborma-na ŋaa dãmman-ŋuoraŋguŋ

* 1:7 Niɛŋ Miwaŋŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.1-29. † 1:11 Kayine: Niɛŋ u kũŋgu-i Miwaŋŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 4.3-8. ‡ 1:11 Balamu: Niɛŋ u kũŋgu-i Kãmman-sebe-i-na (Nombres) 31.16. § 1:11 Kore: Niɛŋ u kũŋgu-i Kãmman-sebe-i-na (Nombres) 16.1-35.

hiel ku sãmpugaaru-i ku nanna bomborma-na dumaa. Baa dii ŋaa mœŋja maŋ wuœraayan a bĩŋ. Diiloŋo tigiin kukulberre* nande'i tuo cie-ba ba da ba ka tĩe terienŋu-na gbula.

¹⁴ Enœki maŋ Adãma hãayẽtiluo† waan bafamba maama yaa cor. U ciera wuœ: «Nieŋ, Itieŋo ka jo baa u dœrpœpuœrbiemba-i nellenŋ-yufelle ¹⁵ a ji ger nelbiliemba-i hiere ba ãndaanŋu-i. U ka cãl ãmbabalmanciraamba-i ba ãmbabalma-na hiere. Baŋ'a ba sa kãŋyo, aa ba sa bi nu u nuŋgu-i, ba sie bi tiraa waŋ ãndafafaanŋu hã-yo, u ka cãl-ba babalaa.»

¹⁶ Nelbabalaan daaba-i ba hœmmu sa fẽ da, ba hel ba waana yaa yinni maŋ jonŋ; kumaŋ dœlaa-baŋ ba gbar ba nyaanu ku yaa-i. Bombolmaŋ-ãndenni sa suœ aa dœlnu-bei aa ta ba puur nuœmba ta ba kãyã-bei.

Åŋgbuyamma

¹⁷ Ŋga mi jẽnaaŋ namaa, namaaŋo-i, Itieŋo-i Yesu-Kirsa *pœpuœrbiembaŋ waan mamaŋ, yaan ma ta ma tĩenu-nei. ¹⁸ Ba waan-ma baa-na wuœ: «Miwaanŋo timmaŋ-huœŋu-na, nuœmba namba kaa ta ba nyœ Diiloŋo-i aa ta ba ce kumaŋ dœlaanŋu-bei.»

¹⁹ Bamaŋ buœraŋ nuœmba-i ba-naa nuœ, ba yaa bafamba-i. Ba ce ba wœima-i ba yuŋ-nu; *Diiloŋ-Yalle sĩ ba hœmmu-na. ²⁰ Ŋga mi jẽnaaŋ namaa, namaaŋo-i, taa na ce na wœima-i na saanu baa na Diiloŋ-hũmellenŋ-kũŋgu yaa-i. Di maama saa fa baa fafaanŋu-i; aa na ta na cãrã Diiloŋo-i baa Diiloŋ-Yalle-i yaa na hœmmu-na. ²¹ Baa na yaŋ Diiloŋo nelnyulmu maama karaanu-nei. Taa na ce-mu na cie Itieŋo-i Yesu-Kirsa duœ ce hujarre nei aa hã-na cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i. ²² Taa na ce hujarre bamaŋ cieŋ ba hœmmu-i mu hã-mu-hãi. ²³ Kuraanŋ-baŋ dãamu-na. Banamba dii na saaya na ta na ce hujarre-bei, ŋga na saaya na bel na fœre ba baa ji celieŋ-na baa ba kakarkuœŋ-maacemma-i. Halle ba niidiini gbãa celieŋ-na.

Diiloŋ-jaalunŋu

²⁴ Taa na jaal Diiloŋo-i, u yaa gbãa ce na sie cii u hũmelle-na aa ce-na welewele na yiera u yaanŋa-na baa hœfẽlle. ²⁵ Yaan i tie jaal-o, u yaa u diei Diiloŋo-i. U cie Itieŋo-i Yesu-Kirsa jo ji kor-e. Bœbœima-i baa yuntesĩnni-i, baa fœŋgœtesĩnni-i baa nellentesĩnni-i, nii dii baa u yaa dii ku domma-na ji hi baa fiefie aa ni sa ji ti dede! Ma cie.

* ^{1:13} Kukulma pigãaŋ wuœ ba sa ka da suur Diiloŋ-nelle-na; saa-ku baa Matie 22.13. † ^{1:14} Hãayẽtiluo: Ku birii a saanu baa cerma. Ku kaalaaya girekimma-na wuœ Enœki naa waa Adãma hãayẽlŋo hãayẽlŋo hãayẽlŋo. Adãma hãayẽlmbaŋ cuu ba-naa dumaa, nieŋ-kunŋ Miwaanŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 5.1-24.

Ãmpigãamaŋ-sebe Nelmuoyamma

Sebe daayo huɔya-maama-i Yesu-Kirsa yaa caraaya Nsãa-i baa-ma aa ce u nyegẽŋ-ma hã Diiloŋ-dũŋ-baamba-i ba da ba suɔ-ma.

Huɔŋgu faŋgu-na, *Oromɛ ba *jãmatigi taa u ce Diiloŋ-dũŋ-baamba-i kpãncɔlgũɔ wuɔ ba ciɛ nie yaŋ ufaŋo-i aa ce Yesu-Kirsa yaa ba Yuntieŋo-i ta ba jaal-o. Sebe daayo dii sireiŋa Diiloŋ-dũŋ-baamba-na Diiloŋ-hũmelle wuɔsaŋgu-na. Uu dii ŋaa gbãnalãaŋgu, bĩmbaamba-i baa nelbiliemba-i baa *dɔrɔpɔpuɔrbiemba-i ba ce weima-i baa ba-naa. U gbuyaa baa ãntigãama: Bĩmbĩpielni dii, dadãa-niini dii, jũŋo dii, *Tũmbiloŋo dii baa u dɔrŋo, saasorcieŋo dii; ba haa u yerre-i *Babilɔni-i. Babilɔni-i nelle naŋ yerre-i dumaŋo-na, ŋga di maacemma saa naa fa ku'i ciɛ sebe daayo-na ba haa di yerre-i saasorcieŋo-na. Bĩmbĩpielni pigãaŋ fafaaŋgu, dadãa-niini pigãaŋ yaahuolo. Jũŋo pigãaŋ *Sitãni-i. Tũmbiloŋo-i baa u dɔrŋo-i, Yesu yaa baa Diiloŋ-dũŋ-baamba-i. Bĩmbĩnni boi dii, nii dii niehã-niehã. Niehã pigãaŋ Diiloŋo beyufieŋa yaa-i.

Sebe domma-na, Yesuŋ caraaya Nsãa-i a waŋ mamaŋ baa-yo *Asi Diiloŋ-dũŋ-baamba maama-na, ma yaa dii (sap. 1-3). Asi faŋo yaa, baŋ bĩŋ-yoŋ Turki-i nyuŋgo-i-na.

Ku huɔŋgu-na, *Diiloŋ-Yalleŋ kãa baa-yo dɔrɔ-i-na u ka da mamaŋ, u waŋ ma yaa-i (sap. 4-22). Wuɔ yiŋgu dii baa yiŋgu, Diiloŋo ka kor bamaŋ haa ba naŋga yuɔ hiere aa nyaar-yuɔ, aa kɔsuɔŋ Sitãni-i baa u huɔŋ-baamba-i hiere. U ka hiel hiẽfelemma baa dɔrfelɛŋo a tiɛna baa u baamba-i.

Domma

¹ Nelma maŋ naa fuo aa Diiloŋo hã Yesu-Kirsa-i baa-ma u duɔ puure-mei pigãaŋ u cãarãamba-i, ma yaa dii sebe daayo-na. Nelma famma ka doŋ ta ma ce yibieŋ daaya-na. Yesu-Kirsa puɔraa u *dɔrɔpɔpuɔrbiloŋo-i baa nelma famma-i u ka tũnu u cãarãŋo-i Nsãa-i baa-ma. ² Nsãa uŋ daa mamaŋ, Yesu-Kirsaŋ puɔraa ba ji tũnu-yuɔ baa Diiloŋ-nelma maŋ, u waŋ ma yaa-i sebe daayo-na. ³ Nelma famma cemman-huɔŋgu hii tĩ, a ce dumaŋo-na, umaŋ duɔ kalaŋ sebe daayo-i, kutieŋo yuŋgu dɔlaa. Bamaŋ da ba bi nu u huɔya-maama-i aa bel-ma nammu hã, kutaamba yunni bi dɔlaa.

Nsãa jaaluŋgu-i

⁴ Muɔ Nsãa, muɔmei nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã Diiloŋ-dũnni niehã maŋ dii *Asi-i-na. Diiloŋo maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; fuɔ baa yaleiŋa niehã* maŋ u caŋgu-na ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i. ⁵ Yesu-Kirsa fuɔ maŋ sa cieŋ huhurma baa Diiloŋ-nelma-i, u bi kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i. U yaa siire igẽna kuomba hɔlma-na, aa u yaa yuntaamba-i hiere hiɛma-na ba yuntieŋo-i.

I maama dɔlnu *Kirsa-i. U siyaa ce u fere tãmmaŋ-kũŋgu a hũu-ye i ãmbabalma nyisẽnni-na. ⁶ U ciɛ-ye u nelle taŋ mie aa tiraa ce-ye jigãntaŋ mie i die tie cãa u To-i Diiloŋo-i. Bɔbɔima-i baa fõŋgõtesĩnni gbĩɛ baa u yaa-i hɔnni-na hiere. Ma ciɛ!

⁷ Nieŋ u yaa juɔŋ daayo duherru-na.†

Nuɔmba-i hiere ba yufelle ka haa-yuɔ.

Halle bamaŋ fũɔ-yo baa puɔluŋgu-i ba ka da-yo.‡

Nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba ka haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal u maama-na.

Ninsoŋo! Ma ka ce.

⁸ Itieŋo-i Diiloŋo-i Weimantieŋo maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; u ciɛra wuɔ: «Muɔmei yaŋga-i, muɔmei huɔŋgu-i.»

Yesu pigãaŋ Nsãa-i baa u fere

* 1:4 Yalɛiŋ daaya pigãaŋ *Diiloŋ-Yalle yaa-i. † 1:7 Nieŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.13 baa Marke sebe-i-na 14.62. ‡ 1:7 Sakari (Zacharie) 12.10, Nsãa 19.37

⁹ Muo Nsãa, muomei dii baa-na Yesu-Kirsa horre-na. Mulïeduoma yaa haan-yie, Diilon-neller-baan miemei hiere, aa i nyaarãa Yesu-i-na nyaarduoma yaa hiere. Ba bilaa-mi kã baa-mi Patimosi, dii dãmmañ-nuoraangu holle-na, wuo mi cie nie ta mi wañ Diilon-nelma-i baa nuomba-i mi pigãañ-ba Yesu-Kirsañ juo baa ninsoño mañ. ¹⁰ Bañ naana yiingu mañ ta ba jaal Itienjo-i kuñ juo hi, *Diilon-Yal die sire-mie. Mie mi ne da molo piiye mi huon-yanğa-na da gbagaga ñaa ba bu yerre. ¹¹ Kutienjo taa u piiye wuo: «Niñ dañ mamañ, nyegẽñ-ma sebe nuo ñ saañ-ma ñ hã nileiña niehãi wañ daaya Diilon-dũñ-baamba-i: Efesi, Simine, Pergamu, Tiyatire, Sardesi, Filadelfi a naara Lawodise.»

¹² Mi mielãa ku yaa da mi ne umañ piiyen baa-mi, a da sene-fitimbaa niehãi. ¹³ Fitimbaa daaba holma-na, moloño naño waa yiera ñaa Moloñ-Bienjo, uu naa dii jonjorbuo aa pẽyẽ-yuo u pãmpinaŋga-na baa sene-kpãñkpaangu. ¹⁴ U yungu naa gbuu pu da cagaa aa u yufienja ta a caa ñaa dãamu. ¹⁵ U gbeini taa ni caa ñaa da ba kul kovellun-biñkũngu-i aa hu-ku kuñ caa dumaa, aa u yalle waa ñaa hũnjulammañ duñ dumaa. ¹⁶ Mœña niehãi waa u nadienğa-na aa jigãpõruoñgu nañgu waa u nuñgu-na, ku waa yammu hãi aa ku maama saa naa fa baa dõdõlma-i. U yaanğa taa ka carra ñaa bãañ da ku hi yuhuoñga-i kuñ carrañ dumaa. ¹⁷ Miñ daa-yo, mi pãñ cii nanyir u caanngu-na. U haa u nadienğa-i mie aa cira: «Baa yañ ñ holle tie. Muomei dielũo-i, muomei tuogbuole-i, ¹⁸ muomei Cicelmantienjo-i. Mii naa ku, ñga fiefie-i-na mi siire waa cicelma, mi ka tie gbula. Kuliingu-i baa kuon-nelle-i hiere nii dii mei nañ-na. ¹⁹ Terienngu fañgu-na, nyegẽñ niñ daa mamañ: Mamañ cien fiefie-i-na baa mamañ ka jo hiere, nyegẽñ-ma. ²⁰ Aa niñ daa mœña niehãi mañ mi nadienğa-na daaya-i, baa sene-fitimbaa niehãi-bañ daaba-i, yañ mi wañ ni yungu-i pigãañ-ni: Mœña niehãi-wañ daaya yaa *dõrpõpuõrbiemba mañ nieyañ Diilon-dũñ-baamba mañ nileiña niehãi-wañ daaya-na[§], aa fitimbaa niehãi-bañ daaba yaa Diilon-dũñ-baamba mañ nileiña niehãi-wañ daaya-na.»

2

Yalle mañ kãa Efesi Diilon-dũñ-baamba wulaa

¹ «Nyegẽñ sebe ñ wañ baa *dõrpõpuõrbilõño mañ nieyañ Efesi Diilon-dũñ-baamba-i wuo: «Mœña niehãin yey umañ nadien-na-i, aa u tuo wuõra sene-fitimbaa niehãi-baamba holma-na, u nuñ-ãndaanngu yaa daaku: ² Mi suo na maacemma-i baa na muliema-i baa na pãama-i hiere. Mi suyaa mie na sa gbãa ko na hõmmu-i baa nelbabalaamba-i. Bamañ karaañ coima-i wuo mei *põpuõrbiemba, na firiiye-bei. ³ Na hinu pãama, na mulãañ mei maama-na aa na kũoma saa ji señ yinduonngu. ⁴ Ñga nelma diei dii ma sa dõlnu-mie baa-na: Mi maamañ taa ma dõlnu-nei dumaa dielũo-i-na, ma sa tiraa dõlnu-nei dumaa fiefie-i-na. ⁵ Jõgaañ na ne kuñ ña naa waa dumaa yiinaa-i-na baa fiefie-i, ku saa pie ku-naa! Yaañ aa na ta na ce nañ taa na ce dumaa dielũo-i-na. Da na yagar, mi ka jo ji bie na fitinuõ-i halañ-yo u terienngu-na. ⁶ Kumañ dõlaañ-miñ baa-na ku yaa daaku: Nikola-baamba maacemmañ balannuñ muõño-i dumaa, ma bi balannu namaaño-i dumei.»

⁷ «*Diilon-Yallen wañ mamañ baa Diilon-dũñ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umañ duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umañ, cicelmañ-tibiingu mañ dii Diilon-suonngu-na*, mi ka hã kutienjo-i kufañgu biera yaa u wuo.»

Yalle mañ kãa Simine Diilon-dũñ-baamba wulaa

⁸ «Nyegẽñ sebe ñ wañ baa *dõrpõpuõrbilõño mañ nieyañ Simine Diilon-dũñ-baamba-i wuo: «Umañ dielũo-i baa tuogbule-i, umañ naa ku aa sire, u ciera: ⁹ Mi suo na muliema-i baa na nawalsinni-i. Ñga coima saa fa, nawalañ namaa si, wañ namaa. Bañ bienañ na yireiña-i biennañ mañ, mi suyaa-ku. Bamañ cien kufañgu-i ba ciera bafamba *Yuifubaa, a ne da Yuifukireiña si; ba hieroño-i hiere Sitãnitaamba! ¹⁰ Bañ ka haa muliema mañ nei, baa na yañ ma tie na huleiña-i. Na saa da, *Sitãni ka ce ba dii

§ 1:20 Nileiña faña yaa verse 11-na. * 2:7 Cicelmañ-tibiingu: Niñ ku kũngu-i Miwaanjo jĩnammañ-sebe-i-na 2.8-9 baa Ãmpigãamañ-sebe-i-na 22.2.

banamba na hōlma-na kaso a sagalla-nei ne. Ba ka ce-na sūlma-i yinni cīncieluo. Da ba fie'a ba ka ko-na, baa na cīina Diilonjo hūmelle-i. Mafaŋ da ma ce, mi ka pā-na baa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede.»

¹¹ «*Diilonj-Yalleŋ waŋ mamaŋ baa Diilonj-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaŋ duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaŋ, hāalīŋ-kuliŋgu yufelle-yuo.»

Yalle maŋ kǎa Pergamu Diilonj-dūŋ-baamba wulaa

¹² «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpuōrbilōŋo maŋ nieyaŋ Pergamu Diilonj-dūŋ-baamba-i wuo: Jigāpōruoŋgu yeŋ baa umaŋ, u piiye baa-na. U jigāŋga dii baa yammu hāi aa ku maama saa fa baa dōdōlma-i. U ciera wuo: ¹³ «Mi suo na nelle-i. Mi suyaa mie *Sitāni yaa di tieŋo-i. Ŋga na bilaa mi maama-i kpelle cor, a ce halle baŋ fie ko Āntipasi-i yibieŋa maŋ nuo-i na Sitāni-nelle-na, na saa cīina-mie. Āntipasi saa tuo kar u huoyasaŋga baa Diilonj-nelma-i. ¹⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlnu-mie baa-na: Na hōlma-na, nuōmba namba cuu Balamu āndaŋgu huōŋ-nu. A ne da u yaa pigāaŋ Balaki-i u tǎal *Isirahel-baamba-i dii-ba cufieŋ-kūōma wuoma-na baa bīŋwosīnni cemma-na.† ¹⁵ A naara kufaŋgu-i, nuōmba namba bi cuu Nikola-baamba huōŋ-nu na hōlma-na. ¹⁶ Terieŋgu faŋgu-na, da na saa bir na ciluo-i, ku sie vaaya, mi ka kǎ kutaamba huōŋ-nu baa jigāpōruoŋgu maŋ mi nuŋgu-na.»

¹⁷ «*Diilonj-Yalleŋ waŋ mamaŋ baa Diilonj-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaŋ duo u ka nu, u nu! Da ku saa yar umaŋ, mi ka hǎ-yo *mani maŋ fuyaa u tuo wuo aa bi hǎ-yo tǎmpēpilande. Yefelēlle nyegāaŋ tǎmpēlle fande-na. Da ma hel fuo-i-na, molo sa suo yerre maŋ nyegāaŋ-die.»

Yalle maŋ kǎa Tiyatire Diilonj-dūŋ-baamba wulaa

¹⁸ «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpuōrbilōŋo maŋ nieyaŋ Tiyatire Diilonj-dūŋ-baamba-i wuo: «Diilonj-Bieŋo-i, umaŋ u yufieŋa caa ŋaa dāamu aa u gbeini ta ni caa ŋaa kōvēllu, u ciera wuo: ¹⁹ Mi suo na maacemma-i, aa suo na nelnyulmu-i, aa suo wuo na haa na naŋga mie, aa tiraa suo na pāama-i. Mi daa naŋ kāyāŋ banamba-i dumaa. Mi suyaa mie na vaa na fere fiefie-i a yaŋ diēlūo-i-na. ²⁰ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlnu-mie baa-na: Na tiera cieŋ daayo nuōŋgu-i na cor. Mi gbē Sesabel yaa-i. Mi daa-yo sō wuo Diilonjo'i puōraa-yo. U kar coima. U tǎal mi cāarāamba-i u dii-ba bīŋwosīnni cemma-na baa cufieŋ-kūōma wuoma-na. ²¹ Mi hǎa-yo huōŋgu wuo sī u ka nanna, ŋga u sa taara u nanna u bīŋwosīnni-i. ²² Mi ka ce u galla yaahuol-gallamma. Bamaŋ cieŋ bīŋwosīnni-i baa-yo hiere, mi ka bi haa yaahuolo bei, mi saa yagar-ma da ba hiel ba gboluōŋgu cieŋ daayo bīŋwosīnni-na. ²³ Mi ka ko u huōŋ-baamba-i ku yaa Diilonj-dūŋ-baamba-i nileiŋa-na hiere ba ka suo wuo muōmei suyaaŋ nelbiliemba kusūnni-i baa ba hōmmu-i. Mi ka pā-na hiere a saa baa naŋ cie kumaŋ na da-na-diei-na hiere.‡

²⁴ ««Aa yaŋ namaa namaŋ saa cu cieŋ daayo huōŋ-nu Tiyatire-i-na, baŋ bīŋ kumaŋ wuo «Sitāni-kusūŋgu» na saa taara na suo-ku, a ce dumaŋo-na mi sie yuu-na baa weima. ²⁵ Ŋga ma diei dii: Naŋ nuo mi nuŋgu-i dumaa aa hūu-ku, bilaŋ-kuŋ kpelle dumei fuo mi jomma.

²⁶ ««Da ku saa yar bamaŋ, bamaŋ da ba gbāa ce mi huōŋga-i ji hi mi jommaŋ-yiŋgu-i, mi ka haa kutaamba-i nileiŋa yuŋ-nu.

²⁷ Ba ka ta ba ce ba fōŋgōtesīnni-i baa kōlluŋ-bōeŋa;

umaŋ duo ce ba muonu-yuo ŋaa ba muyaanu bituoŋgu.§

²⁸ ««Fōŋgūo faŋo-i muōmi daa-yo mi To yaa wulaa-i; mi ka hǎ kutaamba-i baa-yo. Mi ka bi hǎ-ba cuomōele.»

²⁹ «*Diilonj-Yalleŋ waŋ mamaŋ baa Diilonj-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaŋ duo u ka nu, u nu!»

† 2:14 Balamu-i baa Balaki-i: Niēŋ ba kūŋgu-i Kāmmanj-sebe-i-na (Nombres) 25.1-2; 31.16.

‡ 2:23 Niēŋ Gbeliemaŋ-nalāaŋgu-na (Psaume) 62.13 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10.

§ 2:27 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu 2.8-9.

3

Yalle may kãa Sardesi Diilon-dũj-baamba wulaa

¹ «Nyegẽj sebe ƚ waƚ baa *dãrpãpuãrbilõƚo maƚ nieyaƚ Sardesi Diilon-dũj-baamba-i wuõ: «Diilon-Yaleiƚa niehãi* yej baa umaƚ, baa mœƚa niehãi-i; u ciera wuõ: Mi suõ na maacemma-i. Nuõmba daa nie sã naa dii cicẽlma, a ne da na kuu. ² Bige-i cie mi waƚ-ma dumaƚõ-na? Mi nie da na weima sa hel Diilon-yufellenj. Terienju fãƚgu-na, siirenj! Aa kuufafaƚgu maƚ tãyaã cẽlle-kũƚgu-i na wulaa, na ne-ku dei ku baa ji kusirre gbuo! ³ Naƚ nuõ Diilon-nelma-i dumaa aa hũu-ma, yaƚ ma maama ta ma tãenu-nei na wuõ ma hũmelle-i dei aa na nanna na cilõbabalaƚõ-i. Da na saa sire yiera na gbeiniƚ, mi ka jo ji tugol-na ƚaa cuoyuo muõ. Aa ma maaraa-na na suõ miƚ ka jo huõƚgu maƚ nuõ-i.† ⁴ ƚga banamba dii na hõlma-na Sardesi-i-na, ba saa guõla ba ferẽ. Kufaƚgu taamba yaa gbãa piẽ-mi. Ba ka dii ƚõƚgorpielmba i tie wuõra.

⁵ « «Terienju fãƚgu-na, da ku saa yar umaƚ, kutienjo ka bi dii ƚõƚgorpilaƚõ bafamba temma-i, aa mi sa ji hur u yerre-i gbula cicẽlmaƚ-sebe-i-na‡. Mi ka bi sie-ma mi To yaƚƚga-na baa u dãrpãpuãrbiemba bi yaƚƚga-na wuõ kutienjo-i mei wuõƚõ.»§

⁶ «*Diilon-Yallenj waƚ mamaƚ baa Diilon-dũj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaƚ duõ u ka nu, u nu!»

Yalle may kãa Filadelfi Diilon-dũj-baamba wulaa

⁷ «Nyegẽj sebe ƚ waƚ baa *dãrpãpuãrbilõƚo maƚ nieyaƚ Filadelfi Diilon-dũj-baamba-i wuõ: «Diilon-nolõƚo maƚ cãlmuõ sã yuõ, Ninsontienjo-i, *Davidi dielenj yej baa umaƚ, umaƚ duõ hãl dũƚgu-i molo sie gbãa bõƚ-ku, aa duõ bõƚ-ku molo sie gbãa hãl-ku, u ciera wuõ: ⁸ Mi suõ na maacemma-i. Mi suyaa mie fõƚgũõ si dii-nei, ƚga na nuõ mi nuƚgu-i aa na saa cãina-mie. Terienju fãƚgu-na, mi puurii dumelle hã-na, molo sie gbãa suu dumelle fande-i. ⁹ Nieƚ, Sitãnitaamba maƚ karaaƚ coima-i wuõ bafamba *Yuifubaa, miƚ ka ce kumaƚ bei ku yaa daaku: Mi ka guor-ba ba ta ba dũuna ba jaalna. Ba ka suõ ku yaa nuõ-i wuõ na maama dõlnu-mie.* ¹⁰ Naƚ nuõ mi nuƚgu-i aa vaa na ferẽ, yaahuolo maƚ ka jo ji sagalla nuõmba-i hiere miwaaƚõ-na, muõ mi ka bi kãya namaaƚõ-i yaahuolo daayo-na. ¹¹ Mi jomma saa maa; a ce dumaaƚõ-na naƚ hii fuõƚgu maƚ, gbãaƚ molo baa ji bir baa u huõƚgu a ce unaa hũu u maacemma sullu-i.

¹² « «Da ku saa yar umaƚ, mi ka ce-yo tibibuõ Diilonjo dubuõ-i-na, u waa kusuõƚ-nu'i kudei. Mi ka nyegẽj Diilonjo yerre-i baa mi yefelelle-i yuõ. Aa bi nyegẽj Diilonjo nelle yerre-i yuõ.† Diilonjo nelle yaa Yerusalemufelenjo maƚ uƚ saaƚ-yo u hel dõrõ-i-na tuo hiire u jo.»

¹³ «*Diilon-Yallenj waƚ mamaƚ baa Diilon-dũj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaƚ duõ u ka nu, u nu!»

Yalle may kãa Lawodise Diilon-dũj-baamba wulaa

¹⁴ «Nyegẽj sebe ƚ waƚ baa *dãrpãpuãrbilõƚo maƚ nieyaƚ Lawodise Diilon-dũj-baamba-i wuõ: «Baƚ bõƚ umaƚ «Ninsõƚõ-i», umaƚ sa cieƚ huhurma baa Diilon-nelma-i, Diilon uƚ cie umaƚ hiel bõmbõnni-i hiere, u ciera wuõ: ¹⁵ Mi suõ na maacemma-i. Na saa huol, na saa bi fẽ. Naa naa gbẽ na par ma diei! ¹⁶ Naƚ yej hõlma-na, na saa huol, na saa bi fẽ, mi ka ture-nei taaluj temma. ¹⁷ Da na ce na ta na piiye wuõ namaa waaƚ namaa, wuõ bõmbõnni-i hiere nii dii baa namaa. A ne da na saa suõ wuõ namei sũntaaƚ namaaƚõ-i, namei kuõƚ hujarre, namei nawalaaƚ namaaƚõ-i, namei

* 3:1 Diilon-Yaleiƚa niehãi: Da ba cira Diilon-Yaleiƚa niehãi, ku saa ce ƚaa Yaleiƚa niehãi dii baa Diilonjo-i, ƚga ba taara ba pigãaƚ wuõ u *Yalle dii terni-na hiere aa di suõ weima-i hiere. † 3:3 Nieƚ Matie sebe-i-na 24.43-44; Like sebe-i-na 12.39-40; Tes. dõẽ. 5.2; Pier hãa. 3.10. ‡ 3:5 Cicẽlmaƚ-sebe: Diilon-dũj-baamba yireiƚaƚ nyegãaƚ sebe maƚ nuõ-i ba gbẽ u yaa-i. Ba yaa daa cicẽlma maƚ sa tãej dede-i. Nieƚ Filip. 4.3. § 3:5 Nieƚ Matie sebe-i-na 10.32 baa Like sebe-i-na 12.8. * 3:9 Nieƚ Isayi sebe-i-na (Êsaie) 49.23; 60.14. † 3:12 Nieƚ Isayi sebe-i-na (Êsaie) 62.2.

yirii, namei tãmporni. ¹⁸ Terieŋgu faŋgu-na, mi ka dii nelma na tũnni-na: Da na ta na taara na ce waaj namaa kelkel, juoŋ na ji sãa sãe kerre-i mi wulaa, baa bĩmbĩpielni, na ta na dii na cĩnnu na kũoma-i, ku yaa senserre sie ta di da-na, aa na sãa yufieŋ-tĩnggu na ta na dii na yufieŋa-na a ka buo na ta na da baa-ya. ¹⁹ Muo miŋ døl bamaŋ hiere, umaŋ duo cãl, mi nuola-yuo, mi dii-yo hũmelle-na.† Terieŋgu faŋgu-na, gbãaŋ kpelle na nanna na cilobabalaŋo-i. ²⁰ Na saa da, muomei yieraaya daami dumelle yaaŋga-na ta mi bĩ, umaŋ duo nu aa sie mi suur, i ka wuo niwuoni-i baa i-naa.

²¹ «Kuŋ'a ku saa yar muoŋo-i aa mi kã ka tĩena baa mi To-i u fõŋgũo-i-na dumaa, da ku saa yar umaŋ, mi ka ce kutieŋo jo ji tĩena baa muoŋo-i dumei mi fõŋgũo-i-na.»

²² «*Diiloŋ-Yalleŋ waŋ mamaŋ baa Diiloŋ-dũŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umaŋ duo u ka nu, u nu!»

4

Bay tuolnuŋ Diiloŋo-i dumaa doro-i-na

¹ Kufangu huongu-na, mie mi tiraa ne a da dumelle nande puurii doro-i-na. Miŋ ŋa naa nu moloŋo maŋ piye baa-mi, umaŋ yalle-i waa ŋaa ba bu yerre, wuo gbẽ-mi wuo: «Nyugũŋ ŋ jo bande mi ji pigãaŋ-ni mamaŋ juoŋ bisĩnuo-i-na.»

² Terduoŋgu faŋgu-na, *Diiloŋ-Yalle sire-mie. Mie mi ne da mi fere doro. Aa da fõŋgõtaaŋ-teterre nande-i baa moloŋo di doro. ³ Kutieŋo taa u caa ŋaa jape-tãmpẽlle, u caa ŋaa sarduoni-tãmpẽlle. Diiloŋ-poruoŋgu naa cĩlã teter daade-i. Ku taa ku caa ŋaa emerodi-tãmpẽlle*.

⁴ Titieŋ† komorre baa a naa waa cĩlã fõŋgõtaaŋ-teter daade-i. Bĩncuamba komorre baa ba naa-i waa tĩena-yei aa dii bĩmbĩpielni baa sãe-nyantuolbaa ba yunni-na. ⁵ Teterre maŋ waa hõlma-na, di taa di nyiesĩŋ aa ta di naar ŋaa diiloŋo, di taa di bi ce ijieni. Fitĩmbaa niehã naa celieŋ jĩna di yaaŋga-na. Fitĩmbaa daaba yaa Diiloŋ-Yaleiŋa niehã-waaŋa-i. ⁶ Fõŋgõtaaŋ-teterre yaaŋga-na, ku waa ŋaa hũmma, da kilekilekile. Da ŋ yiera, ŋ ta ŋ da ŋ yalle-i. Bimuamba namba naa dii-de huoŋga. Ba waa ba naa. Yufieŋa-i naa gbuo ba yammu-i baa ba honni-i hiere. ⁷ Dĩelã-wuoŋo waa ŋaa jara, hãalĩŋ-wuoŋo waa ŋaa balyuŋgu, sieliŋ-wuoŋo yaaŋga waa ŋaa nelbilõŋ-yaaŋga aa Naaliŋ-wuoŋo waa ŋaa kuocuro duo tuo yuul uŋ yeŋ dumaa.† ⁸ Bimuoŋ daaba waa baa bũncemmu niede-niediei. Ba kũoma naa gbuo hiere baa yufieŋa ka hel baa ba bũncemmu cicaara-i hiere. Bãaŋgu-i baa isuoŋgu-i ba bi hãl neini yaa-i. Ba taa ba hãl wuo:

«U faa, u faa, u faa,
Itieŋo-i Diiloŋo-i Weimantieŋo
maŋ naa waa, u yaa dii, u yaa ka waa;
u faa kelkel.»§

⁹ Da ba ta ba hãl ba tuolnu fõŋgõsĩnniŋ-teterre Tieŋo-i, umaŋ dii gbula u sa ji kã terieŋgu-i, da ba ta ba hãl ba tuolnu-yuo, ba ta ba gbelieŋ-yo aa ta ba jaal-o. ¹⁰ Da ba ta ba ce kufangu-i, bĩncuamba komorre baa ba naa-baaŋ daaba sire dũuna jaal umaŋ dii gbula aa u sa ji kã terieŋgu-i. Da ba'a ba ce mafamma-i, ba hiel ba nyantuolbaa-ba-i jĩna u yaaŋga-na aa cira:

¹¹ «Diiloŋ nuo, Itieŋ nuo,
tuolnumma saaya-nie,
gbeliema saaya-nie,
jaaluŋgu saaya-nie,
himma saaya-nie
wuo nuonei hielaa bĩmbĩnni maŋ dii hiere.
Bĩmbĩnni maŋ dii hiere

† 3:19 Bĩncuoŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbs) 3.12; Ebire 12.6. * 4:3 Tãmpẽlle nande-i bay bĩŋ-deŋ dumaŋo-na, ba ce niibilenni baa-de. † 4:4 Titieŋ daaya bi waa fõŋgõtaaŋ-titieŋa; ku kaalaaya girekimma-na. ‡ 4:7 Nieŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 1.5-10,22; 10.14. § 4:8 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 6.2-3.

ni hilaa naŋ helma
aa t̃ie naŋ t̃iema.»

5

Hai ka gbãa puur sebe-i?

¹ Miε mi ne da umaŋ t̃ienaana f̃õŋgõtaaŋ-teterre-na u bilaaya sebe naŋo u nadienŋa-na. Sebe faŋo-i baa naa nyeg̃eŋ u yaaŋga-na baa u huonŋu-na hiere aa p̃iŋ-yo ŋaa fig̃iŋgu aa nyaar-o s̃omma niehãi aa dãnya-mei. ² Aa da *d̃õrpõpuõrbiloŋo* naŋo piiye da gbagaga wuo: «Hai moloŋo-i ka gbãa yer dãnyõbaa daaba-i halaŋ-ba aa puur sebe-i?» ³ Molo saa da! Molo saa da d̃õrõ-i-na, molo saa da h̃iema-na, molo saa bi da kuon-nelle-na duõ puur sebe-i a ne u huõya-maama-i. ⁴ Moloŋ uŋ'a u saa da dumaanŋo-na, miε p̃ãŋ ta mi kaal higohigo! ⁵ B̃ĩncuõŋ daaba-i, unaŋo gb̃e-mi wuo: «Budii; baa kaal! Ne, jara maŋ hilaa *Yuda-baamba-na†, u yaraa u bigãarãamba-i. *Davidi h̃aỹel̃ŋo yaraa. U ka gbãa yer dãnyõbaa daaba-i aa puur sebe-i.»

⁶ Miε mi ne da *T̃ũmbiloŋo naŋo yieraaya f̃õŋgõtaaŋ-teterre caanŋu-na bimuõmba naa-baanŋ daaba h̃õlma-na, b̃ĩncuõmba yaanŋa-na. U taa u ne ŋaa ba cãa u nuon-nu. U waa baa yieŋa niehãi baa yufieŋa niehãi. Yufieŋ daaya yaa Diiloŋ-Yaleiŋa niehãi-waanŋa-i‡. U saanŋ a yaa-i terni-na hiere h̃iema-na.

⁷ T̃ũmbiloŋ wuo pie umaŋ t̃ienaana f̃õŋgõtaaŋ-teterre-na a h̃ũu sebe-i u nadienŋa-na. ⁸ Bimuõmba naa-baanŋ daaba-i baa b̃ĩncuõmba komorre baa ba naa-baanŋ daa baa p̃ãŋ sire d̃ũuna T̃ũmbiloŋo yaanŋa-na. Ba waa baa koncoyieŋa ba yunniŋ hiere baa s̃ẽne-biremmu. Bireŋ daamu naa yu baa wusũnaŋo. Wusũnaŋ daayo yaa pigãanŋ Diiloŋ-baamba cacãrãŋgu-i. ⁹ Ba taa ba h̃ãl nalãfelieŋgu wuo:

«Baŋ kuõ-ni,
ŋ ciε ŋ tãmma-i a sãa nuõmba yunni-i terni-na hiere,
baa d̃ũnni-na hiere,
baa nelmambaa-ba-na hiere,
baa nileiŋa-na hiere
a hã Diiloŋo-i.
Nuõnei gbãa bie sebe-i a yer dãnyõbaa-ba-i aa puur-o.

¹⁰ Niŋ sãa bamaŋ,
ŋ ciε-ba Diiloŋ-nelleŋ-baamba
aa ce-ba jigãntaamba
ba ta ba cãa Diiloŋo.
Ba ka waa h̃iema yuŋ-nu.»

¹¹ Miε mi tiraa ne, a da d̃õrpõpuõrbiemba-i ŋaa s̃ĩamba! Ba waa ŋaa nyeiŋo; molo sie gbãa kaŋ-ba. Ba waa kalla bimuõŋ daaba-i baa b̃ĩncuõŋ daaba-i baa f̃õŋgõtaaŋ-teter daade-i hiere. ¹² Ba taa ba h̃ãl kabakaba wuo:
«Baŋ cãa T̃ũmbiloŋo maŋ nuon-nu'i,
himma saaya-yuõ, weis̃inni saaya-yuõ,
nelnulle saaya-yuõ, f̃õŋgũõ saaya-yuõ,
bõbõima saaya-yuõ, gbeliema saaya-yuõ,
tuõlnumma saaya-yuõ!»

¹³ Diiloŋ uŋ hielaa b̃ĩmb̃ĩnni maŋ hiere, nimaŋ d̃õrõ-i-na, baa nimaŋ h̃iema-na, baa nimaŋ kuon-nelle-na a naara nimaŋ h̃ũmma-na, b̃ĩmb̃ĩnni-i hiere miwaanŋo-na, miε nu ni h̃ãl wuo:
«Umaŋ t̃ienaana f̃õŋgõtaaŋ-teterre-na,
fuõ baa T̃ũmbiloŋo-i,

* 5:2 Gir̃ekimma-na ba pigãanŋ *d̃õrpõpuõrbiloŋ daayo s̃ĩnni-i wuo u waa baa f̃õŋgũõ ŋaa maŋ waanŋ dumaa 10.1. † 5:5 Jara maŋ hilaa Yuda-baamba-na: Niεŋ Miwaanŋo j̃ĩ-nammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 49.9. ‡ 5:6 Diiloŋ-Yaleiŋa niehãi: Niεŋ 3.1 baa naaruõ-i cicaara-i-na. § 5:11 Niεŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.10.

tuolnumma saaya ba yaa-i,
bõbõima saaya ba yaa-i, gbeliema saaya ba yaa-i,
fõngũo saaya ba yaa-i hõnni mañ jon!»

¹⁴ Bimuõmba naa-baan daa baa sie wuo: «Ma cie.» Aa bĩncuoñ daa baa dũuna jaal-ba.

6

Dãnyõbaa-ba yerma-i

¹ Ku huõngu-na, mi da *Tũmbiloño yiraa dãnyõdielãño-i. Bimuõmba naa-baan daaba-i mie nu unaño piiye da gbagaga ñaa diiloño-i naaraa wuo: «Jo bande!» ² Mie mi ne da sũmpilaño naño hilaa. Umañ waa u dõrõ-i-na tãangu waa u nañga-na. Uñ juõ, baa hã-yo nyantuoluo wuo u yaraa cor; wuo ta duõ ka tiraa yar u bigãarãamba-i.

³ Tũmbiloñ uñ juõ yer hãalĩñ-dãnyuõ-i, mie nu hãalĩñ-bimoloño ciera wuo: «Jo bande!» ⁴ Sũño naño tiraa hel, fuõ waa dãa ñaa tãmma. Uñ juõ, umañ waa u dõrõ-i-na, baa hã-yo ku fõngũõ-i u duõ tuõ dii berru terni-na hiere hĩema-na, a ce nuõmba ta ba hel ba ko ba-naa. Ba hãa ufaño-i jigãpõruõngu.

⁵ Tũmbiloñ uñ juõ yer sieliñ-dãnyuõ-i, mie nu sieliñ-bimoloño ciera wuo: «Jo bande!» Mie mi ne da sũño naño hilaa da kirkirkir. Umañ waa u dõrõ-i-na, kilo waa u nañga-na.*

⁶ Mie nu ñaa molo piiye bimuõmba naa-baan daaba hõlma-na wuo: «Yuure dĩmma sullu-i. Ñ ce yinduõñ-maacemmanñ-sullu gbãa sãa mahĩbieña-i kilo diei yonñ aa da kuõ jijaaña-i, kilobaa-ba siei. Namma-i baa duvẽño-i baa yuure nifanni sullu-i.»

⁷ Tũmbiloñ uñ juõ yer naaliñ-dãnyuõ-i, mie nu naaliñ-bimoloño ciera wuo: «Jo bande!»

⁸ Mie mi ne da sũño naño hilaa, u waa puguu. Umañ waa u dõrõ-i-na, ba taa ba bĩ-yo Kuliñgu, aa u saatieño-i ba taa ba bĩ-yo «Kuõñ-nelle». Bañ juõ, baa hã-ba fõngũõ-i wuo ba ko nelbiliemba namba. Da ba calnu nelbiliemba-i sõmma naa-i, ba hãa-ba fõngũõ-i sõmma diei nuõ wuo ba ce berru ko banamba, aa ce nyulmu ko banamba, aa ce jarma ko banamba, aa ce bĩmbabalmba ko banamba.

⁹ Tũmbiloñ uñ juõ yer diiluñ-dãnyuõ-i, bañ kuõ bamañ Diiloñ-nelma maama-na, mie da ba yaleiña-i mumbuolmuñ-terieñgu cicaara-i-na ¹⁰ a piiye da gbagaga wuo: «Yuntieñ nuõ, nuõni mañ faa aa tiraa ta ñ wañ ninsoño-i; bamañ kuõ mieño-i, ñ cie bige-i aa da ñ yuu-ba? Ñ cie bige-i aa da ñ suu ku sõlaangu-i nelbiliemba-na?» ¹¹ Baa hã-ba jonõgõpĩelmba hiere ba yunniñ, ba dii. Aa naa wañ baa-ba wuo ba fẽ ba hõmmu-i celle, kere bañ taarañ nuñgu mañ ku saa yu yogo. Bañ taa aa yañ ba natobimba mañ, bañ taa aa yañ ba namaacembiemba mañ Diiloñ-suõngu-na, ba ka bi ko-ba bafamba temma-i. Ba'i ka jo ji yuliiye-bei.

¹² Ku huõngu-na, mi da Tũmbiloño yiraa dãnyuõ mañ niediei-wuõño-i. Uñ yiraa-yo terieñgu mañ nuõ-i, hĩema gbuu sagalla da de! Bãañ-yufel die bir kau ñaa kompabilenõga, ceiño bir ñaa tãmma da dãa! ¹³ Mõeña par diire hiere hĩema-na ñaa fafalmuñ hũl kpaani dumaa nanna. ¹⁴ Dõrõ wuo pĩñ halañ ñaa ba pĩeñ figiñgu. Tãnni-i baa dãmmañ-nuoraanguñ cĩlãayã nileiña mañ hiere nie halañ ni terni-na hiere.† ¹⁵ Nuõmba-i hiere baa gbar ka fuo tãnniñ: Yuntaamba-i, nelbõmbõmbaa-ba-i, sorosi ba yuntaamba-i, waamba-i, fõngõtaamba-i, baa nuõmba namba-i hiere, kõraamba-i baa nebimba-i hiere, baa gbar ka fuo tãnfõnniñ! ¹⁶ Aa naa ta ba wañ baa tãnni-i wuo: «Ciinñ na haa-yie na fuo-ye, umañ tĩenaana fõngõtaañ-teterre-na u baa da i yufelle aa Tũmbiloño baa bi da-ye gãñ baa-ye.‡ ¹⁷ Bañ ka pigãañ ba jãyãmma-i yiinõgu mañ nuõ-i ku hii. Hai ka gbãa kor?»§

7

Dõrõpõuõrbiloño haa dãnyuõ Diiloñ-cãarãamba-na

* 6:5 Niẽñ Sakari sebe-i-na (Zacharie) 1.8; 6.1-8. † 6:14 Niẽñ Isayi (Ésaie) 13.10-13; 34.4; Esekĩel (Ézéchiel) 32.7-8; Amõsi (Amos) 8.9 baa Yowel (Joël) 2.10; 3.3-4. ‡ 6:16 Niẽñ Ose sebe-i-na (Osée) 10.8 baa Like sebe-i-na 23.30. § 6:17 Niẽñ Yowel sebe-i-na (Joël) 2.11 baa Sofoni sebe-i-na (Sophonie) 2.2-3.

¹ Kufangu huongu-na, mie da *dõrpõpuõrbiemba naa calaanu yiera hĩema-na a suu fafalmu-i terni-na hiere wuõ mu baa jo hĩema-na, mu baa sagalla hũmma-i, mu baa bi sagalla tibiingũ diei. ² Diiloŋo hãa ba yaa-i fõngũõ-i ba da ba guõla hĩema-i baa hũmma-i. Mie mi ne tiraa da dõrpõpuõrbiloŋo naŋo hilaa bãpagũngu-na tuõ jo. Cicẽlmantien uŋ haa u dãnyuõ-i baa kumaŋ, ku waa u naŋga-na. Uŋ juõ hi, wuõ piiye da gbagaga baa ba naa-baaŋ daaba-i wuõ: ³ «Baa na hi na guõla hĩema-i, baa hũmma-i, baa tibinni-i! Yaan i haa dãnyõbaa Diiloŋ-cãarãamba yammu-na igẽna.»* ⁴ Baŋ juõ haa-bei tĩ, baa bĩ ba nuŋgu-i baa-mi: Ba waa nuõmba neifier-ŋ-komuõŋa siei baa cĩncieluo neifier-ŋ hãi *Isirahel-dũnni cĩncieluo baa ni hãi baamba-na hiere.

⁵ Ba hõlma-na, *Yuda baamba waa neifier-niediei,

Urubẽ baamba-i neifier-niediei,

Gadi baamba-i neifier-niediei,

⁶ Aser baamba-i neifier-niediei,

Nefutali baamba-i neifier-niediei,

Manase baamba-i neifier-niediei,

⁷ Siminyõ baamba-i neifier-niediei,

*Levi baamba-i neifier-niediei,

Isakaar baamba-i neifier-niediei,

⁸ Sabulõ baamba-i neifier-niediei,

Yosefu baamba-i neifier-niediei,

*Bensaamie baamba-i neifier-niediei.

Nelpũngu maŋ kuraa

⁹ Kufangu huongu-na, mie mi tiraa ne, a da nelpũngu naŋ temma molo sie gbãa kãŋ-ba. Baa naa hel terni-na hiere, dũnni-na hiere, nilsiŋa-na hiere baa nelmambaa-ba-na hiere a jo ji yiera fõngõtaan-teterre yaanŋa-na *Tũmbiloŋo yaanŋa-na. Ba waa hiere baa joŋgorpielmba baa nampurni† ba nammu-na. ¹⁰ Ba taa ba piiye da gbagaga wuõ: «Umaŋ tĩenaana fõngõtaan-teterre-na, Diiloŋo yaa-i. Fuõ baa Tũmbiloŋo-i ba'i kuraa-ye.»

¹¹ *Dõrpõpuõrbiemba-i hiere baa dii fõngõtaan-teterre-i huõnga baa bĩncuõmba-i a naara bimuõmba naa-baaŋ daaba-i. Baŋ diyaa-ba huõnga dumaanŋo-na, baa dũuna hiere teterre yaanŋa-na a jaal Diiloŋo-i. ¹² Ba taa ba piiye wuõ: «Ninsoŋo!

Tuõlnumma saaya Diiloŋo-i, gbeliema saaya-yuõ,
nelnulle saaya-yuõ, jaaluŋgu saaya-yuõ, bõbõima saaya-yuõ,
himma saaya-yuõ, fõngũõ bi saaya-yuõ hõnni maŋ joŋ!
Ma cie.»

¹³ Bĩncuõŋ daaba-na, unanŋo yuu-mi wuõ: «Bamaŋ diyaa joŋgorpielmba-i daaba-i, ŋ suyaa-ba wei? Iŋ suyaa baŋ hilaa kusuõŋ-nu wei?»

¹⁴ Mi gbẽ-yo mie: «Yuntie, mi daa-ba hie ta mi suõ-ba? Jande ŋ sa pigãan-mi ba sĩnni-i wei?»

Wuõ cira: «Bamaŋ hilaa yaahuõlbabalano-na, ba yaa-i. Ba saaraa ba joŋgorbaa-ba-i Tũmbiloŋo tãmma-na ba pusũŋ. ¹⁵ Ku'i cie ŋ da ba yieraaya Diiloŋ-teterre yaanŋa-na aa ta ba jaal-o bãanŋu-i baa isuõŋgu-i u dubuõ-i-na. Umaŋ tĩenaana teterre-na u ka tuõ neya-bei. ¹⁶⁻¹⁷ Aa Tũmbiloŋo-i fõngõtaan-teterre-na, u'i ka waa ba ancĩinaŋo-i. U ka ceŋ-ba kã baa-ba cicẽlman-ŋ-hũnfoeŋa-na.

Nyulmu sa ji tiraa bel-ba,
hũŋkuõsĩnni sa ji tiraa ko-ba,
bãanŋu sa ji tiraa ye-ba,
babãanŋu sa ji tiraa mulĩeŋ ba kũõma-i.

* 7:3 Niẽŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 9.4-6. † 7:9 Ba taa ba jãrã yuntaamba-i baa nampurni yaa ba nammu-na. Niẽŋ Nsãa sebe-i-na 12.13.

Aa Diilo fuo fere yaa ka hur ba nyinyolma-i hiere.»[‡]

8

*Dãnyu*o maŋ niehã-i-wuonjo yerma-i

¹*Tũmbilonj uŋ juo yer dãnyu^o maŋ niehã-i-wuonjo-i, ku^o ce da sensenseŋ doro-i-na ler boluonj temma. ²*Dorpuorbiemba namba dii niehã Diilonjo caangju-na u tu^o puor. Mie mi ne da ba hãa-ba yieŋa niehã ba yunniŋ.

³Dorpuorbilonoŋo naŋo jo ji yiera mumbuolmuŋ-teriengju caangju-na baa sene-bitiele u naŋga-na. Bitiel daade-i ba cie-de ta ba dii wusunaŋo die. Uŋ juo ji yiera dumaanjo-na, baa hã-yo wusunaŋo-i da bãmbãale wu^o u pã-yo mumbuolmuŋ-teriengju-na a hã Diilonjo-i baa Diilonj-baamba cacãrãŋgu-i fõŋgõtaan-teterre yaanŋa-na. Mumbuolmuŋ-terienj daaku waa sene-kũŋgu. ⁴ Baŋ hãa-yo wusunaŋo-i, wu^o dii-yo bitiele-na, wu^o wur kã Diilonjo-na baa Diilonj-baamba cacãrãŋgu-i.

⁵ Ku huonju-na, dorpuorbilonoŋ wu^o gbãl dãamu mumbuolmuŋ-teriengju-na a yu bitiele-i aa fara nanna-die hẽema-na. Diilonj wu^o pãŋ doŋ tu^o nyiesiŋ aa tu^o naar, terni-i hiere ijieni aa hẽema sagalla.

Yieŋa hii bumma

⁶ Hẽemaŋ sagalaaya dumaanjo-na, *dorpuorbiemba niehã maŋ baŋ hãa-ba yieŋa-i, baa tigiŋ da ba bu-ya.

⁷ Dẽelã-wuonjo bu u yerre-i. Uŋ buu-de terienju maŋ nu^o-i, diilonj-tãlẽiŋa naŋ aa kũna hẽema-na, aa guolaa baa dãamu baa tãmma. Hẽema yieŋgu diei ku^o caa baa ku tibinni-i ka hel baa hẽbĩnaanju-i hiere. Yieŋgu maŋ caa, da ba calnu hẽema-i sãmma siei, kuu dii ŋaa sãmma diei caa.

⁸ Hãalĩŋ-wuonjo bu u diele-i. Baa naŋ kulãŋgu naŋgu dii-ku dãmmaŋ-nuoraanju-na. Ku waa ŋaa tãnuŋgu ta ku caa. Nuoraanju yieŋgu diei bir tãmma hiere. Da ba calnu-ku^o sãmma siei, kuu dii ŋaa sãmma diei birii tãmma-i. ⁹ Ku bĩmbaanj baa ku hiere aa baatombaa-ba maŋ waa hõlma famma-na baa bi bĩena hiere.

¹⁰ Sieliŋ-wuonjo bu u yerre-i. Mœkãŋkarre nande hel doro-i-na ta di caa dãamu di jo; jo ji suur nuoranni-na baa hũnfõnni-na. Da ba calnu-nie sãmma siei, kuu dii ŋaa di suurii sãmma diei nu^o. ¹¹ Ba taa ba bĩ mœle falle-i «Gbagamma». Diŋ suurii hũmma maŋ nu^o-i, maa bir hiere da gbagaga. Maŋ cie gbagaga dumaanjo-na, nuamba maŋ nyuonj-ma ba fõŋgũ baa ku.

¹² Naaliŋ-wuonjo bu u diele-i. Bãan-yufelle yieŋgu diei ku^o pãŋ ku, ceŋjo-i maaduõma, mœŋa naŋ aa balla, a ce cecerma parra. Da ba calnu bãanyufelle-i baa ceŋjo-i sãmma siei, kuu dii ŋaa sãmma da-ma-diei naa kuu-nie. Aa calnu mœŋa-i sãmma bi siei, sãmma diei naa baala-yei. A ce dumaanjo-na bãanju saa ta ku ye dumaa aa ceŋjo saa tu^o muora dumaa.

¹³ Mie mi tiraa ne a da kuocuro naŋo bĩŋ dii fẽnfẽlle-na aa tu^o kaasĩŋ wu^o: «Gbere o gberẽ! Gberẽ o gberẽ! Dorpuorbiemba maŋ tĩyãa ba siei-baamba-i, da ba bu ba yieŋa-i sũlma haraa nelbiliemba-na!»

9

¹ *Dorpuorbilonoŋo maŋ diilonj-wuonjo bu u yerre-i. Mie da mœle nande diiriye hẽema-na. Diŋ diiriye dumaanjo-na, baa hã-de fobabalaanju diele-i. ² Die puur fobabalaanju-i. Nyaasĩbalanni naŋ temma ta ni hel da kirkikir, a ce terienju pãŋ bir ce da kullu hiere. ³ Dũŋgbermba naŋ temma hel nyaasĩŋ daani-na a gbuo hẽema-i hiere. Baa naa ce ba ta ba ce ŋaa namelmba. ⁴ Baa gbẽ-ba wu^o ba baa yieya hieŋgu-i, baa dĩmma-i, baa tibinni-i, ŋga Diilonj-dãnyu^o uŋ'a u sĩ bamaŋ yammuj, kere ba ta ba yii baa ba yaa-i yonj. ⁵ Ba saa cira ba ko-ba, ba'a ba huol ba yammu-i caamba ndii. Namieŋ du^o doŋ-ni kuŋ jaŋ-niŋ dumaa, bafamba ka haa jamma famma temma yaa kutaamba-na.

[‡] 7:16-17 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 49.10 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 34.23.

⁶ Caamba ndii daayo-na, nuõmba ka ta ba taara kuliinggu-i nga ba sie da-ku. Ba ka mul däämu taara-kuõ, nga moloŋ yufelle sie gbäa haa-kuõ.

⁷ Dũngberŋ daaba taa ba niya berru domma-i ŋaa bercesũnaamba. Ninanni nanni waa ba yunni-na ŋaa sēne-nyantuolbaa, aa ba yammu waa ŋaa nelbilien-yammu. ⁸ Ba yukuõsinni waa põmpõr ŋaa caaŋ-niini aa ba nyieni-i ŋaa jar-nyieni. ⁹ Ba pãmpĩnammu waa ŋaa ba diyaa kõlluŋ-jõŋgorbaa-ba'i muõ, aa da ba ta ba yuul, ba bũncemmu ta mu du ŋaa sũŋ-wotorbaa-baŋ duŋ dumaa berruŋ-hũmelle-na.* ¹⁰ Pelnii waa baa-ba baa tureiŋa ŋaa namelmba. Ba ka ce nuõmba-i sũlma baa tureiŋa faŋa yaa-i caamba ndii daayo hõlma-na. ¹¹ Fobabalaŋgu dielen yey baa dõrpõpuõrbiloŋo† maŋ, u yaa dii ba yuŋgu-na. Ba bĩ-yo ebiremma-na «Abadõ», girekimma-na «Apolinyõ» ku yuŋgu yaa wuõ Guõyõtieŋo.

¹² Yaahuol-dielãŋo curaa. Ba hãi tĩyãa.

¹³ Dõrpõpuõrbiloŋo maŋ niediei-wuoŋ wuõ bu u yerre-i. Mie nu molo piiye sēne-mumbuolmuŋ-terienŋu kõtõnni naa-i-na, Diiloŋo yaanŋa-na. ¹⁴ Kutienŋo taa u piiye baa dõrpõpuõrbiloŋo maŋ niediei-wuoŋo yaa wuõ: «Ba vaa dõrpõpuõrbiemba‡ namba jĩna Efurata§ caanŋu-na, baa dii ba naa. Fir-ba ŋ nanna.» ¹⁵ Wuõ fir-ba nanna. Diiloŋo naa dii bel daade yaa-i, baa ceŋ daayo yaa-i, baa yiŋ daaku yaa-i, baa huõŋ daaku yaa-i, a hã dõrpõpuõrbien daaba-i ba da ba ko nelbiliemba-i parra-bei. Da ba calnu-bei sõmma siei, baŋ ka ko bamaŋ, ba ka waa sõmma diei. ¹⁶ Bercetaamba waa baa dõrpõpuõrbien daaba-i. Ba waa baa sũnaamba. Baa bĩ ba nuŋgu-i baa-mi. Ba waa nuõmba milnyõmbaa nuõsũõ. ¹⁷ Miŋ daa sũnaamba-i damma maŋ baa ba gbartaamba-i ku yaa daaku: Ba kõlluŋ-jõŋgorbaa-ba waa dãdãa ŋaa dãamu, banamba kakau ŋaa bula-hũmma, banamba bõjũmmu. Sũnaamba yunni waa ŋaa jar ba yunni. Dãamu taa mu hel ba nunni-na, baa nyaasinni, baa naarjũmmu. ¹⁸ Dãamu maŋ taa mu hel ba nunni-na baa nyaasinni-i a naara naarjũmmu-i, guõyõ-bĩmbĩnni. Nelbiliembaŋ calaanu sõmma siei-i, nie ko sõmma diei bei. ¹⁹ Sũnaaŋ daaba himma waa ba nunniŋ, baa ba pelniŋ. Na saa da! Ba pelni waa ŋaa jẽnaamba. Yunni waa-nie, aa ba taa ba kõsuõŋ nelbiliemba-i baa ni yaa-i.

²⁰ Guõyõ-bĩmbĩnni siei niŋ daaniŋ'a ni saa ko bamaŋ, ba saa nanna ba cilõbabalaŋo-i; ba saa yaŋ ba cuffienŋa buolma-i. Ba buol *jĩnabaa-ba-i dii, ba buol tĩnni-i dii, a ne da ba yaa cie-ni ba ferẽ. Ba cie ninanni baa sēne, ninanni baa wargbe, ninanni baa kõvẽllu, ninanni baa tãmpĩenŋa, ninanni baa daanŋu. Ni sa da, ni sa nu, ni sa bi wuõ. ²¹ Ba saa nanna ba nelkõlle-i, baa ba isõmma-i, baa ba bĩŋwosinni-i, baa ba cuoyuŋgu-i.

10

Nsãa wuyaa sebeyelle-i

¹ Ku huõŋgu-na, mi tiraa da *dõrpõpuõrbiloŋo naŋo hilaa dõrõ-i-na tuõ hiire u jo. U waa baa fõŋgũõ. Duherru naa dii-yo huõŋga aa diiloŋ-põruõŋgu waa u yudõrõ-i-na. U yaanŋa taa ka caa ŋaa bãanŋu, aa u gbeini-i ŋaa dãamu. ² Sebeyelle nande waa u nanŋa-na, sebeyel daade naa puur. Uŋ juõ hi, wuõ dii u nadięboluoŋgu-i dãmmanŋ-nuoraanŋu-na aa jĩna u nanyuõ-kũŋgu-i bomborma-na. ³ Aa naa kaasĩŋ da gbagaga ŋaa jara buure. Uŋ kaasãaŋ, diiloŋ wuõ naar da niehãi a sie-yo. ⁴ Uŋ siyaa-yo baa mamaŋ mie mi nyegẽŋ-ma jĩna, mie mi ne da molo nie piiye baa-mi dõrõ-i-na wuõ: «Diiloŋ uŋ naaraa waŋ mamaŋ, baa yaŋ molo nu-ma; baa nyegẽŋ-ma.»

⁵ Dõrpõpuõrbiloŋo daa wuõ sire u nadienŋa-i dõrõ-i-na ⁶⁻⁷ aa naa cira: «Ku hii! Dõrpõpuõrbiloŋo maŋ tĩyãa niehãi-wuoŋo-i, duõ doŋ tuõ bu u yerre-i Diiloŋ uŋ ŋa naa waŋ u kusũŋgu maŋ baa u cãarãamba-i, uŋ ŋa naa waŋ u kusũŋgu maŋ baa u

* 9:9 Nieŋ Yowel sebe-i-na (Joël) 1.6; 2.4-5. † 9:11 Dõrpõpuõrbiloŋo daayo-i, ba yaa cĩinaana ba munyierammu-i. Nieŋ Yuda sebe-i-na 6. ‡ 9:14 Dõrpõpuõrbiemba daaba-i, ba yaa cĩinaana ba munyierammu-i. Nieŋ Yuda sebe-i-na 6. § 9:14 Efurata-i nuorabuõ naŋ yerre-i dumaaŋo-na, ku kaalaaya girekimma-na.

*pɔpɔwɔrbɪemba-i, u ka ce-ku. Diiloŋo yaa mi siɛra. U yaa hielaa dɔrɔ-i baa hɪɛma-i, aa hiel dãmman-ɲuoraanɟu-i baa bɪmbɪnni-i hiere, uu dii gbula, u sa ji kã terienɟu.»

⁸ Uman naa piye baa-mi dɔrɔ-i-na u tiraa gbɛ-mi wuɔ: «Kã dɔrpɔpɔwɔrbiloŋo man yieraaya a dii u gboluonɟu diei dãmman-ɲuoraanɟu-na, aa jina ku diei bomborma-na u wulaa, ŋ ka hũu sebeyelle man puurii u nanɟa-na.» ⁹ Mi piyaa kã ku yaa-i ka gbɛ dɔrpɔpɔwɔrbiloŋo-i miɛ u hã-mi seɓe-i. U gbɛ-mi wuɔ mi hũu-yo mi wuo-yo. Da mi wuo-yo, u ka waa kpɛnne mi nuŋgu-na ŋaa sɔllu, ŋga u ka waa gbegege mi kusunɟu-na. ¹⁰ Mie hũu seɓe-i u wulaa a wuo-yo. U waa ŋaa sɔllu mi nuŋgu-na da kpɛnne, ŋga miŋ juɔ hiŋ-yo, u bir da gbegege mi kusunɟu-na.*

¹¹ Ku huonɟu-na, baa gbɛ-mi wuɔ: «Diiloŋo taara u puɔr-ni baa nuɔmba boi maama, baa nileiŋa boi maama, baa fɔŋgɔtaamba boi maama, ŋ gbɛ ŋ ka tiraa waŋ-ma.»

11

Diilopɔpɔwɔrbɪemba hã maama

¹ Ku huonɟu-na, baa hã-mi gboruonɟu nanɟu, ba fi baa-ku; aa gbɛ-mi wuɔ: «Sire ŋ ka fi *Diilodubuɔ-i baa mumbuolmuŋ-terienɟu-i, aa ŋ kãŋ bamaŋ dii ta ba jaal Diiloŋo-i Diilodubuɔ-i-na. ² Baa ji cira ŋ fi gɔŋgũɔŋ-huɔŋga-i, ba yaan-ka hã *niɛraamba baa-ka. Ba ka seɓe Diiloŋo nelle-i* caamba komuɔŋa hã baa ba hã. ³ Kuu dii ŋaa yinni nuɔsiba niediei komuɔŋa siei. Mi ka puɔr mi nuɔmba hã baa mi nelma-i ba ka ta ba waŋ-ma yinni fanni-na hiere. Kutaamba ka dii balaanɟonɟorbaa.»

⁴ Nuɔmba hã baan daaba dii hɛma Tienɟo† caan-nu. Baa dii ŋaa *Olivi-tibinni, baa dii ŋaa fitimbaa.‡ ⁵ Uman duɔ tuɔ taara u ce-ba kuujanɟu, dãamu nammu hel ba nunni-na a kɔsuɔŋ kutienɟo-i. Ba bigãarãamba ka ku kuliŋgu fanɟu temma yaa-i. ⁶ Baŋ ka ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i bienɟa man nuɔ-i hiere, ba gbãa bella diiloŋo-i u sie dãa bienɟa fanɟa-na. Ba gbãa bi ce hũmma bir tãmma hiere. Aa ãmbabalma man da ma dɔlnu-bei, ba gbãa dii-ma miwaanɟo-na huonɟu man dɔlaanu-bei.

⁷ ŋga da ba ji waŋ Diiloŋ-nelma-i tĩ, bĩŋwobalɟo man dii fobabalaanɟu-na, u ka hel kar berru-bei aa ko-ba. ⁸⁻⁹ Duɔ ko-ba, ba sie yan ba fuure-bei; ba ka nanna-bei nellenɟ-huonɟa-na ponsanatigerre-na. Ba ka tĩe terienɟu-na a ce yinni siei baa boluonɟu nuɔmba ta ba jo ba ne-ba. Nuɔmba ka hel terni-na hiere, baa nileiŋa-na hiere, baa dũnni-na hiere, baa nelmambaa-ba-na hiere a ji ne-ba. Man ka ce nelle man nuɔ-i, nelle fande-i nebuɔ; ba gbuu Itienɟo-i kusuɔŋ-nu'i ko-yo. Ba gbãa bĩ nelle falle-i Sodomu§; ba gbãa bi bĩ-de Esipi di balaanɟu maama-na. ¹⁰ *Diilopɔpɔwɔrbɪemba hã-baan daaba kuliŋgu ka silaa dɔlnu nelbiliemba-i ji cor. Ba mulãan nuɔmba-i cor baa ba nelma-i; a ce dumaanɟo-na, ba ka ce ponsaanɟu ma yerreŋ aa hã ba-naa bɪmbɪnni ponsaanɟu daaku-na.

¹¹ ŋga yinni siei baa boluonɟu daakuŋ juɔ cor, Diiloŋo hul fafalmu dii ba memmu-na, ba sire. Bamaŋ taa ba ne-ba, korma fũnuŋ bel-ba. ¹² Diilopɔpɔwɔrbɪemba daaba nu molo piye baa-ba da gbagaga dɔrɔ-i-na wuɔ: «Nyugãan na jo bande!» Ba ta ta ba nyugũŋ ku yaa nuɔ-i baa duherru, ba bigãarãamba ta ba ne ba ta ba kã. ¹³ Huonɟu fanɟu-na, hɛma gbuu sagalla. Man sagalaaya dumaanɟo-na, nelle muonu yiɛŋgu diei. Da ba calnu-die sɔmma cĩncieluo-i, sɔmma diei-i muyaanu. Nuɔmba neifiɛŋa siei nuɔsiba ndii tĩe-manɟ. Bamaŋ tĩyãa ba saa ku, ba kũɔma ta ma nyɛŋ. Ba ta ba piye wuɔ: «Diiloŋo-i bibienɟo.»

¹⁴ Hãalĩŋ-yaahuolo curaa, ŋga ma saa tĩ; sieliŋ-wuonɟo jo dii.

Yerperiele buu

¹⁵ Ku huonɟu-na, *dɔrpɔpɔwɔrbiloŋo man niehã-wuonɟo bu u yerre-i. Nuɔmba namba ta ba piye dɔrɔ-i-na da gbagaga wuɔ:

* 10:10 Niɛŋ Esekɪel seɓe-i-na (Ézéchiel) 2.8, 3.1-3. * 11:2 Diiloŋo nelle-i bande-i, ba gbɛ *Yerusalemu yaa-i. † 11:4 Hɛma Tienɟo yaa Diiloŋo-i. ‡ 11:4 Niɛŋ Sakari seɓe-i-na (Zacharie) 4.3,11-14. § 11:8-9 Sodomu: Niɛŋ u kũŋgu-i Miwaanɟo jĩnammanɟ-seɓe-i-na (Genèse) 18-19.

«Miwaajo yuntesĩnni-i fiefie-i-na ni cie Itiejo da-u-diei niini, fuo baa uŋ saaj *Korjortiejo maŋ.

Yuntesij daani ka tĩe baa ba yaa-i ni sa ji tĩ dede.»

¹⁶ Nuoj daabaŋ piiye dumaajo-na, bĩncuamba komorre baa ba naa maŋ tĩenaana Diiloŋo caaŋgu-na, ba sire dũuna hiere a jaal Diiloŋo-i ¹⁷ aa cira:

«Itieŋ nuo, Diiloŋ nuo, Weimantieŋ nuo,

nii naa waa, aa nii dii.

Niŋ hũyaa nelle-i a pigãaŋ ŋ fõŋgõtesĩnni-i

i ce-ni kasi saa da-ni.

¹⁸*Nieraamba taa ba gãŋ baa-ni.

Ŋga fiefie-i-na nuonei ka gãŋ baa-ba.

Ŋ ka pigãaŋ-ba ŋ jãŋamma-i.

Bikuomba germa hii.

Ŋ cãarãamba maŋ waaj ŋ nelma-i, ba pãmmaŋ-huwoŋgu hii,

ka hel baa ŋ baamba maŋ kãaŋ-niŋ hiere,

nelbõmbõmbaa-ba-i baa nyuonyuo-baamba-i hiere ba pãmmaŋ-huwoŋgu hii.

Bamaŋ bi guolaayaŋ hĩema-i, ba kõsuomaŋ-huwoŋgu yaa hii daaku-i.»

¹⁹ Baŋ juo piiye tĩ, *Diilodubuo maŋ dõro-i-na wuo puur, *tobisĩnniŋ-kporuo wuo carra dii u huwoŋga-na, diiloŋ wuo doŋ tuo nyiesij aa tuo naar. Terni-i hiere ijieni. Hĩema sagalla, diiloŋo wuo tuo gbu u dãa baa tãmpẽlĩiŋa.

12

Gbere

¹ Ku huwoŋgu-na, mie mi ne da gbere naŋ temma dõro-i-na: cieŋo naŋo. Uu naa dii bãanyufelle-i joŋgor temma, aa haa u gbeini-i ceĩŋo-na aa dii nyantuoluo baa mœŋa cĩncieluo baa a hãi yuo. ² Kusũŋgu waa-yuo a hi homma. Kuŋ bilaa-yo ta ku jaŋ-yo, wuo tuo kaasij.

³ Mie mi ne tiraa da gbere naŋo dõro-i-na: Jũŋo naŋo da dãa baa yunni niehãi baa yieŋa cĩncieluo! Nyantuolbaa-ba waa u yunni-na hiere. ⁴ U pelieŋgu pir mœŋa-i yieŋgu diei nanna hĩema-na. Da ba calnu mœŋa-i sœmma siei, u pirii sœmma diei nanna. Wuo jo ji yiera cieŋ daayo caaŋgu-na wuo duo bõro u hiŋ biloŋo-i. ⁵ Cieŋ wuo bõro naacombiloŋo. Uŋ bi buõra, baa bie biloŋo-i kã baa-yo ka jĩna-yuo Diiloŋo caaŋgu-na. U waa tĩena u fõŋgõtaaŋ-teterre-na. Naacombiloŋ daayo yaa saaya u sire waa nilieŋa-i hiere a yuŋgu-na. U ka sire ce u fõŋgũo-i baa kãlluŋ-bũõle. ⁶ Baŋ biyaa biloŋo-i ta baa-yo, nyuŋ wuo gbar suur hieŋ-nu. Diiloŋo naa tigiij terieŋgu naŋgu dii hieŋgu-na duo ka fie-yo yinni nuosiba niediei komuõŋa siei.

⁷ Huwoŋgu faŋgu-na, berru nandu sire dõro-i-na. Misel-i* baa u napõpuõrbiemba yaa kãa ka suuye jũŋ daayo-i baa u baamba-i. ⁸ Baŋ daa ba-naa dumaajo-na, baa yar jũŋo-i baa u baamba-i, a ce dumaajo-na ba saa gbãa da ba tĩena dõro-i-na. ⁹ Ba sie-yo nanna hĩema-na. U yaa jĩebĩncõĩŋo-i. U yerre yaa *Sitãni, dinande yaa *Bigãarãŋo. U yaa tãalãaŋ nuõmba-i hĩema-na hiere. Ba sie-yo nanna baa u põpuõrbiemba-i hiere hĩema-na.†

¹⁰ Mie mi ne da molo piiye dõro-i-na da gbagaga wuo:

«Fiefie fuo, i kuraa.

I Diiloŋo pigãaŋ u fõŋgõtesĩnni-i baa u nellentesĩnni-i.

Diiloŋ uŋ saaj *Korjortiejo maŋ,

fõŋgõtesĩnni dii u naŋ-na.

Umaŋ taa u cãl i baamba-i bãaŋgu-i baa isuwoŋgu-i Diiloŋo yaaŋga-na,

ba duõnya-yuo dõro-i-na.

¹¹ Tũmbiloŋo tãmma-i

* 12:7 Misel yaa *dõrpõpuõrbiemba yuntiejo-i. Nieŋ Yuda sebe-i-na 9. † 12:9 Nieŋ Miwaajo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 3.1 baa Like sebe-i-na 10.18.

baa Diilonj-nelma maŋ hilaa i baamba nunni-na,
ma yaa cie ba yar-o.

Ba hïerã kuliingu-i ŋaa ku sa jaŋ-ba.

¹² Terieŋgu faŋgu-na, namaa namaŋ dii dɔrɔ-i-na hiere, taa na nyɛ.

Ŋga namaa namaŋ dii hïema-na, baa hïmma-na, sũlma haraa-nei!

Sitãni hiirriye kã na wulaa baa hɔdulle,

u suyaa wuɔ u yinni saa tïe bɔi.»

¹³ Jũŋoŋ juɔ'a u ne da u fere hïema-na, wuɔ sire cu cehuonacieŋ daayo huonj-nu. ¹⁴ Baa hã cieŋo-i kuɔcurɔ bũncemmu hãi, u yuul ka diire dii *hïeŋgu-na baŋ tigiŋ terieŋgu maŋ hã-yo u duɔ ka tïena ce bieŋa siei baa boluonjgu jïeŋo baa da u yufelle. ¹⁵ Uŋ yuulii ka diire dumaanjo-na, jïeŋo wuosa hïmma, kuɔ pãŋ ce nuoraanjo ta ku bũŋ da ku ka wuɔ cieŋo-i.

¹⁶ Hïema yaŋ-yo aa naa yiernu hũŋ daama yaanjo-na, maa bũŋ jo ji suur hiere. Hïema bir suuye. ¹⁷ Jũŋo huonjo fũnuŋ du baa cieŋo-i. Bisãlmba namba waa baa cieŋo-i. Jũŋo gũunu ka tuɔ gãŋ baa ba yaa-i. Bisãlŋ daaba yaa bamaŋ nuonj Diilonjo nuŋgu-i aa bel Yesu nelma-i nammu hãi. ¹⁸ Ku huonjgu-na, jũŋo jo ji yiera dãmmanj-nuoraanjo nuŋgu-na tuɔ ne.

13

Bïŋwobaljo naŋo hilaa hïmma-na

¹ Ku huonjgu-na, miɛ mi ne da bïŋwobaljo naŋo hilaa dãmmanj-nuoraanjo-na. U waa baa yunni niehãi baa yieŋa cĩncieluo. Nyantuolbaa-ba waa yieŋ daaya-na hiere. Aa Diilonjo tuosĩnniŋ-yireiŋa naa nyegɛŋ u yunni-na hiere. ² Bïŋwobaljo daayo waa ŋaa kɛljo, u gbeini waa ŋaa dãnkiilaŋ-gbeini aa u nuŋgu waa ŋaa jara nuŋgu. * Jũŋ wuɔ hã-yo himma-i baa yuntesĩnni aa bi hã-yo fõŋgõbãmbãale. ³ Baa naa posol bïŋwuonj daa u yuŋgu naŋgu-i babalaa, da ŋ ta ŋ ne-yo ŋaa u ka ku, ŋga pãan daaku jo ji fɛ. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gberɛ, baa ta ba nyaanu-yuɔ ba ne-yo. ⁴ Jũŋ uŋ hãa bïŋwuonj daayo-i fõŋgũɔ-i, nuonj baa doŋ ta ba dũuna ba jaal jũŋo-i. Ba taa ba bi dũuna ba jaal bïŋwuonjo-i aa ta ba piiye wuɔ: «Hai gbãa saa u fere baa bïŋwuonj daayo-i? Hai gbãa yii baa-yo?»

⁵ Baa hã bïŋwuonjo-i hïmelle-i wuɔ u kaal u fere aa u tuora Diilonjo-i. Ba hãa-yo hïmelle-i wuɔ u ce u bãanjo-i caamba komuonja hãi baa ba hãi. ⁶ Wuɔ doŋ tuɔ tuora Diilonjo-i, u bïena u yerre-i baa u dũŋgu yerre-i ka cor baa bamaŋ dii u nelle-na hiere ba yireiŋa-i. ⁷ Baa bi hãa-yo hïmelle-i wuɔ u ce berru baa Diilonj-baamba-i. Kere duɔ ce berru-i baa-ba, u ka yar-ba. Ba haa-yo dũnni-i hiere ni yuŋ-nu, baa terni-i hiere ni yuŋ-nu, baa nelma-i hiere ma yuŋ-nu, baa nilieŋa-i hiere a yuŋ-nu.† ⁸ Da ma hel bamaŋ yireiŋa-i nyegãan cicɛlmanj-sebe-i-na dii miwaanjo jĩnamma-na, nelbiliemba-i hiere ba ka ta ba dũuna ba jaal-o. Cicɛlmanj-sebe daayo-i, baŋ kuɔ *Tũmbilonjo maŋ, fuɔ wuonjo-i.

⁹ Umanj duɔ u ka nu, u nu! ¹⁰ Diilonj duɔ cira ba bel umanj, ba ka bel-o; duɔ cira ba cãa umanj nuonj-nu-i, ba ka bi cãa-ku. Terieŋgu faŋgu-na, Diilonj-baamba saaya ba hïrã ba kũɔma-i aa haa ba nanja-i Diilonjo-na.

Bïŋwobaljo naŋo hilaa hïema-na

¹¹ Miɛ mi ne tiraa da bïŋwobaljo naŋo hel hïema-na u jo. Yieŋa hãi waa u yuŋgu-na. A waa ŋaa terbeyuŋ-waanja. U taa u piiye ŋaa jũŋ daa uŋ piiyeŋ dumaa. ¹² Bïŋwobaljo maŋ hilaa hïmma-na uu naa hã-yo fõŋgũɔ-i u duɔ tuɔ ce himma-i aa fuɔ tïena tuɔ ne u tuɔ ce. A ce dumaanjo-na, uŋ hilaa, u guor nelbiliemba ta ba dũuna ba jaal bïŋwobaljo maŋ hilaa hïmma-na. Fuɔ yuŋgu yaa naa posol babalaa aa fɛ. ¹³ Umanj hilaa hïema-na, u taa u ce himma bɔi. Halle u taa u ce dãamu ta mu hel dɔrɔ-i-na mu diire hïema-na nuɔmba-i hiere ba yufelle-na. ¹⁴ Uŋ daa fõŋgũɔ maŋ tuɔ gbã u ce himma-i umanj hilaa hïmma-na u yufelle-na, u taa u pira nelbiliemba-i. Uu naa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ baŋ posolaa bïŋwobaljo maŋ baa jigãpɔruonjo-i aa u saa ku, ba ce daanjo ba sisĩŋ-yo ba jĩna ba ta ba dũuna ba jaal-o. ¹⁵ Baa naa hã bïŋwobaljo maŋ hilaa hïema-na ku fõŋgũɔ-i u ce baŋ

* 13:2 Niɛŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.3-6. † 13:7 Niɛŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.8,21,25.

sisãan̄ umaŋ j̄na u tuõ fiisa aa gbãa tuõ piiye aa tuõ bi ko bamaŋ sa dũunaanaŋ ba jaalo hiere. ¹⁶ Mafamaŋ cie, b̄iŋwuon̄ daa wuõ guor nuõmba-i hiere, nelbõmbõmbaa-ba-i baa nyuõnyuõ-baamba-i, waamba-i baa nawalaamba-i, kõraamba-i baa nebimba-i wuõ ba dãnya ba fere ba nademmu-na sisõ ba yaadãmma-na. ¹⁷ Dãnyuõ duõ uu si dii nuõni maŋ nuõ-i, ŋ sie gbãa sãa b̄iŋkũngu, ŋ sie bi gbãa suor b̄iŋkũngu. B̄iŋwobalŋo yerre yaa waa dãnyuõ faŋo-i sisõ niele maŋ saa baa u yerre-i.

¹⁸ Terieŋ daaku-i nelnurãan̄-terieŋgu. Niel daade yaa nuõsiba siei komuõŋa siei baa niediei (666). Di pigãan̄ moloŋo naŋ s̄inni-i dumaan̄o-na. Umaŋ duõ tuõ cẽ u jõguõŋ u ne.

14

Bamaŋ kuraa ba maama-i

¹ Mie mi tiraa ne da *Tũmbiloŋo yieraaya *Sinyõ-tãnuŋgu-na baa nelpũŋgu naŋ temma. Ba waa nuõmba neifieŋ-komuõŋa siei baa c̄ncieluo nuõmba neifieŋa hãi. Tũmbiloŋo yerre-i baa u To diele naa nyegẽŋ ba yaadãmma-na. ² Mie ta mi nu ba yaleiŋa-i dõrõ-i-na. A taa a du ŋaa h̄iŋjulaŋma, a taa a du ŋaa diiloŋo'i naaraa. A taa a du ŋaa ba mar konconni. ³ Ba waa ta ba hãl nalãfeliẽŋgu f̄õŋgõtaan̄-teterre yaan̄ga-na, bimũmba naa-baan̄ daaba yaan̄ga-na, b̄iŋcuõmba bi yaan̄ga-na. Da ma hel bafamba-na, molo sie gbãa suõ nalãan̄ daaku-i hãl-ku. Diiloŋo sãa bafamba yunni yaa h̄iẽma-na. Baa dii nuõmba neifieŋ-komuõŋa siei baa c̄ncieluo neifieŋa hãi. ⁴ Baa dii welewele, ba saa guõla ba fere baa caamba. Ba yaan̄ aa ta ba cu *Tũmbiloŋo huõŋ-nu uŋ kãŋ terni maŋ nuõ-i hiere. Diiloŋo yufelle hilaa ba yaa-i nuõ-i igẽna nelbiliemba hõlma-na u sãa ba yunni-i ba da ba ce fuõ baa Tũmbiloŋo-i ba baamba. ⁵ Ba nunni saa puur baa coima-i dede. Cãlmuõ si dii-bei.

Dõrpõpuõrbiemba siei maama

⁶ Mie mi ne da *dõrpõpuõrbiloŋo naŋo yuul dii fẽnfẽlle-na u jo baa neldõdõlma namma. Nelma famma sa ji saara dede. U jo baa-ma duõ ji waŋ-ma baa nelbiliemba-i terni-na hiere, dũnni-na hiere, nelmambaa-ba-na hiere baa niliẽŋa-na hiere. ⁷ U taa u piiye da gbagaga wuõ: «Diiloŋ uŋ ka ger nuõmba ãndaan̄gu-i huõŋgu maŋ nuõ-i ku hii t̄i, a ce dumaan̄o-na, taa na kãŋ-yo aa na ta na gbeliẽŋ-yo. Taa na dũuna na jaal umaŋ hielaa dõrõ-i baa h̄iẽma-i. Taa na jaal umaŋ hielaa nuoranni-i baa h̄iŋfonni-i!»

⁸ Dõrpõpuõrbiloŋo naŋo tiraa cu d̄ielã-wuõŋo-i tuõ piiye wuõ: «U muyaanu! *Babilõni muyaanu! Nebuõ maŋ cilaan̄ niliẽŋa-i hiere baa u saasors̄inni-i, u muyaanu!»

⁹ Unaa tiraa cu hãalĩŋ-wuõŋo-i tuõ piiye da gbagaga wuõ: «Umaŋ duõ tuõ dũuna b̄iŋwobalŋo yaan̄ga-na, sisõ u karkuuyo* yaan̄ga-na, aa dãnya u nadiẽŋga-na, sisõ u yaadãmma-na, ¹⁰ kutieŋo sie kor Diiloŋ-berru-na. Diiloŋo ka pigãan̄-yo u jãyãmma-i. U ka waa ŋaa ba guoraa moloŋo hã-yo kombabalamma u nyõŋ. Kufan̄gu taamba ka muliẽŋ dãn̄gbõguõŋgu-na, dõrpõpuõrbiemba yaan̄ga-na, baa Tũmbiloŋo yaan̄ga-na. ¹¹ Dãamu maŋ mulãan̄-ban̄, mu sa ji d̄iŋ dede. Mu nyaas̄inni sa ji yaŋ wurma-i dede. Bamaŋ dũunaanaŋ b̄iŋwobalŋo yaan̄ga-na, sisõ u karkuuyo yaan̄ga-na, bamaŋ dãanya ba fere baa u yerre-i, ba cẽraa ba da fiisaan̄gu gbula.»

¹² Ku'i cie Diiloŋ-baamba-i, bamaŋ nuõŋ u nuŋgu-i aa haa ba nan̄ga-i Yesu-i-na, ba saaya ba h̄irã ba kũõma-i.

¹³ Ku huõŋgu-na, mi nu molo piiye baa-mi dõrõ-i-na wuõ: «Nyegẽŋ nel daama-i: «A doŋ fiefie-i-na, bamaŋ kuun̄ baa Itieŋo maama-i ba hõmmu-na, ba yunni dõlaa. *Diiloŋ-Yalle waan̄-ma wuõ ninsoŋo, kere ba ka fiisa, ba silaa ce weima; ba ka da ba muliẽma sullu-i.»»

Dĩmma hii karma

¹⁴ Mie mi tiraa ne a da nyaas̄ipilanni nanni dõrõ-i-na, moloŋo naŋo waa t̄iẽna ni dõrõ-i-na, ŋaa Moloŋ-Bieŋo. Sẽne-nyantuoluo waa u yun̄gu-na baa jukõrdõdõlŋgu u nan̄ga-na.

* 14:9 Karkuuyo: Baŋ gbẽŋ karkuuyo maŋ bande-i-na, da ba sisĩŋ daan̄-b̄iŋkũngu, ba b̄i-ku yaa karkuuyo-i. Ku gbãa waa nelieŋo, ku gbãa bi waa b̄iŋwuõŋo'i baŋ sisãan̄.

15 *Dörpöpuərbilongo nano hel *Diilodubuo-i-na a piye da gbagaga baa umaŋ waa tiena nyaasinni-na wuo: «Dĩmma vaa hi karma hĩema-na, bie ŋ jukoruonŋu-i ŋ doŋ!» 16 Umaŋ waa tiena nyaasinni-na wuo bie u jukoruonŋu-i a kar dĩmma-i hiere hĩema-na.

17 Dörpöpuərbilongo nano tiraa hel Diilodubuo-i-na dii doro-i-na; jukordodolŋu bi waa baa fuo-i.

18 Dörpöpuərbilongo nano tiraa hel mumbuolmuŋ-teriŋgu-na, u yaa waa daamu tieŋo-i. Wuo piye da gbagaga baa jukoruontieŋo-i wuo: «Ne! *Eresẽ bie hĩema-na, kã baa ŋ jukoruonŋu-i ŋ ka kar-o.» 19-20 Wuo ce u jukoruonŋu-i a kar eresẽ-i hiere hĩema-na aa kũal-o kã baa-yo baŋ kãmal-on kusuon-nu. Ku waa gborsanniŋ. Baa jãmallã eresẽ daayo-i kãmal-o, tãmma bir yaŋ aa ta ma hel-yuo, gbuu ta ma bũŋ ŋaa nuoraanŋu. Ma bũon kilobaa nuosũo komuonŋa ndii temma.† Ma pupurma waa sũŋ duo suur, u bãl u nuon-nu. Daaku-i hiere ku pigaan Diilongo jãyãmma yaa-i.

15

Dörpöpuərbiamba juo baa ämbalma niehã

1 Mie mi ne a tiraa da gberẽ naŋ temma doro-i-na: *dörpöpuərbiamba niehã baa ämbalma niehã ba nammu-na. Ämbalperiema yaa-i. Diilongo ka pigaan u jãyãmma-i baa ma yaa-i a perieŋ.

2 Aa da kulonŋu nanŋu ŋaa nuoraanŋu, ku caa ŋaa duoleŋo, baa daamu ku huonŋa-na. Bamaŋ yaraa biŋwobalŋo-i, bamaŋ saa hũu-ma ta ba dũuna u karkuuyo* yaanŋa-na, bamaŋ saa sie ba haa u dãnyuo-i bei, ba waa yiera nuoraanŋ daaku-na. Diilongo naa hã-ba konconni 3 ba ta ba hãl *Tũmbilongo nalãanŋu-i. Diilonŋ-cãarãŋo-i *Moisi hãlãa-ku cor.

Ba taa ba hãl wuo:
«Itieŋ nuo, Diilonŋ nuo, Weimantieŋ nuo.
Ŋ maacemma temma si dii fafaanŋu-na.
Nileiŋa-i hiere a Itieŋ nuo.
Ŋ äncemma faa aa tiraa vii.

4 Itieŋ nuo, nuonei Diilonŋ nuonŋo-i ŋ diei yonŋ.
Hai moloŋo-i ka sie cira u sie kãalã-nie?
Hai moloŋo-i ka sie cira u sie bĩ ŋ yefafalle?
Nuomba-i nileiŋa-na hiere ba daa niŋ pãŋ fafamma dumaa baa ba yufelle.
Ba ka jo ji dũuna jaal-ni hiere.»

5 Ku huonŋu-na, mie mi ne da *Diilodubuo-i doro-i-na u puurii, aa da *Tobisinniŋ-dũŋgu-i dii huonŋa-na. 6 Uŋ puurii dumaanŋo-na, dörpöpuərbiamba niehã maŋ naa bella ämbalma-i, baa hel. Baa naa dii jonŋorpielmba aa pẽyẽ-bei baa sene-kpãŋkpanni. Ba jonŋorbaa-ba taa ba carra. 7 Bimuomba naa-baanŋ daaba-na, unanŋo hã *dörpöpuərbieŋ niehã-baanŋ daaba-i sene-cimmu niehã. Muu naa yu hiere baa Diilonŋ-berru, fuo maŋ dii gbula. 8 Diilongo bõbõima-i baa u himma ce Diilodubuo wuo pãŋ yu baa nyaasinni a ce molo saa naa waa u gbãa suur-yuo, fuo dörpöpuərbiambaŋ juo baa ämbalma niehã maŋ ma cor igẽna.

16

1 Ku huonŋu-na, mie nu molo piye da gbagaga Diilodubuo-i-na baa dörpöpuərbiamba niehã-baanŋ daaba-i wuo: «Diilonŋ-berru maŋ cimmu niehã-muunŋ daamu-na, kãanŋ na ka kũnna-duo hĩema-na.»

2 Dörpöpuərbilo-diẽlãŋo ta kã ka jier u kaanŋa-i hĩekuole-na. Pãbabalanni naŋ temma doŋ ta ni kar biŋwobalŋo dãnyuonŋ waa bamaŋ nuo-i aa ba ta ba dũuna u karkuuyo* yaanŋa-na. Pãŋ daani maama saa naa fa baa jamma-i.

† 14:19-20 Ma nyegãanŋ girekimma-na wuo: «Ma bũonŋ sitadibaa nuosiba niisiei.» A saanu baa mie niifinni-i, i gbãa saa-ba baa kilobaa nuosũo komuonŋa ndii temma. * 15:2 Karkuuyo: Niẽŋ 14.9 baa naaruõ-i-na cicaara-i-na. * 16:2 Karkuuyo: Niẽŋ 14.9 baa naaruõ-i-na cicaara-i-na.

³ Hãalĩŋ-wuoŋo kã ka jul u kaanŋa-i dãmmanŋ-nuoraanŋu-na. Hũmma bir hiere ŋaa bikuloŋ-tãmma, a ce dumaanŋo-na bĩmbaamba manŋ waa hiere hũmma-na baa ku.

⁴ Sieliŋ-wuoŋo kã ka jier u kaanŋa-i nuoranni-na baa hũnfonni-na, hũmma bir hiere tãmma. ⁵ Mie nu dõrpõpuõrbiloŋo manŋ hũmma tieŋo-i u ciẽra wuo:

«Diilo, nuõni manŋ dii, nuõni manŋ waa;

nuõni manŋ Diiloŋ nuõ, ŋ fafaanŋu temma si dii.

Niŋ ciẽ nel daama-i dumaa, ma yaanŋa yaa dumaanŋo-na.

⁶ Baŋ kuõ ŋ baamba-i baa ŋ *põpuõrbiemba-i,

ku'i ciẽ ŋ hã-ba tãmma wuo ba nyõŋ.

Baŋ taa ba taara kumanŋ ba daa-ku.»

⁷ Ku huõŋu-na, mi nu molo piiye mumbuolmunŋ-teriõŋu-na wuo: «Ninsoŋo! Itieŋ nuõ, Diiloŋ nuõ, Weimantieŋ nuõ, ŋ maacemma-i hiere ma faa. Da ŋ pã umanŋ baa kumanŋ, ku'i saaya baa-yo.»

⁸ Naaliŋ-wuoŋo kã ka jier u kaanŋa-i bãanyufelle-na. Die pãŋ bir ŋaa dãamu gbuu ta ku ye nuõmba-i. ⁹ Bãanŋunŋ fiẽ ku ye-ba, ba saa nanna ba cilõbabalaŋo-i a fẽ Diiloŋo huõŋa-i, ba bir yanŋ aa ta ba tuora-yuõ, ŋ sie suõ wuo mamaŋ daanŋ-baŋ daama-i ma tieŋo yaa ufaŋo-i.

¹⁰⁻¹¹ Diiluŋ-wuoŋo kã ka jier u ciõŋa-i biŋwobalŋo fõŋgõtaanŋ-teterre-na, u nilẽiŋa-i hiere aa pãŋ bir da kullu. Pãnniŋ karaa nuõmba-na ta ni mulieŋ-ba, baa gbuu ta ba wuo ba nyieni-i, ba saa nanna ba cilõbabalaŋo-i, ba bir yanŋ aa ta ba tuora Dõrwuoŋo-i.

¹² Niediei-wuoŋo kã ka jul u kaanŋa-i nuorabuõ naŋo-na, ba bĩ-yo Efurata. Nuoraanŋ daa kuõ pãŋ kuol a ce jãmatigibaa-ba manŋ hilaanŋ bãpagũŋu-na ba da ba da muncormu.

¹³ Ku huõŋu-na, mi da *jĩnabaa-ba siei. Unanŋo taa u hel jũŋo nuŋgu-na, unanŋo-i biŋwobalŋo nuŋgu-na, unanŋo-i u põpuõrbiloŋo nuŋgu-na.† Jĩnabaa daaba waa ŋaa mamaalmba. ¹⁴ Ba yaa *Sitãni cãarãamba-i ta ba ce himma-i. Ba ka wuõra gbura jãmatigibaa-ba-i hiere hĩẽma-na wuo ba ji gãŋ baa Diiloŋo-i Weimantieŋo-i unŋ ka pigãanŋ u jãyãmma-i yiõŋu manŋ nuõ-i.

¹⁵ Itieŋo waanŋ-ma wuo: «Nieŋ, mi ka jo ŋaa cuoyuo muõ. Umanŋ duõ saa gonya duõfũmmu aa tigiõŋ tĩẽna baa u joŋgorbaa-ba-i u nuõŋu-na, u yunŋu dõlaa. U sie hel bebelle, a ce dumaanŋo-na senserre sie da-yo baa banamba-i.»

¹⁶ Jĩnabaa baa tigiõŋ jãmatigibaa-ba-i terieŋu nanŋu-na, ba bĩ-ku ebiremma-na «Armagedõ».

¹⁷ Dõrpõpuõrbiloŋo manŋ niehã-i-wuoŋo fara jier u ciõŋa-i a guõla fafalnu-i. Mie nu molo piiye da gbagaga fõŋgõtaanŋ-teterre-na Diilodubuõ-i-na wuo: «Ma tĩẽ!» ¹⁸ Huõŋu fanŋu-na, diiloŋ wuo doŋ tuõ nyieõŋ aa tuõ naar, terni-i hiere ijieni. Hĩẽma gbuu sagalla baa fõŋgũõ. Diiloŋ unŋ hielaa nelbiliemba-i ma temma saa sagalla dede! ¹⁹ Manŋ sagalaaya dumaanŋo-na, nebuõ manŋ baŋ biŋ-yõŋ *Babilõni-i wuo taalnu sõmma siei. U maacembabalamma saa karaanu Diiloŋo-i, wuo pigãanŋ-yo u jãyãmma-i. U ciẽ-yo ŋaa ba hãa moloŋo kombabalamma u nyõŋ. Aa nilẽiŋa naŋa-i jãmalãbaa-ba-na hiere aa muonu.

²⁰ Tãnni gbuo hiere baa dãmmanŋ-nuoraanŋunŋ diyaa hĩẽma manŋ huõŋa-i, molo saa suo niŋ curaa kusuõŋ-nu. ²¹ Diiloŋ wuo tuõ dãa baa tãmpẽkãŋkareĩŋa u naŋ nuõmba-i. Tãlle diei gbãa yu kilobaa komuõŋa hãi. Kuŋ gbuu silaa balaŋ cor dumaanŋo-na, nuõmba ta ba tuora Diiloŋo-i.

17

Babilõni dii ŋaa saasorcieŋo

¹ Ku huõŋu-na, *dõrpõpuõrbiemba niehã-i manŋ waa baa cimmu niehã-i, unanŋo jo ji gbẽ-mi wuo: «Jo mi ji pigãanŋ-ni kumanŋ ka haa saasorcieŋo manŋ tĩẽnaana kanni hõlmana. ² Jãmatigibaa-ba-i hĩẽma-na hiere ba gaala baa-yo, u guõlaaya nuõmba yunni-i cor baa u saasorsĩnni-i nilẽiŋa-na hiere.»

† 16:13 Biŋwobalŋo yaa biŋwuoŋo manŋ hilaa hũmma-na aa u põpuõrbiloŋo yaa umanŋ hilaa hĩẽma-na. Nieŋ sapitiri-i-na 13.

³ Uŋ waan mafamma-i, *Diilonŋ-Yal die sire-mie. Mi da dõrpõpuõrbilonŋ daa u kãa baa-mi hieŋ-nu. Mie mi ne da cieŋo naŋo tienaana biŋwodãama naŋo-na, Diilonŋo tuosinniŋ-yireiŋa'i nyegãanŋ gbuo biŋwuonŋ daayo-i hiere. U waa baa yunni niehãi baa yieŋa cĩncieluo. ⁴ Cieŋ daayo naa gbuo diyaa u fere baa kompafafanŋa naŋga, ka waa dãa kaanŋa. Sẽne saa waa dei u nuonŋu-na baa u nieŋa-na a naara u niibilenni-i. Sẽne-ciinŋa waa u naŋga-na, kaa naa yu baa kakarkuonŋ-bĩmbĩnni, baa saasor-bĩmbĩnni. ⁵ Yerre nande naa nyegẽŋ u yaadãmma-na. Di yunŋu naa fuo. Ku yaa daaku wuo: «Babilõnibuõ yaa-i, saasorbaa-ba nyu yaa-i, kakarkuonŋo maŋ cieŋ hiere miwaanŋo-na u nyu yaa-i.»

⁶ Mi ne da cieŋ daayo nyuonŋ Diilonŋ-baamba tãmma-i a ye cor kolmanŋ temma. Baŋ kuõ bamanŋ Yesu maama-na, u nyuonŋ ba tãmma-i ye. Miŋ daa cieŋ daayo-i danŋ damma-i, kuõ ce-mi gberẽ. ⁷ Dõrpõpuõrbilonŋ wuo gbẽ-mi wuo: «Baa yanŋ ku ce-ni gberẽ! Cieŋ daayo-i baa biŋwuonŋo maŋ tũyãa-yo, mi ka firre-bei pigãanŋ-ni. ⁸ Niŋ daa biŋwuonŋo maŋ daayo-i baa yunni niehãi baa yieŋa cĩncieluo-i, uu naa waa yiinaa-i-na, ŋga fiefie-i-na uu si dii, u kuu. ŋga u ka sire hel fobabalaanŋu-na. Duo hel, u ka kã baa u yaanŋa ka kõsuonŋ u fere. Nelbiliemba maŋ ba yireiŋa si dii cicẽlmanŋ-sebe-i-na dii miwaanŋo jĩnamma-na, da ba ji da-yo, ku ka ce-ba gberẽ. Uu naa waa, fiefie-i-na, uu si dii, ŋga u ka bir jo.

⁹ «Terieŋ daaku-na fuo ŋ waa cẽcẽmuntieŋ nuõ baa nelnurãŋ nuõ. Biŋwuonŋo yunni niehãi pigãanŋ tãnni niehãi cieŋ daayonŋ tienaana nimanŋ nuõ-i. Ni bi pigãanŋ jãmatigibaa niehãi. ¹⁰ Jãmatigibaa niehãi-baanŋ daaba-na, ba ndii cie ba bãanŋu-i cor tĩ, aa u diei dii tuõ ce u kũŋu-i; niehãi-wuonŋo saa hi nyugũŋ yogo. Duo ji nyugũŋ, u sie cõ. ¹¹ Biŋwuonŋo maŋ naa waa aa u saa ji waa, u nuonŋu dii jãmatigibaa niehãi-baanŋ daaba-na. U ka tiraa bir jo ji ce jãmatigi, ba ce jãmatigibaa niisiei. U ka kã baa u yaanŋa ka kõsuonŋ u fere.

¹² «Yieŋa cĩncieluo maŋ niŋ daa-ya biŋwuonŋo-na daaya-i, jãmatigibaa-ba'i dumaanŋo-na, ŋga ba saa donŋ ba bãanŋu-i yogo. Ba ka hã-ba hũmelle-i ba ce ba bãanŋu-i baa biŋwuonŋo-i ler diei yonŋ. ¹³ Nelma diei dii jãmatigibaa daaba hõmmu-na hiere; ma yaa daama: a ce ba fõŋgũõ-i ta ba cãa biŋwuonŋo-i baa-yo. ¹⁴ Ba ka sire ka kar berru *Tũmbilonŋo-na, ŋga Tũmbilonŋ uŋ yey yuntaamba-i hiere ba Yuntieŋo, aa tiraa waa jãmatigibaa-ba-i hiere ba Jãmatigi, u ka yar-ba. U baamba-i, uŋ bĩe bamanŋ, u yufelleŋ hilaa bamanŋ nuõ-i, bamanŋ haa ba naŋga-i yuõ ba ka bi yar jãmatigibaa daaba-i.»

¹⁵ Dõrpõpuõrbilonŋo tiraa gbẽ-mi wuo: «Niŋ daa kanni maŋ saasorcieŋ uŋ tienaana kusuonŋ-nu, ni pigãanŋ nuõmba'i dumaanŋo-na, ni pigãanŋ nileiŋa'i dumaanŋo-na, ni pigãanŋ nelmambaa-ba'i dumaanŋo-na. ¹⁶ Niŋ daa yieŋa cĩncieluo maŋ daaya-i, mi waanŋ-ma baa-ni mie jãmatigibaa-ba'i dumaanŋo-na; bafamba-i baa biŋwuonŋo-i ba ka bigãanŋ saasorcieŋo-i. Ba ka hũu u nagãŋ-niini-i aa firre-yuõ yanŋ-yo bebelle. Ba ka wuo-yo aa caa u boini-i baa dãamu. ¹⁷ Diilonŋo yaa diyaa-ma ba hõmmu-na wuo ba ce-ma dumaanŋo-na, kere u taara-meĩ dumei. Ba ka ce kuuduonŋu a ce ba fõŋgũõ-i ta ba cãa biŋwuonŋo-i baa-yo. Ba ka ta ba ce dumei ba cie Diilonŋo uŋ waanŋ mamanŋ hiere maŋ ka perieŋ ce yiinŋu maŋ nuõ-i.

¹⁸ «Aa niŋ daa cieŋo maŋ daayo-i, u yaa *Babilõni-i, u yaa nebuõ-i, u yaa jãmatigibaa-ba-i hieŋma-na hiere ba yunŋu-na.»

18

Babilõni muonumma hii

¹ Ku huonŋu-na, mi da *dõrpõpuõrbilonŋo naŋo hilaa dõro-i-na tuõ hiire u jo. U waa nelbuõ, u taa u caa ŋaa duõleŋo, a ce hieŋma-i hiere da cerre. ² U piiye da gbagaga wuo: «U muyaanu! Babilõnibuõ muyaanu hiere.

Terieŋgu cie *jĩna ba terieŋgu fiefie-i-na, ku cie jĩna ba muncõmmu.

Huribabalaamba maŋ molo sa taara u da ba yufelle, ba kãa ka tĩe kusuonŋ-nu'i.*

³ Nuõmba-i nileiŋa-na hiere ba diyaa ba gboluonŋu u saasorsĩbabalanni-na.

Jãmatigibaa-ba-i hieŋma-na hiere ba gaala baa-yo aa u bisinniŋ-hãlmaanŋu cie torgoci-raamba ce waamba hieŋma-na hiere.»

* 18:2 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.19-22.

⁴ Ku huonġu-na, mi tiraa nu molo piiye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mei baarj namaa, siirej na hel *Babilɔni huonġa-na, ni ma'i sī, na nunni ka waa u āmbabalma-na, aa kumaŋ ka haa-yuɔ, da na tīena, ku ka bi haa-nei. ⁵ U āmbabalma haaya ma-naa fuɔ ka ta ma yieya diiloŋo-i. Ma diei-maama saa karaanu Diiloŋo-i. ⁶ Uŋ haa kumaŋ banamba-na, suuŋ ku sɔlaaŋgu-i yuɔ. Uŋ cie karaaŋgu maŋ baa nuɔmba-i, cieŋ ku temma yuɔ na tir. Uŋ hāa nuɔmba-i koŋgbaaŋo maŋ temma-i ba nyɔŋ, diyaarj mamaŋ bie yaŋ mafamma-i tir na hā-yo. ⁷ Uŋ taaraaya yerre-i dumaa, aa ce u bāaŋgu-i dumaa baa gbeiŋa-i, haarj muliema-i yuɔ dumei baa yaahuolo-i. Duɔ ce u tuɔ piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Mii dii ta mi ce mi bāaŋgu-i ŋaa jāmatigi muɔ. Bikulcieŋ muɔ sī, aa balaarjgu cɛraa ku da-mi.» ⁸ Yinduonġu yonġ āmbabalma-i hiere ma ka cure-yuɔ: Jarma ka har-yuɔ, balaarjgu ka har-yuɔ, nyulmu ka bi har-yuɔ. Fuɔ fere-i dāamu ka caa-yo. Ku pigāaŋ wuɔ Diiloŋ-berru-i ponsaarj-duulu sī.»†

⁹ Jāmatigibaa-ba-i hīema-na hiere baŋ gaala baa-yo aa ce ba bāaŋgu-i baa-yo, da ba ji da nyaasīnni-i tugugu u yudɔrɔ-i-na, ba ka pāŋ haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal.

¹⁰ Korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba piiye wuɔ:

«Gberɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Babilɔni narj sūlŋ daama!

Nuɔ baa ŋ fōŋgūɔ-i baa ŋ bɔbɔima-i hiere ŋ guɔlamma saa gbuu boŋ bāaŋgu.»‡

¹¹ Torgociraamba-i hiere hīema-na ba ka bi waa kuliŋ-kaaluŋ-nu wuɔ molo sie da sāa ba niisuorni-i. ¹² Sēne dii baa-ba, baa wargbe, baa niibilefaffanni-i ni sīnni-na hiere, baa kompaafammu-i mu sīnni-na hiere, baa denni maŋ hūɔŋ vāmmu, baa gbēlŋ-nyienŋ-bīmbīnni-i ni sīnni-na hiere, baa daafafanniŋ-bīmbīnni-i ni sīnni-na hiere, baa kɔvēlluŋ-bīmbīnni-i ni sīnni-na hiere, baa kolluŋ-nobimba-i ba sīnni-na hiere, baa tālēfɛfɛŋa-i a sīnni-na hiere. ¹³ Baŋ ceŋ nantiilma-i baa fielu maŋ, duu dii du sīnni-na hiere, baa natikolobaa-ba-i, baa *miir baa wusūnambaa-ba-i. Duvēŋo dii, namma dii, jūmmu dii, dīmma dii, niimba dii, tūlmba dii, sūnaamba dii, wotorobaa-ba dii, kɔraamba bi dii.§

¹⁴ Ba ka ta ba piiye wuɔ: «Babilɔni, niŋ taa ŋ kuye nimaŋ hiere ni taa nyaasīnniŋ, ŋ bīmbīfaffanni taa aa yaŋ-ni; ŋ cɛraa ŋ tiraa da-ni.»

¹⁵ Torgociraamba maŋ cie bīŋkūntaamba Babilɔni-i-na, korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba kaal kuliŋ-kaaluŋgu* ¹⁶ aa ta ba piiye wuɔ:

«Gberɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ maŋ taa u diyaa u fere baa kompaafammu-i mu sīnni-na hiere, baa niibilefaffanni-i ni sīnni-na hiere, baa sēne-bīmbīnni-i ni sīnni-na hiere.

¹⁷ Bīmbīfaffan daani bīenammasaa gbuu boŋ bāaŋgu.»

Bamaŋ taaraayaŋ ba nuŋ-juuru-i dāmmanj-nuoraarjgu-na: Baatonj-gbartaamba-i, hūncortaamba-i, baa bamaŋ cieŋ maacemma baatombaa-ba-na, da ba ji da nyaasīnni-i tugugu nelle yudɔrɔ-i-na, ba ka yiera da yargaa ¹⁸ ta ba fara ba ne aa ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Nel daade bɔbɔima temma saa waa!» ¹⁹ Ba ka kūɔl hīema kūnna ba yunni-na aa haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal aa ta ba piiye wuɔ:

«Gberɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ maŋ cie baatontaamba ce waamba hiere baa u bisīnniŋ-hālmaarjgu-i, u bīenammasaa gbuu boŋ bāaŋgu.»†

²⁰ Dɔrtaarj namaa, taa na nyɛ! Diiloŋ-baarj namaa, taa na nyɛ! Yesu *pɔpuɔrbieŋ namaa, taa na nyɛ! *Diilopɔpuɔrbieŋ namaa, taa na bi nyɛ! Nebuɔ daa uŋ cie karaarjgu maŋ baa-na, Diiloŋo pāa-yo baa kufarjgu sullu yaa-i.

²¹ Ku huonġu-na, mi da *dɔrɔpɔpuɔrbiloŋo naŋo-i, fōŋgūɔ waa-yuɔ. U biyaa tāmpēbuɔ naŋo-i, uu dii ŋaa namelle, a fara naŋ-yo dii-yo dāmmanj-nuoraarjgu-na aa cira: «Babilɔni, nuɔ baa ŋ bɔbɔima-i hiere, ba ka fara nanna-nie dumandɛ'i nuɔ-i, molo sie tiraa da

† 18:8 Niŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 48.8-9. ‡ 18:10 Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26.16-17.

§ 18:13 Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.12-13,22. * 18:15 Niŋ Esekiel sebe-i-na

(Ézéchiel) 27.31,36. † 18:19 Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.29-34.

ŋ yufelle. ²² Fānaa sie ji waa ŋ huōŋga-na, koncomaraamba sie ji waa, tulahlultaamba sie ji waa, gbamaraamba sie ji waa, nagāŋ-maacenciraamba sie ji waa. Molo cēraa u tiraa nu buoŋ dumma ŋ huōŋga-na. ²³ Fitīŋ-cecerma ka gbuo gbula. Molo sa ji tiraa waŋ cejālŋen-maama ŋ huōŋga-na. Kumaŋ ciē ku gbuo-niē dumaano-na, ŋ torgociraamba ciē ba fere ba temma si dii hīema-na hiere, aa ŋ piera nuōmba-i nilēiŋa-na hiere baa ŋ isōmma-i. ²⁴ A naara kufanŋu-i, ba kuō Diilopōpuōrbiemba-i baa Diiloŋ-baamba-i naŋ huōŋga yaa nuō-i. Baŋ kuō bamaŋ hiere hīema-na, ŋ nuŋgu dii ba kuliŋgu-na.»

19

¹ Ku huōŋgu-na, mi nu ŋaa nelpūŋgu'i piiyeŋ da gbagaga dōrō-i-na wuo:

«Yaŋ i tiē jaal Diiloŋo-i!
Korŋkoro dii baa u yaa-i, bōbōima gbīe baa u yaa-i,
himma dii baa u yaa-i.

² U maacemma faa aa ma yaanŋa yaa dumaano-na.
U gāanŋ baa saasorcenampānto maŋ taa u celieŋ nuōmba-i hīema-na hiere baa u
kakarkuoŋo-i.

Uŋ kuō Diiloŋ-cāarāamba maŋ,
Diiloŋo suu ku sōlaanŋu-i yuo.

³ Nebuo daayo dāamu sa ji dīŋ dede,
u nyaasīnni sa ji yaŋ wurma-i dede.»
Aa naa tiraa cira:
«Yaŋ i tiē jaal Diiloŋo-i!»

⁴ Bīncuōmba komorre baa ba naa-baanŋ daaba-i, a naara bimuōmba naa-baanŋ daaba-i*,
ba sire dūuna jaal Diiloŋo-i fōŋgōtaanŋ-teterre-na aa ta ba piiye wuo:
«Ninsoŋo! Yaŋ i tiē jaal Diiloŋo-i!»

Tūmbiloŋo dōrŋo ponsaanŋu-i

⁵ Mafammaŋ ciē, molo niē piiye fōŋgōtaanŋ-teterre yanŋa-na wuo:
«Yaŋ i tiē jaal Diiloŋo-i!
Namaa namaŋ cāanŋ-yoŋ, namaa namaŋ kāanŋ-yoŋ,
nelbōmbōmbaa namaano-i, baa nyuōnyuo-baanŋ namaano-i hiere,
taa na jaal Diiloŋo-i.»

⁶ Ku huōŋgu-na, mi da ŋaa nelpūŋgu'i piiyeŋ. Ba piiyuo taa u du ŋaa hūnjulamma. Ku
waa ŋaa diiloŋ-naarma. Ba taa ba piiye wuo:

«Yaŋ i tiē jaal Diiloŋo-i!
Itienŋo-i Diiloŋo-i Weimantienŋo yaa weima-i hiere ma yuŋ-nu fiēfiē-i.

⁷ Yaŋ i yaŋ i hōmmu fē i tiē nye
aa tiē gbēlieŋ Diiloŋo-i!

*Tūmbiloŋo dōrŋo ponsaanŋu hii tī,
u dōrŋo tigiŋŋ u fere tī.

⁸ Ba hāa dōrcienŋo-i joŋgorfelēŋo u dii.
Baŋ nyie-yo baa kompanŋa maŋ, ka caa da muimui!»

Komanŋ daaka pigāanŋ Diiloŋ-baamba maacenfamma yaa-i.

⁹ *Dōrōpuōrbiloŋo gbē-mi wuo: «Nyegēŋ nel daama-i wuo: «Baŋ bīe bamaŋ *Tūm-
biloŋo källe-na, ba yunni dōlaa.»» Aa tiraa cira: «Nel daama-i hiere ma hilaa Diilo fuo
ferēŋ nuŋ-nu, huhurma sī mei.»

¹⁰ Mi dūuna u yaanŋa-na miē mi jaal-o, u gbē-mi wuo: «Baa ce dumaa! Muō baa
nuōŋo-i baa bamaŋ wuōyaanŋ Yesuŋ juō baa ninsoŋo maŋ u hūmelle-i, ii dii kuuduōŋgu
yaa-i. Diiloŋ-cāarāanŋ miē hiere, unaa saa maar unano. Diiloŋo-i gbīe baa jaaluŋ daaku
temma-i.»

Yesuŋ juō baa ninsoŋo maŋ, *Diilopōpuōrbiembanŋ waanŋ mamaŋ hiere, ma hilaa u yaa
nuō-i.

* 19:4 Bīncuōŋ daaba-i baa bimuōŋ daaba-i, niēŋ 4.4,6.

Berru wuyaa bĩḡwobalḡo-i

¹¹ Ku huonḡu-na, mi da d̄oro puurii. Uḡ puurii dumaanḡo-na, mi da naacolḡo nanḡo nyugãan sũmpilanḡ-na. Ba bĩ naacolḡo-i Nelviinḡo, u yerre nande yaa Ninsontienḡo. U suo germa aa u ce berru-i u ninsonḡ-na. ¹² U yufienḡa taa a caa ḡaa dãamu, aa nyantuolbaa-ba waa boi u yunḡu-na. Yerre nande naa nyegẽḡ yuo, da ma hel fuo-i-na molo sa suo di yunḡu-i. ¹³ Jonḡoruo manḡ waa u nuonḡu-na, uu naa gbuo baa tãmma hiere. U yerre nande yaa waa wuo: Diilonḡ-nelma. ¹⁴ D̄orsorosibaa-ba cu u huonḡ-nu baa sũmpielmba aa naa dii bĩmbĩpielni, dugaanḡu saa waa ku diei nuo. ¹⁵ Jigãp̄oruonḡu waa u nunḡu-na, ku maama saa naa fa baa d̄od̄olma-i. U ka ce ku yaa-i a muo nuomba-i nilienḡ-na hiere. U yaa ka waa ba yunḡ-nu baa kollunḡ-bũole. U yaa ka bi kãmal-ba ḡaa banḡ kãmal *eresẽ dumaa a hiel u hũmma-i, ku yaa ba ka suo Itienḡo-i Diilonḡo jãgamma-i. ¹⁶ U s̄inni nyegãanḡ u jonḡoruo-i-na baa u corre-na wuo: «Jãmatigi ba Jãmatigi, yuntaamba Yuntienḡo.»

¹⁷ Ku huonḡu-na, mi da *d̄orp̄oruwbilono nanḡo yieraaya bãanyufelle-na. Wuo piiye da gbagaga baa dũnaamba-i baa kpaalbaa-ba-i dii f̄enf̄elle-na wuo: «Diilonḡo cie kãlle, juonḡ na ji wuo niiwuoni-i. ¹⁸ Juonḡ na ji wuo jãmatigi ba kũoma-i baa sorosi ba maama-i, baa ba yuntaamba bi maama-i. Juonḡ na ji wuo sũnaamba-i baa ba taamba kũoma-i. Nelbiliemba-i hiere ba kũoma dii: K̄oraamba-i baa nebimba-i, ba kũoma dii; nelb̄omb̄ombaa-ba-i baa nyuonyuo-baamba maama bi dii, juonḡ na ji wuo.»

¹⁹ Ku huonḡu-na, mi da bĩḡwobalḡo-i baa jãmatigibaa-ba-i hĩema-na hiere ba tigiinḡ baa ba sorosibaa-ba-i da ba ce berru baa sũmpilantienḡo-i baa u bi sorosibaa-ba-i. ²⁰ Sũmpilantienḡ wuo bel bĩḡwobalḡo-i baa u p̄oruwbilono-i†. P̄oruwbilono fanḡo yaa taa u ce gbere-weima-i u cu nuomba yammu-i ba ta ba cu bĩḡwobalḡo huonḡ-nu. Bamanḡ naa haa bĩḡwobalḡo d̄anyuo-i ba ferẽḡ nuo aa ta ba dũuna u karkuuyo‡ yaanḡa-na, u cie gbere-weima famma yaa a pira-bei. Sũmpilantienḡ uḡ bilaa-ba, wuo dii-ba cicẽlma d̄anḡb̄oguonḡu nanḡ temma-na, ku maama saa fa baa hũlaanḡu-i. ²¹ Aa naa ko ba sorosibaa-ba-i hiere nanna baa jigãp̄oruonḡu manḡ waa u nunḡu-na. Dũnaamba-i hiere baa kpaalbaa-ba-i baa jo ji ta ba ce ba bãanḡu-i.

20

Bienḡ nuosiba ndii yuntes̄inni-i

¹ Ku huonḡu-na, mi mi ne da *d̄orp̄oruwbilono nanḡo hiere u jo. Fobabalaanḡu diele waa u nanḡa-na baa j̄olḡobuo nanḡo. ² Uḡ juo ji hi, u bel j̄ieb̄inc̄oinḡo-i. U yerre yaa *Sitãni, dinande yaa *Bigãarãḡo. U bilaa-yo vaa-yo baa j̄olḡo-i u duo ce bienḡ nuosiba ndii. ³ Uḡ vaa-yo dumaanḡo-na, u se-yo dii-yo fobabalaanḡu-na aa gbonu-kuo baa diele-i aa tielaa-kuo wuo u baa gbãa hel ka pira moloḡo bienḡ daaya h̄olma-na. Bienḡ daaya da a cor, ba ka suo hiel-o nanna u da yinni celle.

⁴ Kufanḡu huonḡu-na, mi da f̄onḡõtaanḡ-titienḡa. Bamanḡ waa tĩena-yei ba hãa-ba f̄onḡõ-i ba ta ba ger. Aa banḡ kuo bamanḡ wuo ba cuu Yesu ninsonḡo huonḡ-nu, banḡ kuo bamanḡ Diilonḡ-nelma maama-na, miẽ bi da bafamba yalienḡa-i. Kufanḡu taamba saa ta ba dũuna bĩḡwobalḡo yaanḡa-na baa u karkuuyo* bi yaanḡa-na. Ba saa naa bi haa u d̄anyuo-i ba ferẽḡ nuo. Kuḡ cie dumaanḡo-na, baa sire kuonḡ-nelle-na a jo ji tĩena f̄onḡõ-i-na baa *Kirsa-i da ba ce bienḡ nuosiba ndii. ⁵ Kuomba sired̄ielãmma yaa-i mafamma-i. Banamba ka cie bienḡ daaya ka tĩ aa ba suo sire. ⁶ Bamanḡ ka sire sired̄ielãmma-na, ba yunni d̄olaa! Banḡ yey Diilonḡ-baamba, hãalĩḡ-kuliinḡu yufelle bei. Ba ka ce *Diilojigãntaamba baa *Kirsa jigãntaamba aa ba ka tĩena f̄onḡõ-i-na baa Kirsa-i bienḡ nuosiba ndii daayo-na.

Ba yaraa Sitãni-i

† 19:20 Bĩḡwobalḡo yaa bĩḡwuonḡo manḡ hilaa hũmma-na aa u p̄oruwbilono yaa umanḡ hilaa hĩema-na. Niẽḡ sapitiri 13 baa 16.13. ‡ 19:20 Karkuuyo: Niẽḡ 14.9 baa naaruo-i-na cicaara-i-na. * 20:4 Karkuuyo: Niẽḡ 14.9 baa naaruo-i-na cicaara-i-na.

⁷ Bierŋ nuosiba ndii-waanŋ daaya da a cor, ba ka hiel *Sitāni-i u kaso-i-na. ⁸ Duo hel, u ka wuora biŋ nileiŋa-na hiere a tāal Gōgi-i baa Magōgi-i†. Ba bi nelbiliemba yaa dumaanŋo-na. U ka wuora gbura-bei wuo ba ji ce berru baa Diilonŋo-i. Ba ka hel ŋaa nyeiŋo. ⁹ Ba hilaa terni-na hiere a jo ji dii Diilonŋ-baamba terieŋgu-i huonŋa, Diilonŋ uŋ kuyeŋ nelle maŋ maama-i, ba juo ji dii-de huonŋa. Ŋga dāamu hilaa dōro-i-na a jo ji kukul-ba hiere. ¹⁰ Sitāni maŋ taa u tāal-ba, ba bilaa ufaŋo-i dii-yo dāŋgbōguonŋu-na u kā ka yuo biŋwobalŋo-i baa u pōpuōrbilonŋo-i‡. Ba ka ce sūlma-i terieŋgu-na bāanŋu-i baa isuonŋu-i ba sa ji hel-mei dede.

Diilonŋ uŋ ka ger duma

¹¹ Ku huonŋu-na, mi da fōŋgōtaanŋ-tetembuo naŋo-i, u waa uupilaŋo; baa u Tienŋo-i u dōro. Dōro-i baa hīema-i ni gbar halanŋ kutienŋ caanŋu-na, molo saa ji tiraa da-ni. ¹² Ku huonŋu-na, mi da nelbōmbōmbaa-ba maŋ kuu baa nyuonyuo-baamba-i hiere, ba yieraaya fōŋgōtaanŋ-teterre yaanŋa-na, aa da sebebba-ba namba puurii, aa bi da cicēlmanŋ-wuonŋo puurii. Baa ger kuonŋ daaba-i hiere ba āndaanŋu-i a saanu baa baŋ cie kumaŋ hīema-na, a saanu baa mamaŋ nyegāanŋ sebebba daaba-na. ¹³ Hūmmanŋ wuyaa nuomba maŋ hiere, maa jo baa-ba. Kuliinŋu-i baa kuonŋ-nelleŋ wuyaa bamaŋ hiere, nie jo baa-ba. Baa ger ba āndaanŋu-i hiere a saanu baa ba maacemma-i. ¹⁴ Baŋ juo ger-ba tī, baa se kuliinŋu-i baa kuonŋ-nelle-i dii-ni dāŋgbōguonŋu-na. Hāalīŋ-kuliinŋu yaa dāŋgbōguonŋ daaku-i. ¹⁵ Bamaŋ yireiŋa-i saa waa cicēlmanŋ-sebe-i-na hiere baa bi se bafamba-i dii-ba dāŋgbōguonŋu-na.

21

Dōrfelenŋo baa hīefelemma

¹ Ku huonŋu-na, mi da dōrfelenŋo baa hīefelemma*. Nimanŋ waa diēlūo-i-na ni gbuyaa. Dāmmanŋ-nuoraanŋu saa waa. ² Aa da Diilonŋo nelle hilaa dōro-i-na ta di hiire di jo. Yerusalemufelenŋo yaa juonŋ dumaanŋo-na. U maama saa fa baa fafaanŋu-i. U gbuu migāanŋ u fere ŋaa sīnjarānŋ uŋ diiyaŋ u fere duma duo ka puona baa u dōro-i. ³ Mie nu molo piye da gbagaga fōŋgōtaanŋ-teterre-na wuo: «Diilonŋ-muntienammu dii nelbiliemba hōlma-na fiefie-i-na! U ka tīena baa-ba, ba ka ce u baamba. Fuo fere yaa ka waa baa-ba, u'i ka waa ba Diilonŋo-i.† ⁴ U ka hur ba nyinyolma-i hiere. Kuliinŋu sie tiraa waa, balaanŋu sie tiraa waa, kaalunŋu sie tiraa waa, mulīema sie tiraa waa. Āncōmma gbuyaa hiere.‡»

⁵ Kufanŋu huonŋu-na, umaŋ tīenaana fōŋgōtaanŋ-teterre-na u cira: «Fiefie-i-na, mi bir bīmbīnni-i hiere niifelenni.» Aa gbē-mi wuo: «Nel daama-i hiere ninsonŋo, nyegēŋ-ma ŋ jīna. Huhurma si dii-mei.»

⁶ Aa tiraa cira: «Fiefie-i-na, mi cie mi maacemma-i tī! Muōmei yaanŋa-i, muōmei huonŋu-i; muōmei mundommu-i, muōmei mumbālmui.§ Hūŋkuosīŋ da ni bel umaŋ, mi ka hā-yo cicēlmanŋ-hūnfoelenŋ-hūmma-i gbāŋgbāŋ u nyonŋ.* ⁷ Da ku saa yar umaŋ, mi ka pā-yo pāŋ daama yaa-i. Mi ka waa u Diilonŋ muo aa u waa mi bepolŋo. ⁸ Aa kortaamba-i baa bamaŋ naana mi hūmelle-i, baa pōpōraamba-i, baa nelkuraamba-i, baa bamaŋ cieŋ biŋwosīnni-i, baa isuōtaamba-i, baa cufēbuoltaamba-i ka hel baa coikartaamba-i ba ka dii bafamba-i dāŋgbōguonŋu naŋ temma-na, ku maama saa fa baa hūlāanŋu-i. Hāalīŋ-kuliinŋu yaa ka waa kufanŋu-i.»

Yerusalemufelenŋo

† 20:8 Gōgi-i baa Magōgi-i: Ba bi Diilonŋ-bigāarāamba yaa dumaanŋo-na bande-i-na. Nieŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 38.2; 39.1. ‡ 20:10 Biŋwobalŋo-i baa u pōpuōrbilonŋo-i, ne-ku 19.20 baa naaruō-i cicaara-i-na. * 21:1 Dōrfelenŋo baa hīefelemma: Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 65.17. † 21:3 Nieŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 37.27. ‡ 21:4 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 25.8; 35.10; 65.19. § 21:6 Nieŋ 1.8. * 21:6 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 55.1.

⁹ *Dõrpõpuõrbiemba niehã-i-baamba maŋ naa bella cimmu niehã-i-muumu-i baa ãmbalperiema-i mu hõmmu-na, unaŋo jo ji gbẽ-mi wuo: «Jo mi ji pigãaŋ-ni sijnãrãŋo-i, jo ŋ ji da *Tũmbiloŋo dõrŋo-i.»

¹⁰ *Diiloŋ-Yal die sire-mie. Mi da dõrpõpuõrbiloŋo kãa baa-mi tãnujaataama naŋo dõrõ-i-na ka pigãaŋ-mi Diiloŋo nelle-i, ka pigãaŋ-mi Yerusalemu maŋ hilaa dõrõ-i-na tuõ hiire u jo. ¹¹ Diiloŋo naa ce u tuõ caa da kpoikpoi ŋaa fuõ uŋ caa dumaa. U taa u caa ŋaa jape-tãmpõlle, da muimui ŋaa kamoeyilanni. ¹² Kokojaataama naŋo naa dii-yo huõŋga, baa dumieŋa cĩncieluo a hã-i, baa dõrpõpuõrbiemba cĩncieluo ba bi hã-i ba ta ba niya dumieŋ daaya-i. Baa naa nyegẽŋ *Isirahel dũnni cĩncieluo ni hã-i niini yireiŋa-i dumieŋa yammu-na, dũŋgu dũŋgu baa ku dumelle. ¹³ Dumieŋa sa-a-siei waa koko yammu naa-i-na hiere: a siei bãpagũŋgu-na, a siei bãsuuruŋgu-na, a siei dõryaŋga-na, a bi siei cicaaryaŋga-na.† ¹⁴ Baa naa jĩna koko daayo tuole-i baa tãmpieŋ cĩncieluo a hã-i. Baa naa bi nyegẽŋ Tũmbiloŋo *põpuõrbieŋ cĩncieluo ba hã-i baamba yireiŋa-i tãmpieŋ daaya-na.

¹⁵ Kuufiŋgu waa baa dõrpõpuõrbiloŋo maŋ taa u piye baa-mi. Ku waa sẽne-gboruõŋgu. Uu naa saaya u fi nelle-i baa di dumieŋ-yammu-i baa koko fuõ fere-i hiere. ¹⁶ Nelle naa waa põgõnni naa, di põpõrma taa ma saa baa di kpoikpomumma-i. Dõrpõpuõrbiloŋ wuo fi-de hiere baa u gboruõŋgu-i a da yieŋgu diei yuu sitadibaa‡ neifieŋ-niediei; ku saa baa kilobaa neifelle nuõsũõ. Di põpõrma-i baa di kpoikpomumma waa kuuduõŋgu, halle baa di jajaatamma-i hiere. ¹⁷ Wuo fi koko jajaatamma-i a da u yuu nelbilieŋ mie nakõrni§ komuõŋ-niehã-i baa ni naa; ku saa baa metiribaa komuõŋa siei baa ba ndii temma. ¹⁸ Koko daayo naa ma baa jape-tãmpõlle, aa nelle fande fere-i di ma baa sẽne kerre. Sẽne daayo taa u ne u tãnu ŋaa kamoale. ¹⁹ Tãmpẽfefeŋa-i a sĩnni-na hiere a yaa naa ce tuõlnu koko tuole-i:

Dĩelã-diele-i jape-tãmpõlle,
 hãalĩŋ-diele-i safir-tãmpõlle,
 sieliŋ-diele-i agate-tãmpõlle,
 naaliŋ-diele-i emerodi-tãmpõlle,
²⁰ diiluŋ-diele-i onike-tãmpõlle,
 niediei-diele-i sarduõni-tãmpõlle,
 niehã-i-diele-i kirsoliti-tãmpõlle,
 niisiei-diele-i beril-tãmpõlle,
 nennaa-diele-i topasi-tãmpõlle,
 cĩnciel-diele-i kirsopasi-tãmpõlle,
 cĩncieluo baa dĩelã-diele-i turkuõsi-tãmpõlle
 aa cĩncieluo baa hãalĩŋ-diele-i ametisi-tãmpõlle.

²¹ Baa naa sisĩŋ dumieŋa cĩncieluo baa a hã-i-waŋ daaya dũnfenni-i baa niibilenniŋ-tãmpieŋa. Dũnfieŋgu diei tãmpẽfifille diei. Baa naa ce sẽne-kerre a haa ponsanatigerrena hiere. U taa u ne u tãnu ŋaa kamoale.*

²² Diiloŋ-dũŋgu saa waa nel daade-na. Itieŋo-i Diiloŋo-i Weimantieŋo-i, baa *Tũmbiloŋo-i, baŋ yeŋ ba fere, yuŋgu si dii Diiloŋ-dũŋgu waama-na. ²³ Diiloŋ uŋ cie di ta di caa kpoikpoi dumaŋo-na, bãaŋ-maama saa waa bei, ceieŋ-maama saa bi waa bei. Tũmbiloŋo yaa waa ba fitĩnuõ-i. ²⁴ Nuõmba-i nileiŋa-na hiere, ba ka ta ba ce ba bãaŋgu-i nel daade cecerma-na. Jãmatigibaa-ba-i hĩema-na hiere, ba ka jo baa ba nagãŋ-niini-i kusuõŋ-nu'i. ²⁵ Ba sa suõ isuõŋgu nel daade-na, a ce dumaŋo-na di dumieŋa yammu sa bĩŋ da. ²⁶ Ba ka jo baa nileiŋa-i hiere a bĩmbĩfafanni-i baa a daluõ-i kusuõŋ-nu'i. ²⁷ ŋga bĩŋkũbabalaŋgu

† 21:13 Nieŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 48.30-35. ‡ 21:16 Sitadibaa: Gireki ba niifinni-i. Sitadi diei yuu metiribaa nuõsũõ. Terieŋgu faŋgu-na, sitadibaa neifieŋ-niediei yuu kilobaa neifelle nuõsũõ temma. § 21:17 Nakõrni: Yiinataamba taa ba fi baa ba nakõrni-i, a ce dumaŋo-na ba kuufiŋgu-i ba bĩ-ku nakõruõŋgu. Nakõruõŋgu diei saa baa metiri boluõŋ temma. * 21:21 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 54.11-12.

sie gbãa suur-die, pɔpɔraamba sie gbãa suur, coikartaamba sie bi gbãa suur. Baŋ nyegãaŋ bamaŋ yireiŋa-i Tũmbiloŋo cicēlmaŋ-sebe-i-na, ba yaa ka suur yoŋ.†

22

¹ *Dɔrpɔpuɔrbiloŋ wuɔ pigãaŋ-mi cicēlmaŋ-nuoraanŋu-i. Ku gbuu ta ku ne da kilekilekile. Ku taa ku bũŋ ku hel Diiloŋo-i baa Tũmbiloŋo-i ba teterre yaa nuɔ-i* ² ku suur neller-ɥuɔŋga-na. Cicēlmaŋ-tibiinŋu waa nuoraanŋ daaku kɔtɔnni hã-i-na hiere. Ku taa ku maŋ cĩncieluo i hã benduɔle-na; cɛiŋo cɛiŋo ku maŋ. Ba taa ba ce perru baa ku fielu-i nileiŋa-na hiere. ³ Diiloŋ uŋ haa u nubabalaanŋu-i kumaŋ nuɔ-i, ku sie gbãa da nel daade-na.

Diiloŋo-i baa Tũmbiloŋo-i ba teterre ka waa neller-ɥuɔŋga-na. Diiloŋo cãarãamba ka ta ba jo ba jaal-o die. ⁴ Ba ka ta ba da u yufelle, u yerre ka nyegẽŋ ba yaadãmma-na. ⁵ Itieŋo-i Diiloŋo ka ce terieŋu-i cerre hã-ba. A ce dumaanŋo-na ba sie tiraa ta ba suo isuɔŋgu nel daade-na; fitiŋ-maama sie tiraa waa-bei, bãaŋ-maama sie bi tiraa waa-bei. Ba ka tiẽ fɔŋgũo-i-na gbula, ba sa ji kã terieŋgu.

Yesu jomma piyaa

⁶ Ku huɔŋgu-na, *dɔrpɔpuɔrbiloŋo gbẽ-mi wuɔ: «Nel daama-i hiere ninsoŋo, huhurma si dii-mei. Itieŋo-i Diiloŋo maŋ diyaanŋ nelma-i u *pɔpuɔrbiemba nunni-na, u puɔraa u dɔrpɔpuɔrbiloŋo duɔ ji tũnu u cãarãamba-i mamaŋ ka ce yibieŋ daaya-na.»

⁷ Yesu waanŋ-ma wuɔ: «Niẽŋ, mi ka jo yibieŋ daaya-na! Bamaŋ bilaa nelma maŋ nyegãaŋ sebe daayo-na nammu hãi, kutaamba yunni dɔlaa.»

⁸ Nel daama-i hiere, muɔ Nsãa mi daa-ma nuɔ, aa tiraa nu-ma baa mi tũnni-i. Miŋ daa-ma dumaanŋo-na, dɔrpɔpuɔrbiloŋo maŋ pigãaŋ-mi baa-ma, mi dũuna u yaanŋa-na da mi jaal-o. ⁹ U gbẽ-mi wuɔ: «Baa ce dumaa! Muɔ baa nuɔŋo-i hiere Diiloŋ-cãarãanŋ miẽ. Ii dii kuuduɔŋgu yaa baa ŋ natobimba-i *Diiloŋpɔpuɔrbiemba-i, baa bamaŋ bilaa sebe daayo nelma-i nammu hãi hiere; unaa saa maar unanŋo. Diiloŋo'i gbĩe baa jaaluŋ daaku temma-i!»

¹⁰ Aa naa cira: «Nel daama cemmanŋ-huɔŋgu hii ti, a ce dumaanŋo-na baa fuo mamaŋ nyegãaŋ sebe daayo-na. ¹¹ Bamaŋ cieŋ kuubabalaanŋu-i, ba cor baa ba kuubabalaanŋu cemmanŋ-i. Bamaŋ guɔlaaya ba fere, ba cor ba ta ba guɔla ba fere ba kã. Bamaŋ cieŋ añfamma-i, ba faya ba fere baa ma cemmanŋ-i. Bamaŋ biyaa Diiloŋ-maama-i, ba cor ba ta ba ce Diiloŋo huɔŋga-i.»

¹² Yesu waanŋ-ma wuɔ: «Niẽŋ, mi ka jo yibieŋ daaya-na! Aa da miẽ mi jo, mi ka bel biŋkũŋgu mi naŋ-na ji pã nelieŋo nelieŋo baa u maacemma sullu-i.†

¹³ Muɔmei yaanŋa-i muɔmei huɔŋgu-i, muɔmei diẽlũɔ muɔmei tuogbuole-i, muɔmei mundommu-i muɔmei mumbãlmu-i.‡» ¹⁴ Bamaŋ saaraanŋ ba jɔŋgorbaa-ba-i ba yunni dɔlaa. Ba ka da wuo cicēlmaŋ-tibiinŋu bieŋa-i aa da munsuurmu Yerusalemufelẽŋo-na. ¹⁵ ŋga pɔpɔraamba-i, baa isuɔtaamba-i, baa kakarkuontaamba-i, baa nelkuraamba-i, baa cufẽbuoltaamba-i, baa coimaŋ muyaanu bamaŋ yunni-i hiere ba sie da munsuurmu.

¹⁶ «Muɔ Yesu, muɔmei puɔraa mi dɔrpɔpuɔrbiloŋo-i baa nel daama-i u duɔ ji waŋ-ma pigãaŋ Diiloŋ-dũŋ-baanŋ namaanŋo-i hiere. Muɔmei *Davidi hãayẽlŋ muɔŋo-i. Muɔmei cuomɔle-i§.»

¹⁷ *Diiloŋ-Yalle-i baa Tũmbiloŋo dɔrŋo-i* ba cira: «Jo!»

Umaŋ duɔ bi nu-ma, u gbĩe u cira: «Jo!»

Hũŋkuɔsĩŋ da ni bel umaŋ, kutieŋo jo. Umaŋ duɔ tuɔ taara cicēlmaŋ-hũmma-i, u jo u ka da-ma gbãŋgbãŋ.

† 21:27 Niẽŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 60.3-5,11,19-20; 52.1 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 44.9. * 22:1 Cicēlmaŋ-nuoraanŋu: Niẽŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 47.1 baa Sakari sebe-i-na (Zacharie) 14.8. † 22:12 Niẽŋ Gbeliemaŋ-nalãanŋu-na (Psaume) 28.4 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. ‡ 22:13 Niẽŋ 1.8. § 22:16 Niẽŋ 2.28; 5.5. * 22:17 *Tũmbiloŋo dɔrŋo yaa Diiloŋ-dũŋ-baamba-i. Niẽŋ 19.5-10.

Ãndaperiengu

¹⁸ Muo Nsãa, mi ka gboya-nei baa nel daama-i: Nelma maŋ waŋ sebe daayo-na, nuoni maŋ da ŋ nu-ma aa dii kuaŋgu mei naara, ãmbalma maŋ maama-i waŋ sebe huŋga-na, Diiloŋo ka naara-mei ŋ muliema-na. ¹⁹ U maŋ duo bi hiel kuaŋgu nel daama-na, Diiloŋo ka hiel kutieŋo nuŋgu-i bĩmbĩfafanni maŋ maama-i waŋ sebe daayo-na: U sie da wuo cicẽlmaŋ-tibiingu bieŋa-i, u sie bi da suur Diiloŋo nelle-na.

²⁰ Ninsowaraŋo yaa waŋ daama-i baa-mi hiere, u gbaraa-ma wuo: «Mi ka jo yibieŋ daaya-na ninsoro.»

Yesu, Itieŋ nuo, jo! Mi taara ku yaa-i.

²¹ Itieŋo-i Yesu u kãyã-nei hiere.